facere. Secunda cõclusio, q si aliquis eoru[illegible] quisitus non venerit cum alijs ad actum [illegible]n-dum, & testamentum ordinandum [illegible] mor-tuus sit, poterit licitè fieri ab alijs. T[illegible] cõclu-sio, q in casu quo prædicti comm[illegible] & exe-cutores discordent in actu & te[illegible]nto ordi-nando, præualet q fecerit ma[illegible]s. Quarta [illegible]nclusio, q quando præd[illegible]mmissarij & [illegible]atores discordent & [illegible]es & æquales [illegible] debet eligi iudex [illegible]estatoris, & [illegible] [illegible]stari maiori parti [illegible] conclusio, q si [illegible]co sint plures [illegible]s ordinarij cõmis-[illegible]xecutores, d[illegible] inter se vnũ eligere [illegible] cum ei[illegible]actum & testamentum [illegible] Sexta c[illegible]nclusio, quòd si fortè præ-[illegible]icti commissarij & executores nõ possint in-ter se concordare quis eorum *eligatur*, tunc cõ mittitur & statur iudicio sortis, quis eorum iu-dicum sit electus? & statur maiori parti eorum. Pro cuius perfecta intelligenti[illegible] & declaratio-ne adde & nota, quòd pr[illegible] confirmatur prin cipalis decisio huius legis [illegible]dem est in plu-[illegible] iudi[illegible]us ordinari[illegible] licet quilibet

Ex *quibus* nota & collige maximam diffe[illegible] tiam in iudicibus delegatis & ordinarijs, quia licet in delegatis, si sunt pares & ferantur sentẽ-tiæ contrariæ, sunt in pen*den*ti donec confir-metur aliqua earum: tamen in ordinarijs neu-tra valet, nec sunt in pendenti, quia à lege & iu re proprio habent iurisdictionem, & non est su perior à quo confirmetur. Item etiam in alio est maxima differentia, quia licet in iudicibus ordinarijs, quando sunt sententiæ *contrariæ*, præualet illa quæ est [illegible] super libertate vel causa pia, tamen secus est *in iu*dicibus delega-tis: quia neutra valet, sed sunt in pe*ndenti* do-nec aliqua earum cõfirmetur per dictam ratio-nem: & ibi *tenent* communiter doctores.

4 Tertiò confirmatur, quia idem est in pluribus arbitris, quia vnus sine alio non potest iudica-re, sed omnes simul eodem loco & tempore: & si discordent, præualet maior pars, dum *tamen* omnes adsi[illegible]t & sint præsentes: secus verò si quis eorum sit absens vel mortuus, qu[illegible]a t[illegible]nc non valet sententia alicuius nec maioris [illegible]artis, etiam [illegible]itatus & requisitus, & habea[illegible]

VOCABVLARIVM VTRIVSQVE IVRIS

Nuperrimè summa cura summóq; iudicio recognitum ac emendatum: atq; ex confusa vocum serie in rectum ordinem redactum, multisq; multarum vocum significationibus, quæ hactenus à Iuris studiosis maiorem in modum desiderabantur, locupletatum: Cum tractatu admodum vtili de ratione studij.

Accessit præterea LEXICON IVRIS CIVILIS: *in quo varij & insignes errores Accursij notantur: Antonio Nebrissensi viro doctissimo autore.*

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iuntæ.
M. D. LXI.

ADVERSVS INFANTES IVrisperitos, verborum cultum non esse aspernandum.

VOcum proprietas, significatio ac interpretatio quanti in ciuili prudentia sit momenti, hoc ipso manifestum est: quòd Iurisconsulti fere simul ac edictum aliquod propositum est: mox ad verborum interpretationem properant: nec in edictis modo id obseruant: sed in cæteris quoque ferè omnibus iuris tractatibus. Hinc Labeo Antistius, teste Gellio, iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit: & consulentibus de iure publico responsitauit: cæterarúmque bonarum artium non expers fuit: & in Grammaticā sese, atque Dialecticam, literásque antiquiores penetrauerat: latinarúmque vocum origines rationésque percalluerat: eáque præcipue scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos vtebatur. Hinc M. Fabius Quintilianus Romanæ togæ gloria: quem omnibus sine controuersia ingenijs anteponit Vallensis, exactissimi vir iudicij, quæstionem omnem iuris verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis coniectura contineri asserit. Sic quodam loco Cicero, tantus ille vir, vt Romanum forum similem nunquam habuerit, proprietatem sermonis Iurisconsultorum peculiarem esse affirmat. Et planè Iurisconsulti omnes, qui inter manus versantur, hoc est, hic de quorum scriptis excerptæ sunt Pandectæ (ne quid de priscis illis dicamus, quorum ad nos scripta non peruenerunt) nihil est mea sententia, inquit Valla, quod addi adimive posse videatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm latinitatis atque elegantiæ, sine qua cæca omnis doctrina

est, & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus inquit, omne ius, aut in verborum interpretatione positum est, aut in æqui prauique discrimine. Quod igitur leguleí isti dicunt, prudentiam in rerum esse cognitione, orationis facultatem nihil ad rem pertinere, videamus qualiter constitui possit. M. Tullius libro tertio de Oratore, de eloquentia loquens: Neque verò, inquit, hoc fugit sapientissimum Regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit (de Aristotele loquens) à quo eodem ille & agendi præcepta acciperet, & loquendi. Nunc siue quis volet eum Philosophum, qui copiam nobis rerum orationísque tradat, per me appellet oratorem licet: siue hunc oratorem, quem ego dicam sapientiam iunctam habere eloquentiæ Philosophum appellare malit, non impediam, dummodo hoc constet: neque infantiam eius, qui rem norit: sed eam explicare dicendo non queat: neque inscitiam eius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam. Item in oratore perfecto, Res sic se habet, composite & ornate sine sententijs dicere, insania est: sententiose autem sine verborum & ordine & modo, infantia; & rursus alibi, Illud verius, inquit, neque quenquam in eo disertum esse posse, quod nesciat: neque si id optime sciat, ignarúsque sit facundæ ac poliendæ orationis: diserte ipsum quod sciat dicere posse. Phœnix item apud Homerum ad Achillem loquens ita inquit, Pater tuus Peleus cum te primum ex Phthia patria ad Agamemnonem misit paruulum adhuc & bellicarum rerum ignarum, me tibi ideo adiunxit, vt vtroque in genere instituendum te susciperem. Censuit enim te & dicendi præcepta accipere debere & agendi. Vt iam manifestum sit iungendam esse cum eloquentia rerum prudentiam, & contra, si quis modo non aut infans, aut insanus dici velit. Proinde

inde miramur nostri temporis iurisperitos tam ab eloquentia alienos, in quibus vel peculiare esse debuerat, discrete atque ornate dicere: vt qui in maxima reipublicæ luce versantur, atque omnium oculis, qui se consultos, prudentes, peritos denique iuris dici volunt, dignósque solos, omnium literatorum hominum existimãt: qui rerum humanarum diuinarúmque arbitrium disceptationémque habeãt: quique viros principes & supra humanum fastigium euectos soluere & illigare legibus interpretationibus suis possint. Non me fugit quid Lactantius libro quinto sextóque de eloquentia disputarit, vir ipse loquendo lautissimus, sed nos de latinitate, & elegantia, & sermonis puritate loquimur, ne scilicet illotis manibus, (quod Caius Iurisconsultus vetat) diuinarum humanarúmque rerum scientiam aggrediantur, sed latinitatis modo ac proprietatis verborum notitia instructi, non de diserta illa & oratoria eloquentia, quæ iuris studiosis nostro seculo necessaria non est, tametsi olim vt quisque iuris erat peritissimus, ita etiam in dicendo præstantissimus. Sed nunc proh pudor, nullam isti verborum rationem habendam autumant, dum sensus assequantur: Sanguinem scilicet legum quærendum, non cutem (vt eorum verbis vtar) arbitrantur: non florem, sed frugem scientiæ consectandam autumant. Atque hæc ita dicunt, quasi aut verba, rerum imagines esse nesciãt, & sensuum inuolucra, quæ quam maximè effingi cõgruenter & accommodatæ rebus debent, aut quasi Bartholus & Bald. & reliqui eiusdem ordinis, quos isti verborum contemptores pro numinibus colunt, & quorum scripta inter sacrorum vatum oracula in larariis habent, verba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram soleant. Vt enim ille quadam solertia in altera libræ suæ lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multum admodum propendere illam animi lancem deprehendebat:

sic isti iurisperiti vnumquodque verbum atq; adeo syllabam, in quibus commodum sit locis ad constituenda sua dogmata, ponderanda solerter admonentes, verborum vires excutere se & scrupulari etiam differentia æstimare credi volunt. Quos se sibi imitandos isti (id quod fatentur) proposuerunt, nisi manifeste cum ratione insanire velint, sibique pugnare, verba quoque ipsi curent necessum est, non sensum modo, quandoquidem ex verbis sensus dependent. In hoc enim comparatæ sunt voces, vt id, ad quod sunt instituta, & audientibus & legentibus insinuent, alioqui frustraria esset verborum institutio, si non suo munere fungantur, sed vel audientis vel legentis arbitrio deseruiant. Frustranei essent tituli illi integri de verborum significatione, non in iure modo ciuili, sed etiam pontificio. Sed age, viuant isti suo more, & iniquissima tyrannide venerandam illam priscam maiestatem legum conculcent, opprimãt, euertant: nos quod institutum est nostrum persequamur, recti fiducia subnixi. Nec enim debet ob hoc à virtute quis desistere, quòd paucior sit numerus eorum, qui rectè viuunt, sed eo magis ad probitatem contendere. Hæc habui quæ huic lexico præponerem, poscente loco, quò peruicaciã eorum refellerem, qui se verborum contemptores ex professo iactitant, ne quis verborum proprietatem ac significationem, quæ est huius libelli materia, negligendam, ab illis falsò persuasus, credat. Vale lector candidissime, & nostram diligentiam his quoq; minutiis benigno fauore prosequere.

INCIPIT procemium vocabularij vtriusque Iuris.

QVoniam iuri operā daturum prius nosse oportet vnde nomen iuris descēdat. ff.de iusti.& iure.l.j.in princ. Etiam vt ait Philosophus primo elechorum, qui virtutes vocabulorū ignorāt, de facili paralogizantur, id est decipiūtur. Nisi enim nomen rei scieris, cognitio rerū perit, secundum Isid. Turpe etiā videtur patricio & nobili viro, & causas oranti, ius in quo versatur ignorare. ff.de ori.iuris.l.ij.§. Seruius autem Sulpitius.& de hęreti.cum ex iniuncto.xxxviij.dist.sedulo. Ex quibus omnib⁹ habetur quòd nemo debet ignorare scientiā in qua versatur. Quod attendens legislator Vlpianus dicit. Bene est priusquam ad verborum interpretationem perueniamus, pauca de ipsius significatione tituli referre. ff. si certum petatur. l.j. Idcirco quorundam terminorum qui in iure vtroque maximè frequentantur: necessarium fore duxi descriptiones & significationes clarius exponere tam ex summis Azo.& Goff.quàm aliunde collectorum propter iuuenes maximè iuris vtriusq; alumnos. Et hoc breui alphabeti ordine vt eo melius memoriæ commendentur, & tanto citius inueniantur, perstringendo etiam cum allegationibus in locis suis: vt in iure modicum perfecti per ignota minimè procedentes, his cognitis principiis & terminorum significationibus, accessum faciliorem habeant ad vtriusq; iuris notitiam, quia omnium habere memoriam, & in nullo penitus errare potius est diuinitatis quàm humanitatis. C.de vete.iur.enucle.l.ij.§.si quid autem. ver. quia omniū. Et notat Bern.de rescrip.cap. cum adeo.in gloss.j.de confirma.vti.vel inuti.c.porrecta.in gl.ij. Et si lectori aliqua vocabula occurrerint quorum expositio nō inueniatur, de hoc nō miretur, quia nec omnium memoria potuit occurrere. Et primo.

De litera A.

AQuando facit separationē & quādo includit, & quando excludit, not. Ioan. Andr. de præben.ca.statutum.lib.vj.& Archi.de elec. cap.j.eodem lib. Et à & ab, in simili not. Archidiac.xxxj. distin. aliter. Et de a. in cap.prout.de dolo & contu. Et etiam

a & ab, denotat separationem. C. de nupt. l. à Caligato. & ibi per Cy. in gl. iij. l. ordinata. ff. de libe. cau. & ff. de duob. re. l. si ex duobus. vbi textus cum glos. ff. de actio. emp. l. iij. §. si. Item à vel ab, est dictio significatiua primi termini à quo, sicut dictio vsque, termini ad quem. Hic autem terminus à quo, significat exclusiuè vel inclusiuè. de quo Bart. in l. patronus. ff. de leg. iij. Vnde a vel ab, significat exclusiuè dicendo in statuto. A pulsu campanæ, de sero nullus vadat per vicos sub pœna tali. Nam hoc statutum intelligitur pulsata campana. Ideó si quis vadat quando pulsatur, nō incidit in pœnam inclusiue significat, ibi. A pulsu campanæ de mane quisque potest domum exire, quia statuēs sic videtur intellexisse &c. Et vide plenius de istis dictionibus per Ioannem de Ferra. in sua practica in forma capituli, quando testes producuntur ad æternam rei memoriā. Adde hic quòd aliquando hęc præpositio a, ponitur pro fine: vt lege j. ff. de legatis iij. §. hi quibus. & ibi gloss. super ver. apolides. & gloss. in l. quidam decedens. in princip. super verbo, alogistas. de administrat. tuto. & de ædili. edict. l. si quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. super verbo asylum. Aliquando ponitur causatiuè. xxvij. quæstione ij. coniuges. & capitul. coniunx. &c. sic. §. ex his. Aliquando pro ex. vt ff. de acquirendo rerum dominio. l. adeo. §. quod si ex vno. & xvj. quæst. iij. post quingentos. §. item si de rebus. & cap. si sacerdotes. Aliquando ponitur pro per. C. ad legem fla. de plag. lege prima. ibi à quo. id est per quem. & l. seruo legato. §. j. ff. de legatis j. Aliquando subauditur à iure, vt ff. de re militari. l. milites. ibi militia, id est, à militia. & de negotiis gestis. l. liberto. §. litem. ibi, sententia. id est à sententia.

De istis dictionibus a vel ab, an includant vel excludant: vide Bartol. in l. patronus. §. j. in fin. ff. de legatis iij. & an separationem denotent. Bartol. in l. meminisse. ff. de officio procō. & in l. si ex duobus. de duo. reis. ff.

Adde, quod prępositio a, exponitur aliquādo pro post. l. ij. §. quod ad magistratus. de orig. iur.

De A ante B.

Ab, aliquando ponitur pro contra. vt l. commissa. ff. de publ. ibi ab hæredibus, id est, cōtra hæredes. Aliquādo ponitur pro ob. C. si quis impera. male. l. j. ibi, ab iniuria. i. ob iniuriam. Aliquādo pro per. extra de appel. ab eodē lib. vj. Et differūt

a, &

a, & ab, vt his versibus continetur.

Quod facit a, facit ab, sed in hoc differre videntur.

Ab cum vocali reliquis vult associari.

De ab not. ff. de aqua quoti.& æsti.l.j.§. æstatem. & C. de tẽp. appel.l.fin.in princ.& lv.distin. c.qui parte.& lxxvij.distinc.in veteri. xxxv. quæst. vj. ab isto. xxxvij.distinc.à quibusdam.& per Archid.xxxj. distin.aliter.

Ab, aliquando denotat separationem: vt est glo. expressa in cap. statutum.de præben. in vj. glo. in l.si ex duobus. in verbo ab altero. ff. de duo. reis. & in l. iij. §. fin. in verbo à Brundusio.ff. de actio. empt. & vendi. Bal.& Alexander de Imo. in l. j. ff. si quis cautio. in iiij. col. Ioan. de Imo. & Domi. in cap. frequens. in vij.col. supra glo. in ver. xv. arctatur tempus. de resti. spol. lib. vj. cum concor. ibidem positis.

Interdum ponitur pro post. glo. in l. neminem. C. de decurio. quandoq; pro sine, veluti cùm dicitur ab re, id est sine causa. l.si quis.ad fi.C.de fur.

Abaces erant repositoria vasorum pretiosorum. l. hæres. §. cui. de leg. iij. Alcia. tamen lib. Parer. iiij. legit bases.

Abactor secundum Isid. lib.x.etymo.est fur iumentorum vel pecudũ, quẽ vulgò vocamus abigeum. Nã abigeus est qui crimẽ abigeatus cõmittit,& propriè ille qui pecora alicuius à pascuis & armentis subducit, abigẽdi studio,hanc artem exercens,vt per aliquod signum quod facit ipsa animalia fugiant, separentur & dispergãtur,& ea sic recipiant.cum panno rubeo vel alias oẽs quasdã ad nemora fugãdo, vt alius accipiat & deprædetur. Et est abigeatus crimen capitale. C. de abigeis.l.vnica.Et maximus orator apud Græcos Demosthenes differentiam ponit inter furẽ & abigeum,dicens ꝙ ille, qui vnam solam pecudem surripit,fur est,& vt fur coërcebitur, sed qui totum gregẽ subtrahit, abigeus est, & crimine abigeatus tenebitur. Et sine inscriptione recipitur huiusmodi criminis accusatio, vt d. l. vnica. C.de abigeis.

Abamita est soror abaui. ff. de grad. l.præal.§.auunculus.

Abauia est mater proaui vel proauiæ. ff.de grad. l. iurisconsultus.§.quarto gradu.

Abauunculus est frater abauiæ secundum Isidorum.

Abauus est pater proaui vel proauiæ.

Abbas ante benedictionem appellatur abbas: secus in episcopo. ita Feli.in c.eã te. de rescri.col. v. versi. iij. restringitur. & ibi quæ sit differentia inter episcopum & abbatem, vide ibidem Felin.

Abbas habet dignitatem. cap. vt apostolicæ. de priuileg. in vj. & in clemen. & si principalis. de rescript. & ibidem Card. j. q. imò abbas omnibus prælatis post episcopum debet preferri. de quo per Felin. in d. cap. meminimus. eodem versic.

Abbatissa habet dignitatem. cap. indemnitatibus. de elec. in vj. in §. verum. & l. generali. C. de sacrosanc. eccle. Domi. de sancto gemi. in cap. indemnitatibus. Felin in c. meminimus. de accu. versi. vlterius quæro.

Abbreuiatura dicitur instrumentum notarij non extensum. Bar. l. chirographis. in princ. in ij. not. ff. de admini. tut.

Abdicatio quid sit, vide l. ij. §. & cùm placuisset. ff. de orig. iur. in l. liber homo. de statu homi. & l. penul. de offic. præsid. & l. abdicatio. C. de pat. po.

Abditas, id est absconsas. l. j. C. de thesau. lib. x.

Abduci, est à veritate separari. Item not. ꝙ abduxisse non solùm is dicitur qui per vim abduxit, sed etiam qui persuasit alicui vt ab alio discederet. l. itē apud. §. abduxisse. de iniur.

Abeat sine h, id est recedat. ff. de in diem addic. l. j.

Abesse quandoque dicitur qui in iure non est vt. l. iiij. §. abesse. ff. de dam. infec. Quandoq; qui à tribunali abest. l. non tantùm. §. senatus. de fideicom. liber. aliis quoq; modis quis abesse intelligitur, vt infrà in verbo absens.

Abesse nō dicitur res quæ casualiter abest. Bar. in l. quæsitum. §. fin. ff. de leg. iij.

Abesse causa reipublicæ dicitur quis quādiu durat officium, & finito officio quādiu redire potuerit secūdū qualitatē suæ personæ, scilicet à die recessus vsq; ad reditum, si ob commodum suum non abfuit. Bart. in l. abesse. ff. qui. ex cau. maio.

Abhinc aliquando ponitur tēporaliter, & respicit futurū tempus, vt abhinc, id est ab hoc tempore in antea. C. de sacrosanc. eccle. l. placet.

Ab hoc, id est post hac. ff. de orig. iur. l. ij. §. hunc.

Abhorrere aliquādo ponitur pro differre. l. si tibi areæ. §. sed si puerum. de præscrip. verb.

Abigere est à se expellere, vel crimen abigeatus exercere.

Abigere partum est per abortionem eiicere. l. Cicero. de pœ.

Abigeus, vide Abactor.

Abiicere est spernere, vt in auth. quib. mo. natu. effic. legi. §. sit igitur.

Ab intestato, id est sine testamēto. insti. de hæred. quæ ab intest. de fe. in rubro & in nigro.

Abiudicare & adiudicare differunt. Nā abiudicare idem est quod remouere & abdicare, adiudicare autē idem est quod applicare: facit tex. & ibi not. in c. cùm venerabilis. in vers. quia

verò.

verò. ibi, eidem episcopo adiudicauimus. de except. & in cap. auditis. in ver. adiudicantes. de præscri. & c. cùm causa. in ver. adiudicare curaui. de re iud. & adiudicatio proprie habet locum in his quæ habent causam mixtam, id est in cõmunibus iudiciis. l. si quis fundum. §. officio. ff. communi diui. & l. sed & si res. in princ. ff. de pub. Aliquando exponitur adiudicare, id est iudicare ad se spectare. vide Ioan. mo. Archi. & doct. in cap. abbate sanè. in prin. & ibi Domi. de sancto Gemi. in ij. col. in versic. Nota ꝙ procedit conclusio, cum seq. versic. de re iudic. lib. vj. Quandoque ponitur pro confirmare, vt in c. vt quis duas. in fi. de electio. lib. vj. & vide Alberi. de Rosa. in suo diction. in ver. adiudicatio.

Ablatiuus casus aliquando resoluitur in accusatiuum & prepositionem propter, vt mandato, id est propter. ff. mand. l. si mandato. §. fi. & l. dotẽ ferro. §. eam rem. de pub. Aliquando in accusatiuum & præpositionem in, vt quiete, id est in quietem. C. de primice. l. j. lib. xij. Item ablatiui absoluti in contractibus non disponunt, sed resoluuntur: patet, quia agi non potest, ita not. Bartolus & Baldus in l. prima. C. quando lic. ab empt. discedere. facit l. euictis agris. ff. de vsu. l. euicta re. de euictio. l. acceptis. ad legem Falcidiam. Item in vltimis voluntatibus. l. à testatore. vbi Bartolus & alij ff. de conditio. & demonstrationibus. nisi verba referantur ad eum quem testator potest grauare, lege fideicommis. §. cùm esset. vbi plenius Barto. ff. de legatis iij. & ibi latè per Iasonem. Item adde quòd aliquando ablatiui absoluti nihil important, vt est text. in l. ij. §. posthumis. in versiculo sed si extraneum. iuncta glo. in verbo filio præcedente. de vulg. & pupil. & l. adoptare. ff. de adoptionibus. Item adde quòd ablatiui absoluti faciunt conditionem expressam: secundum Bartol. in l. j. in vlti. col. ff. de conditio. & demonstratio.

Abmatertera est soror abauiæ. institutio. de gradib. §. sexto gradu.

Abnepos est filius nepotis.

Abneptis est filia pronepotis, vel proneptis.

Abnoctare significat per totam noctem abesse. l. illud. de offic. præsid.

Abolitio est accusationis institute peremptio vel absolutio, qua quis nomen alicuius accusauit, cum omni inscriptione iam facta in totum aboletur, remissa necessitate accusandi, & habet impetrare à principe vel iudice ab illo, scilicet qui aliquam accusationem instituerat, & in ea se inscripserat,

pferat; talis enim citra infamiam desistere non potest nisi absolutionem impetrauerit. Sed quando talis impetrat quòd desistat, & quòd illud quod per accusationem inchoatum erat, deleatur, ritè fit. Et est duplex abolitio, scilicet generalis & specialis. De generali habetur C. de abolit. genera. l. vlt. & ff. de abol. l. abolitio. Et per hanc eximitur reus quòd non incidit in Turpilianum si non deserat accusatum. ff. de abol. cri. l. si interueniente. Et si infra triginta dies post ablitionem generalem causa proposita non potest probari, ad eam redire non potest. C. de abolitio. generali l. prima.

Abominatio appellatur seruitus idolorum, secundum Hieron. in omilia. Largius tamen sumitur in communi vsu loquendi, pro qualibet re turpi & abominabili. Vnde dicitur abominatione populi. extra de cleric. ægro. c. tua nos. Vel abominatio est Deo eleemosyna facta de rapina, simonia vel vsura. j. q. j. non est putanda. xiiij. quæst. v. scriptum est.

Abominationem rectè appellabimus quam dicimus excommunicatione, & abominatum qui est excommunicatus. Sic enim plerunque appellat Alciatus noster.

Abortiuus est puer vel alter fœtus ante debitum tempus natus, & ideò sic dicitur quòd non oriatur sed aboriatur, & excidatur secundum Isidorum libro decimo.

Abpatruus est frater abaui, vt institut. de grad. cog. §. sexto gradu.

Ab re, id est sine causa, vt habetur in l. si quis seruo alieno. C. de fur. & l. consentaneum. C. quomodo & quando iud.

Abrogare est destruere vel delere in toto: vnde dicitur lex abrogata quando in toto est sublata vel destructa. Sed derogatur ei quando in parte tollitur vel ei detrahitur. ff. de verborum significatio. l. derogatur. & abrogare interdum est addere aliquid. Et septem de causis aliquid abrogatur, vt not. distinc. iiij. §. hæc & si legibus.

Abruptum, id est turpiter acquisitum vel aliter, vt ff. quar. rerum actio non da. l. j. §. si manumisero.

Abscissè, id est fixè & determinatè. l. semper. §. demonstratur. de iur. immu.

Absens quis dicitur in iure multis modis, vt tradit Ias. in §. rursus. in prin. insti. de actio. & post eũ Alcia. in l. mulieris. & in l. absentem. de verb. signific. de quo vide etiam proximè in verbo absentia.

Absentia est quintuplex, & quando quis obtentu absentiæ

in integrum restituatur: vide glo.l.fin.ff.de in integ. restitu. & Ias.in praealle. §.rursus. Absens autem propriè dicitur qui est extra prouinciam, vt C. de bo.au.iudi.poss.l.fi.§.vlti. Tamen quãdoq; accipitur pro eo qui praesens nõ est eo loco vbi petitur.ff.de verb. sig.l. absentẽ. Vnde absens multis capitur modis. Primo ille dicitur absens qui alium audire & intelligere nõ potest; sic capitur ibi cùm dicitur, stipulatio non potest fieri inter absentes, instit. de inuti. stip. §. item verborũ. Secũdo absens dicitur qui nõ est in eadem prouincia, vt C. de long.tempo.praescrip.l.fina. Tertio absens dicitur, vt hic sequitur testiũ productio non potest fieri parte absente si velit adesse. Et sic dicitur absens qui nõ videt producere vel iurare testes, vt l.si quando.C. de testi. Quarto absens est qui nõ est in domo ceu respectu cuius nuntiandum est nouum opus. ff.de no.ope. nun.l. de pupillo. §.si quis. Quinto dicitur ille absens qui faciliter non potest inueniri, vt quia praesente principali fideiussor non potest cõueniri: & ita absente potest cõueniri.C. de fideiuss. & ma.authen.praesente. Sic etiam accipitur in l.praesens.ff. de procu. vbi dicitur. Praesens est qui in hortis est, id est qui faciliter potest inueniri. Sexto absens dicitur qui ad lucrandas distributiones materiales praesentia rum abest.s.qui non est in choro hora determinata, & ita licet sit in ecclesia, tamen extra chorum, in certis horis dicitur absens.

Absentem esse aliud est, quàm ha haberi pro absente. Bart.in l.si maritus.§.j.ff.de adult. & quae absentia prodest. Bart.ibid.& quae absentia iuuet absentem aduersus gesta cõtra eun. Bar. in l.quia absente.C.de procur.

Absoluere, id est reconciliare.xj. quaest.iij.ad mensam. §. penul.

Absolui dicitur creditor cùm sibi soluitur.l.& in contraria.ff. de vsur.

Absoluo, id est absolutum esse ostendo.xxiiij.q.j.audiuimus. de iureiuran.c.ij. & glo. in c. ex diligenti.de simo.quae exponit absoluimus, id est absolutum ostendimus.

Absoluta dicuntur lecta & à partibus approbata, vel absoluta subscripta, sic exponitur.institu.de contrahen.emptio.§.j.& pro hoc.C.de fi.instr.l.cõtract⁹.

Absolute exponitur, id est ex toto, extrà, de regula.c, beneficiũ. lib.vj, vel absolute, id est praecise.extrà, de haere, cap, contra Christianos, lib, vj. & in auth. vt fratrum filij.§.j. Aliquando exponitur absolute, id est libere, vt in authen.de man.princ. §.sed neque.

Absolutio differt à reuocatione, nam

nã absolutio fit à sententia excõmunicationis, suspẽsionis, vel interdicti iuxta formã ecclesiæ cũ baculo dicẽdo Psal. Miserere, & De profundis, & fit cũ solennitate. Sed reuocatio est snĩa verbalis sine solennitate. Etiã absolutio fit si excõicatio tenuit, & si nõ tenuit, fit reuocatio. Item absolutio reddit qđ excõicatio intulit prætcrquam fructus quos excõicatus iustè perdidit, qa p absolutionẽ tales nõ recuperat, vt in auth. vt cũ de ap.cog.§.generalẽ.ver.si verò post.col.viij. Et absolutio ex falsa causa sup voto impetrata nõ tenet, & est nulla, vt not.c. quod super his.de fi.instr. Et licet excommunicatio sit lata ex falsa causa, semper tamen timẽda est.xj. q.iij.c.j. & de offi. or.ex parte.in gl. Et an pecunia possit peti vel dari pro absolutione: vide de simo.ad aures.& c. dilectus. & j.q. j. nullus eps.

Absque est priuatiuum: vt in l.minus.C.de acquir.poss. & quando ponitur exclusiuè, & quando inclusiuè not.Archi.de procur.qui generaliter.lib.vj. Adde quòd ista dictio negat & maximè in positionibus & articulis.Bar.in l. inter stipulantem.ff.de verb.oblig.

Abstinere hæreditate est idẽ quod repudiare hæreditatem, hoc tamen differunt, quòd abstinere pertinet ad suos hæredes, repudiare autẽ ad extraneos. §. extraneis.vbi glo.Instit. de hære. qual.& diff.

De A ante C.

Ac, aliquando ponitur pro, id est, vt, C.de sacrosan.eccle.l. decernimus.in princ. Aliquando ponitur copulatiuè.C. de summa Trini.l.nullus.in fi. Aliquando similitudinariè, in clementi.j. de iudi. institu. quibus non est per.§.ex hoc.in fine.& ff.de acquiren.re.domi.l. qua ratione. §.literæ. Aliquando abiicitur & pro nihilo ponitur, instituta.de tute.§.tutores autem.ibi, vim ac potestatem, id est violentam potestatem.

Acceptare est frequenter accipere, vel per acceptilationem liberare.ff.de pac.l.tale.§.post diuisionem.

Acceptilatio est liberatio per mutuã interrogationẽ quã vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio, id est dissolutio. ff. eo.tit.l.j. Vnde acceptifero acceptituli acceptilatũ verbũ cõpositũ, à quo venit acceptilatio, i.imaginaria solutio, quæ simulat debitorẽ suũ sibi soluisse qđ nõ soluit, idq; aĩo facit remittẽdi, qa illa verba dicẽdo, qcquid tibi p stipulationẽ pmisi, vel ex stipulatu debui, habes ne acceptũ? & tu rñdeas, habeo acceptũq; fero, quasi dicas, pinde habeo ac si accepissem à te p verã solutionẽ. Et sic sicut vera solutione liberat9 esses, ita hac acceptilatione liberaris, vt C.e.ti.l.

j.in gl.ij.Itẽ acceptilatio differt ab apocha.l.si acceptolatũ.e.ti.

Accepto ferri. i. approbari. C. de susc.& arca.l.securitatis. lib.x.

Accersitus est collectus vocatꝰ vel circa se situs;lxiij.dist.quia igitur ..ij.q.ij.quàm præposterũ.

Accessio dicitur aliquid adiacẽs alteri,vel omne id,quod est accessoriũ & necessariũ principali,vt capistrum equo,vel vestis seruo,vt ff.depo.l.j.§.quæ depositis.Si enim seruũ emeris, vestem in qua traditur acquiris: & si de ea mentio non sit facta.

Accessoriũ idẽ est qđ accessio, & sequit̃ naturã sui principalis. insti.de re.diui.§. Si tamẽ alienam,ff.si quis cau.l.si eũ.§. qui iniuriarũ.& in regula accessorium.de re.iur.lib.vj.Et quãdo accessorium venit officio iudicis mercennario, tunc sublato principali tollitur & accessorium.C.depo.l.iiij.Secus quando accessorium venit officio iudicis nobili.ff.de condi.ind. l.fina.§.Lucius.in glo.aliàs regulariter non tenet accessorium vbi non tenet principale.l.cùm principalis.de regu. iuris.nisi diuersam habeant rationẽ, vt ibi tradit Dec. de qua regula latissimè Dinus in d.c. accessorium.vbi videndum.

Accidere interdum significat mori.l.in vulgari.§.fina.de verbo. significa.

Accipere aliquando capitur pro recipere:vt in authen.de depo. & denun.circa princip. col. vj. Aliquãdo accipere exponitur, id est retinere, ibi, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. xxvij.quæstio. ij. priusquam. Accipere vel recipere dicitur quis verè vel interpretatiuè:vt not.in glo.l. postulante.in fi.ff.ad Trebel.

Accipere non inducit dominij translationem de necessitate. Bar. in l. naturalis. §. & si quidem.ff.de præscrip.verb.

Accipere & capere differũt. Nam qui capit rem suam facit, sed qui accipit non facit suam. Et qualiter intelligatur hoc verbum accipit, vide de acquirendo rerum dominio. l. in laqueum. in glos.j. & ij. & ff. de fur.l.qui vas.in glo.ij.Aliquando accipere ponitur pro intelligere & cognoscere. §. cunque.in proœm.Insti.

Accipere iudicium pro litem contestari.l. is qui. de rei vendicatione.

Accipiat positum in substitutione est verbum directum. Bart. in l. Centurio. ff. de vulga. & pupil.substi.

Accola est qui colit terram non propriam, vnde: Accola non propriã, ꝓpriã colit incola terrã.Et dicit̃ ab ad,& colo,quasi qui adueniẽs colit terram.

Accommodare apud Iustin.§. pe. in proœ. Institu. est tribuere. Gordianus in l.si qua.C.famil. hercis.posuit pro impartire atque

que interponere.

Accommode, id est multū cōmode. de elect. vbi periculū. lib. vj.

Accrescat, hoc verbū inducit fideicommissum, Bar. l. codicillis. de vsufru. leg.

Accūbere, pro iacere. l. hęc verba. §. subdisiunctiuorū. de ver. sig.

Accurate, id est diligenter, studiose, curialiter, vel compositè.

Accusator est ille qui aliquem coram iudice accusat, & criminalem sibi mouet quęstionem. Et dicitur accusator: quia ad causam vocat eū quē appellat, vt in c. forus. de ver. sig. post mediū.

Accusare iure mariti est in accusando, certa habent specialia, de quibus in l. iure mariti. & in l. quamuis. C. de adul.

Acephalus, id est sine capite ab a, quod est sine, & cephas, caput. xciij. dist. nulla. in auth. de appella, §. generalem.

Acetum non continetur appellatione vini. ff. de vi. & oleo leg. l. si quis vinum. Bart. in l. j. de erogatio. mili. anno. lib. xij. C.

Acinaceum vinum appellatur vinum secundariū, hoc est quod ex vuis expresso musto additáque aqua maceratis conficitur. l. si qs vinū. de vi. tri. & ol. lega.

Acohti Græcè dicuntur ceroferarij vel accendentes Latinè; à deportandis cereis quando legendum est Euangelium aut sacrificiū offerendū: vt inquit tex. in c. cleros. ad fin. xxj. dist.

Aconitum, species veneni. l. eiusdem. §. alio. ad leg. Cor. de sica.

Acor & mucor sunt vitia vini & panis qn̄ acescit & mucescit.

Acrimonia est propriè acerbitas, sed secundum legistas est pœna quæ infligitur sacrilegis, sicut incarceratio, vel exilij relegatio. C. de sacrosanct. eccle. l. placet. quæ est canonizata. xvj. q. j. c. placet. sub §. nouarum. vbi etiam dicitur de hoc.

Acta dicuntur publicæ scripturæ negotiorū quæ in iudicio agūtur, ordinē eorū, modū & figurā cōtinētes. Vel etiā sunt processus siue gesta curiæ. glo. in l. acta. de re iud. & c. qm̄ cōtra. de prob. Sūt aūt acta triplicia. Nā quædā sunt acta iudicij ordinatiua, quæ valēt ad ordinationē iudicij: vt est libelli oblatio, li. cōte, Quædā valēt ad veritatis indagationē & dicūtur indagatiua veritatis, vt depositio testiū, editio instrumētorū, & cōfessio partiū. Et quædā litis decisiua, quæ valēt ad decisionem causæ. Itē acta etiā qn̄q; dicim⁹ locū in quo residet, iudex īstructus de causa cognoscēs vbi acta deteguntur, vt qlibet factū suū audiat seu videat, & suū cōsequatur meritū, ꝗ locus aliter etiā ius appellatur. de iusti. & iure. l. pe. §. fi. Porrò acta & gesta quēadmodū distēt, ostendit Iurisc. in l. Labeo. de verb. sign.

Actio significat tripliciter, strictè, latè & latissīè. Strictè significat ius ꝓcedēdi qđ orit ex obligatione.

tione. Late significat dũ significat iurisditionem iudicis. & ita nedum significat personales, sed etiam reales actiones. Latissime cùm etiã significat officium iudicis, & hoc modo querela inoffic. test. dicitur actio. ff. de leg. j. l. cum filius. in prin. facit l. actionis verbo. de verb. sign. & l. actionis verbo. ff. de actio. & obl. Et hoc verbũ actio significat bene simul ius & factũ, nec est incõueniẽs.

Actio ergo significat officium, id est ius prosequẽdi licet officiũ sit facti, & ponatur differentia inter iurisditionẽ & officium. Est enim actio ius prosequẽdi in iudicio quod sibi debetur. instit. de actio. in princ. Et addũt quidã quod suũ est vel alienum, ita vt illa diffinitio includat omnẽ actionem tã in rem quàm in personã, sed illa diffinitio præmissa solum cõprehendit actionem personalem, illud autem quod tuum est, tibi non debetur. Si vero quod nõ tuum est & quicquid est in iudicio debet includi diuersimode quod petitur & concluditur in actione reali & personali, quia in personali peto mihi debitũ, in reali vero actione peto aliquid vt meũ, quare hoc verbũ actio sumitur aliter & aliter vt præmissum est.

Et nota ꝙ hoc verbum debetur quandoq; large sumitur, vt cũ dicitur quicquid in iudicio tibi debetur. i. res quam petis vt rem tuã siue rei vendicatione actione cõmodati siue depositi secundũ Azonẽ in sum. titu. de eden. circa principiũ. Olim dicebatur actio cõceptio verborũ formata à magistratibus l. ij. §. deinde ex his. ff. de orig. iur. vnde dicebatur formula vulgaris. ff. de fur. l. si seruus nauem. Hodie autẽ fit sine impetratione & cõceptione verborũ solenniũ. C. de formu. & impe. acti. subla. per totũ. Nec hodie est aliqua differẽtia inter interdicta & actiones cum interdictũ nihil aliud sit quàm actio prætoria. Dicitur ergo actio ius ciuile vel pretoriũ quo debitũ in iudicio à te exigere possum, vel petere rẽ mihi restitui secundũ Azonẽ & Goff. de iud. c. dilecti, & est actió de iure ciuili. instit. de iur. nat. gen. & ci. §. ius autẽ. Et secundũ canones actio dicitur causa. c. forus. de verb. sign. Et secundum leges actio debet poni in causa, quia nemo sine actione experitur. ff de neg. gest. si pupilli. in fi. & c. examinata. de iud. prohibentur tamen attentius nimis subtiles actionum intentiones, vt in c. dilecti. de iudic.

Adde quòd actionis verbum modo sumitur generaliter, modo specialiter: generaliter accipitur pro omni actione, siue sit in rem, siue in personam.

Specialiter, pro actione personali tantum. l. pecuniæ verbũ. §. actionis. de verb. sig. Accipitur & multis aliis modis, quos annotauit gl. ij. Insti. de actio. in princ.

Actio ad exhibendum datur contra possessorem, vel aduersus eum qui dolo malo possidet: vt rem exhibeat, id est, in publicum deducat: vt fiat aduersario copia vendicandi, secundum Azo. in sum. tit. ad exhib. in prin. Nam exhibere est rem in publicum deducere, & videndæ tangendæq; & apprehendendæ rei facultatem præbere & ostendere: vt aduersarius copiam habeat rem suam esse contendendi: vt cum quis dicit: hæc est res mea, quia tacta seu visa ab eo sibi sua videtur: vt ff. ad exhibendum. l. ij. cum ibi not. Et si erit instrumentum res ipsa exhibenda, debet fieri facultas legendi & etiam describendi. ff. quemadmodum testa. ape. l. j. & ij. §. inspectio. Et sic exhibere dicitur propriè quasi extra secretũ habere, & secundum Placentinũ, quasi extra se habere.

Actio arborum furtim cæsarum habet cõdemnationem aduersum eum qui arbores furtim cædit, inscio & inuito domino. Et competit contra ipsum damnum dantem ad duplum damni dati, in quo casu etiam cõpetit huic actio legis Aquiliæ, ita tamen vt deducere possit in condemnatione, quod actor consecutus est altera actione: vt ff. arborum furtim cæsarum. l. j. & appellatione arborum etiam vites continentur, ff. de arb. cæd. l. j. §. arboris. Itẽ continetur hædera, quæ impropriè dicitur arbor ex interpretatione, & plerunq; arboribus hæret. ff. arborum furtim cæsarum. l. vitem. & in glo. etiam. & arundo non male dicetur arbor. & idem de Salicto, quando iam radices immisit: vt eadem l. vitem. iuncta glosa.

Actio caluisiana est per quam reuocantur ea quæ in fraudem creditorum, patroni libertus alienauit. ff. de iure patro. l. si libertus.

Actio commodati est triplex, scilicet, directa, vtilis & contraria. Vnde directa competit ei qui rem aliquam commodauit contra commodatarium ad repetendum ipsam rem: vt ei res & eius accessiones restituãtur facto & expleto vsu propter quem commodatum est. ff. commo. l. j. secundũ Placen.

Actio commodati contraria ei competit, qui commodatum accepit, in eum qui commodauit ad impensas in re cõmodata factas: veluti si ægrum seruum curauit. Sed quod nomine cibariorum impendit, non repetit. ff. commod. l. in

rebus.

rebus. §. possunt. cum §. sequenti. Actio commodati vtilis secundum Placentinum competit vbi non est verè commodatum: sed interpretatiuè: vt si amicus ex confidentia rem amici ex propria autoritate accepit. Et pone melius exemplum per l. j. §. fin. cum l.ij.& iij.in principio. ff. commodati.

Actio communi diuidundo inter eos datur qui sine societate nec ex causa hæreditaria aliquid commune habent: vt id diuidatur: secundum Placen. & Azonem. Item si ex contractu societatis res illa sit communis, habet locum hęc actio. ff. communi diuid. l. ij. Et de ista actione. ff. de iudiciis. l. in tribus.

Actio conducti competit ei qui conduxit à locante vel à locatore fundum vel prædium vel domum, & competit ei ad hoc quòd liceat sibi inhabitare, vel in vsu habere rem conductam. etiam competit contra locatorem si aliquis expensas vtiles vel necessarias ibi fecerit.

Actio confessoria est quæ competit ei qui dicit se habere ius vel seruitutem per fundum vicini eundi vel agendi, vel altius ædes suas leuandi, vel quamcunque aliam seruitutem in re ipsius, etiam inuito eo. Hæc autem actio in rem dicitur vel realis, quia rem tuam corporalem, scilicet, ius eundi per fundum petis, quamuis ipsa seruitus sit incorporalis: vt ff. si serui. vendic. l. ij. in princ. Et dicitur confessoria, quia verbis affirmatiuis constituitur, & eius contraria verbis negatiuis proponitur, quæ dicitur actio negatoria, secundum Placen. ff. si seruit. vendic. l. si quando. §. cùm in domo. & ibi not. Vnde actio negatoria competit ei qui dicit aliquem non habere ius vel seruitutem ad aliquid quod facere volebat alter, & ipsum per hanc actionem prohibet: vt quando dominus fundi intendat aduersus te solitum ire per fundum suum dicens. Non est tibi ius ire per fundum meum, & hæc actio similiter in rem dicitur, quia dominus fundi vẽdicat libertatem dum ipsam intendit verbis negatiuis, dicens quòd alter non habet ius eundi vel agendi per fundum suum, nec altius ædificandi ædes, ne luminibus suis noceat, & sic per hanc dominus fundi ad hoc agit vt fundus suus declaretur liber, & alter desistat & prohibeatur ne eum decætero inquietet. ff. si seruit. vendic. l. ij. & l. loci corpus. §. competit. & instit. de actio. §. contra. Et actio non competit de dominio, sed de iure prædiorum, sicut

& confessoria; vt in præalleg. l.ij.in prin. Et licet secundum Pla. dicatur ideò negatoria, quia verbis negatiuis intentatur, tamen contrarium not. in l.ij.& §.contra.supra alleg. Nam quęlibet earum, scilicet, actio confessoria & negatoria potest dari per verba affirmatiua, & etiam per negatiua, Non ergo sumunt differentiam per formam verborum, sed differunt ratione materię. Inde breuiter cõcludendo siue per affirmationem siue per negationem dentur, tamen in hoc differunt, quia confessoria datur ad tuendam sibi seruitutem debitam, & negatoria datur ad tuendam sibi libertatem suam. Et notant docto.exempla in quibus confessoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria verbis affirmatiuis.in c.cum ecclesia sutrina. de causa possess. & propriet. vbi bona gl. de his. extra.de iud. in c. examinata,& in d.l.ij. ff.si seruit.vendic.

Actio criminalis dicitur ex qua pœna fisco est applicãda, licet pecuniaria sit, glo. & Bart. in l. iij.in principio.de sepulchr. viola.

Actio datiua, quæ, require infrà in versic. actionum xiij. species.

Actio depositi est duplex, scilicet, recta & contraria. Actio depositi directa competit depositori ad repetendum depositum & accessiones eius, & competit in simplum, nisi fortè res sint incendio,ruina,naufragio, tumultu, depositæ. Hoc enim casu qui depositum sic receperit, si negauerit & inficietur,& de hoc conuincatur in duplo condemnabitur: hæc probantur ff. depositi. l. prima.§. ait prætor. Sed actio depositi contraria competit ei penes quem res deposita est ad petendum impensas si quas circa rem impenderit,& illas repetit: vel damnum datum per seruum depositum, secundum Placen.De illa contraria actione habetur.ff.deposi.l.si apud, in prin, & l. actione.

Actio de apposito, vel suspenso quo iter est vulgo: cuius casus nocere poterit: datur aduersus eum qui in sub grunda vel protecto habet id appositum vel suspensum quod nocere potuit: cuius condemnatio est, decem solidorum. ff. de his qui deiec. vel effud.l,si verò.§.ait prætor.

Actio de constituta pecunia competit aduersus eum qui sine stipulatione constituit pro se vel pro alio soluere. C. de constitu. pecunia. l. ij. Nam constituere largè dici posset quilibet qui pro alio se obligat: sed C. de constitu. pecun. constituere ponitur pro eo tantum qui quod alius debet,

bet, se soluturum constituit: nec distinguitur ex qua causa quis debeat: certa vel incerta, vel ciuili vel honoraria: dum tamen efficaciter debitum potuerit peti & exigi, vel saltem solutum retineri: vt quia tantum naturale erat debitum.

Actio de dolo competit mihi quando damnum dolo malo à quouis est mihi datum, vel si quis aduersus me versetur dolosè consulendo, vel malitiosè negotia mea administrando, nec superest aliqua alia actio qua possum experiri. ff. de dolo. l. j. §. verba. sed non datur nisi duos aureos excedat. Hæc autem non datur liberis contra parentes. Ratio, quia odiosa est, & in ea condemnatus, infamis efficitur. Nec datur libertis contra patronos, nec humili aduersus eum qui dignitate excellit, nec plebeio aduersus consularem receptæ autoritatis, nec luxurioso vel prodigo aduersus hominem vitę emendatioris. Datur tamen hæc actio in factum contra prædictos, vt fiat mentio bonæ fidei, & verbis sic temperandis in conceptione libelli in qua nulla est facienda mentio doli. hæc probantur ff. de dolo. l. si oleum. §. finali cum l. sequenti

Actio de dolo & furto eorum qui sunt in ministerio cauponum, stabulariorum, vel nauem exercentium, datur aduersus caupones stabularios & nautas: qui quando officio malorum hominum vtuntur: in duplo, seu in duplum tenentur: cùm dolus vel furtum commissum est in his rebus quas saluas fore recipere. ff. naut.cau.stab.l.j.& infrà actio in factum.

Actio de effusis & eiectis datur aduersum eum ex cuius habitatione vel habitaculo aliquid effusum vel eiectum est contra iter publicum: vnde damnum datum alicui transeunti restaurandum est in duplum: & si liber homo inde periisse dicatur in quinquaginta aureos hæc datur actio. Si verò viuet, nocitúmque ei esse dicetur: datur ob eam rem quantum videtur iudici ex bono & æquo: compensatis impensis factis & operibus quibus est cariturus inutiliter. ff. de his qui deiec. vel effud. l. j. in princi.

Actio de in rem verso datur aduersus dominum vel patrem: si seruus vel filius pecuniam in rem patris vel domini impendit quam mutuo accepit. ff. de in rem verso. l. j. in princi.

Actio de pauperie competit aduersus eum cuius animal damnum dedit contra naturam

sui generis. verbi gratia, si equus non ex loci angustia vel non instigatus calce percutiat: vel bos cornu petat ex naturali feritate. Secus tamen si instigatus vel ex loci angustia damnum dederit. In huiusmodi actionis condemnatione, venit damni dati resartio: aut in solutione venit ex l. duodecim tab.noxæ deditio. dominus enim noxali iudicio sui nomine conuentus: seruum actori noxæ dedendo liberatur: insti. de noxa.actio.§.j.& si animalia noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem.insti. si quad. paup.fec. dic. Et vtrum malit aut soluendo damnum sufferat: aut aliàs pro noxa det animal: hoc per eum stat. Et probantur hæc ff. si quadr. paup. fec. dica.l.j.in prin. & instit. eod.tit.§.j. Et noxia significat delictum: sed delinquens vocatur noxa. insti. de noxa. in gl. super verbo noxia. Vnde versus.

Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

Et tamen sæpe vnum pro reliquo dicitur seu accipitur: vt ibidem dicitur.

Actio de peculio, vel peculio tenus competit ei, qui cum filio familias, vel seruo peculium habentibus contraxit.ff.quod cum eo.l.j.cum seq. Quæ post mortem filij, vel serui est annalis, necnon post emancipationem, manumissionem, vel alienationem.ff.quando actio de pe.est annalis. l. j. §. quandiu.vbi dicitur. Quãdiu filius vel seruus in potestate est: de peculio actio perpetua est: post mortem autem eius: vel postquàm emancipatus, manumissus, alienatúsue fuerit: temporalis esse incipit. i. annalis: & competit hæc actio aduersus dominum vel patrem: vt not. ff.de pec.l.j.§. verba.

Actio de rationibus distrahendis datur pupillo ad impugnandũ rationem à tutore redditam, qui fortè res aliquas pupilli abstulit, nec illas in libro rationum descripsit: Dicta ex eo ꝙ rationis redditio per tutorẽ facta, distrahenda.i.dilaniãda & inscidenda veniat per eiusmodi actionem. l. j. de actio. distrahen.

Actio de rebus ecclesiasticis venditis custodibus earum datur aduersus eos qui sacras res emerunt citra formam: nulla eis actione relicta contra sacrosanctas ecclesias de pretio quod dederunt repetendo. Hæc actio datur in factum cum res in aliam rem est mutata: vt cum ex phiala factus est scyphus. Si verò in forma sua sit: rei vendicatio locum habet: si alienetur: quod ex lege datur.

Actio de superficie in rem, competit

petit ei qui superficiem habet in alieno solo nomine conducti ad repetēdum superficiem si possederat. ff. de superfic. l. j. §. qui superficiem. in fine. & §. quod autem. versiculo & sane.

Actio de tigno iniuncto datur ei cuius tignum ædificio alieno iniunctum est ab eo qui æstimabat suum tignum esse. Si verò sciens alienum is dolose fecerit id, tenetur de tigno immisso & furti & actione ad exhibendum: non quòd tignum cogatur eximere: sed quòd intersit præstare. Et hæc probantur ff. de tign. iniun. l. j. & ff. de rei vendicatione. l. in rem. §. j. cum ibi notatis.

Actio directa est quando aliquid directè petitur in ius: vt ex commodato vel deposito, & huiusmodi.

Actio vtilis est quæ datur non ex iure aliquo directo, sed vtiliter & ex æquitate competit: vt in publiciana & huiusmodi, secundum Placen. & Azo. De ista actione vtili habetur & notatur. ff. de negotiis gest. l. actio. & ff. si quadru. pauperiem fecis. dicatur. l. penult. Et nota quòd actio directa & vtilis eiusdem sunt effectus: vt in l. actio prællegata. & nihil differunt, licet secundum quosdam differant: vt not. in l. ex legato. C. de legat. & plenè per Gynum in lege prima. C. de action. & obligatio. vnde directa datur secundum verba & mentem, & interdictum vnde vi directum datur tantùm contra spoliantem vel mandantem seu ratam habentem spoliationem suo nomine factam, quia verba & intentio prætoris hoc volunt in hoc interdicto, sed idem interdictum vtile datur ex mente tantum, de æquitate quadam, non virtute verborum. Datur etiam contra eum qui aliàs ex iusta causa rem posidet, non tamen prædictis tribus modis, sed fortè possessionem vacuam intrauit, vel rem in domo sua inuenit credens esse suam. de quo in c. cùm ad sedem: de restitut. spoliato. Et dicit Angel. quòd habens ius vtile, & intentans directum, malè libellat, & quando in principio detecta fuit ineptitudo, succumbere debet.

Actio ædilitia competit multis modis. Et primò, si res vendita sit redhibita propter vitium siue morbum: sed tamen à venditore restituitur pretium emptori cum accessionibus & aliis quæ ædiles inhibent: & in hoc casu est perpetua. de hac habetur. ff. de ædili. edict. l. ædiles. in principio. §. primo & finali. & l. illud. ij. responso. & l. redhibitoria. eo. titulo. Secundò, competit

quando fit, vt si res vẽdita non placet, quòd reddatur: & tunc est temporalis vsq; ad lx. dies: vt ff. eod tit. l. quòd si nolit. §. si quid ita venierit. Tertio, competit si venditor non vult tradere seruum, vel mancipium, vel iumentum cum ornamento cum quo ostenderat tempore venditionis pro ipso ornamento: vel vt fiat redhibitio rei principalis propter accessoria: & tunc competit etiam vsque ad lx. dies. ff. eo. ti. l. ædiles. in princ. & §. vendendi. Quartò verò competit quando eo loco quo iter est vulgo: habet quis canem, lupum, vrsum, aprum, verrem, pantheram, leonem, &c. vel animal aliud quod nocere posset: siue sit ligatum, siue solutum. ff. eod. tit. l. hi enim. & l. seq. Et si homo liber petierit: solidi ducenti præstabuntur: sin aliter ei noceatur, quod æquum videbitur condemnabitur: vt l. qua vulgo. ff. eod. tit. sed plenius vide de his Guliel. in Specu. in tract. libel. de empt. & vend. §. nunc dicendum est.

Actio empti competit emptori ad rem petendam quam emerat: in qua venit commodum quod accessit. Et si quid in speciali pacto comprehenditur, in hac actione attenditur: prout quisq; sibi paciscitur. ff. de act. emp. l. emptor. in prin. & insti. de emp. & vend. §. sed nostra. in fine huius contraria est actio venditi: quæ competit venditori ad petendum pretium & interesse & vsuras tẽpore moræ, prout inter partes conuentum seu contractum est, de ista habetur in l. Iulianus. §. ex vendito. eo. tit. & de empt. & vend. insti. in §. præalleg. sed nostra.

Actio æstimatoria, id est, actio præscriptis verbis sic cognominata est actio: quæ æstimatio proponitur gratia dubitationis tollendæ, quando res æstimata vendenda datur. Dubitatum enim est an ex vendito sit actio: an ex locato: an ex conducto: an mãdati. vt si rem meam tibi do: & æstimo tibi eam decem: vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas tuum sit. vt not. ff. de æsti. actio. in rubro. & l. j. institut. de action. §. actionum autem.

Actio ex stipulatu nascitur cùm de re certa in genere: sed incerta in specie fit stipulatio, vt institut. de verborum obligationibus. in principio. Nam si res esset simpliciter incerta: stipulatio non valeret. ff. eodem titulo. l. ita stipulatus. in principio. Et stipulatio est verborum conceptio, vt cùm spondes dare seruum: vel spondes te facturũ domũ. Et pertinet hæc ad actiones

in

in personam quæ oriuntur ex contractu verborum. Et hæc colliguntur.ff.de actio.l.j.§.j. & l.actionũ genera.§.in personam. & institu.de oblig §. fin.& de actio.§.j. & versicu. namque.cum simil.

Actio ex testamento non solum scripto hæredi competit ad petendum hæreditatem, sed etiam contra hæredem scriptum à legatariis & fideicommissariis C.communia de lega.& fideicommiss.l.j. Et sapit naturam actionis bonæfidei.l.in minorum.C.ex quib. caus.in integrum restit.nõ est necessaria. Tamen dicit Bart. quòd re vera est stricti iuris: cũ nõ numeretur inter actiones bonęfidei.in §.actionum. instit.de actio.vt not.in l.huiusmodi.§.ædes.ff.de leg.j.

Actio exercitoria secundũ Azo. in sum.C.eod.tit.datur cõtrahentibus cum magistro nauis propter nauigandi necessitatẽ contra exercitorem nauis:qui magistrũ naui præposuit: quẽ equum fuit teneri vt tenetur qui institorem tabernæ vel negotio præposuit.ff.de exercitoria actio.l.j.in princip.Hæc ergo actio non datur cõtra magistrum nauis:sed contra eum qui magistrũ naui præposuit, scilicet in eã causam in quam præpositus est expresse vel tacite:vt in ea.l.j.§.non autem. & §.igitur prępositio.Est autẽ magister cui totius nauis anchora & cura mandata est.l.j. §.magistrum nauis. ff.eo. qui vulgari lombardorum & prouincialium comitus dicitur:& in theutonico & in almanico styermam dicitur. Nec distinguitur an iste magister sit liber vel seruus maior vel minor. Et sibi imputatur qui eũ præposuit: vt l.j. præallegata.§.cuius autem conditionis. Sed exercitor dicitur is ad quem obuentiones quotidianę,aut redditus quæstus & vtilitates nauis perueniũt & pertinent: vt ea.l.j.§.exercitorem: siue verus dominus nauis sit: siue à domino nauem conduxerit ad tempus vel in perpetuum:vt dicitur ibidem.

Actio familiæ herciscundæ inter eos competit qui communem habent hæreditatem diuidendam. ff.familiæ herciscundæ. l.j.& ij.Et dicitur actio familiæ herciscundæ, id est hæreditatis vel substantiæ diuidendæ secundum Azo.in sum. vt no. ff.eod.titu. in rubro. Nomen enim familiæ quandoq; ponitur pro substantia & hæreditate:vt ff.de verb.signific. l.pronunciatio.§.j. Sed hercisco est verbum græcum:idem quod diuido. inde herciscundæ,id est,diuidendæ:vt no.gl. ff.eod.tit.in rub.

Actio fauiana & pauliana sic dictæ sunt ab autoribus & earũ

inuentoribus:& habēt locum quando debitor in fraudē creditoris alienauit ea quæ obligata fuerunt creditori : vt reuocetur ipsa alienatio. Datur etiam actio fauiana patrono ad reuocandum alienata per libertum vel per debitores in fraudem patroni vel creditoris, in qua veniunt fructus etiā post litem contesta. percepti: vt not. ff. si quid in fraudem patro.l.ij. & ibi per totū. Sed pauliana datur propriè creditori ad reuocanda alienata in fraudem per debitorē, de qua ff. quæ in fraudem credit.l.j. §.fi.& l.hac in factum. In qua etiam veniunt fructus:vt eod. titu.ait prætor. § per hanc. & §.præterea.quod intellige iuxta l.fin.§.non solum.eod.tit. de quibus ambabus.ff.de vsu. l.videamus.ij.§.in fauiana. & instit.de actio. §. item si quis in fraudem.

Actio finium regundorum competit pro finibus ad distinguēdum vel ad iudicandum.ff.eo. tit.l.ij.§.iudici.& l.seq. & inter eos agitur qui agros confines habent vel prædia. instit. de actio.§.item finium regundorum.& habet locum in rusticis prædiis tantum. ff. eod. titu.l.ij.& nō in vrbanis: quia vrbana prædia non sunt confinia:sed vicina quia parietibus distingui consueuere: sed confinia dicimus, quæ adeo sunt proxima vt nullus paries in medio interponatur.ff.eod.titu.l.sed & loci. §.hoc iudiciū. cum ibi not. Vrbana prędia dicuntur omnia prædia quæ habent ædificia: etiam si sint in villa, quia vrbanum prædium non facit locus sed materia habitandi causa facta. Vnde si in vrbe ædificium, causa non habitandi, sed gratia reponēdorum fructuū fiat, dicetur prædium rusticum. Sed & horti in ædificiis cōstituti nisi plurium sint in redditu, vinearij forte, vel etiam olitorij, continētur appellatione vrbanorum prędiorum.ff.de verb.signif.l.vrbana. Rustica autem prædia vocantur agri non habentes ædificia. Et si inter te & me cōtra quem ago finium regundorum: via publica vel publicum iter venit, non habet locum hæc actio: quia cōfinium non intelligitur, secus si riuus priuatus interuenerit, quia finium regundorum agi potest contra dominum riui. ff. eodem tit.l.sed & loci. §.si.cum l.seq.& ibi not. Est autem hæc actio duplex, quia in ea vterq; est actor, & vterq; est reus. extra de probat.ex literis ff.eo. tit.l.iudiciū cōmuni diuidundo, & l.familiæ hercifcūdæ. & l.inter cohęredes.§.si familiæ. ff.famil.herc. Item est mixta: quia est in rem & in personā. insti.de act.§.quædā actiones. & §.

& §. item finium regũdorum. Item perpetua est, vt C. eodem.l.vlti.& ff.eo.l.iudicium communi diuidun.& institut. de actio. §. quædam. quod tamen non sic intelligitur, vt si vicinus meus ampliores fines ei cui vendiderat ostenderit, non possit ille qui emit, longo tempore præscribere: hoc enim falsum est,vt ff. pro empto.lege ij. §. sed & si fundus. & l.qui fundum.§. si fundum. Sed si oportet intelligi secundum Azonem, vt etiam post decem vel viginti annos locum habeat hæc actio pro finibus terminandis, quamuis de meis finibus aliquid præscripseris. Nam & si ab initio fine aliqua præscriptione hoc constaret esse tuum,agere possem vt commodius termini imponantur agris,vt ita rixarum perimatur occasio,&c. Si quæras quando incipiat currere præscriptio huic actioni, Respondetur ab eo tempore quo incepit posse hæc actio intentari. Et incipit posse intentari cùm fines cœperunt turbari, & ex eo nascitur hæc actio secundum Azo. in sum. C.eod.tit.

Actio funeraria contra hæredem bonorúmve possessorem datur.ff.de reli. & sump. fune.l. at si quis.§. fin. & datur ei qui funerauit non vt hæres defunctum, sed causa pietatis, vt d. l.at si quis.§.sed interdum. & §. si quis. cum ibi nota. Per hanc enim actionem veniunt reficiendæ expensæ ibidem à funeratore factæ.

Actio furti manifesti secundum Azo.locum habet quando fur rem tenẽs visus vel deprehensus fuerit,siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel alio antequam perueniat ad locum quo perferre rem destinauit. Si talis deprehendatur vel cum re videatur,& ad eum deprehendẽdum occurristi ei, licet abiecto furto aufugerit, furti manifesti tenetur. l. si quis.j. §.sed Celsus. ff. de fur. nisi surripientis mutetur status, vt tu mihi surripuisti in seruitute, & manumissus in furto deprehenderis cum re furtiua: sed si tu pertuleris quo destinabas: teneris furti non manifesti. cùm enim deprehenderis cùm re furtiua priusquam eo loco pertuleris quo destinaueras illo die manere cum furto: tũc fur est manifestus. Hæc omnia dicuntur ff. de fur. & datur actio furti manifesti in quadruplum. instit.de obli.quę ex delic.§. pœna manifesti.

Actio furti non manifesti competit quandocunque prędictis modis furtum non manifestũ probatur.ff.eo.tit.l.nec manifestum.& insti.de obli.quæ ex deli.na.§. nec manifestum. Et

etiam si vidisti furtum fieri: te tamen abscōdisti cùm furtum faceret ne te occideret: non est manifestum. ff. eodem tit. l. si quis in seruitute. §. cæterum. & datur hæc actio in duplum. institu. de oblig. quæ ex deli. nas. §. pœna manifesti.

Actio hypothecaria, vide inst. de actio. §. item seruiana. Et hæc actio aduocat nudam possessionem. ff. de euic. l. si cùm venditor. §. j.

Actio in factum dicitur quatuor modis, vt not. gl. in §. fi. instit. de actio.

Actio in factum aduersus iudicē qui litem fecit suā: datur aduersus iudicem qui per imperitiam male iudicauit: & ideo videtur quasi ex maleficio teneri, & in quātū de ea re æquum religioni iudicātis videbitur pœnam sustinebit: vt instit. de obligat. quæ ex quasi deli. nas. in prin. & ff. de va. & extraor. cog. l. fi. Si verò dolo malo iudicauit vere est ex maleficio obligatus actione in factū, vel actione de dolo ad omne interesse ei quē læsit & infamis est. Item tenetur crimine falsi: quod pœnam deportationis vel vltimi supplicij continet: vt ff. ad legem Corne. de fal. l. j. §. & qui iudicem. & §. vlti. & ff. de iud. l. si filius. Item & tenetur crimine cōcussionis: vt ff. de concus. l. vlt. Itē ciuiliter potest cōueniri ex edicto de calumniatoribus in quadruplū ab eo quē debebat dānare per pecuniā, vt ff. de calū. l. j. & iij. §. illud. secundū Azo. probantur hęc. C. de iudi. qui male iudi. l. ij. & ibi not. in gl. fi. iūcta auth. nouo iure. ibidē posita. & l. si filiusfamilias. ff. de iudi. Iudex autē ecclesiasticus male inductus per gratiā vel per sordes: ab executione officij per annū est suspensus: ad æstimationē parti quam lęsit, nihilominus cōdemnandus. Et si durante suspēsione se diuinis ingesserit, irregularis est: nec cū eo nisi per sedem apostolicam poterit dispensari, vt c. cùm æterni. de re iudi. lib. vj.

Actio in factū: de eo quod certo loco datur: vbi aliquid est promissum dari certo loco: si iudiciū in illo loco cōstitui nō possit: introducta enim est quędā actio arbitraria: vt posſit etiā in alio loco agi. Prætor enim iniquū esse arbitratur nō posse cōueniri debitorē in alio loco quàm in loco destinato solutioni, & hęc actio arbitraria ex sui natura est stricti iuris: in qua habita cōsideratione aliarum actionū stricti iuris quicquid esset omissum, deberet haberi omissum: tamen in illa venit etiā quicquid ęquū & iustū visum fuerit religioni iudicantis: & propter hoc appellatur hæc actio arbitraria irregularis: quia cōtra naturā aliarum

rum actionum stricti iuris est. glo. in rub. ff. de eo quod certo loco.

Actio in factum de dolo & furto eorum quorũ ministerio quis cauponam, aut nauem, vel stabulũ exercet; datur aduersus eos qui præsunt cauponæ, aut naui, vel stabulo: qui quoniam officio malorũ hominũ vtuntur: in duplo tenẽtur quod dolo aut furto eorum cõmissum est in his rebus quas saluas fore receperunt. ff. nau. cau. stab. l. j. in princ. & §. idem Pomponius. & l. & ita. §. idẽ. & §. ait prętor. iuncta l. fi. §. hac autem actione. & ff. fur. aduer. nau. cau. sta. l. j. inst. de obli. quæ ex delic. nas. §. item exercitor.

Actio in factum ex edicto prætoris de alienatione iudicij mutãdi causa facta, datur ei in cuius fraudem & illusionem facta est alienatio: & suis hæredibus aduersus eũ qui rem alienauit; quem ad interesse conuenit quanti interest actoris coram ordinario, vel delegato: de qua Goffr. in summa de alie. iudi. mutan. cau. fac. capitu. j. extra eodem titu. in gl. Cessat autem hæc actio secundum Hosti. in sum. extra eo. quando is qui alienauit: eandem rem recuperauit. ff. eod. ex hoc §. si quis. Idem si res nõ erat petitoris: vel si mortua est sine culpa, nisi si quid actoris intersit ratione quæstus, vel accessionum, vel expensarum. ff. eod. non solum, §. hæc actio. & de noxa. actio. electio. §. si is. Item si reus paratus sit subire vtile iudicium: quod est intelligendum quando: eandem causam promittit se præstaturum: puta promittit se restituere sub maxima pœna, alias si diceret rem non restituam, quia nec habeo sed quanti intererit tua: vel quanti in litẽ iuraueris secus esset: nam & si hoc non offert, tenetur ad idem: cum dolo desierit possidere: vt ff. de rei ven. sin autem. §. j. & l. is qui dolo.

Actio in factum ex iuramento, per quam quæritur an actor iurauerit: secundum quosdam datur ei, qui cum peteret rem suam: delato sibi iureiurando ab aduersario, eam suam esse iurauit. Ab eo enim rem suam petit actione in factum, qui iurauit suam esse. ff. de iureiurã. l. nam & postea. §. j. & §. fin. Si vero rem suam sibi traditam postea amisit: & ille qui detulit iuramentum: eam nactus sit: aduersus eum publiciana competit actio. ff. de publicia. actio. l. eum qui. §. si petenti. vbi dicitur. Si mihi petenti rem: iuramentum detuleris: iuraueróq; rem meã esse: com petit mihi publiciana aduersus te: tamen quomodo hoc debeat intelligi: ibi notatur plene. & solet iusiurãdum referri

ferri ei qui detulit. C. de reb. cre. l. generaliter. §. omne igitur. versi. sed iuramento.

Actio in personam dicitur condictio, quando contendis aliquẽ dare, aut facere tibi oportere. Quando verò agis, vt restituatur tibi res tua & speciale nomen accipit, vt in deposito dicitur simpliciter actio personalis, & non condictio. Hoc autem nomen condictio inde descendebat: quia olim iudicia erant ordinaria: & certa verba: & quæ oportuit condici, id est simul dici vt si quis caderet à syllaba, caderet à tota causa. Sed postea illæ solennitates in dissuetudinem abierũt: attamen nomen remãsit: vt adhuc personales actiones quæ solennibus verbis interpretabantur: cõdictiones vocentur: & hæc colliguntur institu. de act. §. appellamus. cum ibi no. & ff. eod. tit. l. actionum genera. Et harum actionum genera quædam nascuntur ex contractu: quædam ex quasi contractu: quædam ex maleficio & quasi malc. institu. de oblig. §. sequens. & de actio. §. omnium. Require, scilicet de omnibus his, in verbo actiones ex contractu.

Actio in rem: dicitur vendicatio rei, scilicet quando dicis rem de qua agitur tuam esse: & aduersarius dicit, vel ostendit ipsam rem esse suam. ff. de actio. & obligation. l. actionum genera. & institu. eodem titu. §. appellamus. Et harum actionum alia est directa in rem actio: vt rei vendi. actio confessoria & negatoria. Alia est actio in rem vtilis: quæ sunt actiones de dominis non directæ: sed vtiles quæ ex æquitate dantur quandoque non dominis: vt sunt publicianæ quæ ex diuersis causis competũt. Et actio per quam quæritur an actor iurauit: & actio in rem de superficie: & actio Fauiana & Pauliana & Caluisiana: & actio in rem quæ competit inter dominum tabulæ & pictorem. Sunt & aliæ in rem actiones in quibus non de dominio, sed de pignore agitur: sicut seruiana & quasi seruiana: de quibus videte loco suo. Et nota, quòd actio personalis non sequitur fundum. ff. de contrahen. empt. & vendi. l. Titius. §. Lucius Titius. ff. ad Trebellia. l. j. §. si hæres. ff. de iud. l. si fideicommiss. §. tractatum. & ff. de alie. iudi. mu. cau. fac. l. iij. §. opus. in glo. per Dinum in l. fin. ff. de no. oper. nun. Item actio personalis est ita affixa ossibus creditoris quòd in aliũ transferri non potest nisi fictione iuris. ff. de peculio. l. quis ergo.

Actio iniuriarum cõpetit ei qui iniuriã passus est: vt not. insti. de in

de iniu. in rubrica contra eum qui intulit iniuriam, vel inferri procurauit. institu. eod. tit. §. non solum. & pulsauit vel verberauit vel famosum carmen ad alterius contumeliam scripsit, vel quoquo modo iniuria aliquem affecit. institu. eod. titu. §. iniuria. In qua iudex cōdemnabit quanti actor iurauerit se nolle illam iniuriam sustinuisse: præmissa tamen iudicis taxatione. instit. eodem tit. §. pœna. ff. eod. tit. l. constitutionibus. Quidam enim dicunt quòd iurare debet potius velle de suo perdidisse tantum, vel tantũ quàm talem iniuriam sustinuisse. Et hoc videtur approbare Host. in sum. titu. de iniu. & dam. dato. & Specu. eodem tit. Alij dicunt, quòd sufficiat eum iurare sic, quòd nollet lucrari tātum, vel tantum pro eo quod talem iniuriam sustineret vel sustinuisset. Primum tamen videtur verius. Et actio iniuriarum ex pacto nō nascitur, sed ex contumelia. l. sed si vnus. §. si pactum. ff. eo. tit. & dissimulatione aboletur. Nam si quis iniuriam reliquerit, hoc est si statim passus ad animum non reuocauerit: postea ex pœnitentia remissam iniuriam nō poterit recolere. l. non solum. §. j. ff. de iniu. & neque in hæredem, neque hæredibus datur. l. iniuriarũ actio. ff. eo. tit.

Actio inofficiosi testamēti, inofficiosæ dotis vel donationis, vide infrà in ver. Querela.

Actio institoria secundum Azo. datur contra illum qui præposuit aliquem stationi vel negotiationi gerendæ cōtrahentibus cum præposito in eam causam in quā præpositus est expressim vel tacitè. ff. de instit. act. l. j. & ij, & l. quicunque. §. non tamen. cum ibi no. & dicitur institoria ab institore præposito, quāuis exercitoria nominetur à præponente, instit. quod cum eo. §. exercitoria. & §. seq. Nam institor dictus est ex eo quòd negotio gerendo instet, nec refert an tabernis sit præpositus, vel cuique alteri negotiationi: vt d. l. quicunque, & l. institor.

Actio legis quid esset apud antiquos, exponit elegāter Alcia. in l. pecuniæ verbum. §. actionis. de ver. sig. & Bud. l. iiij. de adopt.

Actio legis Aquiliæ duo continet capita vel tria, licet vnum non sit in vsu, vt ff. eo. tit. l. si seruus seruum. §. huius legis. & institut. eodem titulo. Primum caput est de seruis occisis vel quadrupedibus quæ numero pecudum continentur, vt in l. lege Aquilia. ff. eodem titulo. vbi dicitur de animalibus quæ gregatim habētur & pascuntur: sicut oues, capræ, & equi, muli, & boues, & asini, & secun

secundum Labeonem sues:sed non canes. Et longe minus bestiæ, vrsi, feræ, & leones, &c. sed elephantes & cameli quasi mixti sunt. Et ideo primo capite eos contineri oportet: quo casu tanti fit condemnatio quanti plurimi ipsa res valuit anno pręterito: vt in dicta l. lege Aquilia. ff. eod. ti. & instit. eo. tit. in princip. Secundum caput in dissuetudinem abiit. Sed tertium caput huius legis est de eis vulneratis feris bestiis occisis: cæterisque rebus ruptis vt veste, vase, & similibus. Quo casu quis condemnatur qui damnum dedit: quãti res fuit triginta diebus retro: rei pretium & valorem æstimando: vt dicta l. si seruus seruum. §. iij. autem capite, & insti. eodem. §. capite tertio. cum §. sequen. Et in hac actione si quis damnum se dedisse inficiatur: id est negat condemnatur in duplum. ff. eo. l. ij. §. j. dicitur autem lex Aquilia ab Aquilio plebis tribuno.

Actio mandati directa competit mandatori & eius hæredi. ff. eodem titu. l. si verò. §. fina. & l. si mandato Titij. j. responso. & §. j. & ecõtra mandatarium vel procuratorem post mandatum susceptum. ff. eodem. l. si verò non remunerandi. §. j. Et inquantum interest id factum esse quod mandaui: puta mandaui vt fundum emeres: si mea intererat emi: teneberis post mandatum susceptum: tamen si eundem fundum ego ipse emo vel alius mihi: neque interest aliud: cessabit hæc actio secundum Azonem. ff. eodem titulo. l. si procuratorem. §. mandati actio.

Actio mandati contraria competit mandatario. ff. eodem tit. l. si verò non remunerandi. §. contrario. vel procuratori ad expensas aduersus mandatorem quatenus fines non est egressus. Si verò aliquid erogauerit vtiliter in eo non habet mandati iudicium: sed tantum negotiorum gestorum secũdum Mar, licet Ioan. & Accursi. contra prout legi. & not. instit. eodem titu. §. is qui. & ff. eodem. l. si pro te. cum l. sequenti. in princip. & C. de negotiis gestis. l. finali. in glossa vltima. Si verò mandauerim tibi vt mihi fundum emeres: etiam si nondum pretium solueris ages mecum mandati: vt suscipiam obligationem qua teneris venditori. Nam & ego agere possum vt cedas mihi actionem empti. ff. eodem titulo. si mandato meo. primo responso. Competit ergo breuiter actio mandati directa contra illum qui mandatum suscepit adimplendum cum primo cogi non posset quòd susciperet mandatum: inquantũ interfuit mandato

dato

datoris factum fuisse quod mandatur. Et rursus ipsi mandatario qui mandatum suscepit, competit actio mandati contraria ad impensas si quas fecit ratione mandati suscepti si fines mandati non excessit: sed si mandatum excessisset in expensis factis non repetet ipsas per huiusmodi actionem.

Actio natiua quæ, vide Actionum xiij. species infrà.

Actio negatoria. Require supra actio confessoria.

Actio negotiorum gestorum duplex est: scilicet, directa & contraria: vnde negotiorum gestorum directa est qua agit dominus rei gestæ contra eum, qui negotia eius gessit, vt administrationis rationem reddat, vtputa si ego fui absens, & negotia mea cœperunt esse deserta, & malè se habebant, tu hoc videns absque mandato à me recepto mei contemplatione ex amicitia quam ad me habes: gerebas negotia mea: mihi datur hæc actio negotiorum gestorum directa: ad hoc vt reddas mihi rationē administrationis, vt ff. de negotiis gestis. l. ij. & institut. de oblig. quæ ex quasi contra. nascun. §. j. & §. sicut.

Actio negotiorum gestorum contraria competit illi qui sine mandato se immiscuit alienis negotiis gerendis aduersus dominum negotiorum gestorum ad repetendum expensas negotiorum gestione factas. Et veniunt omnia quæ expendit de suò necessario, vel vtiliter, non tamen voluptuosè: & hæc colliguntur ff. eod. tit. l. ij. cum ibi not.

Actio noxalis secundum Azonē dicitur actio quæ nascitur vel oritur ex delictis seruorum. ff. eod. tit. l. j. & institut. eo. tit. in princ. & dicitur noxalis à noxia: quod significat ipsum delictum: vel à noxa, quod dicitur ipse delinquens. Versus.

Noxia delictum: deliquens noxa vocatur.

Actio pauliana, vide supra Actio Iauiana.

Actio personalis, require infrà in ver. Actionum quædam.

Actio pignoratitia directa competit debitori contra creditorem. institu. quib. mod. re contrahi. oblig. §. fin. vel contra eius tutorem, vel curatorem, si pignora acceperunt. ff. eod. tit. l. solutum. §. fin. & habet locum soluto debito, vel aliter satisfacto, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum: vt si pignora alia data sunt creditori, vt à primis recedat, vel fideiussores siue res aliæ, vel pretium: vel etiam nuda conuentio sine pretio vel pacto. Quoties enim vult creditor recedere à pignore, videtur

satisfactum, si vt ipse velit, vel voluit cautum est: licet in hoc deceptus sit sui facilitate, secundum Azonem. vt ff. eod. tit. l. si rem. §. omnis. & l. si necessarias. §. si vnus.

Actio pignoratitia contraria datur creditori contra debitorem & datur ad multa. Si enim decipiatur à debitore, vel ipsa re, vel eius proposito: quia obligauit ei rem alienam vel alij pignoratam: tenebitur ei debitor pignoratitia contraria. ff. eod. tit. l. tutor. §. contrariam. iuncta l. si quis in pignore. §. fin. & si debitor malitiosè versatus sit, obligando æs, vel stannum pro auro vel argento. ff. eod. tit. l. j. §. si quis. & in §. præall. l. si quis in pignore. ij. responso. vel si obligauit seruum per quem damnum datum est; puta furtum vel aliud huiusmodi: & hoc si sciuit tenetur insolidum, id est in totum, secus si ignorauit: quia tunc liberabitur noxæ deditione: scilicet, dando seruum pro noxa. In his competit hæc actio secundum Azonem & alios. Hæc probantur. ff. eodem titulo. l. si seruus pignori. Item secundum Azonem agit creditor actione pignoratitia: si seruos pignoratos artificiis instruxit. si cœperant imbui antequàm sibi pignorarentur: vel debitoris voluntate creditor eos instruxit. Sed si nihil horum intercessit, siquidem artificiis necessariis eos instruxit: secundum Azonem erit actio contraria, ff. eodem titulo. l. si seruus.

Actio pignoratitia vtilis, secundum Placen. datur ei qui impignorauit rem alienam sine consensu domini: & postea dominus pignoris factus est. ff. eod. tit. ff. rem alienam. & ff. de pigno. l. j. §. j. & l. si Titio. cum seq. & tam directa, quàm illa dantur principali & suis hæredibus: & contra hæredes creditoris: vt potest probari. insti. de perpe. & tempor. actio. §. non omnes. & ff. de actio. & oblig. l. j. §. creditor. & instit. quib. mod. re. contrah. oblig. §. fin.

Actio popularis est quæ ius suum populo tuetur, & competit vnicuique de populo. De actionibus popularibus vide glo. rubr. ff. eod. tit.

Actio præscriptis verbis ex contractibus innominatis descendit: vbi, scilicet, ciuilis causa subest sufficiens ad actionem introducendam: & cùm negotium non cadit in certum & speciale nomen contractus, nec causa huiusmodi actionis exprimitur: sed hæ actiones exprimuntur sic; do vt des, facio vt facias, do vt facias, facio vt des. Ex quibus nascit

nascitur actio præscriptis verbis nominata: aliàs ciuilis, quando mihi aliquid adest, vel abest, vel absuturum est: nec tibi adest: nec affuturum est: aut mihi non abest: nec tibi adest: aut si nec tibi adsit: nec mihi absit, & cesses implere quod cõuenit inter nos: ego autem si feci, in subsidium intentatur actio de dolo. Nam vbi vnus cessat implere quod in se est quod promisit altero implere: locum habet hæc actio.

Actio præscriptis verbis, quibus casibus competat, vide pulchram glo. in rubr. ff. eodem titu. & in §. actionum autem. in versic. ex permutatione. instit. de actio.

Actio pro socio quæ ex vtraque parte directa est, competit pro vsufructu quem solus alter sociorum percepit, vel si dolum commisit in rebus communibus. Nam locum habet quando duo ineunt contractum societatis. Et si aliquis sociorum malè & dolosè versetur, tunc alteri contra eum datur hæc actio. Nascitur autem hæc actio demum societate finita, quæ finitur pluribus modis: prout sequitur Azo in summa eodem titulo.

Actio protutelæ directa competit ei, cuius negotia gessit quispiam quasi tutor, qui tutor non erat. Contraria datur illi qui existimans se tutorem alicuius, tanquam tutor eius negotia gessit, ad repetẽdum si quid necessario vel vtiliter in rem pupilli expenderit. l. j. & toto tit. ff. de eo qui pro tut.

Actio publiciana ex æquitate datur ei qui rem bona fide emit à non domino: & rem sibi traditam bona fide cepit: credens vendentem tempore venditionis & traditionis dominum esse: & sufficit emptori habuisse bonam fidem, licet venditor malam fidem habuerit: & callido consilio vendiderit, vt ff. eo. l. eum qui. §. prętor ait. Si ergo talis emptor ante completam vsucapionem à possessione cadit, petat rem à possessore iure quasi dominij. Et appellatur actio publiciana à publico autore qui eã inuenit. insti. de actio. §. aliæ. Ad hoc vt autor obtineat, oportet istum probare iustum titulum: & rem sibi fuisse traditam: & bonam fidem habuisse tempore emptionis & venditionis: (quod præsumitur nisi contrarium probetur) & quòd credat modò venditorem vel donatorem tempore contractus dominum non fuisse, aliàs publiciana non competeret. Permittitur autem tali venditione, ac si vsucepisset vendicare: nisi fortè

verus dominus posſideat, quia exceptio veri dominij publicianam excludit. Si autem poſt vſucapionem à poſſeſsione cadat: tunc non competit publiciana: ſed ciuilis actio vel rei vendicatio: ſecundum quoſdam vtilis, ſecundum quoſdam directo. ff. de publi. l. j. De hac materia vide not. per Ioan. And. de ſenten. & re iudic. c. abbate ſanè. lib. vj. in glo. vbi dicitur quòd rei vendicatio & publiciana non ſunt contraria, ſed aduerſa: cùm ad eundem finem tendunt, ſecus cùm tendunt ad fines diuerſos.

Actio publiciana reſciſſoria datur ei, cuius res, quam à non domino emit credens eum dominum vt ſupra, vſucapta eſt, cùm abſens erat cauſa reipublicæ, vel ſtudij, vel peregrinationis, vel legationis ciuitatis, vel cauſa appellationis proſequendæ, vel teſtimonij ferendi, vel quia in captiuitate fuit, vel alia cauſa neceſſaria fuit abſens. Licet enim propter neceſſariam abſentiam infra annum poſtquam reuerſus eſt reſcindere vſucapionem, vt dicat aduerſarium non vſucepiſſe, qui vſucepit per auxilium prætoris, hoc auxilium ſibi datur. Si autem verè fuit dominus rei, tunc competit ei vendicatio reſciſſoria. Si verò res talis erat pignori obligata, competit etiam hypothecaria reſciſſoria, & hoc in realibus actionibus. In actione autem perſonali conditio reſciſſoria. De hac materia vide Gulielm. in Specu. de in integr. reſtitu. in tractatu libellorum, ſuper verbo ſed ſcias, & ſequenti. & glo. prima in verbo dominij vel quaſi, circa medium in c. abbate ſanè. de re iu. lib. vj.

Actio quanto minoris quædam eſt prætoria, quædam ciuilis. Prætoria locum habet cùm quis emit animal vel ſeruum morboſum ſeu vitioſum, qui propter morbum vel vitium minus valet quàm emptus ſit. & datur ad petendum id quod minus valet: puta ſi res non eſſet vitioſa vel morboſa, valeret viginti: nunc autem valet quindecim, proponitur hæc actio ad petendum quanti minoris interſit emptoris. Hoc autem ſcies, quòd de vitio nunquam tenetur venditor niſi in tribus caſibus. Primus eſt, quando nominatim promiſit, & tunc agetur ex ſtipulatu. Secundus eſt, quando ſciebat ſeruum habere vitium & emptorem non admonuit, & tunc tenetur ex empto, vel quòd redhibeatur, vel quòd amittere teneatur. Tertiò, ſi vitio animi ſit admixtum

vitium

vitium corporis. Datur autem infra annum vtilem. Sed ciuilis actio quanti minoris competit quando librum vel aliam rem vitiosam vel morbosam emit propter quod res minus valet & agitur: quanti minoris esset empturus. De hac actione nihil dicitur in arbore actionum: sed de pretoria solùm. Vide similiter de hac materia in Spec. tit. de empt. & venditio. §. nunc dicendum, versi. est & alia actio.

Actio quasi seruiana quæ etiam hypothecaria dicitur, prætoria est, per quam rem mobilem vel immobilem tibi pignori obligatam quam possidet aliquis, siue sit debitor siue alius, poteris ab eo euocare seu petere, & est actio in rem vtilis, & datur creditori ad persequendum pignus hypothecámue, vide de hoc insti. de actio. §. quasi seruiana.

Actio quòd iussu perpetuo datur contra patrem vel dominum, quorum iussu cum filio vel seruo aliquis contraxit, siue dirigatur iussus ad contrahentem, siue ad seruum. Nec est in ea opus verbis aut scriptura, vel vt distinguatur secundum Azonem, an videatur iussus vel iussio specialiter in vno contractu, an generaliter, ita quòd volens cum seruo meo contrahere securè possit. Videor enim omnia iussisse nisi lex certa, id est, conditio vel pactum contrarium prohibeat. Habet ergo locum actio quod iussu, quando domino viuente vel patre seruus vel filius contraxit, quia hac dominus vel pater eoquod iussit tenebitur.

Actio quod metus causa datur ei qui probabili vel iusto metu coactus rem suam vendidit, tradidit vel promisit, aduersus eum qui metum intulit: sed infra annum erit quadrupli propter contumaciam nolentis rem restituere iussu iudicis ante lit. contest. Post annum verò simpli. vt in l. si cum exceptione. j. responso. & §. post annum. ff. quod met. cau.

Actio rei vendicationis est quando dicis rem corporalem esse tuam, vt hunc seruum, hunc equum, hanc vestem. Alia dicitur vendicatio quam legistæ non habent, quæ datur pro re incorporali, vt not. per doct. in cap. examinata. de iudic.

Actio rescissoria triplex est, vt supra de publiciana rescisso.

Actio redhibitoria datur emptori contra venditorem, vt seruum vel animal morbosum recipiat, & pretium restituat, & datur infra sex menses vtiles, quia hæc actio

tantum sex mensibus durat. vt ff. de ædil. edict. l. j. verbi gratia. Si vendis mihi animal morbosum latentem morbum habens, vel aliam rem vitiosam tali vitio, quod vitium si sciuissem nullo modo emissem, mihi datur actio contra te ad hoc quòd pretium receptum restituas infra sex menses, & rem tuam morbidam vel vitiosam reassumas.

Actio rerum amotarum competit marito aduersus vxorem de rebus constante matrimonio causa diuortij ablatis. Datur autem post diuortium, & continet rei persecutionem. Sed si pendente iudicio reintegretur matrimonium, soluitur iudicium rerum amotarum, & si redintegratio matrimonio iterum fiat diuortium, remanebit actio rerum amotarum ob res amotas prioris diuortij causa, & in quo casu actio furti daretur contra extraneum in eodem casu actio rerum amotarum locum habet, dum modo illa concurrant, scilicet vt res mariti dolo malo amoueantur, & econtra. Item quòd fiat amotio constante matrimonio, vel vt aliquid fiat quod pro amotione habeatur. Item quod fiat causa diuortij. Datur etiã hæc actio contra patrem filio vel filiæ, quatenus ex ea re locupletior est factus vel de dolo malo eius factum est quominus fieret. De hac materia vide not. per Azo. in sum. cod. tit.

Actio rei vxoriæ sublata est: in cuius locum surrogata est actio ex stipulatu, quæ datur marito vel eius patri vt dos reddatur. Si enim à datione dos inciperet, hęc actio locum non haberet, licet quidem dicunt contrarium: vt dicit Azo in sum. eod. tit.

Actio reuocatoria datur in eos, quibus alienata fuère bona debitoris in fraudem creditorum. vide supra. Actio fauiana, & in §. item si quis in fraudem. Insti. de actio.

Actio seruiana domino fundi vel domus competit ad persequẽdas res conductoris pro mercede domus quasi pignoratas: quæ quanuis non conuentione pignorentur, tamen iuris constitutione obligantur tacitè pro locatione iure pignoris in vrbanis prædiis inuecta & illata, in rusticis verò prædiis fructus tantum. De hoc vide in §. item seruiana. instit. de action.

Actio serui corrupti competit non solùm aduersus eum cuius hortatu vel consilio seruus corruptus vel deterioratus est: sed etiam contra eum noua lex datur qui sollicitauit seruum, licet bonos mores eius

corrum

corrumpere non potuerit. Hęc autem actio in duplum habet condemnationem, scilicet, quanti deterioratus est seruus quantiue res fuerit à seruo sollicitato subtracta: & tenetur qui corrumpit: siue ex bono malum, siue ex malo deteriorem fecerit. De hoc in l. si quis seruo alieno suaserit. C. de furt. vbi casus de hoc.

Actio stricti iuris, require infrà actionum quædam, & de except. in cap. cùm venerabilis. vide insti. de actio. §. actionum autem.

Actio subsidiaria dicitur, quia in subsidium & auxilium alterius, quæ inefficax facta est datur, vt si tutor res pupilli alienauerit, vel male administrauerit, & ipse tutor & eius hæres sint non soluendo, id est, non sufficientes ad soluendum pupillo, datur actio contra illum ad quem res eius alienatæ sunt.

Actio tributoria datur creditoribus, qui cum seruo aut filiofamiliâs contraxerunt in merce peculiari, vt distribuatur pro rata crediti inter illos & dominum seu patrem illius cum quo contraxerunt. §. ij. insti. quod cum eo.

Actio tutelæ subsidiaria competit pupillo quando, nec tutor nec hæres soluere habet, contra eum cui iura tradita sunt à pupillo, vt cautionem exigat à tutore indemnitate pupilli, quando vel nullam vel parum idoneam admisit cautionem.

Actio tutelæ directa datur aduersus tutorem ipsi pupillo in quantum conuenit si tutor in rebus pupillaribus damnum dedit dolo vel culpa ipsi pupillo.

Actio tutelæ contraria competit tutori aduersus pupillum, si in rem eius aliquid de suo impendit, vel pro eo fideiussit, aut rem propriam impignorauit, vel obligauit pro pupillo.

Actio venditi competit venditori ad petendum pretium & vsuras ex tempore moræ. Et si aliquid speciali pacto comprehenditur, prout is sibi paciscitur, vel inter pares conuentum est. Et huius contraria est actio empti, quam vide supra.

Actio vi bonorum raptorum de rebus mobilibus vi surreptis datur: & cui res mobiles per violentiam sunt ablatæ, & competit restitutio infra annum ad quadruplum, ita quòd in quadruplo contineatur ei restitutio: & hæc est vis ablatiua.

Actio vtilis, vide suprà Actio directa.

Actionum quædam sunt in rem: & quædam in personã. Actio

in rem dicitur vendicatio rei: quando scilicet dicit aliquis rem de qua agitur esse suam: & aduersarius dicit contrarium. Quando ergo petis rem aliquam vt tuam rei vendicatione: tũc agis actione in rem. Actio vero in personam cum petis ab aduersario aliquid tibi dari vel fieri. Item actiones quædam bonæ fidei dicuntur: quædam stricti iuris. Actiones bonæfidei dicuntur non ideo quia in eis debetur seruari bona fides: quia etiam bona fides seruatur in actionibus stricti iuris: sed dicuntur bonæfidei ideo quia maxime exuberare debet bona fides inter cõtrahentes in eis: & vltra id etiam veniunt omnia accessoria, & ea de quibus nihil est cogitatum, vt in actione empti vel venditi: venit etiam id quod expresse nõ est actum, videlicet à tempore moræ qui alteri non reddit illud ad quod tenetur de natura contractus: veniunt damna & interesse quæ debẽt restitui: & sic in eis multum exuberat officium iudicis pinguius quàm in actione stricti iuris. Sunt autem actiones bonæfidei. xvij. quæ enumerantur institu. de actio. §. actionum. & ponuntur in glo. de exceptio. cap. cum venerabilis. Aliæ vero dicuntur actiones stricti iuris: vt actio ex mutuo: ex stipulatu, ex arbitrio & consimiles. Et in istis non venit accessorium: nec ea de quibus non est cogitatum: vt not. Bart. in glos. præallega. Nec in his à tempere moræ qui alteri non reddit illud ad quod tenetur de natura contractus: veniunt damna & interesse quæ debent restitui. Item actionum realium aliæ competunt pro rebus corporeis: & sic habet locum rei vẽdicatio. Aliæ pro incorporalibus & pro seruitutibus acquirendis seruiendi & patiendi, & sic competunt duæ actiones quarum vna vocatur confessoria: alia negatoria. Item nota quòd actiones personales vsque ad metas xxx. annorum extenduntur: vt C. de constit. pecu. l. ij. & C. de præscrip. xxx. annorum. l. sicut. Reales autem vsq; ad metas quadraginta annorum: vt C. de luit. pigno. l. ij. & in gloss. de vtroque casu. Est ergo (vt clarius dicatur) actio realis quæ obligatum eum contra quem dirigitur, non supponit. Sed ideo competit: quia quis contendit restituere contra quem talis actio dirigitur. verbi gratia. Intrasti domum meam violenter, ego peto possessionem meam quam occupas: tu nullo iure mihi obligatus es: nec aliquid mihi promisisti: nec

tecum

tecum contraxi: sed tantum te cõuenio, quia res mea apud te est. Sed personalis actio prę supponit debitorem contra quem dirigitur, obligatum esse ex contractu vel maleficio: seu ex variis causarum figuris. Et ista datur etiam ad rem sed præsupponit obligationem personæ vt vendidisti mihi librum vel locasti mihi domum, tu mihi obligaris ex contractu licet agam ad rem, scilicet librum vel domum.

Actionum aliæ sunt particulares, aliæ vniuersales. Particulares dicuntur quæ dantur ad res particulares vel singulares, non autem ad id quod est vniuersum vel generale, vt si peto vestem, & ago rei vendicatione vel alia actione particulari, seu peto decem quæ tibi mutuaui. & harum actionum aliæ dicuntur reales, vt quia competunt ad rem, & non dicunt personam obligatam. Aliquæ vero dicuntur personales, quia non ad rem: sed in personã diriguntur, vt si ago ex empto vel actione ex mutuo, dico enim personã obligatam & non rem nec pecuniam, & prosequere latius vt institu. de actio. in princip. Actiones vniuersales dicit Innocen. in cap. conquerente. de offic. ordina. quòd sunt quatuor, quæ omnes competunt pro hæreditate tantum, cuius nomine comprehenditur vniuersum ius defuncti. l. nihil aliud. ff. de verborum signific. & sunt istæ petitio hæreditatis, familiæ herciscundę, actio ex testamento, quæ datur pro hæreditate ex trebelliano restituenda, & actio ex empto quæ datur quoties tota hæreditas emitur. & licet ibi dicat Innocen. quòd sunt quatuor, intellige de istis de quibus iura faciunt mentionem aperte, sed multæ aliæ possunt dici vniuersales ad similitudinem harum quatuor, vt quando petitur villa seu castrum, vt sentit idem Innocẽ. in cap. cùm ad sedem. de restitu. spolia. & clarius per Bartol. in l. j. ff. de eden. Item quando petitur ecclesia cum pertinẽtiis suis, vt est gloss. in cap. significantibus. de libel. obla. & Innocẽtius in dicto cap. cùm ad sedem. & in cap. eam te. de rescrip. Vel dic melius secũdum Bartol. in dicta l. j. ff. de eden. quòd actio vniuersalis potest intelligi quando datur ad aliquid quod de sua significatione multa in se vniuersaliter cõtinet, siue sit vniuersitas iuris, vt hæreditas vel bono. poss. & similia: siue sit vniuersitas facti: vt peculium, de quo tamen dicendum est, vt l. iiij. ff. de pecul. Actio vero generalis ex eo dicitur, vt dicitur in dicto cap. conquerente. quia

competit ad id quod sub se cõtinet plura capitula, non tamen vniuersum, vt est actio negotiorum gestorum, tutele &c. Nam multa potuit habere defunctus quæ non peruenerunt ad filium, sed continet sub se multa capitula, vt administrationem frumenti, vini, olei, & similium, secus autem si ex se & ex proprio significato non continet plura, seu vniuersitatem, tunc enim licet petantur plura bona, non tamen dicitur petitio vniuersalis, vel generalis. vide Panormitanum in dicto capitulo significantibus. nume. 18.

Actionum xiij. species enumerat gloss. in §. sunt præterea. Instit. de actio. quibus adde, actionum alias esse natiuas, alias datiuas. Natiuæ sunt quę habent materiam sufficiẽtem præexistentem, à qua oriantur. Datiuæ verò quæ eiusmodi materia carens quod declarat Bartol. in l. iuris gentium. §. j. ff. de pactis. præterea actiones quædam criminales sunt, quædam ciuiles. de quibus infrà in verbo iudicia priuata.

Actiones ciuiles, quæ sunt, & quot: require in Specu. titu. de actione & exceptione propo nen. §. postremo. Et nota quòd quandoque distinguitur actio ciuilis contra criminalem: & tunc idem est quod actio intentata pro aliquo interesse. Quandoque distinguitur contra prætoriam, & tunc idem est quod actio descendens ex aliqua parte iuris ciuilis veluti l. senatusconsulto, cõstitutionibus Imperatorũ secundum gl. Insti. de perpe. & tẽp. actio. in prin. Prætoria autẽ dicitur, vt infrà actiones prætoriæ.

Actiones ex cõtractu, sunt de actionibus in personã instit. de actio. §. j. quę nascuntur ex pacto, siue obligatio surgit ex re: vt cõdictio certi, de numerata pecunia, cõdictio certitudinaria, condictio ob causam, actio commodati, depositi, pignoratitia. de quibus omnib[9] suo loco dicemus: siue etiã cõsurgit obligatio ex verbis sicut in actiõe ex stipulatu quãdo res incerta in stipulationibus deducta est. Siue etiã oriatur obligatio ex literis, de quibus condictio odio desidię datur in eũ qui cũ spe futurę numerationis scribit se debere quod ei nõ est numeratũ. Numeratione autẽ nõ secuta infra biẽniũ nõ repetit chirographũ. Et est introducta & exclusa exceptione nõ numeratę pecuniæ: cum minime cogatur soluere quod scripsit se habere. Siue etiam oriatur obligatio ex consensu, veluti empti, venditi, locati, cõducti, pro socio, mandati, præscriptis verbis, & actio cõstitutę pecunię,

necnon

necnon actio in factum de iureiuran. Et de his actionibus in propriis locis secundum ordinē patebit. Et istæ sunt species actionum in personam, quæ oriuntur ex contractu, siue re, verbis, literis, aut consensu obligatio oriatur, de quibus vide ff. de actio. & obligatio. l. j. & ij. de institu. de obligatio. §. j. cum §. & tit. sequen. vsque ad titu. de obliga. quæ ex quasi contractu nascuntur.

Actiones ex quasi contractu sunt de actionibus in personam. institu. de actio. §. j. cum ibi nota. quæ neque ex pacto, neque ex maleficio oriuntur, sed tamen maiorem habent conuenientiam & affinitatē cum pactis, quàm cum maleficiis. De his actionibus videndum ff. de actio. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si quis absentis. & §. sequen. & institu. de obligatio. quæ ex quasi contra. nasc. & de singulis exposuimus nominatim supra suis locis.

Actiones vel obligationes ex maleficio sunt actiones in personam. institut. de actio. §. j. cum ibi notatis. Quibus delicta hominum coercentur, quod publicæ vtilitatis interest. ff. de fideiusso. l. si à reo. §. fina. & ff. ad legem Aquiliam. l. ita vulneratus. cum similibus, vt est condictio rei furtiuæ, actio arborum furtim cæsarum, actio furti, actio vi bonorum raptorum, actio legis Aquiliæ, actio iniuriarum, quod metus causa, de dolo, actio serui corrupti, actio rerum amotarum, condictio ob turpem causam, interdictum vnde vi, interdictum quod vi aut clam, interdictum de libero homine exhibendo, de vxore ducenda, de liberis exhibendis, interdictum quorum legatorum, interdictum prohibitorium, ne quid in flumine ripáve publica, interdictum de itinere actúque priuato. De quibus omnibus require in litera I, loco suo.

Actiones vel obligationes ex quasi maleficio sunt actiones in personam, institu. de actio. §. j. quæ neque ad pacta accedunt, neque ad maleficia: sunt tamen similiores maleficiis quàm pactis, vt actio in factum aduersus iudicem qui litem suam fecit, & actio in factum de eiectis & effusis. Et actio in factum de dolo & furto eorum qui ministerium cauponum, aut stabulariorum, aut nauem exercent. ff. de actio. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si iudex. vsque ad finem. & instit. de obliga. quæ ex quasi malefi. nas. per totū.

Actiones hæreditariæ dicuntur quæ transeunt ad hæredes, vel contra hæredes secundum

Azonem. Item quæ ab hæredibus incipiunt vel contra hæredes. ff. de actio. & obligatio. hæreditariarum. Vt autem plenè sciatur quæ transeunt ad hęredes vel non, distingue, aut nascitur actio ex maleficio, vel quasi, aut ex contractu vel quasi, prout prosequitur Azo in sum. eodem titulo. & secundum Placen. in sum. sua, eodem titulo. Hæ actiones conueniunt his qui succedunt in ius, & non his qui succedunt in rem, vt donatarij vel legatarij.

Actiones interrogatorię ad quid intentarentur olim, vide glo. in rub. ff. de interro. actio.

Actiones mixtæ dicuntur actio familiæ herciscundæ, actio communis diuidundo, & finium regũdorum. §. quædam. insti. de actio. At quare appellentur mixtæ, & quid differãt ab actionibus personalibus in rem scriptis, declarat ibi Ias. col. iij. & in §. j. col. j. & ij. eod. titulo.

Actiones personales in rem scriptæ oriuntur ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, sicut & merè personales, sed quia comitantur possessores rerum instar realium, ideo in rem scriptæ appellatæ sunt. Quæ sint hæ actiones, docet Accur. in l. iij. §. est autem. ff. ad exhib.

Actiones præiudiciales in rẽ esse dicũtur per quas quæritur, an quis liber sit, an libertus, & de partu agnoscendo, vt in §. pręiudiciales. instit. de actio. Sed illa per quam quęritur, an aliquis sit liber, partim ciuilem causam obtinet, partim prætoriam. Ciuilem autem secundum formam dominij: quia in ea directè agitur, & prætoriam secundum formam & modum petendi, quia tuum à teipso non ab alio petis possessore. Cæteræ verò duæ formam capiunt ex prætoria iurisditione, & in rem dicuntur esse ad instar actionum de seruitute, quia in hac de iure patronatus in re, in illa de proprietatis iure agitur, & præiudiciales dicuntur, quia quemadmodum exceptiones actionibus opponuntur, & ante primam quæstionem terminantur. Si autẽ quis quærat quare non exceptiones, sed actiones dicantur, illa potest esse causa, quia non est exceptio nisi sit actionis exclusio. Hæ verò præiudiciales nullam actionem excludunt, sed non competere dicuntur, & ideo actiones dicuntur & non exceptiones. Præiudiciales actiones pro tanto dici possunt, quòd in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quęstioni motæ præiudicant, vt agis contra me & aliquid petis, oppono tibi quæstionem status, di-

cendo quòd es filius meus, vel seruus in potestate mea constitutus, aut libertus: & sic de consimilibus: & præiudicabit actioni tuæ contra me motæ. Sunt & aliȩ in rem actiones in quibus nõ de dominio, sed de iure pignoris agitur, vt seruiana & quasi seruiana. Require in loco suo.

Actiones prætoriæ quæ sunt, & quot, require in Specu. tit. de actio. seu pet. propo. §. postremo. Dicuntur autem prætoriȩ secundũ Azonem, quia à prætore sunt inductæ, vt institut. de actio. in summa, secundum eundem.

Actor est qui agit & pulsat aliũ, rem aliquam ab ipso petens in iudicio. ff. de iudic. l. in tribus. & ff. fin. regundo. l. iudicium. Nam in communibus iudiciis quæritur quis actor sit. Est ergo ille qui suo nomine agit vel qui constituitur ad agendum vel defendendum causas vniuersitatis vel alterius. ff. quod cuiusque vniuersi. l. item eorum. §. si decuriones. Vel dicitur qui constituitur à tutore vel curatore ante litem contesta. C. de procurat, l. neque tutores. C. de act. à tuto. seu curato. dan. in rubr. & in nigro. dictus ex eo, quòd tutoris vel curatoris personam agat. Nonnunquam actor ponitur pro villico, quem vulgo factorem à faciendo appellamus. l. fin. ff. de offic. præsc. vnde seruus actor in §. pœna. insti. de iniu. Interdum etiam sumitur pro eo, qui aliena bona administrat. l. cum alicui. de neg. gest.

Actuariæ naues, quæ remis aguntur. l. ij. ff. de capti. Bud. in l. j. de exerci. actio.

Actuarij sunt notarij, à quibus acta scribuntur.

Actus est quædam seruitus qua is cui ea debetur, habet ius quòd potest per fundũ in quo sibi hæc seruitus debetur, non solũ ambulare per se, sed etiã iumentum & quadrigã secum ducere. ff. de ser. rust. præd. l. j. ver. actus. & l. inter actũ. & insti. eo. tit. §. actus. Aliter capitur actus pro operatione. l. hæredes. in fin. ff. de testam. & l. duos. de duob. reis.

Actus legitimi dicuntur omnes quacunque iuris scripti parte inuenti. iuris autẽ scripti partes sunt sex, videlicet lex, plebiscita, senatusconsulta, decreta principum, respõsa prudentium, & magistratuum edicta vt instit. de iure nat. gen. & ciui. §. constat. & l. ius autem. ff. de iusti. & iu. vide de hac materia Din. in reg. actus. de reg. iur. in vj.

De A ante D.

Ad ponitur pro iuxta. ff. de serui. vrb. præd. l. quidam Hyberus.

Bar.in l. militis codicillis. ff. de test.mil.Item pro contra.l. commissa. de publi. Aliquando significat post.l. qui duos. de manu. testa., vtrum autem faciat modum an conditionẽ: docet Bar.in l.quibus.§. Termilius.de cond.& demon. De hac dictione not. Arch. de rescrip. si gratiose. lib. vj. & lxxviij.dis.presbyter.Et quomodo differant ad, & in, vide ff.de iniur.l.item apud Labeonem.§.conuitium. quod nota pro statutis dicentibus quòd aliquid fiat ad domum vel in domo.

Adam nouissimus, id est Christus,vt in clemen.de sum. Trinita.c.j.

Addico,ex ad, & dico componitur, & est vendere per licitationem, hoc est in venditione publica, vbi alius alio maius pretium pollicetur,vt sibi potius quàm alteri venalia addicantur. Accipitur tamen & pro simpliciter vendere, vt in l. qui fundum.§. procurator. ff.pro emp.quandoque pro cogere.l.actuarij.C.de ero.mil. an. necnon pro iudicare seu damnare.l. addictos.C. de appella. & dicitur in diem addictio generaliter, quando vendo tibi rem hoc pacto quod si aliquis in diem talem meliorem conditionẽ attulerit,sit tibi inempta. Et dicitur melior conditio afferri si aliquid pretio sit additũ, vel maturior solutio aut facilior afferatur,vel locus opportunior soluendo pretio adiiciatur,& sic de aliis, vt in tit.ff. de in diem adiec.& ibi per Azonem.

Additamẽtum est quod pristinis bonis postea accedit.ff. de admini.tut.l.quoties.§.constat. & C.in quib.cau.haben. tuto. l.fina. & de cur.fu.l. fin.§.tali itaque.

Adducor,id est moueor.de fideicõ.lib.l.qdã in testamẽto.§.fi..

Adeo,id est,intantum,media correpta,vt de rescri. cum adeo.

A Deo datus est nomen Dauid Prophetę,qui datus fuit àDeo ad liberationem Israël.

Adempta legata dicimus illa, quę testator adimit legatario, cui primo legauerit, mutata prima sua voluntate.

Adeptus, id est assecutus cum omni iure.de conces præb.c.ne captandæ.lib.vj.

Adęratio dicitur quasi æris præstatio,inde adærara prædia dicebantur ex quibus æs, seu pecunia præstabatur, vt habetur C.de colla.don. vel releg. aut trans. seu adæra.l.j.lib.x. Nã adærare est ad pretium redigere siue pretio æstimare.

Adesse aliquando exponitur pro abesse, causa euitandę contrarietatis.Bar.in l.quoties.C.de digni.lib. xij.

Adesse non dicuntur quæ casualiter adsunt.Barto.in l. quæsitum.

tum.§.fin.de leg.iij.

Adhærentes dicuntur hi, qui sponte sunt eiusdem voluntatis, cuius est princeps. c. ad apostolicæ.de re iudi.in vj.

Adhærentia facit esse eiusdem status eum qui adhæret, & eum cui adhæretur.not.Card. in clementi.de reli.do.vbi loquitur de adhærentia.

Adhibere, id est conuocare, seu citare,vt ff.de adoptio. l. nam ita. Aliquando, id est præstare.ff.qui satisda.cog. l. de die. §.j.aliquando,id est reiterare. j.quæst.vij. per illicitam. Aliquando,id est recipere,seu admittere. ff. de testib.l. j. Aliquando exponitur, id est habere. ff. de offic. proconsu. l. nec quicquam.§.obseruare.

Adiacentes,id est confines,in authen.de sanct.epis.§.si autem.

Adiectiuum appositum inter duo substantiua quid importat, vide Bart. in l.cum filio.in fi.ff. de lega. j. & si duo adiectiua adiiciantur vni substantiuo,an requiratur vtriusque concursus.Bar.in l. qui concubinam. in prin.ff. de leg.iij.vide Alb. in suo dict. in verb.adiectiuũ.

Adigere, id est compellere.ff. de in ius voc.l,adoptiuum.

Adimatur.id est pro non dato habeatur.ff.de adẽp.lib,l.vna.

Ad instantiam, istæ dictiones sonant sicut si diceretur, ad petitionem,seu preces talis.vide Feli.in c.cum M.Ferra.col.ij. versi.not.ij.de consti.

Ad instar,de hac dictione vide C. vnde vi.l. si de possessione. & de episc. & cle.l. omnia priuilegia. de exercito.l. vlti.ff. de publi.l.eum qui.§.publiciana. C.de libe.exhib.l. si ad instar. & de sponsa.c.ij.& de præben. c.dudum.circa fi.lib. vj.

Adire hæreditatem nihil aliud est quàm velle eam habere. Nam adire non tam facti est, quàm animi, imò in nuda & sola voluntate consistit. Nam hoc animo debet esse vt velit esse hęres.§.fin.vbi vide insti. de hære.qual.& diff.

Aditus.domus est anterior pars, siue introitus. ff. de vsufruc. l. æquissimum. §. sed si ædium.

Adiudicare,vide abiudicare.

Adiutor idem est quod actor. institu.de cura.§.fin.& ff. de tute.l.solet.quandoque pro scriniario ponitur.C.de numera. l.nulli.lib. xij.

Adiutor laborum,id est ordo.C. de offic.magi.offic.l.j.

Adminicula dicuntur vehementia indicia.c. cùm dilectus. de success. ab intest. aliter accipiuntur in l.j. ff. si vsusfru.pe. & l ij.C.de const.pec.

Administrator, qui res alterius administrat.vnde administratores reip. quod rectè Accur. declarat in rubri. C. de admi. reipub.lib.xij. At administratores serui dicũtur qui ministrãt domino in mensa secũdũ Alcia.

Alci.in cō.de ver.sig.l.in lege.

Admittere est recipere, vt ff. de inoffic.testa.l.Papinianus.§.si quis impuberi.Quandoque significat delinquere l. spurij. ff.de decur.

Admodum,id est valde, penultima correpta.ff.quod cuiusque vni.l. j. in princip. Aliquando profertur accentu acuto,& tūc exponitur admodum, id est necessitatem. de vsufr.l. item si fundi. in fi.

Adnotare, id est reprehendere. ff.solu.matri.l.si verò.§.de viro & de leg.ij.l. debitor. Aliquando ponitur pro notare. ff.de inoffic.test.l.cùm mater.

Adnotatio dicitur quæ fit proprio motu principis, vt no.C. de palat.l. non aliter. Vel adnotatio est rescriptum principis paucis adhibitis factum. C.de sacrosan.ecc.l. iubemus. Quandoque dicitur adnotatio actus qui sine testibus expeditur.C.de proba. l. instrumenta.in gl. j. Aliquando adnotatio est scriptura facta propria manu principis.C. de precib.impe.offe.l.j.

Adolescens propriè dicitur quis quando excessit pubertatem. tex.in l.Aurelio.§.j. ff. de lib. lega.

Adoptio est gratuita quædam electio qua quis aliquem sibi elegit in filium,& hoc faciunt plerunque hi qui filios habere non possunt ad ipsorum solatium. Et talis qui sic recipitur in filium, dicitur adoptiuus. Et ille qui sic eum adoptat, dicitur adoptiuus pater. Et quæ sit differentia inter adoptionem & arrogationē: vide infrà arrogare.& institu. de adoptio.in princip.

Adoptiuus filius est quem aliquis adoptat, vel accepit datum à patre. Et econtra pater adoptiuus est, qui filium adoptat. institut. de adoptio. §. j. & ij.

Adpromissor appellatur qui promissioni alterius accedit, hoc est fideiussor.l.v. §. satis acceptio.de verbo.oblig.

Ad quid, id est quare. de censi. peruenit.

Aduena dicitur eo quod aliunde adueniat secundum Isido. lib.x.etymol.

Aduena dicitur quasi incola. l. pupillus.§.aduena.ff. de verb. significa. Differunt tamen,vt ibi Alcia. annotauit, siquidem incola fixit pedem, domiciliúmque constituit: aduena non.Vnde traditum est, populi appellatione non aduenas, sed incolas tantum contineri, vt tradit Fel.in c. Rodulphus. de rescrip.

Aduentitium peculium, vide infrà in ver.Peculium.

Aduerbium quandoque resoluitur in suum nomen, & relatiuum quod, & verbum est, vt de acquirenda possessio.l.j. §. sed

sed furiosus. Vtrum autem aduerbium inducat conditionem, an modum, plenè Bar. in l. j. de cond. & demonst.

Aduersaria dicta sunt quę raptim & tumultuariè scribuntur, ne, scilicet, memoriæ excidant, vt deinde plenius diligentiúsque cum vacauerit rescribantur.

Aduersarius plerunque sumitur pro eo, qui aduersus nos litigat. aliquando tamen ponitur pro eius procuratore vel aduocato, vt ff. de calum. l. j. §. ij. sed aduersarius principalis est inimicus. extra vt lit. non contest. c. accedens. el. ij.

Aduersus, id est, contra l. non solùm. §. fin. de iniur.

Adulatio est blãdus sermo. xliij. distin. c. vlt. ff. si quis ali. test. prohi. l. vlt. Item adulari dicitur quis tribus modis. glo. in c. vnum. in fi. in ver. adulari. xxv. distinct.

Adulter dicitur qui nuptias violat.

Adulterari rationes dixit Iurisconsul. in l. j. de ser. corrup. i. conturbari vel falso describi.

Adulterina scientia dicitur falsa. vt in proœ. ff. §. discipuli igitur. & adulterina moneta, id est, falsa. C. de falsa moneta. l. ij.

Adulterium est illicitus coitus cum vxore sponsáue aliena perpetratus. Et dicitur adulterium quasi transitus ad alterius thorum, vel ad alterum. Illud certè non est adulterium quo maritus alicuius aliam solutam cognouit: idem & si coniugatam: nam & tunc non iudicatur adulterium quia ab vxore discedit, scilicet, quia cognita est vox alterius. Inter adulterium autem & stuprum hoc interest, ꝙ adulterium propriè in nupta committitur, stuprum in vidua vel virgine, seu qualibet alia muliere, quæ corpore quęstum non faciat. item & in puero. l. inter stuprum. de verb. sig. & l. stuprum. de adul. Item secundum Lud. de Ro. pro adulterio statutę sunt quatuor pœnæ de iure hodierno. prima est separatio thori: secunda est pœna detrusionis in monasteriũ, vt ibi lachrymis lauet peccatum quod est pudor fateri: tertia est ꝙ scinduntur in pannis & capillis ante & retro: quarta est excommunicatio, licet pœna adulterij de iure ciuili sit pœna capitis, vt ff. ad l. iul. de adult. l. coercendæ, scilicet Paduæ est pœna lx. ducatorum, & hoc in viro, sed in muliere est pœna detrusionis in claustrum: vt not. in l. manci. C. de ser. fugit.

Adulterinus dicitur qui de adulterio cõceptus seu genitus est, vnde adulterina moneta, vel sigillum dicitur falsa moneta, vel falsum sigillum ad instar veræ vel veri facta, vel factum.

Adultus dicitur qui xxv. annos

compleuit, vel qui à xiiij. annis, vsq; ad xxv. procedit, Nam adolere in vno significato est crescere, in alio cremare, vel vrere. Et adolescẽs dicitur tribus modis. vt not. Archi. xxvj. q. viij. alligantur.

Aduocatus est qui alio nomine, quasi legatus, seu patronus vocatur, qui in forensibus, seu extraneis negotiis præeminentibus præbet litigantibus suũ patrocinium, cuius pretium honorarium vocatur sub antiquo nomine. Et inde venit verbum aduocare, quod est postulare pro opponente. & desiderium eius coram iudice exponere, & patrocinium in causa præstare. Et propriè appellatione aduocatorum qui contineantur, vide l. j. §. aduocatos. de va. & extr. cogni.

Aduocatus fisci dicitur qui patrocinium præstatur in causa fisci.

De A ante I, vide infrà in litera I.

De A ante F.

Affatim, id est, generaliter, vel abundãter, & sic est media breuis, sed, media longa, id est, facundè. Vnde si dicas affatim, tunc significabis abundè. Affatim dicens, facundè significabis, vt habetur in c. vnico. de relig. do. lib. vj. in glo.

Affatus. i. rescripta quæ tardè cõceduntur per Imperatorem. C. de epis. aud. l. iij. in gl. C. de diuer. rescript. l. sacri affatus.

Afficere tria significat. Vnde afficit, affirmat, punit, cupit, hęc tria signat. Item dicitur affectus non sufficit nisi sequatur effectus: vbi ex necessitate opus est facto, vt c. vlt. de spon. & de eo qui mit. in pos. c. j.

Afficere lucro est lucrum afferre. de diuor. l. si filia. ff.

Affictus penes vulgare Lombardorũ & Thuscanorũ, secundum Petrum de Sam. & Abb. dicitur census qui datur ratione prædiorum conductorũ, prout videtur velle in Spe. de loc. & cõduct. §. sequitur. in princ. inde affictare: & est locare ad fictum & ad firmum, vt in c. pisa. de restit. spol.

Affidare, id est fidem dare alicui super aliquo facto, c. super eo. ij. de testi. & ibi Abb. in j. nota, vide tex. in c. fi. in verbo & se affidatam. de cogn. spirit.

Affinis est qui habet consanguineam alterius in vxorem, vel econtra quæ habet consanguineum alterius in maritum.

Adde ꝙ aliquando affines vocamus consanguinitate coniunctos. l. si mulier. de don. inter vir. & vxo. & similiter affinitatem, consanguinitatem. c. hæc salubriter. xxxv. q. viij. Et tradunt Archid. Ioan. And. & Domin. in c. j. de sponsal. lib. vj.

Affinit

Affinitas est proximitas personarum ex coitu proueniens omni carens parentela, & hoc de iure canonico, & sic contrahitur affinitas, tam per coitum legitimum, quàm per fornicarium. Similiter dicit Goff. affinitas est attinentia personarum ex copula proueniens. Nã quando vir carnaliter coniungitur vxori, omnes consanguinei vxoris efficiuntur affines viro, & econtra: sed inter cognatos vtriusque nulla nascitur attinentia. de consang. & affin. c. quod super his. & impedit matrimonium contrahendum, & dirimit iam contractum. Dicuntur autem affines quasi ad alterius fines accedentes, vel affines quasi propinqui, vel ex eo quòd duæ cognationes quæ inter se diuersæ sunt propter nuptias vel coitum copulantur, & alter ad alterius cognationis finem accedit, scilicet Hostien. Sed secundum leges affinitas est regularitas personarum ex nuptiis coniunctarũ omni carens parentela, vt C. de nup. l. liberi. Et tamen secundum glo. l. contrahitur etiam affinitas per concubinam, vt xxxv. q. ij. c. de incest. & ibi not. & ff. de concub. l. j. Etiam per coitum incestuosum vel fornicarium, vt in c. discretionem. & c. tuæ. de eo qui cognouit consang. vxo. suæ. & xxxv, q. ij. nec eam. Alij tamen reputant absurdum quod tale vinculum legitimum oriatur ex coitu damnato, cum ex nuptiis proueniat. ff. de gra. l. non facilè. §. affines. & §. sciendum. Oritur tamen publicæ honestatis iustitia, secundum Goffred. in tit. de eo qui cognouit consan. vxo. suæ. Vbi dicit etiam quòd affinitas per fornicarium coitum contracta non dirimit matrimonium, sed exactionem debiti interdicit, vt in d. c. discretionem. Quot sunt autẽ genera affinitatis, & qualiter ipsa genera affinitatis insurgunt, item vsque ad quem gradum in singulis generibus prohibeatur: vide plenius per Hostien. in sum. eod. tit.

Affirmatio exponitur quandoque per negatiuam, vt in c. licet. de testi. vbi dicitur, In ore duorum vel trium, scilicet & non paucorum, quandoque econuerso, vt distin. j. c. ij. vbi dicitur, trãsire per agrũ alienũ non tuũ fas est, iure autẽ naturæ omnia sunt communia. c. quo iure. viij. distin. Adde ꝙ affirmatiua prægnãs parit negatiuã, secundũ Bar. in l. fi. C. de hære. inst. Itẽ adde ꝙ affirmatiuè deponẽtibus plus creditur quàm negatiuè. ff. de testi. l. dum proferre. §. si plures. & ibi gl. & notata etiã per Ioan. And. c. j. de rescript. lib. vj.

Affligere pro afficere. l. ij. C. de

leg. Aquil.

Affluere, id est, affluentiam habere. C. de metal. l. j. lib. xj.

De A ante G.

Agapen, id est, stipa, vt distinct. xlij. si quis etiam agapa dicitur conuiuium pauperum, in eodem significato: vt in c. si quis præallegato.

Agaso dicitur custos equorum, propriè tamen dicitur custos, vel pastor asinorum: iuxta illud Græcistę. Asinorum pastor agaso, & habetur l. agaso. ff. si quadru. paup. fec. di.

Agentes in rebus sunt illi, quibus cura euectionum mandatur, & erant olim plures diuerse diuisi per certos numeros, & quilibet numerus habebat propositum. C. de offic. magi. offic. l. j. & tales dicebantur principes.

Ager appellatur area vel campus in rure, vel locus, scilicet vacuus, qui sine villa est, vt in l. ager. ff. de verborum signific. sed ager cum ædificio appellatur fundus, vel prædium vrbanum: & ager nudus vel area nuda sine ædificio dicitur rusticum prędium, vel ager rusticus.

Ager assignatus siue limitatus appellabatur qui certis limitibus inter veteranos diuidebatur. l. in agris. de acquir. rer. dom.

Ager dominicus est ordo monachorum nigrorum, in cle. ne in agro. de stat. reg. & vide ibi notata per Ioan. And.

Ager emphyteuticus, hoc est, iu emphyteusim datus.

Ager vectigalis, respice infrà vectigalis.

Agelli, parui agri. extra de pecu. cle. c. vlt.

Agere est generale ad omnia quę fiunt tam re quàm verbis, tam inter viuos quàm in vltima voluntate. l. Labeo. de verb. signi. Nã faciens testamentũ dicitur agere, sicut & emens, vendens, locans, &c. Sed gerere comprehendit tantum illud quod fit re, & non verbis. & sic faciens testamẽtum non dicitur gerere. ff. de verb. sig. l. verba contraxerunt.

Agere plerunque sumitur pro eo quod est iudicio persequi: vt, agere furti, agere interdicto, hoc est actionem furti, vel interdictum intentare. Agi quoque animalia dicuntur. l. ferri. de verb. sig.

Aggeres dicũt munitiones quæ fiũt iuxta ripã fluminis, ne flumẽ excrescẽs fluat per limites, & sic in rub. de Nili agg. non rump. Bar. l. fi. de immuni. nemi. conced. lib. x. C.

Aggregetur, expone, vt C. vbi quis de curia. cond. l. j. in fi.

Agitata res dicitur perfecta. extra de offic. deleg. cum super.

Agitator. i. auriga. C. de malefic. l. vlt.

l.vlt. aliquando dicitur agitator equorum vel aliorum animalium. ff. de his qui not. infam. l. athletas. in prin. quando agitator, id est, aduocatus qui causas agit. C. de aduo. fisc. l. j. aliquando, id est discussor. vt extra de testi. cùm à nobis.

Agitatores, inquit Alciat. in l. j. C. de specta. lib. xj. erant aurigæ, qui in Circensibus ludis curuli certamine se exercebãt.

Agmen aliquando dicitur multitudo militum, vt C. de iusti. codi. con. circa princ. aliquando dicitur officiũ. C. de aduoc. diuer. l. penult. in gl.

Agnati dicuntur filij post testamentũ primũ nascentes. quandoq; significat agnatum fieri. l. qui in adoptionem. de adop.

Agnati dicuntur qui per virilis sexus lineam coniuncti sunt in consanguinitate, ideò sic dicti ꝙ accedunt, & quasi adnascuntur pro natis, dum s. desunt.

Agnominatio idem est ꝙ agnomen: quandoq; etiam dicitur fœdus coniugale.

Agnoscere exponitur, id est, reddere. ff. de hæred. vend. l. ij. §. si quid publici. Aliquando pro acceptare: vnde agnoscere bo. possessionem, & similia.

Agnus dicitur duntaxat sex mensium, agniculus est minor. l. cùm quæreretur. & l. legatis. §. fi. de leg. iij.

Agon est certamen. l. j. C. de expen. pub. iud. li. xj. inde agonista qui pugnat vel certat.

Agon agonis græcè, est labor latinè, quia qui laborat agit. Vnde Christus dicitur fuisse in agone. inde agri & fundi agonothetici, qui dabantur certantibus in agone, vel cum agone, id est, labore, vt C. de fun. patro. l. fi. lib. xj.

Agon tetraetericus in l. Septitia. de polli. pro ludis qui quarto quoq; anno instaurat. Bud. 21.

Agonothetæ sunt principes ludi, vt ff. de pollici. l. Septitia.

Agonothesia, agonothetarum numus. l. si filia. fami. hercisc.

Agraria lex, quæ de agrorum terminis lata est.

Agricola dicitur, quasi agrum vel agros colens, & est nomen commune ad omnes agricolas. Sed nomina specialia agricolarum sunt illa, quia agricolarum quidam sunt ascriptitij, quidam censiti, alij perpetui, aliqui coloni conditionales, alij inquilini, alij originarij, alij simpliciter coloni nuncupantur, de quibus omnibus infrà locis suis dicetur.

Agricolę & censiti prout quidam dicunt sunt duo nomina substãtiua per endiadim figuram copulata, vt sit sensus de agricolis & censitis. i. de agricolis censitis, quasi sensualibus. & habetur simile. ff. de tut. l. j. vbi dicitur quòd tutela est vis & potestas, & exponitur, id est, violenta potestas, ita ex-

ponatur agricolæ & censiti, id est, agricolæ censuales. Dicuntur autem quasi censibus ascripti, & constituuntur eo modo quo ascriptitij. Veruntamẽ inter cẽsitũ & ascriptitiũ est differentia, sed nõ certa. Quidam dicunt ꝙ censitus sit ille qui nascitur ex ascriptitio. Alij dicunt quòd illa sit differentia, quia censitus est ille qui rei certæ annuatim præstandæ obligatus est. Ascriptitius autem est obligatus ad rem incertam, puta ad tertiam vel quartam partem fructuum ex fundo prouenientium. Aliquã do tamen etiam censitus capitur large, vt etiam ascriptitium comprehendat.

Agricolæ perpetui vocabantur illi qui validi erant in corpore miserámque inertiam simulantes, & ea quæ veris miseris erant aßignata ad sustentationem ex publico percipienda diminuentes, quos proditor studiosus etiam diligens detegens ad perpetuum colonatum redegit si erant liberi. Si verò serui, qui talia fingebant, dominus eis carebat, & proditori aßignabantur, licet quidam dicant quòd hoc sit correctum per authenticam de quæstore, alij tamen dicunt quòd non. De aliis speciebus & differentiis agricolarum inuenies loco suo super verbo, ascriptitius & colonus.

Agrimensor est qui agros mensurat & metitur, & fines per debitam mẽsuram distinguit, dictus quasi agros metiens: & alibi vocatur libripens, qui si dolosè falsum fecerit vel fines malè distinxerit, tenetur actione in factum, vide de hoc de præscript. c. quia indicante, in glo.

Agrippinenses populi Germaniæ inferioris. l. finali. de censib.

De A ante L.

Alæ in exercitu, quarum meminit Vlpianus. in l. ij. de iis qui notantur infam. sunt equitum ordines, qui circa legiones dextra leuáque tanquam alæ in auium corporibus locantur.

Alba est vestis sacra, vel nomen oppidi. vnde Virgilius primo Aeneidos, Albaníque patres, &c. & dicitur vrbs alba, vestitur presbyter alba, secundum Ioannem Andr. in clemen. ne in agro. de statu monachorum.

Albergariæ sunt census seu pactiones quæ debentur pro comestionibus. de hoc per glos. in cap. præterea. de iure patro.

Albagariæ sunt procurationes quas certæ villæ debent dominis suis ad eas venientibus

bus de rescrip. ad audientiam.

Album prætoris est quædam tabula dealbata quæ ponebatur in curia vel in turri prætoris in loco communi, in quo scribebantur & ponebantur nomina vocatorum ad iudicium, & ad cuius instantiam quilibet citatus esset. Et ibi etiã proponebantur statuta & edicta prætoris in grossa litera, ita quòd ab omnibus legi possent. Et erat certa pœna contra illum qui delebat istud album; quod modo est sublatum. De hoc in clemen. j. de iudic. in authent. de litigiosis. §. omnem. collat. viij. in spe. de dolo & contu. §. restat. in princi. de citato §. sequitur. versic. & nota. Et dicit quòd loco huiusmodi sunt modo quaterni, & qui corrumpebat vel delebat, puniebatur in quinquaginta aureis per edictum de albo corrump. l. si quis id. ff. de iurisdict. omn. iud. Est album prętoris triplex. Vnum in quo scribuntur edicta prætoris vel lex ciuilis, vt in d. l. si quis. Aliud est in quo scribuntur citationes, vt in §. præall. in authent. de lit. col. viij. Tertiũ est in quo scribuntur nomina decurionum, vt ff. de albo scrib. per totum tit.

Aleator est qui ludit in alea. Etiam ille qui quasi scholam illam tenet. Vel aleator est qui lusum aleæ consueuit apud se causa sui emolumenti exercere, sicut & in cauponibus dicitur. ff. nau. cau. sta. l. j. §. caupones.

Aliàs hæc dictio, significat conditionaliter, quandoque alterationem, vt promittis dare fundum: aliàs decem nomine pœnæ. ff. de in lit. iur. l. aliàs. vbi re perempta iuratur, aliàs non, id est si non sit perempta. Secundò, aliàs ponitur pro alio loco. l. adeo. §. insula. versicu. quòd si toto alueo naturali relicto flumen aliàs fluere cœperit, id est in loco alio. ff. de acquir. rer. dom. Tertiò, id est, alia vice vel alio tempore, vt in l. dicere. ff. de arb. vbi dicitur, aliàs est agitatum, id est, alia vice vel alia quæstione. Quartò, id est alio casu, vt in l. qui testamento. §. mulier. de testam. vbi mulier in testamento testis esse non potest. aliàs potest, id est in alio casu quàm testamenti. Quintò aliàs, id est alio modo. l. j. §. illud tamen. ff. de aqua quoti. & æsti. Et breuiter hęc dictio aliàs, significat alterationem diuersi mode, sed in casu particulari eo modo tantum secundum quem subiecta materia declarat, aliàs applicata casui significat alterationem eius quod est in oratione præcedenti.

Alienare est proprie rem aliquã

in dominiũ alterius transferre. inde alienatio est omnis pactio per quam transfertur dominium. de rebus eccl.non alie.cap.nulli. C.de fundo.l.j. Item alienatio sumitur dupliciter. Vno modo pro dictione significante trãslationem rei vel iuris: vt in l.alienationis. ff.de verborum sign.alio modo sumitur alienatio pro ipso facto quo rei vel iuris fit trãslatio. Tale enim factum quo fit trãslatio est alienatio. Et factum hoc alienatio significat. Nã factis, quãdoq; sicut verbis declaratur volũtas.in l.de quibus.ff.de leg. Diuersimode ergo significat prout ex eius medio & circũstantiis adiacentibus infertur, vt latius ostendit Alcia.in d.l.alienationis.& in l.alienatũ.eod.tit.& Ias.in §. item si quis in fraudem. col. iiij Instit.de actio.

Alienare causa mutandi iudiciũ dicitur qui credens se ab aliquo conueniendum. Quicũq; rem dolo in alium transfert, vt iudiciũ mutet & euitet, vt in tit. de alie.iudi. mut. cau. fac.

Alienigena quasi alienæ regionis, vel aliena gente natus vel genitus, secũdũ Isid.lib.x.ety.

Alimentorum appellatione continentur cibaria, calciamẽta, vestimenta, & habitatio, vt in l.legatis.ff.de ali.& ciba.leg.

Alimentarius dicitur cui relicta sunt alimenta.

Alioquin est dictio conditionalis.l.si finita. §.ex hoc edicto. ff.de dam.infec. declarat Bar. in l.ij.col.iiij.de condi. & demonst.vbi latissime de virtute huius particulæ.

Aliquandiu, id est per aliquantulum tẽpus. extra de eo qui mitti in poss.c.j. Item hæc dictio aliquandiu, recipit moderationẽ ad arbitriũ iudicis. ff.de iure delibe.l.j.& not.per Archi. extra de resti.spo.c.ij lib.vj.

Aliquid, id est aliquantulũ. ff. ne quid in fun.pu.l.j.§.sunt. Aliquãdo sumitur aliquid pro re singulari & determinata, vt C.de senten.pas.l.si debitor.

Aliquod est signum partitiũ, & quod vnum est, diuidi non potest.extra de præben. c. si pro ecclesiasticis.lib.vj.

Aliquorum res dicuntur etiam si non sint communes, sed vna vnius, alia alterius, vt ff.de verbor.signific.l.litus.§.fin.

Aliter vide Alius.

Alius, ista dictio refertur ad similia, Bald.in l.si fugitiui.versic. quæro hic dicitur.C.de ser.fugit.& Bar.in l.sed & reprobari in prin.ff.de excus.tut.Feli. in c.inter cæteras. de rescrip. col.vij vers.denuntias. impropriatur tamẽ aliquando, vt cũ dicitur crucifixus est Christus, & cum eo alij duo latrones, vt plene per Bar.in d.c.sed & reprobari.& in l.non solum.§. quæritur. ff.de procur.denotat

tat diuersitatẽ, & implicat.l. quidã relegatus.ff.de reb.du. Etiã alius.i.cõtrarius.xj.q.iij.c.ij.xj.dist.quis nesciat.vbi dicitur nullus alius, quàm Petrus prædicasse in Italia, Gallia, Hispania, & cęteris prouinciis. Itẽ alius & aliter sunt pręcedẽtibus implicatiuæ qualitatis præcedẽtiũ, vt l.si donationis.C.de his quæ vi, metus vel causa fiunt, licet gl.ibi velit ꝙ implicet qualitatẽ cõtractus. aliter est denotatiuũ qualitatis nõ autẽ substãtiæ.ff.de ver.obl.l.si quis cũ aliter.C.de testi.l.etiã.& quod ibi not.gl.& etiã denotat diuersitatẽ nõ in substantia, sed in qualitate, vt no.dominus Frãc.in l.si certos nummos.ff.de verb.oblig.

Allegare est argumẽtari ad probationes vel conclusiones ad communem iudicem pro commodo suæ causæ, & propriè pertinet ad aduocatos.

Adde hic quod allegatio quãdoque sumitur pro allegatione iuris.ff.de mino.l.minor aũt.& C.de iudi.l.rẽ non nouã.§.patroni.aliquãdo pro allegatione iuris & facti.extra de postul.præl.c.bonæ.j.§.nos igitur. Aliquãdo capitur pro probatione. vt l.laudabile.C.de aduo.diuer.iudi.& de iudi.au.iubemus. Aliquãdo pro exceptione dilatoria vel perẽptoria seu declinatoria.C.de iur.& fac.igno.l.j.& ibi not.& ff.de mino.l.minor xxv.annis.

Allegere significat assumere & cooptare, vt cũ quis assumitur ad aliquẽ ordinẽ, vt senator & decurionum.l.generaliter.§.ij.de decurio.

Alleotheta figura est quãdo singularis numerus ponitur pro plurali.not.ff.de transac.l.qui cum tutoribus.§.fin.de peti.hæredi.l.diuus.

Allibrati dicuntur qui descripti sunt in libro ciuium, vel communitatis alicuius ciuitatis.

Allodiũ est res libera alicuius ex qua tamẽ pręstatur tributũ.gl.Guil.de cu.& Bar.ĩ l.si fa.her.in gl.fi.ibi quid si vni per diuisionẽ iudicis assignetur totum allodiũ.C.fa.her.Bal.in c.j.in tit.de allo.in prin.vbi dicit ꝙ allodiũ est id quod est ꝓpriũ alicuius & à nemine alio recognoscitur, nisi à deo: & de allodio vide l.at si quis.§.sed interdũ.ff.de reli.& sumpti.fune. Et allodium allodij dicitur hæreditas quã vendere vel donare possum secundum Hug.

Allodium, id est libellariũ, vt c.ij & iij.si de feu.contro.fue.in vsi.feu.& vide quod not.gl.in l.pen.C.de inge.ma.

Allusio quid sit, vide ff.de acqui.possess.l.j.in gl.j.& si certũ.§.appellata.

Allusio ad similitudinem dictionis pertinet, vt possessio quasi positio, magistri ꝙ monstrẽt. Etymologia vero eius veram

deriuationem respicit Alci. in l.tabernæ.de verb. sign.

Alluuio est latens incremētum, veluti cum paulatim aquis abluēdo arenam ex fundo meo, vel vicini mei in fundū tuum aliquid ita accrescit vt facilè modus non possit apprehendi qua hora sit ablatum, vel hæc augmentatio facta, vide insti. de re. diui.§.præterea.

Alma,id est sancta & nutriēs, ab alo alis,quandoque almus ponitur pro claro & illustri, vnde almus dies, & alma vrbs.l. j.C.neg.ne mili.lib.xij.

Altare dicitur quasi alta res vel alta ara,in quo sacerdos incensum adolebat, vel quia in eo sacrificia ardebant. de conse. dist.j.de fabrica.& ibi Arch.& significat Christum qui dator & conseruator est charitatis. viij.quæst.j.in scripturis.

Alter refertur ad vtrunque sexū. l.iij.ff.de nego.gest.& dicitur etiā de pluribus, licet propriè de duobus.gl.in l.quicunque. C.de hæreti.

Altercationes sunt certamina verborum secundum Io.And. in proœm.clemen.

Alternatiua est cōiunctio alternatiuè significās, scilicet quando significat alterum de coniunctis esse seu orationem factam per hanc cōiunctionem in altero verificari. Et quandoque variatur significatum, vel ex cōiūctionis natura subiecta materia, seu quauis alia circūstātia.verbi gratia. Lego Stichū vel Pamphilū,significatur vtrūque esse in obligatione, sed alterū tantum in solutione,vt alterū soluendo debitor liberetur.ff.de verb. obli. l.si duo.in fi. & effectus alternatiuè est ꝙ vterq; est in obligatione,quia vno mortuo alter q superest remanet in obligatione. Est autem alternatiua quadruplex. Quędam rerum,in qua electio est debitoris.l.plerunq;.§ fi.ff. de iu.do. & l. arbitraria. § Scæuola. ff. de eo quod cer.lo.facit.c.in alternatiuis. de reg. iur. lib. vj. Secunda est locorum respectu solutionis fiendę,quia & in illa iterū debitoris est electio ante litem cōtest. vt in §. Scęuola.pręalleg.Tertia est locorum quantum ad iudicium inchoādum, in quo loco debeat conueniri, in qua electio est actoris §.prædicto.Quarta alternatiua est personarū quando stipulatio est apposita de soluēdo, in illa iterum est electio debitoris:vt in §.item Iulianus.l.arbitraria.præal.Alij dicunt quòd alternatiua legis significat vt eam lex ratio vel subiecta materia significare declarat. Sed alternatiua hominis significat vt proferentem significare verba velle, vel subiecta materia vel quæuis alia coniectura probabilis cōclu

cõcludens declarat. Et de istis alternatiuis seu, aut, vel, requi re in loco suo.

Adde quòd alternatiua hodie vocatur à Doctoribus quæ à priscis Iurisconsultis disiunctiua aut subdisiunctiua. l. hæc verba ille, aut ille. de verb. sign.

Altius non tollendi seruitus differt ab illa quæ constituitur, vt ne prospectui officiatur. l. ædificia. ff. de ser. vrb. præd.

Alueus propriè est venter fluminis, vt dicit Bar. secũdum Hugo. in tract. de alueo. in princ. & sicut stomachus continet vinum, ita alueus supra se continet flumen, & vulgariter lectũ fluminis appellamus, quia ibi flumen cubat. Bal. in rubr. de re. diui. ff. in xij. col. in versic. nec veniamus. Verum etiã & pro vase vbi apes manent aliquando accipitur, vt instit. de re. diui. §. apium. & aliquando pro vase in quo lauantur pedes.

Alumnus est qui alit aliquem, vel qui alitur ab eo, vel est filius ex cõcubina, vt in l. alumnus. C. quæ res pign. obli. possit. & ibi glo. ferè tamen accipitur pro eo, quem aluimus, & propriè refertur ad nutritium & nutricem, quæ significant indifferenter actionem & passionem, vnde hospes, zelotypus, conuiua, vector, alumnus. Actum siue pati sub eodem nomine signant.

De A ante M.

Amator accipitur in malam partem. l. j. in fi. ff. de ser. corrup.

Ambages est dubia locutio vel effugatio sermonis extra propositum.

Ambassiator est legatus principis in arduis negotiis, & ambassiata est huiusmodi legatio consiliatorum, vel principum in suis causis.

Ambiguũ est vbi opiniones sunt, & iura varia videntur, de sent. excom. inter alia. de iud. c. j. lib. vj. Et de triplici ambiguitate, scilicet iuris, facti & personæ. no. xxxiij. dist. c. fi. secundum Io. Andr. in proœ. cle. super verbo ambiguitatis. Adde quid dicatur ambiguum, per Bar. in l. inter stipulantẽ. §. j. ff. de verb. obli. & in l. si quis intẽtione ambigua. ff. de iud. & per Bar. post gl. in l. si quidẽ. in ij. col. C. de exc. Et differũt ambiguũ & obscurum, vt not. gl. in l. veteribus. ff. de pact. & Alcia. in l. nepos. de verb. sig.

Ambire est propriè cupere honores, arg. de consue. c. j. lib. vj. vnde ambitio, id est cupiditas, per Arch. in c. vlt. de rescr. lib. vj. vel dic quòd ambire est honorum gradus & ordines per peccatum appetere. Cupere verò est terrena lucra optare. Vnde versus.

Est censu cupidus vir, ambitiosus honore.

Not.

Not. per Cardi. in c. auaritiæ. de elect. lib. vj.

Ambitiosa decreta sunt quæ per gratiam facta sunt. l. ambitiosa. ff. de decre. ab ord. fac.

Ambitiosa diligẽtia, id est nimia & anxia. l. si bene. ff. de vsur.

Ambitus dicitur crimen affectati honoris: ab ambeundo, hoc est circũeundo & supplicãdo, & propriè est in actu. Inde ambitiosus, qui largitionibus magistratũ affectat, quem l. Iulia de ambitu puniebat.

Ambulare, id est transire, sic dicitur ambulatoria voluntas defuncti vsq; ad mortẽ. ff. de adi. leg. l. iiij. Dicitur etiam ambulatoria potestas legis. ff. de fun. do. l. erit ergo. Itẽ ambulatoria actio. C. de fur. l. vlti. §. j.

Amen exponitur, id est verũ est. de consec. dist. ij. reuera. Vel, id est ita erit, vt not. per Arch. in proœ. lib. vj. in fi. Et de hac dictione amen, vide de consec. dist. j. c. hoc quoque.

Amica appellatur, quæ cùm vxor nõ sit, alicui tamen sui copiã facit l. masurius. de verb. signi.

Amicos appellare debemus non leui notitia cõiũctos, sed quibus cum fuerint iura honestis familiaritatis quæsita rationibus. l. latæ. de verb. significa.

Aminæum vinũ, ab Aminæa regione. Meminit Proculus in l. fi. ff. de vi. & tri. leg.

Amissa dicũtur & quæ corrupta sunt, vt scissa & fracta. l. prætor. §. amissa. ff. vi bo. rap. item ea pro quibus persequẽdis nullam actionem habemus. l. Labeo & Sabinus. de verb. signi.

Amita est soror patris.

Amita magna est soror aui.

Amitinus est q̃ ex ea generat̃, s. amitę filius, vt xxxv. q. v. c. vlt.

Amittat, hoc verbũ non sonat in prętęritum, sed in futurũ, nisi addatur ipso iure. Feli. in c. Rodul. col. xxij. versi. publica sunt bona. de rescrip.

Amministrator, siue administrator rerũ publicarũ est, q̃ tẽporalia gerit, sed magistratus qui iurisdictionẽ exercet, secũdum Az. C. de ad. reip. lib. xj. in rub.

Amoueri quæ dicãtur, liquet ex l. iij. §. ij. ff. re. amo. ex l. si seruũ. §. amouisse. de acq. hęr. & l. qui tabulas. in fi. de fur. & l. iij. §. nõ solũ. de inc. rui. naufr.

Amphibologia dicitur cùm ambiguitas oritur seu ex singulis dictionibus seu ex coniunctis.

Amphora, vas erat vinariũ. l. vinaria. de verb. sign. vbi Alcia.

Amplectẽs. i. vndiq; circũplectẽs. C. de leg. l. non dubium.

Ampliare, & augere licet videantur idẽ significare, tamẽ differũt, q̃a augere spectat ad quãtitatẽ, ampliare verò ad pretiũ quod fit diligẽti rerũ cultura. C. de sacr. ec. l. iubem⁹ nulli. ff. de iu. fis. l. nõ intelligit̃. §. diui.

Amplissimus ordo, id est senatorius: l. nutu. dę leg. iij.

Amplius, hoc verbũ habetur. ff. de dam

amphitheatrum ... duo theatra ... viendo, de donde podian a la redonda mirar lo que en el ... se presentaba ... como el coliseo de ...

de dam.infe.l. hoc amplius.& ibi includit, nõ tamen semper est excessiuũ: vt ff.de ver.sig.l. verbũ amplius.& l.j.§.hęc verba.ff.si cui plusquã.per l. Falc. Interdũ est excessiuũ,& habet in se vim repetitionis & excessus.ff.de leg.iij.si sic. & l. si tibi pure. & de do. præle. l. qui ita.vbi de hoc.Itẽ vltra supradicta,adde de hac dictione amplius, quomodo repetit vel cõparatiue ponatur. Bart. in l. si seruus legatus.§.si ita scriptũ. ff.de leg.j.& in l.si tibi. de lega.iij. & ibi an inducat quantitatem vel conditionẽ, & de hac dictione plenius vide per eũdem in l. lecta.ff. si cer.pet.

Amputari, vide C.de iu.deli.l.scimus. & l.j. de plus peti. & extrà de res.spo.c.frequẽs.lib.vj.

De A ante N.

An, de ista dictione an, vide insti. de re. diui.§. cùm ex aliena.& §.fere.in fi.& § j.qui.mo.test. infir.l.an vsusfructus.de vsufr. & l.j.ff.si vsufru.pe.

Anaclasis, id est repercussio seu reuerberatio.l. si arborem. de serui.vrb. præd.

Anacrisis accipitur pro examinatione negotij, quæ per interrogationem accusati fit. l. diuus.ff.de cust.reorum.

Anademata, coronæ.l. quamuis. ff.de au.& arg. leg. At Alc.legit ibi anadesmata, quæ sunt capitis ornamenta.

Analogistæ appellantur qui non tenentur reddere rationẽ administrationis.l. quidã.de admi.tut.Sed peritioribus videtur legendum esse potius alogistæ,aut aneglogistæ.

Anaphora figura, Latinè relatio dicta est, cum idẽ verbũ in principio pluriũ clausularũ repetitur, veluti in l.ij.in prin. C.de offic.præf.præt.Afri.

Anathema vno modo est substantiuum,& est damnatio æternę mortis, & nõ nisi pro mortali crimine debet imponi, & in illis qui aliter nõ patiũtur corrigi.xj.q. iij. nemo episcoporũ. in fi. Vel est excommunicatio seu suprema maledictio.Et dicitur ab ana.i. sursum, & thema figura, quia olim imprimebatur figura frontibus damnatorum.de hoc not. Ioan.And. de iu.cùm nõ homine.vbi post excõmunicationẽ incorrigibilis anathematis mucrone feritur, id est punitur, id est solẽni excõmunicatione, cũ xij. episcopis candelas in terrã proiicientibus & cõculcantibus, vt in c.debet.xj.q.iij. Et anathema tale vel maledictio solebat fieri per prælatos. Vel dicitur & melius à verbo Græco ἀνατιθέναι, hoc est à seponendo, quasi quædã sepositio & separatio à Deo. Alio modo anathema est adiectiuũ omnis generis indeclinabile, & dicitur excommunicatus maledictus, sepa

separatus, vel damnatus, vnde qui frãgit, rapit, ac vrit, ferit, est anathema. Frangit, s. ecclesias, rapit res alienas, vrit etiã ecclesias, ferit psonas ecclesiasticas. Inde etiã anathematizare, id est damnare vel excõmunicare, maledicere, vel separare, vt suprà.

Anathematizatus dicitur qui tãquam impius à Deo separatus est, & ponitur pro excõmunicato, vt xxiiij. q. iij. certũ est.

Anceps est aliquid, seu aliquis huc & illud fluctuãs & dubius in quam partẽ declinet secundum Isido. lib. x etymo.

Anchora retinaculũ seu gubernatio nauis est, vt ff. de exer. l. j. §. j.

Anciani dicuntur præsidẽtes, vel priores, vel regẽtes qui regũt vniuersitatẽ, vel prouinciã, ita dicit Panor. in c. fi. in prin. no. ij. de procur.

Ancones, species vasorũ cubitaliũ. l. tabernæ. de fun. inst. leg.

Anfractus dicuntur viarũ flexus. l. viæ. ff. de ser. rust. præd. vnde & anfractus litigiorũ, extrà de sepul. c. ij. lib. vj. §. j. Et dicitur anfractus litigiorũ, quia multas moras habet: vt ff. vt leg. no. cau. l. etiã. & incertos euentus habet. ff. de pecu. quod debet, & ideo sic dicuntur, quia vndique franguntur vel circũeunt. not. per Archid. de elect. quorundam. in prin. lib. vj.

Angariæ penultima lõga, est iniusta exactio vel cõpulsio. Nã angariæ dicuntur personalia obsequia propriis sumptibus pręstita. c. nõ minus. de immu. eccl. glo. in l. neminẽ. C. de sacros. eccle. Sunt ergo quædam personales præstationes, quę à vulgo dicuntur capriones.

Angiportus siue angiportũ olim dicebatur angusta via inter portus, id est domos. l. portus. de verb. sig. vbi Alcia.

Anguillarius lacus, in l. rutilia. de contrah. emp. pro lacu anguillas producente.

Angusta domus, id est arcta. ff. de seruit. si tam angusti.

Angustia temporis, id est breuitas. C. de leg. non tantũ. & ff. si quis cau. l. ij. §. si quis. ver. nisi.

Animaduersio dicitur pœna, quia animaduertere est punire, vnde dicitur animaduertendum est in facinorosos homines. Item animaduersio dicitur cuiuslibet operis determinatio secũdũ quam quis pro mercede sua suscipit certum opus & determinatũ suis impensis faciendum, vt terrã colendã vel domum cõstruẽdam. Etiã animaduersio est consideratio. §. j. inst. de iis q sunt sui vel al. iu.

Animalia sunt in triplici differẽtia, quædã enim sunt mãsueta, vt gallinę, quędã fera prorsus vt lupi, quædã verò fera naturaliter, sed accidẽtaliter mãsueta, vt cerui, pauones, &c. insti. de re. di. in gl. §. pauonum.

Annalis actio est quę finienda est anno,

anno, vt iniuriarum.

Anniculus appellatȇ infans vnius anni, licet extremum anni diẽ duntaxat attigerit, non etiam perfecerit. l. anniculus. de verbor. signific.

Annona secundum Azo. dicitur salarium quod cuiq; pro capite suo remunerationis causa datur: vnde titulus. C. de anno. & cap. administ. lx. c. secundũ Azo. exponitur, id est capitatione. Sicut enim secundum eum capitatio dicitur tributũ quod datur pro capite: ita annona dicitur tributum quod datur magistratibus, vel causa salarij pro remunerando labore. Et dicitur capitatio de capite, quia est pretium debitũ capiti, id est dignitati. Annona præterea sumitur pro tributo quod soluitur in speciebus seu fructibus, sicut tributum dicitur quod soluitur in auro, argento, vel ære, vt tradit glo. in rub. C. de anno. & tri. lib. x. Item pro pane, vt in l. j. C. de fruct. vrbis Constan.

Annonę ciuiles sunt quæ publicè dabantur iudicantibus, ciuitatibus vel omnibus tẽpore necessitatis per singulos dies: vt C. de anno, & trib. l. ij. lib. x. Etiã annona est seges, vel frumentũ vnius anni. Adde quòd annonæ ciuiles dicuntur in iure aliquãdo annui reditus à fisco percipiẽdi. Dabãtur enim annuatim de publico secundũ gl. in l. hac edictali. §. his. C. de secun. nup.

Annonę militares dicuntur quas milites singulis diebus consequebantur: vt C. de anno. mil. l. vlt. vbi dicitur quòd ipsi annonas & capita singulis consequebantur diebus.

Annotatio sacra est cõscriptio bonorũ vel eorũ cõnotatio seu cõsignatio, veluti cùm aliquis cuiuscũq; criminis reus sit, absentat se, vocatus ad iudiciũ patietur bonorũ annotationẽ, vt si infra annũ venerit & se purgauerit bona sua recuperet. Si autẽ nõ venerit, tũc fisco applicentur. Et qualiter fiat annotatio, ponit Spec. in tit. de act. §. si. versi. sed qualiter, dicens ꝙ præses siue iudex veniet cum tabellione ad domum accusati, & inquiret quot domus, quot prædia rustica, quot iugera terræ habeat in bonis eius. Et omnia bona illius qui nõ venit citatus, ponit in banno fisci, nisi venerit infra annũ ff. de requiren. reis, l. j. §. j. Ab hac tamen sentẽtia conditionali poterit appellari. de appella. præterea. Et describuntur bona, quæ tamen fiscus de facto non occupat nisi post annum. Post hoc iterum per edicta requiritur accusatus, & citans mittit literas suas iudici vel rectori loci in quo degit accusatus, vt per illum citato innotescat se accusatum

vel

vel citatum, & bona eius esse annotata. Inde venit verbum annotare, vel econtra ab hoc verbo ipsum nomen.

Annotatio sacra dicitur rescriptũ illud quod Imperator proprio motu mẽtis indulget alicui cõstituens secundum preces eius, seu illius aliquid fieri vel non fieri. C. de diuer. rescr. l. fi. & ibi in glo. Et not. Cardi. Zabar. in c. super literis. de rescrip. differentiã inter annotationẽ & pragmaticã sanctionẽ.

Annua bima trima die, de significatu horum verborũ eleganter Iuriscõsul. in l. si legatum. de ann. leg.

Annuli leues dicuntur qui nõ excedunt valorem quinque aureorũ. l. diuus. ff. de bon. dam.

Annulus signatorius, vide Signatorius.

Annuo, id est concedo. ff. de don. inter vir. & vxo. l. ea quæ à marito. Et aliter exponitur, vt ibi not. Item annuere domino exponitur, extrà de iureiuran. c. j. §. ego huius.

Annus quot dies & menses habeat, no. gl. in c. si propter. de rescrip. lib. vj. Nã annus cõtinet ccclxv. dies: vt in l. cùm hęres. §. Stichus. ff. de sta. lib. Et quidam cõputãt annũ ab incarnatione Domini, vt xxiij. dist. in nomine Dñi. in prin. Alij à natiuitate Domini. De hoc gl. in §. forma. ij. q. vj. & in Spec. de instru. edi. in princ. in j. col.

Annus iubileus dicitur annus remissionis, quia eo anno debita remittebãtur, serui Hebręi dimittebãtur, liberi, & omnia reuertebãtur in pristinũ statũ, & est annus quinquagesim9, vt in c. in iubileo. de pœn. dist. j.

Annuus vel annuatim ex proprio significatò significat multiplicationẽ simpliciter siue indeterminatè, sed quando applicatur casibus, significat diuersimode, prout ex diuersificatione materiæ cõcluditur profe rentẽ intellexisse: vt pacto seu stipulatione promittis x. Titio annua vel annuatim, significat multiplicationẽ ꝑpetuã, quia significat ꝓmissam summã deberi ei cui promittitur, eius hæredi, & hæredis hæredi, & sic in infinitũ, ideo dicit in l. stipulatio. ff. de verb. obli. quòd stipulatio annua est perpetua. Et not. quòd annuũ legatum pro primo anno est purum, & pro aliis annis est cõditionale, quia pro quolibet anno debetur legatario si tũc viuit. Si verò mortuus est, tũc nõ debetur, nec si deportatus est, qa talis ciuiliter mortuus est, & nõ habet ius capiẽdi ex testamẽto quod est ciuile. l. cùm in annos singulos. ff. de an. leg. Sed ibi promitto tibi x. annua, vt sis ꝓcurator meus in parlamẽto, significat multiplicatio tẽporalis ex causa, quę apponit de essendo ꝓcuratorẽ, qa morte si

te finit, sic & obligatio quæ ex hoc inducitur. De hoc vide l. annua. §. fi. & totũ ti. ff. de an. leg.

Anormalus successor est sicut ille qui succedit hæredi nõ implẽti defuncti voluntatẽ, vt instit. de eo cui li. ca. §. in primis.

Ansa est nodus cursilis & facilis ad soluendum, ita factus ꝙ si rectè trahitur caput fili, omnino solutus est, vt not. Bern. in c. cùm olim. de ver. sig. propriè autem dicitur qua quippiam prehenditur ac tenetur. l. in rem. §. ij. de rei vend.

Antapocha, siue antipocha, siue antepocha, quod idẽ est secũdũ aliquos, & secũdũ Azo. in sum. de fide instru. versi. de antipochis. vocatur chirographũ qđ facit debitor creditori, in quo confitetur se soluisse tantũ: & sic est de solutis, & fit à debitore in hũc modũ. confiteor me tantũ vsurarũ nomine vel pensionis soluisse & datur creditori. Et sic non dicitur ab anti, quod est contra, sed ab ante, secundum Ioan. quia fit ante apocham, vel ab anti, quod est ad, quia est inducta ad securitatẽ creditoris, & fit etiã ante apocham, qui enim alieno nomine possedit & pensionem soluit, vel qui creditori vsuras repræsentauit, si quãdo dicat se suo nomine possedisse, & ita dominũ factũ vel præscriptione liberatũ cõtendit, ius agẽtis facit vacillare, nisi dñs vel creditor vsuras & pẽsiones præteriti tẽporis sibi solutas cõprobet, probat autẽ per antipochã debitoris, C. de fide instr. l. plures. vbi gl. dat tres modos dicendi. Vel vt alij dicũt antipocha est scriptura quã facit debitor obligando se, & in qua fatetur se debere, & fit cõtra apochã dicẽdo. Confiteor me debere, &c. & sic dicitur ab anti, quod est cõtra. Apocha autem secũdũ omnes est scriptura creditoris confitentis sibi à debitore solutũ, & sic apocha est de receptis, & fit à creditore, puta confiteor me recepisse tantũ. ff. de cond. indeb. l. fi. §. Titius. ff. de fur. l. qui tabulas. §. apocha. & de accep. l. acceptilatio. §. j. Differt tamẽ chirographũ ab antipocha vel apocha, quia chirographũ dicitur cùm duo pacifcẽtes faciunt duas scripturas, & sub eadẽ forma verborũ cõficiunt & mutuo tradunt.

Ante, sunt populi Histri fluminis accolæ, quos cùm debellasset Iustinianus Impe. Anticus dictus est. Sic enim legendum in inscriptionibus volu. iuris ciuilis, non Atticus, vt vulgo impressum est.

Ante significat ante rẽ factã & bene inchoatã. ff. si cer. pet. l. ij. §. itẽ mutuũ. vbi de hoc. & ff. de verb. obli. l. qui ante. & l. eum qui ita. §. quæsitam.

Antecessor quandoq; dicitur doctor q alios antecedit in proœ.

ff.§.sed cũ vos.Quãdoq; exponitur.i. successor. in consti. ff. circa prin.Aliquando antecessor dicitur necessitudine.C.de vet.iur.enuc.l.j.§.quæ omnia. Aliquando antiquitate xxxv. q. vj. de parentela. Aliquando officij prioritate. iij. q. vj. hoc quippe. & q.v.c.accusatores.

Addeq́ antecessores appellati sunt professores iuris, ab antecedẽdo & prędũdo discipulis, quos quasi porrecta manu in penetralia Iurisprudẽtię deducunt, vt manifestè probat̃ in d.§.sed cũ nos.idq; docuit Aldobrandinus meus in annotationibus quas iam tertio ab hinc anno edidit in institutiones iuris.

Antiades sunt veluti glandulæ quæ in gutture nascuntur.l.cũ quæritur.de ædil.edi.A latinis tonsillæ nuncupantur.

Antichresis est pignus, quod ad hoc datur creditori, vt inde fructus percipiat, donec æs suum receperit.l.si pecuniã.depi.act.

Antidorum est contraria donatio. glo.super verbo antidora. in l.sed & si lege. §. consuluit. in fi.ff.de pet.hæred.

Antidora dicitur obligatio non efficax ad agendum, sed æquitate subnixa ad agendum. §. consuluit.de peti.hæred.

Antidotum solet dici, quod datur contra venenum, & sic ponitur pro medicina, vt in c.cæterum.de iura.calum.Inde antidotarius, liber in medicina.

de iureiur.c.j.in cle.vbi gl.

Antinomia ponitur pro legum contrarietate. l. j. §. nulla. C. de vet.iur.enuc.

Antiphona pro pignore ponitur. ff.de pign.actio.l.si pecuniam. & ibi gl.vbi etiã aliter exponitur, & melius de pig.l.si is qui. §.j.Item antiphona potest latinè interpretari: vox reciproca.in d.l.si is cui.§.j.Sed verior lectio est antichresis, de quo supra.

Anthypophorizat. i. tacitæ quæstioni respõdet.de supp. negli. præl.c.ij.lib.vj.in prin.

Antiptosis est figura quæ ponit casum pro casu, &c. dist.ix.c. ego solus eis scriptorũ, id est, scriptoribus, vbi ponitur genitiuus pro datiuo.

Antistes dictus est sacerdos, eo q̃ ante stat, c.cleros. xxj. dist. cõmuniter tamen sumitur pro episcopo secundum. gl. in cle. dudum. de sep.

Anus per vnum enim exponitur, id est vetula.ff.de carbo. edict. l.iij.§.duæ causæ.

De A ante P.

Aperire viã quid sit:vide ff.de via pub.l.j.j.respon. Item aperire tabulas:vide ff.ad Syllan. l. si quis in graui.§.aperire.

Apex est summitas honoris, vel distinctionis nota.Nã quod in summo est, distat à pedibus vel infimis. Et hęc summitas respicit tẽporalia, vt in c.solitæ. de maio.& obe.Etiã sumitur pro

litera,vt dicit Christus. Minimus apex non peribit. Item sumitur pro subtilitate,dum dicimus de apicibus iuris non disputandum.ff.manda. l.si fideiussor.§.quædam.

Aphebitus, qui aphebis laborat. aphebæ autem sunt oris vlcera,præcipuè infantes vexãtia.

Apocha,supra in ver. antapocha.

Apocrisarij sunt nuntij domini Papæ, quasi secretarij, vt dist. xvj.c.septuaginta. dicti ex eo ꝙ decedunt & proficiscuntur in longinquas regiones vt responsum mittentibus referãt mandatorũ suorũ.Nam Græci apocrisin dicunt decessionem & responsum.De hac dictione vide etiam in litera y.

Apocryphavel apocryphum dicitur occultum vel secretum.inde dicitur apocryphus,id est,liber secretus & occultus, cuius autor ignoratur, vel de cuius veritate dubitatur,non tamen ab ecclesia recipitur,sed reprobatur, quasi diceret,non in ecclesia, sed remote & longe ab ecclesia sit legẽdus. De apocryphis habetur xvj. distin. canones qui. & ibi glo.

Apolides dicuntur qui sunt sine ciuitate ab a, quod est sine, & polis,ciuitas.

Apologia est excusatio vel respõsio, vnde dicitur, clerici qui alios accusant, iustam accipiãt apologiam : & est apologia posita in defensione vel negatione tantum:nam in ea solent quidam accusantibus respondere : vnde apologeticus. i.excusatoriusvel respõsorius. no.p Archi. xxxvj.q.ij.c.circa.

Apostasia secundum Host. est temerarius recessus à statu fidei, obedientiæ, vel religionis quã quis professus est se tenere.Inde apostatæ, qui recesserunt à fide,& qui egressi religionem quam professi fuerant,iterum ad seculum redeunt, vt tradit Bar. in rub.C.eod. tit. sic dicti tanquam retro abeũtes. c.non obseruetis.xvj.quæst.vij.

Apostoli secundum Hostien. dicuntur literæ testimoniales, quia testificantur de appellatione facta, & secundum eundem & Spec.in iij.parte,in tractatu libel. §. sequitur. versic. apostoli.Ibi vide quid sint apostoli,vnde dicantur, & de quadruplici eorum specie, & eorum formis.Nã alij sunt apostoli conuentionales, scilicet, quando pars admittit appellationem, siue in iudicio iudice refutante,siue tacente,siue extra iudicium, vt c. sæpe.ij. respon.& oblatæ. de appel. Alij sunt testimoniales testificantes de appellatione facta,vt supra. Alij dimissorij per quos apparet quòd iudex detulit appellationi. Alij refutatorij per quos apparet quod iudex non defert appellationi. Alij reuerendi vel reuerentiales,

ſcilicet, quando ob reuerentiam ſuperioris appellationi defertur, vt cap. j. de appella. lib. vj. in gl.

Apotelesma ſignificat abſolutionem & perfectionem operis. l. rei, §. fin, de verb. ſig.

Apotheca eſt arca, vel locus in quo aliquid ponitur cuſtodiendi cauſa, vel in quo merces venduntur, qui locus & alio nomine ſtatio vocatur, inde apothecarius, id eſt ſtationarius, qui ſtat ad vendendum.

Apparere, id eſt ad memoriam reducere, in authent. de fide inſtrumen. circa princi. ſecundum vnam expoſitionem. Aliquando apparere exponitur, id eſt præſumere, vt extra de præſum. c. ſcribam.

Apparitio quandoque ponitur pro diſcuſsione, vt in l. j. C. de loca. præd. ciui. lib. xj.

Apparitores dicuntur qui citant partes, & eas apparere faciunt in iudicio, hoc nomen inde trahentes. Vel dicuntur ideo apparitores quaſi apparetores, quaſi ipſi apparent in iudicio. Item dicuntur catholiciani quaſi communiter & vulgariter ſeruientes, vt bedelli ad iudicium. Item dicuntur officiales ſecundum Azo. vel ſecundum Iſido. apparitor dicitur ille eo quòd appareat, & videatur, & præſto ſit ad obſequium vel aliquid audiẽs teneat. Et de apparitore habetur in cap. tua. de homi. & gl. magna, in cap. veritatis. de dolo & contu.

Appellare eſt à minori iudice ad maiorem prouocare. Et eſt inductum appellare ſecundum leges vt iniquitas, vel imperitia iudicantium corrigatur, licet nonnunquam bene latas ſententias in peius reformet. de appella. c. cum ſpecili. §. porrò. vel ideò vt homines oppreſſi releuentur. ij. q. vj. ad Romanam, ij. & quis poſsit appellare, à quo, ad quem, quando, qualiter, quoties, infra quod tempus, & à qua ſententia. vide. ij. q. vj. per totum, & Gof. in ſum.

Appellatio ſecundum Azo, eſt à minore iudice per inuocationem maioris iudicis prætextu iniquitatis primæ latæ ſententiæ receſsio, ff. de mino. l. præfecti. Item eſt de minore iudice ad maiorem prouocatio ſecundum ſummuliſtas, de conſuet. c. ij. li. vj. in gl. iiij. Vel aliter ſecundum Hoſtien. appellatio eſt iuriſdictionis prioris iudicis per inuocationem ſuperioris iudicis rite facta ſuſpenſio, & hæc diffinitio ſecundũ eũ cõpetit tã ſecundum leges quàm ſecundum canones, vt extra de offi. deleg. c. paſtoralis. §. præterea. Vel ſic. Appellatio eſt ab audientia minoris iudicis ad maiorẽ propter

grauam

grauamen, vel illatũ; vel comminatum prouocatio. de appel. vt debitus. & c. cum cessante. & si extra iudicium appellatur, tunc est superioris inuocatio seu protectio ab iniuria vel grauamine irrogando. c. cùm sit romana. eod. tit. de appella. rela. & recu. Et appellatio & recusatio sunt paria. de appell. super eo. ij. respon. & hoc quo ad modum, sicut non admittitur frustratoria appellatio: ita nec recusatio. Differunt tamen, quia recuso etiam si non grauor, non tamen appello à iudice in quem consen si nisi grauer, &c. vt de offi. de leg. c. si contra. in gl. fi. lib. vj.

Appenditia quid sit, vide ff. de acquir. hæred. l. si quis hæres. & de admi. tut. l. tutores. & C. si tutor non ges. l. fin.

Applumbatio est diuersarum materiarum consolidatio, vt auri, argenti, aurichalci, plumbi, stãni, &c. & earũ materiarũ cõiunctio dicitur applumbatura.

Appulsus pecoris ad aquã est ius adducẽdi pecus vel gregem ad aquam fontis alieni vel riuum ad aquandum.

Apud quandoq; exponitur pro id est, vt not. de præb. statutum. lib. vj. quandoque apud, id est, contra, vt Marcellus apud Iulianum not. ff. de pet. hæred. l. nec vllam. §. non solùm. & de requir. reis. l. iij. quandoq; exponitur apud. i. penes. C. vnde vi. l. si quis in tantam. & in quo differant apud & penes, vide ff. de verb. signi. l. penes.

De A ante Q.

Aqua quotidiana & æstiua, aqua pluuiali arcenda, & aqua de castello educenda. Require infrà interdictum de illis.

Aqua & ignis interdicebatur olim rerum capitalium damnatis, cùm nec supplicium de Romano ciue sumi liceret, nec is prius amitteret ciuitatem, quàm in aliam receptus esset. Nam his duobus elementis, quæ humanam vitam maximè continẽt, priuabantur, vt vrbe Roma egrederentur, atq; ita in aliam ciuitatem se conferrent. Id quod eleganter ostendit Cic. in orat. pro domo sua. Demũ introducta est deportatio, qua vis ciuitatis absq; huiusmodi circuitu amittitur.

Aqua profluens, id est, de cœlo cadens. insti. de rerum diui. §. j.

Aquam euocare pro aquã abducere. l. Proculus. de dam. inf.

Aquarius i. aquarũ custos. C. de aquæduc. l. decernimus. lib. xj.

Aquæductus est ius ducendi aquã per fundũ vel agrum alienum ad irrigandum agrum meum vel alterius iure seruitutis constitutæ, vt instit. de seru. rust. præd. in princip. Aliter dicitur priuilegium quod datur illis qui præficiuntur ad custodiam formarũ per quas du-

citur, vel per quorum fines formarum meatus transeunt, & quo purgant formam vel ductus aquarum. l. j. C. de aquæduct. lib. xj. & l. decernimus. eo. ti. & l. ij.

Aquæ haustus est ius hauriendi aquam, & portãdi per agrum, fundum, seu prædium alterius ratione seruitutis. Et differũt, nam aquæductus fit in fistulis & meatibus terraneis. Sed aquæ haustus fit per animalia portando, vt l. si prius. §. j. & ij. ff. de aqua plu. arcen.

Aquilegia nomen loci. ff. loca. l. pen. §. j. & dicitur quasi aquis ligata, quia aquis est circundata, & habet patriarcham. ix. q. iij. nunc verò.

Aquileges siue Aquileces dicuntur artifices inueniendorum fontium aquarúmq; coligendarum ad aquæductus. l. fin. ff. de iur. imm. vel vt quibusdam placet, sunt qui curam agunt publicorum aquæductuum.

Aquiliæ actio. Require supra. actio legis aquiliæ.

Aquiliana stipulatio est promissio quæ nouat omnem contractum. Dicitur autẽ hoc nomine ab inuentore hoc statuente qui vocabatur aquilius. Et habet fieri hoc modo. Si dicã sic debitori meo, Quæcũq; mihi debes ex quacũq; causa, illa mihi promittis animó nouandi, & dicat mihi promitto, tunc postea per acceptilationẽ tolletur obligatio. Ad cuius euidentiam, nota ꝙ sic habet fieri acceptilatio & aquiliana stipulatio, & est quidã circuitus, sicut quandoq; ꝙ quis per se immediate facere non potest, facit per alium, ita & hic. Vnde supponendum est quòd si mihi tenearis in cẽtum libris, quas tibi mutuaui, hæc est obligatio naturalis & re contracta, modo immediate per ciuilem obligationem, quæ verbis contrahitur, tolli non potest, quia ciuilis ratio ciuilia iura tollere potest, naturalia vero non: tunc si fiet ꝙ illa naturalis re contracta, in ciuilem mutabitur per nouationem, vt dicendo sic illud quod ego mutuaui tibi, promittis, si tu dicas promitto, tunc obligatio illa prima efficitur ciuilis, & verbis contrahitur per aquilianam stipulationem & nouationem. Post si te dicente mihi sic, id quod ego promisi tibi, acceptũ ne habes acceptũq; fers? respõdeã acceptũ habeo, acceptũq; fero. i. teneo me pro pagato, isto modo tollitur obligatio per acceptilationem. Et sic patet qualiter habet fieri aquilia stipulatio & acceptilatio. De hac visum est supra acceptilatio.

Aquiminariũ, genus vasis, quod secundum aliquos quoquo versum erat, aquas fundebat. Mentio fit in l. in argẽto.

& in l.etsi.ff.de aur.& argen. legato.

De A. ante R.

Arabia prouincia est, vt l.penul. §.j.de extraordi.crimi.ff.

Arabarches dicebatur præfectus exigendo vectigali de pecuariis, quæ ex Arabia in Aegyptũ adducebantur. Inde Arabarchia, cuius meminit l.vsurpationem.C.de vectig.com.

Arare, id est colere.C.de thesau. l.j.lib.xj.

Arbiter est qui etiam compromissarius appellatur. Et est ille qui ex compromisso, id est ex consensu partium & ex litigantium electione de causa cognoscit, qui nullam habet iurisditionem propriam seu delegatam.ff.de arbit.l.j. Sed electus est partibus discordantibus ad earum litem sua sententia dirimendam. Et ergo ab ipso non appellatur, cum ipso iure non teneat sententia eius, sed metu pœnę statur ei. Et quod non tenet rescindi non potest, hoc verum in arbitro compromissario, secus in arbitro iuris.xj.q.j.peruenit.C.de iudic. l.vlti.de offic. delega. suspitionis. de appel. cum speciali.& clemen.j.eod. titu. in gloss.j.& cap.ab arbitro.de offic.delega.lib.vj.vbi gl. Item arbiter ponitur quandoque pro teste, vt in Genes. cap.39. Accidit vt Ioseph operis quippiam absque arbitris faceret. Et est differentia inter arbitrum, & arbitratorẽ, & amicabilem cõpositorem. Nã arbiter & arbitrator possunt eligi cum pœna, sed differenter, quia arbiter dicitur iudex per consensum litigantium electus, qui iudicis partes suscipit, & finem controuersiis sua sententia se pollicetur impositurum.ff.de arbi. l. si de meis.§.recepisse. Et à sententia talis non potest appellari.ff.de arbi.l.diem proferri.§.stari.& l.j.C.eod. titu. Sed arbitratorem in quẽ aliqui compromittunt tali forma vt possit cognoscere & etiam iudicare alte & basse, & qui etiam dici possit amicabilis compositor, & à senten. talis etiam non appellatur. Sed si fuerit lata contra ius constitutionis, irrita est ipso iure.C. quando prouoca.nõ est neces. l.ij.Sed si lata est contra ius litigatoris, valet. redigitur tamen ad arbitrium boni viri.l. si societatem.§.arbitrorum.ff. pro socio. Debet enim arbiter obseruare iuris ordinem tanquam iudex ordinarius, & sententia eius siue iusta siue iniusta semper est tenenda si pœna fuerit apposita.ij.q.vij.à iudicibus. Sed arbitrator non tenetur seruare iudiciariũ ordinem. Sed si profert iniustã sententiam remittitur ad audien

tiam superioris vel arbitrium boni viri. Et amicabilis cōpositor est sine pœna qui tentat & experitur an litigatores patiantur cōtrouersiam suo consilio vel autoritate discuti. §. si quis.in prealleg.l.si de meis. Alias differētias multas vide per doct.plene in c. quintaualis.de iureiur. & arbiter esse potest qui nō prohibetur à iure. Arbitrorū duo sunt genera, scilicet cōmissarij, qui proprie dicuntur arbitri, qui eligūtur vt iudices, vt videlicet procedant seruato in substantialibus ordine iudiciario. Et dantur ad cognoscēdū & diffiniendum.vt si petis à me domum,& ego denego,& fiat cōpromissio in aliquē, ille est verus arbiter, quia eligitur vt cognoscat & diffiniat cuius sit domus. Secūdi sunt arbitratores, qui nō eliguntur vt iudices à partibus vel super re litigiosa, sed vt componendo vel diuidendo inter partes diffiniāt, vt si duo socij res societatis diuidere velint ad arbitriū Petri, Petrus erit arbitrator. ar.ff.pro soc.l.si societatem.

Arbitratu alicuius cum quid fieri mādatur, quomodo hæc verba intelligenda sint, declaratur in l.illa verba, arbitratu. vbi Alcia.de verb.signific.

Arbitrium est actus certarū personarum exequentium compromissum secūdum Azo. Nā arbiter exequitur veritatem inquirēdo vt iudex.xxx.quęst.v.iudicantem. Nam actor vult vt obtineat, & reus vt soluatur, vel actor ad amplificādam causam, reus ad diminuendam eam. Sunt ergo in actu arbitrij tres personæ, scilicet arbiter, actor, & reus. Ideo alij dicunt, arbitriū est actus trium personarum super ciuili quæstione quasi in iudicio contendentiū. Vel secundum Host. arbitriū est potestas aliena volūtarie tradita, & recepta ad pnunciandū in lite prout arbitro visum fuerit, aliquādo certa pœna vallata & certis terminis limitata. Sed cōpromissum est potestas arbitris data, quorū arbitriū est sententia arbitralis quæ etiā laudū dicitur. Et arbitriū seu arbitratus suo proprio significato significat libertatē arbitrādi & volūtatē ratione regulatā. Et vbi actus ponitur in arbitrio seu arbitratu significat per modū conditionis, vt actus valeat si arbitrio decernatur, & hoc diuersimode secūdum diuersitatem materiæ subiectæ, verbi gratia. Promitto tibi equum arbitratu Titij Titio nō arbitrāte, quia non vult vel nō potest arbitrari, nulla est promissio, nec recurritur ad arbitriū boni viri.l.si quis arbitratu.ff.de verbo.oblig. Ratio, quia contrahens de arbitrio illius tantum

tum intellexit, quod hæc verba importāt, vbi autē stat per illum cui promittitur, cōditio statim deficit, nec promissor decætero ex illa promissione potest obligari, vt l. si quis prę alleg. Ecōtrario si per promissore steterit, cōditio statim habebitur pro impleta. arg. l. iure ciuili. ff. de condi. & demō. vt promissio sit efficax siue ille arbitretur siue non, secundū boni viri arbitriū ad quod tūc recurritur. Et hoc ideo ne sit in potestate debitoris se liberare à promissione.

Arbitrium tutelæ, id est actio tutelę. de hoc suprà actio tutelę.

Arbor vento deiecta nō arboris sed ligni appellatione cōtinetur. l. ligni. ff. de leg. iij.

Arboris appellatione multa continentur. ff. de arb. fur. cæsa. l. iij. & iiij. Item vites cōtinentur appella. arboris, vt ff. de arbo. cæden. l. j. §. j.

Adde quòd arborū verbo continentur etiam radices arborū, vt not. glo. in l. obligationum fere. in ver. sic & in tradendo. ff. de actio. & oblig.

Arbores furtim cædere est scindere vel incidere arbores inscio & inuito domino.

Arbores cæduæ dicūtur quæ excisæ repullulant.

Arbores grandes, quarum mentio habetur in l. sed si. ff. de vsufru. quæ sint, elegāter explicat Alcia. in l. Sylua. de verborum signific.

Arbustū locus est in quo arbores sunt ad fructū consitæ, sicut salicetū in quo sunt salices, hoc & arboretū aliqui vocāt vt tradit Aulus Gellius & meminit Paul. iureconsul. in l. impensæ necessariæ, de verb. sign. ff.

Arca, pro monumento supra terram, in qua cadauera conduntur. l. is qui. ff. de relig. sump. fun.

Arca camerata, id est arcuata & confornicata. l. sed addes. §. si inquilinus. ff. loca.

Arcarius est qui pręest arę, in qua pecunia custoditur, & ita sumitur in tit. de suscep. & præp. & arca. lib. x. c.

Archiatri dicūtur medici principis, vt tradit Alcia. in rub. C. de comi. & archia. lib. xij.

Archicancellarius require infra cancellarius.

Archidiaconus est princeps diaconorū qui imperat subdiaconibus & leuitis. Et dicitur ab archos quod est princeps, & diaconus quasi princeps diaconorum. Vnde quādo vult præ aliis euangelium legit, vel cui vult legendū committit. extra de offi. archi. c. ij. in princ. Vel est oculus episcopi ad conspiciendum, corrigendū & emendandū per episcopatū exceptis arduis. Et debet audire iurgia singulorū & habere curam, & sollicitudinē in ecclesiis & de clericis, vt in c. ad hoc. de offi.

archi. Inde venit archidiaconatus, & quãdo fit per electionem, tunc est dignitas, si verò habitus sit per collationẽ, non est dignitas, vt no. in c. decernimus. de iud.

Archiepiscopus est princeps episcoporum. xxj. dist. cleros.

Archiflamines qui sint. vide xxj. dist. in prin. lxxx. dis. c. j. & pe.

Archigubernius, præfectus classis. l. Seius. ad Senatuscõ. Treb.

Archimẽdrita est pastor ouium, vnde, Archimandrita sit ouiũ tibi pastor. Et ponitur pro episcopo. j. q. vij. dispensationes quasi princeps gregis ab archos. i. princeps, & mandras Græcè quod est grex vel spelunca Latinè, etiã ponitur pro abbate, vt in l. fi. C. de sum. tri. siquidẽ initio monachi in eremis habitabant.

Archimimus, mimorũ princeps, & qui melius quàm alij nouit in scena gestus seu mores eorũ quos irridere vult imitari. l. patronus. ff. de ope. lib.

Archiotæ qui præsunt archiuo. l. vlti. ff. de mune.

Archipresbyter quasi princeps presbyterorũ, qui tamen subest archidiacono, cuius ministerium & officium cum officio archidiaconi ponitur. xxv. dist. perlectis. Item duo sunt genera archipresbyterorum, scilicet ciuitatensis, vt c. officium. eod. tit. & ruralis, vt c. vt singulæ. de offic. archipresby. secundum Hostien.

Archisynagogus est princeps synagogæ.

Architectus est princeps artificũ, vel principalis ædificator qui structuris ædificiorum præest. l. fi. de iu. immu.

Archiuum publicum, id est armarium publicum, scilicet vbi libri ponuntur, seu instrumenta seu acta. Et habetur C. de fide instru. in auth. ad hæc. & not. xxx quæst. j. peruenit.

Arcus est pons lapideus, nec appellatione arcus venit pons ligneus. ff. de aqua plu. arcen. l. supra iter.

Area, locus est in vrbe sine ædificio. l. fundi. de verb. sig. Interdum significat rusticum locũ, vbi messes teruntur. l. vlti. C. de serui. sic dicta ab ariditate, quòd in ea fructus arescant.

Arena appellabatur amphitheatrum: quo in loco spectacula edebantur. l. qui iudicio. de accusa. Inde arenarij, qui ibi depugnabant. l. eæ demum. de ope. lib.

Arenæfodinæ dicuntur loca, in quibus arena foditur: quę etiã arenariæ dicuntur. l. sed & ij. de publi. tametsi quidam malint ibi legere arenæ.

Arenatores dicuntur qui in arenis deiecta & collapsa solent extrahere, & dicuntur humiles personæ, vt C. de incest. nup. l. humilem.

Arenga est apta & concors verborum

borum sententia quæ ponitur post salutationem in priuilegiis arduorum negotiorum.

Areopagus locus erat Athenis, vbi fuit olim summum consilium quod de cædibus atque id genus grauioribus causis iudicabat.

Argentarij sunt quasi campsores vel argentariæ mensæ exercitores, qui singulorum solebāt rationes, id est calculos & instrumenta cōficere scribentes accepta & data, ita quod ex scriptis eorum quæ erant cōmunia, doceatur & sciatur quantum datum sit, & quantum acceptum, qui aliàs dicuntur numularij, vt infrà de N.

Argentifodinæ, aurifodinæ, sulphurifodinæ, lapidifodinæ, arenæfodinę: sunt loca in quibus huiusmodi res fodiuntur.

Argentum escariū dicitur quod in vsu habetur ad epulandum, id est ad esum & potum. l. sed & si. §. si cui. de au. & arg. leg.

Argentum factum quod dicitur, declarat Iuriscon. in l. Quintus. de au. & arg. leg.

Argentum infectum appellatur rudis materia argēti, id est nō facta. l. etsi. de au. & arg. leg.

Argentum pustulatū apud Sueto. accipitur pro purgatissimo argento, de quo fit mētio etiā in l. in naue. de loca. licet Bud. attestetur ibi nō absurdè legi posse postillatum, vt rudem argenti massam intelligamus.

Argumentum est ratio rei dubię faciens fidē, de hæreti. cùm ex iniuncto. Et dicitur quasi arguens mentē, vel quasi argute inuentum, vt no. Bern. in c. forus. de ver. sig. Aliquādo sumitur pro experientię rerúmque vsu, vt insti. in proœ. §. cunque ibi. sed quod in ipsis rei ū obtinet argumentis. l. quod est in viridi obseruantia.

Argutus dicitur secundum Isido. qui cito inuenit argumenta in loquendo, id est subtilis & astutus.

Arma sunt defensoria. Et nomine armorum veniunt fustes, lapides, ferrum, & omne illud quod manu & arcu mittitur, prout not. Bern. in c. sicut dignum. de homi. Et sic tela cōprehenduntur: licet arma propriè sint quibus defendimur. Et sic tela quibus impugnamus, insti. de publi. iudi. §. lex Cornelia. & not. in clemen. ne in agro. de statu mo. in glo. super verbo, arma. & l. armorū. ff. de verb. sign.

Armarium vel armamentarium est locus vbi arma ponuntur.

Aridi fructus qui dicantur: vide C. de vsur. auth. ad hæc.

Armenia. vide C. de offic. magi. mili. l. vlti. & de agrico. & cen. l. cum antea. lib. xj.

Armentum est magnorum animalium, vt equorū, & boum, grex verò minorum, vt porcorum, caprarum, & ouium, licet

etiam

etiam largè sumatur pro maioribus. ff. de abigeis. l. j. in fi. & cle. j. de deci. Nam armenta propriè dicuntur pecora gregis, inde armentarius, id est armentorum custos.

Armillæ enumerantur inter muliebria ornamēta. l. argumento. §. ornamenta. de au. & arg. leg.

Armus est spatula assata alicuius animalis, vt in c. vnico. circa medium. in ver. principis vnctio. de sac. vnctio. & ibi per doct. 1. Reg. 9. eo.

Arra dicitur in emptione & venditione id quod datur in testimonium vel signum venditionis. Est enim arrarum datio argumentum emptionis & venditionis contractæ.

Arræ sponsaliæ vel sponsalitiæ secundum Hostien. in sum. de spon. & ma. §. vnde dicantur. versi. sed quia arræ. dicuntur donaria data inter spōsum & sponsam in signum matrimonij cōtrahendi & remunerandi consentientes, & fit hoc per verba affirmatiua, scilicet, Do tibi arras istas, vt cū filio meo contrahas. Et hæ arræ dicuntur subannuli, quia fiunt per immissionem annuli, iuxta illud, Annulo suo subarrauit me, vt patet per eundem. §. quot sunt species.

Arreptitius, id est possessus à dæmone.

Arrestare est aliquem vel bona sua per mandatum iudicis impedire, ne moueatur à loco de. nec conquerenti respōdeat, vt c. ij. de crimi. fal. & l. relegatorum. ff. de interdic. & rele.

Arrogare est aliquem qui sui iuris est in filium recipere, inde arrogatus filius dicitur ille, qui sic assumitur in filium. Et sic arrogator est pater qui accipit aliquem hoc modo in filium. Et est differentia inter arrogationem & adoptionē, quia ille adoptatur qui nō est sui iuris, sed alterius potestati subiectus, vt suprà visum est. Sed arrogator ille qui primo sui iuris est, & per arrogationem transit in potestatem patris, scilicet arrogatoris. Vnde, Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suū, sed patris permanet idem. De hoc de cog. le. c. vnico. in glo j. Item arrogare in alia significatione. i. ascribere. Vnde dicitur arrogās quasi omnia sibi ascribens. Inde arrogantia, id est superbia. Differunt tamē, quia superbia est inanis gloria de eo quod quis habet, vt sunt Philosophi, Legistæ, & alij sufficientes in arte sua. Sed arrogātia est inanis gloria de eo quod quis nō habet, vt cùm quis credit ea se scire quæ tamen nescit.

Ars est collectio præceptorū. instit. de iust. & iu. §. iuris præcepta. Vel ars secundū Porphy. est

est de infinitis sumpta doctrina.no.ff.de iust.& iu.l.j super verbo ars. Item ars quandoq; sumitur in malã partem,vt C. de his qui ad sta. confu.l. j. & ideo dicitur arte, id est dolo. xxij.q.v.quacunque.

Ars quandoque dicitur cura animarũ,vt de æta. & quali. cùm sit. Item secundum Archi. ars dicitur actus damnatus, vt in c.vnico.de vita & honest.cler. lib vj.ibi,si per annum artem istam ignominiosam. Etiã balistarij dicuntur exercere artem.de sagit.c.j.& magi dicũtur exercere artem & coqui, de conse.distin.v.ne tales.

Artanum est idem quod aratrũ.

Artemon est id quod retro ponitur ad nauim gubernandam.l. malum,ff.de verb.sign.& Bal. in l.precibus. in vij. col. C. de impu.& aliis substi. Sed Alci. in d. l. malum. ait esse velum addititium dirigendæ nauis causa,quod verius est.

Articulus est pars intẽtionis continens illud quod actor probare intendit.facit c. veniens.ij. de testi.& gl.in c.prçsentium. §.testes.eo.tit.lib.vj. Et articuli dicuntur capitula in iudicio probanda. eo.tit. per tuas. Et quandoq; assertiones, & quandoque intentiones.c.ex parte. A,in fine.de testi. & not.Pan. in c.cùm dilectus.de fi. instru. Adde ꝙ articulus quandoq; significat idẽ quod statim.l. fin. C. de of.com.sa.pal. interdum ponitur pro themate seu casu, vt in l.nõ possunt.de lege. aliquando pro particula.l.triplici.de verb.sign.

Artifex quid sit,& nomina diuersorũ artificũ. vide text. iuncta gl. quç exponit significata eorũ.in l.j.C.de excu.arti. lib.x.

Artificiales operæ sunt quç ad artificiũ pertinent,veluti pictoriæ,& fabriles.

Aruspex quis dicatur, vide in c.j. xxvj.q.iiij.& not.gl. in l. nullus.C.de malefi.& mathe.

De A ante S.

As dicitur tota hæreditas, vel quicquid in xij. partes diuidi potest.In asse autem continentur certæ partes, scilicet xij. quarum quælibet habet proprium vocabulum. Sunt enim ista nomina xij.partium assis, Vncia, sescunx, & est vncia cũ semiuncia.Sextans,quia sextã partem significat, id est duas vncias.Quadrãs, quatuor vncias significat.Triens tres vnciæ. Quincunx quinque, semis, septunx, bes, dodrans, dextans,deunx,as. De quibus omnibus require loco suo. & instit.de hære.insti.§.hæreditas. & in glo. ver. sescunx. As tamen in põderibus idem est quod vnum. Etiam ponitur pro obolo.Vnde versus.

As obolus pondus, as. est possessio tota.

Ascrip

Ascriptitius glebæ dicitur ille qui ascriptus est glebæ, fundo, siue solo terræ, & astrictus per scripturam in qua promittit domino soli se nunquam à solo discedere. Et ex illa scriptura ascriptitius cōstituitur, sed tamen per eam solum nō probatur, imò secundum Azo. & Hostien. aliquando scriptura est necessaria, in qua confireatur se esse ascriptitium. Et à gleba quam colit, nec volens recedere permittitur, nec inuitus potest compelli ad recedendum, nec sine gleba potest alienari. Inter ascriptitios glebæ & originarios colonos quidam hanc dicunt esse differentiam, quia ascriptitij inhęrent glebæ, vt sine gleba non transferantur. Sed coloni originarij non sic inhærent prædiis quin quandoque sine prædiis dominus fundi posſit eos mutare & transferre ab vno prædio in aliud. Item inter seruos & ascriptitios secundum Azo. & Hostien. pene nulla est differentia. C. de agrico. & censi. l. ne diutius. lib. xj. Ideo autem dicitur notanter pene, quia seruus potest vendi sine peculio, sed ascriptitius nunquam sine solo. Item ascriptitij in prædiis in quibus ascripti sunt, contra domini voluntatem ordinari possunt, & matrimonium contrahere: vt in authenti. de sanc. episc. §. ascriptitios. serui verò non. C. de episco. & cler. l. iubemus. insti. de iu. personarum. §. j. & ibi glo. in verbo aut serui. licet secundum canones si contrahant matrimonium, tenet. Et ascriptitij quia tenentur colere terram, dicuntur coloni. Et quia ascriptitij deputati sunt ad hæc facienda, ex conditione sua dicuntur ascriptitij. Et quia ex sui origine, vel patrum, vel auorum suorum, ita adhærent glebæ, vt sine gleba vendi non posſint, nec gleba sine illis, ideo dicuntur originarij. Require agricola. & infra colonus. Breuiter dicas quòd ascriptitij serui seu coloni appellantur qui glebæ seu prædio colendo perpetuo addicti sunt, inde nunquam recessuri, dominísque prædiorum annuos reditus omnes præter sumptum & victum reddituri.

Assassini fuerunt quidam infideles, qui ex quibusdam falsis opinionibus nitebantur ad occidendum Christianos, contra quos statutæ fuerunt pœnæ grauissimæ. extra de homi. ca. pro humani. lib. vj. Bar. autem in l. non solum. §. si mandato. de iniu. & in l. Cicero. de pœn. eos vocat assassinos, qui ob pecuniam quępiam interficiunt. De assassinis diffuse tractant Docto. in authen. sed nouo iure. C. de ser. fugit. & in dicto c. pro

c.pro humani.

Aſſecla, id eſt ſeruus, eo quod ſequatur aliquem cauſa lucri ſecundum Iſido.lib.x. etymo.

Aſſectari quis dicitur matremfamil. aut puellam qui tacitus libidinis cauſa frequenter inſequitur. l. Item apud. §. appellare. de iniur.

Aſſellare eſt opus naturæ facere: vt dicitur dum aſſellaret, emiſit inteſtina.

Aſſerere eſt in libertatem vindicare. vnde aſſertores dicuntur vindices alienæ libertatis.

Aſſertio ſecundum Azo. in ſum. de aſſertione tollenda, erat quoddam vanum & friuolum iudicium quorundam qui dicebantur aſſertores, eo quòd aſſerebant eum liberum qui erat ſeruus.

Aſſeſſor dicitur quaſi aſsidens iudici in cognitione cauſarum, ſuum præbens conſilium iudici, qui alio nomine dicitur officialis iudicis & conſiliarius. Item dicitur domeſticus iudicis. de hoc vide Azon. in ſum. C. eod. tit. qui videtur ponere differentiam inter aſſeſſorem & domeſticum iudicis & cauſidicum. & Accur. C. de domeſt. & protec. in rubrica lib. xij.

Aſſeuerare & profiteri quomodo differant: vide C. de proba. l. nón nudis.

Aſsidei ſunt Iudæi qui ſemper cultui diuino inſidebant.

Aſsidue qualiter intelligatur, vide extra de præben. c. ſignificatum. & de offi. archipresby. cap. j.

Aſsiſij dicuntur vulgo manſionarij, quaſi aſsidui miniſterio eccleſiæ, & ſunt beneficiati non etiam canonici, vt not. glo. in c. cùm ad hoc. de clericis non reſiden.

Aſsignare fit nudis verbis teſtamento vel codicillis. ff. de verbo. ſigni. aſsignare, & ff. de aſſign. li. l. j. §. aſsignare. Et not. Ange. in c. appellati. de appel. lib. vj. in glo. fin.

Aſsignatiuus libertus, require infra libertus.

Aſsiſtere, id eſt cum aliis eſſe. C. de aduo. diuer. iudi. l. vlti. & ibi not.

Aſsiſterium eſt locus vel domus ſanctimonialium, ſicut monaſterium monachorum in quo ſeruiunt Deo, vt eſt textus in authentica, nouo iure. C. de cuſto. reorum. Item aſsiſteria eſt illa quæ præeſt aſsiſterio, quia ipſa curæ aliarum aſsiſtit principaliter. Et ſecundum quoſdam Azo videtur exponere aſsiſterias, id eſt fœminarum debilium inſtatrices. in ſum. C. de epiſco. & cleri. §. nunc. de orphanotrophis. Vel aſsiſteria, id eſt recluſa, ab aſsiſtendo, quia quotidie aſsiſtit orationi. Itẽ aſsiſterium apud Græcos eſt locus in quo vnus ſacerdos,

quin

quinque acolyti, quinque mulieres, quæ asisteriæ dicuntur, sunt manentes: vt xxvij. q. j. si quis rapuerit. in glo.

Asistrix, id est ancilla dominæ asistens ad seruiendum.

Assolatus, id est ad terram redactus & inuenitur in Nathan Propheta.

Asta fiscalis est venditio quæ fit à fisco sub hastatione. Quandoq; autē fiebat hastatio cùm dicebatur per prǫconem. Qui plus dederit infra mēsem, ille rem habebit, licet ergo infra mensem aliter venderetur, tamē admittebatur adiectio infra certum tempus, vt C. de fi. instru. & iure hastæ fiscalis. & de adiectio. l. j. Si autem cum ipso emptore cōuentum esset, vt posset dare plus offerenti, esset pactū in diē adiectionis, vt ibidem in gl. l. si tempora.

Astruere est affirmare, asserere, vel asimilare. de cau. posses. & proprie. cum ecclesia. & etiam est probare. de hære. cùm ex iniuncto.

Astute. i. malitiose. C. de l. l. ij.

Astutia est cùm aliquis ad assequēdum aliquid, siue bonum, siue malum falsis viis & simulatis vtitur, vnde proprie accipitur in malum, non enim oportet etiam ad bonum finem vti falsis viis vel simulatis. 2. Corinth. 4. Abdicemus occulta dedecoris non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.

Asylum interpretatur templum misericordiæ, quo confugientes olim tuti erant, nec inde extrahi poterant. l. quis sit fugitiuus. §. apud. de ædil. edi, vbi Bud.

Asystatos, vt vulgati habent codices. in l. qui quadringenta, ad l. Fal. exponitur, id est non consistens status.

De A ante T.

At dictio aduersatiua est, vel superabundat, vt in authent. de trien. & se. §. & quod sæpe. Aliquando at, ponitur pro certe, vt insti. de fidu. tu. §. j. & de re. diui. §. insula. & qui. alie. li. §. at ex contrario.

Atauus est pater abaui, & atauia est mater abauiæ.

Athleta dicitur pugil, siue certator. l. athletas. ff. de his qui no. infa. vbi Bud. ait athletarū verbo gymnicos omnes intelligi, hoc est luctatores, cursores, pugiles, saltatores, itē qui discum in sublime iaculantur in ludo gladiatorū; & ad hoc quòd athleta habeat immunitatem tanquam victor, requiruntur tria. Primò quòd à tenera ætate fuerit in arte pugnandi. Secundò, quòd habuerit tres coronas victoriæ, & vnam ad minus in altera Roma. Tertiò quòd obtinuerit aduersariis incorruptis, ita Barto. in l. j. C. de athle. lib. x. & ille

& ille tex.facit pro trina examinatione fienda antequam quis doctoretur,& trinam approbationem debet reportare secundum Bar. ibidem, quem refert Abbas in c. cùm secundum Apostolum. de præbend. nume. 7. & in cap. quando venerabilis. de except. in princ.

Athletæ secundum Accursium dicuntur qui sine mercede, gratia virtutum pugnabant, vt ff. de infam. l. athletas. & C. de athle. in prin. lib. x.

Atnepos & atneptis, est filius vel filia abnepotis vel abneptis.

Atornari dicuntur procuratores apud acta constituti: in c. vnico. de stat. monacho. lib. vj. §. porro.

Atque pro sicut ponitur. ff. de iur. dot. l. si pater mulieris. Aliquando ponitur pro id est, ff. de administ. tut. l. j. in prin. Aliquando pro sed. ff. de neg. gest. l. cum alicui. §. j. Aliquando, id est, perinde. ff. de pact. l. item quia.

Atqui ponitur pro certè, vel atquin pro sed certè. institut. de fid. tut. circa medium. ff. de offic. præto. l. barbarius. ver. atquin verum est.

Atriarij sunt serui siue custodes atrij, & iidem dicuntur etiam atrienses. Horum summa erat olim autoritas, vt ex Plau. tradit Alcia. in l. in lege. de verb. sig. nã & negotia domini procurabãt, & res venales distrahebant, & debita exigebant, & in alios nõ parũ iuris habebãt: imo, vt ibi idem Alcia. scribit, atrienses dicti sunt, quòd in atrio cæteris seruis cibaria distribuerent.

Atrox, id est, immisericors vel crudelis, quasi acris sit moribus, secundum Isido. lib. x.

Atrox iniuria, quasi contumeliosior & maior appellatur, l. prætor. §. atrocẽ. de iniur. & quot modis atrox iniuria fieri dicatur, traditur in §. atrox. Instit. de iniur.

Attentari pudicitia alicuius dicitur, cùm id agitur, vt ex pudico impudicus fiat. l. attentari. de iniur.

Attestari est absenti denuntiare. l. subsignatum. de verb. sig.

Attestationes sunt dicta testium vel testimonia ordine iuris in scriptis redacta.

Attilianus tutor dicitur, qui olim ex l. Attilia Romæ dabatur iis quibus nullus omnino fuerat tutor. Instit. de Attil. tuto. in princ.

Attonitus media breui, est eleuatus vel quasi quodam pauore concussus.

Attritus est afflictus, consumptus, exhaustus, imbecillis, vel fessus.

Atypus est qui malè exprimit verba, secundum Bud. in l. idem Offilius. de ædil. edi.

De A ante V.

Auarus appellatur cæcus & ambitiosus. c. quorundam, de ele. lib. vj. quia excæcatur eius animus, vt agenda non videat, & à prohibitis nō declinet. xlvij. dist. virum. & c. sicut hi. & differētia inter auarum, largum & prodigum, habetur. de consuet. ex parte.

Auctio ponitur pro publica rerū venditione, qua plus offerentibus addicuntur.

Auctor dicitur is, à quo quispiam rem comparauit aut aliâs adeptus est.

Auctorē fieri est approbare quod geritur aut gestū est. l. etiam. ff. de auto. tut.

Auctorari est autorem fieri & approbare. l. etsi. de auto. tuto. aliâs ponitur pro obligare. vnde auctorati milites, id est, ære stipendiario obstricti, siue sacramento.

Autoritas & consensus tutorum & curatorum, require infra turor & curator.

Autoritas præstanda. not. secundum Azo. in sum. C. de auto. præstan. Autoritatem præstare, est cùm quis dicat se approbare id quod agitur, hoc est, autorem fieri. Præstare autoritatem potest quilibet tutor in rebus minoris ad quē spectat periculum administrationis. Et sic autoritas videtur idem quod cōsensus legitimorum tutorum & curatorū. Et differentiam inter autoritatem & potestatem, vide per Hostien. in sum. de sacra vnct. §. refert autem.

Adde ꝙ autoritas præter notam significationem aliquando accipitur pro iure vendicandi rē suam, qualibet vsucapione reiecta, vt cùm in l. Attinia dicebatur, Quod surreptum erit, eius rei æterna autoritas esto. Interdùm significat actionem pro re euicta. l. vlt. de eui. item ius quodquis ab autore, id est, venditore consecutus est, vt in l. vlt. de pig. actio. Ponitur & pro simplici consensu. l. cùm adoptio. de adopt. Habet prçterea alias significationes, de quibus apud Alcia. lib. ij. Parer. cap. ix.

Autorizare est cingulo militem, vel ordinibus clericum decorare, vel ordinare.

Anthenticum est liber iuris ciuilis excerptus, quasi quædam summulas ex aliis legalibus libris, continens ix. collationes & ix. partes principales. Sed authētica authēticę est lex vel §. incorporatus. in libro Codicis. & ergo semper allegatur authētica. C. tit. tali vel tali, vt C. de episc. & cle. auth. generaliter: & sic additur tit. sed non additur numerus collat. Et dicitur authenticum, quasi authoratum & comprobatum.

Auth

Authentica persona quę dicatur, vide not. per Archid. extra de elect.c.licet canon.

Authentica scriptura quę sit, vide extra de fide instru.c.j.& ij.per Bart. Innoc.& Hostien.

Aucupium dicitur locus aptus ad capiendum aues, vel rhete, vel virga viscata, vel tugurium ad hoc præparatum. An aucupare liceat in fundo alieno. ff. de seru.rust. præd. l. diuus. & institut.de rer.diuis.§.ferè.

Audax dicitur qui nihil metuit, & sumitur propriè pro arrogãte. Et ita dicuntur audaces facientes contra ius.in auth.de admi.tut.circa princi.col. viij. Quandoque sumitur in bona parte.viij. quæst.j.audacter.in princ.xxxij.q.v.si Paulus.vers. caue quæso.

Audacia idem est quod temeritas, & accipitur in malo. c. ij. de censi.lib.vj. distin.iiij.factę sunt,& not.Archi.in c.ij.præalleg.in gl. ij.

Audiens, id est, obediens. ff. de arbit.l.arbiter.ex cõpromisso.

Audientia licet etiam aliter capiatur, propriè tamẽ magis dicitur esse facultas & potestas loquendi corã superiore alicui cõcessa prout dicimus, data est illi audientia vel denegata est ei communis audientia.

Auditor in curia Papæ vocatur, qui vice iudicis alicuius causam vel causas audit. in cle. auditor.de rescript.

Auditor cameræ Papæ dicitur, qui audit negotia super thesauro Papæ,& super his quę ad cameram Papæ pertinent.

Auditor contradictoriarum dicitur in curia Papæ, qui audit impetrantes rescripta ad lites, vel aliter ad ius commune pertinentes gratias.

Auditorium est forum causarum, vel locus in quo causæ audiuntur. Sed tamen rectè potest dici auditorium magistrorũ vbi disputant, & non magistri forus, sed iudicis, cùm sic in curia Papæ vocetur,& dicitur ab audiendo. Vnde & pro ludo literario sumitur. l. j C. de stud. lib.& auditor dicitur discipulus.l.ij.§.pen.de orig.iur.

Auditus exponitur, id est, consensus, in authent. vt imo. ante nup.dona. col. v.

Auellere est auferre violenter vel extirpare, vt ff.de incend. rui. naufra.l.iij.§.non solùm.

Auerta inquit Alciat. in l. quoniam.de iur.pub.est pectorale equorum. Bud. putat esse lora latiora, quę per terga equi iugalis excurrunt, sub alis eius succincta. Sed Alcia.tẽtat accipi posse pro capitis ornamẽto quo habenæ figuntur, sic dicta ꝙ per eã auertãtur equi prout sessori visum fuerit.

Auertere.i. distrahere C. de naui.l.qui fiscales.lib.xj.

Auersione vel per auersionẽ vendere aut locare est, vt quidam

interpretātur, cùm periculum venditor vel locator à se auertunt in emptorem vel conductorē. l. qui officij. de contrah. empt. & l. j. §. exercitorem. de exer. actio. Alciat. verò lib. vj. Parer. c. xxviij. legit aduersione, & nouiter declarat.

Aues si legentur, quid veniat in legatum, docet Iurisconf. in l. auibus. de leg. iij.

Auferre differt ab amouere & rapere, vt not. in l. iij. §. non solùm. de incen. rui.

Augere & ampliare non eundem habent significatum, de quo suprà in verb. Ampliare.

Augustalis capitur pro dignitate quadam, quæ inter magistratus municipales erat, de qua in l. quinque. C. de decur. Appellabatur & Augustalis præfectus Aegypti, vt ex titulo, qui est, De offic. præfe. Augu. significatur ex eo dictus, ꝙ ab Augusto constitutus esset.

Augustus vt attestatur Tranquil. primus omnium vocatus est Octauianus ab augendo Imperio, ex quo deinde & qui post eum Imperarunt, id nomen sibi assumpsere.

Auia est mater parentum.

Auiaria sunt in quibus asseruantur aues. l. auibus. de leg. iij.

Aureus, id est solidus, insti. de pœ. temere litig. §. fi. & lxxij. aurei faciunt libram auri. C. de suscept. & arca. l. quoties. & not. de in ius voc. l. fin. & C. de ser. fugi. l. quicunque. sed x. aurei faciunt libram argenti. C. de argen. præf. quod infertur l. j. lib x.

Aurichalcum dicitur secundum Isido. quòd splendorem habet auri, & duritiem æris.

Auricularius est consiliarius vel secretarius cui solent secreta domini committi.

Aurifex est qui operatur aliquid de auro sicut aurifaber.

Aurifodina est locus vbi foditur aurum. Sed aurificina est locus in quo fabricatur aurum.

Aurigenarij, vel auricentenarij, no. C. cur. pu. l. quoniā. lib. xij.

Auro legato non debetur pecunia aurea, aurei autem annuli debentur. l. cùm aurum. & l. etsi. in prin. de auro & arg. leg.

Aurum coronarium dicebatur quod conferebatur ad coronationes principū, vel quod coronarū faciendarū nomine præstabatur. Alij dicūt coronariū illud esse quod dabatur athletis, prout not. Azo, de auro coronа. C. lib. xj.

Aurum factum quod dicatur, definit Paulus Iurisconf. in l. pediculis. & Vlpia. in l. Quintus. de auro & arg. leg.

Aurum obryzum appellatur purgatissimum & excoctissimum, vnde obryzati solidi. in l. j. C. de oblat. vot. lib. xij. ex purgatissimo auro conflati.

Aurum publicum est quod pertinet ad ærarium fisci. C. de au. pub.

pub.per.lib. x.

Aruſpex eſt inſpector momentorum vel horarum quo puncto aliquid ſit inchoandum.ita dicit gl. in l. nullus aruſpex. C.de male.& math. Sed verius appellatur Aruſpex,aut potius huruſpex, quaſi horarum ſpectator.c.j.xxvj.q.iiij.

Auſcultare,id eſt,obedire,attendere,& audire mãdatum cum effectu,vt in c. illud. de maio. & obe.in gl.

Auſpitium iuris idem eſt quod exordium litis,ſecundum Ber. in c. paſtoralis. de cau.poſſ. & proprie.in gl.j. Sed ſecundum Alber.& alios auſpicium,id eſt augurium,quaſi auisgarrium, vt xxvj.q.iiij.c.j.quia ſicut ille qui ſe committit augurio, id eſt diuinationi quæ fit in garritu auium, dubius eſt,ita ille dubius eſt qui ſe cõmittit liti. aut quandoque ponitur diſiunctiuè, vt quando altero poſito neceſſe eſt alterum tolli, vt cùm dicitur dies aut nox. Quandoque etiam ponitur copulatiuè pro &.Nam quandoque ſumus in materia in qua requiritur vtrunque extremorum per talẽ diſiunctiuam coniunctorum, vt in c. ſi poſt præſtitum, de confeſ. lib. vj. De hac dictione habes in authen. ſi quando. C. de conſtit. pecu. & l. cùm quidam. C. de verb. ſignifi. & cle. ſæpe. eod. titu. ij. quæſt. v. omnibus. in gl. ij. xx. q. j. monachum. & c. cùm virum. de reg.l.vlt. ff. de verb. ſigni. Sed autem aduerſatur in facto & iure. ff. de neg. geſt. ſi autem.& qualiter accipiatur autem, vide Bar.& doct. in l. hoc amplius. §. de his. ff.de dam. infe. Et qualiter capiatur aut, vide Archid. xlvij.diſtin.c.j.

Automata ſiue automataria dicuntur opera quæ ex ſe mouentur, cuiuſmodi ſunt horologia.l. cætera.§. finali. de lega.j.

Autophorus fur manifeſtus.l.iij. de fur.

Auunculus eſt frater matris, & auunculus magnus eſt frater auiæ, inde proauunculus frater proauiæ, & abauunculus frater abauiæ.

Auus patris vel matris pater.

Auxilium iuris eſt ſuffragium & beneficium iuris, prout dicitur, contra hæc prodita ſunt iuris auxilia, vide de hoc. ff. ad ſylla. l. cùm dominus. Fruſtra auxilium legis inuocat qui committit in legem. ff. de mino. l. auxilium. de vſur. c.quia fruſtra.

De B ante A.

BAburtus vel baboſus idẽ eſt qđ ſtultus vel hebes, & babigor idem.

Bacchari, hoc eſt baccharum more lymphaticè

vaticinari.l.j.§.fi.de ædil.edic.

Bacchari mulier seruili amore dicitur, in §. fin. Insti. de success.sub. quæ ita ardenter seruum adamat, vt veluti furore correpta videatur.

Baiulare, idem est quòd portare.

Balanus genus est glandis.l.carbonum. ff.de verb. signi. licet aliqui ibidem legant mendosè ballariis. Acron verò scribit balanum esse herbam vnguentariam, & ab Horatio pro vnguento myrobalano positam. Balanus etiam nomen est vrbis in Epyro, vt refert Strabo.

Balbus dicitur balbutiens vel titubans qui verba non explicat sed frangit, à balbando dictus, sed blesus dicitur, qui literas imperfectè profert.

Baliuus est officium domini temporalis, vt C. de sent. excom. dilecto.li.vj. & in cle.j.de pœ.

Baluca est publica vtilitas, vel est vas luteum. C.de metal. li. xj.secundum Accur.

Balnearij fures, qui in balneis furantur.

Balneatores, qui ministrant in balneis.

Balneatorium instrumentum appellatur, quo vtimur in balneis.l.pictoris.de fun.instr.le.

Bannire secundũ dicta vulgariũ, videtur idẽ esse quod proscribere, & dicitur bannitus quasi proscriptus de ciuitate.

Bãnitorium est locus causarum, aliàs panditorium.

Bannum secundũ vulgare Gallicorum & Lombardorũ, videtur esse edictũ publicũ, iuxta illud quod dicit Rayn. c.quod clericis.de foro comp. ꝙ preco Parisiẽsis nuntiat bannum nomine episcopi à Rege.

Baphius dicitur tinctor, & baphia taberna tinctoria. l. ij. C. de murileg.

Baptismus est ablutio corporis exterior facta subordinata forma.de conse.dist.iiij.c.necessarium. & per totam distin. De triplici baptismo vide ibidem in c.baptismi vicem.

Barbari sunt qui extra Romanũ imperiũ sunt, & maximè hostes.insti.in proœ.

Barbicarij de quibus in l. j.C. de excus.arti.lib. x. sunt qui barbaricas vestes intexunt, aliter dicti phrygiones, quorum ars vt ibidem ait Alcia.est ex auro & coloratis filis, in vestibus hominum animaliúmque effigies exprimere.

Bariles dicuntur vasa sicut in alpibus solent haberi.

Bariona, id est filius colũbæ, ita dictus fuit sanctus Petrus.dist. xix.ita Dominus.& Mat.16.

Bartolus lucerna iuris ciuilis, sic eum appellat Ang.in l.j. C. de iudi.

Bases dicũtur orbiculi illi in quibus vasa in mensis collocantur, ne toralia polluantur, quorum meminit Iab. in l. hæres meus.§.pe.ff. de leg.iij.quanuis

uis apud iureconſ. verba mendoſè circunferantur, ſunt & aliæ maiores, vt ſeſsiones ſtatuarum, columnarum, ſeu ſtatuarum, ſunt & fabricarũ quæ à fundo conſurgunt, & ſuppoſitæ fabricæ ſuſtinent pondus. & de his intellexit Pompo. in l. pen. ff. de verb. ſigni.

Baſes ſtrutiles, ſunt veluti pedamenta & ſedes columnarum, ex lateribus calcéq;, nõ etiam ſolido lapide, compoſitæ. Alcia. & Bud. in l. pe. de verb. ſig.

Baſilica dicitur palatium Regis, & inde dicitur quælibet eccleſia baſilica, quia eſt palatium regis æterni. De hoc per Archid. lxij. diſtin. non oportet. ij. & ibi concordan. Adde ꝙ baſilica dicitur eccleſia conſtructa antequam ſit conſecrata, poſt conſecrationem verò vocatur eccleſia. no. Ioan. And. in c. nobis. ſupra in verbo eccleſiam. de iure patro.

Baſilicæ viæ ſunt quas Conſulares, vel prætorias, vocant. l. ij. ff. ne quid loco pub.

Baſtagiarij ſecundum quoſdam dicuntur quaſi beſtiæ angariç, eo quòd ruſticos angariabant, id eſt, angebant ad quintam beſtiã prẽſtandã, vt C. de muri. l. quod ad præſens. lib. xj. & ſecũdum Accur. baſtagiarij ſunt de domo principis quaſi beſtiarij, primo modo, vel quaſi feſtatores animaliũ, ſecundo modo aliter beſtatores.

Adde quòd baſtagiarij ſecundum Alcia. in rub. C. de muri. erant qui veſtes ad tincturam ferebant referebántque.

De B ante E.

Beare, id eſt prodeſſe. vnde beati appellantur diuites & felicos, quia cæteris prodeſſe poſſunt & debent. l. bonorum. de ver. ſignific.

Beguardus, & beguina, vel begutta, ſunt viri & mulieres tertij ordinis, qui etiam aliter vocantur fratres de pœnitentia. De his vide cle. j. de relig. do. vbi Hoſtien. Et vide cle. ad noſtram. de hære. vbi damnatur ſecta talium beguardorum & beguinarum. Item c. cùm ex eo. de exceſ. prælat. lib. vj. & clemen. cùm ex eo. de ſent. excom.

Bellum iuſtum quid ſit, innuitur xxiij. quæſt. ij. per Archid. in ſum. & c. iuſtum bellum. Iuſtum videlicet, illud quod fit de prçcepto principis de rebus repetendis, vel propter iniuriam repellẽdam. Sunt autem ſeptem genera bellorum, de quibus vide Archid. in roſario xxiij. q. ij. c. & iuſtum. Et ſciendum ꝙ belli appellatio accipitur dupliciter, ſcilicet, pro ipſo conflictu, vt in l. bello. in prin. de excuſ. tu. & pro tẽpore militiç, vt inſti. de excu. tu in prin.

Belos, dictio Græca, quæ idẽ ſignificat ꝙ telum. l. ſi calumnietur. de verb. ſig.

Beneficiũ sumitur latissime pro omni liberalitate. Minus late pro liberalitate principis. & sic sumptũ significat large & stricte. Large vt continuet beneficiũ stricte sumptũ, & cum hoc rescriptum & priuilegiũ. Stricte dicitur beneficiũ principis concessio facta à principe de aliqua re vel iure. quod est principis cõcedentis. & per hoc differt à rescripto vel priuilegio. & licet ita stricte sumatur, tamen eius interpretatio latissima est. l. fi. ff. de constit. princi. c. cùm dilecti. in fine. de dona. & de verb. signif. c. olim. Ex natura enim principis decet esse liberalẽ in his quæ sua sunt, verbi gratia. Princeps alicui concedit domum aliquam delatã ipsi principi cum integro eius statu. Hæc verba sumuntur latissime, scilicet cũ his quæ insunt, & adiacentibus & omni iure suo. l. si quando. cum ibi not. C. de bon. vacan. lib. x. Sed pone princeps cõcedit domum, non apponendo cum integro eius statu. certè sola domus concessa videtur, quia verbum domus ad illa non potest extendi, videlicet curiam, viridarium, & adiacentia. facit l. si quandò præallega. nisi aliunde sumeretur scientia quòd princeps de illis intellexerit. Nam sola liberalitas non est sufficiens significatum, nisi aliud significatum concurrat, quia alias sequeretur quòd cõcedendo vnam rem videretur aliam concedere.

Beneficium iuris est id quod à iure conceditur vel indulgetur. Et horum beneficiorum iuris quædam sunt ordinaria, quædã extraordinaria, vt illa quæ ex speciali priuilegio quibusdam specialiter indulgentur, sicut beneficium restitutionis in integrum ecclesiæ vel minori xxv. annis concessum. facit de in integ. restit. c. j. & ff. de constitu. princip. l. vlti.

Beneficium epistolæ diui Adriani. Require infrà in epistola.

Beneficium nouæ constitutionis de fideiussore. Require infra fideiussor.

Beneficium nouæ constitutionis de duobus reis stipulandi vel promittẽdi est per quod subuenitur duobus reis debendi vel promittendi, vt per ipsum postulare possint se nõ insolidum, sed pro parte posse conueniri, nisi se obligauerint, & huic beneficio renuntietur, & hoc adiecta noua constitutione in actione de duobus reis promittendi & stipulandi, quia vt dicit Azo, in summa. C. eodem titu. effectus duorum reorum promissionis fuit, vt si duo vel plures eandem pecuniam promiserunt, aut stipulati fuerunt, ipso iure singulis insolidum

dum debeatur & singuli debeant. Poterat ergo ab vno eorum insolidum peti, quia vnusquisq; eorum insolidum erat obligatus.

Beneficium cedendarum actionum. Require infrà cedendarum actio. Quomodo autem renuntietur his instrumentis & beneficiis, Require infrà renuntiatio. & de hoc in Spec. tit. de renuntia. §. finitis partium. ver. sed not.

Beneficium ecclesiasticũ datur ratione officij, de præbẽ. cũ secũdum apostolum lxxx. distin. si quis amodo. Et ergo beneficiũ tale nõ cõfertur excõmunicato c. cũ bonæ. de æta. & quali. quia officiari nõ potest, nec fructus percipit secũdũ Gof. de cle. exc. mini §. si tamẽ queris.

Beneficium feudorum Federici, & beneficiũ fœminæ, hæc duo require in lib. feud.

Benemeriti sunt qui aliquid insigne seruitium fecerint. cap. si quis papa. lxxix. distin. nã pro præmio remunerandus est seruus libertate. c. episcopus. §. in criminali. xij. quæst. ij. tamen benemeritus large dicitur quicunque non demeruit. l. seruos. ff. de manu. testa. sic quilibet dicitur dignus qui non est indignus. c. dudum. de præsumpt.

Berones sunt sacri, quasi perones, à para dicti. Bud.

Bes, id est octo vnciæ. §. hæreditas. Instit. de hæred. instit.

Bestias inquit Vlpia. in l. j. de postul. accipere debemus magis ex feritate quàm ex animalis genere.

Ad bestias damnati dicebantur, qui in exercitationem depugnandi cum feris in theatro addicti erant: quæ pœna longe mitior erat quàm bestiis obiectorum: hi enim protinus laniabantur à feris, quos bestiis subiectos interdum Iurisconsulti vocant: vt in l. pœna. ad l. Pompe. Budæ.

Berytus, vrbs est metropolitana, olim literarum studiis celeberrima, hodie vulgo dicitur lauitus.

De B ante I.

Biarcha vel biarch9 dicitur princeps xl. militum à bis viginti, & archos princeps dictus, vt colligitur. C. de offic. quæsto. vbi apparet quòd biarcha est minor dignitate quàm centarcha cui est potestas cẽtenarij, quia dux centum militum.

Adde quòd biarcha vel biarchus vocatur, qui comparat necessaria ad vitam totius domus principis. bios enim Græcè, vitam significat, archos principem. Aliàs dicitur biarceus, quòd vitæ necessaria curet.

Bibliopola est venditor librorum.

Bibliotheca, locus quo libri reponuntur, quod plenius explicat Vlpia.in l.librorum.de legatis iij.

Bidentes annumerat Vlpianus inter instrumēta rustica.l.instrumenta. de fun. instru. Est autem bidens instrumentum fossoriū, sic dictū, quòd duos habeat dentes.

Bifaria,id est,bis nupta.

Bigamus secundum Hostien. dicitur qui diuersis temporibus, & successiue duas legitimas habuit vxores. xxxj. quæst. j. aperiant. Sed large & interpretatiue dicitur, qui contraxit cum corrupta vel vidua. xxxij.distinc.seriatim,vel qui duas vxores habuit ante baptismum,& aliā post,xxxiiij. distin.c.si quis viduam.vel qui castitatem promissam violauit.xxvij.quæst.j.quotquot vt subdiaconus vel monach⁹ qui contrahit de facto, cum de iure non possit,vel qui vnam de iure, alteram de facto,vel qui de facto duas duxit vxores,vel qui vxorem adulteram postea scienter cognoscit. Nam non potest promoueri ad sacra,cuius vxor adulterata est etiam si eam virginem duxerit,dum post adulterium eam cognouit aliàs secus.xxxiiij. distin. si cuius vxorem.Secundū quosdam autem indistinctè bigamus censetur etiam si ignoranter cognoscat eā sicut qui publicam pœnitentiam egit, vel repudiatum duxit.l.distin. in capite ieiunij. Dicitur autem bigamus secundum Innocen.iuxta vulgare prouincialium quasi bis gamus, id est, stultus vel fatuus,quia ibi stultus dicitur gamus. Vel dicitur bigamus à bis quod est binū, & gama quod est mulier,quasi homo binæ mulieris vel bini coniugij. Et licet bigamus ad sacerdotium promoueri non possit.cap.j.de biga.quia prohibentur bigami non propter culpam,sed propter sacramenti defectum.cap.debitum. eo. titu.tamen in necessitate bigamus ordinatur in subdiaconum. xxxiiij. distinct. subdiaconus. Et bigamus non est ille qui contrahit cum vidua si est incognita. cap.debitum. præalleg. Nec est bigamus cōtrahens cum vnica & virgine. de cler.coniug. c.sane.

Bigamia triplex est: vna videlicet qn̄ qs duas vel plures habet vxores. Alia est cū quis cōtrahit cū corrupta. Tertia est quādo quis castitatem promissam per votū solenne violat, vel quādo scienter cognoscit vxorem adulterā,& cū talibus nō dispensatur, & qui tales ordinat,priuatur officio, & potestate ordinādi. Et similiter ordinatus tali ordine priuatur, vt not.eod.tit.c.ij.

Bima,id est duorū annorum. de annu.

annu.leg.l.iij. & de vsufr. leg. l.si vsusfructus.

Bissextus habet dies ccclxvj. vt not. in l. cum bissextus. ff. de verb.sig. Et vnde dicatur, not. Bern.in c.quæsiuit.de verb.signi.& not.ff. de statu lib.in l. cùm hæres.§.Stichus.

De B ante L.

Bladum secũdum Accur. in l.triticum.de verb. obl. dicitur omne quod in area teritur, quæ diffinitio etiam Barto.placet. in l. j. §. de eo opere. de aqua plu.arcen.

Blandiri sibi, apud Vlpia.in l.iij. de adm.tu.est seipsum fallere.

Blasphemare quid sit, docet Bar. in l.itẽ apud Lab.§.ait.de iniu.

Blæsi teste Budæo, sunt qui certã aliquam literã exprimere nõ possunt.mẽtio fit in l.itẽ Offilius. de ædil.edi.de quo & suprà in ver.Balbus.

De B ante O.

Boethi legistarũ, adiutores eorum sunt qui rationes publicas discutiunt. Et inde Boethius nomen accepit. Boethus enim Græcè, Latinè dicitur adiutor secundum Accur. C. de tab.scribis.& log. lib.x.

Bolida vel bolidis est massa plũbi quam mittũt nautæ ad mare ad experiendum profunditatem. vndè, Per bolidã plumbi dic massam significari, per quam nauta solet maris explorare profundum.

Bombycina vestimenta appellantur, quæ ex bombycum vermium telis confecta sunt. l. vestis.de au.& arg.leg.

Bona dicuntur sic à beando, eo quod habeãt, id est beatos faciũt, vel prosunt. Nam beare, idẽ est quod prodesse, & quod prodest, beat. l.bonorum.ff.de verb.sig. Sumitur autem hæc dictio ꝑ omni bono vtili, delectabili vel honesto spirituali vel temporali, vt j.de anima. In iure autem hęc dictio bona in plurali & neutraliter significat res nostras quę sunt in dominio nostro vel quasi. in d.l. bonorum. & ipsas res ex suo proprio significato communiter accepto significat deducto ære alieno. Quandoq; autem non deducto significare concluditur, verbi gratia, Testator legat alicui certã partem bonorum, & ibi bona dicũtur ære deducto alieno. l. cùm autem.ff.de lega.ij. Nam sensus est, quòd per hæredem deducto omni ære alieno de hæreditate legatarius habeat quartam in bonis quæ supersunt, id est quotam sibi legatam, & sine onere creditoris, vt in l. præallega. Sed vbi testator hærede instituto legat Titio omnia bona, vel per fideicommissum vult restitui, significat æs alienum non deduci, imò transire ad legatarium vel fideic

deicommissarium. Et ita idem significat quod hæreditas. l. nam quod. §. fi. cum l. sequen. ff. ad Trebellia. finaliter, ergo hæc dictio bona significat latissimè omne quod quouis modo potest prodesse. Et prout in iure accipitur, in communi significato significat quę sunt in nostro dominio vel quasi, deducto ære alieno. Etiam significat hæreditatem quando probabile medium commodius hoc declarat. Et sic bonorum appellatio, aut est ciuilis aut naturalis. Ciuiliter enim significat sicut lex & eius significatũ se adaptat, & in bonis annumeratur si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. l. bonorum. ff. de verborum significatio.

Bona aduentitia, castrensia, quasi castrẽsia, profectitia, quæ sint, vide in ver. Peculium.

Bona ciuitatis abusiuè publica dicta sunt. Sola enim publica sunt quę populi Romani sunt, vt l. bona. ff. de verborum significatio.

Bona materna, & materni generis sunt illa quæ ex matre vel auia debentur filiisfamilias, vel emancipatis deferuntur, & quandoque pro nepotibus, puta res auiæ ipsorum.

Bona vacare est ipsa dominum non habere.

Bonorum possessor dicitur ille qui de iure prætorio alteri succedit, quia bonorum possessiones à prætore sunt inuentæ. Et est differentia inter bonorum possessorem & hæredem, quia bonorum possessor de iure prætorio succedit. institut. de bonorum possessio. §. j. & ff. eodem titulo. per totum, & est nomen iuris, vt notat Ber. de cau. possessio. & proprieta. in glossa iiij. & ff. de verborum significatio. l. hæreditas. Aliud est possessor bonorum, duæ dictiones non nomen compositum, significans factum & nõ ius, sed hæres succedit de iure ciuili.

Bonorum possessio ponitur pro vna dictione secundum Azonem, & significat ius recipiendi prosequendíque & retinendi illud quod in bonis illius erat cui succedit de iure prætorio, & differt à petitione hæreditatis quæ est de iure ciuili, vt institu. & ff. præalleg. Item est ius quod prosequimur, & in hoc differt ab actione hæreditaria vniuersali, scilicet possessoria hæreditatis petitione. Et quando ponitur pro vna dictione, vt bonorum possessio significat hoc ius. Si autem dicitur possessio bonorum, tũc significat factum. Diuiditur autem bonorũ possessio, quia alia est ordinaria, alia est extraordinaria. Alij diuidunt bonorũ possessionem in has

has duas ſpecies, ſcilicet bonorum poſſeſsionem ſecundum tabulas Teſtamenti, & bonorum poſſeſsionem contra tabulas teſtamenti, vt infra dicetur.

Bonorum poſſeſsiones extraordinariæ ſunt duæ ex teſtamento, ſcilicet ſecundum tabulas, & contra tabulas. Et quatuor ab inteſtato, ſcilicet bonorũ poſſeſsio vnde liberi, bonorum poſſeſsio vnde cognati, bonorum poſſeſsio vnde agnati, & bonorum poſſeſsio vnde vir & vxor: quarum deſcriptiones ſubiicientur.

Bonorum poſſeſsio extraordinaria dicitur duobus modis. Vel quia non eſt ſtabilita certa parte edicti, ſcilicet ex teſtamento tantum, vel ab inteſtato tantum, ſed vt vaga. quandoque ex teſtamento, quandoque ab inteſtato defertur, & competit tantum his qui vocantur ex nouis legibus, vt ecce mater aliis in teſtamento inſtitutis, poſtea in puerperio deceſsit, & filium quem geſtabat in vtero præteriit. Præſumitur enim filius hic inſtitutus, & habet bonorum poſſeſsionem ſecundum tabulas, & ſeptimam partem extraordinariam. Cuius bonum eſt exemplum ſecundum legem Corneliam tam ex teſtamento quàm ab inteſtato, quæ fingit eum qui moritur in captiuitate deceſsiſſe ipſa hora captiuitatis. Et ideo quilibet poteſt ei noua lege Cornelia ex teſtamento ab inteſtato ſuccedere, vt inſtitu. de bonorum poſſeſsio. §. ſeptima. Dicitur autem extraordinaria poſſeſsio, quia ius non tribuit, vt Carboniana, & quæ datur ventri, & quæ datur gratia litis agnoſcendæ. vnde & extraordinaria datur ſine cauſæ cognitione, quæ in ordinariis, quia omne ius tribuit neceſſaria eſt. Item bonorum poſſeſsio aliter diuiditur, quia alia dicitur bonorum poſſeſsio edictalis, vt quæ ex edicto prætoris mortui decernitur. Alia verò bonorum poſſeſsio decretalis quæ à viuo prætore decernitur. Vel quia hodie non eſt neceſſarium eam decerni vel dari. Dicitur enim decretalis ſiue iudicialis à iudicis præſentia quæ in eius agnitione exigitur, ſecundum Azonem: poſſet & illud dici vnam eſſe bonorum poſſeſsionem edictalem, & eandem appellari decretalem vel iudicialem ex eo quod accipit efficaciam ex præſentia iudicis. Nec eſt differentiam inter decretum & decretalem, licet quidam dicant contrarium. Repelluntur autem à bono. poſſeſsio. qui amiſerunt libertatem vel ciuitatem, vt ff. co. l. edicto. Petitur autem

bono.

bono. possess. à liberis intra annum vtilem, ab agnatis autem & cognatis infra centum vtiles dies, & si plures sint in eodem gradu, omnes admittuntur. Si autem repudiauerint vel tempore sint exclusi, statim possunt admitti sequentes infra eadem tempora, vt institut. eodem titulo. §. liberis itaque.

Adde quòd bonorum possesiones edictales appellātur quas ordinarias vocant, quæ quidam ius tribuunt: decretales verò sunt quæ vulgo dicuntur extraordinariæ: & hæ sunt facti, qualis est Carboniana, & quæ ventris nomine decernitur, & his similes, quæ omnem vim ex decreto Præconis accipiunt, vt eleganter docet Alciatus in l. delata. de verbo. significatio.

Bonorum possesio secundum tabulas est ordinaria ex testamento. Et dicitur esse ex testamento secundum Azon. non quia iuuatur ex voluntate defuncti, sed quia non habet locum nisi existente testamento, & datur scriptis hęredibus, & eis deficientibus vocantur substituti. Et inde substitutis deficientibus vocantur substituti eis. Petuntur autem ex originalibus tabulis tātum nō exemplo. Item si fiat quæstio de tabulis, debet probari cuiuscunque intētio per septem testes, & non per duos tantum secundum Azo. licet quidam dixerunt cōtrarium. Si autem testator non facit testamētum in scriptis, sed in verbis, vel nuncupatione rerum vel hominum, datur bonorum possesio secundum nuncupationem testamenti.

Bonorum possesio contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur secundum Specu. in tractatu de libel. titu. de testa. §. sequitur videre. vbi dicit. Est & alia bonorum possesio contra tabulas quæ datur filio vel nepoti præterito contra testamentum patris vel aui qui filium vel nepotem in testamēto suo, vel vita præteriit, & datur etiam in tabulis, si filio vel nepoti legauit, ipse tamen legatum non agnouit, & secundum Azo. in sum. eod. tit. defertur liberis naturalibus & legitimis tantum, puta adoptiuis. Item natis & nascituris. Item emancipatis pręcipuè, & his qui erant in potestate defuncti, & datur illis ex quibus potuit aut hæreditas, aut bonorum possesio peti de iure communi. Datur autē à patre naturali, & in adoptione non habet locum hæc bonorū possesio nisi instituantur ab eo hæredes, & alius eis cōmittat edictum. Item alia est bonorū possesio contra tabulas secundum Specu. ibidem, quę datur

patri

patri vel matri, auo vel proauo, si sint præteriti ex testamento filij vel nepotis emancipati gratis & sine pecunia, cũ quo non est factum pactum ne pater vel auus inquietaret sua iudicia, nec receptum est ab eo quãtum satis est, qui etiam nec miles nec in militia decessit. Item secundum eundem ibidem est alia bonorum possessio contra tabulas quæ datur patrono præterito contra testamentum liberti si sit maior centenario ad recipiendum per patronum tertiam partem sibi debitam de iure, & datur patrono si sit præteritus omnino, vel etiam si sit sibi minus tertia parte legatũ, & tunc datur pro supplemento vsque ad tertiam partem. Et differt in hoc secundum Azo. à bonorum possessione quæ datur liberis, quia tunc hæc demum datur si hæreditas liberti sit adita saltem ab vno de hæredibus. Sed illa quæ datur liberis, satis est quod quis potuit esse hæres, licet non potuit petere secundum tabulas bonorum possessionem. Item notandum quòd querela inofficiosi testamenti fere hoc idem operatur quod bonorum possessio contra tabulas, quia testamentum rescinditur de facto. Sed Speculator dicit quòd de iure scissum & irritum est. Sed in hoc differunt, quia bonorum possessiones omnes prætoriæ actiones sunt, vel edicta prætoria. Querela autem inofficiosi testamenti ciuilis est. Et præmissæ bonorum possessiones ordinariæ sunt, & competunt ex testamento. Aliæ bonorum possessiones competunt ab intestato.

Bonorum possessio vnde liberi secundum Specula. vbi supra §. viso. datur filio emancipato quando pater decedit ab intestato, & est ordinaria, & eam non habent liberi in linea materna. l. quoties. C. de suis & legiti. hæredi.

Bonorum possessio vnde agnati vel vnde legitimi ordinaria est, & secundum Spec. ibidem datur proximis cognatis coniunctis per virilẽ sexum post liberos ab intestato. Et nota quòd bonorum possessio vnde legitimi non est caput speciale, sed generale, concurrens cum aliis speciebus bonorum possessionibus, scilicet cùm vnde liberi, vnde agnati, vnde cognati, vnde ex lege & senatusconsulto.

Bonorum possessio vnde cognati similiter ordinaria est, & secundum Speculatorem datur his ab intestato qui per fœmineum sexum cõiuncti sunt, vt si neque liberi, neque legitimi existant, cognati proximi succedant.

Bono

Bonorum possessio vnde vir, & vxor similiter ordinaria est, & datur viro, muliere ab intestato decedēte, agnatis vel cognatis non existentibus, vel econtra datur mulieri, viro ab intestato decedente, agnatis & cognatis non existentibus. Et hæ omnes ordinariæ quatuor bonorum possessiones competunt ab intestato. Aliæ verò quæ sequuntur, sunt extraordinariæ.

Bonorum possessio extraordinaria est, quæ nomine caret secundum Spec. ibidem, & competit his qui ex lege, senatusconsulto & constitutionibus principum tam ex testamento quàm ab intestato veniunt, scilicet vt cùm aliquis vult succedere patri suo quem ab intestato decessisse inuenit, cùm ab hostibus redit, vel cùm à captiuitate fuerit emancipatus, & sic iure ciuili cum cognatis in successione iure postliminij petit sibi hanc bonorum possessionē concedi.

Bonorum possessio ex lege Cornelia eodem modo datur filio emancipato de iure ciuili incognito, cùm vult succedere patri decedenti ab intestato apud hostes in captiuitate.

Bonorum possessio extraordinaria septima datur vno modo patrono volenti succedere, liberto ab intestato decedenti sine liberis. Alio modo filio volēti succedere in bonis matris, vel econuerso. Et datur alio modo infanti vel curatori eius, volenti succedere ex testamento matris, quæ testamentum mutare non potuit prȩuenta morte, cùm in puerperio decessit, & alios filios cohæredes instituit. Datur autem hæc bonorum possessio filio adoptiuo, vel arrogato volenti succedere patri adoptiuo, vel arrogatori ab intestato decedenti. Omnes autem bonorum possessiones prȩmissæ ius tribuūt, sed quæ sequuntur ius non tribuunt, licet facti sint.

Bonorum possessio Carboniana est illa per quam filius impubes volens succedere in bonis patris ab intestato tanquam proximior, vel rumpere testámentum per contra tabulas, vel dicere ipsum nullum ipso iure cùm fuerit præteritus, cùm obiicitur sibi controuersia bonorum & filiationis vel mouetur sibi quæstio status, puta quòd sit seruus, petit per Carbonianum possessor institui per controuersiam motam de bonis, & filiationem & quæstionem status vsque ad tempora pubertatis suæ differri. Et datur solum cognitione luminaria. Require infra Carbonianum.

Bonorum possessio nomine ventris datur mulieri prægnanti

in bonis mariti, in quibus secundum dignitatem suam sibi & familiæ suæ alimenta constituuntur.

Bonorum possessio ex edicto diui Adriani tollen. datur alicui volenti succedere in bonis alicuius ex testamẽto in quo institutus vel inscriptus est, ex eo quòd ostendit testamẽtum non cancellatum nec abolitum, nec in aliqua parte sua abrasum, secundum Alber. Et datur volenti succedere ab intestato, secundum Goff. quod probat secunda pars rub. quæ dicit de scripto hærede. Sed ratio Goff. dicit contra in sum. Hoc tamẽ notandum secundum Spec. de bon. poss. ꝙ bonorum possessiones olim fuerũt vtiles, sed hodie sunt inutiles, præterquam in quinque casibus. Primus, quando viuo testatore posthumus præteritus decessit, quasi videatur testamentum ruptum iuris solennitate, cùm nihilominus hæres scriptus ex isto testamento petit bonorum possessionem, vt in l. posthumus. ff. de iniust. rup. & irrit. testamen. Secundus est in l. filius. eodem titu. Tertius institut. quib. mod. testamen. infir. §. ij. Quartus in l. hæres. ff. de decret. ab ordin. faciend. Quintus in l. æquissimum. §. ij. eod. tit. & l. filius. C. de inoffi. testa.

Bonorum possessio ex testamento miltis in militia decedentis, non datur patri, vel auo, vel proauo, vel contra tabulas, vt C. de testamen. milit. l. ne quidam. & l. milites.

Bonæ fidei emptor dicitur, qui ignorauit rem alienam esse, vel putauit venditorem habere ius vendendi, scilicet, esse procuratorem vel tutorem. ff. de verborum signific. l. bonæfidei.

Bonæ fidei possessor est qui credit se aliquam rem iuste retinere, sed malæfidei possessor est, qui iniustè scit se aliquam rem possidere, vt in reg. possessor. de reg. iur. lib. vj. & instit. de vsucap. per totum.

Bonum & æquum teste Budæo absolutam bonitatem æquitatémque significat, & ceu iuris medullam.

Bonum nomen facere dicitur creditor, qui debitorem delegatum admittit, existimans soluendo esse. l. inter. §. abesse. ff. mand.

Bos cornupeta, est bos qui facilè cornupetit, id est, cornibus pungit.

Boues non continentur sub appellatione iumentorum, sed pecudum vel armentorum. ff. de verb. signi. l. boues. vnde si lego armentum, continentur boues. ff. de leg. iij. §. armento. sed si lego iumenta, non continentur l. legatis. §. iu-

mentis.eod. tit. & ff. de ædil. edict. l. ædiles.

De B ante R.

Brabeutæ, latine designatores appellantur. l. athletas. quib. ex cau. infam. irrog. Sunt autem qui constituendis pompis præsunt, vnicuique incedendi locum & ordinem præscribentes, non dissimili munere eorum, qui Romæ vocantur magistratu cæremoniarum.

Bractearij in l. j. C. de excu. tut. arti. dicuntur qui aurum malleis tusum, & ad quanuis tenuitatem ductile, rebus inaurãdis inducũt. Nã bracteę sunt auri tenuissimæ laminæ. Bud.

Brauium victoriæ præmium.

Brephotrophus appellatur gubernator infantium pauperum, & orphanorum, & brephotrophium locus vbi huiusmodi infantes publicè alũtur.

Breuiter not. Ioan. cal. in commento suo super decreta, cùm dilectus. de cau. pos. & propriet. Et Ioan. Andr. de testamen. cap. j. lib. vj.

Breuis, breue, breuiarium, dicuntur epitomæ siue commentarioli rerũ summas cõplectentes, quæ vocant summaria.

Breuiatores quæ sint. no. in auth. de consu. vlt. col. & sunt etiã in curia Romana officiales qui sic dicuntur, qui scribũt & dictãt rescripta curiæ Romanæ.

Breuiloqua hæc dictio significat substitutionem quæ breuibus verbis continet substitutionem, cumulationem seu multiplicationem. Etiam breuiloqua est illa substitutio qua substitutionis vnius personæ ad aliã fit repetitio. Item breuiloqua illas tot & eodem modo significat substitutiones vt significant eius verba vel quæuis aliunde sumpta significata. Et dicitur breuiloqua, quia breuibus verbis fit, & breuibus verbis comprehendit plures substitutiones, vt not. Accur. & Bar. ff. de vul. & pu. substit. De hoc vide infrà Substitutio breuiloqua.

Brocardica materia dicitur quæ est contrariarum opinionum rationibus inuoluta.

Brutus dicitur quasi obrutus, quia sensu caret, & est sine ratione & prudentia secundum Isido. vnde brutire, id est infatuare.

De B ante V.

Bubulcus dicitur tam qui bobus arat, quàm qui boues pascit. l. cum de lanionis. de fundo instru.

Bubulus est magnus & syluestris bos, vnde bubalinæ stragulæ, ex bubulorũ pellibus cõfectæ, sed buculus est paruus bos.

Bucus est garrulus qui cæteros oris loquacitate, non sensu superat

perat ſecundum Iſido.

Buccellarij ſunt latrones qui ponũt in ore captiuorum lignũ, vt non clament. C.ad l. Iul.de vi. l. vlt. vel melius dicebantur equites cataphracti per orientem, qui ſuberant magiſtro militum.author Alcia.l j. C.de ero.mil.an.

Buccellanis,vt ſentit idem Alcia. in prælleg. l.j. C.de ero. mil. an.appellatur id genus panis, quem vulgo vocant bis coctũ, nimirum ad diuturnitatem vſus excoctum.

Buccinum, ſpecies purpuræ. l. ſi cui.de leg.iij.

Bulla eſt ſigillum Papæ,vel litera quam dat Papa, vel ornamentum ſchedulæ.

Buproſtis animal eſt valde noxium,haud abſimile ſcarabeo, de quo mentio fit in l.iij. ff.ad Corn.de Sicar.

Burdo, partus eſt ex equo & aſina.l.item legato.de leg.iij.

Burgos vocant crebra per limitem habitacula conſtituta.

De C ante A.

Caballatio, munus alendi equos publicos.

Cacabos annumerat Paulus in l. cùm delanionis.de fun. inſtru. inter inſtrumenta fundi: ſunt autem vaſa in quibus coquitur pulmentarium.

Cadat ab omni iure ſuo, iſta verba importãt per ſententiã.Fel. in cap. Rodulphus. in xviij. verſic.cadit ab omni iure ſuo. de reſcrip.

Caduca glans, quæ ex arbore cecidit. l. Sylua. de verborum ſignificat.

Caduca bona,quæ ad fiſcum deferuntur.l.pen. de iis quæ in teſta.delen.

Caducum legatum ſecundũ Azo. in ſum.de cadu.tol.eſt quod deficit poſt mortẽ teſtatoris quacunq; ratione.Et quia quibuſdam modis & rationibus iniquis olim legata fiebant quandoque caduca, ideò lex ponit vnam rub. C. de caduc. tol. Et differunt pro non ſcriptũ,quaſi caducũ & verè caducũ. Vnde legatũ pro nõ ſcriptũ eſt quando legatur alicui damnato in metallũ,vel nõ exiſtenti in rerum natura, puta non nato. Quaſi caducũ eſt quando non omnino cadit, ſed verè caducum eſt,quando legatarius vixit poſt mortem teſtatoris, & ſuperuenit ei conditio propter quam efficitur incapax legati. Sed in alio caſu legatur illi qui eſt in rerũ natura, ſed moritur ante mortem teſtatoris. Primum accreſcit ſine onere, ſecundum verò cum onere.

Cadus vas erat vinarium, in quo vinum diffuſum ſeruabatur.l. pen.de vi.tri.& ole.leg.

Calamitas eſt infelicitas vel miſe

ria quæ euacuatur omni bono vel est pœna vel labor immensus.

Calata comitia, de quibus fit mẽtio Inst.de testa.ord, quæ olim essent, enarrat eleganter Aul. Gell.lib.xv.c.xxvij.

Calcaria, locus vbi calx cõficitur. l.aut damnum.de pœ.

Calcearium quodpro calceis impenditur.

Calcitrosus equus est qui solet calce ferire.i. pedibus retro se percutere.

Calculator secũdum Isid. dicitur à calculis, id est, lapillis minutis, quos antiqui in manibus habuerunt, componendo numeros.

Calculus.i.computus.C. de erro. calcu.l. vnica. Itẽ est causæ cognitio & enumeratio, vt C. de iudi.l.rem non nouam. Itẽ prima sententia diffinitiua.C. de appel.si actor. Vide aliquid de calculo de fide instru. cùm dilectus.

Calendæ & calendarium, vide in littera K.

Caligatus, id est miserrimus. Inde caligatus miles dicitur qui habet ferreas ocreas vel calligas de corio. Etiam idem est ꝙ infirmus vel obscurus, has expositiones facit gl, in l.à caligato.C.de nup.

Calliditas, require infra dolus malus. Est enim calliditas dolus adhibitus tacendo, vt not, ff, de do, ma, l.j, in gl, Inde callidus.i.fallax vel astutus.

Calumnia secundum Hostien, in sum. est cùm quis ex certa scientia iniustè agit vel resistit. ff. ad Turpil.l. j.§.calumniari. Vel est petitio iniusta ex certa scientia in iudicio facta. & iustæ petitioni iniusta responsio, vel est falsi criminis impositio. ff. de verbo, signi. l.si quis calumnietur.

Calumniari secundum Azo. in sum. C. de calum, est falsa crimina scienter intentare & alicui opponere vel imponere. Et ex eo quòd quis non probauit crimen, calumniari videtur, licet text. videatur sonare in contrarium, quòd talis non sit calumniatus. ij. quæstio. iij. §. notandum.vbi dicitur. Calumniari est falsa crimina intentare seu intendere. Præuaricari verò crimina abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Sed non vtique qui non probat quod intendit, calumniari protinus videtur, similis text. in l. j. ff. ad senatusconsultum Turpilianum.

Calumniator est qui scienter alicui falsa crimina imponit vexandi occasione, vt ff. ad Turpil. l. j. in princi. vnde secundum Isido. Calumniator à calumniando, id est, frustrando vel decipiendo dictus est. Et inde dicitur iuramentum

calum

calumniæ, ſcilicet vitandæ. Et eſt aſſertio veræ petitionis vel repulſionis ſecundum Goffred. cùm quis iurat ſe bona fide & non calumniandi animo cauſam mouiſſe, vel quòd venerit ad reluctandum putans ſe bona iuſtitia vti. C. de iura. calum. l. j. §. j. & habet quinque capitula, vt cap. j. eodem tit. vbi glo.

Camelarij ſunt ductores curatoréſque camelorum, & camelelaſia munus agendi ac curandi camelos, nam cameli iumentorum operam præſtabant impedimentis exercitus comportandis.

Camerata arca, vehiculum contectum, quo matronæ & valetudinarij geſtantur. l. ſed addes. ff. locat.

Cannium potio eſt quæ fit ex hordeo & aliis frugibus, & eſt ſpecies ceruiſiæ, vt meminit Vlpianus in l. ſi quis vinum. ff. de vino triti. & oleo leg.

Canabis herba notiſsima, ex cuius cortice funes fiunt. l. j. de exerci. actio.

Cancellare eſt ſcripta tranſductis lineis inſtar cancellorum delere. gl. in l. ſi quis libertatem. de pet. hæred.

Cancellarius nomen accepit à cancellando, cuius officium eſt reſcripta vel reſponſa imperatoris, & mandata inſpicere, & mala ſcripta cancellare; & bene ſcripta cum ſignaculo ſuo ſignare, & ſigillum eis imprimere. Inde etiam venit archicancellarius quaſi princeps cancellariæ ſecundum Azonem in ſumma.

Cancelli dicuntur ligna inter ſe modicis interuallis in tranſuerſum connexa. l. quæſitum. de fun. inſtru.

Candidati principis erant ex Quæſtoribus, qui orationes epiſtoláſque principis in Senatu recitabant. l. j. de offic. Quæſto.

Canon græcè, eſt regula latinè iij. diſtin. canon. Et in vna ſignificatione eſt id quod in concilio generali, vel prouinciali ſtatuitur, & ſic capitur de conſtitu. cap. canonum ſtatuta. In alia ſignificatione videtur eſſe id quod ab emphyteota de re emphyteotica ſoluitur, & ſic videtur ſumi ab Azo. in ſum. C. de iur. emphy. verſic. ex hoc autem contractu. Etiam dicitur illud quod ſumitur pro pedagio vel vectigali, vt in rub. ff. de pub. & vecti. Vnde & canonica illatio in l. placet. C. de ſacroſan. eccle. pro ordinaria tributi præſtatione.

Canonum quidã eſt latæ ſententiæ, quidam ferendæ. Et primus exprimitur per verbum innodatus, vel eoipſo. Secundus per verbum innodetur, vt eſt glo. in c. quicunque, de hæ-

red. lib. x. Item canon habet sub se quatuor species. xxv. quæst. iij. si quis dogmata.

Canon frumentarius vrbis Romanæ est certus numerus mensurarum frumenti, quæ singulis annis mittebantur Romam. l. j. & ij. eod. titu. lib. xj. quod erat etiam de oleo.

Canon largitionalium titulorũ, est summa tributi, & præstatur de regulari præstatione à prouincialibus fisco. Et dicuntur tituli, quia ex specialibus titulis, id est, literis breuibúsue chartis leguntur, C. de anno. & trib. l. iij. & l. j. de canone largi. tit. lib. x. secundum Accur.

Canonia est ius quod prouenit electione & receptione in fratrem, vel est ius percipiendi fructum præbendæ, siue reditus. cap. relatum. de præbend.

Canonia est nomen titu. & iuris, Præbenda verò nomen facti, & cadit in extraneum, vt not. Innoc. in c. cùm M. de consti. quære infrà, Præbenda.

Canonica monitio est quando interuenit citatio cum tribus monitionibus, vel vna peremptoria tres continens. de qua in cap. constitutionem. de sent. excom. lib. vj.

Canonica portio est à canone deputata ecclesiæ parrochiali de relictis à parrochiano defuncto illi ecclesiæ, vbi elegit sepulturam cum alibi quàm in parrochiali elegerit eam, & secundum varias consuetudines alia & alia. Nam alicui medietas, alicui tertia, alicui quarta datur. de sepul. cap. certificari.

Cantare, & legere differunt, quod not. pro statutis, quia qui tenetur cantare officium, non satisfacit dispositioni legendo, sed cui permittitur legere, permittitur cantare. Abb. in capit. quod in te. de pœni. & remis. & in c. vt quisque. in ij. not. de vita & hone. cleric.

Cantharus, vt quibusdam videtur, appellatur illud aquæ conceptaculum, vnde salientes aquæ erumpunt. l. cætera. de leg. iij.

Cantharis animal est venenatum. l. iij. ff. ad leg. Corn. de Sicar.

Capere est ita accipere quod id quod capis tuum fiat. Vnde aliud est capere, & aliud accipere, quia capere est cum effectu quòd secum remansurum est, ideò non videtur quis capere quod erit restituturus. Sed accipere est si quis non sic accipiat vt habeat, & sic accipere potes illud quod non fit tuũ accipiendo. ff. de verb. signifi. l. aliud est capere.

Capiendis, id est, distrahendis pignoribus tributorum, require infrà

infrà, pignus.

Capitale crimen quod sit. vide ff. de pœnis. l. rei capitalis. de bo. poss. l. edicto. §. rei capitalis.

Capitalem fraudem admittere, est tale quid delinquere, propter quod delinquēs capite puniendus sit. l. cum autem. §. excipitur. de ædil.

Capitales inimicitiæ sunt cùm quis alicui minatur mortem, cùm odit vel ad mortē desiderat, vel qui eum accusauit criminaliter: & idē dic quādo est quęstio de omnibus bonis vel maiori parte. ar. in cap. infrequēs. de resti. spo. lib. vj. nā bona temporalia sunt vita hominum. l. aduocati. C. de aduo. diuer. iu. vbi est gl. vitā. facit tex. in l. ij. C. de consti. pecu. quem text. Bald. alleg. in cap. cum causa. de re iudic. ad hoc quòd pecunia deseruit necessitati humanæ. de hoc vide Panor. in c. cùm oporteat. numero. 2. de accus.

Capitales pœnæ tres sunt. prima est mors corporalis. l. capitalium. ff. de pœ. secunda est damnatio in metallum. l. quidam. ff. de pœ. tertia est deportatio, & tali non perditur libertas, sed ciuitas, de hac materia vide Felin. in c. qualiter & quando. ij. de accusa.

Capitales trium viri carceris custodiam habebant, vt cùm animaduerti in aliquem opus esset, eorum fieret interuentu l. ij. §. cōstituti. de orig. iur.

Capitalia iudicia dicimus, quæ vltimo supplicio afficiunt, vel libertatem aut ciuitatem adimunt. l. ij. de pub. iud. & insti. de pub. iud. in princ.

Capitalis causa intelligitur etiā vbi tractatur de existimatione. l. licet capitalis. de verb. sig.

Capitalis inimicus quis dicatur, vide Accur. ff. de arb. l. licet autem. in gl. iij. & Bar. ff. de quęst. l. j. §. si quis dicatur.

Capitatio est genus tributi quod pro cuiusq; capite infertur, nulla habita ratione facultatum.

Capitatio ciuiū censibus eximenda capitatio. i. census capitis. Vnde dicebantur ciues Romani per excellentiam exempti, & quædam orientales prouinciæ. l. vnica. C. eo. tit. lib. xj.

Capite censeri dicitur qui dat censum pro capite. C. in quib. cau. colo. censi. domi. accus. poss. lib. xj.

Capitis diminutio est status commutatio, vt quando liber efficitur seruus. Et est triplex diminutio capitis, scilicet, maxima, media, & minima. Minima capitis diminutio est quando quis, nec ciuitatem in qua moratur, nec libertatem amittit, sed tamen patitur contra se status commutationem, vel minorationem circa familiam, vt qui iuris sui est, alieno iuri incipit esse subiectus veluti per

arrogationem, aut cùm quis emancipatur qui primo erat in aliena potestate. Et debet intelligi prædicta descriptio cùm permutatur status hominis facto eius interueniente, vt in condemnando, vel in emancipando vel arrogando, vel adoptando, vel etiam in reuocando ex ingratitudine, vnde licet patre alicuius mortuo mutetur eius status, quia sui iuris est factus, non ideò capite diminutus est. Et status hic ponitur secundum Azo. pro ciuitate & libertate, vel ciuitate tantum, vel patria potestate, seu propria potestate aut aliena. Tria enim sunt quæ habet homo, scilicet, ciuitas, libertas, & familia, & secundum hæc tria sunt tres capitis diminutiones. Media capitis diminutio est cùm salua libertate ciuitas amittitur, vt cùm quis deportatur seu relegatur ad exilium per quinquennium, vel bannitur. Maxima capitis diminutio est cùm ciuitas amittitur, nec libertas retinetur, vt cùm quis in metallum damnatur, & sic etiam bannitur in opus metalli, vel si maior xx. annis patitur se venundari ad pretium participandum, vel si manumissus, in seruitutẽ ex ingratitudine reuocetur. vide inst. de capit. di. per totũ. Spec. tit. de tut. §. tutela. Effectus autem capitis diminutionis maximus est, nã si quidẽ fuerit capitis diminutió maxima vel media, certũ est taliter capite minutum haberi pro mortuo, ergo non conuenitur à creditoribus, nec agit contra debitores nisi pro relicto legato in alimenta, vel pro habitatione legata, quæ legata potius consistunt in facto quàm in iure: eius enim bona publicata sunt vel in alium deuoluta, datur tamen actio in eos ad quos bona eorũ peruenerunt. Item non vocabitur ad tutelam vel curam, vt ff. eod. l. ij. & l. tutelas. §. vlt. Si autem fuerit capitis diminutio minima, per eã non expirant publica iura, remanet etenim taliter capite minutus magistratus & senator & iudex, & in quolibet officio pristino. Item nec per eã expirant tutelæ, nisi sit legitima. illa enim expirat, quia defertur agnatis secundũ Azo.

Capitiũ est muliebris capitis tegmẽ. l. vestis. de au. leg.

Capitularia. i. libri statutorum, auth. cassa. C. de sacrof. eccle.

Capitulenses populi sunt Italiæ. l. fi. de censi.

Capitulũ vno modo est locus vbi res capitales firmantur. Secundò significat lectionem. Tertiò distinctionem, vt ille habet quinque capitula. Quartò significat congregationem multorum, & præcipuè virorum

rum

rum ecclesiasticorum, vt not. Ioã.and.in c.capitulum. de rescrip. quandoque particulam operis.l.j.de mili.testa.

Capsarij dicuntur qui in balneis vestimenta suscipiunt custodienda. Vel aliter sunt illi qui portãt aliis libros ad scholas.

Captare (inquit Alcia. lib.ij. Parer.) est illecebris, obsequio, donis, spe maiorum aucupari: hinc captatorias institutiones appellari, quæ ideo factæ sunt, vt ab aliquo quis instituatur, aut legatum cõsequatur.

Captare verba legis, est aliter interpretari, quam senserit legislator.l.penul.ad exhib.

Captio, id est deceptio. inde captiosum, id est deceptoriũ, vel deceptiosum, aut dolosum, vt not.Io.and.de offic.deleg.l.si duo.lib.vj.in gloss.j.in fin.

Captio causa mortis. aliàs capio secundum Azo. est quando per mortem alicuius occasio capiẽdi obuenit alicui, exceptis his capiendi figuris & causis quæ certis & propriis nominibus nuncupantur, vt hæreditas legatum, & fideicõmissum, quia scilicet talis captio vel capio nõ incidit in naturam captionis hæreditatis, legati, vel fideicommissi. Et causa mortis capio secundum Azo.in sum. C. de dona. cau. mor. est cum post mortem alicuius aliquid datur alicui causa conditionis implẽdæ, vt aliquid peruenit ad aliquẽ mortis occasione, nec tamẽ aliquo certo trãslationis vel acceptionis nomine nuncupatur. verbi gratia fundum tibi cõmisi vt Titio dares, cũ tu post mortẽ meã non haberes fundũ dare Titio, dedisti Sticho, qui forte est hæres. Et Stichus tũc causa mortis capit cũ fundus ei donatur causa mortis, quia donatio merã obtinet voluntatem vel liberalitatem & nõ emptã vel conditionatam.

Caput est membrũ honorabilius inter cętera mẽbra. Interdum ponitur pro statu, vt Instit.de cap.dimi.in prin.& caput aquę illud est, vnde aqua nascitur.l.j.§ caput.de aqua quot.& ęsti.

Carbonianum require, suprà bonorũ possessio carboniana. Vnde secundũ Azo.dicitur à Carbonio inuẽtore vel autore. Et datur solo nato, & non nascituro, in quo differt ab edicto de vẽtre in possessionẽ mittẽdo, quod subuenit nascituro.

Carbonum appellatione quid cõtineatur: vide ff.de verb.sign. l.carbonum.

Carceraticum, merces quæ pręfecto carceris datur ob custodiã l.penul.de bon.dam.

Cardinales dicti sunt à cardine, quia sicut ostiũ regitur à cardine, sic per eos regitur ecclesia vniuersalis.xxxiiij.dis.presbyteri. Dicũtur etiã quãdoq; cardinales.i.principales, quia per

eos debet officiũ ĩ ecclesia regi.

Cardinalatus est de iure diuino, quia per sacerdotes leuiticos intelligũtur cardinales: vt in c.per venerabilẽ. qui filij sint legi.& ibi Abb.in ij.col.& idẽ Abbas,& Hostien.in c.ex gestis.de cleri.non resi. Barba.la te in tractatu cardi.in iij.col.

Careat viribus importat necessitatem ipso iure.Fe.in c.Rodulphus.in xx.col.ver. careat viribus.de præscrip.

Carena dicitur à carentia hominum vel cibariorum, nam per quadraginta dies ieiunant in pane & aqua, & includuntur in aliquo secreto loco iuxta ecclesiam,vbi non habent consortium hominũ: vt not.Ber. in c.accusasti.de accusa. & simile not.glos.in c.ij.de spon.

Careum in l. non omne. de penu lega. seminis species, de quo & Dioscorides & Plin. tractarunt.

Carina infima pars nauis.l.quod in rerum.§.fin.de lega.j.

Carnificare est carnes facere,scilicet mactare. Inde carnifex qui carnes facit & vẽdit. de ap pel.significante. etiam homicidæ solent dici carnifices: vt gloss.iiij.in clemen.j.de vi.& honestate clericorum.

Carpentum est genus currus, in auth.vt ordi.præfec. & ibi gl.

Carruca,vehiculi gestatorij genus.l.vxori.de aur.& arg.leg. hinc carrucarij.

Casitare est minutatim stillare.

Castaldus siue castaldio idẽ qui actor vel villicus.glo.§.pœna. Instit.de iniur.

Caste viuere dicitur etiam mulier transiens ad secunda vota Bartol.in l.mulier. §.cum ad Trebell.

Castellus secundum Alber.vel castellum,secundum alios dicitur:secundum Specu.receptaculum quod aquam publicam suscipit, quæ ducitur ad aliquod prædium irrigandum,require infrà interdictũ.de aqua cas.edu.& ff.de aqua quotid. & æsti.l.j.§.æquissimũ.Alias, id est, castrum.ff.de lega.ij.l. titia.§.fin. vulgo autem accipitur pro arce.

Castrametor, id est, pono, figo, vel diuido castra.

Castratus castè natus, gl.in l.sed & quæsitũ.§.spadonẽ.ff.de liberis & posthu. vel secundum alios est cui virilia sunt amputata.

Castrense peculium. require infra peculium.

Castrum si vendatur, iuspatronatus ei annexum accedit,secus si vendo palatium vbi est ecclesia,vbi habeo iuspatronatus.de hoc vide Innoc.in cap. ex literis.de iurepa.& Hosti. in sum.de iure patro.§.qualiter.ij.q.vij.accusatio.

Castrum distinguit Bart.à villa, in l.j.§.siue. de oper.no. nun. Castra autem numero plurali

locus est, vbi milites fixerunt tentoria.l.iiij. §. emansor. de re mili.

Catadromus Latinè decursoriũ dici potest, significat autẽ stadium, in quo equites decurrere soleant imaginario prælio. Budæ.

Catechizare est imbuere, docere seu instruere, vel benedicere. Inde cathechismus, nam ante baptismum instrui debent baptizandi in fide, & præcipue adulti. de consecrat. distin. iiij. ante.

Catechumenus instructus dicitur, vel qui baptizari proponit, medio tempore Symbolũ Dei discens. xlviij. distinct. §. j. c. quoniam multa. vel dicitur audiens eo quòd doctrinam ante valuas ecclesiæ audiat cùm suscipere velit baptismũ.

Categorica propositio notatur ff. de acquiren. re. dom. l. quæsitum. in fi. & ibi in glo.

Cathedra secundum Hugo. est Græcum, & ponitur pro excelsa sede iudicis præsidentis. Et ponitur etiam pro sede doctoris, ita dicit glo. in clemen. dudum. de sepul. vnde, Rex solium, doctor cathedram, iudéxque tribunal.

Cathedralis ecclesia, id est episcopalis, vel regularis & collegiata, extra de elect. ne pro defectu. per Innoc. & Hostien. & vide Archi. de rescrip. c. statutũ. super verbo cathedralibus.

Cathedraticum est quod soluitur annuatim episcopo à suis clericis suę diœcesis in signũ subiectionis vel obedientiæ, & etiam sustẽtationis, & est duorum solidorum, vt x. q. iij. placuit. Et dicitur cathedraticũ, quia soluitur ad honorem cathedræ episcopalis.

Catholicianus, id est vniuersaliter deseruiens, vt C. de iudi. l. antepe. & vlti. & in authen. de iud. §. his qui causas præparãt. & de defen. ciui. §. ex prouinciali.

Catholicanos Alcia. ait dictos apparitores præf. præt. Orientis. nam is propter amplissimam iurisdictionem catholicus, id est vniuersalis dicebatur.

Cathomus est flagellum ex virgis factum in modum scopæ, & tali vtuntur religiosi in capitulis.

Catillus est superior pars molæ. ff. de fun. instru. l. cum de lanionis.

Catulus, id est sapiẽs media producta, sed media breui est animal. Vnde, Est animal catulus, fruitur ratione Catulus.

Cauere variè accipitur. nam idẽ significat quod securum facere: securus autem quis sit non solum fideiussoribus ab aduersario præstitis vel hypotheca. l. habere. de ver. sig. sed quandoq; etiã nuda promissione. l. sancimus. C. de ver. sig. qua de re copiosè Alci. in d. l. habere.

& in

& in l.satisdationis.eo. tit.Interdum cauere idem significat quod disponere vel ordinare, vt l.epistola.ff.de pace. & inst. de legi.patr.tut. At cauere ab aliquo significat cautionẽ exigere.l.si sciente.ff.ad l.Pomp. de parricid.

Cauillari variis modis in iure sumitur. Cauillatur calumniosè agèns,cauillatur qui breuiter & falsè aduersarium sermone captat aut irridet. Cauillatur item qui sciens vt suã sententiã tueatur, falsa prodit, specialius verò cauillari dicitur, vt infrà in ver.cauillatio.

Cauillatio est quando ab euidenter veris transitur ad euidenter falsa per quandam verbórum inuolutionem vel sophistriam.c.venerabilis.de iudi.

Caupo qui cauponem exercet, eiúsq; institor.l.j.ff.nau.caup. stabu.

Caupona quomodo differt à taberna.vide ff.de ri.nup.l.palã.

Causa est ex quo aliquid producitur, vt pater est causa filij,& cõtractus causa obligationis. l.& an ea.§.actiones.ff. de excep.rei iudi. Item causa est finis ex quo impulsio datur faciendæ dispositioni, & ita sumitur in titu. de condi. & demonst.& causis & modis earũ. vbi patet quòd causa differt à modo,quæ est de futuro, & à conditione,quæ est de futuro, & suspendit etiam à demonstratione quę tantum declarat rem vel personam. verbi gratia. Patronus potest compellere libertam vt nubat,vt ciuitates repleantur. Iste finis vt ciuitates repleãtur est causa condendę legis, ideo dicitur quòd cessante causa cessat lex, vt l. adigere.§. quamuis.ff. de iure patro. Et vtimur promiscue illis verbis cessante causa legis, vel cessante ratione legis, differunt tamen causa & ratio, quia ratio est oculus cordis, discernẽs rem per mediũ. Sed causa est quod in facto accidit per quod ratio discernit quid iuris. Dicitur etiam causa efficiẽs,id est cõditor legis in contractibus contrahendis.Causa materialis in legibus est materia de qua in illis disponitur. Et causa formalis est modus tractandi,& forma contrahendi vel disponẽdi, quæ additur contractui vel dispositioni.Dicitur etiam causa instrumentalis,vt est instrumentum artificis. Et breuiter quicquid adesse alicuius rei concurrit,causa dicit̃,aliter & aliter tamen. Et significatur causa p dictionem si,vt dicendo, dono vel lego illi si negotia mea gesserit. l.demonstratio.§.j.ff.de cond. & demonstra.Item per dictionem quia, insti. de leg.§. longe magis. Et dictionẽ quoniã, nam exponitur per quia.Item significatur causa,in dictionibus

bus illatiuis, vt dicẽdo. Titius negotia mea gesſit, ideo vel idcirco ſibi lego. Itẽ in dictione cum, vt dicẽdo. Cùm Titius negotia mea geſſerit, lego ſibi, &c. Etiam in dictione ſiue, vt ſiue Titius negotia mea geſſerit ſiue aduocatus fuerit, &c. Item in præpoſitione pro, vt ibi lego vineas pro alimentis. l.fi.§.j ff.de ali.& cib.leg. Vnde ſenſus eſt quòd ex cauſa alimentorum lego vineas. Itẽ ſignificatur cauſa per dictionẽ nomine, vt dicendo, lego vxori xl.nomine dotis.l.cùm quidam vxori. ff. de leg.ij. Cauſa dicitur à caſu quo venit. nam caſus eſt materia & origo negotij nedum diſcuſsionis examine patefacta, quæ dum proponitur cauſa eſt, dum diſcutitur iudicium, cùm diffinitur iuſtitia.c.forus.de ver. ſig. vbi Ber.dicit in glo. Cauſa eſt res in dicendo poſita cum interpoſitione certarum perſonarum, ſcilicet actoris, rei, iudicis, & teſtis, & dicitur à caſu, quia caſualiter occurrit præter hominum voluntatem. Et differunt cauſa & actio. nam cauſa eſt negotium vel contractus ex quo quis mouetur ad petendum vel litigandum, vt eſt venditio vel locatio rei, ex qua oritur obligatio, & eſt cauſa proxima obligationis, quæ obligatio parit actionẽ, cùm obligatio mater ſit actionis. Et eſt duplex cauſa, ſcilicet proxima & remota, quæ differunt in actione reali & perſonali: nam in perſonali remota eſt ipſum factum, proxima eſt ipſa obligatio, & in perſonali non ſufficit exprimere cauſam proximam, dicendo, ago contra te, quia obligaris mihi in decem, ſed oportet exprimere cauſam remotam, vt dicendo, conuenio te, quia mutuaui tibi decem. In reali proxima cauſa eſt dominium. Sed remota eſt ex qua cõſequitur quis dominiũ, & non eſt neceſſe exprimere remotam, vt dicendo ago con tra te, quia emi domum à Ber. ſed ſufficit exprimere proximam cauſam, dicẽdo, ago cõtra te, quia ſum dominus domus illius, & hæc not. in glo. & per Doct. in c.dilecti filij.de iu. De diuerſis ſpeciebus cauſarum vide bonam glo.xj.q.j. in ſum. Eſt enim quædam cauſa ſpiritualis vel annexa ſpirituali, vt illa quæ fit de iure patronatus, quædam ciuilis, vt cùm agitur ſuper rei vendi.in cauſa pecuniaria, quædam criminalis, vt cùm agitur directè de crimine, quædam mixta, vt cùm agitur de crimine ciuiliter, vt de adulterio ad ſeparationem thori. In his tribus vltimis caſibus iuratur de calumnia. In primo non iuratur de calumnia, ſed tantum de

veri

veritate dicenda.

Causa minima est duorum aureorum vel decem aureorum vel quinquaginta solidorum, vel illa quæ non sufficit ad sumptus iudiciales.

Causa cadere dicitur qui male agendo causam amittit. §. si quis agens.insti.de actio.

Causam dicere est defendere, vnde causam dicere ex vinculis. in l. ij. de custo. reo. id est interim dum quæstio criminis peragitur, in carcere detineri atque ibi defendi.

Causæ criminales dicuntur in quibus agitur ad vindictam, siue ad pœnam. & hoc etiam dicitur quandoque agi criminaliter quando agitur ad vindictam publicam, quandoque dicitur agi ciuiliter quando agitur ad pœnam per modum inquisitionis, denuntiationis, vel ad interesse partis per viam accusationis. de quo & suprà in ver.actio criminalis.

Causę fauorabiles sunt quatuor, scilicet de libertate, matrimonio, dote & testamento.c.duobus.de re iud.

Causaria mißio in re militari est quæ propter aduersam valetudinem indulgetur.l.ij. ff. ex quibus cau.in fa.irrog.

Causor causaris, id est cõqueror. Aliquando causari est in excusationem defensionémq; aliquid allegare.l.generaliter.§. plane.de fideic.lib.& l.j.§.vis. ff.si quis cautio.

Cautela est diminutiuum à cautione, & tamen quandoque superabundantiam importat, vt cùm dicitur, abundans cautela non nocet.l. testamentum. in fi.C.de testa.Quinq; quæ propter cautelam fiunt, no.Archi. l.di.presbyteros.Inde cautelosus, id est prouidus, circunspectus vel plenus cautelis.

Cautio, hæc dictio ex proprio significato significat nudã promißionẽ ex qua inducitur firma obligatio.C.de verb. sign. l.sancimus.vt quis tenetur cauere de euictione, de vitiis & morbis. Et intellige nudam à fideiussoribus, & pignoribus, sed non à stipulatione, nã astrictus cauere, debet stipulatione cauere vt obligatio sit firma. l.penul.§.docere.ff.ne quis eũ qui in ius voc.vi eximat. & de clericis nõ resi.c.relatũ.Quandoque significat cum pignoribus, vel fideiussoribus quando hoc aliud verbum ei adiunctũ declarat, vt mandaui procuratori vt recipiat idoneam cautionem à debitore, aliâs non daret dilationẽ, ibi cautio intelligitur cum fideiussoribus, vel pignoribus.l.si mãdato. §. fi.ff.mãda.Ratio significati sumitur ex verbo idoneã, qđ apponitur vt addat & fortiorem cautionẽ exprimat, qualis non esset per stipulationẽ solã. Itẽ prætor vbi iubet pro collatione bo

ne bonorum facienda rectè caueri: vt l.j.§.iubet. ff. de colla. bo. significat cum fideiussoribus vel pignoribus: vt §.caueri.ea.l.& hoc ratione verbi recte. Quandoq; significat cum fideiussoribus & non cum pignoribus, vt quãdo cautio de procuratore exigitur.l.j.C.de proc.per l.prætorie.ff.de præto.stipu.& hæc est cautio prætoria requirēs fideiussores ex lege positiua prætoris præall. quæ est facta propter honestatem iudicij, vt enim prouisio legis aliquid operetur,& non inutilis sit.l. si quãdo.ff. de lega.j.tunc ex iusta causa, quando debitor bona delapidat,iudex facere debet quòd caueat creditori.

Cautio est generale nomen omnium securitatũ quoties quis securus redditur de eo quod sibi promittitur. Vnde, Cautio priuata cũ trino teste notata. Hoc ius est nacta quod cautio publice facta. Et diuiditur in multas species,q̃a alia est cautio hypothecaria, alia chirographia. Et possunt dici satisdationes,etiam cautio dicitur charta, in qua scribitur cõputatio,vt Luc.16. Accipe cautionem tuam,&c.

Cautio rati dãda est cùm de mãdato dubitat.C.de proc.l.j. Et dicit illa securitas quę requiritur à procuratore actoris,pro domino,cuius nomine agit,q̃ ratũ habebit omne illud quod in iudicium per illũ factũ fuerit. vnde cauere de rato vel satisdare est procuratorē actoris promittere velle perseuerare vsque ad finem litis.

Cautio fideiussoria est quãdo interuenit fideiussor principali obligationi. Et dicitur satisdatio,& hæ sunt multæ, vt de lite prosequenda,iudicio sisti,iudicatum solui,& de rato.

Cautio fidei propriæ interuentu dicitur quæ fit per fidē præstitam sine solēnitate iuramēti.

Cautio iuratoria est quando promissio iuramento firmatur,vt quando iuro solēniter me debere aliquid, vel impleturum promitto.

Cautio nudo pacto est cùm aliquis fidem tantã habet de me quòd cõtētus sit nuda promissione mea. Et hoc propriè dicitur pollicitatio vel pollicita conuentio. Sed satisdatio propriè est cùm duo paciscentes duas scripturas sub eadē forma verborũ inter se conficiũt & mutuo tradunt:& pollicitatio & satisdatio cautelæ dici possunt propriè loquendo.

Cautio pignoratitia, siue hypothecaria est cùm pignus traditur, aut hypotheca supportatur, & dicitur etiã satisdatio.

Cautio de euictione dicitur quãdo securitas præstãda vel præstita emptori à venditore fit ea conditione vt si ab eo euincatur,

catur, vẽditor ei restituat æstimationem rei in duplum vel in simplum, prout inter eos prius conuentum est.

Cautio de damno infecto est quę præstatur cùm tua domus ruinosa ruinam minatur domui meæ, vel etiam præstatur secundum quosdam cùm timeo quòd aliquis mihi insidietur, quia possum agere vt mihi præstet cautionem ne me offendat.

Cautio de opere demoliendo, quam præstat ille quandoque cui nuntiatur opus nouũ, scilicet ꝙ ipsum opus demoliať si cõstiterit eũ iniustę ædificasse.

Cautio de vsufructu, in qua de duobus cauetur, scilicet ꝙ vsufructuarius re nõ male vtatur, & ꝙ etiã vsufructu finito restituat qđ ex re ipsa superextat.

Cautio qua hæres cauet ipsi legatario cùm hæres dat fideiussores legatario de legato præstando.

Cautio qua legatarius cauet hæredi, est illa qua legatarius satisdat hæredi, vt si Falcidia locum habeat, quod amplius nomine legati recepit quàm ratio legis Falcidiæ patitur, id hæredi restituat.

Cautio arrogatorũ qua arrogator stipulatur seruo publico, quòd restituat arrogato quæ ab eo habuit, vel eis ad quos peruẽtura sint, & quòd dabit sibi quartã partẽ de bonis suis si eum sine causa emancipauerit seu exhæredauerit.

Cautio qua cauetur ei cui restitutio fieri debet, per quam rogatus restituere bona alicuius si sine liberis decesserit, quicquid post mortem de hæreditate extabit, cogitur cauere illi cui debet fieri restitutio, quòd seruabit ei quartã partẽ.

Cautio Mutiana à Mutio Iuriscõsulto dicta est, & habet fieri in vltimis voluntatibus vt cõmuniter secundum Doct. non in cõtractibus, & fit in cõditionibus negatiuis, puta sic dicẽdo, Si Titius capitoliũ, non ascenderit, si seruũ nõ manumiserit lego ei x. l. Mutianæ cautionis. ff. de condi. & demonstra.

Cautionum autẽ aliæ multæ possunt esse species, prout ad diuersas materias applicantur, vide Spec. in tra. lib. ti. de pig. §. sequitur. vbi quasdam alias species cautionũ prosequitur.

Cautoria instrumenta sunt inustoria, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes coquuntur, & de his intellexit Iuriscon. in l. pictoris. ff. de fun. instru. quamuis apud eum mendosè legatur cauteria, cauteriis etiam vtuntur medici in remediis quibus morbi alioquin insanabiles inuruntur. Hinc illud notum diui Hiero. prouerbium. Putridæ carnes ferro curantur, & cauterio.

De C ante E.

Cæcitas morbus eſt, vt ff. de ædi. edic. l. j. §. ſed ſciendum.

Cæcus & de naturali, & de eo qui eſt à caſu, vtroque lumine orbatus, & is non poteſt facere teſtamentum. inſti. de exhæredatione liberorum. §. cæcus autem.

Cæcus dicitur qui ſupernæ contemplationis lucem ignorat. xlix. diſt. hinc. Quandoq; exponitur cæcus, id eſt indoctus, & talis nõ eſt ordinãdus. xlix. diſt. c. fin.

Cecrops fuit primus Athenienſium Rex, qui annis quinquaginta regnauit, hic Athenas inſtaurauit.

Ceda idem eſt quod charta, inde cedula parua charta.

Cedendarum actionũ beneficiũ eſt per quod poſtulare poſſunt fideiuſſores, & alij qui obligati ſunt in vna obligatione, ſibi cedi in alia contra confideiuſſores & alios qui ſunt obligati, alioquin niſi cedatur eis poſſunt recuſare ſolutiones, vt inſti. de ſatiſda. §. ſi autem. & ff. de ſolu. l. Stichum, aut Pamphilum. §. pen. De hoc vide in Spec. ti. de renũ. §. finitis. verſi. poſtremò dicẽdum. De beneficiis & aliis require ibidẽ. §. parum autem. verſi. & nota. & vide infrà in verb. renũtiatio.

Cedere actioni eſt ius actionis mihi cõpetentis in aliũ transferre, & ipſum quaſi in locum meũ ponere, ita vt dicta actione poſsit vti aduerſus eos contra quos actio talis poterat intentari.

Cedere bonis eſt ab vniuerſitate bonorũ ſuorũ recedere, & eis abrenũtiare, veluti quãdo aliquis oneratus debitis, vel obligatus pluribus, nõ habẽs vnde ſoluat, vt ſatisfaciat omnibus creditoribus, abrenuntiat bonis ſuis vniuerſis, cedens illis, vide infra ceſsio. Etiã cedere eſt in aliũ trãsferre, vt cedere poſſeſsionẽ, vſumfructũ, & huiuſmodi. l. ſi dubitãter. ff. de ſi. inſtr. & hoc nota pro ſtatutis. Et cedẽs bonis non liberatur etiã à ciuili obligatione. l. qui bonis. ff. de ceſ. bo. vbi not. Accur. licet contrarium tenuerit glo. & male. in l. vbicunque. ff. de fideiuſ. Item non auditur debitor fiſci vel reipu. volens cedere bonis ſecundum Bart. in l. is qui. ff. de ceſ. bo. quamuis videatur tenere oppoſitum in l. iij. iuncta gl. C. de ceſſ. bo. & beneficio ceſsionis renuntiari non poteſt ſecundũ Bar. l. alia. §. eleganter. ff. ſol. mat. licet Cin. videatur tenere contrarium in l. j. C. qui bo. cede. poſſ. Et bonis cedi poteſt, non tantum in iure, ſed etiam contra ius, & ſufficit per nuntium & per epiſtolam id declarari. l. fin. ff. de ceſſ. bo.

Cedere diem eſt incipere diem

debiti, vt si debes mihi cētum in festo Ioannis Bap. aduenien te festo dicitur venire dies debiti. l. ced. diem. ff. de verb. sig. Itē cedere diē legati vel fideicōmissi dicimus respectu trāsmissionis, vt docet Accur. in l. j §. cū igitur C. de. cad. toll.

Cædere cum diphthōgo est non solùm succidere, sed etiam ferire cædendi causa. l. v. arbor. fur. cæsa.

Cædua sylua est quæ succisa repullulat, & quæ in hunc vsum habetur vt cædatur. l. sylua. de verb. signi. & eodem modo appellant etiā arbores cæduæ.

Cælare est insculpere: vnde cælatura, quæ propriè fit in metallis, sculptura verò etiam in marmore, ebore, ligno, gemmis & vitro. l. etsi. §. quid ergo. de au. & arg. leg. & l. ex argento. de cond fur. at celare sine diphthongo aliam habet significationem. de qua in l. j. ff. de act. emp.

Celebris ciuitas, id est insignis & frequens hominibus. l. si in aliquam. de offic. procons. & celeberrimus, id est, plurimorū sermone idoneus habitus. l. si res pupillaris. de admi. tut.

Cœlebs dicitur ille qui non vult contrahere matrimonium. Et hic secundum Azonem, forte orbus dicebatur, quia sine matrimonio & sine liberis erat. Et illi olim non poterant causa mortis donare, quod hodie per leges corrigitur, vt patet C. de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatus. Dicitur autem cœlebs quasi cœlo beatus, quia talis est secundum Isid. qualia sunt lumina in cœlo, quę absq; connubiis sunt.

Cœlibatus venit inde, & est status vel modus permanendi seu viuendi sine coniugio. Vnde prout dicunt theologi, cœlibatus Ioannis, id est virginitas vel castitas, non præferebatur coniugio Abrahæ.

Celeriter, id est summariè. Bar. in l. si quis. C. depo.

Cœlicolæ dicuntur qui cœlum vel planetas cœli, id est solem & lunam & stellas quasi Deum colunt, vt C. de iudic. & cœli. l. cœlicolarū, & quasi per to. ti.

Cœlum, id est, cœlestis altitudo imperij, vel expone aliter, vt not. C. de sum. trinit. l. vlt. in prin. super ver. cœlum. Vel cœlum, id est, vniuersalis ecclesia. extra de maio. & obe. c. solitæ. Vel cœlum, d est, aër. ff. de vsufru. l. æquissimum.

Cella à celando, id est occultando, dicitur. c. priuilegium. de verb. sign. in gl. v.

Cellarius, qui ideò prępositus est, vt rationes saluæ sint. l. quæsitum. §. cellariū. de fun. inst. Cellariū verò neutro genere, locus est quo penus siue esculenta poculentáque asseruantur.

Cementarij dicuntur operatores muro

murorum, idem quod latomi, quia cæmento, calcis & arenæ vtuntur.

Cenaculum est locus aptus ad cœnandum vel comedendum, in quo quis magis de die quàm de nocte solet residere causa refrigerij. vide cœnaculum.

Cœnobium, est locus religiosorum. & dicitur à cœnon, id est commune, quia ibi omnia debent esse communia. cap. cùm dilectus. de consuet.

Cenodoxa est vana & mundi gloria.

Cenotaphium est inane sepulchrum, id est monumentum sine corpore, quod constat ad memoriam defuncti, vt ff. de re. diui. l. intantum. §. fin.

Censere est iudicare, iudicium constituere, præcipere, vt not. Ioan. And. in glo. verbi censemus. in cle. j. de conces. præb. ff. de verb. signi. l. censeri. Inde nomen censoris sumptum est. Prædia etiam dicuntur censeri, quia censum præbent. Etiã censeri est in censum conscribi, vt C. in quibus cau. pig. tacit. contra. l. j.

Censere est existimare, constituere, vel deliberare, vnde senatum censere est cùm sententiam dicat de eo quod sibi videtur, inde censores nomẽ traxisse videntur, assentire verò dicitur senator, cùm alienam sententiam approbat.

Censiti dicuntur qui censentur, id est, censum præbent, require suprà agricolæ & censiti & infrà colonus.

Censitor est qui recipit præsentationes collectorum coloni, & pignoris iure vendit prædium, si census non soluitur, vt ff. de censi. l. forma. §. illam. & l. cùm possessor. §. pro pecunia. Item censor dicitur iudex. l. ergo. de acqui. rer. do.

Censores à censu æris, id est pecuniæ sunt dicti, quia censum tollũt. Cũ enim auctus esset cẽsus in vrbe Romana, adeò vt cõsules non sufficerent, constituti sunt censores, & censoris nomẽ inde videtur esse tractum, quia senatum aliquid censuisse dicimus. l. censeri. præal. Item censor est iudex. Inde censura id est iudicium, & per censuram ecclesiasticam significatur interdictum, suspensio & excommunicatio, c. querenti. de verb. sig. Etiam cẽsores Romanos procuratores dicimus.

Censorius, vir qui censor fuit, vel qui dignus est vt censor sit propter morum grauitatem, qui alios vindicet.

Censorium quod ad censorem pertinet.

Censura ecclesiastica quid sit, vide extra de sepul. cap. vlt. & vt lit. non contest. cap. tuæ. Item quid importet, vide extra de verb. signifi. c. quærenti. & in clemen. de iudic. c. ij. de foro compe. cap. j.

Census, tributum, & pensio publica idem, vt C. in quib. cau. pignus tacit. contra. l. j. & C. si propter pensionem publicam. l. sic accipitur. Vnde census idē est quòd pensio quæ soluitur de prouentibus. Census etiam dicitur patrimonium. l. de creationibus. C. de epis. aud. olim erat recognitio ciuium per capita, & quantum quisque haberet in bonis.

Centenarij dicuntur duces vel magistri centum militū, quorum potestas dicitur centena.

Centesima vsura dicitur quæ centesimo quoque mense sortem æquat.

Centesimis calendis dare spondes? sermo est ex fœneratorum consuetudine deductus, pro eo ac si dicatur. Intra centum menses, à quo & centesima vsura.

Centones, sunt cilicia siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum, de quibus in l. quæsitum. §. item centones. de fun. instr.

Centumuiralia iudicia dicta sunt à centumviris, nam cùm essent Romæ xxxv tribus, quæ & curiæ dictæ sunt tertie singulis ex tribubus sunt electi ad iudicandum. qui centum viri appellati sunt, & licet quinque super centum fuerint, tamen quo facilius numerarentur, centum viri dicti sunt.

Centuria in re militari centum continet homines, qui sub vno centurione sint, quorum centenarius iustus est numerus, sed centuriæ in agris significant ducenta iugera, centuria à centum iugeribus vocabatur, sed mox duplicata nomen retinuit.

Centurio est qui præest centum militibus, gl. de vulg. & pupil. substitut. l. centurio.

Centussis, id est libræ centum, à decem decussibus dicitur, & à centum assibus qui erant numeri breues ex ære vt centussę licet, id est centum libris vendit per auctionem.

Cepisse quis dicitur quanuis alij acquisiuerit. l. cepisse. de verb. signific.

Cerdo dicitur vilis homo qui artes exercet illiberales quodlibet lucrum sectās. cerdo enim græcè, lucrum latinè dicitur. de eo meminit iureconsul. in l. cerdonem. ff. de no. ope. nun.

Cereales ædiles, sic dicti à Cerere, eo quòd frumento præessent l. ij. §. deinde. C. Iulius. de orig. iur.

Cerimonia est ritus sacrificandi. Dicuntur enim cerimoniæ sacrificia & solennitates Iudeorum quæ cereis exercebantur, & sic in veteri testamento peccata purgabantur.

Cerimonialia pręcepta sunt quæ ad cultum Dei pertinent, de quibus ratio reddi non potest

secund

ſecundum Ioan. theut. diſt. vj. §. his itaq; reſpondetur: quia ad literam fuerunt mandata, vt non arabis in boue & aſino, non indues veſtem lino lanáque contextam, & non ſeres agrum diuerſo ſemine.

Ceroferarij acolyti ſunt xxj. diſt. cleros. xxiij. diſtin. ſi quis poſt. §. deſeruientes.

Certare; id eſt, pugnare, quaſi certum ſe dicens habere, quod ſit etiam diſputando. C. de poſthu. hered. inſt. l. quod certum. de leg. cum quidam.

Certatores dicuntur monachi, in auth. de mona. §. cogitãdum.

Certum dicitur non dubium, vnde aliàs diffinitur certum eſſe quod apparet quòd quale quantúmque ſit. l. certum. ff. ſi cer. pet.

Certi condictio competit ex omni obligatione & ex omni cauſa ex qua aliquid certum & determinatum petitur, ſiue ex contractu ſiue ex cauſa legati, ſiue ex ſuo nomine, ſiue obligetur hæreditario, & ſunt duę certæ conditiones, vna generalis in omni contractu vbi certum petitur, alia ſpecialis in contractu mutui. Et licet nulla lex hoc manifeſtè dicat, poteſt tamẽ colligi ex tex. inſt. qui. mo. re contra. obli. §. j in fi. ibi, ex eo contractu, ſcilicet mutui naſcitur certi cõdictio, quaſi pronomen eo demonſtret ſpecialitatem in mutuo. Poſſet etiam probari ex rubr. ff. de re. cre. & ſi cer. pe. & de cõ. Quæ rubrica habet tres partes, vbi in ſecunda tangitur certi condictio ſpecialis. & eſt gl. inſti. §. præalleg. ſimilis gl. in l. certi condictio. in princ. ff. ſi cer. pet. & in l. j. in princ. ff. de triticaria, &c. Et nota quòd in libello nõ procedit certa cõdictio generalis; quia non inſtruitur aduerſarius an debeat contendere, an liti cedere, dicendo; te conuenio, quia ad centum mihi teneris.

Cerui ſunt animalia de numero habentium naturam feram, licet quidam ita manſuetos habeant, vt in ſyluam ire & redire ſoleant, inſtitut. de rerum diuiſione. §. ceruos quoque.

Ceruiſia vini appellatione non continetur. ff. de vino & oleo lega. l. ſi quis vinum.

Cerycia dicuntur à Græcis, quæ latini vocant caducea. l. ſanctum. de re. diuiſ.

Cæſa quæ dicantur, enarrat Iuriſconſ. in l. fundi. & l. ſeq. de act. empti. & in l. in rutis. de verb. ſigni.

Cæſar fuit primo nomen proprium Iulij Imperatoris, à quo poſtea omnes Imperatores dicti ſunt Cæſares.

Cæſo cæſonis, eſt puer ſciſſus ab vtero matris. Inde Cæſar quia cæſus ex ventre matris, vt per glo. in rub. inſtit. in verbo Cæſar.

Cessare agrum dicitur, cùm non laboratur.

Cessare & extingui differunt. l. qui res.§.aream.de solut.

Cessim ire, id est, retro ire. l. si ex plagis.ad leg.Aquil.

Cessio est iuris & actionis translatio: nam per cessionem iura & actiones in eum cui cessit, transferuntur, quia sicut in venditione, vel quolibet titulo alienationis rei corporalis necessaria est traditio quantum ad dominij translationem: ita ad translationem rei incorporalis, scilicet, iuris & actionis vtimur cessione, quæ reputatur pro traditione. Item cessio secundum Isid.lib. vj. etymol.propriè est rei concessio, sicut est illud Ruth. 4. Cedo iuri propinquitatis. Nā cedere dicimus quasi concedere, vtpote ea quæ propria sunt, nam aliena non concedimus, sed restituimus. Cedere etiam propriè dicitur qui contra veritatem alteri consentit, vt Cic. Cessit Emilisse autoritate viri, id est potius paruit. Et est sciendum quòd in instrumento cessionis dicitur quòd cedens eum cui cedit, constituit procuratorē in rem suam. Ad cuius euidentiam notandum. Si cum Titio ex mutuo contraxisti, tibi competit contra eum actio directa & personalis, quia cum eo in tua persona traxisti. Tibi etiam competit actio vtilis, qua vtiliter & cum defectu debitum ipsum tanquam rem tuam prosequeris. Si autem mihi iura & actiones contra debitorem tuum ex causa venditionis vel ex alia commiseris, transfertur in me vtilis actio qua vti possum ad ipsum debitum tuum tanquam meum exequendum. Directa verò & personalis remanet apud te, cùm à te per cessionem non potuerit separari etiam si velis, adeò tibi adhæret. ff. pro socio.l.iij. Et sic patet quòd in directa actione & personali sum procurator tuus, quia aliter non poteram vti, licet enim directa non possit cedi, potest tamen mandari eius exercitium. Et nota quòd cessio actionum præsumitur simulata ex tribus quæ notat Accur.in l.j.& pe.C.de man.& ibi doct. & c. fin.de alie.mut. iud. cau.fa.

Cessionarius dicitur ille in quem transfusa est obligatio vel nomen, & debet certiorare debitorem ꝙ nomen eius in ipsum transfusum sit, notificando, vel ostendendo instrumentum, & legēdo, & copiam si velit habere, dando, vt l. nomen.quæ res pig.oblig. poss.C.aliâs alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. l. j. §. j. ff. de noui operis nuntiat. & l. j. C. de

obl.

obl.& actio.per Bartol.

Cætera, hæc dictio habet importare in contractu ea quæ veniũt, quæ sunt de natura ipsius contractus, hoc est de consuetudine: vt not. in l. si duo patroni. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurã. & per hoc inferũt doctores quòd si in protocollis alicuius notarij inueniantur hęc verba &c. quòd intelligantur ea venisse in contractu quæ de natura, vel de consuetudine eius sunt. Et dicit Bald. quòd per verbum cætera, nunquam intelligitur vt veniat promissio cum pœna. Ratio, quia pœna dicitur esse quid extrinsecum ab ipso cõtractu, ideo nõ intelligitur venire nisi expresse appareat. arg. ex his quę no. in l sciendũ. ff. de verb. oblig. & l. ij. C. de fal. si tamen secundum Bal. cõtractus esset cõceptus ad consiliũ sapiẽtis, & in ipso verbum &c. reperiretur, tunc bene posset apponi pœna in hoc cõtractu. & hoc operatur appositio illa, vt consiliũ sapientis dicat istum contractum iuxta nota. in l. aperte. ff. de verb. oblig. Et nota quòd dictio & cætera, duplici modo scripta reperitur, & secũdum hoc dupliciter profertur. Vno modo ponitur indeterminate in fine orationis sic quòd non regitur ab aliquo verbo: & tũc debet scribi breuiter vt sic &c. Secundo modo ponitur determinatè sic, quod refertur ad verbum in oratione positum à quo regitur, & debet scribi longè pro duabus dictionibus vt sic & cætera. Sic etiã profertur breuiter & lõgius, & vtroque modo significat prout verba præcedentia vel aliud medium significare declarat. Nã breuiter &c. significat illud quod deficit, & supplet verba deficientia, vt in l. gallus. vers. credẽdum. ff. de lib. & posthu. vbi testator dicit. Si me viuo nepos decedat, tunc qui pronepos &c. credẽdum est gallum denotasse idem de pronepote. Et sic dictio &c. supplet ibi verba secũdum quæ pronepos potest substitui, quæ sunt in princ. illius l. vt gallus introduxit. Item si præcedit instrumentum extensum locationis vnius domus factæ vni, & sequitur instrumentũ abbreuiatũ emptionis alterius domus factę eidẽ, dictio &c. significat clausulas in præcedẽti positas quæ huic locationi sunt applicabiles, quia præcedẽtia declarant sequentia. l. si seruus plurium. ff. de leg. j. Item quia in habentibus symbolum facilior est trãsitus. l. in rẽ. §. item quæcunque. ff. de rei vendi. Contractus autem emptionis & locationis sunt similes. l. j. ff. locati. Et est sciẽdum quòd notarius quando notam positam breuiter in protocollo

redigere vult ad instrumentũ publicum tunc significata per dictionem &c. debet extense scribere, quia scit quod actum est, & quid per hanc dictionẽ intellexit tanquam testis ibi contentorum, quia dispositionem contrahentium recipit. ergo mortuo primo notario post protocollum antequam redigeret illud in publicum instrumentum, Secundus notarius nõ debet significata per dictionem &c. in protocollo positam extendere, nisi quantum ibi sunt extensa. l. cõtractum. C. de fide instr. Sed talis nota protocolli legenda est partibus coram testibus & illis exponentibus verbum &c. debet notarius secũdus super hoc requisitus expositionẽ illorum redigere in publicum instrumentum extẽsum, alias iudex debet arbitrari ex præcedentibus & sequentibus & cõiecturare quid per verbum &c. significetur. l. si seruus plurius. §. j. ff. de leg. j. & l. voluntatis. C. de fideicom. Secundo sumitur &c. prout longè ponitur & significat alia præter ea quæ enumerata sunt. l. item queritur. §. exercitu. ff. locati.

Cæterum. no. Io. cal. in commento decre. vestra. de cohabi. clerico. & muli. & Pau. in cõmento decre. nobis. de iure patro.

Cetus, vide ff. ad l. Iul. de vi. l. qui cetu. & in clemen. de elec. cap. hi qui. Et quid sit cetus, & vnde dicatur, vide xv. dist. canones. in fi. Item quot homines faciant cetum, vide Bartol. in l. prætor. ff. vi bon. rap.

De C ante H.

Character propriè est signaculũ quoddam quo aliud insignitur vt ordinetur in aliquem finem, sicut charactere insignitur denarius ad vsum commutationis. Et milites charactere insigniuntur, quasi ad militiam deputati.

Charisticon pro remuneratione. l. penult. de bon. dam.

Chartæ appellatione venit charta papyri, negant mẽbranã. l. chartis. & ibi Bar. ff. de leg. iij.

Charta seu instrumentũ, seu rescriptum dicitur falsa, seu falsum bene quatuordecim modis: vt no. in c. in memoria. distin. xix. glo. verb. falsam.

Chartophylacium est armarium vel locus in quo chartæ reseruantur. Et dicitur à charta, quod est instrumentũ, vel scriptura, & phylare conseruare, quasi &c. vt not. in c. j. de probatio. & c. ij xc. distinc.

Chartoprati, chartæ venditores.

Chartularij iudices dicebantur olim illi qui ab Imperatore habebant potestatem iudicandi, & illos solum qui coram eis eligebant, litigare, poterã elig

eligere sine cõsensu propriorum iudicum sicut traditur in glo.l.j.ff.de iudic.

Chasma, id est hiatus terræ.l.si in venditione.de peri.& com. rei vend.

Chiliarcha est princeps super mille homines.

Chirembolum in l.j.ff.nau.cau. stab.dicitur manus immissio, quod Alcia.in Parer.interpretatur.

Chirographum est cum duo paciscentes duas scripturas sub eadem forma verborum inter se conficiunt,& mutuo sibi tradunt, vel dicitur instrumentum seu illa litera in qua debitor confitetur se esse obligatum creditori, idem quod antapocha, & chirographa dum vęneunt; nomen siue corpus vęnisse videtur l.seruum filij. §. eum qui chirographum.ff. de legatis j.

Chlamys est vestis militum,purpura regum, stola sacerdotũ, toga aduocatorum,birrus rusticorum vel custodum, cucula monachorum:vt C.de vesti. holo. & aura.lib.xj. & C.qui mi.nõ pos.l.si clarissimi, prout not.Azo,in sum.C.de offic. præfe.præt.Sed in l.vestis. de au.& arg.leg. connumeratur inter vestimenta puerilia.

Chomata dicuntur aggeres qui solent aquam Nili continere. l.saccularij.ff. de extraordin. crimi.

Chorus quid sit,vide l.si chorus. de leg.iij.& l. cum eiusdem. de ædil.edic.

Chresis ponitur pro vsu. l.si habitatio.ff.de vsu & habit.

Chrysamos, velut alij legunt, chrysoma, vas est, in quo aurum infundebatur,vt exponit Alcia.in l.j.C.de metal.

Chrisma fit ex duobus liquoribus,scilicet oleo,per quod puritas mentis & nitor conscientiæ intelligitur, & ex balsamo, per quem odor famæ figuratur,vt est tex.in cap.vnico.de sacra vnctio.

De C ante I.

Cibariorum appellatione neque habitatio, neque vestiarium, neque calcearium cõtinetur, sed tantum cibus l.diariis. de alimen. & ciba.lega. cibi vero appellatione potum quoque contineri Archidiac. prodidit.cap.in quibus.de consecra.distinct.ij.

Cicatrix dicitur quæ vultum excæcat vel deturpat, & post sanatum vulnus remanet. Bart. in l.si quis in metallum.C.de pœnis.

Cicera est omne quod bibitur. xxxiij.quæst.ij.admonere circa medium.in princ.

Cidonium vinum,ex cidonij mali succo confectum. l.si quis. de vino leg.

Cilicium,textum ex lana caprina: vnde cilicina vela in l.

quæsitum. de fun. instru.

Cimdiarcha, id est custos vasorũ & aliarum rerũ pretiosarum ecclesiæ. C. de sacrosanc. eccle. l. iubemus. in glo.

Cimdiarchium locus est vbi reponitur thesaurus. C. de bon. autho. iudi. poss. l. fin. §. finautem. & de agr. & cẽsi. l. litibus.

Cimiterium vide cœmiterium.

Cingulum quandoq; exponitur, id est administratio. in auth. vt liceat ma. & auiæ. §. quia verò quædam. Quandoque pro ense vel pro titulo dignitatis. C. de prep. sac. cu. l. vlt. lib. xij.

Circa est significationis restrictiuæ, non autem ampliatiuæ: vt in l. rutilia polla. ff. de contrahen. emp. & hoc nota pro statutis. Et quid dictio circa, operetur in teste, vide Barto. in l. Celsus. ff. de vsuc. Et circa, pertinet ad tempus, circum ad locum, circiter ad numerum.

Circenses ludi, qui Romæ in circo maximo fiebant.

Circuitores dicũtur qui circũeũt vel circũdãt patrias à nũdinis ad nundinas deferẽtes res vænales. Et dicuntur alio nomine circummeatores.

Circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt. l. si. de extraor. crimi.

Circũferanus secũdũ Isid. lib. x. dicit q ad modũ rotæ circũfert.

Circumseptus est circũdatus vel vndique cinctus: vt not. in procem. clemen.

Circũducere literã est eã circumducta linea dãnare, & sic differt à cãcellare, & suppũctare.

Circũscriptio quid sit. Bar. in authen. ex causa. C. de lib. præte.

Circũstantia alicuius loci intelligitur per xxx. pedes, vt dicit Bar. in l. item apud Labeonẽ. §. conuitium. ff. de iniu.

Circumuenire est adhibita calliditate decipere. l. j. de dolo.

Cisiarius, auriga cisij, quod genus est vehiculi gestatorij. l. item quæritur. ff. loca.

Cista pro capsa. l. j. depo.

Cisterna est locus in quo congregantur aquæ pluuiales, & ibi collectæ vsui reseruantur. l. j. ff. de fon.

Citatio est in ius vocatio vel inuitatio, cùm quis de aliquo cõqueritur, & querimonia sua corã iudice deposita, iudex emisso citationis edicto ad eius instantiam vocat, vel inuitat illum ad se in quẽ agere desiderat qui conquestus est. Si verò in edicto iudex vel prætor adiiciat hanc clausulam, si in die præscripto non veneris, quasi contumax condemnaberis, vel reputaberis, tunc edictum olim dicebatur peremptorium. Hodie autem sufficit quod dicatur, Citamus talem peremptorie. Et est quadruplex modus citandi secundum Gulielmum de Mont. Lau. Primus per nuntium literis citatoriis. Secũdus per pręconem

conem. Tertius per edictum cle.j.de iudi. Quartus fit ex iure dispositione. Item quędam citatio fit ad monitionem iudicis.c.cōsuluit.de offi.deleg. Item quædā est verbalis, quædam realis vel actualis ducendo ad iudicem. Item citationis sunt tres actus. Primus est impositio, cùm iudex imponit nuntio vt citetur reus. Secundus manifestatio, cùm nūtius denūtiat citato vt veniat. Tertius relatio, cùm nuntius refert iudici talem in tali loco citasse. Additur etiā quartus, scilicet comparitio citati, & quando citatus teneatur comparere, & si non cōparet mulctetur.not.per Doct.in c.præterea. de dila. Et de illis actibus in c.fina. de feriis. Et nota quòd citatio est de iure naturali, vt in clementi. pastoralis.de re iudi. Et citatus ad locum morbosum, seu vbi aër est pestilētialis vel corruptus, non tenetur ire, cum saluti hominum sit ratio adhibenda.l. sed sciendum. ff. ad Trebelli. & ibi per Doct. Nec citatus peremptorie potest dici contumax ante libelli oblationem.l. si finita. §. si plures. ff. de dam.infec.

Cito aduerbium, id est infra xx. dies. in auth. de mand. princip.§. sed & suscipientes.

Citra quandoque ponitur pro præter.de calum.l. vlti. quandoque habet effectum priuationis, vel negationis.ff.fami. herciscun. l. si filia. §. Papin. Quandoque ponitur pro fine. in authenti. vt iudi. sine quoquo suff. §. quod autem à nobis. Quandoque exponitur citra quam, id est aliter quam. in authen.iusiuran.quod præest.ab his.§.iuro quoq;. Quandoque exponitur citra, id est contra.ff.de noua l.seruus Aliquando, id est ante. extra de testi.c.dilecto.

Citreæ mensæ, ex citri arboris ligno confectæ.l. si sterilis. de actio.emp.

Ciuilis actio. Require supra acti.

Ciuile debitum.vide in gl.j.c. si. de solu. Et quandoque ciuile, idem est quod vrbanum & elegans, vt in gl.in l.ciuile est.C. de fur. Sic inciuile, id est inurbanum vel indecens.l. inciuile.ff. de legi.

Ciuitas dicitur quasi ciuium vnitas, & murorum ambitu terminatur. de senten. excomm. si ciuitas. cuius appellatione etiam comprehenduntur burgenses.ff. de verborum significatio.l. ij. Item ciuitatis appellatione comprehenduntur mille passus à muro ciuitatis. ff.eod. titulo.l. mille. & ff.de pœn.l.qđ liquide.§.si ita legitur. Item comprehenduntur orti.arg.ff.de procura. l. præsens. Itē ciuitatis nomine non comprehenduntur diœceses, nec

nec econtra. vocatur autẽ propriè ciuitas quæ habet episcopum, vt lxxx dist. in illis.

Ciuis est natus in ciuitate. l. ciues. C. de appella. vbi glo. Sed quid de natis in comitatu? Dicitur in auth. quib. mo. na. eff. sui. §. si verò non ciues. col. vij.

Ciuium appellatione veniũt nõ solũ illi de comitatu, sed etiã illi de territorio. Feli. in c. Rodulphus. ix. col. versic. quarta conclusio. de rescrip. Adde quòd ciuium appellatione veniunt illi qui sunt de ciuitate, diœcesi, vel comitatu. Docto. in rub. ff. sol. mat. licet gl. aliter sentiat in d. c. Rodulphus. Barto. in l. j. ff. ad muni. Adde quòd Barto. in l. iij. C. de natu. libe. dicit ibi per illum tex. quòd ille qui ex vico est, sortitur originem ex ipsa ciuitate cui subest vicus, & an repręsaliç concessę contra ciues, comprehendant conciuitatenses. Bal. in l. fin. vbi alij. ff. de offic. proconsul.

De C ante L.

Clades, id est calamitas. l. j. C. de iure emphy.

Clam possidere, id est occultè possidere.

Clandestinum cõiugium est despecta personarum præsentia, vel iuris solennitate, vel denuntiatione non præmissa, sine sacerdotis benedictione, occultum matrimonium.

Clandestina electio dicitur quæ in cameris per occulta conuenticula fit, vel illa quam canonici inter se secretam tenent.

Clarissimatus est dignitas. C. de proxi. sac. scri. l. peculiari. Aliquando accipitur pro consulatu. C. de eque. digni. l. j. & ibi nota. & de dome. & prote. l. ij. lib. xij.

Clarissimus dicitur etiam qui est spectabilis: eo quòd claram habeat dignitatem. C. de prin. agen. in re. l. fi.

Classis, id est nauis, inde classicus, id est numerus classatorũ, id est nautum ad bellandum. Et qui censetur, vel voluerit se huic ministerio deputare, dicebatur incensitus: vt C. de classi. lib. xj.

Claustrum dicitur quasi claudẽs, siue castrans, id est priuans habitantes in eis, ne euagentur. vij. quæst. j. §. vlti. & not. per Archi. de statu regu. c. vno. §. verum. lib. vj. super verbo moræ. & est locus religiosus. extra de constitu. c. ij. in princip. Aliquando claustrum dicitur instrumentum ad claudẽdum domum. vel partem eius. ff. de act. emp. l. fundi.

Claui in re vestiaria quid sint, facile est intelligere ex l. cùm aurum. in fi. & l. seq. & vestis. de au. leg. sunt enim vt puto fibulæ & veluti clauiculi quidam qui vestibus insuuntur

vel

vel ad ornatū, vel ad illas annectendas, quod fere fit in ea parte, qua pectus contegitur.

Clauus præter notum significatum ponitur pro genere morbi. l. qui clauum. de ædil. edi. & quibusdam videtur id tuberculum esse, quod digitis tum pedum tum manuum plerunque innascitur, ab Italis vel porrus vel callus nuncupatum.

Clausi dicuntur etiam vincti, si ita vincti sunt, vt vincula erumpere non possint. l. si quis in graui. §. clauso, ad Syllan.

Clerica dicitur corona clericorum rasa: vt not. Ioan. And. de vita & honesta. cleri. c. clerici.

Cleros Græcè, est sors Latinè, vel hæreditas. Sunt ergo dicti clerici quia de sorte domini sunt. xxj. distinct. cleros. vbi ponuntur nomina omnium graduum in ecclesia Christi deseruientium. Et appellatione clericorum etiam intelliguntur monachi, licet non econtra, quia sunt etiam electi in sortem domini. xij. quæst. j. duo sunt genera. Et hoc maxime in causis fauorabilibus, sed in odiosis secus, vt not. in c. j. de iuramen. calum. vbi etiam appellatione clerici non venit monachus, quia ibi postea specificat. vide c. cùm secundum Apostolum, de præb, & c. cleros. præalle.

Cleronomia, idem est quod hæreditas diuina.

Cliens dicitur ille cuius causam aduocatus tuetur & defendit. Inde clientulus diminutiuū, & idem est secūdū Isid. Vel dicitur quasi colens à colendis patronis.

Cliui appellātur fossæ terrestres per girū. ff. de ser. vrb. præd. l. seruitutes. §. si domo. Vel verius dicuntur loca in sublime surgētia, cuiusmodi sunt ascēsus mōtiū. l. si ex plagis. §. in cliuo. ad l. Aquil. vnde cliuosam viā & planam vt opposita distinxit Vlpi. in l. j. §. deteriorē. ff. ne quid in loco publi.

Cloaca dicitur locus cōcauus, vbi sordes cōfluūt ex quocūq; vili loco, vel effluūt de viis & plateis, vel vbi sterçora recipiuntur, scilicet latrina. ff. de clo. l. j. Vel cloaca est locus cauus per quē colluuies quædā fluit, & ponit prætor ibi duo interdicta de cloacis. Primū est prohibitoriū, quo prohibetur vicinis facere vim quominus cloaca purgetur & reficiatur. Secūdū est restitutoriū. Et appellatione cloacę tubi & fistulæ continentur, ex l. j. pręal. ff. de cloacis. Inde cloacarius qui cloacæ curam habet. & cloacariū, qd ob cloacarū purgationē soluit. l. si pēdētes. de vsufr.

De C ante O.

Coactilia. in l. argumento. ff. de au. & arg. leg. dicuntur pellos seu

seu lora, quibus inuoluuntur allegantúrue vestimenta: quæ omnia sunt instrumẽti viatorij. l. quinta. §. fin. de sup. leg. à cogendo, id est astringendo coarctandóque dicta.

Coactio est duplex, absoluta, & conditionalis. Coactio absoluta est cui resisti non potest, vt cùm quis violẽter trahitur ad aliquid faciẽdũ, quo casu quis omnino excusatur. 50. distinc. presbyteros. & j. q. j. constat. Coactio conditionalis est quę metum cruciatus, vel aliquid graue minatur, quæ si excusat à tanto, non tamen à toto. c. sacris. de his quę vi me. ve. cau. fi. in glo. verbi attenuet secundum Goffre. in sum. eo. tit. & etiam in c. cùm dilectus. eo. ti. vide Bar. Brix. in gl. verbi inuita. dist. v. ad eius verò. vbi bene distinguit. Et coacta voluntas etiã volũtas est. xv. q. j. merito. ff. quod met. cau. l. si mulier. §. si metu.

Coalere est cohærere, & quemadmodum Vlp. ait, vnitatem facere. l. nõ amplius. de dam. infe. aliquando est concrescere. l. per omnes. C. de defen. ciui.

Coarctare, id est restringere, ita exponunt Hostien. & Archi. de rescrip. c. dispendia. in princip. lib. vj. & habetur hæc dictio extra de immunit. eccle. c. j. in fi. & de offic. deleg. consuluit.

Coccum non continetur appellatione purpuræ. l. si cui. de leg. iij. A cocco coccinus, vnde coccina vestimenta, id est cocco frutice infecta, de quo apud Plinium & Dioscoridem est.

Cocus venit appellatione artificis, quia coçum esse, est ars. l. si quis venditor. §. j. & ij. ff. de ædil. edi. Imo cocus Imperatoris habet dignitatẽ. ad quod Bal. allegat tex. in l. j. quis cocorum in vsibus feu. hæc Lud. de Ro. in sing. suis.

Codex est quilibet liber qui continet in se diuersos libros partiales, & hoc generaliter. Sed propriè est liber qui continet diuersa pręcepta Imperatorũ. Vnde ante tempus Iustiniani erant tres codices, scilicet Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, & multæ constitutiones extra illos diuagantes. Videns ergo Iustinianus tantam legum multitudinem, de istis tribus codicibus extrauagãtibus fecit fieri vnũ codicẽ, quẽ suo felici nomine nuncupauit codicẽ Iustiniani.

Codicilli dicũtur codices parui, id est libelli in quibus cùm aliquis impeditur aliqua necessitate ne faciat testamẽtũ de rebus suis disponit in vltima voluntate, secundũ Azo. in sum. C. de codicillis. In hoc autem differũt à testamẽto. In codicillis hęreditas, neq; dari, neq; adimi potest directè, nec confundat ius testamẽtorũ & codicil

dicillorũ. Nec in eis poteſt exhæredatio ſcribi, nec conditio hæredi inſtituto poteſt adiici, nec ſubſtitui in eis directè poteſt, ſed per fideicõmiſſum in eis hæreditas directè relinquitur, vt inſti. eo. §. codicillis. & §. directo. & plura alia quę no. Az. & Hoſt. in ſum. tit. de teſt. & Spe. tit. de inſtr. edi. §. viſo.

Codicillus eſt ſcriptura vel litera in qua teſtator voluntatem figurat ſuam, nulla indigẽs ſolẽnitate, ſed ſola teſtatoris voluntate qualicunq; ſcripturæ ſignificatione expreſſa, cuius beneficio ſubuenitur voluntatibus defunctorũ propter deficientem ſolẽnitatem verborum legaliũ, vel certè propter neceſsitatem adhibendorum ſolennium, quia minor eſt numerus teſtiũ, &c. vt ex modernis doct. Guli. de Cu. tenet cũ gl. in l. fi. C. de códic. hæc Bal. de Peru. in quodam conſi.

Cœmiterium, locus vbi mortuorum corpora conduntur.

Cœnaculum pręter vulgatam ſignificationẽ de qua ſuprà in ver. cœnaculum appellátur loca ſuperiora domorũ, ad quæ ſchalis aut cochleis aſcẽditur. Cœnacula antiquitus incolebant tenuiores & inquilini, hinc cœnaculariã exercere in l. ſiverò. de iis qui deie. hoc eſt domos totas cõductas per ſingula cœnacula inquilinis locare, & cœnacularius cœnaculorum locator. Itẽ cœnaculariũ, penſio quæ ſoluitur pro conducto cœnaculo.

Cœnobium, vide cenobium.

Cœtanei ſunt homines paris ætatis ſecundum Iſido.

Cœtus, vide cetus.

Cogere exponit. i. cõgregare. ff. vi bo. ra. l. ij. in prin. & §. dolo.

Cognati per fœmineum ſexum coniuncti ſunt.

Cognatio cõſanguineę vxoris eſt coit⁹ cùm cõſanguinea vxoris.

Cognatio legalis ſecundũ Hoſt. eo. ti. eſt quædã ꝓximitas ꝓueniẽs ex adoptione vel arrogatione: vt no. in rubr. eiuſdẽ tit.

Cognatio ſpiritualis eſt propinquitas vel attineatia quę prouenit ex ſacramenti datione, vel ad ſacramentum recipiendum atteſtatione, vel attentione, vnde ex cognatione ſpirituali quæ in baptiſmo contrahitur nouem propinquitates naſcuntur. Prima filiatio inter ſacerdotẽ baptizantẽ & baptizatũ. Secunda cõpaternitas inter ſacerdotẽ & patrem baptizati. Tertia commaternitas inter eundem & matrẽ baptizati. Quarta inter filios ſacerdotis & baptizatũ, ſcilicet fraternitas. xxx. q. j. omnes. & q. iij. ita diligere. Quinta filiatio inter baptizatũ & ſuſcipientem de baptiſmo. Sexta filiatio inter eundẽ & vxorem ſuſcipientis. Septima fraternitas inter baptizatum & filios

& filios suscipientis. Octaua compaternitas inter suscipientem & patrem suscepti. Nona maternitas inter eundẽ & matrem pueri. xxx. quæst. iij. per totum.

Cognomen dicitur à cognatione. ff. de liber. & posthu. l. j. & institu. de leg. §. si quis in nomine. & C. de testa. l. si in nomine.

Cognomina debent poni quando ex nominibus propriis resultat incertitudo. Bar. in const. j. ff. versic. quæro nunquid sit necesse.

Cognoscere instrumenta est ea relegere & recognoscere.

Cohors. id est societas. ff. ad legem Iul. repe. l. j. de offic. præfec. vigi. l. iij. in princip.

Cohortalis est apparitor qui obnoxius est cohorti. l. si cohortalis. C. eodem titu. lib. xij.

Coire tam in bonam quàm in malam partem accipitur, vt coire societatem, & coire, id est conspirare. l. ij. de concuss.

Collactaneus dicitur qui eisdem mammis nutritus est.

Collaterales dicuntur qui se attingunt vel sibi attinent transuersaliter per lineam collateralem, non per lineam rectam ascendentem vel descendentem, vt consanguinei vel consimiles. Dicuntur etiam collaterales generaliter omnes æqualiter quasi lateribus considentes.

Collatio secundum Azonem in sum. C. de col. est ius quo res quædam non hæreditaria fit hæreditaria, id est redigitur in commune. Et dicitur collatio quasi in commune latio. Nam quod erat proprium, dicitur ibi medium, & confertur, id est communioni subiicitur, Vel est confusio siue coadunatio rerum conferentis in res communes seu cum rebus communibus diuidendis, vt not. in l. si soror. C. de collatio.

Collatio instrumentorum est quando duo instrumenta inspiciuntur & examinantur simul vtrum in vno ita sit sicut in altero, vel vt videatur per modum & formam scripturæ effectus eius.

Collatores dicuntur à conferendo, quia conferunt in fiscum, siue ordinaria sit collatio, siue extraordinaria.

Collectarij appellantur campsores. l. quisquis. C. si certum petatur. secundum Alciatum lib. iiij. dispun. c. xxij.

Collectiua dictio dicitur quæ significat collectiuè ex sua impositione, quandoque etiam ex significato sumpto aliunde ex quauis alia materia subiecta significationi, verbi gratia ibi, omnes ferunt lapidem vel trabem, significat collectiue. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. Sed ibi omnes

student

ſtudent auaritiæ, ſignificat diſtributiuè. Ratio, quia in primo exemplo ex vnitate lapidis ſumitur ſignificatum verbi, ſed in ſecundo exemplo ſenſus eſt quòd quilibet homo ſtudet auaritiæ.

Collega ſecundum Iſido. dicitur à colligatione ſocietatis, vel complexu amicitiæ, & eſt idem quod ſodalis in officio alterius paris poteſtatis.

Collegarius etiam eſt vnus ex talibus ſociis.

Collegiati dicuntur qui ſunt de aliquo corpore, id eſt congregatione vel artificio hominum, veluti piſtorum, fabrorum, monachorum, & quorundam aliorum collegium habentium.

Collegium eſt cõgregatio quam ad minus tres facere poſſunt. Nam duo faciunt congregationem, collegium tres, populum decem, turbã viginti quinq;, gregem quinque porci, vel decem oues, vt not. Ber. de elec. c. j.

Colles intelliguntur homines inferioris vitæ. C. de ſum. trinit. l. fin. in princi. ſuper verbo collis.

Colliſum argentum quid ſit, vide ff. de au. & arg. lega. l. quintus. ij. §. cùm aurum.

Collobium eſt toga vel veſtis ſine manicis.

Colluctatio fit dum aliqui ſimul luctantur, pugnis vel calcibus, vel verius quando pugnantes non ſtant certo loco. ff. ad l. Aquil. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. in gl.

Colluſio ſecundum Ber. in glo. in c. audiuimus. de collu. deteg. & cap. cùm clerici. de cenſi. eſt inter actorem & reum latens & fraudulenta conuentio, per quam alter in iudicio ſuperari ſe permittit.

Collyrium eſt vnguentum ad oculos. inſtitu. de rerum diui. §. cùm ex aliena.

Colonia ciuitas eſt à matrice ciuitate deducta, id eſt metropoli. quandoque agrum colono locatum ſignificat. l. ſi in lege. ff. loca.

Colonus eſt qui prædium habet agricolendi cauſa. Differt autẽ colonus ab inquilino, quia hic in rure, iſte autem in ciuitate moratur, habet plures ſpecies agricolarum, ſecundum Azo. quia alij vocantur coloni conditionales, alij coloni inquilini, alij originarij, alij coloni ſimpliciter nuncupati, &c. de quibus infrà patebit. Pro differentia coloni ab vſufru. vide in gl. inſt. de re. diui. §. is verò.

Colonus ſimpliciter ſecundum Ioan. dicitur qui ſub certa annua mercede in pecunia numerata prædia colenda accipit. Nam ſecundum eum non eſſet locatio ſine pecunia. ff. depoſi. l. j. §. ſi quis ſeruum.

Coloni conditionales dicuntur quasi ex sua conditione prædium vel agrum colere debentes, & secundum Ioan. sic constituuntur quòd primò in scriptis, vel sine scriptis perpetuò iure colonos se esse in fundo promittunt, vt postea per viginti annos in fundo permaneant. Et licet quidam putent hos esse ascriptitios conditionales, tamen secundum Ioannem malè putant, 1 quia colonus temporis transcursu potest liberari, ascriptitius verò minimè, vt C. de agric. & censi. l. cùm scimus. lib. xj. require suprà ascriptitius.

Coloni dominici dicebantur qui colebant agros Imperatoris, vt C. de præd. & omnibus re. lib. xj.

Coloni illyrici, aliâs & melius illyriciani, de illyrico, id est, de Sclauonia dicuntur, & habetur in l. cùm quærebatur. C. vnde vi. vbi dicitur inter illyricianam aduocationem. gl. j. inter aduocatos de illyrico. C. de colo. illy. lib. xj.

Colonus inquilinus, licet secundum quosdam inter colonos conditionalos & inquilinos nulla sit differentia: (pro quibus videtur facere l. diffinimus. C. de agric. & censi. lib. xj.) tamen secundum Ioan. hęc est differentia, quia inquilinus minus astrictus est quàm colonus conditionalis, vnde inquilinus bene potest in alia parte cuiuslibet suburbij domum cõducere & inhabitare, sed conditionalis colonus non audet cum sua familia recedere à fundo quem colit, nec alibi habitare.

Colonus originarius secundum Ioan. dicitur coloni conditionalis filius, ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ subiectus est, nec refert secundum Ioan. siue in solo fuerit natus, siue extra solum, quia tanquam originarius ad terrã illam reducendus est, quam pater suscepit collendam.

Coloni palatini, habetur C. eod. tit. lib. xj.

Coloni palestini sunt de palestina prouincia dicti.

Coloni partiarij dicuntur illi qui terram colunt pro communi damno & commodo. Et competit contra eum actio pro socio.

Colonus ad nummum conductus est ille qui statim cùm fructus fuerint à solo separati, vt vsusfructuarius intelligitur, secundum Io. ff. de fur. l. si apes.

Colonus superficiarius est qui aream conducit ea conditione vt sibi liceat in ea ædificare, & domum tollere cùm voluerit.

Color pro prætextu. l. ij. de inof. testa. vnde color quæsitus in l. sed Iulia. ff. ad Maced. cùm

id quod verè agimus, simulatione aliqua obtegimus.

Colum niuarium secundum Nebris. est instrumentum argenteum ad percolandum aquam seu vinum ex niuibus, quod & ex viminibus saccóque fieri solet.

Comes, qui comitatur & sequitur. l. item apud. §. comitem. de iniur.

Comes domorum, Iustiniano est præfectus domesticorum principis.

Comes horreorum, de quo in posterioribus libris C. curator erat pristini principis: qui habebat mancipia quædam purgandis horreis, coquendóque pani principis ascripta.

Comes orientis secundum Azo. in sum. eod. tit. fortè erat procurator rerũ Cæsaris quas habebat in oriente.

Comes Palatinus dicitur qui curam gerebat præcipuam, vt missorum notariorum & iudicum negligentiam argueret, & à prouincialibus tributa exigeret, & consueta deposceret, ita quòd non in prouincialibus, sed pręcipuè iussus est vt iudicibus & eorum officialibus præcepto immineret & superesset. C. de offi. commis. sacrarum largitionum. & de offic. rec. pro.

Comes rerum priuatarum, secundum Azonem, erat fortè procurator Cæsaris in priuatis rebus. Alij dicunt quòd priuati commodi & fiscalium rerum habuit administrationem, vt eas conseruaret, & in eis negotiaretur.

Comes sacrarum largitionum secundum Azo. erat ille per quem principes sua stipendia largiebatur, & hic forte erat procurator reipub. qui græcè logista nuncupatur. Alij dicunt quòd per hunc Imperator liberalitatem suam & magnificentiam exercebat, & largitudinem agebat.

Comes sacri patrimonij erat qui Imperatoris procurabat patrimonium, qui in hoc differt à comite rerum priuatarum, quia hic tenet custodiam rerum priuatarum, & exercet negotiationem circa mobilia, scilicet, ille patrimonium & immobilia procurat. & hæc differentia sumitur ex verbis. C. de offic. comi. re. priua. & de offic. procons. Cæs. l. j.

Comites consistoriani sunt illi qui steterunt in principis consistorio, qui dici meruerunt etiam spectabiles, & proconsulibus æquiparantur. C. de consisto. lib. xij. l. j. Vel consistoriani dicebantur qui præerant castris principis ordinandis, & erant plures, & eligebantur decani de consistorianis & ministerianis, vt eodem titu. præalleg. Alio modo consistoria dicebantur ca-

ſtrenſiarij, & apud nos hodie caſtellani vocantur, licet apud alios vocentur omnes quibus prouiſum eſt de certis redditibus, vt in caſtro aliquo pro defenſione & cuſtodia commorentur. de com. re. mili. & qui prouincias regunt, &c. vide C. lib. xij. cum ſuis tit.

Comites iudicum qui intelligendi in l. in comites. ad leg. Iul. rep. explicat ibi eleganter Bud.

Comites ſcholarum, vt tradit Hegendor. dicuntur comites locorum in quibus tyrones ad opera bellica exercentur, qui & tribuni ſcholarum appellantur.

Comeſtor vel comeſſor idem eſt quòd guloſus.

Comitatus propriè de Imperatoria aula dicitur: hodie & territorium appellatur, cuius rei rationes affert Alcia. in l. pupillus. de verb. ſigni.

Comitatenſes milites dicuntur milites ſtipendiarij, à comitatu dicti, quia militant non ſoli, ſed in comitatu. Sed ſecũdũ Alcia. dicũtur palatiniones qui eunti Imperatori aſsiſtũt.

Comitium, locus, in quem populus ſuffragiorum cauſa conueniebat, inde calata comitia dicta quòd populus vocatur ad ferenda ſuffragia, eo ſe conferebat.

Commata, id eſt aggeres. ff. de extraord. crim. l. pe. §. pen. & ibi not.

Commeatus eſt quod vulgo dicitur conductus liber, id eſt tranſitus à commeando deſcendens.

Commeatus etiam dicuntur quæcunque ad publicum victum attinent.

Commenda eſt cuſtodia eccleſiæ alicui commiſſa. cap. nemo deinceps. de elec. lib. vj. vbi gl. de commendis.

Commendare eſt deponere. ff. de verb. ſig. l. cõmendare. Etiam capitur pro laudare, vt in glo. præ alleg.

Commendatarius dicitur nudus miniſter, vt patet in l. Lucius. ff. depoſi.

Commendatitiæ literæ ſunt dimiſſorię quibus clericus dimittitur & abſoluitur à poteſtate ſui epiſcopi, in quibus perhibetur de vita & ordinibus illius teſtimonium.

Cõmendo eſt verbum importãs fideicõmiſſum. Bar. in l. fideicõmiſſa. §. ſi ita. ff. de leg. iij.

Commentarienſis dicitur cuſtos in carcere poſitorum. & C. de cuſt. reo. l. ad commẽtarienſes. aliàs ponitur pro eo cui commiſſa ſunt acta. l. in fraudem. de iur. fiſci.

Commentarius ſeu cõmentariũ liber eſt, quẽ ſibi quiſq; priuatim cõficit, in quo capita tãtũ & ſummæ rerum, quas agimus memorię cauſa annotari ſolẽt. Huiuſmodi libellos ſibi conſcrip

ſcripſiſſe Romanos principes obſeruauit diligētiſsimus Bu. in l.abeſſe.ex quib.cau. maio.

Commentum ſignificat deceptionem vel occultum ſeu malitioſum tractatum. de reſtitu. in integ.c.j. lib.vj.

Commētitium ius, id eſt nouum & recens introductum, quod recentiores ius poſitiuum vocant.l.ſi pœna. de pœnis.

Commercium ſecundum Iſi. lib. v. eſt deriuatum à mercibus quas res venales nuncupamus. & eſt commercium quaſi commutatio mercium. Etiam dicitur copula, dicendo, carnale commercium.

Comminationes ſunt minæ per iudicem impoſitæ, nec tamen habent autoritatem rei iudicatæ ſecundum Azo.

Cōminus.i.ſtatim vel ad minus. ff.de pig.act. l. ſi qua. & de rei vend.l.fi.à bonæfidei. & de ver. obli. l. continuus. Aliquando comminus exponitur.i.tota ea die.C.de fru.& lit.expen.l.terminato.& ibi not. vel comminus, id eſt, præſentialiter.C.de le.l.ſi imperialis.in prin.

Commiſſoria lex, vide lex commiſſoria.

Commiſſum delictum non ſoluti vectigalis.l.Imperatores.de publica.

Commitere modo ſignificat delinquere, aliâs ad contentionē & cōcertationem exhibere, vt in l.qua actione.ad l. Aquil.interdum quod vulgo cōfiſcare dicunt.l. debitor. de neg.geſt. accipitur & pro irritare ad pugnam.l.j.§.cùm arietes.ſi quadru.pau.fe.di. Sæpè pro cōcredere ſeu tradere, vt in l. j. de offic.præfec.vrb.

Commodare eſt rem ad vſum alicuius quandiu velit concedere.

Commodatarius eſt ille cui res aliqua datur vtenda, videlicet ipſum commodatum.

Commodati actio, require ſuprà actio commodati.

Commodatum eſt alicuius certæ rei ad aliquem ſpecialē vſum gratuita facta conceſsio. Adde ad certum tempus tacitum, vel expreſſum ſecundum Io. And. in c.vnico. de cōmo. & differt à precario per vſum ſpecialem, item quia precarium poteſt reuocari, ſed commodatum non poteſt reuocari niſi expleto vſu ad quem datur.

Commodum ſecundum Iſid. lib. v. eſt illud quod eſt noſtri iuris, & etiam ad alios temporaliter trāſlatum eſt, cùm modo temporis quādiu apud eos ſit, vnde cōmodum dicitur etiam alio nomine commodatum.

Commodum cùm erit, qualiter intelligantur hæc verba, traditur in l. nepos. de verborum ſignifi.

Commonitorium pro conuentione tacita & facta abſque ſcriptura.l.j.C.de ſuffrag.

Communi diuidundo ſecundum

Isid. lib v. est inter eos quibus res communis est, require suprà actio communi diuidũdo.

Communia dicuntur, quæ cùm sint in vsu omnium animantium occupantibus conceduntur, vt lapilli, &c. insti. de re. diui. in glo. supra. §. littorum. & quomodo differat commune à publico, quære ibidem.

Comparare & emere differunt: vt not. in l. j. §. pen. ff. de contrahen. emp. & vend. C. de rerum permu.

Comparatiuus capitur interdum pro positiuo, vt latius. i. latè. c. auaritiæ. de elect. lib. vj. Sicut interdũ positiuus capitur pro comparatiuo, vt in Psal. 117. Bonum est confidere in Domino, quàm in homine. Bonum est sperare in Deo, &c. ibi bonum, id est, melius.

Compeditus, qui compedibus, quæ genus sunt vinculi, coërcetur. §. fin. insti. de lege Aqui.

Compendium, pro lucro & vtilitate, siue pecuniæ, siue temporis, siue operæ, vel alterius rei. l. Titum. de admi. tut. & l. eundem. de lega. Inde & pro breuitate sumitur. l. Meuius. de leg. ij.

Compendiosa substitutio dicitur quia sub verborum compendio plura complectitur tempora, & quandoq; plures substitutiones. Vide infrà substitutio compendiosa.

Compensatio secundum Azo. in sum. eod. tit. est debiti & crediti adinuicem, id est ab vtraque parte inter se contrahentes contributio. Dicitur enim quasi communis pensatio, vel est debiti ad debitum, hinc inde facta deductio, vt debeo tibi xl. tu mihi centum, dum peto à te centum, tu deducis xl.

Competenter not. glo. xxiiij. q. iij. votum. & vide quod not. de verb. signific. cap. fin. lib. vj. super verbo contempserit.

Competere dicitur cùm ius est ad petendum illud quod petitur. not. in glo. ff. de dam. infe. l. damnum. in princ. Item competit exponitur, id est, conuenit, vt in authen. de æqua. dot. §. his consequens.

Competitores, qui in magistratibus, officiis & honoribus petendis concurrunt. l. iij. §. pe. de decur.

Compilare leges siue componere, est leges ab aliis scriptas in vnum volumen redigere, aliàs compilare est furari. l. sacrilegi. ad l. Iul. pec.

Compilator secundum Isid. lib. x. est ille qui aliena dicta suis permiscet. Et sic solent pigmẽtarij in pictura diuersa mixta confundere. Vnde illud Horat. Pictoribus atq; poëtis. Quilibet audendi semper fuit æqua potestas. Hoc scelere quõdam accusabatur Mantuanus ille vates, cùm quosdã versus Home

Homeri trāsferens suis permisisset,& cùm cōpillator veterum ab æmulis diceretur,ille respondit magnarum esse virium clauam à manu Herculis extorquere.

Compita dicuntur loca vbi plures viæ conueniunt simul, vt xij. quæst. ij. de viro. in prin. ibi, per abrupta itinera & compita.

Complexus vel copulatio dicitur plurium in idem in vnitate sermonis coniunctio. Et fit ab homine vel à lege. Ab homine fit tripliciter, vt l. triplici. ff. de verb. sign. Nam aut est complexus vel copulatio nominum tantum, scilicet, verbis, quando vnum nomē sequitur aliud immediatè cum copula vel sine, verbi gratia. Titio & Seio lego fundum pro æquis portionibus. l. re coniūcti. j. respon. ff. de leg. iij. ibi: isti non sunt re cōiuncti, sed verbis tantum, quia vnum sequitur aliud immediatè cū copula,&, idem esset si sine copula, quia tūc intelligitur l. triplici. præalleg. in §. videamus. Aut secundum rem tantum, quando per rem tantum fit complexus, vt Titio lego fundum, & eundem fundum Meuio lego. l. præalleg. re coniuncti. in princi. Aut tertiò re & verbis simul complectendo res & nomina, vt Titio & Seio lego fundū Sempronij, vbi Titius & Seius sunt coniuncti verbis propter verbum complexum, & re, quia eadem re copulantur. Et sic testator censetur cuilibet insolidum legasse eam rem, vt §. si eadem res. insti. de leg. Et ex cōplexu prædictis modis facto habetur hæc differentia, quia ex cōplexu re tātū, vel re & verbis, si vnus coniunctorū deficit, vel quia repudiat, vel aliàs non admittitur in perpetuum, vel interim, alter in totum admittitur, iure nō decrescendi. l. si separatim. ff. de condi. & demō. Nā nō potest partē agnoscere & partē repudiare. l. neminē. ff. de le. ij. & l. vnica. §. sin autē ad deficientis personam. C. de cad. tol. & res insolidū cuiq; assignatur. d. l. vnica. §. si verò. Sed in cōiūctis verbis tantum, si vnus coniunctorū repudiat, vel aliàs deficit, alter admittitur ad partē deficiētis iure accrescendi, & cū onere imposito, socio deficiēte, vt l. planè. §. si coniunctim. ff. de leg. j. & l. vnica. §. ne autē hoc. de caduc. toll. præalleg. Item si socius interim non admittitur, scilicet spes est quòd admittatur, alter iterum ad hanc partem non admittitur. l. si duobus. in princ. ff. de leg. j. Sunt & aliæ differentiæ ex complexu vel coniunctione prouenientes, de quibus in tract. de verb. sig. qui incipit verbum. Finaliter ergo com-

plexus vel coniunctio significat diuersimode, secundum quod sunt coniungendi modi, vel quoduis aliud significatum significare declarat. Coniūctio autē legalis dicitur quæ lege inducitur, & significat id quod ipsa lex vel alia ex suis vel alterius legis aut verbis, aut aliter quocunque modo significare debeat.

Complices qui dicantur: vide Bartol. in l. j. C. si rector prouinciæ.

Cōpromissarius dicitur cui simpliciter vel ad tempus committitur, vt eligat vice eorum qui cōpromittunt: vt extra de elect. c. quia propter. Nec est per omnia idem arbiter & cōpromissarius ad eligēdum datus: vt ibidem cap. sicut. cum per formā. ibidem de re iud. cum ab vno. lib. vj.

Compromissum, id est, arbitriū.

Compromittere est causam executoriam vel executiuā ad dictamē arbitrorum dare, & secundum dictamē rectæ rationis pro vtraque parte apposita explicari ab ipsis.

Concameratio, structuræ genus arcuatum. l. si cui ædes. de legatis iij.

Conceptio pro formula. l. libellorum. de accus. Vnde conceptis verbis iurare, id est, dictatis à deferente iuramentum.

Concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. l. etsi. de auro & argen. leg.

Conchylia à cōcha dicuntur, inde conchylegulus legens conchas vel conchylia. C. de murile. l. qui aut à patre. lib. xj.

Concilium est cōuentus aliquorum tractantium arduas causas totam christianitatem concernentes. Et dicitur à verbo concalare, id est, cōuocare. Vel à communi intentione dictū est, eo quòd existentes in concilio, in vnū dirigāt omnē mētis obtuitū. Vel dicitur quasi concidiū d, in l, literā trāseūte xv. distinc. cap. j. Vbi etiam synodus cœtus & conuentus exponitur.

Cōcinnare, apte componere. hinc cōcinnatoria vasa in l. pen. de pen. lega. i. ad concinnandum apta. & concinnatores causarum in l. nec quicquam. de offic. proconsf. qui simulatis captionibus cauillisque in longum lites ducere moliuntur, cum iure agere non possunt.

Concipere est exprimere. l. quicquid. de verborum oblig. & propriè ad certam formulam. Vnde concipere iusiurandum est iuraturo certam iuramenti formulam præscribere.

Conclaue dicitur cella vel thalamus secretus ad quem per multas claues venitur. vide gloss. in verbo conclaue. l. quod conclaue. ff. de damno infecto. & ideo in electione papæ

papæ cardinales intrant conclaue.

Conclusio est terminus exclusiuus probationum & allegationum. Panor.in cap.cum dilectus.de fi.instru.in fin.

Concratitius paries in l. si fratres.pro soc.dicitur paries ex cratibus insertis factus, seu ex asseribus arrectis trāsuersísq; in modum cratis, Alciat.in l. quantum.de verb.signif.

Concubina sumitur duobus modis. Primo dicitur illa, quam quis cognoscit fornicario affectu, & talis non impedit ordinis promotionem. Secundo dicitur illa, quam aliquis cognoscit vxorio siue maritali affectu, & talis impedit promouēdum ad sacros ordines. xxxiij.distin. si quis de laicis. de præsum.cap.illud.de clande.despon.per totum.

Concubinatus est crimen mere ecclesiasticum, vnde debet puniri per iudicem ecclesiasticū, non per secularem. Felin. in cap.ecclesia sanctæ Mariæ.in col.l.alias. xliij.versicu. decimoseptimo. de constitu. quia secundū leges non est crimen. l.in concubinatu.ff.de concu.

Concussio interprete Alberico est, cum officialis à subditis per metū aliquid extorquet, aut non facit iūstitiam nisi pecunia recepta: vel aliquid vltra debitū salariū extorquet, vel cū quis accusat vel ab accusatione desistit propter pecuniam.

Condemnare aliquādo pro condemnari facere.l.furti. §.mandati.de iis qui not.infam.

Condicere est rem suam in iudicio petere, personam pulsando, vel inquietando, & ipsam dicendo obligatam sibi esse ad aliquid dandum vel faciendum. Vnde dicitur indebiti condictio. & tractum est hoc verbum à veteri obseruatione, quia olim erant in vsu solennia verba quæ oportebat actorem cum litigabat coram iudice condicere, id est, simul dicere quando litigaret, vt si caderet à syllaba, caderet à tota causa. Et quia in personalibus actionibus hoc obseruabatur, ideo personales actiones dicebantur condictiones. Deinde præfata solennitas in dessuetudinem transiit, hoc tamen nomen adhuc remansit vt personales actiones adhuc dicantur condictiones, quamuis non sit necesse hanc solennitatem obseruare. & hæc verba condicere. Et ex hoc datur intelligi quòd cōdictio nō est aliud nisi personalis actio. Et condicere aliquid est illud per actionem personalem petere.

Cōdictio multiplex est. Nā quædam est cōdictio certi, quæ cō petit ex omni causa & omni obligatiōe ex qua aliquid certum petitur, siue ex certo con

tractu,siue ex l. Aquil.agatur, siue suo nomine, siue hæreditario obligetur. Vnde manifestum est quod ista condictio concurrit cum actione mandati,depositi,& cæteris vbi quid certum petitur. Et ideo secundum diuersitatem causarum nunc re,nũc verbis,nunc literis,nunc cõsensu contrahitur, nunc etiã ex contractu,nũc ex quasi contractu,nunc ex delicto competit, in mutuata tamen pecunia sola illa cõpetit.

Condictio ex lege secundũ Azonem eodẽ titulo locum habet quando ex noua lege surgit obligatio,nec in eadẽ lege cautũ est quo genere actionũ experiatur,quę pro varietate causarum,nunc ex cõtractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur qua actione agatur.

Condictio furtiua competit domino rei contra furẽ eiúsque successores ad ipsam rẽ prosequendã vel æstimationẽ eius quanti plurimi fuerit postquã ablata fuit, eo quod fur semper est & fuit in mora.

Cõdictio indebiti cõpetit ei qui per errorẽ indebitã pecuniam soluit alicui credẽs ei teneri, cũ nõ teneatur,vel cũ à procuratore suo soluta esset ipso ignorante. Est ergo condictio indebiti secundũ Azo.in sum. eo.ti. postquã soluta indebita repetuntur,siue per ignorantiam facti etiã non probabilẽ vt quia errauit quis in facto suo,siue per ignorantiã iuris talia indebita soluantur, quia ignorantia iuris nõ debet alicui nocere in damno vitando: vt ff.de iur.& fact.ignor. l.iuris ignorantia.

Condictio liberationis competit ei qui quod omnino non debuit promisit.

Cõdictio ob causam datorũ secũdũ Azo.eo.tit,cõpetit, & locũ habet vbicũq; hi cõtractus innominati interueniunt. s. do vt des,do,vt facias,facio vt facias.In illo autẽ cõtractu innominato.s.facio vt des, datur actio de dolo. Et prout alij dicũt,cõpetit ad rẽ petendã quę ob causam honestã (vtpote in causam futurã vel pręteritam) data est,causa non secuta: potest enim cõdici causa non secuta si pœnituerit dantem, re integra. Si vero dedisti decẽ, vt Bononiam irem,& aliquid erogaui ad profectionẽ, pręparandã habes cõdictionẽ, ita tamẽ vt pstetur mihi indẽnitas.

Condictio ob turpem causam est per quam repetimus ea quæ dedimus alteri,causa nõ secuta ob quam data sunt, si turpitudo tantũ ex parte accipientis versetur. Alioquin si ex parte dantis & accipiẽtis, repeti non potest,quia in pari causa turpitudinis potior est conditio posiidentis. cap.in pari. de

de reg.iur.lib.vj.& secundum Azo.eo.tit. ponitur exemplũ. Ego dedi tibi vt sacrilegiũ nõ faceres, ab hoc enim debuisti abstinere nullo tibi dato. Et ideo etiã causa secuta possum petere quod tibi dedi.

Condictio ob causam, hanc condictionem parit res apud aliũ constituta, siue ab initio, siue iam, siue postea peruenit ad eum ex iusta causa, postea ad instantiam rediit, vt chyrographum apud creditorem debitor post debiti solutionẽ repetit. Sed hanc condictionem ob causam putant quidam ex contractu prouenire, quia non cõpetit nisi alij cõtractus præcedant. Alij ex quasi contractu credunt descendere, ad similitudinem cõdictionis indebiti: quia q ob causam cõdicit actori, primũ cõtractum dissoluit.

Cõdictio sine causa cõpetit, quando aliquid primo ex iusta causa est apud alterum, sed postea per aliquẽ effectũ esse nõ debet. verbi gratia, mutuasti mihi centũ, feci tibi instrumẽtũ in quo cõfessus sum me tibi teneri, soluo tibi, modo instrumentũ obligatoriũ est apud te sine causa ꝑ quã repetã ipsum. Competit ergo condictio sine causa, finita causa ex qua res ad aliquẽ peruenit ex cõtractu qui iam finitus est, vnde videtur descendere. Itẽ si sine causa penes te res est quam nõ habes per contractum, & ita nec ex contractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiam locũ habet vbicunq; sine causa aliquid quod apud te est, mea interest me habere.

Condictio triticaria generalis est, de aliis rebus omnibus cõpetẽs pręterquam de pecunia numerata, siue mobiles, siue immobiles sint. Ideoque fundus & vsusfructus & cæteræ seruitutes prædiorũ per ipsam repetuntur. Rem autem suam nemo petit hac actione nisi ex certis causis, vt ex causa furti, vel rapinæ.

Cõditio est dispositionis suspensio ex euẽtu incerto futuro ei apposito, in quem eu entũ eius dispositionis facta est collatio. ff. si cer. peta. l. itaque. verbi gratia, promitto vel lego si Titius fuerit Consul. hæc dispositio est cõditionalis, ex incerto apposito, si Titius, &c. Et per hoc dispositionis fit suspẽsio, & eueniente casu quo Titius sit Consul, purificatur, & non plus suspenditur. insti. de verb. oblig. §. ex conditionali. & ff. de condi. & demonst. per totum. Potest autem capi conditio dupliciter. Vno modo pro tẽporis suspensione quod solet apponi in contractibus aut vltimis voluntatibus, de quo in titu. præalleg. de condi. & demon. & in tit. de condi. institutionũ. Secũdo modo quan

quando aliquid solutum est, & illud intendimus repetere, & appellatur condictio quasi soluti repetitio. de ista tractatur in tit. de condi. ob cau. datam. & tit. seq. Et no. quod cōditio differt à modo, & à causa, & à demonstratione, secundū glo. in rub. ff. de cond. & demonst. Bart. sic diffinit. Conditio est quidā euētus futurus in quem dispositio suspēditur, & intelligitur de euentu in facto vel in iure. l. multum interest. de cond. & demon. siue conditionis affirmatiuæ vel negatiuæ. l. in testamento. eo. tit. Et dicit futurus, quia de præterito & præsenti propriè non est conditio, quia non suspēdit. l. cùm ad præsens. cum duabus sequē. ff. si cer. pet. Bal. verò sic diffinit. Est adiectio quædam per quam dispositum habet in sui esse pendentiam, existentiam, vel defectū. Et hæc generalis est ad omnem conditionē inductiuam, & extinctiuam, de præterito præsenti, vel futuro. Petrus de Perusio sic diffinit. Conditio est verborum adiectio in futurum suspendentiū, secundum quam disponēs vult dispositum regulari. Significatur autem conditio per dictionem si, vt in exemplo, lego si Titius fuerit Consul. Item per aduerbium cùm, vt dicendo cùm Titius Consul fuerit. Sed est differentia inter si, & cum, non quo ad conditionem faciendam, sed quo ad modū significandi, quia dictio si, significat principaliter conditionē vel suspensionem, & per consequens tēpus dilationis & dispositionis in euentum futurum. Et quia ille est incertus, ideo consecutiuè suspensionē significat. l. si Titio. ff. quando dies leg. ced. & l. qui promisit. ff. de condi. & demonst. Item dictio nisi, significat cōditionem, vt vēdo tibi librum pro decē, ita quòd venditio valeat & perficiatur, nisi alius conditionem meliorem infra mensem faciat. l. ij. cum ibi notatis. ff. de in diem adie. Item dictio alioquin, conditionem facit, vt promittis mihi scribere librum infra mēsem alioquin decē nomine pœnæ. nam sensus est, si non scripseris, &c. l. si finito. §. ex hoc edicto. ff. de dam. infecto. Idem in dictione aliâs, quia eodem modo exponitur, id est si non scripseris. Item in dictione siue, dicēdo, promitto si nauis ex Asia venerit, siue Titius Consul fuerit. Et quæ illarum conditionum disiunctiuarum prior fuerit, purificat dispositionem. Item in alternatiua, vt dicendo, aut relinquas prædia propinquis, aut libertis. l. cùm pater. §. penul. ff. de lega. ij. nam sensus est, si non sint propinqui, veniant liberti, & hoc significat

gnifi

gnificato sumpto ex maiori affectione propinquorũ, quibus testator primo relinquere voluit, vt patet ex ordine scripturæ. Item in aduerbio quãdiu, vt tibi promitto vel lego singulis annis decem quandiu res meas vel hæredis mei gesseris, nam sensus est, si gesseris habeas decem. l. pater. §. si. ff. de conditio. & demonstra. Item in dictionibus quoad, donec, quousque, quia idem significant. Item in dictione dum, dicendo lego vxori dum cum filio meo erit. l. qui concubinam. §. vxori, ff. de leg. iij. Idem in dictione quandocunque, vt vir legat vxori quãdocunque filios habuerit. l. cùm vir. ff. de conditio. & demonst. Idem de quando, vt lego pupillæ quando nupserit. Idem de vbi, dicendo, lego filio vbi nupserit. Idem de quatenus, vt lego quatenus hæres meus erit, quia sensus est, si in toto vel in parte. l. Stichum. ff. de lega. j. Idem de postquam, & ad, vt lego ad tempus liberorum. l. si vir vxori. ff. de condi. & demonstra. Idem de prępositione cum, vt ancilla cum liberis libera esto, intelligendo quòd ancilla libera non sit nisi cum liberis, l. si ita fuerit. ff. de manumissis testam. Idem de in, vt lego Titio in disciplina. l. nec semel. §. si in habitatione. ff. quando dies lega. ce.

Idem in nomine, vt promitto tibi partum Agnetis, vel fructus fundi talis. l. interdum. ff. de verborum obligatio. & l. j. in fine de conditio. & demonstratione. & pendet dispositio ex incerto futuro euentu, id est si pariat, vel fructus crescant. Idem promitto centum nomine dotis, id est si matrimonium sequatur. l. si stipulationem. ff. de iure dot. quia dos sine matrimonio esse non potest, ergo sic intelligitur. Idem de donatione causa mortis. l. si mortis causa. ff. de donatio. causa mor. & hoc ex natura huius cõtractus qui procedit ex cõmuni modo sic agẽdi. Idem in pronomine, vt vestem quæ mea erit, lego. l. nuper. ff. de lega. iij. Idẽ de quisquis, vt quisquis mihi hæres erit, sit hæres filio meo. l. qui liberis, §. hęc verba. ff. de vulg. substi. Idem de quisque, vt Titium & Seium pro quãta parte quisque hæredem me fecerit, ipsum instituo. l. hoc arti. ff, de hæred. instituẽ. Idem de qui, vt qui prius ascenderit capitolium. l. si fuerit. ff. de reb. dub. Idem de quicunq;, vt quicunque professus fuerit, &c. l. edicto. ff. de iure fis. & hoc ex significato non tantum pronominis, sed verbi futuri temporis. l. ij. ff. de hær, instituen. Similiter ibi emo pisces qui capientur, emptio est condi-

tiona

tionalis.idem in participio,vt acceptis centum à Titio,instituo eum hęredem,l. à testatore.ff. de conditio. & demonst. Nam licet acceptis sit præteriti temporis, tamen significat ibi futurum, scilicet si accepero,&c. Idem ibi lego Stichum futurum meum, argumen. l. Stichum. ff. de lega. j. Idem in gerundio, vt sum institutus adeundo repudiante Titio.l.si tu ex parte.ff.de acquirenda hæreditate. Idem in supino, vt lego vel promitto euntibus spatiatum in die Dominico,& sic de similibus.

Conditionalis creditor quis sit, habetur in in l.conditionales. de verb.sig. conditionalis autem stipulatio. Require infra stipulatio.

Conditura, quod ferculis condiendi gratia adhibetur. l. si quis.de vi. tri.& oleo leg.

Conducere dicitur ille qui rem aliquā ab aliquo data mercede vel promissa accipit vtendam.Vnde.Conducit qui dat, sed qui locat,accipit illud, Interdum tamen per cōtrarium euenit, vt locator dicatur qui pretium dat,conductor qui accipit,vt in l.ij.in princip. ad l. Rhod. de iac. & aliâs sæpè, vt ibi annotauit Bud.

Conducti actio. Require supra actio conducti.

Confessio est duplex, scilicet iudicialis,& pœnitētialis. Et ad hoc quòd confessio iudicialis præiudicet, debet habere hæc sex. Vnde. Maior, sponte, sciens,contra se, ius sit, & hostis. Nec natura neget, fauor, aut lis, iúsve repugnet. Vide hoc cum allegationibus singulorum in gl.c.nos in quenquam.ij. q. j. in verbo confessum. & de confessio. Et confessio iudicialis est certa & clara assertio, id est respōsio eius de quo quæritur in iure coram legitimo iudice facta. Et fit in iure tripliciter, scilicet ore,facti euidentia, & interpretatiuè,scilicet contumacia. c.nullus dubitat.de præsump. Et præiudicat dum fit in iure, id est in iudicio coram iudice cōpetente, & aduersario præsente, quod intelligitur per dictionem hostis, supra positam.Item fit per litem contesta.nec fit contra naturam: vt eum occidisse qui viuit, nec de re litigiosa,nec in causa fauorabili,secundum Ber.in gl. præalleg. Et confessio facta in pœnitentia sacerdoti non facit fidem coram iudice seculari.C.de episco. audien.l. archigerontes. & ibi per Doct. Sicut nec præiudicat confessio extra iudicium facta nisi causa adiiciatur, vt confiteor me debere tibi centum ex causa mutui.C.de non nume.pec. l. generaliter. glo. not. iij. q. ix.c.testes.§.de his.

Con

Confessoria actio. Require supra actio confessoria.

Cõfestim intelligitur cùm prius vel quàm prius poterit. l. ij. §. penul. ff. ad Trebel.

Confinia dicũtur ea quæ adeò sibi proxima sunt, vt nullus medius paries interponatur, sed vrbana parietibus distingui cõsueuerunt, Et ideo non sunt confinia, sed magis dicuntur vicina. ff. fi. regun. l. iiij. §. hoc iudicium.

Confirmare est alicui iuri vel facto firmitatem præstare.

Confirmatio est iuris prius habiti corroboratio, vt colligitur de fide instru. c. inter dilectos. Alio modo est sacramẽtorum administratio, scilicet in fronte chrismatis assignatio. Et fit confirmatio primo modo dicta his verbis. Confirmamus te sicut rite possides, vel sicut sine prauitate facta est electio vel sicut prouide facta est.

Confiscari est fisco applicari, vel in fiscũ induci, vnde fiscus est regius saccus in quẽ reducuntur bona damnatorum & proscriptorum. Vnde dicitur. Facta est omnium bonorum confiscatio

Conflatum vas, id est factum. §. cùm ex aliena. institu. de re. diui.

Confundere est commiscere. §. si duorum. institu. de rerum diuisio. nonnihil tamen inter se differunt, vt not. glossa in §. quod si frumentum. eod. tit.

Congiarium præter alia significata genus est mensuræ vinariæ. l. tabernæ. de fun. instru.

Congregatio apud Canonistas dicitur etiam de duobus. c. j. de electio. quod an generaliter verum sit, tractat Alcia. in l. detestatio. §. fi. de verb. sign.

Coniectura est verisimilis ratio suspitionem inducens, non de necessitate personarũ vincẽs.

Coniicere est perpendere vel præsumere.

Coniugium idem est quod matrimonium, & dicitur coniugium, quia communi iugo & æquali coniuges vitam trahere debent, licet aliquando dispari tractu.

Coniunctio quandoque ponitur pro disiunctione: vt cùm dicitur mihi hæredique meo. ff. de verb. sig. l. coniuncti. & disiunctio quandoque pro coniunctione, vt ff. eo. l. sæpe.

Coniunctionis materia, de qua in l. re coniuncti. vide supra in ver. complexus.

Conniuere est oculos claudere, & interdum ponitur pro dissimulare, vt cùm dicitur, conniuentibus oculis. Quandoque consentire, vt conniuens consentiens dicitur, & conniuentia consensus. l. quisquis. C. de posth.

Qui mihi conniuet, oculis signum mihi præbet.

Consanguinei, qui inter se sanguine

guine coniuncti sunt.l.j.§. pe. de suis & leg.hære.

Cõsanguinitas est attinẽtia personarũ ex eo prouenięns quòd vna descẽdit ab alia, vel ambæ ab eadem, vel est vinculũ personarum ab eodem stipite descendentiũ carnali compagine cõtractũ. Vel est cõuẽtio vnius personæ ad aliam, prouenięns ex parẽtela, & dicit cõsanguinitas quasi sanguinis vnitas.

Cõscripti patres dicebãtur, quoniã eorũ nomina scripta erant in aliquo loco vt in corona capitis eorũ, vel aliâs, vt glo. instituquib.mo.iu.pa. po.sol.§. patritiatus.

Consensus & authoritas tutorũ. Require supra authoritas præstanda, & cõsensus est quadruplex, scilicet negligentię, consilij, cooperationis, & authoritatis, vel defensionis. Et primo & secundo cõsentiens minus punitur quàm faciens, tertio equaliter, quarto verò plus. De hoc gl. optima in c.j. de of. deleg. super versi. pari pœna.

Consensus dicitur obligatio contrahi, velut in emptione, locatione, conductione, permutatione mandati pro socio & similibus. In quib⁹ dicitur ideo obligatio contrahi consensu, quia absq; eo quòd res in pręsenti datur hincinde nascitur, & erit actio & obligatio vtilis & efficax ad agendum.

Consequens, id est conforme. instit. de dona.§. est & aliud.

Consequentia literarum dicitur consequẽs ordo scripturæ, scilicet quando scribitur sine titello vel titellis, id est sine omni abbreuiatione. Et dicitur tenor literarũ, seu tenorẽ dicimus textũ literarum, quamuis titellis scribatur.

Conseruator est iudex datus ad defendendũ aliquos cõtra manifestas iniurias, judiciali indagine nõ vtens. de offi. dele. c. statuimus. lib. vj. Et nõ sunt nisi episcopi, vel eorum superiores, abbates, vel dignitates, aut personatus in cathedralibus ecclesiis obtinentes. de offic. deleg. c. vlt. lib. vj. vbi ponitur differentia inter conseruatorem & delegatum.

Consiliarij dicuntur eo quòd alter alteri suũ præbeat cõsiliũ.

Consilium est de aliqua re facienda vel non facienda excogitata deliberatio. vnde dicitur etiam locus quo plures consultandi gratia conueniũt. glo. in §. eadem. insti. quib. ex cau. man. nõ lic. sępe tamẽ ponitur pro iis, qui cõsilij capiẽdi gratia vnum in locum cõuenerũt. Item consiliũ dicitur hominis intentio, seu propositum: vt ff. eo. si quid fur.§. j.

Consistoriani. Require supra comites.

Cõsistoriũ idẽ est qđ pretoriũ vel tribunal, loc⁹, s. in quo ius redditur ex more. Et est vulgare

Italo

Italorũ seu Lombardorũ. cle. pastoralis, de re iudic. ij. q. vj. anteriorũ, de appel. ex insinuatione. Et dicitur à consisto consistis.

Consobrini dicuntur duarum sororum filij, quasi consororini. Etiam possunt dici ex duobus fratribus nati, licet propriè dicantur fratres cõsanguinei vel patrueles. institut. de grad. §. quarto gradu.

Consortes eiusdem litis dicuntur illi qui simul agere vel cõuenire possunt.

Consortium idem est quod matrimonium, & dicitur, quia omnis societas inter eos cõmunicari debet, vt not. per gl. institu. de pat. pot.

Conspiratio est quædam fraudulenta cõfederatio facta in præiudiciũ alicuius personæ vel dignitatis: & dicitur à simul spirãdo, quando. s. plures spirant flãt & tẽdunt in vnũ, & fit sine iuramento, à spiritu superbiæ & elationis, & omnis talis est illicita secundũ gl. in c. exhibita. de iud. Est tamen quandoq; licita, iusta & approbata, vt si canonici conspirent de nõ obediendo prelato excõmunicato, vel de nõ eligendo indignũ. in dubio tamen præsumitur illicita. vide xj. q. iij. c. coniurationem. & c. conspirationũ. Nam cõiuratio est plurium in vnum iuratio.

Cõstituere potest quilibet qui se pro alio obligaturũ promittit vel obligat secundum Azo. in sum. de consti.

Constitutio speciali vocabulo dicitur Imperatoris vel alterius principis qui constitutionem facere potest, & describitur sic. Est ius relatum in scriptis redactũ. Vel secundũ Goff. est ius scriptũ. dist. j. §. cũ itaq;. Dicitur autẽ cõstitutio quasi cõmune statutum. Nam Papa cũ fratribus suis cardinalibus, & cæteri prælati cum capitulis & canonicis suis constitutiones faciũt. de sent. excom. inter alia. Et de his quæ fiunt à præla. per totũ. Itẽ legatus, synodus prouincialis, synodus episcopalis, princeps cum proceribus, præfectus prætorio, populus Romanus, collegiũ approbatum, capitulum, facere possunt constitutiones secundum Gof. in sum. eo. ti. §. namq; Papa.

Constitutor dicitur qui pro alio se soluturum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in se transfert vel suscipit obligationem.

Cõsuetudo dicitur ius quoddam moribus. i. assiduis actibus institutum quod pro lege suscipitur cũ lex deficit. j. dis. consuetudo. Quæ enim in scriptis redacta est vocatur lex siue constitutio, quæ autem in scriptis nõ est, retinet nomẽ suũ cõsuetudo dist. j. §. cũ itaq;. Et dicitur consuetudo quasi cõmunis

assuetudo. gl. insti. de iur. natu. gen. §. ex nõ scripto. & ad hoc ꝙ confirmata sit, requiritur vsus decem annorum: vt ff. qui & à quib. manu. lib. non fi. l. si cùm fideicom. §. arist.

Consul olim dicebatur senatus, magistratus, vt inst. de iur. na. gen. & ci. §. lex. Hodie tamen consul sumitur à consulendo, quia reipublicæ consulit. Exactis enim à Romana ciuitate regibus, constituti sunt consules vt reipublicæ consulerent.

Consularis dicitur qui consulatũ gessit. Consulares autem fœminas intelligimus vxores cõsulum & consulariũ, nõ etiam matres. l. j. de senato.

Consultatio dicitur in qua alicui Papa de iure respondet. Item deliberatio futurarum rerum rectè consultatio nuncupatur.

Cõsultus. i. interrogatus. sic ff. de pac. l. item quia. Vnde, Consulo te, quæro, tibi consulo, consilium do. Consultor poscit, quod consultus bene noscit.

Consumptum vel consumptio est rasio, videlicet quando dictio vel syllaba abraditur, & alia scribitur.

Contestari litem patet ex dictis.

Contestatio litis secũdum Host. eo. ti. est per petitionem in iure propositam, & congruam responsionẽ ad eã secutam animo contestandi litẽ facta narratio, vel est actoris narratio & rei responsio in iudicio facta. l. j. C. de lit. contest.

Contexta lana dicitur, cui tãtum deest prætextura, quam vulgo cimosiam vocamus, vt à textrinis instrumẽtis detrahi possit. l. vestimentũ. de au. & arg. leg.

Contignatio dicitur lignorum vel tignorum, vel aliarum rerum coniunctio. Et quandoque dicitur tegmen, vnde duæ ædes dicuntur esse sub vna contignatione, hoc est sub vno & eodem tegmine.

Continentes prouinciæ dicuntur quæ Italiæ coniũctæ sunt l. notionem. de verb. sign.

Continentia vrbis appellantur suburbia, inde dicta quòd cum ipsa vrbe se teneãt, contiguáq; sint. l. qui in continentibus. de verb. sign.

Continuè recipit quandoque interuallum, per Bar. in l. Celsus. ff. de vsuca. Etiã qualiter continuè intelligatur, ponit Bar. in l. si quis ita. ff. de con. & demõ. Nam qui tenetur cum aliquo continuè morari, non tenetur quolibet momento cum eo morari, facit hoc ad quæstionẽ si testes debeant probare ꝙ Titius decem annis continuè possedit fundum. sufficit deponere ꝙ viderunt eũ omni anno colligere fructus, vel arare, &c. licet enim non continuè steterunt in conspectu Titij & fundi, tamen intelliguntur continuè per x. annos vidisse

Conti

Continuò, id est statim. l. stipulatus sum. de verb. oblig.

Contractus est duorum vel plurium in idem consensus. Et ponitur quandoque pro omni pacto, conuentione, vel quasi cõtractu, vt si quis gessit alterius negotia vel tutelam: de hoc vide Archid. in c. contrahentes. cap. romana. de foro comp. lib. vj. in gl. verbi mitis. Ideóque dicimus ꝙ paciscendo diuersas in vnum trahimus voluntates. Et nota ꝙ etiam aliquæ obligationes dicũtur oriri ex quasi cõtractu, in quibus fingitur tacitè consensus intercessisse, dato quòd nõ intercesserit expressè, vtpote hæres adeundo hæreditatem obligatur creditoribus hæreditariis, & legatariis. Et in pluribus aliis casibus de quibus infrà.

Contractus etiam est nomen iuris, quando nascitur obligatio, & est nomen facti quando non nascitur obligatio. l. Labeo. §. contractũ. ff. de verb. signi. & ibi per Bar. sicut in simili dicimus de testamento. l. tabularum. ff. quemadmodum testa. ape. & secundum alios in auth. sacramenta puberum. C. si aduersus vend. Et in suo generali nomine contractus prolatus continet tam innominatos, quàm nominatos contractus, vt est gl. super verb. in suo nomine. in l. ius gẽtium. ff. de pac. Et hoc valet pro statutis. Bal. no. triplicem esse contractum. s. propriũ, improprium, & impropriissimũ. Primus est quando vltro citróq; .i. hincinde ex vtraq; parte oritur obligatio. §. contractum. in l. Labeo. præalleg. vt in emptione & locatione. Secundus, scilicet, improprius est quando solùm vna pars obligatur, vt in donatione solùm donans ad tradendum: & aliquando de euictione, vt not. l. aristo. ff. de do. cau. mortis. & in mutuo solummodo recipiens obligatur ad tantundem restituendum. ff. si cer. pet. l. ij. Et in stipulatione quando solummodo vna pars obligatur, nam tunc non est propriè contractus, & ita intelligitur glo. insti. de diui. stipu. §. conuentionales. super verbo contrahendarum. Tertius, scilicet impropriissimus est quãdo ex nulla parte oritur obligatio, sed potius dissoluitur obligatio facta, vt est transactio facta nudo pacto, ex qua non agitur ante complementum conditionis, de hoc Salic. in l. siue apud acta. C. de transact. vt etiam est liberatio per acceptilationem. insti. qui. mo. tol. ob. §. j. & in l. vbi pactum. C. de transact. per Bar. Et ergo si statutum facit mentionẽ de contractu, intelligitur de proprio tantum, quia verba statutorum sunt propriè intelligenda. l. j. §. si is qui nauem. ff.

de exerci. act. nisi diceret omnem contractũ, vt in gl. §. contractum præalleg. Item contractus appellatione intelligitur de validis, nõ de inualidis, vt in auth. sacramenta puberũ, præalleg. & continetur instrumentum. ff. de duo. re. l. eandem. Item continetur donatio, C. quod met. cau. l. si donationem. Et generaliter omne illud ex quo nascitur obligatio, appellatione contractus intelligit. l. si ab eo. ff. de le. ij.

Contradictor quando dicatur legitimus ad contradicendũ alicui actui de mittendo aliquem in possessionem, vide Bar. in l. à diuo pio. §. si super rebus. ff. de re iudic. & Inno. in c. cũ super. de re iud. & Spec. in tit. de act. §. superest. & contradicere sibi ipsi quando quis dicatur, vide in verbo Variare.

Contubernales appellantur quicunque simul habitant, vt tradit Alcia. in l. inde. de verb. sig. Quapropter in re quoque militari contubernales dicuntur qui in iisdem tabernaculis seu tentoriis militant; nam taberna omnem habitationem complectitur. Itidem fit vt contubernales seruorum intelligantur eorũ vxores & nati. l. quæsitum. §. contubernales. de fund. instr.

Contubernium est matrimonium contractum & propriè seuorum. institutio. de nupt. in glos. super verbo ciues.

Contumax à contemnendo dicitur. Et secundum Isido. est qui comparere debet in iudicio, & non comparet. Et dicitur quandoque verè, quandoque fictè vel præsumptiuè. Verè contumax dicitur qui expressè dicit iudici vel eius seruienti, scilicet, nũtio ipsum citanti, quòd non comparebit coram ipso, vel qui dum comparet, illicentiatus recedit. Fictè verò contumax est qui citatur, non tamen venit, vel latitat, aut facit ꝙ citatio ad ipsum nõ veniat, aut eum non apprehendat, vel qui vocem iudicis audire negligit. Sed isto vltimo casu potius dicitur verè contumax.

Contumacia est erga iudicem vel prælatum commissa inobedientia, Et est multiplex. Aliquando enim committitur in non veniendo. Aliquando in non respondendo. Aliquando in latendo, absentando vel procurando ne ad citatum veniat citatio. Aliquando in non restituendo. Aliquando in non emendando delictum. Aliquando in non exhibendo, vide Goffred. de senten. excommunic. §. excommunicatio fieri habet, in summa. & Guliel. in Specu. titu. de contuma. §. j. versic. & nota. vbi distinguit duplicem contumaciam. Primò, scilicet, veram &

ram & præsumptam. Secundò triplicem, scilicet veram, euidentem, & præsumptam; vt in glos. not. in clemen. vnica. de do.& contu. quæ est glos. fin. & per Innoc. in cap. querela. de procu. Bart. in l. fin. ff. de in integ. resti. & in l. ex consensu. §. ij. ff. de appellat. Cy. & Pet. post Iac. But. in l. properãdum. §. sinautem reus. C. de iud.

Contumelia, à contemnendo dicta est: capitur sæpè pro iniuria. instit. de iniur. in princ.

Conturbare interprete Bud. in l. quicunque. de insti. actio. est decoquere & matrimonium dissipare. propriè autem dicitur, qui soluendo non sunt, quod à dominis acceperunt. l. quidam. de in rem verso.

Conuenire est simul in vnum locum venire. Etiam dicitur cõuenire quod alicui competit secundum conditionem suam. vt istud conuenit illi. Item conuenire capitur quandoque pro conuentione, id est pacto, ex consensu de aliquo faciendo.

Conuenire etiam quandoque sumitur pro aliũ in iudicium vocare, vel facere euocari. Item est placere. Vnde conuenire inter aliquos est cõplacere inter eos, vt conuenit inter te & me vt des mihi hoc.

Conuenire mihi est congruere mihi, vel adesse mihi quod me decet honestum est.

Conuenire me, est alloqui me super aliquo facto.

Conuenticula, pro illicitis congregationibus.

Conuentionis nomen generale est, ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi transigendíque causa consentiunt qui inter se agunt, siquidem nullus est contractus, nulláque obligatio quæ in se conuentionem non habeat. l. j. de pact. Conuentionum autem tres sunt species, de quibus in l. conuentionum. & seq. de pact.

Conuersi & oblati differunt, quia conuersi portant habitum religiosorum, & profitentur solenniter, sed non sunt clerici: oblati verò portant aliquando habitum, & aliquando non, & possunt recedere, nisi sint perpetuò oblati, quo casu æquiparantur aliis professis. Domi. de sancto Gemi. in cap. per exceptionem. in ij. col. de priuileg. in vj.

Conuersi veniunt appellatione monachorum, & gaudent immunitate religiosorũ. Fel. in c. non dubium. de sent. excom.

Conuitiũ dicitur quasi conuotiũ. s. quãdo in vnum plures voces conferuntur, & iniuriã esse Labeo ait. ff. de iniur. l. item apud Labeonem. §. conuitium.

Copiarũ negotium in l. ob negotiũ. de cõpẽs. dictũ videtur pro

mercimoniis rerũ victualium, quæ ad exercitum deferuntur.

Copulatiua oratio dicitur, in qua plura copulantur, vt in omnibus verificetur, & ideò ad verificationem ipsius, omnium concursus exigitur ex proprio significato. Sed hunc concursum quandoque diuersimode significat, prout diuersa materia vel alius quiuis modus significandi significare declarat. verbi gratia. ibi, lego Stichum & Pamphilum, significat vtrunque esse in stipulatione vel dispositione. l. inter stipulantem. §. sed stipulante. ff. de verb. oblig. l. scire debemus. in prin. eod. tit. & l. quoties. ff. de leg. ij.

Copulatiua etiam quandoque significat concursum alterius tantum prout ex significandi modo concluditur, nam quandoque ponitur pro disiunctiua, vt l. sæpè. de verb. sig.

Coracinum colorem, cuius meminit l. quæsitum. §. coccum. de leg. iij. Alciat. in Parer. interpretatur nigrum.

Coram not. Pau. in commen. de confess. c. ex parte. de ele. vt circa lib. vj. Et intelligitur ita vt præsentes intelligant. ff. de arbit. l. diem. §. Coram.

Corbis refertur interea fundi instrumenta, quæ fructus cogẽdi gratia parantur. l. instrumenta. de fund. instru. leg.

Corepiscopi hi remoti sunt ab ecclesia, vt lxvij. distin. §. presbyteri verò. Et poterãt constitui in villis vel castris, episcopi verò non nisi in ciuitatibus, conferebant tamen minores ordines.

Cornicularij dicuntur illi qui gerebant cornua vel aciem in bello, vel qui in aures iudicum vota pertulerunt sua, Sed in l. ij. C. de prox. sacr. scri. accipiuntur pro adiutoribus principis custodis, vel officialis, vt eo in loco attestatur Alci.

Cornupeta, require suprà bos.

Corona quæ etiã clerica dicitur, est signum regni & perfectionis, cũ sit circularis, carens angulo, in signũ carentiæ sordiũ, quia vbi angulus ibi sordes. Se igitur & alios virtutibus regere, & à sordibus mundare debẽt, qui coronas gerunt, & sic in Deo regnabunt. xij. q. j. duo sunt, & quomodo rasura, tonsura & corona differant, & quid significent, vide gl. in verb. tõsurã. in cle. ij. de vita & hone. cleri. Et differẽtiã inter diadema, coronam & sertum. vide in clemen. vnica. de iureiur.

Coronariũ aruum appellatũ est, quod ciuitates & oppida nouis Imperatoribus offerebant: de quo extat tit. lib. x. Cod.

Corpore vitiati dicũtur qui sunt mutilati in mẽbris, vel debilitati propriè, sicut qui mẽbrũ habẽt, sed inefficax, vt oculum cæcum, manũ aridã, crus confract

fractum,&c.sic mutilatus propriè dicitur qui caret aliquo membro.

Corporati,id est collegiati,require suprà collegiati.

Corporatus vrbis Romanæ dicitur, qui in aliquo corpore, & præcipuè vrbis scribitur, sicut quodlibet mẽbrum hominis dicitur corporatum, vel ciuis factus vel incola,vt C.li. xj.de priui.cor.vrb.Rom.

Corpus quandoq; dicitur collegium siue vniuersitas,cuius caput est prælatus. cap. nouit.de his quæ fiunt à prælat. Et tale corpus potest habere vnum sigillũ, de exces.præl. c.dilecta. Dicitur etiam cõgregatio cuiuscunq; ciuitatis vel villæ vel castri habere corpus. Itẽ quælibet congregatio pro iustitia facienda, vt congregatio Scabinorum,vel totius vniuersitatis.Item societas causa religionis, cui permissum est corpus habere, debet instar reipublicæ habere res cõmunes.s.actorem siue syndicũ cõmunẽ, per quẽ agere potest, &c. ff. quod cuius.vni.no. agatur. l.j. Item episcopus cũ capitulo suo facit vnum corpus, cuius ipse caput est.Sed cum clero ciuitatis vel diœcesis nõ dicitur facere vnũ corpus: sic nec abbatissa cum clericis suis, licet sit caput, vnum corpus facit.

Corpus etiam vnũ dicitur quod vno clauditur spiritu vt animal. Etiam dicitur quod habet partes integrales siue sibi cohęrẽtes,vt domus,vel habet partes distantes, vt grex, populus, collegium, secundum Ber. de exces.præl.lib.vj.

Corriuales Vlpiano sunt qui per eundem riuum aquam ducunt. l. j. de aqua quoti. & æsti.

Corrogare est quasi simul rogare, & simul colligere vel adunare.

Corrumpere hoc verbum latè patet,vt insti. de leg. Aquil. §. capite.& l.si seruus seruum. ff. eod. tit. Et quandoque significat stuprare,vt in l.si quis aliquid. de pœn. Seruus etiam multis modis corrumpi dicitur, vt intelligere licet ex tit. de seruo corrupto.ff.& C.

Corruptela est peruersa consuetudo, sacris canonibus inimica. de consuet. cap. cùm venerabilis. de vita & honestate clericorum. c. cum decorem, &c.

De C ante R.

Crassari est quasi crudeliter gradi. 2. Reg. vlt. Cesset interfectio quæ crassatur in populo. facit xxiij.q.ij.militare. ff. de pœ.l. capitalium ad medium. Et not. Ioan. And. in cle. j.de pœni. in verbo crassantibus.

Crassaturæ dicuntur quæ fiunt à latronibus in itinere dum

crudeliter contra transeuntes crassantur, de pœn. distinct. j. à crassaturis. Et crassatores sunt qui prædæ causa aliquid faciunt, & proximi latronibus habentur, & sunt ad malum nitentes: vt est text. iuncta glos. in l. capitaliũ. §. crassatores. ff. de pœ. & dicitur à crassor crassaris, aliâs grassor, idq; recti⁹.

Creditor est qui alienã fidem sequitur mutuatã pecuniam numerãdo. Generaliter vero creditor dicitur qui ex causa quacunque alienam fidem sequitur. Et dicitur ideo creditor quia credit debitori.

Creditores dimittere est soluere qđ illis debetur. l. idẽ. de leg. ij.

Creta est terræ species qua figuli præcipue vtuntur. l. si cretæ. ff. de fur.

Cretio, id est aditio. l. cretionum. C. de iur. deliber.

Crimen est peccatum querela, id est accusatione & damnatione dignissimum. vnde & pro accusatione ipsa sumitur: vt in l. ij. de cri. expi. hæ.

Criminũ alia sunt priuata, vt illa quorũ executio. i. accusatio vel denũtiatio pertinet tantũ ad illos quibus inferũtur, vt furta, dãna illata & iniuriæ. Alia sunt publica, quorũ accusatio datur cuilibet de populo, quoniã ad publicã vtilitatem spectat ne maleficia maneãt impunita, vt sunt homicidia, parricidia, adulteria. post quadrigesimum tamẽ diẽ, vt l. iure mariti. C. de adul. Itẽ crimẽ læsæ maiestatis. Itẽ sunt quædam crimina excepta. s. ad quorũ accusationem & testificationem etiam laici cõtra clericos admittuntur si bono zelo procedant, & sunt ista, crimen simoniæ, hæresis, & læsæ maiestatis, & sacrilegij, de quibus vide concordantias in gl. sum. ij. q. vij. vbi additur crimẽ dilapidationis. & c. cum P. manconella. de accu. Et nota quod crimen dicitur quinq; modis. Primo sumitur pro quolibet peccato, siue mortale, siue veniale sit. Secũdo ꝓ crimine irrogante infamiam quod est accusatione & dãnatione dignũ. Tertio ꝓ peccato qđ euenit ex deliberatione, siue mortale, siue veniale sit, quod nõ deletur nisi per pœnitentiã. Quarto quod semel cõmissum sufficit ad condemnationem non tamen infamat. Quinto quod irrogat perpetuam infamiam, vt not. xxv. dist. c. vnũ orarium. §. nũc autẽ. & lxxxj. dist. apostolus. vnde. Si quilibet est peccator, nõ tamẽ quilibet est criminosus.

Crimẽ cõcussionis cõmittit qui prætextu officij sibi cõmissi extorquet comminando aliquid ab inuito, & tali crimine punitur qs pœna quadrupli. j. q. vij. sancimus. in fi. & tã laic⁹ quàm clericus punitur pœna concussionis. xxiij. q. j. militare.

re. Cuius contrarium tenet glos.in verb. quadruplum. distinct.xviij.§.porrò.

Crimē ecclesiasticū est quod pertinet ad iurisditionē ecclesiæ, vt hæresis,sacrilegiū,simonia, periurium,vsura,adulterium.

Crimen mere ecclesiasticum est quod principaliter ortū à canonibus sumpsit & solū corā iudicibus ecclesiasticis cognosci habet,de cuius cognitione iudices seculares se nullatenus intromittere possunt, vt est crimen hæresis. Sed crimē mere ciuile per oppositum est delictū legibus ciuilibus prohibitū, alias in se nō peccatū, vt in ciuitate ire de nocte post sonū campanæ, vel consimile. Crimē vero mixtū est qđ spectat ad forū vtrūq;,vt est sacrilegiū quod spectat ad forū ecclesiastiū, & potest etiā iudex secularis de pœna eius cognoscere,& sacrilegiū punire, secundum gl.in verbo audiuimus.in c.felicis, de pœ.lib.vj. & de hoc est gl.in sum.xj.q.j.

Crimen expilatæ hæreditatis est cū res hæreditariæ subtrahūtur,antequā hęres earum possessionem adipiscatur.

Crimē fraudatæ annonę est cum portitores furantur victualia à republica ad exercitū missa.

Crimē fraudati cēsus cōmittitur cum quis furatur publicam pecuniam sibi accommodatam.

Crimē hęresis in multis cōuenit cū crimine læsę maiestatis, & huiusmodi secūdum cano.est propriè læsæ maiestatis, quia lædit rempubl. imperatorem etiam diuinum & cælestem.

Crimen læsæ maiestatis est vbicunq; quis cōtra vrbē aliquid molitur,aut qui ꝓfugit ad hostes,vel illos iuuat qualicunq; causa.s.armis,cōsilio, vel pecunia,vel q̃ subiectas prouincias nititur facere rebelles,vel seditiones,aut bella mouet in ciuitate,vel q̃ prælatū,magistratū vel principē occidit,vel qui cōtra latus ei⁹ militat, vel arma fert & occupat cōtra rēpublicā. Et idē dicitur crimen perduellionis.i.hostile.nam perduelliones dicūtur hostes.Sec⁹ si cōmittatur hoc crimē nō cōtra rempublicā,quia tūc nō dicitur perduellionis,sed simpliciter læsæ maiestatis.Et nota, nō subdit⁹ crimē læsę maiestatis nō cōmittit,vt in §.rursus. in cle.pastoralis.de re iud.vbi rex Siciliæ Robertus non eo modo subfuit Henrico Imperatori quòd crimen læsæ maiestatis in eum commiserit.

Crimen peculatus secundū Azo. eo.tit.locū habet pro pecunia publica intercepta,vel quocūque modo cōtaminata, vt si in aurū vel argētū vel ęs publicū aliquis ferrū, vel simile aliqđ inducat.i.adiiciat.Idē est in sacra re,vt in vasis ecclesię.idem est in religiosis ornamētis se-

pulchri, &c.

Crimen piaculare est quod morte expiatur.

Crimē sacrilegij secūdū Azo. & secūdū ll. fit propriè quādo sacrū de sacro aufertur. Ac etiā secundū eū si quis nō sacrū de sacro recipit, vel sacrū de nō sacro. Sed secundū ll. tūc sacrilegiū nō est, quia quādo res priuatæ auferūtur de sacro, tunc actio furti locū habet. Host. tamē dicit ꝙ si accipiatur sacrū de sacro, vel sacrū de nō sacro, semper sacrilegiū fit, vt xvij. q. iiij. quisquis. vers. simpliciter. Et sic secūdū ll. requirūtur duo vt fiat sacrilegiū. Primo vt auferatur res sacra. Secūdo de loco sacro. Quorū alterum sufficit secūdū cano. Sed pone, statutū est ꝙ faciēs sacrilegiū sic puniatur, quęro an intelligatur secūdū ius ciuile, vel canonicū. Solutio. Si statutū sit à ciuitate, intelligitur secūdū leges. l. oēs populi. ff. de iust. & iure. Si fit per episcopū intelligitur secūdū Cañ. Do. Cato putat ꝙ etiā primo casu intelligatur secūdū cano. quia dispo nit de reb⁹ ecclesiasticis, ergo debet intelligi secundū materiam subiectam. l. j. C. de edic. succes. vbi est casus à contrario quòd gradus computantur secundum leges, exceptis causis matrimonialibus.

Crimē stellionatus secūdū Azo. eo. ti. dicitur à quodā animali reptili quod dicitur stellio, & est quasi simile serpēti, stellionatū, quasi diuersis coloribus pictū, sicut cœlū stellis. Et committit hoc crimē qui ex varietate animi rē aliquā alteri pignori obligatā siue pignoratam, alij postea obligat, & dicitur à stellione, quia sicut ille vermis est varius in coloribus, sic ille qui committit hoc crimen est varius in ore, & incōstans in mente. Deinde tamen illud crimen locū habet generaliter quando deficiēte in criminibus alia speciali actione, æquū est alicui subueniri contra delinquentē. Sicut enim in pecuniariis causis actio datur de dolo in subsidiū, ita in criminibus quibuscunq; vbi titulus deficit criminis, crimē stellionatus obiicitur, vt si quis vendidit tibi massam electri pro argento vel simile, aut aurichalcum pro auro.

Crinales fasciæ dicuntur quibus crines coërcētur, ne euagētur. l. argumēto. de au. & arg. leg.

De C ante V.

Cubicularij dicūtur serui q cubiculum domini sui procurant.

Cubicularij officiū quid sit, & an sit dignitas. vide Bar. in l. j. C. de præpo. sac. cubi. lib. xij.

Cubitus propriè est mensura pedis cum dimidio.

Cucuma genus vasis, vnde cucumella. l. si quando. si serui. vēd.

Cucur

Cucurbita secundum glo. in l. si inimicitię.de iis quib. vt indi. est verbum iniuriosum. Inde verbũ cucurbitare.in c.j.quib. mod.feu.amit.in vsib.feud.

Cucurnia quid sit,declarat Accursius in l. j. C. nulli lice. in fre. lib.xj.

Culcitra generali nomine dicitur omne stragulum, in quo aliquid quiescendi inculatum sit.l.iij.de supel.leg.

Cullei sunt sacci de corio. ff. de pig.actio.l.vlti.§. fin. & C. de his qui patrem, vel fil. occi. l. vnica.Et processit illa pœna à Tarquino Rege Romanorũ, vt patet apud Valerium maximum.lib.j.c xiiij.

Culleus vel culcipenus est idem quod saccus in quo portatur triticum,& maximè de corio, qui supra ponitur equo. Vel dicitur saccus coreus in quo ponuntur interficientes parentes.l.vnica.C.de his qui pa.vel fil.occi.vbi dicitur insutus culleo cum cane,& gallo gallinaceo,vipera,& simia.Erat item culleus mensura vinaria capiens xx. amphoras, de qua meminit.l.legatum. de annu. lega.

Culpa,dolus & fraus quomodo differunt not.50.distinct.§.dolus.Item quotuplex sit culpa, quæ sit leuis,leuior & leuissima,item quæ lata & latior,vide per Bar.latissimè in l.quod nerua.ff. depo. & infra in ver. dolus.

Cum accipitur interdum pro &, ff.de leg.j.l.Titiæ.§.nihil. Et de verb.oblig.l.quodcunq;.§. non solum. Etiam interdum accipitur pro si, & principaliter notat tempus, & non conditionem,nisi in consequẽtia. l.centesimis.in fi.ff. de verbo. obli.Etiam facit adiũctum videri accessorium, non principale, sicut coniunctio, vt l. si cui fundum.ff.de fun.instr.Et no. quòd dictio cum, inuenitur in duabus partibus orationis.Vno modo est præpositio, & construitur cum ablatiuo. Alio modo est aduerbiũ temporis. Primo modo significat dupliciter, scilicet accessoriè, & principaliter. Accessoriè vt lego seruũ cum veste, equum cum capistro, fundũ cum eius instrumento.l.j.ff.de pecu.l.si cui fundum. ff. de fun. instru. & instru. leg. Idem in contractu,vt depono seruum cum veste.l.j.§.quę depositis.ff.depo. Et ibi not.per glo. & Doct. & est effectus quòd non debet depositarius restituere accessorium sine principali, & si seruus moritur sine culpa depositarij, vestis per se peti potest, aliàs locupletaretur depositarius sine causa cũ iactura aliena,quod esset iniquum, de regulis iur. locupletari. lib. vj. Principaliter autem secundo modo coniungit quando res con

coniungit quarum vna nō est alteri accessoria, vel cùm personas cōiungit, vt patrem aut matrem.l.iij.& iiij.ff.de pecu. & §.si eius.insti.de leg.& licet inter filium & matrem aut patrem non sit æqua principalitas quo ad honorem debitum & reuerentiam quæ debentur parētibus à liberis, & nō econtra, est tamen principalitas æqualis inter eos quo ad effectum iuris, nam si extinguitur legatum in patre vel matre, non sequitur ergo quòd in liberis extinctum sit, quia anima quæ principalius est in persona, est à Deo & non à patre vel matre. Item ex communi modo loquendi dictio cum, significat accessionem honoris inter personas, vt dicendo, veni mecum, significat te mihi accedere associādo accessoriè, secus in dictione &, vt dicendo ego & tu eamus, quia significat vtrunque principalem. Sed ibi Dominus vobiscum, non potest significare quòd Dominus accedat vobis, quia hoc non patitur summa & immutabilis maiestas. Et non refert si præponatur accessoriū, sic dicendo, depono capistrum cum equo, lego instrumētum cum fundo. arg.l. præposteri. C.de test. nisi essent aliæ coniecturæ, ex quibus concluderetur voluntas testantis legantis, vel contrahentis. Item dictio cum, posita circa numerum non includit, verbi gratia, Testator deposuit apud Seium cc.& legando bona dixit, Seio ccc.cum cc. quæ apud eum deposui, lego, non includuntur cum ccc.l. si is qui ducenta. in princ.ff. de reb. dub. Sed cum, pro vt, est aduerbiū, significat tempus & dilationē quandoq; ex conditione, quandoque etiam accelerationem temporis & dilationem significat vt ibi promitto cùm Titius morietur.l.nam & si.ff.de condi.& demon.tempus & cōditionem significat, ibi, lego Titio impuberi cum xiiij. annorum erit.l.si Titio.ff.quando di.lega.ce.fac.Item significat tempus & non conditionē. ibi, lego Titio cùm ipse morietur.l.hæres meus. in princ.ff. de cond.& demon. Quandoq; nec tēpus nec dilationē significat, vt ibi, promittis decem cùm petiero, vbi statim cùm petit, soluere tenetur. Quandoq; etiam nihil significat, & frustratoriè ponitur, vt ibi, lego cùm hæres adierit hæreditatem. Bart. prædicta ponit in l. gallus.§.j.ff.de libe. & posthu.vbi ponit differentiam inter &, & cum, vt not. in l. Stichum qui meus. ff. de legat.j. An inducat conditionem vel demonstrationem, de hoc tex. singularis, in l. si ita fuerit. §. fina.ff.de manumis. testam.&

quan

quandoque inducit copulā in, l.illi cum illo.ff.de vsufr,lega. & quandoque est coniunctio non faciens conditionem,in l. demonstratio. ff. de condi. & demon. & quando est aduerbium,tunc iungitur verbo futuri temporis,& principaliter notat tempus,& in cõsequentia conditionem,vt no.Bar.in l.j.ff,de conditio.& demonst.

Cumulatio secundum Bart. in l. edita. C. de eden. est vnius actionis cum alia coadunatio. Verbi gratia,egi tecum actione depositi, & quia dubito nõ posse probare depositum, volo cumulare aliam actionem in libello, per quam probare possum intentionem, hoc est cumulare, id est plures actiones ad idem ex diuersis causis competentes coaceruare.

Cuniculus est riuus coopertus.ff. de dam. infec. l.Proculus. est etiam animal minus lepore, & ei simile.

Cuppæ sunt vasa facta causa portandi fructus.

Curator dicitur qui curam alicuius gerit defendēdo ipsum, à prætore secundum leges legitimè datus. Vel secundum alios est qui res adolescentis administrat. Datur autem secundum eos curator principaliter rebus & secundario personæ, tutor vero primo & principaliter datur personæ, & secundario rebus vel patrimonio. Et hæc est differentia vna inter tutorem & curatorem. Alia est differentia, quia tutor dač pupillis infra xiiij. annum existentibus. Sed curator datur eisdem vlterius ad xxv.annum, masculis quidem ab ætate xiiij. an. & fœminis ab ætate duodecim. Et similiter datur adultis, furiosis vel similibus.insti.de cura.in j. & §. furiosi. & §. sed & mentecaptis.

Curia media breui est locus vbi redditur ius vel habitatio principis. Sed media longa est meretrix. vnde, Curia ius curat, meretrix est dicta curia. Appellabantur curiæ & xxx. illæ partes, in quas Romulus populum Rom. diuisisse fertur, vnde & curiatæ leges dictæ, vt differit Pomp. in l.ij. de orig.iu.

Curialis dicitur ille qui est de officio curiæ, vel iudici obnoxius,id est obligatus. Vnde curialis vel curiales dicimus omnes qui quacunque cõditione obligati sunt curię alicuius publicæ potestatis, siue milites, siue aduocati sint, siue iudices, siue officiales, siue histriones,& breuiter quoscunque siue habentes officium honestum,siue inhonestum.

Curiosi sunt qui in curia principum vel magistratuum commissa delicta denuntiant. l.j. C.de curi.lib.xij. aliàs curiosi dicun

dicuntur nimium diligentes. vt in l.iij.§. pe. de in rem ver.

Curiositas sumitur pro subtilitate nimia cura exquisita, de renun.c.j.lib.vj. Nam curiosi de his quæ nõ multum expediũt, sæpe disceptant. de re iudi. abbate sane. lib. vj.

Cursor propriè est qui pedibus celeriter literas defert. l. seruis vrbanis. de leg. iij.

Cursus publicus, vt tradit Bud. erat vehicularis. Antiqui enim non equis singulis & expeditis, vt hodie, quos postas quasi positos collocatósque certis in locis vocamus, sed vehiculis vtebantur.

Curules equi. not. C. de specta. l. nemo. lib. xj. Aediles curules quare sic dicantur, vide ff. de ædil. edi. l. j. in prin.

Curuus dicitur qui nõ habet corpus rectum. de ædil. edi. l. iij.

Custodia & exhibitio reorũ (vt dicit Az.) secundum Legistas est custodia quæ fit in carceribus publicis, & etiam ponitur pro carcere, & pro ipsis personis in carcere inclusis. l. ad cõmentariensem. C. de cust. reo.

De D ante A.

DActylotheca est vas in quo anuli reponuntur. ff. de leg. iij. l. argẽto.

Dalmatica est vestis, qua modo vtuntur omnes diaconi ex cõsuetudine in solennitatibus, vt lxxvj. distinc. de ieiunio. Antiquitus tamen sine concessione Papæ nec Episcopis, nec Diaconis licebat hæc vestis. distinct. xxiij. c. communis filius.

Damnare & reprobare differũt. Nam damnare est reum sine remedio subleuandi tormentis, seu ignominiæ sententialiter deputare, reprobare verò est rationibus euidẽtibus reũ facere, istam differentiam assignat Panor. in c. damnamus. in j. notab. de sum. Trini. & fide catho.

Damnas in iure ciuili quãdoque est nomen adiectiuum omnis generis idem valens, quod damnatus, vt in l. dãnas esto. ff. de vsu & vsufruc. leg.

Damnum est diminutio vel ademptio patrimonij, & dicitur à demo, vel diminuo secũdum Hostien. ff. de damno infec. l. iij. Etiam quandoque damnũ est lucrum cessans. Et diuiditur damnum sicut actio, quia alia est de damno dato, alia de damno infecto, & actio de damno dato competit ex l. Aquil. require supra actio legis Aquiliæ. Differtque damnum à periculo, quòd damnũ propriè refertur ad res seu pecunias: periculum autem ad personam. Et de duplici damno, circa rem, & extra rem, vide infra damnum infectum, vbi complura de damno.

Dam

Damnum infectum secũdũ Spec. de no.ope.nuntia.in trac.libellorum.§. nunc dicamus. dicitur si ædificium alicuius ruinã minatur ædificio vel prædio alterius vicini, tunc enim ędificij istius vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere potest, quòd sibi caueatur nomine damni infecti, quæ stipulatio continebit totum interesse illius vicini. ff.eod.tit.l.in hanc stipulationem.& l. sed & si conducere. & l. damni infecti. Et damnũ pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit: non quando accrescit. Quando autem lucrum amittis, damnum nõ pateris. Etiam quoddam damnũ siue interesse est circa rem, vt si subtraxisti mihi instrumenta quibus possessio firmatur, teneris mihi ad damnũ quod contingit propter ablationẽ instrumẽtorum. Et quoddam damnum est extra rem. Differunt etiam damnum & iactura: vt not. Ioan. Andr. in nouella. de electio. quia sæpe. lib.vj.

Daphne, erat suburbanum iuxta Antiochiam valde amœnum, quod lxxx. stadiorum ambitu continebatur. In eo erant spectatissimæ lauri, à quibus nomen sumpsit. Erant ibidem & cupressi miræ amœnitatis, de quibus non excidendis vel vendendis speciali titulo cautum est. lib.xj.

Dapifer dicitur ferens dapes, & est nomen officij magnæ dignitatis in curia Imperatoris, vnde inter proceres eligentes Imperatorem computatur.

Dapsilis est ille qui liberaliter secundum mensuram communicat.

Dardanarij dicuntur à Græcis propolæ, qui omnia præemũt, vt postea carius vendant, vulgo reuenditores appellantur.

Dare in arte notariatus dupliciter capitur, scilicet propriè & impropriè. Propriè quando res data transit in dominium accipientis, vt in instrumentis in quibus agitur de rerum alienatione & dominij translatione, in quibus transfertur dominium si tradens erat dominus, aliâs non. Vnde dare propriè est accipientis facere, aliter enim non datur, nisi sic detur quòd in ipsum cui datur, statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis, vbi ille qui locat vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium transfert. Et est differentia inter dare, donare, & tradere. Nam tradere dicitur qui solum possessionem transfert, & non dominium. De hoc not. xxiij. q. vj.§.vlti.

Dare

Dare intelligitur qui remittitur. l. & generaliter. ff. de calū. & l. si mulier. ff. de condit. ob cau. Bar. in l. Modestinus. ff. de solu.

Data vel datum est caracterizatio in fine constitutionum vel literarum inscripta, ex qua cognosci potest quo anno, mense, vel die instrumentum, vel quælibet litera emanauit, & à quo tempore obliget constitutio, vel prosit gratia in scriptis facta. vide de hoc Ioan. Andr. in fi. lib. vj. super verbo data.

Datio in solutū est datio pro solutione & satisfactione, verbi gratia. Cùm Petrus deberet Ioanni centum, agitur inter ipsos vt Petrus det ei in solutum, id est pro solutione & satisfactione eiusdem vnam domum.

Datiuus quādoque resoluitur in ablatiuum per præpositionē: vt ei, id est ab eo. l. ij. de cōdic. tritic. ff. vsu. quemadmo. ca. l. huic. si cer. peta. l. fin. de dona. cau. mor. l. senatus. §. si duobus. vbi exponitur vtri eorū, id est à quo.

Datiuus quid importet, vide Barto. in l. impuberem. §. fin. ff. de falsis.

De D ante E.

De, ista præpositio quandoq; auget vt in dictione depositum: vt not. ff. depo. l. j. in prin. Aliquando priuat, vt xxxv. distin. episcopus. Idē quādoq; exponitur de, id est propter, vt de re familiari, id est propter rē familiarem. C. quādo ciui. ac. præiu. cri. l. vnica. in prin. Aliquādo, id est pro, vt ff. de aqua plu. arc. l. post venditionē. Aliquādo ponitur pro à. l. si is qui rem. §. fi. ff. de fur. Aliquando de, mutat ex toto significatū dictionis cui adiūgitur, vt destruo, dedecus, degener. Aliquando nec addit, nec minuit, vt detergere, id est tergere, in auth. de mona. in princ. Et regulariter ponitur declaratiuè. ff. de arbi. l. si de meis. cū aliis concordan. Interdum ponitur pro super. C. si à non cōpe. iud. l. iij. interdū ponitur pro valde, vt deproperat, id est valde properat, C. de vet. iu. enu. l. ij. §. sed quia diuine. Aliquando ponitur pro secūdum: vt de libellis, id est secundū libellos, xx. dist. de libellis. Aliquando pro turpiter, vt depectus, id est turpiter pactus. ff. de calum. l. & generaliter. Aliquādo subauditur à iure. ff. de adul. l. ij. §. lenocinij. in fi. Aliquando denotat causam materialem: vt ff. de coniun. cum eman. lib. l. j. §. nunc videamus. Item an ista præpositio de, significet causam proximam vel remotam, vide Bart. in l. si finita. §. deinde. ff. de dam. infe.

Debet

Debet, & oportet, aliquando dicunt necessitatem, aliquando honestatem, vide Ioan, And. in c. fin. de iur, calum. super verbo per teipsum. & not. in cap. intelleximus. in verbo debet, de iud. Et nota quòd verbum debet, in propria significatione importat necessitatem, vt est gl. in cle. attendentes. in verbo debeant. de sta. regula. Sed honestatem significat vbi æquitate suadente verba possunt improperari. C, de pig. l. iij. Not. tamen vbi materia est indifferens, verbum debet, regulariter importat necessitatem. glo. in cle. attendentes. de sta. re. Item deberi dicitur quod quacunque actione debetur l. pecuniæ verbum. §. fi. de verb. sign.

Debiti diem venire, est debitum posse petere.

Debitor est qui accipit pecuniam à creditore. Item secundum Marcel. dicitur qui nactus est exceptionem iustam nec à naturali æquitate abhorrentē, id est, discrepantem, secundum Accur. in l. Marcellus, ff. de re. iur. Sed propriè is est à quo inuito exigere possumus. l. debitor. de verb, signi.

Debitum est in quod aliquis alteri & naturali vel ciuili obligatione tenetur. Et debitum intelligitur remitti in redditione chirographi vel instrumenti, non autem sic in redditione pignoris. Item debitum est quod exigitur ab inuito. ff. de verb, sig, l. debitor. & est gl. in cle. j. de deci. Et debitum ciuile potest capi duobus modis. Vno modo efficaciter & propriè, prout est in chirographo post biennium, vel in obligatione ciuili resultante ex sententia. l. Iulianus. ff. de condi. inde. Secūdo modo impropriè & inefficaciter, prout est in omni debito regulariter cui obstat exceptio, vel etiam pone exemplum secundum gl. in l. j. ff. de cond. indeb. scilicet, in chirogra. ante biennium.

Debitum grauius quod dicitur, vide Bar. in l. si quid ex famosa. ff. de sol.

Decanica dicuntur carceres, in auth. apud quos opor. §. pe.

Decanus nomen dignitatis est ecclesiasticæ: sic dicta quòd fortè ab initio decani præerant decem clericis, sicuti & in re militari decani appellantur, qui decem præsunt militibus, vt accipitur in tit. C. de deca. lib. xij. Significantur tamen quandoque hac appellatione etiam archipresbyteri, vt in cap. in capite 50. distinct. Interdum & clerici ecclesiæ Constantinopolitanæ. l. non plures. C. de sacrosanct. eccles. eo quòd in decanis essent diuisi.

Decaprotia, id est, decem primatus. annumeratur inter munera ciuilia mixta. l. fin. ff. de

mune. Erant enim decaproti seu decem primi ex decurionibus, qui tributa exigebant fiscalia.

Decedere aliquando significationem habet contrariam verbo accedere : vnde & decessio pro diminutione. l. pecuniæ verbum. §. j. de verb. signific. Magistratus autem decedere dicuntur, qui ei, qui successor missus est, cedunt.

Decemprimi, vide Decaprotia.

Decemuiri quando primùm creati, & qua de causa, vide l. ij. §. & cùm placuisset. de orig. iur.

Decessio, vide Decedere.

Decessor dicitur qui obiit nullo medio, prædecessor qui ante decessorem, antecessor qui ante prædecessorem. xciij. distinct. cap. j. per Archid. Apud Iurisconsultum est cui è prouincia abeunti successor missus est. l. iiij. de officio proconsu.

Decidere est transigere. l. cùm hæreditas. de administratio. tutor.

Decima secundum Hostien. in sum. de deci. §. j. est omnium bonorum mobiliũ licitè quæsitorum pars decima Deo data: diuina constitutione debita: vt colligitur de decim. cap. j. & cap. parochianos. cap. non est. cap. tua nobis. §. verum. cap. cùm non sit. Et est danda de omnibus bonis iustè acquisitis. eod. tit. cap. ex transmissa, & cap. commissum. scilicet, de lana, fœno, & piscariis, nullis deductis expensis. cap. pastoralis. eod. tit. & cap. cùm homines. etiam de molendino ad ventum. cap. cùm ex transmissa præalleg. Item de apibus & omni fructu. cap. nuntius. eod. tit. & tenentur decimæ in signum vniuersalis dominij, nec sunt retinendæ, sed soluere compelli debent per ecclesiam. de app. re. c. tua nobis ij. in fine. De hoc vide gl. in verbo præmoniti. in cle. ij. de iud.

Decimarum tres sunt species secundum Hostien. in sum. scilicet, quædam personales quæ debentur ex opere personali, vt ex artificio, sciẽtia, militia, negotiatione, &c. quædã prædiales, quæ proueniunt ex prędiis, vt vinum, bladum, fructus arborum, &c. Tales enim dandæ sunt illi ecclesiæ, in cuius parrochia sita sunt prædia. de deci. ad apostolicæ. etiam decimas prædiales tenentur soluere iudæi. cap. de terris. eod. tit. Item debent solui de diuersis seminibus vnius agri, non tantum de vno, si fuerint successiuè seminata. cap. ex parte canonicorum. eod. tit. Etiam Cistercienses & alij qui nullo gaudent priuilegio, dare tenentur decimas de terris de nouo acquisitis, licet eas pro-

priis

priis manibus excolant.ca.nuper.eo.ti.Quædam sunt decimæ mixtæ, secundum Host. ibidem, & possunt dici hæ de quibus dubitatur vtrum sint prædiales vel personales, vt de agnis & fœtibus aliorum animalium quę sunt in pascuis & gregatim pascuntur.

Decisio est lex Imperatoris, de quo vide C. de contrahen. & commit. stipu. l. veteris. & de emen.iusti codic. in princ.super verbo decisiones. & insti. de nup. §. vnde quæsitum. Aliquando ponitur pro transactione.l.si hæres.ad l. falc.

Declinare sententiam est paulatim illas infirmare, & ideò nisi sententia declinetur, rebus iudicatis stabitur.

Decoquere est consumpto patrimonio creditores ære credito fraudare: vnde decoctores, quos vulgo vocamus fallitos, vt opinor, quòd creditoribus fidem fefellerint.

Decolorari, pro infamia notari. l. eum qui. C. de episco. & cleric.

Decretalis bonorum possess. quæ sit, vide suprà Bonorum possessio extraordinaria.

Decretalis epistola est in qua Papa ad consultationem alicuius respondet. de rescript. cap. j. siue solus, siue de consilio fratrum, vt de elect. bonę memoriæ. j. Vnde decretum statuit, decretalisque respondet. Et de differentia horum nominum, decretalis epistola, decretum, canon, dogma, mandatum, interdictum & sanctio, est glo. sum. distinct. iij.

Decretum secundum Spec. dicitur multis modis, vt in tit. de primo & secundo decreto. §. dicitur ergo. Quandoque dicitur sententia diffinitiua, vt ff. de re iudic. l. decreta. vel interlocutoria, vt ff. de accessio. l.j. in fi. Quandoque dicitur id quod Papa constituit seu statuit, de concilio cardinalium nulla facta consultatione, & tunc in scriptis redigitur, vt de rescr. præsenti. xx. dist. si decreta. & c. seq. Quandoque est consequens consensus eligentium in scriptis redactus, vt ij. q. j. legum. & de elec. c. innotuit. Quandoq; est illud quod capitulum vel ordo vel vniuersitas, vel maior pars ordinauit, vt ff. quod cuius. vni. no. l. planè. & quasi per totũ. Quandoque est iudicis autoritas in alienationibus rerum præcipuè minorum interposita, vt C. de præd. mino. l. inter. & per totum. Quandoque decretum dicitur autoritas principis in rescriptis beneficialibus interposita, vt de rescri. cap. gratia. lib. vj. & secundum Azo. illud decretum est confirmatorium gratiæ, quia ex hoc princeps insinuat suam

voluntatem, quæ seruanda est, etiam secundum eum ligat ignorantes. Est etiam quoddam decretum decurionum quod in inuitos super muneribus rerum tribui potest, exceptis, qui in liberalium studiorum laboribus sunt, & qui medendi cura funguntur. C. de decret. decur, l. exceptis, lib. x. Quandoque decretum est iussus iudicis, quo mandat bona alicuius propter eius contumaciā possideri, & illud diuiditur in primum & secundum decretum. Decretum primum est primus iussus iudicis quo mandat bona propter contumaciam in pœnam contumacis detineri. Vel sic describitur. Primum decretum est alicuius rei prohibitæ vel permissæ regulariter, in certo casu facta prima prohibitio vel permisso, referendo singula singulis. Secundum decretum eodem modo describitur, nisi quòd ibi ponitur secunda prohibitio vel permissio, & taliter dicitur primum rescriptum secundi. Quandoque interponitur primum decretum, & non secundum, quia in aliquibus non est opus secundo, vt not. in capit, quoniam frequenter. §. in aliis, vt lit. non contesta. super verbo constituitur. Et illud decretum habet locum in actione reali vel personali, licet diuersimodè, vt d. §. & §. sequen. & interponitur ante litē, & post, quotiescunque aliquo contumace existente adhuc non ita liquet de causa, quòd diffinitiua sententia valeat terminari, vt in d, cap. quoniam. præalleg. Decretum secundum est secundus iussus iudicis, quo licet bona alicuius propter contumaciam possideri, quæ prius ex primo decreto detinebantur, vt de eo qui mit. in pos. c. j. in glo. vlt. Et habet locum secundū quosdā in actionibus personalibus tantū, quia secundū Ber. in gl. vbi suprà in realibus solùm lapsus anni cōstituit missum ex primo decreto verū possessorē; nec est opus secundo, secundum alios tamē habet locū tā in realibus quàm in personalibus, de hoc plenè Bart. in c. contingit, de dol. & contu. in gl. vlt. Vel sic secundum Lud. de Ro. Est prima iudicis aggrauatio punitiua contumaciæ, & sic suo modo diffinitur secundum decretum. Et secundum non potest interponi nisi contra latitantem. Et latitatio est debitoris absconsio fraudulenta, in dānum creditoris. l. fulcinus. §. si quis possidet. ff, ex qui. cau. in possæatur, quod est verum nisi periculum sit in mora, tunc enim interponitur secundum decretum contra non latitantem debitorem, vt not. Ioan. And,

And. in cap. consultationibus. de offic. deleg. in nouella. & Bald. dicit in c. j. de mi. va. qui contu. est in vsi. feu. Sed vtrum secundum decretum sit sententia interlocutoria, vel diffinitiua, effectus est magnus, vt in c. cũ cessante. de app. & l. quod iussit. ff. de appel. vbi per Bart. & C. de episc. aud. l. ij. per Bal. & l. si finita. §. si forte. ff. de dã. infe. vbi per Dynum. Sed Lud. de Ro. dicit ꝙ secundum decretum est sententia interlocutoria. allegat glo. singularem in præsenti §. cùm autem. in verbo admodum. C. de his qui ad ecclesiam confug. not. Ioan. And. in glos. magna, in fine, cap. j. de rebus eccle. non alie. lib. vj. & ibi vide iura de hoc.

Decubuerit, id est in lecto iacuerit. ff. si quis cau. l. ij §. si non propter valetudinem.

Decurio dicitur qui decimam partem de bonis ducit, vel qui est super decem milites constitutus in curia dominorum vel principum, sicut centurio super centum, qui aliàs etiam vocatus est centenarius. Et vtuntur illo vocabulo theologi, quia dicitur 1. Machab. 3. quòd Iudas constituit duces populi, tribunos & centuriones. Beda tamen dicit super illud Luc. 23. & Matth. 15. Ioseph nobilis decurio, quod decurio vocatur ideò quia est de ordine curiæ, & officium curiæ administrat. Qui etiam secundum eum dicitur curialis, à procurando, quia procurat munera ciuilia & curialia. Vide de hoc ff. de decurio. & fili. eor. Quidam autem dicuntur decuriones appellari ex eo quòd cùm ciuitates & municipia construebantur, cuiusque loci gratia consilij, decima pars hominum colligebatur, vt ff. de verb. signifi. l. pupillus. §. decuriones. Etiam quidam dicunt decuriones esse ex eo dictos, quòd cùm Coloniæ ducerentur, decima pars eorum qui ducebantur in consilium publicum constituebantur, & decuriones vrbis Romanæ à muneribus excusabãtur, vt C. eod. tit. lib. xj.

Decussatè, id est, ornatè.

Dedecus, quando aliquid dicitur fieri cum dedecore, vide Bart. in l. ij. §. si emancipatus. ff. de bonorum possess. contra tabu.

Dederit, id est dare voluerit. ff. de verb. obliga. l. si stipulatus sum dammam. Aliquando dederit exponitur, id est, reddiderit. ff. loca. l. in naue Saupheli.

Dedititia libertas, secũdum Azo. in sum. eo. ti. hodie sublata est, sed olim eorum dicebatur dedititia libertas, qui sic seruiebant, vt toto tempore vitę suæ seruili iugo detinerentur, post

mortem verò eriperent in libertatem. colligitur in l. vnica. C. de la. li. toll. & institut. de success. li. §. vlt. & l. vnica. C. de dedi. lib. toll.

Dedititij liberti olim erant, & dicebantur, quia hi qui se dedebant timore destructionis suæ, hanc talem libertatẽ consequebantur, & dicebantur liberti, fortè propter spem libertatis: vel verius liberti vocabantur, quia verè liberti erant, licet seruire cogerentur. Hodie verò non sunt. Azo in sum. C. de dedi. lib. tol. Erãt autem hi pessimę conditionis, quia toto tempore vitæ suæ erant serui, & in morte liberti, vt dictũ est, vt insti. de liber. §. libertinorum autem. Et dicunt doct. ꝙ tales nõ erant serui, sed coacti erant ad seruiendum, & erant inducti ex l. ælia sentia, quæ etiam multa alia, (scilicet mala,) induxit, vt in gl. insti. ti. præal. Sed de dedititiis aliter & verius Theophilus & Caius in institut.

Deductio est defalcatio.

Defalcare, idem est quod deducere & detrahere.

Defendere est vicem domini subire, vel illud facere, quod faceret dominus in lite, & pro eo respondere.

Defensio quotuplex est, vide Bart. in l. de pupillo. §. j. ff. de noui operis nuntiatio. & quo iure est introducta, idem Bart. in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. & quot modis sumatur defensio. Bart. in liberto. in fine. ff. de neg. gest. Quando aliquid dicitur fieri ad defensionem, vide Bart. in l. j. C. vnde vi. Interdum sumitur defensio pro excusatione, vt l. Sed etsi. de vsur. aliquando pro exceptione, vt l. siquidem. C. de except.

Defensor est ille, qui sine mandato cautione præstita de iudicato solui, alium defendit, vel eius defensioni se offert, vt ff. de procur. l. si procurator. §. fi.

Defensores ciuitatum secundum Azo. in sum. eod. titu. sunt hi qui in omnibus tanquam patres, potius quàm vt iudices se habere debent, vt ita nominis sui vtantur officio. C. eodem titulo. l. iij. & authent. vt iudices sine quoquo suffrag. §. eos. Inest autem officio defensoris huius præbere autoritatem his, quæ aguntur apud eum ex voluntate partium, vt adoptionis, emancipationis, manumissionis, testamentorum insinuationis, vt in authent. eodem titu. §. sed neque proprias. Item donationis insinuatio. In contentiosa autem iurisdictione habet cognitionem vsq; ad ccc. aureos, vt in auth. præalleg. §. & iudicare.

Deferre aliquem est eum accusare, sed deferre alicui, est

grates

grates & reuerentias ſibi face re. ff.de accuſ.l.libellis. Et ſic dicimus plus deo deferẽdum eſt, quàm homini. Deferre autem appellationi, eſt illã admittere. Differunt tamen deferre & accuſare in hoc, quia deferre fit reo abſente, ſed accuſare fit reo præſente.

Deferre iuramẽtum eſt aliquem arctare vel aſtringere ad iurã dum: & quandoq; defertur à iure, quandoq; à iudice, quandoq; à parte, quãdoq; etiã delatio à parte parti defertur, de omnibus his nota. C.de iureiuran.l.j.

Deferueſcere iram alicuius dicimus, cũ ex irato mitis redditur. l.quis ſit. §.idem ait. de ædili.edi.

Deficere dicũtur qui ab iis, quorum ſub imperio ſunt, deſiſtunt, & in hoſtium numerum ſe conferunt. l.amiſsione. de cap.dimi.

Definitio eſt plurium rerũ ſummatim facta traditio: quod idem eſt cum regula. l.omnis definitio. iuncta l.j. de regu. iur. Diffinitio autem eſt propria & breuiter comprehenſa rei ſubſtantiæ enunciatio: quæ conſtat ex genere & differentiis: Bartol.in l.j.de teſtamentis.

Deflorare virginem quid ſit not. per Archidiaconum, extra de deſpon. impube. cap. vnico. libro vj.

Defrutum, muſtum eſt, quod decoquitur quouſque tertia pars relinquatur.

Defunctio eſt à debito liberatio, inde defunctus, id eſt, liberatus. Secundo idẽ eſt quod mortuus. Et fortè dicitur ideo mortuus defunctus, quia liberatus à miſeria cõditionis humanæ.

Defunctoriè & perfunctoriè idẽ ſonant quod tranſitoriè, vel curſoriè, & negligenter.

Deglabrare ſeu deglubere eſt corticem eximere. l. cædere. ff.arbo.fur.cæſ.

Degradare eſt deponere de ordine, vt lxxxj.diſt.dictum. Qualiter autem habeat fieri degradatio, no.de pœ.cap.degradatio. lib. vj. nam deponere fit ſimplici verbo, ſicut ſuſpendere, degradare autem cum ſolennitate.

Deierare eſt falſe iurare. cap.in literis. de teſti. & cap.literas. de præſumpt.

Deinceps, id eſt, decætero. C. de epi.audi.l.nemo deinceps.

Deinde, vide inſtit.de re.diui.§. inſula.

Delata hæreditas intelligitur quam quis adeundo conſequi poteſt. l. delata. ff.de verbor. ſignific.

Delator eſt idẽ quod accuſator, vel qui bona aliqua tanquam vacantia fiſco denũtiat, id eſt, manifeſtat: Et nota quod deferre dicitur multis modis. primo. i. afferre ſeu offerre, vnde

dicitur hæreditas deferri: vt l. ij. C. de carbo. edic. Itē accusare de quolibet crimine: vt l. iubemus. C. ad l. Iul. repet. Item delator, id est, bonorū nuntiator. l. intra. ff. de di. & tēp. præscrip. & Barto. in rub. de dela. & de hac materia vide plene per Bartol. in dicta rub. de delato. lib. x. C.

Delegare plura significat. primo est aliquem iudicem loco sui & authoritate sui iudicaturū constituere vel substituere: vt l. præcipimus. C. de appellation. circa medium. & l. seq. in fin. Quandoq; est in locum suum vel vice sui alium rerum creditorem dare vel cui iusserit creditor. Et hoc modo inter delegatum & eum cui fit delegatio, oportet interuenire stipulationem, vel litis contestatio. His enim modis fit hæc delegatio: vt l. delegare. ff. de noua. Et Azo in sum. eo. titu. de noua. Delegare enim possum, id est vice mea debitorem meū dare creditori, & ex delegatione liberor ego à creditore meo, & extinguitur ipsa delegatio qua tenebar, vt quando tibi sum obligatus, & alium habeo debitorem mihi obligatum, & istum tibi assigno vt debitū ab eo recipias, te & ipso volentibus, hæc est delegatio quædam. Interdum delegare est destinare seu assignare, vnde in l. ij. ad l. Iul. pecu. pecunia delegata, id est, destinata.

Delegatus est cui causa committitur terminanda vel exequēda, vices delegantis repræsentans, & in iurisditione nihil proprium habēs: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. j in fi. & extra de offic. deleg. sane quia. & c. cūm olim. & Hostien. in sum. eod. titu. vel sic. Delegatus est is cui à summo pōtifice, vel ordinato, vel delegato principis causa committitur. Item inde venit subdelegatus, qui dicitur respectu delegati. Item is cui principium causæ vel mediū committitur, & sic iudex propriè dici non potest: vt cap. super quæstionum. §. porrò. eod. tit. Delegatus tamen propriè delegare potest principium, medium, & finem, in §. intentionis. c. super quæstionum. præalleg. Vel secundum Spec. eo. tit. in princ. est is qui ex alterius commissione recipit alicuius causæ iudicialem cognitionem. nam & subdelegatus est cui per aliquem habentem iurisditionem demandatur in iudicio aliquid vel extra iudicium faciendum, nō iure proprio, sed de iure mandantis. Et differt à surrogato & cōseruatore. Nā surrogatus habet iurisditionem iure proprio, & merum imperium, sicut iudex principalis cui surrogatur, sed conser

conseruator nullam habet iudicialem cognitionẽ,sed tantum potestatem super notoriis & manifestis.c.statuimus. de offic.deleg.lib.vj.Iudex autem delegatus habet iurisditionem in ecclesiasticis personis,non propriam,sed à superiore commissam.vide Gof.in sum. eod. tit. Et delegatus in causa sibi delegata maior est ordinario.de off.deleg.sane ij. & de offi.ord. pastoralis.quia talis vices gerit delegantis.

Deliberare est factum diligenter tractare,vel in mẽte reuoluere,vel cum amicis suis explorare an expediat sibi illud admittere de quo quæritur,puta hæreditatẽ agnoscere vel adire:vt l.aristo. in princip.ff.de iure deli.

Deliberatio est prouida causæ circunspectio cum qua ratio totum agit,& furor sibi nihil vendicat.xj.quæst.iij.illa prępositorum.& c.seq.

Delictũ dicitur quasi derelictũ. & nota prout suprà tetigi in verbo cõtractus,ꝙ sicut actionũ quædã proueniunt ex contractu vel quasi contractu, ita actionũ quędam proueniũt ex delicto,aliæ vero ex quasi dilecto.Ex delicto proueniunt actiones vbi delictũ personę vere & directe comprehẽditur, vt est videre in furto, rapina, homicidio. Ex quasi delicto vbi personæ delictũ verè & directè nõ comprehenditur, sed interpretiuè vel iuris fictione:vt si iudex per imperitiam suam malè iudicauit, tenetur parti quam læsit ex quasi delicto.Item si tenes in domo vel officina aliquem prauum hominem qui damnum dedit mihi,teneris ex quasi delicto, eo quòd in culpa sis vtendo malorum hominum ope. Et est delictum desertio boni. Peccatum vero prauus actus. Sed crimen est peccatum graue accusatione & damnatione dignissimum.Hæc est differentia secundum Aug.lxxxj.dist.c.j.& no.de pœniten.distin.j.si peccatum.& per Io.And.in regula peccatum. Et pro differentia inter delictũ & peccatum est bona glo.in l.j.C.si ad deli.vbi dicit Accur. Delictũ est genus generalissimũ,siue veniat ex animo, siue non. Crimẽ vero genus subalternum. Continet enim sub se furtum, adulterium,& alia quæ ex animo proueniunt. i.ex cõscientia. Adde quòd delictorũ quædam sunt publica, quædam priuata,de quibus infrà in versic.priuata. Item aliud est delictum generale, aliud speciale:Generale est, quod certa appellatione plurima eiusdem naturæ crimina complecti potest, vt furtum, homicidium, falsum: quod Doct.nostri nominatum delictum appellant.

Speciale verò delictum Iurisconf. intelligunt, quod Doct. innominatum dicunt, vt cùm quis in ius vocatus non paret, cùm temere appellat: hæc enim facta plurib⁹ specialibus verbis designantur, non vno generali, vt copiosius declarat Alcia. in l. aliud est fraus. de verb. signifi.

Delinimenta pro blanditiis. l. iiij. de inoffic. test.

Deludit, id est decipit, & sic delusio non approbatur à iure, extra de alie. iudi. mut. causa fac. c. j. & ff. de iudi. si prætor. ibi, delusoria essent prętorum decreta.

Demens est qui nescit vel nō potest exprimere quid velit aut nolit. c. pastoralis. de cle. ęgro. lib. vj. vbi bonus tex. & gl. ibi super ver. remittit.

Demoliri est dissipare vel destruere. Matth. 6. Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, vbi tinea non demolitur. Vnde demolitio, id est destructio. l. stipulatio. de ope. no. nunt.

Demōstratio idē significat quod ostensio. Nam omne verbum vel factum per quod aliquid ostenditur, demonstratio dicitur. Ideo dicit text. in l. certū. ff. si cer. pet. Certū est quod nomine proprio vel alia demonstratione quæ vice nominis proprij fungitur, ostēditur, & sequitur. Nō refert an ꝓprio nomine res appellētur, an digito ostendātur. Et licet falsa demōstratio nō sit demōstratio, tamen ex ea quandoq; sumitur significatū ad inualidādum actū, qui aliàs ea non expressa esset validus. verbi gratia. Testator dicit, lego vxori meæ vestē quę causa eius parata est. Hæc verba, quæ causa eius, &c. sunt demonstratiua. Sed pone quòd nihil est paratum causa eius, tūc demonstratio est falsa, & dicit text. in l. quintus Mutius. ff. de au. & ar. leg. quòd nullū est legatū. Secus si diceretur, Vestem meā purpuream quæ causa eius facta est, quia licet demōstratio sit falsa, tamen apparet de re legata per verba præcedentia, vt in l. quintus Mutius. præal. Et si vis scire plenissimè, an & quādo falsa demōstratio vitiet dispositionē, tradit Bar. in l. demōstratio. ff. de cond. & demō. Porro demōstratio sic differt à cōditione, quòd demonstratio plerunque factam rem ostendit, conditio verò futuram. l. si nominatim. eod. tit.

Dena, id est decem, sed distributiuè, vt si legem Titio & Seio dena, intelligor singulis decē legasse. ff. de verb. obli. l. si ita stipulatus. & ff. de lega. j. l. si quis testamento.

Denarius dicitur à numero decē. de conse. dist. v. ieiunium.

Deniq;. no. Arch. iiij. dist. deniq;.

Denuntiare est crimē alicuius superio

periori nũtiare, vt præpositio de, augeat nũtiationem, vt in simili. ff. deposi. l. j. in prin. Hostiẽ. autẽ in summa, tit. de accu. & rub. de denunt. §. j. dicit quòd denũtiatio est criminis alicuius apud iudicem sine inscriptione facta delatio, ad pœnitentiam agendã, vel aliam legitimã pœnam imponendã, vel etiam ad vtrunque. & in §. seq. ipse distinguit denuntiationem, dicens ꝙ quædam est denuntiatio pœnitentialis & Euãgelica, & ad illã quilibet admittitur. Quædam verò iudicialis & canonica, & ad illã non quilibet admittitur. Vide ibi de illa, & in reportationibus Ioan. And. c. nouit. de iudi. Est & denũtiatio species protestationis, quæ ad alium mittitur, vt cùm aliquẽ admoneo, vt ab emptione desistat: vt defendendæ causæ adsit: vt à matrimonio causa legis Iuliæ exercendæ abstineat. Alcia. in l. detestatio. de verborum significatio.

Denuo, id est de nouo, vel iterũ.

Depecisci est turpiter pacisci. Inde depectus, id est turpiter pactus. l. iij. de calum.

Dependere, soluere & præstare. l. iij. §. in iis. de vsur.

Deperditum dicitur quod desiit esse in rerum natura. l. deperditum. de pet. hær.

De plano aliquid dicitur fieri quod iudex sine figura & strepitu iudiciario facit, de cuius verbi significato habes hodie plene, de verb. sign. in clemen. sæpe. Arch. de elec. c. indẽnitatibus. lib. vj. super verbo strepitu & figura. Dicitur ergo iudex aliquid facere de plano, quando, scilicet non est in consistorio, vt scilicet residens in loco in quo iudicare cõsueuit, & aliqualiter instructus, sine iuris sollẽnitate aliquid facit, statuit aut determinat.

Deportare est aliquem perpetuò exilio damnare: sed relegare etiã ad tẽpus, vt ff. de interd. l. relegatorũ. §. hęc est differentia. Et in gl. insti. quibus mod. ius. pa. po. sol. §. relegati.

Depositum est quod custodiendum alicui datum est. l. j. ff. eo. Et dicitur à de, & positum, sic quòd præpositio de, augeat, vt ostendatur totũ fidei eius cõmissum apud quẽ ponitur quo ad custodiam, & videtur separata custodia à deponente. Est ergo aliud pono aliud depono, vt ff. eo. l. j. Quid sit actio depositi directa & contraria, require supra actio depositi.

Depositarius est apud quem res aliqua deponitur custodienda. Et differt à sequestro, quia depositarius ad hoc præcise tenetur vt depositori rem restituat, tenetur etiam maximam diligentiam adhibere. Sed sequester neutri litigantium tenetur præcise rẽ restituere

tuere, sed indeterminatè illi qui vicerit. Alia differentia habetur in l.licet.ff. deposi.

Deprecatio à deprecari, quod est precibus rogare.l. deprecatio. ff.ad l.Rhod.

Deprehendere aliquem, est quod Barbarè dicunt, in ipso facto capere.l. quod ait. ff. ad l.Iul. de adul.

Deprimere nauim est demergere.l.cum depressa.ad l. Rhod.

Derelictum dicitur illud quod caret possessore, vel quod in nullius est possesione, vt inst. de re.diui.§.hoc amplius. circa finem.

Derogare est diminuere, vel in parte tollere, vel detrahere, vt ff.de verb.signi.l.derogare.& differt ab arogare.ibidem, require supra abrogare.

Describere est exemplum sumere, quod Barbari dicunt copiare.

Desertores dicuntur clerici qui proprię ecclesię ministeriis destitutis, ad aliam vitio fugæ se transferunt vel confugiunt, vt xxj.q.ij.placuit, & hoc secundum canones. Sed secundũ leges desertores dicuntur milites vitio fugæ suam militiam deserentes, vt l.iij.de re mili.

Desertum est locus nõ habitatus penitus neq; cultus vltra memoriam hominum, vt c. j. de verbo.sign.lib. vj. vnde & desertus pro neglectus. l. iij. C. de agri.& censi.lib.xj.

Deserta causa dicitur, cum altera parte absente fertur sentẽtia.

Desidia similis est imperitiæ. C. de testa. l. ambiguitates. & quid est desidia not.per Arch. xxx. quæst.j. deinde desides, id est negligentes.C.de anno. & trib.l.iudices.lib.x.

Designatus, id est electus. l. Barbarius.de offi.præt.

Designatores qui, vide supra in ver.brabeutæ.

Desinere propriè est in perpetuum, vt rursus non redeat.l. fin.de asig.lib. Desinere autẽ res abesse quando dicatur, explicat Iuriscon. in l. mulieris. de verb.sign.

Desistere est à negotio iam susceptо abstinere. l. destitisse. de iud.& ad Turpil.

Destitutum testamentum, id est desertum, ex quo nullus est hęres.inst.de hær.quæ ab intest. §.cùm autem.

Desuetudo & cõsuetudo differũt secundum Bar.in l.de quibus. ff. de legi. Nam consuetudo est quando fit contra legem per ipsam consuetudinem, sed desuetudo est quando nõ vtimur aliqua lege in iure posita.

Desultores erant qui in ludis duos æquos absque ephippiis agitãtes ex altero in alterum mira pernicitate desiliebant. l.apud.de præscrip.ver.

Detergere, id est publicare, vel testibus probare.C.de malefi.

l.&

l.& si excepta.

Deterrere pręter vulgatum significatũ est & à proposito auertor.l.quod si. §.qui mancipia. de ædil.edicto.

Detestari est absenti denuntiare testibus adhibitis, vt l. subsignatum.§.ij.ff. de verb. signi. & l.sequen. Aliter autem detestari est facta alicuius abrenuntiare, spernere, vel abominari.

Detestatio est cum testibus facta denuntiatio.

Detexta lana dicitur cùm perfecta est, & à textrinis instrumentis detrahi potest.

Detrectare, pro vitare, fugere, auersari, vnde detrectatio. l. qui cum.§.qui post.de re mili. & l. si maritus. ad legem Iul. de adul.

Detrusus in l. quicunque. C. de episc.& cler.est quem canonistæ vocant depositum, Latini verò exauctoratum.

Deunx est vna pars assis quæ ex xj. vnciis perficitur. instit. de hære.insti.§.hæreditas.

Dextans est pars assis quæ ex x. vnciis perficitur.

Deusdedit est proprium nomen. c.tãta.de simo. Similiter Deodatus.eo.tit.c.iij.

De D ante I.

Diabathrarij in l. j. C. de excus. artif. sunt coriarij. Aliis tamen ibi aliter legendum placet: de quo vide Alciatum, ibidem.

Diacatharotia, in l. quicunque. C.de omni agro deser. est id munus, cum Imp. priuatis fundos concedit, vt purgentur: quod latius explicat ibi Alcia.

Diacatoche (vt quidam legunt in præalleg.l. quicunque.) significat titulum possessorium prædij.

Diaconus Græcè, dicitur minister Latinè, quia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerij dispensatio habetur. Et hypodiacones Gręcè dicuntur subdiaconi Latinè, quia subiacent præceptis Leuitarum. Et apud Hebræos Nathanei vocantur: vt habetur xxj.dist.cleros.

Diadema propriè est corona imperialis.

Diarium præter ephemeridis significationem refertur etiam ad vnius diei cibum, vel ad id quod alicui datur, vt singulis diebus se alat: quo sensu plerunque in iure accipitur. l. diariis.de adim.lega.

Diastoli vel diastoleæ dicuntur cum astu dictatores vel distinctores logon, hoc est publicæ rationis. Et secundum hoc accipitur in glo. de tab. scri.logo.C.lib.xj.l.iiij.

Diatretum Græcè, tornatile aut factum torno significat. Vnde apud Vlpianum in l. si seruus. ad legem Aquiliam.calix diatretus:

tretus: & diatretarij notornatoribus. in l. ij. C. de excusati. artifi.

Dictare actionem vel iudicium est intendere actionem vel agere.

Dictatores olim dicti fuerunt qui summum magistratum gerebant, & quorum erat in maioribus causis sententias ferre vel dictare: vt ff. de origine iur. l. ij.

Dicticæ sunt columnæ ecclesiæ in quibus imagines patrum in suo catalogo ponuntur. Vel sunt tabulæ scribendi vel pingendi, à dicto dictæ.

Dictum à promisso eleganter distinguit Vlpianus in l. sciendum. de ædil. edi.

Didragma est denarius valens duos denarios, stater valet duo didragmata: vnde, Valet nummos didragma duos, stater duplicat, idem notatur per Archid. xj. quæstione j. magnum.

Diducere, est diuidere & distinguere. insti. de oblig.

Dienses, populi Macedoniæ, quorum mentio in l. vltima. de censibus.

Dies est duplex, naturalis & artificialis. Naturalis est ab ortu solis vsque ad occasum. Ciuilis est à media nocte, in sequentem mediam noctem. l. more. de feriis. Ecclesia verò Roma. exorditur diem ab occasu solis, & finit in sequentem occasum. Hæc Alcia. in l. ij. de verb. sig. licet Accur. aliter diffinire videatur in d. l. more.

Diem cedere vel venire obligationis quando dicatur, declarat apertè Iurisconsul. in l. cedere. de verb. sign.

Diem diffundi vel (vt quibusdam placet) diffindi, olim dicebatur, cùm res, de qua erat controuersia, in sequentem diem cognoscenda reiiciebatur.

Diæta in vna significatione est cœnaculum, in quo die magis quàm nocte solent homines residere: vt ff. de donat. l. Lucius, vel domuncula constructa in hortis pro colligendis fructibus, seu oblectationis gratia, ita capitur in l. senatus. §. Marcellus. ff. de lega. j. In alia verò significatione dicitur spatium vnius diei vel lapsus. Quartò est vnius diei certa & determinata comestio. Continet autem diæta legalis xx. milliaria Italica. Diæta vulgaris dicitur illa quæ habetur secundum conditionem regionis.

Diætarij dicuntur qui in cœnacula aliena se dirigunt animo furandi, à diæta secundum primam significationẽ sic dicti, & sic exponitur in l. saccularij. in princ. ff. de extraordi. cri. licet ibi legatur in tex. directarij. Sũt & diætarij serui deseruientes in diæta. l. quæsitũ. §. ostiarij.

rij. de fun.inst. Item custodes nauis,non pretio aliquo conducti, sed ob solum victum.l. j.nau.caup. stab.

Diffamator quis sit,& quis dicatur diffamare: vide Bart. in l. turpia.ff.de lega.j. & quando quis diffamari dicatur de maleficio, an sufficit in genere, vel in specie mali fieri requiratur:vide ibidem Bar.

Difficile dicitur quãdoque quod nullo modo fit.ij.q.vj. biduũ. ver.si aduersus.& glo.fi.de testi.c.præsentium.exponit non de facili; id est nullo modo. Adde quòd difficile interdum exponitur, id est raro, vt ff.de leg.iij.Seio.& l. hæres meus. §.vxori. Aliquãdo difficile,id est nũquam j. q.j. si quis neq;. & c.principatus & ibi no.Aliquando difficile exponitur, id est laboriosum. in auth. vt hi qui ob.se ha.per.res mi.§.quoniam autem.Aliquando,id est vix.xlvij.dist. quantũlibet. & ibi no.Item qualiter difficilè & facilè intelligitur: vide de hære.insti.l.seruus.

Difficultas & imposibilitas sępe parificantur, vt pulchrè ponit Fel.in c.ecclesię sanctę Marię. in xxxix.col.ver.secũdũ notabile est quòd ecclesia. de cõsti.

Diffinitio,vide Definitio.

Diffinitiua sentẽtia. Require infrà,sententia.

Diffundere vel diffindere diem, quid sit, vide supra in ver. diẽ.

Diffundi vina propriè dicuntur, quæ ex vasis in quibus deferbuerũt, postea quàm defecata sunt, in alia vasa transferuntur.l.cùm vinum. de tritico,vino,& oleo leg.

Digestum secundum Azonem in sum.de veteri iure enucle. dicitur legalis liber, qui alio nomine vocatur pandecta, seu liber pandectarum ex quo omnes disputationes & decisiones legitimas in se habet, quem in quinquaginta libros partiales digessit Imperator. Collectus autem fuit iste liber ex veteri iure quod ab vrbe Roma condita & à Romuli temporibus vsque ad tempora Iustiniani fere per mille & cccc. annos confusè statutum obtinuit. Et extendebatur in duo millia pene librorum, & tricies centena millia versuum vel responsorum: vt patet C.de veteri iure enucle. l.ij.§. sed cùm omnia. Et dictum fuit digestum eo, quia omnia ibidem decidentia digeruntur & soluuntur,secundum Accursium in proœm.institu. Dicitur autem Pandecta à pan, quod est totum, & decta, doctrina, quia ibi est tota doctrina omnium Iurisconsultorum:vt in §.prææalle.cùm omnia decidentia ibi digerantur & soluantur, secundum Azonem ac Din.in prin. insti. Et no.Ioan.And.in proœ. cle. quòd

nota

quòd digestũ capitur alibi pro decoctum. de consec. dist. v. ne tales. & c. præced. Quidam dicunt quòd iste liber olim per duplex dd, scribebatur, vel per d, & g, & quòd postea per vitiũ scriptorum corruptum sit. Sed ratio videtur melior, scilicet quòd digestum scribatur contra morem omniũ legaliũ librorum per duplex ff, (quamuis illæ duę literę, nec in principio, nec in fine huius nominis digestum ponantur:) ideo quia ille liber fuit digestus secundario per duos Federicos Imperatores, à quorum cuiuslibet nomine sumpta est prima litera f, sic erunt duo ff, licet ista ratio aliis nõ placeat, quia neuter illorum Imperatorum aliquid fecit, exceptis paucis constitutionibus positis in vsibus feudorum. Dicunt ergo esse vitium scriptorũ. Et vnus illorum librorum nominatus est Infortiatũ, quia cùm Romæ esset studiũ amissum, & Bononiæ inoleret, eius recuperatione facta Rauennæ cùm esset amissum ius est redditum, fortè cùm multa adsint quæ deerant, & sic sumitur in, pro valde. Alij dicunt quòd fortes leges in eo sunt, sed certe & in veteri. Alij ab inuentore seu autore sic nominatum dicunt. Vel dicitur quòd nomina magistralia sunt, quare non est de eis disputandum, sed relinquitur pertinacibus secundum Tulliũ, & quia plura sunt negotia quàm vocabula. ff. de præscrip. ver. l. natura enim. Alij ab inforcisim chaldeo vocabulo quod est dispositio, dictum volunt, quia vltimæ dispositiones in eo sunt. Vnde.

Sum liber fortis disponẽs spolia mortis.
Et clausis portis, me discat lector in hortis.

Hæc in glo. huius libri. Adde aliam rationẽ meliorem, quare libri Digestorum scribãtur per duo ff, quam ponit Alcia. in lib. Dispunc. Nam Græci Pandectas per π̄, cum accentu circumflexo notabant quod posteriores per ignorantiam Græcarum literarum putantes esse duplex ff, hoc signo abusi sunt.

Digitus nõ est mẽbrũ, sed membri officium. ff. de sta. ho. l. nõ sint liberi. Adde Bar. in l. ij. ff. de pub. iud. in versi. sed quæro quid appellatur. Adde Fel. in c. ego enim. in iij. col. ver. digitus. de iurei. vbi limitat in sex casibus, & fallit secũdũ Bar. ad hoc, quãdo quis esset notabilis artifex, quia si amittit digitũ, dicitur amittere mẽbrũ, & ista cõfirmat Bar. vide Io. de Ana. in c. ex iniũcto. de hære. in vj. Fel. in c. cùm illorũ. de sen. excõ. in iij. col. versi. & no. limita. vide ibidẽ latè per eũ. Adde quòd

quòd digitus eſt etiam genus menſuræ l. Lucius. de ſer. ruſt. præd. eſt autem ſextadecima pars pedis, ſecundum Alcia. in l. mille. de verb. ſign.

Dignitas quid ſit, ſecundum Archi. patet de conſue. c. j. lib. vj. in gl. Dignitas quandoq; idem eſt ꝙ poteſtas vel conditio, vel pręrogatiua ſecularis, vt xxiij. q. v. adminiſtratores. & C. de digni. lib. xj. Et ſic iudex dicitur habere dignitatem, vt ff. de albo ſcrip. l. vlt. De hac etiã not. iij. q. ſi teſtes. in prin. Item dignitas eſt quædam præeminentia eccleſiæ vel in eccleſia. c. quanuis. de verb. ſig. Et quot modis ſumatur dignitas, not. de reſcrip. ſedes apoſtolica. in gl. ſuper verbo maiores. quæ incipit, ſed quas perſonas. & Bar. in l. j. C. de digni. lib. xij. Quandoque autẽ ſumitur ſtrictius pro eminentia prærogatiuæ perſonę eccleſiaſticę, quæ prærogatiua etiam dicitur perſonatus, qui cognoſcitur quando aliquis habet prærogatiuam in choro vel capitulo, in optionibus, in proceſsionibus, in vocibus dandis, & ſimilibus, pluſquàm alij canonici ſui ordinis, vt in d. c. j. de conſu. cum ſimi. Et illa cognoſcitur his modis: primo, quando quis habet adminiſtrationem rerum eccleſiæ cũ iuriſdictione. Secundo, quando habet nomẽ dignitatis & prælationem ſeu prærogatiuam, tam in choro, quàm in capitulo. Tertio, quando ex conſuetudine eccleſiæ habetur aliquis in dignitate: vide Archid. vbi ſuprà. Et iã dignitas ſignificat latius & ſtrictius ſecundum vſum eccleſiarum, nam quod in vna eccleſia continetur ſub nomine dignitatis, in alia continetur ſub nomine officij. & è contra: prout cuiuſuis eccleſiæ vſus habet. Reperitur etiam latiſsima ſignificatio pro quauis excellentia. Sed de his omnibus & aliis huc pertinentibus latiſsimè Bar. in d. l. j. C. de digni.

Dilapidare eſt res vel bona prodigaliter & indifferenter erogare, ſecundum quod not. Archi. de reſcri. ſtatutum. lib. vj. & de elec. quia ſæpè eod. tit. Et ſic ſumitur in l. ſi pro ea. C. mãdati. & ff. de mino. l. verum. circa finem.

Dilatio eſt temporis in cauſa prorogatio. Et dilationum ſecundum Hoſt. in ſum. tit. de dilatio. §. j. alię ſunt citatorię, quæ dantur vocato ad cauſam, ad veniẽdum ad iudicem ante lit. conteſta. infra quas citatus ſe præparabit vt veniat in termino, & nihilominus poſt mortem, vt extra de offi. dele. conſuluit. de quibus ff. de iud. l. ad peremptorium. cum ſequen. vſque ad l. de qua in re. Et aliæ ſunt reſtitutoriæ quæ dantur his qui ſpoliati fuerunt,

seu sunt, vel dantur ad appellandum, quæ sunt xx. dierum, vel ad restitutionem in integrum petendam, quæ olim infra annum vtilem, hodie intra quadriennium cõtinuum dantur, vt C. de in integ. rest. l. fin. Aliæ sunt deliberatoriæ, quæ dantur reis ad deliberandum, de quibus C. de lit. cont. in authen. offeratur. hodie canonizata .iij. q. iij. §. offeratur. Aliæ sunt reparatoriæ, quæ dantur võlenti probare: de quibus in l. j. C. de dila. Aliæ sunt executoriæ, quæ dantur condemnato ad hoc quod satisfaciat. de his l. ij. C. de vsu. Aliæ sunt reuocatoriæ, quæ dantur habentibus ius reuocandi domum, de quibus habetur l. ij §. legatis. ff de iud. Aliæ sunt vacatoriæ siue feriales, vt in l. j. ff. de fer. & xxv. q. iij. per totũ. Aliæ sunt prosecutoriæ, quæ dantur ad appellationem prosequendam, de quibus in auth. ei qui appellat. C. de tempo. appella. Aliæ sunt saluatoriæ, vt pœnitentiales. Aliæ præceptorię, de appella. c. præterea. Aliæ electoriæ, vt de conuer. coniuga. c. ex publico. de elect. ne pro defectu. Aliæ experitoriæ, vt extra de frigi. & maleficia. laudabilem. Aliæ exemptoriæ, vt qui matrimonium accus. poss. cap. fina. & C. de inge. manu. l. diffamari. Aliæ sunt repræsentatoriæ, vt de appella. cap. personas. & cap. secundo requi. & cap. sæpè. de election. dudum. j. de renuntia. cap. veniens. Aliæ exceptoriæ, scilicet, ad proponendas exceptiones concessas à iure. de exces. pastoralis. Hos modos & species latius prosequitur Host. ibidem, & Spec. eodem tit. & plures addit Spe. vide ibidem. & gl. sum. iij. q. ij. declarat notabiliter quinque species induciarum vel dilationum. Spe. autem enumerat quindecim in tit. de dilatio. §. j. & Host. in sum. eodem tit. §. j. Nam restitutoriæ induciæ dabantur olim spoliatis vel eiectis, & tandem restitutis, infra quas à iudiciorum strepitu quiescebant, & erant non minores sex mensibus, nec maiores anno. iij. quæst. ij. eiectis. Vel verius erant arbitrariæ. cap. si episcopus. ea. quæst. Et deliberatoriæ dantur ante lit. con test. Cùm enim citatus venit ad iudicem, porrigitur ei libellus, quo oblato dantur à iudice inducię xx. dierum, in quibus deliberat reus vt cedat vel contendat, siue iudicem recuset. Et talis exceptio dilatoria est, ideò ante lit. contest. proponenda. de re iudi. cap. cùm inter monasterium. & exceptio recusatoria iudicis debet prima esse inter dilatorias, qua omissa si aliæ proponantur, ad ipsam rediri non potest

test nisi ex noua causa. Dantur etiam ante lit. contest. quæ paternales adiectiones induciarum dicuntur, vt v. quæst. ij. præsenti. Præparatoriæ verò dantur post lit. contest. probare volentibus, infra quas præparent suas probationes, quarum spatium moderādum est, vt dicit tex. iij. quæst. iij. §. spatium. Et dantur tam actori quàm reo, & tantùm semel, vt in § spatium. præalleg. nisi casus emergat inopinatus. Iudicatoriæ autem dantur condemnatis, & sunt quatuor mensium, de re iud. cap. ad consultationem. Nec habent locum in causis criminalibus, in quibus executio non differtur nisi in quatuor casibus, vt not. Goff. de iudic. §. partibus. Et nota quòd in ciuilibus causis pro qualibet causa necessariò datur vna dilatio. In criminalibus verò tres sunt reo, & duæ actori. Hæc Gof in sum. eod. tit.

Dilatio potest etiam sic describi secundum Bald. Est tempus quod habet certum principium, & certum finem. Vel sic. Est tempus datum à lege vel iudice partibus ad veniendum. Et talis est duplex, scilicet, prima, quæ datur ab homine, vel à iudice, secunda quæ datur à iure vel à lege, vt patet in rub. de feriis.

Diligenter verbum, exponitur secundum subiectam materiam, secundum Corsetum, singulari incipiente, verbum diligenter, in litera D. vbi dicit quòd aliquando refertur ad oculum intellectus, & ad subtilem modum inuestigandi, & optimè probatur secūdum eum, in c. quàm grauè. & cap. licet. de cri. fal.

Diminutio capitis, require suprà capitis diminutio.

Diminutum intelligitur quod vsucaptum est. l. deperditum. de pet. hæred.

Dimissoriæ literæ sunt per quas causa ad iudicē appellationis dimittitur, quæ vulgo dicuntur apostoli. l. dimissoriæ. de verb. signi.

Dimittere pro relinquere. in authent. de eccles. tit. §. si quis autem.

Dimittere creditores est eis satisfacere.

Diœcesis secundum Archi. de rescript. statutum. lib. vj. dicitur distinctio vel diuisio, siue gubernatio, quia diuisa & diuersa est ab ecclesia alterius episcopatus, & commissa gubernationi vnius, vt patet x. quęst. j. episcopum. Aliquando sumitur pro regione vel prouincia, & sic forte capitur in l. presides. C. offic. rect. prouin. Aliquando sumitur pro parochia. Vide de hoc Archid. ibidem. Et nota quòd appellatione diœcesis non comprehenditur

ciuitas, quia dignius sub minori comprehendi non debet, sed appellatione ciuitatis bene diœcesis comprehenditur, vt not. in c. Rodulphus. de rescri. Et quòd nomen ordinarius plura comprehendat quàm nomen diœcesanus, vide glo. ij. cle. j. de vita & hone. cleric. & melius glo. in verbo diœcesanus. in cle. j. de iure patro.

Diplomata sunt quas literas patẽtes vulgo appellamus, cuiusmõdi sunt bullæ Pontificiæ. Iureconsultus autem vsus est pro itineris duplicatione, in l. continuus. §. cùm ita stipulatus. de verb. oblig.

Dipondius est genus ponderis leuissimi ex duobus assibus compositi, vt dicit Beda super illud Luc. xij. Nonne quinque passeres væneunt dipondio? vel est as duplicatus, videlicet xxiiij. vnciæ, vt not. inst. de hæred. instit. §. & si plures vnciæ.

Directarij, vide diætarij.

Directa actio, vide Actio directa.

Directum verbum est quando significat illum cui relinquitur, vel in quem disponitur, vt sua manu recipiat. Sed obliquum verbum est quod significat vt de manu alterius accipiatur. Et commune verbum est quod vtranque significationem habet. verbi gratia, directum verbum est instituo, quia significat quòd institutus sua & non alterius manu accipiat. ff. de hære. insti. per totũ. Idem in verbo hæres esto. eo. tit. & in verbo accrescat, vt in tit. C. quando non per. par. petentibus accrescunt. Idem in verbis accipit, lego, capiat, quia sunt directè significantia. Obliquum verbum est restituo. l. restituta. & per totum titu. ff. ad Trebel. Item ibi, volo quòd talem hæredem recipias: quia tunc per fideicommissum pars hæreditatis est illi restituenda. l. pater filium. §. fin. ff. de leg. iij. Item ibi, rogo vt Titium hæredem facias. l. ex facto. in princi. ff. ad Trebel. nam per hoc videtur velle intelligere quòd hæreditatem suam sibi restituat, & sic non directè hæredem illum facit. Idem in verbo detur. l. fundi Trebatiani. ff. de vsufru. leg. Et breuiter omne verbum significans quòd quis de manu alterius accipiatur, est obliquum de communi verbo, vt substituo: nam si paganus substituit filio impuberi, quandocunque decesserit, per verbum substituo, hæc substitutio est fideicommissaria, vt not. in l. Centurio. ff. de vulg. substitut. Si autem substituit filio, si hæres non erit, substitutus admittitur ex directo suo iure. Est ergo commune, quia habet vtranque significationem. Et rationem quare non est directum sicut

illud

illud verbum instituo, ponit Bart. in præalleg. l. Centurio. quia magis generale est: nam in loco alterius qualitercunque positus, dicitur substitutus etiam in singularibus legatis, secus de verbo instituo. Idem in his verbis perueniat, pertineat, habeat, retineat, remaneat, reuertatur, deuoluatur, conuertatur, succedat. Et breuiter quodcunque verbum significat sic vtroq; modo quòd quis sua manu habeat, vel ab alia, dicitur commune, vt not. Bart. in l. Centurio. præalleg.

Disceptare est ambigere contendereque, vt in iudicio fieri solet. aliquando significat iudicare. cap. forus. §. Iudex. de verb. signi. Inde disceptator apud Iurisconsultos, pro iudice & arbitro.

Discretio, id est, differentia. C. de sacrosanct. eccles. l. fin. in princ. & discretum, id est, distinctum. l. discretis. C. qui testamenta fac. poss.

Discrimen, id est, damnum. C. de fide instrumen. l. ij. & dic vt ibi. & extra de elect. vt quis duas. lib. vj. Aliquando discrimen, id est, differentia. institut. de liber. §. fin. & ibi nota. Aliquando, id est, periculum. ff. de iniur. l. prætor edixit. & C. de pœn. iudic. qui malè iudi. l. ij.

Discutere est disiicere & disturbare: vnde discutere matrimonium in l. ij. de dona. inter vi. & vxo. pro dirimere & dissoluere, & discussum periculum in l. nihil. de naut. fœno. hoc est sublatum.

Discussor, require infrà inspector.

Disertus est idem quod facundus, inde venit superlatiuus disertissimus: vt C. de aduo. diuerso. iudic. l. petitionem.

Disiunctionem appellant veteres Iurisconsulti, quam recentiores alternatiuam, qualis est aut, vel, ve, seu, l. alienationis. & l. Coniunctionem. de verbo. signi. Interdum tamen disiunctiuè ponuntur pro coniunctis. l. sæpè. eodem titulo.

Dispendium dicitur damnum vel detrimentum. Aliter dicitur longum & inutile, compendium verò breue & vtile. de accusatio. cap. qualiter & quando. ij. ad fi. & cap. dispendia. de rescript. lib. vj. in glo. ij. & clemen. dispendiosam. de iudi. facit regula quod ob gratiam. de regu. iur. lib. vj. inde dispendiosus, id est damnosus. clemen. præalleg. de iudic. vbi concor. in gl. Quandoq; dispendium dicitur idem quod tædiosum, absque tamen vtilitate, vt in iur. præalleg. cap. dispendia. & cap. qualiter.

Dispensare idem est quod dispo-

prima Corinth. c. 4.

nere, vnde dispensatores dicuntur eo quòd domum alicuius vel res disponunt, & ita accipitur in l. dispensatorem. ff. de solut. Et dicitur dispensare quasi diuersa pensare, videlicet, vigorem iuris relaxare, per eum qui hoc facere potest. Et si aliter fit non est dispensare, sed dissipare.

Dispensatio est iuris communis prouida relaxatio vtilitate seu necessitate pensata, secundum Guliel. in Spec. tit. de dispen. Vel sic est rigoris iuris per eum ad quem spectat, canonicè facta relaxatio. j. quæst. vij. nisi rigor. & c. seq. Quandoque enim dispensatio sumitur impropriè, scilicet, pro iuris declaratione: vt in c. quintauallis. de iureiur. prout ponitur in Spec. titu. de leg. rub. de dispen. §. j. Item secundum Ioan. And. (quem sequitur dominus Ant. de but.) dispensatio est quædam communis mēsuratio ad singula, & est de iure concessa propter impossibilitatem prouidendi de omnibus particularibus, sicut nauigantes quædam proiiciunt, vt alia salua sint. j. q. vij. dispensationes. Et traxit originem à Deo, qui ex sola misericordia & dispensatione vniuersa creauit, & ea subiecit homini. institut. de rer. diui. §. in pecudum. Et dispensatio est quadruplex, scilicet, semiplena ad minores. j. quæst. j. si quis hæretice. Plena ad sacerdotium. j. quæst. ij. conuenientibus. Plenior ad episcopum. xij. distin. nos ad consuetudinem. Et plenissima ad primatum, omnes ordines & dignitates. xxiij. quæst. iiij. ipsa pietas, vt not. Ioan. And. in gl. cap. præalleg. nos consuetudines. Et debēt tria mouere dispensantem, necessitas, vtilitas, & euidens prærogatiua meritorum. j. quæst. vij. tali coniugio. & c. exigunt. Item dispensatio non conceditur cuiquam nisi habenti legem concedere & tollere: & sic per principem & Papam vel eorum autoritatem fieri potest.

Dispungere est conferre data & accepta, vt in l. cognoscere. §. j. ff. de verb. sign.

Disputare est allegare, & videlicet intentionem suam per probationem in iudicium deductam ostendere, & eam pro viribus asseuerare & roborare, vt ix. q. iij. aliorum. & xxiij. q. viij. conuenior. & de fide instru. inter dilectos. & de re iud. c. abbate sanè. lib. vj. cum similibus. Quod autem huiusmodi allegationes & disputationes fieri debeant super testibus & aliis actibus, patet in c. in causis. de test. De hac materia vide Spe. ti. de dispu. §. alle.

Dissidere est discordare, vnde dissidium pro diuortio. l. miles.

§. vlt.

§.vlt.de adult.

Distrahere est vendere, vt ff. de contrahen.emp.l. si ita distrahatur. & l. rem alienam. & l. quoties.eod.tit.cum multis similibus.Generaliter tamen significat dissoluere, vnde distrahere matrimonium in l.ij. de diuor. & distractu: pro resolutione contractus §.pe.Instit.de obliga.ex qua.contra.

Distractio ponitur pro diuortio. l. auth. de nupt. §. nuptias. & ibi in glo.

Distribuit non est verbum directum in substitutionibus.Bar. in l.Centurio. ff.de vulg.& pupilla. & est verum quod dicit Bart. de verbo distribuantur: quia est obliquum si est simpliciter prolatum, secus si cum adiuncto,scilicet per fideicommissarios seu executores, quia tunc est directum: vt ibidem per Bart.in versicu. sed quid si testator dicit, &c. & melius per Bar. in l. fundi trebatiani in fi.ff.de vsufru. leg. dum loquitur de verbo dentur. De natura distributiui, vide Bart. in l.si Stichum.§ stipulatio.ff. de verb.oblig. & in l.si quis in fundi vocabulo §. j. ff. de leg. j.& in l.qui filiabus. §. fi. eod. tit. Et quæ sint nomina distributiua, Bart.in l.hoc articulo. ff. de hæred.insti.

Distributiuum dicitur quod distributionem significat, & hoc diuersimodè, prout diuersitas subiectæ materiæ, vel aliud medium probabile habet diuersificare. verbi gratia sic dicendo, quilibet fert lapidem,sensus est quòd vnusquisque per se insolidum fert lapidem. Ideò si testator dicat, quilibet hæredum meorum det Titio decẽ,tunc quot sunt hæredes, toties Titius habebit decem. l. si pluribus. & ibi not. glo.ff. de leg. ij. Si autem testator ostendẽs duos vel tres cum digito, & dicat, quilibet vestrum hæres mihi esto, sensus est quòd quilibet sit hæres in parte, non insolidum. l. hoc articulo. in fi. de hæred. institu. Nam materia subiecta non patitur de pluribus quemlibet insolidum esse, cùm impossibile sit cuilibet eandem hæreditatem insolidũ attribui. Itẽ ibi quisquis mihi hæres erit det Titio centum, siue vnus solus hæres sit, siue plures, Titio debentur centum solùm. l. ab omnibus.in prin.ff.de l.j.& l. si quis in fundi vocabulo.in fine. cod.tit. Et si in eodem casu testator postea prohibet vnum hæredem dare Titio, vel eximi eum à dando, adhuc centum debentur Titio ab aliis. l. ab omnibus. in princ. præal. Item ibi, quicunq; primo ingressus fuerit castrum habebit cẽtum, duo simul ingrediunt̃,quilibet admittitur,

quia hæc distributiua verificatur in vno solo, & etiã in pluribus vel omnibus concurrentibus, quia primus est qui aliũ ante se non habet, & actus primi verbi distribuitur cuilibet insolidum. ideo etiã actus secundi verbi, ergo quilibet qui primo ingreditur, habet centum. l. qui filium. §. j. ff. de leg. j. Sed si dicatur, quicunque ingressus fuerit primo habebit illum equum, vel hunc fundũm, tunc pluribus simul ingredientibus nullus debet habere in proprio significato verbi, quia vnũ tantum requirit. Item ibi, quicunq; ceperit vexillum Bohemorum, habeat centum, duo simul capiunt. hi duo simul centum tantum habebunt. Ratio Bart. quia actus primi verbi, scilicet capiendi vexillũ, non competit cuilibet insolidũ, ideo nec actus secũdi verbi, scilicet habendi centũ: & est simile sicut cum duo simul portant trabem, & nullus eorum per se. l. ita vulneratus. §. j. ff. ad l. Aquiliam.

Districtus idem est quod territorium. cle. ne romani. de electi. licet non desint qui existimẽt latiorem habere significationem verbum districtus quàm territoriũ, vt tradit Alcia. in l. pupillus. §. territorium. ff. de verborum signific.

Ditio est idem quod potestas: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. capta. inde iurisditio.

Diu ponitur pro biennio. ff. de re iudi. l. fi. & ff. loca. l. cum domini. Quandoq; ponitur pro tribus mensibus lxiij. dist. lectis. in gl. Aliquando pro decẽ. insti. de lit. obli. §. fin. & ff. qui & à qui. l. si cum fideicommissaria. §. aristo. Ponitur etiam aliis modis: vt ibi no. Aliquando pro triennio. ff. de vsuc. l. j. & l. quamuis aduersus. Aliquã do, ponitur pro anno. ff. de succeß. edi. l. j. §. largius. & §. quibus. Aliquãdo momentum significat. C. de acquir. posses. l. ij. Item quando diu fieri intelligatur: vide extra de electio. quia propter. & c. j. de mut. peti. cum multis iuribus.

Diuertere est discedere diuortio, id est cõtractũ matrimonium separare. vnde dicitur: mulier diuertit se à viro suo: vt l. iij. ff. de diuor. & l. si filia. ff. eod. titu.

Diuisio autore Accurs. in §. j. Instit. de oblig. est innumerabilis materiæ breuis cõpositio. Et propriè diuisio est generis in suas species. Partitio verò totius in partes. Nonnunquam tamen vnum accipitur pro altero: vt in l. stipulatiònes non diuiduntur. de verb. obligat.

Diuinus aliquando exponitur, id est Imperatorius: vt in l. ad instructiones. C. de sacrosanctis ecclesiis.

Diuinatio accipitur tripliciter. Primo pro ſcientia theologię à qua theologi dicuntur diuini. Secundo pro ſcientia infuſa à Deo, & ſic accipitur, Prouerb. 16. Diuinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eius &c. Tertio pro ſcientia magica, vel fallaci prophetatione vel prophetizatione, quia falſi prophetæ & magi fingunt ſe præuidere vel præſcire futura: vt capitur in l. nemo. C. de male. & mathe. &c. & ſic dicitur diuinatio à diuino, as, are, id eſt vaticinari, vel futura prædicere. Genus autem diuinationis à Perſis fertur eſſe allatum. Et diuini dicti ſunt quaſi deo pleni. Sunt autem duo genera diuinationis, cuius quidam quatuor dixerunt eſſe genera. Et habentur hæc omnia xxvj. quęſt. iij. cap. j. in princip.

Diuortium ſecundū Gof. & Hoſtien. in ſum. eod. titu. §. j. eſt inter virum & mulierem legitimè facta ſeparatio. Et dicitur legitimè, quia quos Deus coniunxit, homo non ſeparat, ſcilicet violenter & abſque ratione. Non enim homo ſeparat, quos pœna damnat, quos reatus accuſat, quos maleficiū coarctat. xxxij. q. ij. ſolet. & de conſang. & affini. cap. de infidelibus. Et dicitur à diuerſitate mentium, quia illi qui matrimonium diſtrahunt in diuerſas partes eunt: vt ff. eod. tit. l. j. & l. ij. & ff. de verb. ſig. l. inter ſtuprum. §. diuortium. & l. inter diuortium.

Diuturnum quomodo intelligatur, tradunt interpretes in §. ex non ſcripto. Inſtit. de iure natu. gen. & ciui. & l. diuturna. de leg.

Diuus idem eſt quod ſacer vel diuinus.

Diualem accipere, id eſt, epiſtolam imperialem, per quam reuelata eſt quantitas quæ ſolita erat dari in ordinatione pontificis.

De D ante O.

Do, lego, perinde ſignificat, ac lego, vel do, ſolum. l. j. ad l. Falc. & de proprietate verbi da, vide in dictione Dare.

Docibilis propriè dicitur liber, ſed docilis eſt homo doctrinalis, ponitur tamen vnum pro reliquo, xxiij diſt. qui epiſcopus. in princ. Et Petrus in epiſtola. Erūt omnes dociles dei xxxvj. diſtinct. §. ecce.

Dodrans ſunt nouem vnciæ.

Dolare, verbum fabrorum, cum lignorum aſperitas complanatur. l. ferri. de verb. ſignif.

Dolia vaſa erant tam vino quàm & aliis rebus condendis apta l. vinaria. de verborum ſignif. Hinc vinum doliare in l. j. §. vltimo. de pericu. & com. rei vendit. quod in doliis condi-

tum esset. In dolia enim veteres mustum coniiciebant effer uescendi causa, vbi vero defer buisset ac defecatum esset, vel vendebatur, vel in amphoras, aut cados, vt melius inueterasceret, diffundebatur. l. penul. in fin. de vi. ega.

Dolones dicuntur flagella quædam intra quorum virgam latet pugio, de quibus meminit iureconsul. in l. si ex plagis. §. j. ff. ad l. Aquil.

Dolus malus secundũ Host. eo. ti. in sum. & Gof. est calliditas, fallacia aut machinatio ad circũueniendum, decipiendum, seu fallendum alterum adhibita: vt ff. eod. tit. l. j. §. j. & committitur calliditas talis in tacendo vel dissimulando. Vnde Salo. Qui dissimulat iniuriam, callidus est. Prouerb. 12. & potest poni exemplum in venditore, qui si sciebat seruitutem deberi, vel rem alienam vel alij obligatam esse, nec certificauit emptorem, tenetur ei, quia dolo malo versatus est. De hoc de rescrip. c. super literis. Sed fallacia committitur in mentiendo, & falsum asserendo cõtra cõscientiã. Vnde Aug. Mẽdacium est falsa vocis significatio cum intẽtione fallẽdi. xxij. q. ij. §. ille ergo. Machinatio cõmittitur ex parte verborũ. xxij. q. v. quacũq; arte verborũ. nam machinatio est occulta insidiatio. Dicitur autem dolus malus ad differentiam doli boni. nam dolus bonus est quãdo aduersus latronem vel inimicũ quis machinatur multo fortius in hostẽ publicum. xxij. q. ij. vtilem. & c. quæritur. & xxiij q. viij. vt pridem. ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. Titia. ad si & talis dolus fraudem excludit. ff. de leg. ij. l. præalleg. Est tamen hosti fides seruanda fidem seruanti. xxxiij. q. j. noli existimare. Sed frangenti fidem fides frangatur eidem: vt C. de pact. c. cum proponas. in glo. Accur. Vnde veteres dolum bonũ vocabant solertiam: vt ff. eod. titu. l. j. §. nõ fuit. Vnde dicimus. Iste est bonæ indolis, quasi bonũ dolum intus habens, id est ingenium & solertiã. Vnde & Salomon in iudicando meretrices, bonum dolum adhibuit. i. ingeniũ, de præsump. c. afferte. Item dolus bonus fraudem excludit præalleg. l. cum pater. Item dolus, fraus, & simulatio sunt nomina reatuum, quæ nũquam permittuntur à canone, & qui peccat non peccat de legis autoritate. xxiij. quæst. iiij. qui peccat. Et vtilis simulatio est de his qui vi metúsue causa fiunt. Vnde. Nil refert armis contingat palma, dolóue. Nam dolus est virtus quam quis in hoste requirit. Et quomodo ex dolo detur actio doli quæ dicitur

subsid

subsidiaria, cùm nullum aliud remedium superest, de hoc vide Goff. Et nota differentiam inter ista quinque nomina, dolo, lata culpa, leuis culpa, leuissima culpa, & casus fortuitus. Nam dolus est insidiosa vel studiosa machinatio ad aliquem decipiendum: vt suprà dictum est de dolo malo. verbi gratia. Deposuisti penes me librum, & ego dolosè ad finem quòd Titium (quem scio furem esse, & qui vult furari librum tuum) in domum meam intrare faciã, dimitto ostium apertum vt intret & furetur, ego teneor deposito subtracto, quia commisi dolum. Sed lata culpa est non intelligere quod omnes intelligunt, vel nescire quod omnes sciunt, vel quod maior pars scit. Leuis culpa est desidia vel negligentia. Sed leuissima culpa est quæ aliquo modo potuit præuideri. Et casus fortuitus est inopinatus rei euentus, qui à nullo diligenti potuit præcaueri, vt inundatio, naufragiũ, ruina, incendium, tempestas, incursus latronum, de quibus institu. quibus mod. contra. oblig. §. item is cui. & ibi melius quàm aliqua alia lex, & C. de pigno. actio. l. quæ fortuitis. Item dolus est fraus, & non econuerso. ff. de pact. l. iure gentium. §. dolo. Sed contra. ff. de re iudi. l. fraudis. vbi dicitur quod fraus non sit sine dolo. Solu. Fraus fit dupliciter. Vno modo de re cum consilio, & sic fraus nunquam fit sine dolo. Alio modo de re sine consilio: vt quando aliquis decipit aliquem reipsa ignoranter, & sic fit sine dolo.

Doli capax est proximus pubertati, scilicet quando mas habet duodecim annos & dimidium, tunc enim potest delinquere, præterquam in adulterio, secundum Accursium. Fœmina vero quando habet vndecim & dimidium annos: vt not. ff. de re iudic. l. pupillum. Augustinus verò dicit in Epistola ad Renatum, quòd puer dicitur doli capax cùm est septem annorum: quia tunc mentiri & verum loqui potest. de hoc not. in cap. vtriusque sexus. de pœnit. & remis.

Domesticus quis dicatur: vide Barto. in l. j. in princip. ff. ad Syll. & in l. ij. C. de test. in l. præsenti. §. sanè. C. de his qui ad eccle. confu. & bo. glo. iij. quæst. v. in summa. Feli. in c. cùm oporteat. col. iij. versic. nec obstat. de accusa.

Domicilium alicuius est ibi vbi maiorem partem fortunæ suę constituit, vel magnam partem bonorum suorum, vel si ibi habet larem, id est familiam: vt C. de incol. l. ciues. lib. x. vel nihil ibi habet assidue tamen cõuersatur: sola tamen

domus

domus non cõſtituit domicili ſed magis ibi erit vbi ſummã rerũ ſuarũ conſtituit: vnde rurſus diſceſſurus non ſit, vnde cùm profectus fuerit, peregrinari videtur, & ad quem locum cùm redierit, peregrinari deſinit. de hoc Innoc. de fo. compe. ex parte. Abbas tamen nõ poteſt habere domicilium niſi in ſuo monaſterio, licet alij ſeculares clerici ſicut & laici bene poſsint plura habere domicilia, ſi diuerſis locis ſe ita inſtruxerint, vt non minus in vno quàm in alio ſe collocaſſe videãtur. Poteſt etiam quis eſſe ſine domicilio: ſecundum Gof. de fo. competen. Et quamuis Gof. ſcripſit quòd clericus ibi habeat domiciliũ vbi larem conſtituit, & non ſemper vbi eccleſiam habet. Arch. tamen no. quòd locus vbi clerici ſeu loca in quibus clerici tenentur ad reſidentiam, ſemper debent pro domiciliis reputari, licet etiam aliqui contradicant, & ſic etiam not. Innocen. Hoſtien. de priui. c. ex ore. Vide de hoc Archi. de reſcrip. ſtatutum. lib. vj. in glo. ſuper verbo, actor & reus.

Domini appellatione qui contineantur, docetur in l. j. ff. ad Sylla.

Domini minores magiſtratus ſic dicti, quia domini recti: quia ſuffragio duorum eligebantur: vnus cõſtituebatur à plebe, alter à maioribus, vt C. de iudi.

Domini recti erant quidam officiales defenſores ciuitatum vel municipiorum.

Dominium directum ſecundum Azonẽ in ſumma, de iure emphy. circa fi. dicitur habere ille qui poſsidet ciuiliter tanquam dominus, & illud dicitur dominium directum, quia ſolus dominus directus habet ciuilem poſſeſsionem: vt not. in l. iij. §. ex contrario. ff. de acquiren. poſſeſſ. Vel ideo dicitur habere dominium directum: quia ſine omni alia obligatione liberam poteſtatem habet rei, qualiter nõ eſt in illo qui habet dominium vtile vel mixtum.

Dominium merum forte idẽ eſt quod directũ, licet de illo dominio & ſequenti raro legatur, dicitur tamen ꝙ illa duo dominia merũ & mixtũ ſunt potius duæ differẽtiæ quæ diuidunt hoc genus imperiũ, vt ſic omne imperiũ aut ſit merum, aut mixtum: vt in l. imperium. ff. de iuriſdi. om. iud.

Dominium mixtũ eſt illud, quod partim conuenit cum directo dominio, & partim cum vtili.

Dominium vtile ſecũdum Azonẽ dicitur habere ille, qui ſolum naturaliter poſsidet, & non ciuiliter: vt emphyteuta, vſufructuarius, & feudatarius, quod Io. nõ placet, vt l. iij. §. ex

contra

contrario.ff.de acquir. possess. Sed quidam, vt Azo refert in sum.C. de iure emphy. dicunt emphyteutam habere quandã ciuilem poss.& vtilem rei vendicationem.ff.si ag. vec.l.j. Et differt dominium à possessione, vt l.si quis. ff. de acquirenda possess. in §. differentia. & ibi not.Bar. quid sit dominiũ, & quotuplex. Et quãuis communiter dominium tradatur rei traditione, datur tamen casus quo dominium traditur sine rei traditione, saltem noua, quando valet, quis prius habet rem aliquo titulo, scilicet pignori obligatam, ex locato, vel conducto, & creditor dicit debitori: placet quod habeas pignus insolutum, & alter respondeat: placet, vt not. in l.cùm dominam. C. de pig.

Domus sumitur quandoque pro agnatione.l.cùm vnus. in princip.ff.de ali.& ciba.lega.& ad Sylla.l.j. in princip. Item pro omnibus cohabitantibus in domo.C.ne li.po.patr.li. præ. l.j in fi. Accipitur etiam pro omnibus gerentibus eadem signa vel arma. Etiam communiter domus est quæ cõstat ex parietibus, tecto & fundamento, protegens nos & chaumatibus & imbribus. Si omnes de domo nobilium dicuntur, an bastardus comprehendatur? Et respondetur quòd capiendo pro agnatione, tunc non comprehenditur. Si pro descendentibus ex eodem sanguine, tunc comprehenditur, vt l. pronuntiatio. in fi. ff. de verbo.signific. Si capiatur pro habitatione, tunc attẽditur an sit habitans, vel ne. Similiter accipiendo pro portantibus idem signum, est videndum an portet, vel ne. Et dicit Bar. quòd secundum communem modum Lombardiæ dicendo omnes de domo, intelliguntur omnes de eodem sanguine descendentes, sed quando simpliciter fit mentio de domo, tunc capitur pro loco. De hoc vide Barto.l.tutelas.ff. de cap.dimi. Nam appellatione domus secundum Barto. non comprehenditur porticus nisi fiat extensio vocabuli, & sic statuta de domo nõ comprehendunt porticum. Alij contra, in l.cætera.ff.de lega. j. in §. sed & si quis ad opus. Stante ergo statuto quòd puniatur repertus sine lumine in nocte extra domum, secundum illos non punietur repertus sub porticu domus suæ.

Domũ reuocare est dicere te non debere litem pati eo loco quo cõueniris, sed ibi vbi domũ habes. Vnde legatus qui mittitur Romã, vel vocatur à principe ꝓ necessitate vel vtilitate reipub. nõ tenetur ibi tũc respondere, sed habet ius reuocandi domum. De hoc vide quod legitur

gitur & nota. de fo. compet. c. vlti. & de dila. exposuit. & ff. de iudi. l. ij. §. legatis.

Donaria pro donis. l. sancimus. C. de sacrosan. eccle. iuncto §. sacræ. insti. de re. diui. interdum pro donatiuo. l. qui excubias. de re mili.

Donatio secundum Azo. in sum. C. de dona. & secundum Host. in sum. eo. tit. §. j. est rei licitæ nullo iure cogente mera liberalitate facta collatio: vt ff. eodem tit. l. donari. Nam illicita rei donatio non tenet, vt d. l. §. scilicet. Et dicitur donatio quasi doni datio: vt ff. de don. cau. mor. l. senatus. §. donatio. Donationis autẽ diuersæ sunt species, prout not. Az. & Hostien. ibidem, quia alia est inter viuos, alia est causa mortis, & hæc sunt duo genera donationum: vt insti. eod. titu. in princ. Item donationum inter viuos, alia est ob causam interpositam, alia simpliciter. Et illarum simplicium alia est simplex, pura & perfecta, alia imperfecta seu conditionalis. Et sub hac specie donationis ob causam, fortè cadunt donationes inter virũ & vxorem: imò quandoque sunt simplices, & tunc regulariter sunt prohibitæ propter causas quæ not. C. de dona. ante nup. l. fina. ante medium ibi, simplices. Interdum enim donationes illæ fiunt ob causam honestam & licitam, & sunt permissæ, vt in casibus qui sunt. ff. de donat. inter virum & vxo. l. si spõsus. §. concessa. vsque ad §. si maritus. & quæ in illo §. etiam consueuerunt notari per Doct. scilicet casus plures inter quos casus sunt aliqui in quibus etiam simplex donatio valet. ideo dictum est suprà regulariter. Et spõsalitia donatio semper in dubio ob causam futuri matrimonij presumitur facta: vt not. in l. cùm veterum. C. de dona. ante nupt. Donationum etiam causa mortis tres sunt species, non tantum secũdum ordinem regularẽ, sed etiam secundum ordinem alphabeti, vt in tit. de do. propter nup. A quo iure verò descendat, vide insti. in glo. de do. §. j.

Donatio ante nuptias vel propter nuptias secundum Azo. in sum. C. eodem titu. est illa, quam facit sponsus, vel aliquis nomine eius, sponsæ vel alteri nomine sponsæ, & hæc donatio est ob causam. Fortè tamen sic dicitur. l. fi. C. eodem tit. vbi hoc expresè habetur, quòd non sit donatio simplex, quia sicut sine matrimonio dos est nulla, ita hæc donatio sine matrimonio nulla est. Hinc est quòd illa donatio vocatur antipherna, quasi contraria donatio. Et dicitur ab anti, quod est contra, & pherna donatio, vt præalleg. l. fin. C. eo

C. eodem titu. Maritus enim ab vxore accipit dotem, id est donationem ob matrimoniũ, sic econtrario ipse donat vxori propter nuptias, & ideo licet olim diceretur donatio ante nuptias, tamen quia hodie conceditur fieri post nuptias, ideo hodie vocatur donatio propter nuptias: vt inst. de dona. §. est & aliud genus. & d.l.fin.

Donatio causa mortis secundum Az. in sum. eo. tit. est cùm quis vult magis se habere quàm eũ cui donat, subaudi tradendo vel se obligando, ne hæc diffinitio legatum contineat per verba ibi posita. Dicitur enim tradendo vel se obligando, vt non referãtur ad testatorem. Differt autem hęc donatio, scilicet causa mortis, à legato, iuxta ea quæ not. instit. de dona. §. j. Host. autem eod. tit. in sum. §. j. eam sic diffinit. Donatio causa mortis est timore mortis imminentis vel futurę alicuius rei prouidè & liberaliter facta collatio. Et huius tres sunt species secundũ Hostien. titu. de donatio. in sum. quas ponit sub §. quot eius. sub ver. donationum. Nam donationum causa mortis prima species est cùm quis donat metu mortalitatis futuræ, & non instantis. Secunda est cùm quis donat metu mortalitatis instantis, desperans omnino de conualescentia, & hæc donatio cõparatur ei quæ est inter viuos. Tertia est quando magis vult se habere quàm eum cui donat, & magis donatarium quàm suum hæredem. Prædictæ species possunt colligi ex l. senatus. §. mortis. iuncta l. j. ff. eodem tit. & sunt expressæ in l. ij. eo. tit.

Donatio inter virum & vxo. secundum Azonem in sum. C. eodem tit. est quæ fit constante matrimonio, quæ secũdum leges est prohibita, ideo ne mutuo amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate abutentes, nec esset eis studiũ liberos potius educandi, & illa est ratio secundũ Azonem, quia sæpe futurum esset vt matrimonia separarentur si non donarent hi qui possent, & matrimonia venalia essent. Omnia prædicta habentur eodem tit. l. j. & ij. Aliter tamen accipitur. de hoc vide Host. in summa.

Donatio inter viuos secundũ Az. in sum. est quãdo rẽ quã dono, malo habere illum cui dono quàm me. Hæc diffinitio colligi potest, ex l. j. in prin. ff. de donatio. Et hæc quinque causis potest reuocari. glo. instit. de do. §. sciendum.

Donatio inter parentes & liberos, secũdum Az. in sum. C. de do. inter vir. & vxo. omnia illa quæ

quæ dicuntur de donat. inter virum & vxorem, intelligun- tur etiam de donatione inter parentes & liberos. Hæc enim (vt no. C. eo. tit. l. donationes) iuris impossibilitate prohibitæ sunt, cum vna & eadẽ persona iuris artificio æstimẽtur pater & filius, genitor & genitus, vt C. de impu. & aliis substi. l. fi. ad finem. Si enim alter alteri donat, sibiipsi donare videtur, & ideo nulla est donatio, nisi in casibus: puta in dote, & donatione propter nuptias: vt ff. famil. hercisc. Pomponius Philadelphus. ff. de collat. bo. per totum, quæ æquis passibus ambulant: vt l. fin. C. de donat. ante nup. Item cùm donat mobilia filiofamilias eunti in castra: vt C. fami. hercisc. l. iiij. Item valet remissio vsusfructus in rebus aduentitiis: vt C. de bo. li. l. cùm oportet. §. sin autem res. Et de omnibus prædictis casibus, scilicet in quibus tenet hæc donatio, est glo. not. C. de inofficio. donatio. l. j. in verbo duabus. Item donatio facta in alimentum. Aliàs non tenet donatio, sed tamen si facta est in filium tanquam in extraneum, vel collata in eum supremo iudicio, confirmatur eodem modo & cùm eadem determinatione qua confirmatur donatio facta inter coniuges, vt l. donationes. præalle. C. de donat. inter virum & vxo.

Donatio mera est eadẽ cum simplici, scilicet quando inter viuos donatio fit, quæ etiam dicitur pura liberalitate fieri, nõ ob causam secuta. Si verò fit ex causa præcedẽte, tunc dicitur remuneratio potius quàm donatio: vt C. de bo. quæ lib. l. cùm oportet. §. cùm autem.

Donatio facta ob causam interpositam secũdũ Host. in sum. eo. tit. §. quot eius species. est quædam donatio inter viuos quę fit ob causam interpositã, & denotat vt aliquid fiat vel nõ fiat, vel propter quid sit donatio secuta, iuxta ea quæ habentur. l. j. §. j. ff. de donatio. vt etiam suprà dictum est.

Donatio perfecta & pura est species donationis simplicis, & est quãdò statim pura liberalitate transfertur dominium rei datæ. de ista C. de dona. & ff. eo. tit. generaliter per totũ. & maxime ff. eod. tit. l. j.

Donatio autem imperfecta siue conditionalis vel sub modo, est etiam species donationis simplicis secundum Host. ibidem. Et est quãdo statim trãsfertur dominium rei datæ, & non nisi sub conditione, vel modo, vel in diem, vt dono tibi si Rex intrauerit Italiã, vel dono ita quòd tuũ sit hinc ad annũ, vel aliquid huiusmodi. De ista materia require. C. de dona. quæ fit sub modo & cõ.

Dona

Donatio ſimplex eſt quæ cauſam non habet.& cùm donans nullo caſu vult ad ſe redire quod dedit vel daturum ſe promiſit, vt ff. de dona.l.j.

Donatio ſub modo comprehenditur, ſupra ſub donatione perfecta vel imperfecta.

Donatio ſpõſalitia ſecundũ Azo. in ſum. C. de dona. ante nupt. §. ſponſalitia. dicitur illa quæ à ſponſo ſponſæ fit, vel econtra, licet raro accidit. C. titu. præalleg.l.ſi à ſponſo. §.quòd ſi ſponſa interueniente. Hæc donatio fit intuitu mulierum, & ideò nõ poteſt dici verè propter nuptias donatio, ſed ſimpliciter. Cõditio autem ineſt, ſi ſteterit per dãtẽ, vt C. de do. ante nup.l.cũ veterum ſenten.

Donatiuum largitio eſt Imperatoris in milites. l. qui excubias. de re mili. Bud. ibi.

Donum eò differt à munere, quo genus à ſpecie: nam munus eſt cum cauſa, puta natalis vel nuptiarum.l.inter donum. de verb. ſign.

Donec, vt not. Ioan. cal. in commento decreta. poſt ceſsionem. de proba. ſignificat diuerſimodè, prout quoduis medium probabile ſignificare declarat. verbi gratia. Lego filiæ decem donec nubat, ſignificat legatum eſſe annuum. l. legatum. ff. de annu. lega. Ratio, quia hæc dictio ſignificat limitationem. Et ex hoc ſequitur quòd teſtator voluit facere multiplicationem, cuius ſit limitatio ad tempus nubendi, vt extunc non debeatur. Item ibi lego filiæ fundum Cornelianum, donec nubat, vel donec capitolium aſcendat, non ſignificat legatum annuum, quia ſubiecta materia non patitur, quæ non eſt multiplicabilis, ſed tantum ſignificat extinctionem aduemente tempore nuptus vel aſcenſionis capitolij. Itẽ ibi, donec inuentarium ſcribitur, non licet creditoribus & legatariis hæredem conuenire. l. ſi. §. donec. C. de iure delib. quia ſubiecta materia hoc declarat. Nam inuentariũ debet incipi & finiri infra certum tempus vt in ead. l. dicitur. Item ibi, creditor facit debitori pactum de non petendo, donec Titius fiat conſul, ſignificat imitationem exceptionis per euentum, & ſic etiam conditionem, vt ſi Titius fiat conſul, finiatur exceptio pacti, ſi non, ſed moriatur antequam fiat conſul. fiat perpetua exceptio.l.ſufficit.ff. de condit. & demon. Nam ex euentu incerto futuro ſignificatur conditio. l. itaque. ff. ſi cer. pet. Item ibi locus eſt conditioni furtiuæ, donec dominium à domino recedat, ſignificat limitationem, & ꝙ ipſo iure dominio ab eo recedente non eſt locus conditioni.l.ſiue

§.tandiu. ff.de conditio.furti. Item promitto decem singulis annis, donec Titius consul fiat, Titio existente consule, adhuc obligatus sum ipso iure, sed petentem repellam.l.eum qui ita.§.qui ita.ff.de verb. oblig. Ratio, quia non est in potestate disponentium obligationem limitare tempore vt ipso iure finiatur tempore. Item lego fundum donec Titius fiat consul, ipso existente consule finitur legatum, & dominium ipso iure ad hæredem reuertitur.l.fi. C.de leg. quia in potestate testatoris est facere legatum certo tempore finiri ipso iure: vt ibidem. Item ibi, Dono tibi prædium donec Titius fiat consul, Titio existente consule nõ finitur donatio ipso iure, nec reuertitur dominium ad donantem. arg. l. ea lege.C.de cond.ob causam. Ratio quia non est in potestate contrahentium facere contractum finiri tempore, vel dominiũ transferri. Et sic de consimilibus.

Dos secundum Azo. in sum. C. de iure dotium, est quod datur à muliere marito, vt l. si rem æstimatam. ff. de iur. dot. vel ab eius patre vel extraneo, vt in §.accedit.l. vnica. de rei vx. act.C.cum infinitis aliis in quibus dos semper marito datur, vel eius patri, vt l. fundus. ff. familiæ hercis.& l. si maritus. & l.si filia.§.hoc amplius.eod. tit. & hoc propter onera matrimonij, vt l.pro oneribus.C. de iur. dot. vt perpetuo sit penes eum, vt l.j.ff.de iur.dot. & durat quandiu durat matrimonium nisi maritus vergat ad inopiam, hoc ideò dicitur, quia dos soluto matrimonio debet redire ad vxorem vel eius hȩredes, sicut donatio propter nuptias ad maritum vel eius hæredes. C. de pact. conuen.super do.l.pen. & in auth. de æquali.dot.& propter nup. do. vbi diciturquòd bonum est arg. de dote ad donã. propter nupt. Fallit hoc in casibus in glò.vnica. circa medium. in c. peruenit.de empt.& vend. Diuiditur autem secundum Azo. vbi suprà dos in profectitiam & in aduentitiam.

Dos aduẽtitia secundum Azo. est quæ non proficiscitur à parente. vt si extraneus dederit patri, vt daret in dotem. l. profectitia.§. si quis certam. ff.de iur.dot. Vel si pater non tanquam pater sed vt extraneus dedit, puta quia debebat filiæ, & eius voluntate dedit in dotem viro, vt d.l.profectitia. §. fi.versic.cæterum.

Dos profectitia est quȩ à patre & tanquã à patre, vel ab auo, vel à proauo paterno profecta est. f.de bonis eius, vel facto eius, pro filia vel nepte eius, vel quam alius de mandato eorum

rum constituit, vel præses, aut curator dedit de bonis alicuius eorum, si erat parens prodigus vel furiosus. Nec refert an filia vel neptis sit in potestate constituta vel emancipata. Non enim ius potestatis, sed nomen parentis facit profectitiam. A parente ergo videtur data, si ipse dedit, vel iussit alium dare, vel præses, vel curator eius dedit, vt dictum est. Idem est si negotiorum gestor eius dederit, & ipse ratum habuerit, quæ omnia habentur in d.l.profectitia.in prin. iuncto §.j.& si.

Dotem legare, & pro dote legare, idem sunt.l.iij.§. j. de dot. præleg.

Dotalis fundus qui sit, docet Accur.in rub.ff.eod.tit.

Dotalitium. l. donatio propter nuptias vel res paraphernales, id est, vltra dotem datæ. doct. in c.ex parte.de fo. compet. & in c.nuper. de dona. inter vir. & vxo.

De D ante R.

Dromones dicuntur qui præerãt nauibus ad seruandum traiectum maris, in hoc reipublicæ militantes, & maris transitum tenentes vel tuentes. C. de offic.præfe.præt.aphri.l.ij. vnde etiam adhuc eorundem naues nomine vulgari dromones appellantur

De D ante V.

Dubium esse non dicitur illud de quo est regula, licet sint aliqui casus speciales, nisi de casibus specialibus mentio fiat. Bart. in l.quoties.ff.si quis cautio.

Dubius in fide est infidelis, de hære.cap.j.

Ducennarij dicuntur duces vel magistri ducentorum militum, quorum dignitatem dicimus substantiuo nomine ducennam.

Duces factionum, id est, malorum operum.ff.de appellatio. l.constitutiones.

Dudum.i.ante, in auth.vt lib.de cæte.§. quapropter. & hæc dictio aliquando non respicit multum retro. in auth.de hæred. & falci.§.si vero aut. & §. si verò nullus. & §.si verò nulla. Quandoque dudum, id est, cum. in auth. de non eligen. secun.nub.§.Gregoria.

Duellum dicitur singularis pugna, quæ fit propter probationem alicuius, ita vt qui vicerit, probasse credatur, & victus in probatione defecisse, & dicitur quasi duorum bellum factum ad probationem veritatis, ac si per testes quis intentionem suam fundasset, vt cap. ij. de purg. vulg. Quomodo autem sit licitum vel non, not. gl. in l.qua actione. §. si quis. ff. ad leg. Aquil.

Dum idem quod donec & quan-

diu. l. boues.de verb.sign.

Dummodo, vide glo. in cap. non potest.de præben.lib.vj.

Duntaxat, de hoc vide Archid. de rescript.statutum.§.in nullo. lib. vj.& de iureiur. cap. j. eod.lib.& Bar.in l.cùm ita. de cond.& demonst.

Duo rei stipulandi & promittendi quomodo constituantur, traditur per Imp. Instit. tit.de duobus reis.

Duplicatio est allegatio quę datur reo ad infirmandum replicationem actoris, vt instit. de repl.§. rursus. & not. in Spec. de exce. §. nunc de replicatione. Vel secundum alios est elisio vel annihilatio replicationis. & habet fieri à reo contra replicationem actoris.

Duplæ stipulatio committitur, cùm res restituta est petenti, vel est damnatus emptor in litis æstimatione, vel possessor conuentus ab emptore absolutus. l. euicta. de euict.

Duplois vel dyplois est dupla vestis.

Duploma, vt habetur ff. de verbo. oblig. l. continuus.§.cùm ita, est inter duplicatum, vel celeritas, secundum glo. ibidem. nam tex.ibi exponit.

Dupondius, numus erat bilibris, duos asses valens: hinc dupondij iuuenes in procem. ff. studiis tantum initiati, quos vulgo pupillos dicimus. Sunt enim adhuc modici valoris. Dupondius quoque dicitur hæreditas in vigintiquatuor vncias diuisa, quasi duo pondo, id est, asses. §. & si plures. Insti.de hæred.insti.

Duracinæ vuæ, sunt vuæ duriores, quæ esus duntaxat causa, non etiam vini habentur. l. qui pomum. de verb.signi.

Duumuiri, id est, magistratus municipij qui curiæ præsunt. C.de decur.l.duumuiris.lib.x.

De litera E.

E Præpositio aliquando excludit. extra de renunc. c. j.ibi, emeritum, id est, indignum: aliquando includit, vt in Lucano. Quæ rura dabuntur emeritis, id est, bene meritis.

Eadem sunt, quorum substantia est eadem. Bal. in l. neque leges.C.de legi.

Eatenus quot modis capiatur: vide Bar. in l.j. in princ. ff. de no.ope.nuncia.

Ebrietas refertur ad superfluitatem potus, & est immoderatus vsus vini, & duo sunt effectus ebrietatis. Nam inducitur mentis exilium & prouocatio libidinis, & ideò olim patres abstinebant ab vsu carnium & vini. cap. ab exordio. & c. ante omnia. xxxv. distin.

De

De E ante C.

Ecce not. Pau. in Commento. c. tertio loco. de probat.

Ecclesia secundum Archi. de ele. fundamenta. lib. vj. in princ. multis modis dicitur. Quandoque dicitur collectio sanctorum, vt xxvij. q. j. nuptiarum. xxxij. q. iiij. recurrat. in fi. Secundo est catholicorum vel fidelium collectio. de consec. dist. j. ecclesia. & sic sumitur. iij. q. iiij. engeltrudam. Et no. ꝙ sicut ex decreta Iulij Papæ. cap. ij. sumitur. ecclesia est nomen græcum, & dicitur in latino cõuocatio, propter hoc quòd omnes ad se vocat. Et de expositione huius nominis ecclesia vide cap. querelam. ne præla. vi. sub. an. cen. conce. in glos. vbi not. Nam synagoga est congregatio quæ propriè est Iudæorum. Sed conuocari propriè est vtentium ratione. Congregari autem solent pecora, vt dicit Hug. Et dicitur catholica, id est vniuersalis, quia per vniuersum mundum est constituta, ita exponit gl. C. de sum. tri. & fi. catho. super rub. Vel vniuersalis dicitur, id est generalis in eadem doctrina ad instructionẽ vel administrationẽ, vt in pręalleg. c. Iulij Papæ. Tertio est collectio malignantiũ. Psal. Odiui ecclesiã malignãtiũ. Quarto est murorũ ambitus. Et vide gl. in verbo matricẽ. in cle. j. de sen. excõ. ibi concordantiæ. Et quandoq; sumitur pro materiali ęcclesia & ecclesiæ parietibus. Quinto est corpus Christi. Sexto prælaturæ ecclesiæ. Septimo obuentiones ecclesiasticæ prouenientes ratione ecclesiæ. Octauo episcopalis ecclesia. Et hanc despõsat episcopus quando consecratur. Nono viri ecclesiastici. lxiij. dist. c. j. Decimo canonici matricis ecclesiæ. xiij q. j. §. vl. Vndecimo maior pars capituli. lvj. dist. apostolica. Duodecimo significat episcopũ tantũ. vij. q. j. scire. Decimotertio est quælibet ecclesia prouinciæ cathedralis, non romana. Nam appellatione ecclesiæ matricis intelligitur ecclesia cathedralis, sed non romana: vt in c. cũ super. de vsu pallij. vide gl. in c. cùm clerici. de verb. sig. & x. q. j. c. j. Antiquo ecclesiæ cathedralis nomine etiã intelligitur episcopus & capitulũ illius ecclesiæ, & non alij clerici. Item ecclesia sumitur pro iure patronatus, vt dicetur in ver. Iuspatronatus. Et ecclesiarũ bona sunt Dei, licet omnia sint eius, hæc tamen specialius. Et earũ res & personæ diuino & humano iure ab exactionibus secularium personarũ sunt immunes. c. quãquã. de cen. lib. vj. & ecclesia nõ debet ditari cum aliena iactura. liiij. dist. generalis. de pœ. suã.

ff.de cō. inde.l.nā hoc natura.

Ecclesia collegiata quæ dicatur, & quo modo cognoscatur, vide latè per Abb.in c. nobis. in ij.col.vers.in gl.in verbo in cō uentuali.de iure pat.& per Archi. in c. monasterium. xvj. q. vij.vide etiā aliquid per Card. in cle. ij. de æta. & qualit. in iiij.q.& per Feli.in c.accedentes.in ij.col.versic.dicit etiam Oldra.de præscript.

Ecclesiarum appellatione in materia odiosa & pœnali non venit hospitale, nisi sit religiosorum. Domin. de sancto Gemin.in c.cupientes.§.j. de ele. in vj. in iij. col. Felin. in cap. de quarta. in vj. col. versic. & quòd omne hospitale.de præscript.

Eculeus est genus tormenti ad modum crucis dispositum. C. de malefic.& mathe.l.& si excepta.in fi.de hoc xxiij. q. j. c. j.per Archid.

De E ante D.

Edere,id est extra dare, quapropter & partus edi dicitur,cùm nascitur.l. Arethusa.de sta.homi. & rationes eduntur, cum exhibentur & copia describendi fit.l. si quis. §. edere. ff. de eden.

Edere actionem secundum Azo. in sum.C.de eden. est exprimere vel designare ius, quo quis petit aliquid ab aliquo in iudicio. Fit autem editio actionum vel per libellum iudici oblatum, scilicet, vt per eum reo detur,& ipse deliberet,vel in alio quem ipse descripsit, vel sine libello dictante autore, vel sapiente suo, quid tunc est dictaturus, aut quo iure est vsurus.ff.eo.ti.l.j.§.edere.

Edes secundum Azo. dicuntur ædificia vrbana, sicut villæ rusticana. ita exponitur.ff. verb. signific. l.fundi. aliquando tamen accipiūtur pro omni ædificio.l.j.§.deinde.de cloac.

Editio instrumentorum secundum Host.in sum. de fide instru. §. an instrumentum edi posit: & qualiter fiat, potest dici copiatio, vel communicatio facta coram iudice, vel eo præsente, siue aduersarius sit præsens, siue non, saltem cum consule, vt l.j. §. editiones. ff. de eden.vbi de editione instrumētorum.in gl.ibidem. Nam edere est ostendere, & copiam describendi facere, vt not. in cap. j.de probatio.

Edictum quandoque idem est quod mandatum principis, secundum illud Luc. 2. Exiit edictum à Cæsare Augusto. Quandoque idem est quod generale statutum principis: vnde,

Edicunt reges, indicit festa sacerdos.

Et differt à rescripto,vt ostendit Bart.in l.postquam.§. Impera

perator, vt leg. vel fid. no. cau. Item differt à constitutione, quia constitutio potest esse generalis vel specialis, vt l. j. ff. de consti. princi. & sic accipitur C. de edicto diui Adria. tol. & similibus. Quandoque idem est quod statutum vel mandatum prætoris, sicut omnia pretoria edicta, vt edictum de albo scribẽdo, & de in ius vocando, & de huiusmodi, de quibus vide Spec. de act. seu peti. proponendis. §. postremo. versic. nunc dicamus de edictis. Et quędam alia edictorum est diuisio: quia quædam sunt prohibitoria, vt edictum de testibus & matrimonio, quædam permissoria, vt de iureiur.

Adde quòd edictorum aliud monitorium, aliud conuentionale, aliud citatorium, aliud peremptorium, de quibus per gl. in l. ad peremptorium. de iud.

Edictum prohibitorium est illud in quo regulariter omnis permittitur qui non prohibetur, vt in procuratoribus & in testibus. ff. de testi. l. j. & de translatio. episco. cap. inter corporalia.

Edictum permissorium secundum Ioan. cal. de supplen. negli. prælat. cap. romana. lib. vj. est illud quod regulariter est prohibitorium: & tamen in certis casibus permittitur, vt in c. romana. præalleg.

Edictum carbonianum: require suprà carbonianum.

Edictum diui Adriani secundum Azo. in sum. C. de edic. diui Adria. tol. continebat ꝙ si scriptus hæres postularet se mitti in possessionem: non aliter fieret missio nisi vicesima pars daretur reipublicæ. Et quia multæ erant interpretationes & distinctiones circa hoc edictum factæ, ideò hodie sublato hoc edicto, fit missio in possessionem rerum hæreditariarum, iuxta dispositionẽ quam ibi disponit seu ponit Azo, & ideò ponitur vnica rub. de edi. diui Adriani toll. in vj. lib. C.

Edictum ædilitium dicitur idem quod actio ędilitia. Nam actio ædilitia ab edicto ædilitio descendit, vt l. cùm autem. §. hæ actiones. iuncto §. ædilitiæ. l. si tamen. ff. de ædi. edic. de hoc require suprà, Actio ædilitia.

Edictum prætoriũ est quod prætor edicit iubẽdo, mandando, vel constituẽdo, vt facit in edicto de dam. infe. vt ff. de dam. infe. l. prætor ait. & ff. nau. cau. stabu. l. j. & ne quid in flu. pub. l. j. & in aliis pluribus. Fortè pro eodẽ sumitur hic mãdare & iubere, vt no. ff. quod iussu. l. j. in gl. sup verbo quẽadmodũ.

Edictum successorium secundum Azo. in sum. C. eod. tit. est quo prouidetur creditoribus. Et dicit ibi glo. quòd est quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur.

Fit enim quandoq; successio de gradu in gradum, & de capite in caput.C.de success.edi. l.j.nam illud edictum propter creditores inductũ est.ff.eod. l.j.vbi illa scripta quasi de verbo ad verbum posita sunt, & hoc ideo ne creditoribus longior mora fieret, dum bona hæreditaria vacua sine domino diutius iacerent. Bene igitur putauit prætor præstituere tempus his quibus bonorum possessiones detulit, & dare successionem inter eos, vt citius possent creditores scire vtrum habeant cum quibus congrediantur, an bona vacantia fisco delata sint an potius ad bonorum possessionem procedant, quasi sine successore defuncti.

Edictum perpetuum quid esset, vide Budæ.in l.ij. ff. de statu homin. & Alciatus libro ij. Dispunct.

Edictum translatitium, hoc est non nouum. Sed ab anterioribus prætoribus factum, & quasi ex eorum albis translatum.

Edictum circumducere est illud delere.l.& post.de iudi.

Edictales bonorum possessiones, lege suprà in versi. bono. possess.extraordinariæ.

Aedicula, est sacellum, id est, ędis sacræ appendix.l.sacrilegi.ad l.Iul.pecul.

Aedificium, perfecisse dicitur, qui ita illud consummauit, vt iam in vsu esse possit.

Aedilis olim dicebatur qui nõ solum cõstituebatur à plebe, ad hoc vt præesset ædibus: vt ff.de origin. iur. l.ij. §. itémque vt essent, sed etiam præfuit plebiscitis. qui etiam ædituus dicebatur, à nomine ædes, & verbo tueor, ris. quia tuebatur ædes: vt institu. de tuto. §. tutores autem. prospiciebat enim ne in ciuitate essent domus ruinosæ vel inordinate positæ in præiudicium reipublicæ.

Aediles curules sunt constituti, postquam placuit creari etiã ex plebe consules. nam vt aliquo pluris patres quàm plebs haberentur, placuit duos ex numero patrum constitui, & ita facti sunt ædiles curules. §. deinde cùm placuisset. de orig.iur. Curules autem dicti sunt à curru, quo sellæ superpositę insidentes vehebantur. vnde sella curulis dicta. Qui etiam curabant de ædibus patrum, & negotiationibus, curam habebant vendendorum animalium vt sana venderentur: vt not.ff.de offic.præfec. vigil.l.j.in gl.& de ædil. edic.

Aedilis cerealis dicitur à Cerere, quia præfuit annonæ. i.frumẽto distribuẽdo. Idem etiã dicitur præfectus annonæ, de quibus ædilibus in præalle. l.j.& l.ij. §. deinde. ff. de orig.iur.

hic

hic tamen propriè vel impropriè de edo es, & nõ de ædibus ædilis dicitur, nec enim spectat ad eam cura ædium sed eduliorum.

Editui sunt qui præsident ędibus, & dicuntur quasi quòd ædes tuentur. instit. de tutelis. §. tutores.

Editus boum pro stercore, ab edendo hoc est extra mittẽdo. l. ligni. de leg. iij.

Educare est ad victum necessaria præstare. ff. de ali. leg. l. vlti.

Edulium, id est, comestio. ff. de offic. proconsul. & leg. l solent. Sed melius ibi edulia pertinent. & in d. l. edulium est casus genitiui.

De E ante F.

Effœminati dicuntur quibus virilia excidũtur, vel sodomitę.

Efferuescere est ebullire. vnde metaphorice, efferuescere iracundiam in l. quis sit. ff. de ædil. edic.

Effœta, id est, aperire. de consec. distin. iiij. c. postea tanguntur.

Effractores dicũtur qui siue diurni vel nocturni furandi causa solent domos effringere: vt ff. de effrac. & expi. l. j. & ij. vel qui carcerem vel aliud frangũt vt euadant.

Effractura, pro violẽta disruptione. l. iij. de offic. præf. vig.

Effusionis verbum abũdantiam significat. xv. q. j. reuertimini. xlj. dist. sæpe. vide glos. de sen. excõ. c. cum illorum in verbo effusionem sanguinis.

Effusio & eiectio. requir. suprà actio. de effu.

De E ante G & I.

Egere secundum Bart. dicuntur qui non habent vnde se alãt, vnde egestas, cuius mentio in l. bona. ff. depos.

Eiicere verbum est ad immaturum partum pertinẽs. l. si mulier. ad l. Aquil. vnde eiecti & eiectitij partus pro abortiuis.

Eiecta nauis dicitur quæ vndarum vi in littus delata impulsáque est. l. iij. de incen. rui. naufr.

De E ante L.

Electio secundum Io. est alicuius personæ idoneæ ad dignitatẽ vel fraternitatem siue societatem seruata forma canonice facta vocatio. & hoc modo electio sumitur stricte, quãuis eligere ad multa se habeat, vt etiã no. Gof. in sum. eo. tit. §. j. in princ. Vnde ad electionem tria requiruntur, scilicet autoritas, numerus, & zelus. Autoritas consideratur in dignitatibus & meritis vitæ. zelus cõsistit in animo, vt sine carnali animo fiat, sed secundum meritum personæ eligendæ. viij. q. j. si ergo de numero patet. Debet ergo electio fieri secundum ista tria, habito respectu

meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte sit dignitas, & zelus melior tam respectu eligentium quàm electi, & ex alia parte numerus maior, certè præualebit dignitas cum zelo ipsi numero, vt extra de elect. c. ecclesia vestra. Item differunt electio, collatio, & pręsentatio. nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa cõfirmat, & quodlibet collegium debet eligere prælatum suum nisi aliud fit de consuetudine vel priuilegio, vt extra de elec. & elec. pote. c. j. Collatio fit ad beneficiũ simplex, & pertinet de iure cõmuni ad episcopũ per totam diœcesim cum consensu capituli, nisi aliud habeat consuetudo vel priuilegium, & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præsentatio pertinet ad patronũ, nec dat plenum ius præsentato sed requiritur institutio & inuestitura episcopi, vt per totum titu. de iure patro.

Electio canonica Quæ dicatur vide Io. Andr. in c. non potest. in verbo canonica. de præben. lib. vj. Specu. in tit. ij. §. videndum restat. versi. nunquid nocet. & debet fieri loco determinato, aliàs est nulla, nisi causa subesset. c. venerabilem. de elec. gl. in c. in nomine domini. in verbo fieri. xxiij. distin.

Electrum genus est vasis vel species metalli. ff. de auro & ar. lega. l. pediculis. §. Neratius. & insti. de re. di. §. si duorum.

Elæemporia, olei publicè emendi cura. l. vlt. §. patrimoniorũ. de mune. & hono.

Elemẽta prima sunt quatuor, ex quibus omnia corpora constituũtur, quorum viribus totus mundus gubernatur, scilicet terra frigida & siccissima, aqua humida & frigidissima, aër calidus & humidissimus, ignis siccus & calidissimus, primum melancholicũ, secundum phlegmaticũ vel fleumaticũ, tertiũ sanguineũ, & quartum cholericũ, vnde factũ est, vt omnia principia dicantur elemẽta, vt no. in gl. in proœ. inst. super ver. prima elemẽta.

Elenchus, species margaritæ. l. pediculis. de au. & arg. leg.

Elices sulci sunt aquarij, per quos aqua educitur è liris. l. j. de aqua plu. ar. Haloander tamen ibi aliter legit.

Elidere pro excludere & perimere. l. si vnus. §. pactus. de pact.

Elimatum, id est purgatum. C. de vet. iure enu. l. ij. §. sed cùm prospeximus.

Elogium idẽ est quod testamentum, vel dicitur etiam eulogium: vt infrà dicetur.

Elogia, id est epistolæ. ff. de cust. reo. l. diuus. & de re mili. l. iij. in princip. Aliquando, id est generalis sermo. de ædil. edic.

l. ædi

l. ædiles. ij. §. iumentorum. Quandoque, id est panis benedictus.j .quæstio. j. non liceat.

Adde quòd Elogium dicitur testificatio de aliquo honoris vel vituperationis causa. Inde mittere reum cum elogio. in d.l.diuus.& d.l.iij. id est cum informationibus,&(vt vulgus Barbarorum forẽsium loquitur)processu.

Eluscare est altero oculo orbare. l.v.ad l.Aquil. vnde eluscatio, licet quidam eluscationem accipiant, vbi homo lumine adhibito nihil videt. l. item. de ædil.edi. sed Haloander ibi legit Nuscitionem, non eluscationem.

Elusorium, id est vanum.l.si pręter.de iudi.

De E ante M.

Emancipatio secundũ Azo. eod. tit. est relaxatio patriæ potestatis coram iudice facta, & dicitur quasi extra manum, id est potestatem patris positio, quia quando filius extra manum patris ponitur, tunc emancipatur, vt in titu.C. de emancip.lib.

Emãcipatus dicitur filius vel nepos qui à iugo & potestate vel manu patris vel aui est relaxatus, & sui iuris effectus, quia emãcipare est à potestate, manu,& iure patriæ potestatis dimittere vel liberare. Sed manumittere est seruum à seruitute eripere vel emittere seu sinere, & sic emancipatio pertinet ad liberos, & manumissio ad seruos.

Emansor dicitur qui diu vagus fuit extra castra, tandẽ rediẽs ad castra, vt ff.de re mili. l. iij. §.emansor. Vel dicitur qui imminẽte lite fugit extra castra, & pace reformata redit.

Embatæ seu epibatæ naues, quæ vectoribus traiiciendis aptæ sunt.l.j.§.igitur. de exer. act. vbi Bud. Nebrissensis autem legit Emphractæ, interpretatúrque nauigia tecta.

Emblemata, ornamenta erant vasorum apud veteres, quæ cùm libitum erat eximi poterant. l.si gemma. de au. & arg.leg. & l.iij.§.j.de vino lega.secundum Budæum in l. tigni. ad exhib.

Embola felix appellatur, vel Romanorũ iuuentus excrescens. Vnde annus bissextilis dicitur embolismus vel embolismalis: quia crescit in vno die. De hoc C. de sacrosanctis ecclesiis.l. iubemus. in glo. Sed rectius Alciatus ibi, & Budæ. in l.iij.de mino.

Emendicata suffragia in l.singuli.C. de accusa. sunt quæ leuiter causam adiuuant, vt potentium commendationes, & ciuitatum in alicuius honorem decreta. A verbo emendicare, quod

quod est mendicantium more aliquid petere.

Emergere est aliquid subito euenire vel accidere. Et nota differentiam inter illa, quæ sit quæstio emergens & incidés, & quomodo differant, est glo. optima, in c.j.de ord.cogn. Et dicunt ibi Doct. quòd incidés respicit negotium principale, & tangit merita eius, siue sit acquisitum ante, siue post lit.conte. Emergens verò tantum processum respicit, & tendit ad ipsum impediendum, siue etiam ante, siue post litem contesta. oriatur. Et dicitur emergens id quod extrinsecus euenit, & nihil commune habet cum negotio principali. Sed incidens intrinsecus respicit negotiũ principale. Quãuis enim vtrunque oriatur ex circũstantiis, tamen in hoc interest, quia incidens est ex circunstantiis causæ vel negotij principalis, & emergẽs ex circunstantiis iudicij vel processus. Vnde, Incidens perimit, emergens iurgia differt. Et ad saluandam glo. præallegatam quæ videtur deficere in differentia quam ponit, quia incidens etiam in iudicio potest oriri, scilicet opponendo pactum de non petendo, & emergens quandoque ante lit.contestat. vt si excipiatur de excõmunicatione ante litis cõtest. dicas quòd incidens dicitur habere causam vetustiorẽ ad negotiũ principale, sed emergẽs dicitur de nouo oriri, quia tendit ad impugnandum, & ante processum de nouo factũ esse non poterat, cùm non posset impugnare non ens, facit c.ad dissoluendum.de despon. impu. & est gl. bona in l.quod iussit.ff.de re iudica. quæ dat exemplum, incidẽs, vt si actor dicitur seruus: emergens, vt testem non admittendo.

Emerita stipendia, appellantur quæ peracta sunt, cùm iam milites missionẽ vt veterani impetrauerunt. Emerita verò numero enim plurali dicuntur etiam præmia veteranorum, quo sensu intelligenda est l. iij. §. sed si. de re mili. vt aliâs annotauit Bud.

Emeriti dicuntur milites veteres qui iam sunt à militia soluti, vt in tit.ff.de vete. & mil. successione.

Emiola, id est sescupla, compositum ab hemi, id est dimidium & holon, totum quasi continens totum & dimidium, & est vsura quę continet totum, & alteram eius partem, vt si de quatuor solidis accipiantur in fine anni sex.

Emiseni populi in Emisena regione Syriæ. l. finali. de censibus.

Emissa manus, pro cautione manu facta. l. quidam. de probationibus.

Emissa

Emissarius dicitur qui faciliter salit super aquas vel per aquas & fossata.

Emologari, aliàs homologari est cōfirmari, vt dicimus quòd arbitrium emologatur, id est confirmatur silentio decem dierum tacitè, vel expresè, secundum Goffre. in sum. de arbi. §. effectus.

Emolumentum capitur pro lucro & vtilitate. l. Imperator. de leg. ij.

Emphractę, vide suprà, Embatę.

Emphyteumata vel emponemata, secundum Azonem, eodem titu. sunt res melioratæ, & ita exponit text. l. iij. C. eodem titu. vel meliorationes quibus ager labore sic retinentis melior efficitur.

Empleumata dicuntur impositiones, vnde emple Græcè, est impositio Latinè, vel sunt superstitiones siue superabundantia. Item expleuma est eminens scriptura. Et dicit Accur. in l. tigni. ff. ad exhi. quòd empleumata sunt ornamenta vasorum, vel ornatus aut varietates colorum: vt ff. de vino, tritico & oleo legato. l. iij. §. j.

Imò verò emblemata legendum est non empleumata, quod nihil est. Et dicitur emblema à Græco verbo emballo, quod est immitto, insero, seu iniungo, vide Budæum. ff. ad exhiben. l. tigni. Ex pleuma verò cuius author meminit, nusquam legi.

Emphyteusis secundum Azo. in sum. C. de iure emphyteu. & secundum Gof. in sum. rubrica de loca. & condu. §. quid sit emphyteusis, dicitur quòd emphyteusis Græcè est melioratio Latinè. Ab initio enim sterilia tantum per hunc contractum concedebantur, vt is qui acciperet rem, in meliorem statum deduceret & sterilem fertilem redderet. Postea tamen permissum est de rebus fertilibus & fructuosissimis emphyteuticari posse, vt C. de iure emphyteu. l. j. in prin. Et dicitur emphyteusis vel emphyteuticus cōtractus ille qui in meliorationibus & in rebus soli tantum consistit. Ecclesiastica autem emphyteusis consistit in his immobilibus quæ ad hoc cōgrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus, vt C. de sacrosanc. eccle. in authenti. perpetua. & authen. si quas. Et prout communiter dicitur, tunc emphyteusis est media inter locationem & venditionem. Et ita diffinit Zeno Imperator, imò dicit dictum contractum esse quoddam tertium genus ab emptione & locatione separatum, vt l. j. C. de iure emphyteut. quæ est lex Zenonis. Sed Hostien. suam diffinitionem secundum hanc intellexit, vt

puta

puta quẽadmodum Hostien. dicit, & est hoc ideo quia decretalis potuit emphyteutam ponere sub titulo de loca. & condu. quia magis similis est emphyteusis locationi quàm venditioni, cùm dominiũ retineatur, & aliquid certum annuatim recipiatur. vide Specula. de loca. & condu. §. nunc aliqua. inde emphyteuticus adiectiuum, vnde dicitur emphyteuticus contractus, emphyteutica concessio & emphyteuticum instrumentum. Inde etiã emphyteutico, cas, id est in emphyteusim concedere. Et est natura huius contractus, vt soluatur pẽsio sicut conuentum est, nisi res ex toto pereat. item quòd licet domino autoritate sua emphyteutam & eius successorẽ expellere, si per triennium cessauerit soluere pensionem, sed emphyteuta ecclesiæ repelli potest si per biennium nõ soluerit pensionem.

Emphyteusis perpetua est regulariter prohibita in rebus ecclesiæ, & dicitur perpetua, etiã si sit ad xxx. annos. Panor. in c. nulli. in vlti. not. de rebus eccle. alie.

Emphyteuta vel emphyteuticarius dicitur ille, qui agrũ conduxit vel accepit ad tempus colendum sub certo pretio. Cuius contrarium dominus Vuilradus tenuit, videlicet, ꝙ nunquam ad tempus, sed bene perpetuo tempore cõducit quandiu viuet hęreditario iure tenendum, & colẽdum, sub certo pretio & certis cõditionibus, prout inter ipsos contractum est per l. j. C. de iure emphyteu. ibi, perpetua stabilitate. ff. si ag. vectig. vel emphy. pe. l. j. §. qui in perpetuũ. & dicit hoc expressum esse, in l. j. & l. quicunque. C. de fun. patri. vel perpetua scriptura interueniente, & consensu vtriusque, id est domini & emphyteutę adhibito, in hoc, scilicet vt statim dominus aliquid pro re accipiat, scilicet quod inter eos conuenerit, vel pecuniam, vel aliam rem, puta prædium aliquod, vel simile, vt proprium sit domini, item vt hic emphyteuta de cætero annis singulis vel duos venetos, vel simile soluat in specie redditus, prout dicit Azo in sum. C. de iure emphy.

Emplastrum, vulgo vnguentum appellatur.

Emponemata, vide Emphyteumata.

Emptio contrahitur postquam de pretio conuenerit ea mente vt pretium soluatur. Nam si imaginarie & per similitudinem de pretio conueniret, emptio nulla esset, & contrahitur solo consensu, siue inter præsentes, siue inter absentes per nuntium, vel per epistolam,

lam, vt probatur insti. eod. tit. in princip. & ff. eo. l. j. §. vlti. & l. ij. §. j. & arræ datio est argumentum emptionis.

Emptor bonæfidei dicitur esse qui aut ignorauit rem alienã, aut putauit eum qui vendidit habere potestatem vendendi.

Emptum hoc differt à parato, quo species à genere. l. si quid. de lega. iij. Aliquando etiam emptum dicitur quod ex permutatione, vel insolutum datione consecuti sumus. item & quod lite æstimata retentum est. l. sciendum. §. penul. de ædil. edi. & l. fina. quib. ex cau. in poss. ea.

Emulatio, id est inuidia, & habet plures significationes, vt xliij. distinct. scimus.

Emunitas secũdum Goffredum in sum. eod. titu. est libertas concessa ecclesiis vel ecclesiasticis personis & rebus aliis ad eas spectantibus. Vel est priuilegium ecclesiasticæ libertatis vel personarum vel rerum ad eam pertinentium. Dicitur autem emunitas quasi extra munia, id est officia vel onera, à quibus ecclesiæ sunt immunes, vt eodem titulo. c. ecclesiæ. vnde locus consecratus, scilicet ecclesia habet emunitatem, id est libertatem, vt nullus inde trahatur per vim, nisi in casibus, scilicet si fugiens ad ecclesiam sit publicus latro, vel nocturnus depopulator agrorum, id est deuastator fructuum in agris, vel dicitur quasi extra munia, id est munera. Non enim ecclesia subit sordida munera, vt calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, & similia. de quibus vide Hostien. in sum. eod. tit.

De E ante N.

Encænia erat festiuitas dedicationis templi, Græcè enim kainon, id est nouum.

Endiadis, vel (vt peritiores loquuntur) Endiadyo, figura est, cùm ex duobus vnum dicitur: id quod etiam Accursius annotauit in l. j. §. j. de pact. & Alciatus lib. iiij. de verborum significa.

Energumini sunt à dæmonibus obsessi, vel qui in defectu lunæ patiuntur defectum mentis. not. de consecra. distinct. v. c. omni die.

Enigma, id est subtilis dubitatio. C. de legi. l. fina. circa fi. & extra de reli. & vene. san. c. j. lib. vj. alibi exponitur, id est figura. C. de ve. iu. enu. l. j. §. fin. aliter sumitur in auth. de æqual. do. §. j. versic. ille autem.

Enim, id est certè, exponit gl. in auth. de nupt. §. nuptias. Aliquando exponitur enim, id est qa. C. de cri. sacr. l. ij. Aliquãdo ponit cõtinuatiuè cũ superiore, vt ff. de mi. tes. l. neq; enim.

Enormis læsio quando dicatur glo

glo.in c.cùm illorum.de sent. excom.dicit, quòd statur arbitrio iudicis. Fel.in c.cùm illorum.col.iiij.versi.in ea gl.ibi, relinquitur.

En plati, id est largo quodã modo.l.in summa.§.item Labeo. de aqua plu.

Entheca in Decretis Canonicis eadem significatione ponitur, qua apotheca & horreum, videlicet pro loco galæque repositorio.

Enucleare vetus ius, id est extra nucleum obscuritatis ponere. Nam prout Azo dicit.C.de ve. iure enu. sicut in nuce inuenitur quod est amarum, ita & in veteri iure erant tot multitudines quòd nemo eas habere vel legere poterat. Nam sicut in nucleo dura testa inuenitur, ita ibi duræ & iniquæ sententiæ erant. Item sicut nucleus cum inutili pellicula tegitur & latet, ita & in illa multitudine tanta & sublata superfluitate antiqua & necessariis & vtilibus collectis prout melius fieri potuit, ius vetus enucleatum est. Nam melius est pauca & idonea effundere quàm multis inutilibus homines prægrauari: vt C. eo. tit.l. iij.§.sed & si aliquid. Item dicitur vetus, quia ab vrbe Roma cõdita & à Romuleis temporibus vsque ad tempora Iustiniani fere per mille quadringentos annos confusè statutum obtinuit, vt C. de vete. iure enucle.l.j.§.j.ibi, reperimus autem, &c.

Enunciatio, pro clausula vel oratione.l.hæc enunciatio.de verborum signific.

Enuntiatum verbum de se tantum significat, quãtum sonat, scilicet enuntiationem eius quod est vel quod non est, sicut nuntius dicitur quia refert voluntatem domini sui, scilicet quid velit, & quid non velit, vt in l.& licet.ff.de consti. pecu. Quandoque tamen verbis enuntiatiuis significatur dispositio, quando hoc significari concluditur ex quouis probabili significato, prout latè declarat Bar.in l. ex hac scriptura.de donat.

De E ante O.

Eò, id est propterea.l. id. de constit.pecu.

Eo ipso, ista verba importãt absque alia sententia.Fel.in c.Rodulphus. xxij. col. aliâs, col. xix.versi.quoties de rescrip.

Eo loci, pro eo loco.l.sed & si.de iudi.

Eo potius, pro eo amplius.l. itẽ ait.ex quib.cau.ma.

Eousque, id est intantum.§. illud.insti.de re. di.

De E ante P.

Epibatæ, vide suprà, Embatæ.

Epidemia, accessus in vrbem. l. iiij.de

iiij. de offic. proconſ.

Epidemitici dicuntur qui habebant ſub ſe menſuratores qui menſurabant hoſpitia, & in eminenti loco deſcribebant nomina eorum qui ibi habebant hoſpitari.

Epiſcopus dicitur ab epi, quod eſt ſupra, & ſcopus vel ſcopin intendere, quaſi ſupra intendens, quia habet curam ſuper intendendo ſuper omnes laicos & clericos ſibi commiſſos, vt viij. q. j. qui epiſcopatum. xxj. diſtin. cleros. vbi etiam interpretatur ſpeculator, eo ꝙ ſpeculetur ſubiectorum mores & vitam. Sed in iure ciuili epiſcopi etiam dicuntur qui præſunt pani & aliis rebus venalibus, quæ quotidianũ victũ ſuggerunt. l. vlt. de mune. & hono.

Epiſcopi appellatio in materia odioſa & valde exorbitanti intelligitur ſolùm de conſecrato. Feli. in c. eam te. in iiij. col. verſi nouiſsimè autẽ. de præſcr.

Epiſcopalis audientia eſt iuriſditio ipſius epiſcopi.

Epiſtola decretalis. Require ſupra decretalis epiſtola.

Epiſtola diui Adria. ſecundũ Guliel. in Spe. de renũ. ver. in primis ergo. ſub §. finitis. locũ habet inter fideiuſſores, mandatores, & cõſtitutores, itẽ inter tutores. & eſt illius epiſtolę officium, ꝙ quanuis aliqui ſint inſolidũ obligati, tamẽ ꝑ eius beneficiũ ſi omnes partes ſint ſoluendo tẽpore litis, poſſunt poſtulare vt diuidat actio inter eos, vt vnuſquiſque pro virili portione cõueniatur. Alioquin niſi dicto beneficio iuuarentur, poſſet creditor quem mallet inſolidum conuenire, vt C. de conſti. pecu. l. fi. & inſti. de fideiuſ. §. ſi plures. & ff. de fideiuſſ. l. inter fideiuſſores. & l. ſi dubitetur. Si ergo huic beneficio fuerit renuntiatum poterit creditor quẽ maluerit conuenire. Quomodo autem renuntietur huic beneficio, vide ibidem.

Epiſtomia græcè, latinè oris obturacula. Sanè apud Iuriſconſultos capiuntur pro obturaculis ſalientium, quæ vulgo, vt Alciat. ait, Spinæ appellantur. Epiſtomiorum meminit. l. fundi. de actio. emp.

Epitaphium eſt ſcriptura ſiue titulus in lapidibus ſepulchrorum ſculptus.

Epitheſis in l. lex Cornelia. de iniur. ſignificat inſcriptitionẽ factam in contumeliam alicuius.

Epitima in l. ſcire. de tut. & curato. pro illabefacta nominis honoríſque fama.

Epitimium eſt ſuſpenſio vnius ſeptimanæ, vel eſt quædam increpatio vel genus pœnæ, ſecundum Ioan. And. in gloſ. xxj. quæſtio. iiij. omnis iactura.

Epitimio, id est voluntate testatoris.ff.de tu.& cur.da.ab his. l.scire oportet.§.sed & si quis.

Epitogium est vestis, vel tabardus superior clerici. Et dicitur ab epi, id est supra, & tego, quasi superius tegens. not. in gl.in clem. ij. de vita & hone. cleric.

Epitome, & epitoma, latine breuiariũ dicitur, vbi.s. res in cõpendiũ rediguntur, secundum Bud.in l.qui leuãdę.ad l.Rho

De E ante Q.

Aequanimiter.i.æquo animo.

Equestris dignitas erat in his qui Romam custodiebãt: nam & hi habentur pro absentibus reipublicæ causa. Et dicit Accur.ꝙ aliqui erant præsidẽtes, quia simplex militia nõ est dignitas. De hoc vide eod. tit. in rub. C.lib.xij.

Aequitas est conuenientia rerum quæ cuncta coæquiparat, & in paribus rationibus paria iura vel iudicia desiderat, vt C. ad l.fal.l.fin.verbi gratia, Mutuasti mihi centum aureos mutuo, modo æquum est ꝙ isti numerationi cõueniat solutio secundũ eandẽ qualitatẽ & quantitatẽ, vt ff.si cer.pet.l.mutuũ. Aequitas etiã dicitur quædam mitigatio tẽperãs iuris scripti rigorem. Et in quibus casibus talis æquitas præferatur rigori iuris, vt no. Ioan.And.extra de transact.c.fi.

Aequitas, nihil aliud est quàm naturalis ratio secundum Bar.in l.iij.C.de dot. promis. Et vide eundem Bal.in l.j.in tertia oppo.ff.de iusti.& iur.& an æquitas præferatur rigori, vide omnino dominum Iaso.post alios in l.placuit.C.de iud.

Equitium est grex equorum, secundum Accur.in l.quid ergo. ff. de vsufru. & quemadmodum quis vtatur.

Equitius dicitur custos equorũ.

Equuli, id est pulli equorum vel parui equi.insti. de re. diui. §. in pecudum.

Equus calcitrosus dicitur qui solitus est calce ferire.

De E ante R.

E' re, id est, ex vtilitate, vel ex pręsenti materia.l.j.secũdum editionem Haloandri. ff. si cert. pet.

Erania pecunia in l. creditor. de solu. quid sit, vide Alciat. lib. ij.Dispunct.cap.xxv.

Aerarium est repositorium pecuniæ, ab ære dictum. Et propriè ærarium est populi, fiscus principis.

Erciscere est diuidere: vide iudicium famil. hercisc. i. hæreditatis diuidendæ. de quo suprà in ver. Actio fami.herciscũdæ.

Eremodiciũ dicitur, cũ absente altera parte fert̃ sentẽtia, quasi latinè dicas deserta causa.

Ergasteria sunt stationes operariorum, & dicitur ab erga, l. opera

opera vel opus, ſterion ſtatio, quaſi operarum ſtatio, vt not. C.de epiſc.& cler.l.ij.

Ergaſtula dicuntur carceres vel preſsiones,& dicitur ab er, qđ eſt lis, & ſtolon, miſsio. Item ergaſtula dicuntur loca in quibus ſerui vincti opus facere cogebantur.

Ergagabi dicuntur operarij laborantes in ſtationibus ſuis, & dicitur ab erga, quod eſt opera, & gabor, quod eſt labor. Rectius tamen legas ergolabi.

Ergo, not. Ioan. And.de ſumma trin.dãmnamus.in princ.

Ergolabi, vide Ergagabi.

Eripere eſt de manibus auferre per raptum.

Erit, hæc dictio interdum etiam præteritum, nec ſolùm futurum tempus demonſtrat.l.verbum erit.de verb.ſig.

Ermaphroditus eſt quilibet qui habet vtrunq; ſexum. Rectius autem ſcribitur per aſpirationem hermaphroditus.

Erogare, pro expendere & diſtribuere.l.Ciuitatibus.de leg. j.& C.de erog.mil. anno.

Errare eſt aliud pro alio putare, xxxviij. diſtin. quamuis. xxij. q.ij.in quibus.in fi.& no.Ioan. And.in clemen.j.de iudi.ſuper ver. certa ſcientia. Et nota ꝙ differunt errare, titubare, & ignorare, vt declarat gl. rubr. ff.de iur. & fac igno.

Erro eſt puſillus fugitiuus, qui non quidem fugit, ſed ex conſuetudine quadã aberrare ſolet, & frequenter ſine cauſa vagatur, temporibúſque in rebus nugatoriis conſumptis, tandem licet ſero redit ad domum, vt l. quis ſit fugitiuus.§. erronẽ.ff.de ædil. edic.

Error eſt quando aliquid aliter contingit, vel aliud eſt quàm creditur vel putatur. de quo cap.præalleg.in fi.

Error calculi ſecundum Azo. in ſum.eod.tit. eſt error computationis. Veteres enim computabant per lapillos, qui calculi vocabantur, pro eo quòd pedibus quandoque calcantur. vnde Perſius. Hũc Macrine diem numera meliore lapillo, quia pro bono die ponebãt bonum lapillum.eſt glo.in l. vnica. C. de errore calculi.

Error quadruplex eſt, conditionis, perſonæ, fortunæ, & qualitatis. & quis eorũ matrimoniũ impediat, declarat Panor. in c.propoſuit.de coniug.ſeru.

Error intollerabilis eſt error à iure reprobatus. Et nota quòd error ſumitur pro facto, ſiue ſit error iuris, ſiue facti, quia licet ſit iuris inquantum eſt error facti tamen eſt, cùm ſit in alio quàm in veritate.

Eruta cæſa dicuntur omnia quæ cæduntur & eruuntur.

Ruta cæſa, apud peritores dicuntur, non eruta, vide Bu. ff.de action. empt. l. fundi.§.

si ruta cæsa.

De E ante S.

Aes, species est metallis, ab auro, argento, atque aliis metallis distincta, §. cùm ex aliena. Instit. de rerum diui. Sed quia pecunia primùm cudi cœpta est ære, hinc factum est, vt qualiscunque pecunia æris appellatione contineatur. l. etiam, de verb. sign. Imò & quandoq; æris nomen ad bona refertur, vt cùm lex noxium in ære puniri mandat: nam in bonis & patrimonio exercendam vltionem interpretamur.

Aes alienum est quod nos aliis debemus. Aes suum est quod alij nobis debent. l. cedere. de verb. sign.

Esopus est humilis hærba & medicinalis, cuius radix petræ inhærere dicitur, & purgat pulmonem inflatum, vt not. gl. ibi, Asperges me Domine esopo, &c. per Archid. 50. dis. cùm exaudiero. Hyssopus omnino scribendum est per aspirationem cum y, & gemino ss, media longa.

Esse verbum ad veritatem refertur, non ad id quod vltra veram rei æstimationem interesse contingit. l. hæc verba. de verb. sign. Quandoque ponitur pro remanere, vt in l. ij. de concub.

Esse in possessione & possidere valde differunt. l. si quis ante. de acquir. posses.

Est, hoc verbum interdum etiam præteritum tempus demonstrat. l. verbum erit. de ver. sig.

Aestas quot menses capiat. Bart. in l. j. §. j. ff. ne quid in flu. pub.

Aestimare litem est condemnare pecuniariter, vel quanti interest actoris, vide Bud. in l. vij. ad leg. Iul. repetun.

Aestimatio significat taxationem, prout subiecta materia vel quoduis aliud significare declarat. verbi gratia. Res traditur æstimata, hoc addito quòd reddatur æstimatio, & non res: ex hoc significatur emptio & venditio: vt in l. quoties. ff. de iure dot. Sed vbi res datur æstimata hoc pacto quòd res reddatur, & non æstimatio, tunc enim est emptio, sed significatur ꝙ re perempta vel diminuta, attendatur æstimatio facta. l. si inter. C. de iure dot. Nec periculum diminutionis vel peremptionis fit recipientis, nisi sit in culpa, quia cùm rem traditam teneatur reddere, periculum debet esse domini rei, sed in casu præcedenti periculum vel deterioratio rei transit in recipientem, vt l. æstimatæ. sol. matri. Item vbi res datur æstimata in dotem hoc pacto quòd reddatur res vel æstimatio, tunc significat transire periculum peremptionis, sed

non

non deteriorationis.l.plerunque. §. fin.cum l. seq.ff.de iur. dot. Et hoc ex natura contractus & alternatiuæ. Nam natura dotis est quòd dominium transit in maritum, & sic periculum est suum. Sed ex natura alternatiuæ alterum horum sufficit, aut rem reddi, aut æstimationem, iuxta regulam, in alternatiuis, de reg. iur. lib. vj. Sed res perempta reddi non potest, quæ si redditur, non est reddenda æstimatio.

Aestiualia, sunt ocreæ, scilicet calceamenta de corio, quibus etiam aliqui vtuntur interdum in æstate. Ioan. And. in cle.ne in agro.de sta.mo.

De E ante T.

Et, hæc coniunctio licet propriè copulet. ff. de cond. insti. l. si hæredi. tamen aliquando sumitur pro vel.ff.de verb. sign. sæpè cum si. Aliquando repetit qualitates præcedentes. ff. de fun. instru. & instru. leg. l. Seiæ. §. Caio. Aliquando pro idest, vt c.ij.de spon. Et in glo. instit. de libertinis. verbo et. Etiam not. in c.ij.de rescr.vbi de hoc. Vnde hæc dictio et, coniungit principaliter simul & successiuè, prout infertur ex significato tũc hoc dictitante, & secundũ quod volũtas disponẽtis quouis medio significare declaratur: nã quãdoq; est coniunctiua rerũ principaliter quarũ tamẽ vna est alteri successoria, vt dicẽdo, Lego fundũ & eius instrumentum. Principaliter enim significat instrumentũ legatũ, licet sit accessoriũ ad fundũ, & extincto fundo legato nõ extinguitur legatum instrumẽti. Secus est in præpositione cũ, quæ coniũgit accessoriè. facit l. si cui fundũ. ff.de fun.instr.& instr.leg. Posset tamẽ etiã faciliter trahi ad coniũgendũ accessoriè, pro voluntate disponentis qui exprimit &, pro cũ. Significat etiam ibi successiuè, filiũ meũ & nepotẽ hęredes instituo. nã intelligitur ꝙ filius admittatur, & eo deficiẽte nepos.l.Gallus. §. j.ff.de lib.& posth. Ratio, quia nõ simul admittitur cũ filio, & hoc ex ordinata charitate seu naturali affectione.arg.l.generaliter.C.de insti.& substi. sub cond.fa. l. Lucius.ff.de hæred. inst. vbi disiunctiua resoluitur in coniunctiuã, propter voluntatẽ quæ cõcluditur ex charitate. facit l. cũ pater. §. cũ pater. ff.de leg.ij. Idẽ in cõtractibus si quis emit redditus vel fundũ pro se, & liberis, & nepotibus: ibi enim &, coniungit successiuè. s. ꝙ primo pater solus admittatur, pòst liberi, deinde his deficientibus nepotes.

Aetas legitima semper intelligitur de natura l. non de ea quæ per principis beneficium im-

pletur, vt C. de his qui ve. æta. impet. l. vlt.

Aetas perfecta, dicitur ætas xxv. annorum. l. vlt. de iis qui ve. æta. impet.

Aetas pupillaris est minor xiiij. annis in masculis, & in fœmina xij. ff. de ver. sig. l. pupillus.

Aetas pubertatis diuersimodè accipitur. Nam in nuptiis cõtrahendis ætas pubertatis est in masculo xiiij. annorũ. & in fœmina xij. annorum, vt insti. de nupt. in princ. cũ ibi not. Non autem idem tẽpus requiritur, si alimẽta relinquuntur vsque ad pubertatem, quæ debentur masculo ad xviij annum, fœminæ autem vsque ad xiiij. ff. de alim. & cib. leg. l. Mela ait. in princ.

Aetatis venia est priuilegium qđ impetrat minor à principe, vt habeatur pro maiore. Impetrat eã masculus maior xx. annis. fœmina autẽ maior xviij. vt l. ij. C. de his qui ve. ęta. imp.

Aetas virilis diuersimodè secundum canones & leges interpretatur. l. j. ff. de mino. l. fin. C. de his qui ve. æta. impet. & illa diuersificatio est, quia diuersos habẽt effect⁹. gl. in c. episcop⁹. in verbo antequã. lxxvij. dist.

Aetates sunt sex, quibus generatio & status hominis finitur. xxxv. q. iiij. & cap. j. & Ioan. And. in princ. lib. vj. Alij ponunt vij. ætates hominis, similiter septem mundi. vnde,

Infans, inde puer, adolescens, post iuuenis, vir.
Dicitur inde senex, & postea decrepitus sit.
Annos prima tenet septem, post altera bis tot.
Terna quater septem, sed quadraginta quaterna.
Annos exultat ad quinquaginta iuuentus.
Sed si porrigitur ad septuaginta, senectus.
Extunc decrepitus incerto tempore durans.

Item nota versus de ætatibus mundi.

Primus Adam, iustúsq; Noe, magnus pater Abram.
Et post hæc Moyses, Dauid, natúsque Redemptor.
Septima fine caret, locat in requiéque beatos.

Et cætera, quandoque scribitur extensè pro duabus dictionibus, & sic disponit secundũ ꝙ relatiuum sequitur, si saltem aliquod sequitur, vt dicẽdo & cætera quæ sunt scribẽda. aliàs respicit omnia quæ præmissa sunt. Quãdoq; scribit̃ abbreuiatè, vt &c. & sic omnes comprehendit clausulas consuetas apponi in tali cõtractu. De hoc tradit̃ in l. Gallus. in prin. ff. de lib. & posthu. & not. in c. quoniam contra falsam. de proba. vide suprà in litera C.

Etiam illa dictio implicat. C. si tutor vel cura. l. etiam. & l. fin.

Etiamnum seu etiamnunc accipitur

pitur pro adhuc.l.iij. arb. fur. cæs.

Etsi, idem est quod quamuis. de simo.etsi quæstiones.

De E ante V.

Euangelium prçter notum significatum sumitur quandoque pro mercede quæ datur lætũ nuncium afferenti. l.falsus. de furt.

Eucharistia Græcè dicitur panis & calicis sacramentum, & latine bona gratia interpretatur, & quid melius corpore & sanguine domini nostri Iesu Christi.j.q.j.multi.

Euectiones appellantur diplomata vtentium cursu publico, quibus exhibitis & agnitis qui publico cursui prçsunt statim equos accommodãt. l.iij. C.de cur.pub.lib.xij.

Euerriculum, vitç est piscatoriũ, à verrenda aqua sic appellatũ. l.iniuriarum.de iniur.

Euestigio, id est, statim vel continuo, vt in cap.vnico. de sta. mona.lib.vj.

Euidens est quod semper palam est, & euidenter apparet. j.q.j. vt euidenter.

Euidentia.ff.de contrahen.emp. l.ea quæ.

Euincere est aliquid ab aliquo extorquere vel eripere, vel per sententiam iudicis acquirere. Res etiam euicta dicitur cum est amissa.

Euictio secundum Azo.in sum. C.de euic. secũdum quosdam ita diffinitur. Euictio est rei emptæ vel ex alia iusta causa acceptæ, per iudicis sentẽtiam abductio, vel (vt puto) alio euincente causæ amissio. nec enim semper est necessarium rem abduci vt videatur euicta: vt ff.eod.tit. l. euicta. §.j. Et euictionis cautio solet prçstari à venditore ipsi emptori: ad hoc vt si aliquis ab emptore rem emptam tãquam suam petat dicens eam sibi esse obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor recursum & regressum habeat ad venditorem, cui denuntiare hoc tenetur, & venditor debet assistere & defendere emptorem in causa euictionis. Et dicitur euictio alicuius rei in causam alterius abductæ per iudicem acquisitio. Vide suprà cautio de euict.

Eulogium idem est quod testamentum, vt in c.nos quidem. de testa.& in l.iubemus. C.de test.& l.quidam eulogio.C.de iure delib.ita exponit Barto. de testa. Apud nos autem aliter accipitur, vt ff.de re mili. l.desertorem.circa princ. Dicitur ab eu, quod est bonum, & logos sermo: quasi &c vnde aliquando sumitur pro benedictione, vt j.q.j. c.non liceat. Vel dicitur secundũ Host. ab eu, quod est flebile, & logos sermo, quia vt plurimũ fit in extremis. & est nota doloris.

Etiam eulogia dicũtur xenia quæ olim portabantur metro politanis ad conciliũ prouinciale:vt xviij.dist.cap.de eulogiis.vbi secundum gl.eulogia dicuntur munera quæ deferunt subditis suis prælatis.

Eunuchi secundum Azo.in sum. C.eod.tit.dicuntur spadones tantum,& nõ castrati. Sed de his longè eruditius Alcia. in l.spadonum.de verb.sign.

Euocare sacra, erat apud antiquos,euocare deos alicuius loci præsides & tutelares, quod fiebat,cum locũ quẽpiã profanum efficere volebant, vt scilicet sacrilegij nomine exoluerentur, quod innuit Iurisconsul.in l.sacra. de re. diuis. vbi Bud.

De E ante X.

Ex,not.Archid.iiij.q.v.quisquis. & plenius Io.Cal.in c.vestra. de cohabi.cler.& mul. Io.mona.de hære.accusatus.libro vj. etiam Archid.de pręben. cum in illis.eo.li.& Panor.in c.in literis.de restit.spo.etiam no. C.de legi. l. non dubium. & quãdoq; in compositione stat augmentatiue pro valde: vt exæquare,id est valde ęquare: vt l.j.ff.de leg.j.

Exacta pecunia dicitur nõ solum per solutionem,verum etiam si per delegationem satisfactũ est.l.verbũ exactæ. de ver.sig.

Exactio,id est petitio.nã exigere est rem ab alio petere.

Exaggerare & deprimere opponuntur.l.iij.§.fin.de iti.actúq; pri.nam exaggerare est accumulare, ab aggere, quo terra accumulata significatur.

Examen tripliciter accipitur, aliquando pro vniuersitate apiũ, aliquando pro approbatione & aliquando pro iudicio: vt C.de aduoc. di.iu.l.nemini. & instit.de re.diui.§.Apium.

Exarmare, armis spoliare. l.ij. ad l.Rhod.de iac.

Exauctorare est militẽ cingulo, vel clericum ordinibus spoliare:vt in l.qui cum vno.§.non omnes.ff.de re mili.Vel est statum alicui vel autoritatem auferre.idem sonat quod degradare.

Ex bonis esse,& esse in bonis,val de distant.§.fin.Instit.vi bon. rap.

Excãdescere est subito irasci habendo similitudinem inter furorem, & æstuantis ferri candorem.

Exceptio est rei defensio,per quã se reus defendit & tuetur ab actore secundum Azo.in sum. C.eod.tit. Quandoque ponitur largè & impropriè pro omni defensione:prout reo cõpetit etiã si nulla actori cõpetit actio: & tũc quidam vocãt eam exceptionẽ facti: vt quando sine actione quis calũniose petit.Sed Azo vocat eam exceptionem intentionis. Et de exceptionibus intẽtionis, quę sint,

ſint,no.ff.eod.tit.l.j.in princ. & l.ij.§.illud. & talis non poteſt de iure experiri,quia nemo poteſt experiri ſine actione,& cum tunc nulla ſit actio, nulla poteſt dici actionis excluſio,ſed dicitur cõtra intentionẽ actoris defenſio:vt quando quis ſe in aliquo inſtrumẽto obligat ad aliquid ſine exceptione iuris vel facti,ſenſus eſt quòd contra hoc nullam faciat defenſionem de iure vel de facto.Differunt tamen exceptio & defenſio.Nam defenſio propriè dicitur quæ ipſo iure actionem tollit:vt ſolutio, quæ eſt eius quod debetur redditio,& acceptilatione omnis obligatio tollitur.inſtit.quib.mod.obli.tol.in princ.& §.itẽ per acceptilationem. Item renũtiatio dicitur defenſio.cap. ſuper hæc.de renun. cõcordat gl.in c.j.de lit.conteſt. lib.vj. vbi not.Itẽ large dicitur etiã exceptio replicatio,quæ datur actori.omnis enim replicatio eſt exceptio : vt ff.eod.tit.l.ij. §.replicationis. & ſicut ſe habet exceptio ad actionem : ſic replicatio ad exceptionẽ, ſecũdum Goffr.de proba.in ſum. Stricte vero & propriè exceptio ponitur pro illa defenſione quæ competit reo contra actionem competentẽ in eum, & ſic dicitur actionis excluſio. & hæc eſt exceptio iuris , vt ſi petis à me debitũ , & ego excipio quod remiſiſti mihi , vel quòd feciſti mecum pactum de non petendo,vel quòd non venit dies præfixus.& ſumitur vtraque exceptio. ff.eod.tit.l. ij.primo reſponſo.& §.replicationis.& ꝙ exceptio ſit actionis excluſio,habetur extra de elect.c.dudum.ſuper ver.irritari.in gloſ.Exceptio autẽ diuiditur in plura genera , quia aliæ ſunt temporales & dilatoriæ,aliæ perpetuæ & peremptoriȩ : vt ff.eod.tit.l.ij.§.fi.& l.exceptiones.Aliæ ſunt odioſȩ:vt Macedonianȩ. Aliȩ fauorabiles:vt Velleianȩ. Hæc diuiſio colligitur ex l.qui exceptionem. ff. de condit.indeb. Item aliæ ſunt in rem, aliæ in perſonam,vt ff.eod.tit.l.exceptiones ij.Item ſecundũ Hoſt. & Spec.aliȩ ſunt anomalȩ,aliȩ mixtȩ:& multas alias diuiſiones dicti doctor.proſequũtur. vide eos.

Exceptio dilatoria eſt quæ cauſam differt:vt inſtitu.eo.§.appellantur,Et iſtarum eſt multiplex diuiſio,de qua aliquantulum notatur in l.exceptionem.C.de probatio. Eſt enim quædam dilatoria ſolutionis: quæ ſapit iſtam naturã, quòd reſpicit actionem nimis tempeſtiue intentatam , & debet opponi ante litis conteſta.ſed probatio eius fit poſt lit.conteſt. cap. inter monaſterium. de re iudi.Quȩdã eſt dilatoria

iudicij, quę opponitur propriè ad impediēdum iudicium ante lit.contest.& probatur tanquam præiudicialis, & expedienda venit ante lit. contest. Et idem dicendum est de replicatione eiusdem. Quædam est declinatoria fori, vt ibidē notatur. Item colligitur hæc diuisio ex l.iij.in fi.ff. eod. tit. vide de hoc Spec.eo ti. Et no. quòd declinatoriæ iudicij sunt in initio proponendæ: & sunt illæ quæ contra iurisditionem iudicis opponuntur. Ratio, ne si eis scienter omissis ad alia procedatur: videatur quis in iudicem consentire. C. de except.l.vlti.not.Gof. de dila.§. sunt & aliæ. in fi. Sunt etiam istæ probādę in initio, vt prius sciatur de iurisditione iudicis antequam procedatur ad vlteriora: habent tamen etiam locum post sententiā, si ex ignorantia omittantur. de sent. & re iud.ad probādum.C. si à nō competenti iudi.l.vlti. Etiam dilatoriæ proponende & probandæ sunt ante lit. contesta. c.inter monasterium.præallega.& c.pastoralis. de excep.C. de probat. l. penul. Dilatoriæ solutionis sunt proponendæ similiter in initio causæ, id est ante lit.contesta.& probandæ postquam actor suā intentionem fundauerit. Sed perēptorias probabit reus postquam actor suam intentionem probarit. De hoc vide Gof.de probatio.§.restat.

Exceptio peremptoria secūdum Specu. vocatur sic, quia actionem vel intentionem agentis perimit secundum Io. And. c. j.de lit.contesta.lib.vj.seu ius lædit: vt institu. de perpe. & tempo.act.§.perpetuæ, vt pactum de non petendo in perpetuum, & iusiurandum de non agendo vel accusando, videlicet petebam à te centum, & tu excepisti quòd pepigi tecum de non petendo in perpetuum, vel iuraui non agere vel accusare, quæ ipso iure tollunt naturalem obligationē: vt ff.de iureiuran.l.fina. circa princip. quod doctores intelligunt esse verum de voluntaria & conuentionali: secus autem de necessaria. Ciuilem autem ipso iure non tollunt, sed ope exceptionis elidunt, & secundum Azonem semper obstant hæc agenti, etiam si cessauerit agere per mille annos.

Exceptio perpetua est quæ perpetuum habet effectum, vt cùm petis à me debitum, & excipio, quòd tu remisisti. Hæc exceptio perpetua dici potest, & perpetuo competit quandocunq; actor agit, quia exceptio non competit nisi quis agat. ff. de exceptio.l.exceptio.

Exceptio temporalis est quæ ad tempus vtilis est, vt cùm petis debi

debitum, & excipio quòd tu fecisti pactum mecum de non petendo. Hæc exceptio vsque ad annum vtilis est, postea verò non, de qua de rescri. c. plerunque. & de officio ordi. c. pastoralis. in fi. & ff. eod. titu. l. exceptiones. §. temporales. & hæc etiam dilatoria dicitur, quia differt & prolongat causam, non autem aufert. Aliud exemplum, cõuenio te coram iudice non tuo, & tu excipis te non esse de foro eius. Vide glo. in verbo excusari. c. si autem. de rescrip.

Exceptio anomala est quæ non sequitur normam aliarum, quia potest opponi ante litem contesta. & post, & lit. contesta. vt exceptio excommunicationis, & aliæ, scilicet de quibus dubitatur an sint perpetuæ, an temporales, vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, vt no. institu. de excep. §. appellantur. & plures aliæ secundum Hostiensem & Specul. eodem titu. vt exceptio quæ competit fideiussoribus ex epistola diui Adriani contra creditores: vt no. instit. de fideiuss. §. si plures.

Exceptio rei iudicatæ non potest opponi nisi quando fit super eadem re, & quando est ex eadem re, & quando est ex eadem causa & eadem persona.

Exceptio doli est quadruplex, vt not. Accur. in glo. l. qui se debere. ff. de condi. ob cau. da. cau. non se.

Exceptor pro librario, hoc est qui aliquid describit, vel qui alio dictante scribit. l. sed addes §. fi. ff. loca.

Excommunicatio est extra communionem ecclesię separatio, vel censura ecclesiastica excludens à communione fidelium xj. q. iij. c. nihil. & §. euidenter. Vel est æternæ mortis damnatio. xj. q. iij. nemo episcoporum. Vel sic generaliter est à qualibet licita communione vel legitimo actu separatio, vel à sacramentis exclusio. Species excommunicationis infinitæ possunt esse, quia tot quot sunt species communionis. Duæ tamen sunt species eius quæ præcipuè secundum canonistas communiter vsitantur, scilicet maior & minor, de vtraque illarum habetur ij. quæstione iiij. engeltrudam. Nam vna excommunicatio quæ maior est dicitur anathema, & excludit ab ingressu ecclesiæ, & à communione fidelium, & à sacramentis, hæc vocatur maior, & fertur cum solennitate, de qua etiam datur præcedens descriptio cùm dicebatur. Est à qualibet licita communione hominum vel legitimo actu & sacramentorum separatio.

Alia

Alia dicitur minor, & illa tantum separat à sacramentis, & hæc est duplex, vna per præceptum à iure, vel per sententiã ab homine. Alia separat à cõmunione fidelium, non sacramentorum.v.q.ij.præsenti secundum Gof.& de cleri.excõ. mini.§.item sciendũ. Est enim quædam excommunicatio iuris, à qua absoluit episcopus, nisi absolutio sit summo Pontifici reseruata. de senten. excommuni.nuper. Alia hominis, vt episcopi vel sui vicarij vel delegati.de offic.ord.cùm ab ecclesiarum. de maio. & obe.c.vnico.lib.vj. in gl. Etiã excommunicatio dicitur mucro episcopi.xvj.q.ij.c.visis.in fi.Item dicitur anathema impropriè ab ana, id est sursum, & thema, figura olim in frontibus damnatorum impressa, & sic quasi anathema dicitur, & hæc maior dicitur, quæ duplex est. Quædam sine solennitate. Alia solennis, quando xij.episcopi vel presbyteri cãdelas in terram proiiciunt, & pedibus calcant, & non differt ab alia nisi in substantia, quia maior est terror & confusio. De his duabus in c. cùm non ab homine.de iudi.

Excõmunicationis appellatione intelligitur de maiori, ita textus in c.pen.de sent. excomm. Adde quòd videtur dicendum contrarium, quia in peioribus mitior pœna est infligenda. Host.in d.c.pe.dicit ꝙ ex quo excõmunicatio est medicinalis in his quę cõcernũt animã, est capienda pars tutior, & idẽ tenet Abb.in d.c.penul.& ibidem vide Fel. & contra istam solutionẽ doc. videtur tex. in contrariũ in c.pia.de excep.in vj.vbi dicitur quòd si opponitur in iudicio quòd aliquis sit excõmunicatus, oportet quòd exprimatur species excõmunicationis, si intelligeretur de maiori, hoc non esset necessarium.vide per Feli.latè in d.c. penul.ver.tertiò requiritur.

Exconsul est qui desiit esse consul, simile no. de quæstore & exquęstore.insti.in procem.§. cum hoc.

Excusatio est alicuius iustæ causæ allegatio in defensionem vel supportationem alicuius.

Excusatio tutorum fit ex variis causis & quædam innititur æquitati. Quidã enim excusantur ad tempus, scilicet qui causa reip.abesse cœperint, & reuersi, ad nouam tutelam infra annum non vocantur, sed veterem cogũtur statim recipere, vt insti.de excu.tut. vel cur.§. item ij qui reipubli. Est & alia excusatio à tutela, quæ dicitur excusatio veteranorũ, qui excusantur à tutela si sint à militia dimissi honesta causa interueniẽte & iusta, puta propter infirmitatẽ, vel aliã causam. Sed illa

illa quæ alio modo fit, non vocatur honesta, sed causaria: vt ff. de his q no. infa. l. ij. §. ignominiæ. Et perpetuo excusantur qui soluũtur à militia post xx. annos. Sed ad tẽpus qui infra xx. annos, & hoc diuersimodè tenet̃, quia si infra quinque, nullam sibi vẽdicant immunitatẽ. Si verò post quinq; annos solutus fuerit, habet immunitatẽ vnius anni, post octo annos habet immunitatẽ bienij, post xij. triennij, post xvij. quadriennij, post xx. annos habet excusationem perpetuam. Est & alia tutelę excusatio eorum qui numero liberorum se excusant, vt Romę liberorum trium, C. eo. ti. l. j, cum cõcor. in Italia quatuor, in prouincia quinq;. Est & excusatio eorũ qui morbo excusantur vt cæci, surdi, muti, furiosi, & perpetua valetudine detenti. C. de excu. vete. l. vnica.

Excusatio eorum qui ætate excusantur, vt maior lxx. an. l. vnica. præalleg. & insti. de excu. tu. vel cura. §. item maior.

Excusatio eorum qui numero tutelarũ excusantur, scilicet qui habent tria onera tutelæ, id est tres honores tutelæ, secundum Azonem: quæ omnia habentur C. sub his tit. in rubro & in nigro. vide de hoc Azo, ibidem in sum.

Excusator secũdum Azo. & Spec. eod. tit. est qui venit ad proponendum causas absentiæ alicuius qui nõ poterat simul ratione sui vel causæ procuratorem constituere, vt in causis criminalibus in quibus licet procurator nõ interueniat (vt in l. pe. ff. de pub. iud.) excusat̃ tamen à legatis causis absentiæ, & bene admittitur, vt in l. absens. ff. de procur. etiam si vocatus erat vt personaliter compareret.

Excurrere quid sit, & quid summa excurrens, declarat eleganter Bud. in l. Publia. ff. deposi.

Excutere præter vulgatam significationem accipitur interdũ pro scrutari & diligenter inquirere. Vlpia. Si tibi mandauero, vt vires excuteres eius, cui eram crediturus, &c. Aliquando pro exactè aliquid expendere, vt in l. cùm in plures. §. mandaui. ff. loca. Quandoque est nomen exigere & debitorem appellare. Paulus in l. Lucius. de admi. tuto. Non prius ad magistratus reuerti potest, quàm si omnes tutores excussi fuerint, id est vt Bud. interpretatur, quàm expertũ sit, an suum à tutoribus seruare possit.

Excusio, diligens est inquisitio rerum bonorúmque principalis debitoris vsque ad nouissimum (vt dicitur) quadrantem facta.

Execrari est abominari vel detestari, & propriè attribuitur delictis

delictis dicendo, hoc delictum est execrabile. Inde factum, vt accipiatur etiam pro abhorrere. l. item. de alie. iudi. mut. cau. fac.

Executor secundum Spe. eo. titu. est officialis per quem litis executio vel ipsius causæ præparatio iubente iudice suo expeditur, vel secundum Azo. propriè est ille qui discussa causa sententiam executioni mandat. Vocatur etiam in iure apparitor. Require suprà, Apparitores. Aliâs etiam vocatur in iure diuersimode. De istis modis est gl. notabilis. C. de execu. rei iud. l. si vt proponis. quam prosequitur Specu. in titu. de citatione. §. sequitur. prope princ. Item appellatione executoris intelligitur delegatus. c. sciscitatus. de rescrip. & c. si quis contra. de foro competen. Vnde executores sunt illi per quos iudex sententiam suam exequitur, & rem iudicatam mancipat effectui, & mandat executioni. Et duplex est executor, scilicet merus, & mixtus. Executor merus dicitur quando per nuntium non est demandata aliqua cognitio, sed tantum causæ executio, & talis non debet audire exceptiones: vt C. de executio. rei iudi. l. si vt proponis. præalleg. c. de cætero. de re iudi. & ff. de iudi. l. si prætor. & de tali loquitur c. pastoralis. §. quia verò. de offic. deleg. vbi bona gl. de executione duplici, secundũ Hostien. tamen tenetur admittere exceptionem excommunicationis, aliâs appellari potest. De hoc vide Archi. de exceptio. pia. libro vj. Vel sic. Executor merus est qui non potest de fraude interposita cognoscere, nec ab illa appellatur nisi modum executionis excedat. ff. de appella. & relatio. l. ab executore. & ij. quæst. vj. ei qui. §. ab executore. Sed à mixto executore bene appellatur si non admittit legitimam exceptionem, vel alias partes grauauerit. de appel. c. dilecto. & c. vt debitus. sed executor mixtus est qui habet cognitionem causæ annexam, vt in c. nouit. de appella. & de iudi. c. decætero. præalleg. de officio deleg. c. pastoralis. in glo. vt cùm Papa mãdat alicui restitui rem suam: vel alicui dari beneficium, &c. talis debet recipere legitimas exceptiones, quantumcunque scribatur sibi absolutè à Papa: vt de offic. delega. ex parte. de rescrip. c. si quando. & cap. cùm adeo.

Exemplar & Exemplum sic differunt autore Bart. in l. Sempronius. de leg. ij. quòd exemplar est scriptura principalis, exẽplũ autẽ scriptura inde sumpta, quam vulgus copiã vocat.

Exem

Exemplaris dicitur illa substitutio quæ fit filio furioso seu mente capto in euentu mortis in furore seu non sana mente, & dicitur exemplaris, quia admittitur fieri prædictis, sicut pupillaris pupillis fit, quia sicut hi propter ætatem sibi per testamentum prouidere nequeunt, sic etiam prędicti propter furorem, dementiam seu defectum mentis, rebus suis superesse non possunt, vt insti. de pu.subst.§.j.in prin. In multis tamen differt à pupillari, vt infrà dicetur de substitutionibus. Significat autem hæc substitutio diuersimodè, vt significatum ex eius verbis vel aliâs vndecunque sumptum significare probat. Significat enim primo vel eius verba significāt seipsam, scilicet quòd filio cui facta est substitutio, mortuo in furore vel dementia, substitutus admittatur, vt §.j.insti.de pupil.substi. Significat vlterius tacitam vulgarem, arg.l.iam hoc iure.ff. de vulg.& pupil.substi.§.j.instit. eod.titu.pręalleg. Ratio, sicut enim in primo significato cōsideratur proprietas verborū eius, sic in secundo significato consideratur identitas personarum: vt quod per substitutionem testator filio prouidet sic, nisi aliud appareat. Significat etiam hæc substitutio pupillarem, verbi gratia, facta est furioso impuberi, si in furore decesserit, sensus est quòd si decedat in ætate pupillari, tunc significat pupillarē, quia facta impuberi, licet furioso, & valet pupillaris tantum, quia verba hoc significant, & quia defectus naturalis potius attenditur quàm accidentalis.l.iij.§.j. ff. de tute. & hoc quando illa concurrunt quæ requiruntur in pupillari, quia filius est in potestate patris, & sic de aliis. Si autem non concurrunt, tunc infra tempus pubertatis valet, vt exemplaris, postea non, propter limitationem illam, si in ætate pupillari decesserit. Si autem facta est sine temporis limitatione, tunc valet simpliciter seu pro omni tempore vt exemplaris. Significant vlterius hæc verba, filio furioso substituo, subaudi, id est si filius furiosus in furore decesserit, & requiritur quòd sit furor tempore mortis, vt in §.j.institu. de pupilla.substit. præalleg. & l. ex facto. §. j.ff. eodem titulo. licet aliâs per ista verba, Titio furioso lego, talem qualitatem sufficiat adesse tempore dispositionis, vt in l.Mela.in princ.ff.de ali. & ciba.lega.quia apponitur causa demonstrationis. Ratio vtriusque, quia significatum sumptum est ex affectione, qua significatur ei prouideri cui

cui prouidetur, eo modo quo potest. modo in primo casu melius prouidetur ei recipiendo ea verba in illo sensu. Sed secundo casu melius prouidetur furioso recipiendo verba demonstratiue tantum, quod est proprium eorum significatum. Significant vlterius quòd existente conditione substitutionis, substitutus admittatur volens vel inuitus secundum qualitatem personæ substituti. Si enim est substitutus filius furiosus qui erat in eius potestate tempore mortis est necessarius vel voluntarius: vt in §. j. insti. de hære. quali. & diffe.

Exempta actio dicitur quę intentari posse desiit. l. sed & si. §. actio. ex quib. cau. maio.

Exemptus dicitur qui à suo iudice siue iurisditione ordinarij subductus est, &c.

Exemptio propriè est vbi aliqua conuentualis ecclesia canonicorum secularium vel regularium monachorum, vel monialium, immediatè subest Papæ. Harum exemptionũ alia vniuersalis, alia particularis. Vniuersalis est quæ cum vniuersitate iuris spectat ad Papam, ita quòd Metropolitano aut diœcesano nihil iuris manet in eadem. Particularis est quę pro parte in certis casibus ab eorum iurisditione eximitur, & aliâs pertinet ad eosdẽ, verbi gratia, Si fortè aliqua ecclesia quantũ ad hoc est exempta, vt nullus archiepiscopus vel episcopus possit in ea diuina suspẽdere, sicut in sua diœcesi, & aliâs ei exhibeat reuerentiam & honorem. Item exemptionis monasteriorũ duæ sunt species. Quædam enim monasteria nõ recognoscunt superiorem nisi Papam, alia sunt ordinum exemptorum, vt monasteria Cisterciẽsiũ, &c. quæ non corrigit ordinarius loci, sed abbas vel prior eorũ glo. est in cle. attendentes. de sta. mon. Item exemptionum alia personalis alia localis. Personalis est vbi archiepiscopus vel episcopus eximitur, vt à nullo nec etiam à legato sedis apostolicæ nec etiã à iudice delegato excommunicari vel interdici valeat aut suspendi. Sed localis est quæ loco hoc est ecclesiæ datur.

Exemptile, quod eximi potest. l. argumento. §. pen. de auro & arg. leg.

Exequi, aliquando pro vlcisci. §. fin. insti. de iis qui sunt sui vel alie. iu.

Exercere quæstionẽ, est torquere seu torturam inferre.

Exercitor dicitur is ad quẽ quotidianus quæstus & vtilitas nauis pertinet, magister verò nauis dicitur cui tota nauis & anchora commissa est. Require suprà, actio exercitoria: vbi de hoc.

Exercitus traxit nomen ab exercitatione.l.j.in fi.de mili. test. Exercitum autem dicimus nõ vnam cohortem neque vnam alam, sed numeros multos militum. l.ij.de iis qui notan. infam.

Exero,id est peto,sic ponitur exeratur, id est petatur.l.vt verborum, quæ est fin.C. qui admit. ad bo. possess. ibi glo. pen. vel est idem quod aperiatur via petenti.

Exæstuare est feruere,bullire,vel calescere, vt est glo. in cle.dudum.de sepul.

Exhedra in l.siverò.de iisqui deie.vel effu. sumi potest pro cella studiaria,vt ibi ait Bud. Nã alioqui exhedræ erant loca,in quibus Philosophi apud Græcos in palæstra sedentes disputabãt,vt docet Vitruuius,quæ à sedium frequentia & sessitandi commoditate nomen traxere.

Exhæredatio est alicuius à sua substantia vel hæreditate exclusio, & alterius, seu alieni institutio, veluti cùm parentes exhæredant filios, & scribunt alienos hæredes in testamento, ita accipitur insti. de exhæred. liber. per totum. Et sic exhæredare est filium constituere alienum à substantia vel hæreditate paterna.& debet fieri causa inserta & probata. Et propter quas & quot causas pater filium, & econtra filius patrem possit exhæredare,not. gl. in cap. quintauallis. de iureiuran. & vide Bar. in l. filio præterito. ff. de iniusto rupto & irri. testamen.

Exhibere est rem in publicum deducere seu ostendere, vt copiam habeat aduersarius rem suam tangendi, & eam sic visam si sibi sua videtur, vendicandi. de hoc. ff. ad exhibendum.l.ij.de lib.homi. exhib.l. iij.§.ait prætor. Require suprà actio ad exhibendũ.quandoq; etiam exhibere apud Iurisconsultos accipitur pro alere,vt in l. si quis.de agnoscen. libe.

Exigere propriè est ab inuito extorquere. ff. de leg.iij.l.fideicommissa.§. si rem. licet quandoque exigere dicatur quis etiam à sponte soluente, vt C. de furt. l. falsus. Habet & alia plura significata, quæ diligenter persequitur Alcia. in l.verbum exactæ de verb. sig.

Exilium triplex not Archid.xlv. distin. cùm beatus. in fi.& l.v. de interd.& releg.

Exilium voluntarium est quod quis sibi sponte assumit. l. aut facta.§.euẽtus.vbi Bud.de pœ.

Eximere est quoquo modo auferre, puta si quis non rapuerit quenquã,sed morã fecerit quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret,vel res tempore amitteretur. & datur in eũ

qui vi exemerit actio in factũ, quæ non id continet quod in veritate est, sed quanti ea res ab actore æstimata est, de qua controuersia est.

Eximere actionem, vide exempta actio.

Existimatio est dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus cõprobatus. l. cognitionum. de var.& extraord.cog.

Ex legibus, hoc verbum sic accipiendũ est tam ex legum sententia quàm ex verbis. l. nominis.de verb. signi.

Ex nunc, prout ex tunc,& ex tunc prout ex nunc, hæc clausula retrahit extremum temporis ad initium,& vice versa initium ad extremum.

Exorbitantia appellant doctor. quæ à communibus iuris regulis deuiant.

Exorcistæ græcè,latinè dicuntur adiurantes.xxj.dist.cleros.

Expensæ sunt sumptus voluntarij, & non necessarij. Sed impensæ sunt vtiles & necessariç, à verbo impẽdere dictæ. vnum tamen multoties pro alio ponitur, vt l.Intra. in fi.ff.de minoribus. Etiam impensæ pro voluntariis ponuntur, non solùm vtilibus & necessariis. ff. de verb.signi. l. impensæ. vbi notatur quæ sint impensæ necessariæ, quæ vtiles, quæ voluptuariæ. Et expensæ differunt à dãnis. vnde iuramentũ factũ super vnũ nõ extẽditur ad alterũ: nã expẽsæ fiunt causa litis, dãna verò ex discordia proueniunt, vt destructio domus, & similia. de iniur. c.in nostra.in tex. & gl.

Expensum ferre propriè est scribere se pecuniam dedisse: sed plerunque vtimur pro ascribere & imputare, vt in l. mulier. ad Trebel.& l.pupillus quæ in frau.credit.

Experiri quandoque ponitur pro respondere seu defendere, vt extra de iud.c.j.de procu.c.qui generaliter. lib. vj. Quandoq; pro agere, vt de causa poss. & propriet. cap. pastoralis.

Expilatores secundum Azo. in sum.C.& ff.de cri.expi.hæred. hi sunt qui ex rebus vacantis hæreditatis aliquid surripiũt & expillant, de pœ. dist. j. aut facta. Require suprà actio expilla.hæred.

Expillatores etiam vocantur qui viatoribus pallia & vestes diripiunt.l. j.de effract.

Explicatio est allegatio quæ supplicationẽ infirmat, vnde replicatio est allegatio cõtra exceptionẽ, & adiuuat actorem, & supplicatio est allegatio quæ replicationem infirmat, & reũ adiuuat. Sed explicatio est allegatio infirmãs supplicationem, & sic pro actore contra reum.

Explosa, id est exclusa.c. inquisitioni.de sent.excom.

Exponere, id est cõtra se ponere.

Exponi

Exponi autem dicũtur infantes, serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittuntur, vel eis alimẽta negantur à parentibus, à dominis vel à patronis, vt in c. vnico. de infan. & langui.

Expressum quomodo dupliciter sumatur, not. ff. de vulg. & pup. substi. l. j. in prin. & de præb. si episcopus. in gl. certas, lib vj.

Expressa pupillaris substitutio, require infrà substitutiõ.

Expromittere, est pro alio promittere, vnde expromissor .i. fideiussor. l. v. §. satis acceptio. de verb. oblig. quamuis Accur. in auth. de fideius. eos inter se differre existimauerit. Sed & expromittere aliquando dicitur is qui pro se, nõ etiam pro alio promittit, vt in l. hoc iure. §. si quis seruo. de donat.

Expugnari nauis quãdo dicatur, explicat eleganter Iurisconf. in l. expugnatur. de incend. rui. naufr.

Expungere est punctis circundu cere & tollere seu cancellare. vnde expũctus miles, qui è numeris exemptus est. l. pen. de re mili. at expunctæ rationes dicuntur, cùm vltima manus calculo & dispunctioni imposita est. l. in omnibus. de diuer. præscript.

Exquæstor est qui publicæ pecuniæ congregandę, cõseruandę, & quærendæ officium habebat, sed hanc administrationẽ deposuit, vel dicitur ille qui quæstoris deposuit administrationem, vt not. insti. in proœ. §. cum hoc. c. in glo. vide suprà exconsul, & infrà quæstores.

Ex seminario, id est stirpitus. l. iij. arb. fur. cæs.

Exterminare, est quasi extra terminos vitæ vel iurisditionis suæ ponere. cle. vnica. de iureiur. & de hæret. excommunicamus. §. moneantur. & §. seq. ponitur etiã pro deponere, desolari, in exilium mittere.

Exterus religionis .i. alienus à religione. l. Nemo. C. de Iudæ.

Extimare, est alicuius rei certum pretium dare, & est idem quod taxare vel certum pretium diffinire & determinare. Sed orthographia poscit vt scribatur æstimare.

Extorres, id est immunes vel insontes. de sent. excom. c. cõtingit. & dist. xix. nulli fas est. & ea. dist. c. ita dominus. §. in omnem terram. & habetur C. de cust. reo. in l. j. de his. quæ est l. fi. & de pœ. dist. ij. itẽ proinde, vbi dicitur nudari facultatibus propriis & patriæ suæ extorres fieri. etiam xj. q. j. conspirationum.

Quod autor hic citat ex xix. dist. cap. nulli fas est: extorris fiat, &c. in libris quibusdam legitur exors, id quod eandem penè significationem habet cum dictione extorris, hoc præcipuè loco, cùm exortem eum intelligamus, qui extra sor-

tem, (hoc est partem,) fit cui contrarium est cõsors, hoc est particeps. Extorres autem plerunque appellantur exules, quasi extra terram eiecti, & ita interpretandum in d. cap. item proinde.

Extra, not. Archid. de rescri. statutum. lib vj. §. iij.

Extraordinarium remedium est quod ob aliquã causam extra vel vltra cursum solitum alicui datur, vt restitutio minori læso, vel absenti causa iusta, necessaria, vel probabili. ad quæ remedia nunquam recurrendum est quandiu remedio ordinario locus est, ad quod potest haberi recursus.

Extraordinarium iudicium est coram delegato, vel quando non proceditur in figura iudicij, sed ex officio iudicis in modum inquisitionis vel denuntiationis. vide tex. iuncta glo. in c. quoniam contra. de prob.

Extra ordinem quid importet, vide Bart. in l. j. ff. de furt. & Bald.

Extranei hæredes, vide in verb. Hæredes extranei.

Extricatas margaritas interpretatur Bud. in l. si seruus. ad l. Aqui. quæ ex rudi natiuo ... habitu arte gemmarij expolitæ sunt.

Extunc, tempus extremum significat ff. de condit. & demonst. l. si is. §. si ita.

De F ante A.

Faber lignarius, dicitur non solùm qui ligna dolat, sed generaliter omnis qui ędificat. ff. de verb. signific. l. ferri. §. fabros.

Fabricenses dicebantur qui erãt deputati armis faciendis, reparandis vel vendendis, vt l. j. de fabric. lib. xj. C. Ioan. And. in c. si iudex. de sent. excom. li. vj. dicit quòd fabricensis dicitur qui publica arma facit, ídq; in publicis fabricis, & non alibi, & dat primicerio vt reponat in publicis armamẽtis, quorum brachia stigmate figurantur.

Fabriles operæ. ff. de præscript. verb. l. pen. & de ope. liber. l. fabriles. Et quæ sint fabriles, & quæ obsequiales, & quæ artificiales, vide ff. de cond. inde. l. si non sortem. §. si libertus.

Fabrorum præfectos in l. diuus. de bo. dam. eos esse Bud. censuit, quos Commentariensis qui dicitur adiutores sibi assumpsit ad custodias obseruandas regendásque.

Fabula est quæ nec vera nec verisimilia continet. in proœ. inst. §. ij. super ver. fabulis. & l. antiqui. ff. si pars hæred. peta.

Facere verbum, est generale latéque patet. l. verbum facere. l. faciendi. & l. facere. de verb. sign.

sign. Item dicitur ille cuius au toritate fit. de senten. excom. c. mulieres. & facere dicitur quis statim, confestim, incontinenti, mox, ilico quod facit sine interuallo, nullo actu contrario aut impertinente intermedio. de electione. quia propter, vbi dicitur quòd post collationem mox debet electio celebrari. Similiter cùm vis infertur personæ incotinenti repelli debet, id est, sine interuallo, quasi bello cõtinuato. Item id quod in triduo facit. C. de erro. aduo l. vlt. vbi dicitur ꝙ aduocatus potest reuocare errorem suum statim, id est infra triduum. Et hoc intelligit Placent. sicut sonat. Sed Accur. hoc intelligit quando causa durat post errorem tantum per tres dies. Item quod facit in decem diebus. ff. de consti. pecu. l. promissor. vbi dicitur quòd si quis sine die constituerit se soluturum pecuniam alicui, contra eum agi potest si statim non soluerit infra decem dies. Item quod facit in vno anno. xx. q. j. puella. vbi dicitur quòd si insciis parẽtibus infra duodecimum annum velum acceperit, parentes vel tutores possunt hoc statim irritare infra annum. Item quod facit cum quodam temperamento temporis, ita quòd nec minimum nec maximum tempus assumit, quod magis potest intellectu concipi quàm dici. ff. de solut. l. ratum. & l. quod dicimus. vbi dicitur ꝙ hæres fideiussori testatoris hoc quòd ante additam hæreditatem soluit pro defuncto, statim soluere debet, scilicet, cum quodam temperamento tẽporis, nec enim statim cum sacco paratus venire debet. Item quod facit quamprimum potest. de resti. spo. olim causa: vbi dicitur ꝙ vim illatam rebus potest quis repellere incontinẽti, id est, quam cito poterit, collectis amicis, ita tamẽ quòd illud incontinenti non extendatur vltra annum. Hoc Ber. de ele. quia propter. Idem quod facit in vno mense. j. q. j. constat, vbi dicitur ꝙ si aliqui ordinati sunt ab hæreticis per vim, si statim renuntiauerint conciliabulo hæreticorum, id est infra mẽsem, tunc excusantur. Item quàm cito scit, vt xxij. q. ij. mulierẽ. Item quod facit quandoque, vt ff. si cert. pet. l j. vbi dicitur. Cuicunque rei assentimus alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex eo contractu, credere dicimur.

Facere quod potest qualiter quis conueniatur, & quomodo intelligatur, habetur in l. sunt qui cum nouem legibus seq. ff. de re iud. nam patroni, patronorum liberi, & parentes eorum, miles armatæ militiæ,

vel doctor presbyter, &c. si cōcondēnātur ad id quod facere possunt, non totum quod habent, extorquendum est, sed ratio habenda est ne egeant, vt in l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Nam intelligitur quis facere debere quod commodè & honestè potest. Nec enim videtur fieri posse, quod non potest fieri honestè. ff. de verborum significat. l. nepos proculo.

Facere partem dicitur qui efficit vt sibi coniunctus non plus accipiat parte sua.

Facinus, id est dolus. ff. de actio. & oblig. l. seruus.

Factitare est frequenter facere. l. Fulcinius. §. latitare autem. ff. quib. ex cau. in possess. ea.

Factio est conspiratio. l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest. vbi glo.

Factionum duces qui dicantur, vide Bart. in l. constitutiones. ff. de appel.

Factum & gestum licet strictam quandam inter se habeant differentiam, abusiuè tamen nihil differunt. l. licet. de verb. signific.

Facultates magnæ dicuntur quinquaginta aurei, vt C. de def. ci. l. j. Vel x. libræ auri, vt in auth. de appel. §. ij. colum. iiij. Vel ccc. aureorum, vt in auth. de def. ci. §. & iu. col. iij. Vel verius vsque ad quingentos solidos summæ paruæ. si vltra summæ magnæ. instit. de atti. tut. in §. nos autem.

Falcidia dicitur lex à Falcidio tribuno plebis qui ipsam adinuenit ad hoc quòd quis extraneo testamēto suo legare non posset, quin ad minus quarta remaneret hæredi, quod si contra faceret, locum nō haberet. & sic dicitur falcidia à falce, ad defalcandum de singulis legatis, per quam permittitur hæres habere quartam partem legationis, vel hæreditatis, quando etiam tota hæreditas vel maior pars est legatis exhausta. Et est triplex falcidia secundum Ioan. And. in glos. distinct. ij. responsa prudentum. Require infrà l. falcidia.

Fallacia, vide suprà in ver. dolus malus.

Fallonïa (aliàs felonia) est culpa iniuriæ propter quā vasallus amittit feudum. Et est quędam culpa quæ respicit dominum, scilicet, quando tribus vicibus citatus legitimè, fidelitatem præstare noluerit, vt in vsibus feudorum quæ fuerit prima causa beneficij amit. cap. j. Est & alia causa quando infeudauit, alia lego quàm ipse habet, vel talem vassallum qui feudum deseruire non potest. Sunt & aliæ feloniæ, propter quas feudum amittitur, & non respicientes dominos, vt not. Hostiens. in summa de feud. vbi vide.

Falsum

Falſum eſt quod caret veritate, vt reſcriptum falſum, quod non habet aliquod primordium ſeu ſubſtantiam veritatis, ſcilicet quod non emanauit à Papa, & tamen apparet emanaſſe. c. ſua nobis. de offic. vic. vbi de hoc. Sumitur tamen quandoque falſum pro iniuſto, vt in §. eadem. inſti. qui & ex quib. cau. man. non poſſ.

Falſus tutor verè dicitur qui tutor non eſt: ſicut falſum eſt teſtamentum quod teſtamẽtum non eſt. l. Paulus. de verbo. ſignific.

Falſarij ſunt qui crimine falſi tenentur, vel qui crimen falſi commiſerunt. cap. ad falſariorum. extra de crim. fal.

Falſitas eſt imitatio veritatis: nam falſatores ſemper ſtudent imitari ea quæ vera ſunt, vt falſa videantur veriſimilia, vt in authen. de inſtru. cau. in princ. Et ad eſſe falſitatis tria requiruntur, quorum ſi alterum deficit, falſitas non eſt punibilis, ſcilicet mutatio veritatis, dolus, & quòd alteri noceatur, iuxta not. per Hoſt. & Azo. & per tex. in l. quid ſit falſum. ad l. Corn. de fal.

Fama ſecundum Spe. tit. de noto. crim. §. Fama, eſt illæſæ dignitatis ſtatus legibus & moribus comprobatus & in nullo diminutus, ſecundum gl. in l. j. C. ex quib. cau. infa. irrog. Et hęc fama quãdoq; minuitur, quãdoque conſumitur in totũ, vt ff. de var. & extraord. cog. l. pen. §. exiſtimatio. & §. minuitur. & §. conſumitur. & loquitur de fama hominis. Sed fama de aliquo negotio deſcribitur ſic, Eſt communis & clamoſa inſinuatio inſurgens apud totam vel maiorem partẽ populi, ex certo autore proueniens. Et in deſcriptione famæ per Spec. nomen dignitatis non ponitur pro honore publico, ſed pro potẽtia à natura cũctis attributa. Et hæc deſcriptio locum habet tãtũ in bona fama. Ideò ſecundũ eundem Spe. poteſt hoc modo deſcribi, vt cõprehendat & bonã & malã famam. Fama eſt vehemẽs vulgi & maioris partis opinio, rei de qua quæritur cõſentiẽs vel cõſonãs. Fama de homine ſic cõſueuit deſcribi, eſt dignitas, ſtatus, vita ex moribus comprobata. Et fama, opinio, & exiſtimatio, idem ſunt.

Fama differt à rumore, quia fama certũ habet autorẽ, rumor verò incertum. Itẽ fama procedit à maiore parte viciniæ, rumor à minori. not. Io. And. cap. veſtra. in xviij. col. verſic. Ad gradum. de cohabit. cleric.

Fama differt à clamore, quia fama eſt plurimorum, clamor paucorum. not. Felin. in cap. qualiter. ij. in princi. de accuſat.

Fama quomodo probetur, vide

P 4

Barto.in l.de minore.§.plurimum.de quæst.

Familiæ appellatione quid veniat, vide Bartol in l.j.§.familiæ.ff.de vi & vi arma.& l.fin. C.de verb.sig.idem Bart.in l. si cognatis. ff. de reb.dub.latius tex.in d.l.fin.& in l.pronunciatio. & l. detestatio. de verborum signific.

Familiæ herciscundæ. i.hæreditatis diuidendæ.no.in rubro. ff.famil.hercisc.Require suprà actio familiæ hercisc.

Familiaria sepulcra dicũtur quæ quis sibi familiæq; suę constituit.l.v.de relig.& sump.fun.

Familiaris & domesticus in quo differunt, ponit Bal.in c.in literis.de testi.& Feli.in c.insinuãte.in iij col.vers.& quę differẽtia sit.de offic.deleg.& dicitur desinere esse familiaris quãdo dominus eũ licẽtiauit, vel qñ ipse familiaris seipsum licẽtiauit:vt not.Io.And.in c. fi.de verb.sig.in nouella.in vj.

Familiaritas pro similitudine.§. adeo.instit.de loca.

Famulus, mãcipiũ,& seruusqualiter differant,not.Arch.xxij. q.iij.cap.patrem.

Famosum carmen secundũ Azo. in sum.C.de iniur.est dictamẽ vel historia composita ad alicuius infamiam.

Famosus libellus põt propriè dici liber conscriptus ob alicuius infamiã. ff.de iniur. l.lex. §.si quis librum.

Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati, qualis describitur Cumęa Sybilla apud Virg.à fando, quòd futura pręcicerent, meminit.l.j.de ædil. edic.vbi Bud.

Fasces, id est, honores seu dignitates, in auth.de cõsul.circa princip. & vt iudi. sine quo. suffra.§.necessitatem. & vide ff. de offic.procon.& lega.l.ante pen.& ibi in glo.propriè autẽ erant fasciculi virgarũ, intra quas alligata erat securis, ita vt ferrũ summo falce extaret. Hos fasces lictores consulibus & proconsulibus pręferebant.

Fasti dies erant, quibus lege agere licebat. Fasti autẽ libri, quibus totius anni fit descriptio, & causæ festiuitatum explicantur, vulgò vocamus calendaria.

Fastigium, id est, altitudo vel magnitudo. C.de no.codi. compo.§.j. vel id est culmẽ dignitatis, vel summus honor, secũdum Papiam, vt not.per Archid.lix.dist.ordinatos. & C. de procur.l.penult.

Fatũ est genus diuinationis, cui qui intẽdit damnationem animæ suę incurrit.xxvij. q. vlti. non obseruetis.

Fatalis dies secũdũ Azo. in sum. C.de temp.appel.dicitur spatium temporis infra quod appellans debet appellationem prosequi,& quidem olim quatuor dies fatales concedebantur,

tur, quorum primus erat spatium sex mensium, & hoc si appellatum fuit à sententia clarissimi viri, vel spectabilis viri, vel delegati à principe. Secundi autem dies fatales sunt spatium xxx. & vnius dierum. Tertij & quarti sunt similiter totidem si saltem facta fuerit appellatio à delegato vel spectabili vel clarissimo viro, prout hoc habetur in l. ij. C. de temp. appel. Hodie autem ex ordine vnus tantum fatalis dies est, id est, annus. Sed si iusta causa intercesserit, alius annus indulgetur, & ita erit secundus dies fatalis, quo transacto lite non contestata rata manet sententia: vt in auth. ei qui appellat in dicto titulo de temp. appel. Dicebãtur autem fatales dies, quia in eis fatum: id est terminus causæ imponitur, vel mors accidit causæ.

De F ante E.

Febris, vt diffinitur in l. quæsitum. de re iudic. nihil aliud est, quàm motus corporis contra naturam.

Federati, vide Fœderati.

Felonia dicitur delictum quod committit vasallus contra dominum: vt habetur in vsibus feud. c. j. de alie. feu.

Fœnum an veniat appellatione frugũ: no. in l. j. §. Labeo. ff. de aqua plu. arcen. & sumitur fœnũ octo modis secundum Archidiac. in c. vnum orarium. §. penult. xxv. distinct. Venit autem appellatione fructuũ: vt est text. in l. si vsusfructuarius messem. ff. quibus modis vsusfru. amit. & in l. pratum. ff. de verbor. sign. & Ludo. Rom. in suo no. ccccclx.

Feriæ secundum Azo. in sum. C. eod. tit. dicuntur à foro quasi fœriæ, quia præstant vacationem ab his quæ consueuerunt agi in foro. Et sic feriæ sunt quædam solennitates temporum, in quibus causę tractari nõ debent. Vnde feria vno modo capitur pro qualibet die in hebdomada, & ita seruat ecclesia dicendo, feria prima, feria secunda. & dicitur à for faris. s. à fando, id est, loquendo, qui singulis feriis solo verbo loquendo Deus creauit hominem & omnia. Alio modo capitur pro die solenni festiuanda, & sic dicitur à feriendis victimis quæ offerebantur in feriis, vel à feriendo secundum Papiã, quia & si omnibus diebus abstinendum sit à malis, istis tamen præcipue: vt in cap. j. de fer.

Feriarum aliæ sunt repentinæ, quas Imperator vel princeps indicit repentine propter victoriam, vel vxorem ductum, vel filium natum, vel propter publicam congratulationem ob diem natalis Imperatoris: vt C. eo. tit. l. j. & dicuntur repentinæ, quia sunt certè, imò

quia repente & subito indicuntur, & à nullo iudice indici possunt nisi à principe, vt in l.j.C.de fer. Aliæ sunt solẽnes, quarum quædam indicuntur ob reuerẽtiam Dei, vt dies dominicus, vt l.ij.C.eod.tit. & l. omnes dies. Aliȩ ob honorem principis, vt dies natalis vel coronationis eius. C.eod.l.fin. & in d.l.omnes dies. Aliæ autem ob honorem ciuitatum & Dei natalitij maximarũ vrbium, vt Romæ & Constantinopolis.l.omnes.præalleg. Aliȩ ob necessitates hominum, vel publicam vtilitatem, vt sunt duo menses, vnus gratia messium, alius causa vindemiæ, de quibus etiã in præalleg.l.omnes dies. Has vero ferias. Spec.eo. tit.non vocat solennes, sed iudicatˀ rusticas vel publicas, quia propter rempub. vel vtilitatem rusticã indicuntur, & forte Specu.mouetur ex l.j.in prin.ff.e.ti. Et statuũtur hȩ feriæ secũdũ cõsuetudinẽ loci, & secundũ varios terrarũ ritus: vt ff.de fer.l.præsides.

Feriæ latinæ, quarum mentio in l.ij.§.quoties. de origin. iur. olim inductæ fuerunt ob inducias inter pop.Roma. Latinósque firmatas.

Ferri ꝓpriè dicimus ea quȩ quis in corpore baiulat, portari vero ea quæ quis iumẽto secũ ducit. Agi vero vel duci dicuntur animalia, vt ff.de verbor. signific.l.ferri.

Ferruminatio est eiusdem generis materiarũ solidatio & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. de hoc not.in l.in rem. ff. de rei vend. sed applumbatio require suprà in A.

Feudum secundũ Host.& Azo.e. tit.in sum.§.j. est beneficium alicuius rei, inuestitura interueniente sic concessæ seu datȩ alij, vt dominium penes cõcedentẽ remaneat, cuius occasione recipiẽs & successor eius cõcedenti domino ad id de quo & quousq; conuenit, aut feudi natura requirit secundum diuersarum regionum consuetudines obligatur: quibus deficientibus iuri scripto obligatur. Pro diffinitione feudi: & vide glos.in vsib.feud. & quib. mod. feud. amit. in prin.& summã ad quam ibi remittitur. Dicitur autẽ feudũ à fidelitate vel à fide quã vasallus domino præstare tenetur. Nec enim debet aliqua inuestitura fieri ei qui fidelitatẽ facere recusat, nisi feudum eo pacto sit acquisitũ vt de eo fidelitas nõ prȩstetur: vt in cõsti.feudorum: per quos fiat inuesti.& per quos recipiatur.c.nulla.& c.seq.& in quibus cau.feudum amit.in c.ij.§.j. in vsi.feu.no. Item feudum est res concessa alicui ad vtendũ pro seruitio. Secundum Goffr.est beniuola concess

concessio rei pro homagio facta. Et additur concessio beniuola, quia fit ex grata beniuolentia, & ergo beneficiũ dicitur. Etiam ideo concessio dicitur, quia apud dominum remanet proprietas & dominiũ directum, sed vasallus acquirit vsumfructum & vtile dominium: arg. eorum quæ not. de emphyteuta. ff. si ager vecpeta. l. j. §. qui in perpetuum. & fuit hoc dictum suprà. Potest etiã sic describi. Feudum est beniuola actio tribuẽs gaudium capienti, cum seruitio retribuendo, per quam transfertur vtile dominium de domino in vasallum.

Feudum legium secundum Specti. de feu. in trac. libellorum. §. quoniam super homagiũ. ver. porrò. est quando causa & occasione homagij ceperit à domino, vt cùm baro dicit alicui pauperi militi, quòd aliquem rem immobilem sibi daret si ei faceret homagium, & illam dedit, talis res vocatur feudũ legium, & talis vasallus homo legius vocatur, & hæc probantur in l. feu. si de feudo contro uer. fue. vide infrà, homagiũ.

Feudatarius est qui feudum recipit, qui etiam vasallus dicitur.

De F ante I.

Fictio iuris est quãdo ius certum de aliquo facto fingit statuendo oppositum exemplũ, bene fingit vxorem stipulatam dotem reddi sibi, licet sit certum quòd non fuerit stipulata, sed in fauorem mulieris hoc fingit. Abb. extrà, in c. is qui. nu. 6. de spons. & in c. quanto. de præsum. De materia fictionũ, vide latissimè per Ias. in repe. solenni. l. si is qui pro emptore. ff. de vsuca.

Fictio iuris differt à præsumptione, quia fictio iuris semper est contra veritatem, vt in iure postliminij, &c. Præsumptio autem frequenter intelligitur stare cum veritate, sicut sæpe stat. Ius enim fingit aliud quàm est, vt fingit mulierem stipulatam quæ non est. l. vnica. in princip. C. de rei vxo. actio. Fingit natum quod non est. ff. de statu homi. l. qui in vtero. Fingit non esse natum quod est natum. ff. de libe. & posthum. l. Titius testamento. §. Lucius. Fingit viuere quod non viuit. insti. de excusatio. tut. §. defuncti autem. ver. hi enim. Fingit non conceptum eum qui mortuus nascitur. ff. de verb. signifi l. qui mortui. no. Az. in princi. sum. circa x. prædicamenta. Et Gof. in sum. de præsump.

Fictus secundũ Bal. aliquãdo appellatur cẽsus. Bal. in ti. de pa. Cõstan. in versi. persoluere. & cẽsualis. C. de dona. & Fel. in c. ad audientiam. vij. col. versic.

& dum

& dum remittit. de præscrip.

Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium, secundum Apostolum in Epistola ad Heb. 11. Primum dicitur, quia sperare debemus quod dictum est à Prophetis futurum. Secũdum dicitur quia prophetias iam completas debemus habere argumentum, id est probationem, non apparentium, id est de futuris complendis. Sed illa est quædam notificatio, & non vera diffinitio, quare magistraliter sic diffinitur. Fides est voluntaria certitudo absentium, infra scientiam, & supra opinionem constituta. Augu. dicit, Fides est credere quod non vides. Et duæ sunt species eius, scilicet formata, & informis. Et capitur multis modis, de quo vide glos. bonam in c. firmiter. de sum. Trini. & fide catho.

Fideicommissum est illud legatum vel relictum quod committitur fidei hæredis alicui dãdum ab eo, vt cùm testator dicit, Hæres, fidei tuæ cõmitto vt des legata & commissa, vt secundum Azo. in sum. C. eod. tit. §. sequitur. Hodie tamen non est differentia inter fideicommissa & legata, sed olim multæ erant differẽtię. Omne enim legatum fideicõmissum dici potest & ecõtra, pro quo est tex. insti. de leg. §. sed non vsque. Nam ipsorũ eadem est natura. ff. de leg. j. l. j. vbi dicitur. Per omnia exæquata sunt legata fideicommissis.

Fideicommissarius est ille cuius fidei legatum vel relictum committitur.

Adde quòd imò fideicõmissarius est ille, cui fideicõmissum pręstari debet. §. sed quia. insti. de fideicom. hæred.

Fideicõmissaria libertas, require infrà libertas.

Fideicommissaria hęreditatis petitio est quæ cõpetit ei cui fideicommissaria hæreditas restituitur ex senatuscons. Trebelliano aduersus possessores rerum hæreditariarum.

Fideiussor est qui alienam obligationem in suam recipit vel suscipit fidẽ, principali nihilominus manẽte obligato. videlicet, qui se pro alio obligat: vt eo, scilicet principali debitore nõ satisfaciẽte, ipse satisfaciat. Et dicitur quasi iussu alterius ponens fidem suam, vt inst. eo. ti. in prin. & ff. eo. l. j. & ij. Est autẽ fideiussor nomen generale, quia cõprehẽdit sub se mandatorem & constitutorem, & eum qui ex toto in se alienam obligationem transfert, qui & promissor vocatur. Sed hi differunt inter se, quia cõstitutor non obligatur nisi præcedat obligatio quæ in iuribus data sit: vt in l. j. & l. iij. §. j. cũ aliis. ff. de consti pec. & l. ij. C. eo. ti.

eo.ti. Fideiussor verò obligationem præcedit & sequitur. insti.eo.ti §.fideiussor. Mādator autem nunquam sequitur sed semper præcedit obligationem, vt ff.man.l. si verò nō remunerandi causa. §. si post creditam. nisi in casu qui habetur in eo.§.versi.planè Et differentiam hic positam no. gl. in l.prealleg.§.si post.in prin. cui est similis glo.C.eod. titu. super rubrica. Et quòd præcedat obligationem, vide Host. in sum.eo.tit.§.j.

Fideiussor in rem suam dicitur qui fideiubet pro aliqua re in ea causa qua res futura est eius.verbi gratia,dedi procuratorē ad defendendū in causa mea,& fideiusi pro eo iudicatum solui,hoc casu fideiussor in rem meam dicor,vt l. si defunctus.ff.de procura.

Fideiusio ita fit, si interrroget fideiussor sic. Fide tua iubes quod iste debet?& ille respondeat.Fideiubeo,vt insti.eo.ti. §.in stipulationibus.Hodie tamen secundū Host.in sum.eo. ti.§.qualiter. vulgares vtūtur hoc modo.Es fideiussor pro tali? & promittis mihi pro eo? Et iste respondet. Sic,vel, Promitto.

Fidelitas secūdū Host.in sum.de feu.§. quid sit fidelitas. nihil aliud est nisi iusiurādū quod à vasallis præstatur domino. Et ibidē habetur plena forma fidelitatis,vt xxij.q.v.de forma. de iurei.c.ego N.Et in quo differt ab homagio no.in cle.pastoralis.§.rursus.de re iudi.

Fiduciaria hæreditas est eadem quæ fideicommissaria.l.certi. ff.si cer peta.

Fiduciaria vēditio dicitur,in qua pactū redimēdi interponitur.

Fiduciarius hæres is est, cuius fideicommissum est, vt alij hæreditatem restituat.l.Seius.ad Trebellia.

Fieri incontinenti dicitur hoc quod potest committi iudicis arbitrio, vt dicit Alanus de appel.c.an sit.in gl. vlti. id est in actu se tenente, hoc est antequam contrahentes se ad aliū actum & negotia diuertant. ff.de verb.obl.l.continuus.vide suprà facere. vbi de hoc.

Figulinæ dicūtur loca in quibus figuli exercent officia sua vel artem.

Filius est is quem nuptiæ demonstrāt.ff.de in ius vocan. l. quia mater. vel per confessionem patris & matris.c.transmissæ. qui fil.sint legiti. vel per affectum.extrà de presump. afferte.ij.q.vj.ad Romanam. & statur his coniecturis donec probetur contrarium secundum Gof. in sum.tut. de natu ex li. vend.

Filius largè & secundum veram significationem verbi se extendit non solum ad veros filios, sed & ad nepotes & alios quos

quos mori prosequimur, quia dicitur à philos qđ est amor, verum secundum vsum & consuetudinem non, sed tantummodo de propriis filiis intelligitur.insti.vt suprà §.appellantur.

Filij nomine in statutis filia non venit. Fel. in rub.de fi. instru. col.fi.& generaliter an & quãdo filij appellatione cõtineatur filia, tradit latissimè Bart. in l.j.de verb. sig. Et Dec.in l. fœminæ.de reg.iur.An autem contineantur nepotes, tradit idem Bart. in l. liberorum. de ver.sign.Et palam est posthumos quoque filiorum appellatione contineri, vt in §.fi.inst. qui testa.tuto.

Filij secundum Azo.in sum.C.de nat.lib.sunt multiplices. Aliqui sunt naturales & legitimi, vt qui nascuntur per legitimum thorum. Alij sunt legitimi tantum, vt adoptiui. Alij naturales tantum, vt nati ex concubina vnica & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales neque legitimi, vt qui ex illicito & damnato coitu nati sunt. de his omnibus est glo.institu.de adoptio. in princip. & glo. in c. er venerabilem. qui fil.sint legiti.

Filius adoptiuus.Require suprà, Adoptio.

Filius arrogatus.Require suprà, Arrogatio.

Filiusfamilias dicitur qui est in potestate patris vel parentis. l. nam ciuium. ff. de his qui sunt sui vel alie.iur.

Filius naturalis & bastardus idẽ important.glo.est in rubri. ff. de concu. Bar.in l. ex facto.§. si quis rogatus. in fine. ff. ad Trebellia.

Filij spurij dicuntur qui de adulterio ex soluta cùm non soluto, vel econuerso cõcepti sunt. c. transmisse. præalleg.l. vulgo.ff.de sta. homi.

Filiaster filiastra est filius vel filia ex alio coniuge genitus vel genita, non ex eo quem modo habet mulier. xxx. quæst.j. si quis filiastrum.

Filiatio probatur vt per Doct.in l. Lucius.ff.de conditio. & demonstra. per communem nominationem parentum, & quòd natus est in domo mariti commorantis vxori vel concubinæ.l. filium. ff. de his qui sunt sui.glo.c.Michael.de fil.presby.

Finium regundorum. Require suprà, Actio finium regundorum.

Finitimus, id est vicinus. c. per tuas.de senten. excom.

Firmum & ratum differunt quia firmum dicitur esse de facto, ratum verò de iure. Bar. in l. id quod pauperibus. iũcta gl. C.de epis.& cler.

Fiscus est saccus regius in quem reducuntur vel cui applicãtur

bona bannitorum vel proscriptorum, taliter accipitur. ff. locati. l. sed ædes. §. fiscos. vel est regij vel imperialis thesauri cõgregatio vel imperialiũ bonorum collectio, vel priuilegium, quia fiscus multa habet priuilegia: vt no. Azo in sum. C. de pri. fis. ad quod vide no. C. de iure fis. in rubri. Et nota quòd differentia est inter fiscũ & rempublicã, sicut inter speciem & genus. Fiscus enim est bursa solum de commodo pecuniario, sed respublica pecunias, honores, præmia, & alia considerat no. in l. mancipia. C. de ser. fugi.

Imò in præalleg §. fiscos. nomen fisci vas ex viminibus contextum significat, vt ibi animaduertit Bud. Et quæ olim esset differentia inter fiscum & ærarium, vide suprà in ver. Aerarium.

Fit & fiunt, hæc verba non tantũ respiciunt præsens, sed etiam futurum. xxv. q. j. generati. in tex. & in glo.

Male hoc not. autor ex eo tex. nã loquitur de verbo sit, quod gl. extendit etiam ad verbum Fiat, non de verbis Fit, & Fiũt, quæ nullo modo aptari possunt ad tempus futurum.

De F ante L.

Flagitare. in l. ij. de priu. deli. est instanter pudicitiam alterius attentare, vt docet ibi Bud.

Flamines dicebantur sacerdotes gentilium, à filo quo in capite vtebantur, à quo dicebantur flamines quasi filamines. nam nudis eos capitibus penitus incedere nefas erat. dist. xxj. cleros. post medium. Inde archiflamines & protoflamines, vt eadem dist. §. j.

Floci nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas. Cuculæ verò nomine habitus longus & amplus sine manicis, vt in cle. ne in agro. §. verum, de statu mona.

Fluctuare, id est dubitare. xij. distin. c. illa.

De F ante O.

Fodinæ dicuntur loca vel foueæ vbi aliquid foditur. dis. xxj. cleros. Inde dicuntur ferrifodinę foueę, vbi foditur ferrũ, & auri fodinæ vbi foditur aurum.

Fœderati sunt non (vt Accur. putat in l. non dubito, de capti. & postli. reuer.) quibus cùm induciæ factæ sunt, sed cum quibus populus Rom. amicitiam (vulgo ligam vocamus) coierat, sociósque appellabat Bud.

Fœnerare apud Iurisconsultos est fœnori pecuniam accipere, vt annotauit Alcia. lib. iiij. de verb. signifi.

Fœnebris pecunia, quæ fœnori datur. §. penulti. institu. quod cum eo.

Fomes

Fomes carnis est languor naturę vel animæ, qui appellatur concupiscentia carnis. xv. q. j. §. itaque. & nõ est peccatum, sed pœna peccati. Et dicitur animæ infirmitas, quia accedit animæ ex coniunctione carnis. §. itaque. præal.

Foraneus dicitur qui forum tenet, vel de foro venit. iij. q. vj. peregrina.

Foresta est locus vbi feræ inhabitant vel includuntur, glo. in c. cùm dilecti. de dona. aliàs dicitur latum nemus. de his ponit Feli. in c. Rodulphus. in xvj. col. aliâs xiij. versi. quid autem sit foresta. de rescrip. Et vbi quis habet vsum venandi secundum Ber. de dona. cum dilecti. in glo. j.

Forma, facies cuiusque rei seu figura. l. mulieris. de verb. sign. quandoque sumitur pro ordine, hoc est decuria vel classe. l. scriniis. C. de palati. nonnunquam pro ligno quo calcei informãtur. l. sed & si. ad l. Aqui. A Doct. verò plerunque accipitur pro solennitate quæ à iure requiritur in conficiendo aliquo actu.

Formula. require suprà. Actio.

Formidolosus pro timido. §. sin- autem. insti. de pupil. substi.

Fornacarius idem quod pistrinarius vel pistor. l. si seruus. ff. ad l. Aquil.

Fornicarij in l. quidam. de vsur. sunt opifices, propolæ, institores, qui à fisco condùcunt tabernas sub arcubus, qui fornices appellantur, vt ibi merces suas venales habeant. Bud.

Fornicatio est cuiuslibet illiciti coitus genus qui fit extra vxorem legitimam, specialiter in vsu viduarum, meretricũ, vel concubinarum.

Forsitan quandoque capitur non dubitatiuè. de vo. & vo. redẽ. c. magnæ. & sic est expressiuum veritatis. de procu. tuæ. xxxiij. q. ij. admonere. circa medium. & de pœn. dist. j. quamobrem. de sup. neg. præla. c. j. lib. vj. vide glo. in c. ij. de testa.

Forte quando sit dubitatiuum facti, & quando iuris, no. Archi. xj. q. iij. nolite. etiam quandoque capitur certitudinaliter pro expressiuo veritatis, & non pro nota dubitationis: vt in multis iuribus.

Fortuitus casus est inopinatæ rei euentus qui præuideri non potest, vbi ergo diligentissimus præuidisset, non est casus fortuitus: vt in cap. Ioannes. de homi. Et de materia casus fortuiti, vide Abb. in d. c. Ioannes. numero 4. vbi etiam dicit Abb. quòd casus fortuitus non imputatur dando operam rei licitæ, secus si rei illicitæ, vt in cap. dilectus. eodem titulo. de homici. Et not. casus in quibus diligentissimus prouidere non posset, in l. si quis domum. ff. loca.

Forus est exercendarum litium locus, à fando dictus, vel à Foroneo rege, qui primo græcis literis legem dedit, vt extra de verborum signific. cap. forus. & vij. distinct. Moyses.

Item forus idem est quod tribunal, & vt Azo dicit, forus ponitur pro bursa, & alio modo dicitur formarium, vt ait Placen. de quibus sedilia iudicantium conficiuntur. idémque appellatur prætorium. Tribunal autem dicitur maiorum iudicium, scilicet, qui habent merum imperium. Papæ autem propriè dicitur consistorium. Item est planicies in naui. Item est locus vbi merces reponuntur. Item est foramen rei inanis. Item scriptorium foraminosum pro imponendis pennis & cornibus vel calamis ad scribendum deputatis. Et hæc significata habet forus vtplurimum in masculino genere secundum Hostien. in summa de foro competen. §. j.

Forum autem in neutro genere secundum Hostiens. ibidem ponitur pro loco deputato ad emendum vel vendendum res. Aliter autem secundum Azonem dicitur districtus ciuitatis vel territorium iudicis, in quo animaduertere & punire habet delinquentes. l. pupillus. §. territorium. ff. de verb. signific. Et veniunt ibi quæ sunt iurisditionis, non quæ sunt ordinis: & dicitur quasi fodium eo quòd qui sunt in districtu ad fodia vel munera, seu angarias compelluntur. Vel dicitur à ferendo, eò quòd munera subeunt & ferunt. Aliter Goffr. & Hostien. ibidem conuenientes, forum inquiunt, est idem quod tribunal, quia tribunal fortè habet aliquam similitudinem cum foro, quia sicut in foro venali quod nos nominamus forum, conueniunt multi vendentes & ementes, siue res venales inferentes, sic etiam in foro iudiciali, scilicet, in tribunali conueniunt multi litigantes seu contentiones & lites inferentes, & exinde diffinitiones reportantes.

Foro cedere in l. si hominem. ff. deposi. dicuntur argentarij, cum tabernis, id est mensis suis cedentes, quas in foro publico Romæ conductas habebant, aliò habitatum migrabant, Bud.

De F ante R.

Framea accipitur pro lancea seu hasta, de qua meminit Iuuenalis dum dicit, Et Martis frameam, & Titræi spicula vatis. Et ita debet intelligi locus Vlpiani in l. iij. §. armis. ff. de vi & vi armata. licet aliqui aliter intelligant.

Frater dicitur quasi ferè alter.

Fratris appellatione continetur soror. tex. in l. Lucius. §. quæsitum. ff. de leg. iij. & not. in l. tres fratres. ff. de pact.

Fratres communiter dicuntur omnes Christiani, tam laici quàm clerici per lauacrum regenerationis in baptismo. cap. ad mensam. xj. quæst. iij. Item ante concilia Apostolorum in primitiua ecclesia omnes appellabantur fratres discipuli Christi. xxij. distin. sacrosancta. propriè tamen religiosi mendicantes non habentes bona in communi fratres dicuntur, & alij habentes bona in communi, vt ordinis sancti Benedicti, Bern. &c. qui monachi dicuntur. clemen. dudum. de sepul. & clemen. exiui de paradiso. de verbo. signific. & secundum Panorm. monachi non appellantur fratres propriè, licet largè loquendo sic. Sic etiam demonialibus, quæ de ordinibus mendicantium dicuntur sorores, & aliæ monachæ moniales vel sanctimoniales.

Fraternitas quot modis sumatur in iure, not. Ioan. And. in commento decret. Ioannes de reg. & transeunt ad reg.

Fratres consanguinei, sunt fratres ex eodem patre & eodem sanguine geniti. §. sunt autem. instit. de legit. agnat. success.

Fratres patrueles, sunt duorum fratrum filij, vt d. §. sunt autem. & insti. de grad. §. quarto gradu.

Fratres vterini, sunt filij eiusdem matris, vt exponit glos. insti. de legit. agna. suc. §. hoc etiam.

Fraus idem est quod dolus. Nota tamen quandam differentiam in l. iurisgentium. §. prætor. ff. de pact. vbi vide: hic tamen fraus capitur prout fit legi, quando quis facit contra significatum legis, quæsita palliatione qua videatur non agere in fraudem legis. ff. de legi. l. fraus. verbi gratia. filiusfamiliâs indiget pecunia, petit à me sibi mutuari, video quòd per hoc inciderem in senatusconsultum Macedonianum pecuniam non mutuo sed frumentum vt vendat, & pecuniam habeat, ne videar incidere in Macedonianũ, certe ego nihilominus incido, vt l. sed Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedonia. Fit ergo fraus legi, quando fit contra significatum legis palliatione quæsita, sed fit contra legem, quando fit contra id quod per legem significatur, nulla palliatione quæsita. ff. de legi. l. contra legem. Ex his patet quòd si bona fide mutuo filiofami. frumentum, credens ipsum indigere, non incido in Macedonianum, quia nec facto nec

animo

animo facio contra eius significatum. Et hoc etiam si sit error intollerabilis, quia fraus requirit animum, secus si pecuniam mutuo errans in iure, quia talis error non excusaret, eo quod factum est contra significatum legis. arg. l. ij. C. ad Maced. Et not. quòd interdum fraus accipitur pro delicto. Vnde fraudem capitalem admittere, id est, tale aliquid delinquere, propter quod pœna capitis statuta sit, l. cùm autem ff. de ædil. edic.

Frequenter fieri dicitur quod assiduè fit. ff. de inoffic. testam. l. nam & his. de mino. l. & si fine. Quandoque quod bis fit, in authen. de defen. ciuit. ad fi. & ibi not. Quandoque exponitur, id est, multoties, in procem. decretalium. §. sanè. Quandoque, id est, voluntariè. C. de vsur. pupil. l. j. Quandoque, id est, sæpius. xviij. quæst. ij. non semel. habetur hæc dictio extra vt li non contest. cap. quoniam frequenter.

Fribusculum in l. cùm hic. de do. inter vir. & vxo. sumitur pro digressu temporario vxoris ob iurgium cum marito. Sunt tamen qui legãt friguscullum, eò quòd ob eiusmodi digressum aliquantisper refrigescat ardor amoris coniugalis.

Friuola in l. solutum. de pig. act. accipiuntur pro vili & tenui suppellectili, qualis inquilinorum esse solet.

Fructus dicuntur qui supersunt deductis expensis quæ fiunt gratia fructuum acquirendorum & colligendorum & conseruandorum, vt ff. de pet. hæred. l. si à domino. §. fructus.

Fructus appellatione continetur collatio beneficiorum quę dicuntur esse in bonis & fructu mensæ episcopalis, nota gl. in c. cùm olim. de maio. & obed.

Fructuum autem alij sunt industriales, vt frumentum, vinum, oleum & similia, scilicet, lac & lana, quæ sine industria hominis non proueniunt. Alij sunt fructus naturales, qui ex ipsa natura proueniunt, sine magna, scilicet, industria hominis, vt poma, pyra, ficus & huiusmodi. Vtraq; diffinitio potest colligi ex l. fructus. ff. de vsuris. de resti. spol. cap. grauis. in glo. fin. Sunt ergo naturales fructus in quibus factum naturale præcedit factũ hominis, vt ex solo rudi vsu possumus illis vti, sed industrialibus non sic solo vsu rudi, sed curis adhibitis, licet enim etiã natura cooperetur, cura tamẽ maior requiritur, non modica & perfunctoria sicut in naturalibus, vide glo. in l. sequitur. §. fructus. ff. de vsucap.

Fructus percepti dicuntur qui aliquo modo sunt à solo separati & in horreis reconditi.

Fructus percipiendi dicuntur qui immaturi sunt, quos verus dominus posſidet. de his in Spe. eod.tit.de fru.& lit. expen. & Azo in ſum. C. de rei vend. Vnde fructus diuerſimode ſignificat acceſsionem, vſumfructum, ſeu ius vtendi, fruendi, & ius fruendi dempto vſu, primo ſignificat acceſsionem, & hanc dupliciter. ſ. ſtrictius ex eo quod ex prædiis percipitur, vt non cõprehendat fœtus animaliũ, vel vſuras pecuniarum, ſicut ſumitur in rub. de vſu & vſufru. nã ibi fructus ſumitur prout diſtinguitur ab vſura & à pecudibus, quia in his etiam fructus eſt.l.in pecu.ff.de vſur. non autem comprehendit partum ancillę. Magis latè autem ſignificat, vt etiam comprehendat vſuras, vt l.vſuræ.ff.de vſur.Item & penſiones prædiorum. l. prædiorum, eod. tit. Secundò, ſignificat vſumfructum: nam legato fructu fundi, videtur legatus vſusfructus.l.per ſeruum.§.ſi vſusfructus. ff.de vſu & hab.Et notandum, quòd in fructu id eſſe intelligitur, quod ad vſum hominis inductum eſt. l. pen. de vſufru.leg.

Frui dicitur qui fructus percipit.

Fructuarius eſt qui rei dominus nõ eſt, vt in l.vti frui. ff. ſi vſufruct. petatur. Tamen in quibuſdã caſibus pro domino habetur, ſcilicet, in percipiendis fructibus.ff.de vſufr.l.ſi Titio. §. j. Et quomodo differant ab vſuario.require infrà vſuarius.

Frugi homines appellantur diligentes & probi.l.ſi vendita. ff. de peri.& commo.rei vend.

Frugum appellatione continentur omnia quibus homo veſcitur, præter carnes & poma. l. frugem.de verb.ſign.

Frumentum id eſſe quod ariſtam habeat Gallus diffiniuit.l.frugem.de verb.ſign.

Fruſtatim, id eſt minutatim, & quaſi per fruſta. xiij. quæſt. j. §.item Apoſtolus.

Fruſtra, not.Archid.de accu.cap. j.lib.vj.

Fruſtrari tempus dicitur, cùm fruſtra inanitérque conſumitur.l.ſed etſi.§.actio.ff.ex qui. cau. maio.

Fruſtratio videtur vſurpari pro calumnia.l. ſi calumnietur. de verb. ſignifi. alioqui deceptionem ſignificat.

De F ante V.

Fucare eſt tingere.l.j. C.quæ res ven.non poſſ.ferè autem ad artificioſum & adulterinum colorem refertur.

Fuerit, hoc verbũ in vltimis volũtatibus plerũq; futurum tempus demonſtrat.Bart. in l. hoc articulo. de hæred.inſti.

Fugitiuus eſt qui ea mẽte recedit ne redeat ad dominum, licet poſtea redeat, vt ff.de ædi.edi. l.quis ſit fugitiuus.de hoc vide

Azo.

Azo. in sum. C. de ser. fugit.

Fugitiuarij olim fugitiuorũ seruorum reprehensores erant: qui eam operam profitebantur, vt fugitiuos inuestigarent & reducerent. Hoc verbo vtitur Iuriscons. in l. si apud. de præscript. verb.

Fulcimentum & fultura dicuntur sustentaculum cuiuspiam rei, à fulciendo. l. quæsitum. §. tegulam, de fun. instru. & l. sicut. si ser. vend.

Fullones dicuntur mundatores & dealbatores vestium, & earundem decoratores seu coloratores.

Fullonicas pro officinis fullonum dixisse videtur Vlpian. in l. iij. de aqua plu.

Fulminare dicitur iudex iniustè vel indeliberatè sententiam proferens sine maturitate. de senten. excommu. cap. j. lib. vj.

Functio est vsus consuetus, functus ab eo qui fungebatur honore aliquo aut officio. Hinc dicitur functus vita, qui iam impleuit officium vitæ. Vnde dicitur quod mutuæ pecuniæ magis functionem in genere suo recipiunt per solutionem quàm per speciem, id est, soluendo mutuam pecuniam magis vtimur genere, id est, rei materiæ, quàm specie, id est, eodem corpore, aliter non esset mutuum vel mutuatum, scilicet, de meo tuum, sed commodatum, scilicet, ad commodum vtentis datum. ff. de reb. cred. & si cert. pet. l. mutuum.

Functio publica. require ff. de publ. & vectig. l. j. §. hic titulus. super ver. pendantur.

Fundatur intentio per testes vel instrumenta, vel confessionem vel euidentiam facti, vel præsumptiuè, vt est gl. in vers. fundauerit. c. finem. de dolo & contu.

Fundus est mansio alicuius cum accessionibus. Aliter diffinitur, vt in l. quæstio. ff. de verb. signific. Et no. quòd fundus est nomen homogeneum, quia quælibet pars fundi dicitur fundus. Sunt enim homogenea in quibus est idem prædicatum in parte quod in toto, vt aqua, terra, lignum, pannus, &c. Alia dicuntur heterogenea, in quibus pars non capit eandem denominationem cum toto, vt domus, cathedra, tunica, nauis, pons. Vnde non valet legatum fundi, & est derisorium. l. legato. ff. de leg. j. nam legando spatium palmæ de fundo, diceretur fundum legasse. Sed ibi bona gl. ꝙ non valet legatum generale legando rem, substantiam, vel animal, quia muscam dando liberaretur.

Fundus agonotheticus. require Azo. in sum. C. eo. tit.

Fundus dotalis is est qui matri-

monio contracto datus est sponso.

Fundus quasi dotalis dicitur qui traditus est sponso nondum secuto matrimonio, pro quo etiam superiori dicto facit l. j. ff. de fun. dot.

Fundus instructus est ædificatus vel cultus.

Fundus iugeus est terra quæ modo non aratur, licet olim fuerit fertilis, aliàs quæ modo aratur, licet olim fuerit sterilis.

Fundus limitrophus (aliàs limitatrophus, & aliàs militatrophus) dicitur à trophos, id est descriptio, & limite, vel milite: quasi descriptus ad vsum militũ, qui milites imperium custodiunt, vt C. de fun. limi. l. j. & l. fin. accipitur lib. xj. Aliter dicitur fundus limitosus, vt ibidem de fun. limi. & palu. Sed melius est dicere, ꝙ limitrophus deriuatur à limite, & trophos quod est nutritor: nã hi fundi assignati erant militibus custodientibus limites, seu limina imperij, vt ex eorũ fructibus alerentur, qui & limitanei appellantur.

Fũdus releuatus dicitur qui olim erat palustris, nunc autem factus est serenus, aliàs terrenus. C. de fun. patri. l. fin. lib. xj.

Fundus saltuensis est fundus in quo est saltus. C. de fund. patri. & sal. l. fin. lib. xj. Require infrà saltus.

Funditus aduerbium est, & quandoque exponitur, id est, ex toto, vt de elect. c. quia sæpè. circa fi. in vj. Quandoque, id est, penitus. C. de sacrosact. eccle. l. decernimus. Quandoque exponitur, id est, vsque in fundo. ff. de vsucap. l. fin. Item vide plenè de hoc aduerbio per Bart. in auth. decernimus. C. de sacrosan. eccl.

Funeraria actio. Require suprà actio funeraria.

Fur est qui clam, obscure, & plerunque de nocte rem alienam amouet inuito domino, gratia lucrandi, subaudi sine armis, vt in auth. sed nouo iure. C. de fur. & ser. corru. & dicitur fur, à furno, quod idem est quod nigrum, quia vt plurimũ in obscuro furatur: vnde, Qui malè agit, odit lucem. de offic. deleg. consuluit.

Fur manifestus dicitur qui in ipso maleficio est deprehensus, vel in loco in quo commissum est furtum, vel post furtum, dũ tamen cũ furto deprehendatur antequam deportauerit ad locũ ad quẽ destinauerat. inst. eo. tit. §. manifestus.

Fur non manifestus dicitur qui rem detulit quo destinauit, ti. præalleg. §. sed si pertulit, vel sic dicitur qui cum re furtiua in ipso actu furandi non deprehenditur, sed iam deportauerat rem furtiuam in locum in quem destinauerat, nihilominus conuincitur postea de furto.

furto.

Furtum est contractio vel contrectatio fraudulenta seu fraudulosa rei alienæ mobilis corporalis, quæ fit inuito domino cuius res fuit, animo lucrandi, scilicet, gratia rei vel possessionis, vel vsus, vt ff. eod. ti. l. j. Dicitur autem furtum secundum Azo. à furuo, id est nigro, eo ꝙ clam & obscurè & plerunque de nocte fiat: vel dicitur à fraude vel à ferendo, vt l. j. in prin. ff. eod. tit. & instit. de oblig. quæ ex deli. nasc. in prin. §. furtum autem.

Furti actio. require suprà actio furti.

Furti condictio. require suprà condictio.

Furtum conceptum est cùm quis præsentibus testibus apud aliquem rem furtiuam quærit, & inuenit, vt insti. de oblig. quæ ex delic. nascun. §. conceptum furtum.

Furtum domesticũ dicitur quod serui dominis, liberti patronis, mercẽnarij illis apud quos degũt seu operãtur surripuerint. l. respiciẽdum. ff. de pœn.

Furtum oblatũ est cùm quis rem furtiuam alicui obtulit, vt potius penes eum, quàm penes se inueniretur.

Furtum prohibitum dicitur cùm quis volentem rem furtiuam quærere prohibuit, vt d. tit. de oblig. quæ ex delic. §. est etiam. vbi dicitur ꝙ hæ actiones furti concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti, in desuetudinem abierunt.

Furiosus differt à mentecapto: nam furiosus furore quodam animi agitur: Mentecaptus verò magis inquietè est, nullàque signa extrinsecus ostendit, idémque est qui & demens. ita doct. in §. j. insti. de curato.

Futurum ponitur pro præterito, vt ff. si cer. pet. l. vlt. secundum vnam lecturam. Quandoque futurum comprehendit præteritum, vt ff. de iure codicil. l. plotiana.

De G ante A.

Gallicantus est in secũda hora noctis. C. de trãsac. l. nõ minorem.

Ganea est amica vel amasia, & non potest eam scholaris inuitis sociis in hospitium ducere. l. non aliter. ff. de vsu & habi.

Gastaldus est maior dominus qui habet curam exteriorum rerum episcopi.

Gazophylaciũ est locus vbi chartæ reponuntur. extra de prob. c. j. & ibi ꝑ Ber. Sed rectius ibi legitur chartophylaciũ: nã gazophylaciũ est repositoriũ gazę: quę vox est Persica quicquid possidemus significans.

De G ante E.

Gemmæ secundum Pomponium

in l.etsi non sunt.§.si.ff.de auro & argen.lega.sunt perlucidæ materiæ:veluti smaragdi, chrysoliti, amethysti, lapilli autem sunt contrariæ naturæ gemmis.

Gener meus est maritus filiæ meæ,vt in l. non facile. ff. de grad.affin.

Gener etiam dicitur neptis,proneptis, & deinceps maritus, nedum filiæ. l.generi. de verbor.signif.Imò non tamen maritus, sed etiam sponsus. l. Labeo.& l.Seruius.de grad.affi.

Gener id est consanguineus..in authen.de incest.nup. in prin.

Atqui vox generi,in dicta auth. deducitur à genus, non à gener.

Generalis abolitio. Require supra: Abolitio. & vide de hoc Azo.in sum.C.eod.titu.

Generali sermone persona loquẽtis intelligitur excepta. de iureiuran.petitio.vbi concor.in gloss.Et intelligitur hoc regulariter, quia fallit interdum vbi obligatio vel pactum præcedit quod inducit æquitatem quandam includentem etiam personam loquentis:vt si recepissem x.à te, & promisissem tibi dare turrim cõtra omnes homines, tunc teneor etiam dare contra me ex pacto. de hoc in cap. de forma. xxij.q. v.quandoque etiam generali sermone nec familia loquentis intelligitur.

Generalis locutio generaliter est intelligẽda.ff.de offic.præsid l.preses.licet generale verbum non sit semper generaliter intelligẽdum. de iureiur. cap.ad nostram.in glos.vlti.

Generaliter dicitur quod imò etiã indefinite intelligendum est.de cõiu.lepro. c.quoniam. in gl.super verbo generali.& xix. distinctio. si Romanorũ. ff.de pub.l.de pretio.

Generalia verba sunt ad ciuilem modum referenda.ff.de serui. l.si cui.& generalia verba accessorie apposita restringuntur ad suum principale.l.prædiis.in princ.ff.de leg.iij.

Generalis allegatio quando sufficiat,& quando non not.in c. vestra.de coha.cler.

Generalis clausula significat qđ eius significatum probare vel significare pròbat, & tunc nõ pertinet ad expresse nominata.ff.de verb.obl.l.doli. verbi gratia,testator filios instituit, & inuicem substituit, & post filium exhæredauit,quæ exhęredatio vel clausula nõ reuertitur ad institutionem,imò ad substitutionem:vt in l.j.in fi. C.de lib.præter. vel exhære. Item ibi,pater vnam filiã instituit, & filium exhæredauit. deinde alium filiũ substituit. exhæredatio refertur ad solum gradum institutionis: vt l.iij.§.filius.ff.eod.tit.

Genitalis feritas,id est, à genere proue

prouenięns.institu. si quadru. pau.fecis.di.§.j.

Genitiuus importat dominium. Felin.in cap.quia gu.de iudi. in princ. non tamen semper importat dominium, & sic ali quando denotat nudam detentationem ex communi vsu loquendi: vt sunt isti simplices detentores,depositarij, cōmodatarij & coloni,qui solent appellare possesionem suā, quā colunt.de quo vide bo.gl.in l. ij. ff.de orig.iur.adde tamen quòd genitiuus ex propria & stricta significatione verborū denotat dominium,& ideo genitiuus positus in statutis debet intelligi in dominio vero. Abbas in cap.j. de postul. prælato.in vij.col. versic. vide tamē ad principale.& per Bartol.in l.j.§.potestatis. ff.de pecul. & in l.parui. ff. nau. cau. stab. & in rub.de noui oper. nuntia.ff.

Genitores nostri dicuntur nostri priores maiores.in authen.de man.princip.§.j.

Gens & populus idē sunt.& ideo quot faciunt populum, tot faciunt gentem.l.omnes populi.de iusti.& iur. & institu.de iure natu.gē.& ciui. §.omnes populi. x. autem faciunt populum,vt est gloss.in cap.j.de elect.vide Bartol.in l.sicut.§. in decurionibus ff.quod quisque iur. & in l.prætor. ff. vi bon.rapto. Sæpe tamen gentis appellatio refertur etiam ad agnationem. l.pronunciatio.de verbor.signific.vnde & gentiles pro agnatis seu qui de eadem sunt familia.

Genuina pietas in l. iij. de lib. hom.exhi.pro ingenio patris in filium affectu atq; amore.

Genus est quod prædicatur de pluribus differentibus specie, gl.institu.de iur.na.gen. & ciui. §.cōstat. vers. plebiscitum. vt hoc genus animal prædicatur de homine, equo, leone & aliis animalium speciebus.Dicimus enim homo est animal, leo est animal, & ita de aliis. Ferè tamen semper iurisconsulti sumunt genus pro specie logicorum. imò & quandoque ponitur genus pro toto,sicut & species pro parte,vt in præalleg.§.plebiscitū. nam ibi dicitur plebem differre à populo sicuti species à genere, quod vtiq; falsum est si accipiamus genus & speciē prout dialectici,cū secundum eos posita specie ponatur & genus sub qua cōprehēditur,& tamē posita plebe nō ponitur populus.

Gerere,respice in versi.agere. & in ver.factum.

Gerere pro hærede quid sit,palā est ex §.vltit.insti.de hęr.qua. & dif.

Germanus dicitur frater ex eodem patre natus.§.hoc. Instit. de leg.ag.suc.

Germina sunt virgulta de radi-

cibus arborũ enascentia, vnde germinalis arbor. in l. diuortio. §. puto. solu. matri.

Gerontocomium locus est vbi hi qui ob senectutem vires amiserunt, aluntur & curantur, de quo meminit Imperator in l. illud. §. j. & ibi gl. C. de sacrosanc. eccle.

Gestatio, locus quo gestabantur sanitatis vel voluptatis gratia. l. cõpetit. ff. qđ vi aut clam.

Gerundiũ sumitur pro eo quod per hanc dictionem significatur, & significat conditionem, declarationem, modum, vel quod suum significatum vel aliud aliunde sumptum significare probat. verbi gratia, duo sunt instituti, & vnus alteri substitutus, si vnus repudiat partem suam, adeũdo partem alterius deficientis, ex substitutione pars per ipsum repudiata sibi quæritur, hoc gerundium adeundo exponitur conditionaliter, scilicet si adierit. l. si tu ex parte. & ibi no. ff. de acquiren. vel omit. hære. Item ibi, vim facit qui posidentem nõ permittit vti arbitrio suo, siue ædificando, siue arãdo, vel ferendo, vel quicquid aliud faciendo. l. vim facit. ff. de vi & vi arm. significat declarationẽ illorum verborum, & non potest significare conditionem, quia refertur ad verbum præsentis temporis quod est facit. Nec est ibi aliqua dispositio quæ potest suspendi per hæc gerundia ædificando, arando, &c. Sed ibi, lego ad monumentum faciendum, significat modum. l. quibus diebus. §. fi. ff. de condi. & demon. Et differentiam inter conditionem & modum, vide glos. ij. c. verum. de condi. appo. Vnde. Scito quòd vt modus est, si conditio, quia causa. Item ibi, lego pro docendo talem discipulum, significat conditionem, quia moris est prius docere, quàm salarium solui. l. nec semel. ff. quando di. leg. ced.

De *G ante I.*

Giffaræ, id est signa. no. l. j. & ibi glo. C. nemini licere sine iu. auto. sig. rub. &c.

Gyneciarij sunt qui pannos imperiales texunt inserendo sericum & aurum.

Gynecium est locus vbi hæc fiũt, vt C. de muri. & gyne. lib. xj.

De *G ante L.*

Gladius, pro iure & potestate animaduertẽdi in facinorosos. l. imperium. de iuris. om. iudi.

Gladiatores, gladiis pugnantes, etiam discendi causa.

Glandis nomine omnes fructus continentur. ff. de glan. leg. l. vnica.

Glans caduca, quæ ex arbore cecidit.

Gleba est quędam species terræ. gene

generaliter tamẽ sumitur pro solo vel pro terra culta. Require suprà ascriptitius glebę.

Glos dicitur vxor fratris. l. non facile. §. affinitatis. ff. de gradibus.

De G ante N & O.

Gnarus, id est sapiens vel prouidus, cui opponitur ignarus, quod inde venit, id est insipiẽs.

Gnauiter, id est diligenter. l. fin. C. de episco. & cler.

Goliardi, id est bufones, ioculatores iidem sunt.

De G ante R.

Gradus secundum Gof. & Host. in sum. de consang. & affin. est quædam habitudo siue distantia personarum adinuicẽ consanguinitate & affinitate sibi coniunctarum, facta collatione ad communem parentem, vel est vnius personæ distantia ad aliam in linea consanguinitatis, vt l. j. cum seq. vsque ad §. affines. l. non facile. eod. tit.

Grammatophylacium est vbi tabulæ, & instrumenta publica, monumentáque rerum gestarum adseruãtur. Bud. in l. moris. ff. de pœn.

Granaria sunt loca in quibus grana seu fructus componuntur, sic accipitur. ff. de act. emp. in l. granaria.

Grandæuus dicitur annorũ xxix. vel xxx. quia hæc ætas virilis est, vt no. lxxvij. dist. quicunq;. per c. episcopus. eadem distin. Quandoq; dicitur grãdæuus, id est senex. 1. Reg. 4.

Grandis natu dicitur paulo minor quinquagenario. l. ij. §. fi. de orig. iu.

Grangia habetur in c. fi. de censi.

Graphia, id est scriptura.

Grassari dicitur latrocinari vel crudeliter agere, inde grassor grassaris, id est nitor ad malũ. insti. in gl. de su. tu. §. nouissime. Require suprà, Crassari.

Grassatores idem sunt quod dietarij, de huius dictionis expositione vide quod no. ff. de pœ. l. capitaliũ. §. grassatores. Require suprà, dietarij. & in ver. Grassaturæ.

Gratia duplex est, operãs & cooperans, vt est gl. in verbo cooperante gratia. cle. j. de magi. Et gratia est habitus qui fundatur in voluntate in essentia animę. gl. in cle. j. de sum. Tri.

Gratia apostolica perfecta dicitur quando super eam confectæ sunt literæ, & ante literas habetur canonicus titulus, Romanus consi. ccccl vj.

Gratianus est nomen propriũ illius qui composuit decretum.

Graues personæ dicuntur quæ non sunt leues, puta homo bonæ famæ & opinionis, & antiquus homo. glo. in c. licet ex quadã. in verbo graues. de testibus. quam glo. dicit ibidem Abbas facere ad statuta quę in

multis

multis casibus requirunt homines graues.

Grex est collectio plurium animalium, scilicet decem ouiũ vel quinque porcorum: vt no. inst.de re.diui.§.sed si gregis.

Gregarius miles, id est vulgaris & vilis. l. vlti.C. de mil. vest. lib.xij.

De G ante V.

Guardia feuda sunt quæ constituuntur aliquibus propter custodiã rei domini cõstituẽtis.

Guardia dicitur ille cui talis custodia est commissa, vel dicitur guardianus qui est superior inter fratres minores custodiens conuentum.

Guarẽtare, id est defendere in vsi. feu. de le. Corra.c. sunt pares.

Guidagia dicuntur quæ dantur alicui pro ductu vel conductu per terram alicuius vt securius vadat. Sed gabellę dantur de contractibus vt de emptione per emptorem. gl. in c. super quibusdam.de verb.significatio.

Gunethetici saltus sunt ij, quos homines quodammodo ascriptitij incolũt, nullam vlterius expectantes mercedem quàm quæ ex ipsis saltubus colligitur, vt declarat Alcia.in l.vlti. C.de præd.tam.

Gutturosus, cui guttur est tumidum. l. qui clauum. de ædil. edi.

De H ante A.

HAbere significat diuersimodè prout suum propriũ significatum, vel aliud quoduis medium significare declarat, verbi gratia. Res tua est penes me, & promittis mihi stipulari eandem habere licere, significat quòd dominiũ istius rei transfertur in me.l.stipulatio ista.§.habere.ff. de verb.obli. & sic rei possessę sine traditione dominium quæritur possidenti.§.interdum.insti. de re. di. Item ibi, res tua non est penes me, promittis habere licere, significat quòd dominium transferes per traditionem. l. traditionibus.C.de pact. Item ibi, promittis rem alienam habere licere, perseuerante aliena, nulla est stipulatio.l. stipulatio.§.quæsitum.ff.eod. titu. quia in re aliena promissor nõ potest constituere ius dominij. Si autẽ efficiatur promissoris, valet stipulatio, vt ibidem, quia tunc potest facere vel constituere ius dominij. Item ibi, vendo tibi rem alienam, & promitto tibi habere licere, significat habere iure possessionis. l. habere. ff. de verborum significatio. & hoc ex natura contractus emptionis, de cuius natura est quòd sufficit rem tradere quando

res

res aliena est vendita.l.ex empto.ff.de act.emp.

Habere actionē est minus quàm habere rem, & hoc est quod dicitur, Melius est pignori incumbere quàm in personam agere.ff.de reg.iu.l.minus.

Habere, tenere, posſidere, quando hęc tria verba ponuntur in aliquo instrumēto, sic debent exponi, scilicet quòd recipiēs habeat de iure, teneat naturaliter & de facto, posſideat ciuiliter & de iure, quia ciuilis posſeſsio est causa quærendi dominium, licet aliquando posſeſsio sit tantum naturalis, non ciuilis, vt illa quam habet vasallus.

Haberi dicitur & quod peti potest.l.id.de verbo.sign.

Habere in sinu, in l. Qui testamentum. de probat. est idem quod in arbitrio & potestate habere.

Haberi pro derelicto dicitur, quod dominus ea mente abiecit, vt amplius in numero rerum suarum esse nolit.

Habitare quis dicitur in loco vbi habet familiam, licet ipse non sit præsens. Fel.in c.quoniam. in prin.de offic. ord. ver. dicitur autem habitare.

Habitatio est seruitus psonalis in habitādo consistēs, & constituitur in domo aliena, vt not. ff.de vsu & habi.l.j. in gl.cum pactionib⁹ & stipulationibus, vt ff.de vsufru. iuncta l.j.ff.de vsu & hab.vel in vltima voluntate. differt tamē ab vsu & vsufru. quia illa iura amittūtur nō vtendo vel capitis diminutione, vt ff.si vsusfructus.l.pen.§. sicut. habitatio autem non nisi morte finitur, vt l. si habitari. ff.de vsu & habi. Itē potest inhabitator aliis vendere vel locare ius quod habet, vt l. cùm antiquitus. C. de vsufru. sicut & fructuarius, & nō vsuarius, vt ff.de vsu & habita.l.sed neque. vide super hoc Az.in sum. C.de vsu & hab.

Habitator eò differt ab hospite, quo domiciliū habens à peregrinante. l.j.§. vlti. de iis qui deie. vel effu.

Hac quandoque denotat nō exclusionem, sed inclusionem, vt in c.ego enim episcopus.de iureiu.& sic sumitur in iuramentis dicendo, Ab hac hora, significat enim præsens tēpus cum futuro. de hoc per Ioan. And. in c.j. de ordi. ab episco. qui resig.episco.

Hamæ instrumenta erant ad extinguendum incēdium.l.quæsitum.§.acetum.de fun.inst.& l.iij.de offic. præf. vig. Hami autem in præalleg. l. quæsitū. §.canales. Anuli sunt ferrei, secundum aliquos, ad plurimos vsus domesticos, cuiusmodi sunt illi quibus equi, muli, asini alligantur.

Hami apud Vlpi. in l.quæsitū.§. Canales. de fun.instr. sunt, vt quib

quibusdã videtur, annuli quidam ferrei ad multos vsus domesticos vtiles: vtputa è quibus equi, muli, asini, deligãtur.

Harenæ sunt loca vbi foditur harena. l. sed & hi. ff. de publi.

Hariolus quis sit, not. gl. in l. nemo. C. de malefi. & mathe. & in c. igitur. xxvj. q. iiij.

Harpagones, vnci ad rapiẽdum, annumerãtur inter instrumẽta. in l. quęsitum. §. Canales. ff. de fun. instru.

Haruspex sic dictus, quasi horarum inspector. c. j. xxvj. q. iiij.

Hastari est rem proponi venalẽ hasta supposita, ita enim olim fuit consuetudo.

Hastarij dicuntur qui rem proponunt venalem hasta supposita, & dicuntur à nomine hasta, quod idem est quod venditio, vt no. C. de fi. instru. & de iure hastæ fiscalis. in rub. lib. x. & dixi suprà, in ver. hasta fiscalis.

Haustus est ius hauriẽdi aquam de puteo vicini cui eo inuito iure seruitutis ascribitur.

De H ante E.

Heliocaminus, Latinè verti potest solaris fornax. Est autem solare vaporarium in aprico loco situm ad calorem solis excipiẽdum, quo antiqui vtebantur. meminit Vlpia. in l. si arborem. de ser. vrb. præd.

Hercisco, id est diuido, inde dicitur familiæ hercisçũdæ, id est iudicium hęreditatis diuidendæ. Require suprà actio familiæ herciscundæ.

Hęreditas est succesio in vniuersum ius quod defunctus habuit: vt ff. de ver. signi. l. nihil aliud est hæreditas. & l. bonorum. eo. tit. Et hæreditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur. l. hæreditatis. eod. tit.

Hæreditas sumitur loco bonorũ quando dicitur in contractu inter viuos: vt si quis dicat, dono tibi hæreditatem meã. no. Bar. in l. quandoque. §. si seruum. ff. de leg. j. Item hæreditas venit appellatione rerum: nam si bona relinquũtur sub appellatione rerum, continetur tota hæreditas. notat Bar. in l. licet. C. de pact.

Hæreditas adita est illa de qua hæres se intromisit autoritate prætoris, imò autoritas prætoris non est necessaria, sed sola voluntas sufficit, vt institu. de hæredum qua. & dif. §. itẽ extraneus. secus in petitione bonorum possesionis: vt ibi no. & de aditione & repudiatione hæreditatis, no. in l. qui se patris. C. vnde libe.

Hæreditas decurionum, nauicu- * lariorum, cohortalium, militum, & fabricensium, secundum Azonem in summa. C. eodem titu. in rub. & l. vlti. dicitur in qua quoddã speciale

ius obseruatur, de quo notatur ibidem.

Hæreditaria actio. Require suprà, Actio hæreditaria.

Hæres est ille qui succedit in vniuersum ius defuncti.l. cùm hæres.ff.de di. & tempo.præscri.vel est dominus hæreditatis, qui fit aditione in voluntariis.§ fin.institu.de hære.qua. & diffe. sed in necessariis defertur ipso iure hæreditas.

Hæredem instituere est aliquem post mortem suam loco sui in omnibus bonis dominum cōstituere. Nam dicitur hæres ab hærus, id est dominus, sibi enim succedunt vniuersa bona defuncti, & ad eum cōmoda & incommoda hęreditaria redeunt, & sunt diuersi hæredes. Nam hæredes alij sui & necessarij, alij necessarij tātū, alij voluntarij, alij legitimi, alij legatarij, alij testamentarij, alij fideicommissarij.

Hæres suus dicitur filius qui est in potestate patris tempore mortis ipsius patris.

Hæredes sui & legitimi secundum Azo.tit.de suis legitimis & hæredibus appellantur qui in potestate morientis fuerūt, vt filius, filia, nepos, neptis, ex nepote natus, ex filio pronatus pronata, seu ꝓnepos proneptis, legitimi & naturales, vel etiam legitimi tantum, vt adoptiui.

Hæres necessarius est seruus hæres institutus in testamēto domini sui ab eo qui facultates suas habet suspectas ne posit ex ipsis satisfieri creditoribus quibus est obligatus, adeò ꝙ nō credit alium hæreditatem suam adire, si hæredē eum institueret, qui seruus hæres factus, ideo necessarius dicitur hæres, quia siue velit, siue nolit, cogitur suam hęreditatem adire, vt satisfaciat creditoribus, vt inst.de hær.qua. & dif. §.j. & hoc verū nisi illi seruo debeatur fideicommissaria libertas.l.is qui soluendo. ff. de hære.inst.aut hoc eo nō faciēte, scilicet nō adeunte hæreditatē eius nomine potius quàm domini defuncti res hæreditariæ vēdātur, ne defunctus contumelia quadam vel iniuria afficiatur, dicendo, quòd res eius venderentur.

Hæres legitimus est qui ex lege duodecim tabularum, aut ex iuris constitutione etiam sine testamento succedit defuncto, vt sunt agnati proximi. institu. de legi.ag.suc.in prin.

Hæres legatarius est qui legatū accepit vel cui legatū factū est, vt l.quoties.ff.de hær.inst.

Hæredes testamentarij dicuntur qui ex testamento hæredes scripti sunt.

Hæres ab intestato est ille qui succedit in ius defuncti sine omni testamento, vt instit.de hære.quæ ab intest. defe.

Hæres

Hæres fideicommissarius est cui ex fideicõmisso relicta est hæreditas danda illi cui testator disposuit, dicẽdo sic. Fidei tuæ committo vt hoc des illi. Et not. quòd illa sunt disparata, sed fortè pro tanto dicitur hæres fideicommissarius, quia fideicom. loco hęredis habetur, vt inst. de fideicom. hære. §. restituta. vt qui directè & immediatè ex testamento nihil capere potest: qualis est spurius saltem capiat ex fideicommisso. Sed ipse verè non est hęres, cùm sit rogatus à testatore hæreditatem adire & postea restituere, licet restitutione facta post semper hęres maneat, vt d. §. restituta. Duo ergo hæredes insolidum esse non possunt, vt ff. commo. l. fi. & l. si vt certo. §. si duobus.

Hęres domesticus dicitur qui est in potestate morientis tempore mortis dum eum alius non præcedit. Filio enim superstite, & in potestate patris existente, nepos ex eo qui in potestate aui est, suus hæres nõ est. inst. de hær. qual. & dif. §. sui.

Hęres substitutus dicitur qui alij hæredi instituto substituitur: verbi gratia, si testator ita dicat. Ille hæres esto, qui si non velit vel nõ posit esse hæres, iste esto ei substitutus, & hoc siue secundo, siue tertio vel quarto loco, alio in loco instituto deficiente substituatur. Nam secundus dicitur omnis qui post primum sequitur, etiam si decimus sit. ff. de vulga. subst. l. j. in prin. prout no. Hostien. in sum. de testam. §. quid si sit perfectus. vbi dicitur institutio.

Hæredes extranei dicuntur, qui testatoris potestati subiecti nõ sunt. §. Cæteri. insti. de hære. quali. & diffe.

Hæres vel successor anomalus dicitur qui non habet aliquam ex præmemoratis qualitatibus, vtputa is, cui libertatum conseruandarum causa bona addicuntur: item qui succedit hærede non exequente mentẽ defuncti, vt per glo. in §. hoc rescripto. institu. de eo cui lib. causa bo. addi.

Heremita dicitur persona ecclesiastica. glo. & Doct. in l. ij. ff. de in ius voc. Doct. & glo. in c. qui vere. xvj. q. j.

Imò verò Eremita scribendum est sine h, significátque propriè eremi, hoc est deserti habitatorem, eremus enim desertum interpretatur.

Hæresis Grecè ab electione dicitur, eo quòd quicunque vnam opinionem hæreticam vel disciplinam sibi elegerit, putat eam esse meliorem, vt xxiiij. quęst. iij. hęresis. aliâs dicitur quasi diuisio.

Hæresiarcha est qui falsam de fide opinionẽ gignit, vel primo inuenit, sicut Arrius, Vviclef, & alij

& alij consimiles.

Hæreticus dicitur errans in fide, vnde quicunque in fide dubitauerit friuola adhæsione, hæreticus censetur, vt in cap.j.de hæret. Etiam pro hæretico habetur qui scienter hæreticum non reuocat, vt eod. tit. cap.ij. Et secundum Aug. dicitur qui certam opinionem nouam & peruersam gignit vel sequitur gratia alicuius temporalis cõmodi vel alicuius gloriæ vel principatus. Dicitur gignit, vt aliquis hæresiarcha, vt Arrius, Sabellius, &c. Dicitur, sequitur, propter illum qui errorem illum imitatur, prout hęc leguntur. xxiiij. q.iij. hæreticus. Dicitur hæreticus qui peruertit sacramẽta ecclesiæ, sicut simoniacus. j. quæst. j. eos. Item sacræ scripturæ peruersus intellector. xxiiij. q. iij. hæresis. Itẽ omnis excõmunicatus. iiij. q j. quod autẽ. Itẽ Romanæ ecclesiæ public⁹ iniuriator. xxij. dist. omnis. Itẽ qui aliter sentit de articulis fidei, quã romana ecclesia. xxiiij. q. j. hęc est fides.

Hermaphroditus. require sub litera E.

Herus vel heros græcè, idem est quod dominus latinè.

De H ante I.

Hyatus, vide in litera Y, licet non rectè hanc vocem ibi autor posuerit, cùm scribenda sit cum aspiratione.

Hic, hæc, hoc, an & quando sint demonstratiua. Bart. in l. j. in j. opposit. de ope. noui nuncia. & in prima constitutione. C. & in l. Mæuius. §. duobus. ff. de leg. ij. & plenè de istis in l. j. §. huius studij. ff. de iusti. & iur. Alex. & Ias. & Bart. in l. j. versi. item oppono. ff. de pecu. Quandoque faciũt simplicem relationem vel demonstrationem. xvj. distin. cap. j.

Hierophylax, sacrorum custos, latini vocãt æditũu: extat hæc dictio in l. annua. de an. leg.

Hymnus angelicus est, Gloria in excelsis. de celeb. miss. c. consilium.

Hippocomi, qui equorum curæ præfecti sunt: meminit huius verbi l. quoniam. C. de cur. publi. lib. xij.

Hippodromus, vt interpretatur Bud. est equorum curriculum, in quo de pernicitate certatur citra simulachrum pugnæ.

Hipponis, cuius meminit lex, nauis aduersa. ad l. Rhod. Locrorum fuit Colonia. Strabo eam vocat Hipponium, Plin. autem scribit à Romanis appellatam Vibonem, dein Valentiam. Hæc vrbs adhuc extat, sinúmque efficit Hipponiatem.

Hircosus dicitur cui os olet, vt l. qui clauum. §. is cui. ff. de ædil. edi. Sed propriè dicitur cui alæ grauiter olẽt: nam hircus etiã dicitur alarũ fœtor, quẽ Plin. alarum graueolentiam vocat.

De H ante O.

Hodie, hæc dictio non importat dilationem.l. liber homo.§.j. ff.de verb.oblig.& l.prętor.§. præterea.& §.posse.ff. de iniu. & facit dispositionem præsentem, vt ibidem notatur.

Holobaræ vestes, quæ ob aurum intextum graues sunt. Alciat. in tit.de vest.holob. lib. xj. C.

Holobryzæ vestes, quę totæ sunt ex auro obryzo.

Homagium est idem quod fidelitas, tamen Spec. eod. tit. in lib. de feu. ponit illam differentiam, ꝙ homagium est de his quæ ad temporalia pertinent, & ideò pro spiritualibus indignum est vt quis homagium facere compellatur. Fidelitas tamen pro spiritualibus præstatur, quia prælati bene præstant fidelitatem, vt in cap. antiqua. de priuil. vel sic potest describi. Homagiũ est quædam astrictio seruitutis liberi hominis facta domino per pactionem vel petitionem siue stipulationem promittente libero homine domino suo fidelitatem, & constituente se hominem vel vassallum suum. Et sic in aliquibus partibus hoc modo ille qui facit homagium coram domino suo, flectit genua sua, tenendo manus suas coniunctas simpliciter inter manus domini iusiurandum de fidelitate præstans: & mutuo se in signum fidelitatis osculantur, cuius forma ponitur in lib. feud. de no. fi. for. cap. est & alia, scilicet, post rubric.illam de for. fi. Ad idem facit de iureiuran. cap. ego enim. & lxiij. distin. tibi domino. Et Hostien. ponit eam in sum. de feu.§. quid sit fidelitas, & qualiter sit facienda. Ex dictis homagium describi potest secundum formam, est quando aliquis flexis genibus iunctis manibus in manus domini positis aliquid promittit. Est autem homagium multiplex secundum Spec. vbi suprà quoddam est legium, quoddã est non legium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. de quibus infrà.

Homagium decretale est. Nam hæres hominis mei qui illo feudo ex consuetudine posset infeudari, & per consequens in homagium succedere, debet infra certum tẽpus me in dominum agnoscere, & fidelitatem mihi præstare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere, & in recipiendo videor sibi ius feudi decernere, propter quod dici potest homagiũ decretale, sicut etiam bonorum possesio decretalis, & ꝙ ius mihi tribuit, sicut & talis bonorum possessio, scilicet, si nullus sit proximior. Et ideò in curia Franciæ semper recipiuntur fidelitates & homagia alterius saluo iure.

iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur vasallitium, in Francia vocatur homagiũ,&c. etiam dicitur homagium, cap. veritatis. de iureiuran. Differunt tamẽ, quia homagium est quando iuratur alicui fidelitas nemine excepto, sed vasallitium superiore excepto, scilicet, Imperatore. De hoc optima gl. in verbo homóque ligius. clemen. pastoralis. de re iudic. vbi etiam dicitur ꝙ quis nõ potest esse ligius duorum, sed bene ligius vnius, & vasallus alterius, vel vasallus plurium, & sic homagium potest dici hominis ligium.

Homagium edictale est sicut bonorũ possessio edictalis. Vnde secundum Spec. ibidem homagium edictale siue hæreditarium est quod quis habet, eo ipso quòd est hæres: nam eo ipso quòd adit hæreditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse,& tale homagium potest finiri tempore, si domino placebit, quia si domino non placet, non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere. imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret, & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse nõ debet, pro quo ff. de ne. gest. l. siue hęreditaria. Et ideò possum eum cogere vt subeat homagium decretale,& etiam quòd plus tribuat ei in effectu quàm edictale.

Homagium legium est secũdum Spec. ibidem, quod fit Imperatori vel Regi, nullius alterius fidelitate salua. illud autem quod fit aliis, non dicitur legium, quia fit vel iuratur salua Imperatoria vel Regia fidelitate, multi enim putant homagium legium esse quando vasallus mittit manus suas inter manus domini, & sibi homagium facit,& fidelitatem promittit,& ab eo ad osculum recipitur, quod non est verum, vt etiam ibidem dicit Spec. sed vt ipse dicit, tunc alij ponunt quòd duplex est homagium. Homagium legiũ, in quo nullus recipitur quantum ad verba, sed quantum ad mentem. Et aliqui qui supremam & generalem habent autoritatem & iurisditionem, puta Imperator vel Rex, intelliguntur excepti,&c. Item vbi ponitur legium supra & infra, habent aliqui legium. Homagium non legiũ est quando aliquid excipitur, puta, Facio tibi homagiũ excepta fidelitate ad quam domino meo tali legio teneor, vel saluo, ꝙ possum cùm voluero dominũ legium mihi constituere, vel saluo ꝙ nolo tibi contra talẽ iurare. Sed dictũ primũ est verius secundum

Spec. licet hoc vltimo designatum communis vsus approbet. Et secũdum vltimum modum sequitur per totum, & illo vtitur Spe. de homagio legio, vide suprà feudum legium.

Homo non rectè dicitur qui adhuc est in vtero matris. l. cùm inter. C. de fideicom. lib. & l. pen. de posthu. hæred.

Homo legius vel ligius secundũ Spec. ibidem dicitur quasi suo domino ligatus, vel quasi legalitatem continens. Vnde rex Sicilię est homo ligius Romani iudicis, vt in clemen. pastoralis. de re iud. præalleg. post medium. in §. rursus. vbi glo. not. Et omnis homo ligius est vasallus, & non econtra.

Homicidium dicitur hominis occisio ab homine facta, & dicitur quasi hominis cædium, ab homo, & cædo, secundum Goff. in sum. eod. tit. & Host. & Ioan. & Spec. & est duplex, scilicet, voluntarium, & casuale. Etiam committitur homicidium facto, consilio, præcepto, & defensione. c. sicut. eod. ti. vbi gl. not. Fit etiam homicidium spirituale ex quadam iurisfictione spiritualiter octo modis. Primo, per fratrum detractores, eos odientes, iniquitatem, oppressionem & iniustitiam facientes, fratribus malè persuadentes, & c. vt c. homicidiorũ. de pœn. dist. j. c. omnis iniquitas. & c. noli. ea. dist. Et generaliter iniquus motus ad nocẽdũ fratri in homicidij genere deputatur. Itẽ homicida censetur qui tẽpore necessitatis proximis alimẽta negat lxxxvj. distin. pasce. Corporale homicidiũ est hominis peremptio corporaliter. Et fit dupliciter. s. lingua & facto: lingua tripliciter, præcepto, consilio, & defensione. 50. dist. si quis viduam. & c. periculosè. de pœni. dist. j. Facto quadrupliciter, iustitia, necessitate, casu, & voluntate.

Homologare, Autor exponit in dictione Omologare.

Homoousion, quo verbo vtitur Iusti. in l. iiij. de sum. tri. latinè sonat consubstantiale.

Honestus dicitur qui nihil habet turpitudinis, secundũ Isido. ij. Ety. & dicitur honoris status, & de ista honestate vide Goff. Hostien. & Spec. in rub. de vita & hone. cleric.

Honestas iustitiæ publicæ. i. constitutiones ecclesiæ factæ propter publicã honestatẽ. Iudicauit enim ecclesia esse honestũ vt nunquã consanguineus duceret sponsam cõsanguinei sui viui vel mortui, secundũ Archi. de spon. c. j. li. vj. de hac honestate vide in c. ad audientiã. & c. sponsam. de spon. & matri. vbi per doct.

Honor aliquãdo capitr pro dignitate. l. nup. de don. inter vi. & vx. quãdoq; pro magistratu. §. prætor

pretorum.Insti.de iu.nat.gen. & ciui. quandoque pro dono.l. si remunerandi.ff.mand.quandoque pro salario.l.j.§.proinde.de var.& extraord.cogn.

Honor municipalis est administratio reipub. cum dignitatis gradu.l.honor.de mun. & ho.

Honoraria dicuntur præmia legatorum seu aduocatorum.l.j. §. in honorariis. ff. de var. & extraordina. cognit. Require infrà legatus.

Honorarium ius dicitur ius prætorium.§.prætorum. Instit.de iur.nat.gen.& ciui.

Honoratos ait Alciat. etiam eos appellari qui Palatinā dignitate præditi sunt absque administratione.

Horreum,accipitur pro quocunque loco ad reponendum merces idoneo: inde horrearius, de quo in l. cùm in plures. §. vlt. ff.loca.

Hortamur aliquando importat mandatum necessitatis, & per ipsum confertur iurisditio. c. quia iudicante.de præscri.& c. j. de testa. & cap. hortamur. iij.quæst.ix.

Hospes dicitur qui recipit & recipitur. ff.de exer.act.l.j.§.magistri.in glo.dicitur vector. & ad legem Rhod.de iac.l.ij.tertio responso.

Hostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Romano, vt ff. de capti.& postlim.reuer.l.hostes.

Hostiarius olim in veteri testamento idem erat quod ianitor, vt xxij.distin.cleros.

De H ante V.

Humanus,id est secularis. j. dist. c.j.xij.q.ij.qui & diuinis & humanis.Item idem est quod humilis.50. distin.eos.xxiiij.q.j. si quis dederit. & habetur in regula, semel Deo.de reg.iur. lib.vj.

Humanitas pro humana natura accipi videtur in l. non tantum.de apppel.

Humanitus contingere,pro mori.Insti.de de don.in princ.

Humiles personæ quæ dicantur, declarat Impe. in l. humilem. C.de incest.nup. Bar.in l.tutor. §.tutores.de suspe.tu.annotat humilē dici q caret dignitate.

Humiliores personæ dicuntur pauperes.l.illicitas.§.ne potētiores.ff.de offic.præsi. & dicitur humilis quasi humo accliuis,secundum Isid.not. Archi. in c.qui episcopus.xxiij.dist.

Humilitas seu humiliatio vt not. Archid.xxij. q.ij.cum humilitatis.Est virtus qua homo verissima cognitione sibi vilescit.de qua glo. optima in verbo humilitatis.& est glo. finalis.in clemen.j.de relig. domi. quæ multa perpulchra ponit de humilitate. Vnde melior est in malis factis humilis confessio quàm in bonis

superba gloriatio. x. quæst. iij. c. iniustum. in fi.

Humiliati sunt quidam religiosi qui fuerunt condemnati ab ecclesia per Lucium Papam, quia noluerunt iurare, & postea tempore Clementis recepti sunt ab ecclesia, quia se correxerunt, & iurant quando expedi. not. in c. olim causam. de resti. spolia.

De H ante Y.

Hyacinthus nomen floris & gemmę. l. j. C. nulli lic. in fre. equo. lib. xj.

Hydraulus, instrumētum extrahendæ à profundo aquæ idoneum: inde hydraulæ, quibus cura aquæ domus Imperatoris demandabatur, de quibus in l. v. C. de excus. mun. lib. x.

Hydromeli, aqua mulsa, quæ aqua & melle conficitur. Hanc vocem vsurpauit Vlpia. in l. si quis. de triti. leg.

Hydrophylaces, curatores sunt aquarum.

Hymnus angelicus, require suprà in litera h, ante i, licet male ibi fuerit hæc dictio collocata per autorem operis.

Hyperberici mensis mentio fit in c. propter. xviij. distin. intelligitúrque october. Alciat. tamen c. antepe. lib. j. Parer. censet legendum, hyperberetæi, quòd teste Suida ita is mensis apud Macedones appelletur, sitque apud eos vltimus mensis anni. Vnde hyperberetæa ab eisdem vocantur serotina, tarda, & post collectos demùm fructus accidentia.

Hyperbolæ, latine excessus, figuræ nomen, cùm scilicet, quippiam dicitur fidem veritatis excedens, augendi vel minuendi gratia, cuius rei exemplum in §. per traditionem. Institutio. de rerum diuisio. vt ibi obseruauit Accursius.

Hypætria appellantur loca sub dio exposita, hoc est patente cœlo. Plerunque tamen accipiuntur pro subdiualibus deambulationibus, quas apud veteres moris fuit pulcherrimis sterni pauimentis, & hyeme quidē plūbo vel aliqua alia materia exemptili tegebantur, ne gelu vel niuibus corrumperentur: æstate verò expansis velis à solis ardoribus defendebantur. l. malum. §. plūbum. de verb. sig. & l. quæsitum. § de velis. de fun. instru. licet ibi corruptè legatur apothecis pro hypæthriis.

Hypocaustum latinè interpretari possumus succēsum vel subustū, locus est in balneis ad calefaciendas cellas caldarias & tepidarias, vt exponit Bud. Interdum accipitur pro cubiculo vndiq; occluso, in quod aër nō admittitur, sed igne accēso, feruore atq; æstu vaporat int⁹ nec

foras

foras diffunditur calor, qđ ser mone Italico stufa appellatur.

Hypocomus, De hoc vide in litera y.

Hypocrisis, latine simulatio, & hypocrita simulator dicitur.

Hypomnematographi, dicuntur commentariorum scriptores. habetur hæc vox in l.si quos. C.de decurio.

Hypostasis, exponitur in litera y.

Hypotheca, huius vocis sensum posuit author in litera y. licet imperite, vide ibi.

Hysginus color dicitur ab hysge herba. l.quæsitum. §.illud. de lega.iij.

Hysterologia, vel hysteron proteron, figura est, cum id, quod primum esse debet, secundo ponitur loco, vt cum Iurisconsultus prius determinat secundam quæstionem, quàm primam, prout fecit in l.iij.§.Labeo.de incen.rui.naufra.

De I ante A.

IAcinthus lapis est pretiosior aliis. C.nulli lic.in fre. l.vnica lib xj.

Iactus, require infra lex Rhodia de iactu.

Iactura est damnum vel periculum quod quis patitur quandó imminēte tēpestate proiiciuntur bona in mare ad exonerādum naues, & ita capitur propriè, sed largè potest capi pro quocūq; damno alicui per violentiam illato vndecunque proueniat. Vel dicitur læsio facta cum lapide vel ligno. Require etiam infrà lex Rhod.

Iactura & damnū differunt, quia iacturam scienter & vltro patimur, vt patet in iactura quæ fit per tempestatē maris, vt in tit.ad l.Rhodiā de iac.damnū vero insolito & nobis inscientibus fit c.in primis.ij.q.j.& l.j.ff.ad l.Aquil.& not.per Archid.in cap.quia sæpe.de elec. in vj.in ij.col.

Iam, hæc dictio denotat perfectionem actus & continuatio-nem.Bar.in l.Celsus.ff.de vsu cap.& in l.j.ff.de aqua quotid. & æsti.& tex.in cōsti.j.C.ver. omne iam constit. & ibi Bald.

Iam, quandoque ponitur interrogatiue. ff.ad l Aquil. l. Stichum. Quandoque retro tempus significat & cōtinuum. de acqui.rerum domi. l.nunquā. §.thesaurus. Item quandoque. sumitur pro futuro & præterito secundum subiectam materiam, vt l.quāuis. ff. de fur. & ibi not.

Ianthinus color est violaceus. l. si cui § fin.de leg.iij.

Ianuarius est mensis ideo sic dictus, quia est principium & ianua totius anni, vt no.per Archid.extra de rescrip.c.si propter.in iij.col. in gloss.debet hoc intelligi.

De I ante B.

Ibi, hæc dictio, non tantum locū,

sed quandoq; etiam tẽpus demõstrat.gl.in l.si quis.de iud.

Ibrida est de scorto natus.

De I ante C.

Iconomus dicitur ille cui ecclesiastica res gubernanda mãdatur: vt C.de sac.san.ecc.l.iubemus.circa prin.& gl.iij. c.Imperatorũ. de iura.cal. vbi no. differẽtiam per doct.inter iconomum, syndicum, procuratorem,& actorem, quæ ibi secũdum gl.in lata significatione idẽ significant. De quo duę gloss.notabiles, vna in cap.si quis erga.ij.q.vij.alia in cap. quoniã.xvj. q. vij. & habetur x.q.ij.si iconomus.

Economus per œ, diphthongon scribendum est, non per i, nec per y, significat autẽ propriè curatorem domus.hinc & œconomica Arist.

De I ante D.

Idcirco & ideo sunt dictiones causales. Bartol.in l.demonstratio.§ quod autem. ff.de cõdi. & demonstr.

Idem quandoque exponitur pro simile. l. si non sortem. §. Libertus. de conditio.indeb. Et quandoque idem appellatur, tametsi pristina qualitas aut quantitas non adsit. l.proponebatur.de iudic.

Id est, est dictio expositiua. ff.ad l.Aquil.l.item Mela. §. legis. vide latè de hac dictione per Bart.in l.j.ff.ad legem Aquil.

Idiota est Græcum, & est idem quod imperitus, secundũ Isid. lib.x.vt est laicus qui literas nescit, vt in authen. quomodo opor.episc.§.j. quandoque dicitur ille qui ostendit se scire cum nesciat.vnde versus.

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus.
Creditur à mille, quãuis idiota sit ille.

Ita dicit Io.Andr.in addit.ad Specu.in tit.de arbitrio.§.restat. versi.item ferendæ sunt.

Idonei propriè dicũtur qui possunt & volunt in ecclesiis deseruire.de præben. super inordinata. Et dicuntur idonei qui sunt moribus, honestate, & literarũ scientia decorati.de instit.c.in ecclesia. in gl.iiij.etiã sunt prouidi & circunspecti.

Idonee cauere quomodo intelligatur, require in ver. cautio.

Idoneus tutor dicitur qui est soluendo quatenus sunt facultates pupilli. l. ij. §. idoneos. & ibi Bartol.ff.ad Tertul.

De I ante E.

Ierocinium est locus vbi alũtur pauperes, secundũ quod accipitur.C.de sac.sanc.eccl.l.illud.

Ierotocomiũ est locus vbi senes & valitudinarij, & propter senectutẽ tantum infirmi homines curantur.gl.in c.tributum.§.sancimus.xxiij. q. viij.

De I ante G.

Ignarus est qui ignorat, vel qui ignoratur, secundũ Isid.lib.x.

Ignauus idem est quod ignarus viæ,

viæ, id est rationis & vitę secũdum Isid. ibidem. frequentius tamen accipitur pro indiligenti. Et pigno. vnde & ignauiter, pro segniter & negligẽter.

Ignem & aquam accipere interpretatur Scæuola prō nuptias celebrare. l. pen. de don. inter vi. & vx. vbi præclare Budęus.

Ignominia est verbalis læsio contra honorem alicuius, vel etiã turpitudo. Et sic dicitur quòd ignominiosum est episcopo si quærat ab aliis doceri, cũ ipse alios docere debeat, vt ĩ auth. de san. epis. §. damus. colla. ix.

Ignominiosa missio in re militari quæ sit, ostendit elegãter Iuriscõs. in l. milites. de re milit. & l. ij. de iis qui not. infam.

Ignorantia est cum de facto vel de iure nihil scio, nec mihi aliquid suspicor, secundum Azon. in sum. C. de iur. & fact. ign. vide infrà ĩ ver. ignorare.

Ignorare propriè est nescire qđ aliquis debet scire. Nescire autem est communius quàm ignorare. Vnde ꝓpriè omnis qui ignorat, nescit, & nõ econtra. vt not. ff. de iur. & fac. ign. super rubrica. Et in hac materia quatuor sunt quæ videntur idem, sunt tamen diuersa, scilicet ignorantia, nesciẽtia, error & titubatio. Primum sumitur in mala parte, quia scilicet, debet scire, & ignorat. vnde dicitur, qui ignorat ignorabitur. de renun. cap. nisi cum pridem. Nescire autem in bona & mala parte. Nam omnis ignorans nescit, sed non conuertitur, vt dictum est. Error autem est cum aliud est quàm credam. Quod autẽ aliud sit errare quàm ignorare, patet cum dicit lex, si potest possessio acquiri ignoranti, ergo & erranti. ff. de acquir. posses. l. si me in vacuam. §. j. Titubatio vero est cum hinc inde diuersa vel contraria scire videor, nec alicui eorum magis animum applico. C. de condit. indeb. l. fin. Et ignorantia diuiditur ex parte materiæ circa quam est, quia alia est ignorantia iuris, alia facti, & harũ vna probabilis, alia nõ. Ignorantia facti est vt si nesciam illũ decessisse qui mihi cognatus est, vel aliquod simile. Alia est ignorãtia iuris. vt si nescio me illi posse succedere qui mihi cognatus est & decessit, vt ff. de iur. & fac. ign. l. j. & hæc nõ excusat. regula ignorãtia, de reg. iur. lib. vj. Est etiã quędã ignorãtia facti probabilis, vt si quis errat in facto alieno. & quædã non probabilis. vt si quis errat in facto ꝓprio, vel rebus suis, vt ff. pro soc. l. vlti. vel si ignorat aliquis quod omnes de ciuitate sciũt vel maior pars ciuiũ scit. l. regula. §. sed facti. ff. de iur. & fac. igno.

De I ante L.

Ilico dicitur fieri quod fit ante-

quam diuertat se ad alia faciēda. l. litigatoribus. C. de appel.

Illata, id est opposita. de præsum. nonne.

Illata quomodo differant ab inductis, no. glo. in l. si non. C. in qui. cau. pig. vel hyp. ta. cōtra.

Illibatum, id est nō diminutum. glo. §. fin. insti. de iis qui sunt sui vel alie. iu.

Illotis manibus dixit Caius in l. ij. de ori. iu. pro rē ipsam protinus aggredi nulla præfatione adhibita, & imparatis adhuc legentium animis.

Illusio est deceptio vel derisio. clement. vnica. de renun. vbi concor. mul. in glo.

Illustris est nomen notitiæ eo quòd multis clareat splendore generis vel sapientiæ vel virtutis, quamuis sit obscurè natus: secundum Isido. Et nota, quòd quatuor sunt nomina dignitatum, scilicet maximi, vt sunt superillustres, magni, vt illustres, medij, vt spectabiles, minimi, vt clarissimi. in auth. de appel §. j. & tribus seq. inst. in proœ. §. cunque vbi glo. Illustres etiam dicūtur qui sunt de consilio & consistorio Imperatoris. l. quisquis. C. ad leg. Iul. maie. Vide latè Barba. in c. nouit. de offic. deleg. & in c. nouit. de iudi. & in c. tuam. de ordi. cog. & per Alex. de Imo. in l. j. ix. col. ff. de offic. eius cui manda. est iurisd. in glo. in verbo, tribuuntur.

Illuuies, immūditiam fœtorémque oris designat. l. qui clauū. de ædil. edi.

Illyricus, id est sclauus, scilicet aliquis de Sclauonia. vide suprà, coloni illyriciani. C. de colo. illyri. lib. xj.

De I ante M.

Imaginarium pro fictitio, vnde imaginaria venditio, quæ nullo aut minimo accedente pretio fit. §. præterea. instit. quib. mod. ius pat pot. sol. & l. imaginaria. de reg. iu.

Imbecillis est fragilis & inconstās. & dicit quasi sine baculo.

Immissum dicitur quod ita immissum est, vt in aliquo loco conquiescat, veluti trabes quæ in alienū parietem immittuntur: vnde & seruitus tigni immittendi nomen accepit. l. malum. de verb. signific.

Immunitas est priuilegiū quoddam, vel remissio à iure ad nō subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur in tit. ff. de iure immu.

Immo, stat quandoq; correctiuè. c. accedens. vt lite nō conte. de hoc tex. iuncta gl. xvj. q. j. prædicator. & l. Stichus. ff. de manumis. tes. & ibi plenè per do. Bar. quandoq; stat copulatiuè vel implicatiuè, vt per eūdem Bar. in j. cōsti. C. vbi latissimè de vi huius dictionis.

Impedire dicitur qui retardat. c. pia. §. fina. de except. lib. vj. & ibi

ibi not.per Archi.

Impensæ secundum Azo.in sum. de rescin.ven.dictę sunt ab impēdēdo,& sunt triplices, quædam necessariæ, quædam vtiles, quædam voluntariæ. Necessariæ dicuntur quibus non factis res erat peritura, vel quę si factæ non essent, res longe deterior effecta fuisset: vt in l. impensæ.ff.de verb. sig. verbi gratia, Conduxi à te domum quæ ita ruinosa erat, quòd nisi releuassem eam, erat casura, hæ impensæ dicuntur necessariæ,& ipsas repetam per contrariam actionē conducti. Vtiles dicuntur quibus non factis res non erat peritura, sed ipsis factis melior efficitur, vtpote si faciā fenestras vtiles in domo vel similia, faciūt ergo vtiles impensæ rem deteriorem esse meliorē. Volūtariæ (aliàs voluptariæ) dicuntur quibus non factis res non erat peritura, nec ipsis factis res efficitur melior, sed bene amœnior, vtpote si facio picturas in domo mea, hæ non repetuntur, nec deducuntur(quamuis secus sit de necessariis & vtilibus) sed has licitum est mihi abradere sine læsione prioris status, si abrasæ possunt mihi aliquam vtilitatē afferre, alioquin non esset mihi licitum, quia malitiis hominum(qui nihil aliud quærunt nisi vt noceant) non est indulgendum, sed obuiandum,& sibi imputet qui eas fecit, quia donare videtur, iuris fictione, vide suprà, expensæ.

Imperator non dicitur nisi post coronationem. Feli. in c.eam te.de rescrip. in j.col.versic. similiter dicit glo.& vide gl. in clemen.j.de iureiur.in verbo, futurum.

Imperium est duplex, scilicet merum & mixtum, de quibus vide suo loco in litera M.

Imperitia, id est ignorantia. de præscrip. sicut graue.

Imperpetuum quandoque significat donec viuo.ff.pro socio.l. j.quandoque significat per infinita secula, etiam post mortem, secundum glo. in verbo, perpetuatur.in §.at si ita.inst. de verb.oblig.

Impetere, id est accusare, vt extrà de iureiur.c. quemadmodum.

Implementum sumitur pro implemento conditionis, & hoc modo significat actum esse purificatum.l. antepe.ff. de condi.inst.

Imposibile dicitur multis modis, vt not.lxj.distin. Catulensis ecclesiæ. Vnde imposibilitas propriè est triplex, videlicet iuris, facti, & naturę, secundum Ioan.And. in regula nemo.de regu.iur.lib.vj. Et nota, quòd imposibilitas apposita actui, diuersimodè significat, vt ex significato ex ea sumpto, vel aliàs vndecunque concluditur disponentem voluisse, nam

se, nam quandoq; vitiat actũ, quandoque habetur pro non adiecta, prout natura actus cui adiicitur postulare videtur, de quo latissimè & magistraliter Dyn. in dicta regu. nemo potest. & post eum alij in §. impossibilis. insti. de lega. Et no. quòd habetur etiã pro impossibili quod à sola principis volũtate depẽdet, vt no. glo. in l. Continuus. §. cùm quis. de verbo. obligat.

Impostores dicũtur versuti & fallaces homines, inde impostura, id est fallacia & deceptio: ducta videtur metaphora ab iis, qui operimẽtũ aliquod rebus imponũt, vt vitia cõtegãt. Hinc & verbũ imponere pro simpliciter decipere. Horũ verborum crebra fit mentio in iure, vt in l. j. de var. cogni. in l. iiij. de ædi. edi. & in tit. de crimi. stell.

Impotentia coëundi est vitiũ vel defectus naturalis vel accidentalis quo quis impeditur alteri carnaliter commisceri.

Impræsentiarum habetur in l. de ætate. §. ex causa. ff. de interroga. act.

Impubes est qui ex habitu corporis sui impubertatem ostendit, & quòd generare vel concipere nondum possit, sicut masculus ante xiiij. annum, mulier ante xij. Masculus enim impubes dicitur vsque ad xiiij. annum completum, puella verò vsque ad xij. vt institu. quib. mod. tut. fin. in princip.

De I ante N.

In, ista dictio per se sumpta aliquando notat terminũ in quo, aliquãdo pro fine, & pro aliis multis significationibus, de quibus vide Ant. in c. in literis. in prin. de resti. spol.

In, quando priuat vel auget, not. Ioan. Andr. de consue. ad nostram. Et dat remissionem ad Spec. de iu. pat. nobis autem. Sed plenius no. Archi. xl. dist. si Papa. & quandoq; notat intrincitatem, quandoq; extrincitatem, iuxta Alexandrum, In campo curro, &c. Et habetur in l. si cui. in prin. ff. de leg. j. Quandoq; ponitur pro valde, in compositione, vt inuigilare, id est valde vigilare. Interdum ponitur pro non, in compositione, vt iniustus, iniquus, id est non iustus, non æquus.

Inauditum filium dixisse videtur Vlpia. in l. inauditũ. ad l. Cor. de sica. pro non damnatũ iudicio, vt ibi interpretatur Bud.

Inauris, ornamentum est ab auribus fœminarum dependens, cuius non semel meminit Iurisconsul. in tit. de auro & argen. leg.

In bonis esse longè aliud est, ac ex bonis esse. nam in bonis nostris esse dicitur cuius dominium ad nos pertinet, ex bonis verò, in quo quodpiam aliud

aliud ius habemus.§. penulti. institu.vi bon.rap.

Incapacitas dicitur pro ipsa reali incapacitate: prout natura rei dictat, vel dispositio legis admittit, aut quodlibet medium operari vel significare declarat. verbi gratia, promittitur vel legatur res sacra, incapacitas rei huius operatur quòd non valet nec in re nec in æstimatione, quia non est commercium rei sacræ.l. inter stipulantem.§.sacra.ff.de verbo. obli.sed vbi legatur columna aurea vel marmor pictum ad constructionẽ domus de alia domo, non valet legatum in re, licet valeat in æstimatione.l.cætera.§. si duobus.ff. de lega.j.quia res de se est in commercio hominum, sed ne destruatur vel deterioretur, non tollitur de domo, sed debetur æstimatio rei, & sic de aliis exemplis.

In capita succedere secundũ Hostiensem in sum.de suc. ab intest.§.viso.versi.quid sit factũ. est quando filij præmortuorũ fratrum succedunt in portionibus quot sunt capita. verbi gratia. Tres sunt filij ex præmortuo fratre, & vnus ex alio fratre, si tantum capiat filius ex vno fratre genitus, quantũ tres ex alio geniti; succedũt in stirpes suas, quia quilibet capit certam portionem stirpis suæ. Si verò fratres tot portiones capientur quot sunt capita, tunc succedunt in capita. vi de infrà, in stirpes succedere. & Azo in sum.C.de hære.inst. Hostien.& Spec.eo.tit.in tracta.libellorum.versi. nunc. de collateralibus.

Incendiarius est qui ob inimicitiam, aut prædæ gratia, ædes, arbores, siue segetes incendit, vt ff. de pœn. l. capitalium.§. incendiarij.

Incentiuum idem est quod appetitus vel audacia seu voluntas, de vita & hone. clerico. c. vt clericorum.

Incentor dicitur ideo, quia ipse alios praua suggestione succendit ad vitia, & persuadendo inflammat, secundum Isidorum.

In certas regiones fundum diuidi, est in partes determinatas diuidi.

Incertus possessor est quem ignoramus.l.subsignatum. de verborum signific.

Incestæ nuptiæ sunt quæ inter collaterales vel affines fiunt, secundum glo.in authenti. de incest.nup.in princip.vbi constituit differentiam inter nuptias incestas, nefarias, & illicitas, tametsi iuris autoris non raro his nominibus promiscuè vtantur.

Incestus est maior adulterio.l. si adulterium. §.j. versicu. duplex.de adulteriis, & est coitus carnalis inter affines & collatera

terales. §. si aduersus. institu. de nup.

Incestus est abusus consanguinearum vel affinium, vt §. cùm ergo. xxxvj. q j. & xxxv. causa. quasi per totum.

Incestuosus dicitur qui cognatã vel affinem vel etiam sanctimonialem nefario amore vel coitu violat seu maculat, siue in matrimonio, siue sine matrimonio, vt in §. præalleg. & xxvij. distinct. virgines.

Incidens & emergens quomodo differant no. in c. j. de or. cog. & c. à nobis. de excep. vide de hoc suprà, emergens.

Incile, vide infrà, Interdictum de riuis.

Incola dicitur qui in aliquam regionem domicilium cõtulit, vel contrahit, quasi sedem ibi positurus vel mansionem, ita quòd transactis decem annis domiciliũ retinuit, licet etiam causa studij ibidem steterit, vt ff. de verborum significa. l. pupillus. §. incola. vel qui propriam terram colit. Require suprà, Agricola.

Incolumis dicitur à nomine columna, quia sicut columna est erecta, fortis, & stabilis, ita incolumis cõsimiliter, & ista ratione forte filius dicitur habere in bonis patris quartam incolumem, id est fortem, stabilem, quia fideicommissa & legata eã minuere non possunt, vt l. ij. cũ ibi no. C. de inoff. do.

Inconcussa, id est inuiolata, seu inconcusse, id est quiete, sine interpellatione. c. illud. & c. auditis. de præscrip.

Inconsulto factum dicitur, quòd dedita opera factum non est.

Incontinenti, id est statim, recipit tamen hoc verbum interpretationem à iure, de quo suprà, in ver. facere.

Incorrigibilis secundum Bal. dicitur qui non paret iudici in extremo iurisditionis quod est sententia. Sed cõtumax dicitur qui non paret in principio iurisditionis, quod est citatio vel in ius vocatio. Secundum Ant. de But. dicitur incorrigibilis qui postquam penitus est condemnatus, iterũ reuertitur ad idem crimen. c. vt famæ. de sent. excõ. licet enim non faciat pœnitentiam, non dicitur propterea incorrigibilis, nisi reuertatur ad simile vel ad peius delictum, nec faciat sui præsentiam iudici. c. quoniam frequenter. §. j. vt lit. non contesta. dum enim facit sui præsentiam, vt iudex eum apprehendere posſit, nõ est incorrigibilis, quia ecclesia habet adhuc quid vltra faciat. c. cùm non ab homine. de iudi.

In creditum ire est idem quod credere. l. ij. §. mutui. si certum petatur.

In creditum posſidere, hoc est propter creditum, vsus est Vlpia. in

pia.in l.à diuo.§.si pignora.ff. de re iudic.

Incrustationes secundum Alcia. in l.impensæ.de verb.signific. sunt tectoria parietum ex crustis marmoreis confecta.

Incunctanter,id est decætero.iij. q.vj.hæc quippe.in fi.quandoque,id est sine mora.ff. de admini.tut.l. tutor qui repertorium.§.j. Quandoque, id est indubitanter, quia cunctari idem est quod morari vel dubitare,& ita sumitur extrà,de his quæ fiunt à ma. parte cap. c.j. de sent. excom. cùm quis. lib.vj.& ibi per Archid ix. distinct.c.noli.iij.q.vj.hęc quippe.& extrà, de schisma. c. fraternitati.& in vtraque significatione potest sumi.d. c. noli. & ibi de hoc per Archi.

Incuria est negligentia. cle.quia contingit.de re.do.& c.quæsitum.de pœniten.& remis.

Indago apud Vlpia. in l. emptorem.§.vlti.de act.empt. sumitur pro effectu indaginis, hoc est captura, quod à Budæo ibi proditum extat.

Indefinita capitur pro oratione cui non præponitur signum vniuersale vel particulare. Et oratio indefinita significat indifferenter, quandoque etiam vniuersaliter distributiuè seu collectiuè, seu aliter, prout eius significatum vel materia subiecta, vel quæuis circunstantia, seu aliquod medium probabile concludit.verbi gratia,Lex loquitur indefinite dicendo, venditor tenetur rem tradere, vel tenetur de euictione, vel homicida, vel fur est puniendus, significat vniuersaliter, quia sensus est, quòd omnis homo est venditor,tenetur tradere rem, & omnis homo qui est homicida vel fur, est puniendus. Et hoc patet ex omnibus legibus sic loquentibus cum earum intellectu. Nam natura legis est omnia in quibus est medium, sub eadem regula concludere, Cùm enim ibi sit eadem ratio, ibi, & idem ius esse debet. l. illud. ff. ad legem Aquiliam. Item qua ratione de ista lege detraheretur vnus,eadem & alius,& sic remaneret delusoria,& sic dicit,seu ideo dicit vniuersaliter. Differt tamen indefinita ab vniuersali secundũ Bar. quia vniuersalis omnia significat ex suo proprio significato, indefinita verò non comprehendit omnia ex sua significatione propria, sed ex identitate rationis, interpretatione iuris, vel dispositione legis. verbi gratia, Lex dicit homicidam puniendum morte, non tamen sub hac lege comprehenditur homicida iustè occidens, scilicet ad sui defensionem, vel per sententiam,vt in l.j.C.ad l. Corneliam. de sica. secus

secus si lex loqueretur vniuersaliter, quia tūc ex proprio significato contineret omnia, & non interpretatione iuris, sicut indefinita. Itē cùm profertur ab homine in materia naturali dicendo, homo est animal, significat vniuersaliter, quia sensus est, quòd omnis homo est animal, quia significatum sumptum ex natura in necessario, inest omni homini. Idem cùm profertur à lege, dicendo, obligatio est iuris vinculum, vel actio est ius prosequēdi, &c. quia cuilibet obligationi & actioni necessario conuenit diffinitio. Item ibi, in iudicio interrogatus de pluribus criminibus an fecerit, respondet quòd illa non fecit, æquipollet vniuersali, puta sensus est quòd nihil horū fecit. l. si is qui ducēta. §. vtrū. ff. de reb. dub. quia significatū sumitur ex interrogatione & responsione facta in iudicio. nam responsio facta ibi debet certiorare interrogantē, aliâs non dicitur responsio, modo accipiēdo vniuersaliter interrogās certioretur, quia respōdens omnia negat. Si autē nō acciperetur vniuersaliter, non certioraretur aliquo modo, quia non appareret quid negaret, & quid cōfiteretur. Et sumitur hic significatū ex æquipollentia, quia negatio præposita signo, facit orationē æquipollere suo cōtradictorio. Nā licet ibi negatio postponatur in ordine scripturæ, præponitur tamen in ordine constructionis, dicēdo, quid eorū non feci, id est non feci quid eorū, & sic æquipollet isti, nihil eorum feci, iura tamen parū intendūt significatū æquipollentiarū. Item ibi, promitto per hæredem meum nō fieri quominus tibi ire agere liceat, hæc verba, per hæredem meū, significant vniuersaliter, quia sensus est, per nullum hæredē meum. l. ij. §. fi. ff. de verb. obl. quia nomen hęredis licet proferatur in singulari, tamen significat omnes hæredes, aliâs stipulatio non haberet hęreditatem, nec esset certitudo de quo intelligeretur, & de quo non. Item ibi, testator dicit, lego seruos meos textores, si omnes sunt textores, significat vniuersaliter, quia sensus est, lego omnes seruos meos. l. seruus vrbanus. §. fina. ff. de lega. iij quia significatum hoc sumitur ex accidētia facti, quòd omnes sunt textores. Si autē aliqui sunt textores, & alij non, significat vniuersaliter omnes textores, & non vniuersaliter omnes seruos. l. præalleg. quia verbum textores ponitur ad restrictionem, vt alij non contineantur in legato. Item ibi, testator dicit, lego lanam, argentum significat

gnifi

gnificat vniuersaliter, vt omnis lana, omne argentum videatur legatum. l. si cui lana. ff. de leg. iij. quia qua ratione vnum ibi comprehẽditur, eadem ratione & aliud, & qua ratione vnum excluditur, eadem & aliud, & sic nihil significatur. Item ibi, obligo bona mea, non significat vniuersaliter, quia suppellex filij naturales, & concubina non continẽtur. l. obligatione. ff. de pign. quia ex natura istarum rerum quis ad istas ita afficitur, quod nunquã vel raro obligat, ergo in obligatione eas noluit cõprehendere, sed comprehenduntur alia ad quæ quis solet obligari pro debito, quia significatum sumitur ex verbis & communi modo agendi seu obligandi. Debent enim verba deseruire intentioni, & non intentio verbis. Idem si dicit vniuersaliter, obligo omnia bona mea, quia adhuc prædicta non cõprehenduntur. Item ibi si testator dicit, hęres meus damnatus esto, clare significat vniuersaliter, quia sensus est ꝙ omnes hæredes teneantur. l. si pluribus. ff. de leg. ij. Finaliter ergo indefinita æquipollet vniuersali. de priuile. quia circa. xix. distinc. si romanorum. ff. de seruis le. si cui. & hoc verum est de indefinita legis vel canonis, & ius tradere intendentis. talis enim indefinita æquipollet vniuersali, si lege vel canone non diffinitur. xxxj. quæst. j. quod si dormierit. Io. And. not. quod si non est eadem ratio & conditio, propter aliquod accidẽs omniũ particularium in vniuerso comprehensorum, tunc indefinita non ęquipollet vniuersali, verbi gratia, legatur lana indefinitè, non continetur tincta in legato. l. si cui. in princ. ff. de leg. iij. Sed si legatur omnis lana, tincta etiã cedit legato. l. pediculis. §. Labeo. ff. de auro & argen. lega. in glos. super verbo aliorum ecclesiasticorum. in cap. vt circa. de elect. lib. vj. vbi de hoc plenè nota.

Index est proditor, dictus ab indicando, secundum Isid. Capitur etiam pro digito proximo pollici: item pro tabula quæ præfigitur libris ad indicanda rerum capita: quo sensu intelligi potest. §. vlt. Insti. de public. iud. vt doctissimus docuit Alcia. Interdum significat exemplum, vt in l. ij. ff. de fun. inst.

Indicare inter alia significata est etiam æstimare & pretium rei venalis statuere, pertinétque ad vendentem, sicut liceri & mercari ad emptorem, indicatio, quo verbo vtitur Iurisconsul. in l. Iulianus. §. quod autem. de actionibus empt.

Indicasse reum est non solùm detulisse, sed etiam arguisse & conuicisse .l. Indicasse. de verbor. signific.

Indicium est medium intellectuale veritatis eliciendæ, ex aliqua singulari circunstantia insurgens. C. de rei vendica. l. indicia, & dicitur ab indicando, quia indicatur, id est notificatur.

Indicium profiteri est vltro sese consortésque criminis deferre. l. j. de sica. & ita ibi interpretatur Bud.

Indictio est numerus annorum consistens ex tribus lustris. Est autem lustrum quinquēnium, & qualiter posit inueniri indictio, habetur in gl. indictionis. cap. inter dilectos. de fide instrument. Sic enim faciendum est, annis domini addas tres, & diuide totum per quindecim, & id quod remanet cōpleta diuisione in numero diuidendo, hoc ostendit indictionem in isto seu pro isto anno. glo. in authent. vt præpona. nomen impe. col. iiij. & C. de iusti. codi. confir. in fi. vide latius de hac materia. Est præterea indictio nomen publicæ pensitationis, quam vulgo taleam appellamus. Sumitur & pro denunciatione, vt in l. libertus. de ope. lib

Indictum, est quod indicitur, id est notificatur vt sciatur & fiat, ab indicendo dictum, & sic fit indictum super iudicium ne procedatur.

In diem addictio est quando quis ita vendit rem, vt si quis intra certum diem meliorem partem obtulerit conditionis, scilicet plus quàm prior emptor, res venditori tradatur, vt alij vendere posit, cuicunque velit, vt ff. eodem tit.

Indigena dicitur quasi inde genitus, vel quasi in eo loco natus, secundum Isido.

Indignari & dedignari differunt, vt patet in cap. vera iustitia. distinct. xlv. vnde indignari sapit virtutem, sed dedignari arrogantiam.

Indiuiduum est quod de vno solo prædicatur, vt de seipso, vt Titius nihil aliud significat quàm seipsum, not. Bart. in l. quæsitum. §. penult. & sequen. ff. de fun. instru. & alio modò capitur, vt not. in l. ij. §. & harum. & l. iiij. §. Cato. & ibi not. per doct. ff. de verborum oblig.

Indoles est quædam imago futuræ virtutis, secundum Isid. propriè dicendo.

Inducere, circunducere & cancellare differunt. Nam inducere est per mediam lineam pennam trahere; circunducere est circumcirca pennam ducere: cancellare verò est ad modum crucis pennam ducere. glo. not. in l. si quis libertatem. in verbo inducatur. ff. de

ff. de peti. hæred. & alia glo. in l. inductum. C. de solut.

Induciæ secundum glo. in sum. iij. quæst. ij. sunt quintuplices, scilicet, restitutoriæ, præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium, quam glo. vide suprà dilatio.

Indulgentia, not. Archid. ij. q. iij. c. fin. & de pœn. & remiss. c. ij. lib. vj. Et not. quòd in iure ciuili plerunque accipitur pro permissione & benigna concessione, vt attentè legenti apertissimè liquebit.

Ineptiæ sunt fatuitates. c. qua traditione. xxij. distin.

Inexpiabilis dicitur eo quod nunquam expietur, id est purgetur, secundum Isid.

Infamia est famę priuatio siue diminutio. Fama namq; quandoque sumitur vt ex toto pro extincta habeatur, scilicet, cũ maxima vel media capitis diminutio interuenerit, vel sic. Infamia est communis opinio verbis pronuntiata, ex suspitionibus orta. Item infamia est aliud quàm scandalum, & plus importat, quia hæc per purgationem tollitur, sed in illo purgatio non inducitur. de homi. ex literis. j. in glo. Itẽ infamia est illæsæ dignitatis status, vita & moribus reprobatus. Per oppositum fama describitur. Require suprà fama. & de coha. cle. & mulie. cap. vestra. in gl. notorium. Vnde duplex est infamia, scilicet iuris & facti. Infamia iuris est quando ius dicit aliquem esse infamem: sed infamia facti est quãdo apud bonos & graues viros est opinio de crimine alicuius. de hoc l. j. ff. ex quibus cau. infa. irrog. Infamia iuris duplex est. s. ciuilis & canonica. Et infamia iuris ciuilis contrahitur ex sententia criminis publici, scilicet, diffinitiua, non autem ex sentẽtia interlocutoria nec arbitri. Etiam quandoque ex sententia criminis priuati, vt furti vel iniuriarum. Etiam quandoque ex facto absq; sententia quis incidit in infamiã. Infamia canonica contrahitur ex quolibet peccato mortali. Et quando infamia & quæ repellat testem à testificando in causa criminali vel ciuili criminaliter seu ciuiliter intentata, not. in cap. testimonium. de testibus.

Infamis est qui accusatus de crimine infamante, etiam si ciuiliter agatur, condemnatur. glo. in cap. cùm te. de re iudi. & in cap. multi. ij. quæst. j. Felin. & Abb. in dicto capit. cùm te.

Infans est paruulus citra septem annos, vt l. si infanti. C. de iure delibe.

Infanti proximus. i. vsque ad decem annos & dimidium.

Infecti argenti appellatio refertur ad rudem argenti materiam, id est, non factam. l. etsi. §. infecti. de auro & arg. leg.

Infectum damnum, vide suprà damnum.

Inficiatio, id est negatio. l. ea quę. C. de neg. gest. Et inficiari, id est negare. Hinc est quod dicitur aliquando de aliquibus actionibus quod crescunt per inficiationem, quia ab initio competunt ad simplum, hoc est, ad rem vel æstimationem seu damnũ datum, & si ille hoc negauerit, & de hoc conuincatur cõdẽnabitur ad duplũ, vt in actione depositi de eo quod depositum est timore ruinæ, incendij vel naufragij, vide suprà de acti. actio in factum.

Inficiator, id est negator, quia nõ fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Infinitas in multis iuris regulis prohibetur. de rescript. cum multis. lib. vj. & de hoc habes plures concordan. de æta. & qualit. capitulo penultimo. vide de hoc per Ioannem Andræam. in glo. d. cap. cùm in multis.

Infinitiuũ verbi actiui aliquãdo resoluitur in participium sui passiui, & in infinitiuum alterius verbi, vt tribuere, hoc est tributum seruare. ff. de manu. vin. l. iusta. §. sciendum. Quandoque resoluitur in infinitiuum alterius verbi, & participium sui actiui, & aliud nomen, vt manumittere, id est, manumittenti autoritatẽ præstare, vt exponitur. ff. de manumis. vindic. l. si rogatus. §. si. secundum vnam expositionem. Quandoque in gerundium & aliud verbum, vt arcere, id est arcendo infringere. C. de cur. vrb. Romæ. l. j. Quãdoque resoluitur in vt, & verbum alterius modi, vt nasci, id est, vt nascatur. in authen. quibus modis naturales efficiantur leg. §. j. Quandoque infinitiuum præsentis temporis verbi actiui resoluitur in infinitiuum præteriti temporis eiusdem verbi, & in infinitiuum alterius verbi, vt præstare. i. præstitisse videri. ff. de repud. l. vxores. De infinitiuo vide per Bar. & alios in l. v. ff. de verb. oblig.

In folle offerre, Calistratus Iurisconsultus intellexisse videtur eum, qui ad liquidum rationes non reddit. l. cùm seruus. de cond. & demonst. metaphora ab iis ducta, qui pecuniam intra marsupium ostentant, ita tamen vt nec qualis quantáue sit agnoscatur.

In fraudem creditorum manumittere quid sit, declarat Imp. in §. in fraudem. Insti. quib. ex cau. manumit. non lic.

In fraudem legis facere videtur, qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. l. contra. ff.

tra. ff. de legi. vbi exempla in glo.

Infra, hæc dictio includit: nam si quid infra xx. dies fieri debet, vicesima dies includitur, ita not. Ioan. Andr. in capitulo præterea. versic. infra xx. dies. de appella.

Infra, nota per Innoc. de fide instrum. inter dilectos. & Ioan. monac. de execeptio. pia. super ver. octo. li. vj. ibi habes quando includit vel excludit. & Io. Andr. de cle. coniug.

In fructu esse quid dicatur, demõstrat elegãtissimè Iurisconsul. in l. in fructu. de vsufru. leg.

Infula sumitur interdum pro corona Imperiali. C. de qua. præscript. l. j. in fi. Quandoq; pro alba fasciola sacerdotalis capitis, secundum gl. in clemen. ij. de vita & honesta. cleri. Capitur etiam pro mitra episcopi vel abbatis.

Ingeniosus dicitur quasi intus habens vim gignẽdi quamlibet artem, secundum Isid. Et ingenium quandoque ponitur pro fraude, dolo & calliditate. Abb. in c. licet. de elec. nu. 16.

Ingenuus est cui ex natiuitate competit libertas, qui non est factus liber, sed natus. insti. de inge. in prin. vide de hoc etiam Azo. in sum. C. de ingenu. vel est qui statim quando nascitur liber est. de ser. non ordi. c. instruendi. in gl. j. Et ingenuitas dicitur libertas. de purga. canoni. cap. j. in glo.

Ingressus religionem dicitur ille qui professus est. aliter non, ita Felin. in cap. cùm deputati. de iud. in princi.

Inhiatio est frequens requisitio. C. de pœ. bo. subla. l. j. lib. x.

Inibi est aduerbiũ cõpositum ex in & ibi, & significat idẽ quod in eo loco.

Iniicere manum propriè est quoties nulla iudicis expectata autoritate rem nostram aut nobis debitam vendicamus. l. sed si. de in ius vocand. & l. penul. de ser. expor.

Inimicus capitalis dicitur qui alteri mortem minatur, vel eum accusat de crimine capitali. not. gl. in l. licet. ff. de arbi. Et quæ dicãtur inimicitię capitales, vide Bar. in l. iij. §. fi. de adi. leg. & Abb. in c. accedens. ij. vt lit. nõ cõt. in iij. col. vers. & no. bene. & ibidẽ Feli. & gl. inst. de excu. tut. vel. cur. §. inimicitiæ.

In integrũ restituere, est reducere in eũ statũ in quo erat ante læsionẽ, de in integ. resti. c. auditis. in gl. fi. & per hũc modũ subuenietur minorib⁹ & ecclesiis. Et quãdoq; ex legitima & iusta causa subuenitur etiã maioribus, vt ff. ex qui. cau. maio. per to. Et sic intelligunt c. ex literis. eo. ti. & c. cũ Bertold⁹. de re iud. & c. significante. de pig.

In integrum restitutio est prioris status, redintegratio, vel iuris prioris, etiam est audientiæ

redintegratio, secundum Spe. eod.tit.& l.ꝙ si minor.§.restitutio.ff.de mino. vide infrà in ver.restitutio.

Inita, id est contracta. de pac.cap. Antigonus.

Iniuria vno modo generali dicitur esse illud quod nõ fit iure, & dicitur quasi non iure factum. Secundo iniuria specialiter dicitur culpa, vt in l. Aquilia. Tertio dicitur iniquitas vel iniustitia iudicantis, vt insti.eo.ti.in prin. Quarto dicitur contumelia, vt ff. de iniur. l.j.in prin. & l. apud Labeonẽ. eod. tit. Dicitur ergo iniuria quasi ius iniquum, ex eo sic dicta quòd iure & iustitia caret. Fit autem iniuria tribus modis, scilicet, re, verbis & literis. Re, vt cùm manus inferuntur, vt d.l.j.§.j. Verbis, vt cùm fit conuitium, vt in § j iam alleg. Iniuria literis fit cùm quis ad infamiam alicuius libellũ vel famosum carmẽ vel historiam conscribit, vt ff. de iniur. l.lex Cornelia. §. si quis. Require suprà famosum carmen. Item iniuria triplex est, vna leuis, vt si modico ictu quis à patre vel superiore percutiat: alia atrox, vt si aliquis à minore se verberetur, vel in conspectu iudicis, vel oculo aut membro priuetur. Et sic dicitur pluribus modis, vt præmissum est.

Iniuriarum actio, Require suprà actio iniuriarum.

In ius vocare, est in ius causa iuris experiendi vocare apud eũ qui ius dicturus est, vt experiatur actor an ius sibi competat, an nõ, vide de hoc Azo. in sum. C.eod.tit.& habetur. C. & ff. eod.titulo.l.j.

In litem iurare, est suo arbitrio præstito iuramento, pro quanto nollet re carere, rei æstimationem secundũ suũ interesse singulare facere, & hoc taxatione facta per iudicẽ, vt l. videamus. §. iurare. ff. de in lit. iur.& l.arbitrio.ff.de dolo.

Innocuus dicitur cui nocitum non fit, secundum Isid.

Innoxius est qui non nocet, sicut noxius nocens dicitur.

Innouamus, vide Decernimus.

Inofficiosa donatio dicitur quæ cõtra officiũ pietatis facta est: & fit ad similitudinẽ inofficiosi testamenti, vt C. eo.tit.l.j.& per totũ ti. seq. quia per eã liberi vel parẽtes excluduntur à bonorũ subsidio, vel ex proposito donãtis, vel re ipsa, quod per se sufficit ad reuocationẽ donationis, licet propositũ vel consiliũ donantis nõ interueniat, iuxta no.in l.si liqueat.in gl.C.eo.tit. vide de hoc ibidẽ.

Inoficiosum testamẽtum dicitur quod factũ est contra officium pietatis, vt l.ij.ff.de inoffi.test. quo, scilicet filius proprius, aut præteritur, aut inique exhæredatur, hoc est quãdo pater vel matèr fecit testamentũ. Item quando

quando filius in testamēto patrē sine causa exhæredat. Etiā si fratrē frater exhæredat, turpibus personis institutis in duobus casibus.

Inquilinus dicitur qui cōducit rē vrbanā.l.emptorē.in gl.C. locati.vnde inquilinus resīdet in ciuitate, colonus verò in villa. ff. de acqui.poss.l.re pignoris. Inquilinus tamen propriè ditur colens prędium vrbanum, sed colonus prædium rusticum. Require suprà Colonus.

Inquisitio est alicuius criminis p superiorē respectu inferiorū suorū inuestigatio, vt in tit.de accu.& inquisi. & denun.inquirere sumitur pro inuestigatione facti, vt not. Ant. in cap. vestra.de cohabit.cleric.& mu.

In rē.i.sine pręfinitione psonæ.l. cū vnus.de bo.aut.iud.poss. vnde pactū in rē dicit, quoties generaliter paciscor, ne rē petā. l.Iurisgētiū.§. pactorū.de pac.

In rem verti, est in alicuius vtilitatem verti, vide suprà actio de in rem verso.

Inscitia, id est ignorātia.xxxviij. distin.c.Si in laicis.

Inscribere est se obligare, si non probauerit, ad eā pœnā quam re⁹ debet pati, vel quā accusando inferre intēdit si probauerit accusator, vt in c.sup his.de accu.in glo.& ij.q.viij.quisquis.

Inscriptio est quidā libellus quē accusator offert iudici sub hac forma script⁹. Ego N. corā vel apud N. prætorē vel iudicē defero talem reum lege Iulia de adul. de adulterio quod cōmisit cum B. dū esset cum ea mense tali, in domo tali, cōsule tali regnante. Et operatur inscriptio ꝙ accusator si crimen non probauerit quod imposuit, ad talionē obligatur. Habet autē inscriptio locū solùm in criminibus, vbi per modum accusationis instituuntur, non si per modum exceptionis opponantur, vel vt de eis sine accusatore cognoscatur, vt l. qui crimen. cum ibi not.C.de his qui accu. pos. Qualiter autem talis libellus debeat formari, & quæ continere, not. in l. penult.C. de accusa.

Inseruire frequentiam not. de fide instru.c.j.in gl.

In sinu habere, vide Habere in sinu.

Insinuatio est scriptura facta in præsentia publicarū personarum & in actis, vbi superfluum est testes adhiberi, cū publica monumenta sufficiant, vt C. de donat.l. data. & in l. in donatio.

Insolentia est morum inconuenientia, fatuitas, superbia, vel prauus vsus, quasi contra solitum & debitū naturæ cursum. de accu.c qualiter & quādo.ij. §.verū.& de offi.ord.c.j.in cle.

Insolidum, id est in totum, & ponitur in instrumentis, maximè in procuratoriis, vt in cap. si

duo.de procu.li.vj.vbi de hoc. & infrà in ver.solidum. Nonnunquam tamen ad partẽ,non ad totũ refertur, vt in l.ea.de reg.iur.

In solutum,id est, in solutionẽ.

Inspector dicitur qui ad prædia prouincialiũ accedere habet, forte vt referat vel reformet si aliqua essent deserta,vel male æquata,vt hæc tollantur.C. de anno.& tributis.l.fi.& etiã dicitur discussor. C.de cen. & censitori.& peræquato. l.peræquatores.lib.xj.

Instantia est tempus quo iudiciũ discutitur & finiri debet:vt in cap.venerabilis de iudi. Iurisconsul. in l. j.de lib. dimi. videtur vsurpasse pro assiduitate.à verbo insto, quod est vrgeo & exactam diligentiam adhibeo.

In stirpes succedere secundũ Hostien.de success.ab intesta.sub §.contra.ver.in stirpes succedere. est succedere filios præmortuorum in eam partem quam eorum parentes erant habituri si viuerẽt.vnde si quis ex vno filio vnũ nepotem suscepit, & ex alio decem vel plures,tantum capiet vnus ex parte vna,quantum x.ex parte altera,& hoc si tractetur de successione descendentium.Collaterales namque semper, viriliter succedũt.& hi qui sunt in eodẽ gradu,succedunt viriliter,id est, pro æquis portionibus:vt in auth.de hæred. ab intest. §.si vero. col.ix. siue in capita. C.de leg.hære.l.fin.& auth.cessante.licet quidã dixerint ꝙ in capita semper succedant.vide Host.ibidem sub §. viso.ver.ꝙ si factũ filij. Require suprà in capita succedere.

Institor est ille qui tabernis, vinis vendendis,vel alicui alteri negotio est præpositus.l.institor.j.ff.de instit.act.vbi dicitur institor appellatus est ex eo,quòd negotio gerendo instat,siue tabernæ, siue alij negotiationi sit præpositus. Itẽ in eo.titu.in l.institor.ij.dicitur is qui tabernæ locóue ad emendum vendendúmve præponitur, quíque sine loco ad eundem actum præponitur.

Institoria actio. Require suprà Actio institoria.

Instituere & inuestire idem sonant,sed instituere secundum proprietatem vocabuli est in possessionẽ ponere, quasi intus statuere.& in hoc differũt, quia institui dicitur quis præsentialiter,inuestiri autem in absentia,secundum Hostiẽ.& Ber.extra de instit. c.authoritate. Instituere est spiritualis iuris beneficij vel dignitatis corporalem tradere possessionem. Inuestire autem est ius canoniæ vel dignitatis tribuere,quod potest fieri per annulum vel librũ,indifferenter tamẽ vnũ pro alio sumitur,vide

in

in c.autoritate.prçalleg.in gl.

Instituere accusationem est accusare, sicut instituere actionem agere.

Instituere hæredes, est facere & creare hæredes.

Institutio est primus gradus omnium institutorũ, vt not.C. de lib.prçter.l.j.etiam si mille essent, secundum leges. Sed secundum canones institutio est ecclesiæ vel ecclesiastici beneficij collatio, quasi ius habentem ad beneficiũ per præsentationem intus vel in beneficium statuens. Et secundũ Goffre.institutio propriè est prælatorum, personarum, & clericorũ, collatio vero beneficiorum & præbendarum. Inuestitura autem est traditio vel quasi traditio, quod additur quia communiter fit per annulum vel librum. vnde inuestitura est in corporalem possessionem vel in quasi possessionem inductio seu traditio.

Instituti dicuntur hæredes ab aliquo in hæreditatem ducti. & hoc in primo gradu, vt ff. de vulg.substit.l.j.in princip. Substituti vero dicũtur qui in locum institutorum deficientium, id est, morientium ad hçreditatem instituuntur, vt in substitutione pupillari.instit. de pupil.substitut. in princip. Dicitur autem secundus gradus omnis qui sequitur post primum.& in simili not.C.de secundis nup.super rub. & ff. de vulg.substit.super rub.

Institutionũ liber dicitur quasi instructionum, quia in his primis legum præceptis instruimur: vel quia in statum humani vel romani iuris nos erigit: vt Accur.dicit in glo.in princ. institutionum vel institutorũ.

Institutum interpretatur Bud. ius nõ scriptum, quod certum & insignem aliquem habeat autorẽ. attamen nõnunquam etiam refertur ad ius scriptũ, vt in §.ex non scripto. Instit. de iu.nat.gen.& ciui.

Instratũ dicitur omne vestimentum quod iniicitur & insternitur.l.instrato.de verb.sign.

Instructus, hoc adiectiuum significat adiectionem, & hoc dupliciter, scilicet accessorie & principaliter. Accessorie cum res adiiciuntur quæ consueuerunt accedere, verbi gratia, dicendo, fundum instructum: nam instrumẽtum fundi adiicitur accessorie. Principaliter cum res adiiciuntur quæ non consueuerunt accedere. verbi gratia, fundum instructũ instrumẽto patrisfamilias. quando non est instrumentum fundi, adiicitur principaliter. concordat l.si cui fundus. ff. de fun.instru. vbi dicitur quòd extincto legato fundi, nõ extinguitur legatum instrumenti. Et ad §.si quis ancillas. institu.de leg.vbi dicitur quòd

extinguitur, dic quòd intelligitur de instrumento accessorio fundi. l. si cui fundus. præallega. in non accessorio. Et ratio huius duplicis significati est voluntas proferentis declarata ex qualitate rei adiectæ, scilicet an sit accessoria, vel non, quia adiectiuum instructus, vt præmittitur, dupliciter accipitur.

Instructa domo legata quid veniat in hoc legatum, ostendit Vlpia. in l. quæsitum. §. idem Pomp. & l. si ita. & l. Seiæ. §. vlti. de fun. inst.

Instructi fundi appellatio quàm latè pateat, satis supérque constat ex titu. qui est, de fun. instru. & instru. leg.

Instructam tabernam sic diffinit Vlp. in l. instructã. de verb. sig. quæ & rebus & hominibus ad negotiationẽ paratis constat.

Instrumentum secundum Host. in sum. tit. de fid. instru. & secundum Specu. titu. de edi. instru. in princi. est scriptura ad assertionem seu probationem alicuius rei facta. Est autẽ instrumenti appellatio generalis, qua continentur omnia ea quibus causa instrui potest. Et sic testamẽtum, codicillus, testimonia, & personæ testes, quibus causæ instrui debẽtur, loco instrumentorum habentur. l. j. ff. de fid. instru. & est gloss. in cap. cùm dilectus. de fi. instr. Dicitur autem instrumentum quia instruit, & documentum quia docet: vt l. j. præalleg. Tamen instrumentum propriè dicitur scriptura ad memoriã alicuius confecta siue charta. & ita sumitur in auth. de instru. cau. & fi. col. vj. Nam instrumenta fiũt ad memoriam perpetuam. ij. q. vj. salubérrimum. xxvij. quæst. j. c. omnes fœminæ. Sed aliter dicitur instrumẽtum apparatus fundi quo exercetur possessio, & ita accipitur in l. quæsitum. ff. de fun. instru. Vnde instrumentorũ quędã sunt causa agrorũ colendorũ, vt aratrũ, rastrum, traha, quæ æquandis cespitibus trahũtur. Alia colligẽdorum fructuũ, vt sacculus quo cardones & herbæ inutiles excidũtur, & similia, vt falces fœnariæ, falces messoriæ, & falces putatoriæ, ligones, torcular, corbes, quales vindemiatorij quibus vindemia portatur. Causa seruãdi fructꝰ, vt dolia, granaria, casellę in quibus fructus reponũtur. s. cellulæ granariorũ. Vnde instrumẽtũ capitur tripliciter, vno modo latissime, & sic omne vas vel susceptibile in cõstructione domus vel fundi visitatũ dicitur instrumentũ. Secũdo late pro omni eo quod causam instruit, vt scripturæ, testes. facit c. peruenit. extra de testibꝰ cogẽ. facit l. notionẽ. §. instrumẽtorũ. ff. de verb. sig. Tertio strictè

ſtrictè ſolum pro ſcripturis, vt in tit. de fi. inſtru. Et ſic differũt teſtes ab inſtrumẽtis; quia probatio teſtium fit viua voce, ſed inſtrumentum voce mortua. Ex quo ſequitur quòd ſtatutum diſponens quòd producens falſum inſtrumentum, puniatur in decem, non habet locum in producente falſum teſtem, quia ſtatuta ſunt ſtrictè intelligenda. facit cap. ex literis. de ſponſa. Sunt autem inſtrumẽtorũ duæ ſpecies. Nam aliud publicũ, aliud priuatum inſtrumentum. Publicum eſt ſolennis & rite ordinata ſcriptura, per authenticæ perſonæ manum publicè facta, ex cauſa memoriæ. cap. ſcripta. de fi. inſtru. Et ſunt illa de ſolennitate quæ faciunt inſtrumentum publicum & authenticum regulariter, vt, ſcilicet præponatur nomen Imperatoris & annus imperij, nomen Conſulis & annus conſulatus. Hodie verò ponitur nomen ſummi Põtificis cum aliis ſeptẽ, vt ſunt annus domini, indictio, menſis, dies, locus, cum nomine notarij, &c. de quibus no. gl. in l. generali. C. de tab. lib. x. Et dicitur publicum inſtrumentũ, quia iudicis autoritate eſt exemplificatum & authẽticatũ, vt in c. cùm dilecta. de confir. vti. vel inuti. Itẽ publicũ inſtrumentũ, quia authẽtico ſigillo eſt ſigillatũ, vt c. j. de fi. inſtru. Itẽ dicitur publicũ inſtrumentum, quod in iudicio dicitur, ſeu ſcribitur apud acta publica, & valet etiam per quẽcunq; ſcriptũ ſit de proba. quoniam. itẽ dicitur publicũ inſtrumentum quod habet ſubſcriptionem trium teſtium viuẽtium, vt c. ſcripta. prælleg. Item dicitur publicum quod de archiuo publico vel de armario producitur, vt liber cenſualis in quo ſcribuntur cenſus, vel liber annotationum, & ei creditur ſi habet publicum teſtimonium, ſcilicet quòd iudex cõfiteatur illud de archiuo publico eſſe productũ. c. ad audientiam. de præſcrip. vbi dicitur, ꝙ Papa credidit cuidam libro cẽſuali. Et cuilibet alij inſtrumento fides adhibetur, vt patet per iam dicta & per multa alia iura. Inſtrumentũ priuatũ eſt quod per manũ priuatam confectum eſt, vel à tabellione, nõ tamen in forma publica ſcriptũ, vt quia nec nomẽ Imperatoris, nec Cõſulis, nec Papæ (de quibus ſuprà proximè dictũ eſt) appoſuit, vt C. qui po. in pign. ha. l. ſcripturas. vt ibi not. Et tale inſtrumẽtũ debet habere triũ teſtiũ ſubſcriptionẽ, vt d. l. fi. Et priuatũ inſtrumẽtũ à quocũq; ſit ſcriptũ, niſi aliquo dictorũ modorũ ſit roboratũ, nõ valet. Inſtrumẽtorũ priuatorũ tres ſunt ſpecies. Nam aliquando facit ſcripturam

ram tibi tantũ,aliquando tibi & alij,& aliquando alij tantũ. Illi scripturæ quam quis facit sibi vel pro te,nulla fides adhibetur,vt C.de proba.l.j.Si autem facit scripturam cõtra te, puta creditori tuo de eo quod accepisti ab ipso,creditur ei cõtra te,vt j.q.vlti. saluberrimũ. Si autem tibi & alij facit scripturam, sicut est codex rationum tuarum,& interdum creditur,vt x.q.ij. Est autem aliquod instrumentum guarantigię vel guarantigiatum,videlicet quod habet executionẽ paratam, vt si cantet aliquem esse debitorẽ alterius, statim eo exhibito in iudicio, iudex executionem facit,vt fit cõmuniter Papiæ. De his no. in l. à diuo Pio.ff.de re iudi.Ergo dicitur ab instruo, quia eo mediante causæ instruuntur

Insula tribus modis capitur.Primo pro domo in mari posita, quia in salo,id est in salso posita,est secundum Isido. & no. glo.in §.insula.insti.de re. diui.& vide Bar.in tracta. de insulis. Secundo sumitur pro qualibet domo, vt l. insulam. ff.de verbo.oblig.& l.iij.§.effracturæ. in ver. insulis. ff. de offic. præfec. vig. non tamen propriè est insula,vt dicit glo. in d.§.effracturæ. Tertio modo dicitur insula locus vndiq; circundatus aqua, vt l.adeò §. insula.& ibi glo.ff. de acquir. rerum domi.& no.Bar. in suo tract.de insulis.in prin. Et de hoc vide inst.de re.di.vbi ĩ gl. ponit etiã alia diuisio.§.ĩsula.

Insulas Festus ait esse domos, quæ vicinorũ cõmunibus parietibus non coniungũtur,sed quoquo versumvel priuata vel publica area ambiũtur. In hac significatione vsi sunt Iuriscõsulti, cùm insulam pro domo posuere,vt in d.§. Effracturæ. Inde insularius,insulæ custos.

Insularij serui sunt qui in insula retinentur, vt l. in lege. ff. de verbo.significatio.

Integer homo duobus modis dicitur,vno respectu corporis,vt in §.his.inst.ad l.Aquil. altero respectu nominis morũ & famæ.l.iiij.de popul.actio.

Intentio siue capitulũ in iure dicitur illud quod intendit probare per testes is qui inducit eos. Sumitur intentio & alio modo,vt in l.si quis intẽtione. de iudi. Refertur & ad libellũ seu petitionẽ actoris in scriptis,vt insti. de actio.§. si quis agens.& §.si minus.

Intercalare est inserere & supra numerum addere.l.iij. de minor. vnde intercalaris dies, id est interposititius, qualis qui mensi Februario anno bissextili additur.Mensem tamẽ intercalarem dixere tam eũ qui intercalatur, quàm in quo intercalatur, vt vtroq; sensu videtur locutus Iurisconsul.in l.

Cùm

Cùm bissextus.de verb. sig.id quod Bud.& Alcia.noster animaduerterunt.

Intercedere propriè idẽ est, quod pro alio preces fundere, sumitur tamen communiter in iure pro interuenire.

Intercessor dicitur qui pro alio preces facit & fundit. Itẽ dicimus intercessorẽ illũ qui intercedit & interponit se inter debitorẽ & creditorẽ ad hoc ꝙ ei pecunia mutuetur, & est quasi fideiussor & constitutor.

Intercidere pro deficere.l. intercidit.de cond.& demonst.

Interdicere propriè est denũtiare & prohibere, vt insti. de interdi.§.j. Sæpe tamen vtimur pro interdicto agere, vt in l. iij.§.si quis dolo. de tab.exhi. Interdicere etiam Prætor dicitur, cùm interdictum reddit, quod annotauit Accur. in l.j. de loco & iti.pub.

Interdicere aqua & igni, require suprà, Aqua & igni.

Interdicti in tit.de interd. & releg. accipiendi sunt ij, quibus interdictum est.

Interdictũ olim nihil aliud erat, quàm quædam formata & solennis conceptio verborũ quibus prætor aliquid fieri iubebat vel prohibebat, quod tunc maxime faciebat, cùm de possessione vel quasi possessione inter aliquos contendebatur, vt inst.de interd.circa prin. & ff.eo.ti.& dicitur interdictum quasi inter duos dictũ, vel redditum, vt inst.eo.tit.§.exhibitoria.aliâs §.sunt tamen. in fi. Vel secundum aliquos dicitur ab interdicẽdo, id est prohibẽdo, quod nõ placet, cùm ꝑ interdicta nõ semper prohibeat, imò aliquãdo aliquid fieri iubeat iudex, vt insti. eo. tit.§.j. Differebat autem interdictũ ab actione, quia solennitas actionum erat inducta de iure ciuili, interdictum autem à iure prætorio, vel secundũ Azo. quia in actione verborũ solennitas nõ formabatur in singulorum personis, sed erant generaliter in omnium personis formata solenniter verba. In interdictis autem quot erant homines qui volebant ea proponere, tot eis desiderantibus & petẽtibus formabantur verborum solennitates vel cõceptiones quibus cõtra suos aduersarios in causis suis vtebantur, quas interdicta vocabant. de hoc no.insti.eo.tit. in prin. & ff.eo.super rub. Hodie autẽ inter actiones & interdicta nulla est differentia, vt instit. eo.ti.§. fi. Est ergo interdictũ actio in factum prętoria, id est à prætore inuenta. Et aliquod nomẽ sortitur ab inuẽtore, vt Saluianũ. Aliquod à principio formæ verborũ, vt quorũ bonorũ, quorũ legatorũ, vti possi detis. Aliud à materia de qua tractat, nomen accipit, vt ne quid

quid in loco sacro fiat, de locis & itineribus publicis, vt ne quid in loco publico & itinere publico fiat, de loco publico fruendo, &c. Vnde interdictorũ aliud petitorium, aliud possessoriũ, & aliud mixtũ. De petitorio. ff. eo. ti. l. interdictorum. §. quædã. De mixto. ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. fi. De possessorio. insti. eod. tit. §. sequens diuisio. Et huius interdicti tria sunt mẽbra, quia aliud interdictum possessorium datur pro adipiscenda possessione, aliud pro recuperanda, & tertium pro retinenda. Primũ competit ei qui non fuit ante nactus possessionẽ, & illud est triplex, scilicet quorũbonorũ, quorum legatorũ, & saluianũ. Primum competit hæredi vel filio emancipato pro possessione hæreditatis à pretore petita. Nam filius emancipatus de iure ciuili non admittebatur ad hęreditatem paternam, sed quia emancipatus ita est filius sicut in patria potestate existens, ideo prætores (id est magistratus à populo Romano creati gratia emendandi defectus legis xij. tabularum secundum æquitatem, dum tamen non tollerent dispositionem iuris ciuilis) statuerũt iure pretorio emãcipatũ admittendũ ad res vniuersas corporales, nec non ad iura incorporalia. Et datur directũ de iure prætorio, vtile verò de iure ciuili. Et est effectus huius interdicti quòd ex eo filius emãcipatus agere potest cõtra possessorẽ rerũ paternarũ, sic concludendo. Peto talẽ cõdemnari ad dandum mihi talem rem cuius hęres factus sum de iure pretorio. Secũdũ, scilicet quorum legatorum, cõpetit hęredi contra legatarios qui propria autoritate legata apprehendunt, quorum ipse debet esse distributor postquam falcidiam deduxit. Vnde aliquis habet tres filios & domum & vineam, domum legat primo, secundo vineam, & tertiũ hæredem vniuersalẽ instituit qui nihil reperit in hæreditate. Debet ergo tertius habere falcidiam, id est quartam partem hęreditatis, & sic deducta quarta parte à domo & à vinea, ille tertius distribuit aliis filiis primo & secũdo legata residua de manu sua, quæ ipsi propria autoritate nõ debent apprehẽdere. Est ergo effectus huius interdicti quòd petat legatarios condẽnari in omnibus legatis restituendis quorũ ipse hæres est. Tertium, scilicet saluianũ cõpetit locatori cõtra inquilinum qui deportat bona sua de hospitio sibi locato, nec reducit ad pristinũ statũ, qa omnia obligata sunt hospiti tacitè pro censu. Secũdũ, scilicet pro recuperãda poss. cõpetit eiecto de poss

de possessione, & hoc tripliciter, scilicet vnde vi de possessione immobili, vi bonorũ raptorum spoliato re mobili, & quod vi aut clam cõtra eũ qui in solo alicuius ædificauit. Tertiũ, scilicet pro retinenda possessione interdictũ possessorium cõpetit cõtra molestantem aliquem in possessione, & est duplex, scilicet vti possidetis, quod competit inter duos qui eandem rem immobilem cõtendunt possidere, & vtrobi, quod gratia possessionis est inter duos super re mobili. De his vide glo. quartam & septimam. in c. pastoralis. de causa possess. & proprie. vbi plenè. Et nota optimam glo. & magistralem. in l. si quis in tantã. C. vnde vi. vbi ponuntur multi casus in quibus quis non incidit in pœnã huius nouæ constitutionis, si quis, Non enim dicitur agi vnde vi, sed ex illa constitutione. Interdictorum etiam quædam sunt publica, quædam priuata. Quędã simplicia, in quib⁹ alter ęst actor, & alter reus, vt sunt restitutoria vel exhibitoria. Quædam duplicia, in quibus par vtriusque litigatoris conditio est, nec quisquam actor vel reus præcipuè intelligitur, sed quilibet tã rei quàm actoris partes sustinet. insti. de interdi. §. tertia, & §. duplicia, & ff. eod. titu. l. ij. vbi de hoc, & in l. iij. eo. ti. Hę & alię diuisiones interdictorũ plures ponunt, quę sunt de libero homine exhibẽdo, ne qd fiat in loco sacro, sancto, & religioso, in flumine ripáue, & in flumine publico, de cloacis publicis, &c. vt infrà, de singulis dicet in locis suis. Sũt autẽ interdicta publica noẽ in vniuerso, secũdũ Spec. in trac. libellorũ. tit. de cau. poss. & proprie. §. quia verò. Alia omnia sunt interdicta priuata, quia propter vtilitatẽ priuatã inducta, & sunt in toto. xxviij. secundũ Spe. ibidem. §. priuata. Itẽ interdictũ generale dicitur quãdo regnũ, terra aut villa interdicitur. Particulare verò quãdo vna ecclesia interdicitur, & hoc modo sumẽdo interdictũ pro censura ecclesiastica.

Interdictum dicitur ab interdicendo, hoc est interim dicendo, vt Paul. lib. senten. v. ait. Quoties ergo Prætor non in perpetuum, sed ad tempus, donec pleniore iudicio de iure petitorij quærat, aliquid edicit, propriè erit interdictum, qua ratione & interdicta dicũtur, quæ causam quoq; proprietatis habent, dum tamen per modum prouisionis inducta sint, vt de mortuo inferendo, de via reficienda, & de itinere actúq; priuato, nec enim hæc diutiorẽ morã requirunt: quod luculentius explicat Alcia. in l. j. de ope. no. nun.

Interdicta quomodo differãt ab edictis, ostendit Bar. in l.j. de ope.no.nun.

Interdictum de aqua quotidiana & æstiua, datur habenti ius aquæ quotidianę vel etiam æstiuæ ducẽdæ ad prædia sua, cùm aliquis ducere prohibet, vt ff. eo.tit.l.j.in princ. Et quòd interdictum aliquando sit prohibitorium, aliquando restitutorium, vt sequitur, de hoc est casus in d.l.j. §.j. & est prohibitorium & retinẽdæ possessionis, quandoque autem est restitutorium, secundum Specu. ibidem, ver. alio modo. & §. præallega. vbi subdit prætor. Quotidiana autem aqua non tantum illa est quæ quotidiè ducitur, sed illa est qua quis quotidiè potest vti si velit. Duo autem sunt genera aquarum quę differunt. Quotidiana quæ duci solet assiduè, etiã si aliquando ducta non est. Ea quoque dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione tẽporis diuisa est. Sed aqua æstiua ea est, qua æstate vti expedit, sicut dicuntur vestimenta æstiua, saltus æstiui, castra æstiua, quibus interdum hyeme, plerunque tamen æstate vtimur, vt habetur in l.præalleg. in principio.

Interdictũ de aqua de castello ducenda datur habẽti ius dicẽdi aquã de cãnali vel de castello: quod est diminutiuũ à cãna ad irrigandũ, vide Spe. vbi suprà qui dicit hoc interdictũ haberi & bene. ff. de aqua quoti. & æsti.l.j.§.ait prætor, ij. de quo dic vt ibi, & in iij.§.& seq. vsque ad fi.l, vbi dicitur. Hoc interdictũ necessario propositũ est. Nã quia superiora interdicta ad eos pertinẽt qui à capite ducũt, &c. æquissimũ visum est ei quoq; qui ex castello ducit (id est ex eo receptaculo ꝙ aquã publicã suscipit) interdictũ dari, ídq; à principe cõcedi tur, alij nulli cõpetit ius aquæ dandę. vide ibi pulchrũ textũ.

Interdictum de aqua pluuiali arcenda vel de aqua pluuia, imò non est interdictũ, sed actio ciuilis descendens ex l.xij.tabu. vt ff.de aqua plu. arc.l. si vsusfructus, & ibi nota, super verbo, legitima. vbi allegatur l. Labeo. ff.de sta.lib. Et dicit ibi tex. Sed & si fructuarius opus fecerit per quod aqua pluuia alicui noceat, erit quidẽ actio legitima cũ domino proprietatis, an verò etiã vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ sit danda, quæsitum est, & magis est vt detur supple dicẽdum. Si ergo facis aliquod opus in fundo tuo, propter quod aqua pluuialis nocere potest fundo vicini tui, datur cõtra te actio aquæ pluuiæ arcẽdæ, p quã tuis expẽsis opus teneris destruere, & dãnũ contingens emẽdare. Si verò possideas

sideas opus ab alio factum, teneris patientiam præstare vt destruatur. arg. l. j. & ij. §. iij. in fi. & l. si tertius. §. Celsus. versi. si quis alius. ff. eod. tit. & Spec. ibidem. Et dicit Vlpia. in l. j. in princi. ff. eodem. Aquam pluuiam dicimus quæ de cœlo cadit, & quę imbre excrescit, siue per se hæc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mixta sit. Et sequitur ibi statim. Hæc autem actio locum habet in damno nõdum facto, opere tamen iam facto, ex quo damnum timetur, totiésq; locum habet, quoties manufacto opere agro aqua nocitura est, id est, cùm quis manufecerit quo aliter flueret, quàm natura soleret, si fortè mutando (aliâs immittẽdo) eam aut maiorem fecerit, aut citatiorẽ vel rapidiorem, aut vehementiorem, aut si cõprimendo redundare fecerit eam. Nam si natura aqua noceat, ea actione non continetur, & in ead. l. dicitur. De eo opere quod agri colendi causa aratro fit, Quintus Mutius ait non competere hanc actionem.

Interdictum de arboribus cæden dis datur contra eos qui habẽt arbores, quarum folia pendent super ædificia vel agrum, ita ꝙ eis damnum inferant, & cõsulitur eis ꝙ huiusmodi arbores succidant, & ligna tollant, & eas deglobent à terra vsque ad xv. pedes. Idem est si per radices minatur periculum, vt l. j. C. de interdic. Et hoc interdictum prohibitorium est. Si autem arbores ædibus alienis impendãt, vtrum totas iubeat prętor adimi, an verò id solùm quod supra extiterit? Rutilius ait à stipite excidendas, ídque plerisque videtur verius. Et nisi adimeret dominus arborẽ, Labeo ait permitti ei cui arbor officit, si velit succidere eam, lignáq; curtare, vt est tex. in l. j. §. hoc interdictum. ff. eo. tit. vbi subditur in §. seq. Arboris appellatione etiam vites continentur. Non solùm autem domino ædium, sed etiam ei qui vsumfructum habet, competit hoc interdictum, vt ibidem.

Interdictum de cloacis priuatis reficiendis. Si volẽs quis suam cloacam priuatam vel etiam publicam, vel fistulas, vel meatus reficere vel purgare, vel de nouo facere, ab alio prohibetur, tuncprouisum est ei de interdicto de cloacis, quod est interdictum publicè deputatum, & priuatum de priuatis cloacis, & est prohibitorium. Etiã est aliud restitutorium. s. quod datur cõtra immittẽtem in cloacã meã vel publicã, vel quod immissum in cloacã impedit, vel quo iubetur auferri qđ immissum est, vt ff. de cloa. l. j. § j. & §. deinde. & §. cloacę.

l.fi.eo.ti.& Spec.ibidem.versi. porro.vide suprà cloaca.

Interdictũ de fonte est quod datur ei qui duxit aquam de fonte hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario de alterius fonte, vt ff.eod.tit.l.j.in princ. vel lacu, puteo, piscina, fossa, stagno. Hoc interdictum proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur, siue haurire, siue pecus ad eam appellare. l. vnica.præalleg.in prin. Et de istis omnibus seruitutibus datur hoc interdictum, si tamen perpetua sit causa, vt colligitur ex §.j.dictæ l. vnicæ. & §. hoc interdictũ de cisterna.in versi. deniq; à contrario sensu. Non autem datur inscissoria actio, vt d. §. hoc interdictum, vbi dicitur quòd de cisterna non competit. Nam cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam habet aquam. Ex quo apparet in his exigendum vt viua aqua sit. Cisternæ autem imbribus concipiuntur. Cætera vide in d.l.vnica. ff. de fonte, vbi dicitur in fi. l. De lacu, puteo & piscina reficiẽdis, purgandis interdictum competit, & omnibus personis datur, quibus illud de aqua æstiua.

Interdictũ fraudatorium est quo tutoris creditor pupillo tenetur, vt si eũ cõsiliis fraudẽ participasse constabit, vt fraudaretur. De hoc interdicto habetur ff. de solutio.l.pupilli. circa princ. Hoc interdicto etiam tenetur qui fraudem participãdo emit à debitore qui non sit soluendo, vt §. item si quis in fraudem.insti. de actio.

Interdictum de glande legenda vel alio fructu datur ei cuius glans vel alius fructus in fundum alienum ceciderit, vt l. vnica.ff.eod.tit. vt singulo tertio die legere & exportare liceat. Et glandis nomine omnes fructus continentur, vt dicitur in fi.eiusdem l. vnicæ.

Interdictum de itinere actúque priuato restituendo prohibitorium, ad tuendas tantummodo rusticas seruitutes, datur contra prohibentes aliquem vti seruitute sua, vt ff. eo.tit.l.j.§.j.& datur confessoria contra negantem seruitutem, vt l. si forte. §. sciendum. ff.si serui. vendi. Et etiam aduersus eum qui alium iniustè prohibet sua vti seruitute. Imò etiam tunc datur confessoria, vt d. §. sciendum. l. præalleg. vnde datur mihi quia in itinere actu vel via priuata vsus sum hoc anno triginta diebus non vi, non clam, non precario, vt ff. eod. tit. l. j. §. hoc interdictũ. & hoc si fuerit iure seruitutis, aliâs secus, vt ff. de aqua plu.arcen.l.j.in fi.& ideò à te non debeo prohiberi quo minus vtar interim vel tanto tẽpore quoadusq; de seruitute constet. Ait enim Prętor. Quo

itinere

itinere actúq; priuato de qua agitur hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario ab aduersario vsus es, quominus ita vtaris. vim fieri veto, vt ff. eod. tit. l. j. in prin.

Interdictum de libero homine exhibendo competit vnicuiq; de populo ad petendum in publicum hominem liberum cõtra & aduersus eum qui liberum hominem inuitũ captum dolo malo detinet in seruitute. Et proponitur hoc interdictum tuendæ libertatis causa. videlicet, ne homines liberi retineantur à quoquã, pro exhibitione facienda, vt homo producatur in publicum, & tangẽdi videndíq; hominis facultas præbeatur. Et exhibere est extra secretum habere. ff. eod. ti. l. iij. §. ait prætor. Hoc etiam interdictum competit aduersus absentem, vt l. præalleg. §. j. & à quocunque hoc interdictum proponi potest, quia cuilibet de populo competit, & cuiuslibet interest ne hoc fiat Nemo enim prohibendus est libertati fauere, vt ead. l. §. hoc interdictũ. j. & nihilominus lex facit accusari, vt eo. tit. l. j. in princi. vbi text. inquit. Quem liberum dolo malo retines, exhibeas, & ff. ad l. faui. de pla. l. non statim. § fin. & C. eodem tit. l. si fratrem.

Interdictum de liberis exhibendis seu deducendis datur patribus vel parentibus contra eos qui liberos vel nepotes in potestate eorum existentes, sine eorum voluntate detinent. Vnde l. j. ff. eo. tit. sic ait, Ait prætor, qui quæ'ue in potestate Lucij Titij est, si is eáue apud te est, dolóue malo tuo factũ est quominus apud te esset, ita eũ eámue exhibeas. Hoc interdictum & illud de vxore deducẽda nõ solùm sunt exhibitoria, sed etiam deductoria seu deductiua, quia per ea vxor, & liberi non tantùm exhibentur, sed etiam deducuntur, vt ff. eo. ti. l. iij. §. j. & de interdicto de vxore postea dicetur.

Interdictũ de loco publico fruendo est publicæ vtilitatis causa propositum, quia tuetur vectigalia publica, quo prohibetur quis vim facere ei socióue eius qui conduxit locum publicum fruendũ ab eo qui locandi ius habuit, quo minus loco publico sibi frui liceat ex lege locationis vel conductionis, vt hæc habentur in l. j. §. j. & in princi. ff. de lo. pu. fru.

Interdictum de migrando datur inquilino, vt ipse liberè cum rebus suis possit de habitatione migrare, si tamen locatori satisfaciat, & de pensione totius temporis, vt ff. eod. tit. l. j §. si pensio. & de damno, si quod in domo conducta dederit. Sed etiam gratuito inquilino datur, colono autem

non datur, vt ff. eodem tit. l. j. §. j. sed aliâs ei extra ordinem subuenitur si velit, non dico migrare, sed colonariam post tempus exactum derelinquere. Dicitur enim ibi in tex. Hoc interdictum proponitur inquilino qui soluta pensione vult migrare. Nam colono nõ competit, cui etiam extra ordinem subueniri potest, ergo infrequens est hoc interdictum. Si tamen gratuitam quis habitationem habet, hoc interdictum vtile ei competit.

Interdictum de mortuo inferendo habet locum vt quis non prohibeatur mortuum inferre & sepelire quo licet ei inferre & sepelire, vt ff. eodem tit. l. j. in prin. vt si vti via prohibeatur, vel sepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere, vt ff. eodem tit. l. j. §. prætor ait. & §. item si mihi. §. ædificare. & §. fina. &c.

Interdictum momentaneæ possessionis est quo agitur de possessione retinenda, sicut vti possidetis, vt ff. vti possid. l. j. §. j. & vtrobi q;. de quibus infrà dicetur, vel quo agitur de possessione adipiscenda, vt ff. quorũ honorum. l. j. §. j. vt est quorum bonorum, quorum legatorum, vel quo agitur de possessione recuperanda, vt vnde vi. ff. eodem titu. l. j. §. j. Et dicuntur momentaneę possessiones, quia licet obtineat aliquis in possessione, tamen continuo elapso momento succumbere poterit in iudicio proprietatis, vt C. si de momenta. possessione fuerit appella. l. j. Et quòd hæc sint interdicta momentaneæ possessionis, dic vt not. C. qui legi. perso. habent in iudicio standi. l. momentaneæ. Et naturam illorum prædictorũ prosequere, vt not. in cap. pastoralis. de cau. possess. & propri. & instit. de interdictis. per totum, prout etiam suprà dictum est, in princi. de interdictis. Hoc autem interdicto potest quilibet minor & si impubes sit, etiam sine tutore vti, ff. vnde vi. l. j. §. si filius.

Interdictum ne quid in loco sacro fiat, & sequentia omnia huiusmodi, dantur cuilibet ex populo ad prohibendum ne fiat, contra quam prohibitionem si quid factum fuerit interdicto ꝙ vi aut clam, suis sumptibus vel destruere cogetur omne quod factum fuerit, aut in pristinum statũ reducere, vel reddere tenetur, vt ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. prætor. Hoc autem verũ est de hoc quod ipse fecit vel mandauit, aliâs secus esset, vt ff. quod vi aut clam. l. si alius. Vbi hæc interdicta locum habeat, significatio ipsorum nominum denotat, vt pupillaris actio est qua ius pupilli

pilli tuetur, vt ff.de pupil. act. l.j. Et dic vt ibi in rub.& ff.de iurisd. omn.iud.l.si quis illud. Et dantur etiam ad interesse, vt ff.ne quid in loc.pub.l.j.§.j.

Interdictum ne quid fiat in loco sacro, patet. Et quod ait prætor, ne quid in loco sacro fiat, non ad hoc pertinet quod ornamenti causa fit, sed deformi tatis causa vel incommodi est, vt l.j.§.quod ait.ff.eod.tit.vbi etiam l.ij.dicit.In muris itémque portis & aliis sacris locis aliquid facere ex quo damnum aut incommodum irrogetur, non permittitur.

Interdictum ne quid fiat in loco religioso,patet similiter.

Interdictum ne quid fiat in loco publico vel itinere, hoc interdictum prohibitorium est, & tā publicis vtilitatibus quàm priuatorū per hoc prospicitur, loca enim publica vtiq; priuatorum vsibus deseruiunt iure scripto ciuitatis,vt l. j. §. j. ff. eo.ti.vbi sequitur, Publicū locū Labeo diffinit, vt ad areas, ad insulas, ad agros, & ad vias publicas itineráq; publica pertineat.Hoc autem interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet. In his enim neq; facere quicquam nec prohibere priuatus potest.Res enim fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Si quis ergo in his aliquid faciat, nequaquā hoc interdictum locum habet,sed in hac controuersia præfecti eorum iudices sunt, quia hoc interdictum ad ea loca pertinet quæ publico vsui destinata sunt,vt l.j.præalleg.§.ij.& iij. De hoc vide ibidem plura eadem l.& eod.tit.

Interdictum ne quid fiat in mari vel flumine publico ripáue eius quo peius nauigetur, aut in via publica quo peius eatur, hoc interdictum datur perpetuo omnibus, & in omnes habet condemnationem in id quod actoris intererat, vt l. j. in fin. ff. de via pub. & itinere publico reficiendo,& si quid in ea factum esse dicatur, vbi lex secunda ponit, ꝙ viam publicam populus nō vtendo amittere non potest. & l. fi.dicitur, Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius solus compellitur.Item flumen à riuo in magnitudine est discernendum aut æstimatione circum colētium. Itē fluminum quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perennia sunt quæ semper fluunt,torrens est quod ex hyeme fluit, & si aliquando in æstate. Etiam est flumen publicum, & flumen priuatū,& ripa,quę omnia describūtur in tex.& gl. in l.j.ff. de flu.& ne quid in flu. ripáue eius fiat quo peius nauigetur.

Interdictum ne quid fiat in flumine publico vt aliter fluat quàm

priori æstate fluxit, id est, vt aqua fiat altior, depresſior & rapidior cum incommodo accolentium, vt ff. ne quid in flu. publ. l. j. in princ. §. quod autem ait.

Interdictum de no. ope. nun. datur ei qui prohibetur ædificare postquam satisdederit, vt ff. eo. tit. l. prætor ait. §. hoc autē interdictum: nam hoc interdictum competit si in solo suo ædificat aliter locum habet remisſio, vt ff. eo. ti. l. non solùm. §. sciendum & tunc non potest vltra ædificare, nisi constet eū habere ius ædificandi, vt in §. præalleg. Hoc interdictū etiā datur in eū qui non satisdedit vt ædificet, vt ff. eo. ti l. de pupillo. § si plurium. & §. meminisse. & tenetur desistere etiā si ius ædificandi habet, vt ea. l. §. j. & §. si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt ff. eo. tit. l. stipulatio. §. siue autem. Et interdictum de no. ope. nunt. Imperator nominat edictū l. j. ff. eo. ti. vbi dicit. Hoc edictum remediúmq; operis noui nuntiationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est aduersus ea quæ nondum sunt facta. Nam si quid operis factum fuerit quod fieri nō debuit, cessat edictum de no. ope. nuntia & erit transeundum ad interdictum quod vi aut clam factum erit, vt restituatur. Et hæc nuntiatio non habet necessariam aditionem prætoris. Potest enim quis nūtiare nouum opus etsi prætorem non adierit. Item potest fieri proprio & alieno nomine, & omnibus diebus, etiam aduersus absentes, inuitos, & ignorantes, vt hæc clarè ponit tex. l j. post princ. ff. eod. ti. vbi subditur, Opus nouum facere videtur, propter quod locum habet nuntiatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid pristinam faciē operis mutat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, sed ea sola quæ solo coniuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere: ergo non pertinet ad hoc edictum si quis in fundo alterius meteret, vel arborē succideret, vel vineam putaret, licet opus faceret, quia solùm ad ea opera quæ in solo fiunt pertinet, nec locum habet si quis vetus ædificium fulciat, quia non opus nouum facit, sed veteri sustinēdo remedium adhibet, vt l. j. præallega. §. opus nouum. cum sequent. Subdit. Nunc videamus quibus ex causis fiat hæc nuntiatio, & quæ personæ nuntient, & quibus nuntietur, & sic quibus locis nuntiatio fiat, & quis sit effectus nuntiationis, quæ per ordinem vide ibidem in d. l. j.

Interd

Interdictum de precario (quod restitutorium est, vt ff.eo. tit. l. ij.§.j.) datur ei qui precario rogauit, & precario habet, imò etiam si non rogauit, dum tamen possidet, vt ff.eo.ti.l.in rebus.§.j.& per totam legem. Precarium videtur rogare & habere si rogauit pro se, & habet pro suo, vel rogauit procurator suus vel negotiorum gestor, & ipse ratum habet, vt ff.eo.ti.l.certè §.j. dum tamen accipiat in personam suam cõtractum, aliter non, vt ff.de acquir.poss. l.possesio. §. finali. datur etiã contra eum qui dolo fecit, vt ff.eo.tit. l. quæsitũ. §.eum quoque. Et quid sit precarium require loco suo, imò dic vt legitur ff. de preca. l. j. vbi strictè accipitur, secundum Accur.& C.de præscript. xxx. annorum. l. ij. vbi largè capitur.

Interdictum quod vi aut clam datur aduersus eum qui in loco alterius aliquod opus construxit vel destruxit, dum tamen sit factum in solo.ff.eod.ti.l.j. §. hoc interdictum. Et etiam si vi, id est, per violentiam, aut clam, id est occultè sine notificatione alteri facta fecit, cùm timeret ne si sciret, sibi prohiberetur, vt ff. eo.tit.l. j. Compellitur autem per hoc interdictũ quod destruxit suis sumptibus reponere in pristinum statum vel quod construxit deponere. Idem si alteri mandassem opus fieri, quia ego teneor ad opus destruendum & ad impensas. ff. eod. tit. l. aut qui aliter. §. hæc verba. Si tamen alius fecit, & ego possideo, tunc teneor ad patientiã præstandam vt opus tollat. ff. eod. tit. l. si alius. in princ. Et est hoc interdictum restitutorium, per quod occursum est calliditati eorum qui vi aut clam quædam moliũtur & destruunt, iubentur enim restituere ea, & parũ refert vtrum ius faciendi habuerit quis, an non. Siue enim ius habuerit siue non, tamen tenetur interdicto hoc qui vi aut clam fecit. Tueri enim ius suum debuit, non iniuriam committere, vt l.j.§.j.ff. quod vi aut clã. & seq. §. hoc interdictum ad ea sola opera pertinet quęcunque in solo vi aut clam fiunt. Et infra, vi factũ videri. Quintus mutius scripsit, si contra quam quis prohiberetur fecerit. Et placet hæc diffinitio Vlpiano, Pædio & Pomponio, vt ibidem dicitur. Sed Aristo ait eum vim facere, qui sciens se prohibitum per vim mollitus est ne prohiberi posit. Et idem sentit Labeo ibidem. Sed l. iij. §. fina. eod. tit. clam facere. Cassius scripsit eum qui celauit aduersariũ, nec ei denũtiauit, si modo timuit eius cõtrouersiã, aut

debuit timere. Aristo putat eũ quoque clam facere qui celādi animum habet eum quē prohibiturum se intellexit, & id existimat aut existimare debet se prohibitum iri.

Interdictum quorum bonorum à prætore inuentum est, & datur filio emancipato aduersus hæredem vel possessorem vel contra illum qui pro hærede vel possessore possidet, ad vniuersa bona adipiscenda, non ad singulas res. Et cũ sit quoddam directum & quoddã vtile, directũ datur ei qui est bonorum possessor. Vtile datur ei qui succedit iure ciuili ex testamento vel ab intestato. & hoc est interdictum restitutorium, & adipiscēdæ possessionis. ff. quorum bono. l. j. §. hoc interdictum. Sunt ergo interdictorum quædam recuperandæ possessionis, quædam retinendæ, & quædam adipiscendæ: vt supra in principio præmissum est, & hic describitur.

Interdictum quorum legatorum competit hæredi ad repetendum legata quæ sine voluntate eius legatarius occupauit. repetet itaque hæres vt deducat falcidiam, alioquin si repeteret statim restituturus, exceptione doli poterit remoueri. & hoc interdictũ vulgo sic appellatur, & est etiam adipiscēdæ possessionis. l. j. in prin. ff. quo. lega. & qui non restituit, in id quod interest, debet condemnari, vt l. fin. §. ex hoc interdicto. ff. eodem tit.

Interdictum de ripa munienda merito propositum fuit, nam ripas fluminum publicorum reficere & munire, vtilissimũ est, ne ob id omissum nauigatio deterior fiat: vt l. vnica. §. j. de ripa muni. & sequitur in §. ij. De hoc interdicto expressum est, vt damni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel satisdetur, dabitur autem satis vicinis. Et in fine dicit text. Illud notandum est, quòd ripæ lacus fossæ stagni muniendi causa nihil prætor cauit, sed idē erit obseruandum quod in ripa fluminis munienda.

Interdictum de riuis est vtilissimum, quia riuos, specus, & septa reficere & purgare prætor aquæ ducendæ causa permittit, dum tamen nõ aliter aquã ducat quàm priore æstate fluxit: vt l. j. in princ. ff. de riuis. Et sequitur in §. ij. Riuus est locus per longitudinē depressus quo aqua decurrat. Specus autē est locus ex quo despicitur, inde spectacula sunt dicta. & dicit ibi glos. Specus est locus altus à terra ædificatus, ex quo ducitur aqua. ff. eod. titu. l. Seruius autem Sed quandoque ponitur pro fossa qua recipitur & colligitur aqua. Et in authoribus ponitur pro loco

co vmbroso & tenebroso, secundum Azo. sed secundũ Hugo. dicitur specus esse fouea habens vndiq; locum eminentiorem, vnde posit prospici aqua in fundo collecta, vt ff. de aqua plu. arcẽ.l.supra iter. & capitur ꝑ subterraneo meatu.l.Seruius.in prin. & §.j.eodem titu. Septa vero sunt quæ ad incile opponũtur aquę deriuandæ compellendæ've ex flumine causa, siue ea lignea sint siue lapidea, siue de alia qualibet materia.ff.de riuis.l.j.§.ait. Et subdit textus. Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, quòd incidatur.

Interdictum saluianum competit domino fundi aduersus colonum in sua domo habitantem & eius hæredes de rebus coloni tacite pignoratis pro mercedibus, quas colonus in fundum intulit: vt ff. eodem titu. vbi textus inquit, Si colonus ancillam in fundum pignoris nomine induxerit, & eam vẽdiderit, quod apud emptorem ex ea natum, est eius appræhendendi gratia vtile interdictum reddi oportet. Nam vtile datur ei contra extraneum possessorem pro adipiscenda possesione eorũ quę tacite locatori sunt obligata. Differunt autem interdictum saluianum, & actio seruiana, quia intentans actionem seruianã ad rem sibi obligatam restituendam, debet probare huiusmodi rem in bonis coloni fuisse eo tempore quo res fuit illata. Sed hoc non est necessarium in interdicto saluiano, imò sufficit probare talẽ rem fuisse illatam. item dicit gloss. in §. item seruiana. instit. de actio. quòd in seruiana oportet quòd creditor probet de rebus dominum fuisse tempore obligationis, sed in saluiano sufficit, quòd probet eũ possedisse, nam omnia posita ab ipso colono, tacite sunt domino fundi obligata.

Interdictum de sepulchro ædificando locum habet vt quis nõ prohibeatur ædificare sepulchrum quo licet mortuum inferre: vt ff. de sepul. ædifi. & mor. infe. per totum.

Interdictum de superficiebus q̃d etiam actio nuncupatur, proponitur duplex, exemplo interdicti vti posidetis. Tuetur itaque prætor eum qui superficiem petit, & defendit, veluti vti posidetis interdicto, & omnia quæ in vti posidetis interdicto seruãtur, hic quoque seruabuntur, vt in l. j. §. proponitur. ff. de superficie. vbi etiam in l.ij. dicitur. Superficiarias ædes appellamus quæ in conducto solo positæ sunt, quarum proprietas & ciuili & naturali iure eius est cuius & solum.

Interdictum de tabulis exhibendis datur omnibus quibus aliquid est scriptũ in tabulis vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue sint hæredes, siue legatarij, siue commissarij. Et pertinet hoc interdictum non tantum ad testamẽti tabulas, verumetiam ad omnia quę ad causam testamenti pertinent, scilicet codicillos, vt l.ij.§.hoc interdictum. ff.de tab. exhib.

Interdictum vt in flumine publico nauigare liceat, est quo prospicitur ne quis in flumine publico nauigare, nauim ratémue agere, vel in ripa onerare prohibeatur, sed vt per lacum, fossam, stagnum publicũ nauigare liceat, vt l.vnica. §.j. in princ.ff.eod.tit. vbi subdit Vlpia. Lacus est qui perpetuã habet aquã. Stagnũ est quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme colligitur. Fossa est receptaculum aquæ manu factum. Possunt autem hęc esse publica, & non publica. Planè qui lacum vel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictum ei competere Sabinus consentit, & Labeo, ergo si à municipibus conductum habet, æquissimum erit ob vectigalis fauorem eum tueri, vt l. vnica.præalleg. ff. vt in flumi. publi.nauig.liceat.

Interdictum vnde vi, locum habet cùm quis possessionem soli per vim amisit, & datur directè contra deiectorem illi qui vi de possessione alicuius rei immobilis deiectus est sine omni causa, vt restituatur ei possessio de qua deiectus est, & omnia ablata, imò dato quòd ibidem essent aliqua quæ penes violentũ fuerint mortua, vel aliqua res quæ casu fortuito perierunt, non propter hoc liberabitur, sed in totum condemnabitur ad earum æstimationem, quia nec mortalis nec fortuitus casus liberat deiectorem. Dicit enim l.j.C.vnde vi. Rectè possidenti, ad defendendam possessionem quam sine vitio (supple maximo) tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulsare licet. & ibi no. & ff. de vi & vi arm.l.j.§. vim vi. quid sit vim vi repellere. Et est hoc interdictum annale, quia post annum nõ tenetur nisi in quantũ peruenit ad eum. Ex cõstitutione autem grauius tenetur qui mihi fecisse detegitur, vbi dolus prohibetur perẽniter, & ignorantia excusatur.

Interdictum de vi & vi armata, cum interdicto vnde vi, datur & proponitur ei qui vi deiectus est. Fuit enim æquissimum vi deiecto subueniri, ergo ad recuperandam possessionem hoc interdictum inuentũ est. Ne quid enim per vim admit

admittatur in legibus prospicitur publicorum & priuatorum, necnon constitutionibus principum, vt l.j.ff.eo.ti.§.hoc interdictum.& §.seq.vbi dicitur. Hoc interdictum non ad omnem vim pertinet, verũ ad eos tantum qui vi de possessionibus deiiciuntur, & ad solam atrocem vim, & ad eos qui de solo deiiciuntur, vel de re solo cohęrenti, vel de ædificio, etiã si à superficiaria insula quis deiectus fuerit, apparet hoc interdictum locũ habere. Sed ad res mobiles non pertinet, vbi furti vel vi bon. rap. actio competit. Cætera vide in l. præallega.

Interdictum vti possidetis locũ habet in rebus immobilibus, scilicet si de fundi, vel ædium possessione contenditur.insti. eo.ti.§.sed interdicto.Nã ibidem in §.retinēdæ dicitur. Et quia longe commodius est potius possidere quàm petere, ideo plerunq; & fere semper ingens existit cõtentio de ipsa possessione.Habet etiam locũ in incorporalibus, vt in quasi possessione, & datur possidenti ciuiliter & naturaliter, vel etiam quasi possidenti gratia retinendę possessionis,& proponitur quoties inter litigatores contentio est vtrum possideant, quia alteruter magis se possidere affirmat. Est autem hoc nomen vti possidetis propriè ad immobilia accommodatum, quia solum illa dicuntur propriè possideri, eo quòd eis quis pedibus insistat, inde enim appellata est possessio, vt in l.j.ff.de acquir.possess.

Interdictum vtrobi idem est cum interdicto vti possidetis, nisi quòd in hoc differunt, quia illud locum habet, cùm quæstio est de retinenda possessione rerum mobilium, vt ff. vtrobi.l.vnica.§.hoc interdictum. Sed vti possidetis locum habet cùm quęstio est de retinenda possessione rerum immobilium, vt suprà dictum est. Et componitur secũdum Azo. & Accur. in glo.j.l. præalleg. ex vtrum, & vbi, & ponitur vbi pro apud,& vtrum,pro quem, quasi dicat, prętor, apud quem est res mobilis, nec vi, nec clam, nec precario, ab aduersario tempore litis motę ei vim fieri veto quo minus eum inducatis.Rite enim hoc nomen vtrobi est ad mobilia introductum vel attributum.Nam mobilia propriè dicũtur apud vel penes nos esse.vnde Accur. in gl.vbi suprà quęrit quare diuersa nomina dãtur his interdictis.Et respondet, quia immobilia propriè dicũtur possideri. Nã possessio dicĩt quasi pedũ positio, ergo merito datur eis vti possidetis, quod ad mobilia aptari non potest, nisi hodie, quando abusiuè mobilia

bilia dicuntur poſsideri. Vel ſecundum alios dicitur interdictum vtrobi propter verba ſolennia olim in hoc iudicio vel edicto reddita, ſ. vtrobi, id eſt vtrum ibi vel ibi fuerit poſſeſsio, vel alibi. & plures ſolennitates circa hoc, quæ hodie non ſunt in vſu, fuere. Et hoc interdicto prætor iubet induci eum in poſſeſsionem qui ex duobus potior fuerit, & per maiorem partē anni poſſederit, ſecundum Accur. in glo. j. l. præalleg. ff. eod. tit.

Interdictū de vxore ducēda marito, datur marito aduerſus eū qui dolo eā obtinet ſine volūtate mariti, licet ipſa volēte. ff. e. ti. l. j. Alia interdicta patēt & exponunt ſuis verbis incluſis.

Interdictum & ceſſatio quomodo differant, patet, quia per interdicta prohibetur adminiſtratio ſacramentorum, paucis exceptis, quod tamen non fit per ceſſationē, in qua ſolū ceſſatur à diuinorū ſolēnitate.

Interdum dicitur fieri quod fit inter diem, id eſt de die in diē.

Interemptor, id eſt mediator in emptionibus.

Intereſſe mea eſt mihi expedire, vel me damnum vel lucrum quod facere vel capere potui, non feciſſe vel non recepiſſe, vnde hoc verbum intereſt, impersonaliter poteſt poni in conſtructione. Et quandoque conſtruitur cum pronominibus poſſeſsiuis, & tunc exigit ablatiuos fœminini generis hoc modo, meā intereſt debitum ſolui die ſtatuto. Similiter dicitur tua, ſua, noſtra, veſtra intereſt. Et illorum pronominum ablatiuos regit, captum pro pertinet. Cùm verò conſtruitur cum cæteris dictionibus, tunc exigit genitiuum ſingularem vel pluralē. verbi gratia, illius intereſt rē ſuam non perire, Regis intereſt regnum ſuum gubernare, reipublicæ intereſt ne crimina maneant impunita, litigatorum intereſt iuſtum habere iudicem vel fauorabilē. Item intereſſe hoc verbum pro nomine neutrali ponitur, & quādoque ſignificat damnū quod euenit, quandoque lucrum amiſſum. Damnum quod accidit. verbi gratia, Perſuaſiſti familiæ meæ, quòd de domo vel poſſeſsione cederet, quo facto damnum mihi euenit, tu teneris ad intereſſe mihi præſtandum, id eſt damnum quod paſſus ſum, reſarciendum. Itē de lucro amiſſo ponitur exemplum. Debuiſti mihi ſoluere centum aureos Romæ, tu ſoluere deſideras Baſileæ, æſtimādum eſt quantum interfuerit meam pecuniam ſuo loco mihi ſolutā fuiſſe, id eſt lucrum quòd ex mea negotiatione in eo loco facere potuiſſem. Et hæc actio per quam hoc fit, dicitur

citur arbitraria loci. Sed notandum quamuis lucrum amiseris, nõ ideo damnum passus es, quia damnum dicitur à demando, scilicet quando ex facultatibus aliquid demitur, aut ex propria substãtia diminuitur, ita quòd damnum pateris, quãdo rebus tuis aliquid decrescit, non quando non accrescit rebus tuis. Vnde interesse est damnum emergẽs vel lucrum cessans super eo quod dari vel fieri omissum est. verbi gratia, in Papia dare mihi pecuniam promisisti tali die, & non fecisti, hic damni & lucri ratio est habenda. Damni, quia in mora fuisti, & non soluisti die tali sicut promisisti, vnde non habui vt soluerem, quare pœnã incurri, & dãnũ, quod non incurrissem si mihi loco & termino præfixis soluisses, nec damnum hoc passus essem. Lucri etiam consideratio habẽda est, quia si mihi in loco & termino debitis soluisses, mercimonia cõparassem, & multa lucratus fuissem. Est ergo interesse æstimatio dãni quod taliter euenit, vel lucri qđ cessat ex eo quod aliquid tibi nõ dat vel nõ fit vt debet.

Interesse conuentum est, scilicet cùm non facis quòd promisisti mihi, vel cùm nõ fecero quod promisi tibi. Aliud interesse est cõmune, scilicet æstimatio cõmunis damni vel lucri quod euenit vel cessat. Aliud singulare, scilicet ęstimatio quę euenit ex speciali casu vel vtilitate. vide de hoc Specu. in tit. de fruc. & interesse.

Interlocutoria sententia. Require infrà, sententia. Et breuiter est omne verbũ iudicis faciens ad causam, vt not. in c. cùm olim. de testi. & in auth. de litigio. §. ad excludendas. col. vij. & l. j. ff. de re iudi.

Interpellare quandoq; idem sonat quod interrumpere, vnde dicitur quòd per lit. conte. interpellatur, id est interrũpitur actio, possessio, vel præscriptio. Itẽ interpellare idẽ est qđ monere, vt dicẽdo, Dies interpellat pro domino, i. monet. c. potuit. in fi. de loca. & conduc.

Interpolare est in nouã formam mutare. l. præcipiunt. de ædil. edi. tractum à fullonibus, qui poliendo curandóque vetera vestimenta quasi nouam speciem è vetere fingunt.

Interpretatio est multiplex, vt c. j. de postu. præla.

Interpretatio triplex est, quædã probabilis & nõ necessaria, vt magistri. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Cõstanti. Quædã est necessaria & nõ generalis, vt iudicis. l. nam vt ait. ff. de legi. Quędam est probabilis necessaria & generalis, sed non in scriptis redigenda vt sunt cõsuetudines. l. si de interpretatione. ff. de legi. & c. abbate.

extrà

extrà de verbo.significatio.

Interrogatoria sunt quæ facit pars testibus productis contra se,& dantur super articulis de quibus præmissum est, & formantur per circũstantias causæ & personarum, vt est gl. in c.præsentium. de testi. lib.vj.

Intertritura est damnum rei detritæ.l.vlti.de pigno.actio.

Interuertere est rem commodatam,depositam, aut aliter nobis creditam, dolo malo, ne ad dominum redeat, efficere. Aliquando idem significat quod subuertere & euertere, vt in l.tutelas.& in l.amissione.de capi. dimi.

Intestabilis dicitur qui nec testamentum facere, nec testis adhiberi potest:item is cui alius testimonium dicere nequit.l. is cui.§.vltimo.& l. cum lege. de testa.

Intestatò,aduerbium, id est sine testamento.

Intestatus dicitur qui omnino non fecit testamentum, vel si fecit,non rite,vel postea rupit ex certis causis, vel si ex isto testamento nemo sit hæres. instit.de hære.quæ ab intesta. defe.in princ.

Inthronizatio est alicuius in suã dignitatem vel suum thronũ introductio vel inuestitura.

Intra,dictio est inclusiua, & ideo cui legatur,si intra diem mortis eius aliquid dederit, etiam dando eo die quo moritur legatum consequitur.l. si quis sit.de verbo.signific.

Intrusi dicuntur qui non per electionem canonicam, sed per violentiam occupant honores,officia, vel ecclesiastica beneficia.

Intrusus dicitur ille qui est positus autoritate superioris non habentis potestatẽ cõferendi. Domini. de S.Gemi.in c.propter.xix.dist.in vlti.col. Adde quòd nõ habens aliquẽ colorẽ in beneficio dicitur intrusus, & qui habet sine autoritate superioris,& qui est depositus à beneficio, & remanet in eo, item ille qui est electus & ministrat ante cõfirmationem,vt in c.ij.de restitu. in inte.& ibi Abb.in col.j.Item est intrusus qui commisit crimen depositione dignum.gl. ij. in c. cùm super.de causa pos.& proprie. Item intrusus dicitur qui habet beneficiũ ablatũ alteri iniuste.c.tanta.de exces.præla.& de hac materia vide latè Feli. in c.veniens.de accu.versi.no. quòd intrusus.

Intrusus in beneficio dicitur ille,qui sine autoritate illius ad quem spectat collatio,illud tenet.in c.quia diuersitatem.vbi Panor.in ij.no.de cõces.præb.

Inualescere,id est valde valere & crescere & abundare.

Inuentariũ dicitur libellus quidã in quo omnia bona hæreditaria quę apud aliquẽ inueniuntur,

tur, conscribuntur, & omnia in illo libello continentur, vt sciatur quantum eo tempore vel die quo scribebatur, in bonis suis continebatur. Et tutum est hæredi quòd faciat, quia si fecerit, vltra vires hæreditatis nõ potest onerari, si nõ fecerit, omnibus legatariis legata restituere oportet, & cogetur etiam si excedant vires & facultates hæreditatis. Etiã potest fieri in aliis factis, ne dum in rebus hęreditariis. Est etiam inuentarium quoddam genus instrumẽtorum. Breuiter not. quòd inuentarium est scriptura quam hæres inchoare debet infra triginta dies post mortẽ testatoris, vel postquam scit se institutum hæredem, & ibi scribere omnes res defuncti sub testibus, eámque perficere infra lx. alios dies, vel infra annum si res sint remotę, & tunc non tenebitur creditoribus vltra illud quod inuentũ fuerit in hæreditate. Si autem non fecerit inuẽtarium, tenetur insolidum. Et pro hoc vide in gl. insti. de hæredum quali. & differ. § sed nostra.

Inuestitura est alicuius in suũ ius introductio, & est propriè possessio. Sed abusiuè dicitur inuestitura, quãdo dominus hastã vel aliquid corporeũ præbet vasallo, dicẽs se per hoc facere inuestiturã, vt in li. feu. in tit. quid sit inuestitu. Olim autẽ dicebatur de prouisione qua Imperator per vrbẽ Romanã inuestiuit Archiepiscopos & Episcopos p annulũ & baculũ. Require suprà, Instituere.

Inumbratam quietem furiosi dixit Celsus in l. quod meo. §. j. de acquir. poss. qui aspectu sanæ mentis videbatur.

In vniuersum, id est generaliter.

Inuolare, id est furari, à vola dictum, quod manũ significat. Et ita apud Callistratũ accipitur. ff. de incẽ. rui. nauf. l. expugnatur, cùm vela cõscindũtur, aut ancoræ inuolantur de mari.

De I ante P.

Iperbolica locutio est excessus veritatis, vt, Frigidius glacie pectus amantis erat. Ouid. in Epist.

Hyperbolica rectius scribas, de quo vide suprà suo loco.

Ipsa, de hoc relatiuo vide Ioan. Andr. in q. posita super regu. contra eum, &c. in ij. articu. de reg. iur. lib. vj.

Ipse, id est ego. ff. quod met. cau. l. metum autem. §. sed licet.

Ipso facto, hęc clausula idem importat quod ipso iure. Barto. in l. j. de iis qui notantur infamia.

Ipso iure, de hac clausula vide glo. in §. in bonæ fidei. & ibi Ias. institu. de actio. & Barto. in l. si mater. C. de suis & legi. hæredi.

De

De I ante R & S.

Irenarchæ dicuntur qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur, vt milites qui vadũt per quirere latrones. Et dicũtur quasi arcentes irã, vel quia iræ sumendæ in turba tores publicæ pacis gerũt monarchiam, secundum quod accipitur. C. de irenarchis. lib. x.

Imò verò irenarcha dictio Græca est cõposita ab eirene, quod est pax, & archos princeps, quasi dicas pacificatorem, siue pacis conciliatorem, seu qui sedandis seditionibus electus sit.

Irinum, vnguenti species. l. in argento. de au. & arg. leg.

Ironia est cùm quis minora de se dicit quàm sint. etiam est cùm quid per derisionem, id est per cõtrarium dicitur, & sic est figura, de qua & multis aliis vide glo. bonam in c. forus. de verbo. significat.

Irregularitas est nota siue impedimentum canonicum ex facto siue de facto proueniens, quo quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur, & degradari siue deponi quandoque meretur. Vel sic, Est habilitas quædam canonica per quã quis efficitur inhabilis ad ordines suscipiẽdum. Et dicitur ab in, id est non, mutãdo n, in r. & regula, qa nõ potest exigere regulas ab apostolis & aliis summis põtificibus.

Irrepere, i. latenter inualescere.

Irriguum, capitur actiuè & passiuè, hoc est & pro eo, ex quo quid irrigari potest, vt irriguę fontium aquæ. l. j. C. de manci. & colo. patri. & pro eo ipso quod irrigatur. l. diuortio. §. quod in anno. ff. solu. matri.

Irritum testamentum, vide testamentum irritum.

Irrogare, id est inferre, vnde dicitur crimen vel damnum irrogat infamiam vel mortem, id est infert. C. ex quib. cau. infa. irrog. in rub.

Isostates, ęqualitatis recognitor. l. ij. C. de ponde.

Isthmus, terra oblonga & angusta inter duo maria.

De I ante T.

Ita, est dictio cõditionalis, secundum glo. in l. Iulianus. ij. de condi. & demon.

Itaque no. Io. Calde. in commento Decre. c. post cessionem. de probationibus.

Item, hæc dictio ex suo significato significat adiectionem, coniunctionem, seu continuationem. de qua Bar. ff. de publi. & vect. l. j. in prin. Est etiam repetitiua seu repetitionis significatiua. Repetit autem illa quorum repetitionem significare cõcludit quodlibet medium probabile. verbi gratia, testator dicit, lego Titio fundum

dum Seianum sub conditione. Item fundum Seianum hæres meus dare damnas esto. intelligitur sub eadem conditione, vt l. in repetendis. ff. de leg. iij. & sumitur significatum ex dictione item, & ex oratione sequente, quæ est declaratiua præcedentis. Et idẽ dic in die vel in alia qualitate posita in oratione præcedenti, quia repetitur & in sequenti. Item ibi, testator dicit lego Titio fundum Seianum sub conditione: & post ex interuallo dicit, item fundum Seianum Titio lego: hoc casu legatum valet, & videtur primum reuocatum, nec videtur repetitio conditionis, vt l. non ad ea. ibi cùm dicit si prius sub conditione. ff. de condit. & demon. quia hæc dispositio debet addere & operari, quod non fieret si cõditio repeteretur, ideò testator videtur à conditione recessisse, & purè legare voluisse. Item ibi testator pluribus legatis factis filium hæredem instituit, & adiecit, quod si ipse filius absq; liberis discesserit, relinquo Titio centum. Item relinquo Titio domum. Item relinquo Sempronio fundum. Prædicta conditio si decesserit, intelligitur repetita in duobus sequentibus legatis, & sic obtinet in tribus prædictis legatis, quia sumitur significatum ex legatis purè prius factis, & ex significato conditionis. Nam ex cõditione significatur quòd testator non vult plus grauare filiũ si vixerit, sed vult grauare in sequẽtibus sub illa conditione si decesserit. facit l. si ita scriptum. ff. de lib. & posth.

Iter est ius eundi vel ambulandi hominis, siue homo eat solus siue vehatur sella vel lectica, vel in equo, vel in quouis animali. Seorsum verò non potest iumentum secum agere, vel vehiculum ducere, qui iter tantum habet. Quandoque tamen iter dicitur vulgariter ipsum solum per quod itur, vel tramites vel calles transeunt, ita quòd qui actum habet, habet & iter & commoditatem itineris, & non econuerso, vide infrà de via, & inst. de serui. in princi.

Iterato quid importat, not. Archid. xj. q. iij. c. si quis verò.

Iterum, hæc dictio secundũ suum proprium significatum denotat actum geminatum, quod no. pro statutis permittentibus aliquid iterari, vel punientibus facientẽ aliquid iterũ. habet enim locũ statutũ in geminante actũ, quãdoq; ex natura actus cui adiicitur, exponitur, id est quoties opus fuerit. glo. & ibi doct. in cap. sua nobis de appella. & Angel. Aret. in procem. instit. in ver. quorum. & docto. in l. veluti. de eden.

& l. fideicom. §. si quis decem. ff. de leg. iij. vbi si testator legat decem Titio, & si perdiderit, iterum legat, non intelligitur vltra duas præstationes quod facit ad quęstionem, quando arbitro datur potestas prorogādi compromissum semel & iterum, non enim intelligitur in infinitum, sed pro duabus vicibus tantùm, secundum Bald. in d. cap. sua nobis. in fi. facit quod not. in l. si finita. ff. de damno infe. vbi plenè per doct.

Itidē, id est similiter. C. de eman. lib. l. pen. de iniur. l. fina. Aliquando, id est tantundem. C. de appel. l. quoniam iudices.

Itinerarchæ dicuntur itineris custodes, à verbo eo is, & archos græcè, id est princeps latinè, hoc nomen trahentes, quia ad prouinciarum tutelam per singula loca pacis & quietis faciunt stare custodiam. l. j. C. de custo. reo.

De I ante V.

Iudæi dicuntur qui Mosaicam legem ad literam imitantes tenēt, se circūcidendo, & alia legalia faciendo. Et dicuntur à nomine dignioris tribus, scilicet Iudæ, qui inter alias tribus bellicosior erat, & in bellis primam aciem & regni vel regis priuilegium obtinebat.

Iudex dicitur quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iustè iudicare. Non est ergo iudex, scilicet bonus, si non est in eo iustitia, vt in cap. forus. §. in omni quoque negotio. de ver. signific. Et iudex est qui ex iurisdictione propria aut sibi delegata & commissa ius habet super causas litigiorum vel litigatorum cognoscendi, & qui ex propria iurisdictione illud habet, dicitur iudex ordinarius, sed qui ex delegata dicitur delegatus & extraordinarius.

Iudex ordinarius est ille qui habet potestatem iudicandi à se iure suo, hoc est eo ipso quòd est talis, vt episcopus, balliuus, præses prouinciæ, & consimiles.

Iudex delegatus est ille qui habet potestatem de causa aliqua cognoscendi ab aliquo sibi commissam, qui etiam dicitur iudex extraordinarius.

Iudex competēs dicitur qui causæ iurisdictionem habet cum exercitio, dato quòd per exceptionem posit elidi, siue exceptio contingat personam, vt quia suspectus, siue iurisdictionem, vt quia rescriptum surreptitium est, vt est glo. in clemen. cum lite. vt lite pendente.

Iudex incompetens est in quem licet consenserimus, id tamen quod ab eo statutum est, firmitatem

tatem non habet iudicati, vel quia ipse nullam iurisditionem habebat, vel quia interuenit error in adducendo vel adeundo ipsum, vel quia vi compulsus sum in eum consentire. In summa iudex incompetens est idem qui non suus.

Iudex compromissarius. Require suprà arbiter.

Iudices chartularij erant olim qui ab Imperatore priuilegiati erant, vt qui vellent coram eis litigare possent, sed ipsi non poterant cogere aliquem ad litigandum coram eis. Et dicuntur hodie etiam iudices ordinarij creati à comite Palatino qui non habent administrationem nisi habitu, vt not. l. j. ff. de iud. & l. fin. C. vbi & apud quem cog. & integ. resti. agitan. sit.

Iudices domestici. Require suprà domestici & assessores.

Iudices pedanei dicuntur illi quorum officium est de minutis causis & infimis cognoscere & inutilibus vel vilibus, licet ordinarij: & dicuntur à pede, qui est extrema pars corporis. Maiores verò causas debent & tenentur maioribus referre, cùm ipsi per se non possint terminare. C. de pœ. iud. l. ij.

Iudicem delegare est vice sua alium de causa cogniturum constituere.

Iudicatum facere dixit Celsus in l. fin. si cer. pet. pro parere sententiæ, & soluere quod solui debere pronunciatum fuit.

Iudicatum solui satisdatio, inde dicta est, quia interponebatur stipulatio ꝙ solueretur quod iudicatum fuisset, vt instit. de satisda. in princ. Et huiusmodi stipulatio tres clausulas continet, vt eleganter persequitur Vlpia. in l. iudicatum. ff. iud. solui.

Iudicium, hæc dictio multipliciter significat. Primo modo idẽ est quod casus fortuitus, vt dicitur, Hoc diuino iudicio venit. Secundo est discretio, vt dicendo in pueris non est iudicium, facit instit. qui non est permis. fa. testa. §. præter ea. Tertio est actio, vt cùm dicitur iudicium fami. herci. ff. de iud. l. in familiæ. Quarto est vltima voluntas testatoris. Quinto est iudicium vel sententia iudicis. l. j. C. de re iud. Sexto ponitur pro examinatione vel deliberatione. Septimo pro autoritate. xliij. distin. c. ij. Octauo quandoq; pro pœna. 50. dist. cap. & purgabit. Nono capitur pro instantia vel ordinatione causæ discutiendæ in iure coram iudice: sic sumitur in tit. de iud. l. properandum. §. j. C. de iud. & ff. eo. tit. l. proponebatur. & in hac significatione diffinitur sic, Iudicium est actus legitimus trium personarum, scilicet iudicis, actoris,

& rei, super eadem quæstione, aut super eodem iudicio contractus. de verb. sign. c. forus. in gl. Et dicitur iudicium quasi iurisditio, ibidem. & secundum Gof. describitur sicut arbitrium exceptis his. Primò, quòd iudicium est de ciuili & criminali, sed arbitrium de ciuili tantùm. Secundò, quòd iudicium necessariò, arbitrium verò voluntariè subitur, & prius inquisitio vocabatur: vnde secundum Cardi. Iudicium est inuestigatio, quam secundum iuris ordinem facit iudex per varios modos ad veritatem eliciendam, & elicitam custodiendam: vt xxx. q. v. iudicantem oportet. Et quod dicitur actus trium personarum, intelligitur verè vel fictè, seu repræsentatiuè, quia in notoriis fama repræsentat actorem, & fingitur accusator. Et nota ꝙ propriè ante lit. conte. non est iudicium, quia nulla causæ discusio. l. j. C. eod. tit. & hoc respectu causæ, non autem respectu aliorum actuum iudicialium, vt sunt examinatio partium & confesio, & cetera quæ bene fiunt ante lit. contest, imò quandoque iudicium capitur pro eo quod præcedit sententiam, vt in c. in iudiciis. de reg. iur. li. vj. De multiplici specie iudiciorum, vide infrà in ver. iudicia priuata.

Iudicium contradictorium dicitur, si dicerem hoc esse cõsuetudinẽ, & tu aduersarius meus diceres non esse consuetudinem, vt in c. abbate. in glo. fin. de verb. sign.

Iudicia capitalia sunt quibus caput eximitur à ciuitate morte vel exilio, de his vide insti. de pub. iud. §. publicorum.

Iudicia publica sunt de publicis causis. & dicuntur quasi populica, quia cuilibet de populo cõmissa est executio, vt contra crimẽ læsæ maiestatis, in quo omnes de populo possunt accusare. Quandoq; iudiciũ publicum dicitur iudicium quod intenditur à crimine: de hoc instit. de pub. iud. in princ.

Iudicia priuata sunt quæ ciuiliter tractantur siue intentantur. Itẽ de multiplici iudicio, s. autoritatis, ministerij, approbationis, &c. not. Archi. lv. distin. percepta. & gl. super regula, in iudiciis. de reg. iur. li. vj. Tangit aliqualiter Archid. ij. q. j. sicut. Et secundũ Anto. de But. diuiditur tripliciter: primò ratione materiæ, secundò ratione formæ, tertiò ratione quantitatis. Vnde ratione materiæ duplex est iudicium, aut temporale, aut spirituale, vel aut ciuile, aut criminale. Vnde semper dicitur iudiciũ criminale quãdo finis tẽdit ad cõmodum reipu. vt fisci, &c. siue pœna sit corporalis, siue pecuniaria. Sed dicitur ciuile dũ finis tẽdit ad

commod

commodũ partis.glo.not. in l. Prætor.in prin.ff.de sepul.vio. & fuit opinio Inno.in c.qualiter & quãdo.ij.de accu.& doct. in c.j.de iud. Secundò ratione formæ iterum duplex est iudicium. s.ordinariũ & extraordinariũ. Tertiò ratione quãtitatis duplex est. s. vniuersale & generale, quæ etiã differunt, de hoc plenè in c. ij.de lib.obla.Item iudiciũ triplex reperitur:primũ inter sanguinẽ, secundum inter lepram,tertium inter causam,vt in cap. per venerabilem.qui fi. sint legit.

Iudicium prolusorium quid, require infrà ver.prolusorium.

Iudicium accipi olim dicebatur, cùm lis contestabatur.l.is qui se. de rei ven. cuius locutionis rationẽ tradit Alcia.in l. pecuniæ verbũ.§.actionis.de ver.si.

Iudicio sisti cautio dicitur, cùm promittimus, nos aut aliquẽ alium ad iudiciumventuros & permansuros esse, vt in ff. si quis caut.toto tit.

Iugalem posuit Iustinia.pro vxore. l.consensu §.j.C.de repud.

Iugatio,genus vectigalis, de quo in l.immunitates. C. de agric. & censi.

Iumẽtorum appellatione boues non continentur.l.legatis seruis.de leg.iij.Dicta autẽ iumẽta à iungendo, eo quòd currui iungantur, vt ait Alciat. in l. boues. de verborum signific. in quibus sunt equi & muli.

Iura prædiorum appellari seruitutes nemo est qui ignoret, ex tit. de reb. corpo. & incorp. in Instit. atqui prædia cum viribus suis restituere promittit, intelligitur vt restituat eiusdem bonitatis, salubritatis, & amplitudinis. l. quid aliud.ff.de verb,signific.

Iuramentum est affirmatio vel negatio sacræ rei assertione vel attestatione firmata secundum Goffr. vel adhibita religione secundum Placen. & est triplex : videlicet; voluntarium,cùm fit extra iudicium, necessarium, & iudiciale, vt not. gl. insti.de actio.§.item si quis. & infrà ver. iusiurãdum.

Iuramentum assertorium est, cùm iuratur de pręsenti vel de præterito sic esse vel non esse, fuisse vel non fuisse. Sed iuramentum promissorium est quando iuratur de futuro aliquid daturum vel facturum. Aliquando etiam iuratur per execrationem, vt si hoc non fecero, hoc accidat mihi vel filiis meis, aut huiusmodi. Ponitur ergo triplex iuramentum, scilicet, promissorium, assertorium, & confirmatorium,secundum Hostien. in sum.de iureiur. De primo in c.debitores.in c. quintauallis.& c.veniens. de iureiur. De secundo in c.fi.eo.ti.De tertio in c.cùm contingat.eod.tit.

Iuramentum calumniæ est, cùm

quis iurat se bona fide & non animo calumniandi agere vel respondere, nec egisse, vel respondisse.

Iurare conceptis verbis, vide Conceptio.

Iurati dicuntur consiliarij vel anciani, vel priores qui regũt vniuersitatem: & dicuntur à iuramento quod præstant, vt eorum officium fideliter exequantur.

Iure proprio dicitur aliqua res vendi in instrumento venditionis, quando proprietas trãsfertur in ementem.

Iurgium dicitur quasi iuris garrium, eo quòd hi qui causam dicunt, iure disceptant. cap. forus. extra de verborum signific.

Iuridicus est qui iura dicit secundum Isid. lib. xj. Etymol. & peculiariter hoc nomine appellatum fuisse quendam Alexandriæ magistratum, indicat manifestè tit. de iuridi. Alex. ff. & C.

Iuris auspicium, id est exordium litis, vt in c. pastorali. de cau. pos. & C. de codic. l. vlt. j. resp.

Iurisconsulti qui appellarẽtur antiquitus docet clarissimè Imp. in §. responsa. insti. de iur. nat. gen. & ciui.

Iurisditio est potestas de publico introducta cũ necessitate iuris dicendi vel æquitatis statuendæ, secundum Azo. & dicitur à nominibus ius & ditio, id est, potestas. Hæc autẽ quandoque est ordinaria quandoq; delegata. Item alia est plena, scilicet, solius principis. Alia autem semiplena, aliorum, videlicet à principe. De hoc vide Spec. eo. tit. C. eo. l. iij. Nota ꝙ quatuor dant iurisditionẽ ordinariam. Primò lex inanimata vel canon, & hoc in dubio, secus si apparet velle dare delegatam. Secundo lex animata, scilicet, Papa vel Imperator, & non inferior nisi episcopus suo vicario. Tertiò consuetudo. Quartò vniuersitas approbata, vt mercatorum, cerdonũ, & aliorum artificum qui possunt de suo corpore creare & eligere iudicem ordinarium. Similiter vniuersitas facultatũ artiũ vel iuristarũ, de hoc no. circa c. cùm ab ecclesiarum. de offic. ordi. Et iurisditio prout est genus, diuiditur in merum imperium, mixtum imperium, & simplicem iurisditionem, de quibus in litera M. require.

Iurisditio etiam alia est voluntaria, alia contentiosa. Voluntaria dicitur quæ in volentes tantum exerceri potest: contentiosa, quę etiã in inuitos, vt no. in l. ij de offi. procõ. & leg.

Iuris præcepta tria sunt, scilicet, honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Instituta de iusti. & iur. §. iuris præcepta. concor. c. cùm deuotissimam. xij. q. ij. vbi

vbi dicitur quod summum bonum in literis est iustitiam colere, & vnicuique &c.

Iurisprudentia est diuinarum & humanarum rerũ notitia, iusti atque iniusti scientia. iusti, scilicet ad faciendum, iniusti ad euitandum, quia non sufficit scire quid sit iustum vel iniustum, nisi & ipsarum rerum cõtrariarum vel corporalium habeat quis notitiam, secundum quam secundum varias conditiones varia iura sunt statuenda, institut. de iusti. & iur. in princip.

Ius habet plura significata. Primo, id est, rigor. l. j C. de legi. Secundo, id est verborum conceptio, vt cum dicimus quòd in stipulationib⁹ versatur ius, vt l. si vnus. § pactus ne peteret. ff. de pact. Tertio, id est, rectum vel iustum, quod deriuatur à iustitia. Quarto, id est, aqua pinguis. Quinto capitur pro toto corpore iuris. Alia plura significata ponit Ioan. Andr. de regu. iur. in princip. lib. vj. Breuiter ius significat qđ subiecta materia vel vsus communis id recipiẽdi in tali loco in quo profertur significare declarat. Vnde ius est nomen generale, & lex iuris species, & dicitur ius quasi iustũ. j. dist. ius generale. & secundũ Isid. lib. v. etymo. Omne autẽ ius legibus & moribus cõstat secundũ Isid. vbi suprà c. ij. Et diffinitur sic, ius est ars boni & ęqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat, id est, sua iura cuilibet ministrãtes. ff. de iusti. & iur. l. j. ij. respõso. Hoc est dicere, ꝙ iustitia est collectio legitimorũ pręceptorum quæ arctant nos ad obseruandum bonũ & æquũ, id est, vtilitatem & æquitatem seu veritatem. Quamuis enim vsucapio cõtra æquitatem videatur introducta, tamẽ subtili consideratione maximæ innititur æquitati, cum præcipuè æquũ sit quod publicę vtilitati deseruit. Vel dicitur ꝙ in vsucapione vel pręscriptione ex causa & pro bono publico inducitur, quandoq; rigor contra naturalem æquitatem: vt dicitur in gl. j. dist. ius autẽ, vbi datur quãdoq; ius quod nõ est iustum vel æquũ, vt ibi exempla plura Dicitur autẽ ius à iustitia. Et aliter sic diffinitur. Ius est pręceptũ seu ordinatio principãtis seu domini circa subditos quantũ ad ea quæ possunt subesse potestati subditorum. Talis autẽ vel est deus, & tunc dicitur ius diuinũ. Vel est natura, & tũc dicitur ius naturale. Vel est homo, & tũc dicitur ius humanũ, qđ regitur duobus, vt in principio decre. Et sic secũdũ triplicẽ gradũ summorũ distinctũ est triplex ius, scilicet ius diuinum, quod est præceptũ seu ordinatio diui-

na,& ius naturale,& ciuile.dicitur. Etiam aliquando ius angustiosum,aliquando iniquũ, vt insti.de sena.ter.in gl.§.j.

Ius etiã dicitur locus vbi ius redditur.interdum accipitur pro necessitudine, vt l. penult. & fin.de iustitia & iure.Aliquando pro qualitate rei inhærente.l.quid aliud. de verborum signific. item pro commodo. l.quod dicimus.eod.tit. quandoque significat facultatem & potestatem, vt cum dicitur est mihi ius eundi per viã publicam: quandoq; ius dicentẽ,vt in tit.de in ius vocando. nã in ius vocare, est ad iudicẽ vocare.§.vlti.instit.de pœna tem. litig.

Ius aureorum annulorũ secundũ quosdam dicitur quòd olim liberti annulos aureos ferre nõ poterant,sed secundũ Azo.est priuilegiũ quod cõcedebatur libertis in signũ semiplenę ingenuitatis.viuebãt enim ingenui,sed moriebantur vt liberti.C.de iur.annu.aur.in rub.

Ius aureorum annulorũ donare (inquit) Bud. apud antiquos erat id fermè,qđ hodie equitem facere dicimus.

Ius canonicũ diuiditur in decretum,& decretales, quarum volumen dicitur extrauagans in quinque libris, maximè respectu iuris ciuilis. Quilibet autẽ liber habet plures rubricas siue titulos in quibus præmittitur materia in generali, de qua tractatur in capitulis sequẽtibus in speciali. Sub qualibet autem rubrica sunt vnũ aut plura capitula quæ dicuntur decretales vel constitutiones,& aliquando in capitulis sunt §§. Vnde quãdo allegabis aliquid ex decretalibus,nõ allegabis librum, sed titulum, & capitulum in eodem. & si sit capitulum longum dices c. tali.circa princ.medium vel finem. Vel si sint in capitulis paragraphi,allegabis tali cap.§.j.vel ij. Et post compositiones quinq; librorum dictorũ per magistrum Raymundũ capellanum Gregorij Papę noni circa annum domini M.ccxxxj. elapsis multis annis, videlicet anno à natiuitate vel incarnatione domini M.ccxcviij.nonis Martij pontificatus Bonifacij viij.anno iiij.compilatus est liber sextus, non quidem sextus cum aliis quinque partialibus prædictis in vno volumine,sed liber specialis continens etiã quinq; partes,& supplẽs defectus casuũ emergẽtiũ in libris decretaliũ nõ cõprehensorũ. Deinde Clemẽtis cõstitutiones, à Clemente papa quinto sub anno domini M.cccxj. in cõsilio Vienẽsi, quod sex mensibus tantum durauit, conceptæ & editæ sunt, licet idem Clemens morte pręuentus, ad publicum non perduxerit.

xerit. Sed Ioan. papa xxij. de post compleuit, correxit, mutauit, & executioni demandauit. Et fuerũt promulgatę anno domini M.cccxxix.calẽdis nouembris. De hoc vide gl.in procœmio Clemẽti. ſuper verbo Nouembris,& verbo pontificatus. Et dicit Io.An. quòd iſte liber nõ debet allegari ſeptimus, ſed debet intitulari Clementinæ,ſcilicet conſtitutiones Clementis quinti. Sed decretum quod magiſter Gratianus circa annũ domini M. cix. compilauit, diuiditur in tres partes. Prima dicitur diſtinctiones, quia eſt diſtinctũ per centum & vnam partes, quarum quælibet habet vnũ vel plures canones, quæ vlterius ſubdiuiduntur in paragraphos & verſiculos. Sed ſecunda pars decreti nominatur cauſæ, quia continet in ſe trigintaſex cauſas, à quibus nomen accepit. Quæ vlterius ſubdiuiduntur in quæſtiones, & hę in canones, qui vltra in paragraphos & verſiculos ſubdiuidi poſſunt. Tractatus autem de pœnitentia imponitur in cauſa trigeſimatertia in quæſtione tertia. Et habet ſeptem diſtinctiones, quarum quælibet habet canones plures, cũ paragraphis & verſiculis ſuis. Tertia & vltima pars decreti nuncupatur de conſecratione, & habet ſub ſe quinque diſtinctiones cum canonibus vel capitulis, paragraphis vel verſiculis.

Ius ciuile inuenitur accipi diuerſimode: vt dicto j.cap.ius naturale. Ciuile autem vno modo eſt quod quiſque populus vel quæque ciuitas ſibi proprium diuina humanáque cauſa conſtituit ſecundum Iſidorum libro v. Secundo dicitur ius ciuile lex.l.xij.tabularum. Tertio dicitur quod ex legibus plebiſcitis, conſtitutionibus, ſenatuſconſultis, principum decretis, vel authoritate prudentum inuenitur. Quarto dicitur ius quod non eſt prætorium. Quinto dicitur diſputatio prudẽtum, quæ fuit facta ſub lege xij. tabularum. Sexto quicquid habemus ſcriptum de iure. Septimo quicquid iure naturali vel iure gentium ſubtrahitur, vel quod non eſt ius naturale nec gentium, & ſic capiendo ius canonicum dicitur ius ciuile. & ſic ſumitur j.diſtinctio. ius autem. vt in gloſſ. j. nota. in fine. Et quia ita diuerſimode ius ciuile inuenitur accipi in iure, de prima acceptione habes inſtitut. de iure naturali. §. j. De ſecunda habes. ff. de iuſtitia & iure. l.ius ciuile. §. hoc igitur. De tertia & quinta. ff. de origi. iuris. l.ij. §. hæc diſputatio. De quarta. l. ius ciuile. prælleg.

in princ. De sexta.ff. de variis & extraordinariis cog. l.j. §. proinde. De septima instit. de vsucapio.in princ.vt est glo.in §. sed ius quidem ciuile. insti. de iure natu. gentium & ciui. Item ius ciuile dicitur tripliciter. Primo pro eo quod in vnaquaque ciuitate seruatur, & sic dicitur in genere. Secundo in specie dicitur ius propriũ certæ ciuitatis, & sic loquitur.§. alleg.insti. Tertio dicitur per excellẽtiam ius Romanorum quando non exprimitur proprium nomen ciuitatis, & sic in versicu.sed & quoties.insti. eodem tit.præalleg.& sic concordat. §. omnes populi. cum dicto versic. in quo.§. dicitur. quòd omnes populi reguntur legibus emulgatis ab Imperatore. in versic. dicitur.quòd vnaquæque ciuitas iure suo proprio vtitur, sed primum intelligitur de generali, secundum de particulari.

Ius ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digestum, Codicem, Institutiones, Authenticas. Quibus additur collatio decima, seu liber feudorum. Primus ergo liber iuris ciuilis est Digestum, qui continet leges & statuta Romanorum, & diuiditur in tres libros principales, scilicet Digestum vetus quod habet libros partiales viginti quatuor. Infortiatũ, quod habet libros partiales quatuordecim. Et Digestum nouum, quod habet libros partiales duodecim. Quibus connumeratis erũt libri partiales quinquaginta, Digesti veteris, Infortiati, & Digesti noui. Et vocatur Digestũ seu etiam Pandecta, vel liber Pandectarũ. vide suprà, in litera D. Secundus liber iuris ciuilis vocatur Codex, qui continet statuta, sanctiones, & præcepta Imperatoris. Et fuerunt tempore Iustiniani Imperatoris tres Codices, scilicet Codex Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus: de quibus Codicibus extrauagantibus diuus Iustinianus animum suum ad Imperiales cõstitutiones dirigẽs vnum Codicem fieri fecit quẽ suo felici nomine intitulauit Codex Iustiniani, vt in rubri. procemij Codicis. Et diuiditur iste liber in duodecim libros partiales, quorum nouem primos, Doctores legere solent, sed vltimi tres qui longe post primos nouem cõpositi sunt raro legi cõsueuerunt. In quorũ allegationibus, hoc est speciale quod ad tit. & ad l. cum §. additur numerus, videlicet liber xj.xij.&c. vt C. de murilegulis & gynecia, &c. lib.xj. & C. de digni.l.si vt proponis. lib.xij. Tertius liber principalis dicitur Authenticum, vel Authenticorum, & sunt quædam

dam excerpta quasi prædictorum librorum summula. Et diuiditur iste liber in nouē collationes, quarū quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt authenticum & authētica, quia authenticum volumen est per se, sed authentica est lex vna vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus. Et allegatur sic. C. de episco. & cleri. authenti. generaliter. C. de sacrosanctis eccle. authenti. multomagis. Sed in authentico simpliciter allegatur titulus & paragraphus, vt in authentico, vt iudices sine quoquo suffragio. §. tali vel tali. & sufficit. Item decima collatio intitulatur liber feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Quartus liber principalis legum dicitur Institutiones vel Instituta. Et iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile & canonicum, maximè quo ad declarationem terminorum in vtroque iure vsitatorum qui tanquam ostium in domum præbet introitum in sapientiā iuris. Quare consulitur omnibus quasi modo genitis iuris alumnis lac iuris cōcupiscētibus, per institutiones documēta sua primordialia capessere & nutrimenta, vt tali doctrina primitus informati, securius mereātur inhęrere sanctioni Iustiniani Imperatoris christianissimi. Nullus ergo præsumptuosè sine institutionum doctrina, iuris maximè ciuilis sublimitates tentet ascēdere, ne corruat ex alio qui satagit volare sine pēna. Et hęc de nominibus diuisionibúsq; librorū principaliū iuris vtriusq; sufficiant. Et no. ꝙ ius ciuile tripliciter se habet ad ius naturale, & tres operationes circa ipsum, & eius materiā exercet, aliter tamē & aliter. Nā ius ciuile primo addit super naturalē determinationē ꝑ cōgruos modos, vt est videre ī delictis. verbi gratia, ius naturale & eius rectitudo dictat delicta puniri. instit. de obli. quæ ex deli. nasc. in prin. ff. de fur. l. j. Et ita omnia præcepta decalogi sunt à iure naturali super illis principiis fundata, quæ ponit Iuriscōsultus. de iust. & iu. ff. eo. ti. l. iustitia. §. j. & in proœ. decre. s. honestè viuere, alterum nō lædere, ius suū cuiq; tribuere. Secūdo rectitudo naturalis vult nemini subtrahi quod suum est, & ius legale distinguit actus ab illa rectitudine deuiantes, scilicet actum furandi, fœnerandi, rapiendi, &c. Et vltra hoc ostendit quomodo vnus illorum

lorum actuum plus vel minus deuiet à rectitudine naturę,& secundum illud maiores siue minores pœnas statuit. Tertio declarat, nam iure naturali re ctum est neminē cum alterius iniuria vel detrimēto locupletari, nō tamen habetur ex eodem iure si sit posſibilis euentus in quo quis locupletari posſit cum alterius iactura, sine tamen eius iniuria, sicut in præscriptionibus & in vsucapione. De ista triplici operatione loquitur l. ius ciuile. ff. de iusti.& iure.

Ius gentium est sedium hostiliū occupatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, cōnubia inter alienigenas prohibita, & ideo ius gentium appellatur, quia eo omnes ferè gentes vtuntur. c. ius gentium. j. dist.

Ius habere in re, & ius habere in rem, sunt diuersa. de conceſſ. præb. lib. vj. c. fin. & cle. vnica. de sequestra. poſſ. versi. nihilominus.

Iusiurandum quamuis competentius poſſet dici factum iuramentum, vel factum iuratum, eo quòd super facto iuratur, vel iusiurandum eo quòd super iure quod iuranti competit iuratur quasi ius iuratum, placuit tamen vt factum dicatur ius, quia super facto iuris iuratur, adiicitur iurandum, quia illud debet eſſe iuratum, quod antea fuerat iurandum relatione facta nō ad id quod fit, sed ad id quod fieri conuenit. l. ius pluribus. ff. de iusti. & iure. Vel vt dicit Azo fortè ius ponitur pro religione, quasi diceret, iusiurandum, id est religio firmanda. Vnde iusiurandum idem est quod iuramētū factum, & dicitur quandoque cōuentionale, quandoque iudiciale, & neceſſarium. Conuentionale est quando à te peto aliquid, & tu negas, tamen defers iuramētū vt iurē, si enim in hoc casu iuro, vocatur iusiurandum conuentionale & voluntarium, quia extra iudiciū ex conuentione & voluntate partium absque alia coactione iudicis præstatur. Iusiurandum iudiciale & neceſſarium est cùm in casu præmiſſo iuro quòd mihi debetur quod peto, scilicet iudice in iudicio mihi cōferente vt iurem. Ex hoc autem iuramento datur actio ei qui dum peteret rem suam, delato sibi ab aduersario iuramento vel à iudice, suam eſſe rem illā iurauit, ab ipso enim tunc peteret rē suā actione in factū quæ orit ex tali iuramento. Et dicit Gof. quòd duplex est iusiurandū. scilicet aſſertoriū, & promiſſoriū: & aſſertoriū triplex est, s. voluntariū, vt est cōuentionale. ff. eo. ti. l. iusiuran

iurandum. Necessarium, quod necessitate à iudice imposita defertur vel suscipitur, & non potest recusari nisi ex iusta causa, vt ff. de iureiu. l. manifestæ. Et iudiciale, quod in iudicio defertur vel refertur à parte parti, quod non est necessariũ subire, imò delatũ recusari potest hodie, licet olim non potuit recusari, sed referri. vnde vide gl. in c. fi. de iureiuran.

Ius militare est belli inferẽdi solennitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes, & pugnæ cõmissio, itẽ signo dato receptio, item flagitij militaris disciplina si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatũ gradus, præmiorum honor, veluti cùm corona vel torques datur. Item prędæ diuisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta distributio, ac principis portio, vt dist. j. ius militare. & secundũ Isido. lib. v. c. vij.

Ius naturale est quod est cõmune omni nationi, eo quòd vbique instinctu naturæ habetur, non aliqua constitutione facta ab homine, sed ab ipso naturæ cõditore, vt maris & fœminę cõiunctio, liberorum successio, scilicet in bonis parẽtum, vel etiam per carnis propagationem, non per hæreditatẽ, quia illa successio nõ est naturalis, vt est gl. super versi. successio. dist. j. c. ius naturale. vbi ponitur hæc diffinitio, puerorum educatio, communis omnium possessio (quia iure naturali omnia sunt cõmunia, id est cõmunicanda tempore necessitatis. c. sicut. xlvij. dist.) & omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ in cœlo, terra, maríque capiuntur (gl. dicit. Hæc enim & alia quæ in nullius bonis sunt, cedunt occupanti, id est conceduntur.) item rei depositæ vel pecunię commodatæ restitutio, violẽtiæ per vim repulsio. Nam hoc & si quid huic simile est, nunquam iniustum, sed naturale æquúmq; habetur secundũ Isido. lib. v. c. iiij. Et est text. totius c. ius naturale. dist. j. & ibi vide gl. huius diffinitionis. Itẽ ius naturale est quod in lege & Euãgelio cõtinetur per quod quis iubetur alteri facere quod sibi vult fieri, & prohibetur alteri inferre quod sibi nolit fieri. distin. j. in prin. & 50. dist. põderet (aliàs cõsideret) in prin. & in auth. vt cùm de appell. cog. §. cæterum. c. dilecti. de maio. & obed. Vnde,

Quod tibi vis fieri, mihi fac, quod non tibi, noli.
Sic potest in terris viuere iure poli.

Vel aliter, Ius naturale dicitur vno modo maius ex instinctu naturæ proueniẽs quo singula animalia ad aliquid faciẽdum inducuntur. Est enim debitum quod

quoddã quod natura cuilibet repræsentat,& hoc debitũ secundũ Isido. cõmune est omni nationi, eo quòd instinctu naturæ, vel naturali conditione vbiq; habetur, & nõ ex cõstitutione aliqua facta ab homine. Item ius naturale dicitur instinctus naturę ex ratione prouenienss. Et secundum hoc ius omnia dicuntur communia,id est cõmunicãda, vt suprà dicitur. Item ius cõmune dicitur industria hominum statutum. Itẽ ius naturale dicitur æquissimum.Item pręcepta naturalia sunt quæ in lege & Euangelio continentur,vt nõ furtũ facies, non mœchaberis, sed quod tibi vis,&c.c.præallega. Ius naturale.in glo.vbi prima descriptio data est secundum motũ sensualitatis. Aliæ autẽ secundũ motũ rationis. Item ius naturale secũdum gl. j. insti.de iure nat.gen.& ciui. potest dici quatuor modis. Vno modo ius gẽtium.instit.de re. diui. §. singulorum. Secundo ius pactorũ.ff.de pact.l.j.Tertio ius contrariũ,scilicet quod rescindit pacta: vt restitutio minoris.ff.de mino.l.j.Quarto ꝓ instinctu naturæ,vt quod in lege Mosaica vel Euãgelio continetur. Itẽ ius naturale in quatuor differt ab aliis iurib⁹, scilicet in origine,in dignitate,in amplitudine,& sentẽtiæ rigore, vt declarat gl.j.dist.v. nã cœpit ab exordio naturalis creaturæ, & nullã patitur immutationem, & sibi omnia cõmunia sunt,nec cõtra ipsum fit dispensatio, sed de aliis iuribus secus, vt ibi.

Ius quasi naturale est quod dominus vel patronus habet in seruum & libertum.

Ius patronatus est autoritas siue potestas quam patronus habet in libertũ. Aliter secũdũ Gof. est autoritas siue potestas proueniẽs ex beneficiis ante cõsecrationem ecclesię collatis. Et prouenit ex tribus,s.fundatione,dotatione,& ædificatione, vel sola collatione, vt xvj. q. vij.filiis.& c.quicunque.xviij. quæst.ij.abbates.Vnde,

Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Cõpetit autẽ patrono aliquid honoris,vt si ecclesia nõ fuerit collegiata,pręsentet.Sed si fuerit collegiata,tũc nõ electioni prælati faciendæ, sed iã factæ honestius patroni postulatur assensus,nisi ex speciali cõcessione obtineat vt partes suas interponere debeat electioni tractãdæ.c.nobis.de iu.patro. Itẽ habet aliquid honoris, q̃a primus in processione incedit, vt xvj.q vij.piæ mẽtis. Habet aliud oneris, quia tenetur defendere ecclesiã ab omnibus oppressionibus,vt xvj. q.vij.filiis. Et habet aliud vtilitatis, quia si migret seu aliâs vergat ad in

ad inopiam, alendus est de bonis ecclesiæ: vt c. filiis. præalle. & c. quicunque. Vnde,

Patrono debetur honor, onus, vtilitásque.

Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Potest etiam patronus præter egestatẽ aliquos redditus moderatos habere ab ecclesia cuius patronus existit. Sine præsentatione institui quis nõ debet in ea ecclesia quæ patronũ habet. Et si spretis patronis hoc factũ fuerit, secũdũ rigorẽ iuris institutio est retractãda. eo. ti. c. illud. vel irrita nũtianda, & ad instituẽtis verecũdiã, institut' amouẽdus est, & alius quẽ patronus dignũ elegerit, ordinãdus, vt xvj. q. vij. decernimus. Itẽ ius patronatus quãdoq; aduocatio, quãdoq; vicedominatus vel custodia, vel guardia, vel ius est frequentationis, vel processionis, & quandoq; gratia, vt in glo. j. c. quia clerici. de iure patro. & secũdũ Gof. in sum. eo. ti. vbi ponit su pradicta. Itẽ plerunq; hoc nomen ecclesia pro iure patronatus supponit. xvj. q. vlti. si plures. xv. q. iij. nemini. & c. j. de iure patro. Et ergo si quis vtatur tali simplicitate verborũ, dono tibi ecclesiã vel cõcedo, intelligitur donare ius patronatus quod habet in ea. c. quod autem. eod. tit.

Ius poscendi est ex habitatione domicilij & communitatis.

Ius prætoriũ est quod prætores induxerũt, adimẽdi, supplẽdi, vel corrigẽdi iuris ciuilis gratia. vt ff. de iusti. & iure. l. ius autẽ. Hoc etiã ius honorariũ dicitur, quia qui honores gerunt, scilicet magistratus, autoritatem huic iuri dederunt: vt inst. de iu. na. gen. & ciui. §. prætorum quoque edicta.

Ius priuatũ dicitur quod specialiter ad singularem vtilitatẽ alicuius pertinet, secundario tamen etiã ad rẽpublicam, vt in pactis & cõuẽtionibus mutuis priuatorũ specialiter initis cõspicitur. inst. de iu. & iure. §. ij.

Ius publicum constat in sacris, sacerdotibus & magistratibus secundũ Isido. lib. v. Etymo. c. viij. ff. eo. tit. l. j. §. publicũ. & j. dist. c. ius publicum. vbi glo. Vel sic, Ius publicum est quod generaliter (aliâs principaliter) ad publicam deseruit vel spectat vtilitatem, veluti ne in portis vel in muris ciuitatis. & aliis sacris, iudicibus, vel sacerdotibus, vel magistratibus, aliquid committatur, vel inferatur.

Ius quiritum dicitur à Quirino, id est à Romulo, & est propriè Romanorum, quia nulli tenent hoc ius nisi Quirites, id est Romani secundum Isido. lib. v. Ety. & j. dist. c. ius quiritum. in quo agitur de legitimis hæredibus, de tutelis, de

cura

curationibus, de vsucapionibus. Constat autẽ ius quiritũ ex legibus,& plebiscitis,& senatuscõsultis, cõstitutionibus principũ, edictis senatorũ, & respõsis prudẽtũ, vt secũdũ Isi. ibidẽ,& dist.ij.in princ. vbi de speciebus Romani iuris, de quibus omnibus,lex,plebiscitum,senatusconsultũ, prætorũ edicta, respõsa prudentũ,&c. quæ sint require loco suo, & inst.de iu.na.gen.& ciui.§.cõstat. & seq. vbi hoc ius apud Romanos tãtũ reperitur.dist. j.ius quiritũ. Et dicũtur Romani omnes qui Romano imperio subsunt,prout dicitur, Propriũ Romanorũ est habere filios in potestate,& etiam gentiles sunt sub Romano imperio. Nam Imperator est princeps totius mundi, vt ibi glo.

Ius reipublicæ, scilicet alterius quàm Romanorũ,est ius cuiuslibet ciuitatis, indubitãter secũdũ omnes,quia ciuitates regulariter vtũtur iure priuatorũ,vt ff.de ver.sig.l.eũ q.& C. e.ti.in rub.& l.j.in gl.j. lib.x.

Ius sibi facere vel dicere, est qđ manifestè spectat ad iudicis officiũ,s.quod à iudice faciendũ sit,sibi vẽdicare, veluti si quis rẽ suã ꝓpria rapit autoritate, putãs sibi hoc licere,vel si pro debito quo teneris alicui is pignꝰ tuũ capit te inuito ius eñ qđ sibi iure cõpetebat amittit.

Ius singulare est quod contra tenorẽ rationis propter aliquã vtilitatẽ autoritate constituentium introductum est.l.ius singulare.ff. de legi.

Ius succedendi habet hęres, item patronus in bonis liberti.

Ius versutũ dicũtur præstigiæ siue captiones verborũ quibus obumbrãtur delicta,& dicuntur versuta secundũ Azo. quia quis repellebatur ab actione per quasdã versutias,id est machinationes verborũ. Vel secũdũ Martinũ dicitur versutũ ad exẽplũ vestimẽti quãdo est illud intus quod debet esse extrà,&c. Sic etiam erat versutũ ius quo illud quod erat puniẽdum absoluebatur, & quod erat absoluẽdum, puniebatur.

Iusta sunt exequiæ, id est sacrificia,quæ mortuis impẽduntur, & funerandi solennitas. Inde iusta facere.in l.ij.de in ius vo. & in l.pro hærede.de acq.hęr.

Iustum est quod ex præcepto vel superioris ordinatione alicui cõcessum est, & sic iustũ est illud quod ordinatur iure.l. iustè.ff.de acq. poss. Sed iustitia est habitus seu virtus superioris ad præcipiendum bonum subditorum. Quare,&c.

Iustum etiam aliquãdo accipitur pro vero,vt institu.de liber.in prin.aliâs & pleniorem quandam habet significationem,vt cùm diffinitur testamentũ esse iustam sententiam,nam intelligimus per quam solennẽ & plenam.

plenam. Sic dicimus iuſtos filios ex vero & ſolenni matrimonio procreatos.

Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas, ius ſuum vnicuiq; tribuens, non quãtum ad actum, ſed quantum ad affectum. inſti. de iuſti. & iu. in principio. Iuſtitia enim eſt animi diſpoſitio, & mentis affectus, qua quis dicitur iuſtus (vt à grammatica grammaticus) dum ſine perſonarum acceptione vel diſtinctione vult cuilibet (quantum in ſe eſt) ius ſuum tribuere. Et quot modis dicatur iuſtitia, not. Archid. xxiiij. q. j cap. vbi ſana fides. nam dicit ibi, Iuſtitia eſt æquitas tolerandi inopiam, & temperantiam habere in abundantia. Item eſt patriam & ſocios defendere, quia vera iuſtitia compaſsionẽ habet, & non ex odio, ſed bono zelo exercenda, &c. vt ibidem. Item iuſtitia ſic deſcribitur. Eſt habitus bonus tribuens cuique ſuam dignitatem, deo religionem, parentibus obedientiam, maioribus reuerentiam, paribus concordiam, minoribus diſciplinam, ſibiipſi caſtimoniam, & pauperibus ſeu miſeris compaſsionem operoſam. Dicit ergo Tullius quòd iuſtitia eſt habitus animi, communi vtilitate ſeruata, ſuam vnicuique tribuens dignitatem. Et Plato dixit quòd iuſtitia eſt virtus quę plurimum poteſt in his quæ minimum poſſunt. Item ſic, eſt animi congrua diſpoſitio in ſingulis rebus rectè diiudicans cauſas, vide gl. inſtit. vbi ſuprà. Vbi etiam dicitur quòd iuſtitia eſt mater iuris.

Iuſtitiarij ſunt qui deputantur ad iuſtitiam faciendam, & eſt vulgare apuliæ, vt in cap. ex literis. de pign.

Iuuenes appellantur qui adoleſcentiũ ætatẽ exceſſere, quoad incipiant inter ſeniores annumerari. l. non aliter. de leg. iij.

Iuxta aliquando exponitur, id eſt prope vel à latere. extrà de maio. & obe. c. ſolitę verſi. hæc autem ſi prudenter. Aliquando .i. ſecundum, vt iuxta verbũ apoſtoli, id eſt ſecundum, extra de baptiſ. c. maiores. circa prin. & dic quòd quandoq; ponitur ſimilitudinariè, vt tu viuis iuxta Petrũ, id eſt ad ſimilitudinem Petri. Aliquando ſignificat vicinitatem tẽporis, vt iuxta feſtum paſcatis. i. prope. & vide no. extra de verb. ſign. Itẽ adde quot modis iuxta ſumat. Bart. in l. j. ff. de teſta. in extraua. ad reprimendam. in ver. iuxta.

De K ante A.

Kalendæ ſunt certi dies mẽſium à calo græcè, quod eſt voco latinè, vt not. in l. qui ante kalendas, & in l.

eum qui. ff. de verb. oblig. quia promissio talis, promitto ante kalendas, dupliciter accipi potest. s. ante finitas. & in dubio interpretatio debet fieri contra stipulatorem. l. veteribus. ff. de pac. l. quicquid astringendę. ff. de verb. oblig. Ergo perinde est ac si promisisset ante kalendas finitas, & tunc bene sequitur, quòd qui aliquid promisit ante kalēdas sit illi similis qui promisit kalendis. Et allegantur isti tex. cum ratione præmissa in argumentum ad testes concordandos: quorum aliqui deponunt ante guerram, alij post, vt qui dixerunt post, intelligantur post incœptam, & qui ante, intelligantur ante guerrā finitam. Sunt ergo kalendæ prima dies in quolibet mense, sic dictæ à verbo græco calo, id est voco, quia Romani habebant præcones quos prima die mensis mittebant per terrā dicentes, vocat vos senator ad nundinas, præparate vos; de hoc est gl. not. in l. cùm bisextus. ff. de ver. sig. quæ etiam declarat nonas & idus, de quibus vide in fine primi libri computi chirometralis, & in aliis. Item in fine lib. vj. in glo. j. super data libri.

Kalendarium, liber erat rationum, in quo fœneratores nomina debitorum describebāt, sic appellatus à kalendis, quia eo die fœneratores pecunias mutuabant, & quas præteritis kalendis fœnerauerāt cum vsuris exigebant.

Intra quintas kalendas dare promittens, videtur promittere se intra quinq; menses daturum. l. j. de verb. obliga. secundum Alciat. lib. ij. Parer. c. xxiij. Qui verò intra kalendas dare spondet, similis est ei qui kalendis dare promittit. l. si ita. de verb. oblig.

De L ante A.

LAbarum ait Alcia. esse speciem vexilli aliis nobilioris, quod ante Imperatores ferri, & à militibus adorari moris erat.

Labes, à lapsu dicitur, vnde & pro hiatu terræ capi solet, vt in l. ex conducto. §. j. ff. loca. secundum Bud. ibi.

Labra sunt imagines quæ distillant aquam, salientes, scilicet, aquæ, & fistulæ quæ salientibus iunguntur.

Delyria sunt quæ hic autor de labris affert, nempe Accurs. secutus. ff. de act. empt. & vend. l. limes (seu vt nos impressimus, funes) & labra. in glo. & tex. Sunt enim labra apud Iurisconsultum loco iam citato, crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Vide Budeum in legem iam citatam.

Lacunaria pleriq; accipiunt pro elegantioris tecti fabrica. l. quæsitum. §. scalæ. de fund. instru.

Lac dicitur fructus industrialis, secundum Bar. in l. ex diuerso. in repe. ff. de rei vendi. & idem dicit de lana ibidem.

Laicus est secularis & de populo, & qui non habet sacros ordines. c. duo sunt. xij. q. ij. glo. in c. j. de procur. in vj. & dicitur à laos græcè, quod est populus latinè. vt in d. cap. duo.

Lanio, onis, est macellarius vel beccarius, à laniãdo sic dictus, quia dilaniat & dilacerat animalia, & per frusta carnes incidit & vendit, vel est ille qui lanam separat à coriis bestiarũ, & exuit siue excoriat bestias. Et sic dicitur à lanificio secundum glo. in l. cùm delanionis. ff. de fun. instruc. & instrum. lega.

Lanipendium facere, est pendere & distribuere lanam lanificis. l. sed si vir. de donat. inter vir. & vxo.

Lapilli qualiter differant à gemmis, Require suprà in verb. Gemmæ.

Largus est medius inter prodigum & auarum. glos. & ibi doct. in cap. ex parte. de consuetud.

Laruæ sunt deformationes hominum propter appositionem coloris.

Lata culpa est non intelligere quod omnes bene intelligunt, non facere quod omnes faciunt, vel maior pars, vel id facere quod nulli vel pauci faciunt. ff. de verborum signific. l. latè.

Laticlauium seu latusclauus, insigne erat ordinis senatorij: vnde Tribunus laticlauius, id est senatorius. in l. si Rufinus. C. de testa. mili.

Latinæ feriæ, require suprà Feriæ latinæ.

Latini sunt vel dicebantur olim quidam qui ita erant à dominis manumissi vt essent in vita liberi, & gauderent plenaria libertate in bonis suis, sed in morte serui erant, quare post obitũ eorũ non poterant succedere parentibus, & bona eorum tanquã seruorum ad dominos deuoluebantur, & hæredes eorũ nihil post mortẽ eorũ consequebantur. Sed contrariã habẽt conditionem dedititij, vt suprà dictũ est in litera D. & in desuetudinẽ abierunt, quia pessima conditio erat, vt instituta de liber. versus. Vita latini gaudẽt, dedititij morte.

Latini liberti autore Caio lib. j. Insti. sunt qui aut per epistolã aut inter amicos aut conuiuij adhibitione manumittuntur.

Latitare est se malitiose occultare animo fraudandi creditores suos agere volentes. ff. quibus ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. quid sit latitare. & habetur

in glo. cap. consultationibus. ij. de offic deleg.

Latomiæ apud antiquos locus dicebatur vbi lapides cædebantur. Liuius in viij. belli punici. Comprehensa postea priuata ædificia, cõprehensæ latomiæ, & meminit Calistratus in l. succurritur. ff. ex quib. cau. ma. licet in vulgatis codicibus latumiis mendosè est scriptum. Imò verò rectè scriptum puto. vide Bud. in annotationibus ad pandectas. ad l. iam citatam.

Latro dicitur qui per vim & de die furatur. in auth. sed nouo. C. de seruis fug. & differt à fure, quia fur est qui clam aufert, secundum Bar. ibidem. Item latro est qui de die, fur verò qui de nocte. l. congruit. ff. de offi. præsi. Item latro dicitur qui maximæ est perfidiæ. l. in omnibus. C. de emend. seruo. & vide authen. vt nulli iud. §. penul. & l. capitalium. ff. de pœ.

Latro publicus est ille qui palam & publicè furatur, vt sunt piratæ, vel qui publicè stant in stratis, vel isti qui habentes arcem & castrum disrobant homines transeuntes. Nocturnus verò depopulator agrorum dicitur qui obsidet stratam publicam disrobando transeuntes, & differt à publico latrone, quia iste clandestinè furatur & morat in loco, vnde dicitur nocturnus depopulator agrorum, quia in nocte segetes destruit dũ ibi se abscondit, iacet & latet. Panor. in c. inter alia. in vlti. not. de immuni. eccle.

Laudemium vulgò dicitur quinquagesima, quæ præstari solet ꝓpter renouationẽ emphyteusis, iuxta l. vl. C. de iur. emphy.

Laudum est sententia arbitri. Et laudare est sententiam arbitralem ferre. quandoque significat citare aliquem autorem, vt in l. Herennius. de euic.

Laxamentum vocat lex inducias duorũ mensium qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas. in auth. vt hi qui oblig. se habere perhiben. res mino. §. quoniam autem videmus.

De L ante E.

Lecticarij, serui qui lecticas ferebant. l. item. de leg iij. item artifices qui lecticas fabricant, vt C. de excus art. lib. x.

Legare est vltimã voluntatẽ testatoris de singulis rebus disponere, & legatũ ab hærede præstandũ alicui relinquere. Etiã legare alia significatione est mittere, & sic inde dicitur legatus. i. missus, sed cũ significat relinquere, venit inde legatum.

Legatarius est cui aliquid legatum est, & qui legatũ accipit.

Legatũ est donatio quædã in testamẽto à testatore relicta. inst. de leg. §. j. ff. de leg. ij. l. legatũ. Vel est delibatio hæreditatis, qua testator ex eo qđ vniuersum

ſum hæredis foret, alicui quid collatum velit eſſe. in l. legatum.ff.de leg.j. Vigebat autem legatum olim pluribus modis. Quãdoq; per vendicationem, his verbis. Ille ammodo vendicet à me illam rẽ ſibi vt dicat ſuam eſſe, & petat vt ſuã. Quãdoq; per dãnationem his verbis. Hæres meus dãnatus eſto, id eſt, obligatus eſto hoc illi dare. Quandoq; ſecundũ quoſdam legatur per condẽnationẽ quando à teſtatore aliquid relinquitur in pœnam & in dãnum hęredis hoc modo. Si hæres meus Titiã duxerit in vxorem, in damnum ſuum & pœnam centum ei lego. Quandoque vigebat legatum per verbum ſinendi, his verbis, Sino illi hanc rem, id eſt, permitto illum habere. Si verò res apud illum eſſet, aptus eſſet hic modus legandi, vt ſineret eum habere quod apud eũ tunc eſſet. Quandoq; per præceptionem. ſ. cùm duos vel plures hæredes inſtituit, & alteri eorum prælegauerit aliquid, ad hoc vt id præciperet, id eſt, præ aliis ſeu ante alios haberet. Et nota ꝙ legatum regulariter trahitur ab hærede. Et fideicõmiſſum ferè idem eſt quod legatum, ſed eſt dictum fideicommiſſum: ideò quia olim pendebat ex fide hæredum, ſed modo quod iuris eſt in vno idem eſt & in alio.

Legatus eſt ille cui certa patria vel prouincia committitur gubernanda, vt in c. nouit. de appel. Poteſt etiam dici legatus quicunq; ab aliquo ad aliquos eſt miſſus. Aliter legatos dicimus eoſdem quos aduocatos vel patronos cauſarum, qui in forenſibus negotiis præminentibus litigantibus ſuum præbet patrocinium. Et nota quòd ſunt tria genera legatorum. Quidam de latere domini Papæ mittuntur, vt Cardinales, quos appellant fratres. Et tales poſſunt abſoluere homines ſuæ & alterius prouinciæ in prouincia & extra, & æquiparantur proconſulibus. Alij ſunt non de latere, ſed datiui, & illi ſimpliciter in legationem mittuntur, vt prælati, qui tantùm abſoluunt prouinciales, & in prouincia, non extra conſtitutos, & æquiparantur præſidibus prouinciarum. Tertij ſunt natiui, qui ſuarum eccleſiarum prætextu legatione funguntur, vt archiepiſcopus Cantuarienſis, de quo in c. j. de offi. deleg. lib. vj. Et tales ſunt quatuor. ſ. archiepiſcopus Eboracẽſis, Cantuarienſis, Rȩmenſis, & Piſanus, vt not. in alleg. cap. j. eod. tit. lib. vj.

Legatus proconſulis, eſt cui proconſul poſtquàm prouinciam eſt ingreſſus, mandat iuriſdictionem determinatam & aſsignatam, aut quandoque in iti-

nere moram necessariam passum vel trahens, vt in l.aliquádo.ff.de offi.procon.& leg.

Legatiuum, viaticũ legatorum.

Legationes liberę, vt scribit Bud. in l.qui libera.de leg.olim ornamenti tantum causa à Senatu impetrabantur, siquidem impetrabantur ab iis Senatoribus, quibus negotia futura erant in prouincia ad quã mittebantur, vt eo nomine fauorabiliores & commendabiliores haberentur.

Lege obuenire dicimus, & quod lege confirmatum est. l.lege. de verb.signific.

Legi posse aliquid, sic accipiendũ est, nõ intelligi, sed oculis perspici quæ scripta sunt l.j.de iis quę in testa.delen.

Legio quo militũ numero comprehendatur, not.gl.in l. ij. ff. de iis qui not.infam.

Legib⁹ soluere, id est qđ barbari dicunt dispensare, teste Bud.

Legis actio quid esset antiquitus, & quæ eius solẽnia verba, tradit elegãter Alciat.noster in l. pecuniæ verbum.de verb. sig. & Bud.in l.iiij.ff.de adop.Illud certè constat cũ lex verba facit de magistratu apud quẽ legis actio est, intellige de iudice ordinario qui & iudicare & exequi posśit.

Legitimi hæredes qui, require suprà in ver.hæres legitimus.

Legitimũ dicitur sex modis. Primo ꝙ non est prohibitũ, & sic per abnegationẽ prohibiti, vt succesśio legitima. Secũdo strictius quicquid est permissum, non per abnegationẽ prohibiti, sed per positionẽ liciti. Tertio in positiuo digniori.s.à iure ciuili concessum, capiendo ius ciuile largiśsimè pro prætorio & omnibus partibus iuris ciuilis. Quarto concessum à iure ciuili, restringendo vt non comprehendat prætoriũ, sed omnes alias partes.i. senatuscõsulta, principum placita, & responsa prudentum. Quinto adhuc plus restringẽdo ius ciuile solũ pro lege xij.tab. Sexto maximè restringẽdo solũ pro lege xij tab. exclusis respõsis prudẽtũ, & edictis prętorũ. ita not.in l.vnic. C. qñ nõ pet. par.pe.accres.hęc Cato saccus.

Legius, require suprà homagium legium.

Legulus. i.collector. C. de murilegulis. super rub.lib. xj.

Leno est qui pretiũ pro cõperto stupro accipit, vel dãnatam de adulterio ducit, vel qui eã adulterio subiicit, vel adulterũ se facit, vel quęstum de adulterio vxoris accipit, vel mancipia quæstuaria habet. s.qui tabernæ vel alicui negotiationi præponit meretrices, vt plus lucretur, vel qui vxorẽ depræhensam in adulterio, in matrimonio retinet, vt C.ad leg.Iuliam de adul.l. crimen lenocinij. & gl.de multis modis lenocinij. concor

concordantiæ allegantur. C. de specta. & sceni. & lenoni. l. j.ij.& iij.lib.xj.

Lenocinium facere nõ minus est quàm corpore suo quæstum facere.l.palã. §.lenociniũ. ff. de ritu nup.& de crimine lenocinij not.in l.athletas.§.ait prætor.ff.de his qui not.infa. & l. j.§.lenocinij.ff.de adul.& vide authen.de leno.per totum.vbi prohibendo lenocinium tangit multas fraudes lenonum.

Leo est bestia,nec continetur appellatione pecoris. l.ij.ff.ad l. Aquiliam. & l. hi enim. ff. de ædil.edic.

Letale est idem quod mortiferũ: vnde dicitur de aliquo vulnerato ad mortem, quòd letale vulnus habet,& venit à letum, id est mors. Vnde,

Boleti leti causa fuere mei.

Lætamen est sterquilinium,à lætando dictum,quia lætas facit segetes.

Leuato velo cognoscere,in l.pen. C.de naut.fœn.lib.xj.dictũ est pro eo quod vulgo dicimus,de plano,hoc est omissa diligenti inquisitione.

Leuir,frater viri. l. non facile.de gradib.

Leuis culpa,vt in §.præterea.qui. mo.re contrahi.obli.insti.

Leuissima culpa est non præuidere quod sapientissimus præuidisset, vt posui rem in capsa, & claue clausi, & credebam esse clausam,claue amota, nõ probans an esset clausa.

Leuita hebraicum, latinè diaconus.c.cleros.xxj.dist.

Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt, secundum Isid.li.v.& dist.j.c.lex est. Vel aliter. Lex est species iuris,& ponitur quandoque strictè.s.pro eo quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante veluti consule constituebat.insti. de iur. nat. gen. & ciui. §. constat autem. Nã cõsul est qui senator erat, & populum consulebat an eis placeret ita statui, & populus respondebat ita. Et etiam sic diffinitur. Lex est cõmune præceptum, virorum prudentum consultatio, delictorum, quæ sponte vel ignoranter contrahuntur, coërctio, communis reipublicæ sponsio. ff. de legi. l.j. Quandoque ponitur largè pro omni rationabili statuto. Vnde etiã dicitur.Lex est sanctio sancta iubẽs honesta, prohibens contraria,quæ sumitur ex lege græca.ff.de legi.& senatuscõ. Lex etiã quãdoq; dicitur cõsuetudo.j.q.j.c.ij.Quandoq; ratio.j. dist. consuetudo. Quandoq; ius scriptũ siue constitutio quęcunq;. Quãdoq; cõstitutio ciuilis tãtũ. Et quãdoque pro cõditione & pacto, vt cõcedo tibi ius eũdi per fundũ meũ ea tñ lege.i.ea cõditiõe & pacto.Lex alia priuata, alia pu

blica. Lex publica est quæ à sanctis patribus scripturis est confirmata, vt lex canonum. Lex priuata est quæ ex instinctu spiritus sancti in cordibus fideliũ est scripta, scilicet charitas, quæ dignior est & prima xix.q.ij.duæ sunt.

Legum autores seu inuẽtores ponuntur distin.vij cap.Moyses. & cap. fuerunt. vsque in fin. dist.eiusdem.

Leges nouæ, & legum codices, & à quibus cœperũt, habetur in cap.fuerunt.præalleg.

Leges quibus nos vtimur, vt dicitur dist.ij.cap.quædam.quędam dicuntur ab his qui eas condiderunt, vt cõsulares, Tribunitiæ, Iulię, Aquiliæ, Corneliæ, lex Põpeia, lex Papia. Lex Falcidia & complures aliæ, de quibus infra. Quædam etiam dicuntur à locis, vt lex Rhodia, & consimiles.

Lex Aquilia loquitur in eo casu cum quis culpa sua alicui damnum dederit, veluti æquum, seruum, vel aliud animal occiderit vel vulnerauerit, seu vestẽ suam sciderit, aut illius rebus damnum dederit. & in hac lege venit culpa leuissima, vt si quis ex alto se præcipitauerit, & super alium ceciderit, tenetur lege Aquilia. Casus vero etiam occidentem excusat. instit.de leg Aquil.§ iniuria Et si putator ramum deiecerit, & non proclamauerit, & sic aliquẽ occiderit, tenetur ea lege, sed nõ tenetur lege Cornelia. de sica. in qua venit tãtum dolus. ff.ad l.Aquil. & ad.l.Corn. de sicar. Require suprà Actio legis Aquiliæ.

Lex Attilia cauebat, vt cui nullus omnino esset tutor testamẽtarius nec legitimus, ei daretur in vrbe Roma à Prætore vrbano & maiore parte tribunorum plebis Habebat & alia capita, de quibus Insti.de attil.tut.

Lex Attinia inhibuit vsucapionem rerum furtiuarum.§.furtiuæ. Instit.de vsucap.

Lex canonica appellatur diuina. c.nimis.de iureiur.c.j.de iura. calũ. Et lex ciuilis dicitur lex humana.c.ij.de pręscri.lib.vj. Potest tamẽ ius canonicũ etiã dici lex humana, quia sunt in eo multa ab hominibus statuta, licet respectu aliorũ iuriũ ciuiliũ dicatur lex diuina. Similiter lex ciuilis potest dici diuina aliquo respectu, imò sacra dicitur, & per ipsam quis religiosus efficitur, vt C.de legi.& cõstit.l.leges. Quare Imperator dicitur religiosissimus, in procœ.insti. vide c.quo iure.dist.viij.& l.fi.C.de præscrip.lon.tẽp. & Arch.in ver. humanę.c.fi.de præscri.lib.vj. vbi dicitur quòd leges diuinitus per ora principum sunt promulgatæ.

Lex commissoria propriè nõ est

lex

lex neque Senatusconsultum, sed potius pactum, & habet locum cum ita venditor conuenit cum emptore, vt si intra certum diem non fuerit solutum pretium, totum vel pars, cum de pretio per partes certis diebus soluẽdo cõuenit, vt in tali die vel tẽpore, sit res inempta vel inuẽdita, si dictũ sit vt redeat possessio vel dominiũ ad venditorẽ. Tale autẽ pactũ nõ habet locũ in pignoribus, sed in emptionibus: vt ff. de lege cõmis. l. vlti. & l. si fundus. Et quod res dicitur inempta, ita accipitur si vẽditor inemptã esse velit, cuius causa id cauetur: aliàs fraudaretur vẽditor si ex ista villa in potestate emptoris esset, non dando pecuniã, inemptum facere fundum. text. est in l. ij. ff. eodem titu.

Lex Cornelia de falsis pœnã irrogat his qui falsum testimoniũ dixerunt, vel falsum testamentũ, vel aliud quodlibet instrumentũ scripserunt aut sigillauerunt, aut alias falsum cõmiserunt, puta in moneta vel mẽsura. Et est dicta lex Cornelia à Cornelio sic illa primo inuẽtore. Dicitur etiã testamentaria, & eius pæna in seruos est vltimũ supplicium, in liberos vero deportatio. instit. de publi. iud. §. item lex Cornel. de falsis.

Lex Cornelia de sicariis loquitur de his qui dolo malo interficiunt, scilicet telo vel tactu furtiue, & huiusmodi. Vel etiam dicitur lex Cornelia de Veneficiis, à veneno, puta quãdo quis aliũ interfecit veneno aut magicis susurris vel incantationibus, vel quia mala medicamenta publicè vẽdidit. Et dicitur de sicariis, à sica acuta vel cultello, eo quod significat ferrum vel cultrum: vt instit. de pub. iudic. § sicarij autem. vnde dicit gloss. ibidem. quòd sica est cultellus vtrinq; scindens quem portant peregrini quãdoque in bacculo quodam, ita quòd non patet. Vnde versus.

Est sica mucro latens, sicarius
inde vocatur.

Lex duodecim tabularum fuit origo totius iuris ciuilis, secũdum glos. institu. de iure natu. gen. & ciuil. §. & non ineleganter. in ver. origo. ff. de origi. iur. l. ij. §. j. Et dicitur lex scripta in xij tabulis, quarum decem à ciuitatibus Atheniẽsium & Lacedæmoniorum, à decemuiris fuerunt allatæ, & duæ ad illarũ declarationẽ per eosdem decẽuiros postea additæ, vt dicit glos. in ver decẽuiros. §. deinde. c. Moyses. dist. vij. Dum enim leges propter discordiam plebeiorum cum nobilibus fere per xxx annos in desuetudinẽ abiissent, creati sunt decemuiri, qui translu-

lerunt leges Græcorum in Latinum, & eas in decem tabulis eburneis scripserunt. Et hi decemuiri postea videntes in illis decem tabulis multas leges deesse, accepta potestate corrigendi, diminuẽdi, interpretandi, addendi & supplendi, duas alias tabulas addiderunt, & exinde dicta est lex duodecim tab. quæ omnia plenius persequitur Iurisconsultus in d.l.ij.de origine iuris.

Lex Aelia Sentia, vt scribit Alcia. sic appellata est ab Aelio Sentio eius latore. Huiusmodi lex plurima habuit capita, quæ hic referre longum esset. vide in tit. qui & ex quib. cau. manumit. non poss. in Institu. & in l. sciendum. de verb. sign.

Lex Falcidia dist.ij.c.quędam. in fin. prohibet ne quis in testamento plus extraneis legare posit quàm vt quarta pars sit hæredibus data. Dicitur autẽ Falcidia à Falcidio tribuno autore: vel secundum Azo. dicta est à fabri falce, id est, à diminutione quam imponit singularibus relictis: resecat enim de legatis, vt falce resecantur segetes. Nam olim licuit cuilibet totam hæreditatem suã alteri relinquere: sed postea Falcidius statuit, quòd quarta pars hæreditatis deberet relinqui hæredibus, vt suprà de F. Triplex autẽ est falcidia. vna debita iure naturæ, alia iure institutionis, tertia dicitur quarta Trebellianica, quæ cõpetit hæredi instituto qui rogatus est hæreditatem aliis restituere. dist.ij. responsa. de test. c. Raynut. & c. Raynald.

Lex Flauia de plagiariis eos persequitur qui liberos aut seruos vel filios alienos ab vrbe, vel de vna prouincia ad aliam subducunt, & eos vẽdunt fraudulenter insciis dominis & patrib' suis: vt ff. ad l. Fla. de plagia. l. fina. & l. lege. & l. eum. Sunt qui malint legere, lex Fannia de plagiariis. Sunt qui legant lex Flauia. Tu vide Catellianum cottam in dictione plagiarij nomine.

Lex fusia (alias fusia vel sussia) canina nõ permittebat in testamento manumissiones fieri nisi vsq; ad certum modum vel numerũ seruorũ, licet inter viuos sit, sed hodie ista sublata est, & multomagis hoc liceret in vltima volũtate. Et dicitur canina forte à quodã inducta qui canis vocabat̃. Nã canis naturam seruat qui stat in palea, quã nec sibi habere pot̃, nec alij fauet vt sit cõsonãs rei nomẽ. insti. de dona. §. est & aliud. Talis ergo moriebat̃ tãquã canis, quia nõ poterat tenere seruos, nec libertatẽ patiebat̃ eis dari. insti. de leg. fusi. cani. to. ĩ gl j. Legendum Fusia Caninia, à Fusio Caninio, quo interrogante lata est. autor Alcia.

Lex hortensia nomen sortita est ab Hortensio qui eam statuit & fecit,quæ cõcordauit plebẽ & populum,qua cõstituitur vt nõ minus aut plusvalcat plebi scita quàm lex populi. de quo instit.de iure natura. gẽtium & ciui.§.sed & plebiscita.

Lex Iulia de adulteriis & stupro, persequitur adulteros, & eos qui sine vi virgines,viduas,aut honestas,aut honestè viuentes corrumpunt, aut violant. Et non solum temeratores aliarum nuptiarum gladio punit, sed etiam eos qui cum masculis nephandam libidinem exercere audent siue non verentur. institu. de publi. iudi. §. itẽ lex Iul.de adulteriis.& ibi per totum de legibus hic positis, quia publica iudicia sunt.

Lex Iulia de ambitu punit eos qui per ambitum seu ambitionem muneribus datis ad honores seu ad officia publica accedunt seu succedunt. de quo insti.de publi.iudi.§.sunt prę terea. in glo. & in l.j. ff. ad l. Iuliam.de ambi.

Lex Iulia de annona competit contra illum qui facit vel procurat annonam fieri chariorẽ, quia in hoc læditur respublica,vt ff.ad l.Iul.de anno.l.ij.

Lex Iulia læsæ maiestatis eos punit qui in principẽ aut in rẽpublicã aliquid cõmittunt & machinãtur, Et est cõtra tales statuta pœna capitalis. Itẽ ꝙ vsq; ad quartam progeniẽ non succedũt nati ab eis,nisi per principem dispensetur cum eis, & sic pœna eius animæ amissionẽ sustinet,vt C.ad l.Iul.maie. l.quisquis.& insti. de publi.iudi.§.publica autem.

Lex Iulia miscella(aliâs viscella) habet locum quando maritus relinquit vxori in testamento aliquid sub certa conditione si alteri non nupserit. Et conditione nõ seruata, non tenetur hæres dare relictum per istam l. Et qualem faciat cautionem,vide in auth. cui relictum.C.de indic.vid.tol.& de lege Iul.miscel.tol.l.j.ibidẽ.

Lex Iulia peculatus competit contra illos qui pecuniam vel rem publicam vel sacram vel religiosam furantur, puniuntur autem, vt instit. de publi. iudi.§.lex Iulia.

Lex Iulia repetundarum loquitur de his plectendis,qui tempore administrationis aliquid acceperint vt iudicarẽt vel nõ iudicarẽt,vel aliquẽ in vincula coniicerent, vel nõ. Ad hoc enim cõpetit vt datũ reseruetur,& ꝙ alter puniatur. Vltra hoc etiã cõpetit cõtra eosdem illis qui ab ipsis aliquã violentiam passi sunt, vt si coactus fuerit quis à talibus vendere rem suam minori pretio, quàm valebat & in similibus casibus.ff.ad legem Iuliam repetunda.l.j.iij.& iiij. & v.

Lex

Lex Iulia de residuis punit eos qui officium publicũ, aut administrationem habuerũt, & tempore administrationis suæ publicam pecuniam quam acceperunt in quodcunque negotium erogandam, retinuerunt, & non erogauerunt, vel qui rem publicam quam acceperunt tradendam in communi ærario, non reposuerunt ibidem, sed penes se furtiuè & dolosè retinuerunt, vt ff. ad legem Iul. pecu. l. ij. & l. iiij. §. lege.

Lex Iulia de vi publica punit eos qui vim cum armis fecerunt vel intulerũt, est pœna deportationis, vt inst. de publi. iudi. §. item lex Iulia.

Lex Iulia de vi priuata punit eos qui sine armis vim inferunt, in publicatione tertiæ partis bonorum. Si autem vi raptus virginis, viduæ, vel sanctimonialis, aut aliâs fiat, facientes & opem flagitio dantes pœna capitis puniuntur. insti. de publ. iud. §. item lex Iulia de vi.

Lex Iunia Norbana loquitur de Latina libertate, vt insti. de liberti. §. libertinorum autem.

Lex municipalis dicitur quam aliqua ciuitas constituit sibi, & est ius ciuile. insti. de iure nat. gen. & ciui. §. j. in tex. & glo.

Lex Papia patrum continet præmia pro suscipiendis liberis, & dicitur à Papio autore, aliâs Papiniana, à Papiniano autore. vide de hoc instit. per quas perso. no. ius acqui. in §. sancitum etenim.

Lex Papia continebat etiam alia capita, vt circa caducorũ obseruationem, de iure patronorum in bonis libertorum, Ne inter senatores & libertas nuptiæ contraherentur, vt C. de cad. tollen. l. j. in prin. Insti. de suc. lib. §. j. ff. de ritu nup. l. lege Papia.

Lex Põpeia de patricidiis (aliâs parricidiis) punit eos qui patri aut matri aut auo, aut proauo, aut alteri de cõsanguineis, aut parẽtibus suis mortẽ infligũt. Et statuit illa lex pœnã acerrimam, quòd tales in culeo, id est corio bullito cõsumantur, in quo ponãt vipera cũ simia, cane, & gallo gallinaceo, & in mari vicino sic proiiciantur, vel in flumine propinquo, si mare nimis remotum fuerit. De his omnibus no. instit. de publi. iudi. §. alia deinde.

Lex populi antonomaticè dicitur lex per excellentiam.

Lex Publiciana dicta est à Publiciano Prætore autore. Require suprà, Actio Publiciana.

Lex Regia est qua populus Roma. Imperium & potestatem concessit Imperatori. §. sed & quod. inst. de iu. na. gẽt. & ciui.

Lex Rhodia de iactu subuenit his quorum merces causa communis periculi euitãdi eiectæ sunt, & propter iactum nauis salua

salua facta est. Quibus datur actio contra magistrum nauis vel eos quorum merces sunt saluę. Et dicitur Rhodia ab insula Rhodo, in qua antiquitus plurium fuit vsus mercatorũ.

Lex Satyra est quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta sic à copia rerum, & quasi à saturitate. Vnde & Satyras scribere est poëmata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis, Persij. &c. distinct. ij. c. Satyra.

Lex Titia constituit, vt in prouinciis si cui nullus omnino erat tutor, ei daretur à Præside, vt insti. de attil. tu. in princ.

Lex Vitellia loquitur de liberto appetente ea quæ ingenuis tantum competunt, puta honores & dignitates, asserendo se ingenuum esse. de quo ff. de sta. homi. l. ingenuum.

Lex viarum dicitur solitaria per excellentiam.

Lex Voconia, cuius meminit Iustinia. in titu. de lege Falci. in Insti. sic dicta fuit à Voconio Tribuno plebis, cuius rogatione plebs Romana eã tulit.

De L ante I.

Libellam esse dimidiũ chœnicis attestatur Alc. lib. j. Parer. chœnicẽ autẽ apud Atheniẽses fuisse mẽsurã tritici, quãtũ. s. quisque vno die comederet, pẽdentẽ eorũ drachmas cl. nostra verò mẽsura sesqui librã. & de huiusmodi libella sensisse Imp. in l. Iudices. C. de episc. & cler.

Libellus pluribus modis accipiţ, vt no. Spe. in trac. libello. Quãdoq; enim diciţ paruus liber, codicillus, vel schedula, in qua actor causam & actionẽ exprimit, & est duplex. Quidã est accusationis, & ille in criminalibus locũ habet. Et quidã cõuẽtionis, & ille in ciuilib⁹, vt est gl. vnica. in prin. c. j. de lib. obla. Et debẽt plura cõtineri ĩ libello, vt ĩ his versib⁹ cõtineţ,

Quis, quid, coram, quo, quo iure petatur, & à quo.

Rectè compositus quisque libellus habet.

Nã libellus cõuẽtionis debet cõtinere nomẽ actoris, s. qs sit qui cõueniat. Et quid petatur, s. rẽ quæ petitur. Et nomẽ iudicis, s. corã quo agitur, & ius quo res petitur, & sic causam petẽdi. Et nomen rei, s. à quo res petitur, etiã tẽpus & diẽ in quo libell⁹ datur. Sed in libello accusationis cõtineri debẽt nomẽ accusatoris, nomẽ rei & iudicis, & crimẽ de quo agiţ, & quãdoq; ꝑsona cũ qua crimẽ dicitur cõmissum, & locus in quo, & dies accusationis corã iudice, & mẽsis in quo crimen est cõmissum, sed diẽ & horã ibi ponere nõ est necesse, secũdũ Gof. Quãdoq; & secũdo ponitur ꝓ pane azimo seu subcineritio, vt C. de epis. audi. l. iudices. Quãdoq; & tertio capitur ꝓ precibus principi oblatis. C. quando libel. prin. obla.

li. con

li.conte.fa. Quarto pro iudice delegato.ff.de off.proconſ. l.nec quicquã. Quinto pro ſcriptura demãdatoris. Sexto pro ſcriptura recuſationis. Septimo pro ſcriptura quã vir dat vxori quam repudiat, & ille dicitur libellus repudij. Octauo pro ſcriptura appellationis.ff. de appel.l.j. Nono pro ſcriptura quam iudex dat appellanti, ſcilicet pro apoſtolo.de appel. ca.cordi.lib.vj. Decimo ꝓ ſcriptura infamatoria quę dicitur libellus famoſus. Propriè tamẽ libellus eſt ſcriptura agẽtis, quæſtionem cõtinens & futuram actionem depromens, & dicit Cyn. ꝙ eſt breuis ſcriptura intentionem actoris vel accuſatoris contra reum clarè depromens. Et ſic libellus nõ debet eſſe verboſus, vel vtens ſuperfluis, nec obſcuris. Vel ſic, Libellus eſt breuis mẽbrana actoris petitionẽ cõplectẽs. Dicitur autẽ libellus à libro diminutiuè propter ſui breuitatẽ, ſicut codicillus à codice, ſecundũ Spec. in ti.de li. concep. in princ. Vel dicitur à libra, id eſt iuſtitia. vnde iudex debet ſtaterã æqua lance miniſtrare.xlv.diſtin.omnis.

Libellus repudij. Require Repudium.

Libera, hæc dictio ſignificat poſſe fieri liberè quod mandatur, nõ tamen ſignificat vltra mandatum generale, & ſic non viderentur conceſſa quæ requirunt mandatũ ſpeciale. Et hoc de vſu cõmuni, licet ſecus ex ſignificato attẽto de iure ſcripto. Tunc enim ſignificat poſſe fieri quod ſine mandato ſpeciali non fieret, excepta donatione. l.procurator cui generaliter.ff.de procurato.iuncta l. filius.ff.de donatio. Significat ergo ꝙ poſſet alienare, quod non poſſet procurator cui eſt conceſſa generalis adminiſtratio non expreſſo verbo libera, cuius ſignificatũ addit & operatur, non autem ſignificat donationem, quia donatio ex natura ſua eſt gratuita. Vnde no. ſecundum Bar.in l.qui Romę. §.Callimachus.ff.de verb.obl. Verbum libera in illo tantum operatur ad quod refertur. verbi gratia, dicẽdo, conſtituo te procuratorem ad agendum & defendendum litem cõteſtandam, dans & concedens liberam poteſtatem, &c. non videtur conceſſa adminiſtratio cauſæ, ſed ſolum inſtantiæ, quia hoc verba importãt, & de cauſa non poſſunt tranſigere, ſed ſolũ de inſtantia. Item ibi, conſtituo procuratorem ad recipiendã ſolutionẽ dans ei liberam poteſtatẽ, ibi poteſt prorogare terminũ. facit de procura. qui ad agendum. lib. vj. Idem de verbo plena.l. ſi procurator. §. quòd ſi plenam. C. de procura. Idem ſi dominus con

concessit ꝙ procurator possit quod ipse dominus licet non expressit verbum libera, vel plena potestate. l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Idem si dominus promisit se ratum habiturum quicquid per suum procuratorem actum fuerit. l. j. ff. de procura.

Liberalis causa est quando principaliter mota quæstione ab aliquo dicitur aliquis seu alius suus seruus esse, ipse verò contẽdit se esse liberũ. Si verò confiteatur se esse seruum non actoris, sed alterius, non est causa liberalis, sed causa dominij, & causa hic ponitur pro iudicio.

Liberatio sumitur pro dispositione liberatoria, & significat diuersimodè. Nam ibi, testator legat debitori suo qui solus est, liberationẽ significat, quòd debitor agere possit cõtra hæredem vt eum liberet per acceptilationem. l. ij. §. nũc de effectu. ff. de libe. leg. quia quando testator dicit volo liberari, vel lego liberationem, significatur quòd vult ab hærede liberari, ex communi modo intelligendi. Item ibi, duo sunt rei promittẽdi qui tenentur ad idẽ debitũ quilibet insolidũ, testator legat vni liberationem, significat quòd ille possit agere contra hæredem vt liberetur per pactũ. Sed alter nõ liberatur nisi ille vnus liberaretur ex maiori vi, videlicet acceptilatione. nam tunc etiã alter liberatur, sicut acceptilatio capitur pro tali solutione, ꝙ vno soluẽte, alter liberatur, secus in pacto. Sed certè pactũ liberationis in simplici ratione valet tantũ sicut acceptilatio. Item duo sunt rei promittẽdi socij, vni legata est liberatio, significat quod etiã ille cuius nomen ascriptũ non est, habetur pro legatario, & sic agere potest vt liberetur ꝓ legatario, & sic agere potest vt liberetur sicut ille qui nominatus est, & hoc si testator ei prouidere voluit, quod probatur ex similibus cõiecturis sufficienter, quia in cõtrahẽdo socij sunt. Et intellige socios secundũ Bar. quibus omne lucrũ & dãnũ est cõmune in illo debito. Itẽ ibi, duo sunt rei ꝓmittẽdi nõ socij, facti debitores ex pecunia, quæ peruenit ad vtrunque, vel cõuersa est in cõmunem vtilitatẽ, testator legat liberationem vni, nõ liberabitur per acceptilationem, sed per pactum, & istud pactũ proficiet etiam alteri in parte seu medietatẽ debiti. Et sic intellige quod not. gl. in §. nunc de effectu. prællega. Concludeergo, aut sunt socij, & liberatio fit per acceptilationem, & sic facta vni prodest etiam alteri, sed iste alter non legatarius non potest agere, nisi

vbi

vbi testator ei prouidere voluit. Aut non sunt socij, & tūc liberatio fit per pactū de non petēdo, & ꝓdest alteri in medietate, vt in altera medietate tantum conueniatur. Et finaliter concluditur quòd liberatio legata vni personæ in vna re vel in vno debito, ad aliam personā, aliam rem, vel aliud debitum extēditur, si hoc disponentem quouis probabili medio voluisse significatur. Et liberatio generalis nō comprehendit quæ ibi non contineri aliquod medium concludit. Et liberatio concessa specialiter, generaliter inter viuos, & in vltima voluntate significat qđ significare quoduis mediū probabile declarat.

De verbo liberationis vide l. liberationis. de verb. signific.

Liberi sunt qui ex ingenuis nascuntur, fiunt autem liberti qui manumittuntur. Et dicuntur à libertate, & sunt filij & filiæ, & cæteri omnes in recta linea descendentes vsque ad trinepotes, & vlterius dicuntur inferiores seu posteriores, Similiter parentes dicuntur omnes ascendentes per paternam seu maternam cognationem nobis coniuncti vsque ad tritauum, & vlterius dicuntur superiores seu maiores. l. Iurisconsultus. §. parentes. de verbo sign. obtinuit tamen loquendi consuetudo, vt liberi appellentur quicunque ex nobis descendunt. l. sed si hac. §. liberos de in ius voc. & l. liberorum. de verb. sign.

Liberi populi qui dicantur, declarat Iurisconf. in l. non dubito. ff. de capti. & postli. reuer.

Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. inst. de iure perso. in prin. & hæc facultas quamuis latè pateat, tamen ei quandoq; resistitur de facto, & quando nō possumus quod desideramus, vel de iure, vt quando facere furtū aut rapinā prohibemur.

Libertas Latina fuit libertas quę habebat quòd si moreretur ille cui dabatur libertas, tunc tenuit, sed si superuixit, tunc non tenuit. Sed hodie est correcta per l. j. C. de la. lib. tol. Require suprà, Latini. Et dicebatur Latina per similitudinem. Nam vt Romani nominati sunt, quia Romanis subiiciebantur, & incolumes mittebantur, licet secundum rem Latini vel Romani non essent, ita illa libertas Latina dicebatur cùm non esset vera libertas.

Libertas deditia. Require suprà, Deditia.

Libertas fideicōmissaria est quā testator directè nō voluit competere, sed per manumissionem alterius cuius fidei hoc commisit, s. vt manumitteret.

Libertas testamentaria est quæ ex ipso testamento directè cõpetit, vt C. de testa. ma. l. j. in princip. in glo.

Libertas vindictæ est quæ fit per vindictam. C. de vind. liber. in princi. in glo.

Liberti siue libertini sunt qui ex iusta causa à seruitute manumissi sunt, nec est inter eos differentia, licet quidam minus prudenter dicant libertinum esse filium liberti. Vnde libertus meus vel libertinus dicitur ille qui seruus meus fuit, sed manumisi eum, & ego ipse dicor patronus, de quo super ver. seruitute. insti. de liber.

Libertus abortiuus est qui in testamento eius qui abortus est, id est mortuus, manumittitur. Imò verò libertus orcinus dicitur ab orco, quòd ab eo manumittatur, qui ad orcum tendit. Alij libertum orthinum vocant, à græca dictione orthos, directus, vt directũ libertum intelligas. Vide Alciat. in dictione orcinus. lib. præter. j.

Libertus asignatitius est quem patronus eius cuius ex liberis suis esse velit, ei asignauit.

Libitinarius is dicitur qui quæstui inseruiens libitinariam exercet, quique necessaria funeribus vendit, vel qui curam mortuorum sepeliendorum habet, seu qui conducit funera, dictus à libitina dea, in cuius templo quæ ad sepulturam pertinebant, vendebantur. Refert Seneca vota libitinariorum esse, vt mortes plurimorum optent, quod illis quæstuosissimum sit, & de his intellexit Vlpianus. in l. quicunque. §. idem ait. ff. de institu. actio.

Libra auri constat quandoque ex centum aureis. Bar. in authen. sed nouo iure. C. si cert. pet. hodie verò constat ex xcvj. ducatis Venetis. Bar. in l. quoties. de suscep. & arca. libr. xj. Cod.

Librarius est qui in libra apponendo ponderat, causas rerum determinat, vel est libros vendens & custodiens.

Adde librarium dici, qui libros transcribit, quo sensu ferè accipitur apud latinos. Quandoq; significat tabellionem, vt in l. si librarius. de verb. signi.

Libripens, idem est quod librarius, de quo glo. insti. de testa. ordi. in princ.

Librorum appellatione quid veniat, latè disserit Iurisconf. in l. librorum. de leg. iiij.

Licentia multiplex est, vt not. Archi. xxiij. q. ij. si abstineret.

Liceri vel licitari est rem appretiare: vnde dicitur non curo centum græcos vno obolo liceri. Sed licere actiuum significat rẽ pretio mensurabilem æstimare quãto pretio valeat. vnde versus, Diues in orbe licet, pauperem sed nemo li-

cetur. Liceor enim est actiuũ in significatione, & passiuum in voce. Sed liceo contra. Vnde, Non licet asse mihi qui me nõ asse licetur. Inde licitari est frequenter estimare valorẽ rei vendibilis. Et licitator, id est suasor vel prouocator seu proxeneta.

Licitum dicitur quod iure licet. l. semper. in princ. ff. de ri. nup. aliquando etiã dicitur & quod de facto licet. l. j. §. si cui ventrem. & ibi glo. ff. de ventre inspicien.

Licitari dicuntur qui emendo, vendendo vel conducẽdo rem aliquam, vel negotiando, aliquid aliud plus offerendo, alter alterum cõtendit superare.

Licitatio est venditio proposita, vt cùm aliquis emptor in re ab altero volente emere pretium auget. Vnde quãdo aliqua res publicè venalis exponitur, & vnus offert decẽ, & alter quindecim, quando proclamatum est quòd qui plus offert, eam habebit: ille qui plus offert, dicitur alium vincere licitatione, vnde cùm alterum sic intẽdit superare plus offerẽdo, in quacunq; negotiatione licitatio est, & qui in licitatione vincit, rem fert. C. de sacrosan. eccle. authen. quæ res. & C. de fide instru. & iure hastæ fiscalis. l. quicunque. lib. x. Est ergo licitatio, subhastatio, vel oblatio ad subhastationem, vt l. licitatio. ff. de pu. & ve.

Lictor dicitur qui magistratus fert insignia. l. ego cùm in villa. & l. manumissio. ff. de manumiss. vindic.

Ligius, require suprà Homagium ligium

Ligni appellatione continetur quicquid comburendi causa paratum est. l. ligni. de leg. iij.

Ligustici meminit l. non omne. de penu leg. id nõ multũ abest à viribus piperis, de quibus copiosè Dioscorid. lib. iij.

Lima est instrumentũ fabrile & ferreũ quo metalla roduntur, poliuntur, minuuntur, & purgantur. glo. in c. pastoralis. de re iudic. in clemen.

Limenarcha est vocabulum græcum, qui limen portum dicũt, hinc limenarchæ qui præsunt oræ maritimæ, maximè in hostium confinio. de quibus meminit Arcadius in l. munerum ciuilium. §. qui annonam. ff de mun. & hono. & Paulus in l. limenarchæ. ff. de seruis fug. & Imp. in l. nõ idcirco. C. de libe. cau. in quibus tamen locis liminarcha legitur tanquã à limine descẽdat, secundũ gl. nostram. Posset etiã fortè dici liminarcas, absque aspiratione, ideò sic vocitatos, quia ad hoc cõstituebantur vt hostes, à limine pellerent, & sic erit vocabulũ latinum & cõpositum, & communis lectio seruabitur, & secundũ hæc castiga verba

Imp.

Imp.in l.j.C.de offic.cõmi.ori. vbi alitarchia mẽdosè legitur pro limenarchia, id est, liminum præfectura.

Limina, fines imperij dictos esse, docuit Iusti.in §.sed si.Institu. quib.mo.ius pat.pot.solu.

Liminarchæ dicuntur principes locorum in quibus sunt diuersarum prouinciarũ aut regnorum diuersorum limites & termini, vnde etiam dicuntur colliminarchæ qui confinia oppida vel ciuitates tenent trans limitem locorum.

Limitanei dicuntur qui constituti sunt inter castra & ciuitates vel confinia oppida vt limites defendant & colant, vt C. de fun. limi.l. vlti.in fi.lib.xj. Et dicit Accur.super rub.ibidem, quòd quidam habent pro limitosis limitrophis, à trophos, id est descriptio, & limites. i.descriptio ad vsum limitũ, aliâs militũ qui imperiũ custodiũt.

Limitanei fundi, require Fundus limitrophus.

Limites sunt fines vel termini regionum, inde limitare terminare dicitur vel restringere, vnde limes est terminus agris positus, vel pratis seu campis, vel etiam dicitur meta. Sed limen est introitus domus, dictum à limite. Nã limina sunt ædium, limites verò regionum vel finium. de quo inst.qui.mo. ius pat.pot.solui.§. dictum est autem.

Limitrophi fundi, require inver. Fundus limitrophus.

Linea est collectio personarum ab eodem stipite descendentiũ diuersos gradus continens, & numeros distinguens, & est linea graduum descendẽtium & collateralium. l. j. & l. iurisconsultus.ff.de grad.affi.ita diffinit Ioan.And.in appa. suo super arborem consanguinitatis, vbi vide latè per eum.

Linea margaritarum, series est margaritarũ pertusarum filo insertarum. l. lineam. ad legem Falcid.

Linteum non dubitatur velum vocari.

Lintearij sunt qui lintea nauis vel nauium vel lintheariorum negotiationem exercent, &c.

Lintearia dicitur talis negotiatio.

Lintheariosa vel lintearium est negotiatio lintheariorum.

Lintrarij, lintriũ exercitores, lintres autem sunt naues fluuiatiles, quæ remis aguntur. lintrariorum meminit l.j.naut.caupo.stabul.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpsit, de quo Vergi.

Limes erat positus litem vt discerneret agris.

c.forus.de ver.sig.ad medium. Et lis dicitur mota cùm fuerit contestata.c.ex parte.ij.de ver. sig.& c.aduersario.de excep.

Lis etiam actionem designat. l. litis.de verb.sign.

Litem æstimare, vide æstimare.

Litem contestari dicitur quando actor proponit intentionem suam & actionem coram iudice contra aliquem, & ille statim negat, tunc est lis contestata. Et dicitur pendere, nam in suspenso sunt omnia, donec lis sopiatur, id est terminetur, vt ad superiorem negotium transmittatur. Et dicitur lis pēdere quo ad hoc vt nihil innouetur quatuor concurrentibus. Primò quòd citatio emanauerit. Secundò, quòd iudice competente. Tertio quòd ad partem peruenerit, vel à parte impediente factum sit quominus peruenerit. Quartò quòd in ea talia sint expressa, ꝑ quæ pars instruatur super quibus conueniatur, vt in clemen. fin. vt li. pen. Et potest addi quintum, vt ibi not. quòd emanet & perueniat debito tempore.

Litis contestatio est negotij principalis ab actore & reo hincinde facta narratio, quam narrationem præcedere debet libellus, nisi fortè de consensu partiū remittatur. Fit autem litis contestatio coram iudice per narrationem actoris, & cōtradictoriam responsionē rei, vt quia negat, vel per aliquā exceptionem quam opponit animo contestandi litem, id est ea mente vt in causa procedat vel desistat. Est ergo litis contestatio secundum Gof. hincinde apud iudicem negotij principalis facta narratio per principales personas, non per aduocatos, nisi fortè principales adeò fuerint indiscreti, vt eorum defectus de licentia iudicis per alios suppleatur, vt in cap. pastoralis. de iudic. Et litis contestatio est initium actionis & conflictus in causa, de hoc vide glo. bonam in cap. dudum. ij. in verbo responsionem. de election. quomodo & quando fiat litis contestatio.

Litis quasi contestatio est quando aliquis conuentus in iudicio super rebus mobilibus quas possidet nomine alieno, nominat dominum in iudicio, & accipit inducias ad denunciandum domino, vt ad iudicē veniat vel mittat. Si autem ipse dominus nō comparet in termino sibi dato, tūc lis quasi contestata est cōtra dominum siue habetur pro contestata, ad interrumpendum longi tēporis præscriptionem, vt in c. quoniam frequēter. §. in aliis. ver. ꝙ si super. vt lit. non cōte.

Litem pendere est litem contestatam esse, vel litem in incerto esse, cùm ambiguus sit eius exitus & euentus: nam litis & iudiciorum euentus est incertus. ff. de pecul. l. quod debetur. Pendere autem dicitur lis per appellationem vel recusationem, consultationem, vel

relat

relationem, vel quandiu diffinitiua sententia non est lata, de quo per docto. vt lite pend. per totum.

Litem suam facere iudex quando dicatur, apertè ostendit Vlpia. in l. si filiusfamiliâs. de iud. & Imp. Insti. de obli. quæ ex qua. delic. nascun. in princ.

Literæ de rato dicuntur procuratoriæ, quia constituens procuratorē semper adiicit in fine, ꝙ quicquid procurator fecerit super causa ad quam datus est, gratum ratū, &c. habebit, vt in c. cùm dilectus. de relig. domi. in glo.

Literæ dimissoriæ quæ, vide in ver. Dimissoriæ.

Literis dicitur obligatio contrahi, quando quis confitetur in aliquo instrumento se recepisse pecuniam quam nōdum recepit, sub spe numerationis futuræ sibi faciendę, prout à creditore eidem promissum extitit. Illi competit actio non numeratæ pecunię, si exigitur ab eo debitum antequā recepit.

Litigatoris nomine non solùm actor, sed etiam reus intelligitur, vt in cap. j. de litis contesta. lib. vj.

Litigiosa res est mobilis vel immobilis res vel se mouens, de cuius dominio causa mouetur inter petitorem & possessorem conuentione iudiciaria, vel precibus principi oblatis, & iudicibus insinuatis, & per eum futuro reo cognitis. C. de litig. authen. litigiosa. Fit autem res litigiosa incotinenti oblato libello. Alij dicūt rem litigiosam non esse ante litis contestationem, de hoc glos. in cap. j. vt lite pendente. libro vj.

Littus propriè maris est, ripa fluminum: Et littus eousque extenditur, quousque maximus fluctus à mari prouenit. l. littus. de verb. signific.

Liturgus interprete Alcia. in l. ij. C. de cupres. dicitur qui publicè operatur circa res sacras præsertim: qui & lituchus dici potest.

Liuellus differt à feudo, primò, quia eo iuratur secus quàm in liuello. Itē feudum datur amore, liuellus verò pro mercede. Itē in feudo nōn succedunt fœminæ, in liuello secus, & de multis aliis differentiis, vide Feli. in c. cæterū. col. v. & seq. in versic. nono fallit. de iudic.

De L ante O.

Locare, hoc verbū licet plerunq; referatur ad accipientem pretium, sicut conducere ad illud dantem, tamen quandoq; viceuersa vt locare dicatur qui pretium dat, conducere verò qui illud accipit, vt annotat Accur. in l. j. in princ. ad leg. Rhod. de iac. nam veteres verbo locationis & cōductionis indifferēter vtebantur. l. veteres. & seq. de

contr. empt.

Locatio est personæ vel rei ad vsum facta cōcessio vel mercede vel pecunia numeranda cōuenta, alioquin de alia re erit contractus innominatus, de quo vide not. per doct. de loca. & conduc. super rubric.

Locator est ille, qui rem aliquam pro certo pretio vel certa mercede alicui vtendam concedit, vel alium re sua mercede sibi cōuenta vti permittit, vt cùm loco tibi domum meam ad habitandum in ea, ego dicor locator, tu vero qui sic vteris seu ad vsum recipis, cōductor nūcupaberis, vt in c. j. de loca. & condu.

Locati actio, requite suprà, actio locati.

Locus est non fundus, sed portio aliqua fundi, fundus autem integrum aliquid est quod suos habet fines. l. locus. de ver. sig.

Loci adiectio significat diuersimode disponi, verbi gratia, testator dicit Titio lego centum quæ sibi volo solui de pecunia quam habeo in tali loco, puta tali castro tali arca. Et si in illo loco nihil est, tunc nihil debetur, si minus est; nihilominus tota pecunia debetur. l. quidam testamēto. ff. de leg. j. l. Lucilius. ff. de ali. & cib. leg. Ratio, quia locus hic apponitur ad demonstrationem vnde solutio fieri possit, & non ad taxationem seu restrictionem legati, quare legatum non restringitur, etiam quia legatum fuit factum in genere, & sic remanet in genere, & adiectio loci refertur ad designationem fiendæ solutionis. Et quod de legato dicitur, idem in contractu intelligitur, paritate rationis, vt si dicatur: Promitto tibi centum soluenda de pecunia quam habeo in tali loco. Et ibi, lego vel promitto decem quæ habeo in arca, si nihil est, nihil debetur, si minus est, illud tantùm debetur. l. si seruus. §. qui quinq;. ff. de leg. j. quia locus adiicitur summæ immediatæ, & per hoc significatur quòd illa summa quę ibi est debebatur, & non alia. Vnde testator vel promissor se refert ad illud corpus pecuniæ quod ibi est, & ideò si nihil est, nihil debetur, vel quatenus est eatenus tantum debetur. Et finaliter loci adiectio operatur quod ratio dictat, vel lege disponitur, vel prout volūtas disponentis dictat, quam quoduis medium probabile declarat, vt l. cùm certus. ff. de vino tri. & oleo leg. l. si debitor. §. j. ff. de cōtrah. emp. & vend. l. eum qui calendis. ff. de verb. oblig. l. legatum. §. vim. ff. de annu. leg. l. ex eo. ff. de vino tritic. & ole. leg. cum similibus.

Locus insignis secundum Ioan. And. in cap. statutum. de rescript. lib. vj. est ciuitas, licet ibi non sint periti. Et de hoc

dat ibi rationem. Sed secundum Innoc. Hostien. Abb. non sufficit esse ciuitatem, nisi sit ibi copia peritorũ. Compo. dicit, sufficit si de vicino loco possunt haberi periti. Pau. de leaza. in clemen. vnica. de foro compe. dicit insignem locum in quo potest copia haberi necessariorum pro episcopo, familia, & equitibus suis, licet non sit copia peritorum.

Locus religiosus, require infrà, Religio.

Locus sanctus dicitur qui firmus est, & virtutibus munitus, de quo insti. de rerum diui. §. sanctæ quoque res.

Loca vicina quæ dicantur, vide Panor. in cap. super specula. in fi. de priuil.

Loculus est bursa vel marsupium, c. j. de deposi.

Locuples est qui satis & idoneè habet pro magnitudine reiq; petitur. l. quos. de verb. sign.

Locupletem hæreditatem esse Accur. ait, quæ opes affert incommodis annexas. l. si quis mihi. §. ij. de acqui. hære. Azo verò in rub. C. de bo. lib. locupletem hæreditatem diffinit, quæ maior sit centum aureis.

Logistæ qui & rationales nuncupantur, sunt qui reddendis rationibus præsunt.

Logographus, id est scriptor publicæ rationis, & dicitur à logos sermo vel ratio, & graphos scriptura, secundũ Accur. in rub. C. de tabel. scri. & logo. lib. x.

Lolium herbæ genus, alio nomine zizania dicitur, vt etiã declarat gl. in cle. dudum. de sepul.

Longa consuetudo est quæ x. vel xx. annis inducitur, & multomagis longiori tempore, vt si xxx. vel xl. annis perdurat.

Longum tempus, longissimum & longæuum, vide Azo. in sum. quæ sit longa consuetudo. §. j. & dicitur longum tempus inter præsentes decennium, & inter absentes vicennium. l. fi. C. de præscrip. lon. temp. & §. j. insti. de vsucap.

Loricæ, genera sunt armorum, vt in auth. de armis. §. penul.

De L ante V.

Lucrifacere, id est acquirere.

Lucrum refertur ad omnia prouenientia ex prosperitate fortunæ qualiacunq; sint, quæstus tamen comprehẽdit solùm lucrum proueniens ex industria personæ, vt est tex. & glo. in l. sed & si. ff. pro socio. not. Abb. in cap. sedens. nume. 13. de rescript. Quæ autem sint honesta lucra, vide Specu. in tit. de cleric. coniuga. versi. sed quam dices.

Luctus tempus alij vsque ad trigesimum diem, alij vsque ad quadragesimum obseruabant. xiij. q. ij. & fœmina si nubat infra tẽpus luctus infamis est, secundũ leges ciuiles, vt C. de

secun.nup.l.j.& ij.

Lugubrare,id est vigilare, & nocti propriè attribuitur. instit. de leg.§.nostra.

Lucre,id est,liberare. vnde dicitur,pignus luitur, id est, liberatur. Alio modo accipitur ꝓ puniri.vnde dicitur. Luo pœnas,id est punior.De primo significato:vide instit.de leg.§. sed & si rem.

Luminũ seruitute cõstituta quid videatur cõcessum, & quo differat à seruitute, Ne luminibus officiatur,tradit Iuriscõs. in l.iij.de serui.vrb.pręd.quid vero intersit inter lumen & prospectum,pulcherrime explicat.l.inter.& seq.eod.tit.

Lupinũ est genus leguminis non minus terrã appetẽs quàm lupus pecudes, & inde nomen sumpsit.tellurem mirũ in modum amat,vt quamuis fructeto solo coniectum inter folia vepréśq; ad terram tamen radice perueniat,& inter fruges enumeratur à Iuliano in l.frugem.ff.de verb.signific.

Lustrum est spatium quinq; annorum.

Lustramentum , purgatio facta per veneficium, sacrificiũ , aut incantationem. l.eiusdem. ad l.Cornel.de sica.

Luxuria.nota. Archidiaconus de consuetud.cap.finali libro vj. sumitur aliquando pro profusa impensa, vt docuit Bud.in Annotan.

De M ante A.

MAcellare est mactare vel trucidare. Inde dicũtur macellarij qui pecora vel quadrupedia mactãt,vt est gl.v.in cle. j.de vita & honest.cleri.

Maceria, paries sine calce aliáve compactione formatus.

Machinarius mensor in l.vlti.ff, si men.fal.mo. dix. dicitur ad differẽtiam decempedatoris, vt admonet ibi Bud.

Machinatio vide suprà dolus. & est quasi astutum ingenium.

Magi sunt qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinẽ nuncupãtur. Hi sunt qui permissu Dei maleficiis elementa cõcutiunt,turbant mẽtes hominum minus confidentium &c. xxvj.q.v.nec mirũ. Et ibi qui sunt necromantici, hydromãtici,& de auguriis & aruspiciis,q̃ omnia ibi reprobantur.

Magidem in l.seruus.de condit. indeb.Bud.accipit pro genere lãcis orbiculatæ. ídq; ex Plin.

Magister dicitur qui præ cæteris alicuius rei siue negotij curã gerit. Et interpretatur syllabaliter quasi in maiori statu existẽs,sed literaliter sic quasi manum acrem gerens inter scholares, tenens eos rigide, secundum gloss. vero cap.j.de magist.dicitur à monẽdo siue à monstrando:vt ff.de verbor.

sign

ſignific.l.quibus.

Magiſter nauis. Require ſuprà Actio exercitoria.& C.eo.tit. l.vnica.lib.xij.

Magiſtri ſcriniorum dicebantur qui ſcriniis ſacri Imperij præpoſiti erant,vel ſunt pragmaticarij,ſic dicti, quia pragmaticas ſanctiones, illas, ſcilicet quas principes faciebāt & ſtatuebant conſilio procerũ ſuorum,ſcribebant, & exēpla earũ in ſcriniis repoſita ad memoriam cuſtodiebant.

Magiſtratus,prætores vel conſules dicti ſunt ; eo quod maiores ſunt reliquis officiis,& illi ſunt tanquã capitis principis membra,vt C.ad l.Iul.maieſt. quiſquis. Et horũ alij ſunt maiores,alij minores,alij medij. Maiores,vt illuſtres,qualis eſt præfectus prætorio orientis, item illyrici,itē Africæ, item vrbis Romę.Minores ſunt clariſsimi,puta præſides prouinciarum. Medij ſunt ſpectabiles,vt procõſul,præfectus ęgypti qui dicitur auguſtalis, vt ff.de offic.pręfec.auguſta.Excellentiores præfecti ſunt præfectus prætorio orientis,& illyrici.

Magnanimitas eſt ornatus omnium virtutum, ſecundum Philoſophũ.v.ethic.& eſt magnanimitas in Imperatore.l.j. C.de teſta.lib.vj.

Magnificus dicitur quaſi magna faciens. & ideo hoc verbum competit regi ex etymologia vocabuli. Abb.in cap. nouit. de offic.deleg.

Maior dicitur ille qui xxv.annorum impleuit ætatem.de quo no.inſtit.de cu.per totum, & per doct.de reſtit.in integ.c.j.

Maiores propriè appellãtur aſcēdentes qui ſunt vltra tritauũ. l.Iuriſconſul.§.parentes.ff.de gradib.

Maior pars attēditur quo ad numerum, & ſanior quo ad zelũ iudicum. Vel poteſt dici maior pars qui maiori innititur rationi:vt ix.diſt.ſana.& xvij. diſtinct.cap.multis.

Maioritas eſt multiplex, alia ordinis,alia dignitatis,alia ſenectutis,alia prælationis, de quibus vide per Abb.in cap.ſtatuimus.in prin.de ma.& obe.vel dic quod quis dicitur maior altero quatuor modis, nobilitate,diuitiis,potētia, & honore, ſecundũ Abb.in c.ſuper eo.de teſti.in verſ.not.quatuor qualitates.& Fel.eod.cap.ver.no. ij.ibi,ſuperior.col.iij.

Maiuma eſt ludus qui vigebat in maio.& dicitur à maio,vel maiuma,græcè,latinè ingreſſus. ſ.æſtatis,quando herbæ frondéſq; virētes lætificãt. Inde venit maius.C.de maiuma. in rubri.lib.xj.

Maiuma erat quidam ludus qui fiebat in menſe maij. no.C.de maiuma.lib.xj.in rub.

Maledictus eſt qui obloquitur de

homine, detrahēdo ei, & eum obloquiis deprimendo, vt c.j. de cleri.maledi.

Malefici speciali vocabulo, incantatores huiusmodique diuinatores appellantur.

Malæfidei possessor est qui scit se alienum occupasse. §. quod autem.insti.de vsuca.

Malleatores adulterinæ monetæ sunt qui falsam monetam malleant.

Manceps dicitur qui à populo vel fisco aliquid emit vel cōducit: vtitur hoc verbo Iuriscon.in l. qui fideiussor, locati.

Mancipium est seruus vel ancilla, & est neutri generis in voce, sed cōmunis generis in significatione, & dicitur quasi manu captū, & dicitur mancipiū omne quod manu capi potest sicut homo, equus, & hoc generaliter, sed specialiter tātum significat homines, quia tales erant serui capientium eos in bello iusto.

Mancus est defectuosus, vt cui manus abscissa est, vel is qui ex imbecillitate dexteræ facilius vtitur sinistra. ff. de ædil. edi.l.qui clauum.§. penul.

Mandatum secundum Azon. est officium ab eo qui gratuito suscepit exhibendum. Et dicitur mandatum quasi manu datum. Quod enim aliquis per se facturus erat, alij gerēdum committit, contrahitur solo consensu. Et differunt mandatum, iussio, & præceptū, quòd iussio importat necessitatē, nec finitur morte iubentis, quia successor, id facere tenetur. Mandatum verò importat liberam obsequendi voluntatem, & finitur morte. Vnde, Præceptum non præcipitat mors præcipientis. Mandatum mādatore cadente cadit, vt not.de rescrip. eam te, & c. in his. de verborum significa. Quidam tamen dicunt quòd tam præceptum quàm mandatum finitur morte, si nominibus expressis scribantur, secundum Ioan. Andr. xiiij.q.j. quod præcipitur.

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui vt sibi vel alij aliquid faciat. Require suprà, Fideiussor.

Mandatarius est qui mandatum suscipit adimplendum. Et inter istos oriūtur actiones hinc inde, quia ille qui sic mandat alteri, contra illum qui mandatum suscipit adimplēdum, cùm prius cogi non posset, quòd reciperet mandatum, competit actio mandati directa inquantum eius interfuit factum fuisse quod mandabatur. Rursus ipsi mandatario qui mandatum suscipit, competit actio mādati contraria, si quas expensas fecit vel impensas ratione mandati suscepti, inquantum non excessit fines mandati. Si verò mandatum

tum excessit in expensis factis, ipsas non repetet per actionem mādati contrarium. Sed inquantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum gestorum repetet.

Manet, id est tenet vel astringit. c. cum laicis. de rebus eccle. non alie.

Mangones sunt q in seruis emendis vel vendendis mercationem exercent.

Manichei sunt qui Christum dicunt non esse verū hominem, vt dicit glo. j. in l. Manicheos. C. de hęret. & Mani. Extiterūt à quodam Persa, qui vocatus est Manes, qui duas naturas & duas substātias introduxit, id est bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt, ita dicit tex. xxiiij. q. iij. c. quidam.

Manifestum est publica vel famosa proclamatio ex certa scientia & certis autoribus proueniens. Et potest manifestum probari per multos testes vel autores, non tamen per tot quòd fiat notorium, vide glo. in c. constitutionum. de verborum significa. lib. vj. & vj. q. ij. placuit. Specu. titu. de noto. crimine. §. sequitur de manifesto. circa princip. vbi dicitur, manifestum est quod patet pluribus, sed nō omnibus, sed notorium omnibus patet: & no. in l. ciues. C. de appell. per Bal. & Butrigarium.

Manifestum illud dicitur quod ex coniecturis apparet. c. j. & ibi Abb. in ij. notab. de cleri. non resi.

Manifestè vel palam testari dicitur qui non in publicum hæredem nominat, sed corā testibus qui ad solēnitatem sufficiunt testatur.

Manipula est quoddā ornamentum quod Imperator Constantinus Cardinalibus concessit. Alij dicunt manipulum esse mitram Episcopalem. vide Spec. in rationali diuinorum. lib. iij. sub rubri. de manipu. & videbis pulcherrima.

Manser est filius illegitimus, propriè de scorto natus secūdum Host. quasi vulgo quęsitus. vnde secūdum Abb. Manseribus scortum sed mœcha notis dedit ortum. Vt seges à spica, sic spurius est ab amica. Dant naturales quæ nobis sunt speciales. c. nisi cùm pridē. de renun. in §. personæ. in fi. vbi glo.

Mansus secundum vulgare Italorum dicitur quantitas terræ, quæ duobus bobus sufficit in anno ad laborandum.

Manualis obedientia. no. de maioritate & obedien. his qui. de restitu. spol. olim causam. ad quam subditi tenentur prælatis suis sine scriptura & iuramento, vt no. in c. legebatur. de maio. & obedien.

Manu

Manumittere, vide Emancipare.

Manumissio est datio libertatis. insti. de liber. in princ. Et manumissus dicitur qui est liberatus à manu & potestate domini. Nam quãdiu in seruitute est, sub manu & potestate domini sui est, sed postquã manumissus est ab illo liberatur, ergo dicitur quasi extra manum, id est potestatem domini sui missus, & talis dicitur libertus domini sui, & dominus patronus eius.

Manumissio testamentaria dici potest quæ ex causa testamẽti præstatur, vel propter testamentum contingit.

Manus, pro potestate. insti. de liber. §. j. aliquãdo ponitur pro artificio. l. mulieris. de ver. sig.

Mappa est ornamẽtũ equi, & sunt linteamina alba quibus cooperiũtur equi Cardinaliũ cùm faciũt processionẽ. no. in auth. de cõs. §. quãtacunq;. Aliter capit in l. iij. de sup. leg. vbi secũdũ Neb. significat stragulũ mẽsæ.

Mariti appellatione nõ veniunt sponsi de præsenti in materia odiosa, secus in fauorabili, qa tunc veniunt spõsi de futuro, vt dicemus infrà, in verbo vxoris appellatione.

Marmoris appellatione quid veniat, docet Iuriscons. in l. quęsitum. de leg. iij.

Marte suo, id est suis viribus, & non aliũde accersitis adminiculis. l. j. C. ne lic. poten.

Masculinum cõcipit fœmininũ, sed non econtra. Panormi. in c. super inornata. in j. col. versic. nec statutum. de pręben. de quo articulo diffusissimè Dec. in l. ij. de reg. iur. vbi vide.

Massaritia est idem quod supellex, videlicet omne vtẽsile domus, cuius appellatione vestis non continetur, vt l. si quis in fundi vocabulo. ff. de lega. j.

Masticonium est domus vbi leprosi congregantur.

Mastigophori, qui agonathetas comitantur in certaminibus. l. vlti. de mun. & hono. vbi Bud.

Materfamilias dicitur quæ est notæ autoritatis & honestæ vitæ in domo sua: vnde nec nuptiæ nec natales faciunt matremfamilias, sed boni mores.

Materia est vnde quid conficitur, vt in scypho metallum, in contractu consensus, quapropter sic propriè appellantur ligna, quæ ædificiorum alteriúsve operis causa habentur. l. ligni. de leg. iij.

Matertera est matris soror, vt institu. de gradi. cog. in ver. matertera.

Matertera magna est auiæ soror, sicut pro matertera pro auiæ soror.

Mathematici sunt qui dicunt se scire aliquam artem diuinãdi.

Matricula est chartula in quã scribitur aliquid, & præcipuè liber vniuersitatis in quo nomina suppositorum conscribuntur

buntur & immatriculantur, & est diminutiuum à matre. l. matricula. C. de agen. in reb. lib. xij.

Matricularius dicitur habens officium pulsandi campanas, vel q habet matriculare studẽtes.

Matricuria dicitur habens curam ecclesiæ. textus & glo. in c. mulieres. xxxij. distin.

Matrix ecclesia ponitur pro maiori baptismali quæ generat baptismum sicut mater, vt gl. in verbo, matricem: in clemẽ. j. de sent. excom.

Matrimonium idem sonat quod nuptiæ, & est legitima maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. xxvij. quæstio. ij. §. j. & subaudi quo, scilicet ad propositum in quo debent esse tempore quo nubunt vel matrimonium contrahunt. institu. de patria potest. in princip. Et matrimonium est duplex, scilicet verum, & præsumptum. Verum, quod contrahitur inter personas legitimas per verba apta, nullo impedimento subexistente. Præsumptum dicitur quando inter personas legitimas interuenit tractatus de contrahendo, vel verba apta, in euentum tamen conditionis vel arbitrij alieni, & succedit copula carnalis, vt inquit Goffre. Et non dicitur patrimonium (licet à digniori debeat fieri dominatio, & tantum votum habeat vir in liberos, sicut mater. l. liberorum. ff. de verborum significatio.) ideo quia mater maius exercitiũ vel officium exercet circa liberos quàm pater. c. fina. de conuer. coniug. quia ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa. Igitur ad honorem eius dicitur matrimonium, vt etiam de conuer. in fi. cap. ex literis. Et not. quòd matrimonij tria sunt substantialia quę dicuntur bona eius, vt de condi. appo. cap. vlti. & xxvij. quæstio. ij. omne itaque, scilicet fides, proles, & sacramentum. Et nota quando contrahatur matrimonium, & quando sponsalia de futuro, declaratur ex significato verborum prolatorum, & äctuum sequentium. Vnde verba formalia matrimonij sunt illa quando vir dicit, Accipio te in meam mulierem, & mulier, Accipio te in meum virum. cap. licet. de spon. duo. & cap. si inter. de spon, Similiter est matrimoniũ si quis iuraret quod aliquã ab hoc tempore pro cõiuge teneret, & ei sicut vxori fidem seruaret, & ipsa eidem iuraret se illũ pro marito habituram, ei sibi tanquam viro proprio seruituram, vt in c. ex parte. de sponsa. Nam licet ibi non exprimãtur verba formalia, tamen

idem

idem est si vnum de æquipollentibus fiat, vt l. certum. ff. si certum petatur. Dicunt etiam quidam Docto. quòd verbum habiturum hic significat præteritum, non futurum. Similiter dicendo, promitto tibi quod nunquam habebo aliam vxorem nisi te, vel volo te & non aliam in vxorem, vel consentio in te sicut in meam vxorē, vel promitto quòd volo te habere in vxorē, vel placet mihi te habere in vxorem, vel promitto quòd tibi seruabo fidē sicut vxori meę, vel volo quòd ab hac hora in antea sis mea vxor, vel iuro quòd habebo te pro legitima vxore. de hoc vide xxij. quæst. iiij. §. vlti. versi. est etiam. Item si dixerit, iuro vel promitto tibi tanquam vxori dummodo verba mulieris sequantur, contrahitur matrimonium per quēlibet prædictorum modorum, vt not. ibi Specu. eodem tit. §. j. Item ibi, si dicat vir, iuro quòd tu es vxor mea, & mulier econtra, iuro quòd tu es vir meus: dicunt quidam quòd non sit matrimonium de præsenti, sed sponsalia de futuro capiendo es pro eris. ff. de verborum significat. l. verbum erit. Nam & si sint verba præsentis temporis, non tamen ad matrimonium apta, ergo alij dicunt quod nec sponsalia contrahantur. Sed ibi promitto, quòd te ducam in vxorem, & decætero tenebo te vt vxorē, sunt sponsalia, quia sensus est, ego te ducā, & ex quo te duxero, decætero te tenebo. argu. c. ex literis. ij. de spon. Secus si non addito verbo ducam, dicat, promitto quod tenebo decætero in vxorem, etiam dimisso hoc verbo decætero, tunc est matrimonium, vt c. ex parte, & sponsa. præallega. De origine autem matrimonij, quòd sit à triplici iure, videlicet à naturali, gentium, & ciuili: vide in glo. insti. de iure natu. gent. & ciui. in princip. super ver. matrimonium, & quot modis potest impediri: vide institu. de nup. in gl. super ver. enumerari. vbi ponunt quatuordecim.

Matrona dicit quę iā nupsit quasi quę in matrimonio cōuenit.

Matrueles, sunt filij & filiæ materteræ. l. j. ad l. Pom. de parri.

Matula genus vasis est ad vrinam & aquam tenendam, proinde modo muliebri continetur, vt scripsit Vlpia. in l. argumento. §. mūdus. ff. de au. & ar. leg. Alio nomine matella & matellio dicitur. Plau. in Amphi. Ne tu postulas matellā vnam tibi aquæ infundi in caput?

Maturare quandoque significat festinare, quandoque est per solem digerere, vt fructus maturantur.

Maturus quis tripliciter ostēditur, vultu, gestu, voce. Spec. in tit. de

tit. de aduo. §. v. versicu. cùm autem.

Maximè quandoq; dicitur comparatiuè. Aliquãdo pro tantũ. de fil.presby.c.ad abolendam. Aliqui legũt maxime pro magis, & sic tenetur propriè, secũdum Ber.ibidẽ. Item maxime supponit idem in alio casu, sed maiorem esse rationem in expresso.C.vnde libe.l.fin. Aliquãdo subauditur, vt l. verum. in princ.ff.pro socio. Ad primũ facit ff.de proba.l.cùm deinde.in prin.& ibi maxime. de pœni.& re.cap. officij.in fi. de spon.c.spõsam. vide de hoc not.cap.præal.ad abolendã in addi.gl.j.& per Io. And.super ea etiam not. de hoc in c. cùm cõtingat.de foro comp. in gl. j.de elect.cùm inter. & c.quoniam frequenter. §. porro. vt lite nõ conte.& propriè impli cat idem in contrario sensu.

De M. ante E.

Mœchia potest dici omnis forni catio. xxij. q. iiij. omnis mœchia,& ibi plene.

Medianum idem quod medium, verbum est architectonicum, quo frequenter vtitur Vitru. habetur hoc verbum & in l.si vero. ff. de iis qui deie. vel effud.

Mediastinus seruus est ex abiectioribus, ita dictus, quia domestica quæque vilissima ministeria obire in domo cogebatur, vt ligna congerere, domum purgare, & alia huiusmodi. Hoc autem nomine inde vtitur, quia in media domus parte ad omnium aliorũ iussus presto esse debet de quo meminit Iurecõsultus in l. itẽ apud Labeonem.§.pretor ait. ff.de iniu. & in l.j.ff.nau. caupo. stabula.

Medici qui dicantur, docet Iurisconsul. in l. j. de var. & extraor.cogni.

Medium dicitur hæc vita. xxiij. quæst. iiij. hæc autem vita. & not.Ioan.And.in proœ. clem.

Medogrammatæi.in l.fi.C.de tabu.scrin.& logogra.lib.x.sunt quos scribæ consulebant.

Melinum, de quo in l.quæsitum. de leg.iij.species est coloris.

Meloproximus, vna dictio est,& est nomen dignitatis, vt not. in l. peculiari. C. de proxim. sacro.scrin.lib.xij.

Membrana species chartæ in qua describuntur instrumenta & alia quæ conseruatione indigent, & ideo dicitur quia de membris animalium eripitur, vt instit.de re.di.in glo. §.literæ.

Mendacium. Require suprà, dolus.vnde Augustinus dicit mẽdacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi, quod sic debet intelligi cum intentione fallendi quæ tũc ibi est, vel postea aduenit. Quan

Quandoque enim aliquis aliquid promittit, non tamen voluntatem fallendi actum habet, sed postea acquirit.

Mendicantes dicũtur quos in publicum quæstum intuta mendicitas vocauit, & illi reficiebantur publicis annonis. Validi autem & robusti non debent mendicare, ne miseris & debilibus panem auferant. C. de mendican. vali. l. vnica. lib. xj. & in authenti. de quæsto. col. vj.

Mœnia dicuntur propriè ædificia murorum ciuitatis, sic dicta, quia muniunt ciuitatem. Et interdum dicuntur mœnia abusiuè omnia ædificia.

Mœniana dicta sunt podia & eiusmodi exterius porrecta ædificia, originem huius dictionis pulcherrimè exponit Alcia. in l. malum. de verb. sig.

Mœniumvel mœniariũ idem est quod vestibulum à mœnibus septum. Et dicitur ideo quia mœnibus adhæret, secundum Hugonem. Alij ponunt manerium.

Mensa sæpe in iure accipitur pro tabula, qua vtuntur argentarij. Inde mensarij & mensularij dicti.

Mensor est qui metitur agros, columnas, vel signa, vel homines, vel frumentum, vel mœnia iuxta castrum, vel hospitia, vel etiam qui omnia officia assignat secundũ Accur. C. de mens. in rub. lib. xij.

Mera donatio. Require suprà, Donatio.

Mercatores qui verè & propriè appellandi sint, vide Alcia. in l. mercis. de verb. sign.

Mercis nomen ad mobilia tantum pertinet. ff. de verbo. sig. l. mercis.

Meretrix dicitur quæ multorum libidini patet. xxxiiij. dist. vidua vel cuius turpitudo publicè venalis est. xxxij. q. iiij. meretrices. & in gl. ij. c. inter opera. de spon.

Meritoria dicuntur diuersoria.

Merum imperiũ est habere gladij potestatem ad puniendum facinorosos. Vnde merum imperium dicitur quædam summa potestas, per quam ea quæ sunt iurisditionis maximę explicantur. Et merum dicitur, quia separatum à [illegible]gnitione pecuniaria eo quod [illegible]de nullum sequitur commodum pecuniarium, vt instit. de publi. iudi. in prin. Hæc autem sunt meri imperij, facinorosos punire, delinquentes incarcerare, membra mutilare, pœnam capitalẽ imponere, & hæc pœna est triplex, vt dicit Host. de iureiu. c. veniẽs. scilicet mors, exilium, & relegatio. ff. de publi. iudi. l. ij. Alia de mero imperio, vide in ver. mixtum imperium.

Mesonauta est infimæ conditionis seruus in naui, sicut mediastinus

ſtinus domi, de quo ſuprà, nam meſonauta ex eo dictus videtur quòd in media naui reſidens omnibus præſto ſit.

Metallum & æs ſunt nomina generalia mineras ſignificantia. Et differunt metallum & opus metalli, vnde ille damnatur in metallum, qui ligatur cum ferro, & onere & labore grauatur, vt nō liceat ei facilè abire. Sed ille dānatur in opus metallicū, qui ibidē liberas habet habenas, & aliis metallū fodientibus miniſtrat, & illius leuior eſt pœna, alterius autem grauior, de quo gl. no. inſt. quibus mod. ius pat. pot. ſolui. §. pœnæ ſeruus.

Metallarij ſunt qui affluentiam exercitij metallorum habent, vt C. de metal. & matalla. & procur. metal. ſecundū Accur. ſuper rubr. lib. xj.

Metallarij verius dicuntur qui metalla è terræ viſceribus effodiunt.

Metallicus, idē qui metallarius.

Metaſsi, aliâs dicuntur metharij purpurei. C. quæ res vendi non poſſunt. l. j. Vel eſt color quidam.

Metatores, vt ex Vegetio tradit Bud. ſunt qui demetiuntur loca vbi milites figant tentoria, vel qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant. Hos Italicè forerios appellamus.

Metaxa, ſericum, vnde metaxarij, negotiatores qui ſericum emunt vendúntue.

Metœci, latinè incolæ dicuntur. l. pupillus. de verb. ſig.

Metreta, genus menſuræ tres vrnas continens.

Metrocomia eſt villæ menſura, quæ datur tranſlatis iuſſu principis, vt C. de iur. fiſ. l. certa. vnde metros græcè, menſura latinè dicitur, & come villa, inde metrocomia quaſi menſura villæ, ſecundum Accur. C. non li. habita. metro. loca ſua ad extra. confer. ſuper rubr. lib. xj. Etiam metrocomiæ ſunt parochiæ vel diœceſes.

Metropolitani à menſura ciuitatum dicuntur, quia decem vel vndecim debent ſub ſe habere ciuitates. vj. q. iij cap. j. Vel dicitur à meter, id eſt mater, quia motropolis eſt mater aliarum eccleſiarum, ſecundum gl. ibidem. Etiam metropolitani ſingulis prouinciis præeminent, quarum autoritati & doctrinæ cęteri ſacerdotes ſubiecti ſunt, ſine quibus reliquis epiſcopis nihil agere licet de his quæ ſpectāt ad totam prouintiam ſecundum gl. xxj. diſt. cleros. §. metropolitani.

Metus eſt inſtantis vel futuri periculi cauſa mentis trepidatio, vt ff. eod. tit. l j. Et not. quod licet non ſit neceſſarium periculum eſſe præſens, tamen exigitur metum eſſe præſentē, ſaltem pro futuro periculo ff. eo. tit. l. metū. ij. nam per metum

non quemlibet timorem accipimus, sed maioris mali, vt in l. metum. prælleg. Et dicitur metus quia mentem tenet vel terret seu impedit. Qui enim timet, non semper gerit in corde quod habet in ore, de hoc vide gl. ij. c. ad audientiam. de his quæ vi met. cau. fi. Inde meticulosus, metu plenus, scilicet qui metuit timenda & non timenda. Et distingue metus, quia alius est probabilis, qui cadit in constantẽ virum & animosum, & hic excusat, vt est metus pœnæ mortis, & cruciatus corporis, metus stupri & seruitutis. Alius est nonprobabilis, scilicet, qui non cadit nisi in hominem pusillanimum & formidolosum, & hic non excusat, vt in c. cùm dilecti. eod. tit.

Meum est quod vendicari potest. l. Quintus. ff. de auro & arg. leg. quinetiam actiones meorum verbo continẽtur. l. meorum. de verb. signific.

De M ante I.

Miles est qui iurat se non euitaturum mortem propter reipublicæ salutem, vel qui iurauit à signis non recedere. ff. quib. ex cau. manu. l pen. & scriptus in matricula, vbi alij milites scripti sunt. ff. eod. tit. l. j. per totum. Etiam dicitur à malo quod sustinet pro aliis, vel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur, vt ff. de mi. test. l. j. §. miles. Vnde secundum Azonem miles dicitur à militia, id est duritia, vel à mille, quia de mille fortè solùm vnus eligebatur in militem, & sic dicitur quasi millesimus. Et no. ad hoc quòd quis dicatur verus miles, sex sunt necessaria. Primò, vt non sit negotiator. C. ne mili. nego. l. j. lib. xij. Secundò, vt examinetur. C. qui mili. non pos. l. j. lib. xij. Tertiò, quòd ei ensis cingatur. ff. de testa. mili. l iij. Quartò, stigma, id est nota publica debet suo brachio inscribi vel imponi. C. de fabric. l. iij lib. xj. Quintò, in numero aliorum debet poni & scribi. ff. de testa. mili. l. ex eo. Sextò, quòd talis habeat priuilegium legis cõcessæ militibus, vnde,

Stigma, mucro, scriptum, genus, examen, sacramentum.
Hæc sex quæ dici possunt in milite quæri.

vt not. inst. de test. mi. in princ. circa glo.

Miliarium simplici l. vas est quo panicium de milio coquitur, vt scribit Accur. in l. etsi. de auro & arg. le. milliariũ verò duplici l. dicuntur mille passus.

Mimi sunt ioculatores & alienæ personæ imitatores effictorésque, veluti histriones, & alij id genus gesticulatorum.

Miniculatoris nomine vsus est Vlpia. in l. iurisiurandi. de ope. lib.

lib. pro eo qui capitales literas manuscriptis codicibus minio aut rubrica præfigit.

Minima causa est causa duorũ aureorũ, quia pro ea nõ datᷣ actio de dolo, vel decem aureorum, aliàs decem solidorũ, vel quæ ad sumptus iudiciales non sufficit. ij. quæst. vj. anteriorum. §. illud. de hoc est glo. vnica in cap. de appellatio. tit. de appel.

Ministeriarij (aliàs ministeriani) dicebantur fortè à ministrando. quia præerant castris principum. C. de castren. & minister. lib. xij.

Ministerium aliquãdo significat ministrum. l. in eadem. ff. ex quib. cau. ma. & l. ij. de seru. fugit.

Minor est qui nondum impleuit vicesimumquintum annum, aliàs minor sumitur generaliter pro quolibet inferiori.

Minus, hæc dictio quandoq; vim non habet comparatiui, vnde minus soluisse intelligitur, & qui nihil soluit. l. minus. de verb. sign. Interdum refertur ad tẽpus, quo fit, vt minus soluere dicamus qui serius quàm debebat soluit. l. si cui. de verb. significatio.

Miopes latinè sonat quasi minus videntes dicas, teste Alcia. in l. inter stuprum. de verb. sig.

Miraculum dicitur propriè illud quod contingit cõtra naturã: nam si naturaliter aliquid posset contingere, non esset miraculum: & quot sint necessaria ad esse miraculi, vide gl. Spec. circa finem. in cap. j. de relig. & vene. sanc. lib. vj. & qualiter probetur, vide Gemi. in cap. j. nume. 3. & ibi in apostil. in verbo. directa probatione. de confes. lib. vj. Bald. in l. solùm. colum. fina. C. de testi. & hæc in cap. venerabili. eod. tit. Alex. consi. iij. volum. iij.

Myrobrecharij, qui vnguenta vendunt, hoc nomine tamen propriè appellantur qui delibutos capillos gerunt. Alciat. in tres posteriores libros Cod. tit. de excus. arti.

Miserabiles dicuntur omnes illi quibus nos ex natura mouemur ad miserandum propter fortium iniuriam, puta senes decrepiti, debiles diuturno morbo fatigati, etiã si sic sunt diuites, viduæ. Etiam religiosi inter personas miserabiles cõputantur. not. per Azo. in sum. quãdo Imperator inter pupil. & viduas, in fi. & vide latè Alberic. in suo dictiona. in verbo miserabiles personæ.

Miscere & confundere differunt. vt not. glo. insti. de re. diui. §. quòd si frumentum.

Missa solennis est illa quæ dicitur etiam non pulsatis campanis nec alta voce. Abbas in cap. permittimus. de senten. excommunica. quod est intelligendum nisi communis vsus loquendi aliter se haberet, se-

cundum Felin. in d. cap. permittimus.

Missilia (aliâs missalia) dicuntur donaria vel quædam præstationes, quas nouus prætor creatus mittebat in vulgus, vt quod quisq; apprehenderet, eius fieret, & in coronatione Papæ vel Imperatoris fieri solet, vt per hoc pressura minuatur. de quo glo. in §. hoc amplius. instit. de rerum diui.

Missionum, id est dimissionum, in re militari multa sunt genera quæ clarè explicat Iurisconsf. in l. ij. de iis qui not. infa.

Mysterium dicitur illud quod secretam & reconditam habet dispensationem, hoc est occultam & inuisibilem virtutem & gratiam à Deo dispensatam & collatam. j. q. j. multi. vbi datur differentia inter mysterium, sacrum, & sacramentum.

Mitras enumerat Vlpia. inter vestimenta quibus mulieres tegendi capitis causa vtuntur. l. vestis, de auro & arg. leg.

Mittere in possessionem est possessorem facere, aut in possessionem ducere, vt rem custodiat: verbi gratia, contendisti mecum fundum castellanum esse tuũ, & probasti, iudex per executorem mittit te in possessionem, id est facit te possessorem. Item volui agere cum Titio, qui citatus noluit venire ad iudicium, iudex me mittere debet in possessionem fundi quem petebam, non vt possideam, sed vt custodiam rem, & maneam in fundo vt ipse Titius tandem tædio affectus veniat & litem suscipiat, donec probauero illã rem esse meã, vide glo. fin. in cap. contingit. de do. & contu. quid operatur missio in possessionẽ in actione reali & personali ex primo & secundo decreto.

Mittere in possessionem nomine ventris, est mittere in possessionem nomine eius qui est in ventre, vt cùm mulier prægnans mittitur in possessionem nomine filij vel filiæ hæredis quem vel quam habet in vtero ex marito præmortuo.

Mixtum imperium est potestas media per quam ea quæ sunt in iurisditione media explicantur. Et dicitur mixtũ, quasi ex iurisditione & mero imperio, eo quòd habet cõmodum pecuniarium, & pertinet ad ipsum bonorum possessionem dare, in possessionem mittere, iubere cauere, pupillis tutores dare, & omnes aliæ pœnæ graues præter pœnam capitalem & mutilationem, vt est relegatio, fustigatio, vel grauis correctio. ff. de iurisditio. omn. iud. l. j. in glos. & in tex. Aliter distinguitur, prout recitari solet circa cap. quod sedem. in glos. j. de offic. ordin. Merum imperium est quædam summa potestas & alta ex publico

blico inducta, vt gladij potestas ad animaduertendum in facinorosos, & est apud principes principaliter, scilicet, Papam & Imperatorem. Et in spiritualibus merum imperium est, vt depositio, translatio sedium episcopalium, & diuisio duarum ecclesiarum cathedralium, vel diuisio vnius in duas, vt in c. quod translationem. de offic. leg. vbi vide plura in glo. Sed in secularibus merum imperium est pœna capitis, (vt supra) quæ principaliter est apud principes seculares, scilicet reges, duces, marchiones, comites, &c. Et etiam apud archiepiscopos, patriarchas & episcopos, tanquam apud missos, vt in cap. solitæ. §. subditi. de maio. & obed. cum suis concordan. Mixtum verò imperium est quædam bassa vel media potestas ex publico inducta, partem capiens ex mero imperio, & partem à iurisditione, vt est in spiritualibus dedicare ecclesias, vel altaria consecrare, & virgines velare. Et talia possunt committi non habenti iurisditionem, vt in glos. præalleg. & ea quæ sunt meri imperij expediuntur iudicis officio nobili, & principaliter tendunt ad bonum publicum.

Mixti imperij quæ sunt, etiam expediunt iudices ex officio nobili, sed principaliter tendunt ad bonum priuatum. Sed ea quæ sunt simplicis iurisditionis, expediuntur iudicis officio mercenario, & tendunt etiam ad bonum commune. Venit ergo ab imperio imperiolum, id est paruum imperium, quod habent iudices inferiores, de hoc not. in cap. si diligenti. de foro competen.

De M ante O.

Mobilia, licet hoc verbum passiuam respiciat significationem, & verbum mouentia actiuam, tamen pro eodem accipiuntur, nisi aliter de mente ea proferentis constet. l. mouentium. de verborum signific. vbi Alcia.

Moderatio importat diminutionem. Et sic not. pro statutis quæ dicunt de moderatione pœnæ ad arbitrium potestatis, quia moderatio importat diminutionem, ita Felin. in c. ex literis. versic. fallit secundò, & versic. tertia declaratio. col. xiij. de consti.

Modica summa in iure variè intelligitur, de quo vide Alcia. in l. hæc adiectio. de verb. sign.

Modius est mensura sexdecim sextariorum: continet autem sextarius vncias quinas denas, sic dictus ꝙ sexta sit pars congij. Alcia. in l. vinaria. de ver. si.

Modiolus poculi genus. l. Seiæ.

de au.& arg.leg.

Modus est moderamen dispositionis per appositionem oneris tanquam causæ finalis, vt patet ex legibus de ipso loquentibus. Et dicitur moderatio, ad differentiã cõditionis, quæ est nõ moderatio sed suspensio. Dicitur tanquam causæ finalis. verbi gratia, promitto vel lego vt illud facias. Nam si dico promitto & illud facias, tunc non esset illud per modũ causæ, sed alterius dispositionis, & hoc capiendo modũ specialiter, sed generaliter est omnis dispositio vel qualitas adiecta dispositioni. l. obligationũ. §. modus. ff. de actio. & oblig. Fit autem modus per illas dictiones vt dummodo, ne, id est vt non, &c. Sed quia, facit causam, et si, cõditionem, vt suprà de condi. Nam modus significatur per omnem dictionẽ vel orationem ex suo proprio significato, vel aliàs moderationem importantem, verbi gratia, dono vel lego equum, vt des illi equũ. C. de his quæ sub mo. lega. relin. l. ij. & l. cùm ab eo. ff. de contrahen. emp. ibi veluti si emptor hoc modo, vbi dicitur, q̃ si emendo fundum pignori obligatũ à te hoc modo dicam, vt liberes, tunc liberare teneris. Et sic modus fit per dictionem vt. Etiam in dictione dummodo, eadem est significatio, vt d. l. cùm ab eo. Item in aduerbio ne, vt dicendo, Titium hæredem instituo, ne fideicommissa ex testamento Sempronij retineat, quia dictio ne, exponitur pro vt nõ, & sensus est vt non retineat. l. cùm pater. §. Titio. vers. planè. ff. de leg. ij. Idem in præpositione ad, vt dicendo, Lego illi mille ad monumẽtum meum ædificandum, quia sensus est vt ædificet monumentum. l. quibus diebus. §. fin. ff. de cond. & demon. Idem in dictione pro, vt lego decem pro cura corporis mei sustinenda. l. Lucius. §. fin. ff. de leg. ij. Idem in præpositione in, vt dicendo, in cura corporis mei, in monumento faciẽdo, &c. Sed si diceretur, lego vxori meæ in tempus liberorum, tunc faceret conditionem. Idem in dictione nomine, vt dicendo, nomine dotis puellarum pauperum, vel redemptionis captiuorum lego, &c. Vbi non significatur conditio sed modus l. nulli. C. de episco. & cleric. Ratio, quia captiui semper sunt capti, & puellæ semper sunt pauperes: Secus si relinqueretur nomine dotis certæ personæ, vel redemptionis certæ personæ, quia tunc faceret conditionem. Et idem dic in omni alia parte orationis, quæ ad hoc significatum potest adaptari ex se vel subiecta materia.

Moduli

Modali dicũtur quædam formulæ & mensuræ cementariorũ, per quas modi & quantitates lapidum comprehenduntur.

Molæ nõ supellectilis, sed instrumenti appellatione continentur. l. dolia. de fun. instru.

Moles videtur accepisse Vlpia. in l. j. de impen. in rubr. dot. fa. pro structuris ad arcendum aquas paratis.

Moliri est conari. c. quia ex eo. de pac. lib. vj. aliquando ponitur pro facere, vnde demoliri pro destruere. l. j. §. nũciamus. de oper. no. nuncia.

Momẽtanea possesio quę & cur dicta, vide supra in ver. interdictũ momẽtaneæ possessionis.

Monachi, inde dicti sunt, quasi solitarij. Eugenius vero Papa videtur deducere à voce græca monos, quæ vnũ significat, & achos, id est tristis, quia monachus debeat stare solus & tristis, vt xvj. q. j. c. placuit. ij. & qui ꝓpriè appellentur monachi, & quomodo differãt à fratribus, docet Abb. in cap. causam quæ. de iudic.

Monazoniũ, locus in eremo, in quo monachi congregantur. monazontes vero dicuntur solitariè viuentes. l. quidã ignauiæ. C. de decur.

Moneta adulterina. i. falsa. C. de fals. mone. l. j. sicut & scientia non vera dicitur adulterina, vt in proœmio digestorum §. hæc autem.

Monetales triumuiri dicti sunt æris, argenti atque auri flatores. l. ij. de orig. iur.

Monetarij, qui monetã cudunt. Alias secundum Alcia. in rub. C. de gynecia. pro quodã textrini officio accipiuntur.

Monialis est q̃ ꝓfessa est se velle viuere secũdũ regulã beati Benedicti, Basilij, vel Augustini. c. perniciosam. xviij. q. ij.

Monogam⁹ est vir vnius vxoris. sicut bigamus duarum vxorũ.

Monomachia. Require suprà Duellum.

Monopoliũ est alicuius negotiatiõis aut officij superioris vnica exercitatio cũ prærogatiua, & singulari inito pacto. verbi gratia. causa negotiationis aliqui inter se paciscũtur, ne possessio aliqua pretio minori vẽdatur quàm ipsi inter se cõstituerũt, vel vẽditores panis vel cuiuscũq; negotiationis inter se pacti sunt vt rẽ aliquã venalem vtilem & necessariã reipublicæ nõ dent pro minori pretio quàm conuenerũt vẽdere, vel ne aliquos instruãt in arte sua, nisi filios vel nepotes, vt ipsi solũ cõmodũ artis vel negotiationis faciãt & habeant. Isti enim dicũtur monopoliũ exercere, & grauissime puniẽdi sunt, quia directe huiusmodi cõuẽtiones sunt cõtra principẽ. Et dicitur secũdũ Azonẽ à monos quod est vnum, & polis. i. ciuitas, quasi vna negotia

tio in ciuitate,vel societas vna ex pacto. Et inde dicitur monopolia pluraliter, & monopolus,& est qui vult esse solus in ciuitate venditor. s. is qui impetrat ꝙ sibi soli liceat in ciuitate aliqua specialia vēdere,emere, vel facere. Vel monopolæ sunt qui impetrant ꝙ ipsis solis liceat huiusmodi facere,& in vēdendis rebus certū pretiū statuere, cōtra quod nemini liceat vēdere. Vel dicitur monopoliū à monos & po leo.i.vēdo,quasi vno modo faciēda venditio,& talia cōmercia sunt prohibita. C.de mono.& illi.conuē.nego.l.vnica. Eodē modo binopoliū dicitur à binopolis, & binopola quasi bino modo facienda emptio.

Mons dicitur à mouendo per cōtrarium,quia nō mouetur, ex figura antiphrasi, sicut bellū, lucus,& similia,secundū Bart. in tractatu Tyberiadis. j.ij.iij. charta.versic.est autem mons.

Monstrum appellatur quod est contra naturā,vt Minotaurus.

Monumentum est illud repositorium in quo mortui reponuntur,scilicet sepulchrū sine corpore. Et dicitur à moneo,quia extat ad memoriam defuncti. l.monumentum. ff.de reli.& sump.fune.

Mora fieri, quando dicatur, tractat diffusissime Iurisconf. in l.mora fieri.de vsur.

Moratoria cautio, dicitur quę datur ad hoc vt quis differat & expectet.

Morbus est habitus cuiuscunque corporis contra naturam, qui vsum eius ad illud facit deteriorem,cuius causa nobis natura sanitatē dedit, siue in toto corpore , vt febris, siue in parte,vt cęcitas.ff.de ædi.edic. l.j.§.sed sciendum.

Morbus sonticus est qui cuique rei nocet.ff.de verbo. signif.l. morbus.& dicit gl.ibi cuique rei agendæ, vt ff.de ædi.edic. l.fina.§.finali.ff.de re iudicata.l.quæsitum.

Mores dicuntur frequētes actus hominum secundum Io.theu. in princip.decre.in gloss. & j. distinct.mos.

Mors ciuilis æquiparatur naturali in casibus à iure expressis. glos.mag.in c. susceptum. de rescript.in vj.& glos.in c.placuit.xvj.q.j. Vide tamen an & quādo æquiparantur per Bar. in l.ex ea parte.§.in insulam. ff.de verb.oblig.Inn.& Anto. de Butr.in c.licet. de offic.deleg.& Feli.ibidem in j.col.& Pan.ī c.cū sis.de cōuer. cōiug.

Moretenus.i.ad mortē.xxxiij.q. v.notificasti te mortetenus in firmatum.

Mortis causa capitur , quod propter mortē alicuius nobis obuenit,dūmodo talis acquisitio speciale nomen non habeat.l. qui pretio.& l.mortis causa capitur.de dona.cau.mor.

Mortis causa donatio. Require supra donatio.

Mortis tempore fuisse videtur qui in vtero relictus est.l.intelligendus.de verb.sign.

Mortuarium dicitur quod quis reliquit in morte: vt not. in cap.conquerente. de offic.ordina.

Mortuus est rebus humanis exẽptus.de offic.deleg. quamuis. & c.si delegatus,eo.tit.lib.vj. Dicitur autem quis mortuus sex modis. Primo spiritualiter:& sic dupliciter, scilicet bene & male. Bene dupliciter. Per baptismum & pœnitentiã de cõsec.dist.iiij.vt ostenderetur.de pœni.dist.j. multiplex. Male tripliciter. Primo baptizatus, ab ecclesiæ tamẽ vnitate diuisus.de cõse.dist.ij.Christus. Secundo baptizatus in ecclesiæ vnitate cõsistens, tamen criminosus.iij.q.iiij.hi qui.c. canonica. ea. cau. q. v. Tertio baptizatus & æternaliter damnatus.de consecrat.distinc. iiij. filius. Secundo ciuiliter, vt ab hostibus captus, seruus effectus, libertus in seruitutem ob ingratitudinem reuocatus. Et dicitur econtrario viuere, qui immaniter occisus est propter fidem Christi, quare mors sanctorũ frequenter dicitur ab ecclesia natalis eorũ, quasi tunc ad vitam nati sint. Tertio secularitér, vt monach⁹.xvj.q.j.placuit.j. Quarto affectualiter, vt Paulus mortuus fuit, vt ait, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. xxvij.q.j.quæChristo. Quinto carnaliter,& sexto corporaliter, qui duo modi poni possunt pro eodem.& sic Lazarus mortuus erat.xxiiij.q.j.si quẽ forte. Et differũt mortuus & occisus.l ꝓinde.ff.ad l.Aquil. nã quilibet mortuus nõ est occisus, sed econuerso. & ita hæc duo se habẽt vt genus & species, vt creditũ & mutuũ. l. ij. §.appellata.ff.si cer.pe. Et qui mortui nascuntur, neque nati neque procreati videntur.l.ij. C.de posthu.hæred.instit.

Mos est longæua consuetudo.de moribus tractatur. in c. mos autẽ.dist.j.vel secundum Isid. mos est consuetudo vetustate præscripta. & de hac dictione not.in l.pen. & in auth.& consequenter. C.de senten.& interlo.omn.iud.

Mos secũdũ Festũ de verb.sig.est institutũ patrium, pertinẽs ad religiones cerimoniásq; maiorum. Ex quibus verbis apparet morẽ obseruationẽ quandã esse non lege, sed iudicio & opinione cõfirmatã. vide Budæum in annot.ad pandectas. ff.de iust.& iur.in l.ius ciuile.

Motu proprio gratia fieri censetur, quando hoc expresse cautum est in eadem, nec sufficit si probatur, quòd papa motu ꝓprio fecerit, nisi cõtineatur

in literis.cap.si motu proprio. de præben. lib. vj. & ibi concor.in glo.si.

Mouentia, vide mobilia.

Moueri controuersia dicitur nō solum agendo, sed etiam resistendo.l.nō solum.§. si status. & ibidem gl.ff. de procura. & per Dyn.in §. omnium. instit. de actio.

Mox qualiter capiatur, est gl.in c. quia propter. de elect. super verbo mox. & in l. j. ff. si certum petatur.

De M ante V.

Mucor est vitium panis, vnde dicitur, Panis mucescit, vel mucidus sit.

Mucro est ensis. de hoc vide Archi.in c.si.de excep. lib. vj. Et sumitur quandoq; pro excommunicatione, vt xvj.q.j.c.visis.xxiiij.q.iij.corripiantur.

Mulcere est lenire, placare vel blandiri.

Mulcta est animaduersio vel pœna pecuniaria arbitrio iudicis inflicta ad correctionem malorum morum. Pœna autē est certa imposita à lege, quam quisque euitare potest, vt not. in l. quicunque. in glo. super verbo, vel tertio. C. de seruis fugiti.in l.mulcta.ff.de condi. & demonstra. Dicitur autem mulcta illa pœna, quæ non est à lege statuta vel expressa. nam iudices in pluribus casibus legibus non scriptis sic mulctare possunt litigantes. Ex hoc patet differentia inter mulctam & pœnam. Nam pœna generaliter sumitur tam pro pœna pecuniaria, quàm pro pœna corporali seu capitali, sed mulcta pro pœna pecuniaria & per sententiam à iudice irrogata, vnde bene appellatur à mulcta, non autem à pœna.l.si qua pœna.ff.de verbo.signifi. Item mulcta nō indicitur nisi à maioribus magistratibus, sed pœna à quolibet iudice.

Mulctare est punire in pecunia, & aliquando ponitur pro abbreuiare.C.de modo mulc.l.j.

Mulier dicitur à mollitie mentis, & ideo varium & mutabile testimonium profert. facit glo.in c.forus.extra de verbo. significa.

Mulieris appellatio licet propriè referatur ad corruptā l. alioquin.de contrahen.emptio. & l. quæritur. de ædil. edi. non impropriè tamen quis appellauerit mulierem etiam virginem viripotentem.l.mulieris. de verborum significatio. & latiore significatione mulieres dicuntur omnes quæ fœminei sexus sunt.l. argumento.§.muliebri.de au.& ar.leg.

Mulio est custos mulorum. Vnde, Mulio agit mulos, sed agaso ducit asellos. l. idem iuris. ff.ad l.Aquil.

Mulsum, potio quædam ex vino & mel

& melle.§. si duorum. institu. de re.diui.

Multi dicuntur duo aut tres. c. iteratur. de conse. dist.ij. & l. multis.C.de lib.cau. Aliquando multi dicuntur vigintiquatuor millia disciplina.xlv. distinct. Quandoque quadraginta.c.latores. extra de cler. excom. Aliquando decem: vt in authenti. de trien. & semis.in princ. Et quot faciant multitudinem, vel dicantur multi: vide latè per Bar.in l. prætor. ff.vi bo.rap. Et an duo dicantur multi, vide Abb.in c.ad nostram. de reb. eccle. non alie. Et qui dicantur pauci, vide c. latores.de cle.excom.mini.

Multifariã, id est multis modis. ff.de incẽ.rui.& nau.l.ne quid. sic plurifariam, id est pluribus modis.ff. de in integ. resti.l.j. Item trifariam & omnifariã, vt ff.de mune.& ho.l.fi.§.hæc omnia.& C.de con. & cõ.stip. l.optimam.

Multiplicatio est quando dispositio iteratur seu multiplicatur. verbi gratia, testator pluribus hæredibus institutis legat ab vno decem Titio, & ab alio decẽ,& sic de aliis à quolibet hærede decem insolidum debentur.l. si pluribus.§. j ff. de leg.ij.quia significatum sumitur ex multiplicatione dispositionis, iuncto quòd qualitas est multiplicabilis, ideo ex qualibet dispositione debetur quælibet qualitas adiecta. Itẽ ibi, testator ab hærede instituto legat decem Titio, & si hæres non erit, substituit Seium, & ab eodem legat decem eidem Titio, institutus non est hæres, & substitutus tenebitur tantum ad decem ab ipso relicta vel ab instituto, quod idem est, arg.l. licet.ff. de leg. j.& l.seruo.§. si quis apud. eo. tit. Ratio, quia substitutio significat substitutum esse appositum loco instituti. Item si testator legat decẽ Titio in testamento, & eidẽ Titio legat decẽ in codicillis, singula debẽtur, quia multiplicatio significatur. l. quinquaginta. ff. de probat. Sed ibi testator legat decẽ Titio in testamento, post in eodẽ testamẽto legat Titio decem, semel tãtum debẽtur, vt l.plane.§.sed si nõ.ff.de leg. j. quia ex eodem testamẽto & eadem quantitate concluditur testatorem quantitatẽ non voluisse multiplicare, nisi euidenter probaretur contrarium. Sed ibi testator legat decem Titio, postea in eodem testamento legat Titio xv. vtraque quãtitas debetur.l.plane. pręalleg. & à cõtrario sensu, cùm dicit eadem, & est ratio ex diuersitate quantitatis. Secus si diceret, Titio cui legaui decẽ, volo præstari xv. tunc enim xv. tantum debẽtur. Idem dic in cõtractibus, prout quodlibet

bet probabile medium cōcludit. Item multiplicatio deberi significatur. verbi gratia, numeraui tibi decem, & incontinenti stipulor xx. illa debētur. l. si ita. ff. de noua. & delega. quia significatum sumitur ex stipulatione facta incontinēti post numerationem. Item ibi, promitto tibi decem, tibi promitto x. bis teneretur, quia si intelligeretur de eisdem, promissio secūda esset frustratoria, quod non est dicendum, argumen. l. si quando. ff. de legatis j.

Multoties & toties. no. Archi. ix. quæst. iij. non est.

Mundus (inquit Accur.) vocatur instrumentum, in quo post factam rogationem omnia comprehenduntur: à munditia, eo quòd sine vituperatione esse debet. l. cōtract⁹. C. de fi. instr.

Mundus muliebris est quo mulier mundior fit. l. argumēto. §. mundus. de au. & arg. leg. & ibi vide quæ cōtineantur mundi appellatione.

Munera patrimonialia & mixta. vide Spec. tit. de censi. & exac. in trac. libellorum. §. nunc autem dicendum. ver. quæ autē sunt munera. Item munerum alia sunt sordida, vt arenæ fodiendæ, calcis coquendæ, quæ in dignitatibus constituti non consueuerūt subire. Alia sunt sordida contrario modo se habentia.

Municipium est oppidum in Italia vel in prouincia aliqua constitutū, in quo pacis obseruandę causa milites cōstituti erāt. Si aut in municipio nati sunt, non minus dicuntur municipales, vt l. municipes. ff. de verborum signifi.

Municipium est ciuitas, & municipes cuiuscunque ciuitatis ciues appellantur. ff. ad l. Iul. de amb. l. j.

Municipes dicuntur qui cuiuscūque municipij, maneriei lociue tenent custodiam. Et dicitur à munere & capio, nō obstante quòd munus non capiatur. Et tamen municipes dicuntur qui in eodem municipio nati sunt, vt l. municipes. præallega. Vel dicuntur qui in municipio faciunt munera, sed abusiuè.

Municipalis honor est administratio reipub. cum gradu dignitatis, siue cum sumptu, siue sine erogatione cōtingens. ff. de mune. & hono. l. honor.

Municipalis magister dicitur ille, qui præest municipibus.

Municeps originarius dicitur ab origine patris, non sua causa: vt in l. filios. C. de mu. & oneri. lib. x.

Municipalia iura sunt quæ statuta vulgo appellamus, hoc est peculiares vniuscuiusque ciuitatis leges.

Munifices milites dicebātur, qui munera militaria subibant, de

quibus

quibus vide Alcia.in l.munus. de verbo.signifi.

Munificus est ille cui aliquod officium est impositũ,& res munifica dicitur quasi munus faciens.l.j.C. de prædiis & om. rebus nauicula.lib.xj.

Munimenta dicuntur probationes & instrumẽta, quę causam muniũt.vide de elec.c.quãuis, in gl.fi.lib.vj.aliâs monimẽta dicũtur eo ꝙ monẽt & informãt iudices q̃d facere debent.

Munimẽtum est omne quo quis instruitur & munitur. c. eum qui. de proba. & per Archi. in c.quamuis.circa fi.de elect. in vj.& c.pia.de excep.in vj.idem dic de documentis.

Munus est duplex,aliud publicũ, aliud priuatum. Publicum est quod in administranda republica cum sumptu sine dignitatis titulo subministratur,vt ff.de mu.& hono. in princ. Et differunt munus & donũ, quia munus est cùm aliquid datur causa præcedente, donum verò sine causa,vt ff.de verb. sig. l.inter donum.Et inquit Paulus in l.munus.ff. de verb.sig. munus tribus modis dicitur. Vno modo donum, Altero modo onus, inde immunitas appellatur. Tertio officium, vnde munera militaria.Inde municeps qui munera ciuilia capit.Vnde dicitur,

Dat meritum munus,sed confert gratia donum.

Munus cum causa datur, donum sine causa. De hoc etiam per Ioan.And.in glo.in c.accusatus.de hære.lib.vj.

Murex est quoddã genus piscis, inde murilegulus, quasi legẽs murices. Sunt autem murices pisces ex quorum sanguine fit attramentũ imperiale in quo purpura tingebatur, secũdum Accur.in l.j.C.quæ res ven.nõ poss.Etiam cõchilium est animal simile.

Murgiso dicitur ille qui iners est & desidiosus,& hoc intellexit Vlpia.in l.iij.§.idem Pomponius.ff.de ædil.edic.licet in incorrectis codicibus legatur morionem.

Muriam interpretantur aliqui salsuginem quæ exudat ex piscibus salitis.l. qui penum. de penu leg.

Murileguli secundum Accur.dicuntur qui capiunt pisces,qui dicuntur murices,vt suprà.

Murrhina vasa, ex murrha lapide facta.

Muscularij, aquæductus ex musculis delabentes. l. decernimus.C. de aquædu. erant autẽ musculi tubi instar musculorum,quibus vtebantur in bello ad æquandas fossas. Alcia.

Musio.id est fatuus.

Musiuarij, de quibus in l.j. C. de excus. arti, sunt artifices operis musiui,quod hodie quoque licet corrupto vocabulo vulgariter Mosaicum appellamus.

Mutatio capitur pro variatione.

Mutatoria dicuntur vulgo diuersoria vel fullonica quasi secreta ædificia, & ponitur etiam pro vestimentis pluribus mutationem habentibus.

Mutiana cautio, vide cautio Mutiana.

Mutilare est aliquod membrum amputare, vel aliquod integrũ detruncare, vt homini manũ, vel pedem, vel aliquod membrum auferre.

Mutus est qui propriè loqui non potest. §. item surdus. institu. quib. non est permis. facere testamentum.

Mutuum est quod alicui præstatur, vt tempore suo reddat. Et dicitur quasi de meo tuũ. vnde est nomen compositum ex corrupto & integro: quia quod meum fuerat, mutuãdo tuum facio. Vnde res quæ ponderantur, vt argẽtum, & similia quę numerantur vt pecunia, & quę mensurantur vt frumentum, mutuari possunt, vt l. ij. ff. si cer. peta. §. mutui datio. instit. quib. mo. cõtrah. obli. in prin. Et mutuum tripliciter potest reconciliari, vt not. glo. instit. quib. al. licet. §. nunc autem. & ibidem quib. mod. re. con. ob. §. item is. in glo. & differt mutuum à cõmodato, quia commodatum est de eadẽ re præcise, mutuum autẽ est de consimili restitutio, vt not. glos. ibidem, & vide ibi aliam differentiam notatã, & mutuum etiam dicitur esse triplex, naturale tantum, scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo, ciuile tantum quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione, ciuile & naturale quando numeratio & stipulatio interuenit.

De N ante A.

NAncisci est aliquid acquirere, consequi, vel adipisci. Vnde dicitur, nactus sum illam, id est adeptus sum vel acquisiui eam.

Nardistachys, nardi spica. l. vlti. de publica.

Natale dicitur scriptura cum annis Domini, & præconizata, quæ dicebat Lucium esse natum ingenuũ, & sic in Legendis Sanctorum intitulatur, natalis sancti Ioannis quãdo moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus, vel dicitur prima natiuitas: quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit liberum. vnde constitutum est non officere manumissionem natalibus, id est ingenuitati. instit. de inge. in fine. Item dicimus, seruus iste restituitur natalibus, id est libertati quam habet ex iure naturali. ff. de nata. rest. l. ij.

Natiuitas est triplex, naturæ, gratiæ,

tiæ, & gloriæ. Naturæ prima est in vtero, iuxta illud, Quod in ea natum est, & c. firmissimè. de consec. dist. iiij. Natiuitas gratiæ est secunda, quando quis renascitur per baptismũ, iuxta illud, Nisi quis renatus fuerit denuo, & c. qui in maternis. eadem distin. Natiuitas gloriæ est quando deposita vetustate pœnæ, homo nascitur ad gloriã. c. post baptismum. eadem distin. sicut mors sanctorum natalis dicitur. c. sane. xxiiij. q. ij.

Natorũ appellatio pertinet etiã ad nepotes. l. natorum. de verborum signifi.

Natura sumitur multis modis. Primo est ius insitum rei, similia de similibus procreans. Secundo est quidam instinctus naturæ ex sensualitate prouenieus, ad appetendũ procreandum & educandum. Tertio est instinctus naturæ ex ratione proueniens. Quarto ius naturale, id est præcepta naturalia. in princip. decre. §. ius autem. ibi nõt. Aliquando natura, id est consuetudo. l. j. ff. ad Macedo. & ibi glo. in verbo natura. Aliquando idem est quod possibilitas naturæ. l. si quis posthumos. ff. de lib. & posth. Aliquando pro diuina scientia. l. sed & si. §. si paterfam. ff. de iudi. Aliquando pro naturali ratione insita à natura. l. si non sortem. §. libertus. ff. de conditio. indebi.

Naturalis dicitur filius ex cõcubina quæ in domo propria tenetur vnica quasi loco vxoris.

Naturalis obligatio quæ sit, vide infrà. ver. obligatio.

Naturalis possessio quæ, vide infrà, ver. possidere.

Natus viuus dicitur qui vocem emittit, vel aliter discernitur esse viuus, & habet formam hominis, secundum Bar. in l. quod dicit. ff. de lib. & posthu.

Nauarchus, nauis pręfectus. nam Græci vocant nauarchos qui in classe singulis nauibus præsunt.

Naufragium est naue fracta submersio rerum siue corporum, & dicitur quasi nauis fragiũ, id est fractura. C. de naufra. lib. xj.

Nauicularij seu naucleri sunt qui transportant publicas species, secundum Accur. C. de nau. pub. spec. transpor. lib. xj. in rubrica. Et dicuntur etiam illi qui annonarias species à susceptoribus in prouincia accipere, & Romam vel in castra vbi erant milites, deferre debebant.

Nauigium quandoque significat nauigationem, interdum & nauem ipsam, imò & rates nauigij appellatione continẽtur. l. j. §. ait. de flumi. & ne quid in flu. publi.

Naulum est vectura siue pretium quod præstatur pro eadem, facta

cta cōuētione inter vectores, id est vehendos pro mercede nauigationis cum illis qui nauigium exercent vel ducunt.

Nausocomium est domus in qua iuuenes educuntur.

Nauta est qui ministrat in naui, vel ducit nauē eam gubernās, & ea quæ ad vsum eius pertinent, faciens. ff. nau. cau. sta. l. j. §. ij. ff. fur. aduer. nau. l. vnica.

Nautæpibatæ, in l. debet. ff. nau. cau. stab. dicuntur qui nauem ascendunt, & pro naulo, ipsi nautarum officio funguntur.

Nautica pecunia est quæ periculo creditoris in nauigio suscepto datur traiiciēda. Sed quasi nautica est cùm periculū mutuatæ pecuniæ in me recipio, si aliqua conditio non existat, puta si piscator non capiat pisces, & huiusmodi: vide gl. C. de nau. fœ. in rub.

Nauticū fœnus est quod propter nauticam pecuniam vel quasi nauticam exigitur. ff. de nau. fœ. per totum. & C. eod. titu. l. cùm proponas.

Nauticus Tyberinus est qui nauigat in flumine Romę, vehendo in Romā, vel extra vehendo ad castra, vt C. de nau. Tybe. lib. xj.

De N ante E.

Ne pro vt, quandoque capitur. ff. de acq. poss. l. qui absenti. §. j. de hac dictione, vide C. de indic. vi. tol. in auth. cui relictū.

Nec implicat sensum cōtrarium expressè, vt no. in l. iuris ignorantia. C. qui admit. ad bono. pos. possint. aliquādo ponitur pro nō, vt l. nec. ff. de fur.

Necare videtur (ait l. necare. de lib. agno.) non tantum is qui partum præfocat, sed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat.

Necessariæ impensę, vide in ver. Impensæ.

Necessarij, id est consanguinei.

Necessarij hæredes, require in ver. hæres necessarius.

Necessitudo est parentela vel cognatio. l. non est singulis. ff. de regu. iur. vbi glo. sic exponit.

Negatiua multiplex est, scilicet facti, dicti, iuris, qualitatis, & quædam pura. Vnde negatiua facti duplex est, scilicet pura, quæ habet determinationem temporis, loci, vel alterius rei, puta quia est coarctata ad certas personas, de qua est casus in cap. tertio loco. de probat. vbi coarctatur ad personas capituli. Et illa probari potest indirectè. verbi gratia, si instrumentum exhibeatur continens stipulationem factam tali die vel loco: argu. c. ex tenore. de testi. Aut non habet aliquam talem determinationem, & tunc probari non potest directè vel indirectè: vnde onus probandi transfertur in aduersarium, & hoc ideo quia negationum non sunt causæ nec circūstantiæ, quæ sunt necessa

cessariæ in probatione, vt si quis dicit se nunquam contraxisse cum Berta, vel non cognouisse Bertam, quæ dicitur negatiua explicita. de fri. & malefic. c. j. Vel dicitur negatiua positio. Est enim positio negatiua implicita, vt pono ꝙ in electione tantum quatuor canonici præsentes fuerunt, vt in c. cùm ecclesia. de cau. poss. & proprieta. Quas positiones negatiuas iuris rigor repellit, sed æquitas admittit, si iudici videbitur, vt c. j. de confes. lib. vj. Etiam ibi, si aliquis dicat se esse non citatum. Et negatiua facti mixta dicitur: quæ cum affirmatiua implicita miscetur, vt illa quæ habet affirmatiuam implicitè, dicendo, Ego non renuntiaui sponte, quasi dicat, renuntiaui coactus vel inuitus. Et hæc debet probari ab eo qui negat c. super hoc. de renunt. Sed negatiua iuris probari potest, vt si dicat quis alicui. Non potest esse testis, debet hoc probare. Similiter si negetur emancipatio ritè facta, negans iustè factam, debet hoc probare quòd non sit facta de iure, sed contra ius. in l. ab ea parte. §. j. ff. de proba. Negatiua verò qualitatis duplex est, scilicet, aut qualitatis intrinsecæ, aut qualitatis extrinsecæ. De qualitate extrinseca, vt cũ homo nascitur, & tunc præsumitur negatiua, nisi probetur affirmatiua. Vnde si negetur scientia, probādum est hoc examinatione iudicis. de præb. c. cùm secundum Apostolum. Si ætas, per aspectum corporis. Si illegitimitas, aut is cui illegitimitas opponitur, est de hoc infamatus, & tunc cogitur se purgare. c. bonæ. præalleg. Dicendo ergo. Ille non est idoneus, nō est legitimus, non est soluēdo, &c. probari debet ab eo qui dicit quia quilibet præsumitur idoneus, bonus, &c. nisi contrarium probetur. de præsump. dudum. de seru. in or. fa. c. vnico. & nisi ius præsumat in contrarium. ff. de don. inter vir. & vx. l. quintus. ff. de proba. l. si pactum. & l. si chirographum. Etiam iudex qui habet ex officio suo cuncta rimari. cap. iudicantem. xxx. q. v. potest & debet, si viderit expedire, interrogare super negatiua. arg. est. ff. de interro. actio. l. vbicunq;. & c. cùm Ioannes. de fide instru. vbi iudex facit interrogationem, quam etiam pars facere non poterat cùm esset in causa conclusum, faciunt no. per Hostien. & Inno. in c. super his. de accu. maximè super negatiua vbi agitur de salute vel periculo animæ. argumen. de re iudic. cap. lator. ad finem. Ex prædictis elicitur quòd quis in iudicio excusatur respondendo positioni negatiuæ: ideò quia qui

negat non ponit, sed remouet, siue sit negatiua implicitè, siue explicitè, quam faciunt hæ dictiones tantùm, solùm, &c. Specu. in titulo de po. §. viij. sic probat neutram prædictarum poni posse. Nam positiones succedunt in locum probationum, vt in authen. de his qui ingredi. ad ap. §. fina. vnde id solùm veniet in positione, quod in probatione. Sed negatiuè, (vt prædicitur) nulla est directa probatio, ergo nec positio. Et dat Bald. rationem, quia responsio ad positionem fit ad releuandum ab onere probandi. Sed positiones negatiuas non habet necesse probare, ergo non est ei respondendum. & ita dicit sentire glos. in l. ij. in §. quod obseruari. C. de iuramen. calum. Si verò haberet necesse probare, tunc deberet responderi, vt in cap. j. de confes. lib. vj. Idem dicit negatiuam positionem esse in qua ponitur dictio absque, vt not. Cyn, in l. actor. C. de probatio. in iij. quæst. Hoc verum quando ista dictio absque, venit ad exclusionem alicuius affirmatiuæ, & ita ex se non implicat affirmationem, secus si implicaret illam, verbi gratia, pono quòd res fuit absque eo quòd Titium tali die percuterem, quia tota die fui absens alibi; nam talis positio non dicitur mera negatiua, quia oritur ex affirmatiua, scilicet, fui alibi. Et hoc tenet Spec. in tit. de pos. §. videndum, versic. viij. fa. no. instit. de inuti. stipul. §. item verborum. Item quia ponens illud quod ponit, si negatur, necesse habet probare. l. actor. præalleg. quæ est canonizata. vj. quæst. vlti. accusator. Et sicut præpositio negatiua (vt prædictum est) sic etiam positio negatiua est triplex, scilicet, facti, iuris, & qualitatis. Et facti duplex, scilicet simplex & pura, quæ non habet determinationem loci, temporis, vel rei consimilis, vt illa, pono me non cognouisse Bertham. cap. j. de fri. & malefic. &c. De tali etiam in cap. cùm ecclesia. de causa possess. & proprie. Et alia impura vel mixta, videlicet, quæ est certo loco coarctata, vt in c. proposuisti, de probatio. vbi per loci inspectionem probatur non cognita, & habet in se sensum affirmatiuum implicitum, vt non cognita, id est virgo. Et dicit Bart. in l. quicunque præalleg. se semper defendisse, quòd qui proponit negatiuam, debet eam probare, etiam si non sit coarctata loco vel tempore, quia intelligitur coarctata per sona proponẽtis. per c. pleriq;. ij. q. vij. Et hoc ipse idem concludit, C. de ser. fug. l. quicũq;

præal

præalle. Ponat actor quicquid velit affirmatiuè vel negatiuè pro intentione sua fundanda, hoc probare debet. Nota quòd antiqui doctores negatiuam probari non posse intellexêre per testes. Sed hodie potest iudex admittere positiones negatiuas quę non possunt probari nisi per confessionem aduersarij, si saltem hoc videatur ei æquum & expediens. De hoc de tempo. ordi. c. dilectus. de æta. & qualit. cap. vlti. & gl. antepen. in cap. j. de confessio. lib. vj.

Negligens dicitur quasi nec legens secundum Isido. lib. x. Ety. & vide Ioan. And. in cap. cupiẽtes. §. ꝙ si per xx. de elec. lib. vj. vbi ponit differentiam inter negligere & cõtemnere.

Negligentia est eius quod fieri debet vel potest omissio.

Negligẽtia magna, lata culpa est, l. magna. de ver. sig. vbi Alcia.

Negotiatio est in commerciis, sicut negotium in dispensatione, vnde tàm negotiatio quàm negotium aliquando significant actionem alicuius rei, cuius contrarium est otium. Aliquando actionem causæ, quod est iurgiũ litis, & dicitur quasi negans otium. cap. forus. §. negotium. de verb. sig.

Negotiũ est triplex, scilicet commune, publicum & priuatum. Cõmune est quod pertinet ad dispositionẽ alicuius regionis. Publicum quod pertinet ad regimẽ alicuius ciuitatis, sed priuatum quod pertinet ad priuatam personam. Et istis tribus negotiis correspondet triplex dispensatio. i. politica, quæ consistit in prouisione pluriũ seu totius communitatis, & hæc docetur in octo libris politicorum Aristo. Oeconomica quæ consistit in dispositione familiæ, & habetur in duobus libris œconomicorum Arist. Et monastica vel ethica quæ consistit in regimine suiipsius tantùm, & illa tractatur in decem libris ethicorum eiusdem.

Negotiorum gestor dicitur qui negotia sine mandato gerit. in stit. de obli. ex quasi con. §. j.

Negotiatores in tit. negotia. ne mili. C. intelligendi sunt omnes qui officinæ aut tabernæ pręsunt. Marcellus autem in l. legatis. de leg. iij. ait negotiatores seruos dici qui pręponũtur negotij exercendi causa, veluti ad emendum, locandum, conducendum : cubicularios verò, obsonatores, & his similes non rectè negotiatores appellari.

Nemasericum, in l. vlt. de public. capitur pro filo quod apud Seras conficitur.

Neophytus dicitur nouus in fide. xlviij. distin. quoniam. à neos, quod est nouũ, & phytos, quod est fides. Item dicitur nouus in religione. ea dist.

Imò verò neophytus dicitur à neos, quod est nouus, & phyton, planta seu germen, quasi dicas nouam plantam seu nouum germen.

Nepos est filius filij vel filiæ, sed neptis filia eorundem. Etiam nepos capitur pro filio fratris. c.ij.de arb.& c.fundamenta.de electio. lib.vj.

Nepos posthumus est qui post mortem aui natus est superstite suo patre.

Nequam & frugi contrariam habent inter se significationem.

Nescire & ignorare differunt, vt dictum est in ver. Ignorare.

De N ante I.

Nihil quandoque est aduerbium negandi, id est non. ff. ad leg. Aquil.l.qui foueas.& C.de con trahen.emp.l.cùm ipse. Quãdoque, id est non omne. ff. de acquir.possess.l. naturaliter. §. nihil.& C.de nat.lib. l. fi. Aliquando nihil, id est nullum. insti. de suc. lib. in princ. Aliquando, id est parum. C. de cast.pec.l.cùm allegas.lib. xij.

Nihilominus & nihilomagis differunt, quia primum includit affirmationem, secundum negationem, vt insti. qui.non est permiss.fa.test §.j.in glo.

Nisi quot modis capiat, vide per Dy.in regula peccati.li.vj.& l. actione. C.de trãsa. Nã quãdo dictio nisi, sequitur negationẽ, tunc stat inclusiuè, & sic ponitur respectu excipiẽdi, vt in c. postulasti.&in c.sedes.de rescr. c.romana.ver.ij.de appel.li.vj. Si verò præcedit affirmatio, & hoc respectu excipiendi, tunc priuat c. j. de appel. c. si verò. de sen.excom. cum similibus. Itẽ & si adiicitur orationi affirmatiuæ, priuat. de test.cap.de test.in fi. Quandoq; nec ponit nec priuat.ij.q.j.Hęc est ratio, nam oratio pręcedens non cõplectebatur illum casum. Interdum ponitur pro sed. xxviij. dist.de Siracusanæ. Quandoq; pro si non, vt c.præterea. ij. de appel.& c. quicunque. de sent. excom.lib.vj. Vnde quando ponitur nisi in sententiis & vltimis voluntatibus videtur inducere conditionem, secus in contractibus. De hoc vide per dominum Dy.vbi suprà. Et dictio nisi, componitur ex ni, id est non,& si, quasi si non. Et sumitur tripliciter. Primò conditionaliter. Secundò exceptiuè. Tertiò his modis simul. Item conditionaliter tripliciter, vel quo ad resolutionem, vel quo ad dispositionem, vel quo ad ademptionem. Quo ad resolutionem ibi, vendo tibi fundũ pro decem, nisi alius infra mensem attulerit meliorẽ cõditionem. Nam venditio est pura, solutio conditionalis, quia resoluitur vel rescinditur si alius infra mensem attulerit maius pretium, sed non

stabit

ſtabit venditio.l.ij. §.ſi in diē. ff. pro emp. Item ibi, lego decem niſi nauis ex Aſia venerit infra menſem: diſpoſitio eſt conditionalis, quia ſenſus eſt, ſi non venerit, legatum valeat & perficiatur. Similiter ibi, lego niſi noluerit, diſpoſitio cōditionalis eſt, & legatum conditionale, & eſt ſenſus, lego ſi hęres non contradixerit ſeu reprobauerit, ſicut appoſita conditione: ſi capitolium non aſcenderit.l.fi.ff.de cond.inſti. Item ibi, lego decem, & adimo niſi nauis ex Aſia venerit: ademptio conditionalis eſt, & ſic eſt ſenſus, adimo legatum, & nolo tenere ipſum ſi nauis venerit, & quia ademptio eſt ſub conditione, videtur datum ſub contraria cōditione.l.quibus diebus. §.qui Titio. ff. de cond.& demonſt. Significatur etiam exceptiuè quando eximit ſeu tollit aliquid quod eſt in oratione præcedenti, vt non ſit idem ius vel idem effectus. Et hoc dupliciter, vt præmiſſum eſt, ſcilicet, affirmatiuè poſt orationem negatiuam, & negatiuè poſt orationem affirmatiuam, vt nullus homo currit niſi Socrates, omnis homo mouetur niſi Plato.facit l.j.C. de tranſactio. & l. ſi eum. in fine. ff. ſi quis cautio. cum ibi nota. Item in prædictis, vbi refertur ad reſolutionem & ademptionem facit conditionem. Et ſignificat etiam aliqualiter exceptiuè, & ſic conditionaliter ſignificat & exceptiuè ſimul.

Niuarium colum, vide Colum niuarium.

Nyctalopes latinè luſcioſi vocantur autore Feſto, horum duplex ſpecies, vt tradit Alcia. in l. inter ſtuprum.de verb. ſign. alij interdiu vident, noctu nihil: alij contra, parum interdiu vident, veſpere verò aut noctu acie acutiore ſunt.

Nimpheum cuius mentio in l. ſi quis diuinam. C. de aquæduc. Alcia.ait fuiſſe locum, vbi mulieres lauabantur.

De N ante O.

Nobilitas ſecundum Bart.in tractatu de nobilitate, quem compoſuit circa l. ſi vt proponitis. C. de digni.lib. xij. ponit quatuor opiniones de nobilitate, quas reprobat. Nobilitas eſt qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honeſtos plebeios acceptus oſtenditur. Primò dicitur qualitas, quia poteſt adeſſe vel abeſſe propter ſubiecti corruptionem. Nam mulier plebeia nubens nobili, nobilis efficitur.l. mulieres. C. de dignitat. l. fœminæ. ff. de ſena. & hi quibus Imperator de nouo concedit dignitatem, vt in eodem titulo præalleg. Ita mulier nobilis nubens ple-

beio efficitur ignobilis, sicut ille qui propter delictum perdit dignitatem. l. quoties. & l. iudices. C. eodem titulo. Et sic in aliquo tempore quis est nobilis, in alio ignobilis, imò in vno loco & non in alio, vt sarracenus nobilis captus à Christiano, est ignobilis & seruus, & econuerso. Dicitur illata, quia nullus à seipso potest habere dignitatem vel nobilitatem, sed oportet quòd per alterum conferatur, imò qui sua autoritate assumeret, in crimen falsi incideret, vel in legem Iul. maiestatis. vt l. iij. §. fina. ad legem Iuliam maiest. & de fal. l. j. in fine. & de reg. iur. cap. j. lib. vj. Dicitur per principatum tenentem, sed principatum omnium tenet Deus, qui quandoque nobilitates & dignitates temporales immediatè instituit, quandoq; alius princeps non recognoscens superiorem in temporalibus. Dicitur qua quis vltra honestos plebeios, quia plebeiorum quidam sunt honesti, quidam viles. l. mulier. C. eodem titulo. Licet ergo honesti plebeij sint magis accepti, non tamen sunt nobiles, quia nobilis est acceptus vltra honestos plebeios. Et dicitur acceptus, quia nobilitas consistit in hoc quòd princeps facit quem gratum & acceptum, licet in ciuitatibus quæ reguntur per populum, nobiles sunt interdum minus accepti, & plus puniantur in pœnarum impositione. Dicitur vltimo in diffinitione, ostenditur, quia si quis per mille annos viueret, cum omnibus virtutibus, & princeps eum summè diligeret & acceptum haberet, tamen plebeius remanet, donec in eum conferretur dignitas notabilitatis per principem, qua ostendatur acceptus vltra plebeios. Et potest ostensio fieri verbis expressis hoc continentibus. l. ille autem. §. cùm in verbis. ff. de leg. ij. Quandoque etiam non exprimitur verbis, & tunc debet fieri aliquo actu hoc quasi de necessitate importante. l. pro hærede. §. Papinianus. ff. de acqui. hære. vt si cõceditur alicui officium quod habet dignitatem vel nobilitatem annexam, vt comitatum, ducatum, &c. Cætera de nobilitate.

Nocere propriè diciturqui nocet personę, nõ rebus. ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. hæc autem.

Nocet exponitur, id est non prodest. in auth. de appel. in prin. col. iiij. quandoq;, id est nocere potest. ff. de sta. lib. l. Labeo. in principio.

Nolle & non velle differunt, quia nolo importat præcisè resistentiam, contemptum & omnimodam contradictionem, vel repudiat

pudiationem, & nō solùm absentiam voluntatis, sed non volo, tantum aliqualem & nō omnimodam importat contradictionem, vt not. Ioan. And. de offic. deleg. cap. prudentiā. §. j. super verbo non velit. Et quandoque capitur nolo vt etiam non importet præcisè resistentiam, pro non volo, vt in cap. finem litibus. de dolo & contu. ibi, nolit aut nequeat secundum Ioan. And. & sequitur Vinc. Similiter dormiens non vult legere tunc, & tamen expressè se legere non negat, vt not. extra de spon. c. ij. Et dictio nolle componitur de non & velle. Alij tamen ponunt differentiam dicentes quòd non velle significat priuatiuè, id est non esse voluntatē seu motum voluntatis. Sed nolle significat positiuè, id est, esse motum, non fieri, vel non obtinere illud de quo queritur. Et per hoc dicunt doct. quòd si hæres deliberando de adeundo dicit se non velle adire, hæc verba non significāt repudiationem, quia non velle adire est nō habere motum animi adeundi, non autem per hoc sequitur ꝙ repudiet. Secus si dicat, nolo adire, quia sensus est ꝙ habet motū animi ad nō habendā hęreditatē, & ideo significat repudiationē, facit l. filij. §. j. ff. ad Tert. ꝑpter hoc dicit lex ꝙ inter velle & nolle est mediū. s. nō velle, & nō nolle. l. j. §. sciētiam. ff. de tribu. act. & hoc de proprio significato verbi, sed ex circunstantiis possunt recipi alia significata.

Nomē quandoq; idē est quod ius debitoris, vt ff. de re iud. l. à diuo pio. vbi dicit ꝙ primò debēt venire. i. vēdi mobilia, secūdò immobilia, tertiò nomina. i. iura debitorū condēnatorū, & specialiter in §. sic quoq; & seq. Itē quādoq; nomē idem est qđ fama, vt dicendo, Melius est habere nomē bonū, quàm vnguenta pretiosa. Eccles. 7. Etiā quandoq; capitur pro nomine rei proprio vel appellatiuo, & sic dicitur, Nomen consonans debet esse rei. instit. de do. §. est & aliud genus.

Nomen etiam aliquando significat agnationem, vt cùm prohibemus fundum de nomine nostro exire. l. is qui. de leg. iij.

Nominator. i. elector officialiū, vt C. de peric. no. l. j. & ij. li. xj.

Non, significat negatiuè cōmuniter, quia aduerbium negandi. Quandoq; tamē etiā significat affirmatiuè, vt ibi, Promittis mihi x. & respondes, quare non. l. j. §. j. ff. de ver. obli. Nā sensus est ꝙ promittis & cōsentis, significato sumpto ex dictione quare, iūcta dictioni nō, quasi diceres, nō est ratio negādi. i. assentio. Et idē ibi, si interrogatus an velim adire hæreditatē mihi delatam, respōdeam cur

non?videor adire hæreditatẽ. Secus si dicerem, hæc hæreditas non displicet. Nam tũc nõ videor adire: quia non sequitur, nõ displicet, ergo placet, quia est medium inter displicere & placere, scilicet nõ placere. sic est medium inter nolle & velle, scilicet non velle. Etiam quandoq; duplicatur dictio nõ, & tunc significat affirmatiue. l. duobus. ff. de verbor. sign. Nam duæ negationes faciunt vnã affirmatiuam, quia negatio destruit negationem nisi probabili medio proferẽtis inferatur voluntas: vt l. j. C. de ser. fugit. & de offi. præfec. vrb. l. quod promulgatis. & de iureiu. c. & si Christus. in prin.

Non admitti ad partem, capitur pro ipso quod est non admitti facta distributiõe à parte, quãdo pars cui facta est nõ admittitur, vel ideo quia in rerũ natura non est, vel quia alias admitti nõ potest, verbi gratia, legatum relictum est mihi & posthumo. Posthumus existẽs in vtero, licet non admittitur ad partẽ, significatur tamẽ me tantũ admittendũ ad partẽ. l. si duobus. in prin. ff. de lega. j. Ratio, quia mihi pars tãtũ relicta est. Et si dicatur, deficit cõiũctus, quia nõ admittitur, ergo pars eius mihi accrescit ex dispositione legantis: vt patet in materia cõiunctionũ, & sic admittar ego ad totũ. Respondetur ꝙ nõ deficit cõiũctus in casu pręmisso, quia est spes eũ nasci & admitti. Sed vbi legatur mihi & illi qui nõ est in rerum natura nec esse speratur, admittor ego ad totũ. l. si duobus. præalleg. §. fi. Ratio, quia pars cõiuncta omnino deficit. Idẽ ergo in omni casu in quo pars totaliter deficit, vel quia cõiunctus moritur ante testatorẽ, vel relictũ est posthumo qui nascitur abortiuus, vel si cõiunctus repudiat, quia tunc pars cõiuncti omnino deficit, & ideo propter cõiunctionem alteri parti accrescit. Significat ergo, non admitti ad partẽ ipsum cõiunctũ, ad partẽ tantum, vel ad totũ admittẽdum, prout hoc quodlibet medium probabile declarat.

Nosocomion locus est cõstitutus propter pauperes ægrotantes & lãguẽtes in quo infirmis alimenta subministramus. de eo meminit Imperator ĩ l. illud. §. j. & in l. pen. C. de sacrosan. eccles. & in authen. de alien. & emphyt. §. emphyteosis.

Nota est idem quod infamia. l. j. ff. de his qui notan. infamia.

Notabilis, id est notatus vel infamis c. ex parte. adde. de testi.

Notę sunt signa scripta quibus aliquid significatur, nõ tamen sunt literæ. l. sed cũ patrono. §. fi. ff. de bo. poss. & ibi Alex. & lxxvij. dis. c. monachus. & ibi glo.

Notæ etiam cicatrices dicuntur

tur.l.ij.de ser.fug.

Notare quãdoq; est reprehendere.c.fi.de sortile. Quãdoq; infamare.c.accedẽs.de purga.cano. Quandoque cõsiderare.c. cum olim.ij.de offic.deleg.

Notari⁹ est publica persona, quia eius officiũ ad publicã vtilitatem inuẽtũ est. & dicitur à notando, quod est negotia hominis publicè & authẽticè in publicam & authenticã formam redigere. Et idem dicitur scriba à scribendo, & tabellio seu tabelliarius, à tabula. Require supra locis suis.

Nothus dicitur illegitimus, & propriè de adulterio natus, sicut dicitur notha febris, quæ affligit, vt quartana: vt not.gl. in §.personæ vero. in fi. c.nisi cum pridem.de renun. Etiam dicitur à nota, id est infamia quia talis infamiam incurrit.

Notionis verbum generale est, & non solum ad eos pertinet qui iurisdictionem habẽt, sed & qui simplicem cognoscendi facultatem. l.notionẽ. de ver. bor.sign.vbi Alcia.

Notitia nostra triplex est, quædam per auditum: quia scire dicimur quod ab aliis audiuimus, alia per visum, quãdo negotio interfuimus. cap.hoc videtur.xxij. quæst.v.aliam habemus ab hominibus fidedignis per literas authenticas, quos non est verisimile mentiri. argu. cap.j. §.ij.extra de postu. Est & alia iudicialis: vt per testes & similia: vt no.per Garsiam in cap.cupientes. in princ.de elect.in vj.

Notorium est triplex. Quoddam est notorium præsumptionis, scilicet quod est euidentia iuris vehementis præsumptum, vt paternitas, filiatio: vbi non requiritur alia probatio. cap. quoniam. de fil.presby. Nam hoc quòd quis sit alicuius filius non potest vere probari. l.Lucius.ff. de conditio.& demonstra. Vnde filius est quem nuptiæ demonstrant. ff.de in ius vocan.l.quia semper.in fi. Nam si vir & vxor aliquẽ infantem nutriuit, & dicũt eum filium eorum esse, tunc præsumitur eorum filius. Est ergo notorium præsumptionis eui dẽtia rei euidenter à iure præsumpta. Aliud est notorium iuris.& est clara iudicialis confessio, inconuincibilis probatio, & irretractabilis diffinitio, de quo, scilicet notorio quis damnatus est, vel in iure confessus. Et sic illud est duplex. videlicet per confessionẽ factam in iure, & per sententiam iudicis, vt in cap.vestra. de cohab.cler.& mu. Tertium est notoriũ facti, scilicet quod commissum vel factum nõ dubitatur à populo vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione cælari, nec oportet ꝙ

omnes circunstantiæ facti sint notæ, vt cap. vltimo. de cohab. cleri. & mu. cap. cùm dilectus. de purga. cano. in fin. ij. q. j. de manifesta. & cap. sequen. Et illud notorium est triplex, scilicet secundum triplicem distinctionem facti. quoddã est facti permanentis & cõtinui: vt quòd Deus solis stat in palatio Papiensi continue. cap. dilecto. de appella. & illud non indiget probatione. Aliud est facti transeuntis: vt quod quidã in publico palatio occiditur coram populo. Tertium est notorium facti interpellati: vt quia vsurarius vna die tenet mensuram paratam, alia non. Et illud sic describitur, est quoddam intellectuale & notum, sic quòd nõ potest aliqua tergiuersatiõe celari: vt quòd presbyter cognoscat concubinam, cum qua habet animalia gradientia circa focum panem poscẽtia. De hoc plenius not. per doctor. in cap. vestra. præalleg. vbi tractatur materia notorij, quæ est adeo intricata: quòd dicit Ioan. de Lign. & dominus Antonius de Butrio, quòd multi loquuntur de notorio, & quid sit notorium ignorant. Et in concilio Basiliensi in sessione xx. additus est quartus modus vltra tres communes notorietates, scilicet quando sacerdos mulierem de incontinentia suspectam & infamatam tenet, & per suum superiorem admonitus ipsam cum affectu non dimittit, vt in decre. quod incipit. Quicunque clericus. Et nota quòd moderni ponunt nouem genera probationũ quæ in iure formaliter differunt: vt sunt argumentum, præsumptio, indicium, fama, rumor, pene occultum, occultũ omnino, manifestum, & notorium. Vnde argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem. de hæret. cum ex iniuncto. de verb. sign. cap. forus. Pręsumptio est quoddam mediũ intellectuale veritatis eliciendæ ex circunstantiis insurgens. de pręsum. ex studiis. De illa quę est iuris tantum, & quæ est iuris & de iure, not. in cap. is qui fidem. de spon. vbi gloss. no. de quintuplici pręsumptione. Indiciũ est medium intellectuale ex aliqua singulari circunstantia insurgens. C. & ff. de rei vendic. l. indicia. Fama est illæsæ dignitatis status, vita & moribus comprobatus. Hoc verum de fama hominis, sicut infamia est læsæ dignitatis status, vita & moribus reprobatus. Sed fama de aliquo negotio est medium veritatis eliciendæ, & communis clamorosa insinuatio insurgẽs apud totam vel maiorem partẽ populi: ex incerto autore proueniens. Rumor est particularis insin

insinuatio clamorosa: ab incerto autore consurgens. Pœne occultum est quod probari potest, sed difficulter. Occultũ omnino est quod nullatenus probari potest, & subiicitur iuri diuino. de simo. c. sicut. vj. q. j. si omnia. Manifestũ dicitur quod de facili probari potest. Et notoriũ suprà descriptũ est: de quo etiã datur exemplũ de statua & percussione: vt no. in c. super eo. de test. cogen. & in l. ciues. C. de appella.

Notoria apud Iurisconsultos veteres sunt nunciationes quas ad hoc publicè constituti irenarchæ præsidibus faciebant de delictis quæ committebantur. l. ab accusatione. ad senatusconsul. Turpil.

Nouale est terra præcisa (aliàs proscissa) quæ per annũ cessat. Alij dicũt ꝙ est sylua quæ arboribus extirpatis ad cultum redigitur, & fieri nouale dicitur, & vtraq; illarũ interpretationũ colligitur ex legibus ciuilibus. Sed apud notarios Romani Põtificis nouus vsus obtinuit ꝙ nouale etiã dicitur ager de nouo ad agriculturam redactus, de quo nõ extat memoria quòd aliquando cultus erat: vt in c. quid per nouale. de verb. sign. vbi de hoc.

Nouatio est prioris debiti ac prioris obligationis partibus hoc volẽtibus expresse in aliã obligationẽ trãsfusio vel trãsactio. verbi gratia, debui tibi centũ aureos sub cõditione si nauis veniret ex Asia, placuit inter nos nouare obligationẽ: vt illud qđ debui tibi sub cõditione, purè & sine cõditione debeam. Hoc est nouatio, ita quòd prior obligatio cõditionalis trãsit in posteriorẽ ꝑ nouationem. Eodem modo pone exempla in similibus, vt ff. de noua. & C. eo. ti. per totum.

Nouellarũ liber authẽtic9 est, de eo fit mẽtio. extrà, de testi. c. ij.

Nouelletum, vinea nouellis vitibus consita. l. veluti. de impen. in reb. dot. fa.

Nouerca dicitur quasi nocens arcus, vel quia est noua arca sine fructu. institu. de nup. §. socrũ. Et dicitur vxor patris naturalis vel adoptiui. C. ad legem Falci. l. licet.

Nouitius dicitur aliquando habito respectu ætatis. l. præcipiunt. ff. de ædil. edi. quandoq; ex qualitate seruiendi. l. fina. eod. tit. quandoque qui minus vno anno seruiuit. l. fin. §. quoties. ff. de publi.

Nouum dicitur quod non est vetus. l. vetus. ff. de vi. tri. & oleo leg. puta quod est ante annũ. l. fi. §. quoties. ff. de publi. quandoque dicitur quod est ante biennium l. qui agros. C. de omni agro deser. lib. xj. Aliquãdo dicitur nouum, quando extat memoria, & eius contrariũ dicitur vetus. l. j. §. fina. ff. de aqua

aqua plu.arcen. Aliquando dicitur nouum, licet sit aliquid de veteri.arg.l.prætor.§.fina. ff.de dam.infe.& §.sed si eadẽ. insti.qui.mo.tol.obli. Nouum aliquando, id est vltimũ.c.cum marthe.de celebra. missa. non quod ab initio est statutum.c. cùm venerabilis. extra de censi. Item dicitur noua hęreditas quantumcunq; lege, statuto, vel Senatuscõsulto deferatur, excepta lege xij.tabularũ, quę dicitur vetus.l.j.ij.& iij.§.nouo.ff.de peti.hæred.& l.j.§.capitis.ff.ad Tertul.& institu.ad Orfi.§.sciendum.

Nouus homo dicitur seruus manumissus postea in seruitutem redactus.l. si seruus.in fi.ff. de adimen.leg. Dicebantur & homines noui, teste Budęo in annot.ad Pandectas, in l.ij. ff. de orig.iur. qui ius gentilitatis, & maiorum imagines nullas habebant terræ filij, & velut à sese orti.

Nouum opus facit qui aut ædificando, aut destruendo, aut foueam faciendo, pristinam faciem operis immutat. Secus si vetus reficiat, vel incrementũ imponat, quia tunc non videtur nouum opus facere. ff. eo. titu.l.j.§.nouum. & §. si quis ædificium.

Noui operis nuntiatio secũdum Host. est illi qui de nouo ædificat in præiudicium alterius, legaliter facta prohibitio. l.j. ff.de no.ope.nunt. Et pertinet ad ea tantũ quæ sunt solo coniuncta: vt in l.j. præallega. Fit autem tripliciter. Primo solo verbo, dicendo, Nuntio nouũ opus, & hoc in loco ædificij ipsi domino noui operis. Secũdo per iactum lapidis vel lapilli. Tertio per iudicis prohibitionem. Primo modo nuntians perdit possessionem, & facit aduersarium possessorẽ, verbi gratia, voluisti domum ædificare in fundo meo, & nũtiaui tibi quòd nõ faceres, dicendo, Nouum opus nũtio, id est prohibeo. Nuntians verò secundo & tertio modo retinet possessionẽ, secundũ Ber. in c.ex parte.de verbo.signifi.

Nouum opus nuntiare est prohibere ne ædificiũ fiat, vt quando nuntio tibi ne ædifices in fundo meo, vel per iactum lapilli prę sentibus testibus. Hęc nũtiatio habet talem effectũ, quòd si ædifices ibi spreta nuntiatione mea, absq; hoc quòd caueas de opere demoliendo, seu destruendo, si te apparuerit iniustè ædificare, quicquid postea ædificaueris, siue iustè, siue iniustè, totũ debebit destrui: vt l.j. præallega. §. opus nouum.& §. nuntiamus. Et si aliquid in publico fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare possunt. Nam reipublicæ interest quamplurimos ad defendendum causam suam admitte

mittere.l.iij. in fine.ff. de no. ope nun. Et dicitur in §.opus. prçalleg.quòd hoc edictũ non complectitur omnia opera: vt suprà, de interdictis.

Noxa dicitur quod nocet vel nocuit, vt ceruus aut aliud animal nocens: vt ff.de noxa. act. in rub. Item adde quòd noxa aliquando sumitur pro culpa, aliquãdo pro peccato, aliquando pro pœna. extra de rescrip. c.statutum.lib.vj.

Noxales actiones quæ, vide suprà, in ver. Actio noxalis.

Noxia dicitur ipsum delictum, maleficium vel damnum datum. Vnde, Noxia delictum, delinquens noxa vocatur, vt instit.de noxa.act.in glo.

De N ante V.

Nudum potest dici quod non est vestitum rei traditione.l. traditionibus.C.de pac.vel quod non est vestitum pignore vel fideiussore. l. sancimus. C. de verbo. significa. Item dicitur nudum quod est fictitium & simulatum, vt venditio nuda. l.nuda.ff.de contrahen. empt. & quod est sine fructu, vt nudus vsus.l.j. ff. de vsu & habi. & qui nõ tegitur aliquo tegmine.c. felicis. & ibi glo. in ver. nudi.de pœ.in vj.

Nudum pactum, vide infrà, ver. pactum.

Nullatenus, vide in clemen. vnica.de sequest.in glo. per ordinarium.

Nullitatis sententiæ sunt multi modi, vt not. Ioan. Andr. de re iudi. c.j. vbi remittit ad Spec. de sen.prola.§.iusta. Et sententia nulla non meretur habere nomen sententiæ.de re iudi.c. fin.lib.vj.ff.eod.tit.l.iiij.§.condemnatum. & est glo. fina. in clementi. vnica. de sequestra. præallega.

Numerata pecunia duobus modis dicitur. Vno modo respectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt sibi reddãtur. Alio modo respectu debitoris, qui propriè dicitur soluere creditori, & impropriè dicitur numerare cùm soluit quod debet. Datur autem exceptio nõ numeratæ pecuniæ à creditore principali debitori vel fideiussori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur hic pro omni re quã quis numerauit vel soluit.

Numerus pro ordine & turma, vnde numeri militum. l. j. de bon.poss.ex testa.mili.

Numerus pluralis an & quando verificetur in vno vel duobus: Dyn.in c. pluralis. de regulis iuris, in vj.& an & quando resoluitur vel restringitur in singularem, vide per Barto. in l. penulti. C. de impub. & aliis substi. Item numerus pluralis quando geminat vel inducit plures singulare. Barto. in l. falsa.§. fin. ff. de condi. & demon

monstra.cum aliis iuribus.

Numisma secundum quosdam est idem quod moneta currēs & specialis, vel est idem quod nummus. Sed olim numisma & aureus & solidus auri idem erant, vt C.de vete.numis. po. l.j.lib.xj. & C. de spor.l.ij. & in Euangelio Matthæi. Et dicit Philosophus lib.v. Ethi. ꝙ numisma factum est non ex natura rei, sed ex lege.

Nomisma passim legas per o, in prima syllaba, non per u, ita enim Græci efferūt. Cæterum qualiter institutum sit, vide Bud. in annot. ad Pande. in l. ius ciuile.ff.de iusti.& iure. & ff.de contrahen.emp. ad l j.

Nummularius est nummorū numerator vel malleator, quoniam & ipse accipit pecuniam & erogat sicut campsor, & inde facit scripturam, ad quam frequenter recurritur in dubio, vt per eam data & accepta probentur. Hic etiam argentarius dicitur, vt suprà, in litera A, vbi de differentia numularij & argentarij ex Alciato.

Nummus, id est denarius, de quo dicit Philosophus v. Ethi. ꝙ est mēsura omnium rerū: quia est fideiussor nobis in omni necessitate ꝓ qualibet re qua indigemus.

Nunc, no. Archi. lxiij. distin. ego. & glo. xxiij. q. v. si audieris. & similiter de offic. deleg. c. prudentia. §. sexta.

Nuntius est qui vicem gerit epistolę, & qui sine mandato literis mittitur, qui est velut pica & organū, & vox domini mittentis ipsum, & largè quilibet nuntius potest dici procurator, sed non econuerso.

Nuncupare est palam nominare vel vocare & confirmare, secundum Isido. lib. v. Require infrà, Testamentum nuncupatiuum.

Nuncupatio est quam in cereis tabulis recitat testator dicēs, quòd hoc vult in his cereis tabulis quę scriptę sunt, ita dico, ita lego, ita quòd vos ciues mihi testimonium perhibeatis.

Nundinæ sunt generale forū ad quod vndique homines confluunt & cōcurrunt. C. de nundi. l. vnica. & l. clam. §. qui ad nundinas. ff. de acqui pos. Aliquando etiam nundinæ dicuntur epulæ. l. cùm societas. ff. pro socio.

Nunquam quandoque idem est quod raro. j. q. j. nunquam.

Nuptiæ sunt matrimonium, vel viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ cōsuetudinem retinens, diuini & humani iuris cōmunicatio. xxx. q. v. nullam. Et dicuntur nuptiæ ex eo quod nubentium capita in solenni benedictione velabantur & quasi nube cooperiebantur, ea. quæstio. nostrates. & c. fœminæ. Et illud, indiuiduam vitę consuetudinem retinens, tan

tantum valet ſicut cõſortium omnis vitæ, & hoc quãtum ad propoſitum, quia hanc intentionem habere debent, vt perpetuo ſimul manere debeant.

Nuptiæ inceſtæ dicuntur inter collaterales & affines, nefariæ verò inter aſcendentes & deſcendentes, licet lex quandoq; his dictionibus promiſcuè vtatur, vt no. gl. in auth. de inceſt. nup. circa princ.

Nuptiæ ſecundæ dicũtur omnes quę ſequũtur primas, licet ſint tertiæ, quartæ vel quintæ, &c. vt quando aliquis nubit alicui poſt primas nuptias. C. eo. tit. l. ſi quis. §. tale.

Nurus eſt vxor filij, & eius appellatione pronurus & deinceps continetur. ff. de verb. ſigni. l. nurus. & etiam ſponſa. ff. de gra. cog. l. Labeo. & l. Seruius. contrarium videtur inſtitu. de nup. §. affinitatis.

Nutriri eſt paruulorum, ali maiorum, glo. in l. pen. de iis qui ſunt ſui vel alie. iur.

Nutricium dicitur quod datur nutricibus pro mercede.

Nutus eſt voluntas ſignis declarata, veluti oculis, capite, manibus. l. nutu. de lega. iij.

De O ante B.

OB, id eſt propter. ff. rem rat. habe. l. ſi ſine. §. qui patris. quandoque ſubauditur. ff. quod met. cauſa. l. non eſt veriſimile. §. j.

Obaudire eſt quaſi de mente deducere, ſecundum Ioan. Andr. de electio. lib. vj. cap. fundamenta.

Obex, pro oppoſitione. l. adulterij accuſatione. C. de adulteriis.

Obiter, id eſt ſtatim. ff. de reſcindenda venditio. l. j. in fi. aliâs ſignificat incidenter.

Obligatio eſt iuris vinculum quo neceſsitate aſtringimur alicuius rei ſoluendæ ſecundum noſtræ ciuitatis iura. inſtitu. de obligatio. in princip. Et eſt duplex, ſcilicet ciuilis & prætoria. Ciuilis eſt quæ aut legibus conſtituta, aut certo iure ciuili combrobata eſt. Sed prætoria eſt quam prætor ex ſua iuriſditione conſtituit, quæ etiam honoraria vocatur, differt autem ab actione, & contractu: quia contractus eſt verborum conceptio vel conſenſus, obligatio autem eſt quæ inde naſcitur: at actio eſt quod poſtea inde ſurgit, & ſic nullum eſt alterum: vt not. glo. inſtitu. de obligat. § vltimo.

Obligatio naturalis eſt quæ ex iure gentium per conſenſum oritur. Eſt autem multiplex, vt docet Bartolus in l. ex hoc. de iuſtit. & iure.

Obligatus dicitur qui exceptione tueri ſe nõ poteſt. l. vel obliga

ligatus.§.j ff.de lib.causa.

Obolus, pōderis genus est quod sex siliquas cōtinet, de eo meminit tex.in c.iudices.j.q.j.

Obrepere est quasi latenter subintrare.lxj.distin.nullus inuitus.de celebra.missa.cum creatura.& c.ne in agro. in princi. de statu mona.

Obreptio, id est mendacium.l. sinautem.§.j.ff.de neg.gest.& est mendacium fraudulosum. l.sed si. §. patronum. ff. de in ius vocan. & propriè consistit in facti narratione, non iuris. l.cum vero. §. subuentum. ff. de fideicom.libe.

Obreptitium rescriptum & obreptio.Require infrà, rescriptū.

Obryziati dicuntur solidi de bono auro multipliciter excocto. l. vniuersos. C. de vet. numis. pot.lib.xj.& l.j.C. de ve. oloberis.lib. xij. licet in vtroque loco mendose legatur.Et ideo aurum obryzum refert Sueto. Neronem exegisse.

Obscuritas est illa quæ fit in dictione,sed ambiguitas quæ fit in oratione:vt no.glo.iij.in l. veteribus.ff.de pact.

Obscurus quandoq; ponitur pro vili, vnde obscuro loco natus dicitur ignobilis, vt in auth. de defen.ciui.in prin.& l.pen. ff.de concub.

Obses vocatur ille qui iurat ꝙ nō recedet de certo loco quousque fuerit satisfactum.

Obsidianus lapis,dictus ab Obsidio inuentore.l. Etsi. de au.& arg.leg.§.vlti.

Obsonium dicitur quicquid extra panem & vinū in cibo apponitur, vnde obsonator qui obsoniis comparandis præpositus est.l.legatis seruis. de legatis iij.

Obstinatus est qui post inspirationem & reuelationem sibi factam, in eo quod errauerat, perseuerat.viij.dist.consuetudo.in fine.

Obstruere luminibus, idē quod luminibus officere. Budæ. in Pand.l.æquissimum. de vsufr.

Obtemperare est obsequi vel obedire. ff. si quis ius di. non obtemp.in rubro & nigro.

Obuentiones & redditus pro eodem accepisse videtur. Vlpia. in l.j.de exercito. Accur. verò distinguit vt ibi in §.exercitorem.aiūt redditus certiores esse, obuentiones plerunque contingere.

De O ante C & E.

Occasio differt à causa, vt in c.solitæ.de maio.& obedien.

Occidisse dicitur & qui mortis causam præbuit. l. ita. ad legē Aquil.l.j.

Occiditur quis multipliciter, videlicet actu in corpore quod & ipsum multifariam fit,vt in l.qua actione.ad l.Aqui. & l.j. §.occisorū. ad senatusc.Sylla. odio,in mente & corde:detractione,in ore. c. homicidiorū. de pœn. dist.j. & panis subtractione.

ctione. c.pasce. lxxxvj. dist.& non corrigendo delinquẽtes, quia cùm pastor non corrigit delinquentes, tacendo occidit. c.ephesiis.xliij.distin.

Occultum omnino (vt præmissum est) dicitur, quia nulla ratione probari potest: & tale vocatur secretum vel latens, vide infrà probatio.

Occultum penè est quod per paucos probari potest, & quod pauci sciunt, vtputa quinque. de pœni.dist.j.§.econtra, aliàs incipit, hæc autem secreta. circa finem. vide suprà notorium. in generibus probationum.

Occupare capitur quandoque in mala, & quandoq; in bona significatione. Et propriè mobilia occupantur, & immobilia inuaduntur, vt in gl. super hoc verbo in c.generali. de elec. li. vj. vbi concor.

Ocium philosophicum est studiũ, quia philosophus ociatur quãdo studet. Sed ocium vulgare est quando vacatur ab opere seruili. Et nota ꝙ ocium est triplex, scilicet destitutorium, quod est ribaldorum, qui apud Athenas suspendebantur. Et de hoc dicitur quòd ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas capiendas. de renuntia. nisi cùm pridem. §. verùm si propter. Ergo dicit Hieronymus ad Rusticum monachum. cap. nunquam. de consecra. distinct. v. Semper aliquid operis facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Secundum est restitutorium, quando quis cessauit à labore, & iterum accedit ad opus. Tertium retributorium, quod datur emeritis & senibus.

Octonarij, exactores vectigaliũ, quorum nomine octaua pars inuectorũ & euectorũ pẽditur.

Oculus est quadruplex, vt not. Archi. xxxij.q.v.nec solo.

Oeconomus, latinè dicitur administrator rei domesticę, de quo vide etiam in ver. iconomus. & in litera y.

Oenomeli græcis, mulsum est latinis. Sed Vlpia. vti diuersa posuit in l. si quis vinum. in princ. de vino leg. qui mulsum non contineri vini appellatione ait, cuius contrarium subiicit in œnomeli, interpretatúrq; pro vino dulcissimo.

De O ante F.

Offensam esse quicquid alium ad turbationem iniustè adducit, Bar. diffinit in l. quidam de hæred. inst. quæ autem dicatur offensa in personam, docet idem Bar. in l. licitatio. §. quod illicitè. de publica.

Offerre se liti dicitur, qui sine mandato judicium subit pro reo. l. si se. de re iud.

Officium dicitur multis modis. Primo ministerium. Secundo obsequium. Tertio actus

personæ corrigentis. xxvj. q. j. monachus. Quarto plebania. de sta. mona. quod Dei. Item aliquando sumitur pro dignitate vel personatu, de præben. ad hæc de cleric. non resi. quia de conces. præben. c. ij. §. j. Aliquando pro litigio. xvj q. j. de præsentium. in fi. vbi litigantes dicũtur officium exercere.

Item is cui commissa est dispensatio, habet officium. Item qui habet potestatem secularem in tabellionatum. Item dicitur præpositura. Sed propriè est aliud à dignitate & à personatu. Et dicitur simplex officium, quando quis habet administrationem aliquarũ rerum sine aliqua prærogatiua in choro vel capitulo vltra alios sui ordinis ratione huius officij. Et sic habet onus annexum sine honore vel prærogatiua honoris: vt syndici, procuratores, gastaldi. j. q. iij saluator. versic. in nomine. Item vicedominus qui habet episcopatum disponere, dicitur habere officium. xc. dist. officium. j. q. j. si quis episcopus. j. responso. Hęc & plura vide per Archi. de consuetu. c. j. in gl. Et hoc erat contra iura, vbi tractat de dignitate personali & officio, vt hic dictũ est. Item officiũ secundum Car. est potestas existens in iudice exercendi omnia ea quæ pertinẽt ad eius iurisditionẽ, & capitur hic iurisditio generaliter, vt includat omnia pertinẽtia ad merũ & mixtũ imperiũ. Et loquitur de officio iudicis, cuius iurisditio mater est, sicut obligatio actionis. Nec est vera opinio Pet. de bella perti. ꝙ officiũ iudicis sit exercitiũ vel executio iudicij, quia magis stat in habitu, quàm in actu. Nec secundum opi. Marti. appellari debet actio, cùm differant surrogatum & cui surrogatur. insti. de actio. in prin. in gl. iiij. Item officium propriè dicitur quod homo debet homini ex natura, vt in cap. cùm in officiis. de testamen.

Officiũ & artificiũ quomodo differãt, no. in l. legatis. de leg. iij.

Officium iudicis secundum Gof. est potestas iudicis à iure sumpta, & habet locum tam in his quæ ante iudiciũ fiunt, quàm in his quæ in iudicio occurrũt facienda. Et imploratur loco principalis actionis, cum alia ordinaria actio deficit, vt in c. fina. de offic. iudic.

Officium iudicis est duplex, scilicet, nobile & mercennarium. Nobile ideò appellatur, quia à seipso interponitur, nec iure actionis siue obligationis, vtputa si minor petit se restitui in integrum, hoc non competit iure obligationis, quia iudex non fuit obligatus, nec iure actionis, sed iudicis officium misericorditer imploratur, &c. Mercenarium iudicis

offic

officium est, seu sic appellatur, quia deseruit actioni intentatæ, puta peto à te xx. actione mutui, iudicis officium deseruit mihi in hac actione, quia condemnat te vt restituas mihi viginti.

Officiales iudices, require suprà, Assessor.

Officialis foraneus appellaẽ qui in certa parte diœcesis ad tempus vices gerit Episcopi. gl. in cle. ij. de rescrip.

Officiales opere, sunt quæ respiciunt personam patroni, vt illum comitari, cantu & saltatione oblectare, & similes.

Officiosa dicuntur quę continent pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt, sicut à cõtrario testamentum dicitur inofficiosum, quod est contra officium pietatis. distinc. ix. si ad scripturas. in glo. j.

Officina est quasi tugurium vel tegmen, quando, videlicet, paleæ, id est stramina ponuntur super arbores vt pastores subtus existẽtes. ab imbribus protegantur. Sed propriè dicitur vbi opera fiunt, sicut taberna dicitur, vbi opera ipsa & merces venduntur.

De O ante L.

Olfacere est nasum ad culum ponere, ita exponit gl. in ver. olfecit. in l. agaso. ff. si quadrup. pau. fe. di. Aliàs generaliter olfacere est odorẽ odorare, & olfatꝰ odoratꝰ. Et ab oratoribus ponitur pro scire, vt dicendo. Tanta sunt in me tua beneficia, vt quo pacto correspõdeã, nec vtiq; olfacere possim.

Olim aduerbium tẽporis, & propriè respicit tẽpus præteritũ. ff. de contrahen. emp. l. nec em pti. aliquando exponitur. i. dudum retro. in auth. vt iudi. sine quo. suf. §. j. de excu. tut. l. sed &. §. quæsitũ. Itẽ adde quot tẽpora significet dictio olim. Bar. in l. j. in prin. vbi Alex. & alij. ff. de no. ope. nuntia.

Oloberus est vestis totaliter deaurata, & dicitur ab olon, id est totum, & beris, quod est aurũ. & differt à vestibus deauratis, quia hęc de optimo auro, quod in vulgari foliatũ, in legibus obriziatum dicitur, sed illa de quolibet auro, vel hæc de optimo auro tota erat vestis, illa deaurata similiter in totũ. Est & alia vestis quæ habet aurum tantum in paragãdis, vt C. de vesti. olobe. & aura. lib. xj. in rub. secundum Accur. Vide de hoc etiam suprà in ver. holobarę vestes, nã ita scribendũ esse, gręca eiꝰ etymologia postulat.

De O ante M.

Omnia comprehendit singula. Nam si episcopus dicat, Do tibi talem villam & omnia iura quæ habeo ibi. singula iura cõprehenduntur, sed non intelligit dare decimas & alia iura quę sunt merè spiritualia, quia

dictio omnia licet se extendat ad singula, non tamen ad ea quæ sunt penitus naturæ alterius & iuris, quanuis ad ea quæ principaliter transeunt. Sed quãdo datur aliquid, quod habet temporalia & spiritualia iura cum omnibus pertinẽtiis suis, vt præbenda habens possessiones & decimas, tunc omnia transferuntur simul, secundum Host, in cap, literas. de iure patro,

Omnifariam, id est omnibus mõdis. C. de arbi, l. ne in arbitris. §. j. de contrahen. & commit, stip. l. optimam.

Omnino tangit Archid. de præben, cap, si beneficia. lib. vj. & plenius in cap, licet canon. de elec. & gl. in cle. j. de vita & hone. cleric. & etiam glo. in c. & si Christus. de iureiur.

Omnis, hæc dictio quando stet collectiuè & quando distributiuè, docet Bart, in l, hoc articulo. de hæred. inst.

Omologare est idem quod confirmare vel ratificare, & sic dicitur quod arbitrium sit omologatum, Alij dicunt omologare idẽ quod consecrare. hoc tamen verbum omnino aspirationẽ in principio requirit,

De O ante P.

Opera est diurnum officium, scilicet quod quis exhibet alicui per diem artificialem, & non naturalem, sicut dicitur Genesis 1. cap, Vespere & mane dies vnus. Aliquando ponitur pro breui temporis obsequio, vel est idem quod obsequium. Dicitur ergo opera officium tempore limitatum, vt l. j, ff. de operis liber. Limitatio autem stat in disponentium voluntate, quia per contrahentes potest limitari maiori vel minori tempore, puta ꝙ dies capiatur ad integram vel ad mediam noctem, vel ad vesperam tantum, quia disponant contrahentes, & erit lex. Idem in testatore. Et quando aliud non apparet, de artificiali intelligitur, quia ad hunc cõmuniter fit relatio. Sed impropriè opera accipitur pro reuerentia vel obsequio, vt not. in §, libertus. l, si non sortem, ff. de cond. inde. & sic de aliis.

Operarum aliæ sunt officiales, aliæ artificiales, de quibus require ver. artificiales, & officiales,

Operis appellatione de eo intelligitur, quod formam habet veri & iusti operis, quæ quidem forma nõ nisi ex consummatione & perfectione contingit. l, rei appellatio. vbi Alcia, de verb. sign.

Opilio dicitᷣ custos ouiũ. l. cũ quærebatᷣ. §. si. & ibi no. ff. de le, iij.

Opinio secundum Spec. est dubia particularis arbitratio, quæ à doctoribus alicuius scientiæ autoritatẽ habet. Sed secundũ

Gof,

Gof. est probabilis arbitratio docto. nõ nisi ob instructionẽ studentiũ in scriptis redigẽda.

Opinio cõmunis est aliud quàm fama. Nã opinio cõmunis facit ius. C. de re iud. l. j. Fama verò non facit ius. Itẽ opinio cõmunis probat, fama verò nõ. Item opinio cõmunis differt à notorio, quia opinio communis est de longe præteritis, quæ probari nõ possunt de facili. s. per testimoniũ visus, &c. Sed notoriũ est de præsentibus vel proximè præteritis quæ de facili probari possunt per testes diuisim.

Opinio cõmunis illa dicitur, quã plures grauioresq; amplectũtur, vt dicit Panor. in c. prudẽtiã. in prin. in j. co. de offi. dele.

Opinatores sunt militaris annonæ exactores. l. missi. C. de exacto. trib. Sed Codex Norembergensis ibi habet optiones, non opinatores.

Opistographum, id est tabula linea, in qua scriptæ sunt opes. l. chartæ. & ibi glo. ff. de bonorum poss. secundum tab. Alcia. verò accipit pro tumultuariis tabulis, quæ vulgo memoriales, latinè aduersaria dicũtur.

Oportet aliquãdo dicit necessitatem. iij. q. ix. non oportet. Aliquando honestatem. Itẽ oportebit significat tam præsens quàm futurum. de verborum signific. verbum. & not. glo. xxv. q. j. & gl. c. j. de præscrip. lib. vj. super ver. oportet.

Oppidum dicitur terra murata non habens episcopum. in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verb. significatio.

Opprobrium, idem est quod probrum. l. probrum. de verb. sig.

Optimates sunt quasi meliores & ditiores de populo; ab opibus dicti.

Optio est vnũ genus exactionis. C. de iure fisci. l. penult. super ver. optionem. lib. x. Aliàs capitur pro electione, vt §. optionis. Insti. de leg. Sed in re militari dicitur miles qui ægros antecedit, tanquam eorum vicem si vsus venerit gesturus, vt ex Non. & Vegetio tradit Alcia. in d. l. penul. de iu. fis.

Opulenta hæreditas interprete Accur. in l. si quis mihi. de acquir. hæred. est quæ affert opes sine vexatione.

Opus nouum, Require suprà, Nouum opus.

Opus structile dicitur quod ex lapide quadrato aut laterculis calcéque constructum est. l. in rutis. de verb. sig. vbi Alcia.

De O ante R.

Ora sine aspiratione significat finem vel extremitatem rerum, præcipuè regionum vel vestium, secundum Ioan. And. in cle. j. de vita & hone. cleric.

Oraculum, id est responsum, quia precando seu orando impetratur. c. per tuas. de maio.

& obedien.

Orbus dicitur qui liberis priuatus est.

Orcinus, id est directè manumissus. l. ergo. §. hi qui. ff. de fideicom. liber. & §. pen. Insti. de sing. re. per fidei. reli. Et dicitur ab orco.i. manumissus ab eo qui tẽdit ad orcũ.i. infernũ, vel ab orthos, quod est rectũ, quasi directè manumissus.

Ordinarius est qui suo iure vel principis beneficio vniuersaliter iurisditionem exercere potest vbilibet. Item est is cui vniuersitas causarum commissa est, vnde secundum Spec. Officiales episcoporum ordinarij vocãtur. Item secundum Gof. ordinarius iudex est qui à collegio eligitur & à superiore confirmatur, vt electus in rectorẽ, qui per cõfirmationẽ sortitur iurisditionem, sicut & episcopus, in omnibus præter ea quæ maiorem discussionem exigunt. Item secundum Spec. ordinarius est legatus in prouincia super decretum. Et sunt duplices. Quidam habent administrationem, vt episcopi habentes episcopatus, quos actu regunt, & isti habent restituere in integrum. Alij sunt ordinarij non habentes administrationem, sed tantum facultatem iudicandi, vt secundum iura ciuilia qui honorem tantum & dignitatem habent, ratione cuius iudicare possunt si qui in eos consenserint. l. j. ff. de iudic. Secundum iura canonica sunt episcopi renuntiantes loco episcopali, non dignitati, retinentes honorem sine administratione. de renuntia. nisi cùm pridem. de ordin. ab epis. qui re. epis. cap. j. Item episcopus cuius episcopatus omnino destructus esset, qui esset episcopus, nullus tamen episcopatus, secundum Gof. in sum. de in integ. resti.

Ordinarij locorum sunt non tantum episcopi, sed etiam quicũque inferiores qui habent institutionem & destitutionem. c. cùm ab ecclesiarum. de offic. ordin. & cap. iij §. in conferendis. eo. tit. lib. vj.

Ordinarius seruus qui, vide in ver. seruus ordinarius.

Ordinaria onera sunt illa, quæ ex constitutione vel consuetudine præstãtur, vt quod quilibet talis fundus vel domus quolibet anno tantũ debeat præstare domino suo vel principi. Sed extraordinaria onera sunt, quæ extra cursum & morem ex inopinato euentu vel casu seu necessitate emergenti indicuntur, vt si dominus velit maritare filiam suam, vel guerræ immineant, & ideò à suis subditis exigat aliquid.

Ordo secundum magistrum sententiarum & Thom. in iiij. distinctio. xxiiij. est quoddam signaculum, in quo spiritualis

lis potestas traditur ordinato ad officium, in sum. confes. li. iij. in tit. xxij.

Originarius, require suprà Colonus: Nā originarius colonus & ascriptitius idem sunt in re. s. eiusdem cōditionis homo, sed ratione differunt. Nā ascriptitius dicitur, quia sic ascriptus est terris collendis, ꝙ non potest à cultura recedere sine voluntate domini sui. Sed colonus, quia tenetur collere terram, & originarius, quia ex origine sua adhæret glebæ, vt suprà.

Oriūdus de ciuitate vel loco, &c. dicitur is, qui vel ibi vel in vico ciuitatis illius ortus est. ff. ad muni. l. qui ex vico. Vel si pater eius inde ducit originē. ff. eod. tit. l. assumptio. §. filius. & C. de municip. & orig. l. j. & l. filios. lib. x. Et no. in c. vsurarum. de vsur. in ver. alienigenas. lib. vj.

Ornamentorum nomine nec vestis nec annulus signatorius continentur. l. ornamentorū. de au. & arg. leg. & l. signatorius. de ver. sig.

Orphanotrophus est orphanorū & pupillorum tutor, & adolescentium curator, qui eos facultatibus & parentibus quasi destitutos suscipit alendos.

Orphanotrophium est locus, in quo talibus alimenta ministrātur. xxiij. q. viij. tributū. §. quāuis. & l. orphanotrophos. C. de episco. & cler.

Orthodoxus, id est catholicus, extra de summa trinit. c. j. lib. vj. & dicitur ab orthos, id est rectum, & doxa, id est gloria, vt C. de summa trinit. & fide catholica. l. ij. in fine. & ibi gl.

Ortus est locus sine reditu, factus ad amœnitatem, & dicitur prędium vrbanum, ita tenet Feli. in cap. Rodulphus. in versic. ortus autem est. col. xvj. aliâs xiiij. de rescri.

Ortus olearius est ortus in quo olus crescit.

De O ante S.

O sanna, id est salua obsecro, Matthe. 21. de consecra. distin. iiij. c. multi. per Archid.

Ossaria, locus in quo reponuntur ossa defunctorum. l. ij. de sepul. vio.

Ostendere, id est monstrare vel probare. ff. de actio. tributo. l. sed & si seruus. & de accusa. l. finali.

Ostentum dicitur omne contra naturam cuiusque rei genitum factúmque. Ostentorum duo sunt genera, de quibus in l. ostentum. de verb. sig.

Osus, nomina terminata in osus significant plenitudinem. nota in cap. quanto. de iureiur.

De O ante V.

Oues dicuntur animalia minuta. l. oues. & ibi Bartol. ff. de abigeis. & appellatione ouium non veniunt agni, nisi

esset de consuetudine. Bartol. in l. legatis. §. ouibus. ff. de lega. iij. hinc ouilio ouiũ custos. l. fundi. de fun. instru. leg.

De P ante A.

PActum vel pactio dicitur à verbo paciscor, & sic describitur. Est consensus duorũ vel plurium in idem placitum, scilicet ad dandum vel faciẽdum aliquid alteri ab altero eorũ. ff. de pactis. l. j. §. j. Et dicitur quasi de pace factum, vel pacis actum. Et ponitur ibi, in idem placitum. Nam non fit in eodem vero vel falso, quia si duo vel plures consentiant in hoc vero, Titius est homo, vel in hoc falso, Titius est asinus, nõ erit pactum, quia non esset obligatorium, talis enim consensus neutrum obligat alteri. Item secundum quosdam pactum est contractus, quia paciscendo, diuersas in idem contrahimus voluntates. Et capitur quãdoq; late pro eo, quod nõ transit in contractũ nominatũ: vt venditio &c. Et sic omne pactũ potest dici contractus innominatus, vt trãsactio do vt des &c. Quãdoq; stricte ꝑ simplici pacto gratis facto: vt promitto tibi x. &c. Et à transactione & pollicitatione differt, quia pollicitatio est solius offerẽtis. Et assignat differẽtia inter pactũ & trãsactionẽ, quia pactũ est de re certa & nõ litigiosa & gratuita. Trãsactio vero de re incerta & litigiosa, & non gratuita. Et quid sit pactum, habes etiã de verb. sig. c. pactũ. vbi dicitur, pactũ est inter partes ex pace conueniẽs scriptura: legibus ac moribus comprobata. Nã sępe ad probationẽ pacti scriptura interponitur secũdũ gl. ibidem.

Pactorũ diuersa sunt genera. Nã pactum cõuentũ dicitur quod sub certis verbis & forma factum & expresse redactũ est, verbi gratia, nam clarum est pactum in verbis, quia si verba sunt obligatoria, pactũ est obligatorium: si sint liberatoria, est liberatorium: si exceptionis inductiua, tunc est exceptionis inductiuum.

Pactum tacitum dicitur quod in veritate non est expresse factũ, sed ex aliqua lege speciali, ac si fieret, haberi iubetur. verbi gratia, conduxi domum à Seio, & res meas intuli, in hoc casu res meæ illatæ pro mercede domus debentur Seio, iure hoc statuente, vel iubente lege pignori ita esse obligatas. ac si specialiter & expresse inter nos concordatum esset & cõuentum, dato tamẽ quòd non conuenerimus, nec super hoc quid dixerimus. Vnde sic. Pactum tacitum dicitur, quod nõ est factum expresse: vt cum

conduxi domum non tangendo de pretio dando,tamen secūdum leges adhuc venit pretium dandum ac si paciscendo ita fuisset expressum.

Pactum addictionis in diem tale est:vt vendo tibi domum,& si potero habere maius pretium vsque ad mēsem,ego repetam ipsam domum.

Pactum legis commissoriæ est: vt vēdo tibi domum,& si non solueris infra mensem, volo quòd sit inempta:vt C.de pac. inter empt.& vend.

Pactum personale est quod non generaliter fit, sed tātum pro vna persona vel duabus. Et dicitur pro vna tantum persona,quia fit personæ soli, sic ꝙ tali & non alteri prodesse possit, vt si paciscor pecuniam à te mihi debitam non petiturum me à te,sed à tuo hærede, tūc illud pactum tantum personam tuā tuetur,& non hæredem tuum.

Pactum reale vel in rem est generale, & nō continet specialiter vnā,duas vel plures personas, sed generaliter complectitur omnes, ad quas illa res pertinet vel pertinere potest:vt cum debitum meum omnino remitto tā tibi, quàm hæredibus tuis, ita vt omnes liberemini tu & hæredes & fideiussores,& nullus mihi reseruetur regressus ad pecuniā vel ad rem petendam. Item pactorum aliud nudum, aliud vestitum. Et qui plene vellet hoc examinare, traheret magnam causam & cōtrouersiam inter doctor. Hæc tamen cum paucis sufficiant.

Pactum nudum dici potest quod ab omnibus iuris solennitatibus destitutum est, id est tam solennitate verborum quæ solent concipi & attendi in stipulationibus,quàm etiam per conceptionem literarum, scilicet quando chirographum nō interuenit,nec aliud instrumentum super hoc cōfectum, quo nudum pactum confirmaretur. Et dicitur nudum à causa,quæ sufficere potest ad perfectam obligationem,vt do vt facias, facio vt des &c. cuiusmodi conuentiones dicuntur contractus innominati. Item dicitur nudum à foro negotij:vt quando negotiū non incidit in certum nomen cōtractus, vt in nomen emptionis, vēditionis,locationis,& similium. Itē nudū dicitur à rei interuentu:vt talis non intercedat res quę possit suo interuētu perfectam reddere causam obligatiōis,sicut in mutui datione. Item dicitur nudū à cohærentia,quoniam si incontinenti post contractū adiiciatur pactum ex præcedēti obligatione vires contrahit:vt videatur inesse cōtractui,& causam vestire, vt si pactū semel

factum est, & post traditionẽ intercedit res, sic vestitur interuentu rei. Itẽ pluribus aliis modis vestitur, secundum diuersas opinio. docto.

Pactum vestitum dicitur sex modis, secundum quòd sex modis vestitur, scilicet re, verbis, literis, contractus cohærentia, & rei interuentu: vt secũdum gl. insti. quib. mod. re. con. obl. in prin. Et dicit Gof. quòd pactũ in rem est quãdo generaliter paciscor ne petam, & in personam, ne à persona petã. ff. eod. tit. l. idem. §. personale. & non minus ex verbis, quàm ex mẽte contrahentium est æstimandum, an pactum in rem vel in personam fit, plerunque enim in personam pactũ inferitur, non vt personale sit pactum, sed vt demonstretur cum quo fit pactum. ff. eodem titu. l. Iuris gentium. §. pactorum.

Pactorum aliud vtile, aliud inutile, scilicet ratione personarum, vt furiosorũ, qui nec tacitè nec expresse cõsentire possunt, quare matrimoniũ cõtrahere nõ possunt, nec ad religionẽ se obligare, & hoc de continuo: secus si habent lucida interualla, vt vij. q. j. quamuis. Itẽ pupillus qui nondũ est doli capax, vbi vult obligari, secus si vellet aliũ obligare, quod potest. Idem in prodigo. Item monachi & regulares professi & conuersi nisi pro contemplatione monasterij paciscantur, cui per tales acquiritur. Item viri & vxores qui sibi donare non possunt, sed vendere. Item ratione potestatis. Itẽ in legatis dum legatione funguntur. Item inter patrem & filium, nisi in Castrensi peculio vel quasi. Item si res in pactum deducta nõ sit in rerum natura, nisi mora præcesserit. Item si homo res sacras vel religiosas deducat in pactum. Item cessat pactum in collatione rerum spiritualium. j. q. ij. quàm pio. & in rebus prohibitis, etiam si iuramentum fuerit appositum, vt in animæ detrimentum vergentibus. Item pactum turpe aut rei turpis aut impossibilis de iure vel de facto, nullam obligationem inducit. c. vlti. eodem titu. secundum Gof. in sum. Dicitur autem pactum à pactione. ff. eod. tit. l. j. pactio verò à pace, & actu. nam qui paciscuntur ex diuersis & contrariis motibus animorum post multa variáq; certamina in vnam consonantémq; sententiam conuenire dicuntur. ff. eo. ti. l. j. §. cõuentionis. Et hoc pactum generale est ad omnia quæ contrahũtur vel agũtur inter partes causa contrahendę vel tollẽdæ obligationis, sed nomen cõuentionis generalissimum est: nam scholares in scholis, clerici in capitulo populus, in

foro

foro conuenire dicuntur: vt in §. præalleg. conuentionis. Vel dicitur pactum à percussione palmarum. Veteres enim cùm se obligabant, palmas percutiebant in signum inuiolandæ fidei: vnde dicitur pactum quasi palmæ ictus.

Pactum per donationem. Require infrà, transactio.

Pacem rumpere non dicitur ille qui facit furtum ei cum quo pax est. Bar. in l. verum est. ff. de furtis.

Padus est flumen publicũ trãsiẽs per Lombardiam, de quo fit mentio. institu. de rerum diui. §. ij. in glo.

Pægma, cuius meminit l. quæsitum. §. specularia. de fun. instru. Nebrissen. interpretatur machinam in sublime tendentem, in qua erant puerorum cantantium nidi.

Pagani dicũtur in iure quandoque increduli seu hæretici. Item quandoque dicuntur priuati homines, vt villani & omnes qui neque milites neq; magistri sunt, à pagos Græcè quod est villa Latinè, vt instit. de mili. testa. §. illis autẽ temporibus. in fi. vbi glo.

Paganicum, aduentitium est peculium, quod ex prospera fortuna aduenit, veluti ex testa. cognatorũ vel etiã agnatorũ.

Palã facere quis dicitur, quod coram pluribus facit. l. palam. de ver. sig. Palam nuncupatus hęres intelligitur, si testes exaudierint. l. hęredes. de testa. Palam quæstũ facere mulierem dicimus, quæ passim & sine delectu stuprari se sinit. l. palam. de ritu nupt.

Palatini aliter dicuntur vicarij, quia quodammodo gerunt vicem principis, secundum Accur. in rub. C. de pala. sacr. lar. lib. xij. Sed communiter dicuntur omnes habitantes in Palatio.

Palatinus comes dicitur qui curã gerebat præcipuam, vt missis notariis suis negligentiam iudicum argueret. C. de offi. recto. l. nullum. Require suprà, Comes.

Palla dicitur vestis qua altare cooperitur, videlicet lineus pannus consecratus, qui super altare ponitur, super quem extenditur corporale. Sumitur etiam quandoque pro cortina vel panno serico. Vnde,

Letitiæ causa cibus est, non serica palla.

Pallium est insigne ornamentum Archiepiscopi, vel Episcopi, quod ex priuilegio sibi conceditur, sumptum de corpore beati Petri in signum plenitudinis Pontificialis officij, vt de electio. significasti, & de autoritate & vsu pallij. præallega. cap. ij. Vnde ante pallij receptionem ecclesia dicitur viduata, vt dicto cap. quoniam. in Papa verò designat

gnat plenitudinem potestatis.

Palmarium, præmium, quod victoriæ causa datur. l. j. de var. & extraor. cogni.

Palmati equi, in l. j. C. de gre. dom. iidem fere sunt quos vulgo baios vocamus. Possumus etiã intelligere equos palmatos, quibus vtebantur aurigæ in circo, à palma. Hæc Alcia. in præalleg. l. j.

Pancratium est colluctatio cum fustibus, vel locus lignis circũdatus in quo certo ordine stant pugnantes, vt in pugillibus videmus. glo. est in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad l. Aquil. Require suprà, colluctatio.

Pancratiũ genus certaminis est quod aduocatis omnibus corporis viribus omniúmque neruorum contentione transigitur. Budæus in l. qua actione. ff. ad legem Aquil.

Pandecta, Require suprà, in ver. Digestum.

Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum contulit: spolia quibus indutus est qui ad supplicium ducitur. l. diuus. de bo. dam.

Panthera numero plurali posuit Vlpia. pro auium captura. l. emptorem. §. vlti. de actio. emp. vt ibi interpretatur Bud.

Pantomimi dicebantur omnium imitatores effictorésq;. Græca est vox, qua vsus est Iurisconf. in l. si libertus auté. de ope. lib.

Papa idem est quod admirabilis. Et dicitur à pape, interiectione admirantis, quia vices Dei gerit in terris. Vel dicitur Papa quasi pater patrum, secundum Io. And. super verbo Papa, in procem. cle. Alij deriuãt à voce Græca pappos, quod Latinis est pater, quæ etymologia probabilior videtur.

Parabolani sunt medici qui ad curandum ægra membra vel corpora debilium deputãtur, dicti parabolani à parabola, quia plura promittunt hominibus quàm faciũt, & quia sæpius parabolis vtuntur, vt C. de episco. & cle. l. parabolani.

Parabolani secundũ Alc. lib. iiij. dispun. erãt humiles quidã & viles homines, famulitio, vel ecclesiarũ vel hospitaliũ deputati, & quasi ascriptitij glebæ.

Parasidicus cõponitur à para, vel parum, & fidus, id est fidelis, & icos custos, quasi parum fidelis ad custodiendum vel obseruandum quę obseruare debet, vt colligit. C. de cur. pub.

Paragaudes, genus vestimenti virilis, vt plurimum linei, quod sub alia veste gerebatur. Alci. in l. j. C. de vesti. holoba.

Paragraphus dicitur quasi diuisio, à fares, id est diuisio, & graphia, id est scriptura, inde paragraphus, id est scripturæ diuisio, per Isido. not. in princip. Decretorum.

Vide de paragrapho Alcia. lib. dispunc.

dispun.iij.c.xvj. delyrat enim hic autor.

Parangaria, hanc vocem transpo suit autor explicãdam in ver. perangaria, vide ibi.

Paranymphus vel paranympha dicitur parans vel procurans sponsalia, Require infrà, Proxeneta.

Paraphernalia bona vel res para phernales dicuntur res, quas mulieres iuxta dotem inferunt in domum viri, à para, id est iuxta, & pherna quod est dos, vel donatio, inde paraphernale dicitur quicquid mulier habet vltra dotem vndecunque.

Paratitla Græca dictio est, qua vtitur Iustinianus in l.j. §. penult.C.de vete.iure enuclean. apud quem tamen piratitla mendosè legitur. Paratitla autem in eo loco Iustiniani apud nos summæ rerum interpretari poterunt, quales scripserunt Azo & alij qui titulos & admonitoria quædã siue præludia collegerunt, quod ab Imperatore ibi permissum est.

Parauεredæ indeclinabile dicitur à para, id est iuxta, & veredæ, equo ducente rhedam, à veho, his, here, & rheda, secundum Hugonem, & sic bubulci & aurigæ parauεredæ dicuntur secundum Accur. C. de cursu pu. l. ij. lib. xij.

Tu dic secundum Bud. in Pand. quòd parauεredi dicebantur qui veredo vno super numerum diplomate comprehensum vtebantur.

Parentes vulgo dicuntur omnes qui nobis cognatione sunt iũcti, per cuiuscunque etiã lineã sexus hoc fiat, secundum etiã interpretationem iuris dicuntur omnes ascendentes per paternam, siue maternam cognationem, sed propriè dicuntur parentes vsque ad tritauum, & vltrà dicuntur maiores. l. iiij. de in ius voc. vbi glo.

Pares curiæ dicuntur vasalli qui habent consimilia feuda à domino illius feudi de quo agitur, prout not. in c. cæterum. de iudi.

Paria fecisse dicitur, qui pecuniã, quam acceperat numerauit, & quod debebat reddidit.

Pariter, id est simul, extrà de tẽpo. ordi. c. j. lib. v. & de hoc aduerbio, vide etiam per Barto. in l. si fundus. §. si duo. ff. de pigno.

Paripus dicitur à parum, & pus puris, quod est custodia, quasi parum custodiens mandata, vt l. paripum. C. eod. titu. & lib. præallega.

Nescio an parephippium exprimere voluerit: de qua dictione vide Alcia. in lib. C. xij. ad l. parephippium. de cur. pu. Nam paripum vox est mihi incognita.

Parochia est locus in quo degit populus alicui ecclesiæ deputatus,

tatus, secūdum Goffredum in sum.eodem titu. Et parochiarum diuisio incœpit à Dionysio.xiij.q.j.c.j. Cōsistit autem ius parochiale in hoc secundū Goffre.in sum.eod. titu. quòd omnes parochiani in diebus Dominicis & festiuis missam audiāt in ecclesiis, in quarum parochiis habitant, vt in c.eo: titu. de consecra. distinct.j. si quis. etiam consistit in decimis personalibus, quę ecclesię parochiali debentur.xvj.q.j.si quis laicus.& in oblationibus quæ dandæ sunt sacerdoti parochiali, qui pro populo orare debet.x.q.j.quia sacerdotes.

Parricida propriè est qui patrem occidit, & extenditur ad ascendentes & descēdentes & multas alias personas coniunctas. l.j.ij.& iij.ff. de parrici. & eodem titu.C.per to.tit.

Pars & totum differūt.ff.de euic. l.j.& vide quod no.Archid.distinct.lxxv. quod à partibus. Item adde quid veniat appellatione partis.Bar.in l.si plures. ff.de dam.infe.

Pars etiam interdum sumitur pro specie.l.recte.de verbo.significatio.

Parthiarij, in l. negotiantes. C. de excu.artifi. accipiendi sunt parthicarium pollium negotiatore, vt attestatur ibi Alci.

Partiarij coloni qui, vide Coloni partiarij.

Participatio cum excōmunicato duplex est, quædā inducit maiorem excommunicationem, scilicet quæ fit in crimine. de sent.excom.c.si concubinæ.& cap.nuper. Alia inducit minorem, scilicet quæ fit in locutione, osculo, salutatione, mensa, thoro & similibus, ipso iure. xj.q.iij.c. cum excommunicato, &c. qui communicauerit, & à quibus repellantur hæ excommunicationes, habes iij. q.iiij. engeltrudam. & de excep.c.a nobis.& de cleri.excō. mini.c.si celebrat. Sunt autem quædam personę exceptę, quę sine hac pœna excommunicato participant, scilicet vxor, filius, seruus, colonus, &c.xj. q. iij.quoniam multos. de sentē. excom.quod in dubiis.& c.inter alia.secundum Spe.& Garsiam, mittendo nuntium vel literam excommunicato, incurrit minorem, quia loqui videtur.ff.de consti.pecu.l.& licet.& est glos. in c. statuimus. & c.constitutionem. de sentē. excom.lib.vj.

Participium significat prout tēpus eius, vt aliud mediū significare declarat, de quo per Barto.in l.j.de condi.& dem.& in l.is q.§.qđ ait.ff.qđ vi aut clā.

Partus antequam edatur, est pars viscerum matris.l.j.§. ex hoc rescripto. ff. de ven. inspi. & continetur appellatione reditus, non autem fructus l. deducta. §. hæreditatem. ff. ad Treb.

Treb.& l.Paulus.ff.ad l.Falci.

Pascua loca sunt, vbi bestiæ pascuntur.l.diuortio.ff.sol.mat. & C.de pasc.pub.quasi per totum tit.lib.xj.

Pascua sylua, vide in ver.Sylua.

Passim, indifferenter.de appella. cùm sit Romana.& c. pastoralis.de offic. delega. in glo. iij. in cap.in pertractandis. de iuramen.calum.

Passiuum verbum aliquando resoluitur in infinitiuum sui passiui,& aliud verbum vt reponatur,id est reponi sinatur. ff. de aqua pluuia arcenda. l. in summa. §. item Varus. Item passiuum verbum cum ablatiuo quandoque importat actiuam significationem, vt petitur à me,id est aliquis à me petit. ff. de damno infe. l. à quo fundus.

Passum vinum,quod ex vuis passis conficitur.Nebriss.

Pastinare propriè, est pastino, quod ferramentum est bifurcum,fodere.Alcia.in l.impensæ.de verbo.sig.

Pater est ille quem nuptiæ designāt,id est præsumunt esse,vt dicit Azo in sum. C. de in ius vocando.

Patris nomine auus quoque continetur.l.iusta. de verb. signi.

Paterfamilias dicitur is, qui est sui iuris & potestatis propriè, cuiuscunque sit ætatis, sed filiusfamilias ecōuerso. Require loco suo.

Patres etiam dicti sunt, quos plebs sibi creauit vt ipsi plebem excederent.

Patres conscripti dicebātur quorum nomina in tabulis aureis scribebantur.

Patres conscripti dicti sunt senatores,posteaquam primis illis à Romulo creatis, qui cētum fuerāt, complures alij eum in ordinem ascripti sunt.

Patria potestas secundum Azonem in summa.C.eodem titulo est ius quoddam quod habent hi, qui sunt de imperio Romano,in liberos naturales & legitimos, quod ius alij nō habent, vt insti.de pat. potest. per totum.

Patricida est qui patrem occidit, aliâs in iure ciuili ponitur parricida.C.de his qui pa. vel lib. occi.l.vnica.

Patricidium, aliâs parricidium, est homicidium nephandum, quod committitur in parentes, in liberos, in proximos, collaterales & affines. Require suprà,ad legē Pompeiam.

Patricij dicuntur ideo quia prætoriæ potestati præsunt secundum Isid.lib.ix.cap.iij. Etiam patritius est is quem Imperator sibi elegit in patrem: vt institu. quibus mod. ius pat. po. sol. §. filiusfamilias. & C. de consor. eiusdem lit. l. fina. Item in alia significatione dicti sunt patritij quidam nobiles de ciuitate, & olim diceban

cebantur patres principũ, scilicet ad consilia præstanda.

Dicit Isido.lib. ix. Etymo. c. iij. Patritij inde vocati pro eo ꝙ sicut patres filiis, ita prouideant reipublicæ, vnde dignitas patritiatus dicta est, erat enim patritius quasi principis pater.

Patricij propriè dicti sunt nobiles Romani, qui à primis sena torib⁹ quos, scilicet Romulus instituerat, originẽ habuere.

Patrinus vel patrina dicitur filius vel filia spiritualis compatrum vel commatrum matris vel patris, quẽ vel quam quis de fonte baptismatis leuauit, vel ad sacramentum confirmationis tenuit.

Patronus secundum Canones dicitur ille, qui habet ius præsentandi aliquem ad beneficiũ ecclesiasticum, sed secundum leges est qui manumisit seruum suum sponte, qui seruus dicitur libertus eius à quo sic manumissus est. Etiam patronus quandoque dicitur aduocatus vel econuerso aduocatus patronus causarum, quia patrocinium præstat vel patrocinatur, & in primo significato tria faciunt patronum. Vnde, Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus. Require suprà, ius patronatus.

Patrueles dicti sunt quorum patres inter se germani vel fratres fuerunt.

Patrueles sorores sunt duorum fratrum filiæ.

Patruus dicitur frater patris, quasi pater alius.

Patruus magnus est frater aui.

Pauci quot dicantur, vide glo.in c.latores.de cle.excom.

Paulatim habetur in auth.de resti.& ea quæ pa.in prin.& insti.de re.diui.§.præterea.

Pauliana actio. Require actio Fauiana.

Pauper dicitur q nõ habet quinquaginta aureos in bonis. Bar. in l.qui accusare.ff.de accusa.

Pauperies est damnum siue iniuria facientis ipsum damnum, vt ab animali quod sensu caret factum, vt si equus tuus segetem meam pauit, vel aliter damnũ mihi dedit. Non enim potest dici iniuriam fecisse, cùm sensu careat. insti. si qua. pau.fe.dic.§.pauperies. Differunt autem damnum, maleficiũ, & pauperies. Nam damnũ fit cum animo iniuriandi, vel ab habente animum iniuriandi, licet nõ vtatur. Alia patẽt in locis suis. De pauperiei actione. Require suprà, Actio de pauperie.

Pax secundum Goffre. est discordiæ finis, vt cap.j. de treuga & pace.in glo.j. Item pax est vinculum charitatis, vt in cap. nouit. §. sed forsan. de iudic. Et sunt sex causæ propter quas non est pax inter homines, de quibus per glo.not.de re iudi.

lib.

lib.vj.ad apostolicæ.

De P ante E.

Pecoris nomine continentur boues.

Pecoris appellatione non solùm boues, sed & aliæ quadrupedes gregatim pascentes continentur.l.legatus.de leg.iij.

Pecoris ad aquam appulsus, est ius adducendi vel appellendi pecus ad aquam fontis alieni, iure seruitutis.

Pecudis nomen generale est ad animalia quæ gregatim pascuntur sicuti & nomen pecoris.l. seruis. vbi gl. de leg. iij. & l.ij.ad l.Aquil.

Peculatus, vide suprà in ver. Lex Iulia peculatus. & in ver. Crimen peculatus.

Peculium est pusilla substantia vel pecunia separata à rebus & ratiociniis patris vel domini, data vel permissa filio vel seruo.ff.de pec.l.depositi.§ peculium. Et est multiplex, scilicet, castrense vel quasi castrense, profectitium, aduentitium paganicum, non paganicum. C. de bo.quæ li.l. cùm oportet l. cùm multa.& l.cùm non.Item peculiũ dicitur res paraphernalis.ff.de iur.dot. l si ego.§. dotis. Item peculium ponitur pro hæreditate vel patrimonio.ff ad Trebel.l.cogi.

Peculium capitur etiam pro pecunia, qua quis repositam ad casus repentinos habet. l. si chorus. de leg. iij.

Peculium castrense est quod miles acquirit dum militat in castris, & illud est filij pleno iure tam quo ad proprietatem quàm quo ad vsumfructum.

Peculium palatinorum dicitur etiam castrense, scilicet militum palatij qui principem sequuntur, secundum Accur. C. eodem tit.lib.xij.in rubr.

Peculium quasi castrense dicitur illud quod aduocatus acquirit præstando clientulis suis patrocinium in causis, vel quod magister grammaticus, logicus, vel rhetoricus in scholis suo lucratur exercitio.in l. fin. C.de inoffic.test.

Peculium aduentitium est quod filio aduenit ab auo paterno vel materno, vel ab altero, vt ex prospera fortuna, & ex testamento agnatorum vel cognatorum, & quod filio aduenit, ipsius ex quo ad proprietatem, patris verò quo ad vsumfructum. Et dicitur alio nomine paganicum aduentitium. Item aduentitium si ab Imperatore vel augusto datum fuerit, comparatur castrensi peculio. in l. cùm multa.C. de bo.quæ lib.

Peculium profectitium dicitur illud quod de rebus paternis vel dominicis proficiscitur,& filio vel seruo datur vt in eo negotietur, & illud est patris quo ad proprietatem, sed filij vel serui quo ad vsumfructum. Et

etiam aliâs dicitur paganicum profectitium.

Peculium clericorum est patrimonium clericorum. Nam peculium patrimonium appellatur. ff. ad Treb. l. cogi. vnde illud quod à clerico velut proprium posſidetur, eius peculium dicitur. Secundo modo tamen & vſualiter peculium dici ſolet filiorum & ſeruorum patrimonium, quod eis à domino vel patre datur, vt ff. eo. tit. per totum.

Peculium clericorum profectitium, eſt quod de bonis eccleſiæ procedit, vel quod eccleſiæ contemplatione acquiritur.

Peculium aduentitium eorũdem eſt quod acquiritur ex opera eorum, vel aliâs prouenit ex intuitu perſonæ. Et hoc no. Goffr. in ſum. eod. tit.

Peculiaris mercis appellatio pertinet ad omnes negotiationes quæ in rebus mobilibus peculiaribus etiam hominibus exercentur. l. j. de trib. actio. vbi gloſ.

Peculiariter, id eſt ſpecialiter. C. de comi. rei mili. l. ij. lib. x. & ff. de trib. actio. l. ij.

Pecunia appellatur totum, quod homines habent, & dicitur à pecoribus, quia quicquid antiqui habebant, totum in pecoribus conſiſtebat, vt j. q. iij. totum. & ſic ſumitur communiter. Quandoq; tamen capitur propriè & ſtrictè ſolũ pro numerata pecunia, vt xiiij. q. iij. putant quidam. & ibi gl. Aliâs appellatione pecuniæ omnes res cõtinentur. C. de conſt. pec. l. ij. Etiam Proculus ait pecuniæ appellatione rem ſignificari. ff. de verb. ſig. l. pecuniæ, verbi gratia, hæres factus hæreditate adita vendit eam, & emptori per ſtipulationẽ promittit, quãta pecunia ex hæreditate ad ipſum peruenit, &c. Appellatione pecuniæ omnis res ſignificatur, quia ſenſus eſt omnis res, quæ ex hæreditate ad me peruenit, & capitur ſignificatũ ex diſpoſitione præcedenti. ſ. venditione hæreditatis, quæ omnes res ſignificat. Item ibi latè ſignificat dicendo, hęres mi, volo te reſtituere Titio pecuniam meã, id eſt hæreditatem meã. Vnde perinde eſt ac ſi dicat hęreditatem, bona, vel res meas, vt l. nã quod. §. ſi. ff. ad Trebel. Sed ibi ſignificat ſtrictiſsimè, dum filiofamiliâs prohibetur mutuari pecunia, quia ſignificat pecuniã numeratã. l. j ff. ad ſena. mace. iuncta l. ſed & . §. mutui. eo. tit. Ratio vtriuſq;, quia in priori caſus ſubiectus fuit ex fauore, ergo ampliandus, ſed hic caſus ſubiectus eſt ex odio, ergo reſtringendus, vt in regula odia. de reg. iur. lib. vj.

Pedagia dicuntur quæ dantur à tranſeuntibus in locum conſtitutum à principe. Sed guidagia

dagia require supra.

Pedagogus est ille qui ab initio instruit pueros, & dicitur à pæs pædos, id est puer, & à gogos ductor, quasi ductor siue gubernator puerorum. instit. qui. ex cau. manu. non licet. §. eadem lege. Aelia sentia. vbi glo.

Pedamenta dicuntur sustentamenta pedum vinearum, & dicuntur gallicè paxilli.

Pedanei iudices, require supra Iudices pedanei.

Pedetentim, vide in gl. prima, in clemen.

Pediculi dicuntur quædam argentea sustentacula, quibus vasa vel res quælibet velut pedibus sustentatur, ita ponitur in l. pediculis argenteis. ff. de auro & arg. leg.

Pedicones gladio puniuntur teste Iustiniano inst. de pub. iud. §. item lex Iulia, quanuis quidam apud imperatorem in eodem loco in alio capite legis Iuliæ hanc pœnã constituant, & propterea textum nitidum deprauantes, nõ peccatoribus, sed pedicatoribus legendum contendunt, tamen quia hæc eorum lectio minueret pœnã, non puto ab antiqua lectione recedendum, cùm alioquin tales vita priuari debeant, vt sancitum est in auth. vt non luxu. contra nat. circa fi. & in l. cùm vir. C. ad l. Iul. de adul. secundum intel. Bald.

Pægma, vide in ver. Pœgma.

Peius not. Pau. in cõmento. c. in literis. de resti. spolia.

Pellex est quæ miscetur habenti vxorẽ. alij dicunt ꝙ est vxoris loco sine nuptiis in domo, vt concubina vel amica. l. Masurius. ff. de verb. sig. vel est illa, quã quis habet ad tẽpus saturãdæ libidinis causa. tex. & gl. in c. laici. iuncta gl. xxxiij. distin.

Pœna est delictorũ debita coerctio vel satisfactio, quæ à lege vel à ministris legis imponit. no. per Azo. in sum. de pœ. & l. si pœna. ff. de pœ. Et sunt octo pœnæ iuris ciuilis, damnũ, vincula, verbera, talio, ignominia, exiliũ, seruitus, & mors. Pœnæ autẽ iuris canonici sunt, suspẽsio, excõmunicatio, depositio, intrusio, incarceratio, & verberatio, secundum Archid. qui hoc no. in c. j. xxiiij. quæst. v.

Pœna & suppliciũ differũt, vt no. Archi. xj. q. iij. nemo. per totũ.

Pœna quoq; differt à mulcta, vt dictũ est suprà in ver. mulcta.

Pœnã committi est penã deberi.

Pendere, id est soluere. l. j. si ager vectig. vel e. n. hy. pet.

Penè, id est quasi, & not. iij. q. vij. cap. qui sine.

Penes. no. plenè Ioã. Cal. in com. decre. postulasti. de cõces. preb. Et est differẽtia inter penes & apud, vide p Ioan. Lincon. in l. si quis in tãtã. C. vnde vi. vbi dicit ꝙ illud est penes aliquẽ, cuius possessionẽ habet, sed illud

est apud aliquem cuius solam detentionem habet, vt depositarius & commodatarius,& dicit q͡ in d.l.apud, sumit impropriè, vt d.l.penes.ff.de ver.sig.

Peniculus, instrumentum, quo vtitur pictor ad pingendum.l. pictoris.de fun.instru.

Pœnitentia secundum Ambro. est præterita peccata plangere, & plangenda iterum non committere, vel sic secundum Aug. est quædam dolens vindicta, puniens in se quod commisisse dolet, de quo plura vide in tract. de pœ. distin.iij.& iiij.

Penitus, not. Ioan. And. in cap. j. de sup.negli.præla.

Pensio idem est quod census vel tributũ. In quo differãt pensio & cẽsus, vide gl. in cle.j.de sup. negli.præla.in ver. pensiones.

Pensitationes publicæ secundum Azo.in sum.C. si propter pub. pen. ven. dicuntur annuæ exactiones tributorũ vel vestiũ, auri vel argenti, quæ à certis personis præstabantur fisco. Sed & pensitationes publicæ dicuntur quæ ad viarum vel pontium refectionem præstandæ sunt à possidentibus, vt fiat omnium datorum quædam collatio, & si pensitatio est quasi pensionis solutio.

Pentaprotia, latinè quinque primatus, numus erat in municipiis, vnde Pentaproti dicti qui eo munere fungebantur, qui latinè quinque primi appellari possunt.l.ij. C.de priuil.eo qui in sac.pal.mili.lib.xij.

Pentateuchum est volumen continens quinque libros Moysi. à pente, id est quinque, & teuchum mandatum, quasi, &c. vt in cap.j.de decimis.

Penula est quædam vestis, qua non vtebantur nisi ciues Romani, quæ fuit data patri Sauli, quia societatem contraxerat cum Romanis.c.si in adiutorium. distin. x.vbi gl.

Penus quæ dicatur, diffusius traditur in ti.de penu le.quàm vt hic paucis declarandum sit, vide ibi Iurscons.inde penarium pro loco in quo penus asseruatur.

Per not. Archi.xiij.q.ij.c. ebron. & Pau.de leaza.plenè in cle.j. de sum.trinit. & fide cathol.& Ioan.And.de elec.dudum.in fi. ff.de verb.sig.l.vrbana. §.pernoctare. vbi dictio per, denotat perfectionem.

Peraganda est vestis de auro vulgari quod in gaudis vestimentorum vel chlamydum poni solet, vel vestis quę habet aurum tantum in superficie, require suprà Oloberus.& C. de vestiolo.& deaura.l.j.lib.xj.

Pegendum est paragauda, quam vocem exposuimus suprà in ver.paragaudes.

Peragit qui obtinet, vnde peregisse reum dicitur qui damnauit, vt tradit Alciat. in l. transacta.de verb. sig.haberur

in l.

in l.ij.de adul.

Perangaria est seruitus personarum & rerum, & dicitur quasi perfecta & magna angaria. Est autem angaria seruitus personarum & non rerum. Item perangariæ dicuntur exactiones & præstationes patrimoniorũ, scilicet onera quædam quæ prædio incumbunt vel imponuntur, & erant fortè exactiones equorum vel vecturarum ad portandum annonam militibus, vt colligitur. C. de cursu pu. & angariis & perangariis. in rubr. libro xij.

Legendum parangaria, non perangaria.

Perditum dicitur aliquid si facta diligenti inquisitione non reperitur. Bart. in l. si quis ex argentariis. §. an et. ff. de eden.

Perduelles olim appellabantur ij, quos nos hostes apellamus. l. quos. de verb. sign.

Perduelliones, require suprà Crimen læsæ maiestatis.

Peregrinantes largè dicuntur illi, qui à loco sui domicilij proficiscuntur. C. de incol. l. ciues. lib. x. Propriè autem dicuntur romipetæ apostolorum & aliorum sanctorum limina & oratoria visitantes. xxiiij. q. iij. si quis romipetas, & c. paternarum, & c. illi qui. Etiam dicuntur illi qui accedunt ad præsentiam domini papæ. eod. tit. cap. vnico. & ij. q. vj. arguta.

Peregrini dicuntur omnes, qui non sunt de episcopatu ordinantis, siue sint clerici, siue laici secundum Gof. in sum. de cle. peregri. quia tales recipi non debent ab episcopo alieno ad ordines vel dignitates, aut ecclesiastica sacramenta, vt lxxj. distin. per totum, & in tit. de cle. peregri. Vnde clericus peregrinus est qui in alia prouincia ordinatur.

Peregrini quandoque dicuntur deportati. l. sed & si. §. solemus. de hæred. insti.

Peremptio, id est in totum extenuatio. l. qui hominem. ff. de adim. leg.

Peremptorium dicitur à perimendo, eo quòd omnino perimat, vt terminus peremptorius, vltra quam non dantur vlteriores dilationes. Similiter exceptio peremptoria dicitur quæ perimit actionem. Etiam dicitur citatio peremptoria, quia omnes aliæ citationes debent fieri antequam aliquis tanquam contumax puniatur. Iudex tamẽ peremptoriam citationem vel peremptorium dictum extante causa statim mittere potest, & idem operabitur, quod aliæ tres citationes possunt operari.

Peræquator est qui homines & territoria peræquat. i. valdè æquat, vel qui prædium desertum æqua pensione (vt prius)

asſignat nouo poſſeſſori, vt C. de cenſi. & cenſito. & peræquato. in rub. lib. xj.

Sed ſecundũ peritiores peræquatores dicuntur exactores capitationis, eo quòd æqualiter ab omnibus exigant.

Perfectum dicitur quod omnibus ſuis partibus cõſtat. l. j. in princi. & ibi glo. ff. de orig. iu. vel dicitur perfectum in quo adſunt quæ adeſſe debent. l. j. & ibi not. C. de arbi. Aliquando dicitur perfectum ex ſola initiatione, vt l. ædificia. §. perfeciſſe. de verb. & re. ſig. ff.

Perfectiſsimi ſecundum Alc. lib. iij. Diſpunctio. dicti ſunt qui cùm nec ex ſenatorio nec ex equeſtri ordine eſſent, ad dignitates aſſumebãtur. De perfectiſsimatu extat tit. peculiaris lib. xij. Cod.

Perfunctoriè. i. obſcurè vel deceptoriè, not. ff. quod vi aut clá. l. aut qui aliter, vel id eſt negligenter. xl. diſt ante omnia.

Perfuſoriè, id eſt ambiguè. ff. de euic. l. qui libertatis. §. ſed & ſi quis.

Pergula eſt tugurium vel obumbratio frondoſa. poniturin gl. §. contrahentes. cap. j. de foro compe. lib. vj.

Peripſima eſt neutri generis, ſcobem, quiſquilias, ac omnium rerum purgationem ſignificans.

Periſsichoregia, nomen magiſtratus, fortaſſe curator annonæ ſecundum Alcia. l. vrbana familia. de verb. ſign.

Periurium propriè dicitur quando aliquis iurat contra canonica ſtatuta vel temerariè Et dicitur multipliciter. Primò falſa iuratio. Secundò dicitur trangreſsio liciti iuramenti. Tertiò dicitur indiſcretum iuramentũ, & eſt veniale. xxv. diſtin. §. criminis. in fi. Quartò dicitur mendacium iuramento firmatum, & ſemper hoc eſt mortale. xxij. quæſtio. ij. quod autem ait.

Permitti dicitur aliquid tribus modis. Primo quod nullo iure prohibetur. Secundo quod contra humanas conſtitutiones indulgetur. Tertio illicitum, vt magis illicitum vitetur, vt eſt gl. cùm exemplis. in cap. omnis. diſt. iij.

Permutatio ſecundum Goffr. eſt vnius rei pro alia vicaria præſtatio, vel vicaria præſtatione mutatio. Et contrahitur (ſicuti pleriſque placet) quando inter aliquos conuenitur, vt certa ſpecies pro certa detur. C. eod. titu. quoniam. Si enim conueniretur vt certa ſpecies daretur pro incerta, vel econuerſo, non eſſet permutatio, ſed contractus innominatus, ſcilicet, do vt des, &c.

Pernoctare extra vrbem dicitur qui nulla parte noctis in vrbe moratur. l. vrbana. de verb. ſignificatio.

Perpen

Perpensus, id est perfecte pensatus & deliberatus. de pact.c.vlti.circa medium.libro vj.& sic dicitur in procemio . clemen. iuris sanctio perpensa, digesta consilio.

Perperam, id est malitiose, iniuste, inique.l.cum quærebatur. ff.de re iud.& l,qui interrogatur.ff.de interroga.actio. aliquãdo, id est per errorem.l.si ancillam.§.fina.ff.pro suo. Et quando dicatur perperam iudicatũ, vide l.si seruus quem. ff.de liber.caus. Aliquando dicitur perperam quod calũniose & sine causa fit.l.ab executione.circa finem. C.quo. appel.non reci.

Perpetuum dicitur illud quod non habet certum finem. Nicol.de Neapo.in lecturis Bartol.in l.iurisperitos.ff.de excusatio.tuto.

Perpetuum quandoque idem est quod generale. de elect. cap. messana. & cap.vt circa. eod. titu.lib.vj. vt dicendo, edicto perpetuo(id est generali)prohibemus.

Perpetuarius dicitur qui in perpetuum aliquid conduxit. l.vlti. C.de loca.præ.ciui.

Perplexitas est constringens & ineuitabilis necessitas peccandi, quæ prouenit ex erronea voluntate, vt cap.j.in summa. distin.xiij.vbi glo.bona.alias perplexum dicitur quod est valde dubium.

Persecutio est imploratio officij iudicis, quod vulgo nobile appellant, secundum Alcia.in l.actionis verbo. de verb.sig.

Persequi proprie dicimur quod nondum consecuti sumus. Vnde licet quis satis acceperit, tamen adhuc dicitur persequi, quia vere ei satisfactum non est.l.quibus.vbi Alcia.de verbor.signific.

Personæ quædam dicuntur priuatæ impropriè, vt illæ quæ sunt exemptæ à iure communi, vt distinctio.iij.priuilegia. vbi dicitur, quòd priuilegia sunt leges priuatorum. Quædam vero dicũtur propriè priuatæ: vt illi qui non habent dignitatẽ.xxiiij.q.j.qui contra. Vnde clerici non dicuntur priuatæ personæ, cum habeãt dignitatem, id est ordinem ecclesiasticum vt in cap.priuilegia. prælleg. & distinct. iiij. denique secundum Ioan. Item secũdum Alanum quædã sunt personæ publicæ quæ sunt in officio publico, vt tabellio, iudex, baliu⁹. Aliæ priuatæ, quæ non sunt in officio publico.

Personalitas significatur per has dictiones.tu mihi, ego tibi, cũ alio significato quod probabiliter concluditur, & si nullo modo concludatur, tunc est impersonalitas.

Persuadere est plusquã cõpelli & cogi sibi parere, vt l.j.§.persuadere.ff.de ser.corrup.

Persuasor à mãdatore in quo differat. Bar. in l. non solum. §. si mandato meo. ff. de iniuriis.

Pertinacia in malo, perseuerãtia in virtute dicitur. Nam pertinax dicitur valde tenẽs vel imprudenter durus, irreuocabilis, indocilis & obstinatus, secundum Ioan. Andr. in clem. j. de sum. trinita.

Pertinere ad nos dicuntur quæ spectant ad nos aliquo titulo, & quæ nostra nõ sunt, sed esse possunt. l. verbum illud pertinere. ff. de verb. signific.

Petitionis verbo in rem actiones significantur. l. pecuniæ verbum. de verb. signific.

Petitio hæreditatis omnibus illis competit qui iure veteri vel nouo hæredes sunt vel fiunt, contra possessores, vel qui pro hærede possident, nec possunt dicere quare possident, veteri iure, veluti xij. tabularum, vel ex testamento: nouo iure, velut ex Senatusconsulto. Qui vero cum titulo possident hæreditatẽ, non tenentur petitione hæreditatis, nisi in tribus casibus, vt si venditor non apparet, vel modico distraxit, vel de pretio nõ est factus locupletior, quibus casibus vtilis petitio hæreditatis liberis competit contra testamentum parentum, & parentibus contra testamentum liberorum, & fratri contra testamentum fratris qui turpem personam instituit hęredem. Hæc autem de inofficioso vtilis est, quia competit à tempore aditæ hæreditatis vsque ad quinquennium exhæredato non domino contra scriptum hæredem aditione iam factum dominum.

Petitio hęreditatis fideicommissaria competit ei cui fideicommissaria hæreditas restituitur ex Senatusconsul. Trebel.

Petitio hæreditatis possessoria (quæ dicitur bonorum possessio) infra annum vtilem datur emancipatis, vel suis hæredibus, infra centum dies, cæteris. institu. de bon. possess. §. liberis.

De P ante H.

Philanthropum idem est quod salarium.

Philacteria dicuntur chartæ, in quibus continentur incantationes. xxvj. q. v. in principio.

Philyra, arbor tilia est, cuius cortice interiore prisci homines ad scribendum vtebantur. l. librorum. de leg. iij.

Phitones sunt incantatores vel diuinatores, dicti à Phitone qui fuit autor diuinandi.

Physis græcè idem est quod natura latine.

De P ante I.

Piger & tardus differunt, piger enim est incipiendo, tardus ve-

ro perficiendo.l.si quid venditor.circa principium. ff.de ædil.edic.

Pignus est res mobilis vel se mouens,apud creditorem à debitore tradita & collata ad præstandum securitatem de soluendo debito, vel adimplendo promisso.vel sic,Pignus est res obligata pro debito ad securitatem creditoris. & dicitur à nomine pugnus, quia pugno vel manu traditur, & consistit in re mobili proprie, hypotheca vero est, vt proprie obligatio rei immobilis.

Pignus committi est in eum statum peruenire,vt debitor dominium pignoris amittat. verbi gratia, tradidi vel mutuaui tibi pecuniam sub pignoris conditione: vt nisi statuto die pignus luas vel redimas, debitum soluẽdo, quòd ipsum cõmittatur,id est,amittatur.

Pignus luere,id est redimere.

Pignus est duplex, prætorium, & iudiciale. Prætorium est, quando mittitur actor in possessionem propter contumaciam rei in non comparendo ante lit.contest. vel post. Sed pignus iudiciale constituitur quando post sententiam mittitur actor in possessionem ob victi contumaciam in non soluendo,tunc enim victor statim acquirit naturalem & ciuilem possessionem. de hoc not.per doctor.in cap.contingit.de dolo & contumacia.

Pignus prætorium dicitur illud quod alicui à iudice datur pro maiori securitate rei petitæ & adiudicatæ. vide l. si decreto.C.qui po.in pign.ha.& l.j. C.de præto.pigno.

Pignorare est rem aliquam pro debito obligare creditori: vt securior sit de solutione debiti: vel est facere contractum sic dictum.

Pignoratitia actio. Require supra,Actio pignoratitia.

Pileus dicitur à pilis, quia pilos capitis tegit & stringit,secundum Ioan.Andr.in clemen.ij. de vita & honest.cleri. potest etiam dici à pilis:quia de pilis factus est.

Piscina locus dicitur pro nutriendis & conseruandis piscibus deputatus: vt quando placuerit domino,de ipsis capiat.

Pistores olim dicebantur facientes panem palatij, qui suberãt comiti horreorum:vt C.de pisto.lib.xj.secundum Accur.

De P ante L.

Placere,id est,arbitrari secũdum voluntatem ratione regulatã, & est actum ponere in placentia,& in arbitrio,vt in l thais ancilla.§.sorore.ff.de fideicõmis.liber.vbi relicta libertate si hæredi placeret, inspicitur quid bono viro placeret, sed ex vsu communi intelligendi

significat meram volũtatem, & fortè idem de iure scripto: per l.ex placito.C.de re. permu.Ratio, quia certum est, ꝙ placitum significat ibi voluntatem faciendi.§.pretium. insti.de contrahen.emp. vbi recipitur pro mera voluntate, sed non obstat §.sorore.preallег. quia ibi significat arbitriũ ratione subiectæ materiæ, scilicet libertatis, vt facilius valeat. Item paria sunt actum ponere in alterius libito vel voluntate.l.fideicõmissaria. prope prin.ff.de fideicom.libe. in versi.sed & si ita scriptum. vbi est idẽ dicere, lego libertatẽ si heres voluerit, vel si ei libuerit.

Placet, licet videatur importare omnimodam volũtatem proferentis, tamen includit arbitrium boni viri.l.thais.§.sorore.preallег. Nam licet dicam, faciam quęcunque tibi placẽt, intelligitur tamen iuxta arbitriũ boni viri.l.si sic.ff.de leg.j.vbi per Barto.& not.in c, de quo vult Deo.de iudi.

Plagiarij sunt qui liberos homines seducunt, vel seruos alienos surripiunt, & vendunt, à plaga maris, vbi quis seruos vel liberos furtim subreptos vendit piratis & barbaris. C. ad l.Fla.de plagia.l.fina.

Plagiarius (aliàs plegiarius) etiã est idem quod fideiussor, vt in c.venientes.de iureiur.

Plagium est plaga, vel dolor quæ parentibus vel dominis infertur de surreptione filiorum vel seruorum ab ipsis plagiariis. Aufertur enim dominis vel patribus per tales facultates filiorum vel seruorum, & dicitur à plaga, quia est magna plaga patri vel domino, secundum glo.rub.C.ad l. Flauiam, de plagiariis.

Plebs differt à populo, vt species à genere: quia populus continet minores & maiores, nobiles & ignobiles, plebs verò tantum minores, & inde plebiscitum, id est à plebe statutum.insti.de iu.nat.gen.& ciui.§.plebs autem.

Plebiscitũ est quod plebeio magistratu, id est tribuno interrogante an omnibus placeat, plebs instituit, dictum quasi à plebe statutum: orta enim inter plebem & maioris ciuitatis Romanæ discordia, plebs sibi leges constituit, quæ dictę sunt plebiscita, vt ff. de orig. iur.l.ij.§.iisdem.Reliqui verò hoc est populus cum senatoribus & patriciis ius sibi constituerunt, quod dicitur lex populi antonomaticè, id est per excellentiam, secundũ Isi.lib. v.dicuntur plebiscita eo, quòd plebs ea sciat, vel quòd sciscitatur, & rogat, vt fiant. dist.ij. plebiscita.

Pleno iure exponitur, id est quo ad temporalẽ & spiritualem iurisditionem. c. conquestus. de fo.

de fo.compe. & hoc si concedens habet potestatem vel iurisditionē vtranque.in c.quoniam.de priui.& xvj.q.ij.c.j.

Plenum dicitur cui nihil deest, vel plenum,id est merum.l.fideicommissa.§.quanquam. ff. de leg.iij.vel plenū, id est validum.l.si de meis.ff. de arbit. vel dicitur vbi non est aliqua exceptio.c.re vera.de cōse. distin.ij.& c.ieiuniū. lxxvj.dist.

Plerunq;,id est regulariter.insti. de le.patr.tut. in fi.cū glo.impropriat.ff.com.l.si is q.§.fin.

Plumbarij, qui opera faciunt ex plumbo.l.j.C.de excu.art.

Pluralis locutio plura significat: duorum tamen numero contenta est.c. pluralis. lib.vj. de regu.iur. Quandoque autem plura significat geminatiuè in suas singulares, sic quòd quælibet singularis in vno solo verificatur. Quandoque autem non geminatiuè, sic quòd vna singularis per se non attenditur: sed ipsa pluralitas simul, prout singulare concludit vel quodlibet aliud probabile medium.verbi gratia testator dicit, Lego Stichum & Titiū, si mei erunt,cùm moriar,tunc altero alienato,& altero non, iste non alienatus potest peti à legatario. Licet enim sermo pluralis sit,oportet tamen accipi ac si separatim dixisset,si Stich⁹ meus erit cùm moriar, & si Titius meus erit,&c. vt l. falsa.§.fi.ff.de cōdi.& demon. Ratio Bar.quia hæc separatio respicit diuersos effect⁹ & separatos,id est dominium legatarij in quolibet, & quia sunt duo serui distincti,ita duo nomina distincta & separata, & sic separati effectus. Etiā ideo quia legaui quēlibet nominatim,& sic refertur ad quēlibet distinctè, & hoc ex fauore legati & testamenti. Sed ibi testator duobus impuberibus institutis filiis suis dicit, si vterque impubes decesserit, Titiū substituo,tunc si vnus moritur impubes, substitutus non admittitur, imò vt admittatur, requiritur vtrunque decedere in impuberi ætate.l. penul.C. de impuber. & an. substitu. Ratio Bartoli est ex dictione vterque, quæ est collectiua. Alij tamen dicunt quod fauore institutionis dictio collectiua sumitur distributiuè.l. hoc articulo.ff.de hære.inst.modo omnis substitutio est cōditionalis institutio,ergo,&c.& sic Bar.in l.hæredes.§.cùm ita.ff. ad Trebell. dicit quod in d.l. penul.vno filio moriente impubere,remanet alter filius testatoris,qui ex præsumpta voluntate excludit extraneum substitutum.arg.l. cum acutissimi.C. de fideicom. ideo vno moriente impubere, non existit conditio substitutionis, & sic de aliis exemplis.

Plus

Plus petitio fit quatuor modis. Vnde,

Plus petitur causa, vel tempore réque, locóque, vt no. in c. j. de plus peti. & §. plus. institu. de actio.

Plus sub se minus continet. verbi gratia, licet patri vel marito occidere adulterum cum filia vel vxore deprehēsum: per hoc significatur, quòd etiam licet vulnerare, vel iniuriis afficere. l. nec in ea. §. ius occidendi. ff. ad legē Iul. de adulteriis. quia plus est occidere quàm vulnerare vel iniuriis afficere: quia illa continentur & significātur sub verbo occidere, sed de hoc dicto latissimè Dyn. in c. plus. de reg. iu. lib. vj.

De P ante O.

Pocula appellantur omnia vasa, quæ potui parata sunt. l. Seiæ. de au. & arg. lega. Inde poculētum, quicquid potari potest. l. plebiscito. de offic. præsi.

Podagra est ægritudo. C. de decur. l. à muneribus. lib. x.

Pœna, require in p, ante œ.

Polia apud Vlpia. in l. ędiles aiūt. ad fi. ff. de ædil. edi. puto idem esse quod equitium, hoc est equorum mandra, seu armentum equinū. descenderéque nō à pluralitate (vt voluit Accur.) sed potius à Gręco nomine polos, quod pullum & maximè equinū significat, vnde polodamaxem est equos domare.

Pollicitatio est solius offerentis promissio. ff. de pollici. l. iij. & differt à stipulatione & à pacto, quod est duorum consensus atque conuentio.

Pollinctores dicebantur curatores cadauerum, de quibus sensit Vlpia. in l. quicunque. §. idē ait. ff. de insti. act. dum inquit, seruum pollinctorem habuerit, ísq; mortuū spoliauerit. licet alij aliter, & minus recte.

Pollis seu pollen, flos est farinæ. l. maximarū. C. de excu. mun.

Polyposus, qui polypo morbo laborat. l. qui clauum. de ædil. edi. Est autem polypus tumor præter naturam in naribus, de quo Celsus lib. vj.

Pomi appellatione continetur omnis fructus edēdi causa paratus, non ita si ad potum pertineat. l. qui fundum. vbi Alci. de verb. signifi.

Pontifices olim dicebantur Imperatores. xxj. distinct. cleros. 50. dist. x. de capitulis.

Pontificale est ordinarium Episcopale, & secundum Host. est authenticus ille liber, vt de seruis non ordin. c. consuluit. & no. Ioan. And. in cle. vnica. de iureiur.

Pontones dicuntur quædam naues. Vnde dicitur, Si pontonibus traiiciatur. i. mare trāsfretetur, vel nauibus transeatur.

Populus, require suprà, in ver. plebs. quibus adde populū plebémq; decē viris constitui, secun

cũdũ Bar.in l.prætor.vi bo.ra.

Popularis actio, vide suprà, Actio popularis.

Porcarius, id est suarius. Require infrà, suarius. & dicebantur olim qui custodiebant porcos ciuium vrbis Romanæ in pascuis, & excusabantur à muneribus sordidis, vt in C. de suar. & susce. l. j. lib. xj. secundum Accur.

Porrectum, id est extẽsum. l. viæ. de serui. rusti. præd. & authen. hoc ius. C. de sacrosan. eccle.

Portari propriè dicimus ea, quæ quis iumento secum ducit. l. ferri. de verb. signi.

Portẽtum propriè dicitur ostentum, quod aliquid futurum significat. Sæpe tamen monstri & portenti appellationibus autores indifferenter vtũtur.

Portio in dubio refertur ad dimidiam. l. nomen. de verb. signi. vbi Alcia.

Portus quid sit, ostendit Iurisc õs. in l. portus. de verb. sign.

Portorium dicitur quędam præstatio quæ datur pro nauium applicatione seu statione & mercatione quacunque facta in portu. Vnde differũt pedagia & guidagia & salinaria. Require quodlibet suo loco. Et ista omnia dicuntur portoria. C. de vectiga. & commis. l. iij. & c. super quibusdam. de verbo. sig. in glo. vj.

Positio secundũ Goff. est dictum quod loco interrogationis ponebatur olim, hodie de plano ponitur, & positiuè fit, sicut olim interrogatiuè fiebat. verbi gratia, si volebam te cõuenire hæreditario iure, tunc sic dicebã, Domine iudex, interrogetis hunc an ipse sit hæres talis, & ex qua parte sit hæres. Hodie verò sic dicetur, Pono te esse hæredem talis. Item pono ipsum ex asse hæredem, scilicet extitisse. Sed quia hodie simpliciter fiunt interrogationes super positionibus, igitur aliter describitur à Spe. eo. ti. sic, Positio est breuis verborũ formula mentẽ ponentis continens, ad veritatem eliciendã concepta. Et habuit hoc verbum ortum non solum ex vsu hominum diu in causis insolito, licet ex antiqua l. ff. de leg. iij. l. Offidius. §. ex diuerso. ibi, pone inquit. Positio igitur nihil aliud est, quàm dictũ de credulitate asserta in vim pręstiti iuramẽti, faciens ad probationem, aut ipsam adminiculans, habẽs annexam interrogationẽ, aut iudicis suppletionem: arg. in auth. de his qui ingre. ad appel. §. fin. col. v. sic dicta ex cõmuni consensu, nõ tamen sine ratione. ff. de supel. leg. l. Labeo. inuẽta vt partes exponerentur probationibus & ne fatigẽtur laboribus & expẽsis, vt §. si. præal. vel positio dicitur dictũ facti nondũ probati, per articulos rite distin

stinctũ, loco probationis propositum, spectans directè vel indirectè, simpliciter vel adminiculatiuè ad intentionem ponentis quod intendit probare ponens per confessionem aduersarij sui vel eius procuratoris, arg. de elec. dudũ.ij. de testibus, præsentium. de cõfess. statuimus.lib.vj. nec debet poni nisi hoc quod est facti. ff. de dote præle.l.j.C. de legi.l. leges. vnde quæ vocantur positiones in curia ecclesiastica, dicuntur articuli in curia seculari, & differunt à rationibus, quia rationes sunt iuris, sed positiones vel articuli sunt facti. Item positiones differunt ab interrogationibus, licet tã positiones, quàm interrogationes fiant: vt per confessionẽ aduersarij releuetur ponens ab onere probandi, quia positiones fiunt assertiuè, & à parte, sed interrogationes fiũt interrogatiuè, & à iudice, & ad positiones debet respondere pars, non aduocatus, & quandocunque sunt faciendæ probationes, fieri possunt positiones, siue ante litem contestatam, siue post, de hoc vide glossam in c.j. de confes. lib.vj. quę plures ponit concor. & alleg. cum exemplis. De positione ante litem contesta. & etiam post, scilicet de exceptione quòd actor sit excõmunicatus, ponit reus hoc modo, pono ꝙ percussisti talem in tali parte corporis, tali loco, tali die, talibus præsentibus. Item turbatus ex tali causa, animo iniuriandi illũ qui tunc erat clericus, & erat in possessione clericatus, & sciebas eum clericũ esse. Item vidisti eum coronã habẽtem & tonsuram clericalem deferentem. Quibus per actorem confessatis probanda non est excõmunicatio ante litem contest. sed post lit. conte. Pone quòd petam aliquem ab ecclesia, quam contra iura retinet, remoueri, dicam, pono iuramento quòd habet & possidet ecclesiam sancti M. Item quod habet & possidet ecclesiam sancti P. Item quælibet earum habet curam animarũ, & eas post concilium acquisiuit. Hoc confessato succumbit reus, nisi dispensatiónem vel iustam causam ostendat. Item debent fieri positiones super contentis in libello. Et no. ꝙ multiplices sunt positiones. Vna dicitur positio pertinẽs, & ad talẽ coget iudex respondere, vt in c. præsentium. de testibus. lib.vj. & si dubiũ est an pertinens sit vel ne: inclinabit se iudex ad id qđ verisimilius est, & in dubio tutius est, ꝙ faciat respondere, vt de cõfes. c. statuimus. lib.vj. ff. de interro. act.l. de ætate. §. ex causa. & l. vbicũque. eo. ti. alia est positio impertinens, cui non cogitur

quis

quis respõdere. Item quædam est negatiua positio, & talis nõ debet admitti, quia verbis affirmatiuis ponẽda est. Nã negatiua nõ probatur, & id qđ ponitur, si negat̃, ponẽs ipsum probare habet. ff. de prob. l. ij. C. e. ti. l. actor. & de prob. quoniã contra falsam. Fallit quando alias quàm per talẽ positionem probari nõ potest. c. statuimus. præalleg. vel super facto prægnanti: vbi indirectè probatur. c. ex tenore. de testi. & C. de cõtrahen. & cõmit. stipu. l. optimã. Item positio quæ nõ releuat ponentẽ, vel ei nõ prodest, non debet admitti, qa nõ debet quis ad probandũ id admitti quod probatum ei nõ prodesset. l. ad probationẽ. C. de proba. c. dilecti. de exce. Itẽ positio quæ non facit ad causam, vel quæ non est super re, de qua agitur in libello, vel super eo quod repellat agentẽ, si proponitur ex parte rei dicitur impertinens, & nõ est admittenda. Item positio, quæ dependet ex alia, quæ fuit negata vel concessa, non est admittenda, quia super ea nõ est amplius quærendum, argu. ff. nau. cau. stab. l. licet. ne responsioni sit contraria: sicut nauta ventis cõtrariis nauigãs, vt in auth. de his qui ingr. ad ap. §. j. col. v. & in c. per tuas, de prob. l. generaliter. C. de nõ nu. pec. Itẽ positio implicita nõ debet admitti propter periculũ periurij. Et ideo debet diuidi, vt certum & veiũ respondeatur: arg. ff. de interro. act. l. de ætate. §. quod autẽ. & §. nihil. quia etiam iudex cauere debet, ne sit autor periurij. C. si aduersus venditio. l. j. Item no. ꝙ effectus positionũ est, ꝙ qui eas confitetur, habetur pro cõuicto. C. de confes. l. vnica. §. j. & positionibus nõ respõdens habetur pro cõfesso. c. fi. de iura. calũ. de cõfes. c. fin. lib. vj. Item positionibus vbi iuratũ est de veritate, non potest responderi per procuratorẽ: nisi sit causa vniuersitatis vel cõuentus. c. præsentium. de testi. præalleg. c. pastoralis. cum sua glo. de iudi. Itẽ positionũ vtilitas est, quia aliquando quod directè negat̃, indirectè cõcedit̃ in toto vel in parte, vt de iureiu. c. cùm in positionibus. lib. vj.

Posse. i. debere. ff. de lib. & posth. l. placet. regulariter tamẽ contra. ff. de offi. præs. l. sæpe. cum l. seq. & de iudi. non quicquid. & C. quomodo & quando iudex. l. j. & multis modis dicimur posse. Vnde, Posse quidẽ rebus dant ius, natura, potestas. Officium, meritum, sextũ diuina volũtas. de hoc vide gl. in cap. sciscitatus. de rescript. & ibi concor. Nam posse dicimur etiam illud quod licitè & sine incommodo nostro possumus. ff. de verbo. signi. l. nepos

pos Proculo. in fi.simile de cõ di. instit.l. filius. qui in fi. vbi textus. Vt generaliter dixerim, quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est: vt xxij.q.ij. faciat homo, vbi etiam de multiplici potentia, & Inno.de cõcess. præben. accedens. & ff. de re iudi.l. in condemnatione. vbi gl. & iij.q.vj.hoc quippe.C.de legibus l.non dubium.

Possessio secundũ Azo. C. de acqui.& reti. posses. est corporalis rei detẽtio, corporis & animi & iuris adminiculo cõcurrente. Vel sic, Est ius quoddam quo aliquis rem corporalem vere in potestate habet. Et dicitur corporalis rei, ideo quia sola corporalia posſidẽtur, incorporalia autẽ dicũtur quasi possideri & quasi tradi per patientiam & vsum. Nam incorporalia non possunt corporaliter apprehendi, sicut iura & seruitutes, & ideo non possidentur.c.cõquestus.de fo.competen.in glo.ff. de vsuca.l. sequitur.§.si viam.ff. de acquir. poss.l.iij in prin. Et ideo bene dicitur detentio, quia res naturaliter tenetur ab eo qui corporaliter insistit ei Item dicitur corporis animi & iuris, quia hæc tria, vt quis vere dicatur possidere, cõcurrere debent, scilicet actus corporis, affectus animi, & adminiculũ iuris. nã opus est, vt quis corpore adipiscatur, vel saltem oculis. Sufficit enim plerũq; visus oculorũ, & animi affectus cũ voluntate tradentis, quia ipse animi affectus necessarius est, nõ autẽ per se corpore aut per se animo possidetur, quia certum est possessionem solo animo amitti, puta si quis se posse repelli suspicetur. Itẽ oportet ꝙ ius approbet, nam licet quis sacræ rei vel religiosæ corpore & animo insistat, nõ tamen de iure possidet, quia res sacra vel religiosa, nec ab ignorante, nec à sciente possidetur. Et dicitur possessio quasi pedum positio.

Possessionum alia est iuris tantum, alia facti tantũ, alia facti & iuris simul, & hęc interdum habet plus iuris, minus facti, interdum ecõuerso, vt not.de concess. præben. cum nostris. & C.de acquiren.poss.l.j. Item Hug.de Porta Rauennata differentiam posuit inter possessionem vacuam, & vacuãtem, vt in glo.ij.C.vnde vi.l. fin. & Io.ibi reprobat, & sic glo. concludit quòd non differunt. Sed vacua siue vacans est quæ à nemine possidetur animo vel corpore propter longum tempus, vel propter obliuionẽ ex longo tempore. Item possessio ciuilis quãdoq; requiescit super naturali: vt si tu possides nomine meo, vel precario à me. Quandoq; nõ requiescit, vt in vsu

vsufructuario meo qui naturalem habet possessionẽ ex iure, sed ego dominus habeo ciuilẽ rationẽ dominij non requiescẽtẽ in naturali vsufructuarij.

Fiduciaria possessio dicitur teste Bud. in annota. ad pandec. ad l.ij.de orig.iur. quam sub manu regia possidere vocant, quasi fide data acceptam, à fiducia dictam, quasi dicas depositariam, quam, si causa ceciderimus, restituere debeamus.

In possessione esse, & possidere, longè differunt, vt declarat eleganter Iurisconsul. in l. si quis vi.de acquir.possess.

Possessio interdum significatpro prietatem.l.interdum. de ver. signific.

Possessor bonorum, require suprà bonorum possessor, vt filius emancipatus vel agnatus, qui dicuntur bonorum possessores ex bonorum pos.edictali & decretali: nam statim vt habent edictam & decretam possessionem, ex hoc habent interdictum decretum ad hoc vt consequantur hæreditatis possessionem. Differũt autem hæres & bonorum possessor, vt suprà bonorũ pos. vnde aditis hæreditatibus hæres non desiderat autoritatem iudicis, sed bonorũ possessor requirit autoritatẽ & patiẽtiã iudicis, insti.de bo.pos.§.quos autem.

Possessorem facere causa rei seruandæ, aut in possessionẽ mittere est, verbi gratia, contendisti talem fundum esse tuum, & probasti, iudex per executorẽ suum mittit te in possessionẽ, & facit verum possessorẽ. Item volui agere contra G. & eum vocari feci ad iudicium, & con temnit venire, iudex mittet me in possessionem illius rei, quam petebam, non vt faciat me verum possessorem, sed vt in fundo maneam causa rei seruandæ & custodiendæ, & rem illam tenebo, donec probauero meam esse, & si aduersarius meus tandem tædio affectus moueatur, & de sua cõtumacia resipiscat, mecum litem, si velit aliquid dicere habebit: de hoc require suprà mittere in possessionem.

Possessorium iudiciũ est triplex. s.pro possessione adipiscenda, retinenda, recuperanda, vt in c. pastoralis, de cau. poss. in glo. iiij.& vide suprà interdictum.

Possibile dicitur id quod commodè fieri potest.l. nepos Proculo. & ibi Bar. ff. de verborum significatio.

Possidere naturaliter dicitᷣ quis, cũ est in re vel eius parte, vel saltem cùm res est in cõspectu eius, vt ipsam videat vel partem eius, secundũ Azo.in sum. C.de acqui.& reti.possess.

Possidere ciuiliter dicitur quis, cùm nec est in re, nec res in cõspectu eius, sed possessionẽ so-

lo animo habet,& rem de iure retinet.s. ꝙ talis sit persona in quam cadere possit huiusmodi possessio, vt not. Ioan. And. in regula, sine possessione, lib. vj.& alleg. ibi iura, nam laici quandoque de facto possident decimas & spiritualia, vt not. Barth. Brix. xiiij. q. j. in princ. in gl. magna in fine. Nā aliud est possidere,& aliud legitimè possidere. de restitu. spol. ad decimas. lib. vj.

Possidere clam est absente domino & fructuario excluso clanculo possessionem ingredi, vt dominum possessione priuet.

Possidere vi est violenter possidere.

Possidere precario est rem ad petitiones vel preces meas mihi concessam ad vsum possidere, quādiu patitur is qui cōcessit.

Possidere pro indiuiso est aliquā rem ita possidere vt nullam partē in ea habeat ab aliis diuisam, vel vt nulla sit pars quā possideat separatim sine diuisim.

Possidere pro hærede est ita possidere ꝙ putat se hæredem verum cùm non sit.

Possidere pro hærede is quoque dicitur qui verus est hæres. Itē procurator hæredis, si pro ipso domino possideat, possidere pro hærede dicitur. Et ita apparet quempiam tribus modis dici posse pro hærede possidere. vt not. gl. in l. pro hærede. ff. de peti. hæred.

Possidere pro possessore dicitur ille qui ita possidet, ꝙ scit se nullam causam iustam possidēdi habere, vt si interrogatus fuerit quare possideat vel quomodo, nullam rationem prætendat, quare possideat, sed respondeat, possideo.

Possideri propriè dicuntur immobilia eo ꝙ eis pedibus quis insistit, vnde à planta venit ista possessio.

Possidetur autem hoc iure, quod iustè, hoc iustè, quod bene: quod autem malè possidetur, alienum est. Malè autem possidet, qui malè suis vtitur, vel aliena præsumit. de verborum signific. ius dictum est.

Post quandoque etiam notat statim post inchoationem, vt l. ij. §. item mutuum. ff. si cer. pet.

Postea, de hac dictione vide per Alex. post Bart. in l. fructus. in fi. ff. solu. matrim. a, significet temporis interuallum, Bar. in l quoties. §. si quis ita. ff. de hæred. insti. quantum verò tempus includat, idem in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. ex quib. cau. ma. De natura istius dictionis est denotare lōgum interuallum. gl. est in l. pacta conuenta. ff. de contrahen. emptione.

Posthumus vel posthuma dicuntur qui vel quæ post humationem, id est postquàm pater datus est humo nascitur. Impropriè autē quilibet dicitur posthumus

humus qui nascitur post testamentum, secundum Azo. C. eo. tit. posthumus etiam dicitur nepos qui post humationem aui natus est proprio patre superstite, & ille propriè dicitur neposthumus, quasi nepos posthumus.

Posthumus dicitur octo modis. quinque ponuntur in gl. rubr. C. de posthu. hære. insti. Sexto dicitur posthumus qui post testamentum conditum arrogatus est, vel qui est legitimatus, secundum Alex. & Ias. in rub. ff. de libe. & posthu. Septimo, quando testator condito testamẽto ingreditur monasteriũ, quia si prætermiserit monasterium, rumpitur eius testamentum. authen. si qua mulier. vbi Cy. & alij C. de sacrosan. eccle. Io. And. & Panor. in c. in præsentia extra de proba. Octauo dicitur posthumus qui execto ventre natus seu deductus est, vt dicit Soci. in consil. cccxcvij. col. vj. per l. quod dicitur. ff. de lib. & posthu tamen secundum omnes doct. dic quod posthumus propriè dicitur qui post mortem patris vel aui nascitur, in rub. de lib. & posthu.

Posthumus alienus est qui natus, inter suos heredes testatori futurus non est, qualis est nepos, ex emancipato filio conceptus & natus. §. posthumo. insti. de lega.

Posticum est posterior aditus domus. l. si cui. §. sed si ædium. ff de vsufru.

Postliminium est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum reducendæ, quam quis per captiuitatẽ vel per seruitutem amisit, moribus & legibus institutũ, vt colligitur. ff. de capt. & postlim. reuer. l. postliminium. j. respon. Vnde per hoc ius recuperat quis cùm à captiuitate reuertitur, iura quæ amiserat, & ipso reuerso fingit hoc ius ipsum semper in ciuitate fuisse. Vnde breuiter postliminiũ est ius quo restituit res vsucapta vel præscripta ab aliquo, alicui, quam per captiuitatem amiserat. xvj. q. iij. prima. Dicitur autẽ à limẽ, & post. i. iuxta, quasi iuxta limen domus suæ semper fuisset & possedisset, quia captus ab hostibus & vltra limina nostri imperij deductus, postea infra limina reuertitur. Nã sicut limina sunt in domo, quæ finem quendam faciunt, ita & imperij limina veteres voluerunt esse, secundum Azo. C. de capti. & postlim. re. & insti. qui. mo. ius pat. po sol. §. dictum autem est postliminium.

Postquam fari poterit, hæc conditio longè vberior est quàm illa cùm fari poterit. l. inter illam. de ver sig. quod ibi Alcia. ita interpretatur cõditio, cùm fari poterit, statim cùm pri-

mum quis potest proloqui, adimpleatur, alia verò successiuum aliquod tempus desiderat.

Postulare vel aduocare est aliquē desiderium suum vel amici sui coram iudice vel apud eū qui iurisditioni præest in iure exponere, vel alterius desiderio contradicere. ff. eo. tit. l. j. §. postulare. & iij. q. vij. §. tria. versi. est autem.

Postulatio est alicuius personæ ad dignitatem vel societatem fraternam canonica facta vocatio, vel personæ ad eligendū petitio, quæ eligi non potest, vel sic secundum Goffr. est gratiæ petitio, vt cū ex gratia petitur aliquem ineligibilem licenter eligi. Et est duplex postulatio. s. solennis, quæ est alicuius inhabilis aliter quàm propter crimen à superiore ad beneficium vocatio, & admissionis petitio, vt in c. vnico. de postu. præla. lib. vj. Et hæc confirmata habet vim electionis. Alia non solennis est petitio facta à superiore vt tollat obstaculum aliquod eligendi & ad beneficium acceptandi: illa præsupponit electionem ante vel post fieri, vt monachus electus nonpotest consentire sine licentia sui abbatis, & sic postulatio licentiæ ab abbate, non dicitur solennis. Ergo postulatio solùm est inuenta propter incapaces, vel illegitimos & non sufficientis ætatis, vel prius beneficiatos. Nam qui capax est dignitatis, non debet postulari sed eligi, quare postulatio non multum differt ab electione. Et nota q̄ postulari debent & nō eligi sextuplices personæ. Primò archiepiscopus ad alium episcopatum. de postu. præla. bonæ. Secundò episcopꝰ ad episcopatū vel aliū archiepiscopatum. c. & si vnanimiter. eo. ti. Tertiò laicus ad dignitates. lxj. dis. osius. Quartò clericus in minoribus ordinibus constitutus. c. præterea. de æta. & quali. Quintò illegitimè natus. de elec. innotuit. Sextò qui non est in ætate legitima constitutus. de elec. cùm in cunctis. & c. cùm nobis.

Potest, necessitatem importat interdum. ff. de offic. præsid. l. sæpè. & l. seq. de hoc ff. de iudi. l. non potest. vbi plenè. & est gl. in ver. non potest in regula beneficium. de regu. iur. lib. vj.

Potestas quinque modis accipitur. ff. de verb. sign. l. potestas. Item potestas quandoque capitur in fœminino genere, vt c. fin. de iud. & sic capitur substantiuè in abstracto, & additur ei adiectiuum, vt ibi, florētina potestas. Quandoque in masculino genere, vt c. tua. de homi. & sic sumitur concretiuè significans officialem ciuitatis habentem iurisditionem vel potestatem primo modo dictam,

dictam, & sic iterum additur sibi pronomen possessiuum dicendo noster vel vester potestas. De patria potestate, vide suprà in ver. patria.

Potius aliquando ponitur electiuè, non comparatiuè. ff. de ne. gest. l. si comes. & vide ff. de hæred. vel act. vend. l. venditor ex hæreditate. Aliquando ponitur comparatiuè. extra de spō. requisiuit. & ibi per Hostien. Aliquando ponitur correctiuè. extra de testa. c. j.

Potorium dicitur vas, quo aqua retinetur ad potandum, non vas quo aqua datur ad lauandum. Bart. in l. in argento. §. fin. ff. de auro & arg. lega.

De P ante R & T.

Pragma græcè dicitur latinè causa, vnde pragmata negotia dicũtur, inde pragmaticus, id est causidicus vel actor negotiorum & causarum secundum Isido. lib. v. & x. q. ij. hoc ius porrectum. in fine.

Pragmatica sanctio dicitur causa in consistorio principis ventilata coram proceribus sacri palatij, & est constitutio, quam imperator consilio procerum statuit seu sanxit. Quandoque etiam dicitur confirmatio in scriptura facta ab imperatore cum causæ cognitione super contractu permutationis, vt c. j. de re. permu. in gl. & pragmaticum sacrum est principis rescriptum, vt in c. fundamenta. de elec. lib. vj.

Pragmaticarij sunt qui scribunt pragmaticas sanctiones, & alio modo dicuntur scriniarij, vel magistri scriniorum, vel scriniorum memoriales, eo quod adeptã scripturæ sanctionem in scrinio positam custodiebant ad memoriam.

Præ exponitur, id est ante. l. si fideiussor. ff. qui satisd. cog. l. quicunq;. & l. manci. C. de ser. fug. & c. ij. de offic. leg. lib. vj.

Præbenda est ius percipiendi prouentus in ecclesia collegiata ex actione proueniens competens alicui tanquam vni de collegio, quod ius ex canonica descendit: non enim debet esse canonicus sine præbenda, vt in c. relatum eod. tit. & procedit ex institutione & officio, quia ex hoc quòd facit quis officium, debet percipere præbendam & beneficium. Sed canonia quære suprà in litera C. & in c. cùm M. Ferrariensis. de consti. in gl. vj. Item præbenda quandoque capitur largè pro iure quod alicui non tanquam de collegio, sed ratione ministerij, officij, paupertatis vel vtilitatis conceditur, vtendo & fruendo in vita sua certis rebus ecclesiæ, vt de redditibus quos canonici recipiunt vel alij. De tali habetur in c. quia nonnullis. de magi. xvj. q. j. possessiones. & §. illud. Et laici maximè nobi-

les habent tales præbendas, secundum Compo. in c. cùm M. Ferrarien. præalleg.

Precarium secundum Azo. eo. tit. in sum. est id quod precibus vtendum conceditur petenti tandiu, quandiu patitur qui concessit. Secundum Goffr. in sum eod. tit. est pignus obligatum creditori & à creditore ipsi debitori concessum vtendum quandiu patitur & permittit qui concessit, vt est text. in l. j. de preca. ff. Differt autem precarium à donatione, quia qui donat, sic dat vt non recipiat illud quod dat, sed qui precarium concedit, sic concedit vt recipiat quandocunq; placebit. Vel precarium est contractus inter dominum & colonum, & est contractus gratuitus, & similis commodato, intantum vt quidam dicant hos contractus non differre nisi verbis, qui tamen etiam differunt in re. Nam licet in multis conueniant precarium & commodatum, differt tamen precarium à commodato: nam commodatum fit ad certum vsum, nec potest reuocari nisi vsu expleto: precariũ verò quandocunque placuerit potest reuocari. Item precarium quandoque dicitur contractus de quinquẽnio in quinquennium reuocandus. Et si quinquennio elapso sub taciturnitate prætereatur, tunc reuocari intelligitur talis cõtractus. Dicitur autem precariũ, ideò quia est contractus ad preces factus.

Precaria verba sunt hæc, rogo, volo, mando, fido, committo; iubeo autem pręceptiuum est. C. cõmunia de leg. l. ij. in prin. Mando quãdoque est verbum precarium. arg. ij. q. v. mandastis. vbi episcopus mandat papæ. Quãdo tamen mando ponitur præceptiuè, sicut etiam rogo, vt xj. q. iij. rogo. Quandoq; mandatiuè, vt ff. de neg. gest. l. si serui mei rogatu, id est mandato susceperis. Item quandoque deprecatiuè, & sic vt frequentius ponitur.

Precaria dicitur donatio ad preces facta vsque ad mortem recipientis. xij. q. ij. sæpè. xvj. q. iij. clerici. Et est contractus ille affinis emphyteusi. Item precariæ dicuntur quędam præstationes seu cõcessiones vsusfructus ad preces factæ in recompensationem eius proprietatis quæ datur ecclesiæ, cuius forma habetur. x. q. ij. precariæ.

Præcentores dicuntor cantores qui in choro incipiunt in ecclesia collegiata. in c. cùm olim. de consue. Et dicuntur duo genera cantorum in arte musica, scilicet, præcentor qui vocem in cantando præmittit, & succentor qui subsequenter canẽdo respondet, & additur concentor, qui consonat prędictis, vt xxj.

vt xxj.distin.cleros.versus fi.

Præceptum, require suprà Mandatum.

Præcipere aliquando est ante capere.l.ij.de fun.instru.inde legatum per preceptionem,cùm testator vni hæredum ait,præcipito rem illã,id est ante partem hæreditatis capito,vt not. gl.insti.de leg.§.j.

Præcisè secundum Cardi.in rescriptis tantùm valet sicut absolutè, & sine causæ cognitione,vt de hæret.c.contra Christianos.lib.vj.& dicit Car. Si ponitur in statuto operatur vt ipsum non tollatur per sequẽs statutum,in casu in quo sublatum fuisset, si non apponeretur.Et dat simile de iuramento apposito,in l.si quis.in prin. ff.de leg.iij.Bald.autem dicit, quòd non valeat præcisè,id est sine causæ cognitione, quia sic tex.esset superfluus.in c.ij.de rescrip.vbi ponitur expressè, præcisè,& etiam sine causæ cognitione.Saluando tamen primum dictum dicitur quòd ille tex. ponitur declaratiuè, vel expositiuè,&, pro id est, quod dictum magis placet doctoribus.

Præco est qui apud acta aut in ciuitate publicè proclamat vel pronuntiat aliquid faciendum dimittendúmue, per quem plerunque fiebat edictorum narratio, id est recitatio, & publica in ius vocatio, & citatio alicuius, matrimonij vel rei vendendæ nuntiatio & subhastatio.

Præda est quod in bello capitur. l.antepe.ff.de capt.& postlim. reuer.& vide Raynu.in summa.de rapt.rubric.de prædonibus.

Prædiũ dicitur fundus vel ager. require suprà Ager.

Præda stipendiaria sunt quæ militibus pro stipendiis dantur, vt ff.de rei vendic.item si verberatum.§.ij.

Prædia tributaria sunt tributa, quæ Romæ reddebantur.

Prædium vrbanum & prædium rusticum require ibidem, & etiam actio finium regundorum, & in ver.vrbana.

Prædium dotale est quando ista duo concurrunt, scilicet quòd matrimonium cõtractum est, & traditio prædij interuenit, secundum Azo.C.de fun.dota.in sum.

Prædium tamiacum secundum Ioan.& Accur.C.eod.tit.in rubric.fuit prædium, in quo fuerunt cellulæ, vnde tamiacus, id est cellarius, aliâs cellularius: nam tami græcè cellarium dicitur latinè. Vel aliter erant prædia empta, vt canonem redderent inter cellulas, secundum Azonem ibidem.libro xj.& eorum coloni dicuntur tamiaci vel dominici coloni, quia dicta prædia erant Imperatoris.

Secundum Andr. Alcia. erant fundi, qui dispensatori publico præstabant annuos fructus vectigales, quibus ille in domo Imperatoris dispensabat alimenta. nam tamias apud Græcos significat dispensatorem.

Prædones qui sint, declarat Vlpianus in l. hostes. de capti. & postlim. reuer. & in l. sed etsi. §. quod autem. de peti. hære.

Præfectus annonæ dicebatur qui de annona, id est, de blado curam habebat. Require supra Aedilis cerealis.

Præfectus augustalis dicitur præfectus Aegypti, vt ff. de offic. præfec. augusta. l. vnica. & C. eodem titu. quia Imperator maximus Augustus in ægypto primo præfecti potestatem introduxit.

Præfectus prætorio ab initio magister equitum creatus est, cum dictatores sibi antiquitus magistros militum eligerent, qui principali solicitudini associati summam post dictatores gererēt potestatem. Hoc exēplo principes ad quos gubernaculum reipubl. peruenit, postea elegerunt præfectos prætorio, quibus publicæ disciplinæ emendatio concessa est, quorum autoritas ita est ampliata, & ideo approbata, vt nec ab eorum sententiis appellari, nec in integrum restirutio facile posset postulari. Et erāt quatuor, scilicet præfectus prætorio orientis, præfectus prætorio Africæ, cuius sedes est in Chartagine, præfectus prætorio illyrici, & præfectus vrbis. ff. de offic. præfec. præto. l. j. & ibi not.

Præfectus vigilū idem est quod præfectus nocturnus. Horum autem officium erat de nocte facere excubias, præerántque incendiis arcendis, qui etiam cauebant, inquirebant, & puniebant incendiarios, fures, grassatores, effractores, nisi delinquens esset tam famosa persona, vt ad præfectum vrbis deberet mitti punienda. Poterant etiam iudicare de capsariis, qui in balneis vestimē ta custodiēda suscipiunt, si aliquid dolo fecerūt: vt ff. de offic. præfec. vigil. §. cognoscit.

Præfectus vrbis dicebatur cui ab Imperatore concessa erat vrbis administratio, qui cæteris magistratibus ex quacunque causa ab vrbe proficiscentibus & recedentibus, in vrbe relictis ius dicebat, & omnes dignitates in ciuitate antecedebat sua dignitate, qui cum ab vrbe progrediebatur, non habuit iurisditionem, quam præbere tamen potuit in ciuitate. Sed secundum Azo. C. eod. titu. etiam extra vrbem intra centesimum milliare habebat iurisditionem. vide de offic. præfec. vrb. per totum.

Præiudicium est quasi quædam

prælatio vel præpositio siue prælocatio vnius rei respectu alterius. nam aliquid pręiudicare alteri est illud illi preferri. Tamen hoc verbum præiudicare alterius modi constructionem & ampliorem significationem habet quàm hoc verbũ præferri. Dicitur enim personaliter, ex propria confessione in iudicio mihi pręiudicaui, id est cõfitendo, mihiipsi in iudicio præiudicium feci. Hic enim pręiudicium non significat commodum meum esse factum sed incõmodum: vt sic iudex non sequatur veritatem: sed meã confessionem. Ita dicitur res iudicata veritati facere præiudicium, non vt veritas rei iudicatę pręiudicet, id est, præponatur, sed res iudicata veritati pręiudicet. igitur præiudicari est alicui aliquid præponi: & sic dicimus rem iudicatam veritati facere pręiudicium, id est, ei quod præiudicandum est, dato quòd non sit verum. nam dato quòd ita nõ sit sicut iudicatum est, tamen præponitur veritati.

Pręiudiciales actiones pro tanto dici possunt, ꝙ in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæstioni motæ præiudicant, verbi gratia. agis contra me, & aliquid petis, oppono tibi quæstionem status, dicẽdo, ꝙ tu es filius meus vel seruus meus in potestate mea constitutus, aut libertus. & sic de cõsimilibus.

Prælati nomine intelligitur ecclesia & ministerium pręlati, & ecclesia est in episcopo, & non econuerso, non tamen nomine prælati semper intelligitur ecclesia, vt in cap. edoceri. de rescrip. in gloss.

Præpositus põt dici quilibet qui aliis pręest. Vsus tamen obtinuit vt prępositus dicatur qui quandam prioratus curam super alios gerit. extra de verb. signific. cap. quamuis.

Prępositi labarũ, alias laborũ, vel secundũ aliquos labiorũ, à labiis, dicuntur, quia forte corrigebant eos qui male de principe loquebãtur. Dicũtur autẽ prępositi labarũ pro labarorũ, sicut dicitur deũ pro deorũ, à labaro signo bellico, quod fecit fieri Constantinus ex auro & lapidib⁹ preciosis, inter alia signa bellica excellẽtius, & deriuatur à labor. Qui ergo talibus faciendis pręponebãtur, dicebãtur præpositi. vt suprá.

Prępositi, sacrorũ scriniorũ erãt illi, qui pręerãt scriniis imperialibus, qui alias dicebantur proximi, eo quod magis principi approximabãt quàm alij. Tria autem erant scrinia siue cameræ, de quibus tractatur. C. eodem titu. lib. xij. Primum scrinium erat camera epistolarum quæ principi mittebantur, vel ab eo mittebantur. Se-

cundum fuit libellorum conuentualium vel conuentionalium, & cognitionum vel conuentionum. Tertium erat dispositionem, vt est registrum: secundum Accur. in rub. eo. ti. & lib. præalleg.

Præpositio in compositione auget. extra de præben. c. si pauper clericus lib. vj. An præpositiones faciant conditionem: dic quòd si regunt accusatiuũ, & adiiciuntur dispositioni de futuro, faciunt conditionem. ff. de condit. & demon. l. cum vir. idem si regũt ablatiuum. ff. de manu. testa. l. si fuerit. Idem si regunt vtrũq; casum, quando dies lega. cedit. l. nec semel. §. si in habitatione. & de cõdi. & demõst. l. solemus.

Prærogatiua, id est aliquod priuilegium. de quo infra dicetur.

Presbyter græcè interpretatur senior latine, & est nomen dignitatis, non ętatis tantum, licet alibi dicatur nomẽ ętatis. xciij. dist. legimus. Nam propter honorem & dignitatem, quam accepit, presbyter nominatur. xxj. distinct. cleros. post medium.

Præscriptio secundum Goffr. C. eod. titu. est quoddam ius ex tempore substantiam capiẽs, id est, firmitatem, & habet locum in rebus immobilibus. Et hæc diffinitio impugnatur ab aliis, nã ex pręscriptione non competit ius, sed exceptio. Vnde sic diffinitur, Præscriptio est exceptio rei ex tẽpore substantiam capiens, quę diffinitio etiã ab aliis impugnatur, quia præscriptio nõ capit substantiã ex tempore, sed ex autoritate legum. Ideo præscriptio ab aliis sic diffinitur. Est exceptio ex tempore cõgruẽs, ab autoritate legum vim capiens, negligentibus pœnam infligens, & finem litibus imponens. quę omnino magis videtur cõpleta. Inducit autem præscriptionem bona fides, iustus titulus, cõtinua possessio, & sine rei vitio, scilicet quando res est pręscriptibilis, secũdum Goffred. Et not. bonam gloss. vlti. in cap. illud. de pręscript. vbi habes quot modis fiat interruptio pręscriptionis naturaliter & ciuiliter. vnde habemus dormitionem, perpetuationẽ, & interruptionem pręscriptionis. Et requiruntur sex ad pręscriptionẽ, si valere debet. s. titulus, possessio, bona fides, res pręscribẽda, persona pręscribẽs, & persona cõtra quam præscribitur, inter quæ possessio & bona fides sunt maxime substãtialia. vt not. in c. illud pręalleg. Et sunt xxxj. casus in quibus nõ currit pręscriptio, quos habes in gloss. final. cap. cum non liceat. de præscrip. vide etiam glo. summæ. xxvj. quæst. iij. de vsuca. & præscri. Item pręscriptio

est

est longi temporis continuata possessio, inter præsentes x. annorum, inter absentes xx. annorũ. Alia est præscriptio longissimi temporis, scilicet xxx. vel xl. annorum, & illa dicitur longissimi tẽporis. Vnde cùm aliquis rem aliquã tanto tempore possederit ipsam possessionis diuturnitate, & temporis continuatione præscribit, & actorem remouet, siue per vim, siue aliter sine titulo nactus est possessionem vel alio quocunque iniusto principio. Et qui possint præscribere, & qui non, & etiam quæ res non possint prescribi, no. in c. cùm non liceat. eod. tit.

Præscriptio interdũ ponitur pro exceptione, vt in l. qui agnitis. de excep.

Præscriptis verbis, actio quæ dicatur, require suprà, actio prescriptis verbis.

Præsentes dicũtur qui in eadem sunt prouincia. l. fi. C. de præscrip. xxx. annorum.

Presentes dici possunt existentes in diuersis locis, dummodo se exaudiant. Bar. in l. j. in princ. ff. de verb. obli.

Præsentes aliis quoque modis dicuntur, vt not. in l. præsens. & l. seq. ff. de proc. & per Ias. in §. rursus. in prin. inst. de actio.

Præsertim ponitur aliquando in iure pro maxime, vt c. ex literis. ij. de homi. Aliquando pro tantum, vt ibidem in glo.

Præses est nomen generale ad omnes Proconsules & legatos Cesaris, & omnium prouinciarũ rectores siue moderatores, vt ff. de offic. præsi. l. j.

Præses prouinciæ dicitur qui in prouinciis post principẽ summam gerebat potestatẽ. Nam regna redacta erant in prouinciis, quarum rectores dicebantur præsides, & sic propriè capitur siue strictè, sed generaliter sumitur, vt supra.

Præstigium est quod prestringit aciem oculorũ, scilicet obumbratio quædam, videlicet cùm videtur alicui se aliud videre, quàm videt, vt in incantationibus. Dicebantur etiã prestigia captiones verborũ quibus obumbrantur delicta, & ideo dicebantur præstigia versuti iuris, vt suprà, Ius versutũ. Hæc Azo. C. ad l. Iul. de adult. & de hoc xxvj. q. v. nec mirum. post primam columnam, vbi dicitur de Magorum præstigiis, quæ non sunt vera, sed fantastica esse probantur, & præstigium dicitur inuenisse Mercurius, vt ibidem tex.

Præsumptio secũdũ Spec. eo. tit. est argumentum ad credendũ vnum factum, surgens ex probatione alterius, vt ex coexistentia vel complacentia personarum suspectarum præsumitur coitus, cap. literis. eod. tit. vbi solus cum sola, nudus cum nuda in eodem lecto, ex

præ

præsumptione violentia comprobãtur copulari carnaliter. Sed secundum Gof. diffinitur sic, est alicuius facti dubij aliquoties plena, aliquoties semi plena inuestigatio seu probatio. Itẽ præsumptio est quoddam medium intellectuale veritatis eliciendæ ex circũstantiis insurgens. exemplum pone in c. ex studiis. eodem titu. Illa tamen probatio non infert necessario, quia aliter potest se res habere, nisi sit præsumptio iuris & de iure. Vnde sunt tres species præsumptionis. Vna est temeraria quę consurgit à malis hominibus, & ex causis pluribus, aliâs puerilibus & suspicionibus leuibus, & hęc repellitur & reprobabilis est, vt ij.q.j.c.j.vj.q.j. oues. de senten. excommunic. inquisitioni. Alia est probabilis siue verisimilis, quæ consurgit ex multis causis & suspicionibus, & hæc admittitur ad probationem semiplenam, vt de præsumptio. in multis capitulis, & in cap. sollicite. de restitu. spol. Vnde coadiuuat ad probationem si sint alia coadminicula. c. à nobis. qui mat. ac. poss. vbi glos. admittitur etiam ad purgationem inducendam. c. si quis. de purga. c. xij. quæst. iiij. presbyter. Tertia est violenta, quæ ad pronuntiandum vel condemnandũ sufficiens deputatur. xxxij. quæst. j. dixit dominus. ff. de his qui sui vel alie. iur. sunt. l. filium. & cap. literis. de præsumptio. Diffinitiones præsumptionum vide plene in c. is qui de sponsa. in glo. ij. vbi de quintuplici pręsumptione. Et vide nota. per Ioan. Theuto. 50. distinctio. c. ferrum. vbi de diuersis præsumptionibus. Nam præsumptio violenta subdiuiditur, quia alia iuris, alia iuris & de iure. Iuris est, cùm ius præsumit aliquid, sed non statuit super præsumpto, & illa recipit contrariam probationem. xxxv. quæst. iij. extraordinaria. xxvij. quę. j. nec aliqua. Iuris & de iure est, cùm ius fingit & statuit de ficto, contra quam fictionem non admittitur contraria probatio. cap. ad id. & cap. is qui. de spon. & de condi. appo. cap. per tuas. vbi vide concor. multas. Et qualiter ius fingit, vide Goffre. in sum. eodem titu. Nam differunt præsumptio & fictio iuris, de quo suprà, fictio. Et vna præsumptio tollit aliam. cap. cùm inter. R. de elect. vide glo. optimam in l. non est verisimile. ff. quod met. cau. Et not. Doct. regulã ꝙ præsumptio communis transfert in aliũ onus probandi. l. generaliter. §. si petito. versi. sed cùm ex præsumptione. ff. de fideicom. liber. Item præsumptio ex necessitudine

sang

sanguinis vincit omnes alias præsumptiones: vt est gl. in c. fi. de test. vt si lego Ludouico, & sunt duo eiusdem nominis proprij & cognominis, præsumitur pro illo qui mihi necessitudine coniungitur. Et quia præsumptio surgit ex qualitatibus, sciendum quòd quędam sunt qualitates intrinsecæ & naturaliter homini inhęrētes. Et harum quædam adhærent animæ, & quædã corpori: exēplũ de primis, vt bonitas, malitia, & in dubio præsumitur ad bonam partem, quia naturaliter nascitur sine malitia. c. ad mēsam. xj. q. iij. & talis præsumptio trãsfert onus probandi in aduersarium, & sic intelligitur c. vnicum. de scruti. nisi semel esset conuictus de malitia, talis enim semper malus præsumitur. ij. q. v. per totum. & c. semel. de regu. iur. lib. vj. vel si esset infamatus, sic enim ad eum transfertur onus probandi. De secundis, vt sanitas, infirmitas, & iterum in dubio præsumitur in melius, & negans probabit, vt l. nec codicillos. C. de codi. nisi quis fuisset infirmus infirmitate aliqua de sui natura perpetua, vt epilepsia vel apoplexia. c. cùm inter. de elec. vel vbi dubitaretur de perpetuitate infirmitatis, vt in furioso: ideo qui allegat cõtrariũ, debet probare. iij. q. ix. indicas. Similiter si negetur quis legitimus, probet negans, cap. transmissa. qui fil. sint leg. Secundo aliquæ sunt qualitates extrinsecæ & accidētales, vt esse diuitē, iuriscõsultũ, musicũ, medicũ, choraulē, &c. quę non naturaliter adueniũt. nam natura nõ facit artē, sed bene pręparat, secundum Bal. Et in ius onus probãdi incũbit cuicũq; alleganti, ad fundandã intentionē suã, siue affirmatiuè, siue negatiuè alleget, maximè cũ pars aduersa fundauit intētionem suam, non tamen semper succũbit nõ potēs probare, sic quòd alter propter istius probationē nõ admittatur ad intentũ suum. nam adhuc iudex ex officio potest illũ refutare, si sibi cõstiterit eum indignũ, & hoc in causa in qua vltra allegationes partiũ iudex potest impartiri officiũ suũ, secus vbi hoc non posset nisi petitus.

Pręter, quandoque capitur exclusiuè, quandoq; inclusiuè, vide c. literas. in fi. de præsum. etiã vide Inno. in c. dudũ. ij. de ele. & in cle. j. de sum. Tri. & fi. catho. per glo. & Archid. in cap. Ebron. xiij. q. ij. Item Bar. in l. j. in fi. ff. de pigno. actio. & per alios in l. actione. C. de trãsac. & in regula peccatũ. de reg. iu. lib. vj. Stat enim inclusiuè & augmētatiuè, quãdo cadit inter res penitus separatas, vt dicēdo, Lego tibi omnes vineas meas, præter domum. Sed stat exclu

inclusiue

exclusiue

exclusiuè, quando cadit inter dictiones significantes res sub se inuicem cõtentas, vt lego tibi omnes libros meos præter Salicetos ambos, Richar. & Bar. vide de hoc Albericum in alphabeto suo, & no. in l. medico. §. vxori. ff. de au. & arg. leg. Item exclusiuè non exceptiuè ponitur pro fine, vt ibi præter spem, id est sine spe, & sic dicitur, dilatio dáda est illi qui præter spem trahitur ad alienũ iudicem. l. si quando. C. de dilat. ibi enim non ponitur exceptiuè nec inclusiuè, q̃a oratio illa nõ patitur, & sic tantũ ponit̃ exclusiuè, & sic de aliis.

Prçterire est testatorem omittere aliquem qui suus hæres est, eo non instituto, nec exhæredato, vt habuistis suprà, de hæred.

Præteritio dicitur talis omissio, secundum Azo. in sum. C. de præteri. vel exhære. instit. de hære. quæ ab intesta. defe. §. eadem. vt suprà.

Prætexta est genus vestis, qua nobiliores ciues Romani vti solebant. §. iniuria. insti. de iniur. & vide l. iij. §. fin. & ibi gl. ff. de libe. exhib.

Prætor est qui in vrbe Romana iudicio senatus ad disceptandum dubios actus & causas ordinabatur. Et erat eius officiũ annuum, quia solo anno durabat. Et antequã à populo Romano ad principem translata fuisset potestas, vel antequam Romana potestas sub Imperatore veniret, habuit potestatẽ plenam faciendi ius & statuta & edicta, cuius edicta, iuris honorarij nomine cẽsentur, quia qui honores gerunt, id est magistratus, autoritatẽ huic iuri dederunt, vt C. de offi. præt. l. j. & insti. de iu. nat. gen. & ciui. §. prætorum edicta.

Prætor fideicõmissarius dicebatur ille, qui de fideicommissis relictis cognoscebat, & ius dicebat & reddebat, dicẽs ius dabo. ff. de orig. iu. l. necessariũ.

Prætor peregrinus dicebatur ille, qui inter peregrinos, qui in ciuitate affluebãt vel confluebant, ius reddebat.

Prætor vrbanus dicebatur qui cùm cõsules ad bella finitima vocarentur, ius necessarium in ciuitate reddebat. ff. de ori. iuris. l. ij. præalleg.

Prætorium est locus, in quo ius ex more redditur, etiam dicitur locus in quo quis præfecturam exercet cum suis officialibus, & causam tractare solet. Item est domus præsidi prouinciæ assignata, & locus deputatus iudicibus ad cognoscendum & deputandum vel ad sententiandum de causis.

Prætorium quoque sumitur pro ornatiore domo, in qua paterfamil. ruri habitat. l. vrbana prædia de verb. sig. vbi Alcia.

Prætorium pignus dicitur illud,

quod

quod alicui datur à iudice. vide suprà, Pignus.

Præuaricatores sunt qui vera crimina fraudulenter occultant, dicitur autẽ prçuaricator quasi varicator, à varia certatione quia aduersam partẽ adiuuat prodita sua causa propria, dũ huic instat corpore ex vna parte, & illi mẽte & corde ex altera parte, vt ff. de præua. ꝑ totũ.

Primates propriè loquendo sunt patriarchæ. dist. xcix. c. j. & ij. Etiã ponitur primas ꝓ archiepiscopo. c. sane. de fo. cõpe. Nã nõ est differẽtia inter primatẽ & archiepiscopũ quantũ ad effectũ, vt in c. duo. de off. ordi. nam ius canonicũ nõ curat de nominibus. c. petitio. de proc. dist. xxj. cleros. & c. prece. vbi est diuisio nominum, cùm dicitur archiprimates, siue primates, siue patriarchæ.

Primates regulariter dicuntur qui primi sunt in ciuitate.

Primates officiorum sunt qui officiis præsunt.

Primicerius dicitur ille, qui primo loco scriptus est in matricula notariorũ, & primũ locũ obtinet, secũdũ leges, vt C. de primic. lib. xij. in rub. Sed secũdũ canones est nomẽ dignitatis, quç subest archidiacono, vt c. vnico. de offi. primic. Dicitur enim primus in cãtu vel choro, qui in aliquibus ecclesiis dicitur cantor siue succentor.

Primipilarij dicũtur primi administrantes, qui, scilicet primo actionẽ sui officij administrãt. Vel secũdum Hug. qui primũ pilum, id est telũ vel hastã portant, & vtroq; modo accipitur secũdũ Acc. C. e. ti. in ru. li. xij. Verius est, primipilũ appellatum fuisse cẽturionẽ decimç legionis, vt tradit T. Liuius lib. 7. ab vrbe cond. nam decima legio erat aliis nobilior, vt nõ mirũ sit: si primipilo quoq; cõcederetur militaris annona, per capita militũ diuidẽda, quod ex Græco iuris interprete Alcia. noster docuit.

Primitiæ sunt primæ partes fructuũ Deo offerẽdæ. Hinc est ꝙ sacerdos primã missam cãtãs dicitur celebrare primitias.

Primogenitum vocat scriptura non quem fratres sequuntur, sed qui primo natus fuit. de verb. sig. cap. Ioseph.

Princeps quis dicatur, habetur Isa. 11. ibi, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, interdum dicitur angelus, Iosue. 9. Ego sum princeps exercitus, &c. Interdũ Papa. de consec. dist. j. corpora. Interdũ episcopus, de maio. & obe. si quis. vel alius iudex ecclesiasticus. xvij. quæst. iiij. diffiniuit. in si. Item dicitur Imperator, de re iudi. ad apostolicæ. in princip. lib. vj. Et appellatione principis intelligitur Rex, clementi. vnica. de baptismo. vbi bona glossa, & in vsibus feudo.

secun

secundum Bal. Item princeps dicitur diabolus, vt Luc.11.c. in principe dæmoniorũ eiicit dæmonia. simile.xxiij q. viij. §.ecce.ver.sed notandum. ibi, venit princeps.Io.14. Item dicitur quilibet secularis dominus, vt xxxiij.q.v.princeps.Itẽ dicit̃ principalis pars in quolibet iudicio, vt ff.de fo.comp. l.j.§.in hoc iudicio. Etiã princeps dicitur quilibet prælatus ecclesiæ, vt distin. xxxv.c. ecclesiæ principes. & c.corpora. præalleg.

Principium rei dicitur à parte superiori, inferior autem pars, ad quam descẽdit cursus aquę, dicitur finis, arg.l.j. in fine.ff. de aqua plu.arcen.Bar.in l.iij. in fi.ff.de fur.

Principia appellat lex & tabernacula principum militiæ.l.officium.in fi.de re mili.

Priuati dicuntur propriè qui nõ sunt cõstituti in aliqua dignitate.xxiiij.q.j.qui cõtra. Item dicuntur omnes exempti à iure communi, siue sit collegiũ, siue aliqua specialis persona. vij.quęst.j.petisti.& distin.iij. priuilegia.

Priuata delicta dicuntur quæ ciuiliter tractantur, vt si mihi furatus sis x.& ego vt rehabeam ago, non vt corporaliter puniaris, sed publica delicta sunt quorum prosecutio est permissa cuilibet de populo, quale est crimen læsæ maiestatis, vel accusatio de suspecto tutore vel curatore, in quibus omnes accusare possunt.

Priuata persona est persona carens functione publica, vide suprà, persona.

Priuatum ius est illud, quod principaliter ad singulorum vtilitatem pertinet: vt in pactis & conuentionibus singularium personarum, quod require suprà, Ius publicum.

Priuignus dicitur qui ex marito mulieris natus est antequam fuisset maritus eius, & ecõtra.

Priuigna dicitur propriè filia vxoris ab alio viro priori genita, vel econuerso, filia mariti ex alia vxore prædefuncta.

Priuilegium est principis beneficium contra ius commune indultum. Non enim est priuilegium nisi aliquid indulgeat speciale.c. Abbatem. de verb. signifi.& c.in his.de priuile.& dicitur quasi priuans legem, vel est lex priuata, id est vnius ante alios honor vel dignitas, aut immunitas (quæ sibi conuenit) eorum quæ aliis incumbunt, vel quæ de iure cõmuni allegantur. Dicuntur ergo priuilegia priuatorũ leges, id est à iure cõmuni exceptorũ, vt in c.priuilegia.dist.iij. Et priuilegium est duplex, personale, & reale.c.mandata.de præsump. Personale extinguitur cũ persona, imò quãdoque ante personam extinguitur, vt cum eo male

male abutitur, & sequitur personam, & hoc verum de concesso indeterminatè, quia cum determinatione loci vel temporis concessum non sequitur personam extra locum, vt est priuilegium vsus pallij. c. ex tuarum. de auto. & vsu pallij. Etiam extincta re extinguitur priuilegium reale. xvj. q. vij. & hoc diximus in c. abbatem. in fi. de ver. sig. & glo. in regula, priuilegium. de reg. iur. lib. vj. Item priuilegiũ perditur propter sex, vt in gl. vnica. in fi. in c. renouantes. dist. xxij. & est duplex priuilegium, scilicet generale & speciale. Generale est quod commodi corpori vel collegio conceditur, vt in c. cùm & plantare. eo. ti. vel vniuersitati. xvij. q. iiij. si quis suadẽte. Et quod concessum est fratribus & ecclesiis circa contractus vel quasi & circa iudicia. Item quod concessum est mulieribus circa fideiussores. Speciale est quod personæ conceditur, & illud extinguitur cum persona. vij. q. j. petisti, & regula priuilegia, &c.

Priuilegiarius dicitur, cui priuilegium indultum est. l. si ventri. de priui. credi.

Pro, & propter, differũt, nã aliud est soluere pro debitoribus, aliud propter debitores, not. in l. dominus Sticho. ff. de pec. leg. itẽ pro, significat causam finalẽ, propter verò causam impulsiuam, vt d. l. dominus.

Proastia appellantur suburbana, quæ pulcherrimè consita à domino, non tam vtilitatis, quàm voluptatis causa habẽtur. Meminit huius dictionis Iustinia. in auth. de alie. & emphy. §. j. licet corruptè impressum sit proaustia pro proastia.

Proauus dicitͤ pater aui vel auiæ, & proauia, mater aui vel auię. l. Iurisconf. §. tertio gradu. de grad. affinit.

Probatæ castitatis dicitur qui nõ manifestè apparet incõtinẽs. c. à multis, de ætate & qualitate.

Probatio secundum Azo. est rei dubiæ per argumẽta ostensio, sed hæc diffinitio secundum Gof. locũ solùm habet in his, quę probantur pro instantiam disputationis, non autem in iudicio, vbi probatio fit per testes & instrumenta, plerunque per indicia & præsumptiones. Vel probatio est rei dubiæ in iudicio legitimè facta declaratio. Et nota ꝙ probatio fit multipliciter. Primò per aspectũ, vt in notorio quod probatur per facti euidentiam. c. euidentiam. de accu. c. proposuisti. de probat. ff. de vent. inspi. l. j. in princ. xvj. q. iij. inter memoratos, Item in ætate, vt l. minor. ff. de mino. Secundò fit per testes plures vel etiam per vnum cũ aliis pręsumptionibus vehementibus. Tertiò per instrumẽta. Quartò per confessionẽ. Et

hi quatuor modi ponuntur in c.cũ ad sedẽ.de resti.spo. Quintò fit per scripturã antiquorũ librorũ.c.cũ causam.eo.tit.Sextò per violẽtã præsumptionẽ. xxxij.q j.dixit dñs. Septimò p famã cum aliis præsumptionibus.c.iij.loco.eod.ti.Octauò p iuramentũ. Et nota soli sacramẽto creditur quando de conscientia alicuius quæritur siue dubitatur.de sent.excõ si verò aliquis. Itẽ probatio testibus & fide tabularũ cõstat.c. forus. de ver. sig.vide Gof.eod.tit. §. species probationum.

Probatoria vel probatoriæ officiorũ sunt documẽta ad probãdũ aliquẽ esse priuilegiatũ ad officiũ aliquod autoritate Imperiali, vt potest colligi. C.de diuer.offi.l.probatorias.li.xij.

Proconsul dicitur iudex ordinarius,& est à populo cõstitutus, nõ à principe delegatus nec ab alio, sed ante imperatoriã maiestatẽ creatus, cuius officium erat in prouinciis dirigi. s. in regno trabutariis, vt per eum prouinciales sua negotia expedirẽt. Hic verò pluribus nõ potest vti fascibus quàm sex, & in prouincia ad eũ pertinebat, vt ad quoscunq; magistratus respiceret.ff.de offic.proconf. l. proconsules.

Proconsulis legatus est cui proconsul prouinciam ingressus mandat iurisditionem.

Procurator est qui aliena negotia mandato sibi à domino facto gerẽda gratuitè suscipit plura vel vnum.ff.de neg. gest. l. iij. §.negotia.& ff. vi bonor. rap. l.ij.§.quod ait. Et dicitur gratuitè, quia si interuenit merces, non est procurator, sed locator operarũ. Dicitur mandato domini, ad excludendũ tutorẽ, curatorẽ, collegia & prælatos ecclesiarum, qui procuratores constituere nõ possunt, sed syndicũ vel actorẽ. Et quæ sit differentia inter procuratorẽ & syndicum, actorẽ,& vicedominũ, notatur de syndi. c. j.de offic.ordi.cũ vos. Et constituitur de mandato generali vel speciali.ff.eo.ti.l.j.& ff man.l. si remunerãdi.§.j.Vel sic.Procurator dicitur is qui in iudicio vel extra mandato domini negotia administrat agẽdo vel defendendo.l.j.§.j.ff.eo.ti.inter quẽ & aduocatũ hæc est differentia, quia procurator causam absentis tractat, aduocat⁹ verò causam pręsentis, vterque tamẽ postulare dicitur, vel secundũ cauo. Omnis administrator ritè dicitur seu vocatur procurator, vt j.q.iij. saluator. Nam procurator est nomẽ generale ad quemlibet administratorẽ, per sequentia quæ traduntur in cõstitutione restringitur ad id de quo agit. Oportet etiã officium procuratoris esse gratuitum, quia si quid recipit, facit cõtra bonos mores, & hoc

& hoc intelligitur quando paciſcitur vt habeat certam partem eius de quo eſt quæſtio, quòd non licet,poteſt tamẽ licitè recipere ſalarium pro labore ſuo. Et not. ꝙ duplex eſt procurator.ſ. ad iudicia, & ad negotia qui differũt in tribus, quia primò procurator ad iudicia non conſtituit procurato rem alium niſi poſt li. conteſt. cùm iam eſt dominus litis, & ante litis conteſt.alium procuratorẽ dare non poteſt nec tutorẽ,niſi ſit procurator in rem ſuam,qui ante & poſt lit.cont. conſtituere poteſt. Sed procurator ad negotia conſtituere poteſt liberè alium procurato rem quẽcunq; vult.c. j.de procur.lib.vj.Secunda differentia habetur in c. qui generaliter. in fi.de procu.lib. vj. quia primus nõ datur niſi maior xxv. annis:ſecundus verò poſt xvij. ann. Tertia differẽtia habetur de reſcri.c. ex parte decani. Et no.optimã rationẽ primæ differẽtiæ iſtorũ procuratorũ, qa negotium extra iudicium ſumit originẽ à miniſtro,& poſtea tranſit in dominum. l. quicunque gerimus.ff.de actio.& obli. ſed in iudicio negotium originaliter eſt in domino, & poſtea transfunditur in procuratorem.l.ſi procurator meus. ff.de neg geſt.Et dicit Lud.de ro.in ſingu.ſuo.cxv.ꝙ procurator conſtitutus ad agendũ cenſetur etiã conſtitutus ad defendẽdum,vt l.mutus.§. pœna. ff. de procur. Et hoc verum eſt in procuratore actoris. Secus in procuratore rei, quia licet ſit conſtitutus ad defendẽdũ, non tamen ad agendũ. Et dicit idẽ ꝙ de hoc eſt caſus vnicus in c. conſtitutus. de procu. legiſtis penitus incognitus,& etiã nõnullis canoniſtis, & dicit eſſe mirabilem tex.bene menti tenendum.

Procurator Cæſaris eſt qui ex mãdato Cæſaris cauſas, & negotia agit. Et quæcunq; acta aut geſta ſunt à procuratore Cæſaris,ſic à Cæſare comprobantur,atque ſi ita à Cæſare geſta eſſent. Et ſicut ad procuratorẽ Cæſaris tantùm rerum pertinet adminiſtratio,ita ad iuridicum Alexandrię iuris tantum, & non rerum ſpectat ſolicitudo,vt ff.de offi.procu.Cæſ. l.j.

Procuratorium & mãdatum differunt,ſicut etiam eſt differentia inter literas procuratorias & literas de rato, de hoc vide de relig.do.c. cùm dilectus. in gl.j.de offic.deleg.c.coram.Et nota procuratoriũ mandatum debet fieri legaliter, ad quod quatuor exigũtur, Primum vt dirigatur aduerſario, cui etiã mandati reuocatio eſt inſinuãda, vel ſaltẽ iudici,cui fides eſt facienda.Secundũ vt contineat nomina inſtituentis & inſtituti.Tertium nomen iudicis, co-

ram quo procurator debet experiri. Quartũ causam in qua dum coram iudice eodem plu res causas habet instituens, quod à notariis bene est notandum.

Prodigium quod est, notatur, ff. de sta. ho. l. non sunt liberi. C. de posthu. hæred. insti. l. iij. & l. ostentum. ff. de verb. sign.

Prodigum neutri generis est cibus qui infra proximos dies prodigatur, id est cõsumatur: & ipsis prodigis cùm interdicitur eis bonorum administratio, plerunq; à fisco præstatur, vt ff. de offi. præsi. l. plebiscito. Et Accur. in gl. iij. l. quæcunq; pro reliquis prodigorum. C. de fide instru. lib. x.

Prodigus est qui neq; tẽpus, neq; finem expensarum aduertit, neq; modum. ff. de cu. fu. l. j. sed bona sua dilapidando, & dissipando profundit, cui interdicitur bonorum administratio à iudice per l. xij. tab. vel aliàs à lege, vt quia in l. Iul. maiesta. commisit, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fina.

Prodigus dicitur ille qui in se tãtùm prodigalitatem exercet, & in se delinquit, secundũ Bal. in sing. in l. j. §. exigitur. ff. de bo. poss. contra tab. ex quo deprehenditur ꝙ quis sit prodigus. Bar. in l. qui habet inprin. de tut. & in l. is qui. §. j. ff. de tu. & curato.

Prodigus famæ suæ dicitur quis quando non curat de infamia, turpiter viuendo, & talis negligẽs famam suam crudelis est. c. nolo. xij. q. j. Panor. in c. prælatorum, in ij. not. de accu.

Proditor est ille, qui secreta sibi commissa reuelat. de pœni. dist. vj. sacerdos. & de pœni. & remis. omnis vtriusq;. Et de multiplici specie proditorum not. in c. clericus. xlvj. distin.

Profectitia dos quæ dicatur, explicat diffusissimè Vlpia. in l. profectitia. de iur. dot.

Profectitium peculium, vide peculium profectitium.

Profiteri indicium, est vltro sese consortésq; criminis deferre, autor Bud. in l. j. ad l. Cornel. de sicar.

Progener est maritus neptis.

Prognatus est qui vocatur abnepos, quasi procul à me natus, quia in quarto gradu.

Iustinianus verò in §. ij. Insti. de hæred. quæ ab intesta. vsus est prognatus, pro suo simplici quod est natus: videtúrq; hoc verbum ad omnes descendentes exceptis filiis pertinere, quasi porro seu procul natos, sicuti & versa vice progenitores pro quibuscunq; ascendentibus accipiuntur.

Programma secundum quosdam dicitur præcedens scriptura, quę per plures prouincias siue loca destinatur. Sed secundum Azo. in sum. C. eod. tit. est scriptura publicè proposita, vt ibi dicitur

dicitur in §.mutationes.

Programma (inquit Alcia.li. prę-ter.j.in hac ipsa dictione) græca vox est, significátque in iure quod latinè appellat Vlp. proscriptionem.tit.de insti. actio. Capitur & pro edicto, vt in vita Auidij casśij imperatoris legit.

Prohæres est qui putat se hæredem esse cùm non sit. l. pro hærede.ff.de pet.hæred.

Proiectum dicitur quoddam genus ædificij, quod nulla columna supposita, ita ædibus appendet vel mœnibus, vt terram non tangat. Et alio modo dicitur appendix.

Proles propriè ea dicitur, quæ est ex iustis nuptiis, in authen. de nup.in prin.col.iiij.

Prolusorium iudicium ait Bud. appellari causam præiudicialẽ, qua. s. quasi aditus ad aliud iudiciũ aperitur, cuiusmodi est actio ad exhibendum, & querela inofficiosi testamenti, illa enim viam vt ita dixerim, sternit ad rei vendicationem, hæc verò ad petitionẽ hæreditatis.

Prolytæ appellabantur olim discipuli, qui quinque annos iuri operam dedissent. in proœ. ff.

Promercale dicitur quod præter vsus vendentis venale exponitur.l.quod si.de impen.in reb. dot. fac.

Promisśio & repromisśio sic differunt, quia promittẽdo negotiũ inchoamus, sed repromittẽdo adimpletũ consolidamus. Et est repromisśio quasi iterata promisśio, vt res magis sit in securo, sicut fit in facto vbi fideiusśio interuenit. Nã debitor promittit, & fideiussor repromittit, vel potius & melius fideiussor promittit, sed debitor viceuersa quàmpluries repromittit.

Promisśionẽ committi dicimus, quãdo peruenit in eũ casum, vt ex ea aliquid peti posśit: verbi gratia, promisi tibi equũ, si nõ darẽ eũ eo die, promisi me tibi daturũ centũ aureos, si modo eo die non darem tibi equum, committitur promisśio vel stipulatio centum aureorum.

Promptuariũ appellatur locus in quem reponuntur edulia ad vsus quotidianos parata.

Promulgare legem est eam condere, & cõditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, prodere vel manifestare.

Promulsidariũ, poculũ mulso bibẽdo aptũ. l.etsi.de au.&ar.le.

Pronepos est filius nepotis, sicut proneptis est filia neptis.

Pronuntiare propriè dicimur, quod viua voce & memoriter proferimus. Sed cũ dicitur iudicem pronuntiasse, latam ab eo sententiam esse ostendimus.l.pronuntiatum.de verb. sign.vbi Alcia.

Pronurus dicitur vxor nepotis.

Proœmium est sermo generalis præambulans in principiis librorum ostendens in generali

quæ postea continentur in speciali interdum alia pleraque cōplectens, vt no. Ioan. And. in exordio cle. super ver. quoniã.

Propatruus, frater est proaui.

Properè propriè .i. nimis cito.

Propinquorum verbo qui contineantur, docet Bar. in l. fin. C. de verb. signific.

Propria causa quæ dicatur, tradit Vlpia. in l. j. § in propria. quando appell. sit.

Proprietarius idē est quod dñs. s. q cuiusq; rei ꝓprietatē habet.

Proreta, qui proræ nauis præest.

Prorogare est prolōgare, producere, vel primũ tēpus extēdere. ff. de iud. l. ij. de offi. dele. p. & g.

Prorogatio fit de tempore ad tēpus. c. de causis. de offic. deleg. & fit etiam de re ad rem. ff. de iud. l. de qua re. §. j. & cap. cùm olim. de offic. deleg. versus fi. Item de persona ad personam etiam altera parte inuita. c. j. de alie. iu. mu. cau. fac. Item fit de iudice ad iudicem. ff. de iud. l. j. vbi not. ꝙ fundamentum prorogationis est iurisditio, ergo in iudicē non habentem iurisditionē nō potest fieri prorogatio, quia nō entis nō sunt qualitates. l. eius qui in prouincia. ff. si cer. pet. & c. ad audientiam. ij. in fine. de eccle. ædific. aliud fundamentum est consensus partium, nam si esset error vel titubatio, nō fieret prorogatio. l fin. C. de cond. inde. metus enim & error excludũt prorogationem. l. j. ff. de iudic. quia error excludit cōsensum, qui est causa prorógationis.

Proscenium locus ante scenã ludicris exercendis paratus.

Proscriptio est aduersus absentem iudicialis pronũtiatio, vt in posterum procul agat, id est maneat ab imperio, & talis cōtra quem fit pronũtiatio talis, & cuius bona palam & apertè scribũtur, dicitur proscriptus, & debent omnia bona scribi, & de ipsis inuentarium fieri continens tam mobilium & se mouentiũ diuersas species & qualitates quàm immobilia, vt mensuram agrorum, & numerum vinearũ, quantum sit in vineis, oliuetis, arbustis, aratoriis, & pascuis. Hanc proscriptionem græco vocabulo dicimus pragmaticam quæstionē, licet aliqua significatione quæstio tormentum dicatur, quia tormentis cōmuniter veritas inquiritur, quare tortores dicuntur quæstionarij, vt infrà de quæstionibus.

Prosocer dicitur mariti auus.

Prosocrus est vxoris auia.

Prospectus & lumen quomodo differant, vide l. lumen. ff. de ser. vrb. præd.

Prostasia vel protostasia genus est præfecturæ. l. nec. C. de mun. patrim. vbi secundũ Alcia. sumitur pro munere & officio eius magistratus qui præerat sacris.

Protecta, partes sunt domus prominentes, qualia sunt podia pensilia, vnde aspectus est nobis in plateas & vicos.

Protector est qui stat armatus cũ principe, vt Obius, & Bilisarius erãt domestici & protectores Iustiniani, secundum Accur. in rubr. C. de domestic. & protec. per totum. lib. xij.

Proteruia est crudelitas vel terribilitas, secundũ Io. And. in cle. vnica, de fo. cõp. vbi alleg. Græcismum dicentẽ, Improbus est aliqs verbis, factisq; ꝓteruus.

Protestatio nihil aliud est quàm animi agentis expressio. c. cõsulti. extra de reg. & l. si duo. §. cùm inquilinus. ff. vti poss. Quid sit ꝓtestatio, quotuplex sit, quid declaratoria, cui sit facienda, quis possit protestari, qualiter, vbi, & quando fieri debeat, quis sit eius effectus, an requiratur consensus protestati, & multa alia not. & dubitabilia in hac materia plenius quàm alibi, vide per Bar. in l. nõ solũ. §. morte. ff. de ope. no. nũ. & in l. j. eo. ti. in quib⁹ locis vide plenè Alex. & alios doct.

Prothyrum & hypothyrum valuarum hians cauitas appellari potest: nam ipsa ostiorum latera antas dicimus, & in hac significatione accipitur à Põp. in l. pen. ff. de verb. sign. & ab Vlpia. in l. quæsitum. §. Papinianus. ff. de fun. instru. Vitruuius tamẽ scribit prothyra, pe. correpta, esse vestibula in domorũ ianuis, nã græcis thyra ianua, & pro ante interpretat.

Protocolum appellatur scriptura tabellionis, in qua breuiter annotatur actus gesti substantia, vt deinde extendi atq; absolui possit.

Pro tutore se gerere dicitur qui munimine tutoris fungitur de iure, siue putet se tutorem, siue sciat se nõ esse, fingit tñ se esse.

Prouincia diuersimodè cõsideratur distingui, nam in materia præscriptionũ diuersæ ciuitates, in quibus habentur & exercẽtur diuersæ iurisditiones separatæ, dicũtur prouinciæ, quãdoq; diuersitas archiepiscoporũ facit aliã prouinciã, & sic prouinciæ quãdoq; modicũ distãt, vt Pisana & Florentia: quãdoque distingũtur prouinciæ medio freto, vt Gallia, Hispania, Sicilia, & sic sumitur distinctio prouinciarũ. iij. q. iij. §. spatiũ. vbi dicitur, ꝙ ad producẽdũ testes de eadem prouincia, dãtur tres menses, de contigua sex, & de transmarinis nouẽ menses, de hoc in c. vltra tertiã. de testi. secũdũ Inno. Hinc prouinciales q in ꝓuincia orti sunt, vel domiciliũ habẽt. l. prouinciales. vbi Alcia. de verb. signi.

Prouisio, electio, postulatio, differũt, de elec. c. j. lib. vj. & ꝓuisio est latũ verbũ qđ coprehẽdere potest noĩationẽ, postulationẽ, presentationẽ, & collationẽ, vt

est gloss. in clem. fin. de elect. quæ alleg. iura concor.

Proxeneta est paranymphus, id est, media persona, per quam aliquis contractus celebrãdus aut ineundus procuratur, & talis procurator in sponsalibus dicitur paranymphus, qui explorat volũtatem hominum, qui & cum quibus velint contrahere, & quæ sit facultas contrahentium, vel cõtrahere volentiũ, cuius remuneratio vel merces dicitur proxeneticum. Et consistit officium eius circa amicitias cõplẽdas, & circa assessores cõquirendos ordinariis iudicibus: vide c. j. de hoc in gloss. ij. de testibus. lib. vj.

Proximus est quem nemo præcedit. l. proximus. ff. de verb. sig. etiam si solus sit, vt l. proximi. eo. tit. Item proximi sunt non illi tantum, quos nobis sanguinis gradus iũgitur, sed omnes homines naturæ nostrę participes. c. charitas. versi. Itẽ non illi. de pœni. distin. ij.

Proximi sacrorum scriniorum, require suprà in versic. prępositi sac. scrin.

Prudentia est carnalis concupiscentia: xxxij. q. j. non enim. Alibi appellatur malitia. de despon. impu. c. de illis. ij. sic etiam in delictis. de deli. pue. cap. pueris. de despon. impub. cap. tuæ. in gloss. iij.

De P ante V.

Puberes à pube. i. à pudendis corporis sunt dicti. Et dicitur esse pubes qui iam cõpleuit. xiiij. annum, si est masculus, & generare põt, & xij. si est fœmina. c. puberes: de despon. imp.

Pubertas in masculis incipit post xiiij. annũ completũ, in fœminis post xij. vt Instit. quib. modis tut. fin. in prin. Sed cum sit mentio de pubertate plena, variis modis interpretari solet, prout materia de qua agitur suadet, vt notabiliter tradit gl. in §. minorẽ. Insti. de adop.

Publica proprie dicuntur quę populi Rom. sunt. nam bona ciuitatum abusiue publica dicta sunt. l. bona. de verb. sig.

Publica iudicia sunt dicta quasi populica, quia cuilibet de populo permissa est eorũ persecutio, vt supra priuata delicta.

Publicani dicũtur qui publica vectigalia administrãt: vnde eorum nomen descendit, siue ad hoc cõstituti vt publica vectigalia exigant, siue tributa conducant. ff. de pu. & vecti. l. j. nã etiam dicuntur vectigaliũ conductores fisci vel rerum publicarum, & qui lucra vel publica negotia seculi sectantur ibidem. l. iij. Aliter publicani dicuntur qui publicè peccant: vt in euãgelio. Luc. 18. c. de Phariseo & Publicano.

Publicaria dicũtur ea, quę ob aliquod delictũ sic enorme in publicũ ęrariũ deuoluũtur, & inde dicitur publicatio bonorũ.

Publicarij dicunt qui ob aliquod delictum sic enorme in publicum ærarium deuoluuntur.

Publicę honestatis iustitia est ꝓpinquitas ex spõsalibus proueniens, robur trahẽs ab ecclesię institutione propter honestatem. Non enim est honestũ, vt quis eam ducat quam suus cõsanguineus desponsauit. c. ad audientiam. & c. sponsam. de spon. vnde huiusmodi prohibitio nõ consurgit ex consanguinitate nec affinitate cõtracta ex nuptiis cõsummatis, sed ex quadã publica ęquitate inductũ est hoc ius prohibẽs matrimonium contrahi, & contractum dirimẽs. Et not. quòd ideo dicitur publicæ honestatis iustitia, quia in matrimoniis nõ solum quod liceat, sed quod honestum est, consideratur. ff. de ritu nup. l. semper. & oritur etiã ex sponsalibus quę de iure nõ sortiuntur effectũ: vt in cap. ad audientiam. præallega. secus in matrimonio, quia affinitas nõ contrahitur ex nuptiis ĩterdictis: vide Goffred. in sum. de spon. vbi dicitur, quòd secundum quosdam in nullo casu locum habet hodie publicę honestatis iustitia, nisi in spõsa fratris, de qua in veteri & nouo testamẽto prohibitum esse videtur, quã spõsam fratris frater habere non potest. dicto cap. ad audientiã. cum concor. in gloss. & rationem dicunt, quia sublata est in eo casu in quo de maiori æquitate locum habuit, scilicet in sobole suscepta ex secundis nuptiis, cognationi viri nõ copulanda prioris, vt de consang. & affini. non debet, ideo & in aliis reuocata videtur, quia de similibus idem est iudicium, vt ibi.

Publiciana actio. Require supra actio publiciana.

Publicum absolute, quandoq; capitur pro vectigali, vt tradit Budæ. in Annot. in Pand. vbi vide.

Publicum ius est quod principaliter spectat ad publicam vtilitatem. Require supra ius publicum.

Publicum munus quid sit, explicat apertissime Pompon. in l. pupillus. de verb. sign.

Pueri dicuntur filij, non filię. Secundo dicuntur omnes serui pueri, etiam sexagenarij. Tertio dicuntur omnes qui sunt in ętate puerili, scilicet mares à septennio vsque ad xiiij. annum, & puellæ vsque ad xij. annum. ff. de verborum signific. pueri. de æta. & qualita. ex ratione. in glos. Quando tamen legantur pueris alimẽta, pueri & puellæ dicuntur vsque ad trigesimum annum. ff. de ciba. & alimen. lega. l. Mela.

Puerpera est quæ parit in annis puerilibus: vt inquit text. in c. puberes. de despon. impub.

Pugiles dicuntur qui pugnandi artem norunt.

Pugillares, id est tabulæ cereæ. l. in commodato. §. sicut autem. versicu. ergo si pugillares. ff. commodati.

Pulsare differt à verberare, quia pulsamus sine dolore, sed verberamus cum dolore.

Pupillus dicitur qui cùm impubes est, desinit esse in potestate patris aut morte patris, aut emancipatione, & sic pupillus dicitur etiam si habet patrem. l. pupillus. ff. de verbo. signifi.

Pupilla similiter dicitur infra annos pubertatis emancipata, vel morte patris desinens esse in potestate eius, scilicet xij. annorum, sicut pupillus infra xiiij. annum.

Pupillaris substitutio dicitur quæ fit impuberi in euentu mortis eius in ætate pupillari, vide infrà, in ver. substitutio pupillaris.

Pura stipulatio, vide infrà, in ver. stipulatio pura.

Purus locus dicitur qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est. l. ij. ff. de religio. & sump. fun.

Purgare, huius verbi significatũ, vide in l. j. §. purgandi. ff. de riuis.

Purgatio est de obiecto crimine innocentiæ ostensio. Et est duplex, scilicet canonica, quæ fit per iuramentũ, & hæc approbatur, & vulgaris, scilicet quam sibi vulgus inuenit, & hæc fit per ferrũ candens, per duellũ, per aquam frigidam siue bullientem, & hæc reprobatur, vt eo. ti. c. ex tuarũ. & per totum. eo. ti. ij. q. iiij. mennam. Forma autem purgationis hæc est, ꝙ infamatus iurabit se immunẽ esse à crimine quo infamatur, & compurgatores iurabunt illum verum se credere iurasse. c. quoties. & c. vlti. eo. tit. Aliter autem deponere non debent, ne subeant anceps periurium. ff. de in lit. iuran. l. videamus, & numerus compurgatorum habetur ij. q. iiij. omnibus vobis. & c. presbyter si à plebe. Hodie numerus cõpurgatorum arbitrarius est, inspecta personæ qualitate & infamiæ quãtitate. c. cùm in iuuentute. eod. tit. Et hæc de forma purgationis canonicæ. Sed de purgatione vulgari patet in e. tit. per totum. & ij. q. iiij. monomachiã. c. mennam. & c. consuluisti. Et est triplex ratio, quare huiusmodi purgatio prohibetur. Primo quia hæc facta sunt inuidia fabricãte, vt in c. mẽnã præal. Secũda, quia Deus in eo tẽtari videtur, vt in eo. ti. c. vlti. Tertia, quia vt plurimum innocens condemnatur, vt in c. significantibus. eo. tit. Deus autem tentari nõ debet. xxij. q. ij. quæritur.

Purpuræ appellatione quæ contineantur, declarat Iurisconsul. in l.

in l.si cui lana.§.vlt.de leg.iij.
Purpurarij,q purpuras capiũt vel q purpura tingũt aut negotiãt.
Pustulatũ aurũ vel argentũ, vide suprà,in ver.argẽtũ pustulatũ.
Puteal est illud quo puteus cooperitur.

De P ante Y.

Pyctaciũ est scriptura continens petitionẽ alicuius.c. pyctaciũ. xxx. q. iij. vel dicitur breuis scriptura quæ in tuscia dicitur apodiciũ.C. de erog.mili. anno.l.actuarij.lib.xij. & glo.in c.si quis Papa.lxxix.distinct.
Pyrrhicharij siue purrhicharij dicuntur saltatores armati, vt autor est Bud.in l.Athletas.de iis qui not. infam. & in l. aut. de pœn.
Pytiocampæ sunt erucæ in pinu nascentes:annumerantur à Iurisconsulto inter venenata. l. iij.de sicar.

De Q ante V.

QVa, pro quatenus. l. pretia. ad l. Falci. aliquando significat idem quod per quam partem. l.j. de mor.infer.
Quadrans est quarta pars assis, qua perficiuntur tres vnciæ. Alia nomina require suprà,as.
Quadratarij dicuntur marmorarij, qui marmora ad amussim quadrant.l.j.C.de excus.artif. vbi Alcia.
Quadripendium est as quadriplicatus.l.xlviij.
Quali qui sint,exponit Vlpia. in l.instrumenta.de fun.instru.
Qualisqualis,pro qualiscunq;. l. rescriptum.de distra. pign. sic qualiterqualiter pro qualitercunque.l. qui fundũ. quemad. ser.amit.
Quàm citius, hoc tempus est arbitriũ boni viri, cum lege vel canone non terminetur.
Quamdiu,hæc dictio quando inducat conditionem, lege Bar. in l.j.de cond. & demon.
Quamuis, hæc dictio habet ampliare ad maiora expressis.clemen.j.de re iudi.
Quanti ea res erit,& quanti eam rem esse apparet,inter hæc verba nihil interest, & vtraq; harum clausularum adveram rei æstimationem refertur. l. inter hæc verba.de verbo. signi. vbi Alcia.
Quantominoris actio. Require suprà, Actio.
Quantominus, hæc verba quomodo intelligenda sint, vide l.si ita à te.de verbo.sign.
Quartarũ tres sunt species, Vna est debita iure naturæ,quæ dicitur bonorũ subsidiũ,quę hodie est aucta ad triẽtẽ & semissem secũdũ numerũ filiorũ.Vñ,
Quatuor aut infra dant natis iura trientem.
Semissem verò dãt natis quinque vel vltra.
Alia est Trebellianica, tertia

Falcidia, de quibus in c. Raynutius. de testa. in glo. super ver.quartam partem.& in c.si pater.eod.tit.lib. vj. Et differunt Trebellianica & Falcidia in hoc, quia testator potest auferre Falcidiam,& grauare hęredem, quòd ipsam non detrahat,Trebellianicam verò non potest interdicere sibi.

Quasi, quandoque est expresiuũ veritatis,vt Ioan.1.Quasi vnigeniti à Patre.c. parochianos. de deci.vbi gl.& ff.ex qui.cau. maio.l.ait prætor.§.item ei.

Quasi castrense peculium, vide suprà,peculium quasi castrẽse.

Quasi sententia est,si quis in iudicio confiteatur se furem,secus si extra,vel est cùm quis præmissis actionibus,quæ nascuntur ex delicto,non est damnatus,sed ipse dedit,vel dare debet pecuniam ne conueniatur illis actionibus,& præsumitur quòd illud facit ex conscientia delicti, excusatur tamen vbi cum iussu prætoris cum eo transigitur.

Quasi Seruiana,vide Actio quasi Seruiana.

Quaten⁹ facere posit, si qs iuxta hãc formulã cõdẽnetur,nõ totũ qđ habet extorquẽdũ est, sed habẽda est ratio ne egeat. l. in cõdẽnatione. de reg. iur.

Querela est ius quoddam rescindendi testamentum vel donationem vel dotem in totũ captam, & competit reo ex his quæ acta sunt, vel in partem. Non enim est propriè actio, quia non agitur vt quid detur vel præstetur, nec est propriè accusatio, quia non accusatur quis vt puniatur in corpore, sed obtinet mediã viã, & aperit viã succedẽti, secũdũ Azo. in summa.C.de inoff.testa.

Querela inofficiosæ donationis inducitur ad instar inofficiosi testamẽti, & competit liberis vel parentibus à debito bonorũ subsidio exclusis. Est enim causã huius querelæ, iniqua exclusio à debito bonorũ subsidio,& datur cõtra illos quibus datum est in immensum, secundum Azo.C.eod.tit.

Querela inofficiosæ dotis inducitur ad instar donationis inofficiosæ, & competit filiis cum matre,cùm omnia vel pene omnia in filiorum fraudem dedit pro se vel filia vel muliere alia,secundum Azo.eod.tit.

Querela inofficiosi testamẽti datur omnibus qui tẽpore mortis imminẽtis ab intestato possunt succedere exhęredatis vel præteritis contra scriptos hæredes vel fideicommissarios.

Quæstio est inquisitio veritatis per tormenta,secundum Azo. in summa.eod.titu.vel est oratio interrogatiua. Alia significatione idem est quod tormentum, quia tormentis veritas inquiritur,vt cùm seruus torquetur pro crimine fraudati

dati censis, aut læsæ maiestatis, vt de domino dicat quę no uit, ita capitur pro tortura. l. item. §. quæstionem. de iniur. & l. j. §. quæstionē. ad Syll. inde quæstionarij, & dicuntur tortores.

Quæstio emergēs dicitur ea quæ proponitur ex his quæ emergunt in lite, vt si quæritur an iste posit testari, vel an danda sit dilatio, vel consimilia.

Quæstio incidēs dicitur illa, quæ ante litem cœptam competit reo ex his quæ acta sunt inter reum & actorem, vt pactū de non petendo rem iudicatam.

Quæstio mota dicitur quando quis vocatus est per excep. vel supplicatum est, id est datus libellus: arg. l. si quis maior. C. de transac. vel fortè verius per litis contestat. l. amplius. ff. rem ra. ha.

Quæstio possesionis est in qua de sola possesione controuersia ventilatur. extrà, de ordi. cog. c. super spoliatione.

Quæstio proprietatis est in qua de sola proprietate, hoc est de domino vel quasi dominio est quæstio, de causa possess. & proprie. cùm dilectus. & dico quasi dominio, propter res incorporales quæ non posidentur, vt in spiritualibus. institu. de reb. corp. & incorpo. §. incorporales.

Quæstio status mouetur cùm quis vendicatur in seruum. C. de asser. tol. l. vnica in princ. & liiij. dist. frequens.

Quæstor, id est cancellarius. l. fi. C. de diuer. rescrip. & in auth. de exhib. reis. §. quia verò. Et no. quòd tribus modis dicitur quæstor. Primo ille, qui quærebat pecunias tributorum per mundum & seruabat. Secūdo ille, qui præerat capitalibus causis. Tertio qui stabat vt legeret libros, qui candidatus principis dicebatur. l. j. de offi. quęst. quomodo in proœm. insti. sumitur, & no. quòd secūdū primum modum dictum in iure variis nominibus nuncupatur, scilicet susceptor & opinator, vt C. de susc. & archi. l. nisi opina. lib. x.

Quæstores illustres sic dicti sunt, eo quòd pecunię publicæ quęrendæ per mundū, & cōseruandæ siue cōgregandæ curam & sollicitudinem haberēt, & ad hoc creati erant. Et dicebātur quæstores ærarij ab ære, id est pecunia dicti. ff. de orig. iu. l. ij, §. exactis. deinde regibus. post princip.

Quæstores patricidij dicuntur qui causis capitalibus pręfecti vel præpositi erant. ff. de orig. iur. l. ij. §. præallega. Inde exquæstor, id est extra quæsturam positus.

Quæstores sacri Palatij dicūtur in Palatio principis qui libris principalibus legendis vacabant, non dico sententiis, quia illu

illustres tantum illas legebāt. Vel dicebantur qui idem officium gerebant in domo Imperatoris. Talis etiā candidatus principis dicebatur, & sic capitur in procemi insti o & ff. de offi.quæsto.& l.j.in fine. & ff. de orig.iur.l.ij.§.deinde.vide Accur.in glo.iij. in §. cunque. insti.vbi suprà.

Quæstus est qui ex opera solertia vel diligentia alicuius prouenit, & ideo hæreditas, legatum, donatio nō cōtinetur appellatione quæstus. l. corā. & l.quæstus.ff.pro so.& l.aditio. §.j.ff.de acqui.hæred.

Quia, vide in ver.Si.

Quilibet est distributiuum, vt no.ff.de duo.reis.l. duos reos. Et aliquando ponitur pro aliquis, vt in c.de homine. de celeb.missa.

Quincunx est pars assis constans ex quinque vnciis.insti.de hęred.insti.§.hæreditas.

Quirites sunt Romani, sic dicti à Quirino, id est Romulo, eorum Rege sic dicto, vel à quiris, id est hasta, quia magna hasta in bello vtebatur.

Quis vel qui restringit pręcedentia, etiam quādoque declarat, vt no.in l.j.C.de sum.Trini.& fide cath. Et refert aliquando antecedēs in genere.C. de iniu. l. dominum. sicut & alius, iuxta illud. Et alij duo nequā. Et q est relatiuū substātiæ. C. de sum.Tri.& fi.cat.l.j.in glo.

Quisquiliæ dicuntur sordes domus mundatæ, quæ scopis eiiciuntur, scilicet lapides, folia, stramenta, pulueres, ossa.

Quo, est idem quod vt, vt C. de pœ.l.si quis in metallum.

Quod iussu actio. Require suprà Actio.

Quod metus causa. Require suprà, Actio.

Quod vi aut clam. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Require suprà, de interdictis.

Quominus aliquando est vna pars, & exponitur, id est in pręsentia.l.fi.C.de legi. aliquādo, id est incontinenti. l. si quasi. ff.de pig. act. Aliquando sunt duæ partes, & exponitur, vt no.in l.quominus.ff.de flumi. Aliquando, id est non.l.si ego. ff.si cer.pe.l.cùm ipse.de excu. tuto.& l.si dolo.ff. de do. Aliquādo exponitur quo pro vt, & minus pro non. C. ne vxo. pro mari.l. j. Aliquando quominus, id est quam.l.liber homo.ff.de verb.obl.& de hac dictione vide Doct. in l. continuus.in princ.ff.de verb.obli.

Quondam potest significare tria tēpora, præsens, præteritū & futurū, vt no.per gl.l. nec emptio.§.fi.ff.de contrah.emp.& c.cum olim.in princ. de offic. dele.c.ex parte.de fo.cōp.Bar. in l.j.§.hoc autem. col.j.ff. de no.ope.nun.

Quoties intelligitur quādiu fieri potest id de quo agitur, nisi

temp

tempus fuerit appositũ.l.sicut.ff.quẽad.vsusfr.amit.& l.veluti.ff.de eden.& differunt quoties & rursus in reiteratione, vt no. in l. fideicommissa.§. si quis decẽ.ff.de leg.iij.& p Cy. in l.legẽ.C. de indi. vidui. tol.

De R ante A.

RAbies est furor siue discursus cum impetu.c.de viro. & ibi no. Archi. xij. quæst.ij.

Rancor & iniuria differũt, quia licet iniuriam non teneatur quis remittere, rancorem tamen tenetur remittere. Specul. in titu. de treuga & pace. ver.& not.

Rancor est vitium carnis, sicut mucor panis,& acor vini. Vnde dicitur, caro rancescit, vel rancida est.

Rapere & amouere ita differre Vlpia.ait, vt amoueri aliquid etiam sine vi posit, rapi autẽ nõ nisi cum vi.l.iij.de incẽ.rui. naufra. Sed & qui vi adhibita aliquid sçidit aut fregit alicui, rapuisse dici potest. l. Marcellus.de verb.signi. vbi Alcia.

Rapina est violenta receptio rerum.vt in l.j.C.vi bon.rap.sed raptus propriè est violenta receptio mulierum, secũdũ Gof.

Raptor rerũ dicitur ille, qui bona aliena vi rapit & apertè. ff. ne quis eum qui in ius. l. sed eximendi, & sic etiam est raptor hominum, & maximè mulierum.

Raptor & fur ex animo dicũtur. insti.vi bon. rap.in glo.in ver. comprehẽdatur. & quomodo distinguuntur,vide ibidem.

Raptus,tus,tui,dicuntur rerum, vt ff.de incen. rui. naufra. per totum. Et hominum, vt C. de rap.virgi vel vidu. l. vnica. licet quidam teneant cõtra primum. Et loquitur solũ de mulieribus raptis à viris, non de mulieribus rapiẽtibus viros.

Ratis dicitur nauigium incondi tum & temerè factum, vt trabes connexæ & sine fabrica compactæ,quæ nauigij vicem præbent. A rate ratiarius dicitur,vt nauicularius, nõ opifex, sed q rationib⁹ negotiat̃, secũdũ Bud.in l.j. de exer.act.

Ratio secundum Azo. de edẽdo, est scriptura causa negotiationis mutuę edita de datis & acceptis, secus si ibi continetur de pignore tãtum,vel dę mandato tantum, vel de constituta pecunia tantum. Aliter accipitur ratio dum dicitur rationem esse reddendam de omnib⁹, & aliter cùm dicimus, habenda est ratio ætatis, & similia,vt in l.in condemnatione.de reg.iu.& l.j. in princ.de postul.nã habere rationẽ ætatis, est habere respectum ætatis, id est in cõsideratione. Et multum interest inter reddere rationẽ & edere,nam edere est ra

est rationes exhibere, & copiã describẽdi facere, reddere autem est computare & quod reliquum est restituere. l. boues. de ver. sig. arg. extrà, de rescrissi quãdo. in ver. rationabilem causam, quia testis non valet, nisi causam sui dicti reddat, si quæratur ab eo. ij. q. j. in primis. tunc enim ratio sumitur pro causa, similiter ibi. Quod ratione caret, extirpare necesse est: vt lxviij. dist. c. episcopi. Etiam prælatus debet esse paratus rationem reddere omni poscenti. §. ecce. in fi. xxxvj. distin. & in l. si quis. §. sed interdum. ff. de rel. & sum. fu. & intelligitur illud dictũ si potest, quia per impotentiã quandoque non est omnium reddẽda ratio. ff. de legi. non omniũ. & præcipue in arbitrariis, vt qd Spec. intitulat de teste, in singulari, hoc Grego. ix. de testibus. secundum Ioan. Andr. ergo dicitur, Sic volo, sic iubeo, sic pro ratione voluntas.

Ratiocinia sunt rationum redditiones ad quas aliquis obligatur ex administratione reipublicæ, vel priuatæ, quam gessit: vnde publica sunt illa, quibus obligatur officialis curiæ ex administratione aliqua ad rempubli. pertinente, vt in l. officialis. C. de episco. & cleri. Priuata autẽ sunt illa, quibus obligantur aliqui ex administratione rerum pertinẽtium ad priuatos, vt tutores, curatores, vel procuratores, gastaldiones, & balliui aliquorum. Vnde obligatus ad ratiocinia, est ad rationẽ reddendam alicui astrictus.

Rationalis, idem qui logista, de quo suprà suo loco.

Rationalis Cæsaris idẽ est quod procurator Cæsaris, à rationibus gerendis sic dictus. vide constitutionem Græcam. C. de rat. ope. publi.

Raucæ vocantur vermes qui in radice quercus nascuntur & transeunt, de quibus habetur in l. ex conducto. §. j. ff. loca. licet glo. intellexerit de spinis.

De R ante E.

Reatus dicitur status atq; habitus ipse reorũ, antequam absoluantur aut damnentur cum squallidi, promissa barba, de salute litigant, & rerum suarum anxij satagunt. Iustinia. tamen vsus est pro pœna, in authen. de incest. nup. vulgo autem accipitur pro crimine, eo modo, quo abigeatũ dicimus, abigeorum delictum.

Rebellis dicitur inobediẽs principi circa cõcernẽtia ꝓsperitatẽ imperij, in extrauagãti, qui sint rebelles. & ibi per Bar.

Rebellis & cõtumax differũt, vt no. Doct. in c. sane. de off. dele. Et no. ꝙ rebellis officiali domini Papæ, vel ecclesiæ, vel imperij, dicitur rebellis Papæ, & Impe-

Imperatori. l. hostes. & ibi Bar.ff.de capti.& postli.reuer. & vide etiam Bar. in l.j.de deser.li.xij.C.de pœna rebellantis,vide Bar.in d. extrauaganti. in xij.col.

Receptatores dicũtur qui aliquos receptant,& vt frequentius sonat in malum, sunt enim illi qui fures, raptores, & cæteros malefactores recipiunt, vt C. de his qui latro. l.j.& ff. de recepta.l.j. sine quibus latere nõ possunt, vt in c.sicut ait.de hæretic. vbi hæreticorum receptatores anathematizãtur, sed receptores, secũdum Innoc.dicuntur aduocati.in c.ex parte. de postula.

Recipere quãdoq; significat excipere, vt in l.qui fundũ.de ver. sig.aliquando est præstaturum se promittere, interdum approbare, vnde illa locutio: More maiorum receptum est, & consimiles.

Recisius, id est breuius.c. cùm sit romana.de appella.

Recõmẽdari reus à doct.dicitur, quãdo quis est carceratus propter vnum crimen, & alij implorant officium iudicis, vt detineatur etiam propter eorum interesse.

Re contrahitur obligatio traditione rei ab altera parte certo pacto.insti.qui. mo. re contra. oblig. per totum.

Reconuentio est mutua petitio, quæ fit à reo conuento contra actorẽ, vt si petas à me decẽ ex causa mutui, & ego reconueniam te ad alia decem mihi debita ex operis tibi præstitis.

Recta linea ascendẽs sunt pater, auus, proauus, abauus, atauus, tritauus, sicut in fœminis lineã dicimus matrem, auiam, proauiam abauiam, &c.

Recta linea descẽdẽs sunt filius, filia, nepos, neptis, pnepos, proneptis, abnepos abneptis, &c.

Rectè denotat iustitiam, sicut ritè solẽnitatem.ff.de inof. test. l. ij. in glo. & sic stat aliquid actum esse ritè, videlicet secundum ordinem & solennitatem iuris, quod tamen non est actũ rectè.s. secundum iustitiam & æquitatẽ, vt not. Ioan. And. in cle.si.de ap. & not.c.quoniã cõtra.de proba.est glo. in l. iustè possidet.ff.de acquir.posses.

Recusare dicitur qui debitè requisit' sine causa rationabili differt executionẽ.not.in auth.de exact.instã.dot.§.illud,col.vij.

Recusatio secundum Spec.eo.tit. est iurisditionis vel audientiæ causa suspitionis proposita declinatio, vt C. de iud l.apertissimi, & dic vt not.ibi.& fit vsq; ad xx.dies secundũ leges, vt C. de lit.contest. auth. offeratur.

Rheda est quoddã vehiculum ad eundũ vel redeundum habile, & est quatuor rotarum. l. cum in plures.§.fin.ff. loc.

Redactũ dicitur etiã quod nõ est exactũ, sed exigi potest.l.si pos

sessor. §. redactæ. ff. de pe. hær.

Reddere propriè est retrodare, recipit tamen & per se dandi significationem. l. verbum reddendi. de verb. signific.

Reddere rationes, vide Ratio.

Redditus annui inter immobilia comparantur, in authen. vt hi qui obli. se hab. perhi. res mino. §. licebit autem. & l. iubemus nulli. §. j. C. de sacrosanct. eccl. & ibi Bar. Et redditus appellatione omnes prouentus cōtinent, secūdū Pau. de Elea. & Zaba. in cle. vnica. de exces. præl. & vide no. in c. pastoralis. de deci. & dicitur reddit⁹ quasi retro datus. Bar. in l. filio. in ij. no. ff. de li. & posth. & in ru. ff. sol. mat. in iiij. col. ver. idē dic de verbo reddendi. Vel melius reditus dicūtur à redeūdo quasi singulis annis redeuntes, & ideò scribēdū simplici d, id qđ & ratio syllabæ necessario exposcit, & idem sunt redditus, & fructus. l. fundi Trebatiani, & ibi Bar. in j. col. ff. de vsu & vsufru. leg. Sed Spec. facit differentiam in ti. de loc. & cōdu. §. j. ver. illud. Quid sint redditus & fructus, est bona glo. in cap. generali. in ver. redditus. de elec. in vj.

Redemptor pro conductore. l. Cæsar. de publica.

Redhibere est aliquem facere rehabere iterum quod prius habuit, vt ff. de ædil. edic. & de redhibit. actio, l. redhibere. in principio.

Redhibitoria actio, require suprà actio redhibitoria.

Redimere interdum ponitur pro conducere, & tunc plerunq; refertur ad eum qui pacta mercede aliquid faciendum susceperit. l. plenum. §. operas. de vsu & habit.

Referendarij sunt aduocati qui referunt hominum negotia coram principe. in authen. de referēda. col. iij. & ibi gl. in curia romana sunt speciales officiales qui referunt Papæ supplicationes. cap. ex literis. de in integ. resti. vbi Innoc. & Host.

Referre quandoq; idem est quod accusare aliquem.

Reficere est quod corruptum est in pristinum statum restaurare. l. j. §. j. ff. de riuis. & vide ibidem not. de hoc verbo, & in l. iij. §. penul. ff. de itinere actúq; priua. & in l. j §. j. ff. de via pu. Quæ requirantur in refectione, vide Bart. in l. j. ff. de ritu nuptia.

Refragari est nocere vel impedire siue contradicere.

Regalia sunt quædam iura imperij; vt portus, & flumina, & alia, vt not. in vsi. feudo. quæ sint regalia, & per Innoc. in c. generali. de electio. lib. vj. & ibidem per Card.

Regula secundum Azo. est plurium rerum compendiosa narratione facta traditio. vel est compendiosa diffinitio rerum

vniuer

vniuersitatem complectens. Item regula quandoque dicitur specialis norma vel modus viuendi monachorum vel canonicorum, quia talis normā viuendi præbet. de sta. mona. per totum. & inde dicitur regularis. Item quandoque regula dicitur constitutio canonica. xj. distin. hoc vestræ indicimus charitati. Item regula secundum Gof. & legistas est quę rem breuiter enarrat, non vt ex ea ius sumatur, sed ex iure quod est regula fiat, vt ff. de reg. iur. l. regula. Nam ex regula non fit ius, sed ex iure quod est regulare, fit regula. Aliâs enim dici deberetur ius regularum, & non regula iuris. Et dicitur regula, ideò quia rectè ducit, nec aliorsum trahit, quasi à rego, eo quod rectè regat, & debet regula fieri signo vniuersali vel indefinito. Aliter in grammatica. Regula est multorum similium collectio vel coniunctio. Quid sit regula vel potestas eius, quis effectus, quod officium eius, & qualiter perdat officiū suum, dic vt ff. de reg. iur. l. j. eod. tit. in rubric. lib. vj.

Erat & regula instrumentum, quo in factura olei veteres vtebantur. l. sed addes. vbi Bud. ff. loca.

Regula Catoniana dicit, quòd legatum quod fuerat inutile, si testator moritur, licet ex interuallo moriatur, non conualescit, vt ff. eod. tit. l. j. in princi. & ff. de leg. j. l. cætera. §. j. Et non propriè dicitur regula, nec inter eas ponitur.

Regulam dicuntur propriè habere illi, qui profitentur tria substantialia cuiuslibet religionis approbatæ, videlicet, paupertatem, castitatem, & obedientiā, vt in c. cùm ad monasterium, de statu regula. Pa. in rub. de regula.

Regulares secundum Goffr. sunt qui ad viuendum regulariter se astringunt, siue sint monachi, qui debent vacare diuinis, vt C. de epis. & cle. l. generaliter. §. j. siue sint canonici regulares: nā idē ęst iudiciū, de ambobus, vt in c. ex parte, de postulan. & c. non magnopere, ne cleric. vel mona. & hoc est verum quo ad rem, non quo ad regulam latiorem, vt in tit. de sta. mona. Vnde monachus dicitur à monos, id est vnus, & icos custos, vel achos, id est tristis, quia solus debet stare tristis, vt not. C. de episco. & cleri. in rubri. xvj. q. j. c. placuit. ij. vbi dicitur: Quia mundo mortuus est, Deo autem viuit. Et interpretatur vnus tristis, vt ea. q. si cupis. Sed canonicus dicitur à canon, id est regula, & icos, custos, quia semper debet esse sub regula, quare dicitur regularis. Nam regularis est qui per professionem imperio

prælati se subiicit.

Rei vendicatio secundũ Azo. C. eod. tit. est actio quædam quæ datur sola ratione dominij & possessionis vel quasi, vt l. in rem, ff. de rei vendi. l. j. & ij. C. vbi in rem actio, Et dicitur vel quasi propter iurisditionem, quæ ratione quasi dominij datur, vt not. insti. de actio.

Relatio secundũ Spec. C. eo. ti. est iudicis dubitantis de iure, ad principem missa consultatio. Et quomodo debeat fieri relatio, no. C, de rela. l. j.

Relegare est aliquem in insulam vel in alium locum mittere, vt ibi propter delictum aliquod quod commisit, moram ad tẽpus faciat, & est quasi bannire, vt ff. de pœ. releg. in princi. & tacitè non adimuntur bona, nisi exprimatur sententia. ff. de interd. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus.

Relegatio est deportatio, quanuis propriè capiendo differat, quia relegatio fit ad tempus, deportatio in perpetuum, vide de hoc. ff. de intedic. & releg. l. relegatorum.

Releuata iugera, vide suprà Fundus releuatus.

Religio principaliter ordinata est ad opera vitæ contemplatiuæ, quæ in oratione & studio consistunt, & secundario est annexum opus manuum secundum Ioan, And. in c. sanè. de regula. in nouella. Et quæ religio sit maior, subdit idem Ioan. And. dicens, Oportet principaliter maioritatem ordinum attendi ex parte finis, secundario autem propter exercitium: nam finem quærimus propter se, & exercitium non propter se, sed propter finem. Ex quo sequitur illam religionem maiorem esse, quæ est ordinata ad finem absolutè potiorem, vel quia illud est magis bonum adquod ordinatur, vel quia ordinatur ad plura bona. Si verò vtriusque religionis sit idem finis, attenditur præeminentia secundario non secundum quantitatem exercitij, sed secundum proportionem eius ad finem intentum.

Religiosi sunt qui vitam regularem professi sunt. Et largè dicuntur religiosi qui in propriis domibus religiosè viuũt, quanuis non sint professi, vnde tria substantialia vitæ regularis profiteri debet religiosus, scilicet obedientiam, castitatem, & proprietatis abdicationem, vt xij. q. j. non dicatis. xix. q. iij. quia ingredientibus. nec in his dispensandum est, in c. cùm ad monasterium. de statu mona. in fi. nam professio est solennis promissio religionis, in qua prædicta tria concurrunt.

Religiosæ domus sunt domus & monasteria Christianæ fidei, & alia similia pia loca ad pios vsus

vsus religionis deputata, quocunq; nomine cēseantur. Et secūdū Gof. religiosæ domus dicūtur monasteria, tēpla, hospitalia, & alia loca, vt suprà, & in c. de xenodochiis. eo. tit. & C. de episco. & cle. in l. orphanotrophos. & omnia oratoria, Etiam illa, quæ aliqui ex deuotione in propriis domibus episcopi autoritate constituūt, loca religiosa sunt, vt xlij. distin. oratorium.

Religiosus locus est in quo mortuus sepultus est, vel etiam caput eius, vt ff. de reli. & sump. fune. per totum. vnde mortuo illato in prædium, ipsum religiosum efficitur. C. quæ res pigno. oblig. poss. l. iij.

Relinquere verbum propriè est in vltima voluntate. ff. de tab. exhib. l. j. & C. de sacrosan. eccle. l. j. & l. iubemus. §. fin. in vlt. gl. Item adde de hoc verbo relinquo, Bart. in l. illa institutio. ff. de hæred. insti.

Reliquari apud Iurisconsultos dicitur qui æs alienum integrè non soluit, vnde reliquatores vectigalium, qui reliqua publico debent. Alcia. lib. iiij. de verb. sign.

Reliquum seu residuum aliquando totum admittit, vt l. ij. C. de hæred. insti. Aliquando nihil addit, si nil reperiatur. ff. de hæred. insti. l. item quod sabinus. §. sed si. item adde quid veniat reliquorum appellatione, Bart. in l. Offidius. ff. de leg. iij.

Remissio est causæ commissæ ad committentem facta missio. Item quādoq; significat idem quod indulgētia secūdū Spec. & sic sumitur in ti. de pœ. & re.

Renuntiare est remittere vel negare, vnde dicitur, Liberū est vnicuiq; iuri suo renuntiare, id est remittere ius suum, & negare eo se velle vti.

Renuntiatio propriè est rei vel iuris spontanea refutatio, & potest fieri per illū ad quem pertinet illud cui renūtiatur, aliâs generaliter renuntiatio potest fieri per quemlibet de re sua vel iure proprio, vt C. de pac. l. si quis in conscribendo.

Rhenus flumē est per Bononiam seu Alemaniam currens. ff. de euic. l. Lucius. & instit. de re. diui. §. ij. in glo.

Repedare pro reuerti. l. si quis ex grege. C. de cohorta. lib. xij.

Repetere propriè est restituendum petere. Aliquando tamen idem significat quod iterare, vt in l. repeti. de quæstio. quandoque significat recordari. l. quidam. de iure codicil.

Repetita die promittere, est, cùm id agitur vt promissio retrorsum trahatur, & prius facta intelligatur, quod vulgo dicunt, exnunc, prout extunc, & econtrario.

Repetundarum, vide suprà in ver. Lex Iulia repetundarum.

Repignorare est luere pignus. l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commo.

Replicatio secundum Spec. eo. ti. tit. de excep. §. multum. est exceptionis factæ exclusio, & sic est quædam exceptio competens actori contra exceptionem rei, & istam semper opponit actor. & contra replicationem actoris datur duplicatio reo, & iterum contra duplicationem rei datur actori triplicatio, & sic in infinitum extendere licet. insti. eo. tit. in princi. de replicatio. vide Ioan. And. per modum summæ, in c. à nobis. de excep.

Replũbare significat plũbũ eximere. l. cũ aurũ. de au. & arg. leg.

Repræsalia est potestas pignorandi contra quemlibet de terra debitoris data creditori pro iniuriis & damnis. De his repræsaliis dicitur de iniur. & dam. da. c. & si pignorationes. lib. vj.

De his repræsalijs agit Bart. in tr. et ibi. [illegible] 23. [illegible] §. item si in fact. ff. de [illegible]

Representare pecuniam, est illam statim & in præsens numerare. l. cùm. ij. §. eam. de transact.

Repromissio est promissionis iam factæ confirmatio, vide supra promissio.

Repromittit qui nuda stipulatione se obligat, Alcia. in l. satisdationis. de verb. obli.

Repudiare est spernere, respuere vel dedignari.

Repudium est renuntiatio ab vxore missa marito, vel econtra, quia mittens conditioni alterius petit renuntiari. Item dici potest repudium quod sub testimonio trium testium vel à præsenti remittitur. Etiã repudium est residentium discordantia. Inde dicitur libellus repudij scriptura in qua alter alterius conditioni renuntiat: in libello autem repudij scribebantur hæc verba, scilicet, res tuas tibi habeto, vel res tuas tibi agito, nec tamen potest mulier mittere repudium nisi causa approbata, vt si fortè maritus propter naturalẽ imbecillitatẽ minimè coire possit, in libello discutiendorum sponsaliũ hæc verba erant in vsu, cõditione tua nõ vtar. ff. de diuor. & repu. l. ij. Quæ autem sit differentia inter diuortium & repudiũ. not. ff. eo. ti. in rub.

Reputatio secundũ Pla. est cõpẽsatio, vt l. j. ff. de solu. vel secundũ Azo. reputatio. i. restauratio. vel secũdũ Accur. est cõputatio.

Rex est verbum generale, vt ff. si cer. pet. l. j.

Res cõmunes naturali iure dicuntur, quarum vsus omnibus animalibus est communis, vt aër, aqua profluẽs, & mare, & eius littora, secundum Azo. & insti. de re. diui. §. flumina autem. & ff. de acqui. re. domi. l. j.

Res emphyteutica est res emphyteuticæ conditioni subiecta. s. illa quam ecclesia vel aliquis dominus dominio & proprie-

tate

tate retenta concessit emphyteutæ quantum ad solam possessionem. vnde si hic emphyteuta rem illam in aliā personam transponere vult, nō potest tradere eam, id est, dominium transferre, eo quòd ipse nec habet nec habuit illud, & ideo alteri dare non potest, quia nemo in alium plus iuris trāsferre potest quàm ipse habet, vt in regula nemo plus. de regu. iur. lib. vj.

Res integra dicitur in contractu venditionis quando res nō est in toto vel in parte tradita, & pretium in toto vel in parte non solutum, licet contractus sit factus. aliter etiam dicitur res integra respectu iudicij, quando lis nondum super tali re accepta est, videlicet ante lit. contesta. vt in cap. ex insinuatione. de procur.

Res iudicata secundum Azo. eo. tit. dicitur sentētia quæ finem controuersiarū pronūtiatione iudicis accipit, vt ff. eod. titu. l. j. Vel est quod cōdemnatione vel absolutione contingit. Et addunt quidam si nullo iuris remedio sententia possit retractari, aut lapsis x. diebus pos sit reformari. Sed hoc non placet Azo. Item res iudicata est à iudice eius, quod in iudicio deductū est, ratione per eum adiudicatio, vt d. l. j. cum ibi not. Nā ibi notatur quòd res iudicata non est sententia, sed id, quod est decisum pronūtiatione iudicis. Sententia vero est dispositio vel pronūtiatio iudicis legaliter declarata, licet ibi glo. videatur hoc ignorasse. Ex quo sequitur quòd interlocutoria non potest appellari res iudicata, quia non capit finem controuersiarum, licet quandoque & interlocutoria causa diffiniatur. Nec sententiæ arbitrorum dicuntur res iudicatæ, quia non imponūt finem. Nam per solutionem pœnæ potest resiliri.

Res publicæ dicūtur quæ sunt omniū populorū, & hominū tātū, vt sunt flumina & portus, & quę sunt dedicata vsibus populi, vt forum, stadium.

Res religiosæ sepulchra sunt: in quibus homines sepeliuntur. vt institu. de rerum diui. §. religiosum.

Res sacræ dicuntur quæ rite deo per pontifices cōsecratæ sunt, vt ædes sacrę, & alia dona pia, quæ ad diuina mysteria cōseruāda dedicata sunt, vt cruces, & thuribula, quæ etiā alienari prohibentur, excepta causa redemptionis captiuorum. institu. de re. diu. §. sacræ res. & in gloss.

Res sanctę dicūtur quę ab omni læsione munitæ sunt, vt muri, & portæ ciuitatis, quæ ideo sanctæ dicūtur, quia pœna sanguinis constituta est contra eos seu aduersus eos qui ali-

quid in his delinquunt violando vel aliud committendo, vel tales res transcendendo scalis admotis, vel etiam aliquid in eorum læsionem auferendo, vel qualibet alia ratione occupando, vt institu. de re. diui. §. sanctæ. Nam ciues Romanos alia quàm per portas egredi non decet, cum istud hostile & abhominandum est, nam & Rhemus frater Romuli occisus tradit̃ ob id, ꝙ murũ trãscẽdere voluit. vnde Lucanus.

Fraterno primi maduerunt
sanguine muri.

Res soli est res immobilis: vt Instit. vi bon. rap. §. j. versi. quod non solum.

Resarcire est restaurare: vnde dicitur compelli debes mihi damnum resarcire. i. restituere.

Rescriptum secundum Goffr. est mandatum principis, quod ad instãtiam alicuius vel aliquorum, siue proprio motu, vel ex relationibus absentiũ, vel ex suggestionibus præsentiũ, vel ad alicuius consultationem facit, vel cum alicui vel aliquibus corpori, collegio vniuersitati vel ciuitati aliquid mandatur vel indulgetur. talia em̃ ius faciunt, non generale, sed speciale in negotiis & inter personas in quib⁹ & inter quas promulgata sunt. vt C. de legi. & constit. l. ij. Et nota ꝙ rescriptum capitur tripliciter. Primo generaliter, & sic quælibet scriptura continens aliquam dispositionem superioris, dicitur rescriptũ, & sic idẽ est quod scriptum. & secũdum hoc si Papa respondeat etiã de iure, dicitur rescriptũ. Secũdo minus generaliter, vt cõcernit tit. de rescrip. & sic est scriptũ super negotio vel negotiis particularib⁹ alicuius vel aliquorum, siue singulorũ, siue vniuersitatis, siue motu proprio, siue ad instantiam, siue causa cognita, siue non cognita, à superiore emanans, siue aliquid iuris tribuat, siue tribuat solũ exercitium iuris alicui competentis, & ita comprehẽdit rescriptum ad lites, de quo de rescri. in cle. j. & ij. Fit autem super literis plerunq; similibus, & dicitur rescriptum ad beneficia, de quo eodem tit. c. super literis. & comprehẽdit etiam annotationẽ, & pragmaticam sanctionẽ. Tertio capitur specialiter & stricte pro scriptura continente dispositionem per quam datur iudex, nec aliquid aliud conceditur, nisi vt corã illo iudice ius tibi competens consequaris. & hoc dicitur rescriptũ ad lites, quod datur alicui ad confirmationem sui iuris, de quo in cap. super literis. eo. tit. & sic est species distincta à priuilegio) q̃d concedit aliquod ius particulare contra ius commune) & à rescripto ad beneficia, quod magis

magis proprie cōparatur priuilegio.

Resídere in ecclesia secundū Goffre. est in ecclesia deseruire beneficio, & ecclesiæ curam habere. cap. conquerente. de cleri. non resi. parum enim est residere nisi residens curam habeat ecclesiæ, in qua beneficiū habet vel personarum, vt in c. quia nōnulli. de cleri. nō resi. Debet autem residere per seipsum, non per vicarium. cap. quia nonnulli pręalleg. nisi in casibus, vt cum ex indulgētia speciali competit alicui nō residere, vel cum consuetudo excusat non residentem, vel cum ecclesia dependet ex præbenda, vel cum persona sine culpa sua incidit in debilitatem, deformitatem, vel morbū, vt per se deseruire non posit, vel cū necessaria profectio imminet, vel etiam voluntaria vtilis tamen & honesta, vt studiorum vel peregrinationis causa, cū licentia tamen pręlati vel consensu capituli: vt not. Goffr. in sum. de offic. vica. §. nunc videndum. Sunt ergo clerici nō residentes, qui in ecclesiis, in quibus intitulati sunt, non faciunt residentiam, & si personaliter resident, non tamen deseruiunt beneficio, nec ecclesiæ curam habent.

Responsa prudentū sunt quæ iuriscōsulti respōdere dicuntur consulentibus. §. constat. & c. responsa. dist. ij. vnde etiā responsa Pauli dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui institutiōes iuris ciuilis ediderūt, quibus dissidentium lites & contentiones sopirentur secundum Isido. lib. vj. etymo. cap. xiiij.

Restituere est retro statuere, hoc est rem in eum statum reducere, in quem fuisset, si nihil, aduersus quod facienda esset restitutio, euenisset. l. j. §. restituas. ne quid in loco publi. & l. restituere. de verb. signif. Proprie tamen restituere dicimur quod accepimus, secundū Alcia. in d. l. restituere.

Restituere in integrum. Require supra de I.

Restitutio, hoc verbum plenam habet significationem. l. cum Prætor. & l. plus. de verb. sig. vbi Alcia.

Restitutio in integrum. Require supra in integrum restitutio. & datur tā ecclesiæ quàm minoribus ratione ętatis, quare est prioris status vel iuris reintegratio, quia succurritur per restitutionis auxilium minoribus viginti quinque annis, & etiam ecclesiis, quæ minorum iure censentur, semper enim ecclesia debet iure minoris illæsa seruari, vt in capitu. j. eodem titu. & restituitur minor vel ecclesia siue lædatur, siue decipiatur ipse

minor, siue tutor, siue procurator eius, vel si prælatus, syndicus, œconomus ecclesiæ decipiatur, nam delictum personæ non debet in detrimentum ecclesiæ redūdare, in regula delictum. de re. iu. lib. vj. & si restitutio fit iure minoris, differt ab ea restitutione quæ fit iure maioris, quia prima datur officio iudicis deficiente actione, secunda verò habet actionem suo iure, scilicet vtilem officio iudicis accedente, vt in c. cùm venissent. de in integ. resti. in glo. verbi restituimus. Etiam restitutio quādoque petitur vbi nulla possessio potest esse, vt cùm petitur restitutio cōsanguinei, vt c. cùm venissent. eodem titu. in glo. in c. in literis. de resti. spol.

Retiarius potest dici ille qui iacit rete ad pisces capiendos, vt patet in l. si iactum. ff. de acti. emp. Sic etiam retiarius dictus est alter ex gladiatoribus qui fugientem vel fugam simulantem sequeretur, vt rete immitteret, quod genus pugnæ primo à Pithaco Mittileneo vno ex septem sapientibus institutum est, de quo Valerius Maxi. in primo & Festus, Retiario (inquiens) pugnanti aduersus Mirmilonem cantatur. Non te peto, piscem peto, quid me fugis, galle? Interpretatio tamen illa est melior vt à rate ratiarium deducamus, quemadmodum à naui nauicularius formatur. l. . ff. quod cuiusque vniuersi. nomi. piscatores enim communiter ratem habent, quod etiam innuit Scæuo. in l. periculi pretium. ff. de nau. fœno.

Reuerentia est honor qui exhibetur cum pauore. c. ij. de officio delega. lib. vj. per Archid. in c. decet. de immunita. eccle. & est exhibenda patri & patrono tam viuo, quàm mortuo. l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de doli excep.

Reuocare domum est allegare & dicere se non posse compelli eo loco quo conuenitur ad litem suscipiendam, sed remitti ad locum in quo domicilium habet. Inde dicitur, legatos qui Romam mittuntur, non debere conueniri ipsis inuitis, sed habere ius reuocandi domum. De hoc vide cap. fina. de foro compe.

Reus est qui defendit & propulsat actionem vel accusationē, non à reatu dictus, sed à re, quæ petitur ab eo præstanda, vel super qua, ipse impetitur, quia quamuis conscius sceleris non sit reus, tamen dicitur quādiu in iudicium pro re aliqua petitur, vt c. forus. de verbo. signifi. ad fi. xv. q. iij. c. vltimo. iij. quæst. xj. cap. non est. Etiam quandoque reus à reatu dicitur ille, videlicet, qui conuincitur criminosus. c. j. de re iu.

re iudi.lib. vj. vel sic, Reus est ille, qui necessario se habet defendere.c. dilecti filij.de exce. & sic dicitur à re, quam ipse defendit.c.forus.præalleg.

Reus agitur vel fit quicunque accusatur.l. vlti.C. de fide instr. Reus autem peragi dicitur, cùm condemnatur. l. ij. ff. de adulte.

Reus credendi est idem qui creditor.

Reus debendi appellatur ipse debitor.

Reus promittendi dicitur ille à quo quis stipulatur, & dicitur à re vel firmitate, quia firmiter & omnino verum est eum obligatum: nam reus significat firmitatem, vt dicit Virgi. Voti reus. & Azo.C. de duob. reis stipulan.in sum.

Reus stipulandi dicitur ille, qui stipulatur, glo. Insti. de duob. reis.

Reus satisdandi apud Vlpianum est qui fideiussore dato obligatus est: Reus verò satis accipiendi, creditor qui ob eius creditum fideiussores à debitore accepit. l. qui hominem. §.quidam.de solut.

Rex vel Imperator potest quilibet dici in domo sua, vt in cap. duo sunt.Ioan.And.in c.venerabilis.de elect.

De R ante I.

Rigor iuris quandoque ponitur pro solennitate & ordine iuris communis, habito respectu ad rescriptum Papæ. c. super literis.de rescrip. Secundo ponitur pro austeritate contraria dispositioni, aliâs dispensationi & misericordiæ, & ad aliorum terrorem inducta. Tertio pro stricto ordine iuris communis, & sic sumitur in c. si clericus. de foro compet. & not.glos. in c. vt constitueretur.50.distinct.

Ripa propriè est fluminis, sicuti littus maris.§.j.Insti.de re.diui. Ripa autem ita rectè diffinitur, id quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens.l.j.ff. de flumi.

Riparenses in l. contra.C. de re mil.intelliguntur milites, qui in imperij limitibus excubabant aduersus Barbaros, puta in ripis Danubij ad tuendas Pãnonias aduersus Sarmatas.

Rite, require suprà, in ver. Recte.

Riuus dicitur locus per longitudinem depressus, de quo aqua decurrit.l.j.§.j.ff.de riuis.

Riuales sunt qui per eundem riuum aquam deducunt.l.j.§. si inter riuales.ff. de aqua quot. & æstiua. & cap. horrendus. xxxij. quæst. v. vbi not. quod etiam riuales dicuntur illi, qui exquisita libidine cum eadem muliere consuetudinem habent.

Rixa ex litibus & cõtẽtione nascitur.l.seruus.ff.de act.& obliga.& est inter duos.l.prætor ait

ait cuius.§.j.ff.vi bono.rap. & l.si non conuitij.C. de iniu.

De R ante O.

Robur est debita proportio omnium suorum membrorum, secundum Aegid. de regimine princip. c. xiij. & habetur instit.de donatio.§. perficiuntur.& de transact.c.j.

Rhodos insula est in qua antiquitus vsus mercatorum fuit, & inde dicuntur leges Rhodiæ, vt no.ff.ad l.Rhod.de iac.

Rodius est genus piscis, cuius sanguis valet ad tingendum vestes, vt in C.de vesti.olob.& de au.lib.xj.

Rogo capitur quandoq; pro præcipio. xj. q.iij. rogo. quamuis qui exhortatur mandatoris operam non fungatur.ff. de his qui notan. infamia. l. ob hæc verba.

Rogare interdum est interrogare.l.ij.ff. de adopt.

Rogus, vide xxiij. q. viij. conuenior.super ver.busto. vbi glo. quòd bustum dicitur, cùm res est exusta, rogus eum comburitur, pira est congeries lignorum ad comburendum. vide ibi Archi.

Roma est communis patria. l. Roma.ff.ad munici.& in c.exposuit.de dila.secundum Inn. & c. vlti. de fo. competen. vbi dicitur, Roma mater & magistra omnium ecclesiarum.c.basilicas.de conse.dist.j. Et quod dicitur, Vbi Papa, ibi Roma: secũdum Inno.in c. ego enim. de iureiu.dicit Lud.de Roma, pro hoc non esse in mundo aliquem tex. licet multi multos allegent. Et de præeminentiis Papæ, vide per Bal.in l. rescripta.C.de preci.impe.offe.

Roma in iure interdum accipitur pro Constantinopoli, vt in l.j §.Romam.C.de ve.iu.enu.

Rostrum dicitur forus causarum vbi causę tenẽtur vel tractãtur.

De R ante V.

Rubrica est qua legum tituli & capita notantur, à terra rubei coloris, & minio proxima. Quæ aliquando generalior est nigro.insti.de iustitia & iure.in glo.rubricæ.

Rudera sunt ea, quæ eiiciuntur domibus discussis, vel à domo mundata cum scopis, vel fragmenta lapidum, vel demolimenta cęmentorum, vel folia, fauillæ, pulueres.

Rumor secundum Specu. de notorio crimine, est particularis assertio vel insinuatio ex sola suspicione & incerto autore prouenîens. c. super eo. de eo qui cog.consang. vxo. suæ. & hic minus probat quàm fama, quia fama est communis assertio, rumor verò cùm pauci aliquid, non tamen publicè dicunt, & ideo non probat, sed solam suspicionem & præsumptio

ptionem inducit.

Ruptum intelligitur quod quoquo modo corruptum eſt. Vnde non ſolum fracta, ſed etiam vſta, ſciſſa, colliſa, effuſa, & quouis modo perempta aut deteriora facta, hoc verbo continentur. §. Capite. Inſti. de lege Aquil.

Ruſtica prædia. Require ſuprà, Ruſtica.

Ruſticani ſunt iidem quod ruſtici. C. de ruſti. lib. xj. Et ruſticitas ſæpe in iure noſtro ſumitur pro ſimplicitate & imperitia, vt l. ij. ff. ſi quis in ius voca. non ie.

Ruſtici qui dicantur, docet pulcherrimè Bart. in l. conficiuntur. de iu. codi.

Rurſus, id eſt iterum vel quotieſcunque, & ſignificat prout ſignificatum propriũ vel aliud medium ſignificare declarat. verbi gratia, teſtator reliquit alicui decem, & ſi perdiderit, rurſus ei reliquit. dicit tex. ꝙ nõ amplius quàm ſemel poſtquam perdiderit, eſt iuuãdus. Et ſic dictio rurſus, aliquando verificatur in vna vice. l. fideicommiſſa. §. ſi quis. ff. de leg. iij. Ratio, quia niſi ſic ſignificaret, hæres grauaretur ſæpius nouam quantitatem præſtando, quod non eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe, &c.

Ruta cæſa ſunt quæ cæduntur vel eruuntur. ff. de actio. emp. l. fundi. §. ſi ruta.

De S ante A.

Saccarius autore Budæo dicitur qui ſaccis geſtãdis victitat.

Saccularij dicuntur, qui vetitas artes exercẽtes ex ſacculo partẽ ſubducũt, & partem ſubtrahunt vel diſtrahũt, vt ff. de extra. cri. l. ſaccularij.

Sacra quæ ſint. Require ſuprà, res ſacræ.

Sacra annotatio dicitur reſcriptũ quod Imperator proprio mentis motu alicui indulget, conſtituens ſecũdum preces illius aliquid fieri vel non fieri. Vide ſuprà, reſcriptum.

Sacra ſcriptura continet ſolũ libros vete. & noui Teſtamenti, & non alios, & ratio redditur in c. quis neſciat. ix. diſtin.

Sacer locus dicitur qui rite per Pontifices conſecratus eſt. l. in tantũ. & l. ſacra loca. ff. de re. diui. & inſti. eo. tit. §. ſacræ. & differt locus ſacer à ſancto, vt colligitur in glo. l. ij. §. interdicta. ff. de interdi.

Sacrum oraculum dicitur reſcriptum Imperatoris, quod orando quis impetrauit, vel eſt idẽ quod reſcriptum, vt ſuprà, de litera R, in verbo reſcriptum.

Sacerdos, hoc nomine intelliguntur quãdoq; inferiores, & nomine clericorũ ſuperiores, & cõponitur ex dictionib' Græca, dos. i. datio, & Latina, ſacer, vt xxj. diſtin. cleros. ſicut enim

Rex

Rex à regendo, sic sacerdos à sacrificãdo dictus est. Et sacerdotes Gentiliũ dicebantur flamines, quasi filamines, à filo quod gerebant in capite in signum sacerdotij, & aliqui fuerunt protoflamines, vt in cap. cleros. præalleg.

Sacerdotes in diuinis eloquiis aliquãdo dij, aliquando angeli vocãtur, & regibus sunt honorandi, non iudicandi, dicente Constantino Imperatore, Dignum nõ est vt nos iudicemus deos. xj. q. j. sacerdotibus. Etiã sumitur sacerdos quandoque in malo. C. de male. & mathe. l. nullus aruspex, vbi ponitur pro incantatore.

Sacramẽtum est sacræ rei signũ. Et qualiter differãt sacramentum, signum, sacrificiũ, & mysterium: probatur j. q. j. multi. de consecra. dist. ij. cap. sacrificium. & c. signum.

Sacramenta ecclesiæ sunt septẽ, duo volũtaria, & quinque necessaria, no. glo. in c. veniens. de transact.

Sacrarium est locus in quo sacra reponuntur. l. sacra loca. §. j. ff. de re. diuis. dic ꝙ est illa pars quę est ꝓpe altare, in qua sunt clerici ad celebrandũ propter sacramẽta quæ ibi cõficiũtur, & quia in altari maiori (cùm soleat esse sacrariũ) includuntur reliquiæ. de conse. eccl. vel alta. per totum. Doct. in c. j. in gl. ij. de vi. & honest. cleri.

Sacrificium dicitur quasi sacrũ factum, quia prece mystica cõsecratur pro nobis in memoriã Dominicæ passionis. j. quæst. j. c. multi.

Sacrilegiũ de iure ciuili est cùm sacrum de sacro tollitur. l. iiij. ff. ad l. Iul. pecu. & l. aut facta. §. locus. ff. de pœn. & C. de crimi. sacrileg. per totum. De iure canonico quid sit, vide c. si quis cõtumax. §. sacrilegium. iuncto c. sequen. xvij. q. iiij. vide Albe. in suo dictionario, in dictione sacrilegium, & suprà in ver. crimen sacrilegij.

Sacrilegium dicitur quasi sacrũ lædens, vel sacrũ legens, id est furans, de quo xvij. q. iiij. per totũ. & maximè in c. quisquis. ad fi. Et est crimen mixtum: vt suprà dictũ est de crimine. vide bonã gl. in c. sunt qui opes. xvij. q. iiij. vbi dantur descriptiones sacrilegij, & pœna cõmittentis ipsum, & melius in c. sacrilegium. ead. q. in glo. j.

Sagmina sunt quædam herbæ, quas legati populi Romani portabant interlocutores pacis, quia nemo illas herbas portãtes lędebat, sicut legati Gręcorum solebant ea quę vocantur cerycia ferre. ff. de rerum diui. l. sanctum.

Sagum, militare ac bellicũ gestamentũ fuisse cõstat, est alioqui sagũ genꝰ stragulę vestis haud dissimilis cilicio, in qua significatione frequenter vtuntur

Tranq.

Tranq. Plin. & D. Hierony. Vlpianus verò noster enumerat sagū inter vestimēta familiaria l. vestis. de au. & arg. leg. A sago sagarius deriuatur, vnde sagaria negotiatio. in l. cum duobus. pro socio.

Salarium est vectigal domiciliorum dictū quasi solarium à nomine solum, eo quòd redditur & impēditur pro solo nomine pensionis. Aliâs ponitur pro prçmio vel pro mercede laboris, & pro remuneratione, vt salariū aduocatorū. l. salariū. ff. manda. quādoq; pro solatio, l. iubemus per hāc. C. de erog. mili. anno. aliquando pro expensis. l. si cùm dotē. ff. sol. ma. aliquando pro honore ex parte eius cui debetur. l. si remunerandi. ff. manda.

Salgamū secūdū Hug. est idē qđ culcitra, dictū à saluo vel salica, & gamos nuptiæ, vel gama mulier, quia maximè propter talia fiunt culcitræ, scilicet maxime propter mulieres, vt in rub. C. eod. ti. lib. xij.

Salgami appellatione secūdū Alcia. venit oleū, butyrū, & eiusmodi esculēta ad condiēdū, & alia ad quotidianos vsus necessaria, cuiusmodi sunt ligna.

Salientes, autore Budæo, capita sunt fistularū, atq; etiam ipsæ tubulorum fistularúmque scaturigines.

Salinaria dicuntur ea, quæ dantur pro sale. Etiam dicuntur portoria. Require suprà, Portorium.

Salinæ, locus vbi fit sal. l. j. quod cuiusque vniuer. nomi.

Saltus, tus, tui, est densitas altarū arborum, & dicitur nemus raras habēs arbores, vbi feræ, canes, & venatores saliūt. Vnde,
Est nemus saltus, salientis dicitur actus.
Et dicitur à salio salis, eo quòd exiliat in altum, & in sublime cōsurgat, secūdū Isid. lib. xiiij. c. vj. & inde venit fundus saltuensis C. de fun. pa. & saltuē. lib. xj. Etiam dicuntur talia loca viuaria & forestæ, vt in cle. ne in agro. de statu monacho. Et est duplex saltus, scilicet hybernus, & æstiuus.

Saltuarius, vide in verbo, Topiarius.

Saltuenses dicuntur conductores pratorum, coloni verò prædiorum. l. iij. C. qui milita. non possunt. & l. iij. §. saltus. ff. de acquirenda possessione. & l. creditor. ff. de actio. empt.

Salubris dicitur quasi salutis vber, secundum glo. in clemen. dudum. de sepul.

Saluianum interdictum, require suprà, in ver. Interdictum Saluianum.

Saluo est dictio modificatiua & reseruatiua precedentium. gl. singu. in l. item Labeo. ff. famil. hercifcun.

Samaritanus & Sarracenus differunt

ferunt, vnde Sarraceni secundum Goffre.dicuntur illi, qui nec vetus nec nouum recipiũt Testamentum,qui nõ ab Agar ancilla Abrahę,de qua fuit eorum origo, vocari voluerunt Agareni, sed potius à Sarra vxore eius libera se Sarracenos vocant. Tamen sunt quidam inter Sarracenos Samaritani vocati à Samaria ciuitate, qui receperũt quinq; libros Moysi, sed Prophetas respuerunt, quia illos respuerunt, ideo dicitur, quòd coniunguntur Iudæi Samaritanis.

Sanctæ res. Require suprà, Res sanctæ.

Sanctum dicitur quod defensum & munitum est ab iniuria hominum,vt ff.de rer.diui.l. sanctum. vnde Iustinianus dictus est vir sanctus, id est firmus & virtutibus munitus. Martianus autem vnus ex autoribus legum ait,quòd sancti dicũtur à sanguine quasi immolando se ad effusionẽ sanguinis Deo. Alias à sagminibus sanctus dicitur, quód nomen herbas significat,quas solebant portare legati populi Romani, ne quis eos violaret.ff. de rer.diui.l. sanctũ. Sic sancta dicũtur quæ neq; sacra neq; prophana sunt.Sic leges dicũtur sanctæ.

Sanctio dicitur propriè illa constitutio vel lex contra quam si factum fuerit pœna irrogatur & imponitur, vt no.iij. distin. in sum. & capitur quandoque latè,vt in proœmio clementinæ.Ioan.And.in versi.sanctio.

Sanctio quandoque dicitur quælibet Imperialis constitutio vel institutio,quandoque dicitur totius iuris collectio. Et sumitur etiam strictè pro constitutione pœnali,vt not.iij. dist. in summa.

Sanctio Imperatoris est cui pœna sanguinis additur.

Sanctio pragmatica.Require suprà,P.

Sapa mustum dicitur vsque ad tertiam partẽ, vel vt quidam volunt, vsq; ad dimidiam decoctum.l. quæsitum est.§. cellarium.ff. de fundo instru. vas (inquiens)æneum in quo sapa coqueretur.

Sapientia est de diuinis,sed scientia de mundanis.

Sarcinator vel sartor est ille qui nouit artem sarciendi & suendi vestimenta,& dicitur à sarcio.Et differunt sarcinator & fullo, vt no. insti. mandati. in fi. in glo.

Sarcophagus est locus vel tumba in quo sepelitur defunctus, & dicitur à sarx,sarcos, quod est caro,& phagein Græcè, id est comedere Latinè, quia ibi caro hominis comeditur à vermibus.

Sarculus est instrumentum, cum quo ramus abscinditur,vel aliquid aliud,& cardones & herbæ inutiles excidũtur & euelluntur

luntur quæ nascuntur inter bonas. Esa.cap.7. Omnes montes in sarculo sarcientur. & 1. Reg. 13. in fin. secundum Ioan. And. in proœ. cle. in vers. sarculum.

Sartatecta dicuntur ædificia quæ reparatione indigent.

Sartatecta dicuntur opera publica quæ locātur vt integra præstentur, vide Budæū in l. hactenus. ff. de vsufru. in anno. ad pandect.

Satis accipere correlatiuum habet satisdare, vnde satis acceptio dicitur stipulatio, quæ ita obligat promittentem, vt expromissores quoque ab eo accipiantur, id est qui idem promittant. l. v. de verb. oblig.

Satisdare est securitatem per fideiussores dare. ff. qui satisd. cogan. l. j. Vel secundum Azo. est alicuius implere voluntatē.

Satisdatio est cautio fideiussoria, vel etiam iuratoria si fideiussorem quis dare non posit, require suprà Cautio.

Satisfacere quid sit, patet in l. j. prætalleg. & ff. de pig. actio. l. si rem alienam. §. omnis. & satisfactum intelligitur qualitercunq; satisfiat. ff. qui. mod. pig. vel hypot. sol. l. item liberatur. in princi. & ff. de pigno. l. si rem. præal. §. si satisfactū.

Satyra lex, require suprà in ver. lex satyra.

De S ante C.

Scapha, est parua nauis. l. scapham. ff. de euict.

Scaphina genus est cinguli. l. quintus. §. si ff. de au. & ar. leg. Imò verò illic legitur scaphia in numero plurali, à singulari scaphium, quod significat vas mulierum ad alui excrementa suscipiendum.

Scapula & cuculla vestes sunt monachales, in authen. de nup. §. sancimus.

Scena secundum vnam significationem est obumbratio vel velatio in theatro vel alio loco in quo histriones, mimi, vel ioculatores siue comœdi ludos suos exercent, & sic videtur accipi. C. de spectacu. sceni. & leno. lib. xj. Idem verbum habes ff. de his qui no. infa. l. ij. §. ait prætor. & xxxiij. distin. maritum. ibi exponit Archid.

Scenicę mulieres, id est prostibulariæ vel meretrices. Et dicuntur scenicæ mulieres, quæ in scena, id est loco turpi, vt prostibulo stāt, à scena, id est theatrali inumbratione vel spectaculo circi, vbi consueuerunt tales prostare. ff. de infa. l. ij.

Scæuæ dicuntur qui promptiorem & expeditiorem habent sinistram manum quàm dextram, l. qui clauum §. itē sciendum. de ædil. edic.

Schedia græcè, latinè dicitur ratis, de qua dictione dictum est superius loco suo.

Schema, id est ordo iudiciorum, in authen. de iud. in princ. vel

schema, id est sententia. eo. tit. § j. aliquãdo schema, id est eremodicium. not. in authen. qua in prouin. C. vbi de cri. agi oportet. Aliquado accipitur pro titulo pro soluto. in authen. de eccle. rerum alie. § . pen.

Schisma secundum Gof. est illicita dissentio, diuisio vel discessio eorum inter quos vnitas esse deberet. Vel sic. Est illicitus ab vnitate ecclesiæ vel ab vniuersitate discessus. Et dicitur à scissura, quia per schisma fit ab vnitate scissura. xxiiij. q. j. schisma. & differt ab hæresi, quia hæresis in prin. sui habet peruersum dogma, sed schisma in fine fingit aliquam hæresim vt rectè ab ecclesia videatur recessisse, vt dicit Hieron, xxiiij. q. iij. hæresis. Et sic schisma & hæresis differunt, sicut genus & species, quia omnis hæreticus est schismaticus, & non econuerso nisi durauerit.

Schola dicitur societas scholarium, vel locus in quo discunt aliqui, vt scholares, vt sciant scientiam & prudentiam, alij militiam, vt tyrones, vt C. de priuileg. schola. lib. xij. nam schola græcè est vacatio latinè.

Scholaris est persona vacans ab humanis negotiis scholasticis dedita disciplinis. Et dicitur à schola græcè, id est vacatio latinè, & ares virtus, quasi virtutibus vacans.

Scholares etiam appellantur militantes in sacro palatio Imperatoris, & in hoc sensu accipiũtur scholares in tit. de priuile. scho. li. xij. C. nã & schola militum dicitur, autore Vegetio.

Scientia triplex est, eminens, mediocris & sufficiens. Eminens dicitur illa, per quam quis scit difficillimas quæstiones explicare & diffinire in prõptu sine reuolutione librorum. Mediocris verò per quam quęstiones difficiles decidit cum reuolutione librorum. Sufficiens autẽ est legitima requisita secundum qualitatem officij seu beneficij secundum Inno. & Abb. in c. cùm in cunctis. numero 4. de electio.

Scientiæ triuiales dicuntur quibus maximæ vtuntur ciuitates, vt grammatica, rhetorica, dialectica, physica, seu medicinales. insti. de excu. tut. § . item Romæ. in glo.

Sciẽtiæ quadriuiales sunt vt musica, astronomia, geometria, &c. insti. vt suprà.

Scissere, idem est quod statuere seu decernere, proprie autem plebs scissere dicebatur, populus verò iubere. Hinc plebiscita, id est plebis decreta.

Scissarij, truncarij, & oratorij, idem sunt.

Scita sunt ea quæ plebs tantũ cõstituit, & vocantur scita, eo ꝙ plebs ea scit & sciscitatur seu rogat vt fiãt, secũdũ Isid. li. vj.

Scoparij

Scoparij serui, qui domum scopis verrunt ac purgant.l.instrumenta.de fun. instru.

Scribæ censuales sunt qui scribunt censum. C. de tabul. in rubric.lib.xij.

Scribæ logographi secundũ Accur. dicuntur qui publicis rationibus scribendis deputati sunt: nam logos græcè rationes publicas dicimus latinè, & graphos scriptura. Hi etiam numerarij appellantur, vt C. de suscep. præposit. & arca. l. duos.lib. x.

Scribæ tabularij secundum quosdam olim creabantur ad tempus triennij ad scribendum publica ratiocinia prouinciarum seu ciuitatum, secundum Accur.C.eo. tit. in rub. lib. x. Et propriè sunt illi, qui scribunt nominatos ad munera & honores, & tributa soluta, & dicuntur tabularij, quia publicis instrumentis præsunt in singulis ciuitatibus, & hi appellantur librarij, vt ff. de regulis iur. l. si librarius, & tabelliones, vt in auth. de tabellio.collatio. ij. & sic potest accipi C. de bo.lib.l. si quis. §. j. licet & aliter ibi exponatur. Aliàs scribæ dicuntur qui circa principes vel alios magnos iudices sunt deputati pro actis & gestis conficiendis. Hi quoque vocãtur scriptores, notarij libellenses pragmaticales, epistolares, exquæstores, vt C. de appel.l.præcipimus.& l.in offerendis.

Scriniarij, & scriniorum memoriales idem sunt, & magistri scriniorũ etiam scriniarij appellantur tabelliones, vt in c. ad audientiam.de præscriptio. in glos.

Scrupulositas, id est nimia subtilitas. l. posthumus.in princ.ff. de iniusto testa. Aliquando, id est damnũ, not.in gl.§.quia verò leonis.in auth. de non alie. & in l.fin.C.de neces.ser.hære. insti.

Scrupulus est xxiiij. pars vnciæ, tres scrupuli faciunt drachmã: octo drachmę faciunt vnciam. l.j.C.de metal.& metall.li.xj. & vide ibi Bar.

Scrupulus etiam quandoque accipitur pro solicitudine & dubitatione. l. iij. C. de interd. matrimo. ducta metaphoricè significatione à scrupulis, id est minutis lapillis, qui insilientes in calceos pedes magna cum molestia premere solent.

De S ante E.

Secessus, locus à turba & tumultu separatus.l. si cùm dies. de recep. arbi.

Secretariũ in l.ij C.de proxi. sac. scri. pro aula, in quam iudices conueniunt ad ius reddendum.

Secundæ nuptiæ dicuntur, cùm aliquis cum aliqua secundò nu-

bit: & sunt omnes nuptiæ, quæ se ‸uuntur primas nuptias, siue sint tertiæ, siue quartæ, & sic de aliis. de hoc C. de secundis nupt. in rubr.

Secundicerius olim dicebatur qui secundum locum obtinens, scriptus erat secundo loco in matricula notariorum, vt C. de primice. & secundice. l. j. & ij. lib. xij.

Secundus hæres appellatur hęres substitutus. l. precibus. C. de impub. & aliis substitu.

Securus dicitur qui sine vlla cura est, quem alioqui Iurisconsulti vocare solent supinum, id est socordem & dęsidem. l. plurimum. de iur. & fac. igno. Securum etiam dicimus, cui vel pignore vel fideiussione cautum est. l. habere. §. cautum. vbi Alcia. de verb. sign.

Sed, quandoque capitur aduersatiuè & aduersatur in iure. Quandoque autem adiuncta copula aduersatur etiam in facto. ff. de pet. hære. l. sed & si. in princ cũ gl. impropriat tamẽ, vt in l ij. in fi. ff. si quis cau. vbi quando cum copula ponitur, vt dicendo, sed & si, & aduersatur ad factum, non ad ius, imò significat identitatem iuris, & sumitur illud significatum ex copula quæ copulat nomina, & non factum sequens cum præcedenti, quia non potest, cùm sit factum diuersum, copulat ergo quo ad ius. Quãdo autem sine copula ponitur cum conditione si, vel sine ea, tunc simpliciter significat aduersatiuè quo ad factum & quo ad ius, vt in l. sed & si. præalleg. similiter in l. ij. in gl. super verbo fortius. ff. ne quis eum qui in ius vo. vi exi. Significat ergo dictio sed, aduersatiuè simpliciter vel tantùm ad factum, prout significatum suum vel aliud declarat vel concludit.

Seditio dicitur quasi seorsum itio, quia in diuersum vadũt aliósq; trahunt, vel à sedo sedas, per contrarium, vt dicit gl. in rub. C. de seditiosis. Et dicitur seditio quietis publicæ turbatio. C. eod. tit. l. j. & ij. de hoc not. xlvj. distin. seditionarios. & ibi per Archid. & Ioan. And. de immuni. eccle. c. decet. li. vj. Et tales concitantes seditionem puniuntur pœna capitis, vt not. in l. denunciamus. C. de his qui ad eccle. confug.

Sedularium. quæ vox habetur in l. iiij. de supellecti. lega. quidam interpretantur sellam seu lecticam.

Sella, idem quod sedes. Pau. in l. qui sella. de rusti. præd. accepisse videtur pro sedę, in qua sedet qui vehitur lectica.

Semestre est tempus sex mensium, & duo semestria faciunt annum, vide institu. de excututo. §. item diuus. in glo.

Seminarium locus est subactus, in

in quo semina, id est surculi vel vitium vel aliarum arborum pangũtur, vt cũ ad certam quantitatem excreuerint, vt vinetum, pomarium, arbustúmue transplantentur.

Semis colligitur ex sex vnciis, & est dimidia pars assis, & dicitur quasi semias. C. de metat. l. hac lege. lib. xij.

Seminecis, id est semimortui, vt in l. qui indignum. C. de testa. vbi dicitur. Non sunt necessaria obseruari momenta verborum quæ seminecis & balbutientis lingua profundit.

Semita, id est via. l. si ex plagis. ff. ad l. Aquil. cap. ad audientiam. de homicid.

Semper, id est omni tempore & omni casu. l. semper. ff. de iur. immu. & not. l. j. ff. sol. mat. & denotat continuationẽ, vt insti. in proœ. ibi, semper Augustus. & l. ij in fi. C. de episco. & cle. Aliquando hæc dictio semper, subauditur à iure. l. iurisgentium. in princ. ff. de pac. Aliquando semper fieri dicitur quod fit horis debitis & ordinatis, & ita exponitur in c. si laicus. xxxj. distin. Aliquando semper, id est imperpetuũ. l. fi. ff. ad l. Pompe. de parricid. Aliquando semper, id est sine temporis præfinitione. §. appellantur. insti. de excep. & l. in cognitione. ff. ad Sylla. Aliquãdo denotat animi motum. Iuuenalis, Semper ego auditor tantùm. Et de sua expositione vide Spec. in tit. de resti. in integ. § iiij. circa medium. & per Bart. & alios doct. in d. l. j. ff. solu. matri.

Senatores dicuntur magistratus populi, quasi seniores: nam secundum Azo. leges prius fiebant à populo eiúsque interuentu, sed quia aucto populo cœpit difficile conuenire in legibus condendis, ideò elegit populus centum senatores, vt C. de peti. hæred. l. vlt. vt ipsi vice populi consulerentur, & quicquid statuerent lex esset. Senatores autem sunt qui à patritiis & consulibus vsque ad viros illustres descenderunt, & hi solebãt dicere sentẽtiam in senatu, quare etiam consulem romanum vocamus senatorium magistratum, vt ff. de sena. l. vlt. & insti. de iure na. gen. & ciui. §. lex est. Senatores etiam dici debent senatorum filij & nepotes ex filiis nati, non autem nati ex filiabus, vt l. liberos. ff. de senato.

Senatus est cœtus ille honestissimus senatorum, qui centum erant numero, vt dicit Azo. ff. de legi. & sena. consul. & parificatur senatus principi, vtputa cùm habeatur vice populi, & ante imperatorem per populum, & post imperatorem per principem constitutus fuit senatus, vt ff. de orig. iur. l. ij.

Senatusconsultum est quod tan-

tummodo senatores habito consilio populi consulendo decreuerunt, secundum Isido. libr. v. Et nota quòd multiplex est senatusconsultum, vt infrà patet.

Senatusconsultum Apronianum aliàs Sempronianum, omnibus ciuitatibus fideicommissa tiam hæreditatem iubet restitui, & in eam & ad eam omnes actiones transferri.

Senatusconsultum artificianum, aliàs artificulianum, est, quo cauetur, vt præsides prouinciarum cognoscant in prouinciis de libertate, licet hæres non sit illius prouinciæ.

Senatusconsultum Claudianum statuerat, ꝙ mulier libera seruili amore capta, si ei denuntiatum esset à domino ne cōmisceretur seruo suo, & iudex super ea causa admonuisset, nec ipsa acquiesceret, substantiam suam & libertatem amittebat, & fiebat serua vel ancilla domini denuntiantis: quod, quia visum est miserabile & indignum, sublatum est.

Senatusconsultum Damasianum dicitur, quo cautū est, si abest ille iusta causa qui libertatē debet, & hoc pronuntiatū sit, ꝙ per idē libertas ei competat, ac si ab ipso directè data esset.

Senatusconsultum Domitiani tēporibus factum est, quo cautum est, vt qui per collusionem ingenuus iudicatus esset, cùm esset re vera seruus, fieret seruus eius qui collusionem detexisset.

Senatusconsultum Fauianum in dissuetudinem abiit, introducens adoptionem fieri per tres mares adoptantes, & tres inter cedentes emancipationes.

Senatusconsultum Iulianum, dicitur, quo directam sibi serui accipiunt libertatem, cùm illi à quibus libertates erāt relictę, à prętore vocati nolunt adesse.

Senatusconsultū Iunianum, aliàs Vintianū, post ad libertatem producit proprium hæredis seruum vel emptum, siue dominus iusta causa absit vel latitet, siue non vult manumittere.

Senatusconsultum Largianum meritò est abrogatum, latinam inducēs libertatem, quia quis morte sua recipiebatur extra libertatem.

Senatusconsultum Libonianum eum coercet, qui ob instruendam actionē vel testimonium dicendum, pecuniam acceperit pactúsue fuerit. Item qui perfecto instrumēto legatum sibi ascribit. Item qui hæredem in exhæredationē, aut in alicuius condemnationem legatum ascribit.

Senatusconsultum Macedonianum habet locum quando aliquis filiofamiliàs in potestate patris existenti mutuo pecuniam tradidit, quia hoc sena-

tusconsultum prohibuit mutuam pecuniam dari filiisfamiliâs ne onere debitorũ prægrauati essent occasio machinandi mortem patri. Si autem contra senatusconsultũ istud quis filiofamiliâs nummos tradiderit, traditos amittat, nisi ipse filiusfamiliâs habeat castrense peculium vel quasi castrense, eo enim vtitur vt paterfamiliâs. Est autem dictum Macedonianum secundum Azo. C. eo. tit. à Macedone pessimo fœneratore, qui tradendo pecuniam, etsi non expressè tamen tacitè & velatis verbis suadebat de occisione patris. Et no. ꝙ Macedoniano renuntiari non potest, vnde post sententiam datur exceptio ex eo. ff. ad Macedo. l. j. & ratio est quia est inductum in fauorem filiorumfamiliâs, & in odium creditorum. ff. de cond. indeb. l. qui exceptionem. hæc Goffr. de nuntia. §. renuntiatur.

Senatusconsultum Numianum censuit, non licere libertinis statum suũ priuatis pactis immutare, pœna cõtra collusorẽ statuta, & iure patronatus in detectorẽ collusionis trãslato.

Senatusconsultum Orficianum ad successionẽ matris intestatæ filias vel filios legitimos siue vulgo quæsitos vocat, nisi mater sit illustris cuius filium nominare spurium satis est acerbum.

Senatusconsultum Pegasianũ statuit vt quando scriptus hæres rogatus est totã hæreditatem vel plusquam dodrantem restituere alicui, liceat scripto hæredi totius hæreditatis quartam partem retinere, quo casu onera hæreditaria sustineat inter se & illum, cui hæreditas restituitur, inter quẽ & ipsum cui hæreditatem restituit, stipulationes solebant interponi vt communicent pro rata parte lucrum & damnum.

Senatusconsultum Pisonianum vult, vt si pœnæ obnoxius siue seruus venisset, quando animaduersum sit in eum pretium venditor præstet emptori.

Senatusconsultum Plautianum de liberis agnoscendis loquitur, qui post diuortium eduntur, per hoc permittitur mulieri si putet se prægnantem denuntiare marito suo infra xxv. dies, vel xxx. post diuortium, ita quòd nisi maritus custodes miserit, aut contrarium nuntiauerit ex se eam non esse prægnantem, cogatur partum agnoscere tanquam suum. Si verò ipsa oppressa fuerit, nullum huic partui generat præiudicium.

Senatusconsultum Syllanianum & Claudianum punit seruos capite, qui dominis suis cũ vocarẽtur, omnimodã opẽ vel auxiliũ inquãtũ potuerint non tu-

lerunt vel impenderunt, cum ipsi hoc viderent & audirent. Et ponit edictum in quo prohibetur testamenta aperiri, recitari vel describi, vel hæreditates adiri, sub certa pœna ante quæstionem adhibitam de morte defuncti, & contra facientibus pœnam imponit: vt l. si quis in graui. §. quòd autem. ff. eod.

Senatuscõsultum Tertullianum quo cauetur matri non auiæ de ab intest. succesſione deferẽda, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, si libertina quatuor, filio succedat defuncto non existentibus legitimis liberis vel emancipatis, nec à patre nec à matre defuncti, sed nouo iure & si solum vnum peperisset, siue sit ingenua, siue libertina. idem ius versatur. Vel Senatusconsultum Tertullianum dicitur cum matres vocantur ad hæreditates filiorum, vt institut. de senatus. Tertul. per tot. & not. in l. j. ff. eodem titu.

Senatusconsultum Traianũ, alias caruianum, statuit si inter plures hæredes infans sit qui fari non posſit, & ipsi rogentur seruum manumittere, nõ ideo libertas intercidat, quia fari non potest infans, nec seruum potest vendere, sed æstimatis partibus seruum manumittant salua portione infantis.

Senatuscõsultum Trebellianum à nouo iure incrementum & formam hanc accepit vt exclusio senatusconsulto pegasiano liceat hæreditatem restituenti, quartam partem retinere inter ipsum & fideicõmissarium pro rata portione diuisis actionibus contra communem stipulationem, & si totam hæreditatem volens restituerit, ad eum & in eum omnes transfert stipulationes.

Senatusconsultum Turpilianum quo statuitur ne quis publici iudicij crimen intentans, ab accusatione publici criminis causa ordinata, id est, post inscriptionẽ & fideiusſionem datam, resistat abolitione non impetrata.

Senatusconsultum Velleianum inductum est in fauorem mulierum, scilicet illarum quæ leuitate sua & sexus fragilitate se & sua obligant pro aliis fideiubendo: vel obligationem in se recipiendo. Per hoc senatusconsultum eis subuenitur & conceditur vt ipse indemnes seruentur, & si conueniantur pro tali obligatione, posſunt opponere exceptionem senatusconsulti Velleiani. Cessat autem hoc senatusconsultum, cum mulier renuntiauit Velleiano & omni auxilio. ff. eodem titu. l. vlti. Et dictum est à Velleio consule, qui fuit autor illius statuti. Et nota quòd mulier potest renun-

tiare Velleiano absq; alia certioratione, vt not. in l. iuris ignorantia. C. qui admittũtur ad bonorum possess. & Bald. ibi distinguit tria membra, aut mulieris intercessio vel fideiussoris est secundum leges, aut præter leges aut contra. Primo casu non est quærenda certificatio, cum non sit opus renuntiatione ex quo lege permittente fideiussit. Et sunt quinque casus. Primus si intercedendo aliquam pecuniam recipit, & sic se obligat. l. aliquando. in princip. ff. ad Velleianum. Secundus si secũdo intercessit. l. si mulier perfectæ ætatis. C. eodem tit. Tertius si pro dote fideiubeat. l. finali. eodem titu. Quartus si pro libertate alicuius & in causa pia. Quintus si apud minorem intercedat. ff. de minoribus. l. si apud. Secundo casu aut est certificata, aut non. Si primum, valet renuntiatio, seruata solennitate, videlicet, cum instrumento publico, & testium subscriptione. Si secundum, non valet. Fallit tamen in duobus casibus. Primo quando fit renuntiatio in iudicio, valet calore & fauore iudicij. Secundo si interuenit iuramentum, valet secundum Bartol. in l sciendum. ff. de verborum obligat. & secundum Baldum, in authen. sacramenta puberum. C. si aduersus vendit. Tertio casu contingit contra legem fideiubere duobus modis. Primo pro marito, nõ in sui vtilitatem, sed mariti. Secũdo omissa solennitate instrumenti & testium. Hæc addit Bald. super additionibus Ioan. Andr. in Specul. titu. de dispu. & alleg.

Senatusconsultum Vintianum, vide suprà, in versic. Senatusconsultum Iunianum.

Senatusconsultum volusianum statuit quòd qui improbe in litem coëunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redditum siue relatum sit, inter eos excommunicetur. l. Iulia. de vi priuata tenentur.

Senex multipliciter dicitur. not. ff. de adopt. l. si pater. §. ij. de testi. l. inuiti. & vide. C. de his qui non imple. stipen. l. ij. Aliquando dicitur senex maior lxx. annis. C. qui æta. l. vnica. Item adde quis dicatur senex, per Felin. in cap. quoniam. in princ. in vj. col. versicu. ad tertiam. vt lit. non contest.

Senes & valetudinarij qui dicantur: vide Panor. in cap. quoniam frequenter. in viij. colla. versi. tertio principaliter quęro. & versicu. sequen. vt lit. nõ contest.

Senium est quadruplex, scilicet naturæ, gratiæ, culpæ, & æternæ gloriæ. vide Alb. in suo dictio. in versic. senium.

Sensus sapientis non arbitratur

contra iura. vnde quando alter contrahentium paciscitur aliquid facere ad sensum sapientis alter contrahentium tenetur ea facere, quæ de iure fieri debent super illo contractu, quia sapiens arbitrari contra iura non potest, aliàs sapiens non esset.

Sententia secũdum Azo. in sum. C. quo. & quã. iud. sen. profer. debet. quãdoq; potest dici cuiuscũq; orationis significatio. Quãdoq; ponitur pro opinione magistrorum. Quãdoq; dicitur quicquid alicui de re aliqua placet. Quãdoq; est deportatio. Quandoq; excõmunicatio vel interdictum, sed improprie, quia excõmunicatio vel interdictũ potius punit quàm finem causæ imponit. Ideo potius pôt pœna dici quàm sententia vel diffinitio. Quãdoq; sententia dicitur, quodcũq; iudicantis præceptum, nõ naturæ, nõ iuri, nõ bonis moribus contrarium. Et secundũ hanc significationem distinguitur, quia sentẽtiarum alia est diffinitiua, alia interlocutoria, alia conuentionalis, alia quæ dicitur præceptum, alia mulcta, alia dispensationis. Et potest sic describi sententia diffinitiua: Est diffinitio iudicialis, controuersiæ, finem imponens. ff. eod. tit. l. j. Et addunt quidã ad diffinitionẽ indubitata, & quæ nullo remedio retractari possit: per l. elegãter. §. si post rẽ iudicatã. ff. de cõd. ind. Vel sic describitur sententia diffinitiua. Est diffinitio iudicialis, cõtrouersię finẽ impones, ex pronuntiatione iudicis damnationẽ vel absolutionẽ, cõtinens. Et hæc principalem diffinit quæstionẽ: vt quando auditis vtriusq; partis allegationibus causa terminatur, & finis principali negotio imponitur, quam semel latã iudex reuocare non potest, & iudex esse desinit, quia officio suo functus est, licet retineat iurisditionẽ ad exequẽdũ, de offic. deleg. c. in literis. & c. quęrẽti. Sed an corrigere possit si dicat absoluo pro cõdẽno: vide Goffr. in sum. de sentẽ. & re iudi.

Sentẽtia interlocutoria est sentẽtia semiplena, quæ profertur inter principiũ & finẽ causæ, nõ super principali, sed super emergẽtib⁹ & incidẽtib⁹ quęstionib⁹, puta super libello offerẽdo vel cõcipiẽdo, vel dãda dilatiõe aut denegãda, & similibus, principali causa durãte, vnde quãdo iudex nõ residens ꝓ tribunali interloquẽdo inter partes sine solẽnitate scripturę aliquid ꝓnũtiat de plano, & sup aliquo incidenti vel emergẽti extra primũ intẽtũ principale, hãc reuocare pôt iudex, siue sit ordinari⁹, siue delegat⁹, siue arbiter, debet tamen cũ causæ cognitiõe ferri, & iudice

dice cõcedente non procedente.iij.q.iij.§.spatium.secundũ Gof.& sententiã interlocutoriam fert iudex cõtra reũ cõtumacẽ, quando citato reo & nõ veniente, pronũtiat actorẽ fore mittendũ in possessionẽ rei aut bonorũ pro mẽsura debiti declarati vel rei petitæ. De emergenti quæstione, vt quando est quæstio inter partes vel aduocatos, vtrũ aliquis sit recipiẽdus in testimoniũ,&c. vt supra. Et illa sentẽtia trãsit in rẽ iudicatã quo ad duo, scilicet vt remedio appellationis attẽtari nõ possit, & vt excipiatur ex ea.c.cùm dilectus. de elect. in fi.nõ autem vt ex ea agatur actione in factũ,sicut ex diffinitiua. A qualibet enim tali potest appellari secũdũ canones, non autẽ secundum leges, generaliter fallit in casibus.l.ij. C.vt lit.penden. vel dicitur si interlocutoria sit talis quę absorbeat totum ius alicuius, & instar habeat diffinitiuæ, ita vt post interlocutoriam non sit opus ad appellandum à diffinitiua,si ab ea appellatur,secus si post interlocutoriã saluũ sit beneficiũ appellationis à diffinitiua.Gof. tenet primũ in sum.eo.ti.de sent.& re iud. Itẽ interlocutoria secũdũ eundẽ est declaratio iudicialis super aliquo articulo summarie ius tribuẽs inter partes. Et finaliter omne verbũ à iudice in iudicio prolatũ: iudicialiter faciẽs ad causam,est sentẽtia interlocutoria, vt in auth.de litig.§. omne.colla.viij. &c. Et notãdũ, ꝙ aliud est sentẽtia & aliud est statutũ. Nã statutum fertur pro futuris delictis, dicẽdo.Statuimus vt nullus hoc faciat,& faciẽs sit excõmunicatus ipso facto,vt no.in c. fi. de cõsti.lib.vj. Sẽtẽtia verò prolata sic, Excõmunico te si furtũ feceris,prohibetur furtũ,quia tractus futuri tẽporis nõ spectat ad iudicẽ, de hoc gl. opti. de sen.exc.c.Romana.lib.vj.& c.à nobis.de sen.exc.Itẽ differt sentẽtia à canone in hoc: quia canon archiepiscopi in prouinciali cõcilio ligat subditos totius ꝓuincię.xviij.dis.c.vl. Sẽtẽtia autẽ archiepiscopi dicendo,Quicũq; furtũ fecerit,sit excõmunicatus,nõ comprehẽdit subditos totius ꝓuinciæ, sed solius diœcesis suæ,vt est gl.in c.Romana.præal. Itẽ sentẽtia excõmunicationis, siue iusta sit,siue iniusta,tenet xj.q.iij.c. j.nisi in duobus casibus, scilicet post appellationem legitimã, & intolerabilẽ errorẽ in forma.c.ꝑ tuas.de sen. exc. solet.& c.venerabilis.e.ti.lib.vj. Et quomodo sentẽtia tribꝰ modis dicit̃ iniusta.s. ex causa, ex animo,& ordine,est glo.iij.in c.sacro.de sen.exc.& illud iterũ verũ est in sentẽtia excõmunicationis,ĩ qua est speciale ꝙ teneat

torrentis tulerit, & de his intellexit Vlpia.in l. vinaria vasa.ff.de verb.sign. licet alij aliter. & in l. sed & si quid. §. proprietatis. vide ibi gl.ff. de vsufruc.

Sericoblatæ dicuntur vestimenta, quæ inseruntur & texuntur serico, vt l.lotas.C. de murile. lib.xj.secundũ Accur.

Legendum, Sericoblattæ, duplici tt, vt ibi attestatur Alci. Nã blatta dicitur purpura: vnde Sericoblattæ vestes purpureæ serico intextæ.

Seruiana & quasi seruiana actio, Require suprà, Actio.

Seruitus est constitutio iurisgentium, qua quis contra ius naturale alieno subiicitur dominio. Et quãdo seruitus inducta sit: vide gl.super verbo seruos. de Iudæ.& Sarra.c. ita quorũdam.optimam glo. super verbo seruitutes.dist.j. ius gẽtiũ. sunt autẽ duplices seruitutes, scilicet prædiales & psonales.

Seruitus prædialis est quædã constitutio, qua prædium prædio subiugatur, & seruitutes prædiales, lex reales appellat, quæ sequuntur prædia, & earũ constitutio eatenus tenet, quatenus expedit prædiis, id est ad fructus eorum percipiendos.

Seruitutum autem prædialium aliæ sunt vrbanæ, & aliæ rusticæ, sed has quidem seruitutes lex dicit esse iura communia, quæ libertatis sunt: vnde not. secundũ Azo.in sum.C.de ser. & aquædu.quòd hoc verbũ ius in eadem lege & in eadẽ voce supponit pro seruitute. Dictio enim semel posita duas quandoq; importat significationes, scilicet propriã & impropriã, vel vtranq;. Propriè autem secundũ diuersa dicuntur seruitutes. Nã si non possem ex ædibus meis exire in agros meos vel peruenire ad viã publicam nisi per agros tuos, vel ortos, & emã à te licentiã eundi, hæc licentia dicitur seruitus itineris, quia prædiũ tuum in hoc mihi seruit. Et harũ seruitutũ quædam habent causam continuam, quædam quasi cõtinuã, & quædam discontinuã, secundũ glo.in l.seruitutes.magna. in princ. in glo. magna. ff. de serui.tit.gene. Et quę seruitus dicatur habere causam continuam, & quæ discontinuã, declarat Bar.in l.ij.C.de serui.& aqua.

Seruitutes rusticæ sunt quæ prędiis rusticis debentur, velut iter, actus, via, aquæductus, aquæhaustus, pecoris appulsus ad aquam, ius pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiẽdæ, quę tria vltima possunt dici nominatæ seruitutes rusticæ, sed superiora propriis nominibus carent, quæ omnia require locis suis. Nam iter est ius quo ex ęde mea per agros tuos possum in vicos publicos exire vel

intra

intrare, sed aquæhaustus est, vt aquam haurire possim de puteo tuo.

Seruitutes vrbanæ sunt quæ prędiis vrbanis debentur, scilicet intuitu alicuius ædificij, nam ædificiis inhærēt, velut altius tollendi, aut non tollendi, ne officiatur luminibus vel prospectui domus vicini. Item stillicidiū auertendi vel nō auertendi in tectū vel in aream vicini, vt stillicidium tecti mei cadat in aream vel fundū eius. Item vt liceat immittere vel proiicere tignum in parietem vicini. Et no. quòd an seruitus sit vrbana vel rustica, colligitur ex qualitate prædij, cui debetur ipsa seruitus, quod patet. Nā talis est seruitus, quale est prædium cui debet. Hinc est, ꝙ licet via sit seruitus rustica, tamē si seruiat domui, quæ est vrbanum prædium. l. vrbana prædia. de verb. sign. censebitur seruitus vrbana, inspecto fundo cui debetur, gl. in l. j. in glo. fin. de ser. vrb. præd.

Seruus est qui de iure gentiū vel ciuili dominio alieno subiicitur, in hac parte & ius gētium & ius ciuile detraxerunt iuri naturali. Et dicuntur serui nō à seruiendo, sed à seruādo. Imperator enim vel princeps captos ab hostib⁹ qui serui sunt capientium, vendere iubet, & per hoc seruare & nō occidere, hostibus enim captis & sic in seruitutē redactis, hoc seruandū est, quod vtile & benignū visum est. s. eos omnes seruari, & nō occidi, hoc enim benignitatis est, sed occidi, crudelitatis. Ideo etiā dicta sunt mācipia, quia ab hostibus manu capiūtur, vt insti. de iu. persona. & ff. de sta. homi. l. libertus. Sunt etiā serui vernæ qui sunt ex ancillis manētibus in domo nati. l. Titię textores. ff. de lega. j.

Serui stricto modo dicūtur carentes libertate. Sed largo modo etiā seruiētes pro pecuniis & mercede, dicūtur serui, à seruiēdo. Panor. in rub. de Iudęis.

Serui arcarij. Require suprà, Arcarij.

Serui ascriptitij, vide ascriptiti⁹.

Serui atriarij vel atriēses sunt illi qui atrij custodiam faciunt.

Seruus corruptus dicit̄ seruus q ꝑ alicuius inductionē fact⁹ est de bono mal⁹, vel de malo deterior. s. in anima & corpore.

Serui corrupti actio. Require suprà, Actio.

Serui cubicularij dicuntur qui lectum & cubiculū domini sui procurant, qui vulgo camerarij vocantur à camera.

Serui dedititij dicūtur q in morte liberi, & in vita sua serui sunt, quorū libertas sublata est, vt insti. de liber. §. libertinorū.

Serui Latini sunt qui à dominis erant manumissi: vt in vita essent liberi, & in morte serui,

& cō

& eorũ bona tãquam seruorũ ad dominos deuoluebantur, vt in §.præal.insti.de libert.

Seruus librarius à libra dictus est qui, scilicet põderibus præest & libræ nummorũ, & permutatorum custodiam habet domi domini sui.

Serui insulani alias insularij sunt qui retinentur in insula, id est in domo, nec mittuntur in agros, nec in villã. Domus autẽ insula dicit̃ eo, ꝗ insunt ei habitatores, licet insula quãdoq; dicat̃ in salo.i. mari sita.

Seruus mediastinus vel medianus est qui mediũ gerit actũ, scilicet qui nec est ordinarius nec vicarius, sed medius inter hos & illos connumerandus.

Seruus ordinarius dicitur qui aliis seruis est prępositus.s.q habet alios seruos sub se quibus prǫest, & prǫcipit eis qđ vult.

Seruus vicarius est qui seruo ordinario subministrat.

Seru⁹ originari⁹, vide originari⁹.

Seruus public⁹ dicit̃ tabellio, nõ qa seru⁹, sed qa publicũ exercet officiũ. ff. de adop.l. nõ aliter.

Serui vernæ, vide in ver. Verna.

Serui victores sunt quos quis victus habet præparandi causa.

Serui villici sunt qui ad villam mittuntur.

Sescunx cõstat ex vncia & dimidia, & est octaua pars assis, & debet eius litera tertia scribi s, & nõ x, vt insti.de hære.inst. §. hæreditas. secũdum Accur.

Seu, dictio est disiũctiua.C.de sacros.ec.l.generali. & aliquãdo ampliat.ff.de au.& arg.leg.l.si qs ita.& secũdũ Bar.ĩ d.l.generali.& no.lxiij.dist.ego Lud.& lxxv.dist.c.vlti.in fi.& ꝑ Arch. de fo.compe.in c.j.lib.vj.

Seueritas dicitur rigor & integritas iustitię.Arch.in c.vt officiũ. §. verũ. in verbo seueritas. de hære.in vj.Vel dic ꝗ seueritas est ꝑ quã iuridicialis sentẽtia vel vindicta districtè exercet̃, vel est virtus debito supplicio coërcẽs iniuriã, secũdũ Alb.in suo dictio. in verbo Seueritas.

Sextans est sexta pars assis ex duabus vnciis constans.

Sextarius, vide Modius.

De S ante I.

Si, de ꝓprio significato importat cõditionẽ, nõ tamẽ semper significat. Vnde quandoq; facit dispositionẽ cõditionalẽ. Quãdoq; executionẽ tãtũ. Quãdoque significat causam incertã. Quãdoq; certã. Quãdoq; euẽtũ incertũ nõ cõditionalẽ, qa nõ suspẽdẽtẽ. Quãdoq; accelerationẽ, & quãdoq; nihil significat. Exẽplũ primi ibi, ꝓmitto vel lego si nauis ex Asia venerit: vt in l.itaq;.ff.si cer.pet. Secũdi ibi, iudex dicit, do tutorẽ si satisdederit, qa sensus est, ꝗ purè dat̃ & immediatè fit tutor, sed administrare nõ debet nisi prius satisdederit, vt l.mu to §. hãc autẽ.ff.de tut. vbi dicitur, hãc autẽ cõditionẽ si satisde

tis dederit, conditionē non facere ratio est voluntas proferentis. Nā tutor à iudice nō potest dari sub cōditione. c. actus legitimi. de reg. iur. li. vj. Etiā quia inuitus datur tutor ergo non stabit in voluntate sua per conditionem. Nec iudices in decernendo solent facere iudicia sua conditionalia. Exemplum tertij, Lego Titio si negotia mea gesserit. Et est aliud exprimere causam per quia, & aliud per si. Nā per quia exprimēdo falsa causa nō vitiat, sed p si, vitiat l. demōstratio. ff. de cōd. & de. nisi aliud appareret ex volūtate disponētis. Etiam quandoq; si capitur pro quia, vt ibi, Si Deus est, quia hic subiecta materia & fides catholica habet, q Deus creator est omniū certitudinaliter. Quarti, quādo ille euētus est de pręsenti vel de præterito, vt ibi, Promitto vel lego si rex est Parisiis vel fuit tali die, vbi euentus est disponentibus vel disponenti incertus, non tamē cōditionalis, quia non suspendit. Nam actus purus statim valet vel non valet. §. si. insti. de ver. obli. & hic accelerationē significat. Etiā quādoq; nihil significat, vt ibi promitto si talis morietur. arg. l. si pupillus. §. qui sub conditione. ff. de noua. & delega. quia non potest significare conditionem, quæ est de euentu futuro certo. Sed quia nihil certius morte, ergo materia subiecta non patitur. Dicit tamen Bar. q in vltimis voluntatibus operatur conditionem, dicendo lego, si hęres morietur, vel si Sempronius morietur, non ex eo quod mors sit incerta, sed quia incertum an legatarius morietur antequam hæres vel Sempronius. alleg. l. quibus diebus. §. quidam Titio. ff. de cond. & demonst. vbi dicitur q legatum tale, si mater tua morietur, est conditionale. Petrus dicit contra q est purum. Et sic in textu allegato debet sumi pro cùm, quod significat principaliter tempus & per consequens conditionem. Item nihil significat, vt ibi, promitto si volueris, lego si hæres voluerit. l. sub hac. ff. de act. & oblig. quia actus in voluntate obligandi est, & sic nulla est dispositio vel restrictio fit, nisi disponens videatur decidere. l. si ita expressum. ff. de cond. & demon. Finaliter autē semper ad mentē disponētis recurrendū est, qa sępè cōtingit q vna dictio vel oratio p vnū capitur in vno significato, & p aliū in alio. Sunt ergo circunstātiæ attēdendæ, per quas mēs pferētis declaratur.

Si nō valet hoc iure, valeat illo. Si nō valet iure testamēti, valeat iure codicillorū, &c. Hæ clausulę significāt. si nō potest valere ex defectu solēnitatis, vt te-

stamentũ.s.ꝙnon sunt septem testes, vel non sigillauerũt eodem contextu, valeat iure codicillorũ si sintquinq; testes, quia disponens hoc voluit & lex admittit. Significat ergo dictio si, apposita his verbis vel aliis, quod voluntas disponentis declarata ex verborũ significato, vel alio quouis modo dictat.

Sic, qualiter intelligatur, vide extra de priuileg.c.ex ore.de cõfir.vti. c. examinata.& de ver. sig.c.abbate.cum simi.

Sica est ferrum vel cultellus breuis in vtraq; parte scindens & acutus, quo maximè vtuntur qui apud Itallos latrocinia exercent, sed eius interpretatio est larga vt contineat telum, lapidẽ, lignum & quodlibet ferrum, vt inst. de pub.iud.§.item lex.& §.sicarij.

Sicarij dicuntur homicidæ & interfectores, dicti à sica, id est ferro vel cultro.inst.de pu.iud. §.sicarij. etiã dici possunt sicarij qui alicuius vitæ armis insidiantur.de pœ. distin. j.si quis cum telo.de homicid.cap.sicut dignum.in glo.

Sigillatim, id est singulariter ita exponit Host. in c. venerabilis.de testi.& Archid.in c.præsentium. §.testes.eod. tit.lib. vj.& habetur de hac dictione in l. sed & si per prætorem. §. fina. ff. ex quibus cau.maio.& in l. cùm quidam.C.de verborum signific.

Sigillum præter vulgatam significationem interdum significat paruam statuam. l. quæsitum. §. Papinianus. de fund. instru.

Signum quid sit, & quomodo signum differt à sacrificio. de consec.distin.ij. sacrificium.& c. signum. & quomodo multiplex est signum, vide extra de consuetu.c.ij. in glo. frequentius autem accipitur pro sigillo.l.iij.de tab. exhi.

Signare est aliquam formam vel signum alicui imprimere, vel notam imponere, vnde testamentum signare, id est notare debet quis, vt notum sit illud quod in testamento scriptum est. Isid.lib.v.etymo. Sed subsignare est subscribere, vt si testes vocati & rogati à testatore subscribant.

Signatas tabulas (inquit Vlpia.in l.ad testiũ. de test.) accipi oportet, & si linteo, quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa fuerint.

Signatum aurum vel argentum quod dicatur, docuit Iuriscon. clarissimè in l. Quintus.de au. & arg.leg.

Signatorius annulus est qui characterẽ.i.sculpturã habet, quo vtimur ad imprimẽdum signa.

Significatio secundũ Azo.de ver. sig.propriè est demõstratio facta, proprio nomine rei de qua quæritur attributo, sed largè ponitur si propriũ nomen non

interu

interueniat, si tamen res per aliud verbum, quod aliquo modo accedere posſit ad rei oſtenſionem, notificetur.

Signinum opus, vt interpretatur Nebriſſ. ex Plin. dicitur quod conficitur fractis teſtis contuſſis, addita calce.

Silentiarij ſunt idem quod conſiliarij vel ſecretarij principis, qui ſilere debent, & occultare principis conſilia, vt ff. de mino. l. verum. & gl. iij. l. illud. C. de collat.

Siliginarius, cuſtos ſiliginis. l. ſi quis vxori. de furt.

Siliqua ſecundum Iſid. eſt vigeſima quarta pars ſolidi, alij dicunt octaua, alij quarta pars vnciæ, ſuper quo vide l. liberto. §. filium. ff. de annuis leg. & in auth. ſed hodie. C. de epiſco. & cle. & in auth. de ſanctiſſ. epiſ. §. ſportularum. Aliquando eſt cortex ſeu pellis fabæ & ciceris. l frugem. §. ſi. ff. de ver. ſig. & ibidem glo.

Sylua cædua eſt quæ ad hoc vt cędatur deputata eſt, & dicitur apta cędi, quia facilè ſuccreſcit.

Sylua palaris ex qua pali & pedamenta ſumuntur.

Sylua paſcua dicitur quæ paſcuis pecudum eſt aſsignata.

Simile dici non poteſt vbi diſsimilitudo ſubeſt. xxviij. q. j. ſicut enim. & l. iij. ff. de iniu. rup. & irri. teſta. & qualiter interpretetur hoc verbum ſimile, vide c. olim. de verb. ſigni.

Similitudo eſt rerum differentium comparatio, ſecundum Boe. & quæ ſimilitudo ad ſpeciem vel genus referatur, eſt glo. not. in ver. curam animarum, in c. non poteſt. de præben. lib. vj.

Simonia ſecundum Gof. eſt ſtudioſa cupiditas vel voluntas emendi vel vendendi ſpirituale, vel ſpirituali annexũ, quod ſpirituale cenſetur. ius enim percipiẽdi prouentus præbẽdales. ſ. ratione præbẽdæ vel prælaturæ, ſpirituale non eſt, ſed annexum ſpirituali. ſ. canonię, propter res temporales quæ ex illo iure proueniunt, vt. ſ. fructus. j. q. iij. ſi quis obiecerit. ſic & ius patronatus dicitur annexum ſpirituali propter quandã confœderationẽ, quia cadit in laicũ à quo poſsidetur, vt c. de iure. eo. tit. Et dicitur à Simone mago, qui fuit primus autor huius ſceleris in nouo teſtamẽto. Ipſe enim voluit emere gratiam ſpiritusſancti à beato Petro. ſic Giezi in veteri teſtamento voluit gratiam ſanitatis Naaman Syro vendere, vt 4. Reg. 5. Vnde ſimoniacus dicitur propriè emptor ſpiritualium, ſed Gieziticus venditor eorundem. j. q. j. qui ſtudet. Et eſt ſimonia peccatũ enorme reſpectu eius qui per ſimoniam beneficium acquiſiuit, qui pœnitentiam agere non poteſt beneficio retento, vel dicitur

enorme, id est indispensabile, quia dispensari non potest cum simoniaco, nisi beneficio resignato, sicut in simoniaco in ordine contingit, vt xiij. distin. nerui. Et simoniacus etiam occultus in ordine suscepto, qui vitiosum habet characterem, vt j. q. j. quibusdam, suspensus est quo ad se & quo ad alios. j. q. j. Reperitur etiam simonia sola intentione absq; pacto vel facto committi, vt in c. qui studet. præalleg.

Simplex præceptum est cum præter li. contest. iudex confessione partium accedente aliquid præcipit, verbi gratia, si quis à reo in iudicio absq; libello cũ instrumento debiti petat x. & confiteatur de plano, tunc iudex sine alia causæ cognitione vel commissione sibi præcipiet, vt certo termino soluat, & hoc dicitur præceptum, & non sententia, quia sententia non dicitur nisi quando ordo iudiciarius est seruatus.

Simpliciter, quid hoc verbum importet, not. per Innoc. & Hostien. in cap. olim. de accu. & in Specu. de inquisit. §. iij. versic. sed quid ergo. Item de hac dictione vide per Bar. Ioannem de Imola, Alexand. & Franc. de Aret. in l. j. §. si quis simpliciter. ff. de verb. oblig.

Sine, hæc dictio, tria importat. Est enim priuatiua, negatiua, & exclusiua. not. ff. de pigno. actio. l. j. §. præter. Item importat argumentum à contrario sensu. extra de his quæ fiunt à præla. sine consensu capituli, cùm apostolica. §. fi. Aliquando includit. v. distinc. ad eius. & de tempo. ord. cap. nec episcopi. & ibi in gl. Aliquando ponitur pro non. ff. mand. l. si mandauero. §. fugitiuus. Aliquando pro cõtra. ff. de acquir. posses. l. si ex stipulatione. & plenè de hac dictione vide per Alberi. de rosa. in auth. quod ius. C. de procur. & Bar. in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.

Singulare sæpè ponitur pro plurali. l. in vsu. de ver. sign.

Siphones, vt scribit Alcia. in l. ferri. de verb. sign. erant instrumenta, quibus olim fabri vtebantur ad extinguenda incendia. Siphonum meminit Vlpia. in l. quæsitum. de fun. instru. tametsi in vulgatis codicibus Scopæ, non Siphones, impressum sit.

Si quis, verbum hoc, tam masculos quàm fœminas complectitur. l. j. de verb. sign.

Sistere in iudicio dicitur qui prestat eius, de quo agitur, præsentiã. l. apud Labeonẽ. de ver. sig. vide suprà in verb. iudicio sisti cautio.

Sitocomia. i. fames vel guerra. C. vt nemi. lic. in em. specie. in gl. rub. vel dic sitocomia frumẽtaria dicitur. vnde sitocoma præfectus

fectus frumentariæ. Nã siton frumentum, & como curo dici tur, vt habet in l. fi. ff. de admini. re. ad ci. perti. vbi corruptè legitur sitoniaspro sitocomas.

Sitonæ, latinè frumentatores dicuntur, quo nomine appellabã tur magistratus quidã, qui frumentum & annonam curabãt: vnde Sitonia, tale eorũ munus.

Sitostasius erat, qui vendẽdo frumento præerat, secundum Alcia. in l. quicqd. C. de fru. Alex.

Siue euenerit siue non euenerit, hæ orationes de se sunt contrariorum casuum, & tamen coniunctæ significant puritatem, scilcet, quòd actus qui deponitur his verbis sit purus, & sumitur significatum ex hoc quòd certum est alterum casuum euenturum, & sic dispositio redditurpura, facit l. quòd si petente. §. vlti. de peric. & commo. rei vend. vbi habetur quòd venditio facta hoc modo siue nauis ex Asia venerit siue non, est pura, vt l. si pupillus. §. qui sub conditione. ff. de noua. vbi habetur ꝙ qui stipulatur sub cõditione omnino extitura, purè stipulat̃, vt l. itaq;. ff. si cer. pe. vbi cõditio dicitur, cũ in incertũ cõfertur. Et sic patet ꝙ hæc cõditio non reddit actũ cõditionalẽ de per se, sed hęc oratio applicata dispositio ni vltimę volũtatis eã reddit cõditionalem, vt l. huiusmodi. ff. quãdo di. leg. ce. vbi dicitur ꝙ legatũ hoc modo factũ, siue illud factũ fuerit, siue nõ est cõditionale, & intellige siue nõ fuerit infra certũ diẽ, ne in infinitũ expectetur. Et licet certũ sit alterũ casuũ euenturũ, tamen incertũ est an viuente legatario vel nõ, & sic incertitudo facit cõditionẽ in vltimis voluntatibus, facit l. j. ff. de cõd. & de mõst. Secus in cõtractu qui purè trãsmittitur, siue factũ existat siue nõ, ergo cõtractus factus cũ ille morietur nõ est cõditionalis. sed in diẽ. l. nã si cũ moriar. de cõd. inde. Et sumit̃ in his significatum ex cõmuni modo intelligẽdi, nisi aliudcertè appareret ex voluntate testatoris vel contrahentium.

De S ante O.

Sobrini & sobrinæ dicuntur qui vel quæ ex patruelibus, fratribus vel sororibus, consobrinis vel amitis progeniti vel progenitæ sunt.

Sobrinus propior & sobrina propior sunt patrui magni vel amitæ magnæ, auunculi magni vel materteræ magnæ, filij filiæ'ue.

Socer est pater mariti. l. sic autem. ff. de re iud. etiam est pater vxoris, vt ea. l.

Socrus est mater mariti vel vxoris.

Adde ꝙ soceri appellatione continetur etiam auus mariti vel vxoris, & appellatione socrus, auia. l. soceri. de verb. sign.

Socer magnus, & socrus magna, appellantur auus & auia mariti vel vxoris. l. non facilè. ff. de gradib.

Societas est duorum pluriúmue conuentio honestè contracta ad vberiorem quæstum & commodiorem vsum, require suprà, actio pro socio.

Sodales, qui sunt eiusdem collegij. l. vlt. de colleg. illicit.

Solarium, vectigal quod reipub. soluitur ob publici soli occupationem. l. ij. ff. ne quid in lo. pub.

Solatium, idem quod stipendiũ, secundum Alcia. in l. inter donum. de ver. sign.

Solennitas sumitur pro actu reali, vt solennitas stipulationis, dum quis fideiubendo se obligat interrogatione præcedente & responsione sequente. insti. de fideiuss. §. fi. Et hoc est notandum pro intellectu huius si scriptum reperiretur aliquẽ fideiussisse, quia sub hoc verbo significatur solennitas stipulationis, nisi fieret in patria tali in qua efficax est simplex promissio. Similiter in authẽtico instrumento si reperitur ibi scriptum aliquem promisisse, sub hoc verbo includitur solennitas stipulationis. l. j. C. de vsur. & §. si ita scriptum. insti. de inuti. stipu. Et sumitur significatum ex solennitate instrumenti quod significat ibi contentum solenniter factum etiã ex parte notariatus, quia notarij non redigunt instrumenta in scriptis publicis, nisi de actibus coram eis solenniter celebratis. Aliàs promissio non facit de se solennitatem stipulationis, secus de fideiussione, dum saltem apparet, inquantũ pro quo & penes quẽ, aliàs etiam nulla esset fideiussio. l. cùm de indebito. ff. de prob. § fi. iuncta l j. de fideiuss. & sic de aliis, in quibus includitur solennitas vel non.

Solertia, id est cautela. de iure patro. c. j. lib. vj. per Archid. vel ingenij scientia vel astutia. no. in l. j. §. non fuit. ff. de dolo. & in l. j. C. si maior fac.

Solet, quid importet, vide Bar. in l. j. C. quomodo & quando iu.

Solicitus dicitur inquietus, quasi solers & citus, secundum Isid. in tit. de solicitudine.

Solidum, id est firmum: Et componitur cum in, vt insolidum, id est quilibet eorum per se solùm, vnde locum habet in promissionibus stipulatione valatis, quæ stipulatio concipitur per verba futura, & inserit insolidum se daturos vel seruaturos.

Solidus idem est quod aureus, & lxxij. solidi faciunt libram auri. insti. de pœna teme. lit. §. fin. ff. de in ius voc. l. libertus. Item solidus & aureus qualiter accipiantur in iure, & quot solidi faciant libram. Panor. in

c. conq

c.conquerente.de offic. ordin. vbi Felin.

Solium latini, græci thronum vocant, & est locus in quo reges sedent. cap. quorundam.& ibi Archid. de elec.in vj.

Soluendo esse est habere vnde soluat, vel soluere possit in solidum per se vel per alium.ff. de verb.sign.l.soluendo.& sic dicitur quis esse soluendo. Econtra non soluendo dicitur ille qui soluere non potest.

Solum idem est quod terra: vnde,

Sit tibi terra solum quo possunt vincere solum.

Vbi primum est substantiuum neutri generis, secundũ adiectiuum masculini generis, vnde dicitur.

Quicquid plantatur, seritur vel ædificatur.

Omne solo cedit radices si tamen egit.

insti. de re. diui.§. cùm in suo.

Solus est cui nullus est contrarius.dist.viij.si solus.

Soluta oratio dicitur quæ neque coniunctim neque disiunctim connexa est, vt cùm dicitur in instrumentis, vendidit, dedit, tradidit, & alia id genus.l. sæpè.de ver.sign.

Solutio secundum Goffr. est rei quæ debetur redditio. instit. qui.mo.tol.oblig.in princ. vel large est ab obligatione liberatio. Et alia est naturalis siue vera, quæ fit per redditionem eius quod debetur, alia ciuilis siue imaginaria, & fit multipliciter per nouationem, delegationem, acceptilationem, vel compensationem, de quibus in locis suis.

Solutum matrimonium dicitur siue morte siue diuortio.l.cum querebatur. ff. de ver.signi. & l.si quis.ff.solu.matri.

Solutus dicitur cui libera facultas recedendi est.l.qui neq;.de verb.sign.

Sonticus morbus est ille qui perpetuo nocet, nisi sit curatus, vide suprà morbus.

Sordes apud Iurisconf. significat auaritiam.

Sors est ars diuinandi. Diuinatio autem propriè in malo sumitur. Item etiam sors idem est quod sortilegium, vt extra de sorti. Item sors est portio hæreditatis, eo quòd per sortes solent diuidi hæreditatum portiones. de præben.cum secundum apostolum.xxj. distin.cleros.Sumitur etiam pro fortuna vel euentu. xxvj. quæst. ij. sors.Item pro capitali capitur, vt de vsur.c.j.& ij. de hoc vide gl. in proœ. cle.in ver. sortis.

Sortilegium est quando aliquid per creaturam diuinatur. Et species diuinationis numerantur. xxvj. quæst.iij.c.igitur.& eadem cau. quæst. v. episcopi. & cap.nec mirum.

Sortilegi vel sortilegistæ sunt diuinatores, vel isti qui sub nomine fictę religionis p quasdã

quas sanctorum vel apostolorum vocant sortes vel diuinationes, sententiam vel scientiam profitentur, siue diuinationis, aut quarũcunq; scripturarũ inspectione futura promittunt: vt xxvj.q.j.c.j.

Sotulares dicuntur quasi subtalarea à sub & talo. Et alias sub boti, genus calciamenti: vt in cap.ne in agro.de sta.mo.

De S ante P.

Spado quis sit: vide ff.de excusa.tuto.l.spadonem.& institu.de adoptio.§.illud. & vide suprà in verbo castratus.

Species significat terminũ significatiuum plurium differentiũ numero: vt homo, ille terminus significat omnes homines inter se differentes numero, qui terminus homo significatur per hoc nomẽ species ꝓut est vnum de quinque prædicabilibus. Sed secũdum legistas sumitur species quandoq; pro indiuiduo: vt Seius, Stichus, fundus Cornelianus.

Species apud veteres Iurisconsultos frequẽter accipitur ꝓ eo, quod recẽtiores dicũt casum. aliquãdo tamẽ significat id qđ fit ex aliqua materia, vt in §.cũ ex aliena. Instit.de re.diui. quãdoq; ponitur pro parte. §.plebs autem. Instit.de iur.nat. & l.ij.de liber.agnosc.

Speciale delictum quod, vide in ver.delictum.

Species personas accipere debemus clarissimas personas veriúsq; sexus: item eásque ornamentis senatoriis vtũtur.l.speciosas.de verbor.signific.

Spectabiles qui, require supra in ver.magistratus.& est optima gl.i auth.vt ab illustri. coll.v.

Spectacula sunt quæ fiũt in loco vbi ludebãt tragœdi & comœdi, vt dicunt Græci.& habetur in auth.de consulibus. Et spectaculum prohibitũ est, prout importat effusionem sanguinis.C.de gladi.l.j. lib.xj. & l.legatum. ff.de vsu & vsufruc. Sed ludi permittebãtur ad lętificationem populi, vt comœdiæ & similia.l.j.ij.& iij.C.de spe.lib.xj.

Specularia, quorũ fit mentio in l.quæsitũ.§.itaq;.de fun.instru. cõficiebantur ex speculari lapide in tenuissimas crustas secto & pellucido, vt tradit Alcia.in l.malum.de verb.sign.

Specularij inter artifices nominãtur.l.j.C.de excu.mu.lib.x.

Speculatores ꝓpriè dicũtur pręsides prouinciarũ.l.j. C.de priui.car.& l.ordinariorũ. C. de cohar.lib.xij.& eorum autoritas est magna. Panor.in cap.suspitionis.de officio deleg.

Speculum quasi exemplum est.c.enimuero.xix.dist.vnde ecclesia Romana est speculum aliarũ: vt d.c.enimuero. & est triplex speculum, secundum Archid.in §.ecce.xxxvj.distin.

Specu-

Specus est altus locus supra terrã per quem ducitur aqua. ff. de riuis. l. j. §. specus. Itẽ ponitur pro fossa qua colligitur aqua, & est ampla & rotunda. ff. de aqua plu. arcẽ. l. supra iter. ibi glos. ponit differentiam inter specus & cuniculum. vide supra in litera C.

Sperãt, id est, putant. insti. qui. ex cau. manumit. non lice. §. in fraudem. versicu. sæpe.

Sphæristeriũ, de quo in l. si quis mihi. ff. mand. locum fuisse in balneis, Bud. putauit. Lãprid. in Alex. accepisse videtur pro loco ad ludũ pilę accõmodato.

Spiculatores, pro apparitoribus. l. diuus. ff. de bon. dam.

Spoliatio est à possessione rei immobilis violenta & iniuriosa deiectio, vel rei ĩmobilis ablatio. dicitur violẽta, quia si quis sponte possessionem suã renũtiauerit vel abiurauerit, locũ non habebit spoliatio, & per consequẽs nec restitutio: nam restitutio spoliatorũ est ablatorum in iudicio redintegratio. Et quia credendum est canones loqui sano intellectu, spoliatus intelligitur in casu quo criminaliter accusatur q tota sua substantia, vel maiori parte ipsius se per violentiam destitutum affirmat, quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis nos opponere debemus. Habet enim spoliatus priuilegium vt nõ possit exui iam nudatus: vt est text. in capitulo frequens. de restit. spol. libro vj. Vnde

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Vide Goffre. in sum. de restit. spol. vbi prædictam diffinitionem spoliationis subtiliter declarat.

Sponsus & sponsa sunt qui inter se de futuris nuptiis promittũt per verba de futuro, à spõdeo sic dicti, id est, promitto, vt l. iij. ff. de spon sa.

Spõsa dicitur etiam quam pater spondet alicui futuram sponsam seu vxorem: vt l. ij. ff. eodem titu.

Sponsalia sunt futurarũ nuptiarum cõuentio & repromissio. ff. eodem titu. l. j. & xxx. q. v. nostrates, & ita iste consensus est de futuro matrimonio. Cõsensus vero nuptiarum est de præsenti matrimonio. Sed dicit Placen. eundem esse cõsensum spõsalium & nuptiarum. Sponsalia autem dicta sunt à spondeo. nam moris fuit veteribus stipulari & spõdere sibi vxores futuras: vt l. ij. ff. eod. titu. & inde sponsi & sponsæ appellatio nata est, & certe stipulatio potest interuenire, sed non necessaria. Et nota quòd sponsalia dissolui possunt pluribus modis, secundum Ioan. Andr. in tractatulo super quarto decretali, & not. super rub. de sponsa.

Sponsalitia largitas dicitur, quod dat sponsus sponsę sine animo tamen recompēsandi, sed omnino gratis vel econuerso. Et ista donatio dicitur cōtractus de iure ciuili, vt in §. ius autē gentium insti. de iure na. gen. & ciui. in gl. super verbo pene.

Sponsio appellatur omnis stipulatio promissióque, etiā quæ nō fit per sponsi interrogationem. l. sponsio. de ver. sig. hinc & sponsor dictus, licet glo. in auth. de fideiuss. eū tantū sponsorem esse crediderit qui sponte & à nemine rogatus pro alio se obligat.

Sportulę sunt salaria apparitorū, vel secundum Azo. C. eo. titu. fortè apparitores ista non sibi, sed pro fisco recipiebant, & illa reponebātur in sporta vel in aliquo simili vase: vt corbe, in quo cōsueuerūt aliqua portari, & ita sub tuta custodia fisco conseruabantur, & sic continentia ponuntur pro contentis, vt C. de spor. & sump. in rubro & nigro. Appellātur sportulæ & iudicātium mercedes.

Spurca est aliquod turpe per qđ aqua turbatur. l. apud Trebatium. ff. de aqua pluuia arcen. l. si seruus seruum. §. inquit. ff. ad legem Aquil. & l. j. §. j. ff. de extraordi. crimi.

Spurcare vinum est aqua infusa vitiare, & ita sumitur in d. l. si seruus. ad legem Aquil. vt ibi annotauit Bud. ex Festo.

Spurius est filius ex incestuosis nuptiis natus, & dicitur à Græca voce sporadin, quod est vulgo cōceptus, vel sine patre, vt ff. de sta. ho. l. vulgo concepti. Vel est natus de concubina: vt de renun. c. nisi cùm pridem. §. personæ verò. in gl. quæ distinguit nothum, spuriū, manserem, & naturalem.

Spurij qui dicantur: vide Panor. in c. tanta. in penulti. col. ver. quidam sunt filij spurij, qui filij sint legi.

De S ante Q.

Squalor est infectio propter multitudinem carceratorum. l. si quis. C. de custo. reorum.

De S ante T.

Stabula antiquitus pro diuersoriis & tabernis accipiebantur: vnde stabularij dicti. Est tamen, quando stabulum positū inueniatur pro septis, quibus iumenta gregésque stabulantur, & ita ferè hodie hæc vox vsurpatur. l. eo iure. in quibus cau. pig. vel hypo. ta. con.

Stabularij dicuntur qui aduocatis hospitibus & stabulariis præponuntur, à stabulis sic dicti. Qui verò sic receperunt, hospites, & qui sine equis, vocantur caupones.

Stadium est octaua pars miliaris Italici, quod (vt historicè refertur) Hercules vno anhelitu currebat, & postea stabat, & est

est spatium centum & triginta passuum, secũdum Azo. insti.de rerum diui.§. vniuersitatis.in glo.ver.stadia.

Stallus in choro & locus in capitulo censentur de partibus beneficij canonicalis. Panormita.in cap. cùm inter. in j. col. de renuntia.

Statim, vide suprà, in ver.facere. Et ibi dictis adde, quòd hoc aduerbium statim, aliquando denotat idem quod ipso iure, secundum Ias.in §.rursus. col. iij.insti.de actio.

Statio modo significat vigiliam, vt in l.desertorem. de re mili. hinc stationarij milites, modo sumitur pro omni loco, vbi naues tutæ stare possunt.l.j.§. stationem. de flum.& ne quid in flumi.publi.

Stationarij dicuntur milites qui vt alicubi teneant stationem, sunt constituti. Possunt etiam dici librorum vẽditores, quia stationem faciunt pro libris vendendis. Item dicũtur eleemosynarum quæstores. in c. cùm ex eo. de pœni. & remis.

Statiua dicuntur loca, in quibus aliquis moratur, à stando.

Statores sunt nuntij vel apparitores magistratuum, qui reos in ius vel in carcerem ducunt. l.obseruare.ff.de offic.proconsu.& lega. licet alibi mendosè legatur stratores, vt in l. in eadem. ff. ex quibus caussis maio.

Statua secundum Papi. est simulachrum, idolum, imago. Et est differentia inter statuã & imaginem, quia in statua nihil est quod nõ designet effigiem hominis, in imagine est pictura sola, & multę partes quę nõ designant mẽbra hominis, vt dicit gl.super rub.C. de statu. & ima.& Azo in sum.C.eo.ti.

Statuimus bene significat sentẽtiã diffinitiuam, vt c.in his.de verb.sig.& importat cõmuniter nouũ ius, secus decernimus & innouamus, vt in c.decernimus.de iudi.& in cap. innouamus.de treu.& pa. Nam decernimus discussionem dubij, innouamus antiqui iuris renouationem, & statuimus noui iuris promulgationẽ importat.

Statuliber est qui statutã & destinatam in tempus vel in conditionem habet libertatem.l.j.de statulib.

Stat⁹ est cõditio hominis, in qua vt plurimum potest, vt ait Pla.

Statuta libertas, est libertas cõcessa subcõditione, vt dicẽdo, lego seruo meo libertatẽ, si nauis ex Asia venerit.l.j.ff.de ver.ob.

Statutum est ius ab homine positum, vel dispositio ex qua ius producitur. nam est idẽ quod lex municipalis, seu ius ciuile quod vnaquæque ciuitas sibi constituit.insti.de iu.nat.gen. & ciui.& significatur ius statuti ex verbis in statuto positis, quæ significant quod sonant, aut

aut strictius, aut extensius, vel aliter: prout obscuritas eorum declaratur, seu quouis medio probabili concluditur, de quo latissimè Doct. maximè Bar. in l.oēs populi. de iust. & iure.

Stellatura, nomen erat militaris annonæ, vt autor est Bud. in l. moris. ff. de pœn.

Stellio dicitur qui animo inconstans, & varius est verbo vel facto, vel qui rem aliquam obligauit alicui, & deinde impignorat alij non facta mentione de primo, & generaliter qđ in his criminalibus causis dicitur dolus, in ciuilibus dicitur stellionatus. Stellio enim propriè est animal variis maculis plenum, & venenatum, simile lacertæ, & est corpore pictum lucentibus guttis, vide hoc supra, crimen stellionatus.

Stichus est nomen proprium.

Stigma est signū vel instrumentum quo brachia fabricensium figurabantur, cui erat impressum nomē Imperatoris, faciēs verò eorum non figurabātur, vt l.si quis. C. de pœ. secūdum Ioan. And. in c.si iudex laicus. de sentē. excom. lib. vj. in glo. verbi agnoscitur.

Stylus aliquando ponitur, id est dispositio. C. de sacrosan. eccl. l.j. Item quomodo differt ab vsu vel consuetudine: vide ff. de legi. l. de quibus. & Io. And. in no. in c. fin. de consuetu.

Stillicidium quid sit, vide inst. de serui. §. item prædiorum.

Stinarij dicuntur amatores, idē dicuntur carnearij.

Stipatus, id est vallatus, fulcitus secundum Ioā. And. in cle. pastoralis. ver. stipatū. de re iudi.

Stipendium, merces militum, à stipe, hoc est pecunia. l. ager. de verb. sign.

Stipes est persona à qua alij originem ducunt.

Stypteria, cuius mentio fit in l. iij. de reb. eo. qui sub tute. significat alumen, vt ostendit in Parer. Doctissimus Alcia.

Stipula illecta dicitur culmus cū spica non collectus, sed in metendo derelictus, quem postea rustici, cùm superest ociū, colligere solent. l. Sylua. de verb. sign.

Stipulatio est firma verborum conceptio, qua quis aliquid se facturum daturúmve promittit alteri super hoc ipsum interroganti, & dicitur à stipulon Græcè, quod est firmū Latinè: denominatur etiam à stipite. Constat autem stipulatio ex interrogatione præmissa, & respōsione subsequēti, quēadmodū contradictio ex affirmatione & negatione, hoc modo, ꝓmittis vel dabis mihi decē? ꝓmitto vel dabo tibi. Quādoq; dicitur stipulatus ille qui promittit per stipulationē passiuè. Vel sic, Stipulatio est solennis promissio facta interrogatione præcedente, & respon

sponsione sequente.

Stipulationum alia est pura, alia conditionalis, & alia in diem.

Stipulatio pura est quæ, nec fit sub cõditione, nec ĩ diẽ, sed purè, vt dicẽdo, dabis hoc? dabo.

Stipulatio cõditionalis habet fieri sub conditione hoc modo, promittis mihi dare centum si nauis ex Asia venerit? & respondes promitto.

Stipulatio in diem fit hoc modo, dabis mihi decem in calendis Iulij? & respondes, dabo.

Stipulatio Aquiliana est quæ nouat omnẽ cõtractũ, vt sic, quicquid mihi debes ex quacũque causa, idem mihi promittis? si enim ex mutui datione mihi debitor sis, velímq; acceptum ferre. i. per acceptilationẽ remittere, nõ poterit res expediri, nisi per obligationẽ quæ in rem cõtrahitur. Require suprà, Aquiliana actio.

Stipulatio prætoria ideo dicitur quia à mero prætoris officio proficiscitur. insti. de diui. stip. §. prætoriæ. & harũ stipulationum prætoriarũ videntur esse tres species, scilicet iudiciales, cautionales, & cõmunes. Iudiciales eas dicimus quę propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat, iudicatũ solui, & ex operis no. nuntia. Cautionales sunt quę instar actionis habẽt, & vt fiat nouatio, intercedũt, vt delegato stipulatio, & de tutela & ratã rẽ haberi & damni infecti. Communes sunt stipulationes quæ fiunt iudicio sistendi causa. Et omnes stipulationes natura sui sunt cautionales, hoc enim additur in stipulationibus, vt quis cautior sit & securior interposita stipulatione.

Stipulũ veteres firmũ appellabãt fortè à stipite descẽdẽs secũdũ Iustinia. in §. j. de ver. obl. inst.

Stirpes sunt ferulæ seu virgulta, quæ de radicibus nascuntur.

Stola, species erat antiquitus vestis muliebris. l. vestis. de auro & arg. leg.

Stragula vestis est. l. vestis. §. j. & fi. ff. de au. & arg. leg. j. iuncta l. seq. & l. quæsitũ. §. sed si fundus. ff. de fun. instru.

Stramenta dicuntur quicquid solo quiescendi gratia insternitur, veluti storeę, paleę, & mattæ, quę vulgo dicuntur mattaracia. l. quos. §. vlti. vbi Alcia. de verb. signifi.

Stratores etiam à sternendo dicuntur, quia custodientes in carcere reos condemnatos puniebãt, vel stratores dicuntur esse isti, qui stabulis vel equis stantibus in eis præsunt. Et dicuntur à stratorio, id est stabulo secundum Accur. C. de strato. lib. xij. in rub.

Stratum dicitur generaliter omne genus vestis vel omne indumentum, vt ff. de verbo. significa. l. stratum. aliâs instratum. sed magis propriè vestes

cubi

cubiculares dicimus stratum, à sternendo. Etiam via publica strata dicitur.

Stratura est locus vilis ad iacendum dispositus. in auth. de monachis. §. cogitandum.

Strena est donum factum in calendis Ianuariis. C. de aduo. diuer. iud. l. laudabile. & xxxvj. dist. legant episcopi.

Strepit⁹, id est clamor vel tumultus, extrà, de electione. c. quorũdã. in prin. lib. vj. per Archi. & dicitur quandoq; vocatio. l. ij. C. de epis. & cle. & de causis commissis sine strepitu & figura iudicij. clemen. sæpe. & ibi plene per Io. And. de ver. sign.

Strepitus iudicialis, extrà, de fer. c. vlti. & vide C. de fal. l. vbi.

Stricti iuris quot modis dicatur, vide C. de iudi. l. placuit. & per Archidiaco. de appellatio. c. fi. lib. vj.

Strobyli, nuclei primum. l. Carbonum. de verb. signi.

Structile opus, Require, Opus structile.

Studium (vt dicit Azo) est vehemens & assidua ad aliquã rem agendam cum summa voluntate occupatio, ex qua voluntate labor in opus defertur, & perdit laboris tædium versus in oblectamentum.

Studium liberale & Latinũ olim tantum erat Romæ & Cõstantinopoli: in aliis autem locis non nisi ex priuilegiis, vt C. de stu. li. in rubro & nigro. lib. xj. & in prooemio digestorum. §. hæc autem tria. hodie Imperio scisso studium in multis locis fit, & maximè Bononiæ, quæ legalis studij obtinet monarchiam.

Stuprum est illicita virginis defloratio, quamuis in vidua cõmitti dicatur, nisi sit meretrix vel licita concubina secũdum leges. ff. de concubi. l. in concubinatu. in fi. Item committitur in pueris. ff. ad legẽ Iul. de adulte. l. stuprum.

De S ante V.

Suarij. Require suprà, Porcarij.

Suasio accipitur in bona parte, vel in mala. ff. de seruo corrupto. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. cor. l. si quis.

Sub, aliquando exponitur, id est post, de interdic. & releg. l. j. aliquando, id est coram. C. de iureiuran. l. generaliter. §. fin. Item sub, qualiter ponatur, not. in l. Mathematicos. C. de episco. aud.

Subarratio fit per annulum datum sponsæ sine aliis verbis, fit etiam aliis modis, vt no. in c. si quis vxorem. xxvij. q. ij. & in c. fin. de despon. impube.

Subdiaconi dicuntur qui subiacent officiis & præceptis Leuitarum. c. cleros. xxj. distinct. & eorum officium est calicem & patenam ad altare deferre & Leuitis tradere. cap. perlectis. xxv. distinct. nec debet aliquis

ordina

ordinari in ſubdiaconum niſi promiſſa caſtitate. xxviij. diſt. §. ecce. & c. ij. ſeq. & tempore Apoſtolorum Subdiaconatus non erat ordo ſacer. c. nullus. lx. diſtin. hodie ſecus. c. à multis. extrà, de ætа. & qualita.

Subdiſiunctiua eſt quæ diuerſa diuidit, ſiue ea ſimul eſſe poſſint, ſiue non, diuerſa autem hic intelligenda ſunt quæ habent medium, veluti cùm dicimus, aut ſedet, aut ambulat: quorum medium eſt accumbere ſiue ſtare. Idem ſi inuicem non repugnent, vt cùm dicimus omne animal, aut agit, aut patitur: poteſt enim ſimul & pati & agere. l. hęc verba ille aut ille. ff. de verb. ſign. Sed & quoties ſenſus coniungitur, licet verba diſiungantur, ſubdiſiunctiua eſt, vt Alexander ſiue Paris, Bart. in rub. C. de nauicu. lib. xj. Idémque ſi aurum vel argentum à te petam, non enim alterum peto, vt alterum excludam, cùm vtrũque ſim paratus accipere.

Subditus propriè dicitur ratione domicilij. glo. eſt in clemẽ. vnica. in verbo ſubditos. de foro competen. & vide Panorm. in cap. iij. de appellatio. & in glo. in cap. nuper. de ſenten. excommunica. & glo. eſt in c. ſtatutum. §. cùm verò. de reſcrip. lib. vj.

Subhaſtari eſt rem venalem proponi haſta ſuppoſita, quod frequens eſt circa prædia quæ nuntiantur vel cenſentur fiſco vacare, & ſic per ſubhaſtationẽ plus offerẽti debetur.

Subhaſtata, id eſt præconizata. l. ordo. C. de execut. rei iudi. & de ſubhaſtatione habetur in authen. hoc ius porrectum. C. de ſacroſan. eccle. & qualiter fiat, vide Specu. in tit. de emp. & vendi. §. iiij. verſic. hoc quoque. & per Barto. in l. licitatio. ff. de publi. & in l. ſi tempora. C. de fide inſtru.

Subgrunda eſt vna pars tecti vniuſcuiuſque domus, quæ incumbit extremis capitibus tignorum tectualium, vt ff. de his qui deiec. vel effude. l. ſi vero. §. prætor ait. Et aliàs dicitur ſubgrauida vel ſubgrãdia.

Subiectiuum eſt de natura ſubiunctiui. Feli. pulchrè in cap. ad hæc. de reſcriptis. & cap. j. poſt principium. de teſtibus cogen.

Subnotare dicimur, cùm quaſi inuentarium cõficimus, adſcribimúſque quot corpora inſtrumentorum ſine, & de qua re. l. fin. de bo. auto. iud. poſ.

Subornatio eſt informatio facta per aliquem de veritate tacenda, & falſitate dicenda, ſecundum Guliel. de Mon. Lau. in clemen. teſtibus. de teſt.

Subpunctare literã eſt eã damnare punctis ſuppoſitis, vt quando litera ſuperflua inferius punctatur, vt habetur ſuprà, in li

in litera, C, de ver. Cãcellare.

Subrogare est aliquem in locum alterius substituere, vel constituere, vt officiales vel iudices alios subrogant. Et potest scribi r, pro b, commutando, vt surrogare.

Subsidiaria actio. Require suprà, Actio subsidiaria.

Subsignare est subscribere, vt testes in chirographo solent signare, & quasdã notulas subscribere. Et quando subscribens se consentire dicatur, & quando non: est bona glo. in c. si quis presbyterorum. in verbo subscripserit. de reb. eccle. non alienan.

Subsistere est dubitare. l. semper. de iure immu. & l. seruum. de procu.

Substantia est per quam materia in certam speciem deducitur, vt in vasis vel vestib⁹ artificiũ: in emptionis cõtractu, pretiũ, & ita differt à materia, forma, & solennitate, de quibus dictũ suo loco. Doctores tamen quãdoque hæc nomina indifferenter vsurpant, diffiniúntq; substantiam generaliter esse, quæ necessario ad rei essentiã requiritur. Nonnũquã etiã substantia significat patrimoniũ, vt in l. vlti. C. de verb. sig.

Substantiuum reuertitur ad adiectiuum vt ratio & vindicta, id est rationabilis vindicta. ff. de of. proc. l. obseruare. §. proficisci. & aqua pluuia. i. pluuialis. ff. de aqua plu. arcen. l. j. in prin. Itẽ substãtiua duo copulata quãdoq; resoluũtur in adiectiuũ, & alterũ ex ipsis duob⁹ substãtiuis, vt vis ac potestas. i. violẽta potestas. ff. de tute. l. j.

Substitutio est secũda conditionalis institutio, quia institutio dicitur primus gradus, & substitutio secundus. Et licet substitutiones in infinitũ de vno in alium possint procedere, tamen omnis institutio post primam dicitur substitutio, & secundus gradus, sicut secundæ nuptiæ dicũtur omnes quæ sequuntur primas. Et diuiditur, quia substitutionũ alia est directa, alia obliqua. Et no. differentiã inter verbum directũ, obliquum, & commune. Vnde directum est quod significat, vt ille, cui relinquitur, vel in quem disponitur, sua manu recipiat, vt est verbũ instituo, vt patet ff. de hære. insti. Item illud, hęres esto: vt ibidẽ. Item accrescat, similiter verbum capiat, vel accipiat. Sed verbum obliquum est quod significat, vt ille, in quem disponitur, vel cui relinquitur, de manu alterius accipiat, vt est verbũ restituo, facit l. restituta. ff. ad Trebel. & per tot. titu. Item volo, & quando per fideicõmissum pars hæreditatis est restituenda. l. pater filium. §. fin. ff. de lega. iij. Item verbum rogo, &c. Sed verbum cõmune est, quòd

vtran

vtranque significationem habet, siue de manu sua siue de alterius quis recipiat, vt est verbum substituo, sicut in l. Centurio. ff. de vulg. substi. Habet enim quandoque directam significationem, quādoque obliquam.

Substitutio directa dicitur, cùm nullo mediante quis capit hæreditatem deficientis, & directè efficitur hæres ipsi testatori qui instituit eum. insti. de pupilla. substi. §. quo casu. Et hæc subdiuiditur, quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua siue reciproca, alia compendiosa.

Substitutio vulgaris dicitur quia vulgo ei à quolibet fieri potest, dum tamen hic testamentum facere, & ille ex testamento capere posſit. Et hæc diuiditur, quia quædam est vulgaris expressa, & quædā tacita. Substitutio vulgaris expressa est, quæ fit verbis negatiuis expresſis, hoc modo, Titius hæres esto, & si ipse hæres non sit vel erit, Seius hæres esto, id est sit, sic enim instituo mihi Titium hæredem, vt si ipse noluerit vel nō potuerit esse hæres, sit hæres Seius. Substitutio vulgaris tacita fit per verba affirmatiua, veluti cùm non miles puberem & impuberē hæredes instituit, & cōmuni verbo eos substituit, hoc modo, Sei, impubes, & Meui pubes, hæredes estote vel sunto, quos vnanimiter inuicem substituo, vel sic, & in idem redibit, puberem Seium & impuberem Meuium, hæredes facio, & eos sibiinuicem substituo, ex qua substitutione colligo, quòd si vnus non fuerit hæres, vel si vnus moriatur, alius insolidum sit. Et dicitur vulgaris, quia fit à quolibet de vulgo, siue in potestate siue non. Et dicitur tacitam, quia puberem tacitè vulgariter impuberi substituit, quæ substitutio magis esset pupillaris, nisi propter adiunctam personam. Sed in milite talis substitutio pupillaris est propter priuilegium militis. Quæ substitutio quantum ad puberem vulgaris est, quantum ad impuberem pupillaris, quoniam si pubes hæreditatē adeat pro parte sua, non euanescit substitutio prius facta, sed si impubes hæreditatem adeat priusquam expleuerit pubertatem, euanescit, vnde sub expressa pupillari continetur tacita vulgaris. ff. eodem titulo. l. nam hoc iure.

Substitutio pupillaris est quę soli pupillo & impuberi fit. Et est etiā duplex, alia expressa, alia tacita: Substitutio pupillaris expressa fit hoc modo, iste filius meus impubes hæres esto, & si hæres nō erit, aut si hæres

erit, & infra pupillarē ætatem decesserit, ille hæres esto: vel sic, instituo mihi in hæredē T. filiū meū pupillum, & si nō erit hæres, aut si erit hæres, & infra annos pubertatis vel in pupillari ætate decesserit, substituo ei Seiū, hæc dicitur expressa substitutio, quia in ea omnia verba exprimuntur, quæ exprimi oportet: substitutio pupillaris tacita est hæc, filius meus impubes hęres esto, & si ille nō erit, iste hæres esto: vel sic, quisquis mihi hæres erit, sit hæres filio meo. Hæc dicitur tacita, quia verba quædā non expressa hic tacitè subintelliguntur, quæ exprimuntur in expressa substitutione pupillari. Nā per hanc tacitè intelligitur, ꝙ si filius decesserit in pupillari ætate, ille qui erit hęres patri, erit hæres filio. Et debēt illę pupillares substitutiones solis pupillis in potestate parentū existentibus, & ab ipsis parētibus fiunt: per quod euidēter patet ꝙ non à matre, sed à solo patre fiunt, cùm mater filios non habeat in potestate. Sed nunquā substitutus ex pupillari expressa repellitur à matre pupilli, & substitutus ex tacita repellitur à matre pupilli, & succedit ipsi pupillo mater. Item qui est substitutus ex pupillari substitutione, fit hæres ipsi pupillo: ille verò qui est substitutus ex vulgari, fit hæres ipsius testatoris. Item pupillaris tacita intelligitur esse vulgaris expressa, qua mater substituitur pupillo, & hoc propter priuilegium matris. Item eodem modo quando quis pupillo vel alij substituitur propter adiunctam personam.

Substitutio exemplaris vel exemplaria est quæ fit à parentibus vtriusq; sexus filio furioso vel mente capto. Et dicitur exempilaris, quia fit ad exemplum pupillaris substitutionis, quia sicut pater prouidet filio pupillo, qui testari nō potest, de hæred. ita prouidet filio mente capto vel furioso, & hoc modo T. filium furiosum vel mente captum mihi hæredem instituo, & si decesserit furiosus vel mente captus antequam ad sanam mentem peruenerit, substituo ei talem filium suum vel fratrem, vel aliquem alienum, si deficiat filius vel frater.

Substitutio breuiloqua siue reciproca est quæ cōtinet duas vulgares & duas pupillares substitutiones, vt duo impuberes instituti à parente qui habet eos in potestate inuicem substituuntur hoc modo: S. & T. filios meos impuberes mihi instituo hæredes, & eos inuicē substituo. Vnde quia continet expressam pupillarem si aliquis prædictorum decesserit in impuberi ætate, mater impuber

puberis discedẽtis omnino repellitur, & succedit substitutus, & hanc substitutionem lex appellat reciprocam, & omnes quatuor expressæ sunt.

Substitutio compendiosa est quæ fit sub verborum compendio, quæ verba in pupillari expressa sunt prolixiora, & ex hoc dicitur cõpendiosa, & habet fieri hoc modo. Instituo Titium filium meum mihi in hæredẽ, & quandocunq; decesserit sine filiis, substituo ei Seium, vel sic: Iste filius impubes hæres esto, & quocunque tempore decesserit, ille hæres esto, quę substitutio tantũ locũ habet in milite, de hoc in l. precibus. C. de impub. & aliis substi.

Substitutio obliqua siue non directa & fideicommissaria est illa quæ fit per fideicommissum, vt hic, quicunque vestrum sine liberis decesserit, rogo vt eius portio ad superstitem perueniat, & quando quis instituit hæredẽ, & eius fidei cõmittit vt quàm cito possit eius hæreditatẽ adeat, & eam alteri certæ personæ cui & quando testator voluerit restituat, videlicet tali die, vel sub tali cõditione si decesserit sine filiis, vt si fortè in ea conditione fuerit, ꝙ testator magis diligat eum, & ex testamento eius directo nihil capere possit, puta quia directè & immediatè capax non est (qualis est spurius,) saltem hoc modo aliquid capiat & cõsequatur ex hæreditate, vel totam ipsam hæreditatem, vt C. ad Trebel. per totum quasi. & ff. eo. ti. in multis legibus, & in c. Raynutius. & c. Raynaldus. de testa. Et not. ꝙ in substitutionibus fideicommissariis locum habet quartam deductio, in directis autem non. c. si pater. de testa. li. vj. vbi est casus. & ibi vide gl. De his substitutionibus est glo. in c. Raynutius. prælleg, & insti. de vulga. & pupil. substi. per totum.

Substitutus hæres, require suprà substitutus. Et no. ꝙ in omnibus substitutionibus primo præcedere debet institutio sicut primus gradus, & postea poni debet substitutio, vt secundus: hinc est ꝙ dicitur, institutus primus hæres, & substitutus secundus. l. cùm proponas. C. de hæred. insti.

Succesſio naturalis est ex parte matris, legitima est ex parte patris, ita no. sing. gl. in l. j. C. vnde vir & vxor.

Succesſio quandoq; fit de capite in caput, & quandoque de gradu in gradum secundum Azo. in summa de succesſio. edic. C. & ff. eodem titulo. l. j.

Succesſio de capite in caput est cum deficiente primo capite liberorum oritur secundum caput agnatorum, & isto deficiente succedit tertium caput cognatorum, & cognatis

deficientibus succeditur quarto per ordinem, vnde vir & mulier vel vxor, vt C. in titulo, vnde vir & vxor. in authen. præterea.

Successio de gradu in gradum est quando plures personæ sunt in eodem capite in diuersis gradibus, vna prior, altera posterior, nam priore repulsa spe vel repudiatione, sequens succedit, vt ff. de succes. edic. l. j. & C. eo. ti. per Azo. in sum. Et ad pleniorem, scilicet doctrinam successionum ab intestato, sic est distinguendum, aut dubitatur qualiter descendentes succedant ascendentibus, aut qualiter ascendentes descendentibus, aut qualiter collaterales collateralibus. Primo casu aut supersunt legitimi & naturales aut legitimi tantùm, aut adoptiui, aut naturales tantũ, aut nati ex illicito coitu vt spurij, &c. Si legitimi & naturales, aut supersunt tantùm filij primi gradus aut vlteriores. Primo casu, aut omnes emancipati, aut omnes in potestate sunt, & tunc iure veteri & nouo succedunt æqualiter sublata differentia sexus, vt l. xij. tab. C. de leg. hæred. & insti. de hæred. quæ ab intesta. defe. §. emancipati. C. de suis & legi. hære. l. vlt. & authen. in successione. ibi. Aut supersunt quidã emãcipati, & quidã in potestate. & tũc iure veteri digestorũ vocabantur, emancipati de iure prætorio, existentes in potestate de iure ciuili, omnes æqualiter, licet diuersis iuribus vocarẽtur. C. de leg. hære. l. meminimus, ibi: cùm igitur prætorẽ filiũ emancipatũ, &c. ff. de bo. poss. l. sed cùm patrono. §. bonorum. in iure verò authenticorũ vocabantur etiam emancipati, cum suis æqualiter, vt in auth. de hære. quæ ab intestato defe. §. reliquum. ibi nullam, &c. Si verò supersunt vlteriores, aut erant concepti viuente eo de cuius hæreditate agitur, aut eo mortuo. Si eo viuente, aut nascuntur eo superstite per quem coniunguntur, & constat eos excludi si velit ille adire hæreditatẽ, quia præcedit eos in gradu. Sed si nolit vel non possit, quia moritur antequam adeat, vocantur vlteriores per eum coniũcti, & si soli & eodem gradu, vocãtur æqualiter, sed cum patruis vocantur in stirpes iure veteri & nouo. Idem si nascuntur mortuo patre quia paria sunt eum non esse mortuum & repudiare, & eum mori antequam repudiet. Si verò erant concepti mortuo eo de cuius hæreditate agitur, nec prætorio nec ciuili iure vocantur, nec excludunt sequentes, vt hæc omnia euidẽter probãtur. C. de suis & legi hære. l. nepotes. & in auth. in successione. ibidẽ præal. & insti.

insti.de hęre.quæ ab inte.defe. §.cũ filius.& in auth.de hære. quæ ab inte.§. reliquũ. præal. col.ix.& ff.de iniust.rup.& irri.testa.l. si quis filio. Sanè tamen hæc intelligantur esse vera non æqualitate tituli.C. de his qui ante aper.tab. l. vnica. & de caduc. tol. l.j.§.in nouissimo.eo.casu quando ius competebat adulto filio, vt C.ad se natuscon. Orfi. l. vlt.prædicta procedunt si nascuntur eo existente in potestate per quem coniunguntur.Si verò sit emancipatus, & nepotes reponãtur, id est remaneant in potestate eius de cuius successione tractatur, considerato iure ciuili antiquo, præferuntur nepotes, sed per edictum de coniungendis cũ emancipato liberis eius vocatur simul, & tantum consequitur filius quantũ omnes nepotes ex eo nati, vt apparet, ff.de coniungen. cũ emanci. l. j.§.inter ipsum.ff.de cõtratab. l.j §.qui habebat.& l.cũ emancipatus.§.si pater. Sed iure nouo authenticorum præferuntur filij, quia priores in gradu, cũ sublata sit differẽtia patriæ potestatis. Et sic est correctus ille titulus de coniun. cũ emãcip.vt not.eo.tit.l.j.in princ.& C. de suis & legi. l. fin. & authen. in successione. ibidem. quod intellige vt ibi dicitur, nam titulus ille adhuc hodie manet, secundum Ia. de Rauen. aliâs de Rauani, scilicet, quo ad successiones ex testamento.Si autem mortuo ascendente supersunt descẽdẽtes legitimi tantũ, vt adoptiui, tunc si dantur in adoptionem ascendentibus per lineam masculinam vel fœmininam, succedũt eis ex testamento & ab intestato, & exhæredati habẽt querelam.Si dãtur extraneis in adoptionẽ, aut moritur pater adoptiuus testatus aut intestatus. Si testatus regulariter nihil relinquere cogitur.Fallit in casu si arrogatus sit impubes, cui cogitur quartam relinquere ex constitutione diui Pij.l. Papinianus.§ si quis.ff. de inoffi. testa. ita simpliciter dicit Cy. Sed quid si erat factus pubes, an debeatur sibi quarta? dic vt not. C. de adop. l. ij. Si autem moritur pater adoptiuus intestatus, aut sine legitimis & naturalibus, & tunc secundum omnes succedũt adoptiui. Aut extantibus legitimis & naturalibus, & tunc, (reprobata quorundam opinione qui dixerũt contrarium) vocãtur etiã cum legitimis & naturalibus æqualiter si tempore mortis reperiantur in potestate. Hæc probantur. C.de suis & legi. l.fin. Tertio casu quando mortuo ascendente, naturales tantum supersunt aut extantibus legitimis, aut non extantibus. Primo casu aut decedit pater

testatus, aut intestatus. Si decedit testatus, tunc potest eos instituere in vncia, vt l. ij. & in authen. ibi posita. C. de natural. lib. Si intestatus, in nihilum succedunt, sed aluntur, in authen. de natural. lib. §. si verò. & C. de natu. lib. authen. licet. Secundo casu quādo non extantibus legitimis filij naturales supersunt, aut extantibus parentibus, aut non extantibus. Si extant, aut decedit testatus, & tunc potest naturales instituere insolidum, parentibus relinquēdo legitimam. Aut intestatus, & non supersit coniunx legitima, & tunc succedunt in duas vncias, vt in authen. licet præalleg. Quarto casu quando supersunt spurij, aut tractatur de successione lineæ paternæ aut maternæ. Si paternæ, spurij ex illicito coitu nati, nulli succedunt, in authen. quib. mo. nat. effic. sui. §. vlt. Si maternæ, aut tractatur de successione matris, aut successione coniunctorum per matrem. Si matris, aut non est illustris, aut illustris. Si primum videlicet non illustris, aut supersunt spurij vulgo quæsiti, aut supersunt spurij incestuosi vel nepharij. Si sunt vulgo quæsiti, succedunt matri indistinctè. vt ff. ad Tertullia. l. j. §. j. & insti. eod. tit. §. nouissimè. Si sunt suscepti ex damnabili coitu, non succedunt, vt in authen. qui. mo. natura. effic. sui. §. fin. Si verò mater est illustris, tunc aut extantibus iustis filiis, aut non. Et dic, vt C. ad senatusconf. Orfi. l. si qua. Si verò de successione coniunctorum per matrem indistinctè succedunt, & eis succeditur, vt ff. vnde cog. l. si spurius. & l. hac parte. Secundo casu principali, scilicet, quando agitur qualiter ascendentes succedant, aut superest pater & mater, vel mater tantum, aut vterque simul cum fratribus vtrinq; coniunctis, aut cum coniunctis ex altera parte tantū, aut supersunt auus vel auia vnà cum fratribus. Primo casu iure veteri prę ferebatur pater matri, si filius fuit in potestate, quia olim occupabat iure peculij, & quia erat agnatus, mater verò cognata, vt ff. ad Tertul. l. vlti. Item hæc erāt tunc vera in naturali & legitimo patre, secus in naturali tantum quē non habet in potestate, & sic nō habet beneficiū manumissorū. Itē secus in legitimo, vt ff. ad Tert. l. patrē. hodie verò filius habet hęredē, & nō occupat iure peculij, vt in auth. de hære. quæ ab intest. defe. §. j. Itē sublata est differētia agnationis & cognationis, vt eo. tit. §. nulla. & ideò pater & mater pariter vocantur, vt C. ad Tertulia. in authen. defuncto. Secundo casu habet

habet locũ instit. de sena. consul. Tertul. §. j. quia hodie simul vocantur in portiones viriles, vt in auth. de hære. quæ ab intesta. defe. §. consequens. & in auth. defuncto præalleg. Tertio casu præferuntur pater & mater fratribus coniunctis ex altera parte tantum: vt in authẽ. præalleg. defuncto &c. Quarto casu est opinio inter Bulgarũ ex vna parte, & Martinum & Ioãnem ex altera vt in iam alleg. authẽ. defuncto. Tertio casu principali cũ tractatur de successione collateraliũ, aut sunt fratres vtrinq; cõiuncti tantũ & succedunt: vt ff. de suis & legi. hær. l. j. §. vlt. aut supersunt coniuncti ex altera parte tantum, vt vterini tantum, vel cõsanguinei tantum, & tunc aut supersunt ex legitimo nati matrimonio, aut non. Si primum, tunc succedũt: vt C. de legit. hæred. authen. post fratres. Si secundo aut sunt coniuncti per patrem tantum, & nõ succedunt: vt in auth. qui. mo. natura. effi. sui. §. filium. Si per matrem succedũt etiã spurij vel vulgo quæsiti: vt ff. vnde cogna. l. ij. Aut supersunt vterini tantum, & cõsanguinei tantum, & tunc pariter succedunt in bonis à se quæsitis, quia cognatio hodie ab agnatione nõ differt: vt in auth. post fratres. præal Sed in bonis quæsitis à patre præferũtur cõsanguinei, & in quæsitis à matre præferũtur vterini: vt C. de legi. hære. l. de emancipatis. Et in hoc nõ remanet illa lex incorrecta. Aut supersunt vtrinq; coniuncti cum consanguineis tantum vel vterinis tantum, & præferuntur in vndecunq; quæsitis: vt in authẽ. itaq;. C. communia de succes. Nam duplici iure vtuntur: vt in corpore vnde sumitur. Aut supersunt fratres & filij fratrum, & tunc succedũt, eadem distinctione seruata, vtrinque coniunctorum: vt in auth. cessante. C. de legi. hæredi. dic vt ibi. Vel supersunt etiam nepotes fratrum vel vlteriores, & tunc qui prior est in gradu potior erit in iure. auth. post fratres. præalleg. secundum Dyn. cuius fuit hæc distinctio, paucis per Cynũ additis: qui hanc ponit ad literam. C. communia de succes. in authẽ. itaque. Et datur super cap. autoritate. de conces. præben. lib. vj.

Sucula machina est tractorij generis artemoni similis. de sucula meminit Vlpia. in l. sed addes. §. illud nobis. ff. loca. & Cato de re rustica in instrumẽto torcularis tradit esse debere suculas quinque, funes ductarios quinq;, trochleas decem.

Suffragium est proprie patrociniũ quod præstat aduocatus, aut consiliũ vel seruitiũ. xij. q.

ij.quicunque suffragio. Quandoq; ponitur pro salario quod debetur aduocato, secundum Azo.C.de suffra. Quandoque est consensus in scriptis redactus, scilicet cum dicitur: ego B.nomino P.in prælatum: & sic sumitur de elect.cap. perpetuo.lib.vj. Est etiam auxilium deprecationis pro animabus factũ. De hoc vide gl.in c.cum creatura.de celebra.missa.

Suffragari, id est auxiliari. Inde dicuntur suffraganei, id est, auxiliarij diœcesanorum episcoporum.de elec. c.suffraganeis. vbi epi diœcesani dicũtur, archiepiscopi metropolitani.

Suggillare. i.diminuere. l.sed si hac.§ prætor.ff.de in ius voc. not.per Archi.in c.fundamenta.col.fi.de elec.in vj.& l.verbũ.C.de his qui not.infa.& l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de do.excep.

Sũma secundũ Pap.i.suprema vel prima, quo ad tractatum.s.vel summa.i.breuis: vt institu.de actio.§.omnium.in gloss.

Supellex est domesticũ patrisfamilias instrumẽtũ, in quo cõtinẽtur mensæ, scyphi, trapezophora, subsellia, culcitræ, toralia, vasa aquaria, pelues, aquiminaria, cãdelabra, vasa ænea vulgaria.i.nõ ad certũ officiũ attributa, & cætera instrumenta domus, vt scribit Paulus. Dicitur autẽ supellex (vt Labeo ait) quia hi qui in legationem mittebãtur, secũ supellectiles deportabant, vt in l.Labeo.ff. de supel.leg. Quæ autẽ cõprehendãtur sub vocabulo supellectilis determinat Bald.in l. legatis.C.de lega.

Super, hęc prępositio de suo significato significat in iure hypothecationẽ, & per hoc si testator legat annua decẽ super tali fundo, sensus est ꝙ ipsum fundũ hypothecat ꝓ illo legato.& idẽ in promissione, nã hypotheca dicitur ab hypo.i.sub, & thesis positio, quasi suppositio. Itẽ dictio sup, quãdoq; nõ significat hypothecationẽ, sed quãdoq; aliquid impedit, verbi gratia.cõcedo tibi decẽ annua sup tali re, transferẽs in te dominiũ ex hac causa.per trãslationẽ dominij impeditur hypotheca, vt in l.pignus.ff.de re iudi. Itẽ dictio super, quãdoq; ponitur pro de, vt in c.sup spoliatiõe.de ordi.cog.c.super literis.de rescrip. c.super eo. de elec. Et sic dicit Alexãder. Cũ superest pro de &c. Quandoque super, ponitur pro ꝓpter: vt not.in dictis iuribus.

Superexactores dicũtur qui vltra quàm debet, nomine tributi exigũt, & tales tenẽtur in duplũ, & ꝓpter cõsuetudinẽ capitaliter puniũt.l.j. C de superexac. & debet restitui ꝓtinus ei à quo exactum est. de quo in l.si bene.ff.de vsur.& in l. fin.ff.quod metus cau.

Superficies dicitur quicquid supra faciem terræ est: quapropter in prædiis vrbanis superficies dicuntur parietes & tecta: in rusticis, arbores, herbę, frutices.

Superficies & emi & locari potest. l. j. §. iij. ff. de superficie.

Superficies de superficia. in rem actio. Require supra de actionibus.

Superficiariæ ædes sunt quæ in solo conducto vel empto sunt positæ, quarũ proprietas ciuili & naturali iure eius est, cuius est solum: vt ff. de superficie. l. ij. vel ædificia super soli faciẽ facta, puta quia dominus soli ex locatione cõcesit super solum suum ædificia fieri.

Superficiarius appellatur qui in alieno solo superficiem ita habet, vt certam pensionem pręstet. l. superficiario. de rei vẽd.

Superillustres sunt Senatores, Consules, Patricij, Dictatores, vt not. in l. j ff. de offi. eius cui man. est iuris.

Superindictum secũdum Pla. est quod propter fertilitatem indicitur, vel necesitatem pub. extra ordinem, nõ per lustra. Indictio autem vel indictum quod per lustra indicitur, vt not. Bald. in l. finali. C. sine cen. vel reli.

Superindictum est munus extraordinarium quod propter necesitatem belli indicitur: vt declarat gl. & Bart. in rub. C. de superindicto lib. x.

Superlatiuus aliquando ponitur pro positiuo. instit. loc. §. vlti. Aliquando resoluitur in positiuum. l. cum pater. §. rogo. ff de leg. ij. & de tut. & cura. da. ab his. l. diuus. & in authen. de mona. §. fi. & no. viij. q. j. licet.

Supersedere dicitur qui volũtate differt. no. l. fin. C. deposi. & l. Lucius. in prin. ff. ad munici.

Supina ignorãtia, pro stulta, hebeti, & crassa. l. nec supina. de iur. & fac. ignor.

Supinũ habet duos casus tãtum, accusatiuũ & ablatiuũ. in ablatiuo significat terminũ à quo, vt minor natu, vt in l. iij. §. minorẽ. ff. de mino. nã tempus legis cõputatur tẽpore natiuitatis, vt à termino à quo, sed in accusatiuo significat termiuũ ad quem. Ratio, quia volũtas defuncti. s. ei obtemperari, est terminus ad quem. Et nec isto casu nec præcedenti significat conditionem, quia nihil quod suspendi posit subest. Supinũ ergo in vtroq; casu. s. accusatiuo & ablatiuo sumptum, de se solo nõ importat cõditionem nisi addatur ei verbũ, vel participiũ futuri tẽporis: vt venturus vel iturus, tũc enim ex adiuncto, quod cõtinet euẽtum, conditionem significabit: sed nõ ex suo proprio significato, quo tantum significat terminum à quo vel ad quem.

Supplicatij dicuntur qui ob ali-

quod delictum enorme in publicum deuoluũtur ærarium, quæ deuolutio dicitur bonorum publicatio.

Supplicatio est petitio veniæ prioris erroris, vel est quædam benignitatis ipsius superioris imploratio. Et ponuntur tres differentiæ inter supplicationem & appellationem, vt in gl.iiij. c.ex literis.de in integ.rest. Et sumitur supplicatio strictè pro ea quæ porrigitur aduersus sententiã quæ petitur reuocari, quamuis aliàs capiatur largè pro qualibet precum porrectione. Et ponit Butri. quartã differentiam, quia nõ licet tertio appellare, sed benè licet tertio supplicare, quam differẽtiam Io.And. (quẽ sequitur Bar.) reprobat dicẽs Bu. errasse, quia si intelligitur ꝙ post duas supplicationes tertia admittitur, tũc est cõtra casum l. si quis aduersus.C.de pre.Imp. of. Si secundo intelligitur, ꝙ post duas sentẽtias latas in causa appellationis liceat postea loco tertiæ sentẽtiæ facere supplicationẽ, itẽ falsum est, quia quãdo nõ licet tertia vice appellare, nec licebit supplicare. Alia differẽtia. Licet in appellatione à sententia diffinitiua (secus tamẽ in interlocutoria) nõ sit necesse exprimi causam aliquã, tamẽ in supplicatione necessario apponitur causa saltẽ colorata, aliàs superior non debet admittere supplicationẽ. Itẽ differũt, quia solus princeps superior cõcedere habet supplicationem, sed appellatio etiam fit ab inferiori.

Supra.i. præter.ff.loc.l. ex cõducto.§.sed & si labes. Aliquãdo i. vltra, in auth.de nup.§. illud quoq;. Aliquãdo refert ad modicũ tẽpus.ff.ex qui. cau.ma.l. ab hostibus.§.sed quod simpliciter. Aliquãdo stat in propria significatione: vt cùm dicitur porticus mea est supra tuã.ff. ad l. Aquil.l.j.§. queadmodũ. Itẽ an hæc dictio includat vel excludat, no. per Iac.de Are. & Bar.ff.de do.præle.l.qui ita.

Supremus est quem nemo sequitur.l.proximus.ff.de verb.sig. aliquando ad eũ qui solus est, refertur in l.vulgari ff.de ver. signifi.de bon. pos. secundum tabu.l.j.ij.responso.

Surreptio est repẽtina & festina alicuius falsitatis suggestio. Et dicit à sub, & repo, de hoc no.in c.super literis. de rescri.

Suspectus dicitur qui non ex fide administrat: vt insti. de suspe. tuto.§.suspectus.

Suspẽsio, excõmunicatio & exiliũ differũt, quia potest suspẽsus sine peccato cõmunicare aliis hominibus, & alij sibi: secus in excõmunicatione & exilio, quæ tamẽ differũt inter se, qa excõmunicatus potest manere in ciuitate, licet priuetur hominũ cõmunione. Sed in exiliũ missus

ſus repellitur, tam à ciuitate, quàm à cõmunione hominũ: & ſuſpẽſus celebrãs perpetuo deponi debet. c. vt clericorũ. de vita & ho. cleri. & c. clerici. & c. latores. de cle. excõ. miniſt.

Suſpẽſum dicitur id qđ excedit domos, vel vltra eas extendit. Quod ſi ceciderit & alicui nocuerit vel damnũ intulerit in via publica eũti, tenebitur dominus domus illius de qua damnum illatum eſt, vt ff. de his qui deiec. vel effu. per totum.

Suus quis dicatur, cùm dicitur qs proſequi iniuriã ſuorũ: vide in c. decętero. de teſti. & in l. ſi fœmina. C. ad Turp. nã dicitur ille, qui etiã admittitur ad ſucceſsionẽ ab inteſtato ſiue iure agnationis, ſiue cognationis, de quo in l. negãda. C. q accu. nõ poſ. canonizata. iij. q. xj c. negãda. Bal. & Mod. dicũt illũ eſſe ſuũ, ꝓ quo poteſt qs agere ſine mandato cũ ſola cautione de rato, vt ſunt oẽs agnati, cognati, filij, liberti, patroni, &c. cõtra quos nõ põt quis cõpelli teſtificari in cauſa criminali, vt no. in c. decætero. præal. Itẽ aliter capitur cùm qs dicit eſſe ſuus. i. ſuæ mẽtis vel apud ſe, vt in l. Fulcinius. §. adeò autẽ latitatio. ff. qui. ex cau. in poſ. ea. Itẽ ſuũ eſt verbũ ambiguum. Ideo dicẽs ſuũ nõ eſſe, adiicere debet neq; ſibi cõmune. ff. de ver. ſig. pupillus. in ſi. &c. & qđ cõmune eſt, meũ dici põt, vt l. ſerui electio. §. adeò. ff. de leg. j.

Suus hęres, vide in ver. hęres ſuus.

De S ante Y.

Sylua, vide ſuprà, in S, ante I, licet nõ recte, cùm ſcribi debeat per y, non per i.

Symbolũ eſt quadruplex, quoddam apoſtolorũ: quod ſecũdũ quoſdã theologos cõtinet xij. articulos fidei propter xij. apoſtolos Chriſti, qui in vna & eadẽ hora inſtinctu ſpiritus ſancti ipſum cõpoſuerũt, vnde dicitur ſymbolũ, à ſyn, qđ eſt ſimul, & bolus, morſellus, quia qſq; apoſtolorũ ſuũ bolũ. i. partẽ appoſuit. Secũdũ alios theologos verius eſt ꝙ principales articuli fidei noſtræ ſunt tãtũ vij. ſecũdũ quod tãtũ ſeptem ſunt dona ſpiritus ſancti, quos qlibet Chriſtianus ſcire tenet, clerici explicitè, laici implicitè, vt patet de ſum Tri. c. firmiter. in tex. & gl. Aliud eſt ſymbolũ maius, qđ canitur in miſſa, factũ in ſynodo Nicena propter Græcos, qui nõ credebãt, ꝙ ſpiritus ſanct⁹ ꝓcederet ab vtroq;, ſed à patre tãtũ, de cõſe. diſt. v. c. vl. & pe. Tertiũ ſymbolũ eſt Athanaſij, ſcilicet, Quicunq; vult ſaluus eſſe, qđ canitur in primis. Quartũ ſymbolum eſt iuris, ſcilicet primus, ti. de ſum. Tri. & ſi. cath. vt ait Iſid. vij. lib. Ety. c. vj. in quo id quod de fide cath. & ſum. Tri. in prędictis ſymbolis continetur, confirmatur & repetitur.

Sym

Symphoniaci serui erant hi, quibus antiqui vtebantur, vt in classe clasicum pugnantibus canerent, vt docuit Asconius referens celeuma cani consuetum per symphoniacos seruos remigibus, & de his meminit Vlpia. in l. sed & si quid. ff. de vsufru. & Cice. in lib. de diuinatione. Ab hac (inquit) muliere præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos adducebat per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat.

Syndicus est procurator vniuersitatis vel collegij pro certo salario ad iudicia constitutus, scilicet qui causam vniuersitatis agit vel defendit, & dicitur quasi singulorũ causas dicens, Est enim syndicus Græcè, defensor Latinè. Nã officiũ eius est agere vel defendere nomine vniuersitatis causas præsentes vel emergentes, vt ff. quod quisq; iu. in rub. & in gl. j. in c. vnico. eo. ti. & quãdo dicit̃ causa vniuersitatis agi p ꝓcuratorẽ debet exponi. i. syndicũ vel actorẽ, vt de procu. c. qa in causis. & de iur. cal. c. cùm causam.

Syngrapha, Latinè sonat cõscriptio, inde dicta, quòd vtriusq; manu scripta, vtriq; parti tradi soleat.

Synodus ex Greco interpretatur comitatus vel cœtus, & inter cætera concilia quatuor venerabiles fuerũt synodi, quæ totã fidẽ cõplectũtur, quasi quatuor Euãgelia, & quatuor symbola, & totidẽ Paradisi flumina. Prima Nicena. cccxxviij. episcoporũ, à Constantino Imperatore peracta, qua dãnata est blasphemia Arrianæ perfidiæ de inæqualitate Trinitatis. Nam secundũ glo. dicebat patrem maiorẽ filio, & filium maiorem spiritu sancto. Secunda centum quinquaginta patrum Theodosio seniore Constantinopoli condemnans Macedonium negantem spiritum sanctũ esse Deum, & cõsubstantialẽ patri, sed (secundum gl.) seruum patris & filij j. q. j. eos qui. Tertia Ephesina, centum episcoporũ sub Theodosio iuniore, quæ dãnauit Nestoriũ asserentem duas personas in Christo, & beatã virginẽ non Dei, sed hominis tantum genitricem. Et hęc ostendit in duabus naturis, vnã Christi personam, & dicitur prima ad differentiam synodi Ephesinæ secũdæ, quæ fuit reprobata, dist. xvj. quoniã sanctę. Quarta Calchedonẽsis, quingentorũ cẽtũ & triginta sacerdotũ sub Martiano principe, dãnãs Euthicẽ Cõstantinopolitanum abbatẽ verbi Dei & carnis vnã naturã pronũtiantem, scilicet diuinã post resurrectionem, dist. xvj. c. vj. & Dioscorũ eius defensorẽ quõdã Alexãdrinũ episcopũ, & Nestoriũ episcopũ cũ reliquis hęreticis. De his est tex. ad

ad literam.dist.xv.c. canones. & §. harum prior. & secũdum Greg.in c. seq. & de eisdẽ Gelasius Papa,in c. sequẽ. De his etiam vide tex. §. suscipimus. in epistola inter claras. C. de sum.Trini.& fide catho.

Synthesin Græcè,Latinè omnem possessionem importat. l. alumnæ.§. Titio. & ibi glo. ff. de adimen.lega.

Sed Scæuola in l. Titia. de au. & arg.leg.in alium sensum accepisse videtur,nempe pro ordine quodam , & conformi vestium compositione,quã lingua vernacula Italica libream vocamus,cum tunica, sagum, chlamis,caligæ, eiusdem sunt coloris,& ita interpretatur Alcia.lib.ij.Parergon.

De T ante A.

TAbardum est genus vestimenti.clem. fin.ver.sed & tales.de vita & honesta.cleri.

Tabe, id est putredine. C. de custo.reo.l. j.

Tabellarius siue tabellio est publica persona sacramẽto astricta in ciuitate vt rationes & acta in formã publicam redigat à principe ad hoc officium deputatus & confirmatus. vel sic, Est persona publica habens officium scribendi instrumenta super contractibus vel aliis rebus ad faciẽdam fidem super eisdem.

Taberna generaliter dicitur omne ædificium vtile ad habitandum.l.tabernæ.ff.de verb. significatio. non sumpta abusione vocabuli per etymologiam.l.ij.§.appellata.ff.de rebus credi. sicut etiam sumitur in l.hæres absens.ff.de iudi.& l.tabernam.ff. de fundo instr. Strictè tamen dicitur domus, in qua vinum venditur. l. palam.in princip.ff. de ritu nup. Aliquando taberna, id est statio , & tunc impropriè.l.ij. C. de episcopis & cleri.Differentia est inter tabernam & cauponam, quia taberna est locus in quo paratum est vinum vendi,licet non vendatur , caupona verò vbi venditur.

Tabernaculum dicitur à taberna.l.tabernæ.ff. de verborum significatio.iuncta l.inde.not. in l. palam. ff. de ritu nuptia. aliquando est domus Deo dicata.cap.j. & ibi Archi. extrà, de senten. & re iudica. Aliquando dicitur habitaculum militare.not. per eundem Archidiaconum in cap. ad hoc. xvj.quæst.j.

Tabernarius dicitur qui tabernã exercet vinum vendens,qui & tabernæ institor dicitur. ff. de exerci.act.l.j.

Tabulæ testamenti inde vocatæ sunt , quia ante chartarũ vsum in tabulis tã testamenta quàm epistolæ scribebãtur, quarum porti

portitores tabularij vocabantur, secundum Isid.lib.v. Et tabulæ testamenti propriè sunt testamentum editum in scriptis signatum & perfectum. Sed abusiuè etiam illa testamẽta tabulas appellamus quæ falsa sunt & illicita, secundum Azo. in sum. C. de tabu. exhi.

Tabulas testamenti hodie intelligimus omnem materiæ figuram, in qua testamentum scriptum fuerit, siue sit charta, siue membrana, siue corium alicuius animalis, siue lignum, siue quæcunque alia materia. l.j. de bon.poss.secun.tabu.

Tabularij etiam secundũ Accur. sunt qui faciendis publicis instrumentis publicè pręsunt in singulis ciuitatibus. Require suprà, scribæ. & C. de tabu. lib.x.

Tacere, hoc verbum de se nec significat consensum, nec dissensum, sed tenet medium. Vnde nota, est dare consensum, dissensum & medium, quod non est consensus nec dissensus, vel aliter. Nam habemus velle & nolle, & medium quod nõ est velle nec nolle, nam velle est consentire, nolle est dissentire, siue resistere per motum animi, vnde in vtrisque, scilicet velle & nolle est motus animi ad hoc quod vult vel nõ vult, id est resistit. Sed non velle siue nõ nolle est cùm nullus est motus animi ad vnum vel ad aliud pro vel cõtra, facit l.j. in §. scientiam. ff. de tribu.ac. vbi dicit Vlpia. Scientiã hic eã accipimus, quę habet voluntatẽ, sed (vt ego puto) non voluntatem sed patientiam. Nõ enim velle debet dominus, sed non nolle, si igitur scierit & non protestatur, id est nõ cõtradicit, tenetur tributoria actione, si verò dissentit nõ tenetur illa actione, tenetur autẽ si cõsentit, aut si nõ consentit si tamen non dissentit, vt ibi dicitur. Sequitur ergo ꝙ tacere de se, nec consensum, nec dissensum significat. Quandoq; autẽ sic, quãdo aliũde sumpto quouis probabili medio concluditur tacentẽ consentire vel dissentire, de quo latissimè tractat Din. in reg. qui tacet. & seq de reg.iur.lib.vj. & nouissimè Ias. in l. quæ dotis. post Bar. solu. matri.

Tacens verum ita incurrit crimẽ falsi sicut si falsum diceret. l.j. de cri. falsi. l. qui testamẽtum. ff de falsis.

Tacite intellectum diuersimodè capitur in iure, scilicet per modum dispositionis, conditionis, vel aliter, prout ex diuersificatione significati vel clausula cõcluditur. verbi gratia, in cõtractu societatis facta cõuentione ꝙ vnus sociorum habeat duas partes lucri, intelligitur etiã tacitè ꝙ habeat duas partes dãni. Et hoc tacitè intelle-

ctum

ctum capitur p modũ dispositionis seu cõuẽtionis, vt in §. illud. insti. de socie. Et sumitur significatũ ex æquali mẽte paciscẽtiũ in tacito expresso. Itẽ ibi cõcedendo aquæ haustum, intelligitur concedi iter ad illum. Et hoc tacite intellectum sumitur etiá per modũ dispositionis, sed non principaliter sed accessoriè seu consecutiuè, vt in l. iij. ff. de ser. rusti. præd. Ratio, quia in itinere nulla est vtilitas nisi inquantũ deseruit ad aquæ haustũ. Item ibi, promitto partum filiæ, vel fructũ fundi, intelligitur si nascãtur. l. interdum. ff. de verbo. oblig. quia nisi nascantur, nihil est in legato vel conuentione, sic vtilitas esse non potest. Item ibi, debitum sub conditione acceptum simpliciter, intelligitur tacitè, si conditio debiti extiterit quo ad effectũ acceptilationis non quo ad dispositionẽ: vt l. si sub cõditione. ff. de accep. Item ibi, promitto tibi x, intelligitur si petieris, non per modum conditionis, sed per modũ admonitionis & interpellationis, vt ante nõ sim in mora, postea sic. l. si cùm petieris. ff. de ver. obl. iuncta l. mora. ff. de vsur. Ratio, quia debitor non est in mora retinẽdo debitum volente creditore, sed eo inuito quando fit interpellatio. Item & ibi patronus operas stipulatur à liberto simpliciter, intelligitur cùm fuerint indictæ, quæ adiectio requiritur in operis, sicut in alia stipulatione intelligitur cùm petieris, & est ratio, quia patronus stipulatur operas ad vtilitatem suam.

Tacite inesse multipliciter contingit. verbi gratia, conuenio cum depositario propter amissionem rei depositæ, ne agam contra ipsum. In ista conuentione tacitè inest vel continetur remissio, quia si per dolũ perdidit, agere nõ possum depositi, sed pone, facio conuentionem quòd nõ agam de dolo, dicit tex. quòd nõ valet conuentio. Et sic valet tacita remissio, & expressa non. l. si vnus. §. illud. ff. de pact. Et sic expressio eorum quæ tacitè insunt nihil ibi operatur. Ratio, quia expressum aliter significat, quia in primo casu significatur remissio doli, non simpliciter, sed prout continetur in obligatione siue actione depositi. Ideo pro dolo non potest agi actione depositi, sed alia actione, scilicet rei vendicatione, quia dolo desiit possidere vel actione de dolo. Sed in secundo casu dolus simpliciter remittitur, & sic si conuentio teneret, non posset pro dolo agi aliqua actione, & sic remaneret impunitus, & ideo non tenet conuẽtio, quia daretur occasio delinq

linquendi, vt l. conuenire. ff. de pac. do. Item ibi, concedo rem precario simpliciter, tacitè intelligitur, quòd durat donec voluero siue reuocauero. l. j. ff. de precario. Etiam morte mea non finitur. l. iiij. ff. locati. quia in precario simpliciter concesso intelligitur volũtas, scilicet quòd per voluntatem cõtrariam siue reuocationem non perseueret, & quòd perseueret donec reuocetur, sed morte non reuocatur, igitur perseuerat. Sed quando conceditur quandiu concedens voluerit, tunc significat quòd durat quandiu volũtas adest. Sed morte quis desinit velle, ideo tunc finitur precariũ. Item ibi iudex condemnat quem pœna capitis, siue deportationis, ad quã tacitè sequitur pœna adẽptionis bonorum. Pone, condemnatus appellat, pendente appellatione moritur, ipsa pœna principalis tollitur, & etiã accessoria, scilicet ademptionis bonorum. Tunc morte illius pœna principalis, scilicet deportationis tollitur, etiam accessoria, scilicet ademptio bonorum, vt in l. iij. C. si pen. ap. mors interue. Ratio, quia tacitũ intelligitur accessoriè & consecutiuè, modo sublato principali expresso, aufertur & accessorium. Sed dum duo exprimuntur, quæ ambo principalia sunt, ad sublationem vnius non aufertur aliud, sicut dum pœna imponitur in duobus factis vtrunque est æque principale. Alij dicunt, quòd etiam in isto casu pœna ademptionis tollatur, quia expressio (vt dicis) nõ fit nisi ad maiorem declarationem. Etiã pœnæ in dubio sunt molliendæ, de pœni. dist. j. §. pœnæ. licet forte secus in vsuris. Est tamẽ in arbitrio iudicis, cuius mẽs attendi debet, quia secundum eius mẽtem vel arbitriũ, morte finitur vel non. Item ibi, lego alicui simpliciter, intelligitur præsenti die, & sic ex primo in præsenti die, tunc significat quod verba sonant, scilicet quòd præsens dies isti legato apponitur, & hæc expressio, si illud non esset, nihil operaretur aliud quàm tacitum, nec aliud tacitum quàm expressum. Sed ex clausula postea apposita, scilicet legata quibus dies non est appositus volo solui annua, bima, trima die, aliud significatur in tacito, aliud in expresso, quia ex tacito, cui clausula apposita non est vel dies, ex clausula secuta, debẽtur annua bima, &c. In expresso vbi dies est appositus, dicendo præsenti die ad ipsum legatum prædicta clausula non refertur, quia isti legato dies est appositus. Vbi autem tacitè intelligitur, non est appositus, licet idẽ operaretur

retur si aliud non sequeretur. Item ibi, lego tibi purè, intelligitur si volueris, hoc tamen non facit legatum conditionale, nec impedit transmissionē legati, si legatarius ante moritur, & tamen exprimendo hoc in legato dicendo, lego tibi purè si volueris, legatum est conditionale. l. si ita expressum. ff. de cond. & demon. Item ibi, filium meum exhæredo, intelligitur tacitè conditio si hæres adierit. Sed pone ꝙ hæc conditio exprimatur, dicit tex. ꝙ exhæredatio vitiatur. l. si quis. ff. de hæred. insti. Ratio secūdum doct. quia aliter intelligitur, & aliter exprimitur. Nam intelligitur quo ad effectum, scilicet, vt exhæredatio habeat effectum si hæres adierit, non autem intelligitur ꝙ exhæredatio sit conditionalis, sed quando exprimitur, tunc refertur ad dispositionem, & sic exhæredatio estcōditionalis, & ideò vitiatur, quia est actus qui non recipit conditionem, per cap. actus legitimi. de reg. iur. lib. vj. Et est ratio diuersitatis in legato, & in exhæredatione, quia verisimiliter non videtur testatorem legatum velle facere cōditionale per expresſionem illius conditionis, si hæres adierit, si apponatur illa, secus in exhæredatione quam testator videtur velle facere conditionalem, dum apponit conditionem talem vt magis restringatur. Sed per appositionē conditionis vitiatur lege positiua, ideò non valet conditio, ergo expressa ad dispositionem vitiat, sed tacitè intellecta ad effectum non vitiat, etiam quando apparet de mente exprimētis, ꝙ per expresſionem vult aliud significare, scilicet facere actum conditionalem qui non est conditionalis, ex tacito intellectu, tunc actus est conditionalis, quia exprimens hoc vult, qui ad hoc conditionem exprimit, & sic tunc legatum relictum si hæres adierit, est conditionale, & verisimile est, ꝙ conditio exprimatur, sicut intelligitur ad maiorem declarationem, & sic licet actus non recipiat conditionem, per illam tamen expresſionem non debet vitiari, quia solùm quod tacitè inest, exprimitur, & lex positiua nō admittēs conditionem, videtur intelligi de conditione extranea, & nō de illa quæ inest, quæ exprimitur ex abūdanti. Sic etiā exhæredatio potest esse cōditionalis quādo testator sic voluit, sed quia non recipit cōditionē, vitiatur: etiā acceptilatio erit conditionalis propter volūtatem acceptū ferentis, sed quia etiā nō recipit condtionem, vitiatur. Et ita in his debet attendi mens disponentis, & seruari quod vult, & prout vult, nisi vbi lex positiua

hoc impedit. Itẽ vbi iudex dat tutorem pupillo simpliciter, intelligitur tacitè ꝙ ministret si satisdederit. Sed pone ꝙ iudex in dãdo tutorẽ hoc exprimat, dicit tex. ꝙ valet datio, & eo modo intelligitur quo exprimitur. l. muto. §. hanc autem. ff. de tuto. & hæc lex facit pro prædictis. Et est ratio huius legis, quia verisimiliter exprimitur sicut intelligitur in dubio hoc, iuncto ꝙ si faceret conditionem, actus vitiaretur, quod non est dicendũ in dubio, maximè in hoc casu propter periculum quod pupillo imminerer, si tutoris datio non teneret. Item ibi, promitto x. simpliciter, intelligitur tacitè ꝙ soluam cùm petieris. dicit tex. ꝙ idẽ significat, nec aliud operatur, vt l. si cùm petieris. ff. de ver. oblig. quia etiam intelligitur sicut exprimitur, nec habet aliud significatũ quàm expressum ex communi modo intelligendi. Sed ibi, lego illi si capitoliũ ascẽderit, hæc cõditio tacitè cõtinet si voluerit, quia volens ascendit, & tamẽ exprimendo hanc conditionem aliquid operatur, quia legatum vitiatur, quod non vitiaretur tacitè intellecta l. nonnunquã. ff. de cond. & demon. Et est ratio, quia aliud significat conditio si ascenderit, & si voluerit: nam legando sub cõditione expressa si voluerit, legatũ ponitur in sua libera & mera voluntate, ideò vitiatur per legẽ positiuam statuentem ꝙ legatum non possit poni in libera voluntate, secus in illa cõditione si ascẽderit, qa si ascẽderit, siue liberè volẽs siue nõ, tñ cõditio impletur, & sic de aliis exẽplis.

Tacitum propriè & verè dicitur quod nullatenus est expressum, & hoc in iure nihil significat, eo ꝙ nõ est significatum eius, nec apparet. Dicitur autẽ in iure expressum quod nõ aliter quàm verbis expressum est: nam inter modos significandi verbi obtinent principatum, ideò verbis expressum dicitur verè expressum. Et quod dico verbis, idem dico scriptis, quia illa continent verba. Aliter autem expressum quàm verbis, dicitur tacitum, ad differentiá expressi verbis. Et hoc est tacitum iuris quod non est expressum verbis, verbi gratia, mutuaui dolium vini, non exprimitur ꝙ reddatur vinũ eiusdẽ bonitatis, hoc tamen tacitè intelligitur. l. cùm quid. ff. si cer. pe. & sumitur ratio ex natura mutui, quæ est ꝙ res reddatur quę eadem in valore cũ mutuata esse censetur, hoc est si est eiusdẽ naturæ & bonitatis, hoc tacitum intellectum idẽ significat & operatur, ac si esset verbis expressum. l. cũ quid. prȩal.

Taciturnitas est quãdoq; habenda pro cõfessione. Etiã quãdoq; tacitum

tacitum habetur pro expresso. ff.si cer.pe.l.cum quid.& c.gratum.de offic.delega.

Taciturnitas non respondẽtis habetur pro confessione. l. de ætate §.qui tacuit.& §. nihil. ff.de interrog.actio. gl. & Panor.in c.quoniam. in viij. col. de probatio.

Talis,id est ille.C.de summa tri. & fide cathol.l.j.

Talio, genus erat pœnæ ex l.xij. tab. quo damnum illatum simili damno pensabatur. §.pœna.insti.de iniur.

Tamiaca prædia,vide prædia Tamiaca.

Tanquam est nota similitudinis, c.solitæ.de maio.& obed. Aliquando nota veritatis.c.ex parte. de sponsa. De ista dictione tanquam,vide in l. si pater. §. qui duos.ff.de adop.

Taxare, est idem quod æstimare.

Taxatiuę dictiones sunt,tantùm, solùm, duntaxat, tantummodo,& consimiles.

De T ante E.

Tegulæ sunt lateres, differunt tamen, quia tegulæ dicuntur à tego, quasi tegentes, & non sunt coctæ, sed ligna sub lateribus posita pro eorum sustentatione. Sed lateres fundantur ex lapidibus & argilla, & coquuntur.

Telos græcè,tributum dicitur latinè. Inde telonarij publicani dicuntur & tributorum collectores seu exactores. Et etiam telonium dicitur locus in quo tributum exigitur.

Telum non dicitur tantum quod ab arcu mittitur, sed etiam quod à manu, eo quod in longum mittatur, ergo lapis, lignum, ferrum,nomine teli continentur. tex. est insti. de pub. iud. §.telum autem.

Temeritas est cùm quid facimus propria voluntate,& sine superioris autoritate. ita diffinit Gemi.in c.eum qui.§.insuper. de præben.lib.vj.vbi etiam dicit quod temeritas est quãdo quis facit actum à iure prohibitum, & de temeritate vide Bar.in l. j.ff. ad Turpil.

Templarij sunt præceptores vel commendatarij & personæ religiosæ,vt clemen. de reli. do. & cle.cùm ex eo. de sen. excõ. per Ioan.And.in rub.de reg.& c.ecclesia sanctæ mariæ. de cõsti.tales deputantur ad administrationem ecclesiasticam, & sic possunt agere & defendere iura ecclesiæ,vt cle.j.de rescri. & possunt etiam esse personæ incognitæ & de longinquis partibus.cap.cùm deputati. de iud. & quandoque eliguntur, & habent ecclesias parrochiales, & sic autoritas diœcesani debet interuenire, facit c.vnicum. de capel.mona. lib. vj.& no.in d.cle.j.de rescri.quãdoq; nõ habent ecclesias parrochiales,& sui maiores habẽt eos de

putare & instituere præter cõsensum diœcesani. Et secũdum Inno. in dignitate cõparantur institutoribus. c. ꝙ quibusdã. de fideiusso. quia instant negotiis sibi cõmissis, vel etiam cõparantur visitatoribus siue vicariis missis à superioribus ad aliqua officia exercenda.

Tempus cõtinuum est quod continuè currit diebus feriatis, & non feriatis, siue in præsentia siue in absentia sit copia iudicis, vel non. C, de præscr. long. tempo. l. fin.

Tempus verò vtile nõ currit diebus feriatis & absentiæ, & diebus quibus non est agendi copia. Et istud est multiplex, scilicet continuè vtile & inutile quo ad sui principium tãtum, non quo ad progressum, &c. vt in gl. cle. vnica, de in ineg. resti. vbi gl. remittit, de conces. præben. c. ij. & c. quia diuersitatem. in fi.

Tenor literarum est idem quod sententia literarum, require supra, Sententia literarum, sed tamen tenorem literarum dicimus rectè tenorem tex. quanuis titellis scribatur, vnde tenor dicitur ipsa sententia literalis, licet rhetoricè plurima scribantur.

Tepidariũ est idẽ quod balneũ, à tepore aquæ nomen trahens.

Tergiuersator dicitur qui in vniuersum ab actione recedit quasi tergũ vertens, vt in c. vlt. de collu. deteg. in gl. iiij. & ibi no. Et differunt tergiuersator & præuaricator & calumniator, vnde nota bonos versus.

Tergiuersator desistit, præuaricator
Verum ipse occultat, profert calumnia falsum.

Tergiuersari est in totũ ab actione desistere, & dorsum vertere. ff. ad sen. Turp. & in gl. præalleg. in c. vlt. de collu. deteg.

Tergiuersatio quandoque est versutia vel calliditas qua quis inducit alium vt desistat ab eius inquisitione, & sic capitur in c. vlt. in glo. præalleg. Quandoque etiam est frustratio, delusio vel colludium.

Terminus dicitur finis vel limes distinguens cõfinia agrorum, hinc Virgilius xij. Aeneid. Limes agro positus, litem vt discerneret aruis, & in c. forus. de verb. sign.

Terminus peremptorius obtinere debet tantum tẽporis, quantum tria edicta, nisi aliud exigeret iustitia, vt in cap, dilecti. de dila. in glo.

Terram integram Caius vocat, in quam dominus adhuc non immisit pecus pascendi gratia. l. sylua. de verb. sign.

Terra proscissa, in d. l. sylua. est quæ primum aratrum experta est grandioribus glebis relictis.

Territorum, est vniuersitas agrorum intra fines cuiuscunque ciuit

ciuitatis, ab eo dictum, quòd magistratus eiusdem loci intra eos fines terrendi, id est amouẽdi vel submouẽdi ius habet. ff. de ver. sig. l. Pupillus. §. territoriũ. Alibi ponitur pro diœcesi. gl. in cle. ne Romani. de elec.

Tesseræ frumentariæ signa erant frumẽtaria, quibus exhibitis, frumentum à principe dabatur populo Romano, vt hodie quibusdam in locis nummi plumbei vel æreï, vel quid simile, quod pro symbolo sit. Ex quo factum est vt tessera pro iure percipiendi frumentum ponatur. Vnde ff. de iud. l. sed & si susceperit, ita legitur. Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit.

Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri vult. ff. eod. ti. l. j. Et additur cum institutione hæredis. inst. de leg. §. ante hæredis. & hoc de vniuerso patrimonio, vt excludatur singulare relictum & codicillus. Et dicitur testamentum quasi testatio mentis, vel vltimum elogium, seu vltima voluntas, qua quis de rebus suis disponit legatario legata assignando. Et diuiditur, quia aliud est testamentum nuncupatiuum quod consistit in sola nuncupatione testatoris, non in solennitate scripturę, tamen septem testes necessarij sunt, & hæredum nominatio, institu. eod. tit. §. fin. Aliud est in scriptis conditum quod similiter exigit numerum, subscriptiones, & signacula septem testium. Antiquitus autem tria genera testamentorum in vsu fuère, de quibus infrà in ver. testamentum surreptitium. Item testamenti aliam diuisionem ponit Isido. lib. v. scilicet testamentorum aliud iuris ciuilis, aliud iuris prætorij.

Testamentum iuris ciuilis est testamentum septem testium sigillo signatum, subscriptione firmatũ, quod apud ciues fit, & inde dicitur ciuile.

Testamentum iuris prætorij est septem testium signis signatũ. Et dicitur sic, quia fit apud pretores, secundum Isid. ibidẽ.

Testamentum holographum est manu autoris totum conscriptum & subscriptum, vnde & nomen accepit ab holon, i. totum, & graphos scriptura vel litera, quasi tota litera secundum Isid.

Testamentum inofficiosum est quod frustra liberis exhæredatis, sine officio naturali pietatis in extraneas personas redactum est, secundum Isid. lib. v.

Testamentum irritũ est, si ille qui testatus est, capite diminutus est, vel captiuitate detentus, aut si non ritè vel cõtra legem factum est, secundum Isid.

Testamentum ruptum ideò vo-

catum est, quia nascente posthumo neque exhęredato, neq; hærede nominato, disrumpitur secundum Isid.

Testamentum surreptitium est quod in fraudem hæredum seu legatariorum & libertorum non palam prolatum est, quod si non latet dictis personis, non proinde suppressum videtur. Erant autē olim tres aliæ species, quæ hodie in vsu esse desierunt. Quoddam erat pacificum testamentum, & appellabatur calatiscomicus, à calos, quod est bonū, & comicus pax, quia in bona pace fiebat, vel à calatis comitiis, hoc est bonis conuētibus, à calos bonum, & comitia conuentus vel conuentiones sapientum. Bonæ enim conuentiones erant quæ in pace fiebant: nam fiebant testamenta diebus feriatis propter penuriam hominum, quia aliis diebus non feriatis erant homines diuersis negotiis occupati, quare testes non poterant inueniri: vel dicitur à calo, id est voco, quia personarum vocatio fiebat. Aliud erat bellicum, quod procinctū dicebatur eo ꝙ tempore præliorum cùm in prælium exituri essent homines in procinctu faciebant. Postea accessit tertia species. s. testamentū per æs & libram, quod per emācipationē. i. imaginariā quandā venditionē sub quinq; testibus agebatur, & libripendæ. i. æstimatore, qui libripendebat. i. æstimabat familiam id est hæreditatē, & emptore qui erat loco hæredis, ciuibus romanis, id est liberis hominibus & puberibus præsentibus. Prima duo illorū testamentorum penitus aboleuerunt. Tertium verò partim remansit in vsu. s. quo ad numerum testium, videlicet septenarium. Erāt enim quinq; testes libripens, & emptor. Et prædicta nomina testamentorum ad ius ciuile referebantur, quia ius ciuile inuenit illa.

Testes sunt quos ante iudicium quisq; sibi placitat & allegat ne possit librum aut dissimulare aut subtrahere se. Vnde etiam legati appellantur. Item testis est rei gestæ probator. Sed testis cogendus est, qui ad testimonium faciundum cogitur. Dicuntur ergo testes quia testimonium adhibere solent, sicut signatores qui testamentum significāt secundū Isid. li. vj. Item antiquitus superstites dicebātur eo ꝙ super statu causæ proferebantur, nunc parte nominis ablata per apheresin testes dicuntur & considerantur conditione, natura, & vita, vt in c. forus. de verb. sig. ad fi. Testes etiam continentur sub nomine instrumentorum. cap. peruenit. de testi. cog. Et qualiter testis examinetur, vide c. constitutus. de fideiusso.

Tetraetericũ dicitur quod quarto quoque anno instauratur. Bud. in l. Septilia. ff. de pollici.

Textrinum, locus vbi texitur. l. qui textrini. C. de murileg. lib. xj.

De T ante H.

Theatrum est locus in ciuitate communis & publicus ad spectacula, & dicitur à theorando, id est inspiciendo, vt in foro vel palatio communi, sicut in harena Veronensi, insti. in gl. de re. diui. ver. theatra.

Theatralis liberalitas est quod dari consueuit ad ludum theatri. C. de pręd. curia. l. vlt. in gl.

Thesaurus propriè dicitur pecunia abscondita sub terra, cuius non est memoria. l. namque. ff. de acquir. posses. Quandoque impropriè dicitur, vt ff. de acquir. poss. l. peregrè. in prin. & ff. ad exhi. l. thesaurus.

Thlasiæ dicuntur spadones, quibus testes fracti sunt. Thlibiæ verò qui attritos eos habent.

Thymelici, sunt fidicines, cytharistæ, lyristæ, tibicines, qui in orchesta actiones suas peragebant, sicut histriones in scena, vt M. Vitruuius est autor.

De T ante I.

Tibias, aliàs tilibias, instrumētũ est ad abscindendũ virilia, vel aliter, vt no. in l. hi quoque. ff. ad legem Corn. de sica.
Imò thlibiæ legendum est.

Tibialia apud Pau. l. pe. de re mil. dicuntur arma quibus crura muniuntur.

Tignus vel tignũ dicitur esse omne genus materiæ ligneæ, vt in l. xij. tab. & Azo in sum. eo. tit. & insti. de re. diui. Vnde tignarij dicũt omnes q̃ ædificāt.

Tignus iniunctus, require suprà actio.

Tiguli dicuntur foramina, quibus exit fumus.

Titubatio est cùm ego hincinde duo contraria scio, nec tamen alicui eorũ (quia dubito) credulitatē meā applico. Vnde titubare dicitur quis quando suspitionem habet super eo de quo contēditur, vt c. in nostra præsentia de procu. in gl. iij. etiam titubare est defectuosè loqui vel ignoranter, vnde titubans pro ignorāte habendus est. C. de cond. inde. l. vlt. & ff. de lib. ho. exhi. l. iij. §. is qui. ar. c. dñs. de secũ. nup. vbi gl. ꝓ & cōtra. & c. ꝓposuit. de cōiu. ser. in gl.

Titulus quādoq; signũ dicit, quādoq; causa acquirēdi dominij, quādoq; ipsa ecclesia, vt titulus sancti Petri, quādoq; clericatꝰ, quādoq; canonicatus in aliqua ecclesia, vnde dicitur quis intitulari, id est clericari vel canonicari. Itē quādoq; capitur pro causa mobili ad dominij translationem, vt pro locatione, vt c. ecclesia sanctæ. ij. vt lite penden. Item titulus est iusta causa posidendi quod nostrum

est, & sic exigitur iustus titulus in vsucapione & præscriptione. c. si diligenti. de præscri. & gl. summę. xv. q. ij. Etiã titulus possessori causam tribuit præscribendi: vt cap. j. de præscrip. lib. vj. & est vnum de principalibus requisitis ad prę scriptionem. Dicitur etiam titulus quilibet ordo ecclesiasticus, quælibet dignitas vel prę latio, & sic dicitur quis intitulari in aliqua ecclesiã, id est ordinari, secundum Ber. in cap. dudum. de elect. super verbo intitulatam. & ff. si certum petatur. in rubr.

Titulus nonnunquam accipitur pro rubrica, vt l. j. ff. si certum petatur.

Titulus possessionis vel possidẽdi est initium possessionis, & causa quare quis possideat: vt emptio, venditio, donatio, permutatio: quia per emptionem & similia incipimus possidere.

De T ante O.

Tochi secundum Azo. dicuntur sustentatores pauperum.

Ptochi scribendum est.

Togatos dicimus aduocatos, à toga veste nominatos, quam habebant olim aduocati diuersam à cæteris: vt per hoc cognoscerentur.

Tolerare, pro sustentare dixit Alphe. in l. in lege. de verb. sign.

Tomentum accipit Nebrissensis pro omni quod infarcitur puluillo, siue illud sit de pluma, lanáve, siue de stramentis vel qua alia re.

Topiarius est qui prædiũ ornat, saltuarius qui custodit. l. cum quærebatur. §. fin. ff. de leg. iij.

Tonsura in clerico: vide gloss. in cle. quoniam. de vita & honest. cler. & xxiij. dist. cap. prohibete. c. clerici. cap. si quis ex clericis. cap. non liceat cuilibet. & xij. q. j. duo sunt.

Tormẽtũ dicitur quasi torquens mẽtẽ, à torqueo torques. Quęstio vero est veritatis indagatio per tormẽtũ seu torturã, & potest appellari quęstio à quęrẽdo, quia iudex per tormẽtũ inquirit veritatẽ. Panor. in c. cũ in cõtẽplatione. de reg. iur.

Torneamẽta dicũtur quædã nundinæ vel feriæ, in quibus milites ex edicto conuenire solẽt, & ad ostẽsionem virium suarum & audaciæ, temere congregari vel congredi. vt cap j. de tornea.

Torrens est aqua in imbre cum impetu quę in ęstate torrescit, id est, arescit: secundum gl. in clemen. dudum. de sepul. Vide. ff. de flumi. l. j. §. ij. & de aqua plu. arcen. l. in summa. §. penultimo.

Tota. i. omnis. ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. vers. idem dicimus.

De T ante R.

Trabes est vestis cõsularis, vt C. de

de consul.l.j.lib.xij. qua veste etiã vtebatur Imperator, etiã se consulem vocabat: vt in authen.de consuli.col.iiij.

Tractatorij, erant viri qui tractabant & contractabant, id est manibus contingebant & palpabant animalia publica, & equos sacro vsui deputatos. Vel dicuntur tractatoria literæ impetratæ pro licentia vehendi animalia, vel literæ datę licentiæ ad tractandum & puniendũ criminosos secundum Accur.C.eod.tit.in rub.

Tractatores Alciatus scribit appellari eos, qui habent tractatorias, id est licentiam adducendi equos in cursu publico: quam Plin.in epist.& Iurisconsulti vocant diploma.

Tradere, duplicem habet significationem, vno modo est rem suam in alterũ transferre. Corporalis enim res tradi potest, & à domino tradita alienatur: hoc patet per etymologiã dictionis. Dicitr enim trado quasi transfero dominiũ, & sic bene dicitur in instrumentis venditionis, iure proprio tradidit, id est transferens tradidit seu dedit. Alio modo tradere capitur pro inducere in possessionem, siue pro ipsa corporali præstatione rei, vt cum dicitur: possessionem tradidit: vel ipsum equum per fręnum, aut librum in manibus.

Traducere vsus est Paul. in l. si duo.vti possi. pro facere traduces. Traduces autem in vitibus dicuntur, qui aliũde tracti ac propagati sunt.

Traha est instrumentum rusticũ quod æquandis cespitibus vel fœno colligendo aptatur.

Traijcere est mare trãsire. Vnde dicitur. Si pontonibus mare traiiciatur, id est, transeatur. Inde traiectum est per mare transitus. Etiam alio modo est nomen ciuitatis.

Traiectitia dicitur pecunia quæ locatur vel permittitur alicui per mare ad quemcũq; locum transuehenda vel deportanda. ff. de actio.& oblig.l.traiectitiæ.

Transactio est de re dubia & lite incerta nõdum finita dato aliquo promisso, vel retento, nõ gratuita pactio, vt in c.super eo.de transac. Et est idẽ quod compositio inter aduersarios. & litem intelligo præsentem vel futuram, quia ante litem contesta.potest fieri trãsactio. vt ff. de conditio. indebiti. l. eleganter.§.si quis post. Item litem subaudio iustam vel iniustam: vt C.eodem titu.l.ij. & si quis quando agit, credit se habere iustam causam, alias contrarium, vt ff.de conditio. indebiti.in summa. vt tamen inter insistentem & resistentẽ: vt si actor per calumniam insistat: nulla sit transactio: sed si reus per calumniam resi

ſtat valeat tranſactio quãtum ad eum. C. eodem titu. l. ſub prætextu. licet per aliam viã, hoc eſt per actionem de dolo vel replicationem doli conſulatur actori, vt ibidẽ dicitur, quãdo dolo reus induxit actorẽ ad tranſigendũ. Et dicitur in deſcriptione, non gratuita pactio: ideo quia fieri non poteſt gratis, imò expedit quòd is, cui fit tranſactio, aliquid det vel dare promittat tranſigenti. vnde fieri debet aliquo dato retẽto vel promiſſo, alioquin tranſactio non procedit. Et in eo quod dicitur aliquo, intelligitur etiam de modico: quia ſi quæſtio erat de re valente centũ: poteſt fieri tranſactio pro decem vel pro minori, nec poteſt dicere tranſigens ſe deceptum, quia tranſigit ſuper incerto. Item in eo quod dicitur, re dubia & lite incerta, intranſitiue ponitur: vt ſit ſenſus, de re quæ dubia & incerta eſt lite, id eſt, propter litem, quia lis quandiu pendet, facit rem dubiã & incertam. Nam euentus litis & iudiciorum incertus eſt. l. quod debetur. ff. de pecu. vnde ſuper eo quod in quæſtione vertitur, lite pendente poteſt fieri tranſactio. & ideo dicitur, lite nondum finita. Nam ſi iudicatum eſſet, nec appellari poſſet, nec aliquo remedio ſententia retractari, ita quòd de ſententia non dubitaretur, certe tranſactio non valeret, vt ſi quis condemnatus ad decem dicat, Verum eſt me tibi condemnatum eſſe ad x. & verũ eſt quòd debeo, ſed ſi vis eſſe cõtentus; quinque dabo incontinenti, tunc tranſactio nulla eſſet, & ſi iudicatum negaret, adeo tamen liquida foret probatio, vt non ſufficeret negare, adhuc eſt idem: vt C. de pœ. l. qui ſententiam. Dicitur enim trãſactio quaſi actionis in amicitiam ſeu amicabilem compoſitionẽ trãſitio. tranſeunt enim à lite & ab actione, qui cõponũt inter ſe paciſcẽtes, cũ tamẽ gratis nõ remittitur actio, ſecus ſi gratis remittit, quo caſu nõ fit trãſactio: ſed ſimplex ꝑ donationẽ pactio. qui eñ trãſigit, quaſi de re dubia & lite incerta neq; finita trãſigit. i. cõponit, vt in c. ſuper eo. ti. in gl. iij. & ſic is tranſit ab actione qui trãſigit, & is qui agit, ꝓprie dicitur trãſigere, vt C. eo. ti. l. ij. præalle. reus autẽ improprie. Itẽ in ſpũalibus nõ valet trãſactio ꝓprio nomine dicta. c. ſi quando clerici. de offic. deleg. & c. ſuper eo. præalleg. & eſt tex. ĩ c. cõſtitutꝰ: & c. præterea. eo. ti. Ratio, quia tranſactio in ſpũalibus cõtinet ſpeciẽ ſimonię, verbi gratia, duo litigãt ſuper aliquo beneficio eccleſiaſtico: puta eccleſia vel prębenda, & etiã ſuper iure pręſentãdi:

di:talis trãsactio cùm sit super re sacra, nõ valet quãdo aliter illorum dat alteri x. vel xx. annuatim vt cesset à lite, & alter obtinet ecclesiã seu præbendã seu ius præsentãdi, cùm sit annexum spirituali: ergo species simoniæ est, vbi aliquid datur vel promittitur siue retinetur in talibus vt possideatur: aliàs procederet in spiritualib9 nullo dato retento vel promisso, sed tunc propriè non est transactio, sed in temporalibus valet transactio tali modo sumpta. Sumitur autẽ aliter & largo modo transactio, prout est amicabilis cõpositio, & sic potest fieri in spiritualibus, vt in c. statuimus. de transact. arg. c. nisi essent. de præben. & c. vlt. de re. permu. Et hoc dum ex vtraque parte datur spirituale, autoritate tamen superioris, vt si aliqui litigent super ecclesiis, & episcopus vel archiepiscopus cõponat eos iure. Item nõ valet transactio in subiectione spirituali. c. præterea. ij. eo. tit. Subiectio enim est spirituale quid, & ideo aliquo dato vel promisso siue retento remitti non potest. verbi gratia, iste subiectus est primo abbatiæ tali. s. ecclesiæ sancti Petri, modo vult trãsigere, id est dare xxx. solidos, vel aliud in certo censu vt sit exemptus ab abbatiæ subiectione, qui census est, licet esset recognitio debitæ subiectionis. c. omnis anima. de cens. tamẽ nõ valet talis transactio propter subiectionẽ. Sed si gratis vellet quis aliquã ecclesiam eximere subiectã, bene posset ex ea annuatim aliquid accipere, nec esset simonia. c. cõstitutus. de reli. domi. vel sibi cõstituere soluẽdũ censum in recognitionem dominij, vt in c. omnis. præalleg. vel ad indicium perceptæ libertatis, vt in c. recepimus. de priuileg. Item in matrimonio compositio vel transactio non valet. c. fina. de transac. Et nota duas regulas. Prima est affirmatiua, quòd in omni causa criminali vel in omni crimine pro quo venit imponenda pœna sanguinis, licitum est transigere excepto crimine adulterij. Ratio huius regulæ, quia vnicuique licet redimere sanguinem suũ. Sed ratio exceptionis est frequentia criminis adulterij. xxxij. quęst. vij. quid in omnibus. & de iudi. cap. at si clerici. §. de adulteriis. Secunda regula negatiua est, quòd in aliis criminibus, in quibus non venit pœna sanguinis, non est licitũ trãsigere, excepto crimine falsi, in quo põt trãsigi, ratio regulæ est, ne delicta maneãt impunita. Ratio verò exceptionis, qa nõ potest maius crimẽ imponi quàm falsitatis, quod adimit omnẽ honorẽ. Et

hæc

hæc dicta procedunt de iure ciuili. Iure nãque canonico hic non licet trãsigere ibi sic, quia ibi non venit pœna sanguinis imponenda. Item transigi non potest super alimentis, nisi autore prætore. ff. de transact. l. cùm hi. in sum. Ergo no. quòd quædã sunt in quibus nec cõpositio, nec dispensatio, nec trãsactio locum habet. Quomodo enim posset fieri per amicabilem compositioné, dispositionem vel per transactionem, vt vir dimissa vxore aliã superinduceret? vel vt monachus talis existens propriũ haberet? de sta. mona. cùm ad monasterium, vel vt subiectus in subiectione perdurãs, domino non obediret. s. in licitis & honestis. In his ergo cum similibus trãsactio locum nõ habet, vt in c. fi. eod. tit. Effectus auté transactionis est vt omnia instrumenta ad causam spectantia, super qua transactum est, & quicquid aliud est quod opẽ partibus ferre poterat hoc sit vacuum, & omni virtute cassatum, & sola transactio validum perpetuúmque robur obtineat, vt in c. j. eodem titu. secundum Gof. in sum. de trãsa.

Transcribere præter illam significationem, quæ omnibus est notissima, modo significat, iure cesso tradere, vt in l. si vir vxori. de præscrip. ver. modo trãsferre, vt in rationibus fit, cùm id, quod mihi expensum latũ est, in aliud nomen transfertur, & nomen meũ è rationibus eximitur. l. Aliquando. ad Senatuscon. Velleia. Bud.

Transfuga dicitur qui transit ad hostes.

Translata legata dicũtur, quæ testator vni legatario ademit, & alij legauit. nam sic transfert testator, auferendo ab eo cui primũ legauerat, & alij dãdo.

Translatio est de sede ad sedem facta commutatio, vt cùm episcopus de vna sede ad aliã trãsfertur, vnde quod hic appellatur trãslatio, alibi dicitur mutatio, vt vij. q. j. mutationes. vel sic, Est ab vna ecclesia ad aliã regulariter transitio. Potest enim aliquis de minori ecclesia ad maiorem transferri. nam qui prouehitur, de minore ad maius prouehitur. xciij. dist. legimus. in fi. & hoc maximè de translatione episcoporum. Vnde translationum duæ sunt causę. Prima vtilitas, cùm in sua ecclesia infructuosus est. Secũda necessitas, vt cùm persecutioné patitur & hostilitaté. Et sunt tres causę transitus. Prima leuitas, Secũda cupiditas, Tertia humilitas: de hoc Goffre. in sum. eod. tit.

Translatiue significat segniter & non accuratè. l. j. §. præuaricatorem. ad senatusconsul. Turpil. & l. j. de iure patro.

Translatitium edictum, vide in ver-

ver. Edictum.

Transmigrare est de loco ad locum transire.

Transuectionem, vt inquit Bud. in l.ij. de in ius voc. hodie licet barbare monstram vocamus, cùm, scilicet equites solenniter recensentur.

Transuersales dicuntur qui ex transuerso siue à latere cõiuncti sunt, vt fratres, sorores, & eorum earúmque liberi.

Trapetum est mola olearia.l.sed addes.§.illud.ff.locati.

Trapezita, id est cãpsor vel mercator.xxiij.distinc.in nomine Domini.

Trapezophoræ erant mensæ ornatu maximo elaboratæ, quæ effictis imaginibus sustinebãtur. Trapezophorarum mentio fit in l.iij.de Supel.leg.

Tremis, species erat pecuniæ signatæ, sic dictæ, à tertia parte aurei quam pendebat, vt docet Bud.in l.qua vulgo.de ędi. edic.

Treuga est securitas præstita personis & rebus ad tempus, discordia nondum finita, vt de treu.& pa.c.j. sed pax require suprà, in litera P.

Treuga ad tempus facta potest appellari pax.c.nouit.ver.postremo. & ibi ad hoc no. Pan. in pe.no.de iudi.

Tribunal secundum Goffredum est locus maiorum iudicum qui habẽt merum imperium, secundum Azo. in sum. C. de iuris.om.iudi.vel est locus vbi iudex pro tribunali sedet, qui aliâs forus vocatur. extrà, de verb.sig.forus. & est glo.in c. j.de re iudi.lib.vj.

Tribunus plebis est plebeius magistratus, sic dictus, quia populus Romanus olim erat diuisus in tres partes, & ex singulis singuli tribuni creabãtur, vel quia tribuũ suffragio constituebantur.

Tribunus quiritum, id est militũ erat Rege exacto ante dictatores, qui pręfuit equitibus, postquam partim ex plebe, & partim ex patribus militum creati sunt tribuni consulari potestate.

Tribuni, id est primicerij.l. ij. & ibi glo.C.de offi.primi. & qui dicantur tribuni, vide l. officium.ff.de re mili.

Tributum est census qui præstatur ratione soli proprij à possidentibus. Dicitur autem tributũ ideo, quia militibus tribuebatur, qui expeditioni publicæ vacabant, vnde & stipendium appellatur, vt ff. de ver. sig.l.ager.& ff.de publi. & vecti.l.j.§. hic titulus. super ver. pendant.in glo.

Tributarij dicuntur à tributo qđ à tributione deriuatur.

Tributaria actio. Require suprà, de actionibus.

Tricenniũ est tempus xxx.annorũ, inde tricẽnalis pręscriptio, vt in c.vigilanti.eodem tit.

Triclinium erat locus tribus constratus lectis, ad discumbēdū.

Triclinaria vestimenta sunt illa quibus vtimur in cubiculo. l. apud Aufidium. ff. de opti. leg.

Triennium est tempus trium annorum, vt in c. j. de præscri. Et inde dicitur triennalis prȩscriptio, quæ communiter currit in vsucapione.

Triens est tertia pars assis quatuor continens vncias.

Trierarchus interpretatur princeps nauis: trieris enim nauis dicitur triplici remorum ordine instructa. l. Scius. ad senatusconf. Treb.

Trietericum, quod tertio quoq; anno contingit. l. septitia. de pollici.

Triplicatio est quæ duplicationē infirmat & adiuuat actorem. Et sic deinceps quadruplicatio. Require suprà, duplicatio.

Tripondius est as triplicatus, scilicet xxxvj. vnciæ.

Triumuiri capitales dicūtur qui carceris habebāt custodiā, quorum interuētu animaduertendum erat in quosq; homines facinorosos, quos etiā dicimus stratores à stringendo, quia in carcere custodiendos & reos damnatos puniebant.

Triumuiri monetales dicuntur, videlicet æris & argenti, vel auri conflatores.

Trochleam, instrumentum fuisse antiquitus, quo prelum releuaretur, ostendit Iurisconf. in l. sed addes. ff. loca.

Trophima, merces nutricum.

Trulla instrumentū est quod vernaculæ linguæ allusione satis intelligitur. Eo enim liniēdis muris & arenato gypsatóque inducēdis vtūtur, & inde trullizatio ex gypso inductio & linitio. Sed apud Iuriscon. ff. de au. & ar. leg. l. & si nō sunt. §. argēto facto. accipitur vel pro vase potorio, vel pro vase in quo vētris onus excipitur, & aliter apud Papi. ff. de fun. instru. l. tabernæ. cū inquit, Trullȩ quȩ circa cœnā solēt traiici.

De T ante V.

Tubi per diminutionem tubuli sunt canales fictiles per quos fumus vltra parietem conducitur, de quibus meminit Iurisconsul. in l. quidam hyberus. ff. de ser. vrb. præd. dum dicit non licere tubulos habere admotos ad parietem communem, & iisdem dicuntur fenestræ quibus calor balnei euaporat.

Tuguriū dicitur esse tectū quod rebus vrbanis vel rusticis custodiendis est deputatū, vel dicitur omne ædificiū quod magis competit rusticis, quàm vrbanis ædibus, & dicitur quasi tegurium, eo quòd tegat. ff. de verb. signifi. l. tugurij.

Tunc significat extremitatē temporis. l. si is legatum. §. si ita scripsit. ff. de condi. & demon.

hoc

hoc facit ad quæstionẽ notandam. Si quis ita testatur. Si Imperator nõ venerit in Italiam infra quinquennium, hæres meus tunc decem det Titio. Imperator moritur primo anno, an Titius potest petere decem? Solutio, certè non nisi post quinquenniũ, ad hoc semper allegatur tex. prælleg. & hoc quãdo tempus apponitur in conditione potestatiua. Si verò in conditione casuali apponitur, si deficiat, non expectatur. l. hoc iure. ff. de verborum oblig. Fallit nisi addatur dictio tunc, & hinc excerptum est. de elect. commissa. lib. vj. vbi de hoc.

Turba cõstat decem hominibus. l. prætor. ij. ff. vi bon. rap. & sic differt à rixa, quam etiam duo constituunt, vt ibi dicitur.

Turpia verba. i. diffamatoria.

Turpium personarũ appellatione continentur meretrices. l. iij. ff. si quis à par. fue. manum.

Tutela secũdum Azo. in sum. est vis & potestas in capite libero ad tuendum eum qui propter ætatẽ se tueri nequit, iure ciuili data ac permissa, vt inst. de tute. §. est autem. Vis autẽ dico de facto, & potestas de iure, vt talis sit tutor, qui propria imbecillitate non impediatur, nec à iurisditione repellatur, quales sunt pupillus, furiosus, & qui perpetuo morbo laborãt, illi enim propter imbecillitatem corporis vel animi tutores esse nõ possunt. Sed fœminæ quamuis sciant res administrare pupillares, & ad id expediendum vires habeant, tamen à iure institutionum non admittuntur.

Tutela testamentaria est quando pater dat filio tutorem in testamento.

Tutela datiua est quando nullus datus est tutor filio in testamento, & non extantibus con sanguineis idoneis ad tutelam, iudex ex officio suo dat tutorem.

Tutela legitima est quę defertur à lege, secundum quam quando nullus datus est tutor filio in testamento, qui primo loco deberet ei succedere ab intestato tenetur suscipere tutelam huius.

Tutelæ actio directa & cõtraria. Require suprà, Actio.

Tutor est qui pupillũ vel pupillã morte patris vel emãcipatione sui iuris factũ vel factã tuetur. Differt autẽ à curatore, qa tutor datᷓ impuberi, curator verò puberi vel adulto. s. furioso, ꝓdigo, surdo, muto, & similibus q reb⁹ suis præesse nõ possunt. Itẽ tutor quãdoq; datᷓ à iudice, qñq; à testatore. Datᷓ em̃ à testatore, & cõfirmatur decreto iudicis vel præsidis. Etiã datur inuito. Sed curator nõ nisi volẽti præterquã ad litẽ. Item tutor non datur certæ rei vel causæ,

causæ, secus in curatore, imò tutor principaliter datur personæ & secundario rebus. Sed curator primo & principaliter datur rebus & secundario personæ. Et no. ꝙ quidam est tutor legitimus, quidam fiduciarius, quidã testamẽtarius, quidã honorarius. Tutor fiduciarius est qui pupilli emãcipati, cuius pater qui eũ emancipauit, tutor erat legitimus, pro patre mortuo tutelam accipit, cum mortis tẽpore erat in patris potestate. verbi gratia, Titius duos filios habuit. s. Seiũ, & Meuiũ, Seius fuit maior annis, Meuius fuit pupillus, Seiũ habuit in potestate, & Meuiũ emancipauit, & ipse tutor eius erat & mortuus est eo patre mortuo. Seius frater Meuij pupilli fiduciarius tutor est: emãcipatione enim perit ius agnationis, ne fratris sui frater legitimus tutor esse possit tãquã proximus agnatus, sed fiduciarius bene, & sic tutor fiduciarius est frater fratris sui emancipati, vt patuit. Sed si pater emancipet vnũ de filiis suis impuberẽ, eius est legitimus tutor, & mortuo patre filius alter maior fiduciarius tutor appellatur, & dicuntur tutores quasi tuitores atq; defensores. insti. de tute. §. tutores. & iste tutor non potest dari nisi libero, licet sit casus vbi seruo datur tutor, vt ff. de tu. & cur. da. ab iis. l. si impuberi. j. respon.

Tutores à qbus iudicibus dantur, vide gl. insti. de curato. in prin. in ver. magistratibus.

Tutor legitimus est qui lege pręcipiente pupilli nanciscitur tutelam, quales sunt proximi agnati & cognati. Regulariter enim traditum est secundũ leges vt ad quem spectat emolumentum hæreditatis alicuius pupilli, ad eundem pertineat & onus tutelæ eius, nisi fortè sit mulier, quæ bene vocatur ad hęreditatem morientis, nõ tamen ad tutelam superstitis, quia tutrix esse non potest.

Tutor honorarius est qui datur pupillo vt ipsum defendat à vexationibus aliorum, vel datur notitię gratia, vt alios tutores instruat. c. venerabilẽ. de elect. in glo. super verbo aduocatus. Vel honorarius dicitur datus causa honoris nõ administrationis. Et tales nõ habẽt onus, vt reges, principes, comites, barones, quibus committũtur filij causa honoris, ideo illorũ tutela vacationem non præstat. insti. de excu. tu. vel cura. §. item tria onera.

Tutor testamẽtarius dicitur qui ex testamento tutor filio à patre pupilli datur, scilicet qui actu in testamẽto nominatur & assignatur.

Tutor suspectus secundum Azonem in sum. C. eodem tit. dicitur ille qui morib9 talis est vt suspe

ſuſpectus ſit, non enim facultas & paupertas, ſed fraudulenta vel callida conuerſatio in rebus pupillaribus ſuſpectum tutorem commendat.

De T ante Y.

Tympanum eſt inſtrumentum ad faciendum oleum. l. ſed addes. §. illud nobis. ff. loca.

Tympanium (inquit Nebriſſ. in Lexico iuris) margaritę genus ex altera parte ſphæricum, ex altera planum. l. pediculis. ad fi. de au. & arg. leg.

Tyro eſt nouus miles, vt C. de tyro. lib. xij.

Tyrocinium animi, in l. vlti. de ædil. edic. Venuleius eleganter pro ſimplicitate & rudimento poſuit, vt ibi atteſtatur Bud.

Tyrus eſt ſerpens venenoſiſsimus, de quo fit tyriaca magna. Theriacam ſcribunt alij.

Tyrannica poteſtas eſt cũ quoſdam fauoris gratia ſublimat, quoſdam odio vel inuidia humiliat. & leuis ſuſpitionis aura condemnat. xv. q. vij. c. j.

De V ante A.

VAcans poſſeſsio, require ſuprà poſſeſsio.

Vacantia bona dicuntur ea, quæ dominum nõ habent, vel quæ fiſco vel dominio alicuius applicantur. Quod cõtingit multis modis. Quãdoq; ſi quis inteſtatus decedit, vel qui teſtari non poteſt, vel faciat propter quod hæres ſuus ſuccedere nõ poteſt, vel etiã vbi aliâs de cõſuetudine bona alicuius dominio applicantur, tunc dicuntur vacare bona.

Vacillare quid ſit, vide extra de procur. in noſtra. & de cau. poſ. cùm eccleſia. & de teſti. c. præterea. per Innoc. & alios.

Vacillare dicitur qui dubitando & tremendo loquitur, & qui variè loquitur. Cardin. Zabarel. in cap. præterea. circa fin. de teſti. cog.

Vacuam pecuniam dixit Iuriſconſ. in l. Quintus. depoſi. pro ocioſa & repoſita, & ex qua quis lucrum non facit.

Vagabundus eſt qui non habet domicilium, ſed hodie hic eſt, cras alibi. l. iiij. §. prætor. ff. de dam. infec. Sed quaſi vagabundus eſt qui habet domicilium, ſed raró moratur in eo, & vagatur hincinde. Quomodo cõueniantur iſti, habetur in cap. fina. de foro compe. in glo. j. & ibi nota.

Valetudo dicitur infirmitas in vno ſignificato. cap. quoniam frequenter. vt lite non conte. per Innocen. & Hoſtien. cap. fin. de teſti. l. ij. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis caut. & l. vnica. C. qui morb. excuſ.

Valetudinarij dicuntur infirmi qui frequenter ægrotant, vel

qui laborant per lucida interualla, vt qui modo sani sunt, post horam infirmi.

Valetudinarij qui dicantur, vide Panormi in cap. quoniam frequenter. in viij. col. versic. iiij. quæro. vt lite non contestata.

Vari secundum Bud. in l. j. de ædil. edic. sunt qui pedes incuruos & in se contractos habent.

Variare dicitur qui primo dicit vnum, deinde contrarium, nulla assignata causa variationis. Contradicere verò dicitur, qui simul dicit duo incōpassibilia, vt se interfuisse cōtractui, & se eadem die fuisse alibi in loco incompassibili. Card. Zabarel. in cap. præterea. circa finem. de testi.

Varicosus dicitur curuus, à varice neruo cōtracto, quia neruus in senectute reddit hominem varicosum & curuum, vel est qui modo huc modo illuc vadit vt stultus. l. varicosus. ff. de ædil. edic.

Melius est interpretari varicosos pro iis qui laborant varicibus, quæ sunt noxiæ venulæ in cruribus, quę propter atram bilem turgescunt, & ferro adustionéque curantur.

Variè aliquando exponitur. i. variis in locis. §. hæc considerantes. in auth. vt omnes obe. iudicib.

Vasallagium secundum Spec in tit. de feud. idem est quod homagium. Quod enim in Francia dicitur homagium, in Italia dicitur vasallagium.

Vasallus est feudatarius, & secundum vulgare prouincialium nobiles feudatarij vasalli dicuntur, plebeius verò homo medius nuncupatur secundum Spec.

Vasa si cui legata sint, quæ vasa veniant in legatum, diffusè tractat Iuriscons. in l. etsi. §. sed si cui. de au. & arg. leg. nam vasorum appellatio generalis est vt ibi dicitur.

Vasa iræ sunt omnes peccatores, vt xxxiij. q. iiij. Nabuchodonosor. vbi dicitur, Vasis iræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inueniretur homo habere peccatum.

Vasa vinaria, require in ver. Vinaria.

Vascularius est qui vasa facit aurea & argentea, Bud. in l. apud Labeonem. de præscript. verb.

Vates modo sacerdotem, modo prophetam, modo poëtam significat. xxj. distin. cleros. post colum.

De V ante B.

Vbaldini sunt homines certi & signanter clerici, vel canonici terræ vel ecclesiæ alterius. de quibus in l. j. C. de col. illicit. vbi dicitur quòd collegium vbaldinorum non potest constituere syndicum.

De

De V ante E.

Ve, pro &, ponitur interdum, vt in l. si fundum sub conditione. §. his verbis. ff. de leg. j.

Ve in compositione significat priuationem, vt vecors & vesanus, qui sine corde, aut sine sanitate est. l. malum. de verb. signific.

Vectigal est tributum quod præstatur de rebus quæ vehuntur, vel omnibus negotiis manuum, à vehendis mercibus dictum. Idem est quod naulum, vt ff. de public. & vectig. l. j. §. hic titulus. & secundum Azo, in summa. C. eodem titu. vide suprà.

Vectigales agri appellantur qui ciuitatum sunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant.

Vector est portitor qui vehit. Et vectores sunt non solùm qui vehũt, sed etiam qui vehuntur in naui, secundum Azo. in sum. C. eodem tit. & ff. ad l. Rhod. de iac.

Vectores possunt dici siue habeant merces, siue non, dum tamen operas suas magistro nauis exhibeant ad nauigandum. Et sunt quinque nomina quæ præstant actum & passionem, vt hospes, zelotypus, &c. Require suprà A.

Vectura, id est vectigal siue naulum.

Vegetari pro recreari. l. j. C. de custo. reo.

Vehiculum secundum le. xij. tab. est via in octo pedes in porrectum, ex transuerso in anfractu in decimosexto quod non est necessarium in actu. Ius trahendi, ligna lapidésue permittitur habenti actum, sed non habenti viam nisi specialiter conuenisset de hoc, suprà in actus. & infrà in ver. via.

Vel etiam ponitur pro & interdum, vt in l. sæpè. ff. de verb. signifi. & l. cùm quidam. C. de verb. signi. etiam ponitur alternatiuè, vt in cap. inter cæteras. de rescri.

Velum est quadruplex, scilicet, consecrationis, ordinationis, prælationis, & professionis. Professionis suscipitur à virgine vel corrupta cùm profitetur de altari vel de manu, in xx. anno ad minus. xx. q. j. c. j. & ea. cau. q. ij. puella. consecrationis imponitur in xxv. anno. vt ea. cau. q. j. placuit. & lxxvij. distinc. placuit. Potest autem consecratio virginum fieri in die epiphaniarum, in albis paschalibus, id est tota septimana paschali, in apostolorum natalibus, nisi sint graui languore detentæ, tunc enim aliis tẽporibus possunt, imò etiam aliis præcipuis festiuitatibus & diebus dominicis, vt in c. j de tempo. & quad. ord. Viduas autem nullus pontificum velare præsumat. xx q. j. deuotis. in fine. se ipsæmet

velum suscipiant de altari. xxvij. quæst. j. viduas, quæ capitibus suis imponant. c. perlatum. de his quæ vi metúsue cau. fi. Velum autem religionis, vel vestem religiosam de manu presbyteri sumere possunt. xx. quæst. j. vidua. Secus de velo consecrationis quod solenniter à solo episcopo soli virgini solennibus diebus imponitur. Tertium est velum ordinationis quod olim dabatur diaconissis in xl. anno. xx. quæst. j. sanctimoniales. xxvij. quæstio. j. diaconissam. Quartum est velũ prælationis quod olim dabatur abbatissis in xl. anno. x. q. j. iuuenculas.

Venalitiarij sunt, qui quæstus causa venalitiarum rerum negotiationem exercent, quos vulgo appellamus reuenditores. In iure autem venalitiarij intelligũtur ferè semper mangones, quia venalitia. l. seruos venales expositos, ipsi emere præoccupant, vt charius vendant. l. mercis. de verb. signifi. vbi Alciat.

Venalitiæ res sunt quæ in vsum indigentium venales proponuntur.

Venatio quid sit, habes secundum Gof. in sum. tit. de cle. vena. Et est triplex, scilicet oppressiua, arenaria & saltuosa. Oppressiua est hominum, de qua dicitur, Cœpit Nembroth esse robustus venator coram Domino, id est extincto & oppressor. Et sic venator est hominũ exactor & oppressor qui aliquem venatu opprimit. Arenaria est quæ fit in arena, vt cùm quis locat operas suas vt pugnet in arena cũ aliqua bestia dentata, hanc qui exercet peccat grauiter, nisi exerceat gratia virium experiendarum, vt ff. de postu. l. j. §. itẽ senatus. & iij. q. vij. tria. ver. infames. circa princ. & de hac loquitur. lxxxvj. dist. qui venatoribus. cum duobus c. seq. Saltuosa est quæ fit in syluis & saltibus ad capiendas feras, & hæc est licita, sed illicita ex tẽpore & persona: Ex tempore, vt in quadragesima & sabbatinis noctibus. xxxvj. dist. an putatis. Ex persona, vt in cleri. in quo tamen distinguendum est, quoniã episcopo semp est illicita. xxxiij. dist. quorundã. Aliis verò clericis licita est causa necessitatis, vtilitatis & recreationis, cũ retibus, laqueis & canibus, dũ fit cùm silentio & modestia. nam etiã monacho licet texere ligna pro piscibus capiẽdis, vt de cõse. dist. v. nunquã. vide Gof. in sum. de cle. vena.

Vendere est rem pro certo pretio dare.

Venditionis verbum, sæpè inuenire est positum pro emptione, sicut & ex contrario emptio pro venditione. l. veteres. de contra. emp. Imò in l. xij. tab. appel

appellatione emptionis & venditionis continebatur omnis alienatio. l. statuliberi. de statulibe.

Venditio in assem apud Modesti. in l. filius. quib. mod. pig. vel hypo. solui. accipitur pro insolutum datione, cùm quis tanti rem pignorauerit quanti vendi poterat, & ideò eam dat creditori insolutum imaginaria venditione, quæ per æs seu assem & libram fiebat, autor Alcia. in Parer. lib. ij. cap. xxxiij.

Venditi actio, require suprà actio venditi.

Vendicare est coram iudice dicere vel intẽdere rem esse suam, vel allegare, vt quando quis dicit, hæc res est mea, & est idem quod intentare, scilicet ad hoc solùm intendere vt res sua declaretur, & sibi dominium applicetur.

Venenarij secundum Alcia. lib. iiij. de verb. sign. sunt qui aliquem veneno neci dederunt, eiúsque crimnis sunt rei.

Veneni appellatione continẽtur quæ nõ solùm nocent, sed etiã medicamenta salubria, & ideò mentionem faciens veneni, adiicere debet vtrum bonum sit, an malum. l. qui venenum. de verb. sig.

Venia ętatis dicitur beneficiũ seu permissio, vt qui minor est habeatur pro maiore, & talis indulgẽtia datur mulieri in xviij. anno, viro autem in xx. l. omnes. C. de iis qui ve. æta. impe.

Venire id est vendi, vt in l. Fulcinius. § si in diem. ff. qui. ex cau. in poss. ea. cum simi. Est enim verbum neutro passiuum, sub voce neutrali significans passionem, vnde Exulo, &c. Et differt venire à venio, & venire à veneo, vnde,

Si vis vænire, debes cras manè venire.

Venire diem debiti, est posse pecuniam petere.

Venisse ad aliquem id solùm intelligitur quod remanet deductis oneribus. l. venisse. de verb. sig.

Venter, require suprà, Mittere in possessionem nomine ventris.

Vepres dicũtur spinæ quæ vi præhendunt & lacerant carnes & vestes, secundum Ioan. And. in cle. dudum. de sepul.

Verbum, in larga significatione ponitur in iure pro qualibet parte orationis à verberando dictum, eo ꝙ aërem verberat, vt dicendo in gl. super ver. institutio, super ver. velociter, & super ver. infrà, &c. Non ergo capitur hic verbum, sicut in Ioan. c. j. In principio erat verbum, & sicut in Donato. Verbum est pars orationis prout est distincta ab aliis partibus orationis, sed significat dictionẽ cuiuscũq; partis orationis.

Verbis dicitur obligatio contrahi per stipulationem, vt instit. de ver. oblig. in princ.

Verbis coniuncta quæ dicantur, require suprà in ver. cõplexus.

Verna est seruus ex ancilla in domo natus, inde dicitur vernaculus, & est paruus seruus, diminutiuum ff. de leg. iij. l. seruus §. fi. C. de rei vendic. l. cùm super.

Verò quandoque stat incœptiuè, quando non præcedit materia cui iungatur sequentem, vt de elec. super eo verbo. Quandoque aduersatiuè, de hec in authen. de hæred. & fal. in princ. colla. j.

Versicolores appellat Vlpia. in l. si cui. §. j. de leg. iij. lanas quæ natiuum colorē mutarunt, siue cocco, siue purpura, siue quo alio colore infectæ sint.

Versum in rē alicuius quid dicatur, perspicuè apparet ex l. iij. ff. de in rem verso. & ex §. præterea. Insti. quod cum eo.

Veruex dicitur ab inuersis testiculis, est enim mas inter oues cui inuersi seu adēpti sunt testiculi. Iuue. Saty. 3. Sutor & elixi veruecis labra comedit. de quo meminit Vlpia. in l. j. §. j. ff. de abige. licet quidam verbicem legant & male.

Verum vsurpari pro iusto, not. gl. in §. semel. Insti. ex qui. cau. manu. non lic.

Vesanus dicitur qui sine sanitate est, sicut vecors sine corde, vt ff. de verb. sig. l. malum.

Vespertiliones appellari in iure Alcia. ait, qui ne creditoribus satisfaciant, latitant, & vespere tantum exeunt, vel qui rationes conturbauerunt.

Vespillo, vt interpretatur Nebri. dicetur qui vespertino tempore effert defunctos pauperes sine pompa funebri.

Vestiarij sunt qui vestium exercent negotiationem.

Vestiarium, quod pro vestitu impenditur vel datur.

Vestibulum secundum Azo. est locus ante ostium vtriusq; domus, vel primus aditus seu introitus vel porticus, &c. & tectum erat, quo vt vestimento tegitur homo, vel dicitur ab aue, id est salutatione quæ fiebat ibidem stantibus.

Vestigatores, venatores, sic dicti à vestigiis ferarum sequendis. l. quæsitum. de fun. instru.

Vestimentum dicitur omne illud quod induimus.

Vestimēta interpolata, dicuntur veteres vestes iterum politæ.

Vestis, idē quod vestimentū. l. vestis. de au. & arg. leg.

Vestis virgata vel partita, & de caligis schalatis habetur in cle. ij. de vita & hone. clericorum.

Veterana mancipia sunt quæ anno seruierunt. l. vlti. de public.

Veterani sunt milites emeriti, id est extra militiam propter sua merita positi. C. de vet. in rub. Et in legenda sancti Martini vbi dicitur, ꝙ Imperator præcepit, ꝙ veteranorū filij sciētiis militaribus implicarentur.

Vetus

Vetus & veteranum quid intelligantur, vide extra de elec. c. generali. lib. vj. & Albe. super ver. nunc videamus quanto. C. quæ sit longa consue.

Veteratores serui, qui diu seruierũt, & iã in ea cõditione quasi callum fecerunt, & ita crebrius sumitur in iure. nonnunquam tamen & aliter accipiuntur, vt annotauit doctissimus Alcia. lib. iiij. de verb. sig.

Vetus ius, require suprà ius.

Vetus vinum dicitur quod nõ est nouum, & anni prioris vinum appellatione vini veteris continetur. l. vetus. de tri. vino & ole. lega.

De V ante I.

Via est ius eundi, ambulandi, vehendi, vehiculũ & iumentum ducendi, ita ille, cui competit ius viæ, potest illa facere, & differt ab actu, quia plus continet via quàm actus. Nam via, iter & actum in se continet. Itẽ eo contentus est actus vt iumentum agat quis, & si non vehiculum, plus enim vehiculum occupat quàm iumentum. In via necessarium est vtrunq; posse agere. Itẽ via habet ius trahendi lapides, ligna vel trabes, & ferẽdi erectã hastã, quod nõ habet actus nisi de hoc specialiter conuenissent, licet à tergo ducere vellet, non in collo, quod potius videt̃ rigorosum, quàm æquum. Item viæ latitudo ad vehendum vehiculum, si latior vel angustior non designetur per contrahentes. l. xij. tab. diffinitur. s. octo pedum per rectum vbi via est recta, non tortuosa, sed in anfractu xvj. pedum, id est vbi reflexa est, quod in actu nõ oportet., vide suprà vehiculum. Viarum autẽ quædam sunt publicæ, quædam priuatæ, quædam vicinales, vt eleganter persequitur Iurisconf. in l. ij. ne quid in loc. pub. & in l. vlt. de lo. & itin. pub.

Viam aperire, est ad veterem altitudinem latitudinémq; restituere. l. j. de via pub.

Viaticũ est merces itineris. l. Titio. ff. ad munici. Itẽ expẽsæ studiorũ. l. si lõgius. §. si filius. ff. de iud. Aliquando sumitur pro corpore Christi. c. quod in te. extra de pœ. & remis. & c. qui recedunt. xxvj. q. vj.

Viatores erant qui magistratibus præsto erant. §. tripli insti. de actio. & l. magis. §. ne tamen. de reb. eor. qui sub tut.

Vi bonorum raptorum, vide suprà actio vi bonorum raptorum.

Vicarius secundum Goffr. est qui vices alicuius gerit, siue in officio contentioso siue in non contentioso, vt[illegible] de offic. eius qui vi. al. gerit. per to. & de of. vic. per to. & de offi. Arch. c. j. & de offi. archiepi c. j. in fi. Et sciẽdũ q̃ illi vicarij, de quibus in legib⁹ sub illa ru. positis tractat̃

sunt non delegati, sed subdelegati, vel ordinarij iudices. Ná eligebantur in certũ tempus quod ordinariis erat præfixũ: vt ipsi vices ordinariorũ præsentiũ & viuentiũ supplerent. Erant alij qui gerebant vices mortuorũ & absentiũ, qui & suffraganei appellabantur. hi omnia poterãt agere quę pertinebãt ad iurisditionem præter vltimũ suppliciũ, & mẽbri abscissionẽ: vt C. de offic. vica. l. ij. & vicarius ecclesiæ est prębyter qui vice principalis rectoris deseruit ecclesiæ. Et sunt quatuor species vicariorum. Quidã sunt perpetui ad parrochiales ecclesias cõstituti: vt in c. G. perpetuus. de fid. instru. & c. extirpãdæ. de præbẽ. Quidã nõ perpetui sed ad aliquos actus cõstituti: vt tẽporales, de quibus in c. peruenit. de appella. Et isti dicũtur mercenarij. vij. q. j. nihil. Quidam sunt speciales, nõ ad curã, sed ad certum locũ articulum vel actum constituti: de quibus. c. tua. de offic. vic. Quidam nec perpetui, nec ad curam, nec ad certum actum, sed generaliter dantur ad omnia, vt vicarius in curiis episcoporum. de hoc gloss. optima in cle. quæ de ecclesiis. de offic. vica. Et vide in lectura Innoc. Item vicarij dicuntur illi qui vt cuiuscunque vicem cõpleant vel gerant sunt constituti: vnde vicarius dicitur quasi vicem gerens.

Vicarius seruus, vide Seruus vicarius.

Vicecomes secundum Spec. eod. titu. dicitur ille, cui dominus temporalis committit executionem iurisditionis suæ in aliquibus castris, & sic talem vocant vulgariter Lombardi, & aliqui in patrimonio beati Petri.

Vicedominus secundum Spe. eo. tit. proprie secundum iura est qui præest rebus episcopalibus. lxx. distinctione. colonus.

Vicini secũdũ Bar. in l. si terti⁹. ff. de aqua plu. arcẽ. dicũtur quousq; vox hominis exclamãtis audiri potest. l. j. §. eodẽ autẽ tecto. ff. ad Sill. Et intelligitur de voce cõmuni, nõ nimis gracili, nec nimis tubali, sicut vox tauri. Etiã dum clamãs medio modo sit, nec in tecto, nec in apice turris, nec in cellario.

Victimarij (inquit Bud. in l. vlti. de iu. immu.) in comitatu castrensi erant ob hostias quę in sacrificiis cædebantur.

Victores serui sunt quos quis habet victus parandi gratia.

Victus nomine intelligitur omne illud quod necesse est homini ad viuendum.

Vestis vicem habet victus. ff. de verborum signific. l. victus. & l. quos.

Videtur, est verbum fictionis, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. &

& per Bartol. in l.si is qui. ff. de vsuc.& gloss.in verbo habere videntur. cap.nō minus.de immunita.eccles.

Videtur interdum est signum veritatis, non fictionis.l.seruum filij.§.si quis rem. ff.de lega.j. Et quandoque videtur significare sententiam diffinitiuam: vt cap. præterea requisiti. de appel.& respondetur de iure per ipsum:vt c.j.de iudi.lib.vj.

Vidua est non solū illa quę desiit esse nupta(vt in c.vidua. xxxiiij.distinct. verum & proprie est illa, quæ nunquam fuit nupta:vel quæ nō habuit virum. l.malum. de verbor.signifi. Et dicitur vidua quasi viro priuata: vel sine dualitate. Dicitur etiam vidua quæ maritum habet inutilem, id est damnatū ad perpetuos carceres. glo.solennis & singu.in l.fi.in verbo orbitates. C.ad l.Fla. de pla. per quam no.ibidē Bald.quod priuilegia data viduis dantur inutiliter nuptis, quod verbū dicit do.Ias.in l.si is qui pro emptore.in iij.col. vers. adde Io.de ligna.ff.de vsuca. & confirmari potest ex tex.in c.ij.§. sed neq; illud.extra de trāsla. episco.vbi pōtifex dicit,quòd secūdum cōmunē vsum loquē di ecclesia dicitur esse viduata spōso quæ habet episcopū inutilem.& gl.in cap.admonere. in j.gloss.vbi dicitur. Si re priueris: nec nomen habere meteris.xxxiij.quæst.ij.

Villa est locus ruralis, inde in villa natus dicitur villanus. l.is qui.ff.de verborum signific.& differt villa à vico. l. vrbana prædia.ff.eod.titu.

Villæ dicuntur ædificia rustica: & villa ponitur pro ciuitate. de censi.venerabili.

Villici dicūtur vel sunt q ad villā mittunt: vel sunt qui in villis morant. Itē villicus est gubernator villæ:vel qui pręest toti rei rusticæ:vt inquit Pau.in l. si cum villico.ff.de insti.act.

Vinacea in l.si quis vxori.de fur. pro granis vuarum, cum ex eis vinum expressum est.

Vinaria proprie sunt torcularia seu dolia, vel certa vasa vini, quæ etiā ad aliū vsum trāsferri possunt, & tandiu vinaria dicūtur quandiu vinum habēt: vt ff.de verb.sign.l.vinaria.

Vinarij dicuntur ebriosi. Etiam vinarius est ortus vbi crescit vinum. l.ædiles. §.pædius. ff. de ædil.edic.

Vinea, locus vitibus consitus.l. certo.vbi gloss.de serui.rusti. præd.

Vinearij orti, qui vineas habent l.vrbana pręedia.de verborum signific.

Vinctus proprie non dicitur qui detinetur in carcere, nisi & vincula eius corpore adhibita sint.l.verum. de verborum signific.

Vinculorum appellatione tam

publica, quàm priuata vincula significantur. l. vinculorũ. de ver. sig. & propriè loquendo nemo in vinculis esse dicitur, nisi cuius corpori vincula sunt adhibita. d. l. verũ. de verb. sig. licet late & per interpretationem etiam simpliciter inclusi in aliquo loco pro eo habeantur, acsi in vinculis coercerentur. l. succurritur. ff. ex quibus cau. maio.

Vindiciæ dicebatur ius possessionis, quę disceptabatur, pendente iudicio, penes quem ex litigantibus res quæ vendicabatur deberet remanere, interprete Alciato.

Vindicta dicitur modus manumittendi, & dicitur, à vindicta prætoris virga, qua ipse caput serui tangebat hæc verba solennia dicens, Aio te liberum more quiritum. Vnde Persius. Vindicta postquã meus à prætore recessi.

Vindicta secundũ alios est ipsa libertas quæ apud iudicẽ datur seruis à vindicto seruo vitelliorũ, qui vindicauit ciuitatẽ Romanam, coniurationem dominorũ suorũ cõtra rempublicam factã detegendo, propter quod apud consilium libertatem consecutus est, siue libertate à populo donatus, & in postmodũ obtẽtũ est, vt omnis illa libertas quæ à populo datur vel à magistratu qui vicẽ populi gerit dicatur vindicta. Hęc Azo in sum. C. de vin. lib. & apud consi. manumissione.

Vini appellatione quid cõtineatur, satis supérque liquet ex titu. de tri. vi. & oleo lega.

Vinitor rusticus vinearũ cultor appellatur, & de eo loquitur Vlpia. in l. instrumenta fundi. ff. de fundo instru. licet aliqui mendosè legant monitor.

Vinum absynthiacum est cũ melle & absynthio confectum.

Vinum picenum & tyriacũ dicitur à locis. xiiij. q. iij. pleriq;.

Violator ecclesiæ dicitur quicuq; ipsam ecclesiã frangẽdo ostia, capiẽdo res suas & inuadẽdo, priuilegia sua nõ custodiendo vel corrumpendo, offendit.

Vir & vxor illi dicuntur qui matrimoniũ cõtraxerũt per verba de præsenti, de fututo sponsalia. Require suprà, spõsalia. quandoq; tamen dictio vir, refertur ad omnes masculos, licet non duxerint vxorẽ cuiuscunque ætatis sint, vt no. Bar. in l. seruus. de leg. iij. vbi vide.

Vir bonus dicitur iudex. glo. no. in c. potuit. in ver. celeri. ad fi. de loca. l. cõtinuus. §. cùm ita. ff. de verb. oblig.

Virginitas est in carne corruptibili perpetua corruptionis cuitatio.

Virilis portio intelligitur æqualis, quandoq; tamẽ cõplectitur totũ, & ideo si Titiũ & Seium hæredes instituã in viriles partes, alter autẽ eorũ non possit succe

succedere, alter capax habebit totum. l. virilis. de verb. signi.

Viriolæ inter mulierũ ornamenta enumerãtur. in l. argumento. §. muliebri. ff. de auro & ar. leg. iuncta l. fi. §. fi eo. tit. & est diminutiuum à viriis, quæ minores annulos quos vulgus corrupto vocabulo vergetas nuncupat, significant.

Virtus secundum Philosophum ij. Ethi. est quæ habentẽ perficit, & opus eius bonũ reddit, & dicitur quasi virũ tuẽs, à viriis præseruãs, de pœ. dist. ij. illa anima. & c. seq. & no. Io. And. in clem. j. de sum. Tri. & fi. catho.

Virtutes theologicæ sunt tres, fides, spes, & charitas. c. quia passus. de consecra. dist. ij.

Visitatio quomodo & quãdo fiat per archiepiscopum, & quę crimina punienda sint, & in quibus procuratio fiat, vide c. j. de censi. lib. vj.

Vis est rei maioris impetus qui repelli non potest, vel cui resisti non potest, supple commode. ff. quod vi metúsve cau. fi. l. j. & ij. & quot modis sumatur, & quot actiones vel interdicta introducat, no. in c. ad audientiam. eo. ti. in gl. ij. Cuius glo. effectus infra patebit. Est generalis quãdoque, vnde secundum Gof. & Azo. eod. titu. Vis est quintuplex, scilicet impulsiua, ablatiua, expulsiua, & turbatiua, & inquietatiua, vide infrà.

Vis ablatiua est rerum mobiliũ, & hæc inducit actionẽ vi bo. rap. in rebus mobilibus, est enim circa mobilia tãtũ, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. si fundus. §. ij. & insti. vi bon. rap. §. sed nedum talia. per illã enim alicui bona sua vel res suæ violenter rapiuntur.

Vis cõpulsiua est per quã cõpellitur quis ad faciẽdũ illud q̃d nõ faceret si esset liberi arbitrij, nec cõpelleretur, quæ imponit necessitatem contrariam voluntati spontaneę, & ex hac vi oritur actio quod met. cau. ff. eod. tit. l. j. in fi.

Vis expulsiua est quando quis eiicitur de possessione sua, & secundum istam inducitur interdictũ, vnde vi, & est tãtũ rerũ immobiliũ, vel de his quæ immobilibus cohærent.

Vis turbatiua est quãdo quis turbatur in possessione sua, quæ inducit interdictum vti possidetis in rebus soli, sed in rebus immobilibus inducit interdictum vtrobi, cùm duo se possidere contendunt eandem rem.

Vis inquietatiua est quæ introducit interdictũ quod vi aut clã. Et dicitur inquietatiua, quia non sinit vti alium re sua quiete, vt arare vel aliquid facere, vel quando alter vult alio inuito aliquid ædificare in suo solo, vel forte iam ædificauit. Nam distinguitur in hoc interdi

terdicto an iustè vel iniustè fecerit, vt si quis à me prohibitus vel putans se prohibendū quid in meo faciat, siue ius faciendi habuerit siue non, vt ff. quod vi aut clam.l. j. Et dico secundum Azo.in rubri.quod metus cau. quòd accipitur hic vis prout nullo modo potest ei resisti.sed in rub.de his quæ vi metúsve cau. si. accipit prout potest resisti, licet cum periculo, & est cōpulsiua, hæc ibi. Item est quædam vis publica quæ fit cum armis, quædā priuata sine armis de ordine cognitionum, cùm dilectus. in gl.vij.Item vis maior dicitur impetus rei cui resisti non potest, vt suprà dictum est de his quæ vi metúsve causa fiunt, ad audientiam.in glo.ij.

Vis maior quæ dicenda sit, cuius meminit Caius in l. si merces. §.vis maior.pulchrè Bud. in l. ex conducto. §.sed & si labes. ff.locati & condu.

Vis negatiua est quando res alicuius inquietatur.

Vis publica est quæ fit cū armis, sed priuata quæ fit sine armis. inst.de publ.iud. circa si. in §. itē lex Iulia.de vi priua.Vnde.

Vis priuata reū deponit ab ordine rerū, id est mulctabit in tertia parte bonorū. Sed deportatur cum vis armata probatur, vt in gl.j. c.ij. de ordi. cogni.

Vis siue metus cadens in constantem virū est metus pœnæ, vel cruciatus siue amissionis omnium bonorū, & ista excusat: nisi post ea consenserit, vt in c. de illis. ij. de spon. Alia est vis vel metus nō excusans, quę non cadit in cōstantē virū, vt in c.veniēs.& c.consultationi. eo.ti. Et no. quòd potest quis vim vi repellere, vt c.significasti.ij. de homi. & c. si verò. de sent.excom.& dist.j.ius naturale.l.j.§. vim vi. ff. de vi & vi ar.l.scientiā.§.qui cùm aliter. ff.ad l.Aquil.Et hoc verū si repulsio fiat incontinenti nō ex interuallo, vt l.idē est.§. cùm igitur.ff.de vi & vi ar. Dicitur autem sic fieri incontinenti, quando fit in flagranti crimine, hoc est donec animus continuus durat, & nō diuertit ad alios actus, vt §.vim vi. præal. Secundo debet fieri causa defensionis, non offensionis vel vlciscendi, vt §.pe. in l.sciētiā. præal. Tertio debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ.C.vnde vi.l.j.& c. vt famæ. §.vlti.de sen.excom. Et datur ibi talis cōclusio, quòd ista defensio est vera & iusta quæ fit tātū & tūc, quātū, & quādo est opportunū, vt in gl.l.j.C.vnde vi.præal.tamē si defendēs modum excedat nō ex proposito, non tenetur.xxiij.q.iij. nō inferenda. Alanus & Ioā. distinguunt, aut vis fit personæ, aut rebus, de hoc vide gl.in c.significasti.præal. & c.dilecto filio.

de

de sen.excom.lib.vj.& in c.significauit.de pœ.& re.vbi cõsideratis circũstãtiis imponitur pœnitentia arbitraria illi qui defendendo modum excessit. Quarto potest fieri quãdo habet iustũ timorẽ offensæ, puta per minas alicuius qui minas exequi solebat, aut per occursum, nõ enim oportet expectare quousq; detur prim⁹ ictus, quia talis posset esse lætalis.

Vitæ hominis tẽpus longissimũ est spatium centum annorum. l.fi.& ibi do. Ias.in vij.not.C. de sacros.eccl. Adde quòd homo potest viuere cẽtum & xx. annis, vt est tex. in §.j. & ibi no. Ang.in auth. de mona.ponit do.Ias.in d.l.fi.in fine.

Vitium est perpetuũ corporis impedimẽtũ.l. inter stuprum. de ver.sig. vbi ponitur differẽtia inter morbum & vitium: sed Sabinus in l.j. de ædil. edi.vitiũ etiã ad animũ referri ait.

Viuarium dicitur indago vbi feræ sunt inclusæ, vel dicitur locus in quo pisces seruantur, vt ibi viuant, secundũ Io. And.in cle.ne in agro.de sta.mona. Et differunt viuarium, saltus, foresta, garena, insula, &c.

Vix quandoq; denotat affirmationem: nam quod vix fit, fieri tamen dubium non existit, vt c.ij.de cogna.spiri.lib.vj.ff.de iudi.l. vix certis ex causis. & xv.q.j.merito quæritur. Quãdoque etiã significat negationẽ, id est nullo modo, vt ff. de lega.j.si seruus legatus.§. qui quinque. Sic etiã dicitur, Vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio. lxj.distinct.miramur.

De V ante L.

Vltra aliquando ponitur temporaliter.xxxij. q.v. si Paulus.ff. pro socio.l.cum duobus.§. idẽ respõdit. Aliquando notat modicum tempus, extrà, de dila. c.literæ. Aliquando includit, C.de non nume.pec.l. cùm vltra.de vsur.l.eos.& l.cùm alle gas.de col.filiam.& de inoffi. testa.l.ij. Aliquando taxat. C. de iudi. properandum. circa prin.Item adde quid vltra importet in testamento.Bar.in l. Celsus.ff.de vsur.

Vltro citróq; perinde valet quasi dicas, vtrinque, siue hinc atq; illinc.l.Labeo.de verb.sig.

De V ante N.

Vnanimiter, vide extrà, de causa poss.cum ecclesia.de elec. cùm dilectus.& c.in causis.& de cõcess. præben. post electionẽ. & de postu.præl.c.vlt.Itẽ adde ꝙ vnanimiter factum dici potest quod factum est à maiori parte capituli seu collegij aliquibus cõtradicẽtibus, ita colligit dominus Ant.in c.ad aures.extrà, quod metus cau. adde etiã Barb.post alios. in c. cũ ecclesia sutrina.de cau.pos.& ꝓpri.

Vncia

Vncia est duodecima pars asis, vt nati ex cōcubinis in domo, succedunt in duabus vnciis, id est in duabus partibus duodecim partium asis, si alij legitimi nō supersunt. Cætera nomina asis, require suprà, As.

Vncia ex octo drachmis constituitur, vt no. per glo. in l. j. C. de metallis & metal lib. xj.

Vnde agnati, & vnde vir & vxor. Require suprà, bonorum possessio.

Vnguenta appellantur non solū quibus vngimur causa voluptatis, sed etiam valetudinis. l. in argento. de au. & arg. leg.

Vniones, id est margaritæ. l. si quid §. j. ff. de fur. & ibi no. & l. apud Celsum. §. item quæritur. ff. de do. excep.

Vniuersitas secundum Azo. in summa, quod cuiusq; vniuer. nomi. est plurium corporū inter se distantium vno nomine specialiter eis deputato collectio.

Adde, quòd triplex est vniuersitas: quædā est vniuersitas solius facti seu corporū, vt grex, chorus, familia: quædam iuris & facti simul, vt peculiū, dos, patrimonium: quædam solius iuris, vt hæreditas, ea enim seruat nomen etiā si nulla adsint corpora hæreditaria. l. hæreditas. de peti. hære. & de nomine vniuersitatis, vide Bar. in l. aut facta. §. vlti. de pœn.

Vno cōtextu fieri aliquid est fieri nullo alieno actu interposito, nisi fiat ex necessitate & actu naturę, vt superflui pōderis depositio, vel medicinæ acceptio, vel breuis languor, vt C. de testa. l. cùm antiquitas. Hæc Azo & Gof. eo. ti.

Vnusquisque est verbum vniuersale. ff. de hære. insti. l. hoc articulo. & habetur hæc dictio. C. de sacrosan. eccle. l. j. Aliquando indistinctè sumitur. C. de pa. pot. l. vnusquisque.

De V ante O.

Vocare in ius est vocare ad eum, qui ius dicturus est. §. vlti. insti. de pœna teme. litig.

Volo, hoc verbū significat, prout eius significatū, vel quodlibet adiunctū vel quælibet circunstātia significare dictat. Nam quando simpliciter profertur, significat motum animi ad aliquid prosequendū. Et cùm nihil adiungitur, seu nō apparet id, ad quod refertur, in iure nullius est effectus. Etiam nō disponit, per Bar. in l. si quis in principio. de leg. iij. & etiā. C. de sum. Tri. & fi. cat. l. j. Et no. in l. qui se patris. C. vnde liberi. ꝙ volo & nolo nō sunt opposita, q̃a volo ad omne tēpus refertur, vt dicēdo, volo adire hæreditatē, sed nolo ad præsens tēpus tātū refertur, dicēdo, nolo adire intelligit nūc, licet postea velim. Et ideo facit orationē ambiguā, de qua ambi

ambiguitate de verbo nolo, no.do. Ant.de Bu.in c. ex literis.j.de spon. Sed ibi, si ille, cui relicta est electio, dicit, volo eligere hāc rē, significatū illorū verborū est ambiguū, quia potest ītelligi dupliciter. Vno modo.i. primus motus meus fertur in hāc rē, nō tamen deliberatè. Secūdo modo pro ipso actu acceptionis, id est accepto hāc rem. Si ergo quęris in quo istorum sit retinendū, respondetur si est traditus terminus ad eligendum seu deliberādū, & in fine termini respōdes, volo eligere hanc rem, tūc significat̄ electio. facit l. sed si alio. ij. respō. ff. ad Treb, cùm dicit, post deliberationis tempus, & sic deliberationis dat significatum. facit l. omnis qui. ff. co. ti. Item si ad interrogationē eius cuius interest, eodē modo respondes, scilicet volo eligere hanc rem, significato sumpto ex verbis pro certo, maximè cùm dicis, pro certo volo eligere hanc rem. Si autem non est aliud, vnde recipiatur significatum nisi ex ipsis verbis, tūc non significatur electio, imò recipitur primo, id est primus motus finitur in hanc rem. Itē ibi, legatarius cui relicta est electio, dicit volo hāc rem, significatur electio, vt l. ij. ff. de opt. leg. quia motus cùm significatur per verbum volo, refertur immediatè ad rē, per quod significatur acceptatio rei. Et idem si hæres institutus diceret, volo hanc hæreditatem, quia p hoc significatur aditio: secus si diceret, volo eligere, volo adire, quia tunc non significaretur acceptatio & aditio, quia motus animi non fit immediatè ad rem, sed ad actū eligendi vel adeundi. Item ibi, institutus dicit, volo esse hæres, significatur aditio, vt l. nam dubitari. ff. de hæredibus instituendis. Et sic aliud est dicere, volo adire, & volo esse hæres, quia per secunda verba significatur simpliciter aditio, sed per prima non. Et idem est dicere, volo esse hæres, & volo hanc hæreditatem. Item ibi, volo relinquere, significat, id est relinquo, vt in l. Pamphilo. §. propositum. ff. de lega. iij. Et sumitur significatum ex natura vltimæ voluntatis, cuius est prouidere in futurum, etiam fauore eius vt valeat dispositio. Item dicendo, volo per talem geri negotia mea, significatur mandatum. ff. mandati. l. j. Item si vendere volens dicit, volo vendere pro decem, & emens dicit, volo emere pro decem, significatur emptio & venditio, quia per verbum præsentis temporis significatur consensus de præsenti. Secus dicendo, vellem vendere, & vellem emere.

Volun

Voluntas coacta etiam est voluntas. xv. q. j. merito. ff. quod metus cau. l. si mulier. §. si dos. & §. si metu. Sed hoc intelligitur sic, quòd nõ est libera volũtas.

Voluntarium exilium, vide Exilium.

Voluntaria iurisdictio, vide Iurisdictio.

Voluptariȩ impẽsæ, vide Impẽsȩ.

Votum est alicuius boni cum deliberatione facta promissio vel Deo facta pollicitatio. xxvij. q. j. de viduis. ij. Et dicitur boni, quia de malo nec etiam de re bona sine deliberatione non procedit obligatio. nam de malo quis nõ obligatur, quia in male promisso rescinde fidem, & in turpi voto muta decretum. xxij. q. iiij. in malis. Dicitur cum deliberatione, quia votum quod facilitate animi potius, quàm arbitrio discretionis emittitur non est vsquequaque obligatorium, vt c. veniens. eo. ti. Et est triplex votum. Primum necessitatis, quod quis necessario in baptismate promittit, vt abrenuntiare diabolo & pompis eius, tenere fidem, seruare decalogum. de conse. distinct. iiij. c. j. Secundum est voluntatis, quod quis voluntariè emittit super his ad quæ ante votum non tenetur, vt continentiæ, abstinentiæ, &c. Tertium est votum mixtum ex his duobus, scilicet partim necessitatis, & partim volũtatis. Sed votum voluntarium subdiuiditur in votum solenne & simplex, vnde simplex est, cui nulla solennitas adhibetur. Solum autem votum continentiæ solennizatur. Quæ autem vota redimi & cõmutari possint, vide Gof. in sum. eod. tit. Item votum obligat quẽ Deo, cùm dicitur, vouete & reddite, vt c. & si Christus. & c. debitores. de iureiur. & c. magnæ. de vo. post princ. vel describitur sic. Votum est animi cõceptum cum deliberatione firmatum.

De *V ante R.*

Vrbs simpliciter prolata, populi Romani ciuitatem significat antonomaticè, insti. de iu. nat. §. sed quoties. Vrbis autem appellatio muris aut continẽtibus ædificiis finitur, vt c. significauit. de pœn. & remis. ff. de verbo. signi. l. ij. & appellatur ab vruo, id est aratro, quia aratrum in vrbe condenda adhiberi solebat. l. pupillus. §. vrbs. ff. eodem.

Vrbana mancipia non loco, sed genere vsus cognoscuntur, & à mãcipiis rusticis distinguuntur. l. quemadmodum. de supell. leg. l. vrbana familia. de verbo. significa. l. seruis vrbanis. de leg. iij.

Vrbana prȩdia omnia ædificia accipimus, nõ solũ ea, quȩ sunt in ciuita

ciuitatibus vel oppidis constituta, sed etiam in rure, nisi fortè stabula sint, quia locus non facit prædia vrbana, sed materia. ff. de verb. signifi. l. vrbana prædia. vide suprà prædium.

Vrbanorum prædiorum seruitutes, require suprà seruitutes.

Vredo est morbus herbarum, frugum & arborum in vitibus, & alio nomine carbunculus appellari potest. l. ex cōducto. §. j. ff. loca. & de frigore procedit, nam & frigus vrit. Virgil. Aut boreæ penetrabile frigus adurit. Aliquando ponitur pro pruritu, vt apud Plinium de vrtica pisce, Tacta (inquit) vredinem immittit.

Vrepotrophium dictio græca est, locum significans ad infantes nutriendos paratum, vrephon enim græci infantem dicunt. l. illud. § j. C. de sacrosan. eccl. licet in aliquibus codicib. mendosè legatur.

Vrinatores appellantur natatores subaquatiles. l. nauis. ad l. Rhod. de iac.

De V ante S.

Vsiam pro substantia dixit Vlpia' l. in venditionibus. de contrahen. emp.

Vsio, idem quod vsus. l. Quintus. §. si factum. de au. & arg. leg.

Vsque, stat quandoq; inclusiuè, vt ff. de sena. l. fi. & in c. j. de or. ab epis. qui re. quandoque etiam exclusiuè, vt c. cū dilectis. de fi. instr. est ergo dictio vsq;, significat a vltimi termini ad quem, sicut dictio a vel ab, primi termini à quo.

Vsuarius est qui alicuius rei vsum habet, vt si tu qui es dominus huius serui, cōsenseris siue concesseris mihi vti ministerio eius salua proprietate & dominio, vnde vsuarij dici possunt clerici qui non possunt vendere vel testari siue donare de bonis ecclesiæ, sed victu tantum & vestitu debent esse contenti. x. q. ij. episcopus habeat. & c. cùm constet. de pigno. secundum Ber. Competit ergo vsuario ius & vsus, sed non potest vendere, locare vel alienare, sed solùm ad vsum suum & familiæ suæ potest vti seruitute tali, vt in ortis fundis, & similibus, si quis habeat in his seruitutem vsus.

Vsus est ius vtendi rebus alienis salua rerū substantia, proprietate & dominio, & quomodo accipiatur, vide Archi. de offic. deleg. c. quanuis. lib. vj.

Vsucapio est acquisitio dominij vtilis directa rei alienę per cōtinuationem possessionis temporis lege diffiniti, id est per spatium temporis à lege diffinitum. ff. eo. ti. l. iij. verbi gratia. Emi rem mobilē à non domino bona fide, putās rem esse vendentis, & per continuum trienniumpossideo sine interruptione, ipso iure efficior do-

minus illius rei. Directum autem dominium habet verus & principalis dominus rei. Sed vtile dominium dicitur, quando quis in veritate non est dominus, sed habet vtilitatem rei acsi esset dominus, vt feudatarius, vasallus & similes. Et dicitur vsucapio, quia vsu quodã & consuetudine possidendi cœpi & acquisiui dominiũ. Secundo in rebus mobilibus vel se mouentibus: nam immobilia non dicuntur vsucapi propriè, sed potius præscribi. In immobilibus enim præscriptio locum habet. Tempus enim à lege diffinitum est triennium in vsucapione, sed in præscriptione statuitur decẽnium inter præsentes, & vigennium inter absentes, vt insti. de vsuca. Et datur vsucapio ne dominia rerum sint in incerto, pro publico bono introducta, vt l. j. ff. eo. tit. contra æquitatẽ naturalem. ff. de neg. gest. l. j. in fi. & de cond. indeb. l. nam hoc natura. Nam locupletari non debet quis cùm alterius damno secundũ regulã locupletari. de re iud. lib. vj. & sic aliud est æquum, & aliud bonũ, vt C. de pac. cõuẽ. l. hac lege. Et quãdo opponitur, æquitas scripta præfertur rigori scripto. Solu. verum est, dũ vtrũq; scriptũ est in specie, sed in prę al. l. nã hoc natura. æquitas est scripta in genere, & hic rigor in specie, ergo præfertur rigori. Etiã in vsucapione vel præscriptione versatur quædã æquitas naturalis quæ suadet, ꝙ postquam quis iusto titulo bona fide certo temporis spatio rẽ tenuerit, dominiũ acquirere debeat, & imputetur domino qui negligens est tãto tẽpore rẽ suã quærere & custodire. Et sic nemo debet locupletari &c. nisi subsit causa, vt hic propter cõmunem omniũ vtilitatẽ, & vt aliquãdo sit litiũ finis. l. fi. ff. pro soc. vbi datur hæc ratio, ideò exceptio præscriptionis est exceptio litis finitę, & opponĩ sicut aliæ litis finitę exceptiões.

Vsufructuarius est qui fruitur & vtitur rebus alienis, vel qui res suas nemini furatur. ff. de vsufru. l. iure communi.

Vsusfructus est ius vtendi fruẽdi alienis rebus salua substantia rerũ, vt ff. de vsufru. l. j. & inst. de vsufru. in princ. Et est ius in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est, destructa enim domo, destruitur & vsufru. qui habetur in ea, vt ff. eo. ti. l. ij. & no. secũdũ Azo in sum. C. eo. ti. ꝙ vsusfru. formalis dicitur ius. i. seruitus, sed vsusfructus causalis secũdũ quẽ aliquis habet causam dominij, nõ dicitur seruitus. Et ponitur hic fruẽdi, & nõ in diffinitione vsus, quia differũt ius vtẽdi & fruendi, vt infrà patebit, & vtẽdi dicitur ad differẽtiã creditoris qui habet ius

ius in pignore, nõ tamẽ poteſt eo vti, imò furtum committit ſi eo vtitur, ſed ſecũdũ ponitur ad differentiã vtilis dominij, quod habetur in rebus alienis, ſicut emphyteuta & feudatarius habẽt. Sed fruendi ſecundũ Accur.& Ber. dicitur ad differentiã nudi vſus, quia minus eſt in vſu quàm in fructu. Dicitur in rebus alienis quia ſua res nemini ſeruit. Salua rerum ſubſtantia dicitur ad differentiã ſuperficiarij & emphyteutæ, qui non tenentur reficere ædes, ſed vſufructuarius tenetur,& etiã tenetur ad tributũ, quia ad eũ pertinet fructus. Vnde Ber. exponit ſalua rerũ ſubſtantia.i.ne pereat in toto ſubſtantia. Accur. exponit ſalua ſubſtantia, quia tandiu durat vſusfructus, quãdiu durat ſubſtantia. Et no. differentiã inter eũ qui habet ſeruitutẽ vſus, & eũ qui habet ſeruitutẽ vſusfru. quia is qui habet ſolùm ſeruitutẽ nudi vſus, ita vtitur ꝙ fructus non percipit, ſicut poſſum vti equa tua, ita ꝙ fructus inde nõ percipiã, ſic quod partus nõ ſit meus, ſic ſimiliter qui habet vſum tantũ alicuius fundi, non poteſt vti pomis, oleribus & cæteris fructibus ad vſum ſuũ quotidianũ, ille autẽ cui competit ſeruitus vſusfru. poteſt hæc omnia facere.

Vſura ſicut cõmuniter dicitur, eſt quicquid pręter vſum ſorti accidit vel accedit, ſecundũ Goſ. xiiij. q. iij. plerique. Et addit ipſe, intentione vel pacto præcedente. Sola enim ſpe vel expectatione vitiũ vſurariũ contrahitur, vt c.j.& c. cõſuluit. de vſu.& xiiij. q. iij. ſi fœneraueris. Et hoc cũ principaliter habetur ſpes & expectatio lucri, aliàs ſi ob charitatem moueatur quis ad mutuandũ, & ſecũdario ſperet de aliqua retributione, non putatur vitioſum. ar. ad hoc. lxxxvj. diſt. in ſingulis. lxj. diſt. quod proderit. ſecũ dũ Goſ. Item vſura eſt vbi plus recipitur quàm datũ eſt,& diffinitur ſecundũ Azo. C. eo. tit. ſic, Vſura eſt qđ propter vſum rei conceſſæ datur. Conceſſæ.i. datæ vel mutuatæ, vnde vſura dicitur ab vſu & æs æris, quaſi vſuæra.i. vſu æris, data.ſ. pecunia, cùm nomine pecuniæ quicquid homines habeãt cõtineatur. j. q. iij. totum.& no. ꝙ omnis vſura præſtatur ſuper facta dilatione ad annũ, vnde quædã vſura vocatur centeſima, illa.ſ. quę infra annum æquiparatur ſorti, quædam vocatur ſextupla (aliàs ſeſcupla) à ſex, quod eſt totũ & plica.i. pars vel medietas, quę etiã alio nomine dicitur hemiolon, ab hemi, quod eſt mediũ, & holon, quod eſt totum,& eſt illa vſura quæ totũ cõtinet, & medietatem totius: quædam verò eſt triens, ſcilicet quæ præſtatur vſq; ad ter-

tiam partem cẽtesimæ vel sortis, quædã semis, quæ præstatur ad medietatẽ sortis, quædam bes quæ præstatur ad duas partes sortis. Item quædam vsura est fœnus sortis, & quædã fœnus fœnoris. Nã vsura dicitur quæ vltra sortẽ recipitur, vt c, si.xiiij.q.iij sed fœnus dicitur lucrum de vsura sumptum, vel vsura vbi ad mutuũ restituendũ non fuit certũ tẽpus determinatũ, & fœnus vbi determinatũ. Est tamen distinguendũ inter vsurã & rẽ illã in qua vsura cõmittitur, nã quæ ab vsurario exigitur, propriè est lucrũ quod vltra sortem exigitur. s. lucrum restituendũ. Sed res in qua vsura cõmittitur, est mutuum de quo lucrum prædictum gignitur.

Vsurarius manifestus quis dicatur, vide c. j. & ij. de vsur. lib. vj. Et vltra hoc dicitur Matth. quod sit ille qui vsurarius ex libris suis conuincitur, alleg. cle. j. de vsur. & c, qui syncera, xlv. dist. c. sanè. xxiiij. q. ij. & l. j. §. editiones. ff. de edendo. Secundò ille qui cõfitetur coram sacerdote se esse vsurariũ, quia vsurarij iudex est sacerdos, & sic confessus coram suo iudice erit manifestus, vt c, quem pœnitet, de pœni. dist. j. Io. And. dicit hoc verũ; si adsint testes, vt c, quanquam, de vsur. lib. vj. Idem sequitur Ioan. de Lign. quia iudicium fori pœnitentialis nõ inducit illos effectus, quos iudicium fori contentiosi, ꝗ ideò sit manifestus, quia cõfitetur corã iudice animæ, nisi adsint testes. Tertiò dicitur ille vsurarius manifestus qui habet altare paratum. Sunt ergo vsurarij triplices. Primi notorij, qui habent altare continuè paratum semper mutuãtes. Secundi non notorij sed manifesti, qui non habent altare continuè paratum, sed interdum mutuantes. Tertij per famam tantum manifesti sunt.

Vsurpare est aliquem contra rationem ius, vsum vel consuetudinem capere, inuadere vel præsumere, vide Alberic. de Rosa. in dictio. suo. in ver. vsurpatio, vbi plenè.

Vsurpatio est interruptio vsucaptionis, vt in l. ij. & in rubri. ff. de vsucapio. & dicit ibi tex. quòd oratores vsurpationem frequentem vsum vocant.

De V ante T.

Vt, hæc dictio modum facit, sicut si, conditionem, & cùm causam, facit C. de cond. quæ sub mo. l. j. & ibi not. & vide ff. de manumiss. l. causam. §. fina. & de leg. ij l si ita relictum. & de contrahend. emptio. l. cùm ab eo. & de manu. testa. l. Meuia. Aliquando facit conditionem, vt l. cùm tale. circa fin. ff. de condit. & demonst. Aliquando vt, exponitur, id est sicut.

ſicut. C. de ſepul. vio. l. ſi quis. & ff. de acquir. re. domi. l. in laqueum in fi. Aliquando vt, id eſt ſecundum. C. de his qui paren. vel lib. occid. l. j. Aliquando ponitur cauſatiuè & conſecutiuè. ff. de dona. cau. mot. l. ſenatus. Cauſatiuè ponitur. xlvij. diſtin. ſicut. ff. de leg. j. l. ſi quis. in princ. Conſecutiuè ponitur. C. de obſe. patr. præſt. l. ſi manumiſſori. de epiſco. & cleric. l. in eccleſiis. ff. de ſerui. & aqua. l. j. & j. q. j. cùm liqueat. & cap. venditio. Aliquando ponitur aduerſatiuè pro ſed. C. de appel. l. cùm poſt. Aliquando eſt aduerbium temporis, vt, id eſt poſtquam. ff. de pig. l. j. §. idem quæſiit. Aliquando ponitur vt, pro &, in authen. de teſti. §. ſi verò deducens. ibi non tamen per longũ interuallum, vt &c. Aliquando vt, id eſt tanquam. C. de legi. l. leges. Aliquando eſt aduerbium qualitatis vel quantitatis, vt, id eſt quantum, vel optandi, vt, pro vtinam. Aliquando eſt exemplificatiuum, vt cùm dicitur, nomen appellatiuum vt homo, & no. ff. de inter. l. j. §. interdicta. de pact. l. iuriſgentium. §. quinimò. Aliquando vt, id eſt quanuis. de nego. geſt. l. ſed an vltro. §. fi. C. de ſerui. & aqua. l. j. Aliquando vt, exponitur, id eſt quando. ff. de arb. l. ſi cùm dies. §. ſi arbiter. Aliquando abundat. ff. ad l. Pompe. de parricid. l. j. & ibi in gl. Aliquando eſt aduerbium ordinis, vt, id eſt poſtea. Aliquando eſt coniunctio adiunctiua: vt volo vt tu legas. Aliquando cauſalis, vt, id eſt quia, vnde verſus. Qualiter & quantum notat; diſcernit & optat. Ordinat exemplat, ſimulat, vtrunque requirit. Dat comitem; dat quoque ſequens, ſic dat duodena. Et de ſignificato huius dictionis, vt, vide extra de priuileg. ex ore. de confir. vtil. vel inuti. c. examinata. de verb. ſignific. cap. abbate. Item de effectu huius dictionis vt; vide extra de condi. apo. verum. in cle. de æta. & quali. c. j.

Vter, dictio eſt diſtributiua, & verificatur in altero tãtũ, Bar. in l. pe. C. de impu. & aliis ſubſti.

Vterinus, vide in dictione fratres.

Vterlibet, alter ex duobus, quem capere libet l. arbor. §. de veſtibulo com. diui.

Vterque, aliquando ponitur coniunctiuè. ff. de leg. ij. l. ſi quis duobus. & de leg. iij. l. Titius. & ff. de cond. inde. l. ſi non ſortem. §. fi. de eutc. l. ſi duos. Aliquando ponitur diuiſiuè, vt ff. de rei vendi. Pomponius communia præd. l. binas. & de act. empt. l. ſi ea res. §. fi. Aliquando dicitur de tribus. ſecundum vnam expoſitionem. gl. inſti. per quas perſo. no. acqui. §. non

solùm. Itèm adde quomodo vterque attribuit actum, & in quo verificetur. Bart. in l. hoc articulo. ff. de hæred. institu. Item quæ sit eius natura, vide eundem Bart. in l. cùm quidam. C. de impub. & aliis substitut.

Vti & frui differunt sic, quia vti dicitur ille qui ita vtitur re, ꝙ fructus non percipit, sicut possum vti ad vsum quotidianum & ministerium equa tua, ita ꝙ fructum non percipiam, ꝙ scilicet partus non sit meus, sed is qui alicuius fundi vsum habet, pomis & oleribus vti potest ad vsum quotidianum, non tamen donare vel vendere potest. Frui verò dicitur ille, qui fructus percipit, & sic vsuarius habet vsum rei, vt cui dominus nemoris cõstituit vsum nemoris, ad necessitatem suam & familiæ suæ, vt accipiat ligna, olera, poma, flores, &c. quæ nascuntur in nemore pro se & suis conuiuis, non tamen vendere permittit ipsum, aliàs frueretur, quare clerici dici possunt vsuarij, vt suprà dictum est.

Vtilis actio, vide suprà, Actio directa.

Vtiles impensæ, vide Impensæ.

Vtilitas publica quot modis consideretur, tradit Bar. in l. j. solut. matrim.

Vti possidetis est quoddam interdictum cùm possessio inquietatur à non possidente, vt iudex pro ipso det sententiam. Si vnus fuerit, tunc pronuntiare habet in singulari numero, vt ita possideas vt possides. Si autem plures, tunc debet pronuntiare in plurali numero, vt vti possidetis ita possideatis. hæc Azo in sum. eo. ti. & vide gl. antepe. in c. licet. de proba.

Vtpote pro quia. auth. ingressi. de sacrosan. eccle.

Vtique, id est certè. ff. de rei. ven. l. vtique. Aliquando ponitur continuatiuè. ff. de dam. infe. l. vtique. Aliquando, id est ita demum. ff. de neg. gest. l. diuortio. §. sed nec. Aliquando id est sicut. ff. de actio. empt. l. sicut. Aliquando, id est tantum. ff. ad munici. l. non vtique. Aliquando, id est vsqueadeo. de cadi. l. amissione. §. j. Aliquando vtique sunt duæ partes. s. vti, id est sicut, & que, pro &, vt no. ff. de ædil. edic. l. ædiles.

Vtro, id est altero. C. de agric. & censi. l. diffinimus. lib. xj.

Vtrobi componitur ex vtrum & vbi, pro ad, quasi dicat apud quem est possessio, apud illum sit, no. per Host. extra de prob. c. licet. in fi. & vide. C. & ff. in ti. vtrobi. & insti. de interdictis. §. vtrobi.

Vtroq; iure. i. in spiritualibus & temporalibus. extra de priuil. quoniam. Aliquando ponitur simulatiuè. ff. de pact. l. rescriptũ. §. si pacto. & de rebus dub.

l. si

l.si is qui ducenta.§.vtrum.

De V ante V.

Vulgaris, hæc dictio quot modis capiatur, docet Bart. in l.j. ff de vulg. & pupil. substit.

Vulgaris persona dicitur minus honesta, scilicet legitimos. ff. de legi. tuto.

Vulgaris substitutio dicitur cum quis loco instituti vel eius cui alias puta ab intestato est ius adeundi, in casu hæreditatis non aditæ apponitur seu subrogatur. Vnde cõditio est semper, si hæreditas non adeatur. Et dicitur vulgaris, quia in hunc casum seu euentum fieri potest à quolibet qui testari potest, & cuilibet qui ius adeũdi habet ex testamento vel ab intestato, quia voluntas talis disponentis simpliciter admittitur iure ciuili, secus in pupillari & aliis substitutionibus, vbi non simpliciter admittitur, imo restringitur & limitatur. Et quandoque penitus non admittitur iure ciuili scripto. Et nota quòd conditio ibi apposita si hæreditas non adeatur, potest dupliciter intelligi, secundum quòd non adire dupliciter contingit, scilicet vel propter nolle adire, vel propter non posse. Et istud non posse multis modis potest contingere, vel quia euenit furor, vel deportatio, vel quia bonorum acquisitio interdicitur. Vulgaris enim substitutio semper continet cõditionem de euentu non aditæ hæreditatis, licet iam vnum casum vel plures vel omnes continere possit. Cætera vide suprà, de substitutionibus.

Vulgo concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, nati ex meretrice quę plures admisit. l. vulgo concepti. de sta. homi.

Vulua secundum Archid. xiiij. q. iij. plerique. quãdoq; illud est quod extra nascitur, vel est vẽter porci, vel vber, farcimẽ, vel ilia, scilicet salcitia.

De V ante X.

Vxor iusta, vt scribit Alcia. lib. iiij. Parad. dicitur quæ vere vxor, & perquàm solenniter ducta est, nõ quæ simplici spõsione vxor est, tametsi legitima sit. l. si vxor. de adul.

De litera X.

XEnia dicuntur munuscula quædam quę dantur esculenta & poculenta quæ vulgo dicuntur appensationes, cęterarum vero rerum quæ vsum edulium excedunt, magis proprie dicuntur munera. dicitur enim fieri xeniũ de pomis cum quis habet hospites, secundum Archid. xiiij. q. iij plerique. in fin.

Xenodochus est qui xenonem alicuius ciuitatis procurat.

Xenon est domus, in qua ægrotantes recipiuntur, curantur, & alimẽtis sustentantur: vt C. de episc.& cler.per totum.

Xenodochium est domus ad hospitium peregrinãtium deputata, vt quidam dicunt. Sed tamen xenon & xenodochiũ eadem domus dici potest, scilicet in qua valetudinarij & senes, id est infirmi recipiuntur & aluntur. Prædictam autem differentiam facientes, zenon per z, literã, & senodochium dicunt esse scribendum per, s, vide c.iij.de relig.do. & varia nomina talium locorũ habes. xxiij.q.vlti. sancimus. vbi de hoc.& j.q.ij. si quis homi.ad fin.in auth.de aliena.& empt. §.quando. in princ. col.ix. & de eccl.tit.§.fin.& est gl.in clemen.per literas.de præben.

Xenoparochi, quorum meminit l.vlti.ff.de mune. appellantur qui præbendis hospitiis præsunt, autore Alcia.in l.pupillus.de verbor.signific.

Xerolophum, locus erat Cõstantinopoli celebris. §.item lex Cornelia. Institu. de publi. iudi.

Christus est rex regum, dominus dominantium: vt in cle. pastoralis.de re iud.

Christe eleison, vide de consecra.distinc.j.hoc quoque.& distinc.ij.cap.re vera.

Christianorum nomen primo ortum est apud Antiochiam, vbi Ignatius fuit episcopus.vij.q. j.mutatiões. Nã prius omnes fideles dicti fuerunt discipuli vel fratres. Sed postquam apostoli fecerunt conciliũ antiochenum, tunc dicti sunt christiani: vt est glos.xxij.distinct. sacrosancta.& ibi tex.

Xystici, Athletæ sunt de quibus meminit iuriscõ.in l.athletas. ff.de his qui not.infa.licet ibidem corrupte legatur sexustici. sunt autem illi qui pugnabant in porticu amplissima. Sueto. Nec tamẽ eo minus xysticorum concertationes aut gladiatorũ pugnas seuerissime semper exegit. Græci enim xystum porticũ vocant ampla latitudine in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Has & paradromidas græci appellãt & à nostris ambulationes dicuntur. Vel secundum aliquos xystus habet originẽ à xystos, quod hastam seu telum spiculúmue denotat.

De litera Y.

YAtus aliquando sumitur pro puncto mortis, seu pro emissione spiritus vltimi.de pœnit.dist.vij.c.nullus. Aliquando est apertio terræ.c.nõ offeramus. xxiiij.q.j. Imò vero hiatus scribendum est à verbo hio.

Yconomus dicitur ille, cui res ecclesiæ gubernanda datur, scilicet episcopalis, & propriè res canonicorum. Etiam quandoque est vicedominus vel præpositus. j. q. iij. saluator. vide glo. in c. Imperatorem. de iura. calum. vbi concor. Vnde secundum Gof. differunt yconomus, syndicus, procurator, & actor. Nam yconomus administrat res ecclesiæ, & aliquando defendit in causa, & quandoque in ecclesia vacante fit ad percipiendos prouentus & seruandos ad futurum prælatum. Syndicus autem in rebus & negotiis cuiuslibet corporis vel collegij. Et secundũ leges non differt à defensore, & est vniuersitatis. Sed procurator est priuatæ personę ad vnũ negotium vel plura. Actor autem pro vno vel pro vniuersitate ad vnã causam & præsentem & cum decreto constituitur: in constitutione yconomi non est, ita omnimodo necessarium decretum iudicis. Ange. Are. & Ioan. Fab. institu. de cura. §. quòd si. & idem in constitutione syndici dicendum, Bar. in l. nulli. ff. quod cuiusque vniuer. nomi. non nego tamen quin tutius sit decretum adhiberi, glo. & Bar. in l. actor. ff. rem ratam haberi. Spec. titu. de syndi. versi. item quòd est constitutus minus solenniter.

Imò verò œconomus scribẽdum est per œ, diphthongum.

Ydoneus quis dicatur, & in quibus consistat idoneitas: vide c. cùm in cunctis. de electio.

Scribendum esse idoneus, nulli dubium.

Ydrophylatti dicuntur ab ydria, quod est vas, quo aqua defertur, vel ab ydor, id est aqua, & phylare custodire, quasi custodes aquarum, secundum Ioan. Andr. in c. si iudex laicus. de senten. excom. lib. vj.

Scribendum est hydrophylaces, à Græco nomine hydor, quod est aqua, & phylattein, quod est custodire. vide C. de aquæduc. l. decernimus.

Ymo, hæc dictio significat quandoque correctiuè, vt testator dicit, Titius, imò Seius hæres esto, vt l. si ita scriptum. ff. de hære. instituen. ibi text. dicit adiicientes & detrahentes, ymò & mutantes. Ponitur etiam copulatiuè. C. de nouo Cod. compo. l. j. §. quibus. Et sumitur significatum ex copula adiuncta, & esset idem dicere etiam. Sed ibi, yconomus qui hoc fecerit, ymò fieri passus fuerit, priuetur, ponitur alternatiuè, vt l. iubemus. §. yconomus. C. de sacrosanc. eccle. quia habet locum, vel ipso alienante, vel alienari patiente. Potest etiam ibi accipi correctiuè, quia eadem vel maior est ratio in alienante, quàm in

patiente alienari, quòd puniatur. Item quo ad decisionem legis ponitur ibi copulatiuè, quia pœna habet locum & in alienante & in patiente alienari.

Cum i, Latino scribendum est, & vt quibusdam placet, cum simplici m, imò.

Ypocomus dicitur ab ypo, quod est sub, & comos villa. Inde ypocomi qui sunt sub villanis, secũdum Placen. & Accur. sed secundum peritiores hippocomi (sic enim scribendum est, non ypocomi) dicuntur stabularij qui equos curant.

Ypocrisarius quãdoque ponitur pro syndico, quandoque pro œconomo, vt not. Specu. in tit. de his qui aliena poss. vel non. §. licet.

Apocrisarij legitur extrà, de electio. c. significasti. & j. quæst. vij. conuenientibus.

Ypostasis dicitur ab ypo, quod est sub, & stasis status, vel stãs, quasi substans, & vtuntur Græci sicut nos pro persona, quia habet substare omnibus accidentibus, & omnia accidentia ad se recipit, à nullo tamen informatur, secundum Hugo. glo. est in clemen. j. de summa Trinita.

Aspiratur & hæc, hypostasis, de quo suprà suo loco.

Ypotheca est res immobilis pignori obligata, vt domus, ager, fundus. Pignus autem est res mobilis, proprie à pugno dictum, quia pugno tradi potest. Et sic ypotheca non est aliud quàm obligatio vel pignoratio. Ius autẽ ypothecarũ est illud, quod cõpetit creditori in bonis debitoris sui sibi obligatis pro debito tacitè vel expresè, & dicitur ab ypo, id est sub, & theca positio, quasi suppositio, nam debitor rẽ pignoratã creditori supponit, & in ipsa sibi ius constituit.

Ypothecare est obligare, pignorare, vel supponere, vt patet p rub. ff. de reb. eo. qui sub tuto. & cur. dum subditur. Sine decreto pignori nõ supponẽdis.

Aspirantur & hæ voces, hypotheca hypothecare.

Ysothomus est terra inter duo maria. l. Lucius. ff. de ser. rust. præd.

Isthmum puto intelligat.

Ystriones. i. ioculatores, ab ystria. c. clericus. de vita & hone. cleri. de consecra. distin. ij. c. scenicis atque ystrionibus. & cap. pro dilectione.

Cum i, Latino scribitur histriones.

De litera Z.

ZAbarella nomen est vnius Iurisconsulti qui fecit vtilem lecturam super Clementinas, & tractatum de horis canonicis, pro funere suo fertur orasse Pogius Floren

rentinus. Sepultus est Cõstantiæ apud minores.

Zelotypia est suspitio vel furor. ij. quæst. v. §. hoc autem sub. c. consuluisti.

Zelotes idem est quod zelans & vlciscens, vt in cap. nisi cùm pridem. de renun. §. personæ verò. vbi dicitur, Ego sum (inquit Deus) zelotes, id est requisitor & exactor castitatis. j. q. iij. §. hæc vltra. xxiij. quæstio. j. §. j. id est visitans peccata patrum in filios vsque ad tertiam & quartam generationem in his qui oderunt me, id est cõtra me paternum odium imitantur. Et sunt verba Domini ad Moysen, Exodi 20. cap.

Zelus quandoque exponitur, id est inuidia, vt xxiij. quæst. iiij. cap. qui peccat. & ibi dicit tex. Dominus flagellatos expulit de templo improbos mercatores, vbi est connexum testimonium scripturæ dicentis, Zelus domus tuæ comedit me. ibi glo. exponit zelus, id est amor quem habui ad templum comedit me, id est fuit mihi causa inuidiæ propter quam occiderunt me. Aliquando zelus exponitur, id est feruor dilectionis, extrà, de reg. cap. ij. lib. vj. per Ioan. And. In hoc significato magistri nostri dicuntur viri zelosi non zelotypi. Aliquando sumitur in bona parte. Aliquando in mala pro odio, vt not. per Ber. extrà, de offic. custo. cap. ij. Aliquando ponitur pro ira. xxiij quæst. viij. legi. Aliquando pro seueritate. xxviij. quæst. viij. hi ergo.

Zenotapium quid sit, vide ff. de rerum diui. intantum. §. fina. Cenotaphium scribendum est, quod imaginariũ sepulchrum significat à Græca voce cenos, id est inanis, & taphos sepulchrum.

Zeugma est figura Grammaticalis. ff. de petitione hęreditatis. l. si quis libertatem. in glo. per zeugmam.

Zeleucus est proprium nomen cuiusdam iudicis qui (vt est apud Valerium, lib. vj. histo. xij.) lata lege de adulteris exoculandis, filium in adulterio repertum exoculare parabat, sed precibus populi victus, filium vno, se altero priuauit.

Zygostatem Alciatus interpretatur pro eo qui ponderum & staterarum rationem peroptimè calleat.

Zythum potus est, quem è frugibus excogitauit Aegyptus.

Zizania est seges vel herba peruersa, scilicet lolium. lvj. dist. c. nasci. xxiij. q. j. c. quod militare. & quandoq; ponitur pro sorde omniũ segetũ glo. bona in cle. dudũ. de sepul. & c. licet. de elect. & ita Saluator dicit ad volentes eradicare zizaniam.

niam. xj. q. iij. c. nolite. j. post prin. & xxiij. quæst. j. §. j. Matthæi 12.

Zocomenus est proprium nomē viri Græci genere, qui composuit ix. libros historię ecclesiasticæ, exordiens à consulatu Crispi & Constantini Cæsarum vsque ad tempora Theodosij iunioris.

Zona zonæ vocabulum interpretatur tibi Calderinus in hoc Martialis Apophoreto.

Longa satis nunc sum, dulci si pondere venter
Intumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Et clericus coniugatus deferens zonam bicolorem perdit priuilegium clericale. Aufre. in add. ad quęst. Thol. ccxxxij. cum appellatione vestis contineatur zona, alleg. l. vestis. de auro & ar. leg. Bar. in l. diuus. ff. de bo. dam.

Finis Vocabularij vtriusque Iuris.

SANCTISSIMI IVRIS CIVILIS LEXICON,

AB ANTONIO NEBRISSENSI viro vndecunque doctißimo, aduersus quosdam insignes Accursij errores, ordine alphabetico æditum.

A

ABax, is, siue abacus abaci, tabula est, in qua escaria & potoria vasa collocantur, quæ sunt mensę ministerio parata. Iuuen. Lectus erat Codro procula minor: vrceoli sex, Ornamentũ abaci. Ausonius: Fictilibus fama est cœnasse Agathoclea regẽ, Atq; abacos Samio sępe onerasse luto. Cice. 5. Thuscu. quæst. Abacus complures ornauit auro & argẽto cælato. Idem in Verrẽ: Abaci vasa omnia vt exposita fuerant sustulit. Sed abacus, id est ab eo qđ est abacos Græcè, est inclinatũ, quod teste Priscia. lib. 7. de octo partibus orationis, penultimã genitiui breuiauit, quod significat præterea vasa quædam viliora in quibus pretiosiora reponuntur, ataifor Pœni vocãt, de quibus Paulus Iurisconsultus lib xxxij. dig. qui est de legatis tertius. l. hæres. cui Corinthia, inquit, vasa legata essent, & abaces, huic quoque eorũ vasorum collocandorũ causa paratos videri Trebatius respondit. Pro quo in codicibus recẽtioribus mẽdosè baces, a, litera dispuncta legitur. Accursius non ratione aliqua, sed veri similitudine ductus, capsulas esse interpretatur baces. Quod cùm sit nihili verbum, interpretamentum quoq; erit inane. Philippus Beroaldus quodã in loco suarũ cõmentationũ, bases legit vocem vulgi sequutus. Sed de hoc lege verbum, Corinthia vasa.

Abactores ab oratoribus & historicis appellãtur, quos Iurisconsulti vocãt abigeos. Ductũ vtrunq; nomẽ à verbo abigo, is, quod inter alios sensus significat etiã à grege, siue armẽto pecudẽ furto subducere: hinc abactores & abigei dicti huiusmodi fures. Quod genus hominũ in Hispania maximè inuenit, dicẽte Vir. in 3. Geor. Aut impacatos à tergo horrebis Iberos. Quod Seruius interpre

terpretatur, abactores, & subdit: nã omnes ferè Hispani qui iidem sunt & Iberi, acerrimi abactores sunt. Apuleius 7. de asino aureo: Abactorẽ indubitatũ cruentúmq; percussorem criminãtes. Ambro. in sermone de hostibus carnalibus non metuendis: Armenta diripiet, istud damnum abactorẽ tolerando iam didicit. Sed quẽadmodum diximus, à Iuriscõsultis potius abigei dicuntur, de quibus tit. est lib. xlvij. dig. In cuius prima lege Vlp. his verbis scribit: Qui pecora ex pascuis vel armẽtis abigunt, hi propriè dicũtur abigei. Quod si quis oues aberrantes aut alias quadrupedes abduxerit, nõ erit reus crimine abigeatus, sed potius furti. Est enim abigeatus ipsum abigei crimẽ, quod in Hispania grauius quàm alibi gentiũ debere puniri Hadrianus Cæsar consuli rescripsit: Abigei, inquit, cùm durissimè puniuntur, ad gladium damnari solent. Puniuntur autẽ durissimè non vbiq;, sed vbicũq; frequentius est id genus maleficij. Atqui diximus ex autoritate Virgilij & Seruij Hispanos maximè hoc crimine laborare.

Abrogare legẽ, idẽ est quod tollere siue antiquare, quia à magistratu qui eã potestatẽ habet, populo interrogato, an velit iubeátq; eã legẽ tolli, illo annuente, antiquatur tollitúrq;, quẽadmodũ eodẽ populo interrogato fuerat promulgata: vnde & lex plerũq; dicitur rogatio. Cice. lib. 2. de legibus: Eas, inquit, tu leges rogabis, quæ nunquam abrogẽtur. Liuius lib. 22. Plebiscitũ primus ego antiquo abrogóque. Est itaque abrogare legẽ idẽ propè quod derogare. Iurisconsultus tamen de verborũ significatione inter vtrunque verbũ nonnihil distare facit: Derogatur, inquit, legi, cùm pars detrahitur: abrogatur, quum prorsus tollitur. Adde tu quod abrogatur, quum prioris legis infirmandæ causa promulgatur altera. Sermonis Latini ignari vulgari voce decepti, pro eoquod esse debet abrogare siue derogare legẽ, ipsi reuocare dicunt, quum sit reuocare, vt autor est Varro de lingua Latina, rursus in cor vocare, hoc est renouare. Iuuenalis de Domitiano, qui legẽ Iuliã iam obliteratã dormientémq; excitauerat, sic inquit: Qui tũc leges reuocarat amaras Omnibus, atq; ipsi Veneri Martíq; timẽdas. Virg. primo Aeneid. Reuocato à sanguine Teucri, id est, renouato, quippe qui iã propemodum extinctus erat.

Acinacium vinũ est quod ex vuarum folliculis aqua addita diffunditur. Græci deuterion, id est secũdariũ: Latini, tum, loram,

ram, tum loreā appellāt. Varro in primo de re rustica: Acinorū, inquit, folliculi in dolia cōiiciūtur, eóq; aqua additur, eáque vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino datur operariis hyeme. Nonius quoque Marcellus: Lorā, inquit, dicebant in vindemia cùm expressissent mustum ex acinis, & folliculos in doliū cōiecissent. Plinius lib. 30. Quæ Græci deuteria appellāt, Cato & nos loreā. Scripsit autē id Cato in lib. de rustica, dicēs: Lorea erit familię quod bibat. Vlp. lib. xxxiij. dig. tit. de vino & triti. lega. l. Si quis. Vinum, inquit, acinacium planè vino cōtinebitur. Accursius acinaticiū pro acinacio legit: interpretatúrq; esse vinum ad vsum comparatum. Quid verò per tale vinum ipse intelligat, ego non video. Nā si vinum quod est ad vsum cōparatum, vinum est, quid ineptius dici potest, quàm appellatione vini vinum contineri? Atqui Iuriscōsultus aliud prospiciebat, quod poterat in dubitationem venire, an scilicet lora siue lorea, hoc est, vinum illud secundariū quod ex vuarum acinis expresso musto atque addita aqua maceratis cōficitur, appellatione vini contineatur, quū præsertim maior pars aquæ sit in eo permixta.

Acapna ligna dicuntur quæ sunt in furno, aut ad solem exiccata, ita vt cùm focis admoueantur, non fumigent, dicta ab a, particula priuatiua, & capnos, quod interpretatur fumus, quasi sine fumo. Apud Martialem in distichis, lemma est ligna acapna: & Straboni lib. 9. mellis quoddā genus acapniston appellatur: quod ita purgatum sit, vt non sapiat fumū. Vlpia. lib. xxxij dig. qui est de legatis tertius. l. ligni. Sed & Titiones, inquit Iuriscōsultus, & alia ligna cocta ne fumum faciāt: acapna volēs significare.

Aconitum, veneni genus quoddam est celebratissimum, dictum ab acone quod interpretatur cos, quoniam, vt inquit Ouidius ea herba ex cotibus colligitur: ait nanque libro septimo Metamorph. Quæ quia nascuntur dura viuacia caute, Agrestes aconita vocant. Idē libro primo: Lurida terribiles miscēt aconita nouercæ. Iuuenalis: Sed nullis aconita bibūtur Fictilibus. A Græcis quoq; pardalianches dicitur, id est pardi animalis strangulator. Sed quod ferè ignoratur quæ sit ea herba aconitum vulgò pro quocunque veneno accipitur. Marcellus lib. xlviij. dig. tit. ad legem Corne. de sicariis & veneficis. l. eiusdē. Si quis, inquit, temere cicutā & salamandrā & aconitū, pityocampas & buprestin dederit, &c.

Ad, præpositio composita cum dictio

dictionibus à consonante incipientibus, mutat d in consonantem quæ sequitur, id quod omnes qui de orthographia scribunt, annotauere, vt accurro, quod ex ad & curro componitur: affligo ex ad & fligo. In Pandectis tamen quas Florentini ex præda pilana in archiuo adseruant, semper reperiuntur præpositiones integræ, quod & antiquos obseruasse ex numismatis & monumentis literarum marmoribus incusis etiam hodie videmus. Itaque in codicibus illis archetypis non legitur ex orthographorum ratione, accresco, affero, affinis, agnatus, appono, arrogo, asscribo, assentio, assideo, assiduus, astringo, & huiusmodi, sed adcresco, adfero, adfinis, adnatus, adpono, adrogo, adscribo, adsideo, adsiduus, adstringo, hoc est, ad, præpositione integra. Hæc nanque omnia & similia (tametsi non mutant sensum) retinenda est tamen antiquorũ librorũ maiestas, in libris maxime legum, qui quo sunt vetustiores eo habentur maioris autoritatis. Nã si quis per regulas artis grammaticę conaretur talia castigare, non minus peccaret, quàm si pro repetundarum, & finium regundorum, & de familia herciscũda, & de cõmuni diuidundo contenderet, scribendum esse repetendarum, & finium regendorum, & familia herciscẽda, & commune diuidendũ, ꝙ regulæ quæ traduntur à Grammaticis de formatiõe verborũ id fieri debere pręcipiãt. Apud antiquos nanq; gerũdia & participia futuri in dus, à verbis tertię & quartę coniugationis inclinata ĩ vndus nõ in endus desinebant. Plautus in ipso statim initio Amphitrionis: Vt vos in vostris voltis mercimoniis emundis vendundísq;, pro emendis & vendẽdis. Permansit tamen hęc declinãdi forma in hoc verbo Eo is, & ab eo cõpositis, vt eundi eundo eundũ, adeundus a, um, prætereũdus, a, um. Dicimus quoque hodie præesse quempiam iuridicũdo poti⁹, quã pręesse iuri dicẽdo.

Addico is, xi, pro eo quod est adiudico simpliciter accipitur vt Cicer. in offi. addictus morti dixit, pro adiudicatus. Et Horatius in 1. epist. Nullius addictus iurare in verba magistri. Aliquando etiam inuenitur ꝑ eo qđ est vendo, vt apud Martialem: Addixti Labienę treis agellos, pro addixisti, hoc est vendidisti. Gelliusquoq; li. 10. Liberos verberari addicíque iusserunt ei, cui furtum est. Et est vnum de verbis tribus quæ Prætori accommodãtur, de quibus intellexit Ouidius in 1. Fast. scribens: Ille nefastus erit per quem tria verba silentur,

tur, Fastus erit per quem iure licebit agi. Erit igitur tunc addicere ex venditione aliquid alicui adiudicare. Apud Iurisconsultos lib. dig. tit. est, de in diem adiectione: pro eo quod esse debuit de die in diem addictione, quem errorem primus omniũ deprehendit agno uitque Laurentius Valla. Verbum quoque ipsum nihilominus corruptum cum aliis in locis, tum in eodem titulo legitur, adiicio videlicet pro addico, vt in l. Vlpiani, cuius initium est, Quoties, Quoties inquit, fundus in diem adiicitur. Et ibidem. Si res in diem adiecta sit, pro addicitur, & addicta sit, quod in emendatioribus libris reperias. Item lib. xl. dig. tit. de fideicom. lib. sæpè legitur adiicio & adiectio in eadem significatione, sed corruptè pro addico & addictio.

Adrogare & adrogatio, adoptare & adoptatio siue adoptio differunt, autore Gellio lib. 5. noct. Att. vbi ex æquo distinguit adrogationem ab adoptione, nec alteram sub altera cadere putat. Eius verba sunt: Cùm in alienã familiam inq; liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, adoptio dicitur: quod per populũ, adrogatio. Adoptantur autem cùm à parente in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur, atq; ab eo qui adoptat, apud eum, apudquẽ legis actio est, vindicantur. Adrogantur autẽ ij, qui cùm sui iuris sint, in alienam sese potestatem tradunt, eiúsque rei ipsi autores fiunt. Et subdit: Adrogari non potest nisi iam vesticeps, id est, cùm ad annũ duodeuigesimũ peruenerit. Adrogatio autẽ dicta, quia genus hoc in alienã familiã trãsitus per populi rogationẽ fit. Eius rogationis verba hæc sunt. Velitis iubeatis Quirites, vti L. Valerius. L. Titio tam lege iuréque filius sibi fiat, quàm si ex eo patre matréque familiâs eius natus esset, vtq; ei vitæ necísque in eum potestas siet, vti pariendo filio est. Hæc ita vti dixi, ita vos Quirites rogo. Modestinus lib. j. dig. tit. de adoptio. l. j. adrogationem ab adoptione eo differre putat, quo species distat à suo genere. Adoptionis, inquit, nomẽ generale est. In duas autem species diuiditur, quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio, quasi velit dicere, adoptio duas habet species, quarum altera nomine caret, & ex doctrina Aristot. nomine generis appellatur, altera verò est adrogatio. Accursius adrogationem dicit appellari, non quod populus rogaretur, vt scribit

Gellius, ſed quod adoptator interrogatur an velit eũ quem adoptat, ſibi iuſtum filium eſſe, ex eo fortaſſe deceptus, quod legerat libro primo Inſtitutionum, tit. de adoption. adrogationem fieri ſolitam Imperatoris autoritate, quia lege regia populus ei & in eũ omne imperium ſuum & poteſtatem conceſsit. Quod ſi ita eſt, non adoptator ſed Imperator, qui in locum populi ſucceſsit, in huiuſmodi adrogationibus faciẽdis rogandus eſt.

Adulterina res dicitur, quæ non eſt legitima, ſed ſuppoſititia, vnde filij adulterini dicti, ex adulterio concepti. Hinc adulterinæ literæ apud Apuleium lib. 4. de aſino aureo, & adulterina clauis apud Saluſtium, & adulterina ſigna vocat Feſtus Pomp. quæ ſunt alienis annulis facta. Ipſe quoque annulus quo ſigna imprimuntur, adulterinus dici poteſt, vt lib. xlviij. dig. tit. ad legem Corn. de falſis legib. l. Cornel. vbi Modeſtinus ait, Qui ſignum adulterinum fecerit, vel exculpſerit. Aphricanus quoque in eodem tit. l. ſi quis. Quòd ſi teſtamentum, inquit, adulterinum non eſſet. In eodem quoque quadrageſimooctauo libro, titu. ad legem peculatus. l. ſacrilegij. Vlpianus ait, Non videntur adulterinam monetam exercuiſſe.

Aedicula pro parua æde, hoc eſt, templo paruo accipitur. Nam ædes, is, in numero ſingulari ſemper accipitur pro templo, vnde ſemper adiungitur illi cui Deo ſacrata eſt atque dedicata, vt ædes Iouis, ædes Caſtoris, ædes Concordiæ. Dicitur quoque ædes ſacra. Aedes, dium, in numero multitudinis ſignificat domum priuatam, carétque numero ſingulari. Ab æde igitur ſacra fit ædicula, pro alicuius Dei templo paruo, vt Plin. lib. 35. Supra ædiculam, inquit, Iuuentutis: hoc eſt, Deæ præſidis iuuentæ ætatis. Iuriſconſult. lib. xlviij. dig. tit. ad legem Iuliam peculatus. l. ſacrilegij. Qui ædiculas, inquit, incuſtoditas tentauerit. Quòd ſi ædiculæ non eſſent ſacræ, tentare illas non eſſet ſacrilegium, atque ex conſequenti ad legem peculatus non pertineret crimen.

Aeſtimo, as, pro eo quod eſt taxare accipitur, verbum frequens in iure, ſcribitúrque per æ, diphthongum, quod ab ære & time, quod eſt pretium componitur. Sic quoque in Archetypis illis Florentinorum Pandectis ſemper ſcriptum reperitur, neque ſcribendum extimo, as, id quod in libris recentioribus legitur. Hinc eſt apud antiquos pœna æſtimata, ab ære, inquit Feſtus, quia æſtimauerunt eã ouem decuſſe, id eſt, decem

decem aſsibus, bouem centuſſe, id eſt, centum aſsibus. Hinc rurſus fit æſtimatio, æſtimator, & æſtimatorius, vt Vlpia. lib. xix. dig. tit. de æſtimato, actio.

Agnus pro fœtu ouis, dictio græca eſt, ſignificátq; purum ſiue caſtum, dictúſq; eſt agnus quòd ea ſit hoſtia pura & immaculata. Varro tamen de lingua latina, agnum putat ab eo dictum, quòd ſit pecori agnatus. Paulus libro trigeſimoſecundo digeſtorum, qui eſt de legatis tertius. l. cùm quæritur. Agni, inquit, legati quatenus viderentur, quidã aiebãt tantum menſium eſſe. Sed verum ſex eos legatos qui minores eſſent anniculis. Hinc pelles agninæ dictæ, vt apud Vlpianum li. xxxiij. digeſtorum, de auro & argento legato. l. veſtis. Pelles, inquit, caprinæ & agninæ.

Agrippinenſis Colonia, ciuitas eſt Germaniæ inferioris ſiue Galliæ Belgicæ, autor Ptolemæus. Tempeſtate quoque noſtra Colonia appellatur, de qua Paulus lib. vltimo dig. tit. de cenſib. l. iuris Italici ſunt, in Germania inferiori Agrippinenſis Colonia.

Agnotheta interpretatur certaminis diſpoſitor, & eſt qui certantibus proponit præmium quod detur victori. Hiero. pri. in Iouinianum lib. Proponit agonothetes præmiũ, inuitat ad curſum. Idem ad Lucinium Bæticum: Non eſt inuidus agonotheta noſter, nec alteri palmã, alteri parat ignominiam. Modeſtinus lib. 50. dig. de pollici. l. Septitia. Agonem inquit, conſtituo trietericum. & ſequitur, agonotheta exiſtente ac præſidente viro meo. Accur. agoneta legit, non minus falſo interpretamento quàm lectione.

Albũ, tabula erat in qua iudicum nomina ſcribebãtur, quod leucoma Græcis dicitur, vt eſt apud Iulium Pollucem. Plin. in procœmio Nat. hiſt. Quid te iudicem facis? cùm hanc operã condicerem, non eras in hoc albo. Suetonius in Claudio Cæſare, Iudicũ inquit, albo eraſit. Idem in Domitiano, Equitem Romanum eraſit iudicum albo. Seneca lib. 5. Epiſt. Turpes infaméſq; etiam ad albũ ſedentibus exceptiones. Vlpia. li. iiij. ad edictũ, cuius verba tranſcribuntur in ſecundũ lib. dig. tit. de eden. l. j. Eum inquit, edere Labeo ait, qui producat aduerſariũ ſuũ ad albũ, & demõſtret quid dicturus eſt. Sic enim in Pandect. Florentinorũ prototypis legitur, non ad aliũ. Quo in loco Accur. multa hæſitatione ſeipſum atq; alios torquet. Deprehẽdit hũc errorẽ primus omniũ atq; mõſtrauit Angelus Politianus, cui ſæpè data fuit copia inſpiciendi libros illos.

Algidum, oppidum erat trans mõtes Tusculanos, quindecim millibus passuum ab vrbe Roma: nunc vrbis tantùm vestigia extant. Horat. primo carminum: Quæcunque aut gelido prominet Algido. Pomponius de origine iuris. l. necessarium. Virgineus, inquit, recens à cæde, madénsq; adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit, qui vniuersi de Algido monte, vbi tunc belli gerendi causa legiones erant, relictis ducibus protinus signa in Auentinum montem transtulerunt. Atqui Algidum, vt diximus, oppidum fuit, in cuius agro eo tempore Romanorum exercitus ab equis cæsus fuerat. Neque ab Algido, sed Auecilio monte tunc exercitus Romam venit, vt autor est Liuius lib. tertio.

Allego allegis, penultima breui, pro eo quod est cooptare, hoc est, in collegium adsciscere, componitúrque ex ad, & lego, gis. Vlpia. lib. 50. dig. tit. de decurionibus. l. generaliter. Allegi, inquit, id est, per electionem in ordinem assumi. Allego, gas, quod est compositum ex ad & lego, gas, penultima lõga, est ad aliquẽ locum mittere. Vnde iuris professores consueuerunt allegare leges, id est, citare testes ad id de quo disputãt comprobandum, sed non sine barbarismi vitio, quod pro allego penultima longa, proferunt allego penultima breui.

Alueus, fluminis est vallis, siue fossa, siue conceptaculum, & locus per quem fluuius labitur, dum intra ripas notas currit, nam cùm euagatur alueum transcendit. Pomponius Mela: Ora, inquit, Asiæ, cum alueo Nili amnis descendit in pelagus. In hac significatione accipitur in iure, cùm sæpè aliâs, tum lib. xlj. tit. de rerum dominio. l. ideò, quæ est Caij. Quòd si in toto, inquit, alueo naturali flumen aliâs fluere cœpit, prior quidem alueus eorum est, qui prope ripam prædia possident, & ibidem sæpè. Aliâs alueus est apium receptaculum, vt in eod. tit. l. naturalem. Antea quàm apes, inquit, in alueo à nobis concludantur.

Ambitus ab ambitione distat, quod ambitus in actu est, ambitio verò in animo est habitu, ambitione nanque peccat, qui præter modum cupit honores, qui ambitiosus dicitur. Ambitum verò committit, qui largitionibus magistratũ consequitur, quæ in rebus sacris symonia in religione Christiana vocatur: dictus ambitus, vt inquit Festus, ab ambitu ædificiorum, qui patet in latitudinem pedes duos, & semissem, in lõgitudinem idem quod ædificium. libro xlviij. dig.

dig. titu. est, ad legem Iuliam de ambitu. vbi Modestinus: Hæc, inquit, lex in vrbe hodie cessat, quia ad curam Principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, qui scilicet declaratur per suffragia.

Amphora vas est, sed quantum capiat pauci nouerunt, illi maximè quorum id scire plurimum intererat. Est itaque spatium quod circunscribitur, à sex (vt sic dixerim) superficiebus, quarum latera sunt pedalia, anguli verò recti, de qua Priscianus in libro de ponderibus & mensuris: Pes longo spatio solido latóque notetur. Angulus vt par sit, quem claudit linea triplex, Quatuor ex quadris medium cingatur inane. Amphora fit, cuius vim ne violare liceret, Sacra verè Ioui Tarpeio in monte Quirites. lib. xxxv. dig. qui est de leg. secundus. Hermoge. in l. Si quis. Serui ex illo, inquit, dolio amphoras decem. Et ibidem: Vinum amphorarium. Item lib. xxxiij. titu. de penu legata. Scæuola in l. penum. Sin, inquit, & in horreis amphoræ an hæc quoque deberentur. Accursius vasa tantum esse dicit.

Aminæum vinum ex celeberrimis Campaniæ, de quo Virgilius secundo Georgicorum, Sunt Aminææ vites firmissima vina: dictum aminæum, vt putat Seruius, quasi sine nimio, id est, rubore: nam, vt ait, album est. Plin. lib. 34. Principatus, inquit, datur Aminæis propter firmitatem, senio quoque proficientem. Idem quoque Falernum & Cæcubum dicitur. Macrobius in tertio Saturnal. de generibus vuarum: Aminæa inquit à regione dicta: nam Aminæi fuerunt vbi nunc est Falernum. Quod verò Aminæum Cæcubum & Falernum synonyma sint, testatur Galenus in sexto Decameridon: In musto, inquit, vuarum austerarum, quas vocant Aminæas, easdem & Falernas. Idem in libro de vinis: Aminæum quod antiqui Romani nominant Cæcubum. Idem in libro de Euchymia: Album, inquit, quale est Aminæum: nominãt autem id antiqui Latini Cæcubum. Proculus lib. xxxiij. tit. de vino & tritico legato. l. qui. Aminæum. inquit, Græcum, & dulcia omnia.

Amurca est sanies, siue succus ille aqueus atq; niger, qui ex oliua simul cum oleo exprimitur, atq; subsidit: nã oliua ex quinque substantiis cõstat, osse, nucleo, sansa, oleo, amurca. Virgilius primo Georgicorum: Profuit interdum nigra perfundere amurca: quam Seruius interpretatur olei sordes, sed non exponit quas, cùm

ſint duplices: nam, vt dixi, quod ſubſidit oleo, ex oliuarum expreſsione dicitur Amurca: quod verò poſt oleum in dolia conditum, quaſi ſecundum purgamentum, Fraces appellantur. Plin.lib.15.Oleum, inquit, in amurca & fracibus deterius fieri. Adſeruabatur autem amurca ad multos vſus. Vnde Cato de re ruſtic. Dolia, inquit, amurcaria decem habeat. Vlpianus lib. xxxiij.dig. tit. de penu legata. l. cui penum. Ariſto notat etiam quæ eſui potuíque non ſunt, contineri legato, vtputa ea in quibus eſſe ſolemus, oleum forte, garum, amurca. Accurſius ſalſamenta eſſe dicit, ſed non quę illa ſint exponit. Cùm verò in amurca nullus cibus, quod ego legerim, eſitari ſit conſuetum, fortè pro amurca legendum eſt muria.

Anadema ſimpliciter corona eſt. Nam diadema propriè regum habetur, dictum anadema ab anadeo, quod eſt corono. Lucretius li. 4. Fluunt anademata mitræ. Pau.lib. xxxiij. dig. tit. de auro & argento leg. l. quamuis Sicut mitræ, inquit, & anademata.

Analogiſtæ dicuntur tutores illi, qui non tenentur reddere rationem tutelæ adminiſtratæ, ab ana præpoſitione, & logos ratio, vt ana tollat rationem. Iulian.li.xxvj.tit.de admi.tut. l. quidam decedens. Eos, inquit, analogiſtas eſſe volo. & paulò poſt: Teſtamento cõprehēſum ſit vt analogiſtæ eſſent.

Angaria, penul. longa, atq; in eodem accentu, interpretatur coactio. Vege. lib. j. de re militari, loquens de tyronibus: In angariis, inquit, plurimum detinendi ſunt, procúlq; habendi à ciuitatibus. Idem lib. ij. ad vigilias vel angarias faciendas. Accurſius in illud Codicis Iuſtiniani, tit. de ſacroſan. eccle. neminem in angariis vel perangariis, &c. Angariæ, inquit, quæ ſunt in operis perſonarum. Perangariæ in quibus vtrunque vertitur, ſcilicet perſonarum & rerum impendia: verbum quoque angario, as, quod interpretatur cogo, gis, ſicut angaria eſt coactio. Matt. cap. 27. atque iterum Luc. 15. Angariauerunt Simeonē quendam Cireneum. Vlpia. lib. 50. dig. tit. de priuilegio veteranorum, naues inquit, angariare poſſe.

Animaduerto, præter illam ſignificationem quam habet in promptu, hoc eſt conſiderare, ſignificat etiam punire eum tantummodo, qui in alterum puniēdi habet poteſtatem: differtq; cõſtructione, nã dicimus animaduerto te, pro cõſidero te. Salluſt. in Catil. Vt prius inquit, in eos animaduerteretur: & paulò poſt: Verberibus animaduert

maduertebant in ciues. Vlpia. lib. xlvj. dig. ti. de iniur. l. item apud Labeonem. Ait prætor, ne quid insinuandi causa fiat, si quis aduersus ea fecerit: prout quęq; res erit animaduertã. Et animaduersio pro punitione. Vlp. xlvij. li. dig. ti. de fur. l. me minisse. Extraordinaria, inqt, animaduersione coërcendam.

Ancones vasa sunt cubitalia, quoniam ancon Gręcè, cubitus interpretatur. Pau. lib. xxxiij. de fundo instr. l. tabernæ. Doliaria, inquit, vasa, ancones, calices, trullæ.

Anniculus, inquit Valla, & si formam diminutiui habet, diminutiuum non est, & dicitur tam de rebus animatis, quàm de inanimatis, quę sunt vnius anni, vt anniculus puer, anniculus agnus, anniculũ vinum. Paulus de verb. sign. l. anniculus. Anniculus, inquit, amittitur, qui extremo die anni moritur. Et infrà: Anniculus, inquit, non statim vt natus est, sed trecentesima sexagesima quinta die incipiente planè non exacta dicitur. Itẽ Aphricanus de leg. iij. l. cùm quæreretur. Agni, inquit, qui minores essent anniculis.

Annona propriè dicitur de re frumẽtaria. Sed de aliis quoq; rebus posse dici, autor est Cic. in secundo de diuinat. Annonam, inquit cariorẽ in macello. Erat autem præfectus annonæ: de cuius origine Liuius lib. quarto ab vrbe condita. Dicta est autẽ annona, propterea quod sit alimentum annuum.

Annua, bima, trima die, id quod multis in locis apud Iurisconsultos legitur, quo sensu accipi debeat, manifestauit Iurisconsultus de annuis legatis. l. si legatum. Si legatum inquit, sit relictum annua, bima, trima die, fortè dena, per singulos debentur annos, licet non fuerit adiectum æquis pensionibus. Ratio autem huius dicẽdi generis illa nimirum est, ꝙ cũ dies in genere fœminino tempus significet, vt apud Ciceronem, longa dies adimit ægritudinem. Et illud poëtæ: Longa dies homini docuit parêre leones. Annuus autem significet quod est vnius anni: bimus, quod est duorum annorum: trimus, quod trium annorum: erit annua, bima, trima die, idem quod anno, biennio, triennio. Quod Iuriscõsultus quoq; expressit in tit. de manumis. testamen. l. si ita. Si ita, inquit, sit scriptum in testamento: Stichus seruus meus hæredi meo mille nummos annuo, biennio, triennio. si soluerit, liber esto.

Antiades & paristmi, à Græcis dicuntur, quæ sunt Latinis tonsillæ, & sunt inflammationes circa eas parteis, quæ mela, id est, poma, à recentio-

ribus vero amygdalæ appellãtur. Celsus lib.7.cap.11. Tonsillas quæ post inflãmationem induruerunt, Græci antiades appellant. Galenus lib.6. Decameridõ: Hortulanum, inquit, ab vulua & antiadibus & paristmiis suffocationem patientem. Idem vero lib.x. de medicina simplici, paristmiis siue faucibus vuluæ & antiadibus. Vlpia. lib.xxj. tit. de ędil. edic. l. quæritur. Et si quis habeat antiades, & si antiades sunt quas existimo, id est, inueteratas, & quæ iam discuti non possunt; vtrobique mendum est: Antiachæ pro antiades. Accursius faucium tumores exponit; non tamen dicit quos tumores: quod vero subdit vt scrofulæ, omnino falsum est, cum scrofulæ sint apud iuniores medicos quæ ab antiquis dicuntur chœrades Græcis, Latinis strumæ.

Antidorum ex Græco interpretatur remuneratio, siue retributio; ab anti quod est re, & doron, donum, quasi doni redditio. Vlpianus lib.5. dig. tit. de petitione hæred. l sed & si. Planè si antidora acceperunt, dicendum est eatenus locupletiores factos; quatenus acceperunt. Locus est in quinto Ethicorum Aristotelis libro hucusq; ab expositoribus non enarratus, vbi Leonardo interprete legitur, vnde sacra gratiarum sunt: quo in loco Aristoteles de hac remuneratione loquitur.

Antidotũ siue antidotus, est medicamentum, quo nos contra venenum præmunimus, ex eo quod cõtra detur, dicta. A. Gellius lib.26. Huius autem regis antidotus celebratissima est, quæ mithridaticos vocatur. Serenus: Antidotus vero multis mithridatia fertur Consociata modis. & Plin. lib.7. contra venena est præcipuum antidotum. Paul. lib.33. dig. tit. de penu. leg. l. nõ omne. Quo, inquit, in numero antidotum non est. Item lib.18. tit. de contrahenda empt. l. quod sæpe. Antidota, inquit, & alia quædam salubria medicamenta. Vtrobiq; Accursius nihil aliud dicit, quàm esse genus medicamenti, sed non quid illud sit.

Antinomia potest interpretari legum contrarietas, ab anti contra, & nomos lex, vt in codice Iustiniano, tit. de veteri iure enucleãdo. l. deo autore. Nulla, inquit, in omnibus prędicti codicis membris antinomia. Sic enim à vetustate Gręco vocabulo nuncupatur. Et paulò post: Per suum vitium antinomias induxerunt.

Antoninus & Seuerus quoties in libris Digestorum legitur, mendum est insigne, pro eo quod esse debuit, Antoninus & Verus, tum ex codicibus

illis vetustis Florentinorum, tum etiam ex ipsa temporum historia.

Apocha dictio Græca est, interpretatúrq; receptio: nam tunc illam creditor dat debitori, cum ab illo pecunias numeratas, aut rem quam illi debebat recepit. Vlpianus lib. 46. dig. de acceptill. l. si acceptilatum. Intra acceptilationẽ, inquit, & apocham, hoc interest, quod acceptilatione omnimoda liberatio cõtingit, licet pecunia soluta non sit. Apocha non aliàs quàm si pecunia soluta sit. Item de fide instrumẽ. l. plures apochis. atque in eodem titu. est de apochis.

Apolides Græcè dicuntur, qui extorres siue exules sunt, dicti vel ab apoleo, quod est deperdo, siue ab a, particula priuatiua, & polis, quod interpretatur ciuitas, vt Martianus scribit libr. 48. dig. de pœn. Quidã, inquit, apolides sunt, id est, sine ciuitate. Vlpia. quoque de leg. iij. l. j. Nec testamenti, inquit, faciendi ius habent, cum sint apolides.

Apostoli, orum, ex Græco interpretantur dimissoriæ literæ, ab apostello, quod est remitto. Vnde est apostole, es, idem quod remissio. T. Li. Apostolos, inquit, fregit in senatu. Titulus est apud Iurisconsf. de libellis dimissoriis, qui dicuntur apostoli, lib. 50. dig. Modestinus quoque de verborum signific. l. dimissoriæ. Dimissorię, inquit, literę dicuntur, quę vulgò apostoli.

Apparitores dicuntur, qui apparent, & præsto sunt, obsequuntúrque magistratibus. Virgil. 9. Aeneid. Quam ipsi cupiant regi apparere Latino. Gell. libro 2. Posteaquam lictor, qui illi apparebat, intellexit. Cic. lib. tertio de legibus: Leges, inquit, sunt, quas apparitores nostri volunt. Hieron. ad Saluinam: Nihil nocuit militanti paludamẽtum & baltheus: & apparitorũ caterua. Vlpianus libro 21. tit. de euictionibus. l. si pignora. Si pignora, inquit, væneant per apparitores.

Appendicius, a, um, dicitur quod ab alio pendet. Hieronymus ad Furiam: Pudicitia sine comitibus & appendiciis suis continentia & parcitate. Vlpianus libro 20. dig. de acquirenda hæred. l. si quis. Sunt, inquit, appendicię pręcedentis institutionis.

Aquiminarium vas est, quod quoquouersum fundit aquas: vnde à Græcis ex Herodoto, interprete Valer. perirhanterion dicitur, à peri circum, & rantizo spargo, siue irroro. Põponius lib. 34. de auro &c. l. & si. De aquiminario dubitatum est. Et puto contineri: nam & hoc propter escam pa-

ratur. Et eo. titu. l.in argento. De aquiminario, inquit, Cassius se consultum respondisse. Item de supellec. legata. l.id est. aquiminarij sæpe meminit.

Arcarius, is dicitur, qui pecuniã publicam adseruat. Hieronymus in calce epistolæ ad Roma. pro eo quod in Græco est œconomus ipse arcarius interpretatus est: Salutat, inquit, vos Erastus arcarius ciuitatis. Scęuola lib. xl. dig. in titu. de fideicommiss. liber. l. Thais. Stichũ, inquit, rationibus redditis manumitti volo: Stichus arcarius probante domino nomina fecit. In codice quoque Iustiniano titulus est de susceptoribus & prępositis & arcariis. potest igitur arcarius esse publice & priuatim.

Archiatros ex Gręco interpretatur princeps medicorum, dictus ab archos quod est princeps, & iatros medicus Augustinus lib. 3. de ciuita. dei. Vbi se, inquit, Aesculapius excusabit, quod archiatrum se non obstetricem profitebatur. Hierony. ad Euagrium: Ne fieret, ait, aliqua plaga, quę sciẽtiam nostri lateret archiatri. Iulius quoque Firmicus lib. ij. mathe seon. Mercurius in tertio ab horoscopo loco constitutus facit archiatros. In codice Iustiniano titu. de professoribus & medicis. li. x. Medicos, inquit, & maximè archiatros, vel ex archiatris. & infrà l. archiatri. Archiatri, inquit, scientes annuaria sibi commoda.

Archigeron interpretatur princeps seniorum, quoniam gerontos Græcè est senior, siue senex In C. Iustin. tit. de episc. aud. l. archigerontes. Archigerontes, inquit, & diœcetę. Accur. quod mirum sit, archigerontes archipresbyteros interpretatur recte: quod presbyteros ęquè senior interpretatur, vt idem sit archigeron quod archipresbyter.

Archigubernius interpretatã gubernatorũ princeps, siue classis pręfectus: cõpositũ nomen ex Gręco & Latino, quod perquam rarum est: aliquando fieri solet, vt Quintilianus lib. j. ostendit. Iabolenus libro 36. dig. tit. ad Senatusconsultum Trebellianum. l. eius. Saturnius, inquit, archigubernius ex classe Britannica.

Archimãdrita interpretatã agminis siue gregis princeps: mandra namque multa significat apud Gręcos. speluncam interpretatur frater Ioãnes Carmelitanus. Iuuenalis mãdram posuit pro mulione, cum in tertia Saty. scripsit, Stantis conuicia mandræ. Martialis pro ipsa mulorum concatenatione, dicens: Vixque datur lõgas mulorum vincere mandras. Atque idem aliubi pro

calculo

calculo in ludo, quem vocat vulgus scacorum, his verbis: Sic vincas nouiúmq; publiúmque Mandris & vitreo latrone clusos. In codice tamen Iustiniano lib.j. pro pontifice accipitur. Reuerendissimi, inquit, archimādritæ. Idem col. j. de monachis. Deo, inquit, amabiles episcopi & archimandritæ, vtrobique pro pastore.

Archimimus interpretatur princeps mimorum. Sunt autem Mimi poëmata lasciuientia in turpitudinem: de quibus scripsit Ouid. Scribere si fas est imitantes turpia mimos. Et Martia. Mimos ridiculi Philistrionis. Mimus verò, autore Diomede, dictus est, quod omnia solus imitetur, à verbo Græco mimeomæ, quod interpretatur imitor, nam cùm alia poëmata idem faciant, hic tamen peculiari quodammodo. Iulia. lib. xxxviij. de oper. lib. l. patronus. Nā si quis, inquit, archimimum vel pātomimū.

Architectus interpretatur princeps fabrorū: nam tecton est faber, lignarius maximè, sed architecti negotium ad plura se extendit. Vitruuius lib. I. de architectonica: Architecti, inquit, sciētia est pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius iudicio probātur omnia, quæ à cæteris artibus proficiscuntur opera: ea nascitur ex fabrica & ratiocinatione. Hinc Paulus apostolus trāslatione vtens dixit in Epistola quadā: Quasi sapiens architectus fundamētū posui. Callist. lib. 50. de iu. immu. l. qbusdā. Veterinarij, inquit, architect⁹.

Archiuum interiecta, v, à Latinis dicitur, quod est Græcis archion, quod interpretat principium, & est locus vbi monumenta literarum publicè adseruantur. Martia. in Philologiæ nuptiis: Cloto & Lachesis librariæ superum archiuíque custodes. Hierony. in prologo Ester: Librū, inquit, Ester variis translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archiuis Hebræorum reuelans verbum è verbo expressius transtuli. Vlpianus lib. xlviij. tit. de pœnis. l. moris. Quo loco, inquit, publicè instrumenta deponantur archiuo fortè, vel grammatophylacio.

Area, inquit Festus Pompeius, locus est vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare, qualis est in qua terūtur messes. Est quoque in vrbe solum, siue terræ superficies, in qua nihil est ædificatū. Florentinus de verbo. signifi. l. fundi. Locus, inquit, sine ædificio in vrbe, area: in rure, ager.

Arelatensis ab eo est, quod est Arelas, siue Arelate, ciuitas prouinciæ Narbonensis: nunc est Arles. Pli. lib. 33. Pompeius Paulini equitis Arelatensis filius.

lius. Scæuola lib. xxxiij. dig. de vſu & vſufructu. l. codicillis. Ad rempubli. inquit, Arelatenſium pertinere.

Arena plerunque pro amphiteatro ponitur, quo in loco beſtię conficiebantur, ſic appellatus, ab eo, quod arena in ſolo ſpargebatur, quæ ſanguinem effuſum ex vulneribus, ſiue ferarũ, ſiue gladiatorum ebiberet. Iuuena. Lenonibus atq; laniſtis Libertas iuríſque idem contingat arenæ. Vlpia. lib. xlviij. dig. tit. de accuſatori. l. qui iudicio. Qui cum beſtiis, inquit, depugnandi cauſa in arenam intromiſsi ſunt. Hinc & Arenarij dicti, qui operas ſuas locabant, aut obiiciẽdo ſe feris, aut congrediendo cum altero gladiatore, cuiuſmodi homines infames ſunt. Calliſtratus lib. xxxviij. de operis libertorum. l. hæc demum. Neq; arenari⁹, inquit, manumiſſus, &c.

Areſeuſa nomen celebre eſt fœminarum in libris digeſt. In libris recẽtioribus mendosè legitur Arethuſa. Neque ignoro Arethuſam nympham eſſe, & fontẽ eiuſdem nominis in Sicilia. de vtraque Virgilius in Bucolicis, & in quarto Georgicorum lib. Sed quod ad iuris rationem attinet, nihil refert Areſeuſam dicas, an Arethuſam. nos puritatem lectionis defendimus, quod Grammatici proprium eſt officium.

Argentarius non tam argenti opifex eſt, quàm is qui pecunias publicas exigit, aut pecunias ſub fide publica permutat, qui vulgò Campſores appellantur. Marcellus lib. xl. de ſtatuliberis. l. Stichus. Aut argentariæ, inquit, menſæ exercitores. Item lib. ij. dig. tit. de edendo. l. prætor. Prætor ait, Argẽtariæ mẽſæ exercitores.

Armentum, inquit Varro de lingua Latina, dictũ eſt quod boues maximè parabantur vt inde eligerent ad arandum: inde armenta dicta poſtea, tertia litera extrita, pro aramẽta. Feſtus tamen Pompeius armentũ id genus pecoris appellat, quod eſt idoneum ad opus armorum. Pomponius tit. de verborũ ſignificatione. l. boues. Boues, inquit, armentorũ magis quàm iumentorum nomine appellantur.

Armillæ, inquit Feſtus, erant ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerebant, dictæ quòd antiqui humeros cũ brachiis armos vocabant, vnde arma ab his dependentia ſunt vocata. Vlpia. lib. xxxiiij. dig. de auro & arg. leg. l. argumento. Inaures, inquit, & armillæ.

Arra, arræ, ſiue arrabo, arrabonis, propriè illud eſt quod datur pro emptionibus confirmãdis. Nam quemadmodum Vlpianus ait, ſine pretio venditio

ditio nulla est, neque precij numeratio, sed conuentio facit emptionem. Sed vt Caius Iurisconsultus ait, quod arra pro emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arra conuentio nihil proficiat, sed vt euidentius probari posſit conuenisse de pretio. Sed quur in sponsalibus contrahendis ab sponso arræ dentur sponsæ, vndéque ea res habeat originem, pauci nouerunt. Consuetudo fuit apud maiores nostros, vt sponsus & sponsa inituri fœdus matrimonij se inuicem coëmerent: facta igitur pretij conuentione, & sponsa emebat sponsum dotis pretio. Id quod Plautus expreſsit dicens: Imperium accepi, dote libertatem vendidi. & Iuuenalis: Veniunt an dote sagittæ Libertas emitur. Econtrario sponsus emebat sponsam. Vnde est illud Virgilianum ex primo Georg. Téque sibi generum Tethys emat omnibus vndis. Sed quia vtrunque pretium futurum erat in potestate viri, accipit ille dotem, quia emptus est ab sponsa; illa verò tantum accipit arras, quod est quasi quoddam emptionis signum. Aliquando tamen arra pro pignore simpliciter accipitur apud autores.

Artemo, onis, trochleę genus est, machina ad subleuanda onera, quæ Gręcè dicitur epagon. Vitruuius lib. decimo de Architectura. In radice, inquit, machinę collocatur tertia trochlea: eam Græci epagōta, nostri artemonem appellant. Lucas in apostolica historia, cap. 27. Artemone quasi Græca dictione vtitur, cùm dicit: Et leuato artemone secundum auræ flatum, tēdebant ad littus. Nam in Græco artemona posuit, sed fieri potest vt à sermone Latino acceperit Lucas, cùm præsertim qui cum Paulo erant in ea nauigatione Romani essent, aut saltem Romanè loquerentur. Quod si artemo dictio Latina est, non potest per th, aspiratum legi, id quod Isodorus putauit, cùm nulla dictio Latina th, sed neque vllam aliam consonātem aspiratam recipiat. Iabolenus de verborum significatione. l. malum. Malum nauis esse partem, artemonem non esse, Labeo ait.

Assessores dicuntur qui aſsident iudici, non vt iudices, sed vt approbaturi iudicis sententiam, quomodo Saluator noster discipulis dicit: Sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicātes duodecim tribus Israël. Iulius Firmicus libro secundo Matheseon. Mars, inquit, assessores maximos iudicum facit. Paulus libro primo dige. titu. de officio assessoris. l. omne. Officium assessorum, quo viri studio

ſtudioſi partibus ſuis funguntur, in iis cauſis conſtat. In codice quoq; Iuſtiniano titulus eſt de aſſeſſorib⁹ & cãcellariis.

Athleta interpretatur pugil ſiue certator, quia athlos eſt certamen, & athlon ipſum certaminis præmium: res quidem honorifica: non quemadmodum eorum qui artẽ ludicrã exercent, infamis. Iuuenalis: Læuibus athletis & vaſa nouiſsima donat. Vlpianus libro xxvij. tit. de excuſationibus. Athletæ, inquit, habent à tutela excuſationem. Vlpianus lib. ij. dig. tit. de iis qui not. l. athletas. Athletas autem artem ludicram non facere.

Atrienſes ſiue atriarius, ſeruus eſt, qui aliis ſeruis à domino prçponitur, dictus quòd atrio, hoc eſt primç domus parti, vbi apud antiquos diuitiæ adſeruabantur, cuſtos adhibebatur, de cuiuſmodi ſeruo Virgi. intellexit cùm in Aeneid. dixit: Fidúſque ad limina cuſtos. Et qualis eſt aut fingitur Plautinus ille Saureas atrienſis, qui ſit quaſi œconomus, ſiue villicus. Plinius Cçcilius in epiſtolis: Sumptus atrienſium, topiariorum & fabrorum. Seneca quoque in epiſtolis: Sed habet villicus atrienſis colonus. Vlpianus lib. xxxiij. tit. de fundò inſtructo. l. inſtrumenta. Si villa, inquit, cultior eſt, veluti atrienſes & ſcoparij. Item de verborum ſignifica. l. in lege. Vtrum, ait, diſpenſatores, inſularij, villici, atrienſes. Accurſius atrienſes interpretatur, qui purgant atrium.

Attellanus, na, num, ab Attella vrbe Cãpaniæ, de qua Sillius lib. vndecimo Punicorũ: Iámque Attella ſuas, iámq; & Calatia adegit. Inde Attellani ludi, & Attellanæ comœdiæ. Iuuena. Vrbicus ex odio riſum mouet attellanæ Geſtibus autonoës. Scæuola tit. de legatis iij. l. patronus. Fũdum, inquit, in regione Attellana legauit.

Autorare aliquem, eſt illum ſibi obnoxium facere atque obligare, quoniam autores dicuntur, qui habent poteſtatem aliquid faciendi, & ſine quorum autoritate non poteſt aliquid fieri. Vnde tutores dicũtur autores pupillorum, & milites dicuntur autorari à duce ſiue præfecto exercitus, id eſt obligari in illorum verba iurantes. Vnde titulus eſt apud Iuriſconſultos, de legendo vel autorando milite, & inde autoramentum pro ipſa obligatione. Vnde Seneca dicit, Nullum ſine autoramento malum eſt. Et Cicero in primo officiorum. Eſt enim illis ipſa merces autoramentum ſeruitutis. Vlpianus libro xxvj. titu. de autori. & con. tut. l. etſi pluribus. Si tutor, inquit, autoretur cui adminiſtratio tutelæ

telæ concessa non sit, pro obligetur. Inde componitur exautorare, pro eo quod est ab obligatione soluere. l. in verbo exautorare.

Aurum coronarium dicebatur, quod erat coronis faciendis aptissimum, & quantum possumus coniectura assequi, est illud quod ex insulis Indorũ nuper repertis aduehitur, non quodcunque, sed quod vulgò dicitur Guanin: neque enim est eiusdem speciei cum auro communi, quoniam igni purgatum, non pertingit gradum vigesimum. In sacris literis hoc genus auri Cethim dicitur, & inde Cether dicta est corona auri. Huius generis auri meminit Iustinianus in suo codice, titu. de Iudæis. l. Iudæorum. Quam formam, inquit, patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant. Item libro decimo de auro coronario, lege vnica. Ad collationem, inquit, auri coronarij placuit neminem absque consuetudine esse cogendum. Sed quur illud auri genus destinaretur coronis, illam puto fuisse causam, quod splendore quodam peculiari fulget.

B

Baluca aurum est nõdum purgatum, neque adhuc in massam redactũ. Græcè chrysamos dictum, & quasi ab eo quod sit aurum imperfectũ. Neque est verbũ Latinũ, quod Accursius putauit, sed Hispanum. scribit Plinius libro 33. Natur. histo. Hispani, inquit, aurum quod minutum est, balucam vocant. Iustinianus lib. vndecimo, in titu. qui est de metallariis: Octonos, inquit, scrupulos in baluca. Et infra l. ob metallũ. Quatuordecim, inquit, vncias in baluca. Cuius legis sensus hic est, quod si metallarij conduxerunt à principe aurifodinam aliquot auri libris, puta centum, id debere esse purgatum, quod soluendum est. Quod si voluerint soluere in baluca, debere pendere pro singulis libris quatuor denas vncias, hoc est pro intertrimento & spurcitia duas vltra duodecim. Est operæpretium audire somniantem Accursium. Baluca, inquit, vas lucens, quasi in eo vase aurei illi vectigales principi deferrentur. Sed quia hęc interpretatio sibi non placebat, adiecit aliã non minus ridiculam. Vel baluca, inquit, quasi baiulans lucem, hoc est, auri splendorem. Dic mihi, ô Accursi, hoc est de quo tu gloriaris, accurrere vel succurrere legibus, an potius ea quæ dilucidè à legislatore dicuntur, tenebris inuoluere?

Bannum à recentioribus dicitur illa species exilij, quæ ab antiquis dicebatur proscriptio. Encartados huiusmodi exules Hispa

Hiſpani appellant, Itali bannitos,ij ſunt de quibus in iure ciuili & apud autores Latinos dicitur,quod carent de iure togæ,quibus aqua & igni interdictum eſt. Codice de epiſcopis & clericis, in noua conſtitutione Federici: Banno, inquit,imperiali ſubiaceant.

Bapheus interpretatur tinctor, & baphe tinctura,vtrũque ductum à bapto, quod eſt tingo, ſiue colore inficio. Seruius in illud Virg.lib.4.Georg.Hyali ſaturo fucata colore: iuxta Tarentũ,inquit, ſunt Baphia, vbi tingitur lana. Iuſtinianus libro vndecimo codicis,tit.de murilegulis.l.baphei. inquit: Per quos & priuata noſtra ſubſtãtia tenuatur, & ſpecies gynecij confectæ corrumpuntur. Idem in titu.de veſtibus holoberis.l. purpuræ. Ad baphia, inquit,Phœnices.

Baſtagarij ſiue baſtazõtes, dicuntur baiuli & corbulones, qui ferũt onera humeris,dicti à baſtazo verbo Græco, quod eſt porto as,Latinè. Iuſtinia. lib. xj.codicis,tit. de murilegu.& baſtagariis.Quod ad pręſens, inquit,remediũ pertinet,quin tum animal baſtagariis pro reparatione præbeatur. Accur. nihilo plus ſuccurrit, quàm ſolitus eſt.Sunt,inquit, baſtagarij, qui cogunt ruſticos ad hoc, vel ſunt becharij de domo principis. Becharios Itali vocant lanios, ſiue laniones: ſed diuinat, vt ſolitus eſt aliis in locis.

Berytos ciuitas eſt Syriæ Phœnices, prope Tyrum & Sidona, patria Vlpiani Iuriſconſulti.Plinius libro quinto. Berytos,inquit,Colonia,quæ Felix Iulia appellatur. Scæuola libro xlv. dige. titu. de verborum obligatione. l. qui Romæ. In prouincia, inquit, Syria,in ciuitate Beryto. Paulus quoque in titu. de cenſib. Berytos, inquit, in Phœnicia. Hinc berytius tia,tium. Vnde Plinio vina berytia celebrantur.lege ſtatim biblij.

Biblius a, um, à Biblo oppido quoq; Phœnices, de quo Strabo,Plinius,Mela. Eſt & in eadem prouincia Palæbiblos, id eſt antiqua biblos. Bibliorum meminit Ezechiel Propheta, cap.26.& 27.Iuſtinianus libro decimo Codicis, titu. qui eſt de municipibus & originariis.Cum te Biblium origine, incolam autem Berytium eſſe proponas. Vtraque enim Syriæ Phœnices eſt ciuitas, & altera alteri finitima eſt.

Bibliotheca locus eſt, vbi reponuntur libri, nam biblos interpretatur liber, theca repoſitorium: quemadmodum Dactylotheca,vbi reponũtur annuli: Oporotheca, vbi fructus arborũ: Pinacotheca,vbi tabulæ.Vlpia.lib.xxxij.dig.qui eſt de le

de legatis tertius. l. librorum. Libris, inquit, legatis bibliothecas non contineri.

Bidens, tis, genus est instrumenti fossorij, dictum ex eo, quòd duos habeat dentes, quemadmodum rastri, quòd habent plures. Iuuenalis: *Viue bidentis amans, & culti villicus horti.* Vlpianus lib. xxxiij. dig. l. instrumenta. Ligones, inquit, sarculi, falces putatoriæ, bidentes.

Bini, æ, a, nomen est numerale distributiuum, siue diuiduum, hoc est, quod significat tot res illarum quę diuiduntur singulis competere, vt si dixeris, bini argentei sunt viritim distribuendi, intelligimus quod singulis viris competunt duo argentei. Poëtæ abutuntur hac significatione, accipientes bina pro duobus simpliciter. Virg. 1. Aeneid. Bina manu lato crispans hastilia ferro. Idem in 8. Frænáq; bina meus quæ nunc habet aurea Pallas. Accursius huiusmodi nomina in bis tantum interpretatur, vt bina pro quatuor, quina pro decem, dena pro viginti, contra mentem legislatoris, magnóque sensus detrimento. Lege in dictione deni. Est alia significatio huiusmodi nominum cùm iunguntur nominibus pluraliter declinatis, vt si dicas, binas literas tuas accepi, intelligo ꝙ accepi duas epistolas, sed binas dixi, quia literę, arum; pro epistola caret numero singulari. Hinc est quòd M. T. reprehendit filium Ciceronem, quia scripserat se accepisse duas literas, cùm debuisset dicere binas, nam dicendo duas, significabat quòd duo tantū elementa accepit, puta a, b. Neratius lib. xxxix. tit. de damno infe. l. quòd Cornelius. Binarum, inquit, ædium. & in alia lege de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cuius initium est, Binas ædes habeo, alteras tibi lego, vtrobiq; significat duas domos. Nam ædes pluraliter declinatum (vt diximus in dictione ædicula) domum priuatam significat. Quòd si dixisset duas ædes, intelligendum esset quòd habebat duo tēpla: quandoquidē ædes tēplum significat in vtroq; numero, aut quēadmodum Accursius interpretari consueuit, in bis tantum, quatuor templa.

Bisextus appellatur dies ille intercalaris, qui in quarto quoq; anno interponitur, mense Februario, die sexto Calend. Martias, vnde bisextus dicitur, ꝙ bis numeramus sexto Calendas Martij. Sed vt alterum ab altero distinguatur, in priori dicendū est sexto Calēdas Martij die intercalari, in posteriori simpliciter sexto Calēdas Martij. Est autē intercalare ferè interponere. Causa verò adiiciē-

di illum diem ea nimirũ fuit, vt cursus solis cum numero dierum congrueret, quod fieri nõ posset, nisi quarto quoq; anno dies vnus addereretur, qui colligitur ex quadrante, hoc est sex horis, quæ ad complendum solis cursum post trecentos sexaginta quinque dies supersunt, de quo multa apud Macrobium in primo Saturn. Celsus de verb. signific. l. cùm bisextus, &c. vbi Accursius multa delirat.

Bysicus, a, um, siue bysinus, a, um, est res ex bysi materia cõstans. Est autem byssus genus lini candidissimi circa Elidem Achaiæ nascens, neq; vsquam ferè alibi: quẽadmodum Carbasus in Hispania iuxta Tarraconem de vtroq; Plin. est autor lib. 19. Nat. historiæ. Bysi meminerunt sacræ literæ in vtroq; testamento. Martianus lib. xxxix. tit. de publicanis. l. fin. Xylocinnamomum, opus bysinũ, vbi pro bysico mendosè busicum legitur.

Bombycinus, a, um, quod est à bombyce. Est autem Bombyx vermiculus ex cuius capillamento depectitur, quod vulgo dicitur sirgo siue seda. Nam sericum longè aliud est, quàm quod putat vulgus incertus loquendi artifex, de quo in verbo Sericum. Sunt igitur vestes bõbycinę, quas ignari harũ rerũ vocãt sericeas. Iuuenalis: Hæ sunt quæ tenui sudant in Cyclade, quarum Delicias & panniculus bombycinus vrit. Vlpia. lib. xxxiij. ti. de auro & argento leg. l. vestis. Vestimẽtorum, inquit, sunt omnia lanea lineáq;, serica vel bombycina.

Bona, orum, inquit Festus, dicuntur substantia rerum, sic dicta, quod viris bonis digna sunt. Sed aliter vulgus accipit bona, aliter sapientes. Vulgus nanq; imperitum ea tantum appellat bona, quæ sunt fortunæ subiecta, cùm illa infimũ gradum in genere bonorum obtineant, imò verò secundũ Stoicos neq; omnino sint bona simpliciter, cætera verò bona cum additamento, aut bona vtilia, aut bona iucunda. Iurisconsulti tamen quia cùm vulgo & ad vulgum loquuntur, bona vocant patrimonium & censum cuiusque, vt Vlpianus titulo de verborum significatione. l. bonorum appellatio. &c.

Bractearius est ille, qui secat aurũ in tenuissimas laminas, quæ dicuntur bracteæ, vt apud Virgil. lib. vj. Aeneid. Tenui crepitabat bractea vento. Inde bractearius dictus. Iulius Firmicus lib. iij. matheseos: Venus, inquit, aurifices, inauratores, bractearios, & argentarios facit. Iustinia. lib. vndecimo Codic. lege prima. Artifices, inquit, bracteàrij. Accurs. Pentaburgos interpretatur, id est, qui

qui faciunt quædam volubilia circa frenos: sed in qua lingua dicantur huiusmodi artifices pētaburgi, ego fateor me ignorare: quemadmodum possum persanctè iurare, Accursium omnino non intellexisse, quid bractearij nomine significaretur.

Brephotrophium, locus est, vbi infantes expositi publicè aluntur, nā brephos interpretatur infans, & trophe alimentū: sic orphanotrophium dicitur, vbi aluntur orphani, & ichthiotrophium vbi pisces, peristerotrophium vbi columbæ. Iustinianus in Codice tit. de sacrosanct. eccle. l. illud. vbi mendosè bephotrophium legitur, expuncta secunda litera. Item & iterum. l. sancimus. atq; iterum. l. vt inter. habétq; accentum in penultima.

Bubulcus est custos boum, aut qui bobus vtitur. Ouid. quarto de Ponto. Per medias Istri plaustra bubulcus aquas. Cato de re rustica: Bubulcum vnum habeat, asinarium vnum. Paulus lib. iij. dig. de fundo instru. l. cùm de lanionis. De bubulco, inquit, siue de eo qui ibi bobus arat. Inde bubulonicus, a, um, res ad bubulcū pertinens, vt in eodem tit. l. sed & stragulas, vestes, & bubulonicas, quæ equis insterni solent.

Buccinum, genus conchyliorum est, ex quibus purpureus color inducitur, nam purpuræ annumerantur murices. Buccina quæ à Græcis dicuntur ceryces, & quæ proprio nomine dicuntur purpuræ. Vlpianus lib. xxxij. qui est de legatis tertius. l. si cui. Purpuræ appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continebitur; buccinum autem & Ianthinum continebitur. Accur. coloris genus dicit.

Buprestis, vt scribit Plin. bestiola est rara in Italia, simillima scarabeo longipedi. Idem libro xiij. Pollet, inquit, contra cantharides buprestim, & Pityocampas. Apud Marcellū xlviij. digestorum. l. eiusdem. vbi pro bupresti & pityocampis mendosè legitur bubostris & pituocarpas. Siquidem buprestis dicitur quasi bouis prester, id est, serpens: nam subit nares boum, atq; ita enecat illos.

Burdo, partus est ex equo & asina, sicut ediuerso mulus ex asino & equa. Hispani burdieganos appellant. In quarto Regum lib. cap. quinto, Hieronymo interprete: Obsecro, inquit, concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum burdorū de terra. hos Græci ginnos vocāt. Theodorus Gazes ex Aristotele in libro de animalibus, Inos interpretatur. Vlpia. lib. xxxij. dig. qui est de legatis tertius. l. item legato. Vel lectica, vel burdones.

C

CAballus ab equo eo distat, quòd caballus ferè nunquam sine derisione dicitur, atq; ideò Satyrici poëtæ, qui dum risum excutiant nemini parcunt, caballo potius quàm equo vtuntur. Lucilius apud Nonium Marcellum: Succussatori tetri tardiq; caballi. Et Horat. Satureiano circunuectare caballo. Equus verò non dicitur nisi de apto, & qualem Virg. 3. Georgic. describit, dicens; Cui ardua ceruix, Argutúmq; caput, breuis aluus, obesáq; terga, Luxuriátq; thoris animosum pectus, &c. Pomponius lib. xxxiij. tit. de fund. instr. l. si ita. Caballos, inquit, qui in pristinis essent. Nam pristinis non delegantur nisi mali, & de quibus Iuuenalis dixit: Dominos pretiis mutare iubentur Exiguis, tritóq; trahunt epirhedia collo. Segnipedes digniq; molam versare nepotis. Hos Hispani rocines, illos cauallos appellant.

Cacabus olla grandior est, siue illa sit ex argilla, siue ex stanno, siue ex argento, vel alia quacunq; metallica materia. Columella lib. 13. de re rustica. In cacabo figlino nouo coquitur, vel stanneo musti arbustiui aminæi vrna. Ecclesiast. 13. Quid cõmunicabit cacabus ad ollã? quãdo enim se collisferint, cõfringentur. quasi cacabus sit ex metalli tantũ materia, & olla ex creta dũtaxat figlina. Pomponius lib. xxxiiij. tit. de auro & arg. leg. l. & si. Certè, inquit, si cacabos argenteos habebat, vel miliarium argenteum, id est, vas ad coquendum milium.

Caducum, ex lege Papia, legatum erat relictum sub conditione, qua deficiente, vel viuo, vel mortuo testatore cadebat, & redibat, vel ad testatorẽ viuum, vel ad substitutũ eo mortuo. Vnde tit. est in Cod. Iustiniano. de toll. caducis. Iuuen. Legatum omne capis, necnon & dulce caducũ. Cõmoda præterea iungũtur multa caducis.

Cæduus, a, um, à cædendo, id est, scindendo dicitur: vnde sylua cædua dicta, quod illius arbores licitum est scindere, siue lignorum, siue materiæ causa. Nam sylua nunquam dicitur nisi de arboribus. Plin. Cæcilius in epistolis: Cæduæ, inquit, syluę, cum monte ipso descendunt. Cato de re rusti. Sylua, inquit, cædua, &c. Papinia. xxiiij. dig. ti. solu. matrim. l. diuortio. Si arbores, inquit, cæduæ fuerunt, vel germinales. Itẽ de verb. sig. l. sylua cædua.

Cæmentũ dicitur à cædendo, nec est quod vulgus putat, ædificij fundamẽtũ, sed sunt lapides, vt ait Nonius, quibus ædificia cõsurgũt, citátq; Sisennã in 4. historiarũ: Formidine, inquit, oppressis

pressis quod humilē cæmentis instructū oppidi murum sciebat. Vitru. li. 1. Saxa quadrata, siue silex, siue cæmentū, siue coctus later. Vlp. lib. xlj. ti. de riuis. l. Seruius. Si riuū cęmētitiū velit facere, audiendū esse, hic pro lapidibus quadratis posuit.

Caius Iurisconsf. fuit, pace aliorū dixerim, peritissimus omniū. Eius consulta consultissima citantur quàm sæpissimè in libris Pandectarum, sed in illis Florentinis semper per C, Caius: in recentioribus verò per G, Gaius. Causa verò erroris ab eo est orta, quod Seruius grāmaticus scribit in 1. Georg. Virg. lib. tria esse nomina quæ scribuntur per c, proferri debēt per g. Cneius, Caius, Amurca. de Amurca superius dictum est in suo loco: de Caio per c, debere scribi, Quintil. est autor lib. 1. orator. insti.

Calata, comitia dicebantur, autore Gellio, quæ pro collegio Pontificum haberi solebant, aut regis, aut Flaminum inaugurandorum causa. Ea autem in duo genera diuidebantur, curiata videlicet, & centuriata, de quibus Dionysius Halicarnasseus, & Liuius in primo ab vrb. cond. scripserunt. Comitia verò calata dicebantur ex eo, ꝙ populus vocatus in vnum locū ad ferenda suffragia conueniebat. Calo enim est vocare. Comitia præterea à coëundo, hoc est, conueniendo dicta sunt. Iustinianus lib. ij. Institutionum. tit. de testam. ordinandis: Testamentorum, inquit, duo genera in vsu fuerunt, quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis comitiis appellabant, id est, ad cuius solēnitatem requirebatur populi vocati consensus. de reliquo lege ibidem.

Calcaria est fornax, vbi calx ex coctis lapidibus conficitur. Vnde Plin. in histo. natu. scribit, oliuas cinere ex calcariis lætari. Imperator in tit. de pœn. l. aut damnum. pro fodina posuit lapidum, ex quibus igni resolutis calx ipsa conficitur: nam de damnatis ad metallum loquitur, sunt autem lapides in genere metalli. Nam quod Accursius dicit calcariam esse opus calcandi terram, etiam pueri qui nondum ætate leuantur, intelligunt esse perinane.

Calculator propriè dicitur, qui per lapillos rusticorū more cōputat, nā calculus est lapillus: vnde calculare, per lapillorum signa cōputare. Martial. Nec calculator inquit, aut notarius velox. eosdē appellamus & calcularios. Modest. lib. xxxvij. dig. de excus. l. spadonū. Neq; calcularios, inquit, quos vulgò ratiocinarios dicimus.

Calendariū liber erat rationum, non quarumcunque, sed earum tantùm, quæ ad fœnus perti-

nebant, & in quo debitorum nomina scribebantur: dictum calendarium, quia primo cuiusque mensis die, hoc est Calendis, pecuniæ dabantur fœnori, & exigebantur cum vsura. Ouid. Si puteal Ianúmque times celerésq; calendas. celeres dixit, quia debitoribus cito redire videtur terminus debiti soluendi. Horat. Qui nisi cum misero tristes venêre Calendę. tristes autem ab effectu vocauit, quę debitorem faciunt tristem. Idem quoq; in Epodo de Alphio fœneratore: Omnem redegit Idibus pecuniā, quærit Calendis ponere, scilicet ad vsuram. Seneca lib. 1. de beneficiis: Nemo beneficia in Calendario scribit, id est, in libro fœneraticiarum rationum, vt inde sortē cum vsura recipiat. Idem in quinto eiusdē: Quid fœnus & calendarium & vsura, nisi humanę cupiditatis extra naturam quæsita nomina? Atque adhuc in epistolis: Forum conterit, calendarium versat, fit ex domino procurator. Scæuola lib. xxxiij. dig. tit. de fundo instru. l. nepoti. Legauerat, inquit, prædia vt structa sunt cum vino, grano, calendario. Item Aphricanus, de legatis tertio. l. qui filium. Certa prædia nepoti per fideicommissum dederat, excepto calendario. Atq; ibidē l. nomen. Nomina, inquit, ex calēdario quæ elegerit. Accur. nomina debitorum calendarium interpretatur, verè quidem, non sufficienter: neq; enim quodcunq; debitum venit appelatione calendarij, sed tantum quod ex fœneratione conflatur.

Caligatus miles dicebatur, qui erat manipularis. Manipulus autem exercitus. Varro de lingua Latina appellat minimas manus, quæ vnum sequuntur signum, ex manipulis autem cohors componitur. Caligatus autē dicitur à caliga, hoc est, tibiali siue ocrea, quod erat crurū armatura, de qua Tranquil. in vita Caij Cæsaris: Caligula, inquit, cognominatus est, quia manipulari habitu est inter milites educatus. De milite igitur caligato, hoc est, manipulari siue infimæ conditionis, dixit Iuuenalis: Cum duo crura habeas offendere tot caligatos. Quintilianus in declamationibus. Parêre caligatum tribuno lex iubet. & paulò post: Commendē tibi ordinem caligati militis. Vlpianus in titulo, de iis qui notantur infamia. Ait, inquit, Prætor, qui ab exercitu dimissus erit, dimissum accipere debemus militē caligatū, vel si quis alius vsq; ad centurionē vel præfectum cohortis, vel alæ, siue legionis. Item de custo. & exhi. reorum. l. de militibus. & de re militari. l. omne delictum.

Camelasia, siue camelaria, est curatio camelorum, qui publicè, & ad vsus publicos alebantur: & Camelarij ipsorum camelorum curatores, quorum duo sunt genera, alterum bactrianum, quod vnum tantum habet tuber, alterum arabicum, quod duo tubera in dorso habet, eosdem & dromedarios ob velocitatem cursus vocant. Arcadius lib. 50. tit. de muneribus. l. munerum. Camelasia, inquit, personale munus est. Et ibidem de camelario.

Cãnabis herba est & materia netilis, ex qua nõ modo texta fiũt, sed etiam funes torquentur. Vnde Persius: Tibi torto cannabe fulto Cœna sit in trãstro. Vlpia. lib. xiiij. de exercitoria actione. l. j. Præpositus. inquit, est legumini & cannabi.

Cancelli sunt ligna inter se modicis interuallis in transuersum connexa, quibus tribunalia, scenæ, & fenestræ muniri consueuerunt: Cicero in Verrem: Circundati cãcellis videntur in sua prouincia. Idem primo de oratore: Forensibus cãcellis circunscriptam sententiam. vtrunque per translationem. Sed propriè Sidonius libro primo de turba satellitum Theodorici regis: Exclusa, inquit, velis, inclusa cancellis. Canticorum cap. secundo Hierony. interprete: Respiciens, inquit, per fenestras, prospiciens per cancellos, id est, per foramina cancellorum. Huiusmodi quoque fenestræ Clatratæ dicuntur. Aphricanus lib. xxx. qui est de legatis primus. l. cætera. Si cancelli, inquit, sint, vel vela. Item titulo de fundo instructo. l. quæsitũ. Cãcellos quoq; instrumẽto cõtineri puto, & aliis in locis.

Cancello, cellas, verbum videtur esse ductum à cancellis, in quibus vt transuersaria nectuntur ligna, ita cum scripta expungenda sunt, transuerso calamo lineæ inducuntur: quod propriè illinire, siue allinire est. vnde litura. Horatius in arte poëtica: Incõptis allinet atrũ Transuerso calamo signum. ac si dicat, cancellabit. Vlpia. lib. xxviij. titu. de iis quæ in testamento delentur. l. cancellauerat quis testamentum vel induxerat. & ibidem l. proxima: Si omnem scripturam cancellasset. Item lib. xxij. titulo de proba. l. si chirographum cancellatum fuerit.

Cantharis, cantharidis, scarabei quædam species oblongioris est, maculas rubras transuersarias habẽs, Hispanè in Bætica mea cubiculas vocant, aliis in locis Abadeios: in quo falluntur tempestatis nostrę medici, pro cantharidibus vtentes quibusdam vermiculis ad muscarum similitudinem. Plinius libro 18. Est, inquit, cantha-

ris dictus scarabeus paruus. Galenus præterea de medicina simplici: Cantharidum, inquit, siue scarabeorum. Nam cantharus est scarabeus, cantharis vero scarabei habēs effigiem. Marcellus libro 48. titulo ad legem Corneliam, de sicariis & veneficiis. l. eiusdem. Et quòd quis, inquit, lustramēti causa dederit cantharidas.

Cantharus vas erat, quo vtebantur in sacris Liberi patris, habēs ansas, atque vt ait Acron, patulum erat. Virgilius in Buco. Et grauis attrita pendebat cantharus ansa. Plinius libro 33. Cātharis potasse exemplo Liberi patris traditur. Est præterea cantharus illud aquę conceptaculum, vnde salientes erumpūt, quemadmodum apud Aphricanum libro 30. dig. tit. de legatis primo. l. cętera. Cāthari, inquit, per quos aquæ saliunt.

Capitale odium, capitale supplicium, capitalis morbus, quod caput alterius, id est, vitam petit. Capitalis homo, & capitale crimen, propter quod caput committētis peti debeat ad pœnam. Festus Pompeius: Capitalis, inquit, lucus est, vbi si quid violatum est, capite violatoris expiatur. Cicero de senectute: Nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis hominibus à natura datam. Paulus libro 48. de publicis iudiciis. l. publicorum. Capitalia, inquit, iudicia sunt, ex quibus pœna, mors, aut exilium est. hoc est aquæ & ignis interdictio: per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate.

Capitium est capitis tegmen, vt inquit Nonius, citátque Varronem in quarto libro de vita patrum. In libro tamen de origine linguæ Latinæ, ab eo capitium dici putat, quod capit pectus, id est, vt aliqui putāt, indutum comprehendit. Iob cap. 30. Quasi capitio tunicæ succinxerunt. vbi interpres capitium pro collario videtur accipere. Vlpianus libro 34. de auro & argento legato. l. vestis. Muliebria, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ.

Capitulum à Plinio libro tertio naturalis historiæ, est oppidum Italiæ: vnde possessiuum gentile ponitur, capitulensis. Paul lib. 50. dig. tit. de censib. l. fi. Similes sunt Capitulēses.

Capsarij dicūtur, qui filiis nobiliorū ciuium ad scholas euntibus, libros deferūt in capsula. Iuuenalis de seruo capsario: Quē sequitur custos angustæ vernula capsæ. Sueton. in Nerone: Constat quosdam cū pędagogis & capsariis vno prandio pariter necatos. Vlp. li. 40. tit. de manumiss. vin. l. si collactaneus. vbi exprimitur capsa-

rij officium, id est, qui portat libros. Item de iure immunitatis.l.quibusdam.

Careũ genus est aromatis myropoliscognitũ, nobis vero incognitum,quippe quod peregrinum sit. Pli.lib.19. Peregrinũ,inquit,est careũ gentis suę nomine appellatũ,culinis principale.Gale. ad Paternianum, cap.de careo. Vtitur eo quoq; Apitius de re coquinaria.Paulus lib.xxxiij.dig.tit.de penu legata.l.non omne.Sed quod quidam negauerunt piper ligusticum careũ, & laser, eiusmodi in penu non esse,improbatum est.

Carrum siue carrus & carruca, plaustra sunt oneraria:hoc est comparata ad ferendũ tantum onera.Cæsar in primo cõmẽt. Iumentorum,inquit,& carrorum quammaximũ numerum coëmere.Ita cõmentario quoque Hispaniẽsi:Per viarum angustias carra cõplura. Martialis:O iucũda Couine solitudo Carruca magis essedóq; gratũ.Consultus lib.xxxix.tit.de donationibus.l.si id.Vel grex, ait,vel carrũ,vel carruca.Item Scæuola,titulo de auro & argento legato.l.vxori. An carruca dormitoria debeatur.

Carthaginienses post n literam per i, non Carthaginenses i litera dispuncta, vt nunc vulgus loquitur, debere scribi & proferri adstipulantur Florentinorum Pandectæ,in quibus quoties Carthaginẽsium fit mentio, sic scribi adnotauit Lodouicus Bonogninus, data sibi copia libros illos sæpe legendi. Sed & Priscianus libro quarto de octo partibus orationis: Si nomina, inquit, sunt tertię declinationis,abiiciunt s, extremam genitiui, & assumunt ensis,vt pistor pistoris pistoriensis: Carthago carthaginis carthaginiensis: hoc est sex syllabarum.Atque ita in omnibus codicibus vetustis ꝓpè semper legitur.Ostẽdit hũc locum primus omniũ Laurentius Abstemius, atque ab omnibus viris doctis eius inuentio est admissa.

Casiopa ciuitas & promontoriũ est Epiri,Strabone,Ptolemęo, Plinio,atq; aliis autoribus.Vlpia.xij.lib.digest.titu.de exercitoria actione, lege prima, Sunt,inquit,naues quę à Brundusio,vel à Casiopa, vel à Durachio vectores traiiciunt.

Castellum est aquæ conceptaculum, vnde ex aquæ ductu publicitus distribuenda est per vrbem aqua. Festus ab antiquis ait, castellum diuidiculum fuisse appellatum, ex eo dictũ,quòd inde aquæ diuiderentur.Apud Plinium, Vitruuium,& Frontinũ, de aquę ductibus,sępe castellũ in ea significatione legimus.Aphricanus de leg.j. l.cætera. Si cancelli,

inquit, sint, vel vela, legari poterunt, non fistulę vel castella. Item lib. xliij. de aqua cotidiana. l. prima, quid sit, Vlpianus satis clarè interpretatur: Ex castello, inquit, id est ex eo receptaculo quod aquam publicã suscipit. Castellanos Frontinus quoque illos appellat, qui castellorũ curam gerunt.

Catadromus interpretatur decursus, nã catadromeo est decurro, decursio autem per catadromum non sine periculo erat, quod & Iurisconsultus significat, lib. xix. digestorum, de actionibus empti. l. si seruus tuus. Eum, inquit, fuisse seruũ, qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Suetonius in Nerone: Notißimus eques Roman. elephanto supersedens, per catadromum decurrit. Quod autem ludicri genus catadromus esset, nemo dicit, qđ ego sciã, neq; ausim diuinare.

Cauma, atis, calor siue incendiũ interpretatur, cauo enim est calefacio siue incendo. Vlpianus de lega. primo. l. cùm res. Si fundus, inquit, caumate perierit. Atque aliubi: Prædia, inquit, quæ caumate periere. Atque adhuc alibi: Si caumate alióve casu pars fundi perierit, quibus in locis casma pro caumate legitur. Chasma nãq; per ch, aspiratum aliud significat: hoc est cœli hiatũ siue recessum. Autores sunt, Aristoteles in Meteorologicis, Plin. in secundo natu. histo. Seneca in primo naturalium quæstionum. Seruius lib. 9. Aeneid.

Cauillatio, inquit Nonius Marcellus, est iocosa calumniatio, & cauillari, iocari. Valla: Cauillatio, inquit, est subdola quædam ratio, quam nos conscij nobis mendacij, vincendi causa proferimus. Vlpianus titu. de verborum significatione. l. natura cauillationis, &c. Item de regulis iuris. Ea, inquit, est natura cauillationis, quam Græci scomma vocant.

Caupo, dicitur propriè qui vinũ vendit: caupona verò est mulier quæ vinum quoque vẽdit. Est etiã caupona locus in quo vinum venditur, autor est Priscianus. Apuleius libro primo de asino: De quadam, inquit, amica caupona ilico percõtor. Gellius libro septimo: Quod in caupona delitesceret, quod ad vesperam perpotaret. Apud Iurisconsultos titulus est libro xlvij. digestorum, furti aduersus nautas, caupones, & stabularios, vbi ea propemodũ quæ apud Horatium in primo sermonum leguntur.

Causarij dicuntur, qui causam habent ex morbo, vt muneribus vacent. Liuius libro sexto, ab vrbe condita. Tertius, inquit, exercitus ex causariis & senioribus. Seneca libro sexto epistola

ſtolarũ. In animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes quibus adhibẽda curatio eſt. Spartianus in Hadriano: Omnes cauſarios ſubleuauit. Plin. lib. 25. Cauſariis vel latere vel faucibus. Martianus libro xlix. tit. de re militari. l. milites. Cauſaria, inquit, miſsio eſt, quæ propter valetudinem laboribus militiæ ſoluit. Modeſtinus de excuſationibus: Propter ægritudinem, inquit, cauſariam vocatam, cauſariam remiſsionem acceperint.

Cauſor, aris, eſt cauſam rei geſtæ afferre ſiue excuſationẽ. Quintilianus: Ne cauſanti pupillo ſic tutor iraſcatur. Virg. in Bucolicis: Cauſando noſtros in longum ducis amores. Vlpia. libro xl. titu. de fideicommiſ. lib. l. generaliter. Neque enim cauſari debere quo minus illi relictum ſit.

Cauteriũ, ferramentũ eſt chirurgicum ad inurendum vulnera. Eſt præterea cauterium inſtrumentum pictorium, quo vtuntur in ea pictura, quæ dicitur encauſtice, de qua Plinius lib. 35. & Martialis: Encauſtus Phaëton tabula tibi pictus in hac eſt. Quid tibi vis Dipyron qui Phaëtonta facis? De eadẽ quoq; Ouid. dixit: Tabuláſq; coloribus vris. Martianus de fundo inſtru. l. pictoris. Peniculi, inquit, & cauteria & conchæ, vbi mendosè pro cauteria, cautheriæ legitur.

Cedere diem, ſignificat incipere deberi pecuniam. Venire diẽ, ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſsit. Ex Vlpiano in ti. qui eſt de ver. obli. l. cedere diẽ. Cedere poſſeſsionẽ vel vſumfructũ, vel ius, eſt alteri poſſeſsionẽ, vel vſum, vel ius tradere. Ambroſius ad Marcellũ: Quid ſibi profuturũ quod iura poſſeſsionis cederes. Virg. 11. Aeneid. Cedat ius propriũ Regi. Idẽ in ti. de leg. ij. l. & ſimiliter. Si vſumfructũ, inquit, mortis cauſa ceſſero. Et in tit. de acq. poſſ. ſæpe.

Cellarium, dicitur locus à reponendis celandiſq; eſculẽtis poculentíſq; dictus. Apud Columellam de re ruſti. caput eſt quo pacto villica tractare debeat cellaria. Iuriſcõſultus de leg. iij. Cellariũ, inquit, iunctũ eidẽ diætæ. Cellarius verò eſt qui cellæ vinariæ præſertim præponitur. Plau. in captiuis: Sume, poſce, prome quiduis, te facio cellariũ. Vlp. lib. 33. de fundo inſtru. l. quæſitum. Cellarium, inquit, id eſt qui ideo præpoſitus eſt, vt rationes ſaluæ ſint. Et aliubi ſæpe.

Cenotaphium interpretatur inane ſepulchrum, id eſt quod ſine cadauere in memoriam tantum defuncti conſtructum eſt: quale apud Virgilium 3. Aeneid. Hectoreum ad tumulum viridi quẽ ceſpite inanem.

Vlpia.

Vlpia. lib. xj. de religiosis,&c. l. vel quæ. Si cenotophium, inquit, sit, venire dicendum est, & infrà l. monumentum. Monumentum, inquit, memoriæ causa factum, quod Græcè cenotaphiũ dicitur. Et tunc scribitur per e, simplicem. Nam per æ, diphthongũ, significat cęnotaphium nouũ sepulchrũ, quale fuit illud in quo Saluator noster fuit sepultus, de quo in Euange. Sed per œ, diphthongum, Cœnotaphiũ significat commune multorum sepulchrum, quod Græcè polyandron quoque dicitur. Taphos nãq; sepulchrũ interpretatur. Cenos autẽ sine diphth. vacuus, cœnos per œ, diphthõgum significat commune.

Censeo, es, est arbitrari, vnde cẽsores dicti, ad quorum censionem, id est arbitrium censeretur populus, vt scribit Varro de lingua Latina. Festus quoque: Cẽsores, inquit, dicti sunt quod rem suam tanti quisque æstimare solitus sit, quanti illi censuerint. Hinc dicũtur Censiti, quorum res est æstimata certa quadam summa & per eam in classem suam redacti, qui etiam Opitecensi, id est, opibus censiti dicebãtur: & Capitecensi, qui nullo aut paruo ære censebantur. Autor est Gel. lib. 15. & Valerius vbi de Mario. In codicis Iustiniani lib. xj. tit. est de agricolis censitis, & infrà, In quibus causis coloni capite censiti dominos accusare possunt. Pomponius tit. de acquirendo rerum domi. l. ergo. Cẽsitorum, inquit, vice fungitur.

Centones sunt cilicia ex pilis caprarum, siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum consuti. Plau. in Epidico. In alium quæras cui cẽtones sarcias. Iuuena. Intrauit calidum veteri centone lupanar. Cato de re rust. Prius veterem sagũ accipito, vnde fiant centones. De huiusmodi rusticis centonibus loquitur consultus Vlpia. lib. xxxiij. dige. de fundo instru. Centones, inquit, funes perticæ. Accur. Vgutij autoritate, cẽtones interpretãt puluinaria, id est, opus factum ad modũ puluinariũ. Quid verò per puluinaria ipse intelligat, ego nõ video, cum autore Seruio puluinaria sint lectuli qui sterni templis consueuerunt. Principum quoque puluinaria dicuntur, vt apud Iuuenal. Lupanaris tulit ad puluinar odorem. Catullus quoque de nuptiis Pelei: Puluinar verò diuę geniale vocatur.

Cẽturio miles dicebatur qui pręerat cẽtũ militibus, & cohors illa cui præerat, appellabatur Centuria. Cẽturionis insigne, vitis erat, siue sarmentũ ex vite. Plinius: Cẽturionũ, inquit, in manu vitis. Iuue. de Mario

sub

ſub centurione cõſtituto: Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem. Luca. in 6. de Lælio centurione: Latiam̃ longo gerit ordine vitem. Et Sillius libro 6. Leuinus ab alto Priuerno vitis Latiæ pręſignis honore. Et Martialis: Varre Paretonias Latia modo vite per vrbes. De vite quoq; centurionũ meminit Iuriſcõſultus lib. xl. dig. ti. de re mi. l. milites agrũ. Si vitẽ tenuit, militiã mutat.

Certamen pro ludo in quo eſt cõtentio, vbi etiam victori ab agonotheta præmium proponitur. Scæuola tit. de annuis leg. l. liberto. Certamina, inquit, ſub nomine ipſius celebrarentur, id eſt ludi.

Certiorem facere quempiam eleganter dicitur, & non facere certum. Nam quod Virgil. in Aeneid. dixit: Anchiſen facio certum. carminis neceſsitate excuſatur, quòd certiorem in verſu nõ potuit collocare, quoniam ſyllaba breuis eſt inter duas longas, quod heroicũ carmen reformidat. Vtuntur Iuriſconſulti hoc verbo Certioro, as, quod apud eos qui purè loquuntur in vſu non eſt. Vlp. lib. xxvij. dig. de eo qui pro tutore. l. j. Sed neceſſarios, inquit, pupilli non certiorauit. Idem quoq; lib. xvij. tit. mãdati. l. ſi fideiuſſor. Cùm certiorare poſſet, inquit, eum, nõ fecit. Certifico verò & certificatio nuſquam quod meminerim legitur, niſi in lib. dig. tit. de excu. Honores, inquit, & immunitates certificauit ſcribens. Item de pignoribus & hypothecis. l. cùm tabernam. quæ eſt Scæuolæ, lib. xx. dig. Non certificationem, inquit, ſed ſuppoſitionem à me accipere.

Ceruiſa, vel ceruiſia, vel ceruiſiũ, potio eſt ex hordeo, ſiue tritico, ſiue ex pane concinnata, & eſt ferè quam ſacræ literæ ex Hebræo ſermone interpretantur Siceram, & idem quod zithum. Sicera verò, Hierony. ait, eſt omnis potio quæ poteſt inebriare, præter vinum. Vlpia. lib. xxxiij. dig. de triti. & vi. lega. l. ſi quis. Nec camum, inquit, nec ceruiſa continebitur. Et paulò ante. Certè zithum quod in quibuſdam prouinciis ex tritico vel ex hordeo, vel ex pane conficitur. Strabo libro 17. in deſcriptione Aegypti, ſcribit commune illis populis eſſe poculum & fieri modis variis, appellatur autem à Gręcis zithum, ab interprete ceruiſum.

Character, eris, interpretatur figura, vel ſignum, vel forma. Cice. ad Brutum in oratore: In omni re difficillimum eſt formam, quæ character Græcè dicitur, exponere. Sed & ſtyli genus character ab autoribus dicitur. Vlpianus lib. xxviij. dig. tit. de teſta. l. ad teſtium. Dum

tamen

tamen, inquit, habuerit characteres, dixit ꝓ figuris literarũ.

Charta est pagina scriptioni apta ex quacunque materia illa sit, siue ex plumbo, siue ex cortice, siue ex linteis, siue ex papyro, siue ex corio, quæ dicitur membrana. De chartarum generibus Plin. multa lib. 23. Natur. hist. Vlpia. tit. de leg. iij. l. librorum. Librorum, inquit, appellatione omnia volumina continẽtur, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis materia: neq; enim mẽbrana excluditur à chartæ appelatione, cum charta membrana appellatur. Idem quoque ibidem: Si quis, inquit, chartas legauerit puras membranæ, nõ cõtinebuntur, quasi dicat, nisi addatur, charta mẽbrana. Idem quoq; Vlpia. tit. de bonorum posses. secundum tab. l. chartæ appellatione, etiam ad nouam chartam refertur.

Chirographũ, est pictura ex manu propria, quã autographum etiam appellant. Sueto. in Augusto: Nihil æquè elaborauerat, quàm vt imitarentur chirographum suum. Differt aũt chirographum à syngrapha, quòd in chirographo tantum quæ gesta sunt scribi solent, in syngrapha etiam contra fidem veritatis pactio scribitur. Idem in eodem: Cuius pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum, à quibusdã syngrapham petere. Per syngrapham intelligit Sueto. chirographum propria eorum qui paciscebãtur manu scriptum, in quo talis pactio scripta erat nec negare possent. Paul. lib. xlij. dig. ti. de priuil. cred. l. bonis. à chirographo chirographariũ formauit, quod significat eũ qui à debitore augraphũ debiti habet. Chirographariis, inquit, creditoribus.

Choma, atis, ex Græco interpretatur agger, eris. Est autem agger, vt inquit Seruius in illud Virgil. 10. Aeneid. Atque ipsis prælia miscent Aggeribus, terra illa quæ facto vallo propius ponitur. Vnde tit. est apud Iurisconsultos, de aggeribus Nili non rumpẽdis. Illi igitur aggeres proprie dicuntur chomata Græcè. Vlpia. li. xlvij. dig. tit. de extraordinariis criminibus. l. sacularij. Chomata, inquit, sunt aggeres qui solent aquam Niloticam continere. Et ibidẽ sæpe. Vbi semper pro choma per ch & o lõgum, coma, atis, per c, exile mendosè legitur.

Chrysamos Græce dicitur, quam vt ait Plin. Hispani balucam appellant, de qua satis multa scripsimus in verbo baluca, dicta à chrysos siue chrysion, quod est aurum. Iustiniani codicis lib. xi. tit. de metallarijs. Octones, inquit, scrupulos in baluca, quæ Græcè chrysamos dicitur.

dicitur. Accursius non minus in chrysami delirat interpretatione quàm suprà fecerat in baluca: Chrysamos, inquit, Græcè, Latinè vtilitas, vt sit chrysamos, id est, in vtilitate publica: cũ tantũ distet chrysamos à chresmos, quod interpretatur vtilitas: quãtũ Thais ab Hermione. Illud namq; per ipsilõ, hoc per eta scribitur

Cidonium mâlum, idẽ est quod cotoneum, & vinum cidoniũ, quod ex malorum cidoniorũ conficitur succo, Vlpia. tit. de vino, tritico leg. l. si quis. Cidonia, inquit, & si qua alia sunt vina, quæ nõ ex vinea fiãt. Ea vero, vt diximus, sub ceruisia siue zitho contineri videntur.

Cymbium poculi quoddam genus est, dictũ à similitudine cuiusdam nauigij. Est autẽ cymbium in forma diminutionis ab eo quod est cymba. Virg. Inferimus tepido spumantia cymbia lacte. Pau. xxxiij. dig. ti. de au. & ar. leg. l. pediculis. cymbia, inquit, argentea crustis aureis illigata.

Cilicium proprie dicitur textũ ex lana caprina, ad vsum maxime tẽtoriorũ, siue castrorũ, vt dicit Virg. lib. 3. Georg. Vnde cilicina saga fiebãt ad pluuias arcendas. Exodi capit. 26. Facies, inquit, & saga cilicina vndecim ad operiendum tectum tabernaculi. Vegetius quoque lib. iiij. de re militari, saga cilicina prætendi præcipit, ad excludendos impetus sagittarum. Vlpia. lib. xxxiij. dig. tit. de fundo instructo. l. instrumenta. Vela, inqui cilicina instrumenta esse Cassius ait, quæ ideò parantur, ne ædificia vento laborent.

Cingere arborem est illam deglabrare siue delibrare, hoc est decorticare, siue corticem detrahere, encernardar Hispani dicunt, quo facto arbores inarescunt. Pau. lib. xlvij. dig. tit. arborum furtim cæsarum. l. cædere. Cingere, inquit, arborem, est illam deglabrare. Item infrà l. furtim. & Alphenus lib. xix. dig. tit. locati & cond. l. in lege locationis. Néue quem cingere, cædere, vrere finito.

Circeiensis, e, nomẽ possessiuum gentile ab eo ꝙ est Circeij, orum, oppido Italiæ in Latio veteri, atq; promontoriũ eiusdem nominis, quondá insula, vt inquit Plin. autoritate Homeri, vasto mari circundata. Hic Circe venefica illa decãtatissima regnasse dicitur, quo tẽpore Vlysses orbẽ pererrabat. Hinc Plin. de ostreis: Candidiora, inquit circeiensibus. Liuius: Circeiensiũ quidá cogniti & coloni à Velitris. Pau. li. xxij. dig. tit. de iu. & fa. ign. l. regula est. Ad opus, inquit, aquæ ductus reipu. Circeiẽsiũ.

Circenses ludi appellantur qui in

in circo magno Romæ fiebãt, atque inde dicti ea forma qua ab Hispali Hispalẽsis. Ex quo Seruij Grãmatici, & quorundam aliorum error conuincitur, qui putant circenses ludos esse dictos, quod vbi suo tẽpore metæ fuerunt, olim gladij ponebantur, quos circuibant: vnde ludi circenses, quasi circũ enses. Virg. lib. 8. Aeneid. Magnis Circensibus actis. Et Iuuenalis: Si potes auelli Circensibus optima Soræ. Hermoge. lib. 50. dig. ti. de muneribus. l. j. Equorum, inquit, circensium spectacula. Et Paulus lib. xxx. dig. qui est de legatis primus. l. ciuitatibus. Ludos, inquit, scenicos vel ludos circenses.

Circitores dicuntur, qui vigilias nocte circũeunt. Hispani rondas vocant. Veget. lib. 5. de re militari. Tribuni, inquit, eligunt qui vigilias circũeunt, vt renuntient si qua emerserit culpa, quos circitores appellant, nũc militiæ factus est gradus. Ouid. in Priapeia: Quid mecum tibi circitor moleste? Ad me quid prohibes venire furem? Vlpianus lib. xiiij. dig. tit. de institoria actione. l. quicunque circitores vocat, qui circunferunt merces per vicos & vrbes, vendẽdi causa.

Circulatores circunforani dicuntur qui publicè offucias quasdam & præstigias faciunt, vt videantur deuorare gladios, & irritare serpentes, & talia quædam facere. Apuleius in primo de asino: Circulatorem aspexi equestrẽ spatham præacutam mucrone infesto deuorasse, ac mox eundem inuitamento exiguæ stipis venatoriam lanceam qua parte minatur exitium, in ima viscera cõdidisse. Paulus lib. xlij. dig. tit. de extraordinariis criminib. l. In circulatores, qui serpentes circunferunt & proponũt, si cui ob eorum metum damnum datum est.

Circunscribere est fraudibus cauillationibúsq; in iudicio vti, vt causam obtineas, vincásque aduersarium. Ambrosius in Lu cap. quarto. Vtitur diabolus testimoniis scripturarum, non vt doceat, sed vt circũscribat & fallat. Idem ad Constantinum: Nec quisquam aut viduam spernat, aut circunscribat pupillũ, & ibidem: Quid circunscribitur frater? fraudatur mercenarius? Inde circunscriptio. Idem Ambrosius ad Irenæum: Omnia plena fraudis, plena circunscriptionis. Et circunscriptor, oris. Iuuenalis: Pupillum in iura vocantem Circunscriptorem. Iulianus libro xliiij. titu. de exceptionibus. l. exceptiones. Quæ minori, inquit, vigintiquinque annis circunscripto.

Circumuenire in eadem propè significatione accipitur, qua circun

circunſcribo. vnde illi propriè dicuntur circũuenti, quos graſſatores quaſi ex inſidiis adoriuntur. Cæſar in commentario Hiſpanienſi: Cùm vndique ſe circumueniri animaduertiſſet. Ambr. in illud euãg. Reddite quæ ſunt Dei Deo: Nec intereſt apud Deũ vtrum vi aut circumuentione res alienas occupet. titu. de doli mali. l. apud Celſum.

Ciſterna, pluuialis aquæ conceptaculum eſt, dicta, vt inquit Feſtus, ꝙ ineſt in terra. Martia. Sit ciſterna mihi quàm vinea malo Rauennæ. Vlpianus lib. xliij. dig. de fonte deducendo, l. j. Ciſterna, inquit, non habet perpetuam cauſam, nec viuam aquam. Sed ſi vinum condatur in conceptaculo ciſternæ ſimili, ciſterna quoque per tranſlationem poteſt appellari. Vlpianus lib. xlvij. de furtis. l. vulgaris. Et quidem, inquit, ſi ciſterna vini ſit.

Citreæ menſæ, id eſt, ex citri materia, celebrãtur apud autores, & fuerunt in tanto precio, vt cũ aliquãdo viri obieciſſent fœminis nimios ſumptus, quos in coëmẽdis margaritis faciebãt: & vos, inquiunt, menſis citreis vtimini. Sed cùm apud omnes cõſtet, citrũ arborẽ & mala citrea eſſe quę poſtea cœpta ſunt cognominari mala rãcia, quorũ materia neq; firma neq; odorata, neq; quicquã habẽs quod laudabile ſit, ſuſpicor aliquid erroris ſubeſſe circa has arbores iam inde ex antiquitate cõtractum, vt citrũ videlicet pro cedro accipiatur, hoc eſt, alerze; cùm præſertim arbor illa ſylueſtris ſit, copioſéq; proueniat in monte Atlante. Vnde Martialis de menſa citrea dixi: Accipe felices Atlantia munera ſyluas. Idem aliubi: Cùm poſsint Libycas ſuſtinuiſſe trabes. Paulus libro xix. digeſtorum, de actione empti & vendit. l. ſi ſterilis. Veluti ſi menſas quaſi citreas emat, quæ non ſint.

Clandeſtinus, na, num, à clã particula deriuatur, notámq; habet ſignificationem, neque ob aliam cauſam hoc in loco poſuimus, niſi quòd vulgò accentu barbaro ab omnibus profertur, hoc eſt accentu in antepenultima, cùm penultimam habeat longam, & iuxta regulas latinæ linguæ in eadem accentus debeat collocari. Quòd verò penul. lõga ſit probatur carmine Manilij in primo Aſtronomicôn dicentis: Et clandeſtinis ſurgentia fraudibus arma. Sillius quoque Itallicus in libris Punicorum: Ceu clandeſtino traheretur fœdere bellum.

Clauus in veſte erat verruca ex auro, vel ex cocco, aut aliis coloribus veſti intertexta, ad ipſius veſtis ſplendorẽ adhibita. Quintil. lib. 8. Vt affert, in-

quit, tamen clauus purpuræ solo insertus. Hinc & laticlauij & angusticlauij dicebantur ab antiquioribus, qui poterant huiusmodi genere vestium vti. Varro de lingua Latina: Si quis, inquit, tunicam ita consuat, vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis, vtraque pars carebit analogia. Suetonius in Augusto: Vsus est togis neque restrictis neq; fusis, clauo neque lato, neque angusto. Vlpia. libro xxxiiij. de auro & argen. leg. l. cùm aurum. Claui aurei & purpuræ pars sunt vestimentorum.

Clauus, morbus est in similitudinem tuberculi coloris albi: fit in plantis digitísq; pedum maximè. Celsus libro quinto de clauo eiúsque curatione multa ponit: Clauus, inquit, nonnunquam etiam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, sed præcipuè ex contuso: à Græcis helos dicitur, vt apud Galenum libro decimo & vndecimo, de medicina simplici. Hoc morbo periit Sillius Itallicus, vt autor est Plinius Cæcilius in epistolis. Vlpianus libro xxj. tit. de ædil. edic. l. qui clauum. Qui clauum, inquit, habet, morbosus est.

Cliuosa dicuntur loca in sublimè clementer surgentia, nam cliuus est montis latus. Vnde decliuis ex mōte descēdens, accliuis ad montē ascēdēs. Virg. 1. Georg. Cliuosi tramitis vndam Elicit. Et Iuuena. Cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ. Vlpianus lib. xliij. titulo, ne quid in loco. l. prætor. Via cùm plana fuerit, si cliuosa fiat.

Cloaca alueus est per mediam vrbem in quem latrinarum sordes cōfluunt. Itaq; latrinę sunt quemadmodū Hispani dicunt, priuatæ: dictæ ab eo quòd lateant, Cicerone autore. Cloacæ verò sunt publicæ, quod eleganter Columella vno versu expressit, dicens: Immundis quæcunq; vomit latrina cloacis, id est, quod ex foris priuatis sordes confluunt in cloacas publicas, & inde emittuntur extra vrbem. Vnde Iuuenalis de Tiberino pisce dixit: Pinguis torrēte cloaca. Vlpianus libro xliij. de cloacis. l. j. Cloaca est, inquit, locus concauus, per quē colluuies quædā fluat. Inde cloacarius qui cloacæ curam habet. Vlpianus lib. vij. de vsufructu, & quemadmodum quis vtatur. l. si pendentes. Si quid, inquit, cloacarij nomine debeatur.

Coallucre est per alluuionem aliquid augere. Pomponius lib. xlj. tit. de acquir. l. ergo. Paulatim aliquid coalluendo locum eminētem supra alueum fecit, & eum alluendo auxit.

Coccū, est granū quod in quisquilia inuenitur frutice, grana

Hiſpani appellant, vnde purpura adulteratur. Plin. lib. 9. Coccum Gallatiæ rubens granum, aut circa emeritā Hiſpaniæ in laude eſt. Idē lib. 16. Quercus dotes ilex ſolo prouocat cocco. Granum hoc, primóq; ceu ſcapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis. cuſculiū vocant: penſionem alteram tributi pauperibus Hiſpaniæ donat. Vlpianus lib. xxxij. dig. qui eſt de legatis tertius. l. ſi cui. Purpura, inquit, & coccū quia nihil natiui coloris ſunt, contineri arbitror. Quod Accurſius exponens neſcio quas nugas affert: Coccum, inquit, bis tinctum in conſtructione tabernaculi erat quidam pannus ſericeus duorum colorum, & videtur extra viridis, & intra ruber.

Cœliaci dicuntur fluxu ventris laborantes, qui à Latinis aluini dicūtur. Nam cœlia Græcè, Latinè interpretatur aluus. Conſiſtit autem morbus ille in vētriculi porta, quæ à Græcis piluros dicitur, ex Cornelio Celſo lib. 4. Iuriſconſultus in tit. de ædil. edicto.

Cœmiterium interpretatur dormitorium, dictum à cœmome quod eſt dormio, non cimiterium quemadmodum vulgus nunc loquitur. Conditoria verò ſiue ſepulchreta mortuorum in noſtra religione dicuntur cœmiteria, id eſt, dormitoria, quoniam propter ſpem reſurrectionis, mortuos conſueuit dormientes appellare, & eoſdem dormire in domino.

Cœnaculum, inquit Valla, & ſi formam diminutiui habet, diminutiuum non eſt, neque eſt locus in quo cœnatur tantùm, ſed ſuperior domus contignatio. Feſtus: Cœnacula dicuntur ad quæ ſcalis aſcēditur. Liuius libro 39. ab vrbe cond. Cœnaculum ſuper ædes datum eſt ſcalis ferentibus. Paulus lib. xliij. dig. tit. vti poſsidetis. l. ſi duo. Sed ſi ſupra ædes quas poſsideo, cœnaculum ſit. & ibidem ſæpius. Item in tit. de iis qui eiec. aut effud. ſæpiſsimè.

Cœtus, conuentus eſt ſiue congregatio, à coëundo dictus. Virgil. primo Aeneid. Et cœtu cinxere polum. Vnde in decre. diſtinc. decimaquinta. Qui cœtum fecerit, vt inquit Seneca in declamationibus, capitale eſt, id eſt, dignus morte.

Collegium, vt ſcribit Neratius Priſcus titu. de verborum ſignific. l. Neratius, à tribus fieri poteſt, quùm plures videantur in collegio contineri. Sed cùm duo tantum ſint conſules, atq; alter alterum collegam appellat, nónne dicemus collegium conſulum? quandoquidem collega & collegium coniugata ſunt. Numa Pompilius inſtituit collegiū tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, coriariorum, fabro-

rum, & figulorum. Erit itaq; collegium illorum qui sunt eiusdem ordinis & professionis; vt Papin. lib. xxvij. titulo de excusationibus. l. qui in collegio pistorum sunt, à tutela excusantur. Item li. xlvij. dig. de collegiis illicitis, sæpè.

Colludere, in fraudem tertij est conuenire. Vnde est collusio dictum, quòd simul ludant, id est, illudant tertium: quod in libris dig. sæpè legitur. Est præterea titulus de collusione detegenda.

Colum niuarium, instrumentum erat ad percolandum aquam siue vinum ex niuibus, erátq; colum illud aut ex viminibus, vt apud Virgilium in secundo Georgicorum: Tu spisso vimine quallos Coláq; prælorum fumosis diripe tectis. aut ex sacco cilicino, siue lineo, vt Martial. in disticho cuius index est, Saccus niuarius: Attenuare niues norunt & lintea nostra. Frigidior colo non salit vnda tuo. Aut erat ex argento, vt Pomponius de auro & argen. leg. l. in argento. In argēto, inquit, potorio, vtrum id duntaxat sit in quo bibi possit, an etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti colū niuarium & vrceoli. pro quo mendosè legitur colūnarium, nihili verbum. Ex Martiale poëta, in disticho cuius titulus est, Colum niuarium: Setinos moneo nostra niue frange trientes. Sed de hoc in obseruationibus nostris plura.

Comes cùm sit nomen ad aliquid dictum, referatúrq; ad ducem, quod vtrunque nomen est honoris: aliquando tamen dicitur absolutè, vt apud Horat. in I. Sermonū. Hospitio modico rhetor comes Heliodorus. Comitatus verò dignitas multiplex fuit, puta comes consistorij, comes largitionum, comes sacri palatij, comes rerum priuatarum, comes prouinciæ, comes orientis, comes scholarum, de quibus cum aliis in locis, tum in Codice Iustiniani multa leges.

Comitia dicebantur apud Romanos, conuentus populi: dicta à coëundo, hoc est conueniendo in vnū locum ad suffragia ferenda, aut aliquid aliud faciendum. Fuerunt autem comitia calata, quæ rursus in centuriata & curiata diuidebantur, quemadmodum suprà diximus, in verbo calata comitia.

Commeatus duo significat, nam omnia quæ ad victum publicum pertinēt, commeatus nomine continentur. Sallustius in Catilina: Commeatus abundè, municipia atq; coloniæ patebūt. Est præterea cōmeatus facultas quę datur militi abeūdi ex exercitu ad præscriptum tēpus. Festus: Cōmeare, inquit, est

est vltro citróq; ire: vnde commeatus dicitur tēpus quo ire & redire quis posſit. Liuius lib. 21. ab vrbe condita, de Hānibale milites ſuos poſt expugnatam Saguntum alloquēte: Si quis, inquit, veſtrûm ſuos viſere vult, cõmeatum do. Idem libro vigeſimoſecũdo: Magna pars militum ſine commeatibus dilabebatur. Marcellus libro xlviij. digeſtorum, titulo de pœnis. l. relegati. Commeatum, inquit, remeatúmue darem. Item de re militari. l. j. & l. deſertorem. Item ad municipales. l. quoties. & l. Titius.

Commeatalis miles, dicitur qui in ſtipendij partem accipit alimenta ex commeatu, id eſt, ex alimento publico: nam, quemadmodum diximus, commeatus in priori ſignificatione accipitur pro cibariis atque alimentis exercitus. Iuſtinianus in titu. de præfecto prætorio Aphricæ. l. quas Deo. Nullum audeant duces vel tribuni commeatalem de ipſis dimittere, ne dum ſibi lucrũ ſtudent conficere, incuſtoditas noſtras relinquant prouincias. & infrà: Non de commeatibus militum, aut de eorum ſtipendiis lucrum facere.

Commentum, ti, eſt fictio, ab eo quod eſt comminiſcor comminiſceris. Teren. in Andria. Ipſis commentum placet. Virgilius in ſecundo Aeneidos: Timidi commenta retexit Naupliades animi. Papinia. lib. xlviij. dig. l. miles. Socer cum nurum adulterij accuſaturum ſe libellis præſidi datis teſtatus fuiſſet, maluit ab accuſatione deſiſtere, & lucrum ex dote magis petere: quæritur, an eiuſmodi commentum eius admitti exiſtimes? Accurſius pro cõmēto, commeatum legit. Item Marcellus lib. xlix. digeſtorum. titulo de iure fiſci. l. res quæ. Dignum fuiſſe puniri pro tam turpi, támque inuidioſo commento. hic Accurſius pro voluntate inſpecta exponit. Item Vlpianus tit. de rebus eorum. l. quamuis. Tam callidum commentum in exēplum coërcere debeat.

Commentarienſis ab Aſconio Pediano is dicitur, qui præeſt à commentariis, id eſt, libris & rationibus publicis. Hierony. in ſecũdo Regum, cap. octauo: Ioſaphath autē pręerat à commentariis. Pau. lib. xlix. dig. de iure fiſci. l. in fraudem. Ea, inquit, manu commentarienſis annotanda ſunt. Neque dictus eſt quia acta ei committuntur, vt ait Accurſius. Aliâs pro carceris cuſtode accipitur, vt C. de cuſto. reo. l. ad cõmentariēſes.

Committere inter alia ſignificat etiam pugnā cõſerere: vt apud Lucanum in primo: Exiguum dominos commiſit aſylum. & Martialis: Victores commit-

te Venus. Iurisconsultus lib. ix. dig. tit. si quadrupes pauperiẽ. l. j. Cùm arietes, inquit, & boues commisissent, & alter alterum occiderit, subaudiendum est enim pugnam.

Commune pro repub. vt vulgò dicitur communidad. Ouidius 12. Metamorph. Gentísque simul commune Pelasgæ. Horatius 2. Carm. Priuatus illis census erat magnum commune, Cice. tertio in Verrem: Quomodo iste commune miliadum vexauit. Scæuola li. xlvj. tit. de appell. l. Imperator Alexander communi, &c.

Compendium, in via est contractio quædã & breuitas, quàmmaxima esse potest, sicut econtrario dispendium via per ambages. Modestinus lib. 50. dig. tit. de legationibus. l. eundem. Itineris, inquit, compendium subeat. & per translationem tit. de admi. l. Titium. Vtrum compendium negocij, an vsuras præstare debeat, &c.

Competẽter, pro eo quod est mediocriter & cõueniẽter, & cõpetentia pro ipsa mediocritate & cõueniẽtia. Gell. li. 1. Omniũ membrorum inter se competentia. Idem lib. 13. Plures simul ad eãdem competentiam nasci non queunt. Martianus: Memoratum arbitror competenter quæ sint fastigia literarum. Iurisconsultus tit. solu. matri. l. si cùm patri & filiæ competenter consulatur.

Compilare, est facto impetu in quempiam grassari, quod propriè latronum est. Horat. primo Serm. Serui ne te compilent. id est, te adorti trucident. Aliquando accipitur pro eo quod est aliorum scripta & inuenta furari: vt idem in eodem, Ne Crispini scrinia lippi compillasse putes. Macrobius lib. 1. Saturn. Possem pluribus edocere, quantum se mutuo compilarint bibliothecæ veteris autores. Pau. lib. xlviij. tit. ad legem Iuliam peculatus. l. sacrilegi. Sunt, inquit, sacrilegi qui publica sacra compilauerint.

Cõpingere, est res diuersas in vnũ coagmẽtare atq; cõglutinare. Vnde est illud Iob. cap. 10. Hiero. interprete: Ossibus & neruis cõpegisti me. Celsus lib. vj. Tenuissimis minutissimísque ossiculis caput compingeret. Pau. lib. xlvj. dig. de solutio. l. qui res. Si nauem, inquit, eisdem tabulis compegerit.

Concameratio, est structura fornicata siue testudinea: nam camera est fornix siue testudo, vnde cõcamerare est cameram struere. Plinius lib. 34. Dinocrates Alexandri architectus Archinoës templum concamerare instituerat. Vitruuius lib. 2. Neq; paries, inquit, concamerationes recipit. Idẽ lib. 6. Si hypogea cõcamerationésq; instit

institueretur. Labeo li.xxxij. dig.de legat.iij. l.si cui ædes. Aliquod,inquit,cõclaue,quod supra concamerationem.

Conclaue,quid sit omnes norũt: nam est in domo locus secretior.sed ideo posuimus hoc in loco,quia in proferendo accentu pleriq; omnes peccãt : cum enim in penultima collocari debeat,in tertia à fine ponũt. Horatius 2.Serm.Currere per totum pauidi cõclaue. Clauis nanq; primã producit. Vlpia. lib.25.titu.de ventre inspic.l. j.In quo,inquit, conclaui mulier paritura erit.Item Neratius lib.xxxix.dig.tit.de dãno infe.l.quod Cornelius. Cõclaue,inquit,binarum ædium.

Cõcinnare,inquit Festus,est apte cõponere:nam cinnus, vt ait, mixtio est.Plinius lib.14. Cato iubet vina cõcinnari ad cinnum.Inde concinnatorius, a, um, res ad concinnandũ apta. Paulus lib.xxxiij. dig. titu.de penu legata. l.instrumentum. Vasa,inquit, cõcinnatoria instrumento non continentur.

Conditura,est illud quod ferculis aliísque esculentis concinnandi condiendíve gratia solet adhiberi. Apud Columellã li. iij.de re rust. caput est de oliuarum conditura. Vlpianus lib.xxxiij.dig.de tritico & vino leg.l.si quis. Quod potius, inquit,conditurae loco fuit.

Congiarium, sportula erat quæ diurni cibi nomine comitibus, anteambulationibus, asseclis,stipatoribúsq; suis potẽtiores ciues distribuebant: dictum à congio vini mensura sextarios sex capiente.Plinius lib.14. Tribus congiis epotis vno impetu.hinc cõgiarium: Martialis:Cẽtum miselli iam valete quadrantes Anteambulonis cõgiarium lassi. Paulus lib.xxxiij. de fundo instru.l. tabernæ. Vrnæ,inquit, æreę & congiaria & sextaria.

Contignatio,est trabium coassatio ad tabulata cœnaculáq; cõstruẽda.Plin.lib.xxxv. Sesquipedalis paries nõ amplius qui vnam contignationẽ sustinet. Liuius lib.xxj. ab vrbe cond. Bouem in tertiam contignationem sua spõte scandisse refert.Papinianus lib.viij.de seruitu.vrb.prædio.l.binas quis. Binas,inquit,quis ædes habebat vna contignatione tectas.

Continẽs plerũq; pro continuus, hoc est, cõtinuatus accipitur. Cice.primo Tusc.quęst. Cõtinentẽ orationẽ audire malo. Celsus lib.iij. Et multo magis si cõtinentes febres sine remissione sunt.Triphon.lib.xxvij. de excusat.l.Titius.Testamento,inquit,Romæ concepto vt in continentibus.Item Vlpia. li.xxxix.de aqua pluuiali arc. l.j. Noceat loco qui est intra continentia ædificia. Paul. de verborum sign.l.vrbis Romę.

inquit, cõtinentibus ædificiis.

Conturbo, as, præter illum signi ficatum quem habet in promptu, significat etiam decoquere, siue fidem frangere, nec creditori velle aut posse soluere. Martialis: Conturbabit Atlas & non erit vncia cœlo. Decidat tecũ qua pater ipse deûm. Iuuenalis: Sic pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic est. Alphenus lib. xj. in titu. de in rem verso. l. quidem fundum. Postea, inquit, conturbauerat qui boues vẽdiderat. Idem de institoria actio. l. quicunque. Si quis pistor seruum suum solitus fuit ad certum mittere locum ad panem vendendum, deinde conturbauerit. Accursius, id est, non fecit quod conuenit, exponit.

Corbis, textum est vimineum, quod Græcè, vt Priscianus ait, cophinus appellatur, sed proprie corbis est quo messes excipiuntur. Varro de lingua latina: Corbis, inquit, dicta ab eo quod spicæ aliúdve quid eo corruebat. Sed cum grammaticis sub genere fœminino relinquatur. Seruius in primo Georg. autoritate Ciceronis sub fœminino proferendum esse dicit, qui dixit messoria se corbe cõtexit. Vlp. lib. xxxiij. dig. de fund. instr. l. instrumenta. Instrumenta, inquit, cogendi fructus, quemadmodum torcularia, corbes, falces messoriæ, falces fœnariæ.

Corinthiũ æs, & vasa corinthia, ab ære corinthio dicta, quod Corintho vrbe Achaiæ Romanis euersa & incensa, ex variis sit metallis cõflatum. Plinius de ære corinthio: Casus inquit, hoc miscuit, Corintho cum caperetur incensa. Sed autor ostẽdit opifices nobiles corinthiorum vasorum Corinthi excidium præcessisse. Martialis: Consuluit nares an olerẽt æra Corinthon. Suetonius in Augusto: Propter vasa, inquit, corinthia inter proscriptos curasse referendos. Iabolenus Priscus, de legat. iij. l. hęres. Cui Corinthia inquit, vasa legata essent, & sequitur: Proculus vero recte ait, si æneæ quidẽ sint abaces: si autẽ corinthiæ, nõ deberi. Accursius corinthię, id est, de vili materia, puta palea vel herba palustri exponit, putãs preciosiora esse vasa ænea, quàm vasa corinthia: atq; ita lectionẽ cũ sensu perturbat. Erit igitur ordo & literę sensus talis: Proculus vero recte ait, subaudi abaces deberi, quia vasa corinthia erãt in tanto pretio, vt vna libra permutaretur aliquando quingentis. Aequitas itaq; legis in hoc cõsistit, quod abaces ex viliori materia debẽtur, ex preciosiori tamẽ nõ debẽtur.

Corpus pro collegio à Iuriscõsultis nonnunquam accipitur, vt

Calist

Calistratus lib.27.de excusat. l.non tantum. Non omnia, inquit, corpora vel collegia vacuationem tutelarum habent. Item Pomponius lib.41. titu. de vsucapionibus. l.rerũ. Corporum, inquit, tria genera. Iustinianus quoq; Codice de legibus & cõstitutionibus.l.quę ex relationibus. Quibuslibet corporib⁹, inquit, aut legatis.

Corradere pecunias, est vndecunque illas eruscare atq; conquirere. Terentius in Adelph. Minas decem corradet alicunde. Idem in Phormione: Munus hoc ei corraditur. Vlpianus titu. de bonis damnatorum.l.diuus. Plerunque, inquit, corrasas pecunias Præsides ad fiscũ transmiserunt.

Corriuales, dicuntur qui ex eodem riuo simul aquantur, & per trãslationem, qui eandem amicam habent communem Vlpianus libro xliij. de aqua æsti.l.j. Corriuales, inquit, id est, qui per eundem riuum aquam deducunt.

Cotidie per c, & non quotidie per q, debere scribi Quintil. est autor lib.j.de Orator.insti. Frigidiora, inquit, his alia, vt, quicquid, c, quartam haberet: & quotidie, nõ cotidie. verum hęc iam inter ineptias euanuerunt. Frigida esse & inter ineptias numerat Quintil. quod quotidie per q, literam debeat scribi. Victorinus quoque in lib. de orthographia cotidie per c, literã debere scribi his verbis ostẽdit: Quãuis, inquit, coccus à coquẽdo, & cotidie à quoto & die deriuatiua sint, per c, nõ per q, scribenda sunt. Adnotarunt & hoc Angel. Politianus, & Laurẽ. Abstemius, & Ludouicus Bonogninus in adnotationibus suis.

Cotoria, æ, vena est vnde cotes excindũtur, sicut Sulphuraria, vnde sulphur eruitur, Stypteria vnde alumẽ. Alphenus lib. xxxix. de publica. & vectigal. l.Cæsar. cũ insulæ Cretæ cotorias locaret, legum dixerat.

Cretæfodina, dicta est vnde creta effoditur. Sed cũ multa sint Cretæ genera, cymolia, sarda, vmbrica, saxea, argentaria, figula: de cymolia creta intelligendũ est dixisse Iuriscõsultũ lib.xxvij.dig.tit.de reb. eorũ qui l.sed si. Cretæfodinas, inquit, vel argentifodinas, vel aliud simile. Caius lib.xxxix. de publicanis & vectig. l. sed & ij. Est autem creta cymolia qua vtunt in lanificio pãnarij, ad lanæ duriciẽ molliendam.

Crinale, ornamentum capitis est ad fingẽdũ capillos ne turbentur euagentúrq;. Ouid.3. Metamor. Nec torques collo, nec habens crinale capillos. Idem in 5. Curuum crinale capillos. Virgil. Aeneid.11. Pro crinali auro pro longæ tegmine pallæ. Vlpia. lib.xxxiiij. de auro

& argento leg. l. argumento. Fasciæ, inquit, crinales pedulésq;. Philip. Beroal. nõ legit crinales, sed fasciæ crurules pedulésque: quasi fasciæ sint crurũ pedúmq; munimẽta quędã.

Cucuma quid sit, nondum liquet mihi, neque enim ego is sum, qui incognita pro cognitis habeam. Angelus Politianus obseruationem fecit de cucuma, sed quid ea esset non ostendit. Nam cùm dicit Martialis ad Torquatum, Cucumam fecit Otacilius, videtur esse genus ædificij tugurij pauperis. Ambrosius in vita beatæ Agnes pro vase quodam æreo videtur posuisse: Dij, inquit, tui ærei sunt, ex quibus cucumæ melius fiunt. Vnde cucumelã inter vasa posuit libro octauo digest. Vlpia, tit. si seruitus. l. si quando. Seius, inquit, syluam seuisset, in qua labra & crateras & cucumelas positas haberet. Pro genere verberis cuiusdam posuit Martianus libro xxiiij. ad legẽ Corne. de sica. l. j. Si claua, inquit, percusserit, aut cucuma. Petronius arbiter pro fornace videtur posuisse.

Culleus, vter est ex corio bouis, capiens viginti amphoras. Priscianus de ponderibus & mensuris: Culleus hac maior nulla est mensura liquoris. Plin. lib. 14. Septenos culleos singula iugera musti. Vlp. lib. xxxiij. dig. de fun. instru. l. quæsitum. Cuppæ, inquit, & cullei. Item Scæuola eodem lib. tit. de annuis leg. l. legatũ. Vini, inquit, falerni quod domi nasceretur quotannis binos culleos. Est præterea culleus mensura frumentaria tantũdem capiens. Scæuola lib. xiij. dig. tit. de pignorat. actio. l. vlti. Pecuniam sub pignore culleorum accepit. Est præterea culleus publica paricidarum pœna ex lege Põpeia. de paricidis. Hinc Iuuenalis de Nerone paricida: Cuius supplicio non debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus.

Cuppa & cuppula, vasa sunt vinaria, hoc est in quibus vina conduntur. Nonius Marcellus de generibus vasorum cuppas ponit & tinas. Vlpi. de fundo instru. l. instrumenta. vbi cuppas exponit vasa vinaria lapidea, vel de terra facta, cùm illa sint dolia, cuppę verò ex lignis cõstent. Itẽ de leg. iij. l. cuius. Vasa, inquit, vinaria, id est cuppæ & dolia, quæ in cella defixa sunt. Inde cuppula parua cuppa, vt de triti. & vi. leg. l. si cui. In cuppis, inquit, siue cuppulis.

D

Dactylotheca interpretatur annulorum repositoriũ: nã dactylus digitus, & annulus interpretatur, & theca repositorium. Plinius libro 37. Dactylothecam primus omnium habuit Romæ priuignus Syl-

læ Scaurus. Martialis: Dactylothecã, inquit, non habet. Pau. lib. xxxij. de lega. iij. l. argẽto. Annulis legatis dactylothecæ nõ cedũt, atque ibidẽ. Iterũ in dactylotheca, inquit, legata.

Damno, damnas, præter illam notam significationem significat etiam obligare, vt Virg. in Bucol. Damnabis tu quoq; votis. tit. de diuortiis. l. si filius. Damnandum, inquit, eum quanti mulier litem iurauerit. Item de leg. j. l. cum filio. Hęredem, inquit, mihi dare damnauerit. Hinc sæpe legitur damnatus pro obligatus. nam mendũ est vbicunque legitur damnas nihili verbum, cùm legi debeat damnatus, vt apud Horatium 2. Serm. Gladiatorũ dare centum damnati populo paria.

Daphnẽsis lucus, nemus est suburbanũ Antiochię epidaphne, id est ad Daphnem positæ, id est lauretum, quod decem mille passuũ ambitu patet in Syria curua, quo in loco Antiochensium conuentus agitabatur, ex Strabone, fuit autẽ hic lucus à Cneo Pompeio magno cõsecratus, Eusebio autore. Est quoque Antiochiæ porta Daphnitica, de qua Hiero. in vita Ignatij: Reliquiæ, inquit, corporis eius Antiochiæ iacent extra portã Daphniticã in cœmiterio. Iusti. lib. Codi. vndecimo, de cupressis luco daphnẽsis. l. Si q̃s autẽ daphnẽsis luci in Syria arborẽ amputauerit.

Dardanarius, dicitur qui imitatur Dardanum quendam hominem sceleratũ, de quo Sidonius libro quinto: Omnia in Dardano crimina simul execrantur, ab hoc Columella dixit in horto: Dardaniæ veniãt artes. Dardanarij quoq; dicuntur propolæ, qui oĩa præemũt, vt postea carius vẽdãt. Cic. cõtra Pisonẽ: Panis tibi de cuppa atq; propola. Plau. in Dardanarij præpropera emptione: Flagellabat, inquit, annonã. Vlp. lib. xlvij. de extraordi. crim. l. annonam. Annonam vexare dardanarij solent. Item de pœnis. l. in dardanarios, &c.

Decedere, contrariũ est ei q̃d est succedere, vt si dixeris: Appius Clau. succesit in ꝓuincia Ciceroni, & Cicero decesit Appio. Vnde dicti sunt successores & decessores. Vlp. lib. 48. digest. ad l. Iul. maie. l. quíve. Quíve, inquit, de ꝓuincia cùm ei successum esset, nõ discesit.

Decido, cidis, est cũ creditore super debito trãsigere. Cic. 3. in Verrẽ: Nisi cũ muliere, inquit, decideret. Idẽ 4. in eũdẽ: Cum reo trãsigat, cũ accusatore decidat. Idẽ in 5. Qui septingẽtis decidere noluisset, mille ꝓmisit. Pli. lib. 7. Abũde igitur atque indulgẽter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non queat felix. Martialis: Cõturbabit Atlas, & non erit vncia

cœlo

cœlo. Decidat tecũ qua pater ipſe deûm. Scęuola libro xxvj. de adminiſtra. & periculo tutorum. l. cùm hæreditas. Cum pleriſque, inquit, creditoribus ita decidit, & infrà: Cum pleriſq; creditorib⁹ ita deciderũt.

Deciſio, onis, ab eo quod eſt decido, idis, in ſuperiori ſignificatione, vt ſit deciſio idem quod tranſactio. Cicero de prouinciis conſularibus: Cum tyranno, inquit, deciſiones & direptiones. Ambroſius ad Titianum: Promptior eſto deciſioni cuius & ſpes potior & fructus eſt. Paulus lib. xxxv. ad legem Falcidiã, l. ſi hæres. Si hæres, inquit, cum creditoribus deciderit, ne ſolidũ ſolueret, & ob eam deciſionem factum ſit vt aliquid retineret.

Decoctores, dicuntur qui cùm nõ ſint ſoluendo, vertunt ſolum atque aufugiunt. vnde Catullus: Decoctoris amica formiani. & Valerius de varietate caſuum: Poſtea inopia turpẽ decoctoris ſuperlationem. Seneca libro quinto de beneficiis: Quomodo fœnerator quoſdã debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe. Iuſtinianus lib. decimo, de decurionibus. l. Quilibet principaliũ vel decurionum decoctor pecuniæ publicæ ſi fraudulentus. Hic decoctorem videtur poſuiſſe non tam pro eo, qui cùm ſoluendo nõ ſit, fidem publicam frangit, quàm pro eo qui depeculatus eſt pecuniam publicam, in quo ſignificatu accepit Martialis, cùm ait: Nihil colonus villicúſque decoxit, hoc eſt defraudauit atque intercepit. Accurſius non intelligens quid aſſet decoctor, officij nomen eſſe dixit.

Decuriones, in coloniis & municipiis dicuntur qui Romæ Senatores appellantur: dicti à numero equitum quibus in militia prçerant. Autores ſunt Nonius Marcellus, & Feſtus Pompeius: dignitas verò ipſa, Decurionatus dicitur. de officio decurionum & de illorum dignitate, lege in libris digeſtorum titulum, ad municipales. l. quoties. & l. libertus. Itẽ de decretis. l. ambitioſa. Omnino decurionum officium eſt pecuniam publicam habere, tractare, & exigere.

Dedititij ſerui, dicuntur qui ex obſidione ſe dediderunt in poteſtatem victoris, formam autem deditionis ſcribit Liuius libro primo ab vrbe condita: Obſeſſor, inquit, interrogauit: Eſtíſne vos legati oratoréſque miſsi à populo Collatino: vt vos, populúmque Collatinum dederitis? Sumus. Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditíſne vos, populúmque Collatinum, vrbẽ, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuina, humanáque

nãque omnia in meã Romaníque populi ditionem? Dedimus. Et ego recipio. De seruis dedititiis Iustinianus in primo Institutionum lib. titu. de libertinis, & quomodo manumissi obtinebant infimum libertinitatis gradum: quoniam illorum, inquit, pessima conditio est.

Definio & definitio, non diffinio & diffinitio notatum à Ludouico Bonognino, semper legi in Pandectis Florentinis: & ferè nunquam aliter legitur in libris vetustissimis, qui repeiuntur scripti etiam in aliis facultatibus.

Defrutum, mustum est quod decoquitur quousque pars tertia relinquatur. Plinius tamẽ lib. 14. Sapa, inquit, fit musto vsq; ad tertiam mensuræ partem decocto, quod vbi factũ ad dimidiam est, defrutum vocamus. Virgil. quarto Georg. Aut igni pinguia multo Defruta. Vlpianus lib. xxxiij. digest. de fundo instructo. l. quęsitum. Vas, inquit, æneum in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret. Item de vino & tritico lega. l. qui vinũ. Mulsum, inquit, passum, defrutum. Defrutum dictum est quod autore Plinio sit ad dimidias defraudatum: aut quemadmodũ vult Nonius Marcellus, quod ad tertiam redactum sit. Non quod Accursius hallucinatur, quod de vsu sit sublatum, vt quandiu possit seruetur, quasi sit dictum à fruor, eris.

Deglabrare, est delibrare siue cingere, hoc est arborem decorticare: nam glaber propriè dicitur qui læuis est, & pilis caret, sed hic deglabrare pro læuem facere posuit Iurisconsultus Paulus lib. xlvij. dig. ti. arborum furtim cæsarum. l. cædere. Cingere, inquit, arborem, est deglabrare siue delibrare.

Delator, est alicuius criminis denunciator, dummodo ad officium suũ non pertineat ea denunciatio, hoc genus hominũ odiosum habetur. Martia. de delatoribus: Turba grauis paci placidæque inimica quieti, Quæ miseras semper sollicitabas opes. Idem: Et delator habet quod dabat exiliũ. Pro denunciatore tantum posuit Iurisconsultus Papinianus ti. de diuersis. l. intra. Intra quatuor, inquit, annos vacantiũ bonorũ delator. In titu. tamen de iure fisci, propria delatoris significatione vtitur sæpe.

Delibrare, quod est librum, hoc est corticẽ arbori detrahere. lege suprà, in verbo cingere arborẽ, & in verbo deglabrare.

Delphi, orum, ciuitas est Phocidis, ad mõtis Parnassi radices posita, vbi Apollo solitus erat responsa dare, sed quemadmodum ait Iuuena. Nunc cessant oracu

oracula Delphis.ti.de cẽsibus.

Delphicæ mensæ à Delphis vrbe Apollini sacra dictæ sunt, & erãt ex ære, quas veteres Cortinas vocabant. Pli.lib.34. Ex ære, inquit, factitauerunt cortinas tripodum nomine delphicas. Cicero sexto in Verrẽ: Mensas delphicas è marmore. Martial. Argentum atque aurum nõ simplex delphica portat. Florentinus titulo de supellectili legata.l. id est. Trapezophora, inquit, delphicæ subsellia.

Deminuo, is, & demunitio, onis, non diminuo & diminutio, vt passim legitur in libris digestorum, debere scribi adnotauit Ludouicus Bonogninus in Pandectis Florentinorum. Est autẽ capite deminutus, vt ait Festus, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui in hostium potestatem venit, & cui aqua & igni interdictum est.

Demolior, demoliris, est illud quod extructum est diruere. Nam moliri est ædificare, cuius contrarium est demoliri. Virgilius primo Aeneid. Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa. Apud antiquiores demolio, is, declinabatur, vt Diomedes testimonio Varronis ostendit, quem citat in libro poëtico: Non demolio, inquit, astra. Et Næuius in corollaria: Hæc demolite, inquit. Vlpia.tit. de vsufructu.l. hæres. Antequam vsufructu prohibuerit, demolierit. Et demolitus passiuè, vt in tit. de vsucapioni.l. eum qui.

Deni, denæ, dena, nomen est diuiduum distributiuum, quale illud bini binæ bina, & similia, cuiusmodi nomina Accur. solitus est exponere in bis tantũ, cùm re vera significent cuilibet tantum, quod latuit Bartolum. Is enim exponens legem quæ habetur de legatis iij. si quis testamento Titio & Seio decem dari iusserit. nullã hæc verba recipiunt ambiguitatem, vt dena dixisse videatur qui decem dixit: putauit per dena viginti intelligi. Ait nãque: Qui reliquit decem, non videtur relinquere viginti. Nam cùm inter decem & dena illa sit differentia inter oratores obseruata, quod decem numerum simplicem, hoc est decem vnitates significet, dena verò cuilibet decem, erat sensus legis: quod qui Titio & Seio legauit decem, non legauit dena, id est cuilibet decem, sed decem simpliciter, hoc est cuilibet quinque. In titulo de verbor. obligatio. l. si ita. Accursius dena pro bis decem interpretatus est. Idem de annuis legatis. l. si legatũ. exponens illud, Si legatũ fortè sit relictum annua bina trina die, fortè triginta dena per sing

ſingulos debentur annos. licet non fuerit adiectũ æquis penſionibus, dena pro decem interpretatus eſt, cùm dena non ſimpliciter decem, ſed per ſingulos annos decem ſignificet.

Depectus participium eſt, ab eo quod eſt depeciſcor, quod ſignificat turpiter paciſci: vnde depector apud Apuleium in oratione pro magia: Eſt, inquit, litium depector, omnium falſorum commentator. Vlpia. lib. tertio de calumniato. l. & generaliter. Hoc, inquit, edicto tenetur qui depectus eſt.

Deſerere propriè militũ eſt, qui relinquunt locum in acie, aut ſine commeatu diſcedunt ex caſtris: vnde eſt deſertor & deſertio, de quibus ſępe in libris digeſtorum, tit. de re militari.

Deſidero præter illam notam ſignificat etiam deficere. Cæſar in commentariis: Deſiderati ſunt, inquit, eo die ſagittarij circiter ducenti, id eſt defecerunt: hoc eſt interempti ſunt. Suetonius in Auguſto: Deſiderauit nonnunquam M. Agrippæ patientiam, & Mecœnatis taciturnitatem. Quem locum Eutropius & Sextus Aurelius non intelligentes, decepti huius verbi ambigua ſignificatione putauerunt, quòd Auguſtus voluiſſet eſſe æquè patiens atque Agrippa, & taciturnus vt Mecœnas: Cùm apud Suetonium deſiderare accipiatur pro deficere illud quod deſideramus. In quo ſenſu accepit Iuriſconſultus in titu. ſi libertus ingenuus eſſe dicatur. l. quoties. Siue officium, inquit, deſideretur, id eſt deficiat in eo qui debet obſequi & obtemperare.

Diæta locus eſt in domo, vbi per ocium verſamur. Papinius in ſecundo Syluarum: Vna tamen cunctis procul eminet vna diætis. Sidonius Apollinaris in Epiſto. Ex triclinio fit in diætam ſiue cœnaculum trãſitus. Iuriſconſultus titulo de legatis tertio: Cellarium, inquit, iunctum eidem diætæ. Inde diætarius dictus eſt ſeruus ſiue miniſter in diæta deſeruiens. Meminit Vlpianus in titulo de fundo inſtructo. lege quæſitum. Eſt præterea diætarius, qui ex diæta quippiam furatur, vt Vlpianus in titulo de effractoribus: Simili, inquit, modo & diætarij & ſaccularij puniuntur. Pro quo mendosè legitur detractarij. Idem in titulo de effractoribus. l. ſaccularij. Qui diætarij, inquit, appellantur, hoc eſt qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo.

Diathetũ, videtur genus eſſe poculi, ſicut ſyntheton ſiue ſyntheſis. Iuriſcõſultus ad legem Aquiliam. l. ſi ſeruus. Si calicẽ, inquit, diathetum faciendum dediſti. Iuſtinian. quoq; lib. x.

l. j. Ar

l.j. Ac[illegible]ces, inquit, diathetarij, id est, calices diathetos fabricantes.

Dienses populi sunt Macedoniæ à Dio colonia dicti. hos Pausanias Diastas appellat, apud quos gymnicum certamen agebatur. Pau. lib. vlt. in tit. de censib. In Macedonia, inquit, iuris Italici sunt Dienses.

Diffindere diẽ, & diffissio diei, quid significet, non est in prõptu, neq; cur sic dicatur. Gell. lib. 13. Iussi, inquit, diem diffindi. Et iterum: In dierum diffissionibus & comperendinationibus. Vlpia. lib. ij. digest. tit. si quis cautionibus. l. non extinguemus. Si quis, inquit, cautionibus in iudicio sistendi causa non obtemperauerit. Si quis, ait, in iudicio se sisti promiserit, & valetudine vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere nõ potuit, exceptione adiuuatur: nec immeritò. Cùm enim in tali promissione præsentia opus sit, quomodo poterit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus est? Et ideo etiam lex Duodecim tabularum, si iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, iubet diẽ iudicij esse diffissum. Sic enim legitur in Pandectis archetypis Florentinorum, non diffusum: videtúrque significare diem intercisum, siue intercapedinatum atque dilatum.

Diffundi vina propriè dicuntur, quæ postea quàm defecata sunt, in doliis conduntur trãsuasantúrque. Iuuenalis: Ipse capillato diffusum consule potat. Et Horatius: Vina bibes iterũ tauro diffusa. Vlpia. lib. xxxij. de leg. iij. l. cùm quæreretur. Nam si vina diffudisset, habiturus vsui. Item Proculus lib. xxxiij. de tritico & vino lega. l. cùm vinum. Cùm vinum, inquit, quod in amphoris seu cadis diffusum est.

Digitus aquæ, est modulus, vnde salientes tali mensura censentur. Frontinus de aquæ ductibus: Aquarum moduli aut ad digitorũ, aut ad vnciarũ mensuram redigendi sunt. Est autem digitus sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Quemadmodum igitur inter vnciam & digitum diuersitas, ita & ipsius digiti: nam alius vocatur quadratus, alius rotundus. Hæc Frontinus. Paul. lib. viij. dig. de seruitutib. rustico. præd. l. Lucius Titius. Digitũ tibi dono aquæ. Accursius per aquæ digitum intelligit quantum fluit per digitum statuæ.

Diœcesis per œ, diphthõgum in secunda scribitur, & non diocesis, vt vulgò legitur: neq; accẽtu in tertia à fine, vt omnes proferunt, sed in penultima. Item diœcetes, non diocetes, pro diœceseos præfecto. Est autem diœcesis gubernatio siue disp

siue dispositio, & diœcetes gubernator siue procurator. Cicero in Epist. Ex prouincia Ciliensi cui scis tres diœceses astaticas attributas esse. Iustinianus tit. de episcopali aud. l. archigerontes & diœcetæ.

Diplomata, sunt codicilli siue libelli, in quibus beneficia à principibus impetrantur, quales nostro sunt tempore, quas appellant bullas; dicta quòd in duplicibus tabellis solitæ sunt concedi supplicibus. Sueto. in Augusto. In diplomatis libellísq; & epistolis signandis. Idē in Nerone: Diplomata ciuitatibus singulis obtulit. Cice. in Epist. ad T. Appium: Diploma, inquit, statim non est datum. Apud Iurisconf. accipitur pro itineris festinatione, hoc est, cùm per dies singulos duplicia itinera cōficiuntur. Venuleius lib. xlv. dig. de ver. oblig. l. continuus. Quibus, inquit, quasi interpretatio quædam inserta est. is qui Ephesi daturum se spoponderit, vt neque diplomata, id est, diebus ac noctibus, & omni tempestate contēpta iter continuare cogatur. Et sequitur: Quòd si diplomata vsus, ac felici nauigatione, maturius quàm quisque peruenerit Ephesum: confestim obligatus est. Modestinus libro xlviij. ad legem Corneliam, de falsis. l. falso, inquit, diplomate commeauit.

Dispungere siue expungere est transuerso calamo rationem cancellare. Seneca de breuitate vitæ. Dispūge, inquit, ac recense vitæ tuæ dies. Apuleius de deo Socratis: Si cotidiana eorū dispungas, inuenies multa rationibus prodigè diffusa. Item de ver. sign. l. cognoscere. Dispungere, inquit, est conferre, accepta & data, & ex ea collatione, vt ait Accursius, cancellare quod est redditū. Hinc est dispunctio, onis, pro ipsa rationis cancellatura, vt apud Tertul. in Apologetico: Ad vtriusque, inquit, meriti dispunctionē. Vlpia. lib. xlij. dig. tit. de bonis auto. iud. pos. l. complures. An recognitio, inquit, & dispunctio concedēda sit creditoribus. nā quod in quibusdam codicibus legitur disputatio, pro dispunctio, mendum est.

Disidium inter virū & vxorem idem est quod diuortium, hoc à diuertēdo, illud à disidendo appellatum. Terent. in Andr. Valeant qui inter nos disidia quærunt. Idem in Ecyra: Nihil mali est quod sit disidio dignum. Papinianus lib. xlviij. dig. ad leg. Iul. de adult. l. miles. Quæro, inquit, an causam disidij præstitisse videar.

Distrahere, pro eo quod est vēdere, aut auctioni exponere. Suetonius in Vespasiano: Coëmendo quædam tantum vt postea distraheret. Gellius libro 19.

Sicut nūc, inquit, bona vænum distrahuntur. Vlpia. in tit. de transactionibus. l. si vni. Si vni, inquit, pluribúsue fundus fuerit distractus. Titulus est præterea lib. xx. dig. de distractione pignorum.

Diuortium, vt paulò ante diximus, idem est propè quod dissidium. hoc dictū ab eo quod vir & vxor dissideant, id est, dissentiāt inuicem, illud quod in diuersas partes vertantur. Fiebat autem diuortium per illa verba quæ sunt apud Plau. Res tuas tibi habe, quæ mea, redde mihi. Pau in tit. de verborum significatione. inter diuortium & repudium hoc interesse dicit, quod repudiari etiam futurum matrimonium potest, non rectè autem sponsa diuertisse dicitur, quod diuortium ex eo dictum est, quod in diuersas partes eunt qui discedunt. Est præterea titulus de diuortiis, lib. xxiij. dig.

Dolium, vas fictile est, vino atque aliis rebus condendis aptissimum. Plin. lib. 13. Mitiores, inquit, plagæ doliis condunt vina, infodiúntque. Cato de re rust. Dolia olearia decem habeat. Vlpia. lib. xxxiij. dig. de fundo instruc. l. instrumenta. Dolia, inquit, licet defossa non sint & cuppæ. Idē de au. & arg. leg. l. Dolia, inquit, fictilia, quibus terra adiecta est. Inde doliarius, qui facit dolia: & doliarius, a, um: & doliaris, re, ad dolia pertinens. Plin. lib. 3. A figlinis, inquit, doliariorum. Et Pau. de fundo instruc. l. tabernæ. Doliaria, inquit, vasa & ancones. Item l. si vinum. Si doliare, inquit, vinum emetis.

Dolones, hastę sunt in quibus tāquam in vaginis latent pugiones: dicti ab eo quod dolus subeat. Virgil. lib. 7. Sæuósque gerunt in bella dolones. Suet. in Claudio: Cum dolone ac venatorio cultro præstolantes. Alphenus lib. ix. dig. ad legem Aquil. l. si ex plagis. Flagello, inquit, quod in manu habebat, in quo dolon inerat, vulnerare tabernarium cœperat. vbi mendosè pro dolon legitur dolor, neque minus falso Accursij interpretamento locus enarratus.

Donaria, inquit Valla contra Seruium, non sunt loca in templo vbi dona reponuntur; sed potius ipsa quæ offeruntur dona. Virgil. 3. Georg. Imparibus ductos alta ad donaria currus. Luc. in 9. Neq; eois splendent donaria gēmis. Pau. li. xlix. de re mili. l. qui excubias. donariū pro donatiuo posuit. Itē C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. pro dono posuit Iustin. dicēs: vasa vel vestem cæteráq; donaria.

Duracinæ vuæ dicuntur, & duracina persica. De vuis duracinis lemma est apud Martialem in disti. de persicis duracinis. Pli. lib.

lib. 15. Duracinis, inquit, hæret corpus. Iurisconsultus de ver. sign. l. qui fundum. Qui fundũ, inquit, vendidit, pomúmq; excepit, ficus, nuces, & vuas duracinas, dũtaxat & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, & quas non vini causa haberemus, quas Græci trozimus appellant. Lege in verbo trozimes.

E

EDitus bouis, pro stercore quo in quibusdã regionibus vtuntur, dictus ab edẽdo, id est, extra mittendo. Iurisconsultus in tit. de leg. iij. l. ligni appellatione. In quibusdam prouinciis editu boum ad hanc rem vtuntur.

Effringere, est furandi causa ianuas frangere. Teren. in Adelphis: Fores effregit, atq; irruit in ædes alienas. Inde effractores dicti. Iulius Firmicus: Mercurius, inquit, in ariete octauo ab horoscopo loco effractores facit. Vnde in libris dig. tit. est de effractoribus, siue de iis qui carcerem effregerunt, siue iis qui furãdi causa ianuas domorum priuatarum inuaserunt.

Electri duo sunt genera, alterum est lachryma defluens ex arbore glessaria, in insulis Germaniæ septentrionalibus, quas Glessarias siue Electrides dicunt, quæ deinde congelascens in lapidis duritiem vertitur. Virgil. in Bucol. Pinguia corticibus sudẽt electra myricæ. A latinis succinum appellatur: de quo in verbo succinum. Alterum electri genus est metallicum, idque duplex, aut cui per artẽ in auro argenti quinta pars miscetur, aut quod per naturam sic mixtum reperitur. Plinius lib. 33. Vbicunq;, inquit, pars quinta argẽti portio est in auro. electrum vocatur. Sillius lib. 1. Punicorum: Electri gemino pallent de semine venæ. Iustin. in libris Institutionum, in tit. qui est de rerum diuis. Si diuersę, inquit, materiæ sint, & ex iis diuersa species facta sit, vt ex auro & argẽto electrum. Item de leg. iij. l. pediculis. Vasis, inquit, electrinis legatis, nihil interest quantum ea vasa argenti atq; electri habeãt, sed vtrum argẽtum electro, an electrum argento cedat. Illud quoq; de leg. j. Si quis putat electri appellatione argentum vel aurichalcum contineri. Accursius nunc dicit esse pretiosam materiam quæ iungitur argento, nunc genus metalli, nunc genus vasis.

Elenchus, lapillus est ex genere margaritarum. Plin. lib. 9. de vnionibus, hoc est, grandioribus margaritis loquens: Elenchos, inquit, appellant fastigiata lõgitudine. Et Iuue. de inauribus fœminarũ: Auribus extensis grãdes cõmisit elẽchos.

Pau.in tit. de auro & arg. leg. l.pediculis. Itē cùm inaures, in quibus duæ margaritę elenchi & smaragdi duo legasset, & postea elenchos detraxisset.

Elogium, est testificatio de aliquo, honoris vel vituperationis causa. Cic. in primo Tusculanarum. Quid ipsa monumēta, quid elogia significāt. Idem de Senectute, In quē illud elogium vnicum plurimæ consentiunt gentes. Vlpia. lib. xxj. de ædil. edicto. l. ædiles aiunt. paululū deflexit significationem cùm dicit: Elogium huic edicto subiectum est. De elogio in propria significatione, hoc est pro testimonio, sed in malam partem, Martianus libro xlviij. dig. ti. de custodia & exhibitione reorum. l. Diuus Hadrianus. Qui cum eo inquit, elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt. Et infrà in eodem ti. in l. Celsi, cuius initium est, Non dubium. Remittat, inquit, illum cum elogio ad eum qui ei prouinciæ præest, vnde is homo est.

Elusco, as, est aliquē altero oculo orbare: nā luscus est qui altero oculo caret, non vt quidam putauerunt, qui lumine adhibito nihil videt. Vlpia. lib. 13. dig. de conditione triticaria. l. in hac actione. Si quis inquit, post moram seruum eluscatum dederit. Idē lib. 9. ad leg. Aquil. Iulia. inquit, scribit Aquilia teneri eū qui eluscauerit in disciplina discipulum. Inde eluscatio, onis, pro eluscandi, hoc est, altero oculo priuandi actione. Nam quod Vlpia. scribit in ti. de ædil. edic. l. idem Offilius. Eluscationem eam quidam putant vbi homo lumine adhibito nihil videt, qui id dixerunt non sunt audiendi, quia nulla freti autoritate id dicūt. Quid enim luscus significet suo in loco videbis.

Emansor, miles, is dicitur, qui extra castra vagatur animo reuertendi, eóq; distat à desertore, quemadmodum & erro dicitur seruus, qui eo quoq; animo errat, vt ad tempus reuertatur, sicut fugitiuus qui non habet animum reuertēdi. Modestinus lib. xlix. dig. de re militari. l. desertorem. Emansor, inquit, est qui diu vagatus ad castra reuertitur.

Emblemata, sunt quædam ornamenta vasorum quæ addi atq; detrahi possunt: dicta ab emballo, quod est impono siue intersero. Plin. lib. 33. Vlysses, inquit, & Diomedes erāt in phialæ emblemate. Cic. quoque in Verrem, emblematū in vasis meminit Vlpia. in ti. de au. & arg. l. si gēma. Emblemata rectè legātur & separātur & pręstanda sunt. Et in eo. tit. l. & si, quæ est Pōponij: Ea quæ inaurata sunt non deberi, neq; aurea emblemata. Itē Vlp. lib. x. tit.

tit. ad exhibendum. l. tigni. Si ansam scypho iniunxeris vel emblemata phialæ.

Emeriti, dicuntur milites qui sunt exautorati, hoc est militiæ sacramento soluti, quibúsque iam donatiuũ est persolutum: dicti ab eo quod mereri, hoc est, stipendium facere desierint. Lucan. in primo: Quæ sedes erit emeritis: Modest. de re militari. l. desertorem. Si expleto tempore militiæ redeat, veteranus restituatur, & emerita accipiat.

Emerita, & Emeritensis colonia, ciuitas est Lusitaniæ nominatissima, Augusta cognominata: nam vt scribit Dion. de victis Cantabris & Asturibus. Eã vrbem illis qui supra ætatem essent, emeritis, Augustus habitandam concessit. Vnde vrbs appellata Emerita Augusta, ex nomine conditorum & Augusti. Pau. lib. 50. digestorum, titulo de censibus. An lusitania, inquit, Pacenses & Emeritẽses.

Emiseni, populi in Emisena regione Apamenacœles Syriæ, vbi & Emisia ciuitas est. de quibus & in eodem titulo de censibus Paulus inquit: Imperator noster Antoninus ciuitatem Emisenorum coloniam iuris Italici fecit.

Emphyteosis, interpretatur insitio, ab emphyteuo, quod est insero siue planto: nam phyton est planta. Et quod in libris iurisconsultorum dicitur emphyteosis, & fundum dari in emphyteosim, propriè dicitur, hoc est in plantationem. Impropriè dicitur de omnibus aliis, puta de area, & quicunq; possunt vt ipsi dicunt, recipere meliorationem. Inde deducitur emphyteoticus, & emphyteotecarius.

Emphracta, nauigia dicũtur quæ sunt tecta, à verbo Græco emphracto, quod est tego siue claudo, sicut econtrario aphracta dicuntur quæ non sunt tecta, sed aperta. De quibus Cice. ad Atticum: Nos Rhodiorum aphractis tranquillitates aucupaturi eramus. Vlpia. lib. xiiij. dig. de exercitoria actione. l. j. Quædam, inquit, sunt naues onerariæ, quædam emphractę. non emphatæ, vt plerique omnes codices habent.

Emplastrum, vt inquit Celsus lib. quinto, hoc distat à pastillo, quod emplastrum liquati aliquid accipit: in pastillo tantùm arida medicamenta aliquo humore iunguntur: dictum emplastrum ab emplatto, quod est fingo, siue formo. Caius li. xlj. dig. de acquirendo rerum dominio. l. ideò.

Epidemitici dicuntur hospitiorũ metatores in vrbe, dicti ab epidemia quod interpretatur in vrbẽ aduentus. vnde in C. Iustinia. tit. est de epidemiticis & metatis. Lege verbum me-

tator, siue metatus.

Episcopus, speculator siue explorator interpretatur, dictus ab episcopeo quod est considero. Cicero scribit se episcopum designatum à Põpeio vt oram Campaniæ maritimam specularetur. Arcadius de muneribus. l. munerum. Episcopi, inquit, qui præsunt pani, & cæteris vænalibus rebus.

Epistomium, inquit Merula, est foramẽ per quod aqua defluit ex concha, labro, vel cratere. Varro de re rustic. libro tertio: Epistomiis versis ad vnumquemq; factum. dictum, inquit, quasi in ore: vel potius ab epistomizo, quod est obturo, vt sit epistomium canalis operculum. Vlpianus lib. 19. tit. de actione empti & venditi. l. fundi. Castella plumbea, opercula puteorum, epistomata. Legitur & èpitonium apud Senecam lib. 13. epist. Nisi aqua, inquit, rigentem epitonia fuderint. Et apud Vitruuium libr. 10. sæpè in eodem significatu ponitur. Interpretatur autem epitonium, ligamentum.

Epitome, interpretatur breuiarium, id est, vbi res in compendium rediguntur, vt Vlpianus lib. xlvj. de acceptilationibus. l. an inutilis. Epitomatum, inquit, liber Labeonis. Vtroque enim modo declinatur, epitome es, & epitoma, atis.

Epulum, inquit Valla, est conuiuium numerosis ciuibus exhibitum in honorem Deorum, aut in ostentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Gellius libro vndecimo. Solenni die epulum Ioui libaret, atque ob id sacrificium Senatus in capitolio epularetur. Horatius secundo Sermonum, Gladiatorum dare centũ Damnati populo paria atque epulum arbitrio. Arrius Iurisconsultus de legatis, in quadam lege, cuius initium est, ad munus: Vel si epulum, inquit relictum fuerit.

Eremodicium, interpretatur desertio siue solitudo, nam eremus desertum interpretatur, & est eremodicium quando reus damnatur ex eo quod in iudicio non comparuit, quasi desolatum siue desertum sit iudicium propter rei absentiam. Pomponius lib. quarto dig. tit. de minorib. xxv. annis. l. & si. Restitutionẽ eremodicij præstari debere. pro quo mendosè hermocidium.

Ergasterium, interpretatur officina, vbi ab artifice aliquod fit opus. nam ergon est opus siue officium. Vt in Codice Iustiniani tit. de episco. & clericis. l. omnis. Ex ergasteriis, inquit, & tabernis conquirere potuit. Item lib. vndecimo de epidemiticis & metalis. l. In quælibet, inquit, ergasteria, quę mercimoniis deputãtur. Papin. li.

xliij.

xliij.de via pub.l.ędiles. Vt ante ergasteria nihil proiectũ sit.

Errones serui dicuntur qui vagantur sine causa, animum tamen habent redeundi ad dominos. Fugitiui tamen qui eo animo fugiunt, vt non redeát. Eo quoque modo ex proportione habent se desertores & emansores. Arrianus lib. xlix. de re militari.l.qui cum. Erro, inquit, in seruis est vt emansor in militibus. Item lib. xxj. qui est de ædilitio edicto.l.quis sit fugitiuus. Sed propriè, inquit, erronem sic diffinimus, non qui fugit, sed qui frequenter sine causa vagatur. Labeo ita definit erronem paruum fugitiuum esse.

Etiam, particula est consentiẽtis, sicut Non, est negantis. Priscianus libro septimo, interroganti, legis? etiam vel non respondemus. Plinius Cæcilius in epistola: Studes inquam? respondit, Etiam. Et illud ex euangelio: Intellexistis hæc omnia? dicunt ei, Etiam. Iurisconsultus de verb.oblig.l.j.& responderit quidni, etiam. nam vtrunq; aduerbium consentientis est.

Etiamnum, pro adhuc, apud Plinium & Cornelium Celsum frequenter legimus. Ouid. 13. Metamor. Etiamnum libera cœlo brachia, id est, adhuc. Itẽ lib. 14. Spectantẽ vultus etiãnum cęde madentes. pro adhuc vtrobique. Vlpianus, tit. arborum furtim cæsarum. l. Item etiamnum reponi potest.

Euestigio, pro continuo siue statim. Priscia. lib. 18. Romani, inquit, euestigio dixerunt, vel quod stans aliquis in eodem vestigio facit: vnde statim quoque dicitur, vel quantum tempus est in vno vestigio faciendo, quod est breuissimum. Scæuola lib. tertio de negotiis gestis.l.diuortio facto. Non, inquit, euestigio in officio deliquit. Accursius quid euestigio esset, non intelligens, in principio gestionis exponit.

Exacta, dicuntur illa quæ sunt perfecta, & ad quæ vltima, vt aiunt, manus imposita est: aliàs exacta sunt quæ iam præterierunt. Virgilius primo Georgicorum: Exactum ad mensem pluuia ventísque carebit. Idem in tertio: Exactis grauidæ cum mensibus errant. Pau. libro xliiij. titulo de actio. & oblig. l. j. Exactissima, inquit, diligentia, in priori videlicet significatione.

Exaggerare, est accumulare: nam agger aggeris, est terra accumulata. Cæsar in cõmentario Hispaniẽsi: Mortes mortibus exaggerabant. & per translationem Cice. Nihil est ad exaggerãdum orationem accommodatius. Vlpia. tit. de itinere actúq; priuato.l.vnde. Aut deprimat, aut exaggeret iter.

Exautorare, est militem sacra-

mento militiæ ſoluere: quemadmodum ediuerſo autorare, eſt militem ſacramento ſibi obligare. Plini⁹ Cęcil. in epiſt. Cęſar excuſsis probationibus centurionem exautorauit. Seneca in quarto epiſtolarũ: Exautoratus ac liber qui viuit vita priuata. Vlpianus tit. de iis qui notantur infamia. l. qđ ait. Sed & ſi eum, inquit, exautorauerit. i. inſignia militaria detraxerit. Quod ſi per inſignia militaria Iulian⁹ intelligit horum inſignia, falſum eſt interpretamentũ: nam poteſt quis exautorari, & non amittere inſignia honorũ: emeriti nanque exautorantur citra honorum amiſsionem. Eſt enim, vt diximus, exautorari, à militia dimitti. Itaq; commodius expoſuit Arrianus in titulo de liberali cauſa. l. qui de libertate. Exautoratus, inquit, id eſt à militia remotus. In quo ſignificatu accipiendum eſt in titulo de re militari.

Exconſul dicitur qui perfunctus eſt conſulatu, ſicut exquæſtor qui perfunctus eſt quæſtura. vſitatius tamen ille dicitur cõſularis, hic vero quęſtorius. Iuſtinianus in proœmio Codicis: Thomam, inquit, quæſtorem ſacri palatij & exconſulẽ. non quòd conſulatum dimiſit, vt exponit Accurſius. ſed quòd eſt perfunctus cõſulatu, vt diximus.

Exemptilis, e, dicitur illud quod poteſt eximi ſiue detrahi ab alia re. Columel. li. nono de re ruſtica: Idcirco ſunt exemptiles, vt cum res exigit, à paxillis deductæ liberum exitum præbeant. Vlpian⁹ de auro & argento leg. l. argumẽta. Lapides ſiquidem exemptiles ſunt.

Expungere, idem eſt quod ſuprà diximus, diſpungere, hoc eſt calamo tranſuerſo rationem cancellare. Plautus in Ciſtel. Nunc quod reliquum reſtat, volo perſoluere, vt expungatur nomẽ, ne quid debeã. Perſius: Pupillúmve vtinam, quẽ proximus hæres impello, expungã. Hermog. tit. de diuer. & temporibus. l. in omnibus. Rationes, inquit, reipub. ſubſcriptæ & expunctæ.

Extricare, eſt quod intricatum eſt expedire atque reſoluere, ſiue enodare. Vlpianus libro nono ad legem Aquiliam. l. ſi ſeruus ſeruum. Si cum margaritas inquit, maritus dediſſet in vſum extricatas, eáſque inuito, vel inſcio viro perforaſſet. Margaritæ namque non poſſunt intricari in lineam vel in veſtem, niſi perforẽtur. igitur extricatas dixit pro ſolutas, & non perforatas neque in lineam redactas.

F

Falx meſſoria, eſt qua frumentũ metitur. Falx putatoria qua vites aliæq; arbores putantur,

tantur. Falx fœnaria, qua fœnum secatur, quę dumaria quoque dicitur, qua etiam spinæ vepresq; cæduntur. Vlpia. de fun. instr. l. instrumēta. Falces, inquit, messoriæ, putatoriæ.

Familia, tum pro pecunia accipitū rebúsq; hęreditariis, vt in lege duodecim tabularū, cuius verba ponuntur in titulo de verborū significatione: Agnatus, inquit, proximus familiam habeto, id est, hæreditatem. hinc titulus apud Iurisconsultos de familia herciscunda, id est, diuidēda hæreditate. Alias familiæ appellatione famuli & serui propriè continentur: vnde & familia dicta est. Vlpia. libro xliij. de vi & vi. l. j. Familiæ, inquit, appellatione serui continentur. Item Vlpia. lib. xxj. de ædil. edict. l. ædiles. Familiæ, inquit, appellatione omnes qui in seruitio sunt, cōtinentur, etiam liberi. Hinc patresfamiliàs & familiarum dicti, & dicitur familiàs in genitiuo casu, quod apud antiquiores nomina primæ declinationis in a terminata, as faciebāt genitiuum: vt Næuius: Rubens atq; purpureus filij terras. & Liuius Andronicus: Escas habemus mentionem. pro terræ atque escæ: neque habet accētum in vltima, quo modo nunc vulgus loquitur, sed in tertia à fine familiàs, hoc est, in secunda syllaba.

Ferruminare, est per eandem materiam conglutinare, quemadmodum ferrum ferro adglutinatur, non interueniente alia materia. Plautus in Milite: Labra labellis ferruminauit, id est, premendo adglutinauit. Pomp. libro xlj. de acquirendo rerum dominio. l. quicquid: Quicquid, inquit, alieno argento ferruminaueris. Cassius quoque apud Paulum: Ferruminatio, inquit, per eandem materiam facit confusionem. lege replumbo, as, & quo differat à ferrumino, as.

Figlina, æ, est officina figuli, id est, illius qui facit vasa fictilia. Plinius lib. septimo: Figlinas, inquit, primus inuenit Chorœbus Atheniensis. Idem libro xxxv. In crudis fictilibus vrunt, donec figlinum percoquatur. id est, opus figuli in figlina factum. Iurisconsultus de auro & argento legato. l. fundi. Cum in fundo, inquit, figlinas haberet. & in titulo de seruitutibus rusticorū prædiorum, sæpe.

Fiscus, siue fiscina, siue fiscella, textum est ex sparto. Est præterea fiscus, textum in quod oliuæ tritæ immittuntur, vt torculari expressæ exudent oleum cum amurca. Columella lib. duodecimo: Intrita oliua nouo fisco includitur. Plinius lib. xv. Fiscinas olearias spongia tergendas. Vlpia. in tit. lo

cati. l. ſed addes. Fiſcos, inquit, quibus ad præmēda olea vtimur. Fiſcus ex ſparto quoq; eſt ſaccus in quo numeroſiores pecuniȩ adſeruantur. Iuuenalis: Incremēta domus ærata multus in arca Fiſcus. Cicero in Verrem: Fiſcos complures cum pecunia. Sed quia principis pecuniæ vectigales ita magnȩ ſunt vt nequeant loculis aut crumenis minoribus capi, conſueuerunt deferri in ſparteis fiſcis. Inde fiſcus pro pecunia publica plerūq; accipitur. Iuuenalis: Quicquid cōſpicuū pulchrúmq; ex æquore toto eſt, Res fiſci eſt vbicunque natat. Vnde apud Iuriſconſultos titulus eſt, de iure fiſci. & de fiſcalibus debitoribus & exactoribus ſȩpe legimus.

Flauius, cognominatus eſt Iuſtinianus Imperator, non quod Flauios deuicit, vt Accurſius interpretatur, neque quod capillos habuerit flauos, quod nuſquam legitur, ſed quod fuerit ex gente Flauia, ex qua fuerūt Veſpaſianus, Titus, & Domitianus. De quo Iuuenalis: Dum iam ſemianimē laceraret Flauius orbem Vltimus.

Fomenta, ſunt medicamenta, dicta à fouendo, hoc eſt, calefaciendo & recreando. Ouid. Fomentíſq; iuuas vulnera noſtra tuis. Inde eſt fomentare, & fomētatio, vt apud conſultos iuris. de lega. iij. l. ſi cui. Nec ea quidem quȩ fomētationis cauſa parata ſunt.

Forma ſutoris, eſt lignum illud quo calcei informantur. Horatius ſecundo Serm. Si ſcalpra & formas non ſutor nautica vela. Vlpianus in tit. ad legem Aquiliam. l. ſed & ſi. Si forma, inquit, calcei ceruicem percuſſit. Item Vlpianus titulo locati. l. item quæritur. Si forma calcei tam fortiter ceruicem percuſſerit.

Fugitiuus ſeruus, quo diſtet ab errone, diximus in verbo erro, onis. Definitur autem ab Offilio in tit. de ædilitio edicto, in hūc modum: Fugitiuus eſt, qui extra domini domum, fugæ cauſa quo ſe à domino celaret, manſit. Fugitiuarius autē eſt, ad quem ſe fugitiuus receperat: locus quoq; fugitiuarius dicitur, vt apud Varronem lib. iij. de re ruſtica. de cochleis: Fugitiuarius, inquit, parandus eſt illis locus. Papinia. lib. xxj. de prȩſcriptis verbis. l. ſi apud. Si apud te, inquit ego & fugitiuari⁹ depoſuim⁹.

Fulcimentum, ſuſtentaculum dictum à fulciēdo, hoc eſt ſuſtentando ſiue ſuſtinēdo. Macrob. vij. Satur. Deſertum iam fulcimētis ſuis labitur in ruinam. Apuleius in primo de aſino: Pede altero fulcimētū quo ſuſtinebat repello. Vlpia. de fundo inſtruc. l. quæſitū. Proinde, inqt., fulcimēta ſi qua habeat.

Fult

Fultura quoq;, idem est quod fulcimentum, dictum vtrunque à fulciendo, id est sustinēdo. Vnde Hora. per translationem dixit in secundo Sermo. Ingens accedat stomacho fultura ruēti. Et Plinius Cæcilius in Epistol. Corporis fulturis animus sustinetur. Vlpianus in titu. si seruitus vendicetur. l. sicuti autem. Sicuti, inquit, refectio parietis ad vicinum pertinet, ita & fultura ædificiorum vicini.

Fullo, onis, est qui vestes polit emaculátque, non quod vulgò persuasum est, pānarius, id est lanicij artifex. Martialis: Nō tam sæpe teret lintea fullo tibi. Fullonicam Nicias Megarensis primus omniū inuenit, vt scribit Plin. 7. Plautus in asinaria: Non didicisti fullonicā, non mirandum est. Vlpianus lib. xlvij. de furtis. l. itaque fullo. Fullo, inquit, vel sarcinator qui polienda vel sarcienda vestimēta accipit. In alia quoque lege cuius initium est, sed si diuersoria vel fullonica appellantur.

Fundus, est quicquid in solo possidetur, puta prędium vrbanū, prædium rusticum. Seruius in illud Virgil. 2. Georgic. Diues opum variarum ac latis otia fundis. Fundus, inquit, dicitur ex eo quod omnium rerum sit fundamentum. Vlpianus tit. de verb. signifi. l. locus, inquit, est, non fundus, sed portio fundi. Fundus autem aliquid integrum est, & infrà lege, quęstio. & iterum lege, fundi. Fundus pro vasis potorij fundamento, ad cuius similitudinem, inquit Festus, fundus dicitur ager qui planus sit. Martialis lib. 8. Hi duo longæuo censentur Nestore fundi. Paulus lib. xlj. de acquiren. rerum domi. l. sed si. Cuiusmodi poculi fundus ille sit: Scypho, inquit, fundus aut ansa.

G

Garum salsugo erat ex certis quibusdam piscibus, puta scombro, halece, lacerto, & huiusmodi: vtebantur autem eo pro salsamento siue conditura aliorum ciborum. Gari meminerunt poëtæ multis in locis. Plinius, Apicius, Galenus, cæteri. Vlpianus lib. xxxiij. de penu leg. l. qui penum. Garū, inquit, amurca, mel. Accursius salsamēti genus esse dicit, ipsa veritate coactus, sed quod sit non dicit.

Genius, est Deus vniuscujusque hominis præses, cui nos angeli boni nomē indidimus. Symmach⁹ in oratione cōtra Christianā religionē, cui respōdit D. Ambro. Vt animæ, inquit, nascētibus, ita populis fatales genij diuiduntur. De genio principis Persius poëta: Diis igitur genióque ducis cētum paria ob res Egregiæ gestas induco. Vlp. lib. xij. de iureiur.

l. si

l.si duo. Si quis, inquit, iurauerit in re pecuniaria per genium principis.

Germanicus, Drusi Neronis filius ex iuniore Antonia, M. Antonij Triumuiri filia à Tiberio Cæsare patruo adoptatus fuit, quod ab Augusto non alia ratione fuerit adoptatus, quàm si ab eo Germanicus adoptaretur. ex Trãquillo. Et Iustinianus Imperator lib. Institutionum primo, sic inquit: Diuus Augustus nõ antea Tiberiũ adoptauit, quàm is Germanicum adoptauerit, vt protinus adoptione facta incipiat Germanicus Augusti nepos esse. Accur. tanquam de personis ignotis & obscuris loquens, quẽdam nomine Tiberium, & quendam nomine Germanicũ appellat, qui quasi non sit Tiberius qui successit Augusto in principatu, & Germanicus ille qui prꝫterquam ingenij monumenta quæ adhuc extant, & præterquam quòd Gaium Caligulam genuit, & quòd quæsturam per quinquennium administrauit, & quòd bis cõsul fuit, quíque mortuo Augusto cùm ab exercitu Cæsar salutaretur, Imperiũ recusauit, atque de Germania triumphauit, vnde illi cognomentum: quíque ad orientem profectus, Armeniæ regem superauit, Cappadociam in prouinciæ formam redegit, atq; Antiochiæ obiit, agens ætatis annum quartum & trigesimum.

Gymnasium, locus est vbi nudi exercentur, maximè in palæstra, quoniam gymnos nudus interpretatur. Manilius lib. 4. Gymnasiũ præfert vultu, fortésque palæstras, & per translationem pro schola & literarum exercitio. Iuuenalis: trãsi Gymnasia atque audi facinus maioris Abollꝫ. de excusatio. l. sed &. Medicos, inquit, immunes esse à gymnasiis.

Glans, cõplura significat, sed significatus deducuntur ab arboris glande, cuius tredecim genera ponit Plin. Iurisconsultus tamen latius diffinit glandis appellationẽ in titu. qui est de glande legenda. l. prima. Glandis, inquit, nomine omnes fructus continentur. Item de verborum signifi. l. qui venenum. Item l. sylua.

Glarea, terra est lapillis permixta, qualis est quæ post effossum terrꝫ tergũ ex scrobibus eruitur. Virgil 2. Georg. Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris. Columella lib. 2. Cum parte dimidia lapides minutos vel glaream repererint. Paul. lib. xxx. de aqua pluuia. arcen. l. supra iter glarea iniecta. Itẽ de via publica. l. j In viam terrenam glaream immittere.

Glaucinum, vnguenti genus est, siue ex herba glaucio sic dictum, quod valet ad oculorum

scab

ſcabritias, ſiue glaucinum, id eſt viride, quale eſt qđ chirurgi tẽpeſtatis noſtræ Vnguentum Apoſtolorũ vocant. Pompon. tit. de auro & arg. leg. in l. in argento. Vnguentis autẽ legatis, non tantum ea legata videntur quibus vngimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis, qualia ſunt conagena, glaucina, erina, rhodina, murrhia, nardum purum. Conageni vnguenti à Congena Syria vnde aduehebatur, cognominati, meminit Gale. in 3. decameridon. Crina, vnguẽta ſunt quæ fiunt ex lilio rubenti. Pli. lib. 21. vbi de lilij generibus: Eſt, inquit, rubẽs lilium quod Græci crinon appellant. Rhodina dicta à Rhodo quod eſt roſa. Per Nardum purum, piſticum, id eſt nõ adulteratum, intelligit.

Grammatophylacium, locus eſt vbi publicè literarum monumenta ſeruantur, à grammatis, hoc eſt literis, & phylazo ſeruo, dicitur etiam archion, ſiue archiuũ. Vlpia. lib. xlviij. dig. ti. de pœnis. l. moris. Quo loco, inquit, in publico inſtrumento deponuntur, archiuo fortè vel grammatophilacio.

Graſſari videtur verbum ab impetu gradiendi, & qui ex inſidiis viatores adoriũtur, graſſatores dicimus. Iuriſcõſultus de ſuſpe. tutori. l. quia graſſandi, inquit, in re familiari facultatem præſtat. & ibidem l. tutor. Si fortè, inquit, graſſatus ſit in tutela. in l. quoque cuius initium eſt, apud Labeonem. Deinde, inquit, mulæ à graſſatoribus fuerint ablatæ.

Gutturoſus, is dicitur qui guttur habet tumidum, quale genus hominum in locis montanis videmus, de quibus Iuuenalis: Quis tumidum guttur miratur in alpibus? Vlp. tit. de ædi. edicto. l. qui clauũ. Si quis, inquit, natura gutturoſus ſit.

H

Hamus, cùm ſit quo piſces capiuntur, & hami præterea ſint ex quibus lorica texitur, neceſſe eſt apud Vlpia. in ti. de fundo inſtru. l. inſtrumẽta per hamos nos intelligamus annulos quoſdam ferreos, ad multos vſus domeſticos, puta è quibus equi, muli, & aſini deligentur. Canales, inquit, & harpagones, & hamos inſtrumento contineri conſtat.

Harpagones, vnci ſunt ad rapiendum apti, ab harpago quod eſt rapio dicti. hos Plinius ſcribit ab Anacharſi Scytha primum inuentos. Liuius lib. 30. Aſſeres ferreo vnco prefixi, harpagones vocant milites. Item Vegetius libro 2. de re militari. Habet legio ferreos harpagones, quos lupos vocant. Lege hamus ſuprà.

Herciſco, is, eſt diuidere: nã herciũ eſt diuiſio. Cic. 1. de orato.

Qui

Qui quibus verbis herciũ fieri oporteat, nescit. Idem Herciscundæ familiæ causam agere nõ possit. Apul. lib. 9. de asino: Neque herciscundæ familiæ, sed de cõmuni diuidundo formula tractabo. lib. x. dige. tit. est de famil. hercisc.

Hermaphroditus, Veneris & Mercurij filius fuit, vnde & nomen illi, quoniam Hermes est Mercurius, & Aphrodite Venus. hic cùm in Salmacidis fonte nataret, à Nympha deprehensus, ab eadémque implicitus vtriusque naturam reportauit: qua de re fabula est perlonga apud Ouid. 4. Meta. nũc autem hermaphroditi vocantur quos antiquiores androgynos, id est semiuiros & semifœminas appellãt. Plin. lib. 7. & Gellius lib. 8. sunt autores. Vlpia. tit. de liberis & posthu. l. sed est. Hermophroditus, inquit, & maximè si in eo virilia præualebunt.

Hydromeli, à Græcis dicitur, quę sit apud Latinos aqua mulsa. Hispani vocant adoxa, constat nanque ex aqua & melle, vnde & nomẽ: nam hydor est aqua, & meli mel. Plin. lib. 14. Fit vinum, inquit, ex aqua & melle tantum: hoc vocatur hydromeli. Idem lib. 21. Hydromeli quoque ex imbri puro cũ melle tẽperabitur. Vlp. lib. xxxiij. dig. in ti. de triti. & vi. lega. l. si quis. Neq; ceruisia, inquit, cõtinebitur, neq; hydromeli.

Hierophylax, acis, interpretatur sacrorũ custos, quod hieros est sacer, & phylazo custodio. Latinè tum æditui, tum æditimi appellantur. Scæuola in tit. de annuis leg. l. annua. Sacerdoti, inquit, & hierophylaci & libertis. pro quo mendosè legitur gerophylaco.

Hierapolis, nomen est cõpluriũ ciuitatum: alia nãq; est in Asia ꝓpriè dicta, alia in Creta, alia in Theutrania, alia in Syria: vnde Hierapolitani sunt appellati, de quibus Iurisconsul. in tit. de aqua cot. l. j. vbi legitur apud Hierapolitanos fieri aquis calidis irrigationẽ. Itẽ de pœnis. l. crimen. Hierapolitanis, inquit, scripserunt.

Hypocaustũ, fornax est in balneo subdita caldariis calfaciẽdis: dictum ab hypo, quod est sub, & cauo calefacio. Est prętęrea hypocaustũ, fornax ad calefaciẽdum cubiculũ siue cœnaculũ, vulgus appellat stufas. Papinius in primo Syluarum: Tenuem voluunt hypocausta vaporem. Plin. Cæcil. in episto. Cohæret hypocaustum & si dies nubilus immisso vapore solis vicẽ supplet. Ambro. lib. 6. hexameron: De hyeme forsi tan quereris, q̃ nulla tibi hypocausta anhelãtibus ignibus vaporãtur. Vlp. de leg. lib. iij. l. ligni appellatione. Siue dięta rũ, siue hypocaustorũ, siue ad

calc

calcem. Idem in ti. mandati. l. si quis mihi. Sphæristeriũ, inquit, hypocausta, & quædã valetudini apta. Accursius nunc ægrotorũ dicit esse statione͂, nunc subterraneum locum.

Hypotheca, interpretatur suppositio, & significat etiã pignus quod pro aliqua re supponitur. Vnde & apud Iurisconsul. tit. est de distractione pignorum vel hypothecarum. l. cùm tabernam. Nõ certificatione͂, inquit, sed suppositione͂ à me accipere, hoc est, vocabulo vsitatiori, hypothecam. Item lib. xx. de pigno. & hypothe. l. res. Inter pignus, inquit, & hypothecam tantũ nominis sonus differt. Hinc hypothecarius dictus, penes quem remanet hypotheca siue pignus, vt in tit. de separationibus. l. j. Hypothecarius, inquit, creditor.

Horreum, est repositorium non solùm frugum, frumenti, & vini, sed cæterarum quoque rerum, quæ adseruari consueuerunt. De horreo frumenti. Virgil. primo Georg. Illius immensæ ruperunt horrea messes. De horreo vini Horatius in Odis, & Iurisconsul. in titu. de fundo instru. l. tabernam. Legauerat, inquit, horreũ vinarium cum vino & vasis & instrumento. De horreo aliarum rerum in tit. de emptione & vendi. Clauibus, inquit, traditis, ita mercium in horreis cõditarum possessio tradita videtur, si claues apud horrea traditæ sunt. Item in tit. locati. Dominus, inquit, horreorum effractis & compilatis horreis nõ tenetur. Hinc horrearius, qui præpositus est horrei custodiæ, vt lib. xix. digestorum, in titulo, locati & conducti. l. cùm in plures. Rerum, inquit, custodiam quam horrearius habet. Item l. Cælius. Cum horreario, inquit, agendũ. Et merces horreaticæ dicuntur, quę in horreis adseruantur, vt in tit. de conditis in publi. hor. l. nulli Codice. Nulli, inquit, posthac horreaticas species cõtingẽdi copia datur.

I

Ianthinus, na, nũ, color est violaceus, quoniã ion Gręcè, viola interpretatur Latinè. Plin. lib. 22. Appellata, inquit, ia, & ab iis ianthina vestis. Persius: Hic aliquis cui circa humeros & ianthina lęna est. Martia. Coccina famosę donas & ianthina mœchæ. Vlpia. de lega. iij. l. si cui. Buccinũ, inquit, & ianthinum continetur. Et ferè quoties in libris digestorum, & in literis sacris legitur hyacinthinus color, intelligendus est violaceus, id est coloris violæ.

Ilienses, dicti sunt populi ab vrbe Ilio, clarissima omniũ quæ fuerũt in Asia, vel ex eo quod inde profecta est tota Romanorum nobilitas. De quibus

Calli

Callistratus lib.xxvij.digestorum, titulo de excusationibus. l.non tantum. Iliensibus, inquit, propter inclytam ciuitatis nobilitatē, & propter coniunctionē originis Romanæ.

Impostores, dicũtur deceptores, & qui fallunt præstigiis quibusdam: dicti ab imponendo, quod est decipere. Iuuenalis: Facile est barbato imponere regi. & Martialis: Callidus imposuit nuper mihi caupo Rauennæ. Vlpianus lib.xxj.de ædilitio edicto. l.ob quę vitia, Non gulosos, inquit, nec impostores. Accursius impostores interpretatur qui imponũt aliquid alicui. Inde dicta impostura, pro deceptione. Ambrosius in epist. ad Corinthios primam: Omnis impostura tenebras petit, & falsa pro veris ostendit. Vlpia. lib. xlvij. de crimine stellionatus. l.stellionatus. Item si quis imposturam fecerit.

Inauris, quod à Græcis dicitur enotion, ornamentum est ex auribus fœminarum depēdēs. Plautus in Menech. Inaures da mihi faciendas pōdo duûm nummûm. Vlpia. de au. & arg. leg. l.argumento. Veluti inaures, armillæ, viriolæ. Item l.pediculis. Inaures in quibus duæ margaritæ.

Inciles fossæ, siue incilia, sunt quæ à Græcis dicuntur dyoriges, & sunt per quas aquę pluuiales deducũtur ex satis. Apuleius lib.9.de asino: Viam lacunosis incilibus voraginosam. Cato de re rustica: Per hyemē aquam de agro depellere oportet, fossas inciles puras habere. Festus Pomp. Fossæ quæ in viis fiunt ad deducēdum aquā siue deriuationes de riuo communi factæ, inciles dicuntur. Vlpia.lib.xl.digesto.tit.de riuis.l.j. Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quod incidatur. Inciditur enim vel lapis, vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi possit. Idem Vlpia. in eodem libro, titu. ne quid in flumine publico.l. j. Si incile, inquit, ducat, & alio loco fiat. Meminit quoque incilis in titulo de aqua cotid.l.j.

Incrustare, est crustā parieti, vel alicui alteri rei inducere, siue ex calce, gypso, argilla, siue ex lapide, aut alia materia. Horatius primo Sermo. Syncerum cupimus vas incrustare. Varro apud Marcel. Pauimenta, inquit, & parietes incrustatis. Proculus lib.viij. digestorum, de seruitutibus vrbanorũ prędiorum.l.quidam. Parietē, inquit, cōmunē incrustare licet. Et paulò post: Quod obseruari in incrustatione oportet. Itē de verborum signifi.l. impensæ. Paulus ait, incrustationes, loricationes, & picturæ.

Indictio, est denũciatio, quia indice

dice

dicere est denuntiare. Horat. in primo Sermonum: Ventri indico bellum. Idem in epist. Indictis comes ire Latinis. Vlpianus libro xxxviij. digestorum, tit. de operis libertorum. l. libertus. Cui post indictionem, inquit, operarum. Atque aliubi: Si indictione temporariæ indictæ sunt.

Induciæ, sunt dictæ quod in diem certum ab vtrisque hostibus dātur. Plin. lib. septimo: Inducias, inquit, Lycaon primus inuenit. Paulus lib. xlix. digestorum, titulo de captiuis. l. postliminium. Induciæ, inquit, sunt, cùm in breue & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacesserent hostes. Accursius satis ineptè inter inducias & treugam differentiam facit, cum treuga non sit magis latinum, quàm guerra, quàm omagium, quàm feudum, quàm tenuta, quàm mille alia, quibus isti nulla necessitate coacti vtuntur.

Inducere præter alios sensus quos habet plures, significat etiam expungere & cancellare, hoc est, trāsuerso calamo quod scriptum erat delere. Vlpianus in titulo de iis quæ delentur. l. cancellauerat. Cancellauerat autem quis testamētum vel induxerat. Item: Si nomina omnia induxerat vt proponitur. Item: Quæ in testamento legi possunt, ea inconsulto deleta vel inducta nihilominus valent, consulto non valent. hinc inductio pro abolitione & litura.

Inficiatio, est negatio. ab inficior inficiaris, quod est ire inficias, siue negare. Cice. de partitionibus: Rationem, inquit, habet criminis, inficiationémque facti. Neratius libro xlvj. digestorum, titulo iudicatum solui. l. ex iudicatum. Ad inficiationem, inquit, compelli eum qui sine iudicio partem dare paratus est.

Institor, vt inquit Iurisconsultus, libro xiiij. digestorum, in titulo de institoria actione. l. institor. est qui tabernæ locóue ad emendum vendendúmue præponitur. Atque ibidem: Institor, inquit, appellatus est ex eo quod negotio gerendo instet. Iuuenalis: Institor hybernæ tegetis niueíque cadurci. Accipitur etiam pro eo qui circunfert per vrbem merces vænales: vt in eodem tit. & apud Ouidium in primo de arte: Institor ad dominam veniet discinctus emacem.

Insula præter illam notam significationem, significat etiam domum in vrbe ab aliis domibus seiunctā. Corn. Tacit. Germani suam quisq; domū spatio circundat, nullis cohærentibus ædificiis, more insularū. Festus quoq; Pomp. Insulæ, inquit, dictæ propriè quæ non iungūtur

communibus parietibus cum vicinis, circuitúq; publico aut priuato cinguntur: à similitudine videlicet earum terrarum quæ fluminibus aut mari imminent. In hoc significatu crebrò reperitur insula apud Iurisconsultos. Vnde insularius, dominus siue custos huiusmodi insulæ.

Interpolare, est in aliam formam mutare, & quodammodo mangonizare. Plautus in Amphitrione: Illic homo me interpolabit, meúmq; os finget denuo. Ambrosius ad Horatianum: Nostrorum peccatorum, in pœnis vltricibus interpolari. Vlpianus xxj. digestorum, titulo de ædil. edicto. l. præcipiunt. Interpollant, inquit, veteratores, & pro nouitiis vendunt, id est, in habitum nouitiorum mutant.

Intertritura, siue intertrimentum, est (vt inquit Varro de lingua Latina) dictum ab eo quod duo inter se trita & diminuta sunt, vt in nũmis aureis quod ex vsu & attrectatione consumitur, & in vestibus aliisque rebus quæ vsu deteruntur. Liuius lib. 34. In auro, inquit, nihil intertrimenti fuit. Idem lib. 32. Intertrimentum argenti suppleuerunt. Scæuola lib. 33. de pigno. actio. l. pignori. Quæro intertrituram quæ ex operis facta est. Atq; ibidẽ iterum vtrobiq; pro detrimẽto.

Irenarcha, interpretatur pacificator, siue pacis conciliator: nam irene interpretatur pax, & archos est princeps. Erant autem irenarchæ viri boni & prudentes, quales significat Virgil. in primo Aeneidos: Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est Seditio, sæuítq; animis ignobile vulgus, &c. Sub hoc habitu fuit Domitiani Cæsaris statua equo posita, de qua Papinius in principio Syluarum: Dextra vetat pugnas. Talem quoq; Persius poëta significat, cùm dicit: Fert animus calidæ fecisse silentia rixæ Maiestate manus. In Codice Iustiniano titulus est de irenarchis, quos Accursius interpretatur iram arcentes, quasi irenarcha nomen esset Latinum. Martianus li. xlviij. in tit. de custo. & exhi. reo. l. diuus Hadrianus, irenarcharum sæpè meminit.

Isauri, populi sunt Ciliciæ contermini, qui in mari quondam piraticam exercuerũt, quos Pub. Seruilius profligauit, qui cognomen Isaurici ex ea victoria retulit. Iam verò Isauri & Cilices, pro piratis accipiuntur. vt Iuuenalis: Piratæ Cilicum. & Iustin. in Cod. tit. de feriis. l. prouinciarũ. Latronũ inquit, & maximè Isaurorum.

Isostates, potest interpretari æqualitatis recognitor: nam Isos interpretatur æqualis in Codice Iustiniano de ponderationibus

nibus & auri illatione. l. quoties. Quoties, inquit, de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet quē sermo Gręcus appellat isostaten pro sua fide & industria, vt neque fallat neq; fallatur, cōtentionem dirimere. Acccurs. interpretatur ab igos, victoria, & state militia. neq; enim igos est victoria, sed nice, neq; state militia, sed stratia: sed neque victoria & militia faciunt ad rem.

Iugum pro pari duorum animalium plerunque accipitur, vt apud Plin. lib. 10. de aquilis. Vbi aquilarum, inquit, non sit iugum. Varro de lingua Latina: Iugum, inquit, & iumētum à iunctu. Virgil. 5. Aeneid. Nec sic vndātia lora Concussere iugis. Vlpia. lib. 21. dig. de ædil. edicto. l. ædiles aiunt: sæpè iugū in hac significatione ponit.

L

LAbrum, vas est patulum grādioris aquæ capax, qualibus in Bætica mea vtuntur ex argilla fictis ad lauatrinam, & vsus coquinarios. Virgilius 8. Aeneidos: Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis. Cicero in episto. labrum si in balneo non est, fac vt sit. Vlpianus libro xix. titulo de emptione & venditione. l. limes. Labra, inquit, salientes fistulæ. Accursius exponit labra, quia per labrum imaginis aqua salit, non minus ineptè, quàm id quod alibi Digitum interpretatus est, id est, quantum fluit per digitum statuæ.

Lacertus, piscis est, qui à Græcis colias dicitur, dictus lacertus quòd ad similitudinem lacertorum picturas habet. Commendabantur autem lacerti Sexitani ex Hispaniæ vrbe Sexi, Martia. Et Sexitani ponatur cauda lacerti. Ex lacertis autem fieri solita esse salsamenta, ostendit Cornelius Celsus dicens: Piscium qui ex media materia sunt quibus maximè vtimur, tamē grauissimi sunt, ex quibus salsamenta quoque fieri possunt, qualis est lacertus. Sexitanorum salsamentorum meminit Strabo. Vlpia. in tit. de penu leg. l. qui penum. Lacertos, inquit, cum muria sua contineri, Labeo ait. Est autē Muria salsugo exudās e piscibus salitis, qua vtebātur antiquiores ad ciborū cōdituras.

Lacunar, siue laquear, siue lacus, est tecti elegātior fabrica. Cic. 5. Thuscu. quæst. Fulgentē gladium è lacunari seta equina appēsum. Horat. in 2. Carm. Non ebur neq; aureūmea renidet in domo lacunar. Vlp. tit. de fun. instru. l. quæsitū. Scalæ, inquit, quæ lacunaribus admouentur, instrumenti sunt.

Lapis, pro milliario, hoc est, mille passibus, aliquādo accipitur, quoniā antiquiores soliti erāt milia quæq; passuū lapidibus

ſignare: id quod videmus in via quæ ducit Salmanticã ex Emerita Auguſta. argenteã vulgus appellat. Martia. Rura nemúſque ſacrũ dilectáq; iugera muſis Signat vicina quartus ab vrbe lapis. Idẽ alibi: Ad lapidem Torquat⁹ habet prætoria quartum. Martianus tit. de excuſa. l, propter litẽ. Ne vltra cẽteſimũ, inquit, lapidẽ tutelã gerat.

Laſer, eris, quod à Græcis Silphiũ appellatur, ſuccus eſt herbæ, quam in Cyrenaica regione inuentã Laſerpitiũ vocant. à medicis & pharmacopolis tẽpeſtatis noſtræ appellatur Aſſa. Plin. lib. 19. Laſerpitium, quod Grȩci ſilphion voçant, in Cyrenaica prouincia repertũ, cuius ſuccum vocant laſer. Pau. in ti. de penu leg. l. non omne. Sed quod quidam, inquit, negauerunt piper liguſticum, careum, laſer, & cȩtera eiuſmodi, in penu nõ eſſe, improbatũ eſt.

Latus clauus, quemadmodum diximus in verbo clauus, nodus erat ex purpura, ſiue ex auro veſti intertextus, & qui poterãt vti eiuſmodi veſtibus, tum Laticlauij, tum Anguſticlauij dicebantur. Erat autem veſtis ſenatoria, vt exponit Acron, in illud Horatij primo Sermonum: Quo tibi Tulli, Sumere depoſitum clauum fieríq; tribunum. Plinius libro octauo: Tunicam lati claui in modum gauſapi texti. Ouid. quarto de triſt. Induitúrq; humeros cum lato purpura clauo. Iuriſconſultus in quadam lege cuius initium eſt, Imperator. Vt ecce, inquit, ſi vxor viro lati claui, petenti, pro lati clauio.

Lautica, dicuntur quæcunque ad lautitiam atque elegantiam cultus & menſæ pertinent. tit. de auro & argento leg. l. argumento. Mundo, inquit, muliebri continentur lautica, acus, reticula & huiuſmodi.

Laxamentum, ſiue laxitas, dicitur quies ſiue ceſſatio à labore. Valerius de fortitudine. Ad confirmandos, inquit, animos, ſalubre laxamentum daret. Cicero in primo officiorum: Adhibenda eſt, inquit, cura laxitatis. Nerat. libro 50. tit. de vacatione & excuſa. mu. l, tẽpus. Cũ laxamento quodã itineris.

Lectica, eſt vehiculũ in quo quiſpiã fertur ab hominibus: quòd ſi à quatuor vehitur, tetraphorum dicitur: ſi à ſex, hexaphorũ: ſi ab octo, octaphorũ. Martialis: Laxior hexaphoro tua ſit lectica licebit. Et Iuuenalis: Denſiſsima centum Quadrantes lectica petit. eadem & Sella dicitur. vnde idem poëta ſubdit de eadem lectica: Oſtendens vacuam & clauſam pro coniuge ſellam. Pau. lib. 8. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. l. qui ſella. Qui ſella, inquit, aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur. Accurſius

ſella,

ſella, id eſt, equo: lectica, id eſt, curru interpretatur, quod vtrunque ex eo quod diximus falſum eſt.

Lecticarius, ſeruus eſt qui lecticam humero fert. Sueton. in Othone: Muliebri ſella in caſtra contendit, ac deficientibus lecticariis cũ deſcendiſſet. Seruius Sulpi. in quadam ad Ciceronem epiſtola: Coactus, inquit, ſum in eadẽ illa lectica lecticariiſque meis in vrbẽ eum referre, vt in tit. de legatis primo. l. ſi ex toto. Si ita, inquit, legatum ſit lecticarios octo. Item Vlpia. de leg. iij. l. item. Legato continentur mãcipia, puta lecticarij qui ſolam matremfamiliàs portabant.

Liberi, orum, non ſolùm dicuntur filij, ſed etiã nepotes, pronepotes, & deinceps: & quanquam non declinetur niſi in numero multitudinis, de vno tamen liberos dicimus. Ex A. Gellio lib. 2. Vlpia. in ti. de pollicitatio. l. inter liberos. nepotem quoque contineri diuus Pius reſcripſit. Item Caliſtratus tit. de verb. ſignific. l. liberorum appellatione, &c.

Libertinus à liberto non eo differt, quod vulgus putat: & cùm dixi vulgus, non excludo Accurſium, qui & ipſe vnus eſt ex imperita multitudine, nam cùm idem ſit libertus quod libertinus, ſola ratione differunt, quoniam libertus nomen eſt ad aliquid, ſempérque refertur ad eum cuius eſt libertus, hoc eſt ad patronum: vt libertus Cæſaris, libertus Ciceronis. & de operis libertorum, ſubaudi quas debent ſuis patronis liberti. Libertinus verò nomẽ eſt abſolutum, tantúmq; dicit conditionem, hoc eſt, tertium illud genus hominũ, qui nec ſunt ſerui neque liberi. Hinc eſt quod Iuſtinia. in primo libro Inſtitutionum, titulum fecit de ingenuis & libertinis, quia ibi non agitur niſi de conditione nullo habito reſpectu ad patronos. Hanc differentiam primus omniũ animaduertit annotauítque Laurentius Valla vir harum rerum diligens indagator, atq; acerrimus inuentor.

Libitinarius, dicitur funeris curator, quem ſuprà diximus deſinatorem appellari: nam pollinctor eſt qui cadauer effert, comburítque aut ſepelit. dicti ſunt autem libitinarij à libitina, id eſt funere, dicta libitina à Venere libitina, quæ Romæ habuit templum, iuxta quod vendebantur quibus erat opus ad funus, puta vnguenta, lychni, papyri, cerei, funalia. Sed cur ea iuxta Veneris templum, quæ iocorum voluptatúmque dea eſt, vendebantur. Plutarchus in problematis cauſam narrat, vt videlicet cùm homines libidinibus dãt operã, me-

minerint se aliquando morituros. Vlpia. lib. 14. tit. de institoria actione. l. quicunq;. Si libitinarius, inquit, seruũ pollinctorem habuerit, isque mortuum sepelierit. Accursius desipit nescio quæ somnia referens.

Librarius, est qui libros scribit: nam scriptor non tam dicitur qui libros scribit, quàm librorum compositor. Mart. de libris suis: Nòn meus est error, nocuit librarius illis. Cic. 3. de Orat. Neque librariorum notis, sed verborum & sententiarum modo. Callist ti. de iur. imm. l. quibusdã. & sæpè aliâs.

Licitor, aris, est in auctione precium pro re venali offerre. Pli. lib. 7. Aristidis pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est. Inde licitator, qui eiusmodi precium offert. Cic. in Epist. ad Marium: Quoniam precium tuum noui, in licitatorem potius ponã, quàm illud minoris væneat. Licitatio quoq;, vt Pau. li. xxxix. dig. tit. de publicanis & vectig. l. licitatio. Licitatio, inquit, vectigalium, quæ calore licitantis, &c. Et paulò post: Licitatores, inquit, vectigalium.

Lictores, dicuntur qui ante Prætores, aut consules ferebãt insignia magistratuum, hoc est, virgarum fasces & secures: dicti à ligando, vt scribit Gellius lib. 11. quod videlicet iussu Cõsulum aut Prætorum vinciebant sontes: aut queãdmodum Festus ait, quòd virgarum fasces ligatos præferebant, quibus imperante magistratu, delinquentibus plagas ingerebant. De manumissis vindicta. l. manumissio. Manumissio, inquit, per lictores.

Ligna, orum, in numero multitudinis propriè dicuntur, quæ comburendi causa comparata sunt, vt apud Martialem: Ad villam moneo rustice ligna feras. Et apud Horatium: In syluam ne ligna feras. In singulari quoque in eadem significatione reperitur. Vlpia. in tit. de leg. iij. l. ligni appellatione. Materia, inquit, est illa, quæ ad ædificandum fulciendúmq; ædificiũ est necessaria. Lignum verò quicquid comburendi causa comparatum est.

Ligusticum herba est in montibus Liguriæ nascens, à iunioribus medicis leuisticon appellatum. Est autem Liguria regio Italiæ, inter Varrum & Macram amnes, ad Apennini dextram, in qua est Genua. De Ligustico Pli. Columel. Apitius, proinde omnes medici meminerunt, leuisticum corrupto vocabulo appellant. Paul. libro xxxiij. in tit. de penu leg. l. non omne. piper, inquit, ligusticum careum, & laser.

Liminarcha, potest interpretari liminis, hoc est limitis præfectus,

ctus, & est ille qui gerit curam tuendorum prouinciæ limitum, præficitúrque militibus limitaneis. Arcadius lib. 50. tit. de muneribus. l. munerum ciuilium, &c.

Limitanei milites dicuntur qui sub liminarcha prouinciæ terminos tuentur. Capitolinus: Reparato, inquit, de limitaneis Daciæ exercitu. Iustinia. quoq; de offic. Prætoris Aphricæ. l. quas Deo. Pro limitaneis, inquit, ordinandis, quia necessarium nobis esse videtur, vt extra comitatenses limites limitanei constituantur, qui possint & castra, & ciuitates, & limites defendere. Et paulòpost: Si commotio aliqua fuerit, possint limitanei sine comitatensibus militibus, &c.

Linea margaritarum, est series margaritarũ pertusarum, quæ sint filo insertæ. Scæuola lib. xxxv. ad legem Falcidiam. l. lineam. Lineam, inquit, margaritarum. Item Vlpia. lib. xlvij. tit. de furtis. l. si quis vxori. Si linea margaritarũ surrepta sit.

Lytos, interpretatur solutus, à lyo quod est soluo. Iustinianus in proœmio digest. Quia solitum erat, quarti anni studiosos, Græco, & consueto quodam vocabulo lytas appellari, hoc est solutos. pro quo mẽdosè legitur hircos, ex Pandectis Florentinis adnotante Politiano: nam pro eo quod in recentioribus libris habetur hircos & coloritas, legi oportet lytas & prolytas: quid autem sint, lege prolytæ.

Logista, dicitur is qui reddendis rationibus præest: nam logos inter cæteras significationes interpretatur computatio: & logistice est ipsa ars computatoria, quam vulgus algorismum vocat. Iustinianus in titulo de modo mulctarum. l. curator. Curator, inquit, reipub. qui Græco vocabulo logista nuncupatur, mulctandi ius non habet.

Logographus, potest interpretari rationum scriptor, quo vocabulo vtitur Iustinianus libro 10. in tit. de tabulariis, scribis & logographis.

Loricatio, est tectorium parieti in modum loricæ superinductum, idem ferè quod incrustatio. Vitruuius lib. vj. Duplicem, inquit, præbeat contignationi loricationem. Plin. libro 8. Ichneumone cum aspide pugnaturo: Mergit, inquit, se limo sæpius siccátque sole, mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. Paulus de verborum significatio. l. impensæ. Incrustationes, inquit, loricationes & picturæ.

Ludicrus, a, um, non ludicer, is, quod Priscianus putauit, dicitur quod ad ludum pertinet. Virg. 12. Aenei. Neq; enim

leuia aut ludicra petuntur. Horatius secundo epistol. Valeat res ludicra si me Palma negata macrũ. De accusationibus. l. qui iudicio. Qui artẽ, inquit, ludicram fecerit. hoc est scenicam siue theatralem aut circensem, vbi ludi fiunt.

Lugdunensis colonia, quæ Lugdunũ cognominatur, ciuitas est nobilissima Heduorum in Gallia Lugdunensi ab ipsa cognominata. Meminit illius Iurisconsultus lib. 50. dig. in tit. de censibus.

Ludus literarius, pro schola accipitur vbi literæ docentur: magister quoq; ludi, is dicitur qui literas docet. Martia. Quid tibi nobiscum est ludi scelerate magister? & per translationem. Terẽt. in Ecyra: In eodẽ mihi omnes videntur ludo doctæ ad malitiam, & ei ludo si vllus est ludus, magistram hanc esse satis certo scio. Vlpi. lib. xlj. tit. de variis & extra. cog. l. j. ludi literarij magistri.

Luscus, is dicitur qui altero oculo caret, qui Græcè monophthalmus appellat̃, hoc est vnoculus. Hiero. de viris illustribus: Acacius, inquit, quẽ quia luscus erat, monophthalmum appellãt. Martia. Thaida Quintus amat, quam Thaida? Thaida luscam. Vnũ oculum Thais non habet, ille duos. Modest. in titulo de verb. sign. l. inter stuprum. Vitium, inquit, est perpetuum impedimentum, veluti si luscus sit. Inde fit verbum eluscare, de quo in suo loco diximus. Neque est, vt Accursius, & si qui sunt alij qui id dicant, qui lumine adhibito nihil videt; sed vt diximus qui est orbatus altero oculo.

Lustramentum, ti, est purgatio facta per veneficium aut sacrificium, aut incantationem, dictum ab eo quod est lustro, as. Virg. 6. Aeneid. Lustrauítque viros, dixítq; nouissima verba. Ouid. 10. Meta. Magico lustrabere ritu. Marcellus lib. xlviij. ad leg. Cornel. de veneficiis & siccariis. l. eiusdem. Si quis, inquit, lustramẽti causa dederit cantharidas.

M.

Magister, nomen dignitatis est, & magistratus siue magisterium, ipsa magistri dignitas. Vnde magister equitum, qui à Dictatore præficiebatur equitibus: & magister populi, qui pecuniæ diuidundæ per populũ præpositus est: & magister militum, qui militibus præest: & magister scrinij, id est, qui libros principis adseruat: & magister pecoris, qui pastoribus reliquis præfectus est.

Malleatus, dicitur liber qui iam est ligatus, punicatúsque. Sed quia libri malleabantur antequam consuerentur, id quod videmus nostro tẽpore fieri,

malle

malleati dicebantur, pro eo quod ſequitur. Vlpia. tit. de legatis iij. l. librorum. Libri, inquit, nondum malleati & perornati continebuntur.

Malobathrum, arbor eſt odorata ex Syria, quæ nomine ſpeciali folium appellatur, vnde fiunt vnguenta quæ dicuntur foliata. Horat. in 2. Carm. Nitentes malobathro Syrio capillos. De folio malobathri meminerunt ſæpe Galenus & Apitius. Martianus lib. xxxix. tit. de publicanis. l. interdum. Malobathrum, aroma Indicū. non malabaſtrum.

Mandragora, herba eſt nota, cuius duo ſunt genera: alterum nigrum, quæ fœmina exiſtimatur, alterum candidum, qui eſt maſculus. Habet vim ſoporiferam, atq; prouocandi ſomni gratia dari cōſueuit quia frigida eſt, ac propè venenum. Columella in horto: Quamuis ſemihominis veſano gramine fœta Mādragoræ pariat flores, mœſtámq; cicutā. Marcellus libro xlviij. dig. ad leg. Cornel. de veneficiis. l. eiuſdē, mādragoram inter venena ponit. Ex quo fit, vt mirandum ſit quid per mandragoram interpres ſacrarum literarum intellexit in Geneſi, capite 30. Et Cant. vij.

Mango, onis, eſt nō modo ſeruorum venditor, ſed aliarum etiā rerum, quę vt carius vendantur, ſolent à venditoribus adornari. Vnde eſt mangonizare agros & equos, pro eo quod eſt colere. Et Plinius lib. xxxvij. politores gemmarum, mangones appellat. Martia. Millia pro puero centum me magno popoſcit. Seneca in Epiſt. Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondūt. Aphricanus de verb. ſig. l. mercis appellatione, quo diſtet à venaliciario monſtrat.

Mappa, menſę ſtragulū eſt, quemadmodum & mantile, ſiue toral. Erántq; duo genera, alterum raſum, alterum villoſum, hoc eſt in tapetis ſimilitudinē contextum, quod & gauſape dicitur. Martial. in diſticho cuius index eſt, Mappa villoſa: Nobilius villoſa tegant tibi lintea citrum. De mantili quoque villoſo Virgilius in primo Aeneid. dixit: Tonſíſq; ferunt mantilia villis. quod Seruius ꝓ minutis exponit. Ouidius quoque in quarto Faſt. Duxerat ad dextram villis mantile ſolutis. Florentinus libro xxxiij. de ſupellectili legata, lege ſupellectili. Toralia, inquit, & mappa villoſa. Pro quo mēdoſe legitur. & oralia in panalioſa, nihili verba.

Materia, proprie dicitur circa quā verſatur faber tignarius ſiue lignarius. In communiori tamen ſignificatu dicitur de

subiecta cuiusque artis materia. Pau. lib. xviij. titu. de periculo & commo. l. quod si. Neque materia empta si furto perisset.

Mediastinus, quemadmodũ Priscianus in quinto carmine scribit, à medio videtur componi, quia medias partes balnei tenet, hoc est, qui in medio lauantum stat. Horatius in primo episto. Tu mediastinus tacita prece rura petebas. Acron in media vrbe viuens interpretatur, Porphyrion in media vrbe siue balneo exponit. Vlpianus libro xlvij. titulo de iniuriis. l. item apud. Multum interest qualis seruus sit, bonæ frugi, an mediastinus.

Mereo, meres, merui, est militare, siue stipendium in militia facere. Lucanus in sexto: Castrorum in plebe merebat. Iuuenalis: Castrorúmq; æra merentem. Suetonius in Iulio: Meruit & sub Seruilio Isaurico. libro xlix. digestorum, titulo de re militari, pro eo quod in libris antiquis legitur merere, in recẽtioribus scriptum est, militare.

Metalla, dicũtur venę vnde eruitur argentum, æs, & cætera quæ vulgus indoctum appellat metalla, dicta sunt autem metalla à metello, quod est scrutor siue inquiro: aut dicuntur metalla, quòd alia vena post aliam inueniatur, quod videtur Plinius libro 34. significare, vbi scribit quòd vbicũq; vna vena est inuenta, non procul alia inueniatur. Hinc metallarij & metallici dicuntur, qui sunt damnati ad metalla, hoc est effodiendam terram ex metallis. Aliquando simpliciter accipiuntur pro effossoribus metallorum, vt in libro digestorum, titulo de pœnis. & libro vndecimo Codicis, titu. de metallariis.

Metator, siue metatus, siue mensor, dicitur qui iussu atque autoritate principis milites in domibus incolarum collocat, siue in castris qua parte debeat quisque tentoria figere, ostendit. Vnde dictum est castrametari. Lucanus in primo: Hesperios veniã metator in agros. In Codice Iustiniano, titu. de metatis. l. j. Si quis, inquit, mensorum nostrorum manu qua deputatur singulis quibusque domus & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerint, ad instar falsi criminis constituti teneantur.

Metaxa, est congeries illa pensorum ex lino aut lana, quam Hispani paucis literis immutatis vocant madexa, vt in lib. xj. Codicis Iustiniani, titu. de murilegu. l. lotas. In posterum serica & metaxæ. Vitruuius lib. 6. De paludibus, inquit, tenues colligantur metaxæ.

Metro

Metrocomia, interpretatur villa matrix, dicta à meter, quod est mater, nõ quod Accursius hallucinatur, à metros, quod est mensura, & come villa, accipiendo villam, vt nunc vulgus loquitur. Iustinia. lib. xj. Codicis, in tit. non licere habitatoribus metrocomię loca sua ad extraneam conferre.

Metropolis, interpretatur ciuitas matrix: neque dicitur à metros quod est mensura, vt imperiti existimant, sed quod de metromia diximus, à meter quod est mater: vnde alia complura deriuantur, quæ in suo genere significant præcipuum & excellens, vt ortygometra, tettigometra, echinometra, accentu in penultima, pro duce cothurnicum, cicadarum, & echinorum. Modest. lib. xvij. dig. de excusatio. l. si duas. Decet autem maximo numero vti metropoles gentium.

Miliarium, vas erat ad coquẽdũ milium accommodatũ, quemadmodum pultarium ad coquendum pultem. Cato de re rust. Inter orbem & miliariũ vnum digitum interesse oportet. Palladius libro quinto de re rustica: Vas, inquit, æneum miliario simile. Pompo. libro xxxiij. ti. de au. & ar. leg. l. & si. Certè si cacabos argenteos habeat, vel militariũ, ꝓ quo t, litera expũcta, lege tu miliariũ.

Miniculator, is dicitur qui literas maiusculas, hoc est initiales siue capitales ex minio libris ex atramẽto iam scriptis adhibet. Vlpianus lib. xxxviij. ti. de operis liber. l. iurisiurandi. Si fortè, inquit, librarius vel miniculator, sic enim in libris antiquioribus legitur, & magis cohæret ei quod suprà dixerat librarius, & ei quod sequitur, vel calculator.

Molior, moliris, est moles ad ędificium aliquod coaptare. Virgilius primo Aeneid. Molirique arcem & manibus subuoluere saxa. Vlpia. lib. xxxix. l. j. de noui operis nun. Qui fortè in publico vel in priuato quid molitur. Inde molitio, onis, pro ipso apparatu ædificandi: vt infra eodem ti. l. stipulatio. Molitio, inquit, nõ impeditur. Demoliri verò & demolitio opponitur ei qđ est moliri, & molitio, pro eo quod est diruere & dirutio, vt in eo. tit. sæpe.

Mola manuaria, siue manualis, siue trusatilis, dicit̃ quæ ad frumẽti moliturã manu circũagitur, quæ, vt ait Virg. in More. Rotat assiduis gyris, & cõcitat orbẽ. Mola quoq; iumẽtaria, & ex Euãgelio, mola asinaria est, quã iumẽta versant. Iabo. Pris. lib. xxxiij. dig. de fun. inst. l. dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilis, iumẽtarias aũt instrumẽti esse Offilius ait, Molas verò aquarias, hoc est aquaversatiles, ante Iustiniani tẽpora

ratione nōdū legi. Is enim in ti.de aquęd.l.decernimus.molę aquarię meminit, quã sermonis Latini ignari molēdinū appellāt. Nã qđ legit alina molēdinaria in ti.de fun. inst.l.cùm delanionis, non à molendino, sed à molendo deductum est.

Meniana, vt ait Festus Pomp. ędificia erāt à Menio ciue Romano sic appellata, non à mœnibus sic dictū, vt putauit somniculosus Accursius. Is enim primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora. Hic est ille Menius qui post bona patris absumpta, locum sibi seruauit, vnde ludos spectaret, de quo Horatius in primo epist. Menius vt rebus maternis atque paternis Fortiter absumptis, vrbanus cœpit haberi, &c. Locus autem ille fuit Menianum, quod vltra ædificia protendebatur, in viã publicam propendens. Vitruuius libro quinto: Meniana, inquit, superioribus coassationibus collocentur. Suetonius in Caligula: Cum apparatu circi perspiciētem, pauci ex proximis Menianis postulassent. Valerius de mortibus nō vulgaribus: C. Licinius, Macer vir prætorius, Calui pater, dum sententiæ dicerentur, in Menianum cōscendit. Iabolenus de verborum significatione.l. malum nauis. Qualia, inquit, Meniana & subgrundaria essent. Vlpianus in titu. ne quid in loco publicō. l. prætor ait. Cùm quidam, inquit, velum in Meniano immissum haberet.

Meritorium, siue meritoria taberna, est stabulum siue caupona in quam viatores diuertũt: dictum meritorium, à mercede quam soluunt. Iuuenalis: Nam quæ meritoria somnos admittunt. Valerius de duobus Arcadibus: Quorum alter, inquit, ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam diuertit. Vlpianus in titulo de iniuriis.l. lex Cornelia. Ad meritoria, inquit, vel stabula non pertinebit. Accursius nescio quas nugas somniat, neq; id mirũ, cùm vigilãs quid esset meritoriũ nescierit.

Modus, & modulus, plerunque pro mensura accipitur, vt Horatius in secundo Sermonum: Hoc erat in notis modus agri non ita magnus. Frontinus de aquæduct. Aquarum, inquit, moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituendi sunt. In lib. digesto. xj. titu. est, si mensor falsum modum dixerit, & ibidem sæpe. Pau. lib. xxxix. tit. de dam. infe.l. damni. Eũ, inquit, qui modulorũ aut riui faciendi causa.

Mulsum, potio est quæ ex vino & melle cōcinnatur. Horatius primo Sermonum: Leui præcordia mulso Prolueris melius. Martialis in disticho cuius

ius lemma est, Mulsum: Attica nectareum turbatis mella falernum. Vlpia. lib. xxxiij. titulo de tritico & vino legato. l. si quis. Si mulsum, inquit, sit factum, vini appellatione non continebitur. Vlpia. lib. sexto, tit. de rei vendic. l. idem. Si ex melle meo & vino tuo mulsum factum sit.

Mundus muliebris, vt inquit Varro, dictus est à mundicia. Idem & ornatus, quasi ab ore natus, à Græcis cosmos dicitur. Vnde multi fuerunt autores quos Galenus citat, qui cosmetica, id est de ornatu scripserunt. Vlpianus titulo de auro & argento legato. l. argumento. Mundus, inquit, muliebris est quo mulier mūdior fit, & subdit quæ numerantur in mūdo muliebri, de quo etiā est titu.

Munimentū differt à monumento siue monimento, quòd monumentū est sepulchrū quod erigitur in defuncti memoriam, siue illud sit inane, siue cadauer complectatur. Munimentum verò est in ædificio illud quod ab inferēdo damno defendit, dictum à muniendo. Marcellus libro vndecimo, titulo de religiosis & sumptibus funerū. l. funeris sumptus. Munimentum sepulchri id esse diuus Hadrianus scripsit, quod muniendi eius loci causa factum sit.

Murileguli, dicuntur qui murices, hoc est cōchylia colligūt, ex quibus purpuraceus color inducitur. nam purpurarū genera complura sunt, buccinū, ianthinum, murex. de quibus in titulo de lega. tertio. l. Si cui lana. Igitur murileguli sunt purpurarum conquisitores, de quibus Iustinia. lib. xj. Codicis, tit. de moneta. & murileg.

Muria salsamentum siue salsugo exudās ex piscibus salitis, qua antiquiores vtebantur ad ciborum condituras. Aliquando muria ex sale tantum & aqua macerata constabat, quæ muria dura cognominabat: quomodo autem fiat. Plin. & Columella ostendunt. Vlp. in tit. de penu leg. l. qui penum. Laceratos, inquit, cum muria sua contineri, Labeo ait.

Murrha, & vasa murrhina dicebantur quæ ex murrha lapide precioso tornabantur. Lucanus: Non auro murrháque bibunt. Martialis: Si calidum potas ardenti murrha falerno Conuenit. De murrha lapide Plinius lib. 37. plura. Sed huius lapidis vas vnum tantum nostro seculo monstratur Venetiis in ærario diui Marci: Agatham ipsi vocant. De vasis murrhinis Martialis: Surentina bibis, nec murrhina sume, nec aurū. Et Iuuenalis: Grandia tolluntur crystalla, maxima rursus Murrhina. Florentinus in titulo de supellectili

lega.

legum supellectili. De murrhinis, inquit, & crystallinis dubitari potest, atque ibidem: Murrhina & crystallina ex eadem materia esse. Item Pompo. tit. de auro & arg. leg. l. & si non. Murrhina, inquit, vasa in gemmis non esse, Cassius scribit.

N

NAtales, in numero multitudinis sunt ipsa nascendi cōditio, siue illa sit obscura, siue clara. Plinius lib. 18. Ruffus infima natalium nobilitate. Cornelius Tacitus: Fuscus ingens ætate, claris natalibus. Iuuenalis: Palmā inter dominas virtus natalibus æquat. Apud Iurisconsultos lib. xliiij. dig. tit. est de nata. restitu. quasi natales de natalibus claris tantum dicantur.

Negociū facere, siue negociū exhibere, quod apud Iuriscōsultos frequēter legitur, significat molestiā alicui facere, & sic est illud: In eum qui calumniæ causa negociū faceret. & illud: Qui pecuniā acceperit vt faceret negociū vel nō faceret, pro eo quod est molestiam.

Nomē pro debitore, maximè in re fœneratoria apud Iurisconsultos sæpissimè inuenitur. Seneca de vita beata: Nūquā magis nomina facio quàm cùm dono. Alphius fœnerator apud Columellā: Optima, inquit, nomina nō adpellādo fieri mala. Horat. Cautus nominibus certos expēdere nūmos. Iuue. Qui venit ad dubium grādi cū codice nomen. Hinc apud Iuriscōsultos pecuniæ in nominibus dicuntur quæ datæ sunt fœnori. In hac quoque significatione accipitur nomen ab Vlp. lib. xlvij. dig. in ti. de fur. l. si qs vxori. Si qs, inquit, seruo meo persuaserit, vt nomen suū ex instrumento tolleret.

Non, particula negatiua turbat sensum adiecta, in tit. de offic. proconf. Legatus, inquit, mandata sibi iurisditione iudicis dādi ius nō habet. Cæterū in Pandectis non, particula nō habetur. Notauit primus hūc errorem Angelus Politianus in quadam obseruatione eius cēturiæ, quam tunicam nobis videre contingit.

Nosocomion, interpretatur infirmorū siue ægrotantiū villa: nā nosos interpretatur morbus, & come villa. Hiero. ad Oceanū de epitaphio Fabiolæ: Primo omniū nosocomion, id est languentū villā instituit. Iustinianus in Codice, tit. de sacrosan. eccle. Nosocomia, inquit, vel brephotrophia. Item coll. j. de nō alienando nosocomion vel brephotrophium. Nosocomos vero appellatur qui præsidet nosocomio, vt coll. ij. de non alienandis, &c.

Notarius, non est qui vulgò putatur, hoc est tabellio, sed qui excipiens verba dictantis per notas

notas & compendia scribit. Talis describitur à Martiale in disticho cuius index est, Notarius: Currant verba licet, manus est velocior illis, Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Paulus libro xxix. digesto. titulo de militari testamen. l. Lucius Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit, & antequam literis perscriberetur, vita defunctus est. Ergo per notas intelligendum est, per literarum compendia, hoc est breuiaturas.

O

Obsidianus lapis ab Obsidio quodam inuētus dicitur. de quo Plin. lib. 36. In genere vitri & obsidiana numerantur ad similitudinem lapidis, quē in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquādo & translucidi, crassiore visu atque in speculis, reddente pro imagine vmbras. Idem libro 37. Inueniūtur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solum in Aethiopia & India, sed etiam in Samo & in litoribus Hispaniensis oceani. Meminit eiusdem Sueton. in Augusto. Pomponius lib. xxxiiij. dig. tit. de auro & arg. lega. l. etsi. Gēmæ, inquit, sunt perlucidæ materię, velut smaragdi: Lapilli contrariæ superioribus naturæ, vt obsidiani, non abasiani, vt in codicibus recentioribus legitur.

Obsonatores, dicuntur qui obsonia emunt, hoc est cibos recentes ex macello, foro boario, foro olitorio, aut eiusmodi locis. Seneca libro 6. epist. Adiice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est. Martia. in disticho, cuius lemma est, Obsonator: Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec vnum addideris verbum, cœna parata tibi est. Marcel. titu. de lega. iij. l. legatis seruis. Cubicularios, inquit, & obsonatores. Accursius, vt est in excogitandis ineptiis diligentissimus, obsonatores dupliciter exponit, aut qui domino præstant silentium dum dormit, quasi à somno dictos, aut qui canunt dum cœnat dominus, quasi à sono vocis.

Odyssea, opus est Homeri poëtę, in quo Vlysis errores prosequitur, quoniam Vlysses à Græcis dicitur Odysseus, citatur à Marcello in tit. de lega. iij. l. legatis. Sic denique in Odyssea Homerus ait, & subdit carmen Græcum.

Oenomeli Græcis dicitur, quod fit Latinis mulsum, ab œnos qđ est vinū, & meli mel: quoniam ex vino & melle cōstat, queādmodū in verbo mulsum diximus. Apud Galenum cæterósque medicos crebra fit mētio œnomeli. Vlpia. in titu. de tritico & vino legato. l. si quis vinum.

vinum. Oenomeli planè, id est vinum dulcissimum continebitur. pro quo mendosè legitur cœnomeli.

Olitor, est qui vulgò appellatur hortulanus, dictus ab olerib', hoc est, herbis hortẽsibus. Inde olitanus, a, um, ad hortum siue horti curatorẽ pertinens. Plin. lib. 19. Vrceola olitoria ex his factitari prodiderunt. Vlpia. de verb. signific. l. Vrbana. Horti vinearij fortè vel olitorij. nec dicitur ab oliuis, sed ab oleribus.

Opera, æ, est labor diurnus, quẽadmodum à Paulo & Vlpia. diffinitur, lib. xxxviij. dig. tit. de operis liber. differt autem ab opere, quoniã in vno opere plures operæ cõsumi possunt, & vna opera plura opera fieri possunt.

Opistographa, dicuntur quæ in tergo chartæ scripta sunt, ab opisthen, quod interpretatur retro, & grapho scribo. Eiusmodi est scriptura de qua dixit Iuuenalis: Scriptus & in tergo nec dũ finitus Orestes. Et Martialis: Scribit in auersa Picens epigrammata charta. Plin. in epist. Reliquit, ait, commentarios opistographos & minutissimis literis scriptos. Consultus in tit. de bon. poss. l. chartæ appellatione. Proinde, ait, si in opistographo quis testatus sit, hinc peti bonorũ possessionem. vbi Accursius dupliciter peccat, tum in opistographo, id est vbi opes scribuntur, exponens: tum in epistographo, id est in epistola.

Orichalcũ, interpretatur æs montanum, nam oros est mons, & chalcos æs: nam quod vulgò aurichalcum dicitur, nulla ratione defendi potest. Tum ex illo principio omnium consensu recepto, non solere fieri compositionem ex Græco & Latino, tum autoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum est, quòd in carmine semper prima breuis reperitur. Virgil. 12. Aenei. Alböque orichalco Circundat loricam. Et Horat. in Poëtria: Tibia non vt nunc orichalco iuncta tubæque Aemula. Aurichalcum verò non posse dici Sextus Festus Pomp. est autor. Aurichalcum, inquit, quidam putauerunt compositum ab ære & auro. Sanè verò orichalcum dicitur, quod in montosis locis inuenitur: mons etenim Græcè oros appellatur. Vlpia. titu. de legatis tertio. l. si quis electrum, inquit, vel aurichalcum contineri. In titulo quoque de actio. empt. & vendit. Quemadmodum, inquit, si quis vas aurichalcum, sed orichalcum legas.

Orcinius, ab orco dicitur. Est autem Orcus inferorum atque mortis deus. Virgil. 2. Aeneid. Multos Danaum dimittimus orco

orco. Idem in 6. Vestibulum ante ipsum primísq; in faucibus orci. Hinc orcinius libertus, qui sit ipsius testatoris defuncti & in orci familiam adscripti. De pheretro in quo mortui efferuntur dixit Martialis: Orciniana quæ feruntur in sponda. Vlpia. lib. 10. tit. de fideicommis. liber. l. ergo. Qui directam, inquit, libertatem acceperunt, orcinij erũt liberti. Orcinij quoque liberti meminit Iustinianus lib. ij. Institut.

Orphanotrophium, penultima lõga, locus est vbi orphani alũtur, quemadmodũ brephotrophium vbi infantes, vt suo loco diximus. In Codice Iustiniani titulus est de orphanotrophiis. quorum etiam meminit frequenter tit. de sacrosanct. eccle. Orphanotrophus, is dicitur qui orphanotrophij curam gerit.

P

PAegma, atis, ludus interpretatur, à pezo, quod est ludo. Erat autem pægma machina in sublime tendens, in qua puerorum cantantium erant nidi. Seneca lib. 13. epist. his verbis pægma describit: His, inquit, annumeres machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebant sua sponte coëuntibus, aut iis quæ eminebant, paula[...]in se residentibus. Iosephus quoque in triumpho Vespasianorum nõnihil de pægmatis scribit. Iuuena. Et pægma & pueros inde ad velaria raptos. Martialis: Et crescunt media pægmata celsa via. Claudian. Mobile ponderibus descẽdat pęgma reductis. Vlpianus in tit. de fundo instructo. l. quęsitum. In emptionem, inquit, domus specularia & pægmata cedere.

Paganus, à pago dicitur, quemadmodum à vico vicinus: habet tamẽ aliquando remotiorem significatum, atq; pro eo accipitur, qui non est militiæ sacramento addictus, vt nemo sit qui non aut paganus aut miles dicatur. Iuuenal. Citius falsum producere testem Contra paganum possis, quàm vera loquentem, Contra fortunam armati, id est, contra militẽ. Modestinus in tit. locati & cond. l. si ignorans, inquit, militi, quasi pagano locauerit. Item multis aliis in locis digestorũ, sed nunquam in alia significatione. Siquando tamen à iunioribus paganus pro infideli accipitur, id per trãslationem fit, quasi non sit initiatus ad sacra religionis Christi, atque illius militiæ adiuratus.

Pancratium, vt scribit Vitruuius, locus erat in quo athletæ exercebantur. Plin. lib. 34. Puerum autoli cum pancratio

victoriam. Propertius libro tertio. Et patitur duro vulnera pancratio. Vlpianus libro ix. titulo ad legem Aquiliam. l. qua actione. Si quis in colluctatione, inquit, vel in pancratio. Vnde pancratiastes pro athleta qui se in pancratio exercet.

Pandecta, potest interpretari cõprehensorium, hoc est, omnia continens, à pan, quod est, omne, & dechomæ comprehendo. Gellius lib. xix. Sunt, inquit, qui Pandectas, id est, omnium receptacula inscripserũt. Idem lib. xij. Quas Græco vocabulo Pandectas, id est, promiscua & omnimoda continẽtes libros. Hinc Iustin. li. 50. digestorum, Pandectas Græco titulo prætitulauit, non quemadmodum quidam existimant, pandectas fuisse libros Iuriscõsultorum, ex quibus conflatum est ius ciuile, quod Iustinianus Imperator in quinquaginta libros redegit.

Pannicularia bona, quemadmodum Vlpianus in tit. de bonis damnatorum definit, sunt ea quæ in custodiam receptus, secum attulit, non omnia quidem, sed vestem qua is fuerit indutus, & nummos inueterales, & annulos parui precij.

Pantomimus, dicitur is qui mimos repræsentat, atq; in ea arte tantum pollet, vt omnia possit imitari, à pan, quod est omne, & mimeomæ, quod est imitor. Seneca in 4. epist. Si clamor & plausus & pantomimica instrumẽta perstrepuerint. Iulius Firmicus lib. 3. matheseon. Si luna, inquit, à Mercurio defluens ad Venerem peruenerit, organorios aut pantomimos facit. Iabole. li. xxxviij. dig. tit. de operis libert. l. si libertus. Si libertus, inquit, artẽ pantomimi exerceat. & suprà eodem tit. l. patronus. Si quis, inquit, pantomimum vel archimimum libertum habeat.

Papyrus, frutex est in palustribus Aegypti locis, aut quo Nilus non fluit brachiali crassitudine, decem cubitorum altitudine: ex cortice verò stragulas Aegyptij faciunt, atque ex eodem chartas. & est alioqui materia combustibilis. Vlpianus in titu. de leg. iij. l. ligni appellatione. Harundines, inquit, & papyros comburunt.

Paranymphi & paranymphæ dicuntur Græcè, qui Latinis sunt pronubi & pronubæ, hoc est, nuptiis præsidentes. August. 14. de Ciuitate. Nónne omnes famulos atque etiam ipsos paranymphos ante mittit foras, quàm blãdiri coniux coniugi incipiat? Hieronymus in Serm. assump. Mariam, inquit, angelus Gabriel ac si cœlestis paranymphus intactam custodiuit. dictus est autẽ paranymphus à para quod est iuxta, & nymphe,

nymphe, sponsa: quasi assidens sponsæ. Commentator Decretorum paranymphas somniat esse ancillas: dictas sic, vt ille putat, à parando lymphas.

Parapherna, bona sunt quæcunque præter dotem dantur spõsæ. Vnde paraphernica instrumenta dixit Sidonius Apollinaris puellæ tradita. & dicuntur parapherna à para quod est præter, & pherne dos: non vt vulgus loquitur, paraphrena. Vlpia. lib. xxiij. dig. tit. de iure dotium. l. si ego. Si res dentur, ea quæ Græci parapherna vocant, quæque Galli peculium appellant.

Parephippius, est qui equo insidet, siue equorum sessor, à para Græca præpositione, & ephippium. Iustinianus lib. xij. Cod. tit. de cursu publ. l. parephippium. Parephippium, inquit, eum videri, qui vsurpato vno vel duobus veredis, quos solos euectio continebat. Est autem ephippium stragulum quod equo imponitur. Horat. Optat ephippia bos piger, optat arare caballus. Martial. in disticho cuius lẽma est, ephippium: Stragula succincti venator sume veredi, Nam solet à nudo surgere ficus equo.

Parochus, interpretatur dator siue præbitor, hoc est, tributarius. Vnde scribit Aulus Gellius: Ventidium velut parochum victum sibi ægrè quæsisse. & erat parrochorum magistratibus præbenda conducere. Horat. 1. Serm. Parochi qui præbent ligna salémque. Idẽ in 2. Vertere pallor. Tum parochi faciem. Inde est parochia, parochorum communio. August. 14. de ciuitate: Fuit quidam nomine Restitutus in parochia Calameñ. eccle. non vt illiterati dicunt, parochia per duplex r.

Parœcos, est incola siue habitator in loco, & parœcia incolatus siue habitatio, à para quod est iuxta, & œceo habito. Pompo. de verb. signific. l. pupillus. Incola, inquit, est qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci parœcon vocant.

Paropsis, dis, genus est lancis grandioris, de qua in Euang. Qui intingit mecum manum in paropside, pro qua alius Euangelista catinum posuit. Senec. in 5. de beneficiis: Sic paropsidem argẽteam & auream dicimus. Iuue. quàm multa magnáq; paropside cœnat. Martia. Cui portat gaudens ancilla paropside rubra Halecem. Pomponius de auro & argento leg. l. & si veluti paropsidas, tabulas, trullas.

Passum, est vinum illud quod ex vuis passis conficitur. Hispani bastardo appellant. Seruius in illud Virg. 2. Georg. Et passo psythia vtilior. Passum, inquit,

ideò dicitur, quod ab igne patitur decoquendo: sed illud quod decoquitur, non passum, sed defrutum aut sapa dicitur. Iuuen. Passum & municipes Iouis aduexisse lagenas. Vlpia. de triti. & vino leg. l. si quis. Passum, inquit, nisi contraria mens sit intelligitur. Proculus in eo. tit. l. qui vinum. Cui dulcia legata essent, omnia hæc esse legata, mulsum, passum, defrutum, & similes potiones.

Pastinare, est agrũ fodere, dictum verbũ à pastino, quod est ferramenti genus bifurci quo plantæ panguntur. autor Columella libro quarto de re rustica. Sed consuetudo quicquid emoti soli vineis præparatur, repastinatũ vocat. Matthæi duodecimo: Vineam pastinauit homo, & sepem circundedit. Vlpianus libro xliij. quod vi aut clam. l. semper. Is cui fundum pastinandum locaueras. Paul. de verborum signific. l. impensæ. sicuti arbusti pastinatione vltra quàm necesse fuerat.

Pater, præter notam significationem quam habet in promptu, significat etiam senatorem: nam senatores patres conscripti appellantur, illi propter ætatem, hi propter curam. hoc adnotaui ne quis decipiatur Accursij verbis, in illud Iustiniani libro x. Institutionum, titulo quibus modis ius pat. potest. sol. Quem sibi princeps patrem elegit: id est, Senatorem.

Peculatus, furtum est rerum publicarum, cœptum dici à pecore eo tempore quo Romani nihil præter quàm pecudes possidebant, Sallustius in Iugurtha: Peculatus ęrarij factus est. hinc apud Iurisconf. in lib. dig. ti. est ad leg. Iul. peculatus.

Peculium, verbum quoque frequens in iure ciuili, vt ait Seruius in illud Virg. Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Est simpliciter patrimonium: ita enim maiores nostri dicebant à pecoribus in quibus eorum constabat vniuersa substantia, sed postea illud tantum appellari cœptũ est peculiũ, quod seruus in potestate domini j, & filiusfamiliâs in potestate patris cõstitutus posʃidet.

Pecunia præterea dicta est à pecude, quoniam, vt inquit Varro, à pastoribus horum vocabulorum fuit origo. Plinius libro 33. pecuniam accepisse nomen scribit à nota pecudis nummo impressa: sed iam pecunię appellatione omne illud continetur, quod pecunia mẽsurari potest. Paulus de verborum significatione. l. pecuniæ. Pecuniæ, inquit, appellatione rem significari Proculus ait, hoc est patrimonium. infrà eodem titulo Vlpianus: Pecuniæ, inquit, non solùm numeratam pecuniam complectitur,

ctitur, verum omnem omnino potentiam, hoc est omnia corporea.

Pecus, pecudis, est omne animal quod caret ratione atque effigie humana, nam & de piscibus Horatius in primo Carminum dixit: Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes. Caius tamen libro nono digestorum, titulo ad legem Aquiliam. l. lege Aquilia. Seruius, inquit, nostris exæquantur quadrupedes quæ pecudum numero sunt, & gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini: sues etiam, sed canis inter pecudes non est.

Pedamentum, dicitur vitis fulcimentum. Varro in primo de re rustica: Quibus stat rectè vinea dicuntur pedamenta: quæ transuersa iunguntur, iuga. Vlpianus libro xlvij. de tigno iniuncto: Vineis, inquit, necessaria, perticæ, pedamenta.

Pedules, calceatui aptæ fasciæ erant, quibus antiquiores vtebantur. Plinius libro octauo, Mures ait, abrosisse Carboni imperatori fascias quibus in calceatu vtebatur. Tales fascias Vlpianus crurules & pedules vocat, in titulo de auro & argento legato. l. argumento. Fasciæ, inquit, crurules pedulésque & pilea vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt: vbi crinales pro crurules legitur.

Periurare, quoties in libris dig. legitur, est vitium scriptoris, quoniam in Pandectis Florentinis, semper pro eo legitur peierare.

Pellex, concubina est illius qui habet vxorem: eóque distat à pallaca, quæ est concubina cœlibis. dicta est autem pellex à pelliciendo, quod videlicet attrahat alliciátque alterius virum. Cui mulierum generi pœna est à Numa Pompilio constituta hac lege: Pellex aram Iunonis nec tangito: si tanget, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cædito. Paulus de verborum significatione. l. masurius. Caius, inquit, Flaccus scribit pellicem vocari, quæ cum eo cui vxor sit, corpus misceat, aut quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit.

Penaria cella, & penarium, vt inquit Varro, locus est vbi penus reponitur atque adseruatur. Cicero quinto in Verrem actione: Cato sapiens Siciliam cellam penariam reipublicæ dicebat. Vlpianus titulo de penu legata. l. qui penum. Quæ horrei penarij vel cellæ penariæ instituẽdæ gratia habẽtur.

Penus penoris, siue penus, us, est, vt ait Cicero in vndecimo de natura Deorũ, omne illud quo vescuntur homines. Atque vt

Phauorinus apud Gelliũ ostendit, penus est quod longæ vsionis gratia contrahitur atq; reconditur: ex eo dictum quòd non in promptu sit, sed intus reconditur, & habeatur penus. Apud Iurisconſ. tit. de penu legata, hoc est, iis de rebus quæ adseruantur in penario ad longum tempus: nam quæ ad breue, in promptuaria sunt cella, inde appellata quòd in promptu sit, quemadmodum penus in recessu interiori.

Penes, præpositio, vt inquit Festus, differt ab eo quod est apud, quod apud personã tantum cũ loco significat: vt si dicas, pecunia est apud me, possis id rectè dicere etiam si tua non sit. Penes verò nõ tantùm personam & locum designat, sed etiam dominium: vt si dicas, pecunia est penes me, significat quod est tui iuris ac potestatis. Vlpia. in tit. de verb. signific. l. penes te. Penes te, inquit, amplius est, quàm apud te est: nã apud te est, quod qualitercunq; à te teneatur, penes te est quod quodammodo à te possidetur.

Peniculus, pictoris est instrumentum quo inducit in picturam colores: dicitur & penicilius, vtrunq; per diminutionem ab eo quod est penis, hoc est, cauda inclinatum: nam in modum paruæ caudæ prominent setæ ex quibus fit peniculus. Plinius libro 35. Arrepto peniculo lineã ex colore duxit. Martianus in tit. de fundo instructo. l. pictoris. Peniculi, inquit, est cautheria & conchæ.

Perduelles, ab antiquioribus dicebantur, qui postea dicti sunt hostes: nam hostes dicebantur quos nunc vocamus peregrinos. Cicero in primo officiorum: Equidem illud animaduerto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam mitigante. Caius in titulo de verborum signific. l. Quos nos, inquit, hostes appellamus, veteres perduelles appellabant. hinc perduellio, onis, pro ipsa in rempubl. aut in principe hostilitate eorum qui hostes patriæ iudicati sunt. Suetonius in Iulio: Subornauit qui Caio Rabirio perduellionis diem diceret: Perduellionis crimine primus omniũ damnatus est Horatius, ob sororem interfectam, sed absolutus. Vlpianus in tit. ad legem Iuliam. l. is qui. Qui perduellioni, inquit, reus est, hostili animo aduersus rempublicam vel principem animatus est.

Pergula, est mensa in qua opifices opera sua vendenda exponunt. Hinc Plin. scribit Apellem tabulas quas pingebat transeunti populo iudicandas in pergula consueuisse proponere. Vlpianus lib. nono digestorum,

ſtorum, titulo de iis qui deiecerunt. l. ſi vero. Cum pictor, inquit, in pergula clypeum vel tabulam expoſitam habuiſſet, eáq; excidiſſet.

Pharmacum interpretatur venenum, quod tam Græcè quàm Latinè medium indifferẽs eſt ad bonum & ad malum. Caius de verbor. ſign. l. qui venenum dicit.

Philyra ſiue philura, arbor eſt quæ à Latinis tilia dicitur. appellantur quoque philuræ tuniculæ quædam intra philuræ arboris corticem: atque inde librariorum quoque chartæ ad ſcribendum philuræ dicuntur, ſiue illæ ſint ex tilia ſiue ex quacunq; alia materia. Martianus de philologiæ nuptiis libro ſecundo: Rari vero libri in philyræ cortice ſubnotati. Herodianus quoque libro primo mentionem libelli facit è tenuiſsima philura. Plinius libro xiij. Præparantur, inquit, ex papyro, chartæ diuiſæ acu in prætenues, ſed quamlatiſsimas philuras. Vlpianus titulo de legatis tertio. l. librorum appellatione. Siue in philura, inquit, aut in vitellitia vt nonnulli conficiunt.

Philippi, orum, colonia eſt Thraciæ, ſiue Macedoniæ, de qua Lucanus in primo Pharſaliæ: Vidi iam Phœbe Philippos. Extat epiſtola Pauli apoſtoli ad Philippenſes. Philippenſis coloniæ meminit Iuriſconſultus in titulo de cenſibus.

Piſtrinum dicitur locus ſiue machina in qua frumentum molitur dictum à pinſendo, hoc eſt molendo. & piſtores qui molunt. & piſtrinarij qui piſtrini curam gerunt. Paulus de verborum ſignificatione. Piſtrinum & horreum inſulę dotali adiectum. in titulo quoq; de impenſis. l. j. & ſæpe aliàs.

Pityocampe, vermis eſt ſiue eruca in nucibus pineis: nã pitys eſt pinus, & campe eruca. Plinius libro xxiij. Pinorum, inquit, erucas, quas pityocampas vocant. Item libro xxix. Eadẽ in pityocampis in pinea naſcẽtibus, eadem bupreſti ſimiliter præparatur. Marcellus libro xlviij. ad legem Corneliã de veneficis & ſicariis. l. eiuſdem. vbi pro bupreſti & pityocampis buboſtrum & pityocarpas mendoſe legitur.

Plagæ, ſunt retia rariores maculas habentia. Virgilius quarto Aeneid. Retia rara plagæ, lato venabula ferro. Vlpianus in titulo de fundo inſtruct. l. quęſitum. Aucupes, inquit, & plagæ huiuſmodi inſtrumento continebuntur. Accurſius plagas palos eſſe putauit, quibus retia fulciuntur.

Plagiarius, non tam eum ſignificat, qui ſurripit ſeruos alienos quod putauit Accurſius, quàm eum qui liberum hominem in

seruitutem trahit, quíque hominem emit, quem scit esse liberum, & qui liberũ esse sciẽs vendit, aut eo vtitur quasi seruo. Plagium vero est ipsa pœna quæ plagiario infligitur. Martialis: Impones plagiario pudorem. Plagiariorũ quoque meminit Paulus apostolus in prima ad Timotheum epist. Apud Iurisconsultos titul⁹ est de plagiariis ad legẽ Flauiam.

Polio, onis, dicitur qui arma polit. Iulius Fir. libro ij. Mars, inquit, & Mercurius in decimo ab horoscopo loco poliones faciũt. Callistratus lib. 50. de iure immunita. l. quibusdã.

Polyposus, is dicitur qui polypo morbo laborat. est autem polypus, vt inquit Celsus lib. septimo, caruncula modò alba, modò subrubra, quæ narium ossi inhæret, strangulátq; hominem, maxime Euro aut Austro flante. Paulus quoq; Aegineta: Polypus, inquit, tumor est pręter naturam, in naribus consistens, à similitudine marini polypi nominatus, quod eius carni similis sit. Galenus libro tertio decameridon multa de origine & cura illius scribit. Vlpianus libro vigesimoprimo digestorum, titulo de ædili. edicto. l. Qui clauum habet, morbosus est, & polypossus.

Polinctores dicuntur funeris paratores. nam polincere est funus parare. Plautus in Penulo: Propterea apud vos dico confidentius, quia mihi polinctor dixit, qui eum polinxerat. Idẽ in asinaria: Ecquis currit polinctorem accersere? mortuus est Demenetus. Vlpianus de institoria actione. l. quicunq;. Si libitinarius, inquit, seruum polinctorẽ habuerit, isq; mortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriã actionẽ. Itaq; nonnihil interest, cũ Libitinarij videantur qui funus curãt, polinctores qui efferũt.

Popina, locus est vbi edulia esculentáq; parantur hominibus non satis honestis. Vnde Lucilius: Infamémq; inhonestam, turpémque odisse popinam. Nonius: Quos nunc dicimus tabernarios à popinis, vel luxuriosos qui se popinis dedũt. de legatis tertio. l. cętera. Ad tabernas, inquit, vel popinas extenditur.

Postliminium, vt inquit Festus, à post & limen componi videtur: nam postliminio, inquit, receptus est is, qui cum extra limina, hoc est, terminos prouinciæ captus fuerat, rursus ad propria reuertitur. Cicero tamen in libro Topicorum ex autoritate Seruij Sulpitij, in postliminio nihil esse putat nisi post, liminium vero nihil significare, sed tantũ nominis esse productionem, vt timus in legitimus, & finitimus, & tull

tullium in meditulliū. & subdit: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus, clitellarius equus, equa quæ fręna recipere solet. Vnde in libris digestorum titulus est de captiuis & postliminio reuersis.

Pręses, is dicitur qui prouinciā armis tuetur, ne desciscat atq; rebellet, à dominio illius cui est subiecta. Sed quēadmodū Vlp. in tit. de officio pręsidis ait, ad illū pertinet potissimū, vt pacata & quieta sit prouincia quā regit. sic euāgelista Pilatū Iudææ pręsidē appellat, sub quo CHRISTVS passus est.

Præmatura, dicuntur poma quæ nondū venerūt ad maturitatē. Luca. lib. vij. Ad præmaturas segetū ięiuna rapinas: Agmina cōpulimus. & sic per translationem mors præmatura dicitur, quæ venit ante tempus. Gell. libro 19. Cum significamus coactius quid factum & festinantius, tunc rectius pręmaturè id factū esse dicimus. Papinianus lib. 45. dig. titu. de stipulationibus. l. liber homo qui bona fide. Decem, inquit, hodie dari spondes? dixi posse vel ab eodem die pecuniam peti, nec videri præmaturius agi non finito stipulationis die. præmaturius exponēdum est, id est, festinantius, vt apud Gellium.

Prętorium, non solum est domus vbi Prætor habitat, vel vbi ius reddit, sed etiam regum, principum, & summorum magistratuum. Vnde nauis prætoria, & cohors prætoria, & porta prætoria, id est, ad regē vel principem pertinēs. Significat quoque prætoriū, villam in agro magnifice extructam, in qua significatione accipitur apud Iuuenal. Criminibus debent hortos prętoria, mensas. Marti. Ad lapidem Torquatus habet prætoria, quartum. Sueton. in Caligula: In extructionibus, inquit, prętoriorum atque villarum omni post habitatione nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod effici posse negabatur. Nerat. lib. 8. tit. de ser. ru. pręd. l. rusti. pręd. Vel cloacam, inquit, habere licere per vicini domū, vel prętorium, vel protectum habere licere. Vlpi. de verb. signif. l. vrbana. Sed & si forte stabula sunt vel alia meritoria in villis & in vicinis, vel si prætoria voluptati tantum deseruientia, quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. En quomodo vtrobique prætorium pro ędificio in agro ponitur.

Pridie, cum accusatiuo & cū genitiuo cōstruitur: nam vt ait Prisci. tēporalia & localia aduerbia in prępositiones transferuntur, vt pridie calendas, & pridie calendarū. Vlp. lib. 24. tit. solu. matrimo. l. fructus. Si

mulier, inquit, pridie vindemias dotem dederit. Idem tit. de testamentis.l.qua ætate. Si testamentum,inquit, pridie calendarum fecerit.

Primipilus in bello dicebatur, qui quatuor centuriis, hoc est, qui quadringentis militibus præerat. Martia. Grata pudens meriti tulerit cum præmia pili. Modest.lib.xxvij.tit. de excusat.l.non solum. Qui primipilum,inquit,expleuit,& ibidem: Qui ad caligatas militias & reliquas militauerunt, & in eodem tit. atque eodem autore. l. sed & primipilarij, inquit,ex constitutionibus imperialibus vacationem habēt. Appellatur & idem primipilaris,vt de leg.iij.l.pater filium. Iulius,inquit, Agrippa primipilaris. Iustinia. libro xij. Codicis,de primipilo & dignitate, & commodis primipilatus nonnihil disseruit.

Principia, in castris dicebantur, in quibus principes castra metabantur:nam vt inquit Varro de lingua Latina, milites hastati dicti sunt qui primi hastis pugnabant, pilani qui pilis:principes qui principio gladiis. Inde principalis porta castrorum dicitur, vt inquit Festus, ꝙ in eo loco est, in quo principes ordines tendunt, id est tentoria figūt, & principalia ĩ castris inde dicta, vt apud Trogū lib.xi. Si principalia castrorum cerneres, senatum te alicuius reipub. priscæ videre diceres. Sunt itaq; principia in acie,vbi cōsistunt milites, cognominati principes. Liuius libro 8.ab vrbe cond. Principia Latinorū proturbant clamore sublato. Valerius de discip.militari: Ad principia,inquit,per omne militiæ tēpus adesse. Teren.in Eunu. Tu hosce instrue, hic ego ero post principia. Martia.lib. xlix. de re militari.l.officiū. Officiū,inquit, tribunorū est principiis frequenter interesse. Accur. principiis exponit,cùm milites assumūtur, vel cū rixa aliqua nascit. Sed nihil mirū est,reconditos sensus ignorasse, qui cōsueuit in manifestis cæcutire.

Priuilegiarius, is appellatur cui priuilegiū aliquod est concessum, qui ab indoctis priuilegiatus dicitur: pari errore illi quod pro beneficiario,vocant beneficiatū: nā beneficiarius & priuilegiarius,ea figura dicuntur, qua donatarius,legatarius,testamentarius,depositarius. Vnde milites beneficiarij dicti, qui vacabant officio. Festus,Vegetius,& Cæsar belli Gallici vltimo cōmentario. Vlpia.lib.xlij.de priui. cred.l. si vētri. Quorū pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit. Et statim bis ponit creditores priuilegiarios. Idē lib. ij.de pact.l.rescriptū. An priuilegia

legiariis, inquit, absentibus hæc pactio noceat. Idem Vlp. lib.xiiij. tit. quod cum eo qui in aliena potestate. l. sed an hic. Rectè, inquit, dicetur occupantis meliorem esse conditionẽ, nisi quis priuilegiarius veniat. Sed neque priuilegium dicitur quod priuet legem, vt isti putant, sed quod sit lex priuata, hoc est propria alicui in illius fauorem concessa.

Procurator Cæsaris, erat qui res Imperatoris procurabat. Refert Cornelius Tacitus, quòd Claudius Cæsar procuratoribus suis omne ius tradidit, parémque vim in rebus peragendis esse voluit, ac si ipse statuisset, atque vt simpliciter loquamur, Vlpiano libro iij. digest. autore, procurator est, qui aliena negocia mandato domini administrat, sed de officio procuratoris Cæsaris, titu. est in primo digesto. lib. vbi Vlpianus ait, quæ acta & gesta sunt à procuratore Cęsaris, sic ab eo comprobari, ac si à Cæsare gesta essent.

Promercalia, dicuntur quæ vt diuendantur pluris, fuerunt empta. Gellius libro 4. Ex iis, inquit, quę promercalia & vsualia. Columel. libro primo: Aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupet. Idem libro 12. de officio villici: Pecuniam domini neque in pecore, neq; in aliis rebus promercalibus occupet. Paul. lib. xxv. dig. tit. de impensis. l. quod si. Quod si res, inquit, in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales, tales impẽsæ nõ voluptuariæ, sed vtiles sunt.

Prolytæ, Iustiniano autore, in prooemio digestorum, illi dicebantur scholares, qui quintum iam annum iuri ciuili operam dederunt, quemadmodum appellabantur lytæ, qui quatuor annos eidem studio incubuere, nam quod legitur coloritæ, pro eo quod debuit esse prolytæ, mendum est manifestarium, ex Florentinis illis Pandectis deprehensum. Sed cur illi dicantur lytæ, id est soluti, hi verò prolytæ, id est præsoluti, nondum mihi liquet, nisi fortè hi sunt quos nunc vocant licentiatos: illi, quos baccularios.

Promptuarium, cella est in qua reponuntur edulia quæ ad vsus cotidianos cõparata sunt: eóque differt à penario, vt in suo loco dictum est, cùm sit penus, vt Phauorinus ait, quod longe visionis gratia conquiritur. Apuleius in primo de asino. Ex promptuario oleum vnctui, & lintea tersui. Hierony. interpres in Psalmo, Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Pau. tit. de penu leg. l. nã quod. Si cui quæ in promptuario sunt, legata sunt. Dicit quoq; cella promptua

ptuaria, & promus dispẽsator. Omnia à promendo dicta.

Promulsidarium, poculũ est mulso bibendo aptum. Mulsum autem, vt diximus, potus est ex mellis & vini commixtione concinnatus. Pompo. in tit. de auro & arg. leg. l. & si. Scutellas, inquit, & promulsidaria contineri, repositoria quoque continebuntur.

Proreta, dicitur is qui nauis proræ præfectus est, & est Græcũ, nam proreus dicitur. Plaut. in Rudẽ. Si tu isti naui proreta es, ego gubernator ero. Pau. lib. xxxix. de publi. & vectiga. l. cotem. Proreta, inquit, nautáve.

Proscænium, inquit Seruius in illud Virg. secundo Geor. Veteres ineunt proscænia ludi, est pulpitum ante scænam in quo ludicra exercentur. Vlpia. lib. 50. de pollicitation. Probè, inquit, faciet Statius Ruffinus, si opus prosçenij perficiat. Iustinianus lib. xj. Codicis, titu. de spectaculis. l. si qua. Vel in theatri, inquit, proscæniis. Vtrobique Accursius nihil aliud quàm locum esse dicit.

Proscindere terrã, est illam vertere cùm primũ aratur. Nam ad vernactum faciendum terra primum proscinditur: deinde offringitur, siue iteratur: postea tertiatur. Virg. I. Geor. Et qui proscisso quæ suscitat æquore terga. Varro in primo de re rustica: Terram, inquit, cùm primum arant, proscindere appellant: quod iterum, offringere dicunt. Paulus titulo de verborum significatio. l. sylua. Noualis, inquit, est terra proscissa, non præcisa, quod delirat Accur.

Prothyrum, autore Vitruuio, est vestibulum ante domorum ianuas, à pro, quod est ante, & thyra ianua, aliquando etiam pro antepagmento, id est ianuarum ornatu ponitur. Idem Vitruuius aliubi: Nos, inquit, prothyra appellamus, quæ Græcè dicuntur diathyra. Vlpianus titulo de fundo instru. l. quæsitum. Prothyrum domus, si velamen est, instrumento domus continetur. Accursius ægroti somnia narrans, prothyron, à thyros, quod est magister, deducit. Sed quomodo magister instrumento domus contineatur, ipse viderit. Multo adhuc somniculosius in illud Pomponij, de verborum significatio. l. statuę. Prothyrum quod in ędibus interdum fieri solet: Prothyrum, inquit, quia procul trahitur, quasi Latina dictio esset. Illud profectò simplicius, quod ingenuè fatetur se nescire quid prothyrum sit.

Protocolon, interpretatur primum membrum, vt sit prima illa scriptio, quam in commentarij modum tabelliones scri-

ptitant

ptitant: quæ significantius cõmentationes, aut prototypa, aut archetypa dici possent. Codice titulo de tabellionibus. collat.iiij. Vt protocola, inquit, dimittant in chartas.

Proxeneta, non vt vulgò legitur, proseneta, Latinè interpretatur mediator, id est qui conciliat inter se ementes & vendentes, maximè hospites, vnde nomen deductum est: nam xenos, hospes interpretatur. Seneca in episto. Nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Et Martialis: Vatiniorum proxeneta sartorum. lib.50. dig. de proxenetis. l. si proxeneta. & ibidem sæpe.

Publicanorum ordo, quemadmodum Cicero in multis locis scribit, Romæ fuit hominum honestissimorum, hi vectigalia publica conducebant, & inde dicti. In sacris literis publicanus nomen propemodum est infamiæ, propterea quòd qui portoria exigunt, odio sunt omnibus: vnde Saluatori nostro vitio dabatur, quòd cum publicanis & peccatoribus manducabat. Apud Iurisconsul. tit. est de publicanis & vectigalibus.

Pulmentarium, dicitur à pulmento. Pulmentum verò, vt ait Varro, dictum est, quod id edebant cum pulte: est autem cibus solidior vtrunque, siue illud sit ex aquatilibus, siue ex terrestribus. Horatius 2. Sermo. Pulmentaria quære sudando. Cato de re rustica: Pulmentarium familiæ, oleæ caducæ quamplurimum cõdito. Pau.tit.de fundo instru.l. cùm delanionis. Sine his, scilicet patinis & cacabis, pulmentarium coqui non potest.

Pustulatum argentum, dicitur, quod est purum & absq; omni spurcitia, dictum pustulatum, quasi purum putúmq;. Pustula quoque ipsa argẽti puri massa dicitur. Martialis: Et nimiũ felix pustula vincit ebur. Idẽ: Nulla venit à me argenti tibi libra pustulati. Suetonius in Nerone: Nummum asperum, argentum pustulatum, aurum obrizum exegit. Alphenus libro decimonono, titulo locati & conducti.l. in naue Saupheli. Cùm argentum, inquit, pustulatum fabro daretur. Accursius hallucinans variis modis, legit quasi is qui nihil certi ac definiti tradit.

Q

Qualli, sunt canistra vindemiæ apta, siue ad cõportandas vuas, siue ad colandum mustum, vt vult Seruius, inde dicta. Ait nanq; in illud Virg. 2. Geor. Tu spissos vimine quallos Coláque prælorum fumosis diripe tectis. Qualli sunt per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando sunt dicti. Columella in horto: Ipse ferens olitor

olitor deductos pondere quallos. Et Cato de re rustica: Ad vindemiam, inquit, parentur qualla & sarcinantur. Vlpian. de fun. instru. l. instrumenta. Qualli, inquit, vindemiatorij exceptoriíque, in quibus vuæ comportantur.

Quini, quinæ, quina, quemadmodum de binis & denis est dictum, nomen est diuiduum siue distributiuum ad singulos tantum. Aphricanus lib. xxj. tit. de euictionibus. l. si duos. Si duos, inquit, seruos quinis à te emam, & eorũ alter euincatur, &c. Accursius quinis pro bis quinque exponit, falso nimirum interpretamẽto, aliud nanque est emere duos seruos quinis aureis, aliud bis quinq;, id est decem aureis: nam illud significat quod quenque illorum emi quinque aureis diuisim, hoc verò quod ambos emi decem aureis coniunctim. Cui verò sensui magis accommodari debeant verba legis, Iurisconsulti viderint, nos sermonis Latini puritatem inquirimus.

R

REfigere, est id quod fixum est labefactare atque cõuellere: nam sunt verba quædam quæ composita cum reuertunt significationem in contrariũ. Virgilius sexto Aeneidos: Fixit leges pretio, atque refixit. Horatius 1. Episto. Qui templis Parthorum signa refixit. Venuleius libro xliij. quod vi aut clam. l. si vitem. Si fixeris, inquit, & ego refixero. Paulus titulo de verborum obligatione. l. inter. Tabulæ ait, refixæ sunt. Venuleius titu. ad legem Iuliam peculatus. l. qui tabulam. Qui tabulã, inquit, æreã refixerit. Tabulam æream Venuleius intelligit, in qua aliqua lex erat scripta, vt sic promulgaretur. Quod verò huiusmodi tabulæ essent æreę, ostẽdit Ouid. in 1. Metamor. cùm dicit: Nec verba minantia fixo Aere ligabantur.

Repetundarum, vel de repetundis, accusatur quis vel damnatur, qui in administratione magistratus pecunias accepit, vnde accipere non debuit. Neque habet alios casus quàm genitiuum & ablatiuũ numeri pluralis. Sallustius in Catilina substantiuum subintellectum expressit, dicens: Catilina pecuniarum repetũdarum reus. Titulus est in libro digestorũ xlviij. ad legem Iuliam repetundarum, de qua Martianus his verbis scribit: Lex Iulia repetunda. pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu potestatísve curatione, legationéve acceperit.

Replumbari dicitur argentum, quoniã elaborati argenti partes non possunt cõsolidari, nisi interueniente plumbo: nam quem

quemadmodũ suprà diximus ferruminatione fieri per eandem materiam, ita nunc dicimus plũmbationem fieri per aliam materiam, hoc est per plumbum. Seneca in quarto naturalium quæstionum: Argentum, inquit, replumbatur, signorum argumenta soluuntur. Vlpia. de auro & argento leg. l. cum aurum. An replumbari debeam cùm sic appenduntur. Replumbari igitur est plumbum auferre.

Resipiscere, est ex temporario furore in pristinũ sensum redire. Liuius lib. 24. Si quis resipiscat & antiquam sanitatem recipiat. De vulgari & pupilla. l. ex facto. Desinere, inquit, valere testamentum cùm resipuisset.

Rheda, vehiculi genus est. Quintilianus libro primo, vocabulum gallicum esse putat: Plurima, inquit, Gallicè valuerunt, vt rheda, petoritum: quorum altero Cicero, altero Horatius vtitur. Iabolenus libro xix. titulo locati & conducti. l. cùm in plures. Pro sola, inquit, rheda portorium datus fuerit.

Riuales, dicuntur qui eundem riuum communem habent. Gellius libro decimotertio: Negotium quoque alicuius quod ei fortè de aquæ ductu cũ riualibus est. Pompo. lib. xliij. tit. de aqua cotid. l. hoc iure. Dum ne fundũ, inquit, domino, aut aquariũ riualibus deterius faciat. Per translationem riuales dicuntur, qui communem habent amicam. Iuue. Non vnus tibi riualis ditabitur hæres.

Rogatio, rogationis, pro eo quod est lex, propterea sic appellata, quòd cùm promulgatur, populus rogatur, velit ne, & iubeat eam legem sanciri. Festus: Rogatio, inquit, est cùm populus consulitur de vno pluribúsve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribúsve rebus de quibus omnibus sanciatur. Nam quod in omnes homines résque populus sciuit, lex appellatur.

Rubrica, genus est terræ rubræ, quæ ad picturam solet accommodari, habétque accentum in penultima. Horatius Sermonum libro secundo. Prælia rubrica picta aut carbone. Persius: Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno. Quæ verò in iure ciuili & pontificio dicuntur rubricæ, tituli siue indices rubri, vel ex rubro, possunt rectius appellari.

Ruder, ruderis, siue rudus ruderis, est purgamentum domus, siue putei, siue cuiuscunque rei quæ ex sordibus purgari debeat. Columella in horto: Rudere tum pingui solido vel stercore aselli. Sueton. in Vespasiano: Ipse restitutionem

Capi

Capitolij aggressus ruderibus purgandis manus primus admouit. Vlpia. titu. de damno infecto. l. prætor ait. Neque dominus velit rudera egerere, & in eodem tit. sæpe.

S

SAccarius, dicitur baiulus qui sacco defert transfértque merces, aut aliquid aliud à loco in locum. Et saccaria negociatio est dicta quæ circa saccos versatur. Apuleius primo de asino: Operculas quas adhuc vegetus saccariam faciens merebam. Vlpia. in quadam lege. Si quid, ait, ex sacco saccarij excidisset. Et est saccus idem ferè atque ex eadem materia, qua sagum sagi.

Saccus sacci, & sacculus sacculi, pro nummorum loculis accipiuntur plerunque. Plinius libro secundo: Aurum & æs & argētum liquatur in sacculis. Marti. Excussi loculósque & sacculum. Vlpianus lib. xlvij. in titulo de furtis. l. vulgaris. Si quis, inquit, qui viginti nūmorum saccum deposuisset, alium saccū in quo scit triginta nummos esse acceperit. Et paulò post: Si quis, ait, surripuerit furto duos sacculos, vnum decem, alterum viginti nummorum. Idem in titulo de statuliberis. l. statuliberos. Decem, inquit, iussus erat dare, viginti dedit, siue numerauit, siue in sacculis dedit.

Saccularius dicitur, qui saccis, id est loculis quibusdam præstigias quasdam exercet, vt aliud fiat, aliud videatur fieri. Vlpia. in titulo de extraordinariis criminibus. l. saccularij. Saccularij, inquit, qui vetitas in sacculis artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahūt. Idem in titulo de effractoribus & expilatoribus. l. j. saccularium pro fure qui in saccum res furto ablatas iniicit, accipere videtur. Simili, inquit, modo saccularij & diætarij, erunt puniendi.

Sacrum, vt Macrobius libro Saturnaliûm primo, autoritate Trebatij definit, est omne illud quod deorum habetur, ídque probat multis Virgilij carminibus. Iustinianus libro secundo Institutionum: Sacræ, inquit, res sunt, quæ ritè per pontifices Deo dedicatæ sunt. Martia. quoque libro primo digestorum, titulo de rerum diuisione. l. in tantum. Sacræ, inquit, res sunt hæ, quę publicè cōsecratę sunt, nō priuatim.

Sagarius, est venditor sagorum, de quo Iuuena. dixit, An saga vendendi nubat caupone relicto. Est autem sagum textum ex lana caprina, aut hirca ex ouibus, idem ferè quod saccus. Vnde sagarius, a, um, ad saga pertinens Vlpia. lib. xiiij. titu. de tributoria actio. l. procuratoris. Duas, inquit, negociationes,

nes, puta sagariã & lintheariã.

Sagmẽ, inis, herba notissima est, non tamẽ sub hoc nomine, sed sub alio quo appellatur gramen siue verbena, Græcè agrostis, quæ verò Hispanè dicitur vulgò verbena, ea Latinè est verbenaperica, & Græcè pistereon. Liuius 1. ab vrbe condita: Sagmina, inquit, te rex posco. rex ait, puram tollito. fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: & sequitur: Verbena caput pillósque tangens. Idem quoque scribit Plinius libro 22. Non aliunde, inquit, sagmina in remediis publicis fuêre, & in sacratis legationibus, quàm verbenæ; certè vtroque nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra reuulsum. Martia. libro primo de rerum diuisio. l. sanctum est. Sunt, inquit, sagmina quædam herbæ, quas legati populo Romano ferre solebant, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur ceratia, id est, siliquas.

Salgama, inquit Merula, appellantur quæcunque conditanea ad victum nostrum ex sale in vasis adseruantur. Columella lib. 13. de re rustic: Locũ & vasa idonea salgamis præparari iubent. Idem in horto: Tempore non alio vili quoque salgama merce. Condiebantur autem ex sale præter oleas asparagi, capparis, & tristes inulæ, ferulæ'que minaces. In libro duodecimo Codicis, titulus est de salgamo hospitibus non præstando. Ne quis, inquit, comitum, vel tribunorum salgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus. Accursius à sale & gamos compositum esse dicit, quod culcitram interpretatur, quoniam, vt ait, propter nuptias culcitra est. Pulchra expositio, atq; tali digna interprete, qui putet culcitram ob eã tantũ causam paratã, & qui nulla cogẽte necessitate compositionẽ ex Latino & Græco faciat. Est igitur sensus legis, quòd cùm parochi soliti sint præstare hospitibus salgamã, appellatione salgami non debent ab illis exigi culcitra, ligna, oleum. Atqui ligna & sal solita esse præberi, testatur Horatius in primo Sermonũ, cùm dicit: Et parochi qui præbent ligna salémq;. Sed à sale appellatum esse salgamum, non est dubium. Sed appellatione salgami siue salis quid intelligi debeat, Imperator expressit.

Saliens, tis, dicitur fistulæ pars illa vnde aqua salit, quæ Græcè appellatur Crunos. Vitruuius libro octauo: Athenis, inquit, vsque ad portum Pyreum ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo. Frontinus de

aquæductibus. Binos, inquit, ſalientes diuerſarum aquarum accepêre. Vlpianus libro xix. digeſt. l,limes. Labra, inquit, ſalientes, fiſtulæ quoque quæ ſalientibus iunguntur.

Salictum, locus eſt vbi ſalices con ſitæ ſunt, pro eo quod eſſe debuit, ſalicetum, ea forma qua à quercu fit quercetum, à lauro lauretum, Aliquando etiam pro ipſis ſalicibus accipitur. Vergilius in Bucolic. Hybleis apibus florem depaſta ſalicti. Et in ſecundo Georgicorum: Glauca canētia fronde ſalicta. Iuriſconſultus arborum furtim cæſarum.l.vitem.Arborũ, inquit, appellatione vitem con tineri pleriq; exiſtimauerunt, hederæ quoq;, arundines & ſalictum. Pro loco vero ſalicum Columella libro primo: In prata & arua ſalictáque & arundineta. Vlpia.ti. de fundo inſtru. l. quæſitum. Arundineta, inquit, & ſalicta antequàm cæſa ſint.

Saligneus, a, um, quod eſt ex materia ſalicis arboris notę. Cato de re ruſtic. Si lapis non erit, particis ſaligneis. Ouid. octauo Metamor. Lecto non indignanda ſaligno. Vlpianus. Arborum furtim cæſarum. l. vitem. Sed & ſi quis ſaligneas vir gas inſtituendi ſalicti cauſa defixerit.

Saltuarius, inquit Valla, eſt cuſtos ſaltus. Saltus verò dicitur vbi paſcuntur armenta, feræ'q; verſantur. Iuriſconſultus tamen de legatis tertio. l. cùm quæritur. pro agri cuſtode accepit. Neq; topiarium, inquit, ornãdi, ſaltuarium tuendi fundi magis quàm colendi cauſa paratum videri. Item de fundo inſtru. l. inſtrumenta. Si viridaria, inquit, ſint, topiarij. Si fundus ſaltus paſtionéſque habeat, greges pecorum, paſtores, ſaltuarij.

Saluſtiani horti, fuerunt Romæ, quorum Plin. libro ſeptimo meminit. In conditorio, inquit, Saluſtianorum hortorum adſeruabant. Aphric. de leg. j, l. idem Iulianus. Si Saluſtianos, inquit, hortos, qui ſunt Auguſti.

Sapa, quod Græcè tum hepſema, tum ſyreum dicitur, eſt cùm muſtum ad tertiam partem decoquitur. Plinius libro decimoquarto; Syreum quod alij hepſema, noſtri ſapam appellant. Idem libro vigeſimotertio. Vino cognata res ſapa eſt muſto decocto, donec tertia pars ſuperſit. Marcel. Sapa, inquit, quod nunc mellacium dicimus, muſtum ad mediam partem decoctum eſt. Vlpianus de fundo inſtruc. l. quęſitum. Vas, inquit, æneum in quo ſapa decoqueretur, & defrutum fieret, & ea quæ ad bibendum lauandúmque familiam parantur, inſtrumenti eſſe. Sapa, inquit

Accur

Accursius, quiddam quod sit ad potandum, dicta quasi parum saporis habens.

Sarcinatores, & Sarcinatrices, dicuntur autore Nonio, qui pannos, siue ex pannis vestes consuunt. Plautus in aulul. Petunt fullones, sarcinatores petunt. Lucillius: Sarcinatorem esse summum, suere centonẽ optime. Vlpianus libro xlvij. tit. de furtis. l. itaque fullo. Itaq; vel sarcinator, qui polienda vel sarcienda vestimenta accipit. In alia quoque lege. Et ancillarum, inquit, maximè si qua sarcinatrix erit.

Sarcophagus, lapis est qui peculiariter hoc habet, vt carnem ex cadaueribus exedat, dictus à sarx sarcos, quod est caro, & phago comedo. Plinius libro 36. Sarcophagus lapis est, qui fiscili vena scinditur, corpora defunctorum cõdita in eo absumuntur. Celsus libro quarto: Lapis qui carnem exedit, quem sarcophagon Græci vocant. Vnde & pro sepulchro quod ex eo lapide fieri consueuit, plerunque ponitur, sed & pro sepulchro ex alia quauis materia. Iuuenalis: Sarcophago contentus erit. Modestinus de alimẽtis & cibariis legatis. l. libertis. Ad sarcophagum, inquit, meum, memoriam quotannis celebrent. Marcellus tit. de religiosis. l. funeris. Si qua, inquit, vestiaria sunt. vel sarcophagi.

Sarculus, li, vel sarculum, li, instrumentum est quo sata sartiuntur, id est, herbis internascentibus purgantur. Iuuenalis: Ne marrę ac sarcula desint. Aliquando simpliciter pro instrumento fossorio accipitur, vt apud Horatium in primo Carminum: Gaudentem patrio findere sarculo Agros. Vlpianus de fundo instru. l. instrumenta. Ligones, inquit, sarculi, falces putatoriæ, bidentes. Accurs. multipliciter exponit.

Sardonyx, ychis, lapillus est vnus ex iis qui in precio habetur, referens colorem Sardij & Onychis, ex quibus videtur compositum esse nomẽ. Onyx autem lapis est quem vulgus Cornoelam appellat. De Sardonyche Plinius libro 37. multa scribit Vlpia. lib. xlviij. tit. de bon. dam. l. diuus. Si damnatus, inquit, in digito habuerit aut sardonycha, aut aliã gemmam magni precij.

Sarmatæ, siue Sauromatæ, nam vtroq; modo appellantur, populi sunt septentrionales, alteri in Asia, alteri in Europa: nam duplex est Sarmatia. Lucan. in 3. Et iuncto Sarmata velox Pannonio. & ibidem: Affinis Sarmata moscho. De auro & argento leg. l. argumen. Sunt, inquit, nationes quædam quæ pellibus vtuntur, veluti Sarmatarum.

Satius, pro eligibilius atque melius, aduerbium est comparandi ab eo quod est satis. Iuuena. Hoc satius quàm si dicas sub iudice vidi Quod non vidisti. Vlpianus de fideicom. liber. l. si debitor. Satius est eum qui agnouit legatum onerari.

Satricum, vrbs fuit antiquissima Italiæ, de qua Liuius libro 28. Satrici matris matutæ de cœlo tactam ædem. Florus de bello latino: Satricum atque Corniculum quis credat? tũc prouinciæ fuerunt. Scæuola tit. de legat. iij. l. patronus. Fundum, inquit, Satricanum in regione Nisana.

Scæna, vt inquit Seruius, in illud Virg. 1. Aeneid. Tũ syluis scæna coruscis Desuper. potest inumbratio interpretari: apud antiquos enim theatralis scæna parietem non habebat, sed de frondibus arborum vmbracula quærebat, postea tabulata cœperunt componere in modum parietis. Vlpianus de iis qui notantur infamia. l. quod prætor. Qui in scænã, inquit, prodierit, infamis est. Et subdit: Scæna autem est, vt Labeo definit, quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistat moueatur, spectaculum sui præbitura. Inde ludi scænici dicti, qui in scæna repræsentabantur. Sed definitio Labeonis de scæna versatili intelligẽda est, de qua Virg. in 3. Georg. Vel scæna vt versis discedat frontibus. De scæna versatili Plinius & Valerius. Inde dicti ludi scænici, qui in scæna repræsentabantur, quorum fit mentio à Iurisconsultis frequenter.

Scæua, dicitur qui manu sinistra perinde ac dextra vtitur: nam scæuos Græcè, sinister interpretatur: hinc Romanorũ cognomina. Hinc Scæua miles ille Cęsarianus, qui bello ciuili fortiter dimicans, pro munitione cæsus est, & Scæuolarum nobilissima familia. Vlpia. de ædil. edicto. l. qui clauum. Scæuam, inquit, non esse morbosum.

Scandularius, est faber lignarius qui scandulas facit. Sunt autem scandulæ ex ligno assulatim desecto. Plinius libro 16. Scandulæ è robore aptissimæ. Vitruuius libro 2. Scandulis robusteis aut stramentis. Vegetius lib. 2. de re militari: Tẽpore hyemis de tegulis vel scã dulis porticus tegitur. Inde scandulare, quod scandulis cõstat. Apuleius tertio Meta. Iam vecors animi tectum scandulare conscendit. Scandulariorum meminit Iurisconsultus de iure immuni. l. quibusdam.

Scapha, nauigij genus est minusculum, veluti monoxylon, hoc est ex vno solidóq; ligno excauatum, ad quod allusit Virg. in 1. Geor. cũ dixit, Cauat arbore intres. Et est ferè quæ deputata est

ta est maioris nauis ministerio, & quæ pro tempore nunc ex naui deducitur, nunc in nauem subducitur. Dicta est autem scapha à scapro, quod est cauo siue fodio. Labeo titulo de fundo instru.l.si nauem.Scapha,inquit, nauis, non est instrumentum nauis.

Scaphium, vas est in quod ventris sordes excipiuntur. Martialis. Qui mētora frangis In scaphium mœchæ Sardanapalæ tuæ.Iuuenalis: Et ride scaphium positis cum sumitur armis. Vlpia.in tit.de auro & argento leg. l. Quintus Mutius. Argento autem legato non puto ventris causa habita scaphia contineri, quia argenti numero non habentur. Accursius scaphium genus cinguli esse dicit & ventris causa exponit, quia corrigia est pro vētre sustentando, quasi non ex auro etiam scaphia fieri consueuerint, dicente Martial. Ventris onus misero, nec te pudet excipis auro.

Scortum, est meretrix à viris plurimum attrectata, & cuius nimio coitu genitalia ad corij duritiem obcalluerunt induruerúntq;. Festus Pomp. Scorta,inquit, meretrices, quia vt pelliculæ subigantur: omnia namq; ex pellibus facta, scortea appellantur. Iulianus lib. xlj. tit. pro emptore. l. si quis scorto, inquit, daturo pecuniam seruos emerit.

Scrupulus, siue scrupulum, lapillus est in forma diminutionis à scrupo, quod est lapis asper. Aliquādo tamen accipitur pro xxiiij.parte vnciæ, à Græcis id pondus gramma dicitur. Priscia. de ponderib. Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo Gramma vocant. Scrupulum nostri dixêre priores. Iustinia. lib.xj.Cod.tit. de metallariis. Octonos, inquit, scrupulos in baluca. hoc est tertiā vncię partem: quoniam, vt diximus, vncia quatuor & viginti scrupulos continet.

Scrupulosus, a,um, accipitur pro scrupulis, hoc est asperis lapillis plenus. Vnde res difficiles scrupulosæ dicuntur, & scrupulositas, illa difficultas, atq; examinis scrupulosa subtilitas. Vlpia.lib.xxviij.tit. de iniusto testamento. l. posthumus. Licet iuris scrupulositate nimiáque subtilitate testamentum ruptum videatur.

Sebastani, siue Sebastiani, populi sunt Sebastæ vrbis incolæ, quo nomine duas vrbes legimus, alteram Capadociæ, & alteram Samariæ in Palæstina Iudæa, quæ in honorem Augusti Cæsaris, qui græcè sebastos, Sebasta est cognominata. De vtra tamen illarum in tit. de ann. leg. l. liberto. Iurisconsultus intellexerit, non liquet, neque multum refert, cùm di-

cit patriæ ſuæ ciuitati Sebaſtianorum.

Secundum præpoſitio, multas habet ſignificationes, inter quas & illam, quòd aliquando accipitur pro eo quod eſt pro. Gell. Sin verò ſecundum te iudicatum erit, id eſt, pro te, id eſt, vt vulgò loquuntur, in fauorem tuum. Idem lib. 13. illi vnde petitur crederet, & ſecundum eum iudicaretur. Aliquando ponitur pro iuxta. Luca. in 8. Secundum Aemathiam lis tanta datur. & Virg. 1. Georg. Et plena ſecundũ flumina. Vlpia. tit. de præſcrip. ver. l. duo. Duo, inquit, ſecundum Tiberim cùm ambularent. Papinianus lib. xliij. tit. de via publica. l. æ diles. Eas, inquit, quæ ſecundum ciuitatem ſunt vias.

Sedularium pro lectica ſiue ſella, videtur accipere Iuriſconſultus in titulo de ſupellectili legata. l. inſtrumenti. cum dicit Rhedæ & ſedularia: nam ſellam à ſede dici, d, mutata in l, omnes grammatici teſtantur, ſellam autem accipi manifeſtum eſt. lege vtroque.

Selinis, nomen eſt duarum ciuitatum, altera namq; eſt Ciliciæ, de qua Lucan. lib. 8. Quo portu mittítque rates recipítque Selinis. Altera Siciliæ de qua Virgil. 3. Georg. Palmoſa Selinis. de hac Iuriſconſ. in tit. de cenſib. In Sicilia, inquit, Selinis & Traianopolis.

Sella pro lectica ſiue pro parte lecticæ in qua ſedet qui lectica vehitur, nam Iuuena. de eadem re ſellam & lecticam dixit: Cẽtum, inquit, quadrantes lectica petit. & paulò poſt: Oſtendens vacuam, & nudã pro coniuge ſellam. Paulus de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. l. qui ſella. vtrunq; coniunxit. Qui ſella, inquit, aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur. quod quàm ineptè ab Accurſio exponatur, in verbo lectica diximus.

Semis ſemiſsis, pro ſolidi, hoc eſt aſsis dimidio: vt ſi quis ex ſemiſſe relictus ſit hæres, intelligendum eſt dimidiũ hæreditatis illi debere cedere. Labeo tit. de vulgari ſubſtitutione. l. ſi pater. Vt vnus, inquit, ſemis apud te maneat. & ibidem. l. & ſi. Per bonorum poſſeſsionem ſemis ei ſit ablatus.

Semiſſes vſuræ, quæ dicantur, & quæ trientariæ, primus omnium oſtendit Hermolaus Barbarus, vir omnium meo iudicio noſtri ſeculi eruditiſsimus: is enim in ſecunda æditione caſtigationum Plinianarũ lib. 14. in illud, vſura multiplicata ſemiſsibus: ex autoritate Colu mellæ, atq; ipſa ratione & ęquitate quę omni autoritate præſtantior eſt, manifeſtè demonſtrat, vſuras ſemiſſes eas eſſe, quæ ex centenis nummis redduntur quotannis, habita ratione

tione non ad centum, sed ad duodecim vncias, quæ assem cõstituunt. Trientarias verò vsuras quæ ex cẽtenis reddũt quaternos nũmos. Quadrãtarias quæ ternos. De semissibus vsuris dixit Plinius. Vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est. Quod si ex tantum quotannis quinquaginta redderentur, esset profectò inciuilis & iniqua: tanto mitiores quæ trientes & quadrantes appellantur. De trientaria vsura Capitolinus in Alexandro scripsit, exercuisse illum trientarium fœnus vt æquissimum & leuissimum ad vsum reipublicæ. de hac quoq; scribit Pau. in tit. ad legem falcidiam. l. si hæres. Si reipublicæ, inquit, in annos singulos legatũ sit, cùm de lege falcidia quæratur. Marcellus putat tantùm videri legatum, quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summæ quæ legata est colligendas. Est sensus legis: si reipub. legati essent in annos singulos quater mille nummi ex centum millibus nummorum, quibus æstimatur hæreditas, quaterni milleni colligerentur quotannis vsuræ trientis nomine. Quod si vt isti legum interpretes putant, vsura triens esset non quatuor de cẽtum, sed triginta tria, sequeretur hoc incommodum, quòd si hæreditas centum millium nummorum foret, & ex ea in annos singulos vigintiquinque legarentur, quis tam stipidus, támque nullo sensu talem hæreditatem adire vellet, quæ quarto demum anno sit absumenda, & obligatio nihilominus legati tota maneat? Hoc legum interpretes non considerantes omnia miscent atque perturbant, neque tamen enatant, aut aliquid certi enunciant. Accursius in primis, qui exẽplo quod ponit exponendo legẽ, omnino fatetur se ignorare quid sit vsura triens. Sic etiam intelligendum est, quod Scæuola libro xxij. tit. de vsuris. l. qui semisses. scribit: Qui semisses, inquit, vsuras promisit per singulos annos & minores præstitit, hæres creditoris semisses petit, &c. Sed vt liquidò ante oculos ponamus, quid per vsuras semisses intelligendum sit, libuit ad verbum trãsferre quod scribit Columella lib. iiij. de re rusti. Vinitor, inquit, licet sit emptus sex vel potius octo millibus sestertiis, tum ipsum solùm octo iugerum totidem millibus nũmorum partum, vineásq; cùm sua dote, id est cum pedamentis & viminibus binis millibus in singula iugera positas duco. Fit tum in assem consummatum precium sestertiorum 29. millium. Huc accedunt semisses vsurarum sestertia tria

millia & quadringenti octoginta nummi biennij temporis, quo velut infantia vinearũ cessat à fructu. fit in assem summa sortis & vsurarum triginta duorum millium quadringentorũ octoginta nummûm. Quod quasi nomen si vt fœnerator cum debitore, ita rusticus cum vineis fecerit, eius summæ vt in perpetuum prædictam vsuram semissium dominus cõstituat, percipere debet in annos singulos mille nongentos quinquaginta sestertios nummos. Ex his Columellę verbis euidẽtissime colligitur ex vsuris semissibus nõ quinquagenos de cẽtenis, sed senos duntaxat in annum redire creditoribus, sicuti quaternos ex triẽtibus, & ternos ex quadrantibus.

Septa, oppidum est Aphricę Mauritaniæ, ex aduerso Mellariæ positum, quæ nũc Tarifa, illud Cepta vulgò dicitur. In codice tit. de officio prætoris Aphricæ. l. in nomine domini. Iubemus, inquit, in traiectu qui est circa Hispaniam, qui Septa dicitur.

Septum, quod est à sepiendo dictum, cõplura significat: nam septa dicuntur quæ sunt munita siue lapidibus siue formaceis parietib⁹, hoc est terra pauita, siue ex lignis, siue etiam ex vepribus & spinis. Hinc dicta Romæ septa in cãpo Martio. Hinc septa à Iurisconsulto appellantur quæ sunt opposita ad fossas inciles, ne aqua fluminis euagetur. Vlpia. lib. 40. tit. de riuis. l. j. Septa sunt, inquit, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellẽdæ've ex flumine causa, siue lignea siue lapidea sint.

Seria, vas est fictile vino aliísve rebus adseruandis aptum. Persius: O si sub rastris crepet argenti mihi seria dextro Hercule. Inde per diminutionem idem autor deduxit seriolam. Vlpia. in titu. de verb. signific. l. Vinaria dolia, inquit, & serias tamdiu in ea causa esse, quamdiu vinum continerent.

Sericum, quẽadmodum diximus in verbo bombycinus, lanæ genus est, quod apud Seras Indos ex arboribus depectitur, non illud quod vulgo creditur. Hora. in Epodo: Inter sericos iacere puluillos amant. Vlp. tit. de auro & argẽto leg. l. vestis. Vestimentorum, inquit, sunt omnia lanea, linea, vel serica, vel bombycina.

Sescũcia, est vncia cum dimidia. Pli. in calce lib. 36. Fastigium, inquit, seruari in pedes denos sescunciámq;. Inde sescũciale quod sescunciam cõtinet. Pli. libro 13. Crassitudine, inquit, sescunciali. Vlpia. in tit. de legatis præstandis. l. filium. Vt partis, inquit, dimidiæ quartam, id est, dimidium totius

assis

aſsis ſeſcunciā retineat. quarta nanq; pars tres vncias continet. igitur dimidium quartæ ſeſcuncia eſt. id eſt, vncia & ſemis.

Seſtertius nummus duos aſſes cū ſemiſſe valebat: vnde dictus ſeſtertius quaſi ſemiſſe dempto de tribus. Aſsis autem nō ſemper in eodem valore perſtitit: nam as Seruio Tullo rege Romanorum pōdere duodecim vnciarum percuſſus eſt, primum ſub nota pecudis, quod vnus as pecude permutabatur. vnde & pecunia dicta. Poſtea vero primo bello Punico ſextantario pondere percuſſus eſt as: deinde ſecundo bello Punico vnciales aſſes facti, atque deinceps paulatim principes Imperatoréſque aſsium pondus valorémque imminuere, in tantum vt Saluatoris noſtri ætate aſſes vix ſemunciales eſſent. Vnde Matthæi cap. 10. Non'ne, inquit, duo paſſeres aſſe væneunt? quod & Marcus aliis verbis idem ſignificantibus dicit: Non'ne quinque paſſeres væneunt dipondio? quod videlicet dipondius duos valebat aſſes. Si igitur de ſeſtertij valore quiſpiam quæreret, non poſſemus ſimpliciter reſpondere, cum aſsis valor variis temporibus ſit variatus: ſemper tamen valuit duos aſſes cum ſemiſſe. Accurſius in codice Iuſtiniano, titu. de donationibus. l. verba ſuperflua. ingenue fateť ſe neſcire quid ſit ſeſtertium.

Sycomorus, ficus eſt Aegypti peculiaris. Latinè interpretatur ficus fatua. habet enim ficos noſtris non abſimiles, inſulſas tamen. Eius arboris meminit Iuriſcōſultus titulo de extraordinariis crimi. l. ſaccularij. Si quis, inquit, arborem ſycomorū exciderit: nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna, idcirco quod hæ arbores colligant aggeres Niloticos.

Sigillum, eſt parua ſtatua, quoniam ſignum pro ſtatua plerunq; accipitur. Ouidius in primo de arte: Siue erit ornatus nō vt fuit ante ſigillis. Aphricanus de legatis j. l. cętera. Vel ſingula ſigilla adæquata legari poſſe. Item Vlpianus titulo de fundo inſtructo. l. quæſitū. Sigilla, inquit, & ſtatuę affixæ non cōtinentur. Accurſius annulos neſcio quos ferreos interpretatur.

Signator, vt autor eſt Pedianus, erat qui teſtamento aut aliis inſtrumentis & contractibus nomen ſuū ſubſcribebat. Salluſtius in Catilina: Ex illis teſtes ſignatoréſque falſos commodare. Iuuenalis: Signator falſo qui ſe lautum atq; beatū. Vlpianus tit. quemadmodum teſtamenta aperiantur. l. cum

ab initio. Cogat, inquit, signatores conuenire, & signa sua recognoscere.

Signinus, a, um, à Signia vrbe Campaniæ. Vnde pira signina Iuuenali, & vina signina Martiali, & structura siue opus signinum, quod vt scribit Plinius libro 35. conficitur fractis testis contusis calce addita. Columella libro primo, velut signinum opus pilis condensatur. operis quoq; signini intrita quomodo fiat, Vitruuius libro octauo exponit. Vlpianus in tit. de riuis. l. prima. Si quis, inquit, terrenum riuũ signinum facere velit. vbi pro signino signatum mendose legitur in codicibus antiquioribus. Qui vero non intelligebant quid signinum aut signatum esset, in ciliceum commutarunt. in archetypis tamen Pandectis Florentinorum signinum habetur.

Siliginarius, est custos siliginis, id est, horrei in quo siligo adseruatur. Est autem siligo frumenti quoddam genus candidissimi. aliquando siligio pro farina purgatissima atq; ipsis tritici deliciis accipitur. Plinius libro decimo octauo. Siliginem dixerim proprie tritici delicias. Celsus libro secundo: Ex tritico, inquit, firmissima siligo. Vlpianus in titulo de furtis. l. si quis vxori. Si siliginario, inquit, quis dixerit, vt qui nomine eius siliginem petisset. Item Iulianus titulo de negotiis gestis. l. ex facto.

Synthesis, inter alias significationes designat etiam genus quoddam vestis duplicis, quæ sit alio nomine Abolla. Martia. Synthesibus dum gaudet eques dominúsq; senatus. Idẽ alibi: Sic micat innumeris arcula synthesibus. Scæuola tit. de auro & argento legato. l. Titio. Ex synthesi, inquit, tunicas duas & palliola.

Si quis, generis tantum est masculini, quia fœmininum propriam habet terminationẽ: ea est: si qua. Iuriscõsultus tamen de verborum significatione. l. verbum si quis. Si quis, inquit, tam masculos quàm fœminas complectitur.

Sisto, sistis, verbum est aliquando absolutum, pro eo quod est sto stas, vt apud Virgilium primo Georgicorum. Sistunt amnes, terræq; dehiscunt. aliquando actiuum, significátq; statuo statuis. Idem quarto Aeneid. Et sistere flumina vidi. & illud ex euangelio: Vt sisterent cum domino. in hac significatione accipitur apud Iurisconsultos iudicio sisti, & iudicatum solui. sisti pro statui & repræsentari ponitur.

Situla, vrna est aquæ ex puteo hauriendæ accõmodata. Plautus

tus in amphytrione: Si situlam iam cepero, illi puteo animam omnem traxero. Hiero. quoq; Esaiæ 40. Ecce gentes quasi stilla situlæ reputatæ sunt. in tit. locati. in l. qui fundum. Rota quoque per quam aqua traheretur, nihilominus ædificij est quam situla.

Situs, us, pro squallore siue incultura cuiusque rei, dictus à desinendo, quia ea quæ deseruntur ex negligentia redduntur inculta. Virgilius primo Georg. Et segnem patiere situ durescere campum. Idem in sexto Aeneidos: Per loca senta situ, quod Seruius pro lanugine & squallore exponit, quæ fit in locis sole carentibus. Vlpianus libro xxxvij. de honorum possessio. secundum tab. l. j. Vetustate, inquit, vel situ putrefactum.

Smyrna à Græcis appellatur, quã nos myrrham odoratam dicimus. Lucretius libro secundo: Contentus odor Smyrnę mellisque sapores. apud Galenum quoq; interpres semper smyrnam verbũ Græcum pro myrrha reliquit. Apud Martianũ titulo de publica. l. interdum. sinura pro smyrna mendosè legitur.

Sodales, dicuntur qui sunt conuiuiorum participes, fuit & Romæ collegium sodalium, de quo Cicero in Catone maiore: Primum, inquit, semper habui sodales: sodalitates autem me Quæstore constitutæ sunt sacris Idæis Magnæ matris acceptis, epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè, huiusmodi autem sodalitates à Græcis phratria dicuntur, de quibus Aristoteles in Politicis. Erántque plerũque inhonestæ. Gellius libro 19. Adolescentem, inquit, Taurus à sodalibus conuictúque hominum scænicorum abducere volens. Caius libro xlviij. de collegiis illicitis. Sodales, inquit, sunt, qui eiusdem collegij sunt, quam & Græci phratriam vocant, & hæc videtur ex Solonis lege translata esse. nam illicita est eadem.

Solidus, a, um, dicitur quod integrum est: neque habet inane quicquã, aut parte aliqua fraudatum non est. Horat. primo Carm. Aut partem solido demere de die. Vlpianus de fidei commiss. liber. l. ergo. De solido, inquit, sic accipere debemus de sorte & de vsuris.

Sphæristerium, locus est vbi pila luditur: nam sphæra pila interpretatur, & sphæristes qui pila ludit. Sueto. in Vespasiano: Fauces, inquit, cæteráque mẽbra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret. Plinius in episto. Apodyterio superpositum est spæristerium. Lampridius in Seuero scribit eum dedisse operam sphæriste-

risterio. Vlpia. lib. xvij. in titu. mandati. l. si quis mihi. Hypocausta, sphæristerion, & quædam ipsius valetudini apta sua impensa faceret. Accur. velut œstro quodam percussus diuinat sphæristerion esse locum amœnum herbis.

Spica nardi, quę spica quoque cilissa vocatur, Gręcè dicitur stachys nardi, de qua inter cætera Iurisconsultus meminit in titulo de publicanis. l. interdum. Nardi stachis, inquit, id est. spica nardi.

Spurco, spurcas, pręter eam significationē quam habet in promptu, significat etiam vinū aqua diluere: quoniam vt ait Festus Pompeius, spurcum vinum dicebatur, quod erat aqua mixtum. Vlpianus ad legem Aquiliam. l. si seruus. Qui vinū, inquit, spurcauit, vel acetum fecit. Sed & aquæ dicuntur spurcari, cùm corrumpuntur aliqua re quæ illas vitiet iniecta. Paulus de extraordinariis criminibus. l. j. Si aquas, inquit, spurcauerit.

Spurius dictus est, qui Græcè dicitur nothus, sic appellatus, vel quasi sine patre, vel ab eo quod est Græcè sporon, quod significat pudēda. nam sporos est semen. In primo Institutionum libro, in titu. de nuptiis, mendum est manifestum, spadon, pro eo quod esse debuit sporon. Solent, inquit, filij spurij appellari à Græca voce spadon, tu lege sporon.

Stabularius, is dicitur qui mercede in tabernam meritoriam viatores excipit, qui caupones quoque dicuntur. Apuleius in primo de asino. Precio mansionis stabulario persoluto viam capessimus. Idem in eodem, stabulum pro ipso loco diuersorij: Ianitor, inquit, ponè stabuli ostium humi cubitans. Vlpianus titulo de iniuriis. Ad meritoria, inquit, vel stabula non pertinebit. Vlpia. libro tertio, ti. de iis qui notantur infamia. l. Athletas. puta, inquit, si caupo fuit vel stabularius.

Statio, onis, aliquando accipitur pro vigilia, vt apud Ouidium primo Metamorph. Atque omnes in statione manebāt. Modestinus tit. de re milita. l. desertorē. Qui stationis, inquit, munus reliquit. Hinc milites stationarij dicti qui sunt vigiliis deputati. Vlpianus titulo de officio præfecti vrbis. l. omnia omnino. Milites, inquit, stationarios habere ad tuendam popularium quietem. Aliquando statio accipitur pro portu in quem se recipiunt naues, aut ex tempestate, aut negociandi gratia. Virgilius tertio Aeneidos: Nunc tantum sinus & statio male fida carinis. Idem in quarto Geor. Deprensis olim statio tutissima

ma nautis. Vlpianus titulo de fluminibus. l. ait prætor. Stationem, inquit, dicimus à stando, is igitur locus demonstratur vbi naues stare possunt.

Stellionatus crimen, latissimè patet, de quo apud Iurisconsultos titulus est, atque vt semel dicam circa quod genus criminis lex stellionatus versetur. Vlpianus breui ostendit, dicens, quòd vbicunque crimen nomine caret, illic stellionatum obiicimus, dictus est stellionatus à stellione animali venefico, atque hominum generi inuidente, quippe qui cùm intelligat exuuias multis morbis esse remedio, cùm primum illas deponit, illico deuorat. Plinius libro 30. de stellione: Nullum, inquit, animal fraudulentius inuidere homini tradunt: inde stellionum nomen in maledictum translatum, à Græcis dicitur Ascalabotes: Aristoteli Colotes, vulgò persuasum est esse Tarantulam bestiolam in Apulia notam.

Stypteria Græcè, Latinè interpretatur alumen, quo verbo vtitur sæpe Galenus, vel potius Galeni interpres: dictáq; est stypteria à stypto, quod est astringo, quoniam alumen vim habet astringendi. Vlpianus titulo de rebus eorum qui sub tutela. l. sed si. Si lapidicinas, inquit, vel quæ alia metalla pupillus habuerit stypteriæ vel cuiuslibet alterius materiæ.

Stipulor, stipularis, verbum frequens est apud Iurisperitos, significátque promittenti assentire: & ferè ad aliquid sunt promitto, & spondeo, ei quod est stipulor, vt si dixero, promitto tibi centum aureos, tu respondebis, stipulor à te centum aureos. Hinc nascitur cõtractus stipulationum spõsionúmque. Seruius Sulpitius in libro quẽ scripsit de dotibus, citatúrque à Gellio libro quarto Noctium Atticarum: Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum ire, qui daturus erat, item spondebat ducturũ: tum quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Colume. lib. 11. Fœnoris, inquit, tui Siluine quod stipulanti spoponderam tibi. Dictúmque est stipulari, vt ait Varro de lingua Latina, à stipe, hoc est pecunia, quoniam qui pecuniam obligat, stipulari dicitur, hinc stipulatus, us. Papinianus in titulo soluto matrimonio. l. post dotem. Non erit impediendus pater, quo minus ex stipulatu agat.

Stola, vestis erat ad talos demissa, matronarũ insigne. Ouid. secundo de tristibus: Quas stolas con

ſa contingit, & ſtola ſumpta decet. Vlpianus de auro & argento legato.l. veſtis. Muliebria, inquit, ſunt, veluti ſtolæ, pallia, tunicæ.

Stragulus, a, um, eſt quod ſterni ſolet aut lecto, aut ſtrato, aut equo, aut iumento, vt melius iaceas ſiue ſedeas. Hinc veſtis ſtragula, ephippium ſtragulũ, & ſtragulum ſubſtantiue. Varro de lingua Latina: Quicquid lecto ſternebant, à ſternendo ſtragulum, appellabant. Apuleius libro quarto de aſino: Veſtem ſtragulam ſubiectam iactare conſuerat. Plinius libro ſeptimo: Frænos & ſtragula equorum peletronium inueniſſe ferunt. Vlpianus titulo de verborum ſignificatione.l. inſtratum. Inſtratum, inquit, omne veſtimentum contineri quod iniiciatur, Labeo ait, neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium. In victu ergo veſtem accipiemus non ſtragulam, in ſtratum omnem ſtragulam veſtem.

Stramenta, dicuntur calami frumentacei ſpicis demiſsis, dicta à ſtando, ſiue à ſternendo, Varro primo de re ruſtica: Cùm comprehendit, inquit, faſcem ſpicarum deſecat, & ſtramenta ſtantia in ſegete relinquit. & paulò poſt: Alij ſtramentum à ſtando dictum putant, quaſi ſtamen, alij à ſtratu, quod ſubſternatur pecori. Calami igitur qui lecto inſternũtur ſtramenta appellantur. Vlpianus libro xix. titulo de actionibus empti.l. fundi. Fundo, inquit, vendito vel legato ſterquilinium & ſtramenta emptoris & legatarij ſunt.

Strobylus, dicitur tum arbor ferens nuces pineas, tum ipſę nuces pineæ. Plinius lib. 16. de pini generibus: Eaſdem, inquit, arbores eſſe per oram Italiæ, quas ſtrobylos vocant. Galen. libro 2. alimentorum. cap. de pineis nucleis. Vocant, inquit, ipſos qui nunc Græci, non conoa, ſed ſtrobylos. Idem in 7. decameridon: Quos omnes, inquit, Græci nominant ſtrobylos, antiquitus ab Atticis dicebantur coni. Vlpia. tit. de legatis tertio.l. ligni appellatione. De pinu, inquit, integri ſtrobyli. Idem titulo de verborum ſignifica.l. carbonum. ſuperiora verba repetit.

Subdiſiunctiua coniunctio à grãmaticis ſic definitur, quæ voce diſiunctiua vtrunque adeſſe ſignificat vel ſimul, vel diſcrete, vt Alexander, ſiue Paris: nam qui prius vocabatur Alexander Priami filius, poſtea cognominatus eſt Paris, dormit vel diſputat, nam poteſt neutrum facere. Sed de particula ſubdiſiunctiua, quanquam ad grammaticum pertineat diſſerere, copioſiſsimè diſputauit

Procu

Proculus Iurisconsultus in titulo de verborum significatione.l.hæc verba,&c.

Subgrundæ, sunt tegulæ propendentes extra tectum domus ad parietum defensionem,ne imbribus corrumpantur. Varro lib. 3. de re rusti. Aues subtus subgrundas, inquit, ab initio villatico vsas tecto. Vitru.lib. 10. Pinnas, inquit, ex tabulis & superne subgrundas proclinatas. Iabolenus de verbo. signi.l.malum nauis.Inter proiectum, inquit, & immissum hoc interesse Labeo ait, quod proiectum esset id quod ita proueheretur,vt nusquam requiesceret, qualia meniana & subgrundaria essent,id est, tecti partes impendentes ad parietum munitionem. Plinius tamen subgrundas accipit pro tegulis inferioribus: nam in tectorum structura duo sunt ordines tegularum, alter supernarum, alter infernarum. Scribens nanque libro xxv.de duobus Sedi generibus, hoc est,maiori & minori: dicit minorem appellari hypostegon, & subdit causam cur sic appelletur,quoniam in subgrundis ferè nascitur, hoc est in tegulis inferioribus: id quod vulgò videmus in tectis nasci.

Subsellium, est sella inferior. Varro de lingua Latina: A sedendo,inquit,sella & selliquastrum, deinde ab his subsellium vt suscipere quod non planè sapit, sic subsellium dictum quod non planè erat sella. Iuuenalis: Sed cùm fregit subsellia versu. Florentinus de supellectili legat.l.supellectili. Trapezophora,delphica, subsellia.Item de acquirendo rerum dominio.l.ideo.

Subsisto, pro eo quod est hæreo siue dubito: nam qui incedens subsistit, videtur de aliqua re deliberare quid agat, vt de Aenea Virgil.1. Aeneid.dixit: Substitit hic, arcúmque manu celerésque sagittas Corripuit. Callistratus libro 50.titulo de iure immunitatis. l. semper. Subsisti,inquit, potest an prohibendi sint à præside. Item Vlpianus libro tertio, titulo de procuratoribus. l. seruum. Quantum, inquit, ad filiumfamiliâs verum est, in seruo vero subsistimus. Hic serie verborum coactus Accursius, non potuit nisi verè interpretari,exponens pro eo quod est dubito.

Substruere,est ædificium à fundamentis deficiens fulcire. Hinc substructio dicta parietis fultura. Vitruuius lib.1. Non solum in muro, sed etiã in substructionibus. Columella lib. 1. Pro fultura, inquit, & substructione fungetur. Vlpi.lib. xliij.tit.de riuis.l.j.Verbo,inquit,reficiẽdi,tegere, substruere,sarcire continentur.

Succi

Succinum, gemma est ex gummi arboris glessariæ congelata, quam diximus à Græcis appellari electrum. Iuuena. In cuius manibus ceu pinguia succina tritas Cernis ephemeridas. Martia. Inclusit tenuem succina gemma feram. Plin. de succino déque medicamentis ex eo multa lib. 37.

Suggillo, as, pro eo quod est contundo, is, Vnde suggillata dicuntur membra quæ sunt contusa, vnde liuores suboriuntur. Plinius libro 30. Liuentia, inquit, & suggillata pulmones arietum sanant. Idem lib. 20. Suggillata & alios liuores legat. Suggillatum, vt inquit Festus, dicitur ex Græco, quod ea pars quæ sub oculis est, ab eis dicitur hipopion. Sed aliquãdo reperitur suggillo pro eo quod est derideo, propterea quod qui ex contusione liuores contraxerunt, derideri solent. Vlpianus lib xlvij. tit. de iniuriis. l. item apud Labeonem. Si quis, inquit, nõ ad suggillationem domini iniuriam seruo fecit.

Supellectilis appellatione, quæ res contineatur, ex titulo qui est libro xxxij. digest. de supellectili legata facile possumus intelligere. Quanquam enim supellex videatur dici de stragulo tantum, siue lodice, ab eo quod super lectum imponatur, etiam ad alia domus vtensilia eius significatio se extendit, imò & ad alias res quę sunt aut possunt alicui ornamẽto esse. Persi. Tecũ habita, & noris quàm sit tibi curta supellex.

Superficies, in ędificiis dicitur domus quæ in alieno solo siue area ædificata est. Itaque fieri potest, vt eiusdem domus duo sint domini. Alter domus superficiarię: alter soli. Vnde pulchrè Seneca libro tredecimo Epistolarum trãslatione sumpta ex modo loquendi Iurisconsultorum: Philosophia, inquit, nihil aliunde petit, totũ opus à solo excitat. Mathematica, vt ita dicam, superficiaria est, in alieno ædificat, accipit prima quorum beneficio ad vlteriora peruenit. Paulus titulo de damno infe. l. damni. Et qui in cõducto solo, inquit, superficiem posuit. Item Iabolenus titu. de vsucapionibus. l. eum qui. Cùm ædes, inquit, duabus rebus constent, solo & superficie. Iulianus quoque de legatis primo. l. si fundum. Appellatione, inquit, ædificij, aut superficiẽ significat, aut solũ. Caius itẽ tit. de superficie. Superficiarias, inquit, ædes appellamus, quæ in conducto solo cõstitutæ sunt. Dominus verò domus, superficiarius dicitur: vt in ti. de dã. infe. & sępe aliâs.

T

TAntisper qđ significat per tantũ spatiũ, siue per tantũ temp

tempus, vt inquit Valla, semper ferè desiderat iungi huic particulæ dum, pro donec. Terentius in Heautontu. Ego te meum esse dici tantisper volo, dum quod te dignũ est facias. Et paulò post: Decreui tantisper me minus iniurię meo gnato facere, dum fiam miser. Liuius lib. 1. Tãtisper dum prisca illa tota mente repeto. Gellius lib. 6 loco dum, æquiualens posuit quoad: Tantisper, inquit, quoad fieret permutatio. Vlpianus tit. de tutelis. l. qui tutorem. Dũ magis ætati quàm dementi tantisper sit consulendum.

Tectorium, opus est quod calce aut gypso incrustatũ est, & tectorium substantiuè pro ipsa calce siue gypso quod superinducitur. Varro lib. 3. de re rustica: Cùm villam, inquit, haberes opere tectorio spectãdam. Gellius lib. 12. Villas inexcultas & rudes nec tectorio quidẽ prælitas esse dicit. Per translationem quoq; de fœmina cerusata dixit Iuuenalis: Tãdem aperit vultum & tectoria prima reponit. Vlpianus titulo de damno infecto. l. ex damni. Ob tectoria, inquit, & picturas. Itẽ Proculus tit. de seruitut. prædiorum vrbanorum. l quidam. Si parietem demolitus sit vicinus, non pluris quàm vulgaria tectoria existimari debent. In alia tamen significatione videtur accipere Paulus in titulo, vti possidetis. l. si duo. Si vicinus, inquit, meus in pariete meo tectoria habeat & in pariete suo.

Telum, largo quodã modo quicquid nocere potest appellatur. Mam apud Virg. atq; alios autores aliquãdo pro ense etiam accipitur. Iustinia. tamen libro iiij. Institutionum, titulo de publicis iudiciis. Telum, inquit, vt Caius noster ex interpretatione legum duodecim tabularum scriptum reliquit, vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed & omne significat quod manu cuiusque iacitur: dictum ab eo quod in longum mittitur, à Græca voce figuratum, teloten enim à longe significat. quæ verba Caij iterum ponuntur in titulo de verborum significatione. l. si calumnietur.

Temporaria res, dicitur quæ ita extruitur vt ad certum quoddam tempus duret, & non in perpetuum. Plinius libro octauo: Temporario, inquit, euripo ostendit. Idem libro trigesimosexto: Theatri, inquit, temporarij, & vix vno mense futuri. Seneca libro nono epistolarum: Hæ sunt, inquit, amicitiæ quas temporarias populus appellat. Paulus titulo quibus ex causis. l. ad cognitionem. Exilio, inquit, temporario. Papinianus titulo de

pœnis. l. seruus. Cùm seruus per errorem in opus temporarium fuisset datus, expleto tempore domino seruum esse reddendum respondi.

Tepidarium, locus erat in balneo tepidior, quemadmodum calidarium, calidior. Celsus libro 1. Tunc, inquit, in calidarium transire, vbi tepidario paululum insudauit. Idē in eodem: Si est balneum ante omnia in tepidario residere. Vitruuius libro 5. Sudationes, inquit, quæ sunt coniungendæ tepidario. Paulus in titulo de seruitutibus prædiorum vrbanorum. l. fistulam. Si talis, inquit, sit vsus tepidarij, vt assiduum humorem habeat, & id noceat vicino.

Tessera, tum pro symbolo, hoc est belli signo accipitur. Virg. 7. Aeneid. It bello tessera signum. tum pro talis, vt vulgò accipiuntur: nam talus aliud est. Martialis: Hæc mihi bisseno numeratur tessera pūcto. tum pro frumenti quadam mensura, de qua Seruius in illud Virg. 1. Georg. Numeros impressit aceruis. tesseras interpretatur, quibus frumento numerus designatur. Iuuenalis: Summula ne pereat, qua vilis tessera venit Frumenti. Sueton. in August. Ne plebs frumentationū causa frequentius à negotiis auocaretur, ter in annum quaternorum mensium tesseras dare destinauit. Hinc Persius per diminutionem fecit tesserula. Scabiosum, inquit, tesserula far possidet. Iustinia. lib. xj. Cod. tit. de frumento Alexandrino. l. diurnos. Tesseræ, inquit, designentur. Paulus de legatis secūdo. l. mortuo. Si Titio tessera frumentaria legata sit. Vlpianus lib. 5. de iudiciis. l. sed & si. Si libertis, inquit, suis tesseras frumentarias emi voluerit.

Theriaca, non tyriaca, vt libri medicorum corruptè habent, antidotum est notissimum contra venena. de cuius compositione duo extant Galeni opera, alterum ad Cæsarem, alterum ad Pamphilum, dicta theriaca, à ther, quod est fera, hoc est vipera. Plinius libro vicesimonono. Fiunt, inquit, ex vipera pastilli qui theriaci vocantur à Græcis. Hieronymus in Iouinianum, libro secundo: Viperæ, inquit, carnes vnde theriaca conficitur, quantis rebus aptæ sunt, norunt medici. De fundo instructo. l. quæsitum. Theriacam, inquit, & cætera medicamenta non tyriacam.

Thymelicus, interpretatur histrio, quoniam thymele, es, est pulpitum siue scæna. Apuleius pro magia. Si choragium, inquit, thymelicum, num argumentarere vti etiam me Gragidij syrmate histrionis? Augustinus libro 6. de ciuitate

Dei:

Dei: Quæ sunt, inquit, illa sacra, quibus agendis tales elegit sanctitas, quales nec thymelica in se admittit obscœnitas. Vitru. lib. 5. Ex eo, inquit, scænici & thymelici separatim nominantur. Vlpianus lib. tertio, titulo de iis qui notantur infamia. l. athletas. Neq; thymelici, inquit, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. Item de consecra. distinc. v. cap. non oportet. Sed vtrobique themelici corruptè legitur.

Thlasiæ, siue thlibiæ, quod idem est, Latinè dicti qui habent testiculos attritos, appellati sic à thlao, quod est frango, siue thlibo quod idem significat. Vlpianus titulo de verborum significatione. l. spadonum. Thlibiæ, inquit, & thlasiæ, sed & si quod & aliud genus spadonum est. Item Paulus ad legem Corneliam de sicariis. l. si quoque. Ij, inquit, qui thlibias faciunt, ex constitutione diui Hadriani, in ea sunt causa, qua ij qui castrant. Vtrobique mendosi sunt codices recentiores. Accursius tota errat via, nunc dicens esse ferramentum castratorium, nunc venas quæ inciduntur, nunc id quod verissimum est, nescire se, quid thlasia aut thlibia sit, cùm sit non castratus siue exectus, sed qui vt diximus, attritos habet testiculos, de quo dominus per Mosen scribit in Deuteronomio, capite vigesimotertio: Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro ecclesiam domini.

Tyberius Cæsar, Liuij Drusi ex Liuia Drusilla filius, Augusti deinde priuignus, ab illo ea lege est adoptatus, vt ipse Germanicum Drusi Neronis fratris sui filium adoptaret. Ex Suetonio in vita Augusti, Tyberij, & Caij Cæsarum. Iustin. lib. j. titulo de adoptionibus. Augustus, inquit, non ante Tyberiũ adoptauit, quàm is Germanicum adoptauerit, vt protinus adoptione facta incipiat Germanicus Augusti nepos esse. Accurs. Imperator, inquit, volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & Germanicus nolebat cõsentire. Vnde Augustus calidè suasit cuidam nomine Tyberio, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit. Quis talia historiarum portenta fingeret, nisi Accursius, aut Accursij admiratores? De Tyberio verò tanquam de persona ignota & obscura dixit cuidam Tyberio cùm successerit Augusto in Imperio. Quòd si historias seculares nunquam legit, nunquámue audiuit illud ex Euangelio Luc. tertio: Anno decimoquinto Tyberij Cæsaris, &c.

Tympanium, margaritarum genus est, ex altera parte sphæricum, atque ex altera planum. quasi in tympani effigiem formatum. Plin. lib. 9. vbi de margaritis & vnionibus: Quibus, inquit, vna tantùm facies est & ab ea rotunditas, auersis planicies, tympania nominantur. De auro & argento legato l. pediculis. Cùm quædam, inquit, ornamenta mamillarum ex cylindris triginta quatuor & tympaniis & margaritis detraxisset.

Tyrus, colonia Syriæ Phœnices, insula quondam, sed ab Alexandro in continentem translata, vnde Lucan. in 3. Et Tyros instabilis, preciosáque murice Sidon. Tyriorum coloniæ meminit Iurisconsul. in tit. de censib.

Toga prætexta, dicebatur apud Romanos, qua vtebantur pueri vsq; in annum octauumdecimum. tunc enim sumebant togam virilem, quæ & libera dicebatur. Seneca in epist. Tenes memoria cum prætexta posita sumpsisti virilem togam. Pueri quoque in ea ætate prætextati appellabantur. Iuue. Et prætextatus adulter. Hinc Festus Pomp. ait: Prætextatis nefas erat obscœno verbo vti, ideóq; prætextatum appellabant sermonem, qui nihil obscœnitatis habebat. Vlp. de au. & arg. leg. l. vestis. Puerilia autem sunt veluti togæ, prætextæ, aliculæ, chlamydes, & pallia, quæ filiis nostris comparamus. Præterea verò appellata est, quoniam purpuri vesti intertexebatur.

Tomentum, est quicquid puluillo aut culcitræ infercitur, siue illud sit lana, siue pluma, siue stramentum, siue carices & iunci concisi, quod tomentum circense appellatur, id est vulgare, triuiale, & pauperibus commune, dictum à Circo Romano, vbi eiusmodi tomenta vendebantur. Martial. Tomētum concisa palus circense vocatur. concisam appellat paludem, carices & iuncos, qui ad tomentum concidebātur, quod à temo, quod est incido, dicitur, non vt indocti putant, ab eo quod tū eat. Seneca de vita beata: Si super circense tomētum per fascias veteris linthei effluens incubabo. Sueto. in Tyberio: Druso, inquit, adeò alimenta subducta, vt cogeretur è culcitra tomentum mādere. Varro quoq; de lingua Latina. Quod in culcitra tomentum aliúdue quid calcabunt, ab inculcando culcitra dicta. Vlpia. de leg. iij. l. si cui lana. Lanæ, inquit, appellatione tomētum non continebitur. Expone tu, id est lana quæ culcitræ inculcata est, nam ea poterat in dubitationem venire. Quod verò Accursius putat genus esse vestis,

ſtis, vel coopertorium de lana factum, quis non iure poſsit ridere? Nam vt in eadem lege habetur, ſi lanæ appellatio eatenus extenditur, quo ad telam peruenerit, hoc eſt vt idem Accurſius interpretatur, vt ſolùm reſtet texere, nondum tamen eſt in tutela poſita. quomodo veſtis ſiue coopertoriũ ex lana factum, debet lanæ appellatione contineri? Quid quod Paulus in eodem titulo expreſſè dicit: Lana legata veſtem quæ ex ea facta ſit deberi non placet.

Topiarius, eſt operis topiarij artifex. Opus verò topiarium dicitur, quod in viridariis topiarij faciunt, exprimentes varias figuras animalium aliarúmq; rerum ex myrto, citro, buxo, hædera, aliiſq; arbuſculis, fruticibus, & herbis, quarum natura flexibilis eſt. Plinius lib. 15. Satiuarum, inquit, myrtorum genera topiarij faciunt. Idem libro 12. ficum Indicam ad opus topiarium dicit pertinere. Et lib. 21. de chamædaphne. Topiaria, inquit, herba inopiam florum aliquando ſupplet. Idem lib. 22. acathon herbam appellat topiariam, quia topiario operi accommodari poteſt. Cicero ad Quintum fratrem: Topiarium laudaui, ita omnia conueſtiuit hædera. Atque ibidem: Vt denique illi paleati topiariam facere videantur. Vlpianus tit. de fundo inſtructo. l. inſtrumenta. Si viridaria, inquit, ſunt topiaria, accedunt inſtrumento fundi. Et in eodem tit. l. quęſitum. Hoſtiarij, inquit, vel topiarij, & diætarij. Aphricanus tit. de legatis tertio. l. cùm quærerentur. prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum cauſa empta eſſent, neque topiarium, neque ſaltuarium legatum videri ait: topiarium enim ornandi, ſaltuarium autem tuendi & cuſtodiendi fundi, magis quàm colendi cauſa paratum videri. Accurſius cuiuſmodi ornatus eſſet topiarij, neſciuit, cùm dicit illius officium eſſe, purgare agrum ſpinis & vepribus, & facere foſſas. Imò verò eiuſmodi ſerui legato cederentur, cùm neceſſariò ager purgari debeat ſpinis, & foſſę atq; elices deducendę ſint, atque ad culturam pertineant.

Toral, mappa eſt quæ toro, id eſt menſæ imponitur. Varro de lingua Latina: Toral, inquit, quod ante torum. Horatius 1. Epiſt. Ne turpe toral, ne ſordida mappa. Florentinus de ſupellectili legata. l. de tapetis. Sicut thoralia, inquit, quæ ſtragulorum non ſunt. In eodem tit. l. ſupellectili, vt diximus in verbo mappa, oralia pro toralia legitur.

Traianopolis, ciuitas Siciliæ, à Traiano Cęſare cognominata,

vt ex verbis Iurisconsulti colligimus in titulo de censibus. In Sicilia, inquit, Selinis & Traianopolis. Sed cùm Traianopolis nusquam in Sicilia legatur, atque ediuerso Traiano polis oppidum sit Misiæ maioris, atq; alterum eiusdem nominis in Piceno Italiæ, interpungenda sunt legis verba, aut Selinis sit in Sicilia, & Traianopolis altera ex illis duabus.

Traiecticia pecunia, dicitur vt Modestinus libro 22. tit. de nautico fœnore scribit, quæ trans mare vehitur. & ibidem sæpè. Aphricanus quoque in tit. de actionibus & obligationibus. l. traiecticiæ pecunię. Itē Cod. de veteri iure enuc. l. tanta. Dicta est autem traiecticia, à traiiciendo, hoc est transmittendo. vnde est frequēter apud historicos, traiicere montem & traiicere mare, & traiicere flumē, & traiicere exercitum, traiicere merces, traiicere pecunias. Atque vtrunque simul traiicere exercitum, mare, flumen. Quare traiecticiæ pecuniæ nomine veniet ea quę permutatur, & transuehitur vltra montes & maria.

Trapetum, siue trapetus, vt inquit Seruius in illud Virgil. 2. Georg. Venit hyems, teritur sicyonia bacca trapetis. olearia mola est. Martial. Nec tartesiacis cedat tua sylua trapetis. dictum à tero teris, vt Varro de lingua Latina tradit, vel, vt alij, à trepo quod est verto, quia molæ oleariæ vertuntur: vel à trepo, quod est premo, ad priorem etymologiam allusit Virg. cùm dixit, teritur sicyonia bacca trapetis. ad alteram, vel potius ad vtranque. Plin. libro 15. Mox, inquit, trapetis fractæ oliuæ premerentur. Vlpianus titulo locati & conducti. l. sed ædes. Trapeta, inquit, instructa funibus. Accursius instrumētum tantùm esse dicit, sed non cuiusmodi, aut ad quod vsus. Quod verò in tit. de supellectili leg. l. de trapetis. bis scriptum est trapetum, expuncta r, litera, tapetum est legēdum, quod nemo dubitat in genere stragulorum esse.

Trapezophorum, theca erat in qua preciosiores mensæ deferebantur: nam trapeza interpretatur mensa, & phoreo vel phoresco, quod est fero. Florentinus de supellect. legata. l. supellectili. Trapezophora, inquit, delphica & subsellia. Cicero tamen ad Fabium Gelliū pro statua siue signo quod ferebat mensam posuit. Trapezophoron, inquit, si te delectat, habebit.

Trierarchus, interpretatur nauis princeps, nam trieris est nauis habens triplicem ordinem remorum, quæ triremis dicitur. Hierony. Ezechielis capite

pite 30. Egredientur nuncij à facie mea in trieribus. Ad senatusconsultum Trebellianũ. l. eius. Fiduciarium, inquit, reliquit hæredem trierarchum. Item de bonorum possess. l. j. Nauarchos, inquit, & trierarchos classium.

Trietericus, a, um, est illud quod tertio quoq; anno contingit, à tria, quod est tres, & etos annus. Virg. 4. Aeneid. Referunt trieterica Bacchi Orgia. Ouid. 2. de remed. Ibat vt ædonio referens trietericha Baccho. Apuleius pro magia: Crotalum, inquit, ad trieterica Orgia. Modestinus libro 50. dig. tit. de pollicitationibus. l. septicia. Agonem, inquit, constituo trietericum.

Trini, æ, a, nomen est distributiuum, quale illud bini, & quini, & deni, significátque cuilibet competere tria. Iungitúrq; vt alia eiusmodi nomina nominibus pluraliter declinatis. Martialis. Transierint binæ forsan trinæ'ue calendæ. Sillius libro 15. Punicorum: Qui sua nunc trinis deducunt agmina castris. Martianus libro 50. de legatio. l. sciendum. Præcipitur, inquit, edicto Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quàm trinos legatos mittãt. Accursius in erroribus pertinax est, nam qui binos exposuit pro quatuor, quinos pro decem, denos pro viginti, hoc in loco trinos pro sex exposuit, cùm exponendum fuerit trinos, id est quælibet ciuitas tres, Sed quæro iam, non ab illo, sed ab illius amatoribus, an rectè dictum sit, quòd omnes ciuitates non amplius mittere debeant, quàm sex legatos? significaretur nãq; ꝙ omnes ciuitates simul sumptæ nõ amplius essent missuræ quã sex legatos, quod est perquã ridiculũ.

Tripus, potest interpretari delicatus: nam triphe, es, est delicium, & tryphao delicior. Vlpia. titulo de ædilitio edicto. l. idem Offilius. Balbus, inquit, & blesus & tryphus, ísque qui tardius loquitur. Vbi tryphũ pro traulo hoc est bleso posuit. & qui quodammodo ex deliciis sic loquitur. Quintilianus libro primo: Illorum delicias reprehendi, qui s, literam malè proferunt.

Trochlea, instrumentum est cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Cato de re rustica. Trochleas Græcanicas binis funibus sparteis. Vitruuius libro 10. c. 2. & 3. de trochleis multa, dicta à trecho, quod est curro. Vlpia. ti. locati. l. sed addes. Tympanum, inquit, & trochleas quibus eleuatur prælũ.

Trozimos, Græcè, maturus siue comestibilis interpretatur. Vnde vua quæ esui adseruatur & quæ non est apta vino, trozimos à Iurisconsulto appella-

tur in titu. de verb. signi. l. qui fundum. Qui fundum, inquit, vendidit, pomum excepit, nuces, ficos & vuas duntaxat duracinas, & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, quas non vini causa haberemus, quas Græci trozimus appellant, excepta videri.

Trulla, vas est quo è culina in lauatrinam aquam fundunt atq; ad alia eiusmodi ministeria comparatum. Hora. 2. Ser. pro vase potorio viliori posuit, dicens: Qui Veientanum festis potare diebus Campana solitus trulla. Iuuenalis: Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo. Pomponius de auro & arg. leg. l. & si. Veluti paropsidas, inquit, tabulas, trullas. Paulus de fundo instructo. l. tabernæ. Trullæ, inquit, quæ circa cœnam solent traiici.

Tubus, bi, siue sit fictilis, siue ex alia materia, est fistula per quã aqua deducitur, imò verò aquę ductus ipse tubulis pyxidatis constat. Hispani aranoras appellãt. Columella lib. 1. Aqua, inquit, sic habetur eximia, si fictilibus tubis in contectam cisternam deducitur. Plinius lib. 31. Aquam è fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est. Seneca lib. 14. epist. Suspensuras balneorum & impressos parietibus tubos. Vlpia. tit. de cloacis. l. j. Cloacæ appellatione & tubus & fistulæ continentur. Et per diminutionem tubulus in eadem significatione. Plinius libro 33. pro cuniculo subterraneo posuit. Hi colores, inquit, in eisdem tabulis inueniuntur. Proculus in titulo de seruitutibus vrbanorum prædiorum. l. quidam. Non licet, inquit, tubulos habere admotos ad parietem communem. Hic Accursius tribulos pro tubulis legit, interpretatúrque esse vasa lapidea, in superiori lege tubum putat esse foramen cloacæ.

V

Vadimonium accipitur pro ea sponsione quæ datur in causa grauiori, puta criminali: dictum vadimonium à vadibus, hoc est sponsoribus, quos qui dederit in iudicio, vadere, id est decedere potest quocunque libuerit. Autores sunt Acron & Porphyrion in illud Hora. in primo Ser. Ille datis vadibus qui rure extractus in vrbem est. Iuuena. Differt vadimonia prætor. Et Plinius in prooemio naturalis historiæ: Propter quod, inquit, vadimonium differri possit.

Valesij, apud antiquiores dicebantur qui postea s, litera (vt in plerisque aliis) in r, literam mutata, Valerij sunt appellati. Fuit autem Valeriorum familia Romæ dicta à Valesio viro præclaro, nec minus locuplete, in gente Sabina, qui

postea

postea Manius Valerius Terẽtinus cognominatus est, à Terento loco quodam Diti patri sacro, Romæ in campo Martio, in quo aram illi dicatã ab antiquis primus omniũ monstrauit Quintilianus libro primo: Vt Valesij, inquit, & Fusij, in Valerios, & Furios venerunt, ita arbos ætatis fuit. Idẽ quoque Festus Pompeius scribit in dictione Aurelia familia. Pomponius in titu. de origine iuris. l. necessarium. autor est, Appium Claudium cæcum fuisse autorem, vt in illis nominibus s, litera in r, transiret. Appius, inquit, Claudius inuenit, vt pro Valesiis Valerij, & pro Furiis Fusij essent. Hinc est in libro Institutionũ titulus de lege Fusia canina, pro eo quod est Furia canina.

Valetudo, & valetudinarius, & nunquam valitudo & valitudinarius legendum est in libro digesto. quoniam sic scriptum esse animaduertit Ludouicus Bonogninus in Pandectis Florentinis, atque apud antiquos hæc nomina sic proferebãtur.

Varus, varicus, & varicosus, quid significent, non est in promptu. Est autem varus qui habet crura obtorta, pedésque introrsus figens: quemadmodum ediuerso dicuntur vaciæ qui extrorsum crura habent, idémque Vatinij, & Vacieni. Plinius: Hinc, inquit, cognomina inuenta, Planci, Pansæ, ... Scauri. sicut à cruribus Vari, Vaciæ, & Vacieni, & Vatinij. Horatius primo Sermonum: Hunc, inquit, Varum distortis cruribus. Et Persius per translationem: Vel cum fallit pede regula Varo. Inde varicus, pro eo qui ex distorsione pedum inæqualiter ambulat. Ouidius in tertio de arte: Ingentes varica fértque gradus. Vlpianus titulo de ædilitio edicto. l. Offilius. Varus, inquit, & Varicus an sanus sit & opinor sanos esse. Accursius nomina esse dicit illorum qui non possunt rectè pronunciare. Varicosus qui à tumentibus & intortis varicibus dicitur, vitium est longè diuersum. Iuuenalis: Varicosus fiat aruspex. & Persius: Dixeris hæc inter varicosos centuriones. Vlpianus in eodem titulo: Varicosus, inquit, sanus non est. Neque est qui vt insipiens modo huc, modo illuc vadit, quod Accursius somniat: sed, vt diximus, qui ex nimio labore venas habet crurum intortas & conglobatas, quas Hippocrates appellat cirsas, Aristoteles ixias.

Venaliciarius, est seruorum mango. Quintilianus: Adolescentem, inquit, apud venaliciariũ repertum. Et iterum: Dedit libertus pecuniam venaliciario. Iidem & venalicij dicun-

tur. Cicero in oratore ad Brutum: Aphricanos, & Lælios multi venaliciarij mercatoréſque ſuperarunt. Caius titulo de ædilitio edicto. l. iuſtiſsime. Venaliciarij, inquit, ita ſocietatem coëunt, vt quicquid agunt, &c. Vlpianus quoque: Quia venaliciarij, inquit, ſciũt decurri ad nouitiorum emptionem. Item Aphricanus de verborum ſignificatio. l. mercis appellatione. Mella mangones non mercatores, ſed venaliciarios appellari ait.

Veneficus, non ſimpliciter eſt qui venenum necandi alterius gratia porrigit, ſed quia adhibitis incantationibus quibuſdam vtitur, qui & maleficus dicitur. Ouidius ſeptimo Metamorphoſ. de Medea: Validóſque venefica ſuccos Mergit in ære cauo. Lucanus in ſeptimo: Pollutas cantu diróque venefica ſucco. Hinc apud Iuriſconſultos titulus eſt de veneficis & ſicariis. Idem & venenarius dicitur. Iulius Firmicus libro ſecundo: Si Mars Mercurium de diametro aut de quadrato reſpexerit, faciet venenarios & maleficós. Calliſtratus titulo de pœnis. l. capitalium. Venenarij, inquit, capite puniendi ſunt.

Verſicolor veſtis, inquit Valla, non tam illa dicitur quæ colorem natiuum mutauit, puta in rubrum, pallidum, aut nigrum, quàm illa quæ varium habet colorem. Gellius libro ſexto: Tunica, inquit, longa muliebri indutus & verſicolori pallio. Cicero tertio de finibus: Plume, inquit, verſicolores columbis. Plinius libro trigeſimoquinto: Capita earum mitris verſicoloribus operuit. Vlpianus de legatis tertio. lege, ſi cui lana. De verſicoloribus, inquit, videndum eſt. Paulus de auro & argento lega. lege, pediculis. Veſtem, inquit, tam coloriam, quàm verſicoloriam.

Veſpilones, & veſpæ, vt inquit Feſtus, dicuntur qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, ſed quia veſpertino tempore eos efferunt, qui funebri pompa propter inopiam nequeunt. Suetonius in Domitiano: Cadauer, inquit, eius populari ſandapila per veſpilones exportatum. Apuleius libro Floridorum quarto: Veſpilonum manibus extortum velut ab inferis poſtliminio domum retulit. Martialis: Chirurgus fuerat, nunc eſt veſpilo Diolus. Martianus in titulo de ſolutionibus. l. qui decem. Num ergo & ſi veſpilonem aut aliâs turpem dederit hominem, pro quo mendosè legitur veſpertilionem. Item Vlpianus titulo ad Senatuſconſultum Trebellianum

num

num. lege, sed sciendum. Vel nomen quidem vespilonis testatoris ferre. Hic Accursius non minus insanit, quàm in superiori lege fecerat. Nam vtrobique vespilonem intelligendum ait esse nomen infamiæ, vt si cognominaretur carnifex: vt apud Mart. Postquam triste caput fastidia vespilonum, Et miseri meruit tædia carnificis.

Vestiarium, pro loco vbi reponuntur vestes, vt apud Pliniũ libro decimoquinto: Vestiarium, inquit, contra teredines ac noxia animalia amurca aspergi. Aliâs vestiarium pro ipsis vestibus, sicut ministeriũ pro ministris, cibaria pro cibis. Seneca libro de vitæ tranquillitate: Familia vestiarium petit victúmque. Scæuola, titulo de annuis legatis. l. annua. Ac per hoc, inquit, neque vestiaria, neque cibaria his debeantur. Iabolenus titulo soluto matrimonio. l. in his. Seruis, inquit, vxoris vir nummos in vestiarium dederat.

Veterator, seruus is dicitur qui diu seruiuit, & qui ex vetustate callidus est, quemadmodum ediuerso nouitius, qui nouus est in seruitio. Festus: Veteratores, inquit, callidi dicti à multa rerum gerendarum vetustate. Donatus in illud Terentij in Andria: Quidnam hic vult veterator sibi. Veterator, inquit, est vetus in astutia. Vlpianus titulo de ædilitio edicto. l. præcipiunt. Præcipiunt, inquit, ædiles, ne veterator pro nouitio væneat. Atque ibidem: Quia venaliciarij sciunt facile decurri ad nouitiorum emptionẽ, idcirco interpolant veteratores.

Veterinarius, est veterinarum medicus. Est autem veterina iumentum, vel à vehendo dictum, vt putauit Cato, referente Festo Pompeio, vel vt Opilius, veterinam dici voluit, quasi vterinam, quod ad ventrem onus religatum gerat: inde veterinaria, medicatiua iumentorum ars. Columella libro octauo: Veterinarię medicinæ prudens esse debet pecoris magister. Callistratus titulo de iure immunitatis. l. quibusdam. Accursius: Qui fodiunt, inquit, aurum & argentum, aut qui faciunt vitra, sed hoc diuinare est.

Viaticum, ci, est pecunia illa quæ in viæ sumptus alicui datur. Cicero de senectu. Quominus viæ restat, eo plus viatici quærere. Plinius Cæcilius de Martiale: Prosequutus, inquit, eram viatico sedentem. Inde Viaticulum, paruum viaticum. Apuleius libro septimo de asino: Viaticulum, inquit, mihi corrasi. Vlpianus libro quinto, titulo de iudiciis. l. si longius. Egestate, inquit, Ro-

mæ laboraret viaticulo ſuo non recepto quod ad ſumptus pater ei deſtinauerit. Accurſius ignorans quid viaticū ſit: quod propter impenſas, inquit, in ſcholis datur: quia ſuprà dixerat, ſtudiorum cauſa.

Viatores, inquit Feſtus, appellabantur qui magiſtratibus parebant, eo quòd plerunque ex agris homines euocabantur à magiſtratibus, & frequēs erat eorum ab agris in vrbem via. Plinius libro decimo octauo: Cincinato viator attulit dictaturā. Tales tunc viatores erāt, quibus idipſum nomen inditum eſt ſubinde ex agris ſenatum ducéſque accerſentibus. Vlpianus titulo de rebus eorum qui ſub tutela. l. magis. Dari, inquit, viatorem qui ei renunciet.

Vicarius ſeruus, dicitur ille, quē Atriēſis ſeruus ſubſtituit. Itaque vicarius dicitur ſerui ſeruus. Martialis: Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe. Plautus in aſinar. Sticho, inquit, vicario ipſi tuo. cui Leonidas Atrienſis reſpōdet: Mihi ſcio vicarium eſſe. Vlpianus titulo de legatis tertio. l. ſeruos. Vicarios ſeruorū ſuorum numero non contineri. Idem in titulo de peculio legato. l. ſi peculium legetur. Rectè igitur atq; Latinè Pontifices appellant ſe vicarios, hoc eſt, ſeruos ſerui Petri, qui ſe appellat ſeruum Ieſu Chriſti in ſuis canonicis, ſed Petrus non vicarius Chriſti, quia non eſt ſeruus ſerui.

Vienna, ciuitas eſt Allobrogum in Gallia Narbonenſi, cuius meminit Iuriſconſultus, titulo de cenſibus.

Vinacium, vel vinacius propriè acini ſemen eſt. Acinus autem granum vuæ. Cato tamen in libro de re ruſtica, pro acinis muſto exhauſtis vinacium poſuit. Dolia, inquit, quibus vinacios condat decem habeat. Vlpianus quoque titu. de fur. l. ſi quis vxori. Vuarum, inquit, & muſti & vinaciorum nomine furti agere poteſt.

Vindicta, virga prętoris erat, qua ſeruo impoſita illum faciebat liberum. Perſius: Vindicta poſt quam meus à prætore receſſi, vnde per metonymiam, vindicta pro libertate aliquando. Ouidius de remedio: Vindictæ quiſque fauete ſuæ. & ibidem. Optima vindictæ proxima quæque dies. Dicta eſt autem vindicta à vindicando, hoc eſt in libertatem aſſerendo, vel à Vindicio ſeruo Vitelliorum, qui coniurationem de reddenda vrbe Tarquiniis patefecit. de quo Liuius libro ſecundo. & Pomponius de origine iuris. lege, neceſſarium. Titulus eſt præterea in libris digeſtorum, de manumiſsis vindicta.

Viriolæ, armillæ erant ex gemmis margaritísque auro cælatis, quæ & viriæ dicebantur. Plinius libro trigesimotertio: Vt habeant quidem in lacertis iam quidem & viri, quod è Dardanis venit, atque itaque Dardanium vocabatur, viriolæ celticæ dicuntur viriæ celtibericæ, habeant fœminæ in armis digitísque totis, collo & auribus. Itaque vult Plinius quod Dardanium sit armilla, quoniam à Dardanis venit, Viriola qua vtuntur Celtæ, id est Galli: Viria, qua Celtiberi, id est Hispani. Vlpianus titulo de auro & argento legato. l. argu. Armillæ, inquit, viriolæ, annuli præter signatorios. & infra l. medico. Lineas duas ex margaritis, & viriolas ex smaragdis. Paulus de optione & electione leg. l. si tibi. Si ex quatuor, inquit, viriolis duæ.

Vitis, centurionis gestamen erat ad fustigandos milites pigre munera sua obeuntes, de qua in verbo Centurio multa diximus.

Vniones, dicuntur margaritæ grandiores, dicti ab eo, vt Plinius libro nono scribit, quod nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum, inquit, Romanæ imposuere deliciæ. de auro & argento legato. l. Seia. Legauit, inquit, vnionem cum hyacinthis, & postea vnionem soluit.

Vrinatores, dicuntur qui subter aqua natantes tempore multo continent spiritum, ab eo quod est vrino, vrinas, vel vrinor, vrinaris. Varro de lingua Latina: Vrnæ, inquit, dictæ quod vrinant in aqua haurienda. Vrinari enim est in aqua mergi. Plinius libro secundo: Vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem. Idem libro nono: Has, inquit, vrinantium cura capi. Idem libro vndecimo: Eadem est causa quare sub aqua diu Ranæ & diu Phocæ vrinentur. Callistratus ad legem Rhodiam de iactu. lege nauis. Merces per vrinatores extractæ. Audi somnium Accursij: Qui ita, inquit, subtiliter perpendunt & vident sub aqua, sicut medicus per vrinam perpendit ægritudinem.

Vulpianus an Vlpianus dici debeat Iurisconsultissimus Alexandri Cæsaris ille assessor, multi dubitant: quę ambiguitas ex Pandectarum Florentinarũ lectione tollitur, in quibus semper Vulpianus per duplex u, alteram consonantem, alteram vocalem scribitur.

X

Xenium, interpretatur munus quod hospitibus datur. Nam xenos interpretatur hospes. Vitruuius lib. 6. Primo, inquit, die Gręci hospites inuitabant

...cabant ad cœnam, postero mittebāt pullos, oua, olera, poma, reliquásque res agrestes. Ideo pictores qui ea quę mittebantur hospitibus, picturis imitabantur, xenia appellarunt. Martialis: Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello, & sequitur: Hęc licet hospitibus pro munere disticha mittas. Inde per diminutionem xeniolum. Apuleius libro secundo de asino: Mittit byrrhena mihi xeniola, porcum optimum & quinque gallinulas. Vlpianus libro primo, titulo de officio proconsu. l. solent. Non, inquit, in totum xeniis abstinere debet proconsul. & paulò post: Quantum ad xenia, inquit, pertinet vetus prouerbium est, &c.

Xenodochium, interpretatur hospitium, quod hospitibus & peregrinis publicitus siue priuatim patet, Hierony. in quadam epistola ad Pammachiū: Audio te Xenodochiū, in portu fecisse Romano. In Codice Iustiniano, tit. de sacrosan. ecclesiis. l. illud. l. sancimus. l. si quis. Item de episco. & cleri. tum xenodochium, tum xenon appellatur.

Xenoparochus is est qui publicè munera hospitibus cōtribuit, quia xenos hospes interpretatur, & parochus tributor. Archadius lib. 50. tit. de muner. l. munerū. Tabularij, inquit, vel xenoparochi vt in quibusdam ciuitatibus.

Xerolophum, locus erat celebris Bizantij, quæ Constantinopolis postea cognominata est. Priscianus lib. 1. de octo partibus orationis: Epigrammata, inquit, quæ egomet legi in tripode vetustissimo Apollinis, qui stat in xerolopho Bizantij scriptus. Idē lib. 6. Ostendunt, inquit, epigrammata vetustissima quæ & literis vetustissimis scripta in multis tripodibus legi, & maximè in tripode Apollinis, qui est Constantinopoli in loco quē Xerolophon vocant. Iustinianus lib. quarto Institutionum, titulo de publicis iudiciis. Quod nos, inquit, telum appellamus, illi telos appellant. admonent, inquit, nos epigrammata in Xerolopho scripta. Et sequitur epigramma Græcum.

Xystici, dicuntur athletæ, dicti à xysto, qui, vt ait Vitruuius libro sexto, est porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercebantur. Suetonius in Augusto: Xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper egit. Idem in Galba: Si quid scænici aut xystici donatum olim vendidissent. Vlpianus tit. de iis qui notantur infamia. l. athletas. pro eo quod esse debuit, xystici, resustici corruptè legitur.

Zythum,

Z

Zythum, potus eſt quem è frugibus excogitauit Aegyptus. vnde à Columella peluſiacum cognominatur in horto, cũ dicit, Et peluſiaci proritet pocula zythi. Vlpia. tit. de tritico & vino legato. l. ſi quis. Zythum, inquit, & cætera pro hominum affectione.

Zona, non tantum pro cingulo accipienda eſt, ſed aliquando etiam pro marſupio & loculis nummorũ refertis accipitur. Apuleius lib. 7. de aſino: Plotina, inquit, precioſiſsimis monilium & auro monetali zonis refertis incincta. Sueton. quoque ſcribit Vitellium zonam ſe aureorum plenam circundediſſe. Spartianus etiam Peſcenium nigrum Imperatorẽ iuſſiſſe, ne milites in zonis nummos aureos vel argenteos portarent ad bellum. Lampridius quoque Alexandrum Cęſarem dicere ſolitum ait, Miles nõ timet, niſi veſtitus, calceatus, & ſatur, & aliquid in zonula habens. Et ferè hæc eſt conſuetudo Hiſpanorũ, vt cingulo burſam eſcariam applicẽt, in qua portent nummos. Itaque Saluator noſter diſcipulis interminatur, ne portẽt zonam. In hoc ſignificatu accepit Vlpia. in tit. de bonis damnatorum. l. diuus. Neque ſi zonã, inquit, circa ſe habuerit: protinus aliquis ſibi vindicare debebit. Accurſius putauit zonam eſſe cingulum magni pretij.

EX OBSERVATIONIBVS AELII ANTONIJ Nebricenſis in libros Iuris Ciuilis.

DE GLAVCO ET DIOMEDE, ACCVRSII SOMNIVM.

EST in præfatione digeſtorum peroratio Iuſtiniani Imperatoris in hæc verba: Incipite igitur legum doctrinã eis Dei gubernatione tradere, & viam aperire, quam nos inuenimus, quatenus fiant optimi iuſtitiæ & reipubl miniſtri, & vos maximum decus in omne æuum ſequatur. Quia noſtris temporibus talis Legum inuẽta eſt permutatio, qualem apud Homerum patrem omnis virtutis, Glaucus & Diomedes inter ſe faciunt diſsimilia permutantes, & ſubdit carmina Homeri ſumpta ex 7. Iliados libro, vbi narrat quo pacto in obſidione Troiana Diomedes cum Glauco Hippolochi filio congreſſus, cœpit ab illo quærere qui eſſet, quibúſq; maioribus ortus. Cui Glaucus ſe Bellerephontis nepotem, Hippolochíq; filium eſſe reſpondit. Cúmq; Diomedes vetus hoſpitium Oenei Bellerephontíſq; vtriuſq; auorũ fuiſſe intelligeret, pugna abſtinuit, atque ita commutatis armis digreſsi ſunt, quaſi pignus amoris alter alterius reportãtes. Fuerunt autem Glauci arma aurea centum bobus æſtimata, Diomedis ærea nouem boum. Quod Accurſ neſcio quibus furiis agitatus, exponens ait: Diomedes cum rediret per mare à Troiana victoria, indigebat vino, & inuenit Glaucum iuxta mare abundantem vino & carentem equis, at ipſe multos habebat equos, quos in prælio habuerat, & ita dedit illi de equis inutilibus pro vino neceſſario & vtili ſibi, & Glaucus dedit vinum ſuper-

fluum,

fluum,& accepit equos necessarios,sic & nos fecimus permutationem de inutili modo legendi ad vtilem.Hucusque Accursius. Omitto corruptissimum & mille acyrologiis deprauatum dicendi genus.Vbi legit ille bonus vir hæc historiarum portenta,aut quis illum docuit in rebus quarum ignoratione tenebatur, diuinare? Aliud est enim,vt diuus Hierony.scribit, esse vatem, aliud interpretem : illic spiritus neutra prædicit , hic eruditio & verborum copia quæ intelligit interpretatur Quod si fuisset Accursio mixtum cum pudore iudicium , aut omnino tacuisset iis de rebus quas ignorabat , aut ea scriberet quæ de Glauco & Diomede ab autoribus memoriæ prodita sunt, Homero præsertim, quem Iustinianus citat testem.Quod si Accursius Græcas literas ignorabat, didicisset saltem latinas,in quibus libro primo Sermonum Horatij legeret : Aut si disparibus bellum incidit aut Diomede,cum Licio Glauco discedat pigrior vltro Muneribus missis.Atq; apud Martialem lib.9.epigrammaton:Tam stupidus nunquam nec tu puro Glauce fuisti,Chalcea donanti chrysea qui dederas. Aut quoniam Iuris libros interpretabatur,illud saltem quod Aristoteles lib.5 ethicorum cum de iustitia & iure differeret,scripsit:Volenti,inquit,non fit iniuria , sed qui sua donat, vt Homerus de Glauco scribit,dedisse eum Diomedi arma aurea pro ferreis, cẽteni pretij pro noueni,huic iniuria non fit.Aut imitaretur saltem pudorem sancti Thomæ qui locum illum exponens , nihil tale somniat quale Accursius, sed tantum ab ignorantia interpretis deceptus, dixit accepisse Diomedem centum boues pro nouem,cum Homerus dicat arma æstimata pretio centum boum,pro armis nouem boum,quod & Plin.lib.33.affert.Quanquam Homerus inquit admiratus aurum , æstimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma permutasse Glaucum diceret,cum Diomedis armis nouẽ boum.& hoc est quod Iustinianus dicebat talem permutationem legum antiquarum pro nouis esse factam,qualis fuit Glauci & Diomedis,hoc est,centeni pretij pro noueni.

DE LEGATIS ATHENAS MISSIS SOMNIVM ACC.

Pomponius lib.primo Digest.sub titulo qui est de origine iuris:Placuit, inquit, publica autoritate decem constitui viros,per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus,vt ciuitas fundaretur legibus quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris composuerunt.Audite nunc obsecro vos ægrotantis Accursij somnia vana:Antè,inquit,quàm hoc fieret,miserunt Græci Romam quendam sapientem, vt exploraret an digni essent Romani legibus,qui cum Romam venisset, Romani cogitantes quid poterat fieri,quendam stultum ad disputandum cum Græco posuerunt,vt si perderet,tantum deriso esset.Græcus nutu disputare cœpit, & eleuauit vnum digitum,vnum Deum significans.Stultus credens quod vellet cum vno oculo decæcare,eleuauit duos,& cum eis eleuauit etiam pollicem, sicut naturaliter euenit,quasi cæcare eum vellet de vtroq;.Græcus autem credidit quod trinitatem ostenderet.Item Græcus apertam manum ostendit, vt ostenderet omnia nuda & aperta Deo.Stultus autem timens maxillatam sibi dare , pugnum clausum quasi repercussurus leuauit, Græcus intellexit quod Deus omnia clauderet palma:& sic credens Romanos dignos legibus, recessit O misertimam seculi nostri conditionem,qui hæc audimus & patimur.Ecquis vnquam talia deliramenta ni i à mulierculis lanificio intentis audiuit? & nõ videt homo perditus non habita ratione temporum & personarum sibiipsis repugnantia dicere?Quòd si tanta erat illi historia mentiendi libido,at debuit saltem aliquid dicere quod nos falleret.Nunc vero ea per crapulam ructat,quæ nec credent pueri , qui nondum ære lauantur.Nam si quod hoc in loco Pomponius scribit , constat esse fa-

ctum

ctum trecentesimo altero anno ab vrbe condita,hoc est,ante natalem Christianum annos circiter quadringentos quinquaginta,quo pacto Græcus & Romanus de trinitate personarum atque vnitate substantiæ in diuinis disputare potetant?hoc ne Ezras quidem fecisset,doctissimus illa tempestate legis interpres,ne dum homines in falsa deorum gentilium religione occupati. Aut si tam diligens in historia esse volebat,illud potius annotare debuit,Romanarum rerum scriptores,non quod Pomponius scribit creatos esse decem viros per quos leges peterentur , sed cum prius deferendis legibus inter Romanos conueniret , de latore tantum disceptarent missos esse tres legatos Athenas,iussósq; inclytas Solonis leges describere,& aliarum Græciæ ciuitatum instituta morésq; pernoscere. Postea vero quàm illi redierunt,creatos decem viros condendarum legum & iuris dicundi causa.Quod vero Pōponius scribit tabulas fuisse eburneas,Dionysius Halicarnaseus diligētissimus antiquitatum Romanarum scriptor libro nono æreas fuisse memoriæ prodidit.Quódq. idem autor scribit tabulas in foro positas,non est diuersum ab eo,quod Pomponius tradit positas esse pro Rostris:nam Rostra templum erat in foro Romano quod placuit exornari Rostris nauium, quas ab Antiatibus acceperant,non vt Accursius delirat pyratarum.Illud vero perquam ridiculum,quod in re manifesta dubitans , pro rostris exponit ante oculos & ora hominum. Ab Hispano,opinor, aliquo id didicerat , quoniam Hispane facies rostro appellatur.

MVTIVS PRO FABIVS.

Idem Pomponius in eodem titulo de origine iuris : Q. inquit, Mutius qui ad Carthaginienses missus legatus,cum essent duæ tesseræ positę,vna pacis,& altera belli,arbitrio sibi dato vtram vellet referre Romam,vtranq; sustulit, & ait Carthaginienses petere debere vtram mallent accipere. Atqui non Q. Mutius,sed Q. Fabius fuit,qui cum Valerio Flacco missus est Carthaginem legatus,vt nisi Hannibal violator fœderis dederetur,bellum Carthaginiensibus indiceret. Hic Fabius,Pamphilus cognominatus est,ad differentiam illius Fabij qui in eodem secundo bello Punico singularem operam Reipub.nauauit , atque tum maximus, tum verricosus,tum ouicula dictus est. Atque ea propemodum Fabium Pamphilum fecisse coram Carthaginiensibus quæ Pomponius refert,autores sunt Polybius,Liuius,Plutarchus.Silius præterea lib.secundo Punicorum:

Non vltra patiens Fabius texisse dolorem,
Concilium exposcit propere,partibúsque vocatis,
Bellum se gestare sinu pacémque profatus.
Quid sedeat legere , ambiguis neu fallere dictis
Imperat , at sæuo neutrum renuente senatu
Ceu clausas acies gremióque effunderet arma,
Accipite infaustum Libyæ euentúque priori
Par inquit bellum.& laxos effudit amictus.

Tam insigne mendum non debuit Accursius dissimulare , atque intactum relinquere,vbi non in parte,sed in toto error committitur. Nam quid habent simile Mutius & Fabius?nempe hoc quod Thais & Hermione.

COLVMNARIVM PRO
Colum Niuarium.

Pomponius Iurisconsultus in lib.dig.titu.de auro & argento leg In argento, inquit,potorio vtrum id duntaxat sit quo vbi posit,an etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum est,veluti columnarium & vrceoli. Quod vasis

genus columnarium sit nullus vnquam scripsit, sed neq; legit, præter vnum Philippum Beroaldum, virum alioqui singulari eruditione, qui ex huius legis deceptus lectione, putauit esse poculi genus, & Accursium, qui anghistetiam interpretatur, sic Itali vulgo appellant ampullam vitream longioris colli. Ego vero cum columnarium esse nihili verbum pro comperto haberem, cœpi mecum recogitare quid columnarij loco substituerem, cum subito fuit mihi præsto Martialis poëtæ distichon, cuius lemma est, Colum niuarium. Cúmque adhuc subdubitarem, an pro columnario colum niuarium reponerem, legi sequens distichon, cuius index est, Vrceoli ministratorij. Exilui præ nimia lætitia, atque cœpi mihi ipsi gratulari, quod locum aliis incognitum atque intactum mea diligentia restitui. Quid vero colum niuarium fuerit, reliquum est vt ostendamus. Fuit consuetudo apud maiores nostros, non modo colare vina, vt essent molliora defœcatioráque, verùm etiam aquam per niues transmittere, quo fieret gustui suauior. Instrumenta vero ad percolandum erãt cola minutissimis viminibus contexta, aut ex sacco lineo siue cilicino. Vergilius secundo Georg. Tu spisso vimine qualos Coláque prælorum fumosis diripe tectis. De colatorio sacco Martialis in disticho, cuius lemma est, saccus niuarius: Attenuare niues norunt & linthea nostra, Frigidior colo non salit vnda tuo. Plinius decimoquarto: Vtilissimum omnibus sacco viribus fractis. Idem decimonono: Inueterari vina saccísque castrari. & vigesimotertio libro: Vt plus, inquit, capiamus, sacco frangimus vires. Atque iterum Martialis: Turbida sollicito transmittere cecuba sacco & Horatius secundo Sermonum: Integrum perdunt lino vitiata saporem. Quod Porphyrion exponit sacco percolata. Cum itaque Martialis duo disticha continuata scripserit, alterum de colo niuario, alterum de sacco vinario, subdiderítque statim vrceolos ministratores, quis non videt apud Pomponium legendum esse colum niuarium, cum præsertim e uestigio sequatur & vrceoli? Quid, quod sensus pulchre coit, atque satisfacit ei quod venire potuit in dubitationem, an videlicet vasorum potoriorum appellatione veniant vasa quibus non bibimus, sed præparantur ordinantúrque ad id quod bibendum est, vt colum & saccus per quæ colantur vina niuésque, atque præter ea vrceoli, quibus vinum & aqua discumbentibus ministratur. Non quod Accursius & Philippus putabant esse vasa potoria. Esset nanque sensus legis ridiculus, si dixeris appellatione vasorum potoriorum vasa potoria contineri.

FINIS.

TRACTATVS DE MODO STVDENDI IN vtroq; iure per decé documéta, cũ nominibus omniũ scribẽtiũ in iure tã canonistarũ quàm legistarũ vsq; ad hæc tẽpora, editus per famosissimum vtriusq; iuris doctoré dominũ Ioanné Baptistã de Gazalupis de sctõ Seuerino, tũc cathedrã iuris ciuilis ordinariè de mane in alma vniuersitate Senẽsi regente, nunc vero aduocatũ consistorialé rotæ & palatij apostolici.

CVm expurgaueritis vet⁹ fermẽtũ, & iã sitis noua cõspersio (vt opinor) in azimis sinceritatis & veritatis ĩ quo statu vos cõseruet clemẽtissimus Deus, visus est mihi sitiẽti vtilitatẽ vestrã, tp̃s esse cõuẽtus quo studiosis anxie diligẽtib⁹ religionẽ iuris ciuilis, rectũ callẽ ostẽdã, quo gressus eorũ dirigã, & viã aperiã p quã ambulẽt, nõ in tenebris, sed in luce, ad illã legalẽ sapiẽtiã capescẽdã. Dicã igit q sentio, & p vtilitate vestra fideliter loquar, quasi mihi ipsi cõsiliũ dans. *Documentũ primum principale.*

QVicũq; cupit iuri operã dare, sit circũspect⁹ ĩ infrascriptis. In primis bene & diligẽter p̃paret animã suã cõsitẽdo p̃ctã sua integre, & satisfaciẽdo p cõmissis vt sit spũssancti gr̃a oẽm hñs virtutẽ & oẽm sciẽtiã inueniat receptaculũ mũdũ & tribuat plenã pfectãq; sciẽtiã, nã qcquid alibi q̃rit, hic perfectius inuenitur. xxxviij di. c. legim⁹. §. sed ecõ. ĩ fi. Istud est potissimũ & primũ cõsiliũ qđ dedit veniẽtib⁹ ad studiũ venerabilis doct. Gul. de mõ. lau. in cle. j. de magistris subdens, q scholastici q ad quãuis sciẽtiã approbatã trãseũt & diu noctúq; torquent, in vanũ laborãt nisi dei gratiã habeãt secũ coadiutricẽ, quia vt dicit Sap. I. In maliuolã animã nõ introibit sapiẽtia. Idẽ cõsiliũ dedit recolẽdæ memoriæ doct do. Simõ de bursiano, card Mediol. in pœ. Clem. dicẽs q scholaris nõ cõsidat ĩ ingenij pspicacia & capacitate, studij assiduitate, & memoriæ tenacitate, sed ĩ eo spẽ ponat q sciẽtiarũ dñs est, in quo stãt oẽs thesauri sapiẽtiæ abscõditi. Nã scriptũ est. Qui cõfidũt ĩ dño intelligẽt veritatẽ. supbis aũt de⁹ resistit. Idẽ cõsiliũ suũ ope laudauit in d. cle. j. de magr̃is. dñs Frã. de zabar. de Padua olim card. flore. Et insignis doc. do. Gof. ga. ĩ d. cle. j. & Mart. de fano. ĩ epistola quã fecit de mõ studẽdi, in quinto req̃sito. Caueat ẽt oĩ conatu à singulis p̃ctĩs, qa delinquẽs in vno, fact⁹ est omniũ reus, vt ĩ d c. defleat. extra de re. iur. & p vnũ p̃ctm̃ tota gr̃a euacuat. xxxij. q. j cũ renũtiat. totũ em̃ hominem nõ dimidiũ saluat de⁹. versus. Larga dei pietas totũ nõ dimidiabit. aut nihil aut totũ te lachrymãte da. Dicit ẽt Gul. qđ spẽaliter caueat idẽ studẽs à venere, vitio cõsueuerũt facile studiosi inquinari, cũ p tale vitiũ rõ & intellectus tãquã superiores partes mẽtis cõfundãtur, sensualitatẽ (q est inferior ps) attrahẽte & præ

Anima purgãda & cõsciẽtia.

Sãp. 3.

A venere abstinẽdo

scho-lari-bus. dñante.xxxvij.di.c.turbat.ĩ c.j.de sacra vnct.ver.ĩ pectore.Simi le ĩ caule,cui⁹ spica p quã emittit semẽ si pmittat luxuriari,cito crescit,sic est in scholari,si pinolũ.i.ingeniũ permittat defluere virtus,supnę rõnis & intellect⁹ impediunt & corpis parat infirmitas.Idẽ dicũt p̃fati doct.ĩ d.cle.vbi subdit do.Car.florẽ.ꝙ ipse habuit auditorẽ q notoriè obiit ex hoc, & ego cognoui plures quo doc.vitio dediti male vitã finierũt, vno cõtexti perdiderũt oẽm virtutẽ,omniũ honorẽ,& omniũ substãtiã:& inter cætera vidi quẽdã scholarẽ diuitẽ & ingeniosum,q fuerat rector cuiusdã studij captũ mulieris amore(q̃ est rete diaboli,vt inqt Hier,) tãdẽ pp illi⁹ meretricis amplex⁹ vagabũdũ discurrisse ꝓuĩcias, & tãdẽ carceratũ ꝓ mulieris cõtractu ꝓ nutriẽda illa diabolica fœmina.iste idẽ prę rubore & verecũdia ne cognoscerẽ eũ, ꝓno in terra vultu petiit à me eleemosinã,ad hoc vide xxxvij.di.c.le

A ludo ab stinẽdum. gim⁹.ver.hinc ẽt.& Hie.in epistola ad Damasum. Caueat ab alea,q̃ fames est & incẽdiũ omniũ malorũ,vt plenè dixi anno superiori opusculo cõtra lusores. velis oĩno videre,qa ipsi⁹ lectura cũ adiutorio dei reformabit te,si reformatiõe indiges.

Crapula ebrietas. Caueãt à crapula & ebrietate,nã nõ vicina sint vẽter & genitalia,ex vicinitate mẽbrorũ resultat q̃dã cõfœderatio malorũ.l.vitiorũ secundũ Hier.& Greg.ĩ mora.dicit ꝙ dñante gulæ vitio,oẽ qđ homines forte egerint pdũt, & dũ vẽter nõ restringit, simul cũctę virtutes obruũtur. Et hic est ꝙ pinguis venter tenuẽ sensum nõ gignit. Iõ suadeo vt mutuas cõmessationes fugiatis,nã escarum vsus est ĩsatiabilis,& origo vitiorũ & est qd pituitosum,& sanitati inimicũ,& qđ pei⁹ est,inutilis cõsumptio tpis, qua nihil carius secũdũ Theophra.

Qualiter iuuenibus viuendum. Audi Aug.ĩ li.ij.de ordine cõtra academicos.c.viij.Adulescẽtulis studiosis sapiẽtię ita vtẽdũ est vt à venereis reb⁹,ab illecebris vẽtris & gutturis,ab ĩmodesto corpis cultu & ornatu,ab inanib⁹ negotiis ludorũ,à corpe somni atq; pigritię,ab ęmulatiõe,obtrectatione,inuidẽtia,ab honorũ potestatũ q; ambitionib⁹,ab ipsi⁹ etiã laudis immodica cupiditate se abstineat.Amorẽ aũt pecuniæ toti⁹ suæ spei certissimũ venenũ esse credat Nihil esse ruit faciẽt,nihil audacter. Inimicitias vitẽt cautissime,ferãt æquissime,finiãt citissime.In oĩ verbo cõtractu cõuersatiõe ꝙ cũ hominib⁹,satis est seruare hoc vnũ vulgare ꝓuerbiũ. Nemini faciãt qđ pati noluit administrare, nisi p̃fecti.Perficiãt vel intra senatoriã ętatẽ festinẽt,vel certè intra iuuẽtutẽ. Sed qsquis sero ad ista se cõuertit,si arbitret nihil sibi esse p̃ceptũ, Nã ista vtiq; facili⁹ decocta ętate seruauit. In omni

autẽ

autẽ vita, loco, tẽpore, amicos aut habeãt aut habere instẽt. Obsequãtur dignis ẽt nõ hoc expectãtib⁹. Supbos min⁹ curẽt minimè sint. Aptè cõgruẽtérq; viuãt, Deũ colãt, cogitẽt, quærãt spe, fide, charitate subnixi. Optẽt trãquillitatẽ atq; certũ cursum studiis suis oĩmq; sociorũ, & sibi q̃sq; poscat mentẽ bonã, pacatámq; vitã. Hæc Aug. Optimũ at salutare est remediũ ad prædicta cõsequẽda, frequẽs oro ad Deũ, de qua orone plenissimè loquitur. gl. in cl. dñm. de reliq. & vene. sanct. sup ver. orõnẽ. & spãliter hortatur ꝙ quilibet studiosus velit singulis diebus dicere officiũ btẽ Mariæ gloriosæ virginis, q̃ est inuẽtrix grãæ, genitrix vitæ, & mr̃ salutis, ĩ qua q̃ spẽ ponit nũquã vacuus abit. Certũ licet omnis quicũq; adultę ætatis teneẽ credere articulos fidei, vt habetur in symbolo. Credo in Deũ, & Athanasij. Quicũq; vult saluus esse. qui xxxviij. di. c. j. & ij. & licet laico simplici, & fortè oĩbus ẽt literatis sufficiat articulos fidei credere implicitè. i. credere verũ esse quicquid credit ecclesia cat. vt dicit In. j. c. j. de sum. tri. & sequitur magr̃ Ber. cõpost. ibi. illũ tñ qui ingeniosus est hortaẽ idẽ cõpost. vt velit illos arti. fidei scire magis distinctè, & quãuis hoc ex dono scientiæ & ingenij sibi à Deo dato, quasi debito rationis & ingratitudinis vitã de causa scire debeat, putãt tñ ibi ꝙ, d. laici ẽt ingeniosi & literati nõ peccãt mortaliter si d. ar. fid. nesciãt explicitè vel nõ sunt solliciti de his sciẽdis, q̃a eorũ professio ad hoc nõ est, quæ verba nota diligẽter. *Secundum docu. principale.*

Quid orandum.

Quomõ credẽdum.

CONuenit adolescẽti studioso qui sicut dictũ est viuere instituerit, quærere doctorẽ sibi & magistrũ cui⁹ autoritas aperiat sibi ianuã sciẽdi necessaria magna & occulta, quã ianuã quisque ingressus sine vlla dubitatione vitæ optimè pcepta sectatur, quæ cũ docilis fact⁹ fuerit, tũc demũ discet & quãta rõne prædicta sint ea ipsa quæ secut⁹ est ante rõnẽ, & quid sit ipsa ratio quã post autoritatis cunabula firmius & idoneus iã sequitur atq; cõprehẽdit. hæc Aug. vbi suprà. Pl. secũ. lib. ij. episto. epistola xviij. inter cætera cuidã mario qui enim cõsuluerat de præceptore eligẽdo pro fratre, dicit hæc verba. Cũ oẽs qui profitẽtur audiero, q̃d de quoquã sentiã, scribã. Nec ignoro suscipiẽdas offensas in eligẽdo præcept. sed oportet me nõ mõ offensas, verũ ẽt simultates, p frĩs tui liberis tã æquo aĩo subire, quã parẽtes ꝑ suis illust. doc. Mar. de fano in d. epist. quã fecit de mõ studẽdi, dicit primò quærẽdũ eẽ de doct. si qualia doceri oportet doceat, si libẽter ad ĩterrogata rñdeat, si rñdẽdo dubitatiões de pectore q̃rẽtis euellat, si patiẽ rõnabiliter cõtradici, si cãm rõnabilẽ suis dictis adiũ-

Doctor eligẽdus.

Qualis debet esse doctor.

git. si videt q̃d asserit, de fonte vel scripturæ vel æquitatis vbi iustitia deficit ꝓuenire. Itẽ quærẽdũ an sit satis sufficiẽs, an vim habeat impressiuã, vt exẽplis intelligibilibus instruat q̃d ostẽdit. nec sic in sua lectione põpo sus, sed potius vtilis & fidelis & plus veritatis quã truffis & ornamẽto verborũ inhærẽs. dicebat recolẽdũ memoriæ doc. & præce. meus dñs Io. petrucij de perusio, ꝙ aliqua q adulta ĩ ætate ab ĩperito & inepto præceptore erronee sibi tradita didicerat, vix sexagenari⁹ factus dediscere potuerit, vñ suadebat in electione præceptoris esse propriæ vtilitati nõ alieno honori cõsulẽdũ. hinc Hier. in epist. ad athletã de institut. paulæ mõ, & ꝙ si discamus in teneris annis quæ dediscẽda forẽt, quia difficulter eradicatur q̃d rudes aĩ didicerũt. & subdit. Græca narrat historia Alexãdrũ potẽtissimũ regẽ orbisq; dñatorẽ & in moribus & incessu Leonidæ pædagogi sui nõ potuisse carere vitiis quibus adhuc paruul⁹ fuerat infect⁹. Hĩc sumat exẽplũ quisque vt illũ æmulet & cũ illo cõuerset cuius mores sunt probati, aliàs informabit cohęrẽtia. Tu ĩtelligis quid dicere velim quorsum tẽdẽt hæc dicta mea. Qui habet aures audiẽdi audiat. Adde ꝙ Macedonũ sapiẽtissimus rex Philip. Alexã. filiũ Arist. in disciplinã tradidit, extat atq; illius epistola ad Aul. Gel. li. 9. noc. act. his verbis ponit. Diis pol habeo grãm, nõ tã proinde, ꝙ natus est mihi filius, q̃ pro eo ꝙ eũ nasci cõtigit tẽporibus vitæ tuę: spero ei fore, vt eruditus edoctúsq; abs te dignus existat & nobis, & rerum istarũ successione. Hæc refert Leonar. Aret. in quadã epist. Itẽ Plu. de li. edic. sic ait. Maximũ oĩm lõgéq; primariũ dicturus accedo. Inquirẽdi sunt præceptores filiis, quorũ vita nullis obnoxia criminibus, irreprehẽsi mores, & optimũ sit experimentũ. Honestatis enim forũ simul ac radicẽ eẽ quot legitimã cõsequi disciplinã, paulóq; infrà subdit. Illud certè stultitiæ extremæ. Sũt quidã q licet præceptoris sciẽtiã cognouerint, idq; præsenserint, illis tñ suos cõmẽdãt pueros, nõnulli placidis ipsorũ victi blãditiis, sunt ẽt qui rogãtiũ amicorũ grãæ tribuãt, q in re simile quippiã factitãt, vt si qs ęgroto laborãs corpore doctũ ac salutiferũ omittens medicũ, vt amici grãm incant imperitum hominem diligat, à quo fortassis in perniciẽ detur. de hoc satis apud Plutarchum.

Præcepta erronea.

Mores magistri.

Tertium documentum principale.

Honor præceptoribus impẽdẽdus

Conuenit adolescẽti studioso postquã idoneũ præceptorem elegerit, illũ honorare, obseruare, colere, amare vt genitorẽ, & conari habere beniuolũ. Ipm ĩterroget, vt ab eo instruat, nõ aũt vt calũnietur, & ꝑ aliquã cauillationẽ aut fallaciã intercipiat eũ. hæc Mar. de fa. in d. epist. & car. Med. in d. proœ. cle. Non

superat ille discipul⁹ cui aliqñ cōtigerit aliqd scire docto. ignotū. nā in hoc latissimo prato iuris ciuilis bos herbā, canis leporē, ciconiáq; lacertā inuenire pōt, vt in simili dicit Sen. in epist. cviij. Prætcrea oīa intelligere, & oīm habere memoriā diuinitatis est potius q̄ humanitatis, vt l.ij.§.si qd aūt, C. de vet.iu.enuc. Capiat vnusquisq; exēplū ab Aug. dicēte. Ego eps tot annorum ab anniculo parat⁹ sum doceri. xxiiij. q.iij. si habes. Conet̄ p̄ce ptoris opiniōes defendere quātū pōt exēplo. assij iuriscō. idet̄ hr̄ in l. qualē. versi. Cassius. ff. de arbi. cū si. Qñ si nō pōt ex errore manifesto veritatē præponet & honorabit eā: nam ambobus existentibus amicis sanctius est honorare veritatem, vt inquit Philosophus 1. Ethic. *Quartum documentum principale.*

COnuenit vt oēm curā studiū & diligentiā adhibeat, Deū & facultatē cui indulget, corde gerēs, vt inquit idē Mar. de fa. in d.c. epist. Circa quæ quicunq; voluerit ad saturitatē videre, legat Pli. li. 1. epist. 3. 5. 6. 9. 14. 16. 19. 20. & 21. Itē in lib. 2. epist. 1. & 3. sed sup oīa legat & memoriæ cōmēdet epist. 5. d. li. 3. ad mariū, quę incipit, pergratū. in qua describit vitā & mores Pli. maioris auunculi sui, quæ literis aureis esset scribēda, nō omisso apice. Incitaret enim aīm cuiuscunq; ad diligentiā, & moueret pectora etiā durissima & saxea, quimò ex ipsius lectione pleriq; qui se credunt diligentissimos, cognoscerēt manifestè se esse negligentes. Imitetur exēplū Pōponij iuriscons. dicentis hæc verba. Nā & ego discēdi cupiditate (quā solā viuēdi rōnem optimā in viij. & lxx. annū ætatis duxi) memor sum eius sutæ quā discesserunt Iulianū. Nā & si alterū pedē in sepulchro tenerē, adhuc tn̄ discere quidē vellē, vt habet̄ in l. apud Iulianū. ff. fideic. lib. Subdit Mart. de fa. in d. epist. Nec tm̄ studeatis ꝙ tristitia aut pectoris dolor vos affligat anxietatibus, recipite requiē, & animū ad gaudia reuocate. Hoc fuerit superfluū monere tēporib⁹ nostris. Nā libri scholariū regulariter sunt pleni puluere, quotidie circūeūt plateas vt cū, sine, an nō, imò luxuriosè induti, vidit. & si videantur. Pestis efficacissima studiosis luxuriæ vestigiū, propter quā tēp⁹ otiosè pdit̄, & rotæ cōuersæ sunt in scabella. Scio, intelligis qd velim monere p hæc verba. Hic Io. An. reprehēdit scholares vestibus doctoreis vtētes, vt est gl. j. c. ad apostolicæ. de priuil. li. vj. Hæc nō sunt intelligēda de nobili, & potētibus. Vnde car. medi. in d. proœ. cle. dicit pauperatē esse vnā ex clauibus per quas intramus ianuā sapiētiæ: nam paupertas luxuriā cōpescit. & Sē. dicit, si vis addiscere sis pauper aut similis pauperi, Socratis

Quid facere studens debeat.

Sēper studēdum.

Paupertas & humilitas.

Thebani recipiēs exēplū.xij.q.ij.gloria.versi.ætatis.Hoc intelli-
ge cūtēperamēto,dūmodo necessaria adsint,vt inquit Philoso.
x. Ethicorum. *Quintum documentum principale.*

An expediat habere multos libros.

NOn curet scholaris in vsu multos libros hr̄e, nā lectio multorū,autorū oīs generis voluminū, habet aliquid vagū & instabile.Certis ingeniis immorari oportet si velis aliquid trahere qđ aīo fideliter sedeat. Nusquā est q vbiq; est.In peregrinatione existētib⁹ hoc euenit vt multa habeāt hospitia,nullas amicitias:Idē accidit his qui nulli⁹ ingenio se familiariter applicāt, sed oīa cursum & properāter trāsmittūt.Nihil æquè sanitatem impedit,q̄ remediorū crebra mutatio: Nec prodest cib⁹ sumpt⁹ qui statim eiicitur.Nō cōualescit plāta quæ sæpè trāsfertur, distrahit librorū multitudo.Itaq; cū legere nō possis quantū habueris,satis est habere quantū legas.Sed modo hūc librū euoluere,mō illū,raro est fructuosum.Fastidiētis stomachi est multa degustare,quæ vbi varia sunt & diuersa,inquināt nō alūt.Non refert quàm multos, sed q̄ bonos libros habeas.Lectio certa prodest,varia delectat,&c.hæc Se.in epist.ij.maiori parte. vnde dn̄s car.fl.in d.cle.j.de magr̄is.dicit,ꝙ expedit scholari paucis libris vacare,vt possit cōmendare memoriæ quæ fuerint opportuna, vtputa scholari in iure studēti cōuenit memoriæ cōmēdare textus & gl.sine q̄bus frustra laborat ad subtilitates quas nō posset iure probare.Doctor aūt indiget multis libris , & si fieri posset oīm qui scripserūt,vt ex multis possit elicere veriora. Tu si volueris plenius videre an expediat hr̄e multos libros, vide eundē Sēt.in li.de benefic.c.ij.& in li.de vita & morib.philo.in iij par. & Hie.in epist.xl.& Ol. cōsi. lxxxv. Quòd si cīno voluerit illos habere,& cū profectus fuerit illis vti , notū sibi facio ꝙ primus qui cœpit glosare tex.& leges,fuit Guarnerius seu Irneri⁹ dum studuisset legib⁹ ex seipso legit Bon. vn̄ tūc fuit maximi noīs & meritò appellat⁹ lucerna iuris,tāquāprim⁹ illuminator nr̄ę sciẽ. ita di.Odof.ī l.ius ciuile.ff.de iust.& iu.Post eū secuti sunt Bulg. Mar.& Placē.Io. Azo Accur.quorū glo.q autoritate factæ fuerīt nō memini legisse,sed circū scripta licētia prīcipis, an īpunè licuerit glos.vide gl.in l.ij §.hoc aūt.C. de ve.iu.enu.Notabil. tn̄ circa p̄dic.aliqua demulcētia aures auditorū.Pr̄io not. ꝙ j. sum. q̄ fuit ī iure nr̄o fuit cōposita à Rug.& dt Odo.ī ru.ff.ad l.iu.re. Hui⁹ discip.fuit Rof.Beneuē.vt colligit ex dic.Io.An. ī add.Spe. ī ti.de fruc.& īteres.& ī ti.de cōf.Sciēdū ē ēt ꝙ dn̄s Placē.præclar⁹ & famosus iurisp.apud mōtē pessul.sup C.& insti.sum.laudabiles

Doc. multos libros habeant.

Guarnerius lucerna iuris.

Bulgarus.

Mart.

Ioan.

Azo.

Accu.

Ruggerij sum.

Rofredus.

biles cõposuit, vt dicit Azo in prooe. suæ sum. sup C. & incipit d. sum. Placen. cũ essem Mãtuæ: & ista sum. Placẽ. erat tũc melior aliqua alia quæ publicata esset vsq; ad illa tẽpora vt dicit Od. in l. j. ff. de pac. post hæc Io. Basia. Cremonẽ. fecit vnã sum. breuissimã sup Pã. de quo Odo. in l. j. in prin. ff. de edẽ. dr ꝙ erãt vẽtosa, & ꝙ illã fecit, vt Placẽ. reprehẽderet, & ꝙ aliqd boni nõ ẽ illa sum. Idẽ Io. fecit quãdã lect. sup C. Iste Io. fuit pceptor Azo. vt in sum. Azo. super C. in ti. pro so. de quo in gl. fit sæpè mẽtio. floruit an. Dñi. M.cc. Iste fuit iuris lucerna, & speculũ mũdi, vt inquit Ang. de Peru. in rep. l. falsis. C. de fur. Eodẽ tẽpore fuit Bulgarus, vt habet in l. bene à zenone. C. de quadr. præsc. Superuenit Azo q primò fecit minorẽ apparatũ sup C. & ff. deinde fecit sum. quã habem⁹, & dr Azonis, & est, licet qdã dixerint olim illã sum. quæ attribuit Azo. fuisse Io. Basiani Cremo. sed malè dixerũt, nã Io. tantũ fecit sum. sup Pand. vt dixi. h. d. Odo. in l. legẽ. C. de pac. & illius sum. Azonis Odof. fecit addit. quas in aliquib⁹ sum. incorporatas vidi, post hãc sum. idẽ Azo fecit magnos apparatus sup ff. vetus. optim⁹ fuit, vt dicit Odo. in l. Iulian⁹. ff. de cõd. ind. Hũc Azo. Bal. in l. cõtractus. C. de fi. instr. & l. cũ aliter. C. de fideiuss. dixit fuisse fontẽ legũ, & vas electionis. Lotarius fuit cõtẽporaneus Azo. vt p Bar. in l. sancimus. C. de iu. Rofre. Beneuẽ. q fecit vtilissimũ opus libellorũ in iure ciuili & cano. fuit discip. Rogerij in initio, vt pdixi, postea discip. dñi Azo. vt ipsemet sæpius attestat in d. opusc. libel. succurrit deinde tenebris iuris ciui. Accurs. Florẽtinus, qui glossauit ff. C. insti. librũ authẽ. & tres li. C. tẽpore Gregorij ix. Pont. clxxxv. & Federici ij. xxiiij. in ordine Imperat. tẽpore q glossauit lib. authẽ. currebant anni dñi. M.cc. xxvj. vt ipse notauit in auth. vt ppo. nomẽ Impe. §. si q verò. sup ver. indictionis, & cõsequẽter à glossat. Accur. vsq; ad pñtẽ annũ cucurrerunt an. ccxxvj. vel circa. Iste Accurs. fuit discip. Azo. vt ipsemet notauit in l. fi. sup ver. possum. ff. de cõd. ob cau. Ia. balduini fuit præceptor Odo. floruit anno dñi. M.clxx. de isto sæpè Odo. in lec. suis facit mẽtionẽ. Inn. iiij. q fuit Ianuensis de domo de fisco, & de comitibus Lauoniæ, fecit apparatũ solẽne sup decretal. fuit magnus legista, floruit an. dñi. M.ccxliiij. vt per Io. And. in add. Spe. in ti. ne sede vac. Dñs Ber. Cõpostellanus scripsit super j. decretal. vsq; ad ti. de transla. præla. fuit capellanus Inn. prædi. & edidit illud de mãdato Inn. Odof. fecit lecturas super C. & ff. floruit anno dñi. M.cclx. colligitur ex dictis eius in l. imperium. ff. de iur. om Viuebat etiam tempore Ioan. And. vt col

Placẽtini sum. Ioan. Basianus speculum mundi. Bulgarus. Azo. Lotarius Rofredus. Accursius. Iacobaldui ni. Inno. quartus. Cõpostelanus. Odofredus.

Host. ligit in add. Spe. in ti. de lo. Host. i. dñs Hēr. Car. Host. q fuit de Segusta, scd̃ in Io. And. in add. Spe. in ti. de rescr. pñti actione fuit præceptor Spec. vt dicit Io. And. in addi. Spe. in tit. de offic. iud. fecit summã mirabilē & edidit lect. super decre. Spe. Gui. durã-
Speculator. di fuit prouincialis, vt colligitur in pe. in tit. de feu. Tēpore quo cōdidit librũ speculi, currebāt ann. dñi. M.cclxxj. patet in Spec. de instr. edit. §. j. ver. itē hodie Ia. de Bel. legit sæpius librũ auth.
Ia. de belui. & fecit optimã lecturã super illo lib. & multas disputationes &
Bar. Brix. Bart. Brix. q fecit addi. ad gl. decreti fecit ēt quæstiones dñicales & venериales. floruit tempore Greg. ix. Garsias Hispanus floruit
Garsias. an. dñi M.cclxxiij. Guido de Baiso, arch. Bono. floruit eodē tē-
Dyn. pore cōmentauit solenniter decretũ & sextũ decretaliũ. Dy. mugelanus claruit an. dñi. M.ccxcvij. tēpore Bonifacij viij. ccj. Pōt. & Adolfi. Impe. scripsit subtilissimè super ff. & super tit. insti. de actio. fecit etiã mirabile cōmentum super ti. de re. iu in vj huic disputando determinãti aliquã quæstionē adesse videbatur tota synodus legalis philosophiæ, vt dicit Cy. in l. vnica. C. de sen.
Ia. de Raué. quæ pro eo quod interest. Reperiuntur etiam cōsilia eius elegãtissima. Ia. de rau. prouinciæ Lotoringiæ, legũ professor in theologia magrã ac Verdunēsis ciuitatis in d. prouincia eps, scripsit sup ff. & C. & multa simpliciter tradita à maioribus, reduxit ad dialecticũ arguēdi modũ, vt per Cy. in l. quicũq;. C. de ser. fu.
Petrus de bella pertica. q. vj. Pet. de bella per. Burgũd. doc. illustris scripsit sup ff. & C. & super instit. Edidit ēt infinitas disputatiōes vt audiui nume. centũ. Floruit an. dñi. M.ccc. colligitur ex dictis Cy. & Bar. in l. j. C. de sen. q pro eo qđ int. & fuit cōtēporaneus Dy. Iac. de Are. Par-
Ia. de Are. mēsis, cui⁹ opiniones vt plurimũ sunt de mēte iuris, vt dicit Bar. in sua disput. quæ incip. statuto Lucanæ ciuitatis, scripsit breui-
Mar. de Silima. ter, sed vtiliter sup C. & ff. & fecit multas disput. Mar. de Silimano fuit cōtēporaneus Dy. iste fuit præceptor Ioan. in li. vt refert
Bart. de Neapo. Io. An. ĩ add. Spe. in ti. de arbi. Bart. de Neap. fuit cōtēporaneus Dy. scđm Io. An ĩ add. Spe. ĩ ti. de iur. ca., & ĩ ti. de doñ. Frāc. Ac-
Fran. Accur. cur. fuit etiã cōtēporaneus Dy. scđm doc. ĩ l. vnica. C. de sent. quę pro eo qđ inter. & Cy. ĩ l. si C. de suspec. & Bar. ĩ l. j. §. suspecti. ff. ad Tur. Alber. Odo. fuit cōtēporane⁹ Dy. vidi cōsi. subscriptũ ab
Albe. Odo. vtroq;, de quo patebat publi. instr. in archiuo Señ. Ric. de petro. de Senis car. vnus ex cōpilatorib⁹ vj. decret. fuit de sequacibus
Ric. đ petro. Francisc. Accur. vt refert Cyn. in l. tutori. C. de neg. gest. obiit Ianu. an. domini. M.cccxiiij. vt vidi patere publico instru. Guil.
Guil. đ tyn. de tyn. do. vltra montanus qui legit longo tēpore in studio Aurelian. fecit breuē apparatum super C. & ff. ve. fuit doctor illu-

ſtris.Ric.Ma.Cremon. q legebat Paduæ tẽpore Roberti ſecũdũ Cy.in l.ſi viua matre.C.de bo.mat.fuit valẽtis doc.Italiç ſuo tẽpore,vt dicit Bal.in l.qcũq;.C.de epi.& cle.Iſte Ric.fuit cõdẽnatus de hçreſi,vt in d.l.quocũq;.p Ia.Bu.& Bal.multa ſcripſit quorũ copia rara.Floruit an.Dñi.M.ccc.dñs Lãpertin⁹ de Rãponib⁹, doctor ꝓfundiſsimæ & fundatiſsimæ ſciẽ ſcripſit ſuper ff.& C. ſuorũ ſcriptorũ rara eſt copia hũc doctorẽ extollit vſq; ad ſyderа.Io.An.in c.ſi pater.de teſt.in vj.nouel.& in add.Spe.in tit.de teſt.do.Barth.de Bu.extollit à Io.And.in add.Spe.in ti.de accu. in iij.par.Io.And.fons & tuba Iuris canonici fecit nouellas ſup decretalib⁹,gloſſauit & ſextũ & clemẽ.fecit nouellã ſuper ſexto,& mercuriales op⁹ digniſsimũ,& vltimo loco fecit mirabile op⁹ addi.Spe.an.Dñi.M.cccxlvij.vt colligitẽ ex his quç ipſi ponit in addi.pięd.ĩ ti.ne ſed.vac.& ĩ ti.de fil.preſ.Mortuus eſt an. Dñi.M.cccxlviij.tẽpore magnæ peſtis,vt ſcribit Io.Cal. eius filius adop.ĩ c.veſtra.de coha.cle.& mu.De qualitate pr̃is.Io. An. & aliis ad notitiã ſui ptinẽtib⁹,vide in d.addi.& in ti.de fil.preſ. & in ti.de çta.& qua.& in ti.de ſucceſ.ab inte.hũc virũ tibi propone patre ludi magr̃o tenuiſq; fortunç hoĩe natũ,qui iſta moleſtiſsima vtriuſq; iuris ſtudia & ptulit & didicit pelle vrſina tect⁹ citra lecti delicias,neq; poſtea vxoris fact⁹ ſolitã diligẽtiã intermiſit,huic ad vrbẽ veniẽti(vt refert Nic.Euerar.in locis ſuis legalibus,loco ab autoritate)dixit põtifex. Bene venerit quo lux mũdi cognominatus eſt.Plura alia his ſimilia de iuris doctoribus referũtur ĩ d.loco ab autoritate.Cy.de Sãctibal. de Piſtorio florebat an.Dñi.M.cccxiiij.quo anno in die S.Barnabæ apoſtoli finiuit lecturã ſup C.quã inchoauerat anno præcedẽti.iſta lectura pfecit ingeniũ Bar.vt inquit Bal.in c.ſi vaſallus.in ti. ſi de feu.fue.cõtro.inter dñm & vaſal.Scripſit planè ſup j.par.ff.vete. vſq; ad ti.ſi ex noxa.cau.addatur incluſiuè,& ſup ti. de reb. cre. in ij.par.ſuper reliquis paruã additionẽ ſcripſit,fuit iſte Cy.amicus Io.And.vt atteſtatur Io.An.in add.in ti.de loca. Fuit diſcipulus Dy.quẽ pręceptorẽ ſuũ reuerẽdiſsimũ fuiſſe ꝓfitetur in mille locis.Old.de laude fuit cõtẽporaneus Io.An. & Cy.& fuit diſcipulus Dy.fuit aduocatus cõſiſtorialis.Edidit ſuper iure ciuili plures lec.quarũ rara copia reperitur,ſolẽne opus cõſiliorũ fecit,floruit an.M.cccxx.Vixit imperãte Lud.iiij. Vidi eius cõpẽdioſam & vtilẽ lec.ſuper feudis,circũfertur hodie eius tractatus de legitimatione cũ aliis,qui ſunt multum vtiles.Nic.de Matarel.doct.Mutinẽſis fuit cõtẽporaneus Io.An.vt colligitur in ad-

di.ad

Ric. Mal. — Lamperti. nusde Rãp. — Bart. deBu. — Ioan. And. — Oldr. — Nico. deMa tarel.

Ioan. Cald. | Gasp. de calde. | Ioan. Fab. | Reinerius de Forliuio. | Nellus de sancto ge. | Fede. Petr. | Recupe. de sãcto Mini. | Pagl. | Lapus de ca. | Bart. de Saxofer. | Nico. Alexãdri. | Frãc. Tigu. | Frãc. de Alber. | Albe. de Rosa. | Signorel. de hom. | Martaga. | Bald. | Petr. | Ang. de Vbal.

dit.ad Spe.in ti.de cõfes.§.sequitur.Edidit pulchras lec.super ff. & C.illarũ copia rara.Io.Cald.Bono.adoptiuus Io.An.doct.magnæ sciẽtiæ & vitæ sanctæ,floruit tẽpore Io.An. & post cõmutauit decretales,& fecit pulchrũ opus cõsiliorũ.Gaspar.de Cal.floruit paulò post Io.Fab.doc.Vltramõ.q fuit Aquitanicus,scri.sup C.& inst.Ferè p eadẽ tẽpora Ia.de Bu.scri.super ff.vet. & sup C. fecit duas lec.veterẽ & nouã.Itẽ cõmẽtauit ti.Inst.de act.Edidit etiã infinitas disputationes.Fuit vnus ex præceptoribus Bar.floruit an.Dñi.M.cccxx.Reine.de Forliuio alius præceptor Bar.q cõmẽtauit etiã ius nrm,obiit an.Dñi. M.ccclviij. vt refert Nellus de sancto Gem.in par.vl.bãnitorũ,q.xij.Fede. Petrucius de Senis fuit cõtẽporaneus Io.An.Cy.Old.Nic.de Mater.& aliorũ de quib⁹ paulò suprà.Floruit an.Dñi.M.cccxv. Edidit notabile opus cõsiliorũ.Recuperius de sancto Miniate, & Io. Pagliarẽsis de Senis fuere cõtẽporanei Fede.& viri singulares.Lapus de Castellione cõtẽporaneus prædictorũ,fecit inter cætera opus notabile allegationũ suarũ Bar.de Saxofer.Picenus speculũ,pater,& lucerna iuris ciuilis natus an. Dñi. M.cccix. incœpit studere in iure ciuili an.Dñi.M.cccxxiij.idẽ publicè de iure respõdit anno Dñi.M.cccxxx.obiit an.Dñi.M.ccclx.ætatis suæ an.xlvj.fuit discipulus Cy.Ia.Bu.& Reinerij,vt colligitur ex dictis eius.in l.si is qui ꝓ emptore.ff.de vsuc.& in l.quidã cùm filiũ.ff.de ver.ob. ibi cõiicere potes quibus parẽtibus natus sit Bart. & in l.j C. de sum.Tri.& ex repe.do.Nic.Alex.eius generi.in l.& si filiũ.ff.de mune.& ho.Edidit mirabilia cõmẽta in iure nrõ,quę ꝓpter eorũ celebritatẽ notoria sunt:Frãc. Tiguri de Pisis floruit tẽpore Bar.fuit doctissimus & sanctæ vitæ.Frãci.de Alberg. de Aretio solidus doc.vt plurimũ imitatur Bar.floruit p eadẽ tẽpora Alb. de Rosa.Bergomẽsis eximius cõmẽtator,floruit an.Dñi.M.cccl. fuit cõtẽporaneus Bar.Bar.nõ vidit ipsius cõmẽtarios qui cõtinent super ff.& C.multa volumina quorum copia frequẽs est in Lõbardia.Albe.tamẽ vidit Bar.nã allegauit eũ in suo tract. statutorũ,par.ij.q.ccxix.& plurib⁹ sequẽtibus. Signorellus de Homodeis de Mediolano,fuit cõtẽporaneus Albe. vt colligitur ex dictis Alberi.Martaganus de Aroguidiis de Bononia,floruit tẽpore iuuẽtutis Bar.obiit ætatis suæ,an.xxv.fecit multas dispositiones quas vidi,& illarũ copia rara,de illo mẽtionẽ facit Bal.in l.assiduis.C.qui po.in pig.ha.Pe.& Ang.magistri Frãc.de Vbal. de Peru.germani fratres,vtriusq; iuris excellẽtissimi doc.discipuli Bar.Frãc.Tigrini & do.Io.Papiliareñ. in iure ciuili florue-

runt lõgo tẽpore,obiit Bal.an.Dñi.M.ccccxiij.in Aprili.Papię iacet sepultus in ecclesia fratrũ minorũ. hinc aiũt scioli qdã & iuris eiusq; sciæ studiosos odio vatiniano ꝓsequẽtes, inscalatũ fuisse,ꝙ nescio qd in archetypo pisano ĩmutasset.Alci.in parad. negat eos libros archetypos ĩsipiẽtérq; agere qui ob eorũ inspectionẽ seria omittũt.Inter alia eadẽq; innumera ingenij sui monumẽta scripsit Bal.diuinũ cõsi.de schismate in fauorẽ põtificis Vrbani sexti,& præiudiciũ Clemẽtis xij. pseudopõtificis à Gallis creati ea spe,vt Ro.curia in Gallia ꝑsisteret, & Vrbani cãm defendit ẽt Io.Ligna.Cõtra ædis vedacti abbas,idẽ à cõsi.Regis Frãcię monumeti literarũ Vrbanũ dãnat.Ang.decessit Florẽtię eodẽ anno.Ambo isti,videlicet Bal.& Ang.illustrauerũt ius ciuile,Pet.illuminauit ius canonicũ.de Bal.& eius doctoratu mẽtionẽ facit Bar.in l.quidã suo.ff.de cõ.inst.in fi.Ric. de Salice. floruit tẽpore Bal.Barth.de Sali.floruit eo.tẽpore & ambo cõmẽtauerũt ius ciuile.Pet.de Anch.Bonoñ. fuit discipulus Bal. floruit tẽpore Sali.scripsit plenè sup decre.sexto & cle. Edidit pulcherrima cõmẽta sup reg.iur.in sexto & clemẽtinis & pulchrũ opus cõsiliorũ.Scripsit ẽt sup ff.veteri.& ff.nouo. hũc Põtanus in suis cõsiliis extollit vsq; ad sydera.Ant.de But.& de Bononia vir excellẽs & sanctæ vitæ cõmẽtauit decre,& clemẽ.& fuit cõtẽporaneus Pet.de Anch.doc.omni veneratione dignus.Ediderũt etiã opus cõsiliorũ & duo pulchra repertoria, vnũ in iure canonico, & aliud in iure ciuili.Frãc.de Zaba.de Padua Car.Florẽ. floruit an.Dñi.M.cccc.cõmẽtauit dec.& cle.solẽniter.Christ. de Castel. de Mediol.floruit e.tpe,multa tẽtauit cõtra cõem doctrinã quæ licet ingenia excitauerit cõfusionẽ,tñ fecerũt scholarib⁹ hebetis ĩgenij.Rap.Fulg.de placẽtia Raph. Cu. (vel melius diceret cõmẽsis)cõtẽporanei & subtiles doc.in iure ciuili claruerũt Padue M.ccccxx.imitati sunt mores do. Christ. eorũ præceptoris Pet. Mauroc.Card.Venetiis floruit an.Do.M.ccccxiiij. scripsit sup sexto decr.solẽniter.Io.de Imo.claruit e. tpe cõmẽtauit primũ, secũdũ & tertiũ decre.itẽ sextũ & clemẽ.preterea infor.& obiit an.Do.M.ccccxxxvj.xviij.Feb.Pau.de Ca.clarus & vtilis doct. scripsit sup ff.& C.Edidit ẽt pulchrũ opus cõsiliorũ,obiit paulò post.Io.de Imo.cuius fuerat cõtẽporane⁹ legit Florẽtiæ,Senis & Padue.Dñic.de S.Ge.floruit p eadẽ tpa,cõmẽtauit egregię sextũ decre.Lud.Põta.origine,sed incolatu Rom.doc.memorię singularis & quasi stupẽdus,scripsit super aliquibus partibus fforũ.& C.copiosissimè.Edidit cõsi. solẽnia & repet. aliquas fecit inter quos obtinet principatũ repetitio auth. similiter.C.ad l. Falc.&

Ric. de Salic. Bart. Petr. de ancha. Anto. But. Fräci. de Zabarel. Chri. de Castel. Raph. Fulg. Raph. Cum. Petr. Mau. Io. de Imo. Paul. de Castro. Dominicus de sancto gemini. Lud. Põta.

ibi oīa spālia piæ causæ collegit. floruit an. Dñi. M.cccccxxx. fuit
discipulus do. Io. Petrucij de quo infrà tāta fuit huius Pontanis
autoritas ob eximiā doctrinā in cōci. Basil. & Eugeniū nō dāna-
uerit, dānatū rursus patribus recōciliauerit Nic. quōdā Monia-
cēsis abbas, postea archieps. Pan. origine de Cathania insula Si-
ciliæ iuxta mōtē Aethnā floruit eodē tēpore cū Lud. Pōtano am
bo clarissimi facti sunt in almo studio Señ. & in cōci. Basi. cōmē
tauit iste do. Abb. mod. decre. solēnibus claris & ordinatis cōmē
tis, incœpit cōmētare decretū. Edidit multas disputationes, re-
petitiones, & cōsilia. Eius fama (vt opinor) quotidie crescit, Pet.
de Mathesi. de Boñ. floruit eo. tēpore. Ia. Alua. de Padua floruit
p eadē tpa, cōmētauit egregiū librū feud. Io. de Ana. tādē Arch.
Bon. floruit Bon. lōgo tēpore, cōmētauit decre. Obiit an. D. M.
ccccclv. vel circa. Tho. doctius Senen. doc verus & clarus iuris in-
terpres obiit an. D. M.ccccclv. Io. Petrucij de Peru. & Ang. de Pe
rig. de Peru. præceptores mei primus de mane, alius de sero, flo
rebāt an. D. M.cccclxj. quo anno incœpi studere in iure ciuili.
obiit. d. An. an. M.ccccix. A. d. verò Io obiit an. M.cccclxij. quo-
rū aīæ requiescāt in pace, fuerūt illustres doc. vt notū est. Multi
alij fuerūt veri solēnes in iure ciuili, vt And. de Yser. cōmētator
feudorū & cōstitutionū regni Alb. Galeotij Permen. qui fecit o-
pusculū quod dr̄ margarita. An. de Pisis q scripsit sup ff. Arg do.
Reine. de Forli. Bñd. de Plōb. qui cōmētauit aliquos tit. in j. par
te. ff. noui incip à tit. de manu. ff. fecit etiā solēnes rep. & dis. Bar
tolucius de Presby. de Bon. Barth. de Cap. comites de Peru. Frāc.
de Rāp. de Bon. Fed. de Sca. de Bon. Flor. de S. Pet. de Bon. Gand.
j. Alber. de Gand. de Crem. Guid. de Suza. Vgoli. de Fontana Par
mēsis. Homo bonus Cremo. Onofr. Barto. de Peru. Ia. de Archi-
zo de Vero. cōmētato. feu. Iac. de Ysolanis olim cardinalis Lanf.
de Luca. Mart. de Carami. de regno, gl. cōstitutionū regni. Mar
til. de Mātigelis de Bon. illustris doc. cuius multæ disputationes
inueniūtur. Mat. de Matthe. de Bon. cuius reperiūtur notabilia
dicta quodā & clara opuscula. Nic. Cremo. Nic. Furiosi qui glos
sauit librū feudorū. Nic. de Neap. maximus textualis. Nellus de
S. Gemi. qui edidit illustre opus bannitorū. Hospertus de Cre-
mo. qui fuit primus doc. qui incœpit legere Perusij. Pet. de Cer.
qui scripsit super lib. feud. Pet. de Boacte. de Bon. Pet. Boemus.
Tanc. de Corne. cuius reperitur opusculū quod dicitur cōpēdio-
sa. Vber. de Bonacurse. Vber. de Bobio, & alij plures. itē in iure
cano. prænotatus Abbas antiquus. Berñ. glo. Permēsis. Bonagui.
[illegible] Areti.

Nic. Abb. Pan. Pet. d Math Iaco. Alua. Io. de Ana. Tho. doct. Io. Petrucij. Ang. d Per. And. d Ys. Albe. Gale. And. de Pi. In Ar. Bene. d Plō. Bart. Dion. Frāci. d Rā. Fed. d Scal. Flor. Gādi. Guid. d Suz. Vg. d Font. hō bonus. Ono. Ia. de Yso. Lāf. d Luca. Mart. d Ca. Mat. d Mathig.

Areti. Bert. Hispanus qui scripsit super cle. Basianus Berẽgarius olim cardinalis, qui inter cætera fecit pulchrũ repertoriũ super Speculo. Aegid. Bon. Frãc. Vercellensis. Gof. Beneuẽtanus cuius reperitur vtilis summa. Gratia. Areti. Gui. de Mõte Laud. Vltramonta. Gui. Naso. Gãdu. Guliel. de Bonis cõsiliis de Bon. Hẽric. Boic. Io. glossator decre. Io. de Deo Hispanus. Laurẽt. antiquus doc. Laur. de Pinu, qui scripsit super clem. Lauren. de Rodul. de Florẽtia. cuius reperitur egregiũ cõuẽtũ super vsuris inter cætera. Matth. Roma. qui scripsit super cle. Nepos de mõte Albano. Pau. de Leaz. Pet. de Saxo. Pet. Manducator. Prosdocimus de Padua. Simon de Barsiano. Card. Mediol. qui scripsit super clemẽ. Steph. prouinciali, qui similiter scripsit sup cle. Steph. Troches & Pet. de Stagno qui similiter scripserũt super cle. legẽtes apud mõtẽ Pessulanũ. Cancr. glo. Luc. de Pen. doct. Gallicus. Tho. de Piperata. Raymun. de Penna. Torti. Vincẽtius antiquus doctor. Vgusio Vercellensis. Zenzelinus Vltramõ. Io. de Blamasco Burgũdus. Io. Floren. Io. de sancto Geor. de Bono. Ioã. de Morio de Floren. Ioan. de Fantusis de Bon. Ias. de Mayno doctor celeberrimus, & profectò admirabilis, est suus in primis docendi modus eruditio noua omnino atque incredibilis politiorũ, inaudita & lacteo fonte exuberans facundia scripsit super ff. & C. Edidit insuper concessia solennia. Item fecit additiones ad Christoforum Porcum in inst. Phil. Dec. doct. memoriæ singularis scripsit egregiæ in iure cano. Iodocus Laueri. vtriusque censuræ, & doc. valde subtilis almæ vniuersi. Tho. edidit multas repetitiones super l. stipulationes, non diuiduntur. ff. de verb. oblig. & super l. rem maioris pretij, de resti. ven. C. & alium infiniti quorum tempora, patrias, celebritatẽ & opera tu ipse prosequaris.

Matt. d Mathe. Cremo. Nic. Iurio si. Nico. d Ne. Nell. de S. Gem. Hosp. Petr. d Ser. Tãc. Vber. Abb. Bern. Ias. de May. Phili. Dec. Iodo. Flamĩgus.

Duorum solidissima ingenia in quorum dictis rarius inuenitur error tibi propono, vt illos eligas tanquam principatum tenentes inter commentatores iuris, scilicet Ioan. And. in iure ca. & Bar. in iure ciuili. Illi sunt tibi colẽdi v. tra. ceros. Io. An. in iure cano. cæteris præferendum, esse ordine & emolumẽto exclamat Car. Flo. in proœ. cle. dicit enim; quod sapientiam canonicam adeò locupletauit suis commentis, vt à centum annis simul omnes commentatores reliqua non æqua commentauerint & merito datur ei principatus vt eius commenta textui sint apposita sexti, & clementinarum. Recolo etiam quod ipse idem Io. An. in addi. Spe, in ti. de fil. presby. dicit sibi puero fuisse reuelatum à quodam religioso viro ipsum illuminaturum ius canoni. Bar. Bart.

etiam

etiã in iure ciuili fuiſſe principẽ quis negabit? Huius dictis ſemper ferè ineſſe cauſam veritatis reipſa patet, vt põtan⁹ exclamat. conſi.ccccxvij. Propterea in Hiſpania & Luſitania decre. regio & cõmuni illarũ partiũ eſt ſanctũ cõſtitutione publica (vt aliàs audiui à quibuſdã auditorib⁹ meis illarũ partiũ) ꝙ in caſibus in quibus reperitur cõtradictio doctorũ, opinio Bar. præualeat tãquã principalior, & ſecũdũ illã iudicetur. Si Hiſpani tantũ deferũt Bar. nos Italici quid faciemus? Intrepidi ſua ſcripta curemus habere ſcire, imitari, quia Bartoliſta optim⁹, Iuriſta cẽſend⁹ eſt.

Sextum documentum principale.

Audire docto. CONgruit vtilitati ſcholaris, vt doctorẽ & præceptorem ſine intermiſsione audiat. Vnde Laur. antiquus doct. in d. cle. j. de magi. & Gul. de mõte laud. & do. Car. Flo. & do. Go. Porretanus exclamãt cõtra ſcholares capitoſos nõ intrãtes ſcholas, qui quadã capitoſitate credũt plus addiſcere, quàm ſi à docto. doceãtur, qđ dicũt in vanũ, cùm ſenſus auditus aptior ſit ad percipiẽdũ & memoriæ tradẽdũ qđ verbali voce traditur quàm in ſcriptis, vel ſit nũquã viſus vel alius ſenſus. xliij. diſt. ſit recto. Zẽzelinus etiã dicit ibidẽ ꝙ requiritur inſtructio à voce magiſtra. Primò eſt tẽpus tacẽdi, poſtea loquẽdi. Eccleſi. 3. & veritas prius addiſcitur à magr̃is. poſtea docetur. xxxvj. diſt. §. ecce. verſi. hinc ẽt Salo. vñ Hie. ad ruſticũ monachũ dicit: Nõ ingrediaris abſq; doctore viã quã nũquã ingreſſus es. xvj. q. j. c. ſi clericatus.

Morã trahere in ſtudio. Nec ſufficit ſcholarẽ morã trahere in ſtudio, niſi ſtudeat. xvj. q. j. c. gñaliter. & in c. cùm ex literis. de in inte. reſt. notatur. Hinc dicit Hoſt. in c. fi. de magi. & Io. de Lig. in ꝓœ. cle. ꝙ ſcholares habitu & non actu nõ ſunt appellãdi ſcholares, quinimò fortius, dicit do. de S. Ge. in prooe. ſexti, & do. Abb. in c. j. in fi. de iud. ꝙ tales ſcholares ſolo habitu pñt puniri tãquã mẽdaces, bene facit gl. xxxvij. q. v. cauere. & ꝙ doc. notãt in l. qui ſub prætex. C. de ſacroſ. eccl. vide circa hæc quæ dixi, & quæ no. l. j. ſcriniarios. C. de teſt. mili. dñs Pau. de Caſ. etiã exclamat cõtra ſcholares nõ ĩtrãtes cõtinuè. in l. frater à fratre. ff. de cõd. ind. Viua eñ vox multũ imprimit, qa habet neſcio quid latẽtis energiæ, vt inquit Hie. in ꝓœ. Bibl. Plin. etiã in quadã epiſt. primũ nepotẽ exhortatur, vt audiat vocẽ magiſtri. Ab iſtis excipiendi ſunt ſcholares prouecti & proximi cingi, quia aliquando ruminant in ſtudio camerario quæ didicerunt aut per ſe ſtudent quæ non leguntur in ſcholis.

Scholares habitu.

Diligẽter audire. Quiſquis ſibi proficiat prout ſibi nouerit eſſe conſultius. Caueat tamen ne decipiatur à pigritia vel alia cauſa.

Septim

Septimum documentum principale.

SCholaris diligẽs & intrãs institutus seruet hunc modum, vt cũ audit doctorẽ nõ numeret regulas, nõ faciat castra ĩ mari, vt dicit gl. ĩ l. j. C. de stu. lib. vrbis romę. deinde, secũdũ Mart. de fa. ĩ d. epistola, hoc seruet: vt casum ad totã & ad quã licet partẽ literę cõcordet, & nõ credat se intelligere si aliquã particulã nõ intelligat ad plenũ, & videat si lex pertinet ad rubricã, deinde ipsius casus, & quare sic statuta fuerit cõsideret rõnẽ, & soluere cõtrarias causas solutiõis diligẽter attẽdẽs de quo fonte ꝓcedãt. Curet sibi ex se inuenire similia, ex gñalib⁹ nõ inhęreat multitudini, nã vel duas leges de gñalib⁹ q̃ meli⁹ id exprimãt memoriæ cõmẽdãdo, & illas quasi vnicas gẽmas teneat & amplectat̃. Tp̃s nõ ꝑdat ĩ lr̃a cõmẽdãdo memorię, sed intellectui & vbi & quare sub tali sint positę cõtemplãdo studeat. Demũ in corde suo cõcipiat si aliquẽ casũ audiuisset vel sensisset cui decisio illi'. l. posit applicari, & illũ casum auditũ quasi ꝑfigurationẽ illi⁹ legis habeat. Cæterũ dũ vigilat in lecto, ruminet in corde dicens tot leges, & sic incipiẽtes habuim⁹, ex quib⁹ in effectu istud reportauimus. aduertat etiã dũ legit legẽ, an sup illa posit formare aliquã qõnẽ, per quam posit legẽ ad incõueniẽs reuocare. Tãdem quęrat veritatẽ & ęqtatis & iustitię sit semper amator, hęc Mar. in epist. pręal. Sed ĩ pręmissis aliqñ clarius loquar cũ inoleuerit iste mos dãdi ĩ scriptis, & multiplicati sint infiniti cõmẽtatores variè loquẽtes, qd fiẽdũ? Dicet intra se diligẽs auditor, si recollectis institero, ego cõfundor, si nõ instãdũ in illis, vt qd perdimus illud tẽpus? malo domi studere cũ vno cõmẽtatore pręcipuo, puta Bar. vel cũ intra vero, nolo scribere rñdeo. Sup oĩa consultius est intrare ꝓpter impressionẽ vocis magr̃i, vt sic dixi in sexto cõsi. Itẽ si stas in scholis cõsultius est scribere relictos §§. null⁹ enĩ liber est tã malus quin aliqd boni habeat, vt dicit Pli. lib. iij. epistolarũ. epist. v. ipsa ẽt scriptura facit te olfacere oẽ minimũ verbũ. Præterea multo magis (vt vulgo dicitur) viua vox afficit, nõ licet acriora sint quę legis altius: tñ in aĩo sedẽt q̃ ꝓnũtiatio, vultus, habitus, gestus ẽt dicẽtis afficit, vt dicit Pri. secũdus ĩ epist. iij. secũdi li. Cũ aũt domũ redieris, & volueris studere lectionẽ nimis text⁹ legas & lectites vt imprimas: magis em̃ firmũ & stabile est qđ repetita ꝓbauit lectio, vt dicit tex. in const. cordi. C. de emẽ. iust. codi. Casum figurabis literę & intellectui doctorũ cõgruẽtẽ, deinde iterũ resumat̃ tex. & notãdo singula verba, & partes postquã adaptaueris ad rub. & quęsieris rõnẽ dubitãdi &

cũcta consi deret.

Simi- lia q̃- rere.

Nõne oĩa me- mo- riæ impo nẽda.

Qõ- nes for- mãdę

Quo- mo- do stu dẽdũ sit do mi.

decidēdi colliges ſextualia & notabilia q̄ doctores inde eliciūt, & coneris ēt tu ſcire euellere aliquod ex illa litera. Et hoc potiſſimū & primarū in nouitio. Et cū hoc feceris, ſurgas cū intellectu, & calcules tecū, dicens, ex iſta l. in effectu habeo hoc nō dignū, & illud cōmēda memoriæ, nō de verbo adverbū ſed ſufficit in effectu. & hoc ſufficeret nouitio, nec vltra, ne ſi pergat ſentiat ſtomachū oneratū, quia fragilis hominum memoria ſæpè aliud nouū quærit, aliud iā quæſitū amittit, vt dicere ſolebat Seneca.

Gloſ. quō ſtudēdū. Quod ſi intellect⁹ tuus & memoria ſit capax vlterioris inquiſitionis, capias gl. illas & explica opponēdo vel quærēdo ſecundū modū quę dat Bar. in l. petēs. C. de pac. & ibi dixi. & tādē calcula gl. ſi aliquid habeat no. dignum, & illud aſsigna memoriæ, & ſemp habeas ante oculos monitiōes Senecę quas vidiſti ſuprà in v. cōſilio tibi dato.

Recollectarum vſus. Circa recollectarū tuarū vſum do tibi hoc cōſiliū vt recollectis qui nō verſantur circa legē tuā & intellectū & notabilia & neceſſariā declarationem legis & gloſſę, licet extrauagātur cū florib⁹ variis ſingulariū dictorū aliqñ recollectorū & principaliter extra rē, nō inhęreas dū es ſcholaris, quouis mō iſta ſint varia, quę licet delectēt, inquināt.

Regulas ſcire expedit. Et doctor. qui iſta tradūt cōſultius facerēt ſi omitterēt, vnde belliſsime exclamat Sal. in reper. l. qđ te. ff. ſi cer. pet. & l. quod nerua. ff. depoſ. cōtra illos q̄ negligunt regulas ſcire, & implet caput ſuū caſib⁹ ſingularibus & peregrinis. quę doctrina eſt fallax & periculoſa.

Quādo vero doctor tu⁹ ordinaret tibi recollectas claras ꝓ intellectu legis ī primis illud videat oīno nouitius & ſup textuali intellectu vigiliā præmat, oīa ꝑtēter, reliquū quod doctor ſubdit additiue, vel cumulādo qōnes & dicta reſeruet in aliud tēp⁹ poſtquā erit ſolidatus in regulis & terminis iuris, & hoc mō recollectę ꝓſunt & nō obſunt, ſi clare tradūtur & nō impertinenter, qñ vero impertinēter abſint omnino à te tanquā venenum.

Quod ſi diceres, nōne meli⁹ eſſet ſtudere cū Bar. tm̄? Cōfiteor ꝙ Bar. omni tpe oī pſonę vtilis & neceſſarius eſt, ſed aliqñ breuis, aliqñ obſcur⁹, aliqñ nō legit legē, aliqū nō habet. Itaq; impleas ſtomachū tuū bonis cibis & nutritiuis. i. bonis legib⁹ & regulis & bonis doctri. cōmunibus ſecūdū capacitatē ingenij tui.

Laudo ꝙ tu qui es iā ſolidat⁹ in reg. iur. & reali cognitiōe terminorū, & audiſti partes quę ordinariæ legūtur, videas totū corpus iuris cū Bar. & toties facias, vt Bart. doctrinas ꝓ virib⁹ aſſequi coneris, & tenere illū ī ſtudiis æmulaberis, licet illi⁹ ingenij adipiſci arduitatē etiā ſperare nimiū eſt, qđ dari niſi à deo non pōt, ſicut in ſimili de Cic. dicit Plin. li. iiij. epiſtolarū epiſt. viij,

eius tñ Bar. vestigia semp adorabis, vt de Virg. dicit Statius ĩ fi. lib. Thebaidos ibi, Nec tu diuinã eneida tẽta, sed lõge sequere, & vestigia semp adora. Dixi ꝙ æmuleris Bar. nã stultissimũ est ad imitãdũ nõ optima queq; preponere, vt inqt Pli. li. j. epistolarũ epist. v. & li. vij. epi. ix. Cũ Bart. bene videris, legas alios dignos author. ex his quos suprà memoraui, & semp notes & excerpas q̃ digna inueneris, vt facere cõsueuerũt oẽs illustres viri, & tuę memorię debilitatẽ artificio styli & pupillarũ iuuabis. Ad id te inuitat epist. Plin. v. in li. iij quę incipit per gratũ Io. dico ꝙ videas alios, quia quãto plures respicies, tãto magis ꝓficies, qa nõ est vn⁹ quãuis pręstet imitãdus precipuus & sol⁹, qa nũquam par fit imitator authori. hęc rei natura est, semp em̃ veritate similitudo minor est, vt dicit Sene. ĩ ꝓlogo declamationũ suarũ. Præterea sicut terrę variis mutatisq; seminib⁹, ita ingenia nr̃a, nũc hac nũc illac meditatiõe recolũtur, vt inquit Plin. li. xij. epistolarũ epistola ix. q̃ incipit queris. Laudarẽ ꝙ nouitius memorię cõmẽdaret titulũ de verb. sig. & ti. de re. iur. ff. & regulas iuris de quib⁹ in sexto singulis dieb⁹ aliquas, nã & animũ recreant ipsarũ varietate & plurimũ cõferũt. Sunt enim principales claues iuris quib⁹ est in hæredũ tãquã Bonon. carocio vt dicit gl. ĩ l. oĩs diffinitio. ff de re. iur. qnimò illas ignorare lata culpa est. Deinde ꝓuectus cũ rusticat̃ aut peregrinat̃, põt secũ cõferre Dy. de reg. iur. qđ nõ puto esse vtilius opusculũ. ij. magis variũ cõsulat sibiipsi, illũ videat authorẽ ad cuius cognitionẽ ingeniũ ardẽtius excitat̃, & per cui⁹ æmulationẽ credat meli⁹ legitimos assequi thesauros. Tẽpore vacationũ repetat q̃ audierit, legerit, & cõmẽdet memorię ea quę fuerint notatu digna. Fœlix ille cuius memoria fuerit bonę fidei, quę in prõptu reddit sibi credita vt inqt Sene. in ꝓlogo declamationũ suarũ. Quod si memoria tua fuerit infidelis custos cõmittas excepta filio & pugillaribus vt prędixi, & qcquid dixeris audieris, egeris, ĩ die vesperi cõmemorabis, vt inquit. Ci. in li. de senect. & ad hoc studiũ in secessu habẽdũ videat epistolã. Plin. ix. lib. vij. quę incipit quæris. quæ est elegans ad hoc.

Excerpere.

Regulę iuris. Dyn⁹ de regu. iuris.

Vacationũ tpa.

Octauum documentum principale.

Consulo nouitio donec nouus Iusti. appellat̃. i. durãte primo anno, vt nũquã curet ad ostẽtationẽ arguere, curet scire potius quã apparere, discat nõ videri doct⁹, sed esse quęrat, iuxta cõsiliũ moralis viri Arb. causidici brixiẽsis, pars enim sciẽtię est scire qđ nescias. De oĩbus sibi ignotis diligẽter interroget, quorũ possit esse capax. Nã si nõ purgauerit aliqd erroneũ qđ ipsum

Nou⁹ Iustinian⁹ Edictalis.

faciebat musare illud, inde cõtinuo trãsiret in habitũ & faceret apostema.i.esset cã multorũ errorũ. vnde Martia. Discẽdi mod⁹ est dũ te nescire videbis. Disce sed assidue, disce sed vt sapias. sumpta parũ ꝓdest q̃ mox emittit̃ esca. Bos quib⁹ est pastus ruminat hęc eadẽ. Quinimò fortasse meli⁹ faceret si secũdo anno quo edictali vocatur, ab argumẽtatiõe ostẽtãdi cã abstineat. Illę solẽt esse fructuosę cõtẽtiones q̃ secreto fiũt inter collegiatos in collegiis ordinis literarij, vt ĩ domo sapiẽtię senẽsis & simil.b⁹, quo secreto gñę disputãdi nihil sincerius aut simplicius aut melius. Aul, Gel. li. j. c. ix. ꝙ cũ quis explorat⁹ à Pythagora idoneus inuẽtus fuerat recipi ĩ disciplinã statim iubebat certũ tẽpus tacere. si oẽs idem, sed aliũ aliud tps ꝓ ęstimato captu solertię, sed nõ min⁹ quisq; tacuit q̃ biẽniũ. Reperi ẽt ꝙ Hippo. cũ discipulos suscipiebat, antequã doceret, iuramẽtũ ab eis extorquebat inter

Papiniani sta. cętera vt silẽtiũ, sermonẽ, incessam mãsuetudinẽ habituũ morũque seruarẽt. Tertio anno quo Papiniani sta. vocabit̃, audacter. incipiat disputatiõis gen⁹ ad vtilitatẽ frequẽter, nõ ad põpã. Dis-

Quãdo disputãdum. putationis eñ multiplex & mira est vtilitas, vt luculentissime ostẽdit eloquẽtissim⁹ vir Leon. Aret. ĩ opusculo qđ ędidit de vtilitate disputatiõis. Quarto anno quo græco vocabulo ab anti-

Hircos. quitate vocabatur hircos ĩ ꝓœ. ff. §. sed quia solitũ. qđ gl. ibi exponit. quasi subtiliter vidẽs qđ opinor dictũ, quia hirc⁹ est oculorũ angul⁹, scđm Seruiũ grãmaticũ. hic apud Virg. Trãsuersa tuẽtib⁹ hircis. i. oculis ĩ hircos, hoc est in ãgulos retortis. Vñ scholaris qui studuit trib⁹ annis, & inchoauit studere quarto, fortasse iõ hui⁹ dicitur, quia sit cõueniẽs vt oculos habeat fixos & speculationi diu intẽtos, & eũdẽ in locũ directos, hoc enim facere solẽt cogitabũdi, vt s. in domo recolẽdę memorię dñi Ang. do. pig. gl. de Perus. de quo suprà, vel iõ hircus, quia sanguis hirci frãgit adamãtẽ lapidẽ durissimũ, sic scholaris q iã tres annos studuit, oẽm durã & ꝑdifficilẽ materiã iã tractare põt. Est enim tps speculãdi & pẽsitãdi. Sic igitur in cõtinuatiõe & colluctatiõe legali vt cũ opus fuerit ĩ corona, deniq; hominũ acri magnóq; iudicio ab origine causisq; primis repetat, discernat, expẽdat, põderet, colligat, cõcludat, & oẽm hęsitationẽ dubitationẽq; redũdantẽ resoluat, & ĩ audiẽtiũ animis aculeũ relinquat. quo fiet vt in disputãdo ꝑ vsum q est magister egregi⁹ fiat incõprehẽsibilis & lubricus, & ianuã famæ patefaciat ꝑ illas actiões. Radices disciplinę sunt amarę. fruct⁹ dulces, scđm philosophũ. Patiẽter igitur ser

Coloritæ. uat oẽm laborẽ, quia labor improb⁹ oĩa vincit. Quinto anno coloritæ vocãtur, vt ĩ d. ꝓœ. fforũ de his noĩb⁹ hr̃. Iã enim sciũt

colorare verba cognitis legitimis arcanis eis reseratis; sciũt vti legũ inductionibus cõgruẽter, qđ est potissimũ; vt l. non solũ. §. qui pilũ. ff. de excu. tut. ibi rectè adaptãs omnibus similibus. & iste inducẽdi modus imitatione amarũ potissimè habet, & disputationis vsu coalescit. Audi Leonardũ in præal. opusculo de vtilitate disputationis, dũ dicit. Nã qd est, per deos immortales, qđ ad res subtiles cognoscẽdas atq; discutiẽdas plus valere possit quã disputatio? vbi rẽ in medio positã velut oculi plures vndiq; speculẽtur, vt in ea nihil sit quod subterfugere nihil quod latere, nihil ꝙ valeat omniũ frustrari intuitũ? Quid est quod animũ fessum atq; labefactatũ ex nimia lõgitudine otij assiduitate lectionis plerũq; fastidiẽte magis reperiet atq; redintegret quã sermones in corona cœtúq; agitati? Vel gloria si alios superaueris, vel pudore si superatus fueris, ad legendũ atq; perdiscẽdum vehemẽter incẽderis. Quid est quod ingeniũ magis acuat, quod illud callidius versutiúsq; reddat quàm disputatio? cũ ibi necesse sit vt momẽto tẽporis ad rẽ se applicet, vique verborũ se reflectat, colligat, cõcludat, vt faciliter intelligi possit hac exercitatione exercitatũ, ad cętera discernẽda fieri velociorẽ. paulò infra subdit. Itaq; ego qui vestræ vtilitatis sum auidus, quiq; vos quãmaximè florẽtes in studiis vestris videre cupiã, nõ iniuria vobis irascor, siquidẽ hũc disputãdi vsum ex quo tot emanant vtilitates negligitis. Etenim absurdũ est, intra parietes atq; in solitudine secũ loqui, multáq; agitaret si in oculis hominũ atque in cœtu veluti nihil sapias obmutescis. Et quæ vnã aliquã vtilitatẽ in se habeãt ea magno labore prosequi, disputationem verò ex qua permultæ vtilitates proficiscuntur summa cum iocũditate, nolle attingere. Nã velut is agricola improbãdus est, qui cũ liceret ei fundũ vniuersum excolere seltus quosdã steriles arat, partẽ verò quãpiam eius fundi pinguissimã atq; vberrimam relinquit incultã, sic reprehendẽdus est, isqui cũ omnia studiorũ numera adimplere possit, cętera quãuis leuiora acuratissimè obit; disputãdi verò exercitationem aspernatur & negligit, ex qua tot fructus colliguntur vberrimi, vt per eum ibi latius. Et hoc est quod dicere voluit Iuriscõ. in l. numerum. §. mixta. ff. de mu. & ho. ibi Herẽnius Modestinus ex notando & disputando benẽ & optima ratione decreuit.

Dispu tationis vti litas.

Nonum documentum principale.

TIbi consulo vt si disputaturus in corona fueris, nunquam temerariè illud onus suscipias respondendi de singulis de quibus fueris interrogatus. Licet enim Valerius lib. viij. c. an-

Dispu tare de quoli bet.

Gorgias Leontinus. tepe. commẽdet Gorgiam Leontinum studiis literarum ætatis suæ cunctos præstantem, eo ꝙ primus in conuentu ausus sit poscere qua de re quisq; audire vellet. & ideò ei (vt idem dicit) vniuersa græcia in tẽplo delphici Apollinis solido ex auro statuam posuit, cũ cæterorũ ad id tempus auratas collocasset. beatus tamen Hieron. in opusculo contra Ioannẽ episcopum Hierosolymitanum. Orig. s. assertorem sic, inquit, Gorgiã Leontinũ cuncti philosophi & oratores laterent, ꝙ ausus sit publicè sella posita polliceri responsurũ se de qua quisq; re interrogare voluisset. Sed de nouissimis agamus. Tẽpore quo illustris do. Bal. de Perusio legebat Papiæ, quidam dominus Philip. de regio qui fuerat doctor omniũ ferè illorũ doctorum Parisiensiũ, & apud eos erat maximæ autoritatis cũ multis annis postea legisset Paduæ rediens Papiã in principio sui aduẽtus publice pollicitus est se vel le respondere de quolibet in materia vltimorum voluntarium. Dominus Bal. ibi præsens interrogauit eũ dicens. Vbi habemus nos substitutio vulgaris facta in legato non cõprehendat nisi casum si voluerit, & facta in hæreditate comprehendit casum si noluerit vel nõ potuerit vti. l. cùm proponas. C. de hæred. insti. Breuiter ille dominus Philippus obmutuit, & Bal. tunc aperuit librũ, & legit tex. l. pater Seuerinã. ff. de cond. & demon. vbi erat casus secundũ vnã lec. vnde illi cathedrãti resultauit magna cõfusio. Hoc refert dominus Pau. de cas. in d. l. pater Seuerinam, dicẽs, Caueat à talibus actibus præsumptuosis, quia solus Deus nouit omnia.

Bald. reprehẽdit quendam leguleie.

Decimum documentum principale.

Tex. Alexãdri

Argumentandi modus.

Consulo scholari quod in disputãdo solis textuũ allegationibus inhæreat, non vt quidã inexperti faciunt, aut qui arguendo glo. allegant & doctores absq; iurium allegatione, illo enim nihil apud doctos ineptius, contra istos exclamat glo. in l. sed licet. ff. de offic. præsid. si volueris aptè arguere in forma legistis congruente, vtaris argumentãdi modis quos edidit subtilis doc. Iac. de But. vel illis quos edidit Alberic. de Rosa. vel illis quos Bal. inseruit in l. conuenticulã. C. de episc. & cle. Si verò fueris responsalis, tunc vt facile delines omnia argumenta tibi facta, videas Odofre. in proœ. digest. in prin. & ibi Bal. mira quadam dexteritate instruit omnem argumentandi vim altero de tribus modis posse repelli & declinari, scilicet per aliter & aliter, per aliud & aliud, & per secundum quid non simpliciter quod qualiter intelligatur & practicè adaptãdum sit bellissimè, explicat ibi Bal. quẽ omnino videas. Hæc si seruaueris, optimus quoque

Solutionis argumẽtorum cautela.

quoque iudiciorũ tã athleta quàm gubernator euades in omni æuo locóq; felix, vt dicit tex. in d.proœ.dig.§.discipuli. faciliúsque cõtinget, si patriã propriam fueris egressus gratia studiorũ, nã in propria patria multa diuertunt, vt dicit dominus Simõ de Bussiano Card. Mediol. in proœ.cle. & si egredi decreueris eligas locũ vbi sint celebres doctores, & vbi sit numerosa multitudo scholariũ prout erat Bononiæ tẽpore domini Azo. quo tempore ibi erant decẽ millia scholariũ, vt refert Odof. in authẽ. habita. C. ne fil. pro pa. refert ꝙ semel propter multitudinem magnã orta cõtentione inter scholares Lombardos & Thuscos ciuitas illa fuit in magno periculo, nemo enim poterat coërcere illos, & vt facilius coërceri possent in futurum de concordia, tũc renunciarunt priuilegio iudicũ, de quibus est d. auth. & in criminalibus se submiserunt iurisd. potestatis. Facio igitur finem. Quo præmisso licet prædicta parua sint & talia quæ auribus & ingeniis vestris cultissimis tanquã puerilia (non dubio) & diminuta videbuntur, aut fortasse nõ carẽtia rubore, & cũ & ego ipse alterius consilio in prædictis & aliis indubitanter indigeam, sed tamen sincere locutus sum quasi mecum loquens. vos diligentiam vestrã omnem sinceritatem & ineptitudinem emendabitis & melius reformabitis, potissimè cum omnia pręd icata absque diligenti præmeditatione ediderim.

Stũdẽ extra patriã
Boñ. tempore Azonis erant x.millia scholariũ.

Compilatio iuris ciuilis.

Verùm quia suprà in iij. consilio dato dictũ fuit quod discipuli debent amare præceptores, vt habetur etiam apud Quintil. lib. ij institutionis oratoriæ, vbi dicit. Discipulos moneo vt pręceptores suos nõ minus quàm ipsa studia ament, eósq; parentes existiment non quidem corporũ, sed mentium, plurimum hæc pietas discipulis proderit, nã ita & libenter audient & dictis credent & similes fieri concupiscent: sicut læti & alacres in conuentu aliorum emendati, non irascantur laudati gaudenti; nam vt illorum officium est docere: sic horum præbere se dociles. Doctrina enim coalescere nequit, nisi sociata tradentis atque accipientis concordia. Cùm sim vtilitatis vestræ auidus, & optem ꝙ per vos facta sint bona fundamenta, & ab origine causisque primis intelligatis vt dicitur in l. j. ff. de iusti. & iur. visum est in signum mei in vos animi aliqua præmittere acuentia ingenium, quæ non reperietis alibi tradita, & paucis sunt nota, & quæ ignorare est lata culpa, scire plurimum affert decoris, ne illotis manibus templũ sacratissimum iustitiæ opus.

Discipuli præceptores.

Causa efficiens iuris.

C.& ff.ingrediamini, vt in l. j.ff.de orig.iur. iuncta l. j. §.has itaq;.C.de vet.iur.enuc. Videamus ergo quæ sit causa efficiens, materialis & finalis libri.C.& ff.in hac scientia legali. Quidam (vt Azo) dixêre ꝙ causa efficiens libri C. cũ Iustin. Imperator. Alij dixerunt ꝙ fuit ipse Deus, cuius minister fuit Iustin. & hoc not.in auth.debere. & fa.in rub.hoc probari videtur ex eo, quia lex est inuentio & donum Dei. l.ij. ff. de legib. Item leges fuêre per ora principum diuinitus promulgatæ, vt l.ij.C.de vet. iur.enuc.& l.fi.C.de præsc.longi temp.& hoc tenebat antiquus doc.Ia. de Ranignei Lotoringus glossator vester Accur. breuiter se expediuit, dicẽs vna cũ Azone ꝙ causa efficiens fuit Imperator Iustin.vt not.in rub.ff.de iureiur. Tertij quidam nituntur conciliare, dicẽtes ꝙ causa efficiens potest considerari tripliciter.s.prima, remota, magis remota. Causa efficiens proxima primi voluminis. C.Iustin.fuerunt illi decem illustres cõpilatores qui numerantur in j.& ij.consti.Cod.s.Ioannes, Leontius, Phocas, Basilides, Thomas, Tribunianus, Constantinus, Theophilus, Dioscorus & Præsentinus. Isti commissione domini Iustiniani compilauerunt primum C.Iustin.cõmissio eis data patet in prima constitutione Cod. Confirmatio verò d. Cod. ab illis compilati patet in ij. constitut. illius voluminis. Causa verò efficiens proxima Cod.emendati.i. Codicis repetitæ prælectionis, quem hodie habemus, fuerunt quinque illustres viri ab eodem Iustiniano electi, scilicet Tribunianus, Dorotheus, Mema, Constantinus, & Ioannes, vt patet in cõstitutione quæ incipit cordi. C.de emend.iust Cod. Causa efficiens remota fuit Iustinianus Imperator, cuius autoritate cõpilatio facta fuit, & qui post compilationem confirmauit, vt patet in d.prima constitu. & secunda & tertia, & in l.ij.const.omnia enim.C.de vet.iur. enuc. Iste Iustinianus Imperator fuit xiiij.in Oriente. Cucurrerunt ab vrbe condita vsque ad tempora sui imperij, secundum computationem quam puto veriorem mille & quadringenti penè anni, vt exprimitur in l. j.§.cunque hæc materia.& ij.in prin. versic. erat enim mirabile. C. de vet. iur. enuc. Ab vrbe verò condita vsque ad aduentum Christi cucurrerũt anni septingenti quinquaginta, vt patet in chronicis quas veriores puto. Ab aduentu verò Christi vsq; ad tẽpora imperij Iustin. prædicti cucurrerunt an. sexcẽti quadraginta septẽ vel circa, assumpsit Imperiũ præfatus Iustin. die Aprilis, an. domini nostri Iesu Christi.dcvij indictio.v.vt probatur in auth.vt prępo.nomen Imp.§.si qua verò.

Triplex causa efficiens.

Decẽ cõpilatores Codicis.

Iustinianus.

Iustinianus imperium assumpsit.

X   & ibi

& ibi not. iuncta data de qua in ij. & iij. constit. C. & l. ij. de vet. iur. enu. si rectè inspiciantur. Imperauit autem annis xxxix. fuit iste Iustin. positus in catalogo sanctorũ, vt refet Bar. in j. rub. C. & in proœ. ff. vet. super prima rub. Cæterùm insignis doc. dominus Ioan. Fabri Aquitanicus, super rub. proœ. insti. dicit se vidisse nomen Iusti. scriptum in catalogo sanctorum calendis Aug. Gennadinus etiam qui prosecutus fuit libellum Hier. de viris illustribus ecclesiasticis ponitur Iustin. inter illos. Quod ad sacras leges attinet, notandum ꝙ Iustin. Imperator in primordio sui imperij commisit præfatis x. illustribus viris, vt visis antiquis Codicibus Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, multis constitutionibus extrauagantibus à Theodosio imperatore & successoribus factis nouũ Cod. Iust. ederent: & hoc patet in j. consti. C. sub rub. de nouo co. facien. & colligitur ex constitutione iij. quæ incipit cordi ibi, primordio nostro. Supradicti x. illustres compilatores Cód. Iusti. ediderunt illum anno iij. imperij domini Iusti. tempore consulatus Decij, an. domini nostri Iesu Christi dcxlix. indictio. vij. Et eo an. v. idus April. id est, ix. die April. dominus Iusti. illum Codicẽ confirmauit, vt probatur in tit. C. de iust. Cod. confir. in fi. constitutionis ibi posito, iunctis his quæ præmissa sunt. Post hæc Iustin. imperator vertens animum ad enucleanda infinita & immensa prudentiæ veteris volumina, commisit sex illustribus viris, videlicet Tribuniano, Constantino, Theophilo, Dorotheo, Anatolio & Cratino, vt vna cum aliis xj. doctissimis viris excellentissimis causarum patronis apud partes Oriẽtales, videlicet Stephano, Menna, Prodocio, Entalino, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino & Ioanne legerent immensa prudentiæ veteris volumina, & sub compendio redigerent in vnum Codicem distinguendum in quinquaginta libros, communem Romanam sanctionem continentes, quæ ab vrbe condita & ab Romuleis descendit temporibus, iam confusam per tanti temporis lapsum, & tot ventorum dispersa volumina, vno Codice indita ostenderent; fuitque his data à Iustiniano amplissima autoritas corrigendi ac diminuendi, vt probatur in l. j. C. de iu. au. Tandem iste Tribunianus magister huius operis legitimi vna cum aliis sexdecim prænominatis compilarunt, enuclearunt ex immensis patrum voluminibus pandectas & digesta, videlicet quinquaginta libros digest. quos habemus, quod opus velut sacratissimum templum consecratũ dominus Iusti. approbauit & confirmauit

Iustinianus.

Decẽ cõpilatores Codicis.

Quo tempore C. cõpilatus est.

Libri ff. cõpilati. nomina cõpilatorum ff.

anno viij.sui Imperij,&iij.cõsulatus sui anno domini dcliiij.indict.xij.iij.cal.Ianua.i.penul.die decembris, vt ipse Iustin. attestatur in l.per.C.de vet.iur,enuc. col.vlt. §. leges autem. Hic notandum ꝙ ideò semper Tribunianus præfuit, vt magister legitimo operi prædicto, tum quia vltra legum peritiã, experientia rerum decoratus erat, tum quia antiquæ sapientiæ librorum copiam ipse maxime præbuit, in quibus multi fuerunt etiam ipsis eruditissimis hominibus incogniti, vt dicit tex. in d. §. iij. præsenti autem. Estque hic singulariter aduertendũ ad vnum quòd dicta antiquitas commẽtatorum iuris nostri ignorauit ꝙ continebant dicta veterum immensa volumina penè tricies centena millia versuum, & duo millia librorũ, vt d.l.ij. & in proœ. institut.& ff.veteris. Digesta noua quę hodie habemus iuris enucleati, continent penè cl. millia versuum. & 50. libros, vt d.l. ij. & in aliis locis præal. Vellent scire quidam hoc dictum. Accursius glossator qui omne verbum digest. glossauit, illud exponit versuum, id est legum seu paragraphorum aut responsorũ, quasi senserit quod hodie digest. quæ habemus contineant cl. millia legum vel paragraphorum vel responsorum. Aduerte quia Accur. noster qui affirmauit se succurrisse tenebris iuris ciuilis, vt dicit in l.facta.§.si in danda.ff.ad Treb.in hoc passu adduxit tenebras. hoc tibi demõstrabo ad oculũ, volui aliâs numerare omnes leges dig. quæ habemus, videlicet ff. veteris, infortiati, & ff. noui. Comperiq; in ff.veteri sunt duo milia noningentæ decem & octo. In infortiato sunt duo milia ducentæ triginta quatuor. In ff.nouo duo milia noningentæ octoginta tres. Et in summa leges digest. videlicet omnium quinquaginta librorum sunt viij.M.cxxxv. Vnde patet manifestissimè ꝙ Accur. noster in hoc dormitauit, puto non aduertens, & incautè glossam super hoc faciens. Cogitabam aliâs ꝙ exponi debuisset versuum, id est linearum, feci periculum & numerum literarum ff. veteris, infortiati, & ff. noui: reperi hoc esse verissimum: nam secundum computum meorum textuum reperi ff. vetus constare ex quinquaginta milibus versuum, id est linearum: infortiatum constare ex xxxix. milibus & quingentis viginti lineis. ff. verò nouum ex xliiij. milibus linearum. Vnde ipsum omnes quinquaginta digestorum lib. constan. secundum volumina mea ex cxxxix. milibus versuum, id est linearum & quingentis viginti. Opinor quòd si quis computaret numerum linearum pandectarum quæ sunt Florentiæ quod facile fieret per numera-

[margin: numerus legum.]

tionem

tionem quinternorum & numerum chartarum, & per lineas vnius lateris inueniret illas constare ex cl. penè millibus versuum, id est linearum: ad hoc neminem reperi ante hac aduertisse. Sed accuratius inuestigando quæro à te quid vult dicere tex. dum dicit ꝙ olim erant tricies centena millia versuũ, hodie verò centum quinquaginta? Diceres fortasse ꝙ olim erant trecẽtena. i. trecenta millia versuũ, hodie verò cl. Cogita quid dicas, nã cùm olim essent duo millia librorum, hodie verò quinquaginta libri, & sic fit quadragesima pars respectiuè ad cõputũ librorũ, ergo respectiue ad numerũ versuũ erit dimidia pars, & ideo expone tricies. i. triginties, sicut vicies. i. viginties: nam sciendum ꝙ omnia quæ sunt suprà cùm centum syncopantur, vt terceni. i. tercentum, duceni, id est ducẽti, quadrigeni. i. quadrigenti, intra centũ verò non syncopantur, vt quinquies, septies, decies, cẽties, ducẽties, trecenties, millies, decies millies, vicies millies, & ita deinceps. Cæterum ita reperi exposita illa verba tricies & vicies à Prisciano in opusculo de numeris. Similiter exponit eloquentissimus vir Lauren. Valen. Romanus in lib. iij. de eleg. linguæ Latinæ, sub rubr. de numeris. Olim ergo erant tricies centena millia versuũ, hodie centum quinquaginta millia, & consequenter ex xx. partibus vna est compẽdium fforũ, quæ habemus quo ad linearum numerum quod singulariter notabis, quia non reperi hoc expositum ab aliquo iurista de quo plurimum miror. Tricies centena millia vers.

His incidenter intermixtis quæ nõ sunt extra rem, sed ex re, vt not. in l. j. super verbo bene. ff. si cer. pet. Respondeo ad rem, & dico ꝙ Iustinianus cùm edidisset codicem Iustinianum & deinde digesta, vt prædixi, componi fecit Institutiones quas habemus à Tribuniano, Theophilo, & Dorotheo, ex institutionibus veterum, & cõmisit inseri in illo libro Institutionũ ea quæ per constitutiones Iustiniani emendata esset, & ita factum est. Fuit autem cõsummata dicta ordinatio Romani iuris tribus annis, vt d. l. ij. §. omnia igitur. Post hæc ad vnũ aduertens Iustinia. ꝙ anno iij. sui imperij ediderat codicem, & demum digesta & institutiones anno viij. sui imperij, vt prædictũ est, eundem codicem quem fecerat primo cõponi à decem illustribus viris prænominatis, fecit relegi, & iterũ edidit propter aliquas constitutiones de nouo factas super quinquaginta decisiones quas iussit inseri. Et hanc secundam editionẽ. C. quæ dicitur repetita prælectio, commisit quinq; illustribus viris: videlicet Tribuniano, Dorotheo, Menne, Cõstãtino, & Ioãni, & facta fuit dicta secũda Institutiones.

Codex emendatus. editio.i.codex emendatus domini Iustin.repetitæ prælectionis quem habemus.item cõfirmatus à Iust.prædicto imperij sui,an. x.& tempore sui quarti consulatus,& etiam Paulini, anno Domini cccccclvj.indictione xiij.iiij.Cal. Ianua.i. xxviij. die Decemb.vt probatur C. de emendando iust. cod. in constitutione cordi.iunctis præmissis.Et hunc C. iussit appellari C. domini Iustiniani,repetitæ prælectionis,vt in d.constitutione cordi.Et ita dicta est prima rubri.C.Ideo autem dicitur codex repetitæ

Codex repetitæ præ.c. prælectionis,nam apud veteres quando post primam editionem fiebat secunda editio,appellabatur à veteribus repetita prælectio,vt colligitur ex libris Vlpia.ad Sabinũ,& exprimitur in d. constitutione cordi ver.in antiquis etenim. Et ideo dicitur repetitæ prælectionis,id est secundæ editionis,quia præcedens lectio,id est prima editio fuit repetita. Protestatus etiam fuit Iustinianus quòd si postea nouas cõstitutiones ipsum facere cõtingeret,illas congregabit in libros qui appellabitur liber nouellarum constitutionum,vt patet in eadem constitutione ver.hoc etenim.Suadente postea varia rerum natura Iustinianus multas constitutiones nouas fecit,numero centum vel circa,quas hodie insertas habemus in lib.auth.quæ factæ fuerunt ab eo (vt opi-

Liber auth. nor)anno xj.sui imperij,anno Do.cccccclvij. ind. xv. vt colligitur ex tex.in auth.vt præpo.nomen Impera.§. si quæ verò. iunctis aliis præmissis. Hoc notandum quòd ex eo quod Imperator

Nouellæ cõstitutiones. (vt paulò ante dicebatur)dixerat quòd appellaret librum nouellarum constitu.scilicet quem postea ederet quòd Irnerius dicebat librum authen.quem habemus non fuisse Iusti. quia nõ appellatur nouellarũ,sed auth. adducebat Irnerius rationes quas ponit glo.in d.constitutione cordi. super verbo, congregationes,& idem dicebat Placẽtinus, vt refert Bal.in l.humanum.C. de leg.Io.verò antiquus glossator dicebat contrarium per tex. in d.constitutione cordi,scilicet quòd liber authenticorum fuit Iustiniani,& cum hoc transire videtur glos. ibi, & in d.l. humanum.C.de legi.& Bal.in d.l.Cor.& Cynus & Bal.in d.l. humanũ.Et ita tenẽdo proculdubio, patet ex supra scriptionibus cuiusque tit.& ex data in multis titulis,& nomina ipsum in tit.vt præponatur nomen Imperatoris,& in ti.vt iudices sine quoquo suffragio.& in titu.iusiurãdum quod præstatur ab his, & miror quòd de hoc aliquis vnquam dubitauerit. Ratio tamen dubitandi potuit oriri ex eo,quia fertur reperiri quendã librum qui dicitur liber nouellarum,quem dicunt continere easdem cõstitu-

tiones

tiones quas continet lib.authen.licet in aliquibus sit varians de quo lib.nouellarum mentionem facit gl. in auth. hoc amplius. C.de fideic.& doct.in auth.res quæ,C.cōmu. de leg. vnde egregius commenta. Albe.de Rosa.Bergomensis quem refert do.Ra pha.Fulg.in auth.hoc amplius,C.de fideicō.dicit, ꝙ liber auth. quem habemus excerptus sit ex libro nouellarum, vt compendiosior fieret. Vnde dicit,ꝙ liber nouellarū erat multum prolixus,dicit do.Raph.se nunquam vidisse dictum librum nouellarum.do.Paul.de Ca.in d.auth.hoc amplius.dicit,ꝙ quilibet nouellarum fuit extractus de lib. auth. per breuiora verba & magis apta.Item do.Pan.in d.auth.res quæ,dicit non esse standū illi tex.nouellarum quando textui auth.contradicit, quia de fide illius operis dubitatur.Bal.etiam in d. auth. hoc amplius, dicit ꝙ præualet tit.auth.eo quòd ille liber nouellarum non legitur in scholis Sed ibi reliquit nos incertos,quis liber corrigat aliū vel liber nouel.vel liber auth.Ego semper credidi & semp credam(donec constet de contrario)ꝙ liber nouel. tanquam de cuius fide dubitatur,& qui per studia vniuersalia non versatur,sit respuendus,& quòd lib.auth.sit liber constitutionum à Iustiniano editus,& ideo illum glossauit Accur.& etiam super illo fecit summam Io.Basianus Cremonen.& Azo.& illum studia receperunt,& plerique illustres commentatores commentauerunt,vt Ia.de Beluisio.Bar.& Ang.nec obst.l.humanum.C. de leg. nam illa l.fuit Imperatoris Valentini,non Iustiniani, vt patet ex suprascriptione,ideo glo.ibi somniauit. Nec curandum de varietate styli,ꝙ non ipse,sed illi quibus committebat componebāt, qui erant alij ab ipsis præmissis compositoribus codicis. Adde prædictis ꝙ egregius doct.Odofr.in auth.cassa.C.de sacrosanc. eccle.sic ait:Vnum sciatis ꝙ authenticum quod fuit compositū à Iustiniano,habet nouem collationes.Postea quando venit Federi.minor,misit has constitutiones ad ciuitatem istam,scilicet Bon.vt doc.legum adaptarent eas singulis legibus sub cōgruentibus tit.Doct.conuenerunt in sancto Petro,& aptauerūt.Postea quid fecerunt?do.Vgo.post nonam collationem posuit librū feudorum,& omnes consti.Fede.antiqui & minoris, & aliquas leges Corradi Imperatoris,& vocatur decima collatio,licet pauci sunt qui habeant ita ordinatū in libris suis. Odo. hæc refert, & eum sequitur Bal.in præludiis feu. in versic. porrò aduertant ignorantes,& moderant sibi labia rehēsores veritatis , quia ego vidi Odo.ita dicētē.Aduertat etiā nouitius,ꝙ ante authenticas

[Margin: Albe. — Auth. adaptatæ ad C. — Decima collatio.]

ticas

Cōsti. nova. ticas quæ sunt insertæ C. solet esse scriptum constitu.'no.i. constitutio noua. Patet ergo ex prædictis quo tēpore fuerit factus lib.auth.& qualiter fuerit factus à Iustiniano. Itē auth. quę sunt in C. fuerunt insertæ de mandato Fede. secūdi qui regnabat anno Do.M.ccxv. tempore Honorij tertij, itē & tēpore Gregorij noni, qui Greg.ix. decessit an. Do.M.ccxij. de mēse Iulij, & deinde regnauit ipse Inn.iiij. qui fuit assumptus an. Do. M.ccxliiij. die j. mensis Iulij, vt attestatur Rofre. in libellis iuris cano. in ti. ne sede vac. & Io. An. eo. ti. in addi. iste Inno.iiij. Fede. ecclesiam persequentem deposuit, & imperiali dignitate priuauit an. Do. M.ccxliiij. in cōcilio Lugdonēsi, de qua dispositione habetur in c. ad apostolicæ. de re iud. lib. vj. Est etiam notandum ꝙ cùm multa bella fuissent inter imperium & quasdam ciuitates Lombardiæ tēpore Henrici vj. & deinde Fede. secundi minoris. Iste Federicus secundus fecit pacem cum dictis Lombardis in ciuitate Constantiæ, quæ pacis capitula habentur pro lege & allegantur à docto. in l. imperium. ff. de iurisd. om. iud. & alibi Bal. super dicta pace in versi. volumus, dicit ipsam per legē allegari, & consueuit allegari hoc modo, vt in extrauaganti de pace Cōstantiæ, quam glossauit & commentauit Odo. deinde Bald. etiā solenniter commentauit reperto in archiuo Bononiensi apparere dictam pacem registratam & dicitur conclusam, an. Domini M.cclxxiiij. indi. j. anno d. xxij. sui imperij, regni verò anno xxxij. vij. Cal. Iulij. Hæc ideo feci te scribere, quia Bal. in fi. dicti commenti dicit istam pacem fuisse factam post depositionē Federici, & tamen concludit pro lege debere seruari, vt ibi videndum. Ista pax deberet esse situata in fi. lib. seu post alias constitutiones eiusdem Federici secundi in illo lib. insertas. Vidisti quod lib. auth. est diuisus magistraliter in ix. collationes, & post ea superuenit lib. feud. quem decimam collationem vocamus, vt suprà dicebat Odof. & Bar. ponit Bar. super rub. extrauagantis, ad reprimendum. Deinde factæ fuerunt constitutiones ad reprimendum, & constitutiones, quoniam nuper ab Imperatore Henrico vij. an. Do. M,cccviij. quas Bart. super rub. appellat vndecimam col. & glossauit illas tempore Caroli iiij. seu Ludouici cùm fuisset donatus pluribus insignibus & priuilegiis à prętato Henrico, & dicta Bart. super dictis extrauagantibus puto maioris autoritatis aliquibus aliis dictis eiusdem alibi: quia magis digestæ edidit tanquam glo. Sed dicet aliquis, quomodo tibi constat de tempore approbationis C. fforum institutionum

Marginal notes: Fede. secundus. — Greg. nonus — Inno. iiij. — De pace Cōstātiæ facta. — Cōsti-tutio ad reprimēdum.

num & compilationis authenticorum, & aliorũ prædictorum, quo anno Domini, quo anno Imperij domini Iustiniani hęc acta sunt, quo consulatu, & qua indictione? Respondeo quòd hæc collegi ex numeratione annorum ab vrbe condita ad tempora imperij Iustiniani. Item ab vrbe condita ad aduentum Christi. Itẽ ab aduentu Christi ad tempora Iustiniani. Item ex data quæ ponitur in secunda constitutione, & in tertia constitutione voluminis C. & in l.ij.C.de vete.iu.enucl.& ex tempore aperte posito in auth.vt præponatur.& ex computatione chronicarum. Itẽ dicet aliquis. Tu notas tempora consulatus domini Iustiniani Imperatoris. Si Imperator quomodo consul. Si consul quomodo Imperator? Respondeo ꝙ Imperator aliquando assumebat sibi consulatum vt quidam extraneus, & hoc erat quando sibi placebat, vt est textus in auth.de consulibus.§.fina. ibi, aduenit autem cùm ipse annuerit, & not.glo.in proœ.ff.orum, in fi. glo. Iterum dicet aliquis, tu dicis quod Romana sanctio fuit triennio consumata vt d.§.omni.imò videtur quòd quinq; anni sunt lapsi, nam codex primus fuit factus tertio anno imperij domini Iustin.liber verò ff.orum, an.viij.vt suprà est dictum. Glo.aduertens ad hæc in secunda cõstitutione C.§.fi. super verbo optime dicit quòd aliqui opinantur quòd duo anni fuerunt interpositi post compositionem primi codicis ante inchoationem ff.orum. Alij verò opinantur quod immediate post compositionem C. fuit inchoata compositio ff.orum, & cum triennio consummata esset, biennio fuit super seltum antequam publicaretur. Huius rei non habetur certitudo. Credo ergo quòd voluminis causa magis remota fuit ipse Deus à quo lex & omnis sciẽtia, vt suprà dicebatur. Sequeretur videre quæ fuerit causa materialis legalis sapiẽtiæ. Azo, super hoc in summa.C.in prin.multa verba dicit actiter obscurè loquẽs, ad cuius dicta in hoc omnes refugiunt, verum quia aliqui mordent dicta Azo.si volueritis ista videre, videte p Bar, in proœ.ff.præsertim in lect.antiquis: quæ dicuntur lect.Padua. Videte etiã Bal. ibid. & in l.j.ff. de iusti. & iure.& per Io.Fab.in proœ.insti. Tertio videndum esset quæ sit causa formalis librorum iuris ciuilis. Doct.consueuerunt dicere quòd duplex est causa formalis: nam ex parte tractatus est diuisio operis in libros librorum in titulo titulorum, leges legum, in §§.§orum, in versiculo opus enim constitutionum imperialium, de quibus suprà dictum est, in duodecim libros digestũ est, & cõclusum, vt dicit tex.in l.ij.in ij.col. ver. omnia.C. de ve

Causa materialis legũ.

Causa formalis.

de ve.iu.enucl. Horum duodecim librorum nouem sunt insert volumine codicis quem habemus: tres verò reliqui sunt inserti in libro qui appellatur volumen. Constat autem totum ius constitutionum & decisionum imperialium esse distinctum in dictos duodecim lib. in rub. cccxlviij. leges quatuor millia quingentas sexaginta duas. Codex verò quem habemus habet rub. cccxxxj. leges verò tria millia & sexcentas viij. Illi verò tres libri codicis de quibus in volumine habent ccxxvij. rub. leges verò nongentas liiij. ff. vetus habet rub. clij. leges verò duo millia nongentas xxviij. Infortiatum habet rubr. cj. leges verò duo millia ducentas trigintaquatuor. Digestum nouum habet rubr. clxxij leges verò duo millia nongentas octogintatres. Summa rub. ff. ccccxxxiiij. leges. ff. octo millia centumtriginta quinq;. rub. Inst. xcix. non computato procemio. rub. auth. xcix. rub. feudorum lxxxij. §. c. feudorum, quæ habentur. cxxxij. Summa legum. ff. octo millia centum quinquaginta quinque, legum verò C. xij. librorum quatuormillia quingentas sexagintaduas.

Leges codicis & rubri. ff. vero. ru. & ll. Infor. ru. & ll ff. nouû. ru. & ll. Insti. authent. feud.

Summa omnium legum. ff. C. & voluminis ponendo quemlibet titulum Institutionum & authen. pro vna lego xiij. millia. xxvij. & istud est mare per quod nauigas. Causa formalis ex parte tractandi idem est quod modus agendi, qui multiplex est diuisionis, ordinis & exemplorum positionis, & regularum traditionis, vt per Azo. loco præal. Quarto loco esset videndum quæ sit causa finalis, & super hoc dicas, vt per Azo. loco præd. & doct in dicto procem. ff. vete. Quinto loco esset videndum cui parti Philosophiæ supponatur iuris scientia, & dicendum est quàm ethicæ idem morali Philosophiæ. Tractat enim de moribus, vt dicit tex. in l j. ff. de iusti. & iure. Reliqua considerate per vos, & studio inuigiletis, vt tandem cõsequamini quod communiter optamus, quod vobis cõcedat Altissimus Deus, Amen.

Sũma oĩum rubri. & ll. Causa finalis. Cui parti Philosophię subiiciatur iuris scientia.

FINIS.

Series Chartarum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y.

Lugduni, Iacobus Forus excudebat.

legitimis datiuis, vel teſtamentarijs:quia ius tu-
telæ vel curæ eſt penes eos in ſolidum, licet ad-
miniſtratio poſsit inter eos diuidi: & quando
non eſt diuiſa, ſufficit in quolibet actu vel ne-
gotio authoritas vnius:quando verò eſt diuiſa,
requiritur authoritas ei⁹ cui adminiſtratio per
tinet:tex.eſt in.l.tutela legitima.§.ſi duo. ff. de
legi.tuto.tex.in.l.ſi plures.eodem titu.tex.in.l.
ſi plures.ff.de admi.tuto.tex. in.l. cùm plures.
eo[illegible] titu.tex.in.l.1.& per totum. C.ſi ex plu.
tuto.tex.melior & expreſ[illegible] cæteris in.l.fi. C.
de auth[illegible] præſtan.
Sextò confirmatur, quia idem eſt in pluribus
executoribus teſtamenti, quia omnes ſimul de
bent exequi vol[illegible] quo eo
rum mortuo vel longè abſente, alter ſolus exe-
quitur:tex. eſt in cap.2.§.ſanè. de teſta.in.6. &
ibi commu.docto.& tenet Bal.& ibi alij docto.
in.l.nulli.C.de epiſ.& clè.
7 Finaliter & poſtremò nota ex iſta lege caſum
in quo recurritur ad iudicium ſortis:pro cuius
confirmation[illegible] declaratione adde & nota, q.

tit ad illud faciendum pro eo ex quo neceſſa-
riò infertur, quòd ſi poſteà commiſſarius teſte-
tur nuncupatiuè, requiritur quòd habeat facul-
tatem & commiſsionem ſibi conceſſam nuncu
patiuè coram teſtibus legitimis & neceſſarijs re-
quiſitis in teſtamento nuncupatiuo: ſi verò te-
ſtetur in ſcriptis, requiritur quod habeat facul-
tatem & commiſsionem ſibi conceſſam in ſcri-
ptis, cum forma & ſolennitate requiſita in teſta
mento in ſcriptis per noſtram legem expreſ-
ſam[illegible] ſuprà eodem. Sed licet grauiſſi-
[illegible] clariſſimi patres iſtam.l. ediderunt, con-
tra eam tamen ſe offert difficultas inſolubilis
in reddēda ratione:nam licet commiſſarius, cui
datur & cōceditur facultas teſtādi pro aliq[illegible],
debeat adhibere eandem ſolennitatem quam
ipſemet teſtator & mandator deberet interpo-
nere, quia gerit & repræſentat perſonam & vi-
ces eius, vt in.l.1.& per totum. ff.de procura.&
in regula, qui in alterius.ff.de regu.iu.& in re-
gula, is qui in ius ſuccedit alterius. eodem titul.
li.6.& in.l.cum hæres.ff.de diuer.& tēpo.preſ.

124